ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР:

Уралдың автосонуургактарынга

«Жигулиниң» ажаалдазын болгаш септелгезин кылыр автотөпту Свердловскиде туткан, ол чылда он үш муң машинаны ажаар болгаш септээр. Төптүң бүгү участоктары бедик бүдүрүкчүлүг дериг-херекселдер-биле хандыртынган, кылыр ажылдарның хөй кезин механизастаттынган. Ол чоруу хары угда беже машинаны септээр арганы берип турар. Садарының мурнунда автомобильдерин белеткээри, оларның чоруун шынарларын хынап көөрү база кордунген.

УКРАИНА:

Чаа техниканың ачызында

«Коростышевское» шахта эргелелиниң дагжылары эрткен чылын миллион тонна хөмүрнү берген. Коллектив бүдүрүлгениң телевиделде көрдүнген күчүзүн шиңгээдип алгаш, дөөзүкчү чылда болгаш ниити беш чылда алган социалистиг хүлээнгелерин хуусаа бетинде күүсеткен.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып көргеш, дагжылар хөмүр тывыжын улам улгаттырарының эвээш эвес курлавырларын айытпышаан, партияның XXV съездизин ажыттынгыже чедир чеди муң тонна хөмүрнү оваалдадан ажыр бээрин хүлээнген.

ЭСТОНИЯ:

«Мөңге шимчедикчи»

Электри четкизинге секунданың чүгле миллиончук кезээнде үзүктелиишкин болган. Ынчалза-даа электронниг санаалга машиназының дыка ур «угааның» шыкыныытарынга үе дургузунда чедип алган ол хире хензиг үе четчир.

Бир эвес үзүктелиишкин болдурбас хөөш полупроводник агрегаттарны ажыглаар болза, ындыг таварылга болбас. Ындыг агрегаттарны Таллинниң Калинин аттыг электротехника заводу эндере бүдүрүп эгелээн. Оларны улуг-улуг санаалга төптеринге, заводтарга болгаш энергия дамчыдылгазы бичии хензиг када-даа үзүктелбес ужурлуг бүгү черлерге ажыглаар.

Ол дээрге заводтуң эрткен беш чылдың доозукчу чылында шиңгээдип алган 30 чаа чүүлүнүң эң сөөлгүзү-дүр.

АРМЕНИЯ:

Компьютер—эмчилерниң дузалакчызы

Республикада медицина хандырылгазын канчаар организастап турарының дугайында — кадрларны хуваап турарындан эгелээш, аарыг кижилерни эмнелгеге ковчуг дүргени чыттырып эмнээринге чедир— эң-не янзы-бүрү медээлерни санажаның информация төвүндең ап болур, ындыг төп Армян ССР-ниң Кадык камгалал министерствозунуң системазында ажыттынган. Ындыг төпту тургускан чорук чоннуң кадык камгалалының бүгү адырларынга саналганың электроннуг техниказын калбаа-биле ажыглаар арганы берип турар.

Ам ол төпте өскениң чуртувуска кылган ЕС-1020 деп компьютерни эптеп тургузары эгелээн. Ол машина 300 ажыг медицина албан черлерин хандырар — олардан информацияны алгаш, оону ажылдап кылгаш, эргежок чугула медээлерни дамчыдып бээр.

МОЛДАВИЯ:

Мал чеминиң бүдүрүлгезинде техниктиг контроль килдизи

Молдавияның Колхозтар чөвүлелиниң чанында мал чемнериниң шынарын хынаарының эртем-бүдүрүлге лабораториязы тургустунган, ол мал чеминиң бүдүрүлгезинде тускай хевирниң техниктиг контроль килдизи апарган. Ам мал чеми чер-черге шыңгыы хыналданы эртер: шынарын, составын азы хоолуглуг чүүлдерин чидиргенин, үр үеде шыгжап болур, болбазының дугайын тодарадыр. Оон ангыда, колхозтар аразының комбикорм заводтарынга холуксаалыг чемнерни белеткээриниң технологиязының хыналдазын тургускан.

Мал чеминиң холуксаазында кандыг кол-кол сүзүннүг чүүлдер барын билир тургаш, зоотехниктер малга эң эки таарымчалыг рационну тургузуп берип болур болгай.

КАЗАХСТАН:

Чер ажылдыгларының эвилелчизи—элезин

«Дустуг» доозуннар дойлуп турар куруг ховуларда хоит элезин чер ажылдыгларының эвилелчизи болу берген. Оңу Алма-Атаның Маңгышлак чартык ортулуунга хөй чылдарда шинчилел ажылдары чорудуп турган хөрзүн эртемденнери шинчилеп ажыткан. Сугаттыг шөлдерниң болгаш садтарның элезиниг черлер-биле кожа турары хөрзүнү дустадыр чоруктан чайладыр болган.

Казах ССР-ниң Эртемнер академиязының эртемденнери дустуг хаттыг черлерде сугаттыг чер ажылынга таарымчалыг кошо ажыл-агый культураларының хевирлерин болгаш сорттарын шилээр ажылды чоруткан. Оларга чиңгетараа, томаттар, дыня, люцерна, кукуруза база ол ышкаш виноград, вишня болгаш абрикос хамааржыр.

(СЭТА).

Партияның область конференциязының делегады

УЛУГ БҮЗҮРЕЛ

Чаңчыкпаан болгаш ажыы техника-биле холбаштыраан кижи бо магазинге киир бергеш, шуут-ла эллепсинг бээр. Долгандыр-ла машина кезектери, приборлар, дериг-херекселдер. А ооң садыгжызы ыскажак дурт-сыныг, ажык херээжен кижи бо бүгү демирдес, эт-херекселдиң ээрии бүрүзүн ыяк билирин, оларның кандыг маркалыг машинага, мотоциклге хайызынга херегләэрин садып алыкчы бүрүзүнге эптиг-эвилең тайылбырлап турда, кижи кайгаар.

— Бо чүгле «Запорожец» деп автомашинага херектиг кезек боор бе?— деп, бир-ле чолдак тонунг узун эр айтыра-дыр.

— Чүге ындыг боор. Оон бистиң садып алыкчыларывыс «Москвичиге»-даа херегләэрибиле садып ап турар. Ээрии алыр чериниң хемчээлин көрүңер даан — деп, тайылбырлаан.—Силерге ол билдингир болур ужурлуг: 0,8 миллиметр ийик бе?— деп, садыгжы демгиниңден удур айтырды. Оозу чүве эскербес тегенчиниң биле тыртып кааш, арны кызаак сап чоруй:

— Менээ оон ийнден бериңерем. Курлавырлап албас болза хоржок — дээш, силерде дугуйлардан чүү бар ыва?—деп улай айтырды...

— Мен «Жигули» садып алыр уруну 31 дугаарда бо магазинге өөн кижи мен ийин. Бо айда автомашиналар келир бе?— деп улгады. Серген бир херээжен кижи баартык чанынга бөмнерлежип алган бо улусгун бажын ажыр айтыра-дыр.

Садыгжы бир кижи-биле ооң садып алган кезектерин саазынга ораап берип, сапажып, өскезинге бир-ле чүвени көөр кылдыр түтсү каапкаш, оон айтырыгынга харыылаан четтикипти.

— Ийе, манап турар бис. Улаастан келир ужурлуг чүве. Абаканга аан. Эшелон соадап турар деп дыңнаткан. Келирге-ле силерге дыңналыптар бис...

Бо дээрге республика ваййсымаалының Титов кудумчузунда, автомашиналарның болгаш мотоциклдерниң артык кезектерин садар 17-ги магазинниң улуг садыгжызы Мария Давыдовна Маадының бир ажык хүнүнүң эгези-дир. Бо магазинге хоорайның ангыы, республиканың янзы-бүрү булуңнарындан машина техниканың артык кезектерин сураглап, садып алыкчылар бо-ла чедип келир.

Алыкчыдан чүгаажыр Мария Давыдовна садып алыкчыларның мооннежир өйү эртип, хуым чедип турарын ажыглап, кады ажылдап турар эжи бодунуң ориунга тургузуп кааш, ажыл-херээниң дугайын хоорел берди.

— Бараан саарылгазының көргүзүүнүң талазы-биле бистиң бо магазинивис аажок улуг хемчээлдиг. Ай санында-ла бис 150 муң рубльдең эвээш эвес түңнүг бараанны саарып турар бис. 1975 чылдың ноябрь айда чүгле 153 муң рубльдиң барааны сайгардывыс. Ынчалза бис автомашиналар, мотоциклдер чошка, чүгле артык кезектер сайгаргаш, чер албаанывыс ол-дур— деп, садыгжы чугаалай-дыр.

— Оону «чер албаан» деп турарыңарны бодаарга, оон-даа хөй база болгулаар ышкажыл?

— Автомашиналар болгаш мотоциклдер кирген таварылгада чугаажок оон ырак хөй болур.

— Бо чылын кайы ай ындыг болгаш ирги?— деп ыыладым.

— Июль айда белек автомашиналар кирген. Ынчан ай төнчүзүнде саарылгавыс түңнүн санап көөрүвүске, 400 муң рубль чеде берген болган...

Чугаавыс чүгле ажыл-херекче углааш чоруткан. Чайгаар-ла XXV съездиге партия Төп Комитединиң телевидениениң дугайында темага келген.

— XXV съездиге партия Төп Комитединиң телевидение-биле улуг сонуургал-биле таныжкан мен. Кады ажылдап турар өөрүм-биле оону чугаалажып-даа турдувус. Ол чугула документиниң номчуп орарга кижиниң дуувуунда аңаа хамаарышкан болдаары бажыка кирер чорду — деп Мария Давыдовна чугаалай-дыр.—Бодум-даа көрүңер даан, онгу беш чылдың ажылдың ажыктыы бээ шынары дээш деп дозуң-биле ажылдааарынче партия кыйгырып турар-дыр. Ол дээрге кымга-даа бир дээ мей хамаарылгалыг апаар.

Бистиң ажылывысты ап көрээли. Чоннуң амыдыралы херегцелинге чугула бараан-нар-биле оларны хандырып турар садыгжылар, бистер, ажыл-херээвис канчаар түңнеп турар бис? Хамыктың мурнунда көргүзүгнүң кайы хире болганын барымдаалап турар-ла болгай. А ынчаарга садыгжыларга ол дээрге чаже түңнүг эшкага бараанны сайгарганы-дыр. Ол көргүзүг бистиң системаның ажылдакчыларының сонуургалы бедидеришге шаптыктай бээр таварылгалар база бар. Чаңгыс чижекти көргүзүп көрейн. Садырга талазы-биле биске чедер магазин Кызылда хоорай чүве. Ол хиреле ам бо хүннерде Кызыл-садыгда алган күүселдезиниң, талазы-биле маятал-шанналга кирбейн турар магазиннерниң бирээзи бистин. Чүге ындыгыл? Кажан бис бараан саарылгазын 400 муң рубль чедирип тервиске Кызыл-садыгның удуртулгазы дораан-на бистиң ай санында-ла планывысты аңаа хемчээл салгаш турупкан. Ынчап кээрге бис оону чамдыкта күүседип шыдавайн барганаар бис. Өскээр чугаалаарга, ол садыгжыларның боттарындан хамаарышпас айтырыг ышкажыл.

Коммунист садыгжының бо бодалдарын өөрешпэ көргү... Чоннуң амыдыралы херегцелдерин хандырып турар кижилерниң күш-ажылының түңнелин чүгле сан-чурагайлар-биле барымдаалаары албаан бе деп айтырыгны өөрениш көрэе чугуур.

Мария Давыдовна садыг ажылын ыяк билир специалист-дир бис. Ол 1960 чылда-ла Новосибирсктиң садыг кооперативи техникумун доозупкаш, торгуткуттаа болгаш өскен чери Туранга тускай мергежилин товароведтеп ажылдай берген. Маады Таңды районнуң төвү Бай-Хаак-ка-даа, республиканың кайы-даа ... — Кызылга-даа келгеш, ол ... көргежилиниң садыжыңаа. Бо магазинге ол ам ийи чыл ажылдап турар.

Кызыл-садыгда улуг хемчээлдиг, садыг алыкчылары хөй магазиннерниң бирээзи харыылаашныаан, коллективинде партбюро кежигүнү база ажыл-агый херегледилиг бараанарын садар магазиннериң чедиги болгулада профэвилел месткомуунуң бүдүрүлге секторун удуртур хөй-ниитиниң даалгазын ол шудургу күүседип турар.

Бодунуң эрт харыызанн турар ажыл-херээнге-даа, хөй-ниитиниң даалгазынга-даа оон кыжангаай, принциптиг чоруун кады ... турар өөрү — Кызыл-садыгның коммунистери бедин-биле үнелеп, оону партияның XVI Тыва областы конференциязының делегадынга соңгуп, улуг идегелди көргүскен.

О. НАМЧЫЛАК.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Чаа беш чылдың эгелээни

ПРАГА. Келир үеже эгелээшкин бүдүү кезээде байырлалдыг болур. 1976 чылдың кезээни ЧССР-ге онза өөрүнчүг болган. Чүге дээрге келир чазын, апрельде, Прагага ЧКП-ниң XV съездизи ажыттынар.

Совет Эвилелинге, социалистиг өске-даа күрүнелерге ышкаш, ЧССР-ге партияның чыжкыы чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур чаагай чаңчыл болу берген. ЧКП-ниң XV съездизинге белеткел бүгү улустуң патриотчу шимчээшкиниң болдурган.

Соңгу Моравияда «Острава» деп шахтада Люмир Сакмарга удурткан, бүгү чуртка сураглыг дагжылар коллективи ол шимчээшкиниң эгелекчизи болган. Чехословак коммунистериниң XV съездизин шаңнылчы күш-ажыл-биле уткуур деп кыйгырыгны ол коллектив үндүрген.

Ол эгелээшкин бүгү чуртту хаара туткан. Аңаа харыы кылдыр муң-муң коллективтер болгаш түс-түс кижилер тодаргай социалистиг хүлээлгелерни боттарынга алган. Остравада К. Готвальд аттыг металлургиниң болгаш машина тудуунуң комбинадының ажылдакчылары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедик көдүрериниң чип-этти болгаш энергияны камнап алырының күзели-биле чыл эгезинден бээр съездиниң ажыттынарынга чедир тереэн чургунга 26 миллион кронну камнап бээр хүлээлгени алган.

Болгар электрониканың беш чылы

СОФИЯ. Болгарияның электрон болгаш электротехника үлетпүр дүрген темпилер-биле хөгжүп турар. Ол адырның бүдүрүлгелериниң коллективтери эрткен беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаазындан 15 хонук эрте күүсеткен. Бүдүрүп үндүрген продукцияның ниити өртээ 7,5 миллиард лев болган. Адырның бүдүрүлгелериниң кылган чүүлдери — күш бээр трансформаторлар, янзы-бүрү класстың электроннуг санаалга машиналары, технологтуг чорудулгаларны автоматизастаарынга херегләэр дериишкиннер, харылзаа техниказы— делегей рыногунга бедик үнелелди чедип алган.

Сөөлгү беш чылда республиканың демир-оруктарынга чүък сөөртүрүнүң хемчээли 1,7 катап көвүдээн. Оруктарның экономиктиг ажылын улгаттырып, оону калбаа-биле ажыглаар талазы-биле улуг ажылды кылган. Каң оруктарга чоруур электровозтарның болгаш тепловозтарның саны көвүдээн, чаа станцияларны чаартып азы немептир тудуп, чүдүрүп дүжүрер ажылдарны механизастап турар. Ооң түңнелинде сөөртүлге составын дозуу-биле ажыглап, поездилерниң аңаа турар чоруун кызырып шыдаан.

ЧУРУКТА: орукту электрижидип каан кезээнде аар чүък түт состав.

ЦТАК—СЭТА-ның фотозу.

ИНДИРА ГАНДИНИҢ ЧУГААЗЫ

МАТТУР (ПЕНДЖАБ ШТАТ). (СЭТА). Башкарыкчы индий национал конгресс партиязының аңаа болган съездизинге премьер-министр Индира Ганди чүве чугаалаан. Индияның чазааның даштыкы политиктиг угланыышкыннарынга доктааган. Индия Мурнуу Азия субконтинентиге тайбыңы болгаш турум чорукту быжыглаарынче, кожазы күрүнелер-биле тайбынче чүткүп турар деп, ол онзалап демдеглээн. Ооң-биле холбаштыр премьер-министр Бангладеште байдалга сагыш човаашкынын илергейлээн. Бодунуң кожазы Бангладештиң херектеринге Индия холгаарлап турар дээрзиниң дугайында барыын чүктүң чамдык парлалга органнарынга үңгүлеп турар бадыт-хаашкыннарны Индира Ганди кандыг-даа үндезин барымдаа чок нугулдээшкин деп буруу шапкан.

Бодунуң баштап турар чазааның иштики болгаш экономиктиг политиказының чамдык айтырыгларынга доктаагаш, Индияның политиказында бараның үзелдиг чайгылышкыйн бар болгаш чурт бодунун эвес сорулгазы — социализм тургузуушкунундан ойталап турар дээр янзылыг меге-хоозун бодалдарны Индира Ганди ойтур шапкан. Социалистиг ниитилелди тургуспас болза, чүс-чүс чылдарның адыы-түреңги чоруундан адырлыр арга чок деп, ол чугаалаарга, съездиниң делегаттары адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Тайбыңның болгаш депшилгениң эрге-ажыктарынга

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Бистиң айыыл чок чорууvусту чүгле бүгү-ниити тайбынның болгаш дужуурлуг чорукту чавырылдырарының политиказынга депшилгениң байдалдарынга магадылаан турул болур деп. Финляндия республиканың президентизи У. К. Кекконен телевидение дамчыштыр чүве чугаалааш, медеглээн. Ынчангаш бис Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың шиитпирлерин онза таарзынышкын-биле хүлээп алган бис.

Ук чөвүлел хурал Европаның айыыл чок чоруунун дыка хөй үнделиг айтырыгларын шиитпирлээри-биле чергелештир, ам-даа хуруп турар болгаш тургустунуп каан болур айтырыгларны шиитпирлээриниң үлегер-чижээн төөгүлүг түңнел актыда берген.

Айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга бот-бодунуң чарылбас дээрзин ниити европа чөвүлел хуралы көргүскен деп, У. К. Кекконен онзалап демдеглээн. Ынчалзажок чөвүлел хуралдың түңнелдери эң-не улуг ажыкты бээр болур таалзе. Европага болгаш ол ышкаш чер бөмбүрзектиң өске-даа районнарынга тайбынны база кады ажылдажылганы быжыглаар талазы-биле доктаамал шиитпирлиг хемчеглерни алыры эргежок чугула.

БОНН. (СЭТА). ГФР-ниң бундестагының даргазы А. Ренгер барыын герман радиону дамчыштыр чүве чугаалааш, айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хурал Европага чаа хөгжүлдениң эгезин салган деп онзалап демдеглээн.

Чөвүлел хуралга ат салган түңнел актыны амыдыралга боттандырар чорук чөвүлел хуралдың киржикчилери күрүнелерниң аразында харылзааларга база хамыктың мурнунда чөөн болгаш барыын чүктүң аразында харылзааларга боттуг депшилгеге чедирип болур деп, А. Ренгер медеглээн.

Янзы-бүрү ниитилел системалыг күрүнелерниң аразында харылзааларга «бүзүрежиишкин» азы харын ажааннешкек чоруктуң орнун боттуг кады ажылдажылга ээлээн турза чогуур деп, ол айыткан. Ол чорудулга кандыг-бир чаа берге нааштыкыннерни таварыштырбас ужурлуг.

АНГОЛАДА АМЕРИК ХОЛГААРЛААШКЫН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Каттышкан Штаттар Анголаның херектеринге холгаарлаашкынының үр үенин дургузунда боттандырып, дурум ёзугаар тургустунган чазакка удур дайылдажып турар чарылдырыкчы бөлүглежиишкиннерни деткип турар. Национал айыыл чок чорукту шинчилекчи төвү деп организацияның ында парлап үндүрген сан-медээлери ол дугайын база катап херечилеп турар.

Вьетнамга дайын дөөстуру билек-ле Ак бажың ангола үймээнчилерге акшаны болгаш боо-чепсекти чажыды-биле чорудуп бээрин төп разведка эргелелинге чепшээрээн деп, ол организация дыңнадып турар. Албан медээлеринден алырга, ай төп разведка эргелели Анголада дайын чорудулгаларынга он-он миллион долларны чарыгдап турар. Артиллерия алыышкынын агаардан көргеш айтып бээр, АКШ-тың ужудукчулары башкарган беш америк самолёттарны ол чуртта дайын болуп турар черлерже чоруткан.

Ук төлүүн медээзинден алырга, төп разведка эргелелиниң эргежинде турар америк шериг-агаар күштериниң «С-141» деп самолеттары Ангола-биле кожа чурттарның өртээнинге доктаашкан каан хөнүп, хөй санныг чепсекти, оон иштинде дамчыылдарны, автоматтарны, артиллерияны, ракета тургузугышкын болгаш өскечемзекти дужуруп турар.

Анголаже чорудар америк хөлезилээникчилерни элээлерни АКШ-тың дыка хөй хоорайларында, оон иштинде Нью-Йоркта, Чикагода болгаш Калифорния штатта чорудуп турар.

Чазак медээлеринден алырга, чарылдырыкчы бөлүглежиишкин ФНЛА-ны болгаш оон баштыңын чажыды-биле акшаландырарын төп разведка эргелели 1962 чылда-да эгелээн деп, демги стопе демдеглеп турар. АКШ-тың даштыкыда бүгү-ле разведка операцияларын удуртуп турар орган — «40-ның комитединиң» шиитпири-биле 300 муң долларны УНИТА-ның үймээнчилериниң баштыңы Савимбиге чажыт дузаламчы кылдыр үндүрүп берген.

Ангола Улус Республиканың дурум ёзугаар тургустунган чазакка удур демисежип турар үймээнчилерни болгаш Мурнуу Африка Республиканың расистериниң агрессиязын деткииринин политиказын Каттышкан Штаттар моон соңгаар-даа чорудар болуп турар деп, америк парлалга сөөлгү хүннерде демдеглээн.

ССРЭ—ХӨГЖҮП ЭГЕЛЕП ТУРАР ЧУРТТАРНЫҢ ӨҢНҮҮ

АДДИС-АБЕБА. Чоогу медицина дузаламчызын көргүзериниң керээзинге Эфиопияга Совет Эвилели калбаа-биле дузалап турар. Чоокта чаа ол чуртунуң кайгамчалыгга 11 совет эмчилер бөлүү чеде берген.

Эфиопияның национал күрзавырлары министерствозунуң доктаамал секретары Тесфайе Дагке совет-эфиопия харылзааларны бедик-биле» үнелээн. Хөй чылдарның дургузунда Совет Эвилели болгаш Эфиопия өөредилгениң, техниктиг специалистер белеткээриниң талазы-биле чедиишкинниг кады ажылдажып турар деп, ол чугаалаан.

ДЕЛИ. 1974 чылдың февральда тыпкан, Камбейниң Индияда эң-не байлак нефтилиг черин бо чылдың мартта ажыглалга киирер.

Камбейниң нефть тывыышкыны—индий-совет кады ажылдажылганың чайгыраатай чечээ. «Академик Архангельский» деп эртем-шинчилел судназынга өөрээн совет специалистер 1964 чылда-ла инди чаалактың делгээ-биле далайның эрик чанында сыын черинин шинчилелин кылгаш, ооң нефтилиг черин тыпкан. 1974 чылдың январьның төнчүзүнде баштайгы скважинадан нефть аттыгып үнүп келген.

Фермаларны комплекстиг хандырар

«Союзсельхозтехниканың» каттыжышкыннарының монтаж коллективтери болгаш техниктиг хандырылгазының ажылдакчылары беш чыл дургузунда мал ажылының 120 муң ажыг фермаларын комплекстиг механизастаан.

— Мал ажылының фермаларын механизастаарының болгаш техниктиг хандырарының талазы-биле ажылдарның масштавы сөөлгү чылдарның дургузунда үш катап өскен. Бистиң каңгаардаа аажок кызбарган хайзырыга албанывысты бо беш чылда кодунунда чаазы-биле тургускан деп чугаалап болур. Соң кылып турар ажылдарның хемчээли 4 млрд. рубль ашкан — деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседага «Союзсельхозтехниканың» кол эргелелиниң начальниктиниң оралакчызы А. Ф. Лесников демдеглээн.

Ам «Сельхозтехниканың» эдип тааруштурып ажылдадыр чүс хире организацилар болгаш техниктиг хандырылганың 2000 ажыг станциялары бар болуп турар. Фермаларга дериишкиннерни эптеп тургузарын 90 улуг трестериниң болгаш 800 специализастаттынган монтаж эргелелдериниң коллективтери чорудуп турар.

Чаа техникага мергежилдиг хайгаарал негеттинер. Ынчангаш станцияларда кадрлар белеткелин организастаан. 250 муң колхозчулар болгаш совхозтар ажылчыннары аңаа өөредилгени эртеш болгаш бедик мергежилдиг специалистер болу берген.

Ажыл-агыйларны хандырарының чаа системазының экономика талазы-биле бедик үре-түңнелдиин практика бүрүнү-биле бадыткаан. Хамыктың мурнунда продукцияның шынары экижип турар. Чижээ, Белоруссияның колхозтары болгаш совхозтары беш чыл дургузунда бирги сорттуң сүдүн садары үш катап көвүдеткен. Украинаның ажыл-агыйлары ол үениң дургузунда чүгле сүттүң шынарын бедиткениңден 30 миллион ажыг рубльдиң оругагын немей алган.

«Сельхозтехниканың» монтаж кылыр, дайлеп тааруштурып ажылдадыр болгаш өске-даа организацияларының күүсеткен ачы-дузазының хемчээли доктаамал калбарып турар. Чүгле бо чылын безин дөрт муң хире чем цехтерин дерээя, сиген далганы белеткээринге, тарааы шалдарынга, үүш өстүрер ындыг черлерге херегләэр чүс-чүс агрегаттарны болгаш өске-даа объектилерни ажыглаалга киирген. «Сельхозтехниканың» ажылдакчылары партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып көрбүшаа, онгу беш чылдың баштайгы чылында чаа, бедик көргүзүглерни чедип алырын телевaалап турар.

МОСКВА. (СЭТА).

Эртем болгаш техника

БАМ-ның электровозтарынга

УССР-ниң ЭА-зының электролиг дуңзаалааашкынының Е. О. Патон аттыг институдунуң лабораториязынга биске таныштырган металлдар дуңзаалаарының чорудулгазы болдингир дуңзаалаашкынарын чаңгызынга-даа дөмей эвес болган. Частыышкынның энергиязы-биле кылыр. Электри жиктен демир-оруктарның тудуштурар четкилериниң хөй үштарлыг дамчыдар сывырыштарын частышкынының дузазы-биле секунданың хензиг кезээнде дүдуштура шаптар, улаарга оларны тыртылыышкынга кужу-даа, сирилээшкинге-даа коңкадып азы адырылдырып шыдавас.

— Оону кылыры белен болбаш бедүүн—деп, ажылдарның удуртукчузу, техника эртемнериниң доктору В. Кучнов чугаалап турар.— Сывырыштарының уштарын алюминий хоорааға суп алыр, а чазылдыр шиңгээ даштындан ораптар. Частыышкынны болурга хоорай чыырлы бээр, металл дуңзааштыттынып калыр. Орукчулардың дыка хөй участоктарында четкилерни ындыг арга-биле тудуштурган. Тудуштургаларның шыдамыгиның ажылдаашкын бадыткаан.

Ол айтырыгны шиитпирлээринге Орук харылзаа министерствозунуң Төп эртем-шинчилел институдунуң, Мурнуу-барыын демир-орук эргелелиниң специалистери база киришкен. Чаа технологияның шиңгээдип алыры дыка хөй магистральдарда, ооң иштинде БАМ-да-даа чорудуп турар, ол чорук чартык миллион ажыг рубль камналганы бээр.

Ол ажыл—институттуң коллективиниң СЭКП-ның XXV съездизинге ажар кылдыр алган хүлээлгезиниң талазы-биле шаандан ажыр күүсеткен бежен ажылдарның бирээзи. Оларны чурттуң эң чугула тудугларынга болгаш улуг бүдүрүлгелеринге шиңгээткениңден 28,2 миллион рубль түңнүг экономиктиг ажыкты алган.

В. КУКОВАЛЬСКИЙ,
СЭТА-ның корр.
Киев.

Чогаал дылынга фразеологизмнерниң ужур-дузазы

Аас чугаага болгаш чогаалга-даа бо-ла таваржы бээр ойлаул сөглээн уткалыг өткүт-чиниг, уран-мерген турум сөс каттыжышкыннарын фразеологизмнер дээр. Ындыг сөстерде дылдың национал онзагайы сиңнишкен болгаш олар чогаалдың дылын чеченчидип каастаарынга, тус-тус маадырларның сагыш-сеткилин, аажы-чаңын тодаргай көргүзеринге канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг. Чогаалчы фразеологизмнерни чогаадыкчы ёзу-биле ажыглаан тудум, оон чогаалчының дылы улам дээштиг, уран-мерген болгаш чоңга чоок болур. Чүгле дылда бар фразеологизмнерни четче ажыглаарындан аңгыда, харын чаа мерген сөс каттыжышкыннарын чогаадып тургаш, оларның-биле дылдың уран-чечен аргазын байыдарын чогаалчы оралдажыр ужурлуг.

Тыва чогаалчыларның хөй кезии тыва дылдың байлак фразеологизмнерин, үлегер домактарын болгаш чечен сөстерин боттарының чогаалдарынга калбаа-биле чедимчелиг ажыглап турар. Уран-мерген турум сөс каттыжышкыннары — чоннуң дылының түс-түс, харын-даа муң-муң чылдарда чыгдып мөөннеттиниип, салгалдан салгалче шилчип келген алдын эртинези болур. Ынчангаш харын ындыг сүүзүннүг турум сөс каттыжышкыннарын чогуур черлеринге чедимчелиг ажыглаан чогаалдарга чон онза хандыкшылдыг. Тываның хоочун чогаалчылары Салчак Токаның, Степан Сарыг-оолдуң, Олег Саган-оолдуң, Сергей Пюрбюнуң болгаш Салим Сүрүң-оолдуң, Кызыл-Эник Кудажының база өскелериниң-даа чогаалдарынга чоннуң улуг сонуургалының бир чажыды ында.

Тыва фразеологизмнерни эң хөй-биле чедимчелиг болгаш чогаадыкчы ёзу-биле ажыглап турар чогаалчыларның бирээзи Кызыл-Эник Кудажы болур. Оон «Үйгү чок Улуг-Хем» деп романының бирги (кара) томунда фразеологизмнерни канчаар ажыглааның дугайында чамдык бодалдарны бо кыска чүүлге чугаалаайн.

К. Кудажы бо номунда тыва фразеологизмнерни, бодунуң өске чогаалдарында дег, элбээ-биле тывынгыр ажыглаан чорук чогаалчының тыва улустуң дыл-домаанга ынаан, тываларның амыдыралын, оларның аажы-чаңын, чаңчыл-ёзулалдарын кончуг эки билирин херечилеп турар. Дылдың уран мерген аргаларын ол тывынгыр ажыглап, чогаалда бооп турар болуушкуннарны тодаргай диригжиткишаан, маадырларының овур-хевирин каракка көзүлдүр чуруп, оларның дыл-домааның дээштиг, чечен-тывызык болгаш тускай аянныг болурун чедип алган. Фразеологизмнерниң дузазы-биле чогаалдың төлептиг маадырларының эки мөзүлүг талаларын уран-мергени-биле мактап-даа, оон кадында оларның четпестерин хайыра чок кыжырып-кочулап, төлеп чок маадырларның — чоннуң дайзыннарының каржы-дошкузун, хоптак-чилбизин, араатанзыг, кээргел чогун номчукчу көөр хөөн чок кынныш, ожээни хайнып кээр кылдыр одап, сойгалап-даа турар. Чогум-на харыы өскен уткалыг турум сөс каттыжышкыннарының ындыг шынарын К. Кудажы бо романында кончуг таарыштыр ажыглаан. Чижээлээрге, чоннуң төлээлери төлептиг маадырларының — чогаалдың кол маадыры Сүлдем ашактың, оон оолдары Буяң, Соскар сутзарының, Кежикмааның, Анай-Караның болгаш өскелериниң-даа овур-хевирин, аажы-чаңын, оларның кижизиг мөзү-шынарын, дыл-домааның онзагайын, кызымак кежээзин, амыдырал дээш чүткүлдүүн, ядыы-түрегдээзин база тыва улустуң чаңчыл-ёзулалдарын дараазында фразеологизмнерниң дузазы-биле мынчаар илереткен: — *Бир ажык черге улуг от ужудуп, дүн чарым алгаш, даарта эртензи одарда чалбараай мен ваа.* (ар. 42). *Кара пажын өткү салгаш, аъдының хапыж хоорган, өзүн чырыдыл, кара шай-биле суксуун чандырыш, Сүлдем элээн үр бодаңыш орган.* (ар. 44). *Кара сагышка кара сагыш-биле харылаар мен. Кижилер ол хире болганда, мээң ажы-төлүмнүң ашаар хырны. элээр эки чок бе? Хары аяк харылыыг.* (ар. 45). *— Сүлдемниң бажы катка, баа хапсан дуржулгазы-биле алырга, черни ам чарар үе келген.* (ар. 76). *Сүлдемниң бодунуң ээн улус аъбызы тудуп чий берген.* (ар. 101). *— Далашкан сээк сүтке дүжер — дээш, Сүлдем ашак тоовааи.* (ар. 308). *— Адак-бышкааң сартаан, карак чырыыр теӊ чоокшулаан кижи-дир сен, уруум.* (ар. 394). *Чаа-ла он хар ажыв чоруур хирезинде (Буян), адазының оң холу. тудар даңгыыжы апар чорду.* (ар. 13). *Соскар өөрү-биле сарыг күсү өттүр баш кодурбээн, артында чудапкан.* (ар. 62). *Соскар хенче кара чажындан байларга хой кадарып өскен.* (ар. 62). *— Кежикмаа кадайның холдарының куруг орбаның кым көрген.* (ар. 67). *Улус — Анай-Караның чүрек чок дидимин кайгап чугаалажып турган.* (ар. 383). *Буян биле Анай-Караны ынчаар өктеп өдер өөлээр арга бар эвес. Ындыг балдыр-шинек чок* (ар. 400). *Оглу азы уруу чүгле өгленип алырга, оглум азы уруум кижи апарды деп, тывалар чүгле ынчаан ынчаар чугаалажыр чораан* (ар. 401). *«Силерниң өөңер эжиин ажып, таакпы тип бээр дээш, мынча ботка чедип чадап кааным ол мынчаар, ребаным» деп* кирип келген (ар. 342).

Бо үстүнде бердинген чижектерде фразеологизмнерни (оларны мында болгаш мооң адаанда-даа чижектерде карартыр парлап каан) ажыглап тургаш, чогаалчы маадырларның овур-хевирин, аажы-чаңын, амыдырал-чуртталгазын, оларның мөзү-шынарын, дыл-домааның ээлдек-эвилеңин, ажыл дээнде карак кызылын, тываларның чаңчыл-ёзулалдарын онза тодаргайы-биле чуруп көргүскен.

Оон-биле чергелештир чоннуң иштинде нийн-чаңгыс ажыл-кылбас чалгаа, аксы-биле аал көжүрер, дылы-биле дыт ужурар кижилерни Савандының овур-хевиринге чижеглеп алгаш, фразеологизмнер-биле хайыра чок кочулап шоотканын дараазында ийи чижектен көрүп болур: *Аңнаар дээш күске дүмчүүндэн хеп үнбүрүп чадап каан — Савандының Буянче сыңныы эгелээнинде бир чылдак бар.* (ар. 224). *Бир эвес Саванды дег аксы дөспес кижи болза көөргеттинип болур.* (ар. 298).

Чоннуң дайзыннары Маңгыр чейзеи, Херик бошкалыг кезектиң чазый-чилбизин, дуржок турамызын, мегечи авыястызын, болунга ажык-кончаа кирип алыр дээнде, чүнүң-даа мурнунга торулбас, кара сагыштыг кажар оптуун, чогум бергелерге таваржып келгенде, оларның кортук өөдежогун көргүзүп турар фразеологизмнер кирген кезек чижектен көрээлинер: *Ону көрүп кааш, Маңгыр чейзеңниң дөрт өкпези дөртелээ тура халып келген.* (ар. 26). *Дагыр хүндү чорүй баарга, Маңгыр чейзең шириг кырынга авыр чем делгеп алгаш, өөнге часкаан боданып орган: «Хөй моңгун шыгжадым каан кыдат кызыл дүстай берген» —* (ар. 258). *Маңгыр чейзең мелегеи ээринчеңней каггылап, аалчыларның аксы-дылын чежип алыр дээш, тос уругын тодуп, ыолай каггылап, хөөмейлей каггылап олурган.* (ар. 324). *— Адам эъдин чиир мен, ол кызыжааңарны канчаар эвес мен —* (ар. 408). *Маңгыр чейзеңниң эдектери, хатта өреге дег, калбаңайнып, холдары, суга терек дег, сириңейни берген: — Кайын ынчап карак ажыттай бээр бис, дээргилер.* (ар. 72). *— Аъдым дери, идиим уруңу? — деп, Херик бошка кайгап айтырган.* (ар. 38). *— Чок, мен дегбээн мен, адам эъдин чиир! — деп, Херик бошка алгыргаш, өөрүнүң будунга уңгаар чыгыы турган.* (ар. 249).

— Бошкаларның хырны тотсадаа, караа тотпас — деп, Чамбаалай химиренген (ар. 238). *Херик бошка арның кодуруп кээрге, куу тос дег болган. Диригге-ле эрлик ораны кирген келген боор, уш куду унгеп, ынчан бошканың борбак чүрээ та кала турду ыйнаан* (ар. 310).

К. Кудажы чүгле дылда бар фразеологизмнерни ажыглаары-биле кызыгаарланмайн, херип-даа оларны чогаадыкчы ёзу-биле утказын-даа, стилин-даа өскертип ажыглап, а чамдык таварылгаларда кедизи барып дылга доктаап фразеологизм боор болу берги дег чаа сөс каттыжышкыннарын-даа тургузуп турарын оон чогаалдың дылы дээш кызымак ажылдап, өлче онза кичээнгей салып турарының база бир херечизи-дир дег демдеглезе частырыг болбас. Мону бадыткаары-биле дараазында чижектерни сайгарып көрээлинер. Тыва дылда *угааны чана берген* деп фразеологизм бар. Ол колдуунда кижи кыраанындан угааны кошкап баксырай берген дээн утказыг. А К. Кудажы бо фразеологизмниң сөөлгү *«берген»* деп сөзүн *«орган»* азы *«келген»* деп сөстер-биле солааш оңгарлып, угааны орталаныл кээр деп уткага херглеп турар: *Бүгү чүве орталанып, угааны чаныл орган,* (ар. 108). *Кижилерниң угааны чүгле ынчан чаныл келген.* (ар. 237). База бир кара чугаада ажыглап турар фразеологизмниң чогаалга ажыглаттынмас бирги эпчок кезээн *«суг»* деп сөс-биле солааш стилин өскертип ажыглааның көөрге дыка солун: *Көктүг чайны өттүр суг чажыш чоок черге оргаш, аалга кирип, аяк шай амзавазынарга кайын боор.* (ар. 324). Өске чогаалчыларның ажыглаваан турары, бистиң бодап турарывыс-биле алырга, К. Кудажының бодунуң чогаадыкчы ажылының түңнели болгу дег солун чаа сөс каттыжышкыннарының чижектери: *Бо ежылга Хүрбе сөөк хемдип чораан эвес...* (ар. 76). *Дүрген-не хая көрну бергениш дээре апарган кижи-дир мен, уругларым.* (ар. 387). *Ынча аал-албаты көрүп, холзел турда, Хемчиктиң Бууч-Бадырга бошгаал таңмс туткан дүжүметтери, дээрниң хиндиш болган Аъдыл-Өрген шолбан дег, шимчеш дивейн өргөөнер бе ынчаш?* (ар. 243).

Ук чүүлге түңнел кылдыр чугаалаар дээн бодал мындыг: бирээде, фразеологизмнерниң чогаал дылынга улуг ужур-дузазын тодаргай чижектерге даянгаш сайгарып көрдүвүс; ийиде, чогаалчының дылын шинчилээри дээрге-ле чоннуң дылын шинчилээри ол. Ынчаарга кандыг-даа чогаалчы чоннуң дылын чүс хуу билири берге. А. И. Ефимовтуң бижип турары-биле алырга («Чечен чогаалдын дылын өөренириниң дугайында» 1952, ар. 13). орус дылдың эң хөй сөстүг сөстүктеринде 230 муң хире калбак массага билдингир сөс кирип турган болза, орус дылды кончуг эки билир дээн чогаалчының сөс курлавыры 15—20 муңдан ашпас. Бистиң тыва чогаалчыларывыс база тыва чоннуң дылының ол хире хуузун билир деп чижеглеп ап болур. К. Кудажының дылы чечен-мерген, байлак курлавырлыг-дыр дээрзин үстүнде чижектерден көрдүвүс. Ынчалза, амдыы чогаалчылар чоннуң дылының алдын эртинези — фразеологизмнерин, үлегер домактарын болгаш чечен сөстерин кончуг кичээнгейлиг хайгаарап, шиңгээдип алгаш чогаадыкчы ёзу-биле боттарының чогаалдарынга турза чогуур черинге таарыштыр ажыглавышаан, оон-биле чергелештир чаа таарымчалыг сөс каттыжышкыннарын чогаадып тып, оларның-биле чогаалчының дылын байыдып чорууру күзенчиг. Ол талазы-биле дылын сайгарып көрүп турарывыс «Үйгү чок Улуг-Хем» деп романның 1973 чылда үнген бирги (кара) тому өөредиглиг боор турар.

Я. ХЕРТЕК,
Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы.

Дагларда пекан

Таджик ССР-ниң Шааргуз-...

Чогаалчыга тураскаал

Олег Блохинге база катап байыр чедириишкиннери

Казах шаажаң

Өлеңгеннерге квартиралар

Чаа чылды 115 катап уткаан

Ф. ПРОКОПЕНКО. (СЭТА-ның корр.). УЖГОРОД.

„Спортлотонуң" тиражы

Ажыктыг болган

Б. КАРА-САЛ.

Үнелиг кештер

П. ИВАНОВ.

Туттурган оорлар

М. СЕГБЕ.

Телевидение

Кинотеатрларда

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Редакцияның адрези: индекс 667000 Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. Солун неделяда 6 катап үнер. Тираж 16495. ЧАГЫГ № 1444. ТС-01310.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 3 (9988) | 1976 чылдың январь 6, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

1976 чылдың дүжүдүнге

ЧУРТТУҢ ТАРААЖЫЛАРЫ КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ ДҮЖҮДҮНҮҢ ҮНДЕЗИНИН САЛЫП ТУРАР. СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ КЫШКЫ СЕПТЕЛГЕ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА ДЫҢНАДЫП ТУРАРЛАР.

Куйбышев районнуң «Украина» колхозу машина-трактор парыгын ховy ажылдарынга РОСТОВ областа бирле дугаарында белеткеп дооскан. Ында 20 тракторну, 20 комбайнны, хөрзүн болбаазырадыр, чаштырыыга машиналарын шуптузун септеп доозупкан.

ВОЛГОГРАД областың механизаторлары партияның XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир бүгү-ле техниканы шуут белен болдурарын шиитпирлээннер. Септелгени индустриалдыг арга-биле кылырга, ол ажылды шапкынчыдып, шынарын улам экижидер. Оон ачызында амга чедир эрткен чылдың чогуур үезинде турганындан бир муң ажыг комбайнны хөйнү септеп алганнар.

АЛТАЙ крайның ажыл-агыйларында бар-ла бүгү чаштырыычыларны, культиваторларны болгаш өскелдаа техниканы бүрүн белеткеп дооскан. Он-он заводтар болгаш чүс-чүс мастерскаялар септелге ажылын кылып турар. Механизаторлар аразында тракторларны шуптузун март 20-ге чедир септеп доозары дээш социалистиг чарыш калбарган.

«Сельхозтехниканың» КУЙБЫШЕВ КАТТЫЖЫЫШКЫНЫНЫҢ салбырларында күчүлүг К-700 тракторларны шууштурулга аргазы-биле септелгеге киирген. Областың 20 районнарында ол машиналарның техниктиг хандырылга черлерин тургускан.

АДЫГЕЙДЕ «Сельхозтехниканың» Гиагин район каттыжыышкынының специалистери септеттинген машина санынга-ла магадылалдың паспортун берип турар. Машиналарны кезектер аайы-биле септээр, мурнакчы дуржулганы нептередир черүн чедиишкинни хандырып турар. Оон түңнелинде эрткен чылдың тениүзүнде турганындан дыка хөй — будун-чартык муң тракторларны болгаш комбайннарны септээн.

СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуул!

ЭКИ ДООСКАН

«Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырының септелге мастерскаязы тоску беш чылдың сөөлгү чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг доскан.

Доозуучу чылдың эгезинде алдынган уткуштур планын олар декабрьның 20-де бүгү көргүзүглер талазы-биле күүсеткен. Пландан ажыр продукция 9 муң рубльге бүдүрттүнген, 12 муң рубльге сайгарттынган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 4 хуу өскен. Ол чедиишкиннерин коллектив партияның XXV съездизинге турасказаткан.

Бүдүрүлгениң хоочуннары — слесарь-моторист Владимир Иванович Тропин «Тоску беш чылдың шалыпчызы», слесарь Николай Лазаревич Грибачев, токарьлар Владимир Агапович Гопоненко болгаш Евгений Николаевич Конрухов олар «1975 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдектери-биле кызымак ажыл-ижи дээш шаңнатканнар.

СЭКП Төп Комитединиң партияның XXV съездизинге 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының дугайында төлевилелин коллектив улуг сонуургал-биле чугаалажып турар. Продукцияның шынарын улам экижидериниң, ону бүдүрерин көвүдедириниң талазы-биле иштики курлавырларны ажыглаарынче коллективтиң кичээнгейи угланган. Бар арга, курлавырларын санап көргеш, септекчилер 1976 чылда пландан ажыр 2,5 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер болгаш сайгарар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 4 хуу өстүрер, бүдүрген продукциязының 80 хуузун баштайгы негелде ёзугаар хүлээдириниң аргазы бар деп дугурушкан.

Ээлчеглиг XXV съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир мастерскаяның септекчилери онгу беш чылдың баштайгы чылының ийи айының планын күүседирин хүлээнгеннер.

М. ЧЕРНЫЙ,
республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының эргелелинде килдис начальниги.

—•—

ЧАА КАФЕ

Кызыл хоорайның чаа тургустунуп турар дөрткү микрорайонунда беш каът чуртталга бажыңының адаккы өрээлдеринде кафе ажыттынган. Ону «Молодежное» — «Аныяктарныы» деп адаан. Маңаа бир угда 72 кижи чемненип болур. Мында чаа хевирниң дериг-херекселдерин эскеп салган. Ак-хар, хыраа ышкаш чайыннаар дээвиирлер өрээлдерде тургускан мрамор шывыглыг баганалар-биле чүүлдежип турганзыг апаар.

Ол чемнелгеге чериниң ажылдакчыларын аныяктардан тургускан. Оларның ажылын хоочун повар З. Малахова удуртуп эгелээн. Декабрь 31-де маңаа Чаа чыл байырлалының кежээзи болган.

Бистиң корр.

Рапорттаар эрге дээш

ФЕРМАДА ИШ

Каткылыг дааның ужунда «Шекпээр» совхозтуң Сүг-Кажаа сүт-бараан фермазының саанчылары аразында социалистиг чарыштыг, кожаазында «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая фермазы-биле база чаржып турарлар. Сөөлгү ийи чылда Сүг-Кажааның найыралдыг коллективи чүгле чарыш салгап кожаларын ажып келген эвес, а район иштинге фермаларның аразынга социалистиг чарышка тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун быжыы-биле тудуп келген.

Эрткен чылың ферманың коллективи районга күш-ажылчы чедиишкиннери чедип алган. Ферма сүт саалдазының талазы-биле беш чыл планын 4 чыл 9 айларда күүсеткеш, пландан ажыр 26,5 муң рубльдиң продукциязын берген. Беш чылда ферма ортумаа-биле бир инектеп 1625 кг сүттү саап, чүс баш инекке онаашты 87 бызааны камгалап алган пиик-пе, пландан ажыр 1250 центнер сүттү саап, 52 бызааны артыкка камгалап алганнар. Ук коллектив онгу беш чылда ам-даа хөй сүттү саарын болгаш күрүнеге дужаарын хүлээнгеш, эрес-соруктуг ажылдап турарлар.

Саанчылар ам партияның XXV съездизинге рапортка ат салыр эрге дээш чарышты калбартып турар — ажыл экижип орар. Ажыл-иштиң чедиишкиннериниң чажыды ында ажылдап турар кижилерниң кызымак күш-ажылындан, ажылды эки организастаанындан, быжыг эп-найыралындан кол хамааржып келген. Күш-ажылчы кижилерниң дугайында каш чижектер бо:

Ферма эргелекчизи Сарыглар Назын-Байыр, ында партбөлүк удуртукчузу Раиса Куулар коллективти эзулут башкарып, кижилерни коммунистиг күш-ажылга өөредип, ажылдың организакчылары болуп турар.

Моңгуш Министиң ады районнуң саанчыларының мурнуку одуруунче дүрген кирип, бодунуң беш чыл планын эрткен чылдын февральда күүседипкеш, район чемпиону болу берген. Беш чылда 141.155 кг сүттү саап, планын 126 хуу күүсеткен.

Коммунист Сарыглар Караты фермада саанчы бүрүзү мактаар. Ол он ажыг аныяк саанчыларны ажылга өөреткен, бодунуң кызымак күш-ажылыбиле өскелерге үлегерлиг. Коммунист шынныг болур ужурлуг.

Александра Сарыглар незиниң соон салгап, ээн баскан саанчы. Комсомолчу кыс ам саанчылааш 6 чыл ажып турар. Баштай ол незиниң инектерин сагжып турган, а сөөлзүреди оларны хүлээп алган. Ам ол фермада мурнакчы саанчы болу берген.

Сүт-Кажаа сүт-бараан фермазында улуг кадарчы Сарыглар Дикчит-оол ам инек малдааш 20 чылдың нүүрүнде кирген. Чаңгыс фермага мынчага дээр кадарчылап келгеш, саанчыларның инээм судут чегей-дир, инээм эки оъттаваан, эки чем чивээн-дир, инээм чиде берген дээн сөстерин дыңнап көрбээн. Ол ам ат-сураглыг кадарчы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, Ленинчи юбилей медальдың болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденинин эдилекчизи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады.

Сарыглар Ашак-оол машиназынга сүттү куткаш Кызыл-Мажалыкта сүт заводунче хаптар. Кыжын, чайын сүттү чиди-риг болгаш үрелиишкин чок чедирери база харысалгалыг ажыл. Ынчалза-даа аныяк чолаачы ам он чыл чыгы сүт сөөртүп, ферма коллективиниң болгаш совхозтуң дирекциязының макталын чаалап алган.

Сүт-кажаачылар ам кыштаглаашкынга хынамчалыг белеткелди коргусаан. Мал чемин камнап, саар инектерни тускай чемгерип, оларга чем хайындырып бээр, чаа кормоцехти ажыглалга киирген.

Сүт-Кажаа ферманың ажылчиннери нийтиниң малының кыштаглаашкынын үлегерлиг эрттирер, партияның ээлчеглиг съездизин күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш демниг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: саанчы М. Минис ферманың кызыл-булуңунда.

М. ХОЮГ-ООЛ.

Баштайгы хүннерде

Республика найысылалының бүдүрүлгелери онгу беш чылдын бирги чылының баштайгы күш-ажылчы хүннерин чедиишкиннерлиг эгелээн. Кызылдың туйбу заводу январьның үш хүнүнде 84 муң кезек туйбуну бүдүрген.

Дааранылга комбинадында ээлчеглер, бригадалар аразында база ындыг чарыш калбарган. Дааранылгачылар чаа чылдың баштайгы үш хонуунда 7 муң рубльдиң продукциязын берген. Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының ажылчыннары ажылче үнген бир хүнүнде 300 кубометр ажыг дииг материалдарын белеткээн.

Кызылдың автосептелге заводу онгу беш чылдың чүгле бир хүнүнде безин дөрт муң ажыг рубльдиң продукциязын сайгарган. Ол хүнден эгелээш ында цехтер съездиге алдар кылдыр бедик шынарның чарыжын калбартырынче кирген. Оларның эрткен дөрт хүнүнүң ажылының түңү 12 муң рубль ашкан.

Найысылалды сүт продуктулары-биле хандырарын кудулатпас сорулгалыг сүт заводу салган. Оон цехтеринден баштайгы тонна сүт продуктулары Кызылдың садыгларынче кирген. Оон ниитп түңү 250 тонна ажыг. 4 муң ажыг рубльдиң хлеб болгаш хлеб-булочка кылыгларын хлеб заводу сайгарган.

ЧУРУКТА: Кызылдың даараныга комбинадының мурнакчы даараныкчызы Рая Сумбаа бо чылдын продукциязын белеткээниниң үезинде.

О. ОХЕМЧИК.

ПАРТИЯНЫҢ ПЛАНЫ — ЧОННУҢ ПЛАНЫ

ХОЙЖУЛАРНЫҢ СӨЗҮ

Ниитиниң малының баш санын өстүрер, оон продуктулуун бедидер сорулгалыг Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозтун хойжулары салып, ону тоску беш чылда чедиишкиннерлиг күүседир дээш кызымак ажылдааннар. Күш-ажылчы тиилелгелерин чедип алган эвээш эвес хойжулар бар. Чижээ, Ондар Аяк-Хээ тоску беш чылда төрээн колхозунга 1925 хураганны өстүрүп, 3750 кг дүктү кыргып бээр, хойнун чеңгилдезин ортумактан кудулатпас хүлээлгени алган. Аглар-бойдус таарымча чок болза-даа, аныяк хойжу өгбүле аазаан сөзүн күүседип шыдаан. Олар эрткен беш чылда 1469 хураганны доруктуруп, 4080 кг дүктү колхозунга дужаарганнар. Хойжулар Куулар Балдар-оол тоску беш чылда 1479 хураганны, 3960 кг дүктү, Моңгуш Ырыш 1612 хураганны, 4660 кг дүктү ажыл-агыйга өстүрүп, дужааганнар.

Үстүнде хойжулар СЭКП-ниң XXV съездизинин күш-ажылчы ээлчээнге кирипшаан, чүс хойдан-на 100 хураганны менди өстүрерин, хой бүрүзүнден-не 2.7 кг дүктү кыргыырын хүлээнгеннер.

О. САЙЫН.

ХАРЫЛЗААЧЫЛАР ХҮЛЭЭНГЕН

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелин Кызыл хоорайның харылзаа • белдиринин коммунистери цехтерин болгаш харылзаа салбырларының удуртукчу • активтери-биле каттышкан хуралынга таныжып чугаалашкан.

Хоорайның харылзаа белдирин 9-ку беш чылдың доозукчу чылында боттарының күжениишкиннин ажылының түңнелинде бүдүрүлгениң 5 чыл планын тарифтиг орулга талазы-биле онаалдазын декабрь 20-де 100,7 хуу күүсеткенин рапорттааннар.

Ук төлевилелди таныжып тура, харылзаа белдиринин коллективи автоматтыг телефон станциязының ажылын улам экижидерин, чамдык хол-биле кылыр ажылдарны механизастаарын, почта чедирилгезиниң, телеграф цехтериниң ажылдарында бар четпестерни чайладырып болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедидерин хүлээнгеннер.

С. ӨЛЗЕЙ.

ШАХТЁРЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрези ажыглаалга кирегеш, ажылдап эгелээнинден бээр оттулар чүүл казып тыварын беш катап көвүдеткен болгаш чаа эгелээн онгу беш чылда хөмүр-даш казарын чылда-ла сес чүс муң тонна чедирер. Ону чаа техниканы ажыглаалга киирип турганы чедип алыр: улуг күштүг экскаваторларны, чаңгыс угда чедеп беш тонна чүък сөөртүр күчүлүг машиналарны көвүдедир, чер казарының технологиязын чаартыр.

Хөмүр-дашчылар тоску беш чыл планын 1975 чылдың июль 23-те-ле күүсеткен. Ноябрь 27-де база бир күш-ажылчы тиилелгени чедип ап — тоску беш чылдың сөөлгүзүнүң бүгү техника-экономиктиг көргүзүглерин долузу-биле боттандырган.

Разрезтиң шахтёрлары Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге төлептиг ужуражырының социалистиг чарыжынга киришпишаан, мурнунда алган турганы хүлээлгеге немештир ам-даа 25 муң тонна хөмүр-дашты сайгарар, пландан ажыр 180 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер деп шиитпирлээн.

Бүдүрүлгеде шаг-үениң мурнаан шалыпчылар хөй. Экскаваторлар машинистери Н. Древянников, П. Андрианов, Л. Кузнецов, чер үттээр станоктар башкарыкчылары Б. Куулар, И. Шевела, чолаачылар П. Фирсов, С. Федченко олар ай, квартал, чыл планнарын доктаамал ажыр күүседип келгеннер.

Шахтёрлар чаа чылдың баштайгы хонуктарында дыка хөй тонна хөмүр-дашты республиканың янзы-бүрү булуңнарынче чүдүрүп чоруткаш, онгу беш чылдың бирги чылының баштайгы айын база-ла күш-ажылчы чедиишкиннерлиг эгелээн.

Н. ГЛАДЫШКИНА,
«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң кол экономизи.

АЖЫР КҮҮСЕДИП ЭГЕЛЭЭН

Улуг-Хем районнуң найыралдыг коллективи бүгү көргүзүглер талазы-биле тоску беш чылдың планныг онаалдаларын 1975 чылдың декабрь 10-да-ла чедиишкиннерлиг күүсеткен. СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш 450 муң рубльдиң бараанын пландан ажыр садарын хүлээнгеп бис. Ол хүлээлгевисти съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседириниң бүгү аргалары бисте бар.

Чаа чылдың баштайгы хонуктарындан эгелээш-ле бистиң мурнакчы садыгжыларывыс пландарын ажыр күүседип эгелээн. Шагаан-Арыгда Галина Морозова эргелекчилээн топ гастрономнуң садыгжылары, Чодураа суурда ажыл-чем барааннар магазининиң садыгжызы Севилбаа Седип, чаа Шагаан-Арыгда Иргит Содунам олар январьның баштайгы беш хонуунуң хүн бүрүзүнүң планын 140—150 хууга күүсеткеннер. Ынчаптааш бистиң Улуг-Хем районунуң ажыл-ижичилери онгу беш чылды күш-ажылчы бедик көргүзүглер-биле эгелээн.

Р. АБРАМОВА,
Улуг-Хем районнуң баштаар чериниң даргазы.

ДҮҮН КЫЗЫЛГА

СЭКП Төп Комитединиң пропаганда бөлүү Москвадан Тыва АССР-ге чедип келген. Олар январь 10-га чедир республиканың ажыл-ишчилериниң мурнунга лекциялар номчуур сорулгалыг. Ол бөлүктү СЭКП ТК-ның Пропаганда килдизиниң инструктору Григорий Антонович Куторжевский удуртуп чоруур. Ол боду «Социал хөгжүлдениң программазы болгаш чоннуң амыдырал-чурттаалгазының деңнелин улам бедидери» деп темага лекцияны номчуур. Ол бөлүктүн кежигүнү, РСФСР-ниң Күрпланының килдис эргелекчизи Павел Иванович Смагин «Онгу беш чылда экономиканың хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп лекцияны чонга сонуургадыр.

РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң лектору Геннадий Иванович Аменитский делегей байдалының дугайында лекцияны номчуур. Дүүн Политчырыдыышкын бажыңынга ол бөлүктүн киржикчилериниң лекцияларын республиканың болгаш Кызыл хоорайның активи дыңнаан. Январь 6-ның хүнүнде олар Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелеринге болгаш Улуг-Хем районнуң төвүнге, дараазында хүннерде Тандының, Барын-Хемчиктиң, Бии-Хемниң, Каа-Хемниң төптеринге лекция номчуурлар.

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙНИ — КЫШТАГЛААШКЫНЧЕ

«Шынның» рейдизи

Ниитиниң малының кыштаглаашкынын чогумчалыг чорударының организастыг болгаш практиктиг хемчеглерин Чөөн-Хемчик районнуң партия, совет, ажыл-агый органнары ап чорудуп турар. Мал кыштаглаашкынының байдалы-биле таныжар дээш «Шынның» рейд бригадазы чамдык ажыл-агыйларга барып, кыштаглаашкын чорудулгазының эки талаларын демдеглевишаан, дүвүренчиг четпестерни илеретken.

Ниитиниң малының кыштаглаашкыны «Искра» колхозта чүгээр. Бода болгаш шээр малдың бүгү турлагларында кажааларны, чаш мал доруктурар черлерни таарымчалыг белеткээн. Малчыннарның бажыңнарын база өглерин чылыглаан. Турлаг бүрүзүнде малга бээр чылыг сүт бар, мал чемнери бүрүн чедирттинген. Учет-отчётту чүгээр чорудуп, экижидип турар. Арыг-Бажы, Кызыл-Хавак фермаларының ажылчылары сүт саалдазын көвүдедир, малдың ажаалдазын экижидер дээш бар аргаларны ажыглап турарындан сүт саалдазы кудулавайн турар. Ынчангаш колхоз декабрь 16-га чедир күрүнеге 307,3 тонна сүттү садып, планныг онаалдазын 122,9 хуу күүсеткен. Немелде онаалда-биле кады алырга, колхоз пландан ажыр 57 тонна сүттү саткан.

Девискээринде одар-белчиири таарыы «Большевик», «Чыраа-Бажы» совхозтар Тес-Хемниң Ак-Чыраада кыштаглар туткаш, бода малдың элээн каш коданнарын ынаар сайгара кыштаглаткан. «Октябрь 30 чылы» колхозтуң девискээринде Өзен-Оруг деп черде шээр малга курлавыр кылдыр ийи кыштагны «Чыраа-Бажы» совхоз туткан. Ол ышкаш курлавыр кыштагларны «Сүт-Хөлдүң» Ишкин салбыры хойжуларга белеткээн. Мал чемниң курлавырын быжыглаары-биле «Искра», Ленин аттыг, «Октябрь 30 чылы» колхозтар, «Большевик», «Чыраа-Бажы», «Тыва» совхозтар механизастаттынган бригадаларны Ак-Чырааже чоруткан болгаш хымыш белеткелин үргүлчүлеп турар.

Районда мал кыштаглаашкынында шыңгыы четпестерниң уламчылап турары рейд үезинде илерээн. Кормоцехтер тудуушкунун дүргедедип, оларны ажыглаалга киргеш, малды чымчаткан чем-биле азыраар дугайында СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалының күүселдезин багай боттарып турар. Районда «Большевик» совхозта кормоцех ажылдап турар. А СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң чүгле чоокку үеде чаа ажыглалда кирген. «Искра», Ленин аттыг, «Октябрь 30 чылы» колхозтарда, «Сүт-Хөл» совхозта кормоцехтерниң техниктиг дериншкини, чамдык чедир кылыышкын доозулбаан. Ол дугайында Чадаананың «Сельхозтехника» салбырының № 463 КМК-ның удуртукчулары В. Вологин, В. Каң-оол бүрүүзүн бот-боттарынче чүүй кагжып турар.

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа, Ак-Тал-Аксы, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы, Ленин аттыг колхозтуң Кызыл-Чыраа сүт-бараан фермаларында кыштаглаашкын байдалын дүвүренчиг деп болур. Кара-Чыраа биле Шык-Бажында инектерниң, молдурга бызааларның ажаалдазы багай. Сүт саалдазының үнеду сандаргай. Саар инектерни доктаамал чемгерилгеге тургузарын «Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы фермазы боттандырып турар. «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы фермазында ажылды мынчаар организастаза-даа, оон эки түңнел болдунмайн турар. Ленин аттыг, «Октябрь 30 чылы» колхозтарының фермаларында инек, бызаа кажааларын одавайн турар. Мал суггарылгазы доктаамал эвес. «Октябрь 30 чылы» колхозтуң Булуң-Терек фермазында саанчылар, кадарчылар улуг оңгардан силосту чүктеп турар.

Чамдык ажыл-агыйларның шээр болгаш бода мал кыштагларында ам-даа чедир кылдынмаан чүүлдер хөй. СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң чамдык коданнарының кыштаглаашкынында таарымча чок, чедир кылдынмаан чүүлдер чайлаттынмаан. Хөндергей салбырының шээр малы суг ишпейн турар. Цистерналар суг чылыдарынга таарыштыр тургустунмаан. Оон хараазы-биле суг сөөртүр машинадан малчыннар боттарының ижеринге-ле ой суг ап турар. М. Мокур-оолдуң малдаан 150 баш хунажыннары чер одарлап турар. Ында чүгле ийи тонна сиген дужурттунген. Концентрат чок. Ол кодаңга совхозтуң мал эмчилери октябрьдан бээр келбээн. Дуралакчы кадарчы И. Даваа өгде чурттап орар, а кол кадарчы Хөндергей суурдан боттаңнап кээп турар. Ында кылып ап болгу дег бажың соңга, шалазы чок турар. Чаңгыс кыштагда Сат Чылбак биле К. Мартиндайның малдаашы ийи кодан төрүүр инектериниң кажаазы эки-даа болза, мал чеми ында чедиртинмээн. Инектер оолдап эгелээн, ол хирезинде бызаа чемгерер чем чок. Чаш бызаа доруктурар кажаа белен эвес, чылыглаттынмаан. Цистерна чок, ынчангаш инек соок хем суу ижип турар.

— Бодум эки турам-биле 60 чылын малчынап, 380 баш хураган хүлээп алдым. Сиген эвээш дүжүрттүнген. 30 хиреин азырап тур бис. Ноябрьдан бээр 12 хураган өлген, кештерин союп кагдым. Мал эмчилери-даа келбес чүве-дир. Маңаа келген даргалар эмчилер келдиртирин аазап-ла турар. Мал эмчилери ооңда-ла айда ийи удаа кээп турза — деп, М. Шыырап хомудалын илереткен.

Хөндергей салбырының малчыннары одаар чүүл-биле багай хандырылгалыг. Тускай почтачы чок болганы-биле малчыннар солун албастаан, совхозтуң Хайыракан салбырының малчыннары солуннарны озалдап ап турар.

Ол-ла салбырга хамааржыр Хайыраканда кодан инек чер одарлап турар, кужу хирелиг. Оларның кажаазының иштн ооң. Одарже эртен орай үндүрүп турар. Оон ажаакчылары М. Араптаң, М. Чылбак-оол ол коданның ажаалдазын экижидеринче сула сагыш салып, багай ажылдап турар. 500 ажыг баш хураган (эр-кызы холушкак) малдаан С. Дамба-Сүрүңде азыраар ужурлуг арган 100 ажыг хураган бар, ында чем, дус чок. Хураганның дүгү дүжүп турар. Хой дүгү дүжер чорук ол коданнарда бар. Чаңгыс-Хадыңда 136 молдурга ажаакчызы О. Кадыг-оол соок өгде чурттап орар. Ында кашдаа бажың бар. Оон бирээзинге малчынны чыштадыр арга турган. Хойжу М. Куңгаала мал чеми шуут чок. Чаш хураган кажаазы белен эвес.

Мал чемиин чарыгдалынга үлетту шыңгыырадыр, камналганы экижидер айтырыгны совхозтуң чамдык малчыннары үнелевейн турар. Чамдык шээр, бода мал кадарчылары ниитиниң малының чемин тетчеглээр, хуу малынга чиртир фактылар бар.

Бора-Хөлде бода мал ажаакчызы С. Херел-оол 160 баш инекти эки ажаап турар. Ынчалза-даа сигенин малга тетчегледип сараатты мөөгүлендир чидиртип алган. Оон-биле кожа С. Доржукай 109 молдурганы ажаап турар. Оон сигени, саваңы база тетчеглээшкинде. Эр Доржукай багай ажааган, 16 молдурганы өлүрген.

Мал кыштаглаашкынының чорудулгазында шыңгыы четпестерни чайладыр, малчын кадрлар-биле ажылды экижидер, оларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузар дээш ажыл-агыйлар удуртукчулары, партия, профэвилел, комсомол организациялары, кедээ Советтер шиитпирлиг хемчеглери алыры негеттинип турар.

«Шынның» рейд бригадазы:
Б. МОҢГУШ, районнуң улусчу контроль комитединиң инспекторү, С. КАРА-САЛ — СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозта улусчу контроль бөлүүнүң даргазы, А. БАЗЫР-ООЛ — кедээ ажыл-агый продуктуларын белеткээриниң болгаш шынарының талазы-биле күрүнениң районда кол инспектору, М. СЕВЕН, «Шынның» корр.

ХҮН АЙТЫРЫЫНДА — КОЛЛЕКТИВТИГ КЕРЭЭ

Кодээ ажыл-агыйы болгаш белеткелдер ажылчыннарының база албан-хаакчыларының профэвилелиниң Тыва обкомунуң IV пленуму болуп эрткен. Аңаа коллективтиг керээлерниң күүселдезинге хамаарыштыр «Өөк» совхозтуң ажылчын комитединиң даргазы А. Д. Самчай биле «Көк-Тей» совхозтуң директору А. И. Ломаев оларның илеткелдерин дыңнап чугаалашкан.

«Көк-Тей» совхозтуң коллективи тоску беш чылдың планының онаалдаларын бүгү көргүзүглер талазы-биле хуусаа бетинде боттандырган. Дөрт чыл болгаш он айларының дургузунда дагаа чуурганы бүдүрериниң планы 115,4 хуу, сүттүү — 102,8 хуу, тараажы — 102 хуу күүсеттинген. «Өөк» совхоз беш чыл дургузунда күрүнеге тараа дужаар планын 127 хуу, сүттү 100 хуу, дүктү 101,7 хуу болгаш эът планын 85 хуу күүсеткен. Шак бо чедиишкиннерде коллективтиг керээлерниң ачызы улуг. «Көк-Тей» совхозта администрация болгаш профэвилел организациязы коллективтиг керээлерниң пунктуларының күүселдезин чогуур өйүнде хынап турар. Хыналдаларның түңнелдерин бүдүрүлгениң ажылдарының айы-биле ажылчын коллективтерниң хуралдарынга чугаалажып, илереттинген четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерни дарый ап келген. Ынчангаш бо коллективте коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының саны безин 110 ашкан.

«Өөк» совхозта байдал оон өске. Совхозтуң администрациязы болгаш ажылчын комитеди коллективтиг керээни бүдүрүлге онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче ажылчыннарны мобилизастап турар чугула документ кылдыр үнелеп көрбейн турар. Оон түңнелинде эрткен чылдың он бир айларының дургузунда 219 ажылчын хемчег алдырткан болгаш сес кижи ажылындан үндүрткен. Совхоз бо чылын мал болгаш чер ажыл-агыйының продукциязын бүдүрер болгаш күрүнеге садар планын күүседип шыдаваан.

Профэвилел обкомунуң IV пленуму 1976 чылда коллективтиг керээ чарарын чугула ажыл-агыйжы-политиктиг хемчег деп көрбүшаан, «Көк-Тей», «Өөк» совхозтарның ажылында четпестерни дарый чайладырын ол ажыл-агыйларның удуртукчуларындан болгаш ажылчын комитеттеринден негээрин шиитпирлээн. Коллективтиг керээде айыттынган хүлээлгелерниң күүселдезин чедип алыр талазы-биле шиитпирлерни пленум хүлээп алган.

К. ОЮН.

ХОНАШТАРДА, ТУРЛАГЛАРДА

Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхоз кышка удур белеткелди бо чылын эки чорудуп турар. Ылаңгыя совхозтуң Бичө-Тей салбырында Ооржак Калиндуу удурткан хойжу бригадада байдал эки. Салбырда 22 кодан да торгур 330 хойга тарып боозаадылга эки чоруттунган. Катымыг, Улуг-Үзүк, Үттүг-Хая, Алаш, Ак деп черлерде 48 тонна сигенни, 36 тонна сенажны, 34 тонна суланы, 6 тонна дусту сөөртүп чедирген. Торгур коданнарда 44 курагая кажаазын тудуп, ында сигечаларны кылган, курган өдекти бөлген.

Кадарчылар Борис Куулар, Моңгуш Бүрүн-оол оларның хойлары оолдап эгелей берген. Чаш хураганнарның ажаалдазы-айгаарлары эки. Чидириг чок.

Малды кыштан мендиажырар сорулганы салып, ынчаар черлерге немелде кыштагларның кылгаш, чамдык коданнарны олче көжүрер деп турар. Чамдык кадарчыларның арзынга дуржулга солушуруп, практиктиг семинарны эрттирерин база планнап турар.

Хой оолдаашкынының эгелей бергенде коданнарже сакманшиктер немежи бээр. Салбырда тускай эртемниглер айыткан хүннеринде кадарчыларны кезип, боттуг дузаны чедирер. Ол шикаш автолавка хандырылгазын үзүктелдирбейн чорударын совхозтуң директору районну баштаар чери-биле дугуржуп алган.

Т. САРЫГЛАР.

ГРАФИК ЁЗУГААР

«Торгалыг» совхозтуң торгур хой ужен кыштагга кыштаглап турар. Кажааларның септелгезин эки чылын. Ам мал чемниниң сөөртүлгези чоруп турар. Кыштагларда 2150 тонна сиген, 62 тонна комбикорм, 20 тонна дус, 180 тонна поглан суланы дужурген.

Хойжулар чурттаар бажыңнарны чугайлаан, хураганнар кажааларын эзе дерип кылган. Совхозтуң малчыннары чайын 12—15 тонна сигенни тус-тузунда кезип белеткээш, хонаштарынга чедирип алгылаан. Өвүр район Советиниң депутаты Сагаан-оол Кара-кыс, мурнакчы хойжулар Киров Хоппеп-оол, Донгак Анай-оол, Олег Доржу, Ома Адыя, Николай Чат-оол олар кышты эки белеткелдиг уткаан. Олар кажаа-даа, бажың-даа септелгезин, өдекти бөлерин, көржең хоорарын боттары кылып алган.

Совхозтуң төп салбырында ниитиниң малын суг-биле хандырарын доктаамал чорудуп, ону кыштагларга чедирер автомашиналарның чолаачылары график ёзугаар ажылдап турар.

Хойжу бригадалар төптеринде кызыл булуңнар дерттинген, чунар-бажыңнар ажылдап турар. Кыштагларда сула, комбикорм, дус бар.

Н. ДАМДЫН.

ХОЙЖУЛАРЖЕ КӨРНҮР ХЕРЕК

1975—76 чылдың кыжынында Дуржулга станциязынга 22600 хой кыштаар. Оон иштинде торгур 10000 хой 16 коданда тургустунган. Станцияның малчыннарынга бо чылын онаагай чурт торгур хойларның эрте оолдары болур. Моон мурнунде чылдарда хой оолдаашкыны март—апрель айларга таварышып турган болза, бо чылын ол кампания январь айда … мелээр.

«Бистиң малчыннарывыс бо эрткен 1975 чылда багай эвес ажылдаан. Ылаңгыя күрүнеге дүк садар планны олар чедиишкиниг боттандырган. Хойжу Моңгуш Дазар-оол бир хойга ортаалап 5500 грамм дүктү кыргып ап, малчыннар арасында салбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Ооя Кызыл-оол, Ооя Сыдаң-оол оларның көргүзүглери база кончуг эки болган.

Бо кыш кончуг нарын байдалга эртерин билгеш, бистиң хойжуларывыс кышка улуг шылаар шаа-биле белеткенген. Моон мурнунда чылдарда бистиң малчыннарывыс өдек белеткевейн келген. Чүге дээрге, тараа-бадааның дужудуушим бейн болуп, савың чадыгга четчип турган. Бо чылдың онза байдалын өөренип көрбүшаан, хойжулар 5-тен 10 тонна чедир өдекти кижи бүрүзү белеткээн.

Малдың баш санын өстүрериниң планын Дуржулга станциязының хойжулары чедиишкиниг күүседип келген. Хойнуң баш саны өзүп турар болганда, кажаа-хораа база немежир ужурлуг. Ындыг турбуже соолгу чылдарда кажаа-хораа чүгле туттунмайн турар эвес, а барын бар кажааларның септелгезин тудугжулар кончуг багай чорудуп турар. Эмиг чылын кажааларының септелгези багай кылдынганындан хойжу Сартыыл Лопсанның … малын оскунуп чидирген. Чүге-ле ийик, бо … факт станцияның удуртукчуларынга улуг өөредиг болбайн барган.

Торгур хойда малчыннарның байдалы муң-не чугаар. Арыяк хойда малчыннарның бирмк дегерези өглерде кыштап турар. Дөрткү бригаданы болгаш дөрт кыштаг бар. Дегерезиниң чеглинда бажыңнар бар, ынчалза-даа хойжулар өглеринде чурттап турар. Чүге дээрге бажыңнарның септелгези кылдынмаан, туйбу чедишпес деп чылдагаанныг, печкалар салбаан. Аныяк хой кадарчыларындан Ооя Хунаажык кымның муржай кыштагже кожуп келген. Бажыңның септелгезин кылчып бээрин ол бригадирлерден чеже-даа дилээн. Соок дүшкүже аңаа кым-даа дузалаваан. Ээзин туйбу чорудуптарга, Ооя Хунаажык бажынга эвес, бөлге бичии сүгү салдырып алгаш, ам-даа ында чурттавышаан.

Айыткан четпестерни чайладыры ам-даа орай эвес. Малчыннарга таарымчалыг байдалды тургузуп бээр болза, чыл чеже-даа берге бол, олар ниитиниң малын мендиг кыштан ажырып шыдаар деп бүзүрээр мен.

Д. ЧООДУ.

„АДЫ АРТ АШКАН..."

Дүүн хүндүдир болгаш бо хондур улуваанындан Часкалдың карактары ала-чайгаар-ла шимдинип, харын-даа карак чивеш арасында удумзурап каан чораан. Холдары болгаш буттары кожуп калган, даашшимээнге кулактар ююкталган. Ынчалза-даа ол соолгу дилиндектерни бир аай тендүрүптерин кызып чораан.

Соолгу метрлер. Олар кажангызындан-даа берге ышкаш сагындырган. Чүге дээрге Часкал пат турупкан. Хүн-дүн дургузунда тракторга силгидип ээрге, ынчалмайн канчаар. Ооду-ла бичии када-даа аңаа олурар эвес: андазынның хөрзүнүн канчаар андарып черүүрүн хайгаараар, дааш дыңнаар, хая көрнүр, тракторну база башкарар, ол арзында оон өжүмнай азы дүргедей бөорин таарыштырар, моторнуң ажылдаарын хынаар.

Часкал андарган чериниң кыдыында көктүг ширикче үне халдып келгеш, тракторун дораан-на «жүр базыпкан. Кабиналдан дүже халааш, ам-на херлип-көстүп, ээзин каш сула шимчээшкиннер кылган. Андарган чериниң мырынай кыдыындан эгелээр чаш шеттиг аалыларының чыдыг кижини айдыып турар. Ында-мында пушкаштарның мыжыражы-ның таалангчызы … Ээзи оруун келген — ханы базы арам четтелек хүннүң карааны чылыын! Бүгү боду сурарап, шагзырай берген уругну бойдустуң бо байдалдары … өйлеп, чөртү-ла «чыргал» түгже апарган.

Ынчалза-даа ону ындыг-ла … машиназ даазы оттурупкан.

— Часкал, Көк-Тейге республиканың механизаторлар конкурузу болурун уттадын … ынаан, даарта-ла болгай. Бо черинни соңгузу хүн чедир андарар болган-дыр сен ийин. Ам Кызылче халдып орар бис, бежеткен че — дизе-ле совхоз директору боду бо. Ам канчаар, уйгузу кээп, шаа үстүп, ажылынга тыртылып турза-даа, директорунуң сөзүнден эртпээн. Мындыг таварылга аңаа ийи-чаңгыс эвес болган, аңаа ол пат-ла чанчыгып калган.

«Чөн карак кеску...» Сески класстың чаа доосан Часкалдың тракторга ушкажыпкан чоруп турары, суурга туржук бүгү колхозка дораан-на дыңналы берген. Ынчалза-даа оон чогум чүге ында чоруп турары, дорту-биле чугааларга, ол он чедиледкен кыстың трактористей бергени ол бе азы аваа-ла селгүүстеп чоруп турары ол бе даарзин үзе чугаалаптар кижи тывылбас болган. Улустуң хөй кезии даан дорааштырар азы «дидирдидирге» аалып орар, мындыг. «Трактористер курзузун доозуп алган, ам чаа трактор кээрин манап турар уруг даани кай» дижир-даа улус бар. «Школада база ындыг чүвени өөредип турар диве йикие, ынчангаш ынчап тур ыйнаан» деп-даа чугаа турган.

Часкал бирде Байыртының, чамдыкта Парын-оолдуң тракторунга олуруп, оларга дузалажып чайлаан. Ол оолдар Часкалдың акылары чүве-дир. Ынчалза-даа олар дуңмазын … кады ажылдаар кылдыр кегүнүп албаанчар, уруг боду … тракторга өөредиинер … алгаш турупкан. Сурган чадап каапкар. А кызын ол … барбайн. Чадаанага трактористер курзузунга өөрени берген.

«Кусаалин чедер...» дижир болгай. Тыва механизатор кыстарның бирээзи Моңгуш Часкалдың трактористер болур амыдыралы он үш чыл мурнунда Чөөн-Хемчиктиң Шимеге эгелээн. Ынчан оон ёзулуг механизатор болу бээринге ынча даа бузүревес, ону дорттуа-терели, эш-өөру деткивейн-даа, оон ол мергежилдан шиңгээдип алырын бузевейн-даа турганнар. Ынчалза-даа ол мурнунга салган сорулгазын чедип алгаш, ажыл-агыйжы коллективтиң бүрүн эргелиг кежигүнү, материалдыг кежиктиг бүдүрүкчүзү болу берген.

«Эрге өөренивейн берген эрей» деп чоннуң сөзүн ол уруг сагтып чораан. Часкал механизатор болур изиг күзелин чедип алгаш, ол олчаан олуруп бербээн, а күш-ажылчы амыдыралдың оруунче базып кирипкен. Арга-дуржулга чок, күш-шыдалы таары кыс кижиге урелген трактор септээр туржук, оон хүн бүрүде ажаалдазын кылыры безин оон эвесле болгай. Ылангыя тракторнуң чүзүнүн урели, бергенин тывары аваа кончуг берге турган. Ынчангаш ол өске механизаторлардан айтырып, оларның дузазын болгаш деткимчезин көрүп келген.

Баштайгы үеде Часкал ээлчет улуу безин күүседип чадап турган. Оон кылган ажылының шынары база-ла шоолуг эвес: чер андарарга кыдыра, үрезин чаштырарга — хемдунмес, илиир сөөртүрге — өөрталыг-даа болур. Бизип турдала ындыг. Соок хат-шууртанныг, үзүктелбес чаъс-чаашкынның болгаш малгаштың үелерде кударанчыг кыннын келир. «Бызып шыдавас ажылынга чүзүн кончап турар ону, чылыг, чырык бажынынче чаза берейн ыйнай» деп бодаалдар-даа сагышка киргилээр. Ынчалза-даа Часкал: «Мен шыдбазынга. Кым кадырыа? Бо дээрге боон улуг-дур» деп албадаттынар. Ынчап чоруп ажылынга … мергежил… чоннуң хүндүткелин чаалап алган.

«Ады арт ашкан...» кижилерниң бирээзи ам Часкал апарган. Эгелиле бригадаларын болгаш колхозтуң социалистиг чарыжынга тиилекчи болуп турган уруг соолгу чылдарда республиканың сураглыг трактористерниң бирээзи болу берген. Ону Чөөн-Хемчик райкомунуң тывыскан «Районнуң тергиин тракторизинге» диплому, ВЛКСМ Тыва обкомунуң болгаш облпрофсоветтиң «Бодунуң мергежилиниң талазы-биле эң эки аныяк ажылчынга» деп диплому, ВЛКСМ Төп Комитединиң «Бүдүрүлгениң аныяк мурнакчызынга» база РСФСР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң «Кодээ ажыл-агыйының социалистиг чарыжының тергиини» деп херек демдектери херечилеп турар. Мурнакчы механизатор кыста хүндүлел бижиктер база эдаан каш.

«Бокпаа киргенде, койгун чүгүрүк». Часкал ийиги класстың тракторизи мергежилди чедип алган соонда, ажылга кызымаа дам барган. Ол чүгле социалистиг чарышка эвес, конкурс-маргылдааларга база мурнуку олуругну ээлеп турар болу берген. Районга каш-даа чылын чемпиондаан. А республикага ийиги болгаш үшкү черлерни, соолгу ийи чылда улаштыр бирги черлерни ап, чемпионнап келген. Тыва АССР-ниң механизаторларында аңаа чедер кыс чок болган. Оон бажыңынга «Чемпион» деп бижип каан ленталар, шаңнал … эгелээш, хаштан чоңгап дургуллерге чедир белектер, приёмник болгаш оон-даа өске шиналдар стол кырынга сыңмышпас. Төве-Хаяга болгаш Иркутскиге, Чагатайга болгаш Красноярга — каяа-даа болган конкурстарга ол чедиишкиниг киржип келген.

— Эрткен чылын Красноярск крайга болган, чурттуң херээжен механизаторларының слётунга киришкеш келдим. Мында ийи чакпир Ленин орденниг «Кавказ» деп колхозда мордувус, сайзыралы магалыг-ла боор чүве-дир. Машина-трактор мастерскаязы безин бистиң «Сельхозтехниканың» салбыры-биле дөмей-дир. Тываның ажыл-агыйлары база ынчаар хөгжүдер ужурлуг бис — деп, ол чугаалаар болду.

«Күш тейу каяа-даа ужар...» Бо «оюк» болганып олурар херээжен кижи ам эр улустуң мергежилин шиңгээдип ап, кайгамчык бээр халдып турар апарган. Часкал Шамбалыгның эгээртинмес ховуларын, делгем одарларын шиңгээдип алырынга киржир, ол чериин бодунуң холу-биле чаартыр дээш, бүрүнгу чылын ында көжүп келген. Моңгуш Маадыр-оол бригадирлаан комсомолчу-аныяктарның хову-трактор бригадазы Ленинчи юбилей медальдыг аныяк кысты өөрүшкү-биле хүлээп алган. Ам Моңгуш Часкал чүгле сураглыг механизатор эвес, суурнуң активчилериниң бирээзи. Агитатор даалгазын база ак сеткилдиг күүседип турар. Ботпывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң идепкейлиг киржикчизи. Бо хүннерде сүт-бараан фермазында мал чеми сөөртүп, оңгу беш чылдың баштайгы чылын меттиклейн, манап турар.

Ч. КАРА-КУСКЕ.

В. ШАЙФУЛИННИҢ тырттырган фотозу.

ШАЛЫПЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ

Ак-Туруг совхозтуң тудугжулары 1975 чылды чедиишкиниг доозар дээш бригадалар, звенолар арзында социалистиг чарышты калбартып, шудургу ажылдап келген. Совхозтуң салбырларында малчыннарның кыштагларын тудугжу звенолар өй-шаанда септеп доозкан. Ол шикаш тудугжулар бирээзинге-ле 500 баш хой кирер 2 чаа кажааны Адыг-Маңнаарда, Поштугде ажыглаалга киирген. 4 кыштагда малчыннарның чурттаар бажыңнарын эки шынарлыг септеп кылган.

Тудугжуларның ындыг чедиишкиниг ажылдаарынга тудуг материалдары-биле үзүктел чок хандырылга улуг деткимчелиг. Ыяш белеткелин 6 кижилиг бригада Кара-Сугда чорудуп турар. Кескен ыяшты чолаачы Эрес-оол Чечекпаа саадалга чок сөөртүп, шудургу ажылдап турарындан ыяш дилдирер черге чудукнары дилдирериинде үзүктелиишкин чок. Ооң эргелекчизи Хураган-оол Сайын-Белек ажылды шын организастап, билдилиг удуртуп турар.

Болат-оол Шырай-оолдуң тайгада ыяш белеткеп турар звенозу база шалыпчыларының олуруунда. Ол звено доозукчу чылдың планын декабрьның бирги чартыында, хуусаа бетинде күүсеткен.

«Ак-Туруг» совхозтуң тудугжулары СЭКП-ниң XXV съездинге төлептиг уткуур дээш чарышка бедик кодурлуушкуннуг киржип, күш-ажылчы тиилелгелиг болгаарынга улам сорук кирип, оңгу беш чылдың үлүүнче шалыпчы ёзу-биле ажылдап кирипкеннер.

К. КОМБУ.

СЕПТЕЛГЕ МАСТЕР СКАЯЛАРЫНДА

Часкы тарылгага белеткел талазы-биле чугаалаар болза, Чадаанада «Сельхозтехника» каттыжыышкынының кылыр ажылы хөй. Аңаа Улуг-Хем, Өвүр, Барыын-Хемчик, Моңгун-Тайга районнардан машина-техниканы, тус-тус кезектерни септээри-биле эккеп турар. А Чөөн-Хемчиктиң колхозтарының, совхозтарының бүгү техниказының чеден хуузун база аңаа септээр. Ында амгы үеде 27 доктаамал септекчилер бар, оларга немей дыка хөй механизаторлар районнуң колхозтарындан, совхозтарындан септелгеге киржип чедип келген. Оон ынай ында көрээнниң ажыл-ишчилеринге дуза көргүзер тускайлаттынган 20 кижилиг механизастаттынган отряд, монтаж ажылы кылыр участок база бар. Оон алгаш көөргу, улуг күш меенеттинген. А чаа 1976 чылда Чадаананың «Сельхозтехника» каттыжыышкынынга техниктиг дуза чедирер станцияны тургузар, аңаа бурун херекселдиг 4 тускай машиналы … көрдүнген.

— Эрткен айларда бистиң каттыжыышкынывыс артык кезектер четпишпезинден оожум темпилиг ажылдаан. А ноябрь-декабрьда септелге баазазын четчелеп, ажылды алээн дүргедеттивис — деп, кол механик Леонид Петрович Бочаров чугаалады. Кол механик болгаш өске-даа механизаторлар-биле ажыл-херек дугайын мастерскаяга чугаалаштывыс.

План, график ёзугаар ноябрь айда септээр 18 тракторларның он ужун, 31 автомобиль моторларының он сезин, 9 дизель моторунуң чедизин септээн турган. Оон чылдагааны чүдел дээрге, артык кезектер чүгле ноябрь төнчүзүнде Кызылдан эккелдинген.

Ынчангаш арткан үеде септелгениң темпизин улам бедидип, үе-шактың негелдезин шын угаап билип, эрес-шудургу ажылдап турар механизаторлар бо коллективте бар. Оларның чижээнге районда «Большевик» совхозтуң ийи дугаар комсомолчу аныяктар бригадазының механизаторлары Николай, Виктор Куулар-лар (алышкылар), Ондар Отук-оол, Александр Куулар оларны хамаарыштырып болур. Чадаананың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының мурнакчы септекчилери база хөй. Чижээ, слесарь-инструментальщик Николай Ефимович Ермолаев-даа шынык. Ол бодунуң ажыл-херээнге харысалгалыг, бедик мергежилдиг болгаш үш чыл улаштыр соцчарыштың тиилекчизи болуп келген. Виктор Немков — комсомолчу, район Советиниң депутаты, үшкү разрядтың токары, ол хүн нормазын 160—170 хуу күүседип турар. А мурнакчы септекчи Калдар-оол Кара-Монгуш чедиишкиниг ажылдаарындан ангыда 6 аныяк кижини бодунуң тускай мергежилинге өөреткен. Шууштуруп септээр цехтиң мастери Шуурук Чулдукович Шактар … турзажык, техниканы арткан үеде бүрүн септеп ап болурунга бүзүрээр.

Чөөн-Хемчик районнуң колхозтарының, совхозтарының удуртукчулары техниканы өй-шаанда септеп алыры-биле канчаар сагыш салып турар дугайында кол механик Бочаров мынчаар чугаалап турар:

— Чамдык ажыл-агыйлардан, чижээ, «Чыраа-Бажы» совхозтан септекчилер-даа чорудуп бербээн. «Алдан-Маадыр» совхозтуң септекчилери боттарының техниказын септеп алгаш чоруй барганнар. А «Большевиктиң» механизаторлары амгы үеде «Чыраа-Бажы» совхозтуң бир тракторун септеп турлар.

Чадаананың каттыжыышкынында «Чыраа-Бажы» совхозтан 12 тракторнуң чүгле чаңгызы септелгеде. Барыын-Хемчиктен эккелген ДТ-75 деп тракторну май айдан эгелеп септээш, ам-даа чадашкан, септээр 40 комбайнның чүгле 9-ун эккелген.

Келир чылдың дүжүүн белеткээр техника септелгезинде бир кол бергедээшкин артык кезектер чогу болуп турар.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта септелгениң темпизи база оожум.

— Ажылы-биле чугаалаарга, техника септелгезинде хирелиг бис ийин — деп, кол агроном эш Хүлер-оол чугаалады.

Ында чаа марканың тараа чаштырыкчыларынга, чаа хевирниң андазыннарынга артык кезектерниң чогу бергедээшкинни болдуруп, ажылдың темпизин база кудуладып турар.

Чөөн-Хемчик районнуң ниитизи-биле алырга, ноябрьның төнчүзүнге чедир 68 тракторлардан 30-ну, 48 тараа чаштырыкчыларындан 20-ни, 43 андазыннарының 20-зин, беш культиваторларның ужун септеп болуп турар. «Большевик» совхозтуң механизаторлары тараа чаштырар 6 машиналарын септеп алган.

Техника септелгезин өйшаанда, эки шынарлыг доозары дээш ажыл-агыйлар бүгү хемчеглерни ап чорударын хүннүң негелдези апарган.

Д. ОЮН.

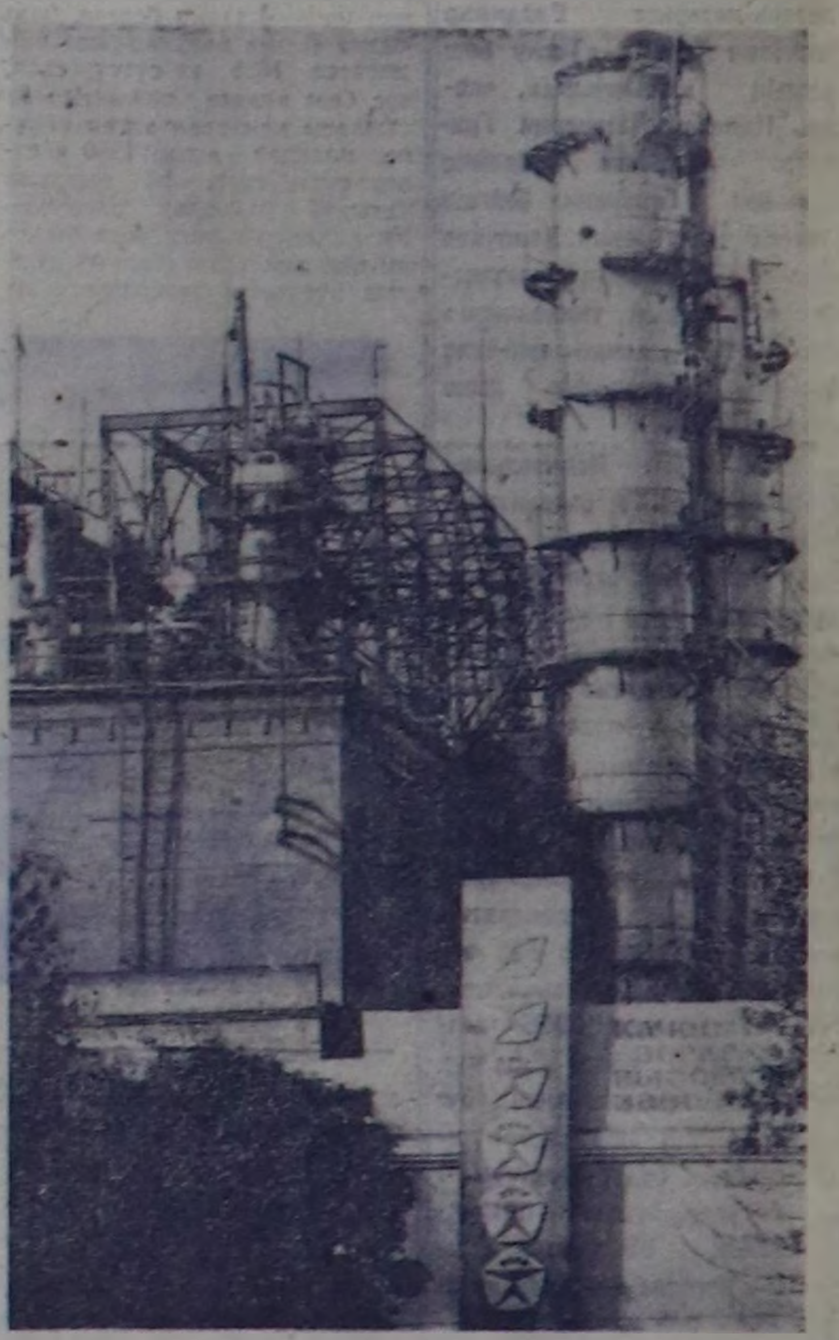

ЧЕЧЕН-ИНГУШ АССР. Грозныйда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг химия комбинадының коллективи СЭКП-ниң XXV съездинге төлептиг белеткенип турар. Бараанныг продукция бүдүрүп үндүрериниң талазы-биле беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүзү планда көрдүнген 32,3 хуунуң орнунга 46,5 хуу өскен. Продукцияның алды кол хевирлеринге күрүнениң Шынар демдээ тывыскан.

ЧУРУКТА: комбинаттың установкаларының бирээзинде.

Р. ДИКТИН фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

МЕХАНИЗАТОРЛАР НЕМЕШКЕН

Барыын-Хемчик районнуң «Барлык», «Шекпээр» совхозтарда кодээ ажыл-агыйның механизатор кадрларын белеткээр бир чыл хуусаалыг бот-өөредилгениң курстары ажылдап турар. Бо чылын маңаа «Барлык» совхозтан 35, «Шекпээрден» 23 кижи өөредилге программазын чедиишкиниг шиңгээдип алган.

Ниитизи-биле 58 дыңнакчылардан экзамен хүлээп алырынга «Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалык салбырының, ДОСААФ-тың, № 1 КППУ-нуң болгаш совхозтарда кодээ ажыл-агыйның инженер-техниктиг ажылдакчылары киришкен. Доозукчулардан экзаменнерни үш кижи чүгле «5» демдектерге, оон өскелери шупту эки дужааган. Экзамен комиссияның кежигүннери «Барлык» совхозтан Анатолий Кара-Салдын, Агбаан Торуй-оолдуң болгаш Моңгуш Окал-оолдуң тергиин эки билиглерин демдеглээн. Оон ангыда, маңаа өөренип турган сес херээжен уругларның билии база шыырак болган.

Башкылар Андрей Анан-оол, Саая Сандый-оол олар өөреникчилеринге быжыг билиглерни берген.

Ук курстар ам база ажылын эгелээр. Маңаа өөренир аныяктарның чыылдазы эгелей берген.

С. ДАВАА-САМБУУ.

ЭКИ ОРГАНИЗАСТААНДА

Кандыг-даа ажылдың чедиишкиниг болуру баш бурунгаар белеткелден болгаш организастыг удуртулгадан кол хамаарылыр. Чурттуң өске черлеринде ышкаш, бистиңде херээженнер киришпейн турар ажыл участогу чок. Оларны 15 кижиден тургустунган чөвүлел башкарып, күш ажылче улуг сорук кирип турар.

Делегейниң херээженнер чылында бистиң чөвүлелдиң ажылы мурнуку чылдардан кончуг экижээн. Ай азы кварталдың ажыл планын ону чогаадып кылырда, оон күүселдезин организастаарга Көк-Чыраа суурда агиткварталарының удуртукчулары, мында клубтуң, кодээ библиотеканың эргелекчилери, школа башкылары-биле доктаамал харылзаалыг ажылдап келген.

Чөвүлелдиң организастап турары кеску агитацияның хевирлери, оон дээштини база багай эвес. Чаңгыс чижек. «Көк-Чырааның мурнакчы херээженнери» деп стендиниң кижилер болза сонуургаан турар. Алган хүлээлгениң, социалистиг чарыштың күүселдезин көргүскен чураайлардан ангыда, совхоз бүдүрүлгезинде, культура адырларында, хөй-ниити ажылында идепкейлиг херээженнерниң фото-чуруктарын хүндүлел самбырадан база көрүп болур.

«Улуг-Хая» совхозтуң могаа бригадазының звеночузу, Улуг-Хем район Советиниң депутаты — М. Анай, … эргелекчизи, Көк-Чыраа кодээ Советтиң депутады, хову бригадазының ажылчыны — Д. Уйнук, суурда уруглар садының эргелекчизи — А. Сарыг, медпункт эргелекчизи — М. Даг-балдай; мында школа башкызы — О. Паршикова, хөй-ниитичи болгаш хоочун активчи — Т. Серенмаа; библиотека эргелекчизи — К. Тотпес-оол болгаш өскелерин-даа мактап көргүскен.

Херээженнер чөвүлелиниң организастаары дыштаныышкының, айтырыг болгаш харыының, сураглыг кижилер-биле ужуражылгаларының кежээлери тускай план ёзугаар болуп турар. Декабрьның бир субботазында болган кежээни чижекке айтып болдувус.

Делегейниң херээженнер чылының … ол кежээ организастыг эртээн. Кодээ клубту көрүштүг шимээш, агиткварталар айы-биле салган эжо-чемниң, ыргып шоварлаавышаан дараазы кылымаларның делгелгезин бараалгаткан. Кодээ клубтуң, мында сес чыл школазының уран чүүл бөлүүнүң талантылыг артистери сценага улажып турган. Мурнакчыларга болгаш тиилекчилерге шаңналдарны сонуп турда, залда чоннуң адыш часкаашкыны үргүлчүлеп турган.

Херээженнер чөвүлелиниң ажылчы планын ёзугаар дараазында шак ындыг кежээ К. К. Кудажының «Уйгу чок Улуг-Хем» деп чогаалынга хол-баштыр болур. Ол конференцияны солун болдурары-биле белеткелди амдыгаавтан организастап эгелээн.

С. ЫДАМЧЫК.
Көк-Чыраа кодээ Советтиң депутады.

САЯН ГЭС-тиң тудуунда

ӨРҮМНЕКЧИЛЕР

Саян-Шушенск ГЭС-тиң солагай талакы оңгарының тудуун кылырын «Гидротускайтудугнуң» Владимир Федорович Потаповка удурткан өрүмнекчилер бригадазы эгелээн. Тудугнуң ол башгайгыларының темпизи хүн келген тудум бедип орар.

Эрткен чылдың декабрь 14-те 20 өрүмнээр станоктар ажылдап турган болза, чаа чылга уткуштур оларның саны 50 апарган.

ЧУРУКТА: В. Потаповтуң бригадазында өрүмнекчилер (солагай талазындан): Георгий Никонович Романов, Игорь Михайлович Кумка.

КАҢНАКЧЫ

Саян-Шушенск ГЭС-тиң Карлов кызаазында тудуу шалыпкын темпиле чоруп турар. Сергей Коленковтуң бригадазының кежигүнү, электроканнакчы комсомолчу Николай Базанов эрткен чылдың октябрьда болгак төөгүлүг болуушкун—Енисейни бооруунга киржир аас-кежиктиг болган.

Амгы үеде ук бригада бетон ажылдарын кылып турар.

ЧУРУКТА: комсомолчу Николай Базанов.

П. ДЕМЕНТЬЕВТИҢ фотолары.

ДЕМНИГ ИШТЕ

Декабрь айны шалыпчы ай кылдыр чарлааны-биле Ак-Довурактың тудугчуларында ажыл-иш улам хайныккан. «Тыва даг-дугу» комбинаттың ийиги ээлчээн ажыглаарга киирер дээш тудугнуң хөй-хөй мурнакчы бригадаларын, республиканың иштинден болгаш оон-даа өске областар, хоорайлардан келген бригадаларны мында бызыглаан.

Данзырык Калдар-оолдуң бригадазының ат-сураа бүгү Тывада билдингир. Олар амгы хүннерде «Тыва даг-дугу» комбинаттың ийиги ээлчээниң артынчы продуктулар чайладыр галереязының хөделдирикчи станциязының тудуунда ажылдап эгелээн. Мында олар ыяш-биле янзы-бүрү белдирлер дуглап, галереяны соңгалап, эрес-сорукту ажылдап турар. Сарыглар Мандаш, Арапай Очур, Данзырык Сарыг-оол олар мурнакчы ажылдап турарын бригадир мактап чугаалаан-дыр.

Ол-ла станцияның адаанында бир орээлде кезек уруглар ханалар будаан, а эр улус оон шаказынче бетон-хоюдуг куткан бир демниг ажылдап турлар. Шеверлекчи кыстарның мында 4 хүн ажылдап турарын бригадир Клара Ензак чугаалады.

Каш-ла хонуктар дургузунда олар беттарынга алган хүлээлгезин күүседип, станцияның бүгү орээлдерин штукатурлап, будуп, чугайлаан. Ниитизи-биле шеверлеп ажылдарын кыска хуусаада доосканнар.

Бо шеверлекчи комсомолчу-аныяктар бригадазы тургустунгандан бээр үш чыл четкен. Ак-Довуракта оларның кылышпаан ажылы чок.

Бригадир Клара Ензак мында 1967 чылдан бээр ажылдап турар. Оон 13 кижилиг бо бригадазы кол корпустуң № 14, 54 бедиктеринге шеверлеп ажылдарын кылганнар. Шеверлекчи кыстарның моон соңгаар кылыр ажылдарын сонуургаарымга, бригадир мынча дээн-дир:

— Мында ажылдарны чоокку хүннерде доосказ, № 17 галереяда шеверлеп ажылдарын кылыр бис. Бистиң ажылдарыстың саадады бээр чорүктар база бар-дыр. Ылаңгыя хоюдугну озалдадып бээр таварылгалар чаңгыс белган. Ол ышкаш энергия бээри чамдыкта саадай бээр-дир.

Ол-ла каътта «Дөң-Терезин» совхозтан мында ажылдап келген Муулар Хамыт-оолга удурткан соодар бетон-хоюдуг кудуп, эрес ажылдаттынар. Оларның аразында назы-хары дөгүй берзе-даа, аныяктардан дудак чок ажылдап турар бир ажыдам аттыывын келген чериин сонуургап айтыра бердим.

— Эрзиниден келген кижи мен. Мында келгеш ам 10 ажыг хонуп бердим. Алыс бодум тудугчу кижи болганымда Бүгү-эвилел ужур-дузалыг тудугже улус чорудуп турарын дыңнааш, чедип келгеним бо. Кыска үеде-даа болза, улуумну киирип, улуг тудугну көрүп, магадап, мурнакчы тудугчуларның арга-сүмезин өөренип, ажылдап тур мен — диди. Ол — Чылбакай Янсымаевич Дунип болду. Мындыг эки-турачыларны хөй-биле адап болур.

Х. МОНГУШ.

КОНТРОЛЕРЛАРГА ШАҢНАЛДАР

1975 чылда улусчу контроль органының ажылынга идепкейлиг киришкен бөлүк активчилери Тыва АССР-ның улусчу контроль комитеди шаңнаарын шиитпирлээн. Оларның аразында улусчу контроль бөлүктериниң даргалары, постулар удуртукчулары, активчилери бар. Ол ышкаш улусчу контроль ажылын солуннар арыннарынга эки чырыдарынга, телевидениеге, радиога доктаамал дамчыдарынга идепкейлиг киришкен «Шын», «Тувинская правда» солуннарның, Телевидение болгаш радио комитединиң ажылдакчылары шаңнаткан.

Шаңнаткаңнарның аразында Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиң штаттан даштыкаар инспектору И. А. Гагас, Кызыл-садыгның № 9 магазининиң улусчу контроль бөлүүнүң даргазы В. И. Иванова, Таңды районда С. К. Тока аттыг совхозта улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң даргазы В. Г. Ширяев, Кызыл районнуң «Тере-Хөл» колхозта улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң даргазы Б. Н. Танаа болгаш өскелер-даа бар.

Баштайгы удаада 31 кижини шаңнаан. Оларга хол, хана, стол, шактарын, фотоаппараттарны болгаш өске-даа тураскаалдыг белектерни тывыскан.

Ч. ОЙДУПАА,
Тыва АССР-ның улусчу контроль комитединиң инспектору.

делегей бо хүннерде

ЧАА-ЧАА СОРУЛГАЛАР

Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланышкыннары» деп төлевилелин хөй-хөй чурттарның хөй-ниитизи болгаш солуннары делегейге улуг ужур-дузалыг документ кылдыр көрүп турар.

УЛАН-БАТОР. Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилели-биле моол улус улуг сонуургал-биле танышкып турар. Ол болза, делегейге улуг ужур-дузалыг, эртем талазы-биле хандыр кылган документ-тир деп, МАР-ның Сайыттар Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы, Күрүнениң план комиссиязының даргазы Д. Содном СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан. Мында СЭКП-ның ленинчи чаңгыс шугуму бүгү-ле, чүүлдү тайбың херээни, бүгү-ле чүүлдү улустарның чаагай болгаш аас-кежиктиг болурунга — деп сорулга-биле тодарадып кестип турар. Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга иштээшкиннерин бедидериниң угланышкыны, эртем-техниктиг депшилгени шалыпкынныг тургузуу, бүдүрүлгениң ажыктыг чорууң бедидип, оон ышкаш талазы-биле кортузутерин эки каттарны ажылдарының талазы-биле кандыг-даа эжелиг улуг сорулгаларны СЭКП ТК-ның төөгүлүг документизинде айыткан деп, Д. Содном онзалап демдеглээн. Ооң беш чылда Совет Эвилелиниң Чоон талакы районнарының экономиктиг күштү-шыдалын улам улгаттырынче улуг кичээнгейни салган. Ол хемчеглер МАР-га база-ла чугула ужур-дузалыг, чүге дээрге олар МАР биле ССРЭ-ниң аразынга чаңгыс болган кады ажылдажылгазын улам хандыладып, калбартырынга улуг идиглиг болур.

ПРАГА. Бо беш чылда совет экономиканың хөгжүдериниң төлевилели дээрге, делегейге ужур-дузалыг программа болур деп Чехословакияның «Люд» солуну бижээн. Ол программаны боттандырар чорук марксизм-ленинизмниң өөредиинге чугула салышкынны киирип, коммунизмни тургузарының дуржулгазын, материал-техниктиг баазазын улам байлакшыдар.

Совет коммунистериниң болгаш бүгү совет улустуң экономиктиг программазы социалистиг тургузугнуң күштүүнүң дугайында, Совет Эвилелиниң, оон ленинчи Коммунистиг партиязының удурткан ажылчы массаларының онзагай улуг болгаш өнмес аргаларының дугайында херечилеп турарын ол солун демдеглээн.

БОНН. Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның парлаан төлевилелинде айыттынган чаа беш чылдың планының кол-кол угланышкыннары хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң тайбынчы чуткулунуң дугайында, оон удуртукчуларының тайбынның салым-чуузунуң талазы-биле, совет улустуң чаагай амыдыралының талазы-биле улуг сагыш салып турарының дугайында херечилеп турар-дыр деп, Демократчы эртемденнер эвилелиниң частыткан баштаар чериниң кежигүнү П. Кайзер медеглээн.

Ол төлевилелде СЭКП-ның съездизиниң ажыттынарының мурнунда парлаан чорук онза болушкун болган. Ол болза, чурттуң ажыл-агыйын хөгжүдериниң ол хире чугула программазын чугаалажып, көрүүнге Совет Эвилелиниң улузунуң идепкейлиг киржир аргазын берип турар-дыр. Ол ышкаш тоску беш чылдың чедишкиниң күүсеттен чорук чаа-чаа сорулгаларны салыр аргазын берген.

Совет Эвилелиниң бедүүнүң кыдаа ажыл-агыйын хөгжүдериниңче онза кичээнгейни салып турарын СЭКП ТК-ның төлевилелиниң херечилеп турарын барымдаа-германия эртемден онзалай чугаалаан. Ол сорулгалар ажыл-ла хөй ажыл-херектиң тускайлап турар-дыр деп, ол айыткан.

ССРЭ-де өртектиг бөлүк хөлезин, кожукая хандырылгалар өртээ чиик боор артынышкыны база камгалал чарыгдалдарының ниити хемчээлиниң аныыргынын барымдалап көөр үүле болза, төлевилелдиң ол түннери дыка улуг ужур-дузалыг-дыр деп, П. Кайзер демдеглээн.

ТАНАНАРИВЕ. Ол чурттуң солуннарының арнынарында бо хүннерде ССРЭ-ниң тоску беш чыл планының күүселдезиниң түңнелдерин дугайында, чаа беш чыл планының төлевилелдериниң дугайында чүүлдер, корреспонденциялар үргүлчү үнүп турар. «Имунгу Вауваув» солун СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелин тайылбырлап чурууже ол документиде айыткан чүүлдериң херек кырынга күүседир чорук совет улустуң чаагай амыдыралын улам-на экижидер апаарын айыткан.

(СЭТА).

Дж. Фордтуң интервьюзу

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Дж. Форд Чаа чылда интервьюзунга делегейниң дүшкүүрлүг чорууң чавырылдыгларының перспективаларынга хамааржыттыр мынча деп чугаалаан. Бистер чавырлымыышкынның чорудулгазын — ооң барымын Берлин талазы-биле 1971 чылдагы дөрт талалыг дугуржулгазы-биле, стратегтиг чепсегленнишкинниң кызыгаарлаарының айтырыгларының талазы-биле баштайгы үе-чадада чугааланжышкыннарның хемчээлдеринге чедип алдынган ол дугайында дугуржулгалар-биле, ядролуг потенциалдың хөгжүлдезин кандыг-бир чергези-биле кызыгаарлап турар дугуржулгалар-биле болгаш өске-даа чүүлдер-биле кады анализтеп көргеш база 1974 чылдың Владивосток дугуржуушкунунуң берип болур артык күштүг чорууларын мен анализтеп көргеш, бистер боттарывыстың күжениишкиннеривистен ойталаарының орнунга, харын ол күжениишкиннерни дегиит үргүлчүлээр ужурлуг бис деп мынчаар бодаар-дыр мен.

Каттышкан Штаттар биле Совет Эвилелиниң аразында ханы идеологтуг чөрүлдээлер туруп турар дээрзин хүлээр ужурлуг бис деп, президент демдеглээн. Совет Эвилели болза шериг болгаш индустрия талазы-биле бистер ышкаш мындыг улуг күрүне-дир дээрзин билир ужурлуг бис. Кажан херек мындыг улуг салдарлыг болуп турар ийи улуг күрүнеге хамааржыр турда, ол ийи чурттарның эрге-ажыктарынга дүгжүп болурун барымдаалааш, дүшкүүрлүг чорууту кошкадыр сорулга-биле болдунар чүүлдерге конфронтациядан чайлаар сорулга-биле болгаш бүгү делегей үндезининге харылзааларны экижидер сорулга-биле кады ажылдааны дээре.

Болур деп турар соңгуда кампаниязы-биле холбаштыр чурттуң иштинде политиктиг мөгдүүшкүн президентиге болгаш дүшкүүрлүг чорууну чавырлымышкынның ооң көрүп турарынга салдар чедирер бе дээш айтырыгга харыылаваан. Дж. Форд мынча дээн: бир эвес америк улус чавырлымышкынның ол артык күштүг чоруктарын угаазылалдыы-биле көөр чүве болза, ол ацаа удурланмас, харын-даа ону деткиир апаар деп бодап тур мен, политика талазы-биле алырга, чавырлымышкындан ойталаарын негеп турар кандыг-даа кандидат түңнелинде барып бойлаар деп санап турар мен.

Анголага хамаарыштыр дыка хөй айтырыгларны президентиге салган. Чижээ, Анголага ажыглаары-биле даштыкы хөлезилеенчилерин белеткээрин АКШ боттандырып турар бе деп оон айтырган. Каттышкан Штаттар даштыкы хөлезилеенчилерни белеткевейн турар деп, Дж. Форд бадыткаан, ынчалза-даа АКШ Анголада болуушкуннар-биле холбаштыр хереглилерин чарыгдап турар дээрзин хүлээп көрген. Даштыкы хөлезилеенчилерни белеткээрин АКШ адаандырып турар бе дээн дорт айтырыгга харыылаарындан Дж. Форд ойталаан, бис өске чурттар-биле кады үделип турар бис деп медеглээн.

УЖУРАЖЫЫШКЫН

ГАВАНА (СЭТА). Алда Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары Революстуг чазактың Премьер-министри Фидель Кастро Кубаның Коммунистиг партиязының бирги съездизинге киришкен Францияның Коммунистиг партиязының төлээлериниң баштыңы ФКП-ның Чиигиге секретары Жорж Марше-биле ужурашкан.

Найыралдыг, чылыг байдалга болган ужуражылгада, оларның ийи партияның ажыл-чорудулгазының дугайында бот-боттарынга чугаалап бергеннер. Ол ышкаш делегей байдалының чамдык айтырыгларын база көрген.

УЛУГ ЧЕДИИШКИННЕР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Палестина хосталга шимчээшкининиң эрткен чылда делегейге хамааржыр кол чедиишкиннери ооң социалистиг чурттар-биле, камгалар каттыжыышкан болган африка күрүнелер-биле харылзааларының улам быжыглаанындан тодаргай көстүп турар деп, Палестинаның Хостаар организациязының политиктиг кандидатыг удуртукчузу Ф. Каддуми аңаа чугаалаан.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXX сессиязы сионизмни соон-язы ылгаарының болгаш дискриминацияның база бир хевири кылдыр бүрүү шаап көрген төөгүлүг резолюцияны хүлээп алган. Ол ышкаш Палестинаны Хостаар организациязының КНО-нуң чоокку Чөөн чүк айтырыы көөрүнге бүрүн эрге-биле киржиринин дугайында КНО-нуң шиитпири палестин улустуң база бир улуг тиилелгези боор турар.

ПОРТУГАЛИЯДА БАЙДАЛ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалияда Куштошу кара-бажыңның болган Лиссабондан ырак эвесте Кашиас кара-бажыңның чанында болган таварылга-биле холбаштыр Португалияның Чепсектиг Күштериниң Кол штавының медеглелин мында чарлаан. Үстүнде кара-бажыңнарда ноябрь 25-тиң болуушкуннарының соонда туткан офицерлерни болгаш сержантыларны хоругдааны билдингир болгай.

Январь 1-де португали жандармнар хоругдаттырганнарны хостаарын негээн чыскаалчыларны боолап турганы база билдингир болгай. Ынчан үш кижи өлген, алды кижи балыгланган. Жандармнар чүгле «кара-бажыңнарның айыыл чок чорууну хандырарынче» чуткуп турган деп мында бадыткап турар.

Херээженнер болгаш бичии уруглар-даа кады чорааны чыскаалчыларже от ажыдып, боолаан жандармнарны эрге-чагырганы ол кээй агартырын оралдажып турары ол-дур деп, медеглелге холбаштыр мында санап турар.

Португалияның Коммунистиг партиязы, чурттуң демократтыг бүгү кижилери бурууладырын илереткеш, хемчеглерге киирер сорулга-биле Куштошу болгаш Кашиас кара-бажыңнарының ишинге болган айыылдыг болуушкуннарны ылап истеп көөр деп негеп турар.

Экижиишкинге кордаан-даа херээ чок

ЛОНДОН. СЭТА-ның корр. В. Василецтиң дамчытканы:

Чүс-чүс муң англи ажылчыннар аргажоктуң кырындан чарсырлаашкын кылганының соонда боттарының ажылдаар черлеринде катап чедип келгеннер. Продукцияга херегледиин ээлежи-биле холбаштыр дыка хөй компания-үлетпүр бүдүрүлге черлерниң ажылчыннарга «чаа чыл мурнуу чарлышкааш» бир-ийи чеде хонуктуг «шолээзин» ажыл төлевирин кызырары-биле кады алырын сүмелеп турган. Эрткен хүннерде автомобиль болгаш машиналар кылыр үлетпүр барык шуут ажылдавайн турган. Шахталарга болгаш кан кылыр заводтарга чүгле септелге кылыр болгаш дежурнайлар бригадалар арткан турган.

Аргажоктуң кырында алган илереттиглер дээрге Англияның чаа чылда таваржып эгелээни экономика талазы-биле кризизиниң херечилериниң бирээзи боор турар. Политиктиг ажылдакчыларның болгаш экономистерниң бодап турары-биле алырга, бо чыл дээрге эрткен чылдан-даа артык бергелерлиг чыл болур.

Саң министри Д. Хили англи телеманасиезиниң айтырыгларынга харыылаарда, черже ооккут келир үеде экономика талазы-биле байдалдың экижиирин ге кордаан херээ чок деп сагындырган. Ооң чугаалааны-биле алырга, 1976 чылда Англияга ажыл чок кижилерниң саны улам-на көвүдээр апаар.

Металлургия үлетпүрүнүң 44 муң ажылчыннары ажылы чок арткарынга таваржыр чаа чылдың бүдүүзүнде-ле билдине берген. Америк автомобиль компаниязы «Крайслерниң» салбырының 8 муң ажылчыннары бо чылын ажылы ошкунар. Ол ышкаш «Роллс-Ройс» компаниязының заводтарының база-ла ол хире саныг ажылчыннары ажыл чок артар. Экономистерниң хөй кезии чайгы чедир Англияга бүдүн-чартык милиондан эвээш эвес «артык кижилер» тыптыр деп турар.

Ол ышкаш Д. Хили чурттуң амыдыралдың дендели улам-на чавызаар апаарын база бадыткаан. Совагу, үжен чылдарда алган ажылчы чорулунуң боттуг орулгаларының эң-не эвээжи болур чоруу эрткен чылын болганнан ам көөр болза, ооң ол боза удур чугаалаан чүүлдериниң хайы хире тодаргайы илден апаар.

Лондоннуң «Сан» солуну чурттуң экономиказ талазы-биле байдалын тайылбырлаш, варлаазының ол чылының чиктинде аас-кежиктиг чаа чылдың келирин кордааны англичаннарга сүмелээн.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

ҮЕЗИНДЕ КЫЛГАН БОЛЗА...

«Шамбалыг» совхозтуң механизаторларының мурнунда кол сорулга — техника септелгезин шалыпкын чорудары болуп турар. Оңгу беш чыл бүдүрүлгениң ажыктының болгаш шынарының беш чылы болганда, совхозтуң механизаторлары чаа чылдың баштайгы хүннеринден эгелеп, ажылдың шынарынче кол кичээнгейни салырын шиитпирлээннер.

Эрткен чылдың дөрткү кварталында совхозтуң механизаторлары 20 тракторну, 20 сеялканы, 3 комбайнны болгаш кожуг машиналарын септеп, белеткээр планын чогуур үезинде бүрүн доосканнар. Ам бирги кварталда септээр ужурлуг тракторларны кылып кирипкен.

Септекчилер ортузунда социалистиг чарыш калбарган. Оон түңнелин он хонгаш-ла үндүрерин доктааткан. Чарыштың тиилекчилеринге Кужугет Эрес-оол, Александр Монгуш, Донгак Быстан, Ховалыг Борбак, Донгак Кызыл-оол олар санадып, үргүлчү-ле шаңналдыг черлерни эжелеп келгеннер.

Совхозтуң механизаторлары чүгле техника септээри-биле кызыгаарлаттынмайн, боттарының билиг-мергежилин бедидер түр курстарда өөренип турарлар.

Ынчалзажок Кызылдың «Сельхозтехника» каттыжышкынында чедирген совхозтуң 4 тракторну ам-даа септеттинмээн. Артык кезектер-биле хандырылга багай. Эрткен чылдың июнь айда үш дугаар ховутрактор бригадазындан бөлгүн солуур шинчекчи бадырган. Ол ам-даа ында чыттынып-рааан. Оон ужун совхозтуң чаа трактору ажылдавайн аңаа турар. Ол ышкаш эрткен күзүн 4 тараа комбайны септеп бээр бооп аазааш, оларны база-ла кылбаан.

Д. ДАНДАР,
септекчи.

Шинчилекчилер

«Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг Тывының комплекстиг геология экспедициязының Олег Безруковка баштаткан геологтар бөлүү Чөөн-Хемчик районнуң Чыргаы девискээринге 1972 чылдан бээр шинчилеп ажылдаңын чорудуп келгеннер.

Олар эрткен сезонда Кулун-Дужер деп черниң казымал байлактарын шинчилээннер. Дуржулгалыг геологтар Л. Дончин, О. Безруков олар аныяктарга арга-дуржулгазын дамчыдып турарлар.

М. МОНГАЛ.

ЧАРЫШТЫГ МАГАЗИННЕР

Совет кижиниң эрткен беш чылда коммунизм тургузуушкунунда чедип алган чедиишкиннери кончуг улуг. Бо хүннерде кайда-даа кижи бүрүзү съезд мурнунун чарыжынга киржип, планынга немей бедиткен хүлээлгелерни ап, сорук кирген ажылдап турар.

Чаа чылдың бүдүүзүнде Кызылдың үлетпүр бараанналарының чамдык магазиннериниң ажылдап турарын, план күүселдезин, бараан саарылгазы канчаар чорупп турарын, садыгжыларның кандыг сорукту ажылдап турарын сонуургадым.

Кайы-даа магазинге кире бээрге, чараш кылдыр шиметтинген, чаа чыл шиичи кирген, садыгжылар база-ла хөглүг, кодураүүшкүннүг, хөй-аъттыг ажылдап турарын магададым.

Хоорайның «Саян» аттыг универсалдыг магазини кезээде хөй кижи хайнып турар, ажыл-хереэ улуг магазин. Чаа чылдың бүдүүзүнде магазинниң иштин база-ла оттар чайнаан, сылдыс кылган, онза чараш ойнаарактар, деринишкиннер-биле көрүштүг кылдыр шимеп каастаан, чамдыкта көрүп турарга төөл оранындан-даа келген ышкаш садыглыр болду.

Магазинниң «Профсоюзтар бүлүгүнүң» кайы салбыр кандыг план алганын, кымның мурнуку одуругда ажылдап турарын болгаш оон-даа өске ол садыгның ажылынга хамаарышкан хөй чүүлдерни кижи аңаа баргаш, дораан-на көрүп, билип алыр. «Саян» универмагтың директору Лидия Николаевна Корягина болгаш элээн хөй садыгжылар-биле чугаалаштым. Коллектив кежигүннери шупту 120 ажыг кижи, садыгда 78 садыгжылар, 6 кассир ажылдап турар. Ында 15 салбыр бар, оларның ону садып алыкчылар бараанны боттары шилип алыр арга-биле ажылдап турар. Ол садып алыкчыларга кончуг эптиг болгаш үе камнап алырынга дузалаар. Ында ажылдап турар садыгжылар «Совет садыгның бедик культуралыг чоңга бараалгадыр!» деп кыйгының адаа-биле ажылдап турар. «Саян» аттыг төп магазинниң ажылдакчылары доозукчу чылдың социалистиг хүлээлгезин декабрь 28-те күүседир хүлээлге алган. Чамдык салбырлар чылдың айыткан хуусаазындан эрте күүседипкен, ам оңгу беш чылдың үлүүнге киириштир ажылдап турарын магазинниң директору Л. Н. Корягина демдегледи.

Универмаг садыгжылары, «Детский мир» магазининиң коллективи-биле эрткен чылгы чарышка мурнаан, а бо чылын база-ла оон тиилекчизи болурунче бүгү күжүн мооннаан. Ол магазинниң «Вымпел» аттыг хана солунунда мындыг одуруглар бар: «Саян» аттыг магазинниң садыгжыларының хөй кезии шалыпкын, эрестиг ажылдап турган, беш чыл планын декабрь 1-де-ле күүседипкен. Оларга галантерия салбыры (эргелекчизи Л. Аппина), тураскаал белектер салбыры (В. Сандай), уктар садар салбыр (Л. Ондар) болгаш өскелер-даа хамааржыр.

«Саян» магазинде шагдан тура ажылдап келген, дагдынкчы хүлээлгени ап алгаш, боттарының мурнакчы дуржулгазын аныяктарга күзелдии-биле дамчыдып берип турар хоочуннар эвээш эвес. А. Черепанина, Г. Лукьянова, Н. Хунажык, М. Саая, товаровед Е. Аравчаа олар ондашкан ажылын эки билер, байлак арга-дуржулгалыг садыгжылар болур.

Универмагта 26 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, 38 кижи ол бедик атты чедип алыр дээш туржуп турар.

«Саян» биле чарыштыг «Детский мир» магазини СЭКП-ның XXV съездизинге уткуштур база-ла бедик күш-ажылчы тура-сорукту ажылдап турар. Оон 6 салбырында 30 ажыг садыгжы чоңга бараан болуп, садыгның бедик культуразы дээш социалистиг чарышты калбарткан. Эки ажылдыг салбырларга Л. Хайдып бригадирлээн трикотаж кылыглар салбыры, Н. Бавуның ойнаар чүве садар салбыры, Е. Коршунованың уруглар хевиниң салбыры санаттырып, чарыштың негелделерин чыл эгезинден тура кызымак күүседип келген. Товаровед Т. Донгак, садыгжылар Д. Иргит, Н. Барыбина, А. Боброва, Т. Калзан ышкаш мурнакчыларынга коллективи кежигүннери чоргаарланыр.

Бо магазинде шупту салбырлар бараанны садып алыкчы боду шилип алыр арга-биле кам чыл улаштыр ажылдап келген.

— Бистиң магазинде өскелерге үлегерлиг ажыл-ишчи салбырлар база бар. Олар чыл планын күүсетпишаан, чарыжып турар эш-өөрүнүң күш-ажылчы тура-сорууң кодуруп турар. Доозукчу чылдың планныг онаалдаларын күүседип, чээрби бешки партийжи съездини чедиишкиннииг уткуурунче угланган ажылдап турар — деп, «Детский мир» магазининиң директору В. Вишуренко чугаалады.

Моон алгаш көөрге, кайы-даа магазин чыл эгезинде алган хүлээлгезин алдаржы-биле күүседир, чонның чаагай чоруун улам ынаи кодурер херекке төлептиг салышкынын киирерлер.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

ЧУРУКТА: «Саян» универмагта тураскаал белектер салбырының эргелекчизи, мурнакчы садыгжы В. Сандай ажыл үезинде.

Депутат-биле ужурашкан

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге «Шекпээр» совхозтуң Алдгаты салбырының № 45 соңгуда округундан депутат, СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары Шангыр Биче-оолович Куулар-биле соңгукчуларның ужуражылгазы болган. Депутат соңгукчуларынга ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң чоокта болуп эрткен сессияларынга чугаалашкан айтырыгларга доктаап, СЭКП Төп Комитединиң декабрь Пленумунуң материалдарын тодаргай таныштырган. Ол ышкаш соңгукчуларның чагыгларының күүселдезин, районнуң ажылчы чоннарының тоску беш чылда чедип алган чедиишкиннерин база чедир кылдынмайн турар чүүлдерни ханы анализтеп чугаалаан.

Ужуражылганың үезинде салбырда тудугчу Саая Мөдүн, малчын Монгуш Доспан, электрик Монгуш Бойбу, совхоз директору С. И. Ильенков болгаш өскелер-даа санал берип, салбырның ажыл-ижинде чедер-четпестерни чугаалап, чаа чагыгларны бергеннер.

Х. МОНГУШ.

Барыын-Хемчик район.

Депутат хүнү

Чөөн-Хемчик районнуң хоорай болгаш кодээ Советтериниң күүсекчи комитеттери Депутат хүнүн эрттирерин организастап, чоннуң бүрүн эргелиг төлээлериниң моон соңгаар ажылдаарынга ажыктыг кылдыр болдуруп турар.

Чадаана хоорай Совединиң күүсекчи комитеди (даргазы В. Сарыглар) чоокта чаа Депутат хүнүн бедик деңнелге эрттирген. Район Совединиң күүскомунуң секретары Д. Д. Дуюш ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң дугайында Дүрүмүнге хамаарыштыр илеткелди кылган. Советтерниң организас-массалыг ажыл-чорудуулгазының чедиишкинниг болурунга депутаттарның ролюн онзалап айтып, Россия Федерациязында, Тыва АССР-де, районда Советтерниң амыдыралындан чамдык тода чижектерни көргүскен. Депутат бүрүзү Советтерниң сессияларының, күүскомнарның үндүрген шиитпирлериниң күүселдези дээш контрольга идепкейлиг киришкен турар. Бо талазы-биле районда, хоорай Совединиң депутаттарының ажылында эки дуржулгаларны болгаш четпестерни илеткелчи чижекке көргүзүп чугаалаан.

«ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң улус ажыл-агыйынга ролю болгаш оон күүселдезиниң организастыг үндезиннери» деп темалыг илеткелди райкүүскомнуң саң килдизиниң эргелекчизи К. Д. Ондар кылган. Күрүне болгаш чурт бюджединиң күүселдезиниң янзы-бүрү кииринде, чыыдалаларының боттанылгазының талазы-биле тодаргай анализти кылган.

Оон дараазында депутат Л. В. Селина бодунуң округунуң соңгукчуларының ортузунда чорудуп турар ажылының дугайында дуржулгазын чугаалаан. Депутаттар М. Чындай, П. Диис-пей, А. Монгуш олар саналдарын берип, хоорай Совединиң организас-массалыг ажылдарын илергейлээн.

Ол ышкаш Хайыракан кодээ Совединиң күүскому Депутат хүнүн бедик идейлиг деңнелге эрттирген.

М. СЕВЕН.

Спорт

ИНСБРУК АК ОЛИМПИАДАГА БЕЛЕН

Тирольдуң найысылалы — Инсбрукка XII кышкы олимпийжи оюннарга белеткел сөөл-Зүрөп келген. Ол дагдыг черде туткан 35 улуг бажыннарга удавас дыка хөй чурттардан Австрияга баар спортсменнер дола бээр.

Организакчы комитеттиң удуртукчулары спорт тудугларын шуптузу маргылдаалар кылырынга белен деп аалчыларга болгаш журналистерге бүзүредип турарлар. Олимпийжи оттуң чалбыыштадып үнер чери Бергизель дээр даг эдээнде трамплинни чааткан. Ынаа 1964 чылдың олимпиадазының ужутар хаакчыларының маргыжып турганы билдингир болгай. Игле дээр дагның кадыр-берт мээстеринге эрткен чылдың эгезинде-ле чадаг-шанак-биле чуңгулаарларга болгаш бобслейжилерге кылымал чуңгуну белеткепкен турган. А далай деңнелинден ийи муң хире метр бедикте Биргитцкопфельдиң шыпшык бажындан эгелээш, оон эдээнге чедир хаактыг чуңгулаар тускай орукту пээн. Ынчаарга кадыр дагдан хүрген бадарының маргылдаазының киржикчилери Пачеркофель дээр сүүрден бадар.

Элээн каш чурттарның, эң ылангыяда Австрия биле ГДР-ниң хаакчылары олимпийжи оруктарда белеткенип эгелей бергеннер. Ол ышкаш коньки-чилерниң маргыжары доштуг шөлдү солуннар база тергиин деп мактап бижип турар. Ында база-да белеткел эгелей берген. Олимпиаданың организакчыларының дыңнатканы-биле алырга, АКШ биле ССРЭ эң хөй киржилиг командаларны чорудар ужурлуг. Ынчангаш АКШ-тан 123, ССРЭ-ден 110 спортсменнер баар деп чагыг кирген.

Австрияның командазында 110 атлеттер бар, Италия Инсбрукче 95 спортсменнерни, ГФР—93, Швеция — 80, Канада — 74, Польша — 71, Финляндия—70, ГДР—база-ла 70, Норвегия —63, Великобритания — 62, Япония биле ЧССР-ниң кайызы-даа 58—58 спортсменнерни чорудар.

Ол ышкаш маргылдааларга Швейцария, Румыния, Австралия, Нидерланды, Венгрия, Франция, Бельгия, Исландия, Лихтенштейн, МАР, БУДР, Чаа Зеландия, Турция, Болгария, Аргентина, Греция болгаш өске-даа чурттар база киржир.

Бир эвес делегейниң Олимпийжи комитеди бодунуң ол маргылдаалар бүдүүзүнде болур сессиязынга Андорраны бодунуң хуралдаанынге хүлээп аптар болза, ол безин бодунуң таалалекчилерин чорудар деп турар.

Баштайгы саналганы ёзугаар алырга, ак олимпиадага 1700 хире журналистер баар. Оларга ажылдаар оруэлдерин, телефон болгаш телекс черлерин белеткеп турар. Парлалга төвүнге дериг-херекселдерни тургузарын доозуп, маргылдаа болур черлерниң электроннуг самбыраларын болгаш оларның түңнелдерин доп-дораан үндүрер херекселдерни шенеп турар.

ШКОЛАЧЫЛАРНЫҢ ДЫШТАНЫЛГАЗЫ

Бистиң республиканың бүгү школаларында өөреникчилерниң кышкы дыштанылгазы бо хүннерде кидин түлүк чоруп турар. Өөреникчилерниң ол дыштанылгазын ажыктыг, хөглүг организастап эрттирер дээш бистиң республиканың профэвилел, комсомол организациялары, улус өөредилге, кадык камгалал ажылдакчылары, ажыл-агыйлар удуртукчулары чогуур ажылдарны баш бурунгаар кылып чоруткан.

Өөреникчилерниң кышкы дыштанылгазының бир хевири спортчу маргылдаалар болуру чугаажок. Хаак спортунга Тыва АССР-ниң школачыларының шилиндек командазы зона маргылдаазынче чоруткан. Районнарда волейболга, баскетболга, хоккейге, хаак спортунга солун маргылдаалар чоруп турар.

ЧУРУКТАРДА: Кызылдың школачыларының бажың эргелелдериниң аразында бичии оолдарның хоккей командаларының ойнап турары; «Тайга» станциязында республика найысылалының школачыларының хаак маргылдаазының үезинде.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

ШЫДЫРАА КӨРҮЛДЕЗИ

Тыва АССР-ниң шыдыраа талазы-биле чемпионады—Чаа чылдың бүдүүзүнде республиканың спортчу амыдыралынга чугула болуушкуннарның бирээзи болган. 3 спорт мастеринге кандидаттар, 21 бирги разрядтыглар киришкен 28 ойнакчының аразынга өөскээн чидиг спортчу демисел шыдыраа талазы-биле күштүң көрүлдези болган. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың инженери, республика чемпиону М. Адыг-оол швейцар системаның маргылдаазынга 9 салгыга эрткен чылын 7 санны алган болза, бо чылын ону 7,5 чедир өстүрүп, чемпион адын база катап камгалап алган. Бистиң шыдырак бирги разрядчыларывыс Максим Монгуш, Ө. Бегзи, В. Стафоров спортчу демиселдиң мастерге кандидаттар-биле деңге чорудуп келгеннер. Кандыг-даа маргылдаага арай чедимче чок ойнаар таварылгалар тургулаар. Шынапла, бо удаада дээре деп санаттырып турар Ю. Белов, Д. Буду, Ю. Быкев, Х. Ондар, С. Ооржак олар боттарының сагыжынга чедир ойнап шыдавайн барганнар.

Бо чемпионат моон мурнунда чылдарныңга деңнээрге хөй санныг шыдыраачыларны хаара тудкан көвүг массалыг чемпионат болган. Ынчалза-даа мурнуңда турганы ышкаш оон шилиндектери база-ла биезки-ле биске билдингир шыдыраачылар болгулаан. Чемпионат доозулган соонда болган шыдыраачыларның хуралынга оларның хөй кезии болгандыр ойнаар система-биле республика чемпионадын эрттирерин саналдааннар. Ол чорук чемпионну ылаптыг шын илередиринге маргылдаа эрттирериниң эки хевириниң бирээзи.

Эрткен чылды түңнеп тура, шыдыраа федерациязының ажылында чедиишкиннериниң болгаш четпестериниң барын демдеглексей-дир мен. Шыдыраанын кол төвү — Кызылдың шыдыраа клуву болуру чугаажок, чүге дээрге аңаа найысылалдың болгаш республика чергелиг улуг маргылдаалар удаа-дараа эртип турар-дыр. Ынчаңмыже мында кандыг-даа ажыл чоруттунмайн турары—таарымча чок байдалдарны тургусканы билдингир. Оон иштиниң каастадгазынче сагыш салбайн турарындан, клуб иштинде харакка илдигер, көрүштүг чүү-даа чок. Чаңгыс кижи-биле ойнаар хөй кижи киржикчилиг маргылдаалар, лекция, беседа, солун ужурашкылгалар эртпейн турар. Күш-культура бажыңының дирекциязы (директору Н. И. Бражников) республика чемпионадынга безин оон киржикчилерин шыдыраа шактары-биле хандырып шыдаваан. Оон түңнелинде чамдык шыдыраачылар шактарын боттарының бажыңнарындан эккеп, ойнап тургулаан.

Элээн хөй аныяк шыдыраачыларның аразында шак-биле хүрген ойнаар, чиик салгылар ойнаарынче хандыкшылы кедерээн турар чүүлдер бар. Оларны кижи көөрге, парктың шыдыраа ойнаар павильонунда аңаа ойнаан улус бепии кодиббес кылдыр таапкылаан каапкан, кузумзуг чыттыг ыш аразында орай дүнеге чедир ойнап олургулаар. Олар шыдыраазының эгезин болгаш төнчүзүн ойнаарының талазы-биле теоретиктиг билиглерин бедитпейн турар. Ынчангаш В. Селиверстов, В. Заворин, Д. Канчылыр ышкаш шыдыраачылар чылдан чылче өзүлде чок ойнап, республика маргылдаазынга киржир шаа чок болуп турарлар.

Шыдыраачы кижиге аажок хөй күш болгаш үе-шак негеттивер. Шыдыраанын бединиче көдүрүр дизе, хөй-ле хилээшкиннерни, улуг күш-ажылды кылып чорудар апаар. Оон-биле кады спорттуң бо хевири кижиниң бодунга эргежок чугула: бодангыр, сагынгыр чоруун, туруштуг болуруп сайзырадып, кижизидер.

Республиканың элээди уруглар спорт школазының шыдыраа салбыры ам ийи чыл улаштыр ажылдап турар. Ында 6 бөлүк бар. Оларны № 15, 14, 7, 2 школаларда тургускан. Бүдүн чыл дургузунда А. Богаткин, А. Кольчинов, А. Габеев болгаш өске-даа чамдык өөреникчилер ийиги разряд чедир өзүп келгеннер. Оларның иштинден В. Шапринский бирги разрядтыг. Шыдыраа салгалының мынчаар өзүп орары өөрүнчүг.

Н. ШИШИГИН, мастерге кандидат.

Кижи болгаш бойдус

АРТЫЫ, ИШТИИ ТАЙГАЛАРДАН

Бистиң аңныыр-тывыш ажыл-агый коллективиниң тывышчылары беш чылдың доозукчу чылының онаалдазын чедиишкинниг күүседир дээш күш-ажылчы ээлчегге турушкаш, багай эвес ажылдаан.

Коллективтиң тывышчылары бо чылын ниитизи-биле 202 муң рубльдиң өлүк аймаан болгаш өске-даа тывышты Төрээн чуртка бээр хүлээлгени алган. Аңчыларның, өске-даа тывышчыларның шудургу ажылдап турарының ачызында аңныыр-тывыш ажыл-агый чери чыл онаалдазын ноябрьда-ла ажыр күүседип, чуртка 225 муң рубльдиң өлүүн болгаш өске-даа тывышты берген. Оон иштинде өлүк аймаан 116 муң 600 рубльге кирип, пландан 31600 рубльди ажыр берген. Диин планы 22 муң санга көрдүнген, а херек кырында 35 муңга күүсеттинген.

Бистиң коллективтиң бодунуң штаттыг аңчылары аңнаарынга хандыкшылдыг эки тура аңчылар-биле катай 400 ажыг кижи Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарының аң-меңниг тайгаларында аңнаашкынын үргүлчүлеп турар. Ооржак Даваага удурткан алды кижи составтыг бригадазы соңгу тандының тывыштыг черлеринде аңнап турар. Ол бригада 1500 диин өлүрер онаалда алгаш, 3000 кылдыр күүсеткен. Дуржулгалыг аңчы М. С. Шагарин хүлээлгезин күүседип, 5 кижиниң 160 диинни дужааган. Аңнаарынга сонуургалдыг эки турачы аңчылар бистиң тывыш планывыстың күүселделиг болурунга улуг дузаны чедирип турар. Пенсионер Д. А. Путинцев барык он чыл дургузунда өлүк тывыжының херээнге идепкейлиг киржип турар. Ол эрткен чылын 590 рубльдиң өлүүн, эрткен чылдың күскү аңнаашкынынга киришкеш, 430 рубльдиң өлүүн берген. Ол 100 диин дээш керээ чаргаш, 200 ажыг диин болгаш өске-даа аңнар олчалыг келген. Ам база катап аъттанган, Хендергей бажының тайгаларынче аңнап чорупкан. Ол ышкаш эки турачы аңчылар Н. С. Бойду 450 диин, В. Б. Үзек 190 диин, 1 бөрү олчазын дужааганнар.

СЭКП ТК-ның декабрь (1975 чыл) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чылыжының дөрткү сессиязының материалдарын тывышчылар таныышкаш, улам хей-аът кирип, партияның XXV съездизин төлептиг уткуур сорулга-биле январь, февраль, март айларда 60 муң рубльдиң өлүүн Төрээн чуртка кииририн шиитпирлээн. Коллективтиң аңчылары тайгаларда олча-омактыг ажылдап турарлар.

Р. ДАМДИНОВ,

Чадаанада «Хемчик» аңныыр-тывыш ажыл-агыйының улуг охотоведи.

ЧЫЖЫРГАНА ЧЫЫЛДАЗЫ

Бо чылын Хемчик унунуң арыгларында чыжырганаңың дүжүдү багай эвес болган. «Сут-Хөл» совхозтуң төвүнде ыяш ажыл-агый участогунуң начальниги Ховалыг Алдынай ажылчы чон ортузунда тайылбыр-массалыг ажылды чорудуп, чыжырганаңы камныг чыырынче кичээнгейни салып турар. Ол участок бо чылын чээрби тонна чыжыргана чыыр планныг. Сөөлгү хүннерге чедир ол участоктуң тургускан бригадалары 15 тонна ажыг чыжырганаңы чыып арыглааш, күрүнеге дужааган.

Бора-Тайга девискээриниң арга-ыяш хайгаарақчызы Сарыглар Назын-оол чыжыргана чыылдазын эки организастап турар. Бора-Тайганың чурттакчыларынга ол 6 тонна ажыг чыжырганаңы чыып дужааткаш, планын ажыр күүсеткен. Сарыглар Назын-оол боду чыжырганаңы кактаар, болер талазы-биле эң-не идепкейлиг ажылдап турар.

Сут-Аксы суурда Ондар Кошкар-оол 600 кг, Ховалыг Бызыр-оол — 400 кг чыжырганаңы кактааш, дужааган. Арга-ыяш ажыл-агыйының участогу-биле керээ чарган хамаатылар, тускай бригадалар чыылданы Хемчиктиң арыгларында ам-даа үргүлчүлеп турар.

О. БОРАШ.

Чөөн-Хемчик район.

ШИВИНИ КАМНААЛЫ

Чаа чылдың шагаазы. Бо магалыг үеде ёлка кылып, бажыңының иштин кааставаан өг-бүле ховар. Ногаан шивини хөй-хөй ойнаарактар-биле каастап алгаш, чаа чылды байырлаадыг уткууру, ажы-төлүп өөртүрү, ал-боттары хөглээри — бисте эки чаңчыл апарган.

Бистиң Ак-Туруг суурнуң барыын талазында чаптылыш үнген арга хөй янзы ыяш-биле байлак. Оларның аразында шиви элбек. Суурнуң үстүү талазын Шиви-Бүдүрүү дээни таварылга эвес.

Чыл келген тудум ол шивилер чоорту эвээжеп кел чыдар. Оон чылдагааны чүдел? Ак-Туруг, Кызыл-Даг, Чаа-Хөл суурлардан чаа чыл уткуур улус оон үргүлчү шивилеп келген. Ол-ла эрттиниң чаңы-биле республиканың барыын талакы районнарынче чоруткан улуг орук эрткен. Декабрь төнчүзүнде оладып ынай, бээр аргышкан машиналарның чолаачылары-даа, аңаа олурган улузу-даа ийилеп, чаңгыстап шивилерни дажыглап тураа-тураа, ам шуут эвээжээни ол.

Ам санап көрээлиңер: чүгле Ак-Туруг суурга безин чаа чылды байырлаарынга 200 ажыг шиви ажыглаттынар-дыр. А өскээр суурларже дажыглаттынганын катай санаарга, чеже болуруул? Байырлал эрткен соонда кудумчу бүрүзүнде аңдыы шивилер козурган апарган, кымга-даа херек чок болу берген чыдары каракка чаржынчыг. Ындыг байдалды кайы-даа суурга көрүп болур. Ону кайы-хамаан чок төтчеглейин, ооң бүрүлерин мал чеминге-даа ажыглаза кандыг боор! Олар хөйга, чаш хуразанга чугула витаминниг чем болур болгай. Ынчангаш, шивиниң кезерин болгаш ажыглаарын чурумчудаалыңар!

К. КОМБУ.

ЧИТКЕН ДЫТТАР

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозтуң девискээринде Шүйнүң кадыкшылга школазының чаңында кара-ногаан кылдыр шыргай үнген чараш арыг бар. Школадан ырак эвесте өзүп үнгүлээн узун чаагай дыттар элээн хөй турган чүве. Ам оларның чүгле төштери арткан-дыр. Ам ак хар бөрттер кедипкен ол төжектерни кээргеп, санап-даа турдум. Оон саны үжен ажа берди.

Моон мурнунда аңаа узун дыттар турда, оон чанындан бээр школадың өөреникчилери-биле селгүүстеп чораащ, ол чоргаар ыяштарның хөнүзүн, шиңнейнип дагжап турарын кижи магадаар, чурумалдыг бойдуска эргеленирдээ чүве болгай. Ол «читкен» ыяштарны бистиң өөреникчилеривис база чоктап каапкаш, арткан дөстерин көргеш, томудалдыг көргүлеп каап, айтыра бээрлер-дир. Шүйнүң бо бисти бүргээн чурумалдыг бойдузун камгалап, ону харын-даа немей өстүрүп кадагалаарынче Шүй кодээ Совединиң күүскому, оон бүгү чурттакчылары ээ көрүнзе кандыгыл?

А. КЫРГЫС.

ҮНЕЛИГ ҮНҮШТҮ КАМГАЛААР

Чыжырганаң кадында кадыкшылды быжыглаарынга эмниг бүдүмелдер барын билир болгай бис. Улуг-Хем районнуң арга-ыяш ажыл-агый чериниң ажылдакчылары Шагаан-Арыг хоорайның чаңында Белдир-Кежиг деп черниң чоок-кавызынга үнген элээн каш дестерлиг чыжырганаңы өстүрүп кадагалаарынче багай кичээнгей салып келген. Ону камгалап, каракттап, немей өстүрериниң хемчеглерин албаан.

Оон ужурунда ол хайгаарал чок чыжырганаңы Арыскан болгаш Арыг-Үзүү суурларының чамдык чурттакчылары кээргел чокка аажылап, каттың сывын сый тудкулап алгаш чоруп турган болгай. Арыг-Үзүү суурда арга-ыяш ажыл-агый салбырының удуртукчузу эш Стародумов Белдир-Кежигде чыжырганаңы камгалап өстүрериниче моон соңгаар сагыш салыры күзенчиг-дир.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЭЭН ХОВУЛАРГА ҮНҮШТЕР

Саксаул, черкез болгаш кандым дээр үнүштерниң үрезиннерин чыып чораан кижилерниң сөөлгү бөлүктери Каракумнардан ээп чедип келгеннер. Үрезин чыыр сезон дыка чедиишкинниг болган. Планда көргенинден дыка хөй — 470 тонна үрезин материалын тускай складтарда дужааган.

Республиканың ыяш ажыл-агыйының ишчилери оңгу беш чылдың баштайгы чылында саксаулду, черкезти болгаш кандымны коллдуунда-ла ырак-узак одар-белчиирлерге, ниитизи-биле 60 муң ажыг гектар черге тарыыр деп турарлар. Байрам-Алийниң болгаш Марының ыяш ажыл-агый черлери Кара-Кум каналының унунга, а ашхабадчылар — Копет-Дагның сут хөөлбээн долгандыр ол үнүштерни тарып, өстүрер сорулгалыг.

Бо бүгүнүң түңнелинде курган хат-шуурганның оруунга ногаан одуруглар сырыйы-биле дүй туруптар. Ногаан одуруглар элезиннерниң кожеринге моондактаар, черниң хат-шуургандан үрелирин болдурбас.

(СЭТА).

БАШТАЙГЫ ЧАСКЫ МАРГЫЛДААЛАР

1976 чылдың февраль 22-ден март 15-ке чедир чурттуң мурнуу чүгүнде стадионнарга Дээди болгаш бирги лиганың холдуунда бүгү футбол командаларының часкы маргылдаазын бир дугаарында эрттирер. Бо дугайында СЭТА-ның корреспондентизинге ССРЭ-ниң Спорт комитединиң футбол эргелелин дыңнаткан.

Телевидение

ЯНВАРЬ 6-ДА

МОСКВАДАН

7.50—«Менде арзылаң бар». Уран-чечен телефильм. 2-ги серия.
8.55—Литературлуг ужуражылгалар. Г. Абашидзе.
9.40—«Чалыыларның чогаадылгазы». Өөнүг.
10.10—Уругларга фильм.
11.00—Медээлер.
11.10—Мультфильмнер программазы.
11.40—Киножурнал.
11.50—«Тывызыктар болгаш тывыттаар». Өөнүг.
12.05—Уран гимнастика. Интервидениениң кубогу дээш делегей маргылдаазының түңнели.

КЫЗЫЛДАН

12.35—«Амыдыралдың арткан кезиинде». Уран-чечен телефильм. 1-ги серия.

МОСКВАДАН

13.50—«Кан канчап катканыл». Уран-чечен телефильм. 3-кү серия. «Маадырлыг чорук».
14.55—«Партияның пландары—улустуң пландары». ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединиң даргазының оралакчызы Д. Г. Жимарин болгаш политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенский дамчыдылгада киржип турар.
15.40—«Съездиден съезд чедир». «Совет Таджикистан». Өөнүг.
18.00—Киножурнал.
18.10—«Партияның пландары—чоннуң пландары».

КЫЗЫЛДАН

18.55—«Аныяк ленинчилер». Дамчыдылга.
19.55—Телефильм.
19.40—Телемедээлер.
19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—Уран гимнастика. Интервидениениң кубогу дээш делегей маргылдаазының түңнелдери. Өөнүг.
21.00—«Съездиден съезд чедир». «Совет Таджикистан».
22.50—23.00—Чаңсер.
23.00—23.30 «Үе». Информастыг программа.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге биче хар чаар. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың күргени секундада 0—3 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге дүне 22—27, хүндүс 16—21, арткан черлерге дүне 32—37, хүндүс 24—29 градус соок.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас, хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы дүне 32—37, хүндүс 24—29 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Сени, шиимей!» (6—8 килдуулгезин) 11.30, «Агаар эжиндирикчизи» 9.40, 13.10, 17.10, 19.00, «Катерина Измайлова» 15.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Рекстиң эгидицер» 9.00, 10.25, «Автомобиль сарыпка болгаш Клякса деп ыт» 11.50, 14.05, 16.00, «Бобби» (2 серияныг) 18.00, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кортик» 10.00, 12.50, «Чарлыышкынның муңгагдалы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чорвен биле Скроллан» 10.00, 12.00, «Ындыг болбас» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

Редакцияның адрези: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарының 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун кезбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 4445.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 1). ТС—00204.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 4 (9989) | 1976 чылдың январь 7, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

„Мал болгаш куш ажылының продуктуларын бүдүрерин специализастаарын болгаш концентрастаарын бүгү хемчег-биле хөгжүдер, оларны үлетпүр үндезининче чоорту шилчидерин хандырар. Күрүнениң, колхозтарның болгаш ажыл-агыйлар аразының мал ажылының комплекстерин тударын калбартыр...“

(Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинден)

ШУДУРГУ АЖЫЛДААР

Кызыл районда «Х Улуг хурал» колхозтуң кежигүннери боттарының хуралынга 1976 чылдың социалистиг хүлээлгелерин бадылаан болгаш социалистиг чарышка «Кара-Хаак» совхозтуң ажыл-ишчилерин кыйгырган. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп, СЭКП-ниң XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинге хей-аът киирген баян-колчулар бедиткен хүлээлгелерни ап, бо беш чылда кажангызындан-даа артык ажылдаарын шиитпирлээннер.

Пенсионер Оюн Сонам-Байыр, трактор парыгының эргелекчизи Дүрбүлек Абрек, саанчы Тамара Болдук, тракторист Моңгуш Чылбак, башкы Клара Даржаа, школада партия эге организациязының секретары Дензинмаа Ээрй болгаш өскелер-даа ажылын аңаа хамаарыштыр канчаар тургусса эки дээрзин санал-оналынга чугаалап, арга-сүмезин кадып турганнар. Ыланғыя чер ажылының культуразының чавызын, малдың чаш төлүнүң хорамчазының хөйүн, куш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедивейн турарын колхозчулар шынгыы шүгүмчүлээннер. Бо болгаш өске-даа четпестерниң уржуундан кодээ ажыл-агый продуктуларының чамдык хевирлерин бүдүрериниң болгаш садарының талазы-биле күрүне планнарын ук колхоз тоску беш чылда болгаш эрткен чылын күүседип шыдаваан.

«Х Улуг хурал» колхозтуң хөгжүлдезинде чедиишкиннер эвээш эвес. Ол чедишкиннер ажыл-ажи-биле үлегерлиг кижилерниң ачызы-дыр. Маңаа Андрей биле Кара-уруг Содунамнар, Аряна биле Чигжит-оол Чамзыңнар ышкаш хойжулары, Эгмеккей Кара-кыс, Тамара Болдук болгаш өскелер-даа саанчыларны, Маажык Биче-оол, Валера Дүшкун-оол баштаан механизаторларны адап болур. Оларның аразында кодээ болгаш район Советтериниң депутаттарындан эгелээш орден-хавыяалыг мурнакчыларга чедир хөй-ниитижилер хөй.

Баян-колчулар төлевилелде айыткан чүүлдерни бүрүн деткип, беш чылда шудургу ажылдаарын дугуржуп алганнар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИН ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

БӨГҮН НОМЧУҢАР:

- Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чоң деткип турар.
- Республиканың орук тудугжуларында.
- Совет күрүнениң хамаатызының паспорту.
- Кодээниң культура хөгжүлдези.

СЭКП ТК-ның төлевилелин деткип турар

ХОЙЖУЛАРНЫҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң дөрткү сессиязының материалдарын Тандыда «Коммунизмниң херели» колхозтуң ажыл-ишчилери политиктиг көдүрлүүшкүн-биле таныжып турар. Пленумнуң болгаш сессияның материалдарын колхоз төвүнге, Төп сүт-бараан фермазынга, сес чыл школазының коллективинге болгаш хойжуларның хуралынга пропагандистер база агитаторлар амыдырал-биле холбап турташ таныштырган.

Бо талазы-биле таныжылга 15 кезек черге болган, аңаа 250 хире кижи киришкен болгаш 16 кижи боттарының санал-оналдарын киирген. Чижээ, хойжу коммунист Моңгуш Алдай-оол хойжуларның хуралынга Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың эртемге үндезилеп ажылдап кылган планының өөрүшкүлүг-биле деткип, ону амыдыралга боттандырарынга бодунуң улуун киирери саналдаан. Оңгу беш чылдың бирги чылы—1976 чылда 100 баш төрүүр хойлардан 95 хураган, хой бүрүзүнден 2,8 кг дукту кыргып ап, чайгы үеде бодунуң кужу-биле 15 тонна сигенни белеткеп алырын хүлээнип, чарышка хойжу Дажымбаазы кыйгырган.

Декабрь 14-те бүгү парлалгага «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин парлап үндүрген соонда бо партийжи документини 13 кезек черге таныштырган, аңаа 210 ажыг кижи киржип, 11 кижи санал-оналын берген.

Чижээ, МТМ-ге болган митингиге санал берген хоочун механизатор Н. Матвеев ол документиниң чугулазын чугаалап тура, септелге кылып турар механизаторлар боттарының социалистиг хүлээлгезин март 25-те күүседир дээнин дыңнаткан. Септелге үезинде тракторларының болгаш кодээ ажыл-агый машиналарының чамдык кезектерниң чогуур үезинде келбейн турарын айтып, чындыг чорук тар ажылга шаптык кадар бооп тур деп чугаалаан. Ынчангаш республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкыны моон соңгаар артык кезектерни саадатпайн берип турарын ол дилээн.

Ол ышкаш аныяк ирт кадарчызы Байыскылаң Эрес-оол бодунуң саналынга хой бүрүзүнден 2,9 кг дукту кыргып алырын хүлээнип, малчыннар ортузунга лекция, беседа ажылын экижидерин чугаалаан. Ол боду Бүгү-эвилелдиң бот-тывынгыр урап чүүл көрүлдезиниң ийиги этавынга кадайы-биле идепкейлиг киржирин чугаалааш, концерт көрүлдезинге аныяк хойжуларны калбаа-биле хаара тударын саналдаан.

Пенсионер хоочун хойжу Оюн Миңгек бистиң партиявыстың, чазаавыстың кижи дээш сагыш салып турарынга өөрүп четтиргенин илереткен. Ол бодунуң ынак ажылын ам-даа уламчылавышаан, 24 чыл хой кадарып турар. Оңгу беш чылдың бирги чылында хой бүрүзүнден 2,6 кг дукту кыргып алырын, 10 тонна сигенни болгаш 11 тонна кургаг оъттту белеткеп алырын хүлээнип, чарышка мурнакчы хойжу Ооржак Хуна-Бораны кыйгырган.

Кышкы үеде малчыннарның амыдырал хандырылгазынче кичээнгей салып, автолавка, эмти хандырылгазын болгаш солун-сеткүүлдерниң чедирилгезин экижидерин хоочун хойжу саналдаан.

К. ЕНЗУК,
«Коммунизмниң херели» колхозта партком секретары.

КОМПЛЕКСТИҢ АЖЫКТЫЫ

Ульянов областың колхозтарынга болгаш совхозтарынга дерип тургускан мал ажылының он комплекстери тоску беш чылдың доозулган чылының төлчүзүнде хары утда ажыглаалга кирген. А беш чылдың эгезинден бээр аңаа мыйыстыг бода малды, хаваңны, кушту, тооланы, хойну семиртир азыраарының, а ол ышкаш сүт, чүүрга, хук бүдүрериниң уксаалыг чаш малды азыраар эстүрериниң талазы-биле бедик механизастаттынган 36 «фабриканы» ажыглаалга киирген.

Ооң-биле холбаштыр областың дыка хөй ажыл-агыйларынга мал ажылының специализациязын чоруткан: ам сүт бүдүрерин дөрт зонада мөөңнээн, чүүрганы болгаш куш эъдин колдуунда «Птицепром» трестиң он бир ажыл-агыйында бүдүрүп турар, ийи трест хаван болгаш инек эъдиниң кол берикчилери болуп турар.

Сөөлгү ийи чылдарның дургузунда аңаа ажыл-агыйының иштики специализациязы барык-ла бүрүнү-биле доосқан. Мурнунда 109 фермага ажаап турган инек малды ам 52 ажыл-агыйда мөөңнээн. Мал ажылының туруп турар кажаа-хоразын чаарты кылырының болгаш комплекстиг механизастаарының күсели-биле ону боттандырган. Улуг комплекстерни тудары-биле чергелештир, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедириниң ол аргазы областа улам-на нептерей турар.

Бир эвес ажыл-агый бүрүзүнде үүрмек фермаларны каттыштыргаш, малга чем бээрин база улуг күш үнео өске-даа чорудулгаларны механизастаптар болза, ынчаар улгаттыр каттыштырган ферма чаа комплекстен дудак чок болурун практика көргүскен.

Мал ажылын үлетпүр үндезининче шилчидер чорук чүгле продукция бүдүрерин көвүдедириниң, чем чарыгдалын эвээжедириниң, ажылчын күжүнге херегледи бичеледириниң эвес, харын-даа бүдүрүлге харылзааларын дыка бедик чадаже көдүрериниң, малчынның күш-ажылын индустриалдыг ажылчының күш-ажылы-биле чоокшулаштырарының болдунар аргазын берип турар.

Мал ажылын концентрастаар болгаш специализастаар талазы-биле эгелээн ажылын волгажылар оңгу беш чылда үргүлчүлээр. Чижээ, бир эвес ам хаван эъдин областа 212 ажыл-агый бүдүрүп турар болза, 1980 чылда оларның саны чүгле 32 апаар. А олар чыл бүрүзүнде 60 муң тонна эътти бээр — ол амгызындан дыка хөй. Ол сорулга-биле областа хаван эъди бүдүрер талазы-биле ажыл-агыйлар аразының беш каттыжыышкынын база колхозтарга, совхозтарга түс-түс сес комплексти тургузарын төлевилеп турар.

Инек эъди бүдүрериниң баазазы-даа калбарар. Беш чыл дургузунда он бир комплексти ажыглаалга киирген турар, оларның сезииниң тудуушкуну ам эгелей берген.

Мал ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле областа улуг сорулгалар салдынган. Колхозтарны болгаш совхозтарны улам ыңай специализастаар болгаш концентрастаар чорук ол өзүлдениң үндезини болур.

В. ЗЛОБИН
СЭТА-ның корр.

Ульяновск.

БЕЛЕКТЕРЛИГ УЖУРАЖЫР

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының дугайында СЭКП ТК-ның төлевилелин ажылчы чоңга таныштырары Чөөн-Хемчик районда калбарган. Партия райкомунуң чанында лекторлар, илеткелчилер бөлүүнүң кежигүннериниң семинары чоокта чээ болган. Семинарның киржикчилери оңгу беш чылдың өндүр улуг план, сорулгаларын салган төлевилелдиң кижи бүрүге билдингири-биле тайылбырлап таныштырары лектор, илеткелчи бүрүзүнүң кол хүлээлгези болурун демдеглээн. 30 ажыг лектор, илеткелчи колхозтарда, совхозтарда, бүдүрүлге, тудуг, транспорт, албан организация черлеринде СЭКП ТК-ның төлевилелин таныштырарын үргүлчүлеп турар.

Колхозтарда, совхозтарда, куш-ажылчы коллектив бүрүзүнде парторганнациялары лекторларын, агитаторларын, пропагандистерни, политинформаторларын чыып, оларның сургаалдалыг хурал-семинарын эрттиргеш, фермалар, бригадаларже чоруткулаан.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазынга партия ТК-ның төлевилели-биле таныжылга боол турда саанчы Д. Ондар сөс алгаш мынча дээн:

— 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкынының дугайында партия ТК-ның төлевилелин деткиивишаан, улам эки ажылдаарын саанчылар коллективиниң мурнундан хүлээдим. 1976 чылдың бирги кварталында сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар онзалтавысты партияның XXV съездизиниң ажыттынарының бүдүүзүнде күүседир арга бистиң коллективте бар.

Ооң саналын саанчы Д. Кара-Сал, тарып боозадылга пунктузунуң техниги О. Артна, кадарчы С. Биче-оол болгаш өскелер-даа саналдарынга деткээн.

СЭКП ТК-ның төлевилелин таныштырып, «Тыва» совхозтуң хойжузу М. Очур-оол, районнуң амыдырал хандырылга комбинадының дааранылкчызы С. Бады-Доржу, «Большевик» совхозтуң саалчызы К. Бакаан, «Чыраа-Бажы», «Алдан-Маадыр» совхозтарның хойжулары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары М. Чола, О. Дажы-Намчал, АТБ-ның чолаачызы Н. Шоев, ыяш ажыл-агый черинин лесниги М. Доржу болгаш өскелер-даа улам хей-аъды көдүрлүп, СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш чедиишкиннг ажылдарын илергейлээннер.

М. СЕВЕН.

ВОСКРЕСЕНСКИЙНИҢ ШУУШТУРУЛГАЗЫ

Мал ажылы—шалыпчы фронт

1976 чылда 850 тонна, а 1980 чылда —2300 тонна оътти бүдүрер — Тула областа эң улуг «Воскресенский» совхозунуң ажылчыннарының оңгу беш чылда салып алган сорулгазы ындыг.

— Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилели эгелекчи чорукка болгаш дилээшкиннерге делгемнерни ажыдып турар — деп, совхозтуң директору С. В. Демидов чугаалап турар. — Ол документини өөренип көргеш, бодувустуң ажыл-агыйывыстан эвээш эвес курлавырларны тыпкан бис. Ийи муң баш инек турар механизастаттынган комплекс хевээр артар. Семиртир азырал мастерлерниң саны база өскерилбес. Ынчалзажок бүдүрүлгениң мурнакчылары, Васильева утбашкылар ышкаш ындыглар, чыл дургузунда 40 тонна оътти ап турар, а «сортумактар» оон дыка куду. Ынчангаш бүгүдениң эң дээрелерниң деңнелинге чедир көдүрерин сүмелешкен бис.

Совхоз миллион-миллион рубль орулганы ап турар. Оон хөй кезиин — продукциязының бедик шынары дээш алган. Бүгү-ле чүүлдерге шыңгыы камналга, шынар дээш демисел, кара хөрзүннүг эвес черге күрүнениң берип турар дузаламчызы ийи муң баш инек кирер механизастаттынган чаа комплекстиң тудуунга бүдүн чартык миллион рубльдиң түскайлаарының аргазын биске берген. Ындыг комплексти ам кылып эгелээн бис. Ол бүгү чүүлдер оңгу беш чылда оът бүдүрериң үш катап көвүдедириниң болдунар аргазын биске бээр.

Ол — планнар-дыр. А амдызында совхозта семиртир азыралдың мастерлери чаа беш чылда баштайгы бөлүк малды оът комбиназынче чорударынга белеткеп турар.

(СЭТА-ның корр).
Тула.

АК-ДОВУРАК: ИЙИГИ ЭЭЛЧЕГ ТУДУУНДАН

«Тыва даг-дугу» комбинатының ийиги ээлчээниң тудуунда бригадалар, ээлчеглер партияның XXV съездизин төлептиг уткуурунуң социалистиг чарыжын калбартып турар. Арткан тудуг-монтаж ажылдарын съезд ажыттынар хүнүнге чедир доосқаш, коммунистерниң ол улуг хуралынга күш-ажылчы чедиишкиннерин рапорттаар сорулганы тудугжулар, монтажниктер болгаш электричатер салган. Оңгу беш чылдың баштайгы хүннеринде калбарган ол чарыштың мурнунда Иван Онохотуң ээлчээ, Борис Сарыгларының бригадазы бедик көргүзүглерниң. Салчак Карасолдуң, Данзырык Калдар-оолдуң тудугжу бригадалары галерелер тудуунда каш дакпыр күжениишкинниг ажылдап турар. Партияның улуг хуралын төлептиг уткуурунуң чарыжының шалыпчы ээлчээнде Ачинскиниң энергетиктери, «Сибирьстальконструкция» трестиң монтажниктери база идепкейлиг киржип эгелээн.

Бо чуруктарда Ачинскиниң Ак-Довуракта монтаж кылыр бригадазының мурнакчы ажылчыны, бешки разрядтыг В. Петров (оң талада). Чанында чурукта ийиги ээлчег тудуунда шалыпчы ажылдап турар комбинат ажылчыны К. Дажы-Сегбе. Оларның кайызы-даа улуг тудугну кылырынга шалыпчы үлүүн киирип, шаңнал-мактаалдары ап турарлар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Дүүн Кызылга

КИЖИЗИДИЛГЕ ТЕМАЗЫНГА

Өреникчилерни коммунистиг бүзүрелге кижизидериниң айтырыгларынга тураскаатнан республика конференциязы дүүн Кызылдың Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болуп эрткен. Ону партия обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң килдизи, Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозу, республиканың башкылар билиин бедидер институду организастаан. Конференцияның ажылынга улус өөредилге ажылдакчылары, хөй-ниитиниң төлээлери киришкен.

«Өреникчилерни коммунистиг бүзүрелге кижизидериниң талазы-биле улус өөредилге органнарының, башкылар коллективтериниң, өг-бүлениң, хөй-ниитиниң сорулгаларының дугайында» Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министриниң оралакчызы А. Д. Аранның илеткелин конференцияның киржикчилери дыңнаан.

Өреникчилерни коммунистиг бүзүрелге кижизидериниң айтырыгларынга хөй-ниитиниң киржилгезинге хамаарышкан саналдарны Кызылдың № 7 школазының директору Л. С. Новикова, Сарыг-Сепиң № 1 школазының өөредилге эргелекчизи Л. Н. Лоскутова, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазы А. С. Нурзет, СЭКП обкомунуң килдис эргелекчизи П. Т. Киселев болгаш өскелер-даа берген.

Конференцияның ажылынга СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак киришкен.

Совет күрүне хамаатызының мандады

Чаа хевирниң паспортун ам безин он-он муң совет кижилер алган. Оларның баштай алыкчылары Октябрь революциязының, хамааты дайынның болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннары, Совет Эвилелиниң болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары, бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш чаартыкчылары, а ол ышкаш Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 16 харлыг хамаатылары болур.

Паспорттар тывысыры кайгамчык байырлалдыг байдалда эртип турар. Ол болуушкун совет патриотизмин көргүзүг, социалистиг Төрээн чуртка ынакшылдың көргүзүү болу берген.

Күш-ажылдың болгаш дайынның хоочуннары, партия, совет ажылдакчылар, найысылалның Пролетарский районунуң ынаяктары Москваның Лихачев аттыг автозаводунуң Культура ордуунга байырлалдыы-биле кээтишген, соруктуг киирген хөөннүг келген. Чаа паспортту баштай алганнарның бирээзи Лихачев аттыг заводтуң хоочун ажылдакчызы, дарганалга цегиниң начальнигиниң оралакчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. К. Кошка болган.

— Ам бо залда олуруп турар кижи бүрүзү: «Мен—Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» деп сөстерни чоргаарланыышкын-биле чугаалаар деп, Василий Константинович чугаалаан. — Советтер чурту бистиң дугайывыста ениң сагыш салыышкынын илергейлеп турар. Совет кижилер ышкаш мындыг демократтыг хосталгаларны хамаатылар делегейниң чангыс-даа чуртунда ажытлавайн турар. Чогаадыкчы болгаш хостуг ажылдаар кол эргени биске тывысқан. Бистиң цехтиң коллективи тоску беш чылды хуусаа бетинде — эрткен чылдың октябрь 20-де күүседипкен. Ам СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш чүткүл салып турар бис.

Дайынның киржикчизи, каш-даа орденнерниң эдилекчизи К. И. Теплов, ССРЭ-ниң улустуң артизи М. А. Жаров, школачы О. Кузнецова, Москваның эң улуг үлетпүрлүг районнарының бирээзиниң ажылчыннары, албан-хаакчылары болгаш студентилери — делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң ниитилелинге хамаарылганың демдээ болур чаа хевирниң паспортун ханы өөрүшкүлүг сеткил-биле ап турган.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Мария Алексеевна Боголюбованы билбес болгу дег кижи Мытищинин «Стройпластмасс» комбинадында чок. Шуушүрулгалыг ажылдаар машиналарда ажылдап турарларының бригадири ол кижини мергежилдиң дээш, эвилең чаагай сеткилдиң дээш копчуг хүндүлээр. Ол херээжен кижиниң биче сеткилдиң база бүгүдеге билдингир. Күш-ажылы-биле чаалап алган орденнерин болгаш медальдарын ол чүгле эң улуг байырлалдар үезинде кадаар. Ындыг хүннерниң бирээзи аңаа апварьның бештиң хүнү болган, ынчан М. А. Боголюбовага чаа совет паспортту тывысқан.

Заводтуң Культура бажыңынга күш-ажылдың хоочуннары-биле, Ленин орденнерлиг машинист Н. И. Нитина, электромонтер Ю. Н. Чудович оларның-биле кожа, ада-иелери база комбинатта ажылдап турар 16 харлыг школачылар Наташа Забаречкина, Ирина Кузовова, ССРЭ-ниң Чепсеглиг Күштериниң хүрээлениинден курлавырже халажып үнген А. С. Дремучев болгаш өскелер-даа олурган. Бартында Совет сүлделиг «кызыл дептержигештерни» бүдүрүлгеге бир-ле дугаарында оларга тывысқан.

Горькийниң автозаводунуң Культура ордуунга янзы-бүрү салгалдың төлээлекчилери чыылган. Паспорттар тывысырының байырлыг ёзулалы аңаа болган. Чаа документилерни 1913 чылдан бээр СЭКП кежигүнү М. Л. Мельников, машина тудуушкунунга стахановчу шимчээшкиниң эгелекчизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. Х. Бусыгин, Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуну, Совет Эвилелиниң Маадыры Г. Г. Габайдулин олар бир дугаарында алган.

(СЭТА).

Дүвүренчиг медээ

КЫШТАГЛАРДА СИГЕН ЧОК

«Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырында 50 ажыг коданнарының чамдызында хой оолдааашкыны эгелей берген. Хойжулар Николай Кара-оол, Сат Мижит-Доржу, Сергей Шактар-оол оларның кижи бүрүзү 40—50 хире хураганнарны меңди камгалап алган.

Ындыг байдал турда, чамдык коданнарда сиген, сула дээн чижектиг малга чемнер шуут чок. Ооң кол чылдагааны — транспорттуң чединмезинде. Ыландыя Сат Мижит-Доржунуң коданында байдал дүвүренчиг: ооң кезип алган сигенин амдыгаа чедир сөөртүнмээн, чаш хураган тургузар кажаазында печка чок, ынчангаш олар чылыглаттынмаан хой кажаазында иелери-биле кады турар.

Хайыракан салбыры сигенни чайын пландан ажыр кезип белеткеп алган. Ынчалза-даа кыштагларда сиген чок. Улуг-Хем ол чарыында малчыннарның кезип белеткээн сарааттарын шиектер тегчеглеп турар. Чамдык сарааттарның чүгле кургуг орну арткылаан.

К. ШЫЫРАПАЙ,
Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны.

Партийжи амыдырал

[illegible]

ХҮННҮҢ ЧУГУЛА АЙТЫРЫЫ

[illegible]

М. КАРА-САЛ,
«Шеминээ» совхозтуң парткомунуң секретары.

«Шынның» материалдарының изи-биле

ХЕМЧЕГЛЕР АЛДЫНЫП ТУРАР

[illegible]

Тываның орукчуларында

БЕЛЕТКЕЛ ШАЛЫПКЫН

Тываның автоорук эргелелиниң ишчилери тоску беш чылдың доозукчу чылында хой-хой оруктарны асфальтылаарын доскан болгаш чамдык черлеринде капитал септелгелерин кылган.

№ 335 орук-тудуг эргелелиниң коллективи тоску беш чылдың тодаргылыкчы чылының онаалдазын планда көрдүнгенинден беш хонук бурунгаар, азы ноябрь 25-те доозган. Оларның кылган ажылдарының 85 хуузун күрүне комиссиязы «эки» болгаш «кончуг эки» демдектер-биле хүлээп алган. Бо херекке орук септелгезиниң автогрейдеристери А. Никоненко, Л. Дейхан, бульдозеристери В. Янаев, Б. Сат, экскаватор машинизи Д. Саражаков болгаш оон-даа өскелериниң киирген үлүг-хуузу улуг. Олар ээлчег онаалдаларын 120—125 хуу күүседип турарлар.

№ 1 орук-тудуг эргелелиниң электромеханиги К. В. Шульбеев биле автоэлектриги Ф. Ф. Агапов оларга автоорук эргелелиниң коллективи чоргаарланыр. Ажыл-ишчиге кылымак эптер ай планын 130 хуудан кудулатпайн келгеннер.

№ 335 орук-тудуг эргелелиниң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары беш чыл планын күүсеткенин ноябрь 3-те-ле рапорттаан. Олар 12636 муң рубльди шингээдип алганнар. Продукция бүдүрери 46,6 хууга өскен.

Амгы үеде орукчулар техника септелгезинче кирген. Келир чылдың чайгы сезонунга белеткел ажылы шалыпкын чорупп турар. Орукчуларга септелге ажылын чорударынга улуг дузаны Тыва автоорук эргелелиниң чанында төп орук лабораториязы улуг дузаны база чедирип турар.

А. ЗАЙЦЕВ.

ЧУРУКТА: тоску беш чылдың шалыпчылары № 1 орук-тудуг эргелелиниң электромеханиги К. Шульбеев (солагай талазында), автоэлектрик Ф. Агапов оларның динамо машиналарын параметрге шенеп турары.

Авторнуң фотозу.

ЧҮГЛЕ КОНЧУГ ЭКИ КЫЛДЫР

[illegible]

Топ Комитединиң иштики болгаш даштыкы политиказын чаңгыс эп-сеткил-биле деткип турар бо тээгүлүг үеде партияның болгаш улустуң амыдыралының эң чугула айтырыгларын Пленумга болгаш [illegible]

[illegible] планын хуусаа бертинде күүсеткен.

Боттарының бар аргаларын болгаш курлавырларын санап көргеш, орукчулар СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир ажыл талазы- [illegible]

О. ОЙДУПАА,
Чаданнының № 336 орук-тудуг участогунуң начальниги.

МУРМАНСК ОБЛАСТЬ. Хибины даглар[illegible]

ХИБИНЫНЫҢ МИЛЛИОННАРЫ

[illegible]

ЧУРУКТА: [illegible]

С. МАСТЕРМАННЫҢ фотозу.
(СТА-ның фотохроникази).

ЧЕДИИШКИНГЕ ООЖУРГАВАС

(Тыва автотранспорт эргелелиниң партия-ажыл-агыйы активиниң хуралындан)

[illegible]

[illegible] водуунуң коллективтери тоску беш чылдың планын болгаш бедиткен социалистиг хүлээлгелериниң хуусаа бетинде чедиишкинниг күүсеткен.

Бо түңнелдерни чедип алырынга социалистиг чарышты коллективтерде калбартканы улуг дузалыг болган. Автотранспорт бүдүрүлгелеринде 4680 ажыт санныг ажылдап турарларының 2900-ү (62 хуу) чарыштың янзы-бүрү хевирлеринде хаара туттунган. 1068 мурнакчы ажылчыннарга, инженер-техниктиг ажылдакчыларга, албан-хаакчыларга коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп бедик атты тывыскан. Чолаачыларның 50 бригадалары, автосептелге заводундан 2 септекчи бригада, Туранның автостанциязы, № 3 АТБ-ниң бир цеги база коммунистиг күш-ажылдың деп бедик атты чаалап алган.

Хуузунда беш чыл планын хуусаалан эрте күүсеткилепкен тергиинчерниң тергиинери чарышты баштап турар. Оларга эптер Ларкин, Сухарев, Михеев, Перескоков (Минусинск АТБ-зинден), Кулагин, Иванов, Марон, Осипцев (№ 2 АТБ-ден) болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Тоску беш чылда автотранспорт эргелели капитал тудуг талазы-биле 9972 муң рубльди шингээдип алган. Кызылдың № 1, 2, 3 АТБ-леринде, материал-техниктиг хандырылганың контейнерлиг сөөртүлгениң транспорт-ажыглал конторазарында, Ак-Довурактың АТБ-зинде ниитизи-биле 495 машина кирер чаа гараж тар

[illegible] чылда ажыктының коэффициентизиниң, наряттыг үениң планы чедир күүсеттинмээнинден 23,6 миллион тонна-километр чедир ажылдаттынмаан. Оон ангыда-даа чамдык техник-экономиктиг көргүзүглерни чедчее хандырбааны ажылга багай салдарны болдурган. Чижээ, автомобильдерниң чүък-тээр күжүн долу ажыглаваанындан, чүдүрер, дүжүрер ажылдарга халас үе-шак үгеениндан 29,9 миллион тонна-километр чедир алдынмаан.

Шимчээр составты чоп ажыглаарының болгаш шугумче үнериң көвүдедириниң талазы-биле бистиң чуртта автотранспорт эргелелдериниң хой кезии ажылынга ажыглап турары депшилгелиг аргалар болур — чолаачыларның бригадалыг ажылдаары, кожугларны ажыглаары, шак барымдаалаарындан гыдганың барымдаалап чолааринче шилчиири, чолаачыларны септелгеже чарыктыртырбазын ажыглаарының аргаларын Тыва автотранспорт эргелелиниң салбырлары четче шингээтпээн.

Оңгу беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдазын, СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур бирги кварталды чедиишкинниг күүседиринче эргелелдиң бүдүрүлгелериниң коллективтери бүгү күштү мөөннеп турар. Ынчангаш автотранспортчулар бедиткен социалистиг чаа хүлээлгелерин кудурлуушкунуг хүлээп алган.

Н. ООРЖАК.

ХҮЛЭЭЛГЕ КҮҮСЕТТИНГЕН

«Тыва кедээ тудуг» трестиң кожуп чорууур механизастаттынган № 741 колоннаzының Тээлиде участогунуң коллективи эрткен чылын алган социалистиг хүлээлгезин езугаар 540 муң ажыг рубльдиң тудуг ажылдарын кылыр турганп, алган хүлээлгезин чедиишкиннииг боттандырып шыдаан. Бирээзинге-ле ийи аал ишти чурттаар сес чурттаалга бажыңнарын «Тээли», «Бай-Тал» совхозтарга тудуп берген. «Бай-Тал» совхозтуң төвүнде 50 орунну уругларга садын база ажыглалга кииирген. Ол ышкаш ында ийи-ийи квартиралыг ийи чурттаалга бажыңнарының тудуун доозуп, тудугжулар ол бажыңнарны чаа чыл таварыштыр чоогда күш-ажылчы белек кылыр сорулга салып алган.

Участокта бригадалар аразында чарыштың мурнуку одуруунда Владимир Минеевтиң (былачылар) болгаш Хертек Чайлаңның (шеверлекчилер) бригадалары ай, квартал санында күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг, шудургу ажылдап турарлар.

Ажылга кол шаптыктаашкын тудуг материалдары-биле хандырылганың үзүктелиишкининден болуп турар. Ылангыя соңгу айларда бо талазы-биле байдал баксыраан. «Тыва кедээ тудуг» трестиң бүдүрүлге-техниктиг четтелээшкин эргелелинден негелдени каш удаа тургузуп келгенин участоктуң мастери Сарыг-оол Шырап чугаалап турар.

Участоктуң тудугжуларының мурнунда 1976 чылда сорулга улуг. Тээли суурга 50 машина кирер бир гаражты болгаш «Бай-Тал», «Тээли» совхозтарга 12 чурттаалга бажыңнарын тудуп, ажыглалга кииирер көрдүнген.

Салдынган сорулгалар база чедиишкинниг күүсеттинерин Бай-Тайганың тудугжулары бүзүрээлдиг.

Ч. ДОНГАК,
тудугжу.

УЛУГ КҮШ

[illegible]

Б. БАГАЙ-ООЛ.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ОРУК ЧУРУМУН САГЫЫР

Республиканың автомобиль оруктарынга шимчээшкинниң дүргедээшкинин кызыгаарлаар дугайында айтырыгны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели чугаалажып көрген. транспорт шимчээшкининиң айыыл чок болдурар талазы-биле чамдык ажылдар кылдынза-даа, орук-транспорт талазы-биле онзагай болуушкуннар ам-даа хөй болуп турарын демдеглээн. Аар уржуктарлыг орук-транспорт болуушкуннарының бир чылдагааны болза, автотранспорт шимчээшкининиң дүргедээшкининиң хемчээлин ажырып турары болур. Чүгле бо чылдагаанга республикада болуп турар орук-транспорт болуушкуннарының 40 ажыг хуузу хамааржып турар. Ол ышкаш автотранспорттуң чоруунуң дүргедээшкинин контрольдаарын база багай организастаан дээрзин Министрлер Чөвүлели демдеглээн.

Автотранспорт оруктарынга озал-ондак кылыр чоруктарга удур демиселди күштелдирер сорулга-биле база ССРЭ-ниң иштики херектер министриниң тускай дужаалынга үндезилээш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели доктаал хүлээп алгаш, дараазында чүүлдерни айыткан.

1976 чылдың январь 1-ден эгелээш, транспорт оруунга шимчээшкининиң дүргенин дараазында хемчээлдерге доктааткан — чурттакчылыг черлерден дашкаар — чиик машиналарга хоорайлар аразының болгаш туристер автобустарынга, ол ышкаш эң хөй чүъгү 3,5 тонна чедир чүък автомобильдеринге шакта 90 километрден ашпас. Өске автобустарга, мотоциклдерге, чолээрелдиг чүъгү 3,5 тоннадан ажыг чүък автомобильдеринге, а ол ышкаш ийи чыл чедир стажтыг чолаачылар башкарган чиик болгаш чүък автомобильдеринге шакта 70 километрден ашпас. Автокраннарга, бо ду чорууp машиналарга болгаш механизмнерге шакта 50 километрден ашпас. Аар дензилиг болгаш эпчок чүъктер сөөртүкчен транспорт херекселдерниң дүргедээшкинин Күрээвтоинспекция чүъкту сөөртүрүнүң байдалын дүгүржүп турда доктаадыр.

1976 чылдың февраль 1-ге чедир хуусаа иштинде бо доктаалдың үжүү болууну айыткан автобустарның, чиик болгаш чүък автомашиналарының борттарынга «Дүргедээшкини кызыгаарлыг» деп орук демдээ чураан турарын, бүгү автобустарга «Кижилер» база уруглар дажыглаан автомобильдерге «Уруглар» деп демдектерни чураан турарын министерстволарга, ведомстволарга, автобүдүрүлгелерге, колхозтарга болгаш совхозтарга дагзып турар.

Транспорт херекселдериниң шимчээшкинин хайгаараарын күштелдирип, кол кичээнгейни шимчээшкининиң дүргедээшкинин чолаачыларның сагып турарынче угландырарын Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунга, республика иштинде оруктар септээр, ажаар талазы-биле немелде хемчеглерни алырын болгаш оруктарның байдалын ГОСТ-туң негелдезинге дүүштүрер талазы-биле ажылдарны 1976 чылдың бирги чартыында доозарын республиканың автоорук тудуунуң болгаш эдилелиниң бүдүрүлге эргелелинге Министрлер Чөвүлели дааскан.

Делегей бо хүннерде

ХҮРЭЭЛЕҢИНИҢ ӨЗҮЛДЕЗИН ДЕМДЕГЛЭЭН

КУБА. Кубаның херээженнери Делегейниң херээженнер чылында бодунуң федерациязының хүрээлеңиниң өзүлдезин демдеглеп эрттирген. Чурттуң эң-не массалыг хөй-ниити организацияларының бирээзи болур ол федерация эм ийи миллион ажыг херээженнерни каттыштырып турар. Кубаның херээженнер федерациязының (КХФ) эрткен чылдың ноябрьда болган ийиги съездизинден бээр организацията 120 муң куба херээженнер кирген.

Бүгү куба улус ышкаш, Хостаяга ортулуунуң херээженнери Кубаның Компартиязының I съездизин амыдыраалдың бүгү-ле адырларынга чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткаан. Олар бодунуң революциязының чавлап алыышкыннарын эр кижилер-биле мааы камгалап, социалистиг экономиканы, үлетпүрнүң база кодээ ажыл-агыйының бүгү адырларын чедиишкиниң хөгжүдеринге тептиг салыышкынны киирип турар.

ЧУРУКТА: солагай талазында — хамааты камгалал талазы-биле хемчеглерге киржип турар херээженнер чыскаалында; оң талазында — таакпы тарып өстүрүп турар херээженнер бригадазы.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

БҮГҮҮ ДИПТЕРДЕН

БУДАПЕШТ. ВУР-нуң заводтарында болгаш фабрикаларында рационализаторлар шимчээшкини калбарып турар. Дооступ эрткен беш чылдың чүгле соолгу чылында бежин рационализаторжу саналдарны шингээткенинден алдынган экономиктиг ажык үш миллиард форинт ашкан.

* * *

УЛАН-БАТОР. Эрткен чылын МАР-га үлетпүр продукциязын бүдүрериниң ниити хемчээли 1970 чылдыындан 1,5 катап көвүдээн.

* * *

ВАШИНГТОН. Нью-Йорктуң соонда аар-берге саң-хөө байдалынга Каттышкан Штаттарның шабысылалы — Вашингтон таваржы берген. «Вашингтон стар-ньюс» солуннуң дыңнадып турары-биле алырга, ол хоорайның бюджединиң четпези недели санында-ла бир миллион доллар кылдыр көвүдеп турар.

* * *

ДАМАСК. Сирияда кооператив шимчээшкини калбарып турар. Амгы үеде чуртта кодээ ажыл-агыйының, чурттаалга-тудугунуң, херегледиин болгаш өске-даа 2.300 ажыг кооператив ниитилеглери саналдынып турар.

* * *

ДЕЛИ. Металлургия үлетпүрүнде күрүне секторунуң бүдүрүлгелери — Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле тудуп Бхилайда болгаш Бокарода заводтар Индияның экономиктиг хөгжүлдезинге улуг салыышкынны киирип турар. Бхилайның продукция бүдүрүп үндүрери 1975—76 санхөө чылының баштайгы үш кварталында эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, 10,8 хуу көвүдээн. Бокарода завод бүдүрүүшкүнүнүң темпизин дүргени-биле улгаттырып турар. Албан медээзинден алырга, декабрьда заводтуң продукциязының хемчээли планнаттынган деңнелинден 9,3 хуу ашкан.

* * *

ЛИМА. Латин Американың элээн каш чурттарынга оюн көргүзерин эгелээн совет эстрада артистериниң оюн көргүзүүшкүнү Перуну найысылалында улуг чедиишкинниг эртип турар. Эстраданың киржикчилериниң аразында — уран чүүлдүн сурагдыг мастерлери И. Кобзон, Л. Москвина, Г. Хазанов болгаш өскелер-даа бар.

СОЦИАЛИСТИГ ӨНЧҮНҮҢ КАМГАЛАЛЫН КҮШТЕЛДИРЕР

Ажылчы чоннар депутаттарының Чыраа-Бажы кодээ Совединиң дөрткү сессиязынга совхозта социалистиг өнчү-хөренгини камгалап турарының дугайында айтырыгны чугаалашкаш, совхоз директору Моңгуш Семис-оолдуң илеткелин дыңнаан. Совхозтуң дирекциязы, тускай эртемниглери болгаш бүдүрүлгениң аңгы-аңгы адырларында ажылдап турар кадрлар ниитиниң өнчү-хөренгизин кадагалап, камгалаар талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Бо хүннерде совхозтуң кол фондузу 5 млн. рубль четкен боол турар. Совхозтуң ажылчыннарының, тускай эртемниглериниң, удуртур кадрларының ортузунда экономиктиг, техниктиг өөредилгени организастап турускан.

Чамдык кылдынып турар ажылдар, ап чоруткан хемчеглер-биле чергелештир ниитиниң өнчү-хөренгизиниң камгалалга, кадагалаашкында шиңгыы четпестер барын сессия демдеглээн. Эрткен чыл эгезинден бо хүннерге чедир совхозтуң бүгү малдарының иштинден 218 баш инек, 1601 хой, 13 чылгы мал, 96 хаван самчыгдаттынып чок кылдынган болгаш ниитизи-биле 151 муң рубль түңге совхоз каражазаан. Чүгле онзашкан ажылынга ээ-харысалга чок чоруктуң уржуунда 337 баш бода мал болгаш 1437 баш шээр мал эрткен чылдың он бир айларының иштинде өлүп хораан.

Совхоз бар турар машина-техниказының күчү-күжүн долузу-биле четче ажыглавайн турар. Дугуйлуг тракторларны санаваска, 44 автомашиналарның чүгле 17-зи рейстерже үнүп турар. Чиик болгаш тускай дериттинген автомашиналардан аңгыда кузовтуг чүък сөөртүр чүгле 3 машина шимчеп турар.

Озал-ондак кылган болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээн чолаачыларны ажылга хүлээп ап турарындан техниканың үрелир, анаа турар чоруу көвүдээн. Чамдык трактористер, чолаачылар ажылга орай үнер азы шуут үнмес чоруктарны уламчылап турар. Эң ылаңгыя шалын апканда ажыл шагы үзер, арагалаар чоруктар чамдык механизаторларда чаңчыл апарган.

Септелгеде ажылдап турар механизаторларга таарымчалыг байдалды четче тургуспаан, кижилер-биле ажыл кошкак. Мында удуртур ажылдакчылар ажылды билдилиг удуртуп, башкарбаанындан ажылчыннарның кылган ажылының көргүзүү, нормазы билдинмес, туутай ажылдап келген.

Механизаторларның политиктиг болгаш тускай мергежилин бедитпейн турар. Үрелген техниканы дарый септеп алырының улуу, харын тонагдап, артык кезектерге ажыглап, саңдап үндүрүп келгенин, чаа келген техниканы аңдарып, үрей үстүрүп, үрегдээр чоруктарны сессияга санал бергеннер шиңгыы шүгүмчүлээн. «ГАЗ-53» маркалыг автомашиналар чолаачылар Ооржак Байыр-оолдуң, Моңгуш Дадар-оолдуң бажыңнарының чанында бүдүн чыл иштинде өлүг капитал болуп турар.

Кодээ ажыл-агый машиналарын сезоннуг үеде ажыглап турган черлеринде каггылаптыкан, хар адаанче кирген. Кол инженер Моңгуш Караның ажыл-агыйжы эвес, ээ-харысалга чок чоруу-биле совхозту хөй каражага таварыштырып турар.

Үрезинниң болгаш минералдыг чемиштиидилгениң база өске-даа шыгжагда чыдар хөреңгилерниң кадагалалында четпестер дыка хөй. Совхозтуң бухгалтерия аппаратының отчёт-учёдунуң саңдаргай байдалындан болган тускай эртемниглериниң ажылынга харысалга чогундан ниитиниң малын орнап-солуур, самчыгдаар, карак ажыттаар чоруктар ам-даа бар. Мал ажылынга ажылдап турган ээ-харысалга чок малчыннар совхозка 68 муң 418 рубль когаралды чедирген. Чүгле Чыраа-Бажы салбырда бежин 33 кижи өре-ширезин совхозка эгитпейн турар. Оларның иштинден Моңгуш Данов 6480 рубльдиң, Ондар Очур-оол 21 муң рубльдиң 184 баш чылгы малын самчыгдаан.

Совхозтуң саап турганы ук-саалыг, сүткүр инектери кызыраар, оларны сувай коданнарже чорудуптарга ол инектер сүт-барааң фермаларынче эап келбейн баар таварылгалар ам-даа бар. Оон чылдагааны чамдык кадарчыларның малды орнап-солуп турары-биле таныыбырлаштынар. «Күш-ажылчы коллективке биетин планнарывыстын салым-чолу шиитпирлеттинип, чегрииалдыг чүүлдер тургустунуп, анаа кижилерниң алжы-таңчылдары хевирлеттинип, кижизиг меэзүшнары кижизиттинип турар» деп СЭКП ТК-ның идеология кадрлары-биле ажыл дугайында доктаалында айыттынган чүүл совхоз удуртулгазының кадрлар-биле ажылында четпес шиитпирлеттинип келгениң айтыры чугула. Социалистиг өнчү-хөренгини совхозта камгалап, кадагалап турарында эптежир аргажок четпестер барын сайгарып, сессия тускай шиитпирни хүлээп алган.

Ниитиниң малының баш саның өнчалап хынаары-биле санаашкынны үе-үелеп, коданнарга хенертен, хары угда чорударын, чаш мал төлүн хүнүң санап, дугаарлаарын, малды хар-назыыныын, чүзүнүнүң, эр-кызының аайы-биле коданнарга үзерин болгаш хуу малды ниитиниң малындан аңгылаарын кол зоотехник Сарыглар Намзырайга дааскан. МТМ-де ажылдың саңдаргай байдалын эде тургузарын, машина, трактор бүрүзүнге тускай карточкалар ажыдарын, үрелген техниканы артык кезектерге ажыглавайн, септеп, дарый ажыглалга киирерин, техниканы эвилең башкарарын, хууда чоруктарынга ажыглаарын болдурбазын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин МТМ эргелекчизи Моңгуш Доржуга, кол инженер Карага хүлээткен.

Мал чемиң курлавырын чаап ажыглап, оон чарыгдалын камнап, малчын коданнарга чемгерилге рационун доктаамал тургузарын, совхоз бухгалтериязы тода анализти кылып, өлген, читкен малдарның өртек-үнезин бир башка назы-харын барымдаалап шын тургузарын болгаш социалистиг чарыштың түңнелдерин ай, квартал санында үндүрүп, бүдүрүлгениң мурнакчыларын илередип, оларның материалдыг болгаш моральдыг сонуургалын көдүрери-биле шаңнал, мактаалга киирерин зоотехник Вера Моңгушка, кол бухгалтер Б. Шужукке дааскан. Сессияның шиитпирлерин совхозтуң ажыл-агыйының адыр бүрүзүнге боттандырып, үндүрген шиитпирниң күүселдезин четип алыр дээш совхоз дирекциязы, Советтиң кодээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиязы бөттүг хемчеглерни алыры чугула дээрзин сессия демдеглээн.

З. КУУЛАР,
Чыраа-Бажы кодээ Советтиң күүскомунуң секретары.

Аргентин коммунистерниң алдарлыг оруу

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның Коммунистиг партиязының тургустунган хүнүнден бээр январь 6-да 58 чыл болуп оюн-биле холбаштыр, АКП ТК-зы чурттуң бүгү коммунистеринге болгаш ажылчы чоннарынга кыйгырыг парлап үндүрген. Ында чугаалап турары болза: бодунуң догуннаан келген чылдарының дургузунда АКП «чаа хевирниң партиязы болу берген. Ол — чурттуң ажылчыннарының, тараачыннарының, интеллигенциязының, бүгү демократтарының аразында ханы дазылдарлыг болуп турар».

Чартык чүс чыл ажыг үениң дургузунда аргентин коммунистерниң ажыл-чорудулгазының онза чүүлдери болза кижиниң демократтыг хосталгалары болгаш эргелери дээш доктаамал демисел болуп келген деп, кыйгырыгда чугаалап турар. Муң-муң коммунистер карабажыннадып, ужур-дуржок аажылаашкынга таваржып, дыка хөйү өлүртүп турза-даа ол демисел кошкавайн келген. Бөгүн-даа коммунистер ужур-дуржок аажылаашкыннарга таваржып турар.

Аргентин коммунистер делегейге тайбың болгаш күрүнелер аразынга тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын дээш, боттарының эргелери дээш, национал хосталыышкын дээш демисежип турар бүгү-ле улустар-биле акы-дуңма сагыш-сеткил каттыштырылгазы дээш моогаг-шылаг чок демисежип турар.

Деткимчениң чугула хевири

КАИР. (СЭТА). Ангола Улус Республиказы ам-даа хүлээп көрбээн африка чурттарның ону хүлээп көөрүнче болгаш АУР-нуң дебискээриниң четче-бүрүн турар черүүн болгаш дээп болбас эргезин хажыдып турар дашты импералистиг болгаш неоколониалисчи шериглерни ангола черден дондураан болгаш чугаа чокка үндүрерин негээринче Алия база Африка улустарының сагыш-сеткил каттыштырылгазының организациязы (ААУСКО) кыйгырып турар. Африканың чаңгыс эп организациязының Ангола айтырыының талазы-биле онза чөвүлел хуралы январьда Аддис-Абебага ажыттынары-биле холбаштыр Африканың чаңгыс эп организациязының кежигүннери африка күрүнелериниң баштыңнарынга чоруткан кыйгырыгда ол дугайын чугаалап турар. Ук кыйгырыгга ААУСКО-нуң кол секретары Юсеф Эс-Сибаи ат салган.

Африка чаңгыс эп организациязының кежигүннери чурттарның күрүнелер база чазактар баштыңнарының чөвүлел хуралы Ангола Улус Республиказы деткиирилге чаңгыс аай турушту ажылдап кылырынга дузалаар дээрзинге ААУСКО идегеп турар деп, кыйгырыгда айтып турар. Ол чорук улустарның бот тодараттынар принцивин амыдыралга практиктиг боттандырганы болур ийик.

Ужур-дуржок үүлгедиишкиннер

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Монтевидеодан ында кээп турар медээлерни ёзугаар алырга, чурттуң патриоттуг болгаш демократтыг күштеринге удур ужур-дуржок аажылаашкыннарны уругвай эрге-чагыргалар күштелдирерин үргүлчүлеп турар. Мурнуку хевээр Коммунистиг партия, Уругвайның аныяктарының коммунистиг эвилели, ажылчы чоннарның национал конвентизи истеп-сүрүүшкүннерге таваржып турар. Бүгү чуртка чоруткан массалыг тудуп хоругдаашкыннарның түңнелинде, боттарының дениилгелиг үзел-бодалдары-биле билдингир муң-муң уругвай хамаатыларны карабажыннаан болгаш хоругдал лагерьлеринче чоруткан. Тудуп хоругдаттырганнарның аразында профэвилел шимчээшкининиң активчилери Р. Вильяверде, Г. Эспиноса, С. Эскобар, Э. Гонсалес олар бар.

УКП ТК-ның күүском кежигүннери Хосе Луис Массера, Альберто Альтесор болгаш Владимир Турянский оларны оон мурнунда-ла тудуп хоругдаан. УКП-ның удуртулгазының кежигүнү Хайме Перес хоругдалда чыл ажып турар.

Шериг эрге-чагыргалар массалыг политиктиг организацияларның болгаш профэвилелдерниң бажың-балгадын ходиция участоктары болдурган.

Демократтарга удур ужур-дуржок аажылаашкыннарны Уругвайның Компартиязының чокта чаа парлап үндүрген медегелинде киделинни-биле бүрүү шаппан. Истеп-сүрүүшкүннер турза-даа, Уругвайга калбак антидиктатуржу фронтуну тургузар дээш демиселди коммунистер үргүлчүлеп турар деп, медегелде демдеглеп турар.

Дошкун эрге-чагырга кризизи

ЛОНДОН (СЭТА). Чилениң Күштериниң Төп штабының начальниги генерал Арельяно Старктың албан-хүлээлгезинден дүжүрүлгениниң болгаш он генералдарның Пиночеттиң дужаалы-биле кижи тывылганының түңнелинде Чилиде тургустунган байдалды «Дейли телеграф» солун бижээн. «Чили хунта божааны эгелээн. Генерал Пиночеттиң хорум-чуруму дыка сандараан» деп, ол бижип турар.

«Хунтаның оон даа өске дерт кижиден тургустунган кежигүннери Пиночеттен чарлып алырын кузеп турарының дугайында бүзүреңниг медээ база бар» деп, «Дейли телеграф» уламчылаан. «Пиночеттиң талалакчылары оон караттуразында ажылдашкыннарынга болгаш чажыт полицияның араатаныг үүлгедиишкиннеринге улам-на дүвүреп турар апарганын» ол-ла солун бижээн.

БОНН. (СЭТА). Пиночеттиң хорум-чуруму шиңгыы кирязисте таваржып, сандарап турарының дугайын ДПА агентилел Сантьягодан дыңнаткан.

Пиночеттиң дужаалы он генералдың нөгөп турары дээрге, амгы хорум-чуруму политиказынга таарышпайн турар кижилерни негелдези болурун ол агентилел айыткан. Баштайгы негелде 6 ай мурнунда болган. Ында-даа шиңгыы хыналдаа ужурундан ол дугайын чылдан чарлыгларга дыңналбайн барган.

1973 чылдың сентябрь айда эргилдениң организакчыларының бирээзи, Шериг-Агаар Күштериниң командылакчызы генерал Густаво Ли Гусман болгаш генерал Арельяно Старк негелде кылган бөлүк генералдарны баштап турарын ДПА база айыткан.

ШҮГҮМЧҮЛЕП ТУРАР

БОНН. (СЭТА). Америк төп разведка эргелелиниң өске чурттарда хоралакчы ажыл-чорудулгазын барыын-герман парлалгада шүгүмчүлеп турар. ТРЭ-ниң ажылдап кылганы, күрүне эргилделери кылырының болгаш өске күрүнелерниң удуртукчу ажылдакчыларының амы-тынынга халдаар чорукту организастаарының планнары — АКШ-тың даштыкы политиказының тудуу кезээ болуп турар деп, «Франкфуртер рундшау» солун бижээн.

ТРЭ-ниң эң-не чүттүг бак үүлгедиглериниң бирээзи болза Чилиниң президентизи Сальвадор Альенденн дужургени болгаш өлүргени болур деп, ук солун уламчылап бижээн. Президентиниң албан-дужаалынга Альенденниң соңгударынга шаптыктаарын организажыр, а оон соонда аңаа удур үймээнни организастаар дээш ниитизи-биле 13 миллион долларны ТРЭ-ниң удуртукчулары чарыгдаан. «Франкфуртер рундшаунуң» демдеглеп турары-биле алырга, америк чажыт албан чери «Чилиниң иштики херектеринге массалыг холгаарлаашкынны» боттандырган болуп турар.

Бөгүн Чилиде өлүрүкчү ёзу-чурумнуң тергиидеп турары дээш харысалганы чогум-на АКШ чүктээр ужурлуг деп, «Франкфуртер рундшау» медеглеп турар.

Ангола Улус Республиказының херектеринге АКШ-тың холгаарлап турарының дугайын херечилеп турар фактыларны «Зюддойче цайтунг» солунга парлаан Вашингтондан корреспондентинде көргүскен турар. Анголада дайын чорудулгазынга АКШ-тың чазыт 50 миллион долларны үндүрүп берген деп, ук солун демдеглеп турар. ФНЛА-ның болгаш УНИТА-ның чарыдырыкчы бөлүктежиишкиннеринге акшаны болгаш боо-чепсекти кожазында Заирни дамчыштыр чорудуп берип турар. Ол чажыт үүлгедиглерни ТРЭ-ниң агентилери боттандырып турар.

АКШ-та ТРЭ болза «күрүне иштинде күрүнеге болу берген» деп, «Штутгартер цайтунг» солун онзалап демдеглеп турар. «Чажыт албан чери күрүнениң контролюндан дашкаарлап үнген, ол чорук чурттуң эрге үлделиннерин дыка божаңнаткан» деп ол солун бижип турар.

Чехословакияның бүдүрүлгелери Совет Эвилелиниң чагыглары хуусаа бетинде күүседиилээшкин рапорттап турарлар. Брнеде машина тудуунуң Б. Шмераль аттыг заводтары дугуржулгада көрдүнгениңден 7,5 миллион крон-акшага хөй продукцияны ССРЭ-же чоруткан. Ында Каманың автозаводунга күчүлүг прессттерни бүдүрүп турар.

ЧУРУКТА: КамАЗ-ка дериилгелерни чыып этеп турары.

ЧТК-СЭТА-ның фотозу.

СТУДЕНТИЛЕР—БҮДҮРҮЛГЕЛЕРГЕ

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезиниң «Улус өөредилгези» дээр павильонунга ажыттынган «Москваның студентилери — бүдүрүлгеге, эртемге, культурага» деп ат-биле техниктиг чогаадылганың делгелгези болган, анаа болза 54 дээди болгаш 56 тускай ортумак өөредилге черлериниң студентилериниң 1000 ажыг ажылдары кирген.

... Олимпий сууру — 80 дээр макет, Чартык проводниктиг лазерге «электроннуг пушка», кухня савалары... Студентилерниң соолгу үеде бүдүрүлгеге ажыглап шиңгээттинген 50 муң төлевилелдеринден ол делгелгеде эң-не чугула, эртем болгаш практика талазы-биле улуг ужур-дузалыг болгаш экономика талазы-биле улуг ажыкты бээр чүүлдери кирген.

Москваның дээди өөредилге черлеринде студентилерниң 250 конструктор, төлевилел болгаш технология бюролары ажылдап турар, оларда автомат бүрүзү «чогаадып» турар. Соолгу беш чылдың дургузунда студентилер болза үлетпүрнүң 300 бүдүрүлгелериң техника талазы-биле эде дерииринге болгаш чаартырынга кирижкен, ниити хемчээли 35 миллион рубль түңнүг эртем-шинчилел ажылдарын кылып күүсеткен, муң ажыг автор херечилелдерин болгаш патентилерни олар алгайнар. Студентилерниң ындыг ажылдап кылыышкыннары амгы үеде эртемде эң амгы үениң угланыышкыннарын хаара тудуп турар: космосту шинчилээри, электроника болгаш автоматика, кибернетика, долгандыр турар чүүлдерни камгалаары болгаш өске-даа.

Студентилерниң эң-не солун дээн ажылдарының аразындан Москвада Н. Э. Бауман аттыг дээди техниктиг училищеге чогаадып кылган, чижээ, Айга автомобиль бодун кандыг кылдыр көргүзерин билип ап болур машинаны специалистер демдеглээннер. Москвада автомеханика институдунуң студентилери электрон башкарылгалыг карбюраторну кииргени, ол болза машиналардан үнер гаазтарның хемчээлин эвээжедип болур. Ол прибор чогаадылга деңнелинге күүседтинген болгаш Францияга, Англияга, Канадага, Швецияга бежин патент ёзугаар камгалаттынган.

Кодээ ажыл-агыйның К. А. Тимирязев аттыг академиязының киирген чүүлдери солун болган. Кыжын үеде хат-чимистиң амданы үрелбезин, чаа шинчизин, а кол чүве — оон шинарын канчаар камгалап алырыл? Бо айтырыг талазы-биле академияның хөй салгалдары ажылдап келген.

Москваның атомобиль-орук институдунуң студентизи Н. Быстровтуң меңээ чугаалааны:

— Кижиниң чогааткан чүүлүн хүлээп алганын, ону улус ажыл-агыйында ажыглап турар дээрзин билир кээрге өөрүнчүг-дүр. Оон-биле кады ышкындырыг болбас деп болбас: чүну-даа кылбас кижи-ле ышкындырыг кылбас болгай. Институтка А-дан Я-га чедир өөренириниден аңгыда, чогаадыкчы ажыл харын-на кижиниң эрге-мергежилин база тодарадып турар.

Делгелгениң оргкомитединиң даргазы, профессор Л. Афанасьевтиң чугаалап турары:

— Бөгүнгү дээди школа специалистер белеткээрин чогаадыкчы ажыл-биле шуут холбаалыг чорудар. Конструктор дээрге улуг болза негеттинер онза профессия. Бирги курстан эгелээш-ле студентилерге бо талазы-биле делгем арганы бээр. Студентилер болза бүдүрүлгетехниктиг айтырыгларны ажылдап кылыр дугайында бүдүрүлгелер-биле керээни чарып, институттарның кафедраларында чоруттунуп турар шинчилелдерге киржип турарлар.

— Бо болза студентилер ажылының чүгле баштайгы делгелгези эвес-тир — деп, «Улус өөредилгези» павильонуң директору Б. Попелуев чугаалаан.— Бис оларны доктаамал кылып турар бис. Мааа белеткелдиг деңнелиниң үргүлчү өзүп турарын, а кол чүве — эртем болгаш техника талазы-биле делегейде болгаш бистиң чуртта чедиишкиннерни студентилерниң эки билир боор турарын демдеглээр херек. Студентилерниң эртем ажылдарының делгем бодалдының база чурттуң экономиказынга, эртеминге, культуразынга оларның боттарының салыышкынын киирерин көргүскен чүүлдер көргүскен.

Делгелгени оон шимчелезиңден эгелээш, шуптузун студентилер боттары организастаан. Делгелгениң кол чурукчузу болгаш каастакчызы — Москваның уран чүүл үлетпүр училищезиниң студентизи В. Анисимов болган.

В. ЕГОРОВ,
ПМА-ның корреспондентизи.

Партияның XXIV съездизи: көдээниң культура хөгжүлдези

Совет кижилерниң идей-политиктиг, төлептиг аажы-чаң болгаш эстетиктиг кижизидилгезинге, оларның угаан-бодал негелделерин хевирлээринге социалистиг культураның болгаш уран чүүлдүң ролюн моон соңгаар-даа бедидерин хандырар.

(«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдерининң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелинден).

БУРУНГААР БАЗЫМНАР

Барыын-Хемчик районнуң культура албан черлери 9-ку беш чылда тодаргай ажылдарны чорудуп, улус ажыл-агыйлаңнарының күүселдезинге боттарының улуг-хуузун киирип, кижизидилге ажылының шиңгээлгезин экижидип, уран чүүлдүң хөгжүлдезин бедик деңнелге көдүрүп келген. Ооң-биле чергелештир культура албан черлериниң материалдыг баазазы өзүп калбарган. 1971—1975 чылдарның иштинде 4 көдээ клубтар (Хөнделең, Аңгаты, Дөң-Терезин, Барлык) көдээ культура бажыңнары кылдыр шилчээн. Районнуң культура килдизиниң чанында 2 автоклуб ажыттынган болгаш ажылдап турар. 9-ку беш чылдың иштинде районда бот-тывынгыр уран чүүлдүң киржикчилериниң саны өзүп, ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларының ажыл-ишчилери уран чүүл бөлгүмнеринге хаара тудуп, уран талантызы өзүп, күүседип турар номерлериниң идейлиг утказы бедип, шиңгээлгези экижээн.

1972—1973 чылдарда районнуң уран чүүл көрүлделеринге ниитизи-биле 61 коллективтер болгаш кудумчу комитеттери, 2900 киржикчилер хаара туттунган. 1974—1975 чылдарда, ылаңгыя 1975 чылдың март айдан эгелээш эрткен Бүгү-эвилелдиң бот-тывынгыр уран чүүл фестивалының эге болгаш район көрүлделеринге 123 коллектив болгаш агитквартиралар киржип, ниитизи-биле 6000 ажыг киржикчилерни хаара туткан. Чүгле чураан чуруктар болгаш дааравы, даштан, ыяштан сиилбип чазаан, чонган херекселдер делгелгезинге 760 кижи киришкен.

Оларның иштинде совхозтарның ажыл-ишчилери, хереэженнер чөвүлелдери болгаш школачылар киржип турар. Ол ышкаш уран чүүл бөлгүмнериниң чаа хевирлери тыптып, ажыл-иштиң аайы-биле тускай коллективтер, ансамбльдер, танцылар бөлүктери тургустунгулаан. «Шекпээр», «Барлык», «Хемчик» совхозтарда болгаш Кызыл-Мажалыктың, Ак-Довурактың организацияларында, коллективтеринде «Саанчылар», «Тудугжулар», «Кадарчылар», «Эмчилер», «Трактористер», «Сакманщиктер» деп, сыгыт, хөөмей болгаш тыва хөгжүм ансамбльдери дээш оон-даа өске янзы-бүрү хевирлериниң чаа бөлгүмнери тургустунгулаан.

Кызыл-Мажалыктың районнуң Культура бажыңы, Эрги-Барлыктың, Хөнделеңниң, Шекпээрниң көдээ культура бажыңнары (директорлары Д. Моңгуш, Б. Саая, М. Моңгуш, В. Моңгуш) Ак-Довурактың, Аңгатының, Дөң-Терезинниң библиотекалары (эргелекчилери С. Александрова, А. Саая, Л. Сарыглар) 9-ку беш чылдың дургузунда чон ортузунга культура-массалыг ажылдарны экичорудуп, культура албан черлериниң аразында социалистиг чарышка удаа-дараа тиилекчилер боопүнүп келгилээннер. Районнуң культура килдизиниң чанында автоклуб чылдың-на эки ажылдап, колхоз, совхозтарның ажыл-ишчилеринге (сүт-бараан фермаларынга, хову турлагларынга, малчын бригадаларга) аалдап барып, чүгле солун концерт, лекция, беседалыг эвес, а харын баш таарып, эмчи дузазын чедирип турарлар. «Мажалык» аттыг агитбригада дооүзүкчү чылда 142 концерттерни, лекция беседаларны кылып, чүгле район иштинге эвес, а кожа-хелбээ районнарның ажыл-ишчилеринге база аалдап четкилээн.

Кызыл-Мажалыктың, Ак-Довурактың уругларның музыка школаларының өөредилге-материалдыг баазазы өзүп, чыл келген тудум уран талантылыг хөй уругларны хаара тудуп, кижизидип турар. Кызыл-Мажалыктың уругларның музыка школазы «Барлык» совхозтуң төвүнде школаның филиалын ажыдып, мында 28 өөреникчилерни янзы-бүрү хөгжүм херекселдеринге өөредип турар. Ам ниитизи-биле 240 уруглар музыка школазында хаара туттунган.

Культура албан черлери ниитизи-биле кышка эки белеткеттинген. Эрги-Барлыктың, Шекпээрниң клуб, библиотекаларының септелгези болгаш кышка белеткели эки. Совхоз директорлары эштер С. И. Ильенков, О. Д. Сарыглар, партком секретарьлары М. Кара-Сал, Б. Моңгуш болгаш көдээ Советтер күүскомнарының даргалары Куулар Өпей, Папың Ондар культура албан черлериниң ажылынче улуг кичээнгейни салып турар.

«Барлык» совхозтуң дирекциязы, партком, мында көдээ Совет культура албан черлериниң ажылын экижидип эгелээни кончуг өөрүнчүг. Мында эрткен чылдан уран чүүл бөлгүмнери доктаамал ажылдап, кышка чогумчалыг белеткенген. Совхоз 3000 рубльге концерт идик-хептерни саткан.

Эрткен район фестивалынга эки киржип, бирги черни алганнар. Ниитизи-биле «Барлык» совхозтуң 4 салбырында уран чүүлдүң 24 бөлгүмнери ажылдап, 200 ажыг киржикчилерни хаара туткан.

Районнуң культура албан черлеринде чедишкиннер-биле чергелештир четпестер, шиитпирлеттинмээн айтырыглар бар. Чамдык клуб, библиотекалар боттарының деңнелинге чедир ажылдап шыдавайн турар. Кызыл-Мажалыктың районнуң, Шекпээрниң, Аксы-Барлыктың, Бижиктиг-Хаяның библиотекалары номчукчулар санының, ном бээрниң планнарын күүсетпейн турар. Ылаңгыя Кызыл-Мажалыкта район библиотеказы (эргелекчизи Куулар Кулус) районда библиотекаларның ажылын холга ап, хынавайн, чогуур ажылдарны чорутпаанының түңнелинде, ажыл кошкак чорup турар. Район библиотеказы кадрлар-биле хандыртынмаан. Район библиотеказында ажылдап турар үш ажылдакчының ниизи тускай эртем чок.

Амгы үеде районнуң культура оралгаларының ажылдакчылары «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин чон ортузунга тайылбырлаар, кижи бүрүзүнге чедирер дээш, СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш бүгү күштү мөөниксээ ажылдап турар.

А. КОНГАР.

Барыын-Хемчик райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи.

ЫР-ШООР ДИҢМИТТЕЛГЕН

«Барлык» совхозтуң төп суурунга делегейниң херээженнер чылынга тураскааткан агитквартираларның уран чүүл көрүлдези чоокта чаа болган. 300 ажыг ойнакчы аңаа киришкен. Оюн-көргүзүглерниң программазы байлак: совет композиторларның төрээн чурт, партия дугайында ырлары, хөглүг солун танцылар, шүлүктер үзүктелбейн турган.

Тудугжулар Ооржак Сагаал, Сарыглар Балдыш-оол оларның тыва хөгжүм херекселдеринге ойнааның, Моңгуш Боран-оолдуң сыгыдын, Шурук Владимирниң лимбиге ойнаарын сонуургадывыс. Көрүлдеге тиилекчи болган агитквартираларны дипломнар болгаш өртектиг белектер-биле шаңнаан. Тергиннер Шушенское, Хову-Аксы суурларже экскурсиялаар.

Бистиң суурнуң бот-тывынгыр артистерниң аразында хып дээн аныяктар-даа, назы дөгээн кырганнар-даа бар. 90 хире кижи уран чүүлде доктаамал киржип турар. Хөгжүмнүң бөлгүмнеринде янзы-бүрү профессияның кижилери бар.

Концерттер доктаамал бооп турар. Барлыкчылар боттарының концерттерин районга 2 удаа, совхозка беш удаа көргүскен. Доктаамал ажылдап турар бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң ачызында, черле ынчаш ниити бот-идепкейниң бедик болганы-биле улусчу чогаадылга фестивалының район көрүлдезинге бирги черни алдывыс.

Бистиң активчилеривис — аныяк хөгжүмчү Александр Хойлакаа, алдан харлыг хөгжүмчү Ооржак Сагаан, танцы удуртукчузу, школада башкы Ооржак Сайдам, школа директору Саая Маадыр-оол, чолаачы Доңгак Дадар-оол дээш өскелерни-даа чоргаарал-биле адап болур.

Б. ООРЖАК,
уран чүүл удуртукчузу.

«МАЖАЛЫКТЫҢ» ОРУКТАРЫ

Ук агиткультбригада 1965 чылда тургустунган. Ооң үндезилекчилери Д. Мөңге-Баир, Д. Моңгуш, Н. Сакты-Сюрюн болгаш өскелер-даа болганнар. Баштайгы чылдардан бо хүннерге чедир бригада кайы чедип, кымга оюн көргүспеди дээр.

Сөөлгү чылдарда «Мажалыктың» оруктары улам узап, программа утка-шынарлыг, солун болу берген. Бригадада 12 кижи доктаамал киржип турар. Мында кандыг-даа мергежилдиң кижилери бар. Программада ыры, танцы, чаңгыс көжегелиг шиилер, интермедиялар, шоодуглар кирген. Мурнакчыларны алдаржыдып, чалгааларны, арагачыларны шоодуп турар.

Көдээ ишчилерге аалдап баргавывыста чүгле концерт көргүзер эвес, харын агитхуудустарны, хана солуннарны үндүржүп, лекция, беседаны-даа чорудар. Бистиң-биле кады лектор, библиотекарь, хеп быжыкчызы, баш таарыкчызы база кады чоргулаар.

Эрткен 1975 чыл бригаданың амыдыралынга уттундурбас солун болган. Хакас автономнуг областың Таштып районунга концерттерлиг аалдап чорудувус. «Мажалыктың» оруктары республиканың дыка хөй районнарынга, найысылал Кызылга чедир шөйүлген.

«Мажалыктың» коллективи боттарының оюн-көргүзүглерин партияның XXV съездизин төлептиг уткууррунга барзаалгадып турар.

М. ДЫРЫШПАН,
агиткультбригаданың удуртукчузу.

Сонуургадыр, хандыкшыдар

Чоннуң массаның дыштанылгазының төвү культура одагларынче кичээнгей бисте улуг. Бот-тывынгыр уран чүүлге сонуургалдыглар хөй. Оларны бөлгүмнерже хаара тудар, кижи бүрүзүнүң уран талантызын илередип сайзырадырынче кол сагыш салып турар бис.

Бистиң суурга агитквартиралар аразынга уран чүүл көрүлделери, янзы-бүрү делгелгелер чыл бүрү эртип турар. Эрткен чылгы көрүлдеге 13 агитквартира киришкен. Ниитизи-биле дөрт чүс ажыг кижи көрүлдеге киришкен. Концерттерни чүгле суурга эвес, харын малчыннарга, кожаларывыска база көргүзүп турар бис.

Бот-тывынгыр уран чүүлге доктаамал киржип турар активчилеривис хөй. Аңаа ажылчын не хомусчу Ооржак Докпак-Караны, ясли ажылчыны танцычы Моңгуш Серенмааны, хөгжүмчү ажылчын Ооржак Кашпык-оолду, башкы Часкал Шиловаңы, чолаачы Саая Анай-оолду дээш өске-даа оноң аттарны хамаарыштырып турар бис.

Челээш, Аяи, Чадаган аттыг агитквартиралар чыл бүрү көрүлделерге идепкейлиг киржип, мактадып турар.

Ө. КУУЛАР.

САГЫШТЫ ЫРЫ-БИЛЕ АЖЫДАР

Холунда дошпулдуур тудуп алган, назы-хары элээн дөгүй берген-даа болза боду аныяксымаар, бажын аткаар дырап алган, шевергин кеттинген кижи Культура бажыңының сценазынга каттырымзап үнүп келгеш, ховунуң кардыраа, сыгыдын хостуг бадыра бээрге залда олурган улус кезек ыыт-шимээн чидирип, бир-ле шыпшың апарды. Кажан ол бүгүнүң күүселдезин доосту бээрге залга адыш часкаашкыны диңмиреп үнер. Удатпаан чок ол база катап сценага хоступ кээп, кожазынга баяништи база тургузуп алгаш, орус, тыва хөглүг ырларны бадыра каапты. База-ла улустуң бүгү кичээнгейн мында болур.

Чоннуң мындыг сонуургалын чаалап алган чүү артист боор деп улустуң чамдызы дораан бодай бээр. Ол дээрге уран чүүл талазы-биле тускай школа, училище доостаан, а бодунуң чаяаттынган салым-чолу-биле улус чогу аан тудуп, уран талантызын көргүзүп чоруур бот-тывынгыр артист Моңгуш Шадыпович Дырышпан-дыр. Ол ам ниитизи-биле Культура штутумунга ажылдааш 18 чыл ажып турар.

— Школачы чылдарымда-ла уран чүүлдүң бөлгүмнеринге киржип, улус чоңга шыдаар шаам-биле аян тудуп ырлап, каргыраалап чораан мен. Ол бүгү сонуургалым чайгаар мени уран чүүлче хаара тудуп эккелген. Ам бо талазы-биле янзы-бүрү ажылдарны кылып, сценадан ыравайн чор мен, — деп, Моңгуш Шадыпович сактып чугаалап эгеледи.

Район көрүлдезинге ооң уран талантызын эскерип көргеш, агиткультбригаданы башкарарын аңаа дааскан. Уран чогаадылганың чээ-ла хөгжүп эгелеп турган, ол талазы-биле тускай эртеми база чок кижиге баштайгы удаада кандыг бергелер турбаан дээр. Ынчалза-даа ол чоорту бот-тывынгырларны эвилелдеп, дузалажыр активти тып, чаңгыс гармонь, дошпулдуур-биле улустуң мурнунга хөглүг оюн-концертти көргүзүп эгелээн. Сөөлүнде барып «Мажалык» агиткультбригада үндезилеттинип тургустунган.

Амгы үеде «Мажалык» агитбригаданың ат-сураа алгаан, ооң организакчызы болгаш башкарыкчызы, идепкейлиг киржикчизи Моңгуш Дырышпаның мында киирип турар улуг-хуузу улуг.

Ол агитбригадазы-биле барык бүгү Тываны эргип чораан. Чон ооң баштак ырларын, каргыраа, сыгыдын каяалаа дыңнаксаар. Аңы-дуңма найыралдыг кожавыс Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймаанга 1966 чылда барып концерт көргүзүп чораан болгаш даразында чылдарда Бүгү-эвилелдиң профэвилелдер көрүлдезинге шылгарааш, Тываның мурнундан шилиттинген бот-тывынгыр артистер-биле кады бистиң чуртувустуң чүрээ Москва хоорайга база ойнааш, лауреат болган.

Моңгуш Шадыпович ам чүгле ырлаар, сыгыртыр эвес, интермедиялар, шоодуглуг чугааларны чугаалап турда чоң ону магадаар. Сөөлгү үеде ооң-биле кады ажылдап чораан бот-тывынгыр артистер улусчу театрның идепкейлиг киржикчилери болуп, боттары чон мурнунга шиилерни тургузуп турар апарган. Улусчу театр «Кажар Будамшу», «Ай туттурган дүне» дээн ышкаш улуг шиилерни көргүзүп, ооң кол рольдарынга Моңгуш Дырышпан боду база киржип, багай эвес ойнап турар.

Моңгуш Дырышпан амгы үеде Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңының директору. Ол мында янзы-бүрү бөлгүмнерни организастаан, Культура бажыңы практиктиг дузазы чедирериниң төвү апарган.

Ол бодун дескиндир хөй санныг активчилерни организастап, аныяктарны уран чүүлдүң мергежилинге хаара тудуп, өөредир талазы-биле хөй ажылдарны кылган. Ооң-биле кады ойнап турган аныяктардан уран чүүл училищелерин дооскулаан азы өөренип-даа турарлар хөй.

— Ажыл-ишчи кежээ, активчи талантылыг аныяктар ам көвүдээн. Ылаңгыя танцы удуртукчузу Валентина Куулар, музыка башкызы Михаил Хомушку, улусчу театрның режиссёру Кызыл Колхозпай дээш, Кызыл-Мажалык ортумак школаның башкылары, өөреникчилеринге чедир кымнарны чок дээр—деп, ол ам чоргаарал-биле чугаалап олурар.

Шынап-ла ооң ажыл-ижиниң чедиишкини хөй санныг активчилерниң ачы-дузазында, ооң организакчы чоруунда дизе частырыг болбас.

Амгы үеле бот-тывынгыр артистер чон мурнунга солун концерттиг көргүзүглерин үндүрбүшаан, республикага удавас болур уран чүүл фестивалынга киржири-биле белеткенип турарлар.

Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңының соңгаларында сайгылгааның чырыы орайга дээр хып, мында оюнтогаа үргүлчүлеп, аныяктар ырлап, танцылап чорup турар. Оларның аразында назы-хары дөгүй берген, эрес-шоваа кижинин эскерип каар бис. Ол Моңгуш Шадыпович Дырышпан-дыр. Сагышты ыры-биле ажыдар, чаяанны ажыл-биле каастаар дээн ышкаш уран чүүлге бердингген мындыг кижилерниң эки кылган ажылы элеп читпес адаар ол.

Х. МОНГУШ.

«Шынның» корреспондентизи.

Спорт

«Ак тергениң» шаңналы

Школачыларның кышкы дыштаныылгазының үезинде бистиң республиканың школаларында спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге солун маргылдаалар бо хүннерде болуп эртип турар. Шыдыраага «ак тергениң» шаңналы дээш республика школачыларының команда талазы-биле маргылдаазы дүүн Кызылдың шыдыраа клувунда эгелээн.

Ол солун маргылдаада Тожу, Улуг-Хем, Каа-Хем, Мөңгүн-Тайга, Бии-Хем районнарның болгаш Кызыл хоорайның аныяк шыдыраачылары киржип турар. Команданың составында дөрт оол, бир уруг бар. Баштайгы ужуражылгада Каа-Хем районнуң болгаш Кызылдың школачылары боттарының чаңгыланыкчыларын удуп кагаш, 5—5 санаарлыг, өскелерин мурнай бергеннер.

Школачыларның ол болуп эртип турар маргылдаазы шыдыраа спортун школачылар аразынга нептередип сайзырадырынга болгаш талантылыг өзүп орар шыдыраачыларны илередиринге дузалаар.

(Бистиң корр.).

МЯЧИЛИГ ХОККЕЙ

Мячилиг хоккейге чурттуң он үш дакпыр чемпиону— Москваның динамочулары амгы чемпионатта өске командаларны мурнай берген. Ооң кежигүннери ССРЭ-ниң шилиндек командазының кол өзээн тургузуп турар. Олар амгы үеде дыштанып турар. Чүге дээрге элээн каш делегей ужуражылгаларынга болгаш маргылдааларынга киржир. Январь 8-тен 14-ке чедир мячилиг хоккейге ССРЭ-ниң шилиндек командазы Швецияның, Финляндияның командалары-биле эш хуузунуң ужуражылгаларын чогаар. Ооң соонда «Советская Россия» солуннуң шаңналы дээш үшкү делегей маргылдаазынга киржир. Ол Хабаровскиге январь 23-тен 27-ге чедир болур. Ону специалистер делегейниң бирги чери дээш бичии маргылдаа» деп санап турар.

Мячилиг хоккейге чурттуң бирги чери дээш маргылдааның 71 оюну болган. 533 мячини киирген.

В. ПИМЕНОВ,
(СЭТА-ның корр.).

РАЙОН ЧЕМПИОНАДЫ

Шыдыраа спортунга Бай-Тайга районнуң бирги чери дээш солун маргылдаа чоокта чаа Тээли суурга болуп эрткен. Ук маргылдаага районнуң 24 эң шилиндек спортчулары киришкен. Оларның аразында республика маргылдааларынга киржип чораан, арга-дуржулгалыг Дамба Ооржак, Сарыг-оол Салчак, Семис-оол Хертек дээн ышкаш хоочун шыдыраачылардан аңгыда, өзүп орар, аныяк оолдар Анатолий Артаа, Биров Хуван дээш өскелер-даа бар.

Бир неделя үргүлчүлээн спортчу демиселдиң түңнелинде моон мурнунда район чемпиону турган Шыдыраа Хертек ол адын база катап бадыткаан. Ийиги, үшкү черлерни Виктор Очур биле Биров Хуван олар эгээннер.

Ол ышкаш районнуң школачыларының аразынга база чемпион ат дээш оюннар болган. Маңаа Тээлиниң № 2 ортумак школазының өөреникчилери Юра Хертек оолдар аразынга, Клара Дудуп-оол уруглар аразынга чемпион болганнар. Команда талазы-биле бирги черни база ол школаның өөреникчилери алган. Шак ындыг чедиишкин ол школаның өөреникчилеринге дүш боопкелбээн. Мында «Аныяк шыдыраачы» деп бөлгүм доктаамал ажылдап, дыка хөй өөреникчилерни сонуургалын хаара туткан. Бөлгүмнү башкы Сарыг-оол Салчак удуртуп, шыдыраа спортунуң эге билиглерин өөреникчилерге тайылбырлап берип турар.

К. ХОМУШКУ,
районда спорт комитединиң даргазы.

Телевидение

ЯНВАРЬ 7-ДЕ

МОСКВАДАН

10.05—Уруглар фильм. «Дикс оглу болгаш картошка-хаай». Хөй сериялыг уран-чечен өңнүг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 3-кү серия. (Венгрия).
11.00—Медээлер.
11.10—Өңнүг мультфильмнер программазы: «Он дугаарлыг трамвай», «Чедиги номну кым садып алыр».

КЫЗЫЛДАН

11.40—«Бүгү арткан амыдыралымда». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы.
12.50—«Чалбыыштан кортпастар». Эртем-нептередилгелиг фильм.

МОСКВАДАН

13.20—«Эртем—бөгүн».
13.50—«Каң канчап катканыл?». Уран-чечен өңнүг телефильм. 4-кү сериязы—«Ажып эртишкин».
14.55—«Дош болгаш фантазия». Документалдыг өңнүг телефильм.
15.15—«Кижи болгаш хоойлу».
15.45—«Пианист Анатолий Ведерников». Өңнүг фильм-концерт.
16.30—«Иван Федорович Шпонька биле ооң күүйү». Өңнүг телешиниң баштайгы көргүзүлгези.
17.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Сылдысчыгаш». Дамчыдылга.
18.20—«Дилээшкинде кижилер». Документалдыг фильм.
18.30—Телемедээлер.
18.45—«Бөмбүрзектиң беш километри». Телефильм.
19.10—«Съездиден съезд чедир». Дамчыдылга.
19.55—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—«Кижи болгаш хоойлу».
20.55—«Пианист Анатолий Ведерников». Өңнүг фильм-концерт.
21.40—«Спортлото» тиражы.
21.55—«Иван Федорович Шпонька биле ооң күүйү». Өңнүг телешиниң баштайгы көргүзүлгези.
22.50—23.00—Чапсар.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

ЧУРУКТА: (оң таладан): Ак-Довурактың Культура ордузу. Кызыл-Мажалык суурда «Мажалык» агиткультбригаданың бот-тывынгыр артистери болгаш Эрги-Барлык көдээ Культура бажыңының сыгытчы-каргыраачылары: Саая Хунай-оол, Юрий Сендажы болгаш Саая Норбу-Доржу олар. (М. Хенче-Караның, Х. Моңгуштуң фотолары).

НОМ — ӨҢНҮҮВҮС

Билиглерниң үнер дөзү номга ынак болунар деп улуг чогаалчы М. Горький чагып чораан. Чылыы хоорай Ак-Довурактың Культура ордузунда библиотека номчукчуларга бүгү талалыг бараан болурун кол сорулга кылдыр санап турар.

Эрткен үш чылдарда ном фондузу 9325 четкен, доктаамал номчукчуларывыс 860 кижи ажып турар.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээн тудуп турар ажыл-ишчилерин библиотекаже колдуунда хаара тудуп, солун хемчеглерни эрттирип келдивис.

Библиотекада эжим Ольга Агбаан-биле кады ажылдап тур бис. Маңаа хүнде-ле 60—80 хире номчукчу кээп, чаа номнарны бижидип ап турар. Номчулга залынга солун-сеткүүл кээп номчаан, янзы-бүрү конспектилер кылып ап турар кижилер база үзүлбес.

Бистиң ажылывыс чүгле ном бижидери эвес-ле болгай. Массалыг ажылды хөйнү чорудар апаар. Янзы-бүрү темалыг кежээлерни эрттирип, номнар делгелгезин доктаамал чаартып турар бис.

Г. БАДЫРГЫ,

Ак-Довуракта библиотека эргелекчизи.

АНЫЯКТАРГА ӨӨРЕДИР, ДАМЧЫДАР

Тываларның шаандан бээр ойнап келген игил, бызаанчы, чадаган ышкаш хөгжүм херекселдеринге күүселделерин аныяк-өскен база сонуургап турар. Мен бодум ук херекселдерге барык бичиимден ойнап, чээрби ажыг чылдарда чогумча аян тудуп чор мен. Талантылыг өске өөрүм-биле кады Тываның кайы-даа булуңнарынга барып, оюн-концерттиг аалдап чордувус.

Эштерим Ооржак Сөгүт, Ооржак Эртине-Очур олар-биле кады аныяктарны тыва хөгжүм херекселдеринге ойнаарынга өөредип, тускай оркестрин-даа тургузуп турдувус. Бистиң Шекпээрде дыка хөй аныяк-өскен аңаа ойнап билир апарган.

Эрткен чылдың төнчүзүнде район фестивалынга база ойнадывыс. Районнуң өске суурларындан тыва хөгжүм херекселдеринге күүседилгелер эвээш болган. Ол арай сеткилге таарышпады. Ону билир кижилер аныяктарга өөредир болза эки. Ол хөгжүм херекселдерин кылыптар кижилер чок азы эвээш боор турары берге айтырыгларның бирээзи. Чоннуң аразында шевер холдуг мастерлер база бар-ла бөөр-дур. Чижээ, «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында механизатор Кужугет Бичe-оолдуң кылып алган игилин сонуургадым. Ол черле чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаан кижи. Игилдиң ыдылары база хөй, үнү дыңзыг. Мындыг чүүлдерни кылыр болза, өөренир улус хөй.

Хөгжүм херекселдерин тускай мастерскаяларга үс-шеверлерге кылдыртса чүл? Ону садыгларга-даа садып болбас бе? Өске эш-өөр моон дугайында чүнү бодап турарыл?

К. ООРЖАК,

«Шекпээр» совхозта хоочун хөгжүмчү.

Агаар

Бөгүн республикага бүргег, аязыр, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 13—18, өске арткаваарынга—22-27 градус соор.

Кызылга бүргег, аязыр, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 24—26 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сеня, шиңме» 11.30, «Агаарга эжиндиришкин» 9.40, 13.10, 15.00, 16.50, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ректи мгидиер» 9.00, 10.25, «Автомобиль, скрипка болгаш Клякса деп ыт» 11.50, 14.20, 16.20, «Бобби» (2 сериялыг) 18.20, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Туттурбас өшээн негекчилери» 10.00, 12.50, «Турк чыда» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Москва-Кассиопея» 10.00, 12.00, «Ындыг болбас» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харысалгалыг секретарьның 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче холгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 43.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00206

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 5 (9990) | 1976 чылдың январь 8, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

«КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ КОЛ СОРУЛГАЗЫ ЧҮЛ ДЭЭРГЕ, КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ БҮДҮРҮЛГЕЗИНИҢ УЛАМ ЫҢАЙГЫ ӨЗҮЛДЕЗИН БОЛГАШ ООҢ ЭКИ ТУРУШТУУН, ЧОННУҢ АЪШ-ЧЕМ ПРОДУКТУЛАРЫНГА БОЛГАШ ҮЛЕТПҮРНҮҢ ЧИГ-ЭТКЕ ХЕРЕГЛЕЛДЕРИН УЛАМ ДОЛУ ХАНДЫРАРЫНГА, КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОДУКЦИЯЗЫНЫҢ ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА КҮРҮНЕ КУРЛАВЫРЫН ТУРГУЗАРЫНГА ЧЕР БОЛГАШ МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ АЖЫКТЫЫН БҮГҮ ХЕМЧЕГ-БИЛЕ БЕДИДЕРИН ХАНДЫРАРЫ БОЛУР.

МУРНУНДАГЫ БЕШ ЧЫЛДЫЫНГА ДЕҢНЭЭРГЕ, КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОДУКЦИЯЗЫН БҮДҮРЕРИНИҢ ЧЫЛДА ОРТУМАК ХЕМЧЭЭЛИН 14—17 ХУУ УЛГАТТЫРАР».

(Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинден)

Ужудуушкунда — „Космос-787"

1976 чылдың январь 6-да Совет Эвилелинден чериниң залчегиг «Космос-787» эдеринчизин салып үндүрген.

Космос делгемин шинчилээриниң үргүлчүлээр эртем аппаратуразын эдеринчиде эптеп тургускан. Аппаратура чогумчалыг ажылдап турар. Башкарылга-саналга товү келген медээлерни ажылдап кылып турар.

(СЭТА).

БОТ-ХАРЫЫСАЛГА БЕДЭЭН

Мен хойжу кижи мен. Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» совхозта 330 баш хой кадарып тур мен. Тоску беш чылдың соолгу чылында ээлээ хураган доруктурганымның мининиң көрейн: төрүүр чүс баш хойга онаалтыр 85 хураган алдым. Малдың продуктуулуун бедидеринге болгаш оларның баш санын өстүреринге үндезилээш, эътти, дүктү бүдүрерин улам көвүдедирин хандырар дугайын СЭКП Төп Комитединиң партияның XXV съездизинге төлевилелинден номчааш, бо чылын 95 хураганны төрүүр чүс хойга онаалтыр алырын хүлээп тур мен. Ынчангаш кожамда хойжу Ооржак Мазар-оолду социалистиг чарышка кыйгырдым.

Доозукчу чылда ажыл-ижимниң өске көргүзүглери чүгээр болган. Чижээлээрге, хой бүрүзүнден 3,3 килограмм дүк кыргыдым. Хүлээлгемден ашканы ол. Бо дээрге, бистиң черге багай эвес көргүзүг-дүр. Кадарган хоюмнуң чайгы семиртилгези болгаш кышка белеткели база шимбай. Сиген-ширбиның чегей үнген-даа болза, 15 тонна кезип, 2000 боодал будук бүрүнү белеткеп алган мен. Кажааларым база эки септеттинген. Ынчангаш кыш меңээ коргунчуг болбас дээрзинге бүзүрээр мен.

Хоюм февраль ортаандан соңгаар төрүп эгелээр. Мээң социалистиг хүлээлгемниң күүселдези оон улуг хамаарылгалыг болганда, аңаа күженишкинниг белеткенип тур мен. Бодап турарымга, партияның XXV съездизиниң хүннери меңээ хураган ажаарының эң-не чымыштыг үези болур ышкаш.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның ам болур съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелиниң одуруг бүрүзүн улуг сонуургал-биле номчудум. Ондур сорулгалар мында салдынып турар чүве-дир. Оларның күүселдези совет кижи бүрүзүнден, хамыктың мурнунда мээң бодумдан хамааржыр дээрзин медерел билгеш, бот-харыысалгамны ам-даа бедидерин шиитпирлээш ажылдап тур мен.

Л. МӨҢГЕЛДЕЙ,
хойжу.

СЭКП ТК-ның төлевилелин танышкаш...

ИЙИГИ УДААЗЫ

«Үрезин ажылын дыка экижидер» деп партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелинде онзалап демдеглээн чорук Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхозтуң тараажыларын хей-аът киирген. Олар бо хүннерде улам күженишкинниг ажылдап турарлар.

Колхоз оңгу беш чылдың баштайгы чылының тарылгазынга 110 тонна кызыл-тас, 74 тонна арбай, 2 тонна чиңге-тараа үрезинин ажыглаар. Ук үрезиннерниң дөгерези бар. Оларның баштайгы арыглаашкыны доозулган, ийиги арыглаашкыны түлүктээн.

Үрезин арыглакчыларының аразынга калбарган социалистиг чарыштың бирги черин Салчак Дадарның звенозу ээлеп турар. Ол звено тараа арыглаар ОС-4, 5А машиналар-биле хүнде кылыр үлүүн 100—120 хуу күүседип турар.

К. АРБАЙ-ООЛ,
колхозта тараа складының эргелекчизи.

СӨГЛЭЭН СӨС

«Чер ажылынга ол чугула сорулга болза, тарылга шөлдериниң структуразын сайзыраңгайжыдарынга, минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни боттуг ажыглаарынга... үндезилээш тараа бүдүрерин бүгү хемчеглер-биле көвүдедири, тараа ажыл-агыйының турушттуун бедидери болур» дээрзин партияның XXV съездизинге төлевилелде айыткан. «Ак-Туруг» совхозтуң тараажылары СЭКП ТК-ның ол төлевилелиниң бо сөстерин боттарының ажыл-ижинге удуртулга болдуруп турарлар.

Совхозтуң төп салбырының механизаторлары Чадааның «Сельхозтехника» каттыжышкынының дузазы-биле 4200 тонна өдекти хову-шөлдерде чедирген. Өдек сөөртүглезинге Оңдар Сүүр-оол, Моңгуш Очур-оол, Моңгуш Сарыг-оол болгаш оон-даа өске аныяктар шудургу ажылдааннар.

Совхоз бо чылын мал чеминиң культураларының бедик дүжүдүн өстүреринче кичээнгейни улам күштелдирген. Ынчангаш кукуруза тарыыр суггаттыг чериниң бир гектарынга онаалтыр 28 тонна органиктиг чемишчидилгени төккен. Оон гектар бүрүзүнден-не 150 центнерден эвээш эвес ногаан массаны алыры көрдүнген. СЭКП ТК-ның декабрь (1965 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге хей-аът кирген ак-туругжулар ол сөзүн ээлеп шыдаар дээрзи чугаажок.

К. КОМБУ.

СОВЕТ ХАМААТЫНЫҢ АДЫНГА ЧОРГААРЛАНЫП ТУРАР БИС

Бистиң чурттуң хоорайларында болгаш суурларында чаа хевирлиг паспорттарны тывсыры үргүлчүлеп турар. Сураглыг ажылчыннар болгаш колхозчулар, партияның хоочун кежигүннери, Ада-чурттуң улуг дайынының киржикчилери болгаш мурнуку салгалдың төлептиг эдилекчизи — аныяктар-даа Совет күрүнениң шынзыдылга бижиин чоргаарал болгаш өөрүшкү-биле хүлээп ап турарлар.

Чаа паспорттарны тывсыры Арменияга база-ла бүгү чуртта ышкаш, совет патриотизмниң, Төрээн чуртка ынакшылдың көргүзүү боор турар. Ереванның аллюминий заводунуң сураглыг бригадири Н. Агабекянның өөрүшкүлүг үнү чаңгыланган: бистиң совет паспортувус — делегейде эң-не демократчы чурттуң, төөгүде эң-не баштайгы социалистиг күрүнениң шынзылгазы боор турар. Бистерге ол чогаадыкчы күш-ажылды, эртем-билигни, аас-кежиин магадылап берип турар. Бистиң заводтуң коллективи тоску беш чылды хуусаадан эрте күүсеткен, амгы үеде СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар бодурган күш-ажылчы ээлчегге кирген ажылдап турар. Ынчангаш бистер: оңгу беш чылды база-ла күүседиривисти бүзүредип турар бис.

Молдав ССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Мичурин атты колхозтуң аныяк механизатору Михаил Няга бодунуң паспортун алгаш, шак-ла ындыг документини Ада-чурттуң Улуг дайынының болгаш күш-ажылдың хоочуну, пенсионер Д. Т. Свидерскийге тывыскан.

Аныяк салгакчылар боттарының өөрүнүп күзел-соруун илеретпишаа, коммунистиг кижиледир тудуг турар тургузукчу улуска чоргааралын чугаалап турар. Бистер адаларывыстан болгаш кырган-ачаларывыстан хүлээп алганывыс улуг ажыл-херектиң эстафетазын алдарлыы-биле уламчылаар бис деп, ол чугаалаан.

Республиканың дыка хөй виноградчылары болгаш малчыннары, партия, совет, комсомол активчилери база-ла чаа паспорттарны алганнар.

Ташкентиниң Октябрь районунуң паспорт килдизинге хоочун артиллерист Т. Х. Рустамов чаа чылдың бичии-ле мурнуу чарынында шеригден халажып келген оглу Самариддин-биле кады келген. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында адазының дайылдажып турганы хоорайларының бирээзинде полкка тургаш, ол аныяк оол, дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиини боор, командылал чериниң мактал шаңналын алган.

— Совет Эвилелиниң хамаатызы атты кажан-даа бедии-биле эдилеп, улуг салгалдың алдарлыг чаңчылдарын улам байыдарын даңгыраглап тур мен — деп, комсомолчу С. Рустамов паспортту алгаш, чугаалаан.

Совет Эвилелиниң өске-даа черлеринде ышкаш, Таджикистанга паспорт солууру база-ла байырлыг ёзулал-биле эртип турар. Ол кампанияның мурнуу чарынында аңаа улуг белеткел ажылдарын кылган. Дыка хөй бүдүрүлге черлеринге, улуг-улуг тудугларга, албан черлеринге тургускулаан «Паспорт бүлүңнүгаштарындан» ажылчы чоннар паспорттуң чаа системазының дугайында хөй-хөй чүүлдерни айтырып ап болур. Чаа хевирлиг паспортту алыр дээн хамаатыларның документилер долдурарынга дузалаар «Дузалал столдарының» ажылын база организастаан.

(СЭТА-ның корр.).

ОРУКЧУЛАРНЫҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Тыва автоорук эргелелиниң Минусинскиде орук септелге-тудуг эргелелиниң коллективи бистиң Төрээн чуртувустуң улус ажыл-агыйының оңгу беш чылда хөгжүлдезиниң дугайында СЭКП Төп Комитединиң партияның XXV съездизинге төлевилелин кичээнгейлиг-биле таныжып чугаалашкан. Ол улуг программада салдынган сорулгалар — бүдүрүлгениң ажыктыын бедидери, продукцияның шынарын экижидери — орукчуларга эң кол чүүл. Чүге дизе олар эрткен беш чылда оруктуң капитал, ортумак септелгезиниң, чаа оруктарны тударының шынарын экижидери дээш эвээш эвес хемчеглерни ап чоруткан. Күженишкинниг ажылдааны халас барбаан. Кылдынган ажылдарның шынары экижип турар. Беш чылдың онаалдазын ол эргелелдиң орукчулары четтүр хуусаазындан 2 ай эрте күүсеткен.

Төлевилелди чугаалажып тура, орукчулар боттарының арга-күжүн санап, чурттуң коммунистериниң улуг чыыжын уткуштур чаа хүлээлгелерни алган. Оңгу беш чылдың баштайгы ийи айының бүдүрүлге планын февраль 24-те күүседирин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан ажыр 0,6 хуу бедидерин, чайгы ажылдарга техника, механизмнерниң белеткелин 60 хуу чедирерин олар шиитпирлээн.

В. ГЕОРГИЕВСКИЙ.

МӨҢГҮН-ТАЙГА: СЪЕЗДИДЕН СЪЕЗД ЧЕДИР

ӨЗҮЛДЕНИҢ БАЗЫМНАРЫ

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң совет улуска Чаа чылдың байырында: «Тоску беш чылдың социал-экономиктиг кол сорулгалары чединишкинниг күүсеттинген. Социалистиг Ада-чурттуң материалдыг болгаш угаан-бодал байлаан көвүдедиринге боттарының салыышкынын киирип турар бүгү кижилерге алдар болгаш хүндү» деп сеткил ханыышкын-биле демдеглээн. Ыраккы Моңгүн-Тайганың ажылчы чоннары партияның болгаш чазактың хүн бүрү доктаамал дузаламчызының ачызында тоску беш чылда бүгү улустуң ниити чединишкининге боттарының салыышкынын хире-шаа-биле киирип база-ла бурунгаар улуг базымнарны кылган.

Районнуң хойжуларының, сарлыкчыларының, чылгычыларының эрес-шудургу күш-ажылының база партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының организакчы ажылының түңнелинде малдың баш саны өскен. Маңаа чамдык чижектерни көрээли. Сескн беш чылга бодаарга тоску беш чылда ниитизи-биле малдың бажы 0,5 хуу, оон иштинде хой 0,9 хуу, өшкү—14,9 хуу өскен. СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң Тывага хой ажылын хөгжүдер талазы-биле хемчеглеринде көрдүнгенин ёзугаар районга хойнуң баш санын өстүреринин планы 103 хуу болган.

Агаар-бойдузу шириин бистиң районнуң байдалдарынга дыка хөй малчыннар малды ажаап, тежээриниң аргаларын шудургу шиңгээдип ап, мал төлүн камгалап алырынга бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Бир эвес 1970 чылда районга төрүүр чүс малга онаалтыр 90-дан өрү чаш төл камгалап алган малчыннар 10 хире болза, эрткен чылын ындыг көргүзүглүг малчыннарның саны 29 четкен. Оларның 11-и чүске онаалтыр 100-тен 110 чедир хураганны, анайны алган. Сес малчын хууда беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткеннер. Оларга Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Д. Биче-оолду, Д. Тейнинин, М. Серен-Натпитти, К. Борарганны, И. Комбуну, С-Ч. Серээни, Ч. Иргитти, М. Намыны болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Ниитизи-биле районнуң малчыннары тоску беш чылдың доозукчу чылында база шудургу ажылдаан. Мал бажы өстүреринин планын ажылаглар: мыйыстыг бода малдыын—102,3 хуу, хойнуун—102,6 хуу, өшкүнүүн—101 хуу кылдыр күүсеткен. Малдың чаш төлүн район 1974 чылдыындан хойнуң камгалап алган. 1975 чылда район күрүнеге дүк садарының планын база ажыр күүсеткен.

Партия, комсомол организациялары болгаш совет, ажыл-агый органнары районнуң экономиказының кол алыры—мал ажылынга кадрларны шын шилип алырынче, оларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынче база ажыл-херек дээш харыысалганы бедидеринче доктаамал кичээнгейни салып келген. Бо ажылды улам күштелдирер сорулга-биле район төвүнде бүдүрүлге, албан организация черлерин тус-тус малчын бригадаларда быжыглаан. Олар быжыглаан черлеринге шеф дузазын багай эвес көргүзүп турар.

Малчыннар эки көргүзүглерни чедип алырынга социалистиг чарыш улуг идигни берип турар. Ооң түңнелдерин малчын бригадалар боттарынга ай санында, колхозтар аразынга кварталдап үндүрүп, олар дуржулгазын солчур ажылды база организастап турар. «Малчын» колхозта комсомолчу-аныяктарның № 3 хойжу бригадазы (бригадири А. Кара-оол, парторганизация секретары К. Борарган) социалистиг чарышка тиилекчи болуп келген, бригада ниитизи-биле төрүүр чүс хойга онаалтыр 93 хураганны камгалап алган.

Ам бо хүннерде районнуң малчыннары СЭКП-ниң XXV съездизинге чединишкинниг ужуражыр дээш тус-тузунда бедиткен социалистиг хүлээлгени алган болгаш хуузунда беш чыл планын ажылдап кылгылаан, оңгу беш чылдың баштайгызы—1976 чылда малдың чаш төлүн мендии камгалап алыр, кыштаглаашкынны хүр чаагай эрттирер дээш күженишкинниг ажылдап турар.

Эрткен беш чылдарда Төрээн чурттуң эгээртинмес дузаламчызынга даянгаш колхозтарның экономиказы болгаш материал-техниктиг баазазы улам быжыккан. Колхозтарның кайызы-даа орулгалыг ажылдаан. Чижээ, «Малчын» колхозтуң арыг орулгазы 803 муң рубль ажыг, а «Мөген-Бүрениң» 703 муң ажыг рубль болган. Ооң ачызында колхозчуларның материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнели бедээн, шалыңның хемчээли өскен. Чижээ, 1970 чылда бир колхозчуга онаалтыр айда ортумак шалың 125 рубль турган болза, 1975 чылда 162 рубль чедип турар.

Төп хоорайлардан, ылаңгыя тудуг материалын белеткээр черлерден ырак турза-даа тоску беш чылда тудугнуң, амыдырал хандырылгазының болгаш садыгның талазы-биле Моңгүн-Тайгага хөй чүүлдер кылдынган. Ол-ла үениң дургузунда колдуунда-ла Мугур-Аксының тудуг-септелге участогу район төвүнге бирээзинге ийи өг-бүле чурттаар, 26 бажыңны, 120 орунну интернатты, хары угда 10 кижи кирер чунар-бажыңны, 10 орунну аалчылар бажыңын, 50 кижи чемненир столованы, 10 орунну участок эмнелгезин, чаа электростанцияны, машиналарга кывар, чаар чүүлдер кудар станцияны, ыраккы малчыннар турлаа — Тоолайлыгда эмнелге пунктузун болгаш өске-даа объектилерни тудуп, ажыглалга киирген. Ол ышкаш колхозтарның шугуму-биле 83 өг-бүле чурттаар бажыңнары, 2 кызыл-булуңну, 9 муң ажыг баш малга кажааларны туткан. Бо дээрге ырак кызыгаарда турар бистиң районнуң байдалы-биле алырга аажок улуг хемчээлдиг ажылдар-дыр. Ол ышкаш районнуң херектекчилер кооперациязы чоннуң херегцел барааннары-биле хандырар талазы-биле база багай эвес ажылдаан. Бо коллектив беш чыл планының онаалдаларын күүседип турар.

Доозулган тоску беш чылда кылдынган эки чүүлдерниң дугайын чугаалап тургаш, районда чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларның, шыңгыы четпестерниң дугайын чугаалавайн баар болза, шын эвес болур ийик. Ол бүгүнүң дугайында тус-тус коллективтерниң болгаш районнуң бүгү коммунистериниң отчет-соңгулдалыг хуралдарынга тодаргай, ханы сайгарылганы кылган. Ылаңгыя партия, совет, ажыл-агый органнарының талазындан уксаажыдылгага экижидерниче кичээнгей ам-даа кошкак. Ооң уржуундан малдың продуктулуу чавыс болуп арттышаан. Ол чамдык малчыннарның, специалистерниң даандырган ажыл-херекке харыысалгазының кошкаандан малдарның өлүп, хорзар чоруу база хөй боор турар. Ол бүгү таарымча чок уржуктар район чамдыы таварылгада күрүнениң планныг онаалдаларын күүсетпезинге чедирип турар.

Районнуң девискээринде сиген кезер шөлдер шоолуг эвес, ынчангаш мал чеминиң курлавырларын тургузары ажыл-агыйларга эң берге айтырыг боор турар. Ынчангаш өске районнарның, ылаңгыя Тес-Хемниң Ак-Чыраага мал чемин белеткээр черин биске тускайлаар дугайында айтырыгны тургузуп турар бис. Оон аңгыда районнуң бодунда болгаш ооң чоогунда тудуг материалдары белеткээр чер чок чүве төлээде, биске чурттаар тудууну моон соңгаар калбартыры база дыка берге боор турар. Маңаа холбаштыр республика организацияларының биске улуг дузаны көргүзүп келген, моон соңгаар-даа ындыг дуза эргежок чугула апаар.

Чурттуң өске бүгү черлеринде ышкаш моңгүн-тайгажылар СЭКП ТК-ның декабрь (1975 чыл) Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының шиитпирлерин, «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» — деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин ханы сонуургал-биле таныжып, бүрүн доюзу-биле чүүлдүгзүп турар. Ол чугула документилер болгаш партияның XXV съездизинге белеткел районнуң бүгү ажылчы чоннарын чаа-чаа күш-ажылчы херектерже хайныктырган. Олар боттарының коллективтеринге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, бар аргаларны болгаш курлавырларны ажыглаап тургаш, оңгу беш чылдың эгезинден-не планныг онаалдаларны чединишкинниг күүседир дээш улам күженишкинниг ажылдарынга долу шиитпирлиин илереткейлеп турар.

О. ШАГДЫР-ООЛ,
СЭКП Моңгүн-Тайга райкомунуң бирги секретары.

Х.-К. Моңгуштуң «Моңгүн-Тайганың делгемнеринде» деп фотозу.

ТЮМЕНЬНИҢ НЕФТИЗИ

ТЮМЕНЬ. (СЭТА-ның корр. В. Жиляков). Тюменьниң нефтилиг чериниң байлаан ап эгелээнинден бээр беш чүс миллион тонна нефтини үс-тывышчылар казып үндүргеннер. Ол сорулганы айыткан хуусаазындан дыка мурнай чедип алганы ол боор турар.

Барыын Сибирьниң соңгу чүгүнде бүдүрүлгениң эң улуг комплекизи — нефть болгаш газ алырының талазы-биле чурттуң эң кол черин тургузуп турар. Амгы үеде мында ховук бүрүзүнде-ле бүгү 1964 чылда алган суук оттулар чүүлден ийи катап хөй нефтини ап турар. Таарымчалыг инженер-техниктиг аргаларны калбаа-биле ажыглаарының ачызында бойдузунуң талазы-биле ол нарын, берге районну шапкыны-биле ажыглалда киирип турар. Нефть алыр черлерни автоматтыкының болгаш телемеханиканың херекселдери-биле хандырып, тудугларны блоктар — кезектерден кылыр арганы ажыглап турар.

Оңгу беш чылда Тюменьниң нефтичилериниң мурнунда дыка улуг сорулгалар салдынган. Бо чылын безин олар 173 миллион ажыг тонна суук оттулар чүүлдү тывар ужурлуг.

* * *

ЭКИ-ЛЕ ЧҮҮЛДЕРНИ— УРУГЛАРГА

МОСКВА. (СЭТА-ның корр. Н. Леонова). Чурттуң дыка хөй республикаларының школаларының болгаш профтехучилищелериниң башкылары, культура болгаш уран чүүл ажылдакчылары, министерстволарның болгаш ведомстволарның төлээлекчилери найысылалда чыылган. Ында ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының Президиумунуң чанында эстетиктиг кижизидилге айтырыгларының талазы-биле эртем чөвүлелиниң VI сессиязы ажыттынган. Ол кедээ школаларга болгаш профессионал-техниктиг училищелерге уруглар база аныяктарның эстетиктиг кижизидилгезиниң айтырыгларынга тураскааттынган.

ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының оралакчы президентизи А. Г. Хрипкова сессияны ажыткан.

Кол илеткелди Чөвүлелдиң даргазы, ССРЭ-ниң ПЭА-ның корреспондент-кежигүнү, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. А. Герасимов кылган.

* * *

ШАҢНАЛ—МОСКВАГА ОЮН КӨРГҮЗЕРИ

МОСКВА. (СЭТА-ның корр. М. Василевская). Профтехөөредилге черлериниң бот-тывынгыр коллективтериниң III Бүгү-россия көрүлдезиниң лауреаттарының — агитация-уран чүүл бригадаларының отчёт концерттери найысылалда боор турар.

Түңнел көргүзүгнүң мурнуу чарынында Кисловодскиге, Липецкиге болгаш Куйбышевке зоналар аайы-биле көрүлделер база болгулаан. Ол көргүзүглер ажылчы чоннарның бот-тывынгыр уран чүүлүнүң Бүгү-эвилел фестивалының баштайгы кезээ болган.

Аныяктарның уран чүүл коллективтериниң маргылдаазының түңнел көргүзүүнге эң дээре тос коллектив шүглүп үнген. Липецкиниң, Кемеровонуң, Читаның, Томскиниң, Челябинск областың агитбригадалары СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур белеткээни, Төрээн чуртка, ажылчы кижиге тураскааткан программаларын Москвага көргүзүп турары ол-дур. Ол ышкаш Пензаның болгаш Куйбышевтиң агитбригадалары, өске-даа коллективтер найысылалдың сценазынга ойнаар бедик алдар атты чедип алган. Москваның профтехучилищелериниң ыры болгаш танцы ансамбльның уран-чечен номчукчулары база-ла отчёт концерттерге киржир.

Көрүлде дөрт хүн үргүлчүлээр. Бот-тывынгыр аныяк артистер Кремльге болур Чаа чыл байырынга баар, найысылалдың бүдүрүлге черлериниң цехтеринге ойнаарлар.

МӨҢГҮН-ТАЙГА: СЪЕЗДИДЕН СЪЕЗД ЧЕДИР

Саннар болгаш фактылар

Тоску беш чылда Мөңгүн-Тайга районнуң төвүнде ийи аал ишти чурттаар 26 бажыңны, 120 өрүннүг ийи интернатты, ааччылар бажыңын, 50 олуттуг столоваяны, 10 өрүннүг участок эмнелгезин, электростанцияны, бензин кудар черни туткан.

* * *

Колхозтарның күжү-биле 9340 баш мал кирер кажааларны 83 өг-бүле чурттаар бажыңнарны, ийи кызыл-булуңну, мал чуур дөрт ванналарны тудуп, ажыглаалда киирген.

* * *

Ыраңны Тоолайлыгның малчыннарынга эмчи пунктузун туткан.

* * *

Бир эвес, 1970 чылда төрүүр чүс баш хойга онаашты тозандан өру чаш төлдү ап турган малчыннарның саны чүгле 10 кижи турган болза, ам оларның саны 29 кижи четкен.

* * *

1975 чылда район малдың баш санын өстүрериниң планын мынчаар күүсеткен: мыйыстыг бода мал—102.3, хой—102.6 өшкү—101 хуу.

* * *

1970 чылда колхозчу кижи бүрүзү 125 рубль хире ажыл төлевирин ап турган болза, ам ол көргүзүг 162 рубль чедир өскен.

* * *

Районда ниитиниң малының баш саны: бода мал—3549, хой—47375, өшкү—4841, чылгы — 1051.

* * *

Районда шупту 21 Маадыр-ие бар.

БИСТИҢ ҮЛҮҮВҮС

СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың иштики база даштыкы политиказын бистиң колхозтуң колхозчулары бүрүнү-биле деткип турар. «Тайбыңның алдын медалы»-биле эш Л. И. Брежневтиң шаңнатканын олар ханы сеткил ханнышкын-биле хүлээп көрүп, оон ленинчи партияның болгаш совет улустуң тайбыңның херээнге улуг салдынышкынының үлүү кылдыр үнелеп көрүп турар.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланмышкыннары» деп партияның XXV съездинге СЭКП ТК-ның төлевилелин парлап үндүрген. Ол чугула документиниң бистиң колхозтуң ферма, бригада бүгүдезинде, черле болганда ажылчы чон, бүгү чурттаачылар, таныжып, чугаалажып турар. Бо төөгүлүг хүннерде эрткен беш чылда колхоз канчаар ажылдааның, кандыг түңнелдерлиг болганын чугаалаар бодай-дыр мен. Тоску беш чылдың планнын оналдаларын амыдыралга боттандырар дээш колхозчулар шудургу ажылдаан.

1975 чылдың декабрь 1-де медээ ёзугаар алырга, колхоз мал өстүрер күрүне планын малдың чүзүн аайы-биле мынчаар күүсеткен: сарлык 100,9 хуу, хой 110,5 хуу, өшкү 102,6 хуу, чылгы чүгле 87,7 хуу. Дүк садырыының планын ажыр күүсеткен. Малдың чаш төлүн менди ажаап алыр талазы-биле 100 баш төрүүр малга онаашты мындыг болган: хураган—84, анай—83, бызаа—62, кулун чүгле 52.

Беш чылдың сөөлгү чылында мурнакчы малчыннарның саны өскен. Төрүүр чүс хойга онаашты 85-тен 110 чедир хураган камгалап алган хойжуларның саны 28 четкен. Оларда Д. Дамбыл 101, С. Хуван-Кара 101, У. Көгелдей 101, С. Кен-оол 101, С. Ноойлу 103, Д. Биче-оол 106, С. Харлыг-оол 110 хураганны төрүүр чүс хойга онаашты онча-менди ап, доруктурган.

А. Дыңзыг-оол, И. Көк-оол, С. Куңгаа, М. Бичелдей, Д. Карсимай, Х. Силтек-оол—колхозтуң мурнакчы механизаторлары бо. Олар машина-техниканың камныг эдилеп, кывар-чаар чүүлдү камнап ап, социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп, колхоз баштаар чериниң макталын, шаңналын-даа ап турганнар.

Партияның XXV съездизинге тылептиг уткуужур дээш социалистиг чарыш хойжу бригадаларның аразында калбарган. Районнуң хойжу бригадаларының аразында чорып турар социалистиг чарыштың тиилекчизи—бистиң колхозтуң № 3 хойжу бригадазы. Ону аныяктарның Кара-Ховуда хойжу бригадазы дээр. Ол бригада 1975 чылда төрүүр чүс хойга онаашты 93 хураганны алган. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчилир Кызыл тугун аныяктар бригадазы быжыы-биле тутпушаан. Оон бригадирин аныяк коммунист Александр Кара-оол идепкейлиг болгаш чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап келген.

Ажылдың чедиишкининиң болурунуң бир магадылалы специалистер-биле ажыл болур. Ынчангаш колхоз баштаар чери-даа, партком-даа бо талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Кылып чоруткан ажылдарның түңнелинде оларның чогаадыкчы идепкейи болгаш харысалгазы бедээн. Специалистер колхозчулар ортузунга профессия, мергежил билдилер ажылдыы экижиткен. Колхозтуң дөрт хойжу бригадаларында болгаш Тоолайлыгның холушкак өшкү бригадазында экономиктиг болгаш зоотехниктиг өөредилгелерин организастаан. Механизаторларның ийиги, үшкү класстың 40 кижи киржикчилиг өөредилгезин база чорудуп турар.

Колхозта ажыл-агыйның кол адыры хой ажылы болганда, ону кадарар-биле хандырарының айтырыы бирги чергеде. Ынчангаш партком биле колхозтуң баштаар чери хойжу бригадаларже аныяктарны чорудуп, оларны аңаа быжыглаап, тааржымчалыг байдалдарны тургузар дээш хемчеглерни алгылаан. Оон түңнелинде Кара-Ховуда аныяктарның хойжу бригадазы тургустунганы ол. Бригаданың төвүнде кыштаг бүдүп, чунар-бажың болгаш хой суггарар ийи кудук ажылдап турар. Аныяк хойжулар аңаа айда ийи катап чыглып кээш, сумележип, өөрениш келири чаңчыл болган. Ону беш чылдың баштайгы чылының бирги кварталында ол бригаданың төвүн электрижилдер деп плаңнаган бис.

Кышка колхоз шору белеткелдиг уткуушкан деп чугаалап болур. Малга 600 тонна сиген кезип белеткеп шыгжап турган, ону 720 тонна кылдыр күүсеткен. Колхоз Тес-Хемниң Ак-Чыраазы 220 тонна сиген кезип белеткээш, сөөртүп экеп алган. Амгы үеде колхозтуң 27550 хою, 3670 өшкүзү, 2670 сарлыы болгаш 470 чылгызы 96 коданнарда хүр менди кыштаглап турар.

Малга немелде чемин бээри-биле сула, чарба болгаш дусту кыштагларда магадылаан. Малды суг-биле хандырар сорулга-биле коданнарда 35 улуг доскаарларны тургускан. Оларның дөрт водовозтар болгаш суг сөөртүр ийи трактор хандырып турар.

1975 чылда колхозтуң тудугжу бригадазы 350—400 хой кирер үш кажааларны, он аал ишти чурттаар бажыңнарны, оон иштинден беш бажыңны малчыннарга туткан. Малчыннар чурттаар 25 бажыңны ол бригада септээн.

Эрткен беш чылдың төнчүзүнде мындыг чамдык чедиишкиннерлиг келзе-даа, колхозтуң ажылында чедир кылдынган ажылдар хөй болган. Эң ылаңгыя ниитиниң малының бажын өстүрер, оон продуктулуг чоруун бедидер дээш ап чоруткан хемчеглер эки-ле дээштиг болбаан. Күрүнеге садып турар малдың деңзизин күдү, деңгилдези кирелиг. Ол ышкаш малдың олуп хораар чоруу эвээжевээн. Ол чүл дээрге колхоз баштаар чериниң-даа, специалистерниң-даа чогуур деңнелге чедир ажылдавайн турары-дыр. Малдың хораар чоруун эвээжедир сорулга-биле тускай пунктуну тургускаш, ында аарыг малдарны аңгылап үскеш, азырап, эмнеп турар.

Улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң төлевилели-биле таныжыкаш, колхоз ол улуг үүлеге бодунуң үлүүн киириштирер дээш дараазында хүлээлгени ап турар:

— 1976 чылда төрүүр чүс баш малга онаашты 90 хураганны, 85 бызааны, 75 кулунну менди ажаап алыр. Ону социалистиг чарыштың негелделеринде айыткан. Ол ышкаш мурнакчы малчыннар ол-ла хураалдарга бедиткен хүлээлгелерни алгылаан. Төрүүр чүс хойга онаашты 100—110 чедир хураганнарны алырын, 5—10 тонна сигенни боттары кылып алырын хүлээнгилээн. Партияның удавас болур улуг шуулганынга бистиң белээвис ол болур.

С. ОЧУР,
«Малчын» колхозтуң даргазы.

БОДАЛЫМ ЫНДЫГ

Чээрби сес чыл хой кадарып келгеш, эрткен чылын эки көргүзүглүг болдувус. Төрүүр чүс хойга онаашты чүс он хураган менди алдынган. Районда оон бедик көргүзүг чок болган. Ынчангаш районнуң чемпиону атка четкенивис бо ийин. Мээң кадайым Доязат Оюнзэвна дээрге, районда хүндүлүг малчыннарның бирээзи болгай. Оон херээн орден-хавына каастаан. «Хүндүлелдиң Демдээ» орден болгаш Ленинчи юбилей медалы-биле шаңнаткаш, чеди уругну божааш, бир орден, ийи медальды база алган.

Балбыргай деп черде кыштаавыста кончуг чылыг бажыңны колхоз тудуп берген. Чүгле сайгылгаан чок. Бо чылын хандырылгавыс черле шору. Сиген, чарба дээш малга чем курлавыры магадылаттынган. Суг сөөртүлгезин үзүктелдирбейн турар. Хойга сугну чылдып бээрге, хой артында серген болур чүве-дир. Моон мурнунда чылдарда доңмас кара суг дан суггарар турдум. Ынчан соок сугну хой мынеш, өттавас, хар ырынга чыда дүжер турган.

Ам кодамда чээрби сес хой төрээн. Хураганнар четче-менди. Эрткен чыл мээң амыдыралымга черле онзагай чыл болуп турар. Партия кежигүнүнге кандидат кылдыр кирип алыр аас-кежиктиг болдум. Партияның удавас болур улуг шуулганынга бүгү талазы-биле чедиишкиннерлиг ушуражыр дээш бар-ла күжүмнү салыр мен. Үнүп келген бо чаа чылда алган хүлээлгем эвээш эвес. Төрүүр чүс хойдан чүс он бир хураганны камгалап алыр болгаш дүк планын дыка ажыр күүседир сорулга салдынган. Оон ыңай он тонна сигенни бодум кезип, белеткеп алыр дээн мен. Ол дээрге бистиң бо черниң байдалдарынга амыр эвес хүлээлге болуп турар.

Бистиң бо Мөңгүн-Тайгада хой дүгү аажок эвээш болуп турар. Ону көвүдедип алыр аргазын дилеп тывар деп бодап турар мен. Ынчангаш дүккүр, ботмур хойларны чоорту шилип ап, хойну тарып бөвзадыр болза, ийи-үш чыл хире болгаш дүктү бир хойга онаашты ийи килограмм чедирип болурунуң аргазы тургустунуп келир боор деп бодалдыг мен. 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле төлевилелде малдан алыр продукцияны көвүдедирин чугулалап айыткан, ынчангаш мен база аңаа үлүүмнү эвээш-биче-даа болза киирер бодап турар мен.

Х. САЛЧАК,
«Малчын» колхозтуң хойжузу.

САГЫШ-СЕТКИЛ ХАЙНЫГЫП КЭЭР

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сөөлгү сессиязынга киржип четтикпедим. Ол үеде эмчиге чыттым. Ынчалза-даа материалдарын чорудуп берген, шуптузу-биле таныштым. 1976 чылда улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге киириштирери-биле бадылаан сан-түң кайгамчык хөй. Эң ылаңгыя кодээ ажыл-агыйны улам көвүрер дээш дыка улуг сорулгаларны салган-дыр. Салдынган улуг сорулгаларны деткимешаан, ону ажыл-херек Ырынга боттандырар дээш соруктуг кирген ажылдап тур мен.

Хойну он чеди харлыымдан эгелеп кадарган мен. Ам чээрби беш. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарының аразында менден-даа аныяк депутаттар бар чорду. Мындыг аныяамда Совет Эвилели ышкаш ындыг улуг күрүнениң чазаанның кежигүнү болур кайгамчык аас-кежиктиг хойжу мен дээрзин хой кадарып чорааш бодап келгеш, өөрүшкүден сагыш-сеткилим хайныгып келир.

Төрээн партиявыс совет кижилерниң келир үези улам чаагай, чырык болзун, бистиң улусувуң күрүнезис улам байлык турзун дээш кайгамчык улуг программаны төлевилээн, ону бүгү совет улус чугаалажып турар. Мен аңаа база үнүм кадып, улуг программаны деткидим.

Эрткен 1975 чылда төрүүр чүс хойдан 92 хураганны менди доруктуруп, дүк планын ажыр күүсеткен мен. Партияның XXV съездизиниң чылында улам бедик көргүзүглерни чедип алыр сорулга салдынган. Төрүүр чүс хойдан тозан беш хураган алыр деп хүлээнген мен, ол хүлээлгемни ам оон-даа бедидип эде көөр бодалдыг мен.

Х. КОНГАРЖАП,
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты, «Мөген-Бүрен» колхозтуң хойжузу.

БЕЛЕН ЭВЕС

Сарлык кадарчызы кижиниң ажылын өрта билбес улус мынча дээр:

— Аа, сарлык дээрге, аң дег амытан ышкажыл ол. Ында кижи кадарар чүү боор...

Ийе, сарлык шынап-ла, аң-биле деңней мал. Черниң бертинге өттаар, туругхая тевер, мээс чарыктың кадар оъдун чиир. Кыш эки болур болза, кескен сиген-даа хөй херегледтинмес.

Мөңгүн-Тайга дээрге ой-леп-ойлеп ээргиштелдир дүвүлей бээр хат-шуурганның оран болгай. Ындыг үеде сарлыкты кадарары кончуг берге, чүге дээрге ол, өске мал ышкаш, ыжык чер дилеевес, харын бедик черниң шыпшык бажынче чүткүүр. Чүгле шуурган өжүргап, чылып кээрге, оон бадып, чавыс черлерге кээрлер.

Сарлык кыжын бызаалаар. Дуда кадарбас болза, чаш бызаа сооктан доңуп өлүп болур. Оон аңгыда чамдык сарлыктар төрүүр өйүнде ыяап-ла чиде кылаштай бээрин бодаар. База дуда хайгаарал херек. Ынчангаш «сарлыкта кижи кадарар чүве чок» эвес болдур ийин.

Сарлыкчы кижиниң ажылы өске мал кадарчызының ажылындан белен эвес деп чүвени беш чыл ажыр сарлыкчылап көрүп келдим. Ылангыя 100 сарлыкка онаашты 90 ажыг бызаа алыры белен эвес. Ынчалза-даа мээң көргүзүүм кай чыл улаштыр оон кудулаваан. Бо чылын база 100 сарлыктан 90 бызаа алыр деп хүлээлге алгаш, колхозтуң сарлык кадарчызы Доңгак Очурну социалистиг чарышка кыйгырдым.

Совет чазак мээң ажылдыг херээмни бедии-биле үнелээш, Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнап, үш чыл улаштыр «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп херек демдээн тывыскаанынга сеткилимде хайныкылдан өөрүп чоруур мен.

Х-К. ХЕРТЕК,
«Малчын» колхозтуң сарлык кадарчызы.

КИЖИ ЧАҢЧЫГАР

Бо черни Шегитейниң Кара-Белдир дээр. Маңаа даргалар келгеш, моон өске хонашче кожуп ал дижир. Өскен-төрээн черим бөрга каар хөңнүм чок. Мында он чыл хой малдап келдим. Кыштаам хаяы чоога иштинде. Оон ол-бо талаларын Шегитейниң кошкелерлиг кадыр даглары хаажылаан. Хемниң бажындан каккан чывар эртен, кежээ тавары эртер. Үргүлчү шуурганнаар. Бир эвес өгүү быжыглавас болза, боолден-боолдеп та кайнаар шывадаптар чүве. Херимниг кажаа туткаш, өөмнү ооң иштинде тип алган мен. Мээң кыштаамдан Мөңгүн-Тайганың мөңгү бажы кылаңнайтын көстүп турар мыя бо.

Хөөмну одарже үндүрерде чыварның чидерин манаар. Ам бо үеде эртенгиниң 11 шакта чывар оожургай бээр. Хой өдектен үнген олчаан доъш тевер. Эдекти астыр, ниичеекти чуктээр, дааңгыыш чок, дагалыг идик чок чаңгыс-даа бурунгаар баспас орам боор. Беден-селем кижи аалга база моорлап келбес, ында-каая мал эмчизи, зоотехник чедип келгилээр. Хайым-даа, кадыр-берт-даа черде чурттап, ажылдап турар мен. Ынчалза-даа өөрениш калган болгаш, ол бүгүнү эскербес-даа апардым.

Хайым болгаш ындыг ийикпе кодээ Советтиң чоокта чаа эрткен сессиязының чүгле сураан дыңнап кагдым. Сес чедирбедилер. Кудуу аалдарга автолавка-даа чораан сураглыг болду. Кодээ Советтиң депутаттары кижи сессиядан озалдап турарга кайын таарыжыр чүве деп. Бир тээ чон соңгуп каан чүве болганда ооң ажылынга идепкейлиг киришсе деп күзеп чоруур мен.

Тоску беш чылдың сөөлгү чылында Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришкеш, чүгээр түңнелдиг болдум. Төрүүр чүс хойга онаашты чүс үш хураганны ап, дүк планын база ажыр күүсеттим.

1976 чылда сорулгам бо: төрүүр чүс хойдан тозан үш хураганны менди ап, дүктү пландан ажыр күүседир, он тонна сигенни кезип алыр, өдек-кыштагны кышка мык белеткээр, хойнуң чайгы деңгилдезин экижидер.

1976—1980 чылдарда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң төлевилелин чугаалажып турар чүве болганда, ону деткиишаан, чаңгыс дилег кылыр мен. Ырак, кадыр, дошкун бойдустуг черде малчыннар ажыглаарынга чиик, эптиг, чылыг идик, хептен автолавкаларга эккеп турарын болгаш дерги садыгларының ууттел чок кээп турарын күзээр-дир мен.

Ы. ХҮЛЕР-ООЛ,
«Мөген-Бүрен» колхозтуң хойжузу.

САКТЫП КЕЛДИМ

Чоокта чаа Мугур-Аксы суурнуң Культура бажыңынга Тывага аңнактар организациязының тургустунганындан бээр 50 чыл болган ооңга туразкааткан байырлыг хурал болган. Аңаа баргаш, залче кирер эжик бажында: «Баштайгы ревэ үүрү 1926 чылдың июнь айда Кускуннуг-Арыгга 18 кижи кежигүннүг болуктен тургустунган. Үүрнүң даргазынга Доңгак Сайын-Маадыр, парлын бижик талазы-биле оралакчызынга Иргит Мамбыштай томуйлааткан» дээн өстерни көскү кылдыр бижээн улуг плакатты көргеш, бодумнуң аныяк чоран чылдарымны сактып турдум.

1935 чылда Тыва Арат Республиканың капиталистиг эвес оруктап хөгжүп орган үези ол. Чогум-на ынчан аревэ кежигүнүнге кирер аас-кежиктиг болган мен. Ол чылдарда Каргыга аревэчилер бистерниң киришпээнивис улуг-биче ажыл-херектер чок турган дизе чазыг болбас.

Үениң эртерин билдирбес. Аревэниң суму комитединиң секретарындан эгелээш, комкомнуң ийиги секретарынга чедир ажылдадым.

Оон соонда мал ажылынче шилчээш, баштай бригадирлаап, оон хойжулап ажылдап келдим.

Эрткен чылын көргүзүүм багай эвес болган: 100 хойга онаашты 93 хураган.

Декабрь 29-та 50 харладым. Чартык чүс чыл дээрге, кижиниң назынында эвээш эвес үе. Ынчалзажок колхозумга амдаа хой малды өстүрүп берип шыдаар мен. Ынчангаш бо чылын төрүүр 100 хойдан 95 хураган камгалап алыр деп социалистиг хүлээлгени алган ажылдап турар мен.

К. САЛЧАК,
«Малчын» колхозтуң хойжузу.

БРИГАДА ТӨВҮ ХЕРЕК

«Малчын» колхозтуң Мугурда № 4 хойжу бригадазында 18 кодан бар. Чамдык кадарчыларының хою чаа-да төрүп эгелеп турар, оларда сакманчыларны чедиргилээн.

Бистиң бригадавыста кыштаглаашкынга эки белеткенген, өдек-кыштаан арыг-шевер тудуп турар коммунистер болгаш комсомолчу-аныяктар хөй. Ындыгларының чижээнге Салчак Тас, Салчак Серен-Натпыт, Иргит Чечек, Иргит Шиилей, Салчак Аңгырбап болгаш өскелерни-даа адап болур. Олар боттарының алган социалистиг хүлээлгелерин ак сеткилдиг боттандырып, аныяк малчыннарга арга-дуржулгазын күзелдии-биле дамчыдып берип турарлар. Малчыннарның шуптузунда немелде мал чемин чедириттинген, сугну хүн бүрү апарып берип турар бис.

Бригадавыстың чыгаа чедир төвү туттунмаан. Малчыннарның экономиктиг болгаш зоотехниктиг өөредиглезин чорударда, хурал-суглаа кылырда бир-ле малчынның бажыңынга чыглыр-улус-тур бис. Хөй кижи чыглы бээрге, бажың ниити шыгырт апаар. Оон улус шаргенгеш, үнер-кирер, кичээл азы хурал үезинде эп-чөрүүге шаптыктаар боор-дур.

Бригада төвү тудар талазы-биле айтырыгны колхоз баштаар черинге тургузуп-даа турдувус. Ук айтырыгны шиитпирлеве-даа, херек шуудавастаан туруп берген. А малчыннар бригада төвүнүн бүде бээрин четтикпейн манап турар.

Т. БИЧЕ-ООЛ,
«Малчын» колхозтуң № 4 хойжу бригадазының бригадири.

ЧАЖЫТ БОДУ АЖЫТТЫНМАС

Шегитейниң Куу-Даг Лама-Хүр Доңгак Балчынмаевичтиң шагдан бээр чурттап келген кыштаа бо. Ийи талазында чалгыннааны бады келген кара хожагарның эдектелип келген хойнунда, ыжык черде ол кылдынган. Кыштагда чаңгыс өг. Кадарчыларының өө ол. Бежен хар ажа дүжүп чорууп, бажының дүгү көгерип келгилээн, ынчалза-даа сертек характарындан эрези илден херээжен кижи өгден үнүп келгеш, ыдын хай деп, келген аалчыларны шагда-ла манаан чүве дег, эптиг, ээлдек хүлээп алды.

Өгүнүң ээзи көзүлбеди. Ол билдингир. Айтырган чок, хойн кадарып чорып чор-ла боор. Өде чугаа-соот үр үеде көрүшпээн өңнүктер дег куттулуп, ёлажып-ла тур. Хертек Мөңгүнек Ламажыковна (өөнүң херээжен ээзи) аалчыларның айтырыгларынга ааддык чок харыылавышаан, бодунуң ажыл-ижиниң дугайында, агаар-бойдузу дошкун черге бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш кайчаар ажылдап турарын күзелдии-биле чугаалап олурган.

Доңгак Балчынмаевич пенсияда. Хамык ажылдарны Мөңгүнек Ламажыковнаның бодунда онаашкан. Он сес чыл дургузунда хой кадарып келгеш, чүну көрбээн дээр. Белен ажыл черле турар эвес. Кандыг-даа ажылга чаңчыттар, оон чажыттарын ажыдар апаар. Хоочун кадарчылар ол чажытты ажыткан. Хөй чылдарның шудургу ажылының түңнели ол. Тоску беш чылдың сөөлгү чылы — 1975 чылда оларның ажылы үре-түңнелдиг болган. Төрүүр чүс хойга онаашты чүс бир хураганны алган. Бо дээрге Мөңгүн-Тайганың байдалдарынга бедик көргүзүглерниң бирээзи. Чүс чедир хураган алыры амыр эвес. Ынча хураган алган малчыннар ховар.

Бо хойжуларның хөй чылдарда чыып алган байлак дуржулгазындан ап көөрге, кадарчы кижи бойдустуң хенертен болур таланталарыга улуг дүгле туржуп шыдаар эвес, а харын тиилеп үнүп турар.

— Хойжуларның дуржулгазының дугайында дыка хөй бижиттинип турар. Оларның хой кезин одар дугайында бижээн болгулаар. Оон уткаазын доштулап чугаалаарга мындыг. Одарны шын хуваарм. Хой оолдаваанда кыштагдан ырадыр кадарар, хой оолдай бээрге чооктулаадып келири. Ол черле чоптуг. Ынчалза-даа чедиишкиниң үнезини чүгле одарда эвес. Чүге дизе, бир хойжунуң дуржулгазын өске хойжу ол хевээр ажыглап болбас деп бодаар мен. Мээң бодалымны Мөңгүн-Тайганың кадарчылары деткиир боор. Бистиң районнуң агаар-бойдузу кыжын, чайын болгаш черле шагның дөрт эргилдезинде өске районнардан дыка ылгалдыг. Ынчангаш солуңга-даа чырыдарда, радиога-даа дамчыдарда ол байдалды өөренип көөрү күзенчиг болуп турар.

Чижек кылдыр амгы байдалды ап көрээли. Ам оларларда хар чок. Мал хүр. Хар чагбаан эвес, хар чаткан. Хадын каапканы ол. Бо черниң онзагай байдалы мындыг. Хар чээрга доран хадып каптар. Бир эвес улуг хар чатташ, хадывас болза, халап болур. Тайыс оътту хар база баар. Хыраның кыры кадыг хөртүк-биле шыпты баар. Хой оът тыппастаар. Ол үеде хөй чылдың дуржулгазы дузалаар апаар. Ындыг таварылгада хой кадарар дээш магадылаан черниң оъду чүм чыдар. Левискээр талазы-биле ол чер эвээш-даа болза, девидеп болбас. Маңаа хар үэ чыдар эвес. Хадын бергенде калбак-калбак хөртүктерни кодургеш, эрт-сыыларны ажыр шывадаптар черле болгай. Хөй черге девидеп, хойну мунгаш харлыг черлерже чыгаар болза, хойнуң даваны тастап, арып, чудап эгелээр. Ынчангаш дуржулга бүрүзүн кавар таарыжырын угаап билзе эки деп бодаар мен.

Оон ыңай кадарчы кижиге билип алгы дег чүве-ле хөй. Чүгле одар-белчиир эвес. Хүннүң-ле агаар-бойдустуң байдалын шинчилеп билир херек. Оон башка, хеп хенертен шуурган, хатка таваржы берзе, азып, амытан малды оскуннуп болур. Хар чаап келзе, аалзе дүгээ чооктулааны дээре.

Мөңгүнек Ламажыковнаның бо чугаазында дыка ханы үндезин бар. Шынап-ла хойжу бүгүдезиниң херээнде шыгжап, өйүп чоруур бир-ле айтырыы турар.

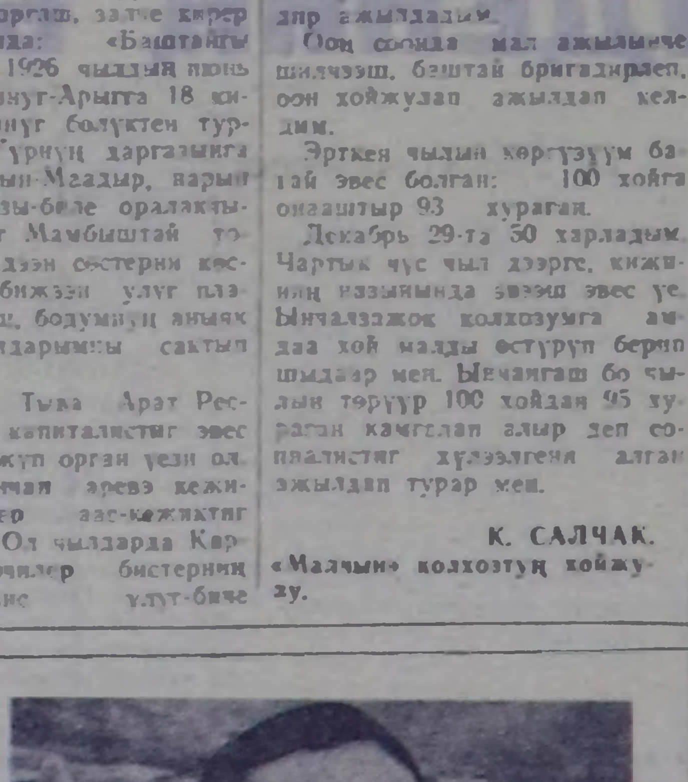

Чамдыкта ону эскербейн баар бис. Мөңгүн-Тайгага хой кадарар кижи бойдустуң «аажы-чаңын» ылап таныш, билип албаже, эки түңнел чедип алыры берге. Аныяк кадарчы бүгүдеэн кызымак ажылдап, арга-дуржулгазын бедидип келгенниниң түңнелинде, чүгле ынчаарда ол чажытты ажыдып болур.

Мөңгүнек Ламажыковнаның коданында 51 хой төрээн. Хураганнар менди. 1976 чылда төрүүр чүс хойга онаашты 95 хураганны алырын хүлээнген. Аалчыларын үдеп турга, Мөңгүнек Ламажыковна мынча дээн:

СЭКП-ниң XXV съездизинге аадар болдургаш чарышка идепкейлиг киришкеш, алган хүлээлгемни ажыр күүседир дээш, бүгү күжүмнү үндүрүп, арга-дуржулгамны ажыглаар мен.

В. МОНГУШ.

КОММУНИСТИГ КИЖИЗИДИЛГЕ — БҮГҮ-НИИТИНИҢ ХЕРЭЭ

СЭКП-ның XXIV съездизи улус өөредилгезиниң хогжүлдезиниң сорулгаларын тодарадып тура, өөредилгениң болгаш кижизидилгениң бүгү херээ чаа салгалга коммунистиг бүзүрелди болгаш мөч-шынарны сиҗиктирген, социалистиг Төрээн чуртунга кызыгаар чок бердинген болуруң кижизидерин айыткан. Ол чугула айтырыгларны коммунистиг кижизидилге системазының бүгү адырлары, ооң иштинде бир-ле дугаарында нийти билиг школазы, ленинчи комсомол, пионер организациязы, школадан дашкаар уруглар албан черлери күүседир хүлээлгелиг. Шак ол улуг болгаш чагаай ажыл-херекти чедиишкиннииг күүседирде школа бүгү хой-ниитиниң, совет кижи бүрүзүнүң идепкейлиг дузазынга даянып ужурлуг дээрзин республика конференциязынга «Өөреникчилерни коммунистиг бүзүрелге кижизидеринге улус өөредилге органнарының, бажылар коллективтериниң, өг-бүлениң, хой-ниитиниң сорулгалары» деп илеткелинге Тыва АССР-ниң чырыдылышкын министриниң оралакчызы А. Д. Арап демдеглээн.

Район, школа бүрүзүнде школаның өг-бүле, хой-нийти-биле кады ажылдажылгазының амыдыралга хыналттынган, эки талалыг дуржулгазы бар. Чижээлээрге, школачыларның кижизидилгезинге хой-ниитиниң киржилгезиниң чедимчелиг, эки деп санаттынган хевирлериниң бирээзи күш-ажылчы коллективтериниң школаларга шефчи ажылы болур. Республиканың, ылаңгыя Кызылда, үлетпүр бүдүрүлге, колхоз, совхоз коллективтеринден школачыларга амыдыралчы шын оруктуң шилип алырынга совет ниитилелдиң негелдезинге дүгжүр турар овур-хевирин, ажыл-чаңны хевирлээринге чогумчалыг үүлени киирип турар коллективтер хөй эвес.

Кызыл хоорайның школаларын 60 бүдүрүлгелер шефке алган. Сөөлгү чылдарда оларның дузазы-биле хоорай школаларының өөредилге-материалдыг базазын, кандырылгазын кижизидеринге хөй чүүлдер кылдынган. Чүгле 1974—1975 өөредилге чылында шефчи бүдүрүлгелер 15000 рубльди школаларже шилчиткен. Шефчилерниң дузазы-биле спортчу залдарны, физика, химия кабинеттерин дерээн. Школаларның септелгезин кылган, техниктиг херекселдерни саткан, школачыларның чайгы дыштанылгазын организастаан.

Кызылдың № 7 школазын шефке алган типография, орук-тудуг эргелели, Водоканал 1974—1975 өөредилге чылында өөредилге кабинеттерин дериинге 3 муң ажыг рубльди шилчидип бергеннер. Школаның өөреникчилери шефтери-биле доктаамал харылзаалыг. Олар байырлалдарны, байырлыг кежээлерни кады эрттирип, бот-боттарының аразында социалистиг чарыштыг, ону кады түңнеп турар.

Шак ындыг ажыктыг шеф ажылын Кызылдың № 15, 2, 14, 11, 1 школаларындан болгаш республиканың өске-даа школаларындан көрүп болур. Ынчалза-даа бисте дыка хөй бүдүрүлге, колхоз, совхозтарның школаларга шефчи ажылы сагыш кыржында артып турар.

Улус өөредилге органнарының, школа удуртукчуларының дорт хүлээлгезинге хой-ниитиниң школага ажыктыг ажыл-чорудулгазын тода планнап, башкарары база онаажып турар. Хой-ниитиниң школага дузазыг ажылын чүгле сан талазы-биле көрүп болбас, а школаның мурнунда тургустунган кол сорулгаларны шиитпирлээринге кандыг салдарлыг болганы-биле түңнээр апаар. А школачылар бүдүрүлге, колхоз, совхозтарның мурнунда тургустунган сорулгаларны күүседир дээш дузаны көргүзер ужурлуг.

Кызыл хоорайның, Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем районнарының чамдык школаларында ада-иелерниң педагогиктиг өөредилгези эки организастаттынган. Ада-иелер университеттери, адалар хуралдары, коммунист ада-иелер чөвүлелдери хөй-хөй школаларда эртип турар. Ада-иелер-биле ажылдың «Ажык эжик хүнү», «Школа неделязы», «Школаның ады дээш», школачылар-биле ада-иелерниң каттышкан байырлалы дээн чижектиг аңгы-аңгы хевирлерни школаларда билдилиг ажыглап турар. Кызылдың, Туранның, Шагаан-Арыгның бүдүрүлгелеринге өг-бүлеге болгаш школага дузалаарының чөвүлелдери тургускан.

А чамдык черлерде ада-иелер комитеттери чедир ажылдавайн, чүгле ат кырында турун турары чажыт эвес дээн чүвени конференцияга илеткелчи болгаш сагыл берген эштер шугумчудээн.

Улус өөредилге органнары ада-ие комитеттериниң бүгү ада-иелерниң уругларының кижизидилгезин, өөредилгезин дээш ажылын, өг-бүлеге кижизидилге дээш харыысалгазын чогуур деңнелге көдүрер ужурлуун конференция демдеглээн.

Илеткелчи күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүн, ниитиге ажыктыг ажылга белен болурунга уругларны кижизидерин кол сорулгаларның бирээзи деп демдеглээш, ол талазы-биле республикада байдалды чугаалаан. 1975 чылда республикага бүдүрүлге өөредилгезиниң 44 бригадалары, школачыларның 22 муң ажыл-агый черлери, малчын, саанчы, кыргыкчы, мал чемн белеткелчилериниң 38 звенолары, күш-ажылдың болгаш дыштанылганың 19 лагерьлери ажылдап чайлаан. СЭКП-ның XXII съездизи аттыг совхозта бригада республикада үлегерлиг апарган. Туранның № 1, 2 школаларының бүдүрүлге бригадазы «Кызыл тараачын» совхозта 15 чыл үре-түңнелдиг ажылдап келген. Ам «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылдакчыларының 30 хуузу, кол болгаш ортумак звенонуң тускай эртемниглериниң хөй кезии бо бригаданың кежигүннери чораан, ол школаларның доозукчулары боор турар.

Ооң-биле чергелештир бүдүрүлге өөредилгезиниң бригадаларын организастаар, оларны эргежок чугула техника, дериг-херексел-биле хандырар ажыл чамдык черлерде багай чоруп турары демдеглеттинген.

Школадан дашкаар уруглар албан черлери коммунистиг кижизидилгениң системазының чарылбас кезээ. Олар чүс-чүс, муң-муң школачыларга дыштанылганың ынак чери, хандыкшылының, сонуургалының баштайгы эгелээш чери боор турар. Бөгүнде республикада уругларның экскурсия-туристчи станциязы, аныяк туристер, аныяк техниктер станциялары, Пионерлерниң беш бажыңнары, уругларның чурттап турар чериниң аайы-биле үш клубтар, 126 уруглар библиотекалары ажылдап турар. Оларның чорудуп турар улуг кижизидикчи ажылын конференцияга база демдеглээн. Чижээлээрге, Сарыг-Сепниң Тока аттыг школазының кызыл ысчылери сураглыг чогаалчы, хой-ниити ажылдакчы С. К. Тока дугайында хөй материалдарны чыып, тускай бөлүүн кылган. Олар «Араттың сөзү» деп номда бижиттинген болуушкуннарының черлеринче походтап, тооруунуң маадырларының бирээзи Салчак Сүрүңмаа-биле ужурашканнар. С. К. Токаның төрүттүнген чери — Чодураалыгда тос чадырны туткаш, «Маңаа сураглыг чогаалчы, көрүү хой-ниити ажылдакчызы С. К. Тока төрүттүнген» деп тураскаал бижикти эскерип.

Кичээлден дашкаар шактарында школачы оолдар, уруглар чүнү кылыыр, кайда чоруп турарын сонуургаары чүгле школаның, уруглар албан черлериниң херээ эвес, а бүгү хой-ниитиниң, кижи бүрүзүнүң херээ. Чаштар, оларның келир үеде хамаа боттарының хостуг үезин, дыжыын харамналбайн, чүрээзинден, сагыш-сеткилден бердинген кижилерни конференцияга адап турган. Кызыл хоорайның чурттакчызы В. П. Нелюбин ийи чыл бурунгаар 12-15 харлыг оолдарны чыгаап, футбол, хоккей командаларны тургузуп алган. Спортка ынакшылын ол бодунуң чыып алган билиг оңчутеринге дамчыдып шыдаан. Ооң командаларны Кызылдың бажың эргелелдериниң командалары-биле ужураажып, Туран, Абакан, Элегес чедип, эң хуузунуң оюннарынга киржип эгелээн. 1974 чылда «Хөм бөмбүк» деп маргылдаага кирипкеш, республика чемпиону атты чаалап алганнар. Ол-ла чылын Нелюбинниң командазы Томск хоорайга зона маргылдаазынга дорт дугаар черни эжелеп келген. Ол чедиишкиннер ааза келбээн. Оолдарның аразынга «берге» эртекеннер база турулаан. Владимир Прокошевич оолдарже онза кичээнгей салып, шудургу ажылдап келген. Володя Черепановтуң өг-бүлеге амыдыралы комчут берге: адазы чок, иези арагалаар, ооң удуурундан ол эр кезиг, [illegible], «берге» кижизидилгелиг деп санаткан турган. [illegible] футболдуң ажыында ооң сагылга-чурумну, ажыл-чаңы шуут өскерилген. Томскиге маргылдаага ол эң эки хаалгачы бижиткен. Ол ам командазының капитаны, [illegible], а ол дагдынын [illegible] оң холу апарган. Ол ышкаш чижектер бар, ынчалза-даа республика масштабы-биле ажырга ховар.

Республикада спорттуң ооңгаар болгаш өске-даа хевирлериниң аайы-биле мастерлер болгаш шыырак спортчулар хайы хөй. А оларның аразында боттарынга салгал өстүрүп алырын бодавайн чоруур эштер ховар эвес.

Школачыларны спортка хандыкшыдарынга улус өөредилге органнарының, күш-культура болгаш спорт комитеттериниң ажылы ам-даа улуг.

Конференцияга коммунистиг кижизидилгени улам экижидер чорудуларының, орта хой-ниитиниң киириштирериниң талазы-биле дуржулга, арга-метод солчулгалыг чугаа болган. СЭКП обкомунуң килдис эргелекчизиниң оралакчызы А. К. Кашой интернационалчы болгаш совет патриотчуг кижизидилге дугайын бистиң чуртувустуң хогжүлдезиниң чижектеринге, СЭКП обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң килдизиниң инструктору А. Ф. Катаева өөреникчилерниң коммунистиг кижизидилгезинге партия, совет организациялары, школа-биле кады ажылдаар доктааттынар. Кызылдың №7 школазының директору Л. С. Новикова, В. Н. [illegible] ажылдап, [illegible] кижизидилгезин кончуг сорудаарының, Сарыг-Сепниң № 1 школазының өөредилге эргелекчизи Л. Н. Лоскутова школа биле өг-бүлениң уруглар кижизидилгезинге чаңгыс эвес чедиишкиннерин дугайын боттарының школаларының дуржулгазынга даянып чугаалаан. Тываның Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы О. О. Сувакпит номчуу кижизидилге салдарынга доктаагаш, чогаадыкчы аныяктарны [illegible] биле Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарының, Кызылдың школаларынга чечен-чогаал бөлгүмнерин Чогаалчылар эвилелинден организастаарын адааш турарын чугаалаан.

Конференцияга СЭКП обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң килдизиниң эргелекчизи П. Т. Киселев чүве чугаалааш, конференцияга чугаалашкан айтырыглар талазы-биле хемчеглерни конференцияның рекомендациязынга дүүштүр школа бүрүзүнге дарый ажылдап кылырын, амыдыралга боттандырарын школалар удуртукчуларынга сүмелээн.

М. СААЯ.

ПАРТИЙЖИ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Күш-ажылчы ээлчегде

Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилели-биле таныжылга Барыын-Хемчик районнуң бүдүрүлгелеринде, совхозтарында, албан-организацияларында уламчылап турар. Ол документиде көрдүнген оңгу беш чылдың улуг сорулгаларын олар ызин-биле чүүлдүгзүнүп деткиишаан, боттарының бар аргаларын санап көрүп, чаа социалистиг хүлээлгелерни алгылаан.

Район товунде 25 албан-организация черлеринге, совхоз тептеринге, салбырларга, бригадаларга 20 везек черге таныжылга хуралдары эртпен. Аңаа шупту 4000 ажыг кижи олурушкан. Кызыл-Мажалык школаларында, райпода, № 1469 орук-тудуг участогунда, «Хемчик», «Шекпээр», «Дөң-Терезин» совхозтарда коммунистерниң нийти хуралдарынга төлевилелди таныжкан. Чижээ, «Хемчик» совхозка коммунистерниң хуралынга хову бригадири коммунист Маадыр Шагдыр-оол төлевилелди чүүлдүгзүнүп деткээнин илергеэн. Оңгу беш чылдың баштайгы чылында үре-түңнелдиг ажылдаар дээш часкы тарылгага үлегерлиг белеткенирин, техника септелгезин февраль 20-ге чедир бүрүн доозуп, партияның XXV съездизинге чедиишкинниг ужуражырынче ажылчыннарны ол кыйгырган.

Ол ышкаш райпо коллективиниң төлевилел-биле таныжылга хуралы база бедик көдүрлүүшкүннүг эртпен. Коллектив чонну чугула херегдел бараанняры-биле хандырарын экижидерин, оңгу беш чылда бараан саарылгазының планын 4 чыл 6 ай иштинде күүседирин хүлээнген.

Төлевилел-биле таныжылга үезинде чамдык ажыл-ишчилер хуузунда социалистиг хүлээлгелерни база алгылаан. «Хемчик» совхозтуң хойжу бригадазының малчыннарының хуралынга хойжу Хомушку Саны-Маадыр сөс алгаш, бо чылын төрүүр чүс хойдан-на 100 хураганны камгалап алырын, 15 тонна сигенни бодунуң күжү-биле белеткээрин хүлээнген. Социалистиг чарышка хойжу Серин Марбыны ол кыйгырган.

Районнуң чер-черлеринге эрткилээн хуралдарга партия райкомунуң, райкүүскомунуң харыысалгалыг ажылдакчылары киришкен. СЭКП ТК-ның төлевилелин партияның политчырыдылышкынының болгаш экономиктиг өөредилгениң кичээлдериниң программазынга киирген болгаш ону өөренип эгелээн.

В. МОҢГУШ.

• • •

Ажыл-ишчи байдалга

«Ак-Туруг» совхозтуң бүгү коммунистерниң хуралынга СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары К. А. Маспык-оол СЭКП ТК-ның төлевилели-биле таныштырган. Коммунистер тоску беш чылда совхозта кылдынган ажылдарны түңнеп, оңгу беш чылда сорулгаларны чугаалашкан.

— Ол чугула документини бүгү чон-биле бир демей чүүлдүгзүнүп деткидим. Совхозумнуң ажылынга үлүүмнү киирип, Сарыг-Булуң деп черге 300 га хире сиген шөлүн чыл бүрүде суггарып, биче эвес дүжүттү өстүрүп келдим. Ам ында кышкы булукталдырышкын аргазы-биле бирги суггарылганы доостум—деп, алдан чеди харлыг пенсионер Юрий Кожага саналынга чугаалаан.

Эш Кожага ол хуралга чамдык саналдарны база киирген. Ылаңгыя ажыглаал чок чыдар, эргижиреп кагдынган бугалык уннарынче кичээнгей салырының чугулазын демдеглээн. Улуг-Алаак, Күжүг-Бажы, Кумнуг-Кежиг ол ышкаш бугаларны аштап ажыглаалга киирип алыр болза совхоз эки шынарлыг арбын сигенни немей белеткеп ап болур арга бар.

Хуралга сөс алган өске-даа эштер кыштаглаашкынны хурчаагай эрттирер, малдың продуктулуун кыжын үеде-даа кудулатпас, чаш төлүн чидирбес чокка камгалап алыр, часкы тарылгага үткүштүр техника септелгезин, үрезин белеткелин хынамчалыг чорудуп, партияның XXV съездизин төлептиг уткуурун хүлээнген.

Төлевилел-биле таныжылга хуралдары совхозта бедик көдүрлүүшкүннүг эртип турар.

С. СОТНАМ.

• • •

Шиитпирниң күүселдези

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бюрозунуң болгаш райкүүскомунуң кыштаглаашкынны организастыг эрттирер талазы-биле шиитпирин канчаар күүседип турарыл? Бо талазы-биле «Бай-Тал» совхозта болгаш «Мурнакчы» колхозта байдалдың дугайында ол ажыл-агыйларның удуртукчуларының информациязын партия райкомунуң бюрозунга чоокта чаа дыңнаан. Нийтиниң малын хүр-чаагай кыш ажырар талазы-биле чамдык ажылдар кылдынганын райком бюрозу демдеглээн.

Кыштаглаашкынны организастаанында четпестерже райком бюрозу онза кичээнгейни угландырган. Малчыннарны суг-биле четче хандырбайн турар. Үстүнде ийи ажыл-агыйда 8 кудуктуң чүгле 3-ү ажылдап турар. Суг кудар херекселдерни ажыглалга киирбээн. Ооң уламындан суг сөөртүр 12 машина бүгү водаларны чогуур ой-шаанда эргип четтикпес. Малга бээр минералдыг чемнер, дус кайы-даа ажыл-агыйда чок. Минералдыг чемнер чедишпезинден чамдык водаларда хойнуң дүгү дүжүп эгелээн. Кадарчыларның харыысалгазын бедидер дээш олардан негелдени бригадирлерниң, специалистерниң талазындан күштелдирери негеттинип турар.

Малдың массалыг оолдаашкынының үези чоокшулаан. Бо чугула кампанияга белеткел кошкак. Саглааншиктерни четчелеп тургуспаан. Чамдык хойжулар чаш хураганнарга чылыг кажагаларны кылып албаан. «Бай-Тал» совхозта 9, «Мурнакчы» колхозта 5 кажаа бо хүннерге чедир кылдынмаан. Ол ышкаш малчыннар оргузунга политмассалыг ажылды чогуур деңнелге чорутпайн турарын бюрога демдеглээн.

Үстүнде ийи ажыл-агыйда кыштаглаашкынны организастаанында четпестерни дарый чайладырының сорулгаларын айыткан доктаалды бюро хүлээп алган.

Үндүрген шиитпирниң күүселдезиниң хыналдазын ол ажыл-агыйларга партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң төлээлери боттандырып эгелээн.

Б. БАРБА.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ИСПАНИЯ: демисел кошкавайн турар

МАДРИД. (СЭТА). Испанияның ажылчы чоннары политиктиг хоругдаттырганнарны шуптузун хостаары дээш, чуртка демократтыг чаартылгаларны боттандырып, чорудары дээш иделкейлиг демисежип турар. Аликанте можунуң металлургтарының эгелээни келдерел дугайында негелдезин Испанияда эң улуг дээш «Алтос орнос де Бискайя» болгаш «Альтос орнос дель Метиррансо» дээр металлургия компанияларының ажылчыннары болгаш техниктери база деткип турарлар.

Памплона (Наварра можуда) хоорайның чеди муң ажыг чурттакчылары политиктиг үзел-бодалы дээш кара-бажыңнадып, хоругдаттырган бүгү кижилерни келдередирин негээн бижикке ат салганнар. Ажылчы чоннарның можу чөвүлели испан күрүнениң баштыңынче ол бижикти чорутказ.

Келдерел кылырының дугайында негелдени деткээн массалыг шимчээшкин бүгү чуртта калбарган. Чүгле Бильбаога безин болган чыскаалга 5000 ажыг кижи киришкен.

СИФРА агентилезинин дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Бильбаонуң хүрээлериниң бирээзинге колдуунда-ла политиктиг үзел-бодалы дээш хоругдалда турар кижилерниң өг-бүлелериниң кежигүннери болгаш дөргүл-төрелдери 400 хире кижи камгаланган, турушканнар. Олар калбак келдередди кылырын болгаш даштыкыда дезип турар испан кижилерниң Төрээн чуртче дедир ээп келир эргезин тыпсырын негеп турар. Севильеде удурланылышкынның ажыл соксадылышкынын өргүдүвүл турар. Ажыл соксадыкчылары ажылдан үндүрген бүгү кижилерни ажылга катап хүлээп алырын, ажыл соксадылышкынны кылыр эргени тоол көөрүн болгаш ажылчыннарның профэвилелдерин тургузарын негеп турар.

Барселонада порттар ажылчыннары база-ла ажыл соксадылышкынын кылып турарлар. Ажыл соксадылышкынында киржип турар 1000 ажыг ажылчыннарны чалак чериниң ажыл төлевирин «чаңгыс деңнелге» тудар деп шиитпирлээнинге удурлап, хамааты эргелерин тыпсыры дээш демисежип турары ол-дур.

ПАРИЖ. (СЭТА). Испанияның ажылчыннар комиссияларының удуртукчуау Марселино Камачо Тулузага болган парлалга конференциязынга чүве чугаалааш, политиктиг үзел-бодалы дээш хоругдаттырганнарга келдерел кылырын негээр чорук нийти-национал херек апарганын айыткан. Чамдык кижилер чаартылгалар кылырын социгаарлады(?)рын оралдажып турар деп ол чугаалаан. Ынчалза-даа хосталга узавас келир. Ынчангаш бистер ону хаалап алырынга долу шиитпирлиг бис деп ол онзалап демдеглээн.

Намибия улустуң демиселин деткиири дээш

ДАКАР. (СЭТА). Ында Намибияда кижиниң эргё-шөлээзиниң айтырыгларының талазы-биле делегей конференциязы ажыттынган. Оон ажылынга делегейниң дыка хөй чурттарындан, оларның аразында Совет Эвилелинден барган төлээлер, делегейниң янзы-бүрү организацияларының, национал-хосталга дээш шимчээшкиннериниң төлээлекчилери, сураглыг юристер киржип турарлар. Мурнуу-Барыын Африканың Улусчу организациязы (СВАПО) Сенегалдың найысылалынче хөй төлээлерин чоруткан. Ол организация Намибияның улузунуң ёзулуг төлээлекчизи болбушаан, Мурнуу-Африка Республиканың сөөк-язы ылгаар эрге-чагыргазынга удур демиселди баштап турар.

Конференцияның сорулгазы — Мурнуу-Африка Республиканың сөөк-язы ылгакчыларының ужур-дүрүм чокка, кара-туразында эжелеп алганы ол мурнуу-африк чурттуң дүвүрээзиниг байдалынче делегейниң улустарының кичээнгейин база катап угландырары боор турар.

Мурнуу-Африка Республиканың фашистиг корум-чурумун намибия улустуң хамаарышпас чоруун хандырып бээрин-даа шуут ойталап турар. Ооң дузазы-биле делегейниң монополиялары чурттуң байлактарын ажырымчы ёзу-биле тоттурлеп, ооң чонун кадыг-дошкуну-биле мелегейлеп, бастып турар. Патриоттарга удур массалыг тудуп хоругдаашкыннар, шаажылаал экспедициялары хун бүрүнүң анаа-ла болуушкуннары апарган.

Сөөк-язы ылгакчыларының баштыңнары ында хосталга дээш шимчээшкинниң күштүүнү удам өзүп турарын билген. Намибияда корум-чурумну дүрүм ёзугаар кылдыр көргүзер база боттарының эжелелин мөңгежидер дээш кажар арга-мегелерни ажыглап турар. Чоокта чаа олар «Намибияның келир үеде конституциялыг тургузуунуң дугайында айтырыг талазы-биле конференция» дээр хоозун чыыштыг кылып эрттирген.

Ол чылдың үезинде болуктерниң саттынычы баштыңнары сөөк-язы ылгакчыларының дорт албадаашкыны ёзугаар мурнуу-африка ёзузу-биле ол чуртту түс-түс бантустаннар кылдыр чарарының планнарын чүүлдүг деп хүлээп алганнар. Ол пландарны ёзугаар алырга, ында кожуп чеде берген бир чүс муң ак кеттиг кижилер эңне дужунаар болгаш бойдус кыраазыраалары-биле байлак черлериниң 80 хуузун алыр, а чурттуң 800 муң үндезин чонун чүү-даа чок, куруг черлерже көжүрүп, белен турар ужурлуг.

СВАПО-нуң удуртулга чери сөөк-язы ылгакчыларының ындыг политиктиг кажарлаашкынынга шиитпирлиг-биле удурлактаан. Намибияның салым-хуузун кедизинде баргаш, сөөк-язы ылгакчыларының саттыныкчы чалчалары эвес, а ох-боозун холга тудуп алгаш, мурнуу-африка эжелекчилерге удур демисежип турар чурттуң ёзулуг патриоттары шиитпирлээр апаарын ол тускай медегделинде онзалап демдеглээн.

ИНДИЯ: чугула айтырыглар

ДЕЛИ. (СЭТА). Индий найысылалда парламентиниң кышкы сессиязы ажыттынган. Чурттуң социал-политиктиг хогжүлдезинге, ооң экономиказынга, даштыкы политиказынга хамаарышкан чугула айтырыгларын аңаа чугаалажыры-биле киирген.

Сөөлгү сессияның соонда Президентиниң үндүргени чаа чарлыктарын парламент база бадылаар ужурлуг. Оларның аразында — өре-шире хүлээлгелерин төлээри дээш чедир ажылдаарын күш чок болдурар дугайында, бир демей ажылды кылганы дээш херээженнерге эр кижилер-биле дең төлевирин тывсыр дугайында чарлык база бар. Ол чарлыктар социал-экономика талазы-биле дептиигелиг оруктап чурттуң соксаал чокка хогжүүрүнге идиг кылыр сорулгалыг боор турар.

Парламентиниң үстүкү болгаш адакы палаталарының каттышкан хуралынга Индияның президентизи Фахруддин Али Ахмед чүве чугаалаан. Сөөлгү үеде чазактың чаа экономиктиг программазын хүлээп алганының түңнелинде Индияда байдалдың чогумчалыг боор кел чыдарын ол демдеглээн. Акшаның болгаш өртек-үнениң кудулаашкынын соксатпаан.

Үлетпүрнүң чамдык адырларында — хөмүр-даш, энергетика, цемент, кан эзилдирер болгаш өске даа бүдүрүлге черлеринде бүдүрүлге көргүзүглери элээн экижээн. Чер реформазын кылырын, көдээ чоннуң байдалын экижидериниң программазын шапкынчыткан.

Президент Индияның даштыкы политика талазы-биле үргаанмышкыны чугаалааш, Совет Эвилели биле Европаның социалистиг чурттары биле Индияның харылзаазы кайы-даа талага ажыктыг болурунга үндезилеттингенин онзалап айыткан.

Анголаның херектеринге холгаарлаашкын

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Крисчен сайенс монитор» солуну Анголада АКШ-тың холгаарлаашкыннарының улам калбарып турарының дугайында барымдааларны дайылдажыышкыннарга киржири-биле Төп разведка эргелелиниң ээзедип алганы хөлезилеттикикчи улуг офицерлериниң чугаалары үндезилээш парлаан. Каттышкан Штаттарның дүрүмнерин ёзугаар алырга, америк хамаатыларны даштыкы шериглерге албан эрттирери-биле ынчаар элзедип алыр чорук хоойлуга удур боор турар. Оон аңгыда ТРУ хөлезиленикчилерин болгаш «үрт нийтиниң күштерин» шеригиниң чиик болгаш ээр-даа бөө-чепсээ биле хандырып турар. Ооң төлээлекчизи чоокта чаа ол эргелеледин Анголада болуушкуннарга хамаарылгазын кандыг-даа янзылыг бижириинден ойталаан.

Төп разведка эргелелиниң хоойлу-дүрүмге чөрүштүр кижилерни Анголаже элзедип чорудуп турарының түңнелдери илдеп апарган. Солунуң санааны-биле алырга, барык 300 хире америк хөлезиленикчилер Каттышкан Штаттардан сөөлгү үш ай иштинде чорутказ, Анголада барып дайылдажып турар. Ол-ла хире санныг американнар Анголаже чорутпарынга белен. Ол бөлүкте чүгле куурунда шериг албанныг американнар кирбейн турарын солун база демдеглээн. АКШ-та болгаш Панама каналының эриктеринде турар «тускай күштерге» хамаарышкан боттарының хезектеринден «билдинмес хуусалыг» эвес» алган солдаттар болгаш офицерлер база ол бөлүкте кирип турар.

«Крисчен сайенс монитор» солунунуң херечилеп турары-биле алырга, Анголаже чорударынга белен 150 ажыг солдаттар чаа чылда бүдүүзүнде Форт-Беннингке (Джорджия штат) белеткелдиң эрткен. Чижээлээрге, оларны байысаалга кылырының аргаларынга, португалы дылга өөредип турган.

Анголаның дүрүм ёзугаар шаанга удур дайылдажып турар американнарның хөй кезии барык 3.000 хире солдаттары болгаш офицерлери биле кады УНИТА дээр саадарадыкчы бөлүгдениншкиниң талазында хөделип чорууп турарын солун уламчылап бижээн.

База бир бөлүк америк хөлезиленикчилер «Индий-Кыдаттаа болгаш Бельгияның Конгозундан дайынчы дуржулганы алган» офицерлерниң командылалы-биле Анголаның соңгу талазында ФНЛА дээр саадарадыкчыларның талазында дайылдажып чоруп турар. Ол бөлүк хөлезиленикчилерниң чамдызын Төп разведка эргелели, тамдызы — Кыдат аңаа херенги-биле хандырып турарын «Крисчен сайенс монитор» солуну бижээн.

ПАРИЖ. (СЭТА). Неделя санында үнер «Нувель обсерватер» солун француз разведка органнарының Анголаның иштики херектеринче холгаарлап турарының дугайында барымдааларны бижээн.

Нефть-биле байлак Кабинданың Анголадан бастакалыры дээш демисежип турар ФЛЕК дээр бөлүглениишкинни француз разведка иделкейлии-биле деткип турарын ол солун демдеглээн. Ол сорулга-биле Африканың бир чуртунда ФЛЕК-тиң чепсектиг отрядтарын француз колоничы шеригиниң үнтер-офицери чораан кижиниң командылалы-биле белеткеп турар. ФЛЕК-тиң удуртукчулары чоокта чаа Парижке чоруп, чажыт албан черлериниң төлээлекчилери-биле болгаш Кабинданың нефтизин сонуурган турар француз херенгитеннер-биле чугаалажыышкыннар база кылганнар.

Ооң-биле кады француз разведка ФНЛА болгаш УНИТА дээр саадарадыкчы өскерликчи бөлүглениишкиннерге дузалары-биле француз Чепсектиг Күштерниң сейселеттары-биле боо-чепсекти чедирип берип турарын «Нувель обсерватер» солуну бижээн. Францияның тускай органнары африкачы чурттарның чамдык найысылалдарында ФНЛА-га болгаш УНИТА-га хөлезиленикчилер элзедип алырының бюроларын ажыткан.

ӨСКЕРЛИКЧИ ЧОРУК

ПРАГА. (СЭТА). Капиталистиг чурттарда эң-не реакцыыг бөлүктер, янзы-бүрү хевирлиг антикоммунистер болгаш малчулар даг боттарының бөрлээ кужун дужуктурлуг байдалдың чаврлашкынынга удур демиселге үндүрүп турарлар. Сахаров дээрзи чогум-на оларны деткип, хөөктүрүп турар-дыр деп, «Руде право» солун январь беште бо дугайында чүүлүнге бижээн. Ооң социализмге удур нүгүлдээшкиннеринге «сөөк дайынның» үезин катап тургузарын күзээр кижилер амырап, алыш частап турарлар. Сахаров Барыын чүгте парлаттынып үнген болуунуң сөөлгү «чогаалында» чаврлашкынга болгаш нийти-европа чөвүлел хуралының түңнелдеринге ажыы-биле удурланып турар. Ол, социалистиг чурттар «барыын чүк хогжүлдезинче ыжалашкан-дыр» деп бадыткавышаан, капиталистиг болгаш социалистиг чурттарның аразынга кады ажылдажылга кылыр чорукка удурланып, капиталистиг чурттарның реализмчи боттур бөлүктерин Совет Эвилелинге болгаш социалистиг күрүнелерге чоокшулажып, садыглажып турар дээш оларны буруудадып турар.

Өске сөс-биле чугаалаарга, делегейге садыглажылгашкынны Барыын чүк социалистиг чурттарга идеология база политика талазы-биле ыдындыышкынын кылырының аргазы кылдыр ажыглаар ужурлуг деп айтырып турар-дыр. Ол хамаан чок капиталистиг чурттарның удуртукчуларынга шериг бюджеттерин бар-ла аргалар биле углаттырарын, чаа дайынга белеткенирин сүмелеп турар.

Бодунуң Төрээн чуртун муңгадаар кижилер ооң эң кара дайзыннары-биле чаңгыс одуругга туржуру билдингир деп «Руде право» бижээн. Ону Сахаровтуң «чижээ» база кыйтан бадыткап турар-дыр.

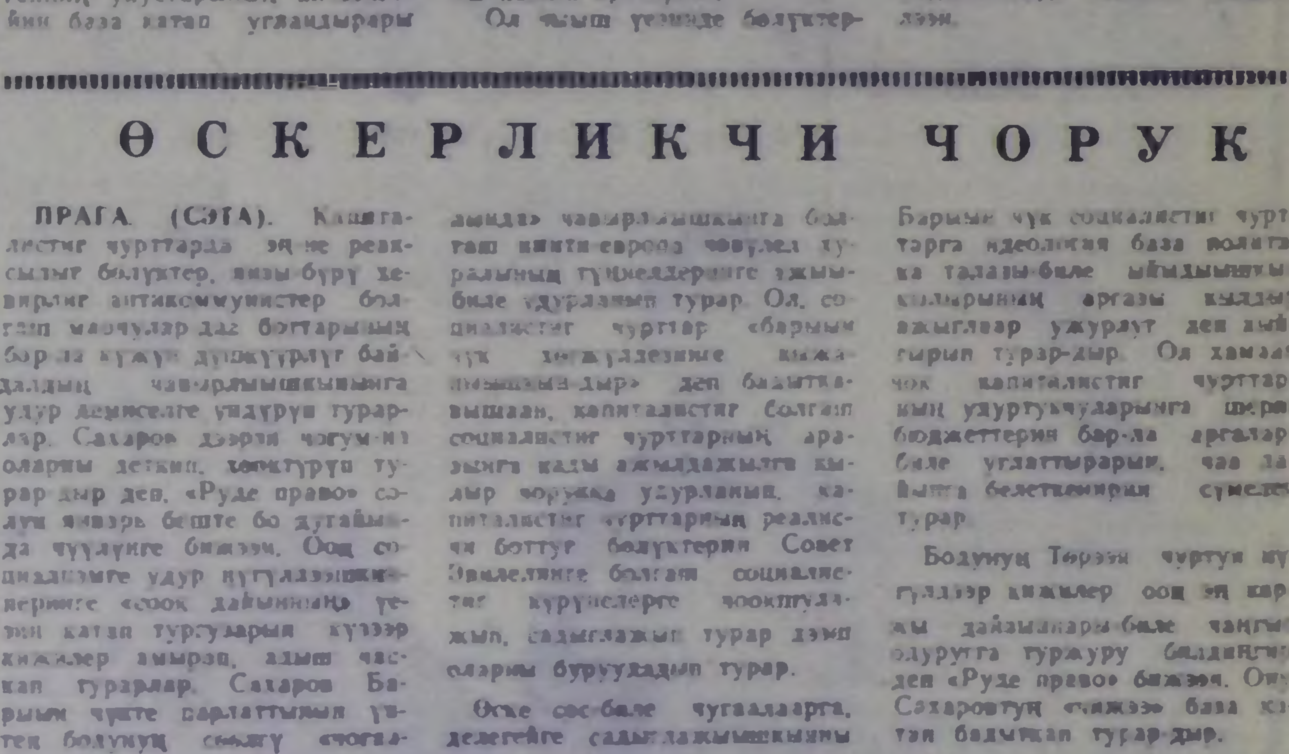

Японияның тайбың дээш демиселчилери болгаш чурттуң демократтыг организациялары айылы чок чорудуң япон-америк керээзин күш чок болдурарын негеп турар. Ол керээни ёзугаар АКШ-тың Шериг-Агаар Күштериниң стратегтиг бомбардировщиктери Японияның девискээринге үргүлчү турар ужурлуг.

Амгы үеде Японияда америк чепсектиг күштерниң 142 баазалары, а ол ышкаш херылзааның болгаш хайгааралдың станцияларн бар боор турар. Ол бүгү черлерде 40 муң солдаттар болгаш офицерлер бар. Америк шериглериниң эң-не хөй кезии Окинавада туруп турар. Ында тургустунган 63 бааза Окинаваның бүгү девискээриниң 10 хуузун хүлеп турар. Аңаа үргүлчү кылыр шериг өөредилгезиниң үезинде бүгү Окинава шыва аалдыыр болгаш үк чериниң чонунуң амы-тынынга айыылдыг апаар.

ЧУРУКТА: ортулуктуң чурттакчылары Кадена баазадан «B-52» дээр стратегтиг америк бомбардировщиктерин үштүрерин негеп турлар.

Джапан пресс—СЭТА-ның фотозу.

МӨҢГҮН-ТАЙГА: СЪЕЗДИДЕН СЪЕЗД ЧЕДИР

Фоторепортаж

Башкылар Л. Берёзкина биле Н. Доңгак олар боттарының арга-дуржулгазын солчуп, сүмележип орлар.

Найыралдыг коллектив

Ажылынга бедик мергежилдиг кижилерден тургустунган найыралдыг коллектив Мугур-Аксы ортумак школазында ажылдап турар.

— Бисте чоокта чаа ажылдаан-даа, боттарының билиг-мергежилин өөреникчилерге дыка хөй чылдарда харам чокка берип келген дуржулгалыг-даа башкылар эвээш эвес. Математика башкылары Дудар Монгуш, Светлана Морозова, орус дыл башкызы Валентина Свистельникова, 3 «в» база 8 «в» класстарның удуртукчу башкылары Сат Шагдыр-оол, Валентина Севээн болгаш өскелерниң-даа чедиишкиннеринге эш-өөрү чоргаарланыр — деп, школа директору С. Майнак чугаалады.

Бо школада өөреникчилерниң билиг-медерелин улам хынададыр сорулга-биле класстан дашкаар ажылдарны хөй-түк-биле чорудуп турар. Ылангыя кол эртемнер — математика болгаш литератураның, орус, тыва дылдарның неделяларын организастап эртирери мында чаңчыл апарган болгаш школачылар аңаа улуг күзелдиг-биле киржип турар.

Дыл болгаш литература башкылары Людмила Афанасьевна Берёзкина биле Николай Шаравневич Доңгак оларның удуртуп турар класстары ам ийи улгуда улаштыр 100 хуу өөредилгелиг болган. Школада теоретиктиг семинарның удуртукчузу коммунист Н. Доңгак ам 20 чыл хире пропагандистеп келген, идепкейлиг хөй-ниитичи башкыларның бирээзи дээрзин база билип алдывыс.

Дружинаның бөлүк пионерлери пионер өрээлинде чыглып келген. Ортузунда улуг вожатый Т. Мандыычы.

Вожатыйның чугаазы

Школаның чараштыр каастап-дерээн чырык, чылыг пионер өрээлинге киргеш, улуг пионер вожатыйы Татьяна Мандыычы-биле ужурашкан бис. Школаның пионерлериниң ажыл-херектериниң дугайында ол мынчаар чугаалады:

— Бистиң сураглыг совет чогаалчывыс Н. Островскийниң адын эдилээн дружинавыста 323 пионер бар. Оларның аразында эки болгаш эң эки өөредилгелиг пионерлер хөй: Света Успун-оол, Салчак Чотураа, Монгуш Моңгун-оол, Света Данзы дээш өскелер-даа. Олар чүгле эки өөредилгелиг болгаш үлегерлиг сагылга-чурумнуг болурундан аңгыда, школаның хөй-ниити ажылдарынга база идепкейлиг киржип турар.

Бичии чаштар ойнап, хөглээн

Мугур-Аксының «Чечек» деп уруглар садында бичии чаштарның магалыг-чаагай өзүп-доругуп турарын көрген кижи шүлүк аяны-биле чугаалаксай бээр:

Аваларывыс, ачаларывыс
Ажылынче чоруптарга,
Бистер шупту садывыска
Бирден бир чоя чыглып кээр бис.

Мында болдуунда ажылчыннар, албан-хаакчылар уруглары туруп турар. Оларның ойнаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургускан.

М. Закусилов эмчи сестразынга билдинмейн барган чүүлдү тайылбырлап олур.

Мергежилинге бердинген

Михаил Яковлевич Закусиловтуң мергежили — гинеколог эмчи. Ол Владивостоктуң мединститудун дооскаш, Моңгун-Тайгага ажылдаанындан бээр ам дөрт чыл чедип турар.

— Девискээри улуг, чурттакчы чону эвээш черде шелээн ажылдап турар кижи-дир сен ийин — деп, эш-өөрүм ынчаар баштактаныр. Оларга кысказы-биле мынчаар харыылаар мен: «Ындыг-ла шелээн ажылдыг кижи болза, ийи-үш хонук улаштыр кайыын удуур чай тыппайн баар!»... Шилип алган мергежилинге бердингенин аныяк эмчиниң сөстери ындыг болду.

Ажылынга мергежээн эмчи кижиге кайда-даа ажылдаарга домей-ле. Михаил Яковлевичиниң өске черге ажылдаары-биле чалап-даа турганнар, ол ынаваан. Ырак районнуң ажылчы кижилеринге оон билиг-мергежили меңги ыравас бедик тайганың арыг агаары дег чугула херек деп чүвени ол кончуг эки билир.

Бот-тывынгыр артистерниң ээлчеглиг концерти.

«Отчугаштың» оруктары

«Малчын» колхозтуң «Отчугаш» агитбригадазы тургустунганы-ла чаа 3 чыл чедип турар. Бо үр эвес үениң дургузунда бот-тывынгыр коллектив талантылыг аныяктар-биле чаартынып, репертуарының шынары мурнундаазындан ыракта бедээн. Ол ам чүгле колхозта эвес, харын районда билдингир апарган.

«Отчугашта» шупту 14 кижи бар. Оларның аразында уран чүүлге хандыкшылдыг оолдар, кыстар хөй: Өшкү-Саар Доңгак, Ольга Сотпа, Кара-Сал Сувак болгаш өскелер-даа.

— Районнуң агитбригадаларының чоокта чаа болуп эрткен көрүлдезинге тиилекчи болуп, бирги чергениң дипломун алдывыс — деп, коллективтиң удуртукчузу Сарыг-оол Шугуур чугаалап-дыр.— Оон соонда Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң ажыл-ишчилеринге концерттиг аалдап чордувус.

«Отчугаш» ырак-чоокта чурттап турар малчыннарның күзенчиг аалчызы.

Х-И. МОНГУШТУҢ сөзү болгаш фотолары.

«Бижип, чуруп, сиилбип тургаш, билиим улам бедидер мен».

ӨРЕГЕ БҮРҮЗҮ

Суурнуң чурттакчыларының ортузунга агитация болгаш культура-массалыг ажылдарны чорударының бир аргазы агитквартиралар апарган деп чүве билдингир. Олар корум-чурум тударынга, суур чаагайжыдылгазынга, аныяктар кижизидилгезинге, школачылар ортузунга ажылдар чорударынга партия болгаш совет органнарының ёзулуг дузалакчылары болу бергеннер.

Бистиң Кызыл-Хая суурнуң Мугур кудумчузунда № 3 агитквартира база шак ындыг төптүң бирээзи апарган. Бирээде, бо агитквартирада хаара туттунган чурттакчылар янзы-бүрү шеф ажылдарынга дыка идепкейлиг киржип турарлар. Олар боттарының күжү-биле 5 онгачаны, чаш мал төлүнге чем каап бээр 4 херекселди малчыннарга кылып берип, элээн хөй ситенни колхозка кезип белеткеп бергеннер.

Оон аңгыда агитквартираның девискээринде чурттап турар өрегелер бот-тывынгыр уран чүүл көрүлделеринге идепкейлиг киржип турар. Оларның иштинден башкы Зоя Кичик, Валентина Кара-Сал, Салчак Шалыпчы, Валентин Ымы дээн ышкаш эштерни мацаа демдеглеп чугаалаары өөрүнчүг-дүр. Олар концерт бүрүзүнге доктаамал киржип чаңчыкканнар.

База ол ышкаш агитквартираның кежигүннери Тайбың камгалалының совет фондузунга элээн хөй акшаны чыып дужааганнар. Аваа Александр Семис-оолдуң өг-бүлези аң-не идепкейлиг киришкен.

Амгы үеде агитквартирага хамаарышкан өреге бүрүзү СЭКП-ниң XXV съездизин чаа-чаа күш-ажылчы белектер-биле уткуур дээш кызымаккай ажылдап турар.

З. САЛЧАК.
Кызыл-Хая суурда агитквартира даргазы.

БИЧИИ КЫЗЫЛЧЫЛАРНЫҢ ДЫШТАНЫЛГАЗЫ

Школачыларның омак-хөглүг, солун, ажыктыг кышкы дыштанылгазы уламчылап турар. Дыштанылга школа бүрүзүнге чаа чыл уткаан ёлка-биле эгелээн. А ёлкалар ам-даа уламчылап турар. Школаларга ёлка соонда уругларны оларның ада-иелериниң ажылдап турар бүдүрүлге, албан черлериниң коллективтери чалап, хөглеткен.

Кызылдың хөгжүм-шии театрында хоорайның улуг ёлказынче сонуургал кыптыккан, оортан катпы-хөглүг, өөрүшкү долган уругларның шуужуу эртенден кежээге чедир үзүлбес. Ааддап келген Соок-Ирейниң саннап-ойнаары, тывызык солун, тоолчургу тоогузу, Хар-кыстың ээлдек-эвилең оюну бичиилерниң үзүлбес чир-шоң каткызын доюлдуруп, зал диңмиреп-ле турар. Соок-Ирейниң чалап келген аалчылары — артистер «Өскүс-оол» деп тоолду ойнааракатар-биле чараш ойнап, чыылганнарны кайгадыр, оон соонда дарый уруглар «Емеляның аас-кежиин» деп шии-тоолдуң маадырлары-биле таныжып, шиниң соодунга алзып. Емеля өөрүүрге — өөрүп, кударан-хомудаарга — кады хомудап, бүгү чүвениң эки доостурунга таалап тараарлар. Хөгжүм-шии театрынга дыштанылга төнгүже ындыг.

Ёлкадан хостуг бичии кызылчылар чүнү кылып турарыл? № 7, 8 школаларының школачылары декабрь 31-де «Чаа чыл-биле!» деп аттыг операцияны эрттирген. Ол операция үезинде уруглар боттарының школазының микрорайонунуң чурттакчыларынга, мында дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннарынга чаа 1976 чыл-биле байыр чедирип, 10-гу беш чылдың баштайгы чылында чедиишкиннерин күзээннер. № 11 школаның үстүкү классчыларының шии болгуму «12 ай» деп шииин эге классчыларга бараалгаткан. А № 15 школаның үш аңгы бөлүк өөреникчилери чаа чылда Шушенскоеже, Москваже, Ленинградче экскурсилап чорутканнар. Олар ортан дыштанылга тонуп турда ээп кээрлер.

«Тайга» станциязы бо хүннерде школачыларның дыштанып, арыг агаарга дадыгар чери апарган. Өлче школалар чаңындан долу уруглардыг автобустар аъттанып чорун турар.

№ 2 школаның өөреникчилери автосентелге заводунче, техниктиг хайтаарал станциязынче экскурсилаап, № 7 школаның оолдары «Келир үениң дайынчызының клувунга» кичээлдээн, № 14 школада «Адыгжылар» болгуму ажылдап турар. Школа бүрүзүнде солун чүве-ле хөй. Ыштыр номчулга, номчуга конференциялары, олимпиадалар эрттирген, эртемнер аайы-биле хөглүг, тывынгырлаар маргышкан, янзы-бүрү спортчу оюннар ойнаан, класстар, отрядтар аразында маргылдаалар. Пионерлер башкыың, кинотеатрлаар... Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, чалгаарап артып, дыштанылгазын курут эрттирип турар школачы чок деп болур.

ЧУРУКТАРДА: Емеляның аас-кежии деп шииден сцена. Театрда Соок-Ирей уруглар аразында.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

«ЛОТЕРЕЯ-76»: БАШТАЙГЫ ҮНДҮРҮЛГЕЗИ

1976 чылдың акша-бараан лотереязының баштайгы үндүрүлгезиниң билеттерин Россия Федерациязының хоорайларында, ажылчын суурларында болгаш көдээде чурттакчылар черлеринде садып эгелээн. Бо үндүрүлгениң талазы-биле ойнаашкыннар тиражы январьның 30—31-де Брянскиге болур.

СЭТА-ның корреспондентизинге Россия Федерациязының Саң министерствозундан дыңнатканы болза: ВАЗ—21011 «Жигули», «Москвич-412», ЗАЗ-968 «Запорожец» деп 168 автомашина лотереяның баштайгы үндүрүлгезиниң ойнаашкынынга кирер. Өске эргелиг чүүлдерден — янзы-бүрү марказы 448 мотоцикл, оон иштинде коляскалыг «ИЖ-юпитер-3» деп мотоциклдер ойнаашкынга кирип турар.

Ол ышкаш хөй санныг радиоприемниктер, телевизорлар, магнитофоннар, соодукчулар болгаш өске-даа хөй бараан чүүлдери, оон иштинде эр улустуң «Полет», херээжейлерниң «Заря» деп шактары, электриктиг самоварлар лотереяның баштайгы үндүрүлгезиниң ойнаашкыннарында кирип турар.

Бо чылдың лотереязының эрткен чылдыыкдан ылгалдыг чүвези болза чаа ойнаашкыннарның кирерин болур. Оларның аразында — «Эрика-3» деп, хөй чуур машиналар болгаш дараныылга машиналары бар.

Лотереяның дараазындагы — делегейниң херээжейлер хүнүнге капсырлаштырган «байырлал» үндүрүлгезиниң тиражы март 10-11-де Ленинградка болур.

Телевидение

ЯНВАРЬ 8-ТЕ

МОСКВАДАН

8.10—«Николай Погодин».
8.55—«Москва болгаш москвачылар».
9.30—Хоккейге эш хуузунуң делегей ужуражыышкыны. «Чикаго Блэк Хоукс» — «Крылья Советов». Чикагодан (АКШ) өңнүг дамчыдылга.
12.00—«Орленок» телестудияның концерт залы».

КЫЗЫЛДАН

12.45—«Бүгү арткан амыдыралымда». Уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы.

МОСКВАДАН

13.55—«Каң канчап катканыл». Хөй сериялыг уран-чечен өңнүг телефильм 5-ки сериязы — «Демисел».
15.00—«Миллионнарның ленинчи университеди». «Күш-ажыл чурумун быжыглаарының аргалары». Москваның Ленин орденниг бирги шак заводунуң коллективиниң ажылының дуржулгазындан.
15.30—«Съездиден съезд чедир». Совет Латвия. Өңнүг дамчыдылга.
17.30—«Үе». Информастыг программа.
18.00—Киножурнал.
18.10—Хоккейге эш хуузунуң делегей ужуражыышкыны. «Чикаго Блэк Хоукс»—«Крылья Советов». 3-кү үези. Чикагодан (АКШ) өңнүг дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.55—Телемедээлер.
19.10—Телефильм.
19.25—«Аныяк гвардия». Дамчыдылга.
19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—«Миллионнарның ленинчи университеди». «Күш-ажыл чурумун быжыглаарының аргалары».
20.55—«Съездиден съезд чедир». Совет Латвия. Өңнүг дамчыдылга.
22.50—23.00—Чапсар.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Автомобиль, скрипка болгаш Клякса деп ыт» 12.00, «Солаңгылыг кежиктиң сылдызы» (2 сериялыг) 9.00, 14.00, 17.20, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ревсти эгидинер» 9.00, 10.25, «Сагыш мышкаш чаан оглу» 11.50, 14.00, 15.45, «Бобби» (2 сериялыг) 17.30, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Проща тажы» 10.30, 12.50, «Диирең» 15.30, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сени, шиңме!» (6—8 үндүрүлгези) 10.00, 12.00, «Ындыг болбас» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларыныы 35-24, 31-75, пропаганда килдизинин 31-75, харысалгалыг секретарьның 23-54, партийжа амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажылагый килдизиниң 21-47, үлетиүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче холгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 44.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 1).

ТС—00210

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 6 (9991) | 1976 чылдың январь 9, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

«...Суггарылга болгаш кургадылга системаларының тудуу болгаш ажыл-агыйга оларны шиңгээдип алыры комплексилиг болурун хандырар. Тургузуп турар мелиоративтиг системаларның шынары дээш суг ажыл-агыйының, тудуг организацияларының харысалгазын бедидер».

(СЭКП Төп Комитединиң төлевилелинден)

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур!

Төлевилелди чугаалажып тур бис

СУГ АЖЫГЛАЛЫН УЛАМ ЭКИЖИДЕР

Суггаттыг болгаш кургаткан черлерни бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарын болгаш ол черлерге кедээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бүгү хемчеглер-биле бедидерин хандырар дээрзин партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелинде айыткан. Ук төлевилелге хамаарышкан каш айтырыгга харыы бээрин бистиң корреспондентивис мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министри М. Б. Достак-оолдан дилээн.

Айтырыг: Оңгу беш чылды мелиорация болгаш суг ажыл-агыйы кандыг-кандыг чедиишкиннерлиг эгелеп турарыл, Моңгуш Бүкүлдүрешович?

Харыы: Бистиң министерствовустуң тургустунганындан бээр үр үе эртпээн. Ынчалза-даа мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының шапкынчып эгелээни — бистиң кол чедиишкиниивис ол. Чер-черде суггарылга системаларының эргелелдерин колхозтар болгаш совхозтар-биле быжыг харылзааны тудуп, оларга улуг дузаны чедирип турар. Ооң эчизинде эрткен беш чылда республикага 5600 гектар чер суггарар чаа бугалар кылыр дээн сорулга херек кырында ийиден эвээш эвес катап ажыр күүсеттинген. Ооң иштинде 3600 гектар культурлуг оларларга хамаажыр. Одарбелчиирни суглуг болдурар план 110 муң гектар турган. Херек кырында күүселде 225 муң гектар болган. Тулаалыг черлерни кургадыр ажыл планнаттынмаан турда, 1244 гектар черни ажыглалга кирдиривис. Ынчангаш тоску беш чылдың планныг онаалдаларын министерство дөрт чыл алды ай дургузунда күүседипкен. Бо чедиишкин шынарының беш чылынче херии базымның быжыг тепкижи болган.

Амгы үеде мелиорация болгаш суггарылга ажылы республиканың бүгү районнарында калбарган. «Россия» совхозтуң тулаалыг 816 гектар шөлү кургаттынган, ооң гектар бүрүзүнден 50—60 центнер мал чеми алдынган. А мурнуу зонада туруп турар Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозу Хараал-Тей сүт-баразан фермазының чанында 200 гектар суггаттыг черниң гектар бүрүзүнден 60 центнер көк-сула дүжүдүп алган. Маңаа Самагалдайда ра-болнар арасының суггарылга системаларының эргелели (начальниги Петр Лузьянин) улуг рольду ойнаан.

Айтырыг: «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелинге хамаарыштыр чүнү чугаалап болур силер?

Харыы: Бистиң ажыл-херээвистиң кол программазы ол-ла болгай, харын. Бистиң чуртувуска күрүнениң капитал салыышкынының күседи-биле суггаттыг 4 миллион гектар черни ажыглалга кииргер, 4,7 миллион гектар черниң тулаазын кургадыр, курут болгаш чартык куруг ховуларга база даглыг районнарга 37,6 миллион гектар одарны суглуг болдурар. А бистиң республикада ажыглаттынмайн турар ындыг черлер эвээш эвес. Оңгу беш чылда 15000 гектар чер суггарар чаа бугаларны ажыглалга киирер, 200 гектар тулаалангая черлерни кургадыр. 150000 гектар одарны суглаңдырар бис. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, сорулга улуг.

Төлевилел бистиң ажылывыска эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин мептередирин дүргеделдирин, суггарылганың дешшилгелиг техниказын ажыглаарын база көрүп турар. Бо дээрге суггатчыларның ажылын механизастаарынга, ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге дыка дузалыг. Оңгу беш чылда чедиишкиннерин быжыглаар үжурлуг бис. Ам безин көрүңерден: демир-бетон кылыглар заводун тудуп алдывыс. Суггарылга бугаларын ооң продукциязы-биле — улуг хоолайлар-биле, калбак бетоннар-биле ,кылып тур бис. Ындыг бугалар он-он чылдар дургузунда үрелбес, сугну черже азы элезинче база сиңирбес. Бо чылдан эгелээш суггарылга системаларын башкарарын автоматчыларынче кирип тер бис.

Айтырыг: Ол-даа эки-дир. Ынчаарга СЭКП Төп Комитединиң төлевилелинде сорулгаларны күүседиринге улуг күш херек болган: кижи-даа, техника-даа.

Харыы: Оозу чугаажок, А техника бисте бар, ам-даа келир. Кадрлар айтырыы, харын амдызында хирелиг ийин. Бөгүн 130 гидротехник херексел турар, бары чүгле 18. Колхозтарда болгаш совхозтарда чашкыннадыр 164 херексел бар, оларга ажылдаар мергежилде чүгле 38 механизатор чедип алган. Ооң ындыг ажыл-агыйлар суггатчыларны база турум ажылдатпас-тыр. Үргүлчү-ле солуп турар. Оларның тускай хеп-биле болгаш херек-херексел-биле хандырылгазы сула, ол туржук ажыл төлевири безин доктааттынган чурумга дүшпейн баар таварылгалар бар. Бо четпестерни чайладырын Кедээ ажыл-агый министерствозу-биле кады чедип алыр ужурлуг бис. Ону дарый шиитпирлээри чугула. Шынап-ла, мергежилдиг кадрлар чогундан нарын техника үрелир азы аңаа турар таварылгалар бар. Кылдынган суггарылга системаларының долу ажыглаттынмайн азы үрелип турарының ужуру база-ла кадрларның чедишпезинде. Айыырлыгның болгаш өске-даа чамдык черлерниң бугаларын ханы хоорголдар болу бергилээн. Чаа ооң ындай суггаттыг черлерниң агротехниказын сагывырын, олчүны чемишчидерин база кадрлар харылаар болгай. Ынчангаш кадрлар дугаайында айтырыгны бирги черге ниң кичээнгейинге салыр ужурлуг бис.

Айтырыг: Республиканың мелиорация болгаш суг ажыл-агыйында чаа чүүлдер бар бе, Моңгуш Бүкүлдүрешович?

Харыы: Ооң кайызын ол дээр. Бистиң республикавыс курган, каңдаачал чер болгай. Ынчангаш кезек-кезек суг шыгжамырлары — хөөлбектерни хөлчүктерни тургузуп эгелээн бис. Олар, бирээде, ол чоок кавының шыгын улгаттырар, ийиде, мал болгаш чер суггарарынга ажыглаттынар. База бир чаа чүүл — кудуктар чанынга узуну 12 метр демир-бетон онгачалар кылгаш, ону долгандыр бетоннап каар. Суг сордурар насос станцияларын тургузары база көрдүнген. Бурят АССР-де ындыг станциялар саны бир муң ажыг. Бедик бүдүрүкчүлүг «КИ-50», «ДДН-100» деп суг чаштырар агрегаттар база келир. СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелинде «Суг курлавырын улам эки ажыглаар» дээн улуг сорулганы амыдыралга боттандырарынга хамаарышкан бүгү байдалдар бисте бар.

ДАРЫЙ ХЕМЧЕГНИ АЛЫР

«Күрүнениң капитал салыышкынының күседи-биле суггаттыг дөрт миллион гектар черни ажыглалга киирер». «Суггарылганың дешшилгелиг техниказын ажыглаарын хандырар». Суггаттыг черлерни бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарын болгаш ол черлерге кедээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бүгү хемчеглер-биле бедидерин хандырар».

СЭКП Төп Комитединиң партияның XXV съездизинге төлевилелинде кирген бо болгаш өске-даа одуругларны номчааш, оңгу беш чылда кайгамчыктыг сорулгаларның бистиң чуртта салдынып турарын бодавас аргам чок. Совет чон, оларның иштинде тараажылар, өндүр ишти бүдүрер. Ынчангаш «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелди деткип, бодумнуң маңаа хамаарышкан бодалымны солуп дамчыштыр илередирин бодадым.

Бистиң республика сөөлгү чылдарда каңдаашкынга улаштыр-улаштыр таваржып келген болгай. Ынчалза-даа суггаттыг черлерни чөп ажыглаан болзуvusса, тарааның ишти чылдазы херек кырында алганывыстан дээре турар ийик. Ооң чижээн бистиң «Кара-Хаак» совхозтан көрүп болур.

Чербиде эрги буга бар, оңу араттар озук хүүрек-биле каскан. Ооң-биле чүстен эвээш эвес гектар черни суггарып, черниң хирези-биле багай эвес дүжүттүг ап турду. Ам ук буганың кагдынганы хараадан-чыг боол турар.

Бисте ам күчүлүг техника бар болгай. Ынчангаш ол кагдынган бугаларны техника күжү-биле септеп кылыр дээр болза, аңаа каш-ла хүн негеттинер. Чүгле бо черден совхозтуң бүгү шөлүнден ажаап алган тараазындан хөй дүжүттүг ап болур.

Чербиде үш буга бар, оларның үжээлдиринге чазын, ийизинге чайын суг четчир. Ынчангаш суггаттыг черни ажыглаарының хемчээн совхозтуң директорузу болгаш тускай эртемниглери алыр дээрзинге идегээр бис. Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде «Суг курлавырларын улам эки ажыглаар» деп дөрт айыткан болгай.

Р. ОЧУР-ООЛ,
Черби суурнуң чурттакчызы.

РАПОРТТААР ЭРГЕ ДЭЭШ

«Тыва суг-тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводунуң аныяк коллективи партияның ээлчегиниг XXV съездизинге уткуштур шалыпчы ажылче киргеш, 1976 чылда 840 муң рубльдиң продукциязын бүдүрерин шиитпирлээн болгаш ону саарарының планы 80 муң рубль боол турда, 832 муң рубль кылдыр күүседирин хүлээнгеннер. Күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн 1,6 хууга бедидер. Демир-бетон кылыгларны планга немештир бүдүрери база көрдүнген. Бүгү кергүзүглер талазы-биле Ю. Погадин баштаан комсомолчу-аныяктар бригадазы мурнакчы чоруп турар, ооң кежигүннери XXV съездиге Ленинчи комсомолдуң рапортунга ат салырының эргези дээш туржуп турар.

Бо чурукта комсомолчу-аныяктар бригадазының кежигүннери (солагай таладан) А. Догуй-оол биле Ю. Пичугин олар күш-ажылчы ээлчегде турлар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

НАЙЫРАЛДЫГ БРИГАДА

«Сибирьстальконструкция» коллективи кол кичээнгейни бо хүннерде № 12 галереяның монтаж ажылдарын доозарынче угландырган.

Галереяны контейнерлер эптеп тургузар кылдыр дужаар хүүсаазы үзүлген. Ынчангаш шилдээр, чылыглаар ажылдар база-ла хожудаашкынга таваржыр деп барган.

— Ындыг байдал бисти аажок дүвүредип тур. Чооккуу хүннерде каъттар аразының дээвиирлерин шыварын, хана панелдерин эптээрин галереяның хөй кезиинге доозарын шиитпирлеп тур бис,— деп, бригадир Виктор Константинович Мезерюк чугаалады.

Бригаданың кежигүннери бүгү күжүн берип, эртен караңгыдан эгелээш кежээ орайга чедир шудургу ажылдап турар. Олардан ылаңгыя Виктор Штерн, Николай Спасарев, Николай Шарапов, Алексей Спиридонов, Михаил Савоськин хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турарлар. Эптиг, найыралдыг бригадада онаашкан ажылын төлептиг күүседиривиге чигзиичиг чок.

(Бистиң корр.).

Дүүн Кызылга

Партия активиниң хуралы

Кызыл хоорайның партия активиниң хуралы дүүн болуп эрткен. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП-ниң XXV съездизинге партия Төп Комитединиң төлевилелиниң болгаш хоорайның партия организацияларының сорулгаларының дугайында» айтырыгны аңаа чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди СЭКП Кызыл хоорkomунуң секретары Б. П. Свинцов кылган.

Хуралга № 3 автотранспорт бүдүрүлгезиниң директору Г. Шамонин, ааранылга фабриказында партия организациязының секретары Н. Макарова, «Кызыл тудуг» эргелелинде тудугжу С. Тараачы, Тыва АССР-ниң садыг министри Х. Салчак болгаш өскелер-даа санал бергеннер.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Кызылдың ажылчы чонарының 1976 чылда социалистиг хүлээлгелерин хуралга чугаалашкан болгаш хүлээп алган.

Баштайгы хүннерден эгелээш

Партияның ээлчегиниг XXV съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуржыр дээш Кызылдың хлеб заводунуң кондидер цехиниң ажыл-ишчилери бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган. Ону күүседири-биле 1976 чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш шалыпчы ажылдап кирипкен.

«Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи Анна Красовскаяның болгаш Екатерина Голышеваның удурткан ийи бригадазы цехте ажылдап турар. Оларның бирээзиле ээлчегде 1.300 килограмм эки шынарлыг пряникти херглекчилерге бээр даалгалыг. Херек кырында планныг онаалда оңгу беш чылдың бирги хүннеринден эгелээш доктаамал ажыр күүсеттинип турар. Январь 7-де бирги ээлчег 217 кг пряникти, ийигизи — 268 килограммны даалгадан ажыр быжырган.

Бистиң коллективте мурнакчыларның саны көвүдеп орар. Оларга Ирина Хомушку, Валентина Масленникова, Анна Красовская болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Т. БОГЛАЕВА,
цехтиң мастери.

Бистиң чуртувуста

ЧАА УЛУГ ТРАКТОР

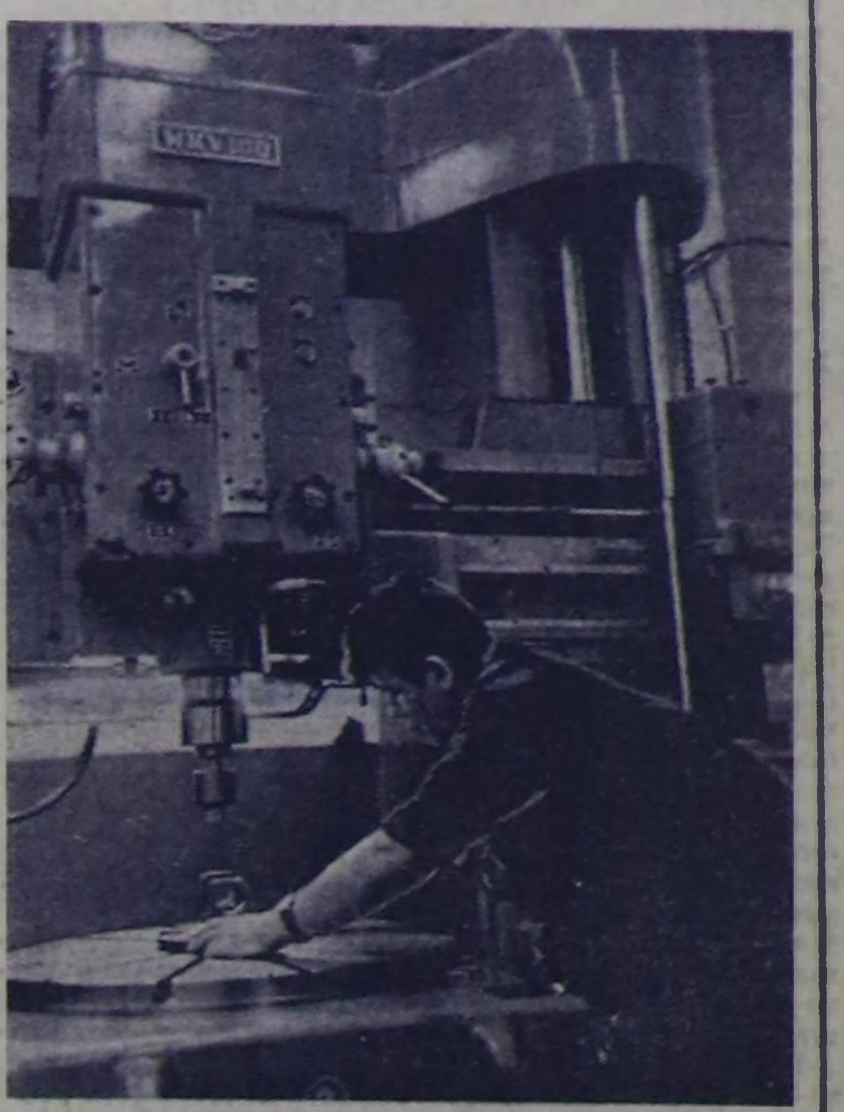

Чуваш автономнуг республиканың найысылалы Чебоксарыда улетпур тракторларының ССРЭ-де эң улуг заводун тудуп турар. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларын ёзугаар тоску беш чылдың доозукчу чылында 330 аът кужу күчүлүг тракторларны бүдүрүп үндүрери көрдүнген. Ол заводту тударының дежээнге баштайгы кубометр довуракты 1972 чылдың январьда казып үндүрүп эгелээн, а ам тудугжулар прессе-дунзаалал-эптелге корпузунуң сөөлгү блогун монтажтаан нар, ында дериглелерни тургузары эгелээн, а ооң кожа цехтеринде чаа машинаның бедирлерин чылып турар. Т-330 тракторнуң дуржулга хевирлерин бүдүрүп үндүрер талазы-биле чебоксаржыларга чурттуң хөй бүдүрүлгелери дузалажып турар.

Бо заводка бүдүрүп үндүрер ындыг күчүлүг тракторларны ССРЭ-ге мооң мурнунда бүдүрүп көрбээн. Ол тракторларның кылыр ажылы: бульдозерниң, хоолайлар салырының, хөрзүн үндүрериниң, каналдар болгаш оруктар тударының хүлээлгелерин күүседир. Улус ажыл-агыйынга муң-муң күчүлүг тракторлар херек. БАМ-ның болгаш эң улуг гидростанцияларның нефть болгаш газ оруктарының тудугжулары, дагжылар болгаш мелиоратерлар оларны манап турар. Амдызында 330 аът кужу күчүлүг тракторларның шенелдезин кылып турда, ынчаарга конструкторлар 500 аът кужу күчүлүг машиналарны чогаадырынче кирипкеннер. Оңгу беш чылда ол заводтуң тудуу дооскан бээрге, ол улуг тракторларны массалыы-биле бүдүрүп эгелээр.

Бо заводтуң чүгле механиктиг цехинде шуушкурулгалыг 27 шугум бар. Цехте санныг программа-биле башкарылгалыг 300 ажыг станокту болгаш өске-даа амгы үениң херилгелерин эптээн.

ЧУРУКТА: токарь Юрий Шелеховтуң станокта ажылдап турары.

(ТАСС).

«Запорожецтер»—миллион

ЗАПОРОЖЬЕ. (СЭТА). «Запорожец» деп чиик автомобильди бүдүрүп үндүрүп эгелээнден бээр миллионгу машина январьның 7-де «Коммунар» автозаводтуң кол эптелге конвейерлиринден үнген. Мурнунда слесарь турган, ам ветеренгей апарган ол марканың баштайгыларын эптеп кылырынга 1960 чылдың октябрьда кирипкен мастер-коммунист А. Ф. Коноваловтуң ээлчээ миллионгу машинаны эптеп үндүрген. Ынчан ол 17 аът күштүг шимчедикчилиг машина турган, ам завод 40 аът күштүг моторлуг машиналарны үндүрүп турар.

Эптелге цегинип кедергей улуг корпузу чырык-биле чайнаан. Конвейерлер дең-деески шимчеп турар. Оларның эң-не колунда чаа будуу чайнавышаан, машиналар шуушур чорупла турар, оларның чанында ажылдаан эптекчилер. Бир минута бичии-ле ажыг болгаш, конвейерден беден «Запорожец» үнүп турар.

Мурнунда шилинде «1.000000» дугаарны бижип каан машина кол конвейерге кестүп кээрге, ону улус адыш часкаашкыны-биле уткаан. Юбилейлиг микролитражка — бүдүрүлгениң хөй муң кижилиг коллективиниң күш-ажылының түңнели. Ынчалзажок ону белеткээринге шуут кирер эргени тоску беш чылдың доозукчу чылының түңнели-биле завод чарыжынга тиилеп үнген ындыг кижилерге тывыскан турган.

— Бистиң коллектививис чүгле чиик автомобильдер бүдүрерин көвүдедирин эвес, харын оларның шынарын болгаш ынаныштыын дыка бедидерин чедип алган,— деп, заводтуң директору С. А. Сериков чугаалап турар. Сөөлгү беш чыл дургузунда машинаның капитал септелгеге чедир маннаары 75 муңдан 120 муң километр чедир өскен. Бүдүрүлгениң чоргаарлы — амгы «Запорожец». Ооң бүгү-ле белдирлеринге болгаш кезектеринге заводтуң шынар демдээн, а күш агрегадынга — күрүнениң шынар демдээн тывыскан. Машина мурнукузундан ынаныштыг болгаш эптиг апарган.

Запорожьениң автомобиль тургузукчулары СЭКП-ниң XXV съездизинге аалдар болдурган шалыпчы күш-ажылчы ээлчегни чедиишкиннинг чорудуп турар. Бо чылдың планындан ажыр 700 «Запорожецти» белеткеп үндүрерин, а ол ышкаш бүдүрүп үндүрерин 1977 чылда эгелээр дээш ЗАЗ-968М деп чаа модельдиг автомобилин ажылдап кылырын болгаш бүдүрүп үндүреринге белеткээрин дүргедедир деп төлевилээн.

ДАШТЫКЫДА

БУХАРЕСТ

Эрткен беш чылдың дургузунда Румынияга электри энергиязын ажылдап үндүрери 29 миллиард киловатт-шакка өскен. Энергетиканың улуг-улуг тулуглары: Лотру хемде суг кужу-биле ажылдаар электри станциязы, Рорнаридеболгаш Брэилде бус-биле ажылдаар станцияларны ажыглалга кииргениниң, а ол ышкаш өске-даа станцияларның кужун улгаттырганының эчизинда электри энергиязының немелде өзүлдези чедип алдынган.

СОФИЯ

1976 чыл эгезинде Варнада күрүнениң Г. Димитров аттыг судно кылыр заводунуң коллективи 100.000 тонннаны чүъктээр танкер-судиону тудуп эгелээриниң ажылынче кирипкен. Ол болза, ында туруп турар ол хире улуг хемчээлдиг ийиги судио болур.

ГАВАНА

Кубаның Орьенте, Лас-Вильяс, Камагуэй можуларында болгаш Гавана хоорайда Куба Республиканың чаа конституциязының төлевилелиниң талазы-биле бо чылдың февраль 15-те эртирер дээн саналонал адымышкынының бадылаашкынын белеткеп эртериниң тускай комиссияларын тургузары доозулган. Ол төлевилелди Кубаның Коммунистиг партиязының чоокта чаа болган бирги съездизинге чүүлдүг деп хорген болгай.

КАМПАЛА

Аңаа «Союзплодоимпорттуң» Бүгү-эвилел каттыжыышкыны Уганданың «Фудз энд Бевериджиз» дээр күрүне фирмазы-биле 1976 чылда Угандага 20 муң тонна чем дузун бээр дугайында керээге ат салган. Совет таланың бээр дузу Африканың ол чуртунуң аңаа херегдели бо чылда бүрүну-биле хандырар.

ВАШИНГТОН

Америк солуннар бо чылын Американың Каттышкан Штаттарынга аңгы демисели улам чидиглениp деп бижип турар. Үлетпүрнуң ээзэн каш кол адырлары — автомобиль, тудуг, кедээ ажыл-агый машиналарын кылыр бүдүрүлге черлеринге коллективтиг керээлерниң хүүсалары 1976 чылда доостур. Бо адырлар экономиктиг кудулаашкынның ургүктарынга эң ханыы-биле таваржып турар.

АММАН

Израильдың шериг эрге-чагыргалары эжелеп алган черле — Иорданың хемниң барыын талакы эриктеринге муниципалдыг соңгулдаларны эртиреринден ойталавайн турар. «Араб» солуннуң бижип турары-биле алырга, эжелекчи эрге-чагыргаларның талазында «кандидаттарны» бүрүткээр тускай комиссияларны база тургускан.

ЛА-ПАС

1975 чылда 9 муң хире чили хамаатылар Чилиден Боливияже үнүп келген деп, Боливияның иштики херектер министерствозу дыңнаткан.

ДАР-эс-САЛАМ

Чогуур шаалыг чоннуң ортузунга бижик билбес чорукту узуткаарынга Танзания улуг чедиишкиннерни чедип алган. Номчуп, бижип билбес кижилерниң саны сөөлгү чылдар дургузунда 5 миллиондан 200 муң чедир кызырылган деп ында албан хүүзу-биле чарлаан.

АНКАРА

Турцияның чөөн талакы районнарында хар-дувулуг шуурган үш хонукта соксавайн келген. Баштайгы медээден алырга, 15 кижи өлген, 10 кижи балыглаттан болуп турар. Улуг хар чагганының уламындан чурттуң ээзэн каш районнарында орук харылзаазы үзүлген, хөй-хөй чурттакчылыг черлерниң электри хандырылгазы хажыттынган.

Эки организастаарга

Кандыг-даа ажылдың чедиишкининиг болуру хынамчалыг белеткелден болгаш организастыг үзүртулгадан чугула хамааржыр. Суңдак Кэрбының звенозу чүгле алды кижиден тургустунган. Найыралдыг ажылдаанының түңнелинде олар эрткен чылдың бүдүрүлге планын ырак ажыр күүсеткен.

Бирээзинге-ле 500 хой кирер ийи кажааны төлевилел ёзугаар кылгаш, чогуур өйүнде дужааган. Бугалыг-Ойда болгаш Хаялыг-Дагда малчыннар ол тудугларның эки шынарын бо хүннерде мактап турар. Ол кыштагларда 2 чурттага бажыңны база ол звено немей туткан.

«Ак-Тураг» совхозтуң дирекциязы ук звенонун эки ажылын үнелеп демдеглээн. Чыл планын эрте күүсеткенин база амыдыралдың чугула негеттинип келгенин барымдаалааш 2 чаа кажааны кылырын оларга дааскан. Ону күзелдии-биле олар хүлээп алгаш, мурнуку темп ёзугаар ажылдап кирген турган.

Чылдың сөөлгү, ылаңгыя соок айларында ол даалганы звено база чедиишкиннинг күүсеткен. Адыг-Маңнаарда —500 хойга. Паштуругде—300 хойга чаа кажааны тудуп дооскан.

С. СОТНАМ.

КҮУСЕЛДЕНИҢ ХЫНАЛДАЗЫ— АЖЫЛГА КОЛ ЧҮҮЛ

Партияның бүгү организацияларының организакчы ажыл-чорудулгазының эң чугула кезээ — партийжи шиитпирлерниң күүселдезиниң контрольдаары болгаш хынаары болур. В. И. Ленин бо айтырыгже улуг кичээнгейни салып чораан. Ажыл-херектиң херек кырында күүселдезин хынаары бистиң бүгү ажылывыстың үндезини, ол бирге эң-не эргежок чугула чүүл дээрин Владимир Ильич айтып чораан.

Күүселдениң боттуг хыналдазын доктаамал организастаар дугайында ленинчи айтышкыннарны СЭКП-ниң съездилериниң болгаш партия Төп Комитединиң Пленумнарының шиитпирлеринде, партийжи өске-даа документилерде улам байыдып хөгжүткен. СЭКП-ниң XXIV съездизи, СЭКП ТК-ның декабрь (1975 чыл) Пленуму бо айтырыгже база улуг кичээнгейни салган. Ол бүгүнү удуртулга болдурган, Бай-Тайганың партия организациялары үстүкү органнарның болгаш боттарының шиитпирлериниң күүселдезиниң контролюн болгаш хыналдазын организастаар талазы-биле ажылды күштелдирип турар.

Бол-ноя айтырыглар талазы-биле үндүрген шиитпирлерниң күүселдезиниң контролюн райкомнуң килдистери хыналдага ап, ону карточкалыг система-биле чорудуп турар. Шиитпирниң күүселдезин канчаар организастааның, чүү кылдынганын база ону канчаар боттандырганының дугайында килдистер бижимел информацияны киирип, күүсеттинген айтырыгларны хыналдадан уштап бижип турар. Немелде чугула хемчеглер алза чогуур айтырыгларны чамдыкта катап база чугаалашкаш, оон шиитпирни амыдыралга боттандырар талазы-биле хемчеглерни ап турар. Чижээ, «Районнуң малчыннарының өртуузунга идей-кижизидилгелиг, политмассалыг ажылдың байдалының дугайында» СЭКП райкомунуң пленумунуң доктаалын, «коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарын боттандырар талазы-биле «Кара-Хөл» колхозтуң парткомунуң ап турар хемчеглериниң, «ажыл-агыйларда мал кыштаглаашкынының чорудуп турарының, район школаларында өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарының, культура болгаш уругларга албан черлериниң ажылын райкүүскомнуң удуртуп турарының дугайында» болгаш өске-даа айтырыглар талазы-биле шиитпирлерниң күүселдезин райком бюрозунга чугаалажып, оларны боттандырары-биле немелде хемчеглерни алгылаан.

Тоску беш чылдың доозукчу чылында ниитизин, малынга четчир саныг чемни белеткээр дугайында айтырыгже улуг кичээнгей салдынган турган, ону ийи удаа райком бюрозунга чугаалашкаш, хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин шудургу организастап, сиген белеткээрин ажыл-агыйлар чүгле район девискээринден эвес, өске черлерден база чорутаан.

Ылангыя «Тээли», «Бай-Тал» совхозтар, «Кара-Хөл» колхоз Бии-Хем районнуң, а «Мурнакчы» колхоз Тес-Хемниң девискээринден сигенни белеткээн. Ынчангаш ол талазы-биле планны ажыр күүсеткен, мал чеми белеткээриниң Чөөн зона талазы-биле социалистиг чарыжынга Бай-Тайга район эрткен чылын дөрт удаа тиилекчи болуп, азак соонда онгу беш чылдың баштайгызы — 1976 чылдың мал чемин белеткээр үеге чедир артар кылдыр СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, обпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчилир Кызыл туу-биле шаңнаткан. Малды хүр-чаагай кыштаглаашкынга мал чемин ынчаар белеткээни улуг идигни берип турар.

«Күш-ажылды организастаарын болгаш кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин эргелеп башкарарын экижидер» талазы-биле «Бай-Тал» совхозта ажылдың канчаар тургустунганының дугайында ол ажыл-агыйның директору С. Байыс-оолдуң илеткелин 1974 чылдың февральда партия райкомунуң бюрозунга чугаалашкан, бо айтырыгга холбаштыр ханы анализтиг чугааны кылып, четпестерни бүгү талалыг сайгарып көрген, тускай доктаалды хүлээп алган турган. Ук доктаалды совхозтуң бүгү коммунистериниң хуралынга чугаалашкан болгаш ону боттандырарынга холбашкан хемчеглерни хүлээп алгаш, ында партком болгаш партия эге организациялары оон күүселдезин организастаарынче улуг кичээнгейни салып келген. Оон түңнелинде бо совхозка күш-ажылды организастаары болгаш ажыл-херекти башкарары дыка экижээнининң ачызында бо совхоз тоску беш чылдың доозукчу чылында күрүнеге сүт, дүк садарының пландарын күүсеткен болза районда мал бажы өзүп турар дээре ажыл-агыйларның бирээзи апарган.

Партийжи амыдырал

«СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга дүүштүр партия организацияларының сорулгаларынга холбашкан айтырыглары чугаалашкаш, тодаргай доктаалды хүлээп алган турган. Бо-даа база мурнундагы-даа шиитпирлерниң күүселдезин СЭКП райкому болгаш эге организациялар доктаамал организастап келген. Ынчангаш райпо, амыдырал хандырылга, коммунал ажыл-агый черлери ышкаш чамдык коллективтер доозукчу чылдың-даа, ниитизи-биле беш чылдың-даа онаалдаларын ажыр күүсеткен. Ниитизи-биле район күрүнеге сүт, тараа садарының беш чыл планын күүсеткен. Төрүүр 100 хойга онаалтыр хураган алырының беш чыл планын районда 12 малчын эрткен чылдың июнь айда-ла күүседипкен. Оларга коммунистер: Иргит Эрелчинин («Бай-Тал» совхоз), Күжүгет Херелмааның, Саинчат Шулууну («Тээли» совхоз), Салчак Тамбаны («Кара-Хөл» колхоз), Хертек Бааланы («Мурнакчы» колхоз) болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Партдокументилер солуушкунунуң үезинде чорудуп турган хөй талалыг ажылдың дүрүжүлгезин быжыглап, байытпышаан, партийжи ажылдың стилиниң болгаш аргаларын улам сайзырангайжыдар дээш СЭКП райкому чамдык ажылдарны чоруткан. Ынчангаш тура черле партия организацияларының дайынчы арга-шинээзин бедээн, ажыл-херекке коммунистерниң харысаалгазы күштелген. Отчет-соңгулдалыг хуралдарга болгаш партияның район конференциязынга бадылааан коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарын амыдыралга боттандырар талазы-биле хемчеглерни СЭКП райкому ажылдап кылгаш, партия организацияларынче чорудуп турар болгаш оон күүселдезиниң хыналдазын доктаамал кичээнгейге алган.

Бригада парторганизацияларының, партбөлүктериниң организакчы болгаш политиктиг ажылынче парткомнар кошкак кичээнгей салып, ол организацияларның чамдыктары хуралдарны чогуур өйүнде эртирбес, азы үеэр, коммунистерниң отчеттарын хуралдарга ээвээш дыңнап турарының дугайында шүгүмчүлелдиг саналдар партия конференциязынга дээ, отчет-соңгулдалыг хуралдарга болгулап турган. Ындыг четпестерни дээш мурнунда шүгүмчүлелиг турган «Тээли» совхозтуң база «Кара-Хөл», «Мурнакчы» колхозтарның парткомнары оон чогуур түңнелдерни кылып, чамдык ажылдарны чорудкан.

«Мурнакчы» колхозтуң № 1 база «Кара-Хөл» колхозтуң Сукпакта хойжу бригадаларда партбөлүктер (партийлакчылары Көк Серенот, Дамба Салчак) партийжилерниң перспективтиг пландарынга үндезилээш, малчыннар өртуузунга организакчы болгаш политиктиг хемчеглерни шудургу кылбартып турар. Оларда коммунист бүрүзү колхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчызы болуп, өскелерге үлегер-чижээ көргүзүп турар. Партбөлүктүң хуралдарынга планныг онаалдаларны күүседиринге, партийжи организастыг болгаш политиктиг ажылга холбашкан амыдыралчы эң чугула айтырыгларны чугаалажып, тодаргай шиитпирни хүлээп алгаш, оон күүселдезин чедип алырынче улуг кичээнгейни салып турар.

Партийжи организакчы ажылдың эң чугула кезээ — шиитпирлер күүселдезин организастаар талазы-биле бисте кылдынып турар чамдык ажылдар бар-даа болза, четпестер хөй дээрзин база чугаалаар херек.

Чижээ, СЭКП райкомунуң пленумнарынга, бюро хуралдарынга мал болгаш чер ажылының культуразын бедидер, оон продуктулуун көвүдедир дугайында каш удаа чугаалажып, шиитпирлерни хүлээп ап турган. Партия райкому-даа, эге организациялар-даа оон күүселдезин четпес организастаан. Ынчангаш ниитизи-биле районда мал, чер ажылының продукциязы чавыс болуп артпышаан. Оон түңнелинде эрткен тоску беш чылда район кедээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер талазы-биле планныг сорулгаларының чангызын-даа күүсетпээн.

Төрүүр чүс баш малдан ап турар чаш төл ээвээш, малдың үксааажыдылгазын багай организастаан, чуузун аайы-биле малдарның өлүп хораар чоруу эвээжевээн. Бо-даа база өске-даа айтырыгларга холбаштыр коммунистерниң, ылангыя специалистерниң хууда харысаалгазын бедидер дугайында чугаалар пленумнарга, хуралдарга хөй удаа көдүрлүп, шиитпирлерни хүлээп ап турза-даа, оларның күүселдезин четпес организастааны үстүнде чижектерден илдең-дир.

Бистиң партиявыс партийжи ажылдың стилин болгаш аргаларын улам сайзырангайжытпаан, төнгүлүг улуг болуушкун — бодунуң XXV съездизинге бүгү талалыг күжениишкинниг белеткелди чорудуп турар. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйның хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелинде: «Ажыл-агый чорудулгазының бүгү талаларынга ажылдың ленинчи партийжи стилин тургузарын чедип алыр, планныг онаалдаларны күүседири дээш бүгү ажылдакчыларның харысаалгазын бедидер, сагылга-чурумну быжыглаар, күүселдениң хыналдазын экижидер херек» деп айтып турар. Ол бүгүнү ажыл-чорудулгага удурттулга болдурар ужурлуг бис.

Д. ДАНЗЫН-ООЛ,
СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары.

Онгу беш чылга

СҮТ КОМПЛЕКИЗИ ШЫЛГАЛДА ТУДУП ТУР

Москва область. Бүгү-эвилелдиң мал ажылының эртем-шинчилел институдунуң тоску беш чылда Подольск районунга тудуп тургускан «Щапово» деп дуржулга ажыл-агыйның сүт бүдүрер шенелде-шинчилел комплекизи — чуртта эң-не улуг болуп турар. Ында адачурттуң мал ажылының практиказында бир-ле дугаарында чангыс крышта адаанда ийи муң инек туруп турар. Ол специализастаттынган кедээ ажыл-агый бүдүрүлгези чылда 108 муң центнер сүттү бүдүрер кылдыр санаттынган. Ында шупту-ла чүве онзагай. Сүт фермазының узуну 162 метр, дооразы 105 метр бүдүрүлге корпузунда продукция бүдүрериниң бүгү-ле чорудуулгаларын комплекстиг механизастаан болгаш автоматизастаан. Инектерни 47—48 баш бөлүктер кылдыр тускай узукээштерде ажаап турар. Чемнин каап бээрин төп башкарылга черинден боттандырар. Кыжын болгаш чайын бүгү-ле оранддерге микроклиматты кондиционерлерниң дузазы-биле өй-таварында тургузар. «Карусель» деп хээрбек саалда установказын машина-биле инек саарының дөрт операторугу харылаар, ынаарга оларның түс бүрүзү чүгле тодаргай операциязын күүседир. Саалданы хонукта ийи катап дүс болгаш дүне чорудар. Сүттү чер адаанда дамчыдылга хоолайлары-биле сүт салырынче чорудар. Мал ажылының продуктуларын ынчаар специализастаар болгаш концентрастаар чорук улуг экономиктиг ажыкты бээр. Хонукта 18—20 тонна сүттү бээр комплекске ... дүрүүшкүнүнүң темпилери ындыг. Аңаа центнер сүт бүдүрериниге күш-ажыл чарыгдалы аңаа фермаларның чарыгдалындан чеди катап куду.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде ындыг комплекстерни тударынче улуг кичээнгейни салган.

Бөгүн «Щапово» деп сүт комплекизиниң коллективи күш-ажылдың хемчээлиниң, оон бедик бүдүрүкчүлүүнүң болгаш малчыннарның амыдыралында дыка хөй социал айтырыгларны шиитпирлээриниң талазы-биле шылгалданы чедиишкинниг тудуп турар. Бүгү-эвилелдиң мал ажылының эртем-шинчилел институдунуң эртемденнери бүдүрүкчүлер-биле доктаамал харылзааны тудуп, оларга практиктиг сүмелерни болгаш рекомендацияларны берип, сүттүг мал ажылын үлетпүр үндезининге чорударының дуржулгазын чыып, ону ниитилештирип турар.

ЧУРУКТА: комплекстиң улуг мал эмчизи Н. Краснослободцев (солагай талазында) биле кол мал эмчизи А. Жланкин олар малдарга профилактиктиг тарышкын чорударынга белеткениг турлар.

Н. АКИМОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

АЖЫЛ-ИШТИ ТҮҢНЕП ТУРА...

Тоску беш чылда болгаш оон доозукчу чылында Эрзин районнуң ажылчы чоннарының херелгел бараанынга негелделерин хандырар талазы-биле бичие эвес сорулгалар райпо ажылдакчыларының мурнунга салдынган турган. Тоску беш чылдың планнарын хүүсаа бетинде күүседир дээш Эрзин райпозунуң бүгү ажылдакчылары боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган турган. Оларның күүселдези дээш райпо башкаар чери, хөй-нийти организациялар-биле кады чамдык ажылдарны кылып чоруткан.

Тоску беш чылдың эрткен дөрт чыл 11 айларында үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын райпо 102 хуу күүседип, 3526 муң рубльдиң бараанын чонга саткан. Ниитиниң чемненилгези ол-ла үениң планныг даалгазын 100 хуу күүседип, 188 муң рубльдиң аъш-чемин саарган. Райпо коллективи беш чылдың үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын декабрь 20-де, ниитиниң чемненилгезиниң саарылга планын декабрь 25-те күүседир дээн хүлээлгезин чедиишкинниг боттандырган.

Беш чылдың планын 1975 чылдың ноябрь бирде-ле күүседипкеш, ам онгу беш чылдың үлүүнде ажылдап турар мурнакчылар коллективте ээвээш эвес. Оларның чижээнге малчыннарны хандырып турар автолавкалар чолаачы-садыгжылары, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары Дүктүг-оол Биче-оолду, Борис Нурзатты, Данил Дажинбаны база автолавка чолаачы-садыгжызы Дажы Чавырзады, № 1 продукт магазининиң эргелекчизи Анай Ондарны, ажыл-агый херекселдериниң магазининиң эргелекчизи Анчымаа Норбуну адап болур.

Эш Бенчиковананың эргелекчилээни хлеб быжырар черниң коллективи эрткен чылдың планын хүүсаа бетинде күүседип, эки ажылдааннар. Ында ээлчег мастери, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Зинаида Довур, мастер Вера Салчак олар эрткен чылдың 11 айларында пландан ажыр 91 тонна хлебти быжырган, садыгларга дамчыштыр чонга саарган.

Райпо баштаар чери чоннуң өзүп турар херелгелдерин эки хандырарының, садыг алыкчыларга таарымчалыг байдалдарны тургузарының чугулазын көргеш, тоску беш чылда Нарын суурга бир чем магазини туткан, Мерен суурнуң магазинин алгыткан, район төвүнге үлетпүр бараалнар магазинин улгаттырган, район төвүнде аъш-чемниң ийи магазинин, ажыл-агый херекселдериниң болгаш ном магазиннериниң бараанын садып алыкчылар боттары шилип алыр аргалыг кылдыр таарыштырган.

Район төвүнде үлетпүр бараалнарының магазиннеринге белен хепти, идиктерни садар салбырларны ажыткаш, херегленкчи бараанны бодду шилип алыр кылдыр таарыштырган. Үстүнде айыттынган хемчеглер ажылчы чоннарның бараанны боттары туралаанныг-биле шилип алырынга эптиг болуп турар болгаш ээлчег манаар чорукту эвээжедип, үе-шакты камнап алыр аргазы садып алыкчыларга берип турар. Магазиннерге садыгның чамдык мурнакчы аргаларын ажыглааның түңнелинде ол магазиннер мурнундаазындан ортумаа-биле 76 муң рубльдиң бараанын ай санында хөйну саарып турар апарган.

Районнуң малчыннарын бараан-биле хандырарында дөрт автолавка ажылдап турар. Олар ай санында ортумаа-биле 45—50 муң рубльдиң чугула херегледиң бараанын малчыннарга чедирип садыглап турар.

Райпо коллективинде кадрлар-биле ажылдың кошкак тургустунганындан база кижизидилге ажылы кошкак боорундан онаашкан ажылынга харысалга чок, кооперацияның өнчү-херекгизин самыгдаар, эртектиг чүүлдерни шын эвес кадагалааш, ужээр фактылар бар болуп турар. Районнуң ном магазининиң эргелекчизи турган чүгле Кукорина безин 5000 рубльдиң самчыгдалын кылган. Районнуң талазындан доктааттынган нормадан ажыр хөй бараалнарны әкелгеш, шын эвес шыгжааш үрээниниден үндүр бижиир ужурга таварышкан чүүлдер бар. Бодувуста бүдүрүп турар продуктуларывыстың шынары ам-даа куду. Чамдык хлебти чиг, дус чок азы өртен кылдыр быжырар таварылгалар турган. Садыг четкизинде болгаш столоваада арыг-шевер байдалы шоолуг эвес. Садыгның культуразын бедидер дээш ап чорудуп турар хемчеглер четпес.

Чурттакчы чоннуң бараанга херегледи чүгле өзүп турар эвес, харын нарын болгаш эки шынарлыг хепти, эдилелдерни бистен негеп турар апарган. Догулаан мебельди электри бараалнарын, эмалдыг бүдүктарны, алгыдан кылган тоннарны, бөрттерни, мөөндүрүктарны чон хөйнү херелгеп турар. Ол ышкаш машиналар, мотоциклдер, хевистер дээш өөлчег манаан кижилер арбын.

Бо бараалнарны дораан хандырыптары берге. Ынчалза-даа Респотребсоюзтуң болгаш Садыг министерствозунуң садыгны дөрт харылап турар чамдык кижилериниң бүрүүзү-биле туруп болгу дег чамдык бараалнар Кызылдың садыг баазаларында чок бээрдир. Уругларның 40-44 размерлиг кышкы тоннары, джемперлер, оолдарның болгаш уругларның чайгы, чылыг костюмнери, малчыннарга чылыг хептер, бродни идиктер, аът дерии чижектиг бараалнар ховар.

Бистиң коллективтиң ажылдакчылары СЭКП-ниң XXV съездизинге чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш бүгү-улусчу чарышка идепкейлиг кирип, тоску беш чылдың ажыл-агый, сан-хөө даалгаларын күүседири-биле бедик көдүрлүүшкүнүг ажылдап келген.

Үстүнде сорулганы күүседиринге болгаш ажылда бар четпестерни дарый чайларынга бистиң кижи бүрүзүнүң бедик харысаалгалыы, ак сеткилдиг күш-ажылы негеттинер. Ол дугайын «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелинде онзалап демдеглеп турар болгай.

А. ШИРИН,
Эрзин райпозунуң баштаар чериниң даргазы.

«Тыва кодээ тудуг» трестиң Туранда ыяш белеткээр пунктузунда ажыл-ишчи мурнакчы кижилер хөй. Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи, чазаныр цехтиң бригадири коммунист Ариков Сергеевич Наксылдың удурткан бригадазының кежигүннери республиканың кодээ тудугларынга херегзээр кылыгларны ай санында 150 хуудаан кудулатпайн турар.

ЧУРУКТА: А. Наксыл ажыл үезинде.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

ҮЛЕГЕРЛИГЛЕР

Ы. Ш. Моңгуш Чөөн-Хемчик районнуң Сүт-Хөлге өзүп, чаңгыс чер-чурттугларзы дег мал малдап чораан. Аныяк ажылчын хоорай Ак-Довуракка келгеш соонда оон ажылы өскерилгеи. Ыглаар-оол Шивановис хоорайга келгеш, тудугга ажылдап, бетонщик-бызаңчының мергежилин чедип ап, багай эвес ажылчын апарган.

«Тыва дал-дугу» комбинаттың ийиги ээлээниң таваан салып эгелээнинден бо хүннерге чедир ол улуг тудугга оон эвээш эвес үлүг киргени. Ол үениң дургузунда кейы бригаданың кандыг ажылдап келгенин, азы кымнарның бригадирлеп, инженерлеп турганын, аңгы-аңгы үелерде шылгарап турган тудугжуларны ол кончуг эки билир. Ынчангаш тудугнуң төөгүзү — оон амы-хуу төөгүзү, күш-ажылчы чамдарның база бир улуг арны апар чыдар.

Монтажниктер коллективи ийи чыл бурунгаар Ы. Моңгушту кады ажылдаалы деп боттарынче чалаан. «Сибирьтехмонтаж» трестиң салбырының ажылчыннары, бригадирлери ажылга кызымаа кай, төлептиг кижини мурнунда бээр билир болгаш оон дугайында чылыг сөстерни чугаалап, чаа тургустунган бригадага кады ажылдаарын сүмелеп турганнары ол.

Ыглаар-оол Шивановичүр-даа бодавайн, чөпшээрешкен.

Комбинаттың ийиги ээлээниң тудуунда эң-не харысаалгалыг участок — кол корпусче агаар киирер камерага ажылдаары-биле ону чоруткан. Ол өске монтажниктер-биле кады агаар эртпес хана, аңга таарышкан шала кылчып ажылдаан. Ыглаар-оол Шивановичиниң ылаңгыя аныяктар-биле ажылдап, чугаалажып билирин, оваашкан ажылынга кичээнгейлиг, тывынгырын өөренип, үнелеп көргеш, бригадирге томуйлаан.

Ыглаар-оол Шивановичиниң бригадазында шупту беш кижи бар, айлаашкан ышкаш нургулайы Моңгуш фамилиялыглар, кайтамчык тура соруктуг, сагылга-чурумнуг, эң-найыралдыглар.

* * *

Ак-Довурак хоорайда Роза Николаевна Каныгина удурткан № 19 магазинниң садыгжылары садып алыкчыларга эвилең-ээлдек, негелдеге дүүштүр эки ажылдап турарлар. Идик садар черде Анна Хлыбова, галантереяда Валентина Пшеничная, трикотаж кылыгларында Галина Чижик, өөс садар черде Мария Пенькова, Анна Мамыкина оларның ажылдап турар черлеринде бараалнар элте-сек селиг.

Кажан садып алыкчы кандыг-бир бараанны шилип, көрүп турар үеде аңаа садыгжыларның сүмезин берген, чылыг хөлчак утку ап, үдеп чоруткан турары бо-ла көөр бис.

Совет садыгның хоочуну Мария Федоровна Пенькованың мөзүзе онзалап демдеглээри кузенииг. Ол пенсияже үнзе-даа, ынак ажылын ам-даа кагбаан. Оң-оң чылдар мурнундагызы дег, Мария Федоровна ажылдап турда, ээлдекчыг, туттунгур. Оон салбыры эрткен чылдың ээлдү айына 11 муң рубльдиң бараанын садар турган, 19 муңга күүсеткен.

Н. ЧЕМЕЗОВ.

ОНГУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

Ол эртен Дыңзыг-оол Акша-оол өөренген аайы-биле гаражче эртежик базыпкан. Дээрде сылдыстар ам-даа четче хензээ, Моңгун-Тайганың моңгун бажындан кээп турар кышкы чывар оон чаагын суйбагылаан.

Гаражтың турары доңгун кырынче үнүп орааш, Дыңзыг-оол Каргының-Бажынче дээр ак тай көрген. Ам машиназын үндүрүп алгаш, ынаар хаптар оруун ыраавылап көргени-даа ол чадавас. Кышкы эртен караңгы болгай. Аңаа чүү көстүр деп. Харын Каргы-Бажынче баар орукта машина караңгын оду чырып чораан. «Мындыг эртежи кайызы боор ол?—деп, Акша-оол бодаан.—Адырам, бөгүн Каргы-Бажынче Маюк Успун, Катя Иргит болгаш мен өскеп, уруглар яслиинге ыяш сөөртүр улус болгай бис. Мени мурнанганы бодаарза, Катя чадап чок, кыс уруг эртип, шоваазы кончуг төл болгай».

Дыңзыг Салчакович гаражче кирип орган. Ынчалза-даа оон бодалдары үзүктелбээн. Катя биле Маюктуң дугайында ам-даа бодавышаан. Олар үжелээ 1972 чылда Кызылдың автошколазынга өөренип турганында сагыңган. Ынчан Дыңзыг-оол биле Маюк тракторист мергежилдиг, механизатор атты шагда-ла эдилеп каапкан, шериг дыл-биле чугаалаарга: «дары кылыын тайып берген» эрлер-ле болгай. А Катя — чаа школа доосан бичии уруг чүве ийин.

— Чолаачылаар мен деп чеңивейн, оода сагыг суруулунга кирип ал, деңзи арты руль артындан дээре болгай аан — дижир-даа. Уруг ону кайын тоор. Чолаачылаар мен дээш турупкан. Ону чедиишкиниинг дөөскаш, харын-даа Дыңзыг-оолду безин мурнай рейсче арлып турар апарган ышкажыл. Бүзел дийин, бүзел, ынак ажылы-дыр.

Ынчаар бодаавышаан, Акша-оол машиназының эжинин ажыдып кирип келгенин чырынай өскерээн.

— Аныяк кижи хирепде, эртежиниң але, оглукум, чамдык чалыылар кыжын удууру кедергей чүве ийин—дээн, таныыш кадайның чугаазын дыңнааш, ам харын бодаалдарын ол үзүпкен.

— Эртежи кижи эътке таварышыр чоор, үгбам.

Эрткен 1975 чыл Дыңзыг-оол Салчаковичиниң ажыл-амыдыралынга онзагай чыл болган. Акша-оол машиназы-биле Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Өвүр, Тес-Хем районнарынга, Кызыл хоорайга, өске чылдарга бодаарга хөй катап чораан, хөй ажыл-үүлени бүдүрген. А кожавыс Моол Арат Республиканың Сагил сумузунга «Бадрал» «Партизан», «Тура» кодээ ажыл-агый каттыжыышкыннарынга база чангыс удаа эвес четкен.

Оон машиназы чангыс даа катап үрелбээн, ажыл шагында септелге дээш туруп көрбээн. Ийет, коммунист Акша-оол хөй ажыл бүдүрген. Оон түңнелинде беш чыл планын шагда күүсеткен, аңгы бо хүннерде онгу беш чылдың апрель айның үлүүнде ажылдап турар. Үлегерлиг чолаачы 420 рубльге дүгүйну, 2 тонна кывар-чаар материалдарны камнап алган.

1975 чылдың июнь да болуп эрткен чер-чер Советтеринге соңгулдага Каргы кодээ Советиниң ажылчы чоннары Дыңзыг-оол Акша-оолду кодээ Советтиң депутадынга соңгааны таварылга эвес. Коммунист эшке чоннуң идегелиниң бир херечизи ол.

«Малчын» колхозтуң механизаторларының партия хуралынга коммунистер боттарының партбөлүк организакчызынга база Д. Акша-оолду соңгааннар. Ол база эрткен чылдың күзүнүнде болуп эрткен. Колхозтуң партия комитединиң кежигүнүнге база ынчан соңгуттурган.

Дыңзыг-оол Салчакович бо эртен ыраттап бар чорууру ол. А чолаачылав эгеннен үезинден бээр шак бо орукту та чеже катап эрткен, чеже тонна одаа чүүлдер сөөрткен, чеже аал кожурген... Ажыл-биле чугаалаарга. Дыңзыг-оол ону санавваан, түңүн үндүрбээн. Ол бодунуң кылган ажылын чонунга, тургаан колхозунга бараалгаткан. Чон ону чандыр көрбээн. Аныяк кижиниң мергежилдиинге, тура-соруунга, шыдамыккайынга улам бүзүреп, улам идегеп, үстүнде адааныван хөй-нийти даалгаларны аңаа бергени ол. Дыңзыг-оол Акша-оол чоннуң ол идегелин шынзыдар дээш бүгү күжүн харамнаннайн ажылдап чорур.

Коммунист эштиң холдары рульду улам дыңзыг долгагылаан. Машинаның мотору чаңгыс аай аялгалыг ырлааш. А Акша-оолдуң сагыжынга бүгүдеге билдингир ыры кирген. Ону сеткилиниң хайнылында ырлаан.

Халдып ор, чолаачы,
Хаттан үндүр халыдып ор!

Д. ИРГИТ.

МАКТАЛДЫГ, ХҮНДҮЛЕЛДИГ

Чонуң хүндүткелин чаалап алыры берге. Ону чедип алырда чон-биле харылзаа, ажылынга бердингени, ээлдек-эвилең мөзү-шынар негеттинер.

Барыын-Хемчик районда Дон-Терезин суурнуң кожээ магазининиң садыгжылары Чачар биле Екатерина Сарыглардар херевлекчи чонуң чылыг хүндүткелин чедип ап, мактадыг ажылдап турары таварылга эвес. Чачар биле Катя район төвүнге, Хөндергей болгаш Эрги-Барлык база Дон-Терезин суурдарының магазиннеринге 10 чыл ажыг үениң дургузунда ак сеткилдиг ажылдап келгеннер.

Бо найыралдыг өг-бүле амгы үеде районнуң мурнакчы садыгжыларының одуруунда. Магазинге кире бээрге арыг-силии, барааннарының өртек-үнезин көзүлдүр бижээш, чурум-чысбаалдыг азып делгээни каракка таарымчалыг.

Делгүүрнүң ийи талазында ийи ак халат кеткен Чачар Матпыржыкович (магазин эргелекчизи) биле Екатерина Чудуруковна (садыгжы) ажылдап турда, самбыкчылар шаккыжайнып, ээлчег кызырлып-ла ораар. Шынап-ла оларның мергежээни, чонга ээлдек-эвилеңи аажок. Бо садыгжылар чонну аъш-чем, херегле барааннары-биле доктаамал хандырып турарлар. Бо чылдың майдан эгелээш, чоннуң чагыын ёзугаар 10 соодукчуну, 15 орун-диваннарны болгаш хеп чуур 10 машинаны олар саткан.

Садыгжылар тоску беш чылдың доозукчу чылында улам шудургу ажылдааннар. Неделяда үштен эвээш эвес катап оларның барааннап турары чанчыл болган. Оон ачызында бараан саарылгазының планы үргүлчү ажыр күүсеттинип турар. Эрткен чылдың сентябрь айда 30 муң рубльдиң бараанын саарар турган, 34 муңга, октябрь айның планын 125 хуу күүсеткен. Ноябрь айда 40 муң ажыг рубльге бараанны саарып чонга саткан. Декабрьның планын ажырган. Малчыннарже ийи үнүүшкүнү кылып, Ак, Баян-Кол, Кара-Суг, Теректиглер аалдарже чораан келгеннер. Бо чайын Алаш аржаанынга эминип, дыштанып турган чонга база 2 катап чорааннар. Машина-техника-биле «Дон-Терезин» совхозтуң дирекциязы эки хандырып турарын садыгжылар өөрүп чугаалап орарлар.

Сарыглардар чүгле эки ажылдыг садыгжылар эвес, харын хөй-ниитичи, үлегерлиг ада-ие. Оларның 4 уруглары школада эки өөредилгелиг, сагылга-чурумнуг. Оглу ам 9 класста, ортумак школа дооскаш, садыг талазы-биле дээди өөредилгеже кирер күзелдиг. Дыштанылга үезинде ол ада-иезиниң кол дузалакчызы. Марианна, Рита, Олег 1—6 класстарда өөренип турарлар.

Садыгжы Екатерина Чудуруковна Культура кудумчузунуң агитквартиразының мактадыг политинформатору. Чоокта чаа Делегей херээженнериниң чылынга тураскааткан суурнуң херээженнер хуралынга ону мактал бижик-биле шаңнавышаан, совхозтуң Хүндүлел дептеринге кирип бижээн. Екатерина ажылдап чораан үелеринде мактал бижиктер болгаш өртектиг белектер-биле хөй удаа шаңнадып келген.

Чачар Матпыржыкович школага өөренип чораан чылдарында уран чүүлге, эң ылангыя ыры, танцыга салымныг чораан. Суурнуң бот-тывынгыр артистериниң аразында чолдаксымаар сынныг, аксымаар шырайлыг, чаак салын ааныг таарып алган, хөглүг аныяк эр турар. Ол болза районнуң уран чүүл көрүлдезинге таңныы болгаш баштайгы күүседикчи-биле келген садыгжы ол. Ч. Сарыглар район шугумунга ажылдап келген чылдарында каш удаа мактаткан болгаш өртектиг барааннар-биле шаңнаткан. Ол спортка болгаш номчуурунга ынак. Хостуг үеде өг-бүле чагыдып алган солуннарын, журналдарын болгаш чечен чогаал номнарын номчуп турарлар.

Чачар биле Екатерина алаан каш кижиге садыгжы болурунга изигни бергеннер. Эң ылангыя Лиза, Зина олар Сарыглардарны өөреткен. Ат-сураа алгаан, алдар-хавыязы сурагжаан хоочуннар эвес-даа болза, Чачар биле Екатеринаны чон хүндүлеп мактап турары чоптуг.

СЭКП-ниң XXV съездиниң толептиг уткууру-биле чонну аъш-чем болгаш херегзел барааннары-биле хандырып турган, чыл планын декабрь 25-те күүседир сорулганы олар салып алган ажылдап турарлар.

А. ДОПЧАА.

ЗВЕЗДНЫЙЖЕ ОРУК

Иркутск область. Байкал-Амур магистралының барыын талакы участогунга дүрген темпилер-биле шимчээшкин ап турар. Усть-Куттан Звездный суурда Тайра станциязже поездилер шимчээзи [illegible]. Оруктуң ол участогун ажыглалга киирген чоруук БАМ тудугунга херегзел чүректерни дажыдыр эккээр.

ЧУРУКТА: чаа демир-орук шугумунуң чаның эртер автомобиль оруун кылганы.

Э. БРЮХАНЕНКОНУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникази).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

АНГОЛА УЛУСТУ ДЕТКИП ТУРАР

ТРИПОЛИ. Ливия Араб Республиканың чазаа Ангола Улус Республиканы хүлээп көргенин [illegible] чарлап дыңнаткан.

[illegible]

КОНАКРИ. Ангола Улус Республиканы чазаа хүлээп көөрүнче Африка чаагыс эп организациязының (АЭО) [illegible]

[illegible]

БРАЗЗАВИЛЬ. Ангола Улус Республиканга удур мурнуу-африка расистериниң чепсектиг [illegible] тугуң кара чаңгыс дүрүм ёзугаар төлээлекчизи-дир деп, ол медеглээн. [illegible] белүглеттиниишкиннеринге каттыжып алгаш, Ангола Улус Республиканың дүрүм ёзугаар чазаанга удур чепсектиг интервенцияга киржип турарлар.

(СЭТА).

БОТ-БОДУНГА АЖЫКТЫГ ҮНДЕЗИНГЕ

ТОКИО. (СЭТА). Совет-япон экономиктиг харылзааның [illegible]

[illegible]

ЧАЗАКТА ӨСКЕРИЛГЕЛЕР

АФИНЫ. (СЭТА). Грецияның чазаанда өскерлиишкиннер болганының дугайын мында чарлап дыңнатган. Хөй-ниити корум-чурумунуң министри генерал Гикас болгаш чырыдыышкынның база чүдүлгелерниң министри Зепнос олар дүшкен. Афины солуннарының дыңнадып турары-биле алырга, министрлерниң дүшкениниң кол чылдагааны оларның ажыл-чорудулгазын парлалганың болгаш Грецияның компартиязының «бүгү грек социалистиг шимчээшкин» болгаш «төптүң эвилели — чаа күштер» деп партияларының парламентиде депутаттарының шүгүмчүлээзи болуп турар. Ылангыя Гикас «шериг хунтазының айыыл чок чорук албазының мурнундагы удуртукчуларын чиик көрүп турганы» дээш чаңгыс удаа эвес буруудаттырып турган. Зепнос чырыдыышкын системазын экижидеп турар дээш хөй реформаларны чорударындан ойталаап дээш шыңгыы шүгүмчүлелге таваржып турган. Оон ыңдыг туружу ур үеде ажыл сохсадыышкынының болганының чылдагааны болган: Грецияның өөредилге черлериниң 16 муң башкылары ажыл төлевириниң улгаттырары база күш-ажылдың байдалдарын экижидерин негээннер.

Моон мурнунда Грецияның парламент даргазының бирги оралакчызының албан-дужаазын күүседип турган Стаматисти хөй-ниити корум-чурумунуң министринге томуйлаан. Чырыдыышкын болгаш чүдүлгелер министриниң эрге-дужаазын Раллис ээлээн, ол премьер-министрниң чанында министр хуулгаателенин күүседирин тур уламчылаар. Стаматис болгаш Раллис олар «Чаа демократия» деп баштарыкчы партияның кежигүннери.

И. ФАХМИНИҢ ЧУГААЗЫ

КАИР. (СЭТА). ЕАР-ның даштыкы херектер министри И. Фахми Улус хуралының даштыкы болгаш араб аразының херектериниң талазы-биле комиссияларының каттышкан хуралынга чурттуң даштыкы политиказының дугайында илеткел кылган.

Синай чартык ортулукта шериглерни чарарының ийиги үе-чадазының дугайында египет-израиль дугуржулганы министр чоптуг деп чугаалааш, бодунуң үзе кирдирген девискээриниң чамдыызын Египет база катап дедир эгидип ап шыдаан деп айыткан. Ынчалза-жок израиль шериглер египет черлерин эжелеп турбушаан, Египет оон-биле элтежип шыдавас деп, Фахми ол-ла үеде онзалап демдеглээн.

Чоокку Чөөн чүк талазы-биле Женеваның тайбың конференциязының дугайында айтырыгга хамаарыштыр Фахми мынча деп медеглээн: «Араб Палестинаны хостаары организацияның дең эргелиг киржилгезинге таарымчалыг байдал тургустунган соонда, конференцияны бо чылдың бирги чартыында-ла чыылдырган турар ужурлуг деп санап турар бис». Фахминиң сөзү-биле алырга, солуургалдыг бүгү-ле талалар-биле, ылангыя конференцияның дең эргелиг даргалары болур ССРЭ болгаш АКШ-биле харылзажылганы киирип тур. Женева конференциязын дүрген чыылдырарынче угланган күжениишкиннерни Египет кылып турар.

Дүвүрээзинниг медээ

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Соолгу ийи айның дургузунда Уругвайның найысылалы Монтевидеоте болгаш өске-даа хоорайларга демократтыг үзел-бодалдыг хөй-хөй уругвай хамаатыларны тудуп хоругдаан деп, Аргентинаның Коммунистиг партиязының органы — «Нуэстра палабра» солун дыңнадып турар. Ол үениң дургузунда тудуп хоругдааннарның саны 600 кижи четкен. [illegible] варыштырып турар.

Уругвай эрге-чагыргалар бодунуң чурттуң патриоттуг болгаш демократтыг күштеринге удур ужус-дуржок аажылааннарны-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Ол диктатура коммунистерниң «соралакчы ажыл-чорудулгазы» деп адаар чүүлге удур эмериканы арзыныны шаажылакчы күштерин тургузарын [illegible]

КОММУНИСТЕРНИҢ ЭЧИС СОРУЛГАЗЫ

БОНН. (СЭТА). Герман Коммунистиг партияның баштаар черниң президиумунуң хуралы Дюссельдорфта болган. Анаа ГКП-ның даргазы Г. Мис чуве чугаалаан. Ам партияның бүгү күжениишкиннерин бо чылдың чазынында болур партияның ээлчеглиг съездинге белеткелче угландырган турар ужурлуг дэп, ол онзалап демдеглээн. ГКП — амгы кризистиң үнериниң аргазын айтып, ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын хандырар сорулгалар-биле тодаргай базымнарны кылыр [illegible]

[illegible]

Шахталарга төлевилелдер

Хөмүр-даш шахталарының элээн каш техниктиг төлевилелдерин совет специалистер чогаадып тургузарынга хамаарыштыр Индияның Хөмүр-даш бүдүрүлгелериниң эргелели-биле каш-даа керээлерге бүгү-эвилелдиң «Цветметпромэкспорт» каттыжыышкыны чоокта чаа ат салган.

— Чылда 10 миллион тонна хөмүр-дашты ажык арга-биле казып тывары бодап турар Джайант разрезиниң техниктиг төлевилелин Ленинградта Гипрошахт институттуң совет специалистери белеткээрин болгаш ажылдап кылырын ол керээлерниң бирээзинде көрүп турар — деп, Бүгү-эвилелдиң «Цветметпромэкспорт» каттыжыышкынының конторазының кол инженери Игорь Бардин ПМА-ның корреспондентизинге чугаалаан. — Хөмүр-даш үлетпүрүнүң Ранчи хоорайда төлевилел-конструктор институдундан индий специалистер база ол төлевилелди ажылдап кылырынга киржир.

База бир өске керээ Рамгархта хөмүр-даш байлактыг черге хөмүр-даш разрезиниң даг-транспорт цээзиниң төлевилелин ажылдап кылырын көрүп турар. Ол төлевилелди улуг ужур-дузалыг кылдыр көрген, чүге дээрге ону ажыглалга киирептерге, Бокародa металлургия заводун бедик шынарлыг күчүлүг хөмүр-даш-биле хандырар аргажы бээр. Ол разрезтиң күчүзү чылда 3 миллион тонна хөмүр-даш болур.

Бо чүүлдерге хамаарыштыр Индия-биле бистиң кады ажылдажылгавыс индий специалистерни белеткээрин, дужулганы болгаш эртем информациязын, солчуруун база көрүп турар. Чижээлээрге, Ранчиде төлевилел-конструктор институдун Индияның чазаанның министерстволарын болгаш департаментилериниң төлээлээ болуп индий эксперттер ам бистиң чуртувуста турар. Хөмүр-даш казарын механизастаарда бистиң дуржулгавыс-биле, хөмүр-даш байлактыг черлерни ажылдап кылырының чаа аргалары-биле, шынчылел болгаш төлевилел ажылдарын организастаары-биле, специалистерни белеткээри-биле, а ол ышкаш хөмүр-даш үлетпүрүнге ажыглаары-биле бистиң чуртувуста бүдүрүп үндүрүп турар чаа дериглер-биле олар таныжып ап турар. Бо талазынга кады ажылдажылганы база калбартыр алаар бис. Индияның хөмүр-даш үлетпүрүнүң объектилерин тудар талазы-биле совет болгаш индий специалистерниң ажылдап кылган техника-экономиктиг үндезилелдери чамдык улуг совет машиналарны, чижээлээрге, ажык черге ажылдаарынга ажылгаар 15 кубометр ишкир усккуштуг бору чоруур экскаваторларны, өрүмзээр станоктарны, хөдүрер машиналарны, вентиляторларны болгаш өске-даа техниканы ажыглаарын көрүп турар.

— Индияның энергетика балансызынга хөмүр-даш кайы хире чугула рольду ойнаар ыязарын билир бис. Ынчангаш совет специалистер индий өңнүктерге бүгү хемчег-биле дузаа чедиреринге белен — деп, Игорь Бардин түңнелинде чугаалаан.

Игорь ТОГОЕВ.
(ПМА).

Чогумчалыг түңнелдер

ЛИССАБОН. (СЭТА). Чазакка чамдык чаартылгалар кылырының принциптеринге хамаарыштыр, амгы алдыгы түр чазакта төлээлекчилери кирип турар Португалияның үш кол политиктиг партияларының аразында кол чөрүлдээлерни ажып эрткен. Республиканың президентизи Кошта Гомештиң, премьер-министр Пиньейру ди Азеведунуң болгаш Революстуг чөвүлелдиң кежигүнү Витор Крешпунуң социалистиг, коммунистиг болгаш улус-демократтыг партияларның делегациялары-биле дөрт шак үргүлчүлээн ужуражыышкыны доозулган соонда, ол дугайын чарлап дыңнаткан.

Чазакты эде организастаавышаа оруктар хостуг болган деп санап болур, «чүгле чамдык маргылдаалыг чүүлдерни» айлап таарыштырары арткан деп, хуралдың соолунда Пиньейру ди Азеведу медеглээн.

Чамдык айтырыгларны ам-даа алгыржуру арткан болза-жок, ужуражыышкынның түңнелдерин чогумчалыг деп санап болур деп, ПКП-ның Чингиге секретары Алваро Куньял хуралдың соонда медеглээн.

Социалистиг болгаш улус-демократтыг партияларның удуртукчулары уткалажыышкыннарның түңнелдерин база-ла ынчаар үнелеп турар.

«ИСКРАГА» ТУРАСКААТКАН

75 чыл бурунгаар — 1900 чылдың декабрь 24-те Бүгү-российжи марксистиг [illegible] «Искра» солуну Лейпцигке үнген. Оон [illegible] болгаш кол редакторы В. И. Ленин турган. ГДР-ның Лейпциг Руссенштрассе кудумчузунда турар бажыңда музей ажыттынган, ол бажыңга «Искраның» [illegible] парлаттынган.

ЧУРУКТА: «Искраның» музей-типографиязының кирер эжиниң мурнунда.

(СЭТА-ның фотохроникази).

ЧАА УГЛАНЫЫШКЫН-БИЛЕ

Мадагаскарның дээди конституция чөвүлели чоокта чаа болган референдум-бадылаашкынының түңнелдерин бадылаан. Ортулуктуң чонунуң хөй нуруузу «Мадагаскарның социалистиг революциязының кол документизин» болгаш чаа конституцияны чүүлдүгзүнүп көрген. Республиканың президентизинге Дидье Рацираканы соңгаан. Соолгу чүс чылдың соолгу дөрткү чартыында ук чурт Малагасийжиң Демократтыг Республиказы боор бирген.

Мадагаскар 1960 чылда хамаарышпас эргеңи алган. Он беш чыл дургузунда чуртта дөмшилгелиг күштер бызыг турушту чедип алган. Ынчалза-даа тус черниң реакционерлери даштыкыдан деткимчени алгаш, чыл бурунгаар дөмшилгелиг күштерге удур халдаашкынны кылырын орадашкаңнар. Аймак улустар аразынга өжээннежилге өскүдери, шериг талазы-биле үймээн үндүрери, адактын соолунде күрүнениң ынчаардагы президентизи Р. Рацимандровту өлүргени — бо бүгү ну реакционерлер чуртта боттуг чаа өскерлиишкиннерге удур ажыглап турганнар. Малагасий улус ол чимзениишкиннерге өйтүр шавыышкынны бериp шыдаан. Чурттуң хөй-ниитизи эрткен 1975 чылды бодунуң төөгүзүнде эргилделиг үе кылдыр көрүп турарлар.

Референдум-бадылаашкынга чүүлдүгзүнүп көрген кол документиниң кол сорулгазы — ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын барымдаалаан күрүнени тургузары, бүгү хамаатыларның база дең эргелерин, оларның эргелерин болгаш хосталгазын хандырары боор турар. Мадагаскарның чону болза чаа ниитилелдиң суурун салыр ужурлуг үндезиннерни тургузары дээш, аажок эвес ажылдарны кылган. Национализастаарның чорудулгазы экономиканың хөй-хөй адырларында нептерээн. Аграр реформазын боттандырып турар, кадарчылыгның бүдүрүлге кооперативтерин тургускулап турар.

Национал бүрүн эргени быжыглаары, национал экономиканы хөгжүдеринге таарымчалыг байдалдарны тургузары, империализмге удур демисежип турар улустар-биле болгаш чурттар-биле ак-сеткил каттыштырылгазы, каяадаа каттышпазы болгаш боттуг нейтралитетти сагыыры, бүгү делегейге тайбың дээш демисежири база социалистиг чурттар-биле кады ажылдажылганы боттандырары — кол документиде бижиттинген чурттуң политиказының бо бүгү принциптери Мадагаскарның делегей талазы-биле алган хемчеглеринде амыдырап келген. Чижээ, малагасий чазак болза Анголаның Улус Республиказының империалистиг интервенцияга удур демиселин бодунуң деткип турарын медеглээн. Мадагаскар чепсеглениишкинның бүгү-нити дужурери дээш, Индий океанны тайбынның зоназы болдурары дээш туржуп турар. Социалистиг чурттар-биле кады ажылдажылганы боттандырары республиканың хамаарышпас эргезин быжыглаарынга дузалап турар деп, үстүнде айыттынган кол документиде чугаалап турар.

Референдум — бадылаашкынның ырак эвес мурнуу чарында дөмшилгелиг угланыышкынның дайзыннары чепсээн ам-даа салбаан дээрзин чалактың парлалгазы бижип турган. Чурттуң мурнунда ур болгаш берге орук туруп турар. Мадагаскар көрдүнген угланыышкыны-биле хөгжүүр талазы, бүгү чоннуң сырый каттыжыышкыны болгаш эрес-маадырлыг ажылдаары эргежок чүгула дээрзин чурттуң хөй-ниитизи тода билип турар.

Всеволод КАЛИНИН.
(«Правда» солундан).

ИТАЛИЯ ЧАЗАК КРИЗИЗИНИҢ ЭЖИИНДЕ

РИМ. (СЭТА). Италия чазак кризизиниң эжиинде турар. Италия социалистиг партиязының удуртукчулары христиан-демократтарлыг болгаш республикан [illegible]

[illegible]

МЕДЭЭЛЕР

ТООЛ-ШИИ

Школачыларның кышкы дыштаныылгазының хүннеринде республиканың найысылалының хөгжүм-шии театрындан ыр-шоор, каткы хөг, оюн-тоглаа черле үзүктелбес. Школачылар аңаа кээп дыштанып, күзелдиг аалчылары — Соок-Ирей, Харжыгаш болгаш өске-даа оюнчуктери-биле ужуражып турарлар.

В. Новацкий биле Р. Сефтиң «Емелияның аас-кежии» деп шиизи хүнде-ле ийи катап аныяк көрүкчүлерни өөртүп турар. Дыштаныылга үезинде «Емелияның аас-кежии» найысылалдың болгаш Черби, Кара-Хаак суурларының чеди муң ажыг школачылары көөрлер. Уругаар ол шиидеш ылак маадыры Емелиядан аңгыда, угаанныг Адыг, илби-шидилиг Шортан-биле ужуражырлар.

«Емелияның аас-кежии» деп тоол-шиини талантылыг аныяк режиссер Владимир Ласточкин тургускан. Уругларның кичээнгейин шиниң чурук-каасталгазы чайгаар хаара тудуп, оларны тоол оранынче эдерти бээр. Бо дээрге аныяк чурукчу Дугар-Сүрүн Ооржактың чогаадыкчы болгаш тывынгыр ажылдаанының херечизи.

Театрның орус бөлүүнүң артистериниң чаа шиизи — уругларга өөрүнчүг белек. Мында Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери — Л. Котов, З. Голубева, М. Рамазанова болгаш артистер Н. Черников, А. Фролов, А. Закиров, Е. Тихомиров, Л. Савельева, П. Кирдяшкина, П. Поздеев, В. Свешников олар чедиишкинниг ойнап турарлар.

В. БОЛАТ.

СОЛУН КЕЖЭЭ

Тоора-Хемниң Культура бажыңынга улус хөй чыылган. Оларның хөй кезии — херээженнер чөвүлелдериниң активчилери, мурнакчы ажыл-ишчи херээженнер. Херээженнерге тураскааткан «Силерниң дугайыңарда болгаш силерге» деп кежээниң болганы ол. Районга херээженнер чылын эрттирген комиссияның даргазы А. Ф. Панкратов чыылганнарга байыр чедирген болгаш моон соңгаар-даа үре-түңнелдиг ажылдаарын күзээн.

Кежээниң башкарыкчылары сценага үнүп келгеш, районнуң мурнакчы херээженнериниң чүткүлдүг ажылдарын дугайын, ылаңгыя тоску беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткенин, партияның XXV съездизинге төлептиг ужуражыр дээш ажылдап чурттап турарын чугаалап турганнар. Ынчангаш «Тоора-Хем» совхозтуң саанчылары Кол Ажыманың, Александра Сериңчиниң, хойжу Кая Бичемейниң, инек кадарчылары Кол Нюраның, Көвүкпен Дарыйның, аңчы Елизавета Кенденниң даараныкчы Раиса Тутатчикованың, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Анна Скобееваның болгаш өскелерниң-даа аттары чаңгыланып турган. Оларга бараалгаткан ырлар, шүлүктер болгаш танцы улажы берген. Тоора-Хем, Азас болгаш Ий Культура бажыңнарының бот-тывынгыр артистери оларга бараан болган.

А. НУГУУРАК.

ДЕМИР КЕСКИНДИЗИ

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының бүдүрүлгелери демир кескиндизи чыып дужаарының талазы-биле эрткен чылдың планын чедиишкиниг боттандырган. Чылдың соолгу хүннеринге чедир ону 1532 тоннаны дужаар тургаш, херек кырында 1600 тонна чедирген. Кызыл-Мажалыктың, Бий-Хемниң «Сельхозтехника» салбырлары, «Трансельхозтехниканың» Кызылда автобаазазы эрткен чыл планын ажыр күүсеткеннер.

И. ОЛДЫРЕВ.

СОЧИ ФЕСТИВАЛЫНГА

Эрткен чылдың соолгу хүннеринде Кара далай эриинде курорт хоорай Сочиге Бүгү-делегей аныяктарының ыр фестивалы көөр аас-кежиктиг болган мен. Фестивальга совет төлээлерниң удуртукчузу, сураглыг композитор, ленинчи комсомолдуң лауреады А. Пахмутова киржикчилерге байыр чедирип, чүве чугаалааш, чаагай чедиишкиннерин күзээн.

Фестивальдың түңнел кезээнге аңгы-аңгы чурттардан келгилээн 20 ажыг аныяк-өскен боттарының төрээн дылынга национал хөгжүм херекселдериниң үделгези-биле ырларны күүсеткен. Ылаңгыя Чилиниң оолдар ансамблиниң тайбың, күш-ажыл дугайында ырны, чаңгыс кижи дег, өткүт, тода күүседирге, фестивальдың бүгү киржикчилери холдарындан четтинчипкеш, аңаа улежып, чиртиледир бадырып тургулааннар.

Чырык чер кырынга мөңге тайбыңны тургузуп, улустарның акы-дуңмалышкы эп-найыралын быжыглаары — фестивальдың ырларының кол темазы бооп турган.

Ыры фестивалынга Чехословакияның, Совет Эвилелиниң, ГДР-ниң, Польшаның, Румынияның, Болгарияның болгаш Моол Арат Республиканың аныяктарының ырлары база-ла тайбыңның, хады ажылдажылганың херээнге тураскааттынган. Кубаның, Португалияның, Конгонуң, Чилиниң төлээлери боттарының чурттарының ажыл-амыдыралынга холбашкан сергек кыйгы ырларны чедиишкиннинг күүсеткен. Ук фестивальга янзы-бүрү темаларга ийи-чаңгыстың-даа, хөй-нүң-даа күүсеткилээни ырлар чаңгыланып, көрүкчүлерниң сеткилин хайныктырып, хейаъдын улам көдүрген.

Шак ол улуг фестивальды көрүп магадап ора, Төрээн Тывавыстың культурлуг амыдыралын ала-чайгаар-ла эргий бодап келдим. Бистиң республикада база-ла Надежда Красная, Кара-кыс Мунзук, Николай Өлзей-оол, Хүргүлек Конгар дээн чижектиг хөгүг, чараш үннүг артистеривис барыңга чоргаарланыр бис...

Ынчалза-даа чоннуң культурлуг амыдыралында чугула черни ээлеп турар ырның массалыг күүселдезинче кичээнгейни улам күштелдирери күзенчиг. Моон-биле чергелештир тыва улустуң хоочун ырларын чыып, оларның күүседикчилерин үн бижиир аппаратка бижидери чугула деп бодалдыг мен.

В. ТАМДЫН-ООЛ,
Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы.

КЕЛИР ОЛИМПИАДАГА

МОСКВА. Архитектураның А. В. Шусев аттыг музейиниң салбырында XXII Олимпиаданың кол-кол спорт тудугларының төлевилелдерин көргүскен делгелгени ажыткан.

Ында 80 чылдың Олимпиадазының оргкомитединиң, ССРЭ-ниң Спорткомитединиң, Күрхамааты-тудугнуң, Москваның архитектура-төлевилел эргелелиниң, ССРЭ-ниң Архитекторлар эвилелиниң кады кылган конкурузунуң жюризиниң демдеглээни эң дээре дээн ажылдарын көргүзүп турар.

Дуржулга төлевилелиниң төп эртем-шинчилел институдунуң конкурска киирген ажылы — Измайловота тудар 5 муң олуттуг спортзалының төлевилелин бирги шаңнал-биле демдеглээн.

ЧУРУКТА: Измайловода спорт залының макет-хевири.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Москвадан САГЫШ-СЕТКИЛДИ ХАЙНЫКТЫРАР

Москвада «Совет Россия» деп 5-ки делгелге. Мында Палехтиң, Мстёрының, Федоскинонуң—орус ус-шеверлерниң ыяштан кылган клас-кся ойнзарактары, хүн чайышнаан эрээн-шокар хээлери, карангыр өңде айырал-чайт чечектер, Дагестанның мастерлериниң чымчак кидис хевистери, аажок нарын кылыглары, Соңгу Осетияның мөңгүнден, Балхар суурнуң дой, шаажаң кылыглары, якут чазаныкчыларының, Чукотканың ужен мастерлериниң мамонт соогундан чазап кылганы аннаашкын, балыктаашкын, байырлал хөргүскен чазаныг кылыглары — шуптузу каттышкаш делгелгеде улусчу уран чүүл кезээниң чараш-каазызын, аян-шынчызын тургузуп турар. Россияның булуң, край, область бүрүзүнден чыгдынган ол чүүлдерниң арразында тыва даш чонукчуларының ажылдары база бир онзагай черни ээлээн.

«Совет Россия» делгелгеде тыва улустуң шаг-шаандан хөгжүп келген ус-шевер уран чүүлүн сес чазаныкчы мастерлер төлээлеп турар. Чараш чүүлдү дашка сиилбип көргүзеринге оларның арга-мергежилин, чогаадыкчы күүседиглери аңгы-аңгы. Хертек Тойбухааның шилдегер ак чонар-даштан чазап кылган тевелери, өске-даа аң, мал хевирлери көрүксенчиг чараш. Дириг амытаннарның тургустунган будужуунуң таарымчазын, бөйлустан чараш, чаагай кылдыр чаяаттынганын ол аажок тода көргүскен. Хертек Хуначын сиилбип кылганы ийи бут кырында сегиржип алган аъттары болгаш өске-даа ажылдары база-ла шевер холдарының чогаадыкчы утаанын түңнели. Дондук Тойбуханың даштан чазаан бичии шыдыраазы көрүштүг. Хевир-дүрзүнүң туружун ыяк билир, бодамчалыг чурукчу Байыр Баймыданың түрлүг арзылгннары кижиниң топтап көөрүнче боттары-ла хаара туда бээр. Тыва ус-шевер мастерлерниң арразында хереэжен мастер Раиса Аракчааның хээленчек дук-биле шыптынган, мыйыстары ээртинип чоруй берген телери чараш, чоргаар. Көгел Саааның дагның кашпагай аңы — аргар кошкарлары, Мөңгүн-оол Хертектиң семдер дүктүг, узун мыйыстарлыг сарлыктары, Бригад Дупчурнуң оолчургу улуну көргүскен ажылдары база көрүштүг.

Делгелгеде тыва ус-шевер мастерлериниң ажылдары орта дөмейлежир, чүүлдеш ажылдарының чогу-биле онзаланып турар. Тыва улустуң бичии скульптураны шаандан сайзырадып келген чаңчылдарын олар уламчылавышаан, чаа чогаадыкчы дилээшкиннериниң, хайгааралдың сиңниххени ол ажылдар «Улусчу уран чогаадыкчы бүдүрүлгелерин сайзырадыр дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга дүүштүр улам ханы сайзыралды, нептереңги алыр ужурлуг.

Улусчу чогаадыкчы ус-шевер мастерлерден аңгыда, Тыва АССР-ниң уран чүүлүн «Совет Россия» делгелгеде профессионал чурукчулар болгаш графиктер база төлээлеп турар.

РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу Сергей Лаптын «Төрээн черим дугайында сюита» деп бөлүк чуруктарындан «Таңдының делгемнери», «Мөңгүн-Тайга» деп чуруктары өң-кааставга, сеткил-сагыш илередилгезиниң талазы-биле ылгалып турар. Тываның бойдузунуң онзагайын, ооң дээрниниң арыг мөңгүннелчээн, ногаан, көк, алдын-сарыг өңнериниң чүүлдежип, дагларының шынаазарының аян-шинчизин киирип турарын көрүп болур. «Тыва тон» деп натюрмортта чыып көргүскен тыва эт-херекселдер улустуң чогаадыкчы чоруунуң төнчү чок ханызын көргүзүп, араттарның нарын, чараш эдилелдерин: торгу, хилиң пөстерден даарап, кидистен өйүп, ыяштан чазап, шылбадан аргып, хөм, демир-дестен хелтеп, кудуп ап, сагыш-сеткилиниң өөртүп чорааныының херечизи болур.

Чурукчу Саая Сарыг-оол «Чайлагда наадым» деп чуруун бөгүнгү ажыл-ишчи кижилерге, малчыннарга турасхаатхан. Күш-ажылдың байырлалында чыглып келген кижилерниң өөрүшкүзүн, ажыл-ижиниң түңнелинге сеткил ханыышкынын чурукчу ханы илередип шыдаан. Байырлалга чыылганнарның арын-шырайы, шаяк-хеви, ог кырында киискээн кызыл тук, хүрешкен мөгелер, чуруктуң өңү, тургузуу ол дугайын херечилеп турар.

Аныяк чурукчу Юрий Деев «Эш Ленин» деп чуруунда нарын философчу бодал сиңген төөгү темазын шилип алган. Ооң маадыры — чээрбиги чылдарда тыва арат В. И. Лениниң чуруун бир дугаар көрүп, улуг баштыңчының Совет эрге-агырганы чарлаан хүнде делегейниң дээскиндир ужуктурган «Улустарга тайбың!» деп лозунгчунуң ужурларин номчуп, баштыңчы-биле иштиңде сүмележип, ооң өөредиин хүлээп алганын илередип турарын көргүскен. Чуруктуң даштыңдан көөрге, онзагай чүве чок-даа болза, мында улуг ханы утка, бодал сиңгенин эскерип каар бис.

Тываның чурукчуларының делгелгеде киирген графика ажылдарындан Иван Салчактың «Үш эртемниг оол» деп тыва улустуң тоолунга өңнүг тушь-биле чурук каастаалгазын онзалап болур. Чурукчу ол ном каасталгазын чоннуң аас чогаалын, төөгүлүг болгаш этнографтыг байдалдарны, улусчу уран чогаадылганы ханы билиринге үндезилеп кылган. Ону улустуң эрги эдилелдерин, хээ-угулзаларын каасталгада киирген ындан ону көрүп болур. Тоолдуң болуушкуннарын ол долу хайнымаажы шимчээшкинде, хөгжүт, а чамдыкта шала шоодуглуг-даа кылдыр көргүскен. Оон аңгыда Леонид Спрыгинниң «Ус-шевер мастерлер» деп сериязындан линогравюралар база киирилээн.

Бо «Совет Россия» деп делгелгеде Тываның чурулга уран чүүлү оон мурнуку делгелгелерге көөрде байлак болгаш ханы утказыг хөй ажылдар-биле төлээлеттингенин республиканың аныяк уран чүүлүнүң шапкын хөгжүлдезиниң, чогаадыкчы бедиктерже бурунгаар базымының херечизи.

Совет Тываның чурукчуларының чедиишкиннериниге өөрүвүшчээ, оларның амгы үениң улуг темаларынче дидим, идепкейлиг ханылаашкынын көөрү күзенчиг.

Тываның экономиктиг, культурлуг улуг чаартылгаларын, республиканың сайзыраңгай үлетпүрлүг, кедээ ажыл-агыйлыг, чаа хоорайларлыг, бедик культуралыг амыдыралын долузу-биле көргүзүп, Тываның чоогунда хайнып кан Саян-Шушенск электростанциязының, Байкал-Амур магистралының тудуглары база көрүүрү күзенчиг. Ус-шевер чогаадыкчы мастерлерниң ажылдарында улуг хевирниң скульптура ажылдарын, каасталга, шимеде талазы-биле улусчу чогаадылганың янзы-бүрү хевирлери сайзыраңгайжыдарынче сагыш салыры чугула. Зоналарның болгаш Россия Федерациязының делгелгелеринге Тываның бөгүү чурукчуларының идепкейлиг киржилгези оларның соксаал чок чогаадыкчы ажылындан хамааржыр.

Бистиң чурукчуларывыстың мурнунда чоокку үеде безин харысаалгалыг улуг сорулгалар салдынган. СЭКП-ниң XXV съездизинге тураскааткан «Күш-ажылга алдар!» деп Бүгү-эвилел делгелгезинге, «Чурттуң чалыылары» деп Бүгү-Россия делгелгезинге киржиринге белеткел ажылдары шапкынчаан. Ол делгелгелерге бистиң хөй национал чурулга уран чүүлүвүстүң одуруунга быжыг туружун ээлээн Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелиниң коллективи база соруктуг белеткенип, идепкейлиг киржир боор дей бүзүрел бар.

С. ЧЕРВОННАЯ,
искусствоведение талазы-биле эртем кандидады, ССРЭ-ниң Чурулга уран чүүл академиязының эртем-шинчилел институдунуң улуг эртем ажылдакчызы.

телевидение

ЯНВАРЬ 9-ТА

МОСКВАДАН

7.30—Хоккейге эш-хуузунуң делегей ужуражыышкыны. ЦСКА — «Бостон Брюинз» Бостондан (АКШ) өңнүг дамчыдылга.
10.00—«Чурук бүрүзүнде—хүн». Өңнүг.
10.15—Уругларга фильм. «Кочалчыгаш болгаш картошка хаан». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. (Венгрия). 4-кү сериязы. Өңнүг.
11.00—Медээлер.
11.10—Мультфильмнер программазы: «Ярангада от хып тур». «Сени, шиңме!»
11.40—Киножурнал.
11.50—«Чурукчулар дугайында» ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу А. Пластов. 2-ги дамчыдылга. Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

12.20—«Бүгү арткан амыдыралымда». Уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы.

МОСКВАДАН

13.30—«Чогаадыкчы».
14.00—«Каң канчап катканы». Хөй сериялыг уран-чечен өңнүг телефильм. 6-гы сериязы — «Мөңгежирээни».
14.55—Классиктиг музыка концерти. Өңнүг.
15.10—Программа номчулгазы.
15.15—«БАМ-ны бис тудуп тур бис». Өңнүг.
15.50—«Граф Люксембург». Ф. Легарның опереттазын ёзугаар музыкалыг телешииниң баштайгы көргүзүлгези.
17.30—«Үе». Информастыг программа.
18.00—Киножурнал.
18.10—Классиктиг музыка концерти. Өңнүг.
18.25—Хоккейге эш-хуузунуң делегей ужуражыышкыны. ЦСКА — «Бостон Брюинз» Бостондан (АКШ) өңнүг дамчыдылга. 3-кү үези.

КЫЗЫЛДАН

19.05—Телемедээлер.
19.30—«Абдумуратовтарның күш-ажылчы хүннери». Документалдыг фильм.
19.40—«СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур». Дамчыдылга.
20.05—«Дилээшкинде кижилер». Документалдыг фильм.
20.15—«Тываның неделязы». Информастыг программа.
20.35—Чаралдар.
20.40—Телефильм.

МОСКВАДАН

21.00—«Хат-биле кожа». Документалдыг телефильм.
21.10—«Граф Люксембург». Ф. Легарның опереттазын ёзугаар музыкалыг телешииниң баштайгы көргүзүлгези.
22.50—23.00—Чапсар.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Автомобиль, скрипка болгаш Клякса деп ыт» 12.00, «Солаңгылыг аас-кежиктиң сылдызы» (2 серийлыг) 9.00, 14.00, 17.20, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ревсти эгидикчер» 9.00, 10.25, «Сагыш мыкаш чаан оглу» 11.50, 14.00, 15.45, «Агаарга эжиндирикчи» 17.35, 19.25, «Катерина Измайлова» 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чорвен биле Скролан» 10.30, 12.50, «Бобби» (2 серийлыг) 14.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сени, шиңме!» (6—8 үндүрүлгезн) 10.00, 12.00, «Көк шурулуг бизек» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

Кызылдың уран чүүл училищези 1975-76 өөредилге чылында белеткел бөлүүнге дараазында салбырларга өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур: үрер хөгжүмнүүнге (кларнет, гобой, саксафон, труба, флейта, фагот, туба), улустуң хөгжүм херекселиге (баян, дошпулуур, игил, чанзы, чадаган, бызаанчы), вокал, клуб специализациязынга (хореография, улус чогаалы)

Училищениң директорунуң адынга билдиришкинге дараазында документилерни кожар: эртем-билииниң дугайында аттестат (боду), төрүттүнгениниң дугайында херечилел, паспорт (боду көргүзер), 3×4 хемчээлдиг 4 фото-чурук, шериг билеедизы киир бижидилге херечилели (боду көргүзер) 286 хевирниң медицина шинзылгазы.

Киирериниң экзаменнерин чүгле специализациязының талазы-биле (дыңнаары, угаан-биле бодаары, ритм) 1976 чылдың февраль 1-де чорудар.

Хүлээп алдынган үндезни националдыг өөреникчилерин күрүнениң бүрүн хандырылгазынга киирер.

Училищениң адрези: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу 2. ийиги каът, телефон 29-26, 25-70.

АЖЫЛЧЕ ЧАЛАП ТУР

«Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазы:

1, 2 класстың чолаачыларын, 2, 5 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг 3-кү класстың чолаачыларын, котельная черинге электрикти, электри-биле дуңзаалакчыны, автослесарьларны, диспетчерни, таңныылдарны чалап тур.

Баар черниң адрези: Кызыл хоорай, пер. Трудовой 3 а.

«Тыва септелге тудуг» трестиң бот-орулга-чарылгалыг механизация участогу:

Чолаачыларны, автокранчыларны, Э-652, Э-602 экскаваторларга экскаваторжуларны, башкылыг краннарны эптээринге болгаш ажылдаарынга слесарь-оптекчилерин, С-100 болгаш ДТ-75 бульдозерлерге бульдозерисчилерин, карбюраторжуларны, карбюраторлуг болгаш дизельдиг моторлар септээр талазы-биле слесарь-моторжуларны чалап тур.

Ажылдаарын күзээннер 54-28 телефон-биле холгааш, билип ап болур.

Сергей Шомбаевич Сыгыртаның адынга Кызылдың КАИ-зиниң 1967 чылдың апрель 21-де тывысканы УТ сериялыг, № 539666 чолаачы шинзылгазы читкен төлээде, ону күш чок деп санаар.

ЧАА ЧҮҮЛДЕР

ЧАА ИНСТИТУТ

Запорожье хоорайда дөрткү дээди өөредилге чери—индустриалдыг институт ажыттынган. Аңаа баштайгы кичээлдер январь 3-те эгелээн.

Бо дээди өөредилге черни Днепропетровскиниң металлургия институдунуң салбырының баазазынга тургускан. Амгы үеде ол улус ажыл-агыйынга бедик мергежилдиг кадрлар белеткээр чер болу берген. Металлургия үлетпүрүнүң, тепло-энергетика, машина болгаш прибор тудуушкунунуң специалистерин аңаа белеткээр.

Институттуң хүндүскү, кежээки, бот-өөредилгелиг салбырларында үш муң студентилер өөренип турар. Онгу беш чылдың чылдарында оларның саны үш катап көвүдээр.

Г. ТРАНДОФИЛОВ,
СЭТА-ның корр.

БАШТАЙГЫ КОМПЛЕКСТЕР

Чувашияның Моргауш районунда чаа чылдың баштайгы хүннеринде үш мал комплекизин ажыглалда киирген. «Сеятель» колхозта эът фабриказы чылда дөрт муң центнер хаван эъдин бүдүрер. «Герой» колхозта, «Сундарский» совхозта комплекстер чылдын-на 20 муң центнер ажыг сүттү бээр.

Тоску беш чылдың чылдарында кедээ тудугжулар малчыннарга 50 ажыг объектилерни дамчыдып берген. Ол сүт, эът бүдүрерин көвүдедиринге дузалаан. Онгу беш чылда чүс ажыг баштайгы комплекслерни ажыглалга киирер.

В. ЖЕЛЕЗНЕВ,
СЭТА-ның корр.

ЭКРАННАР КЫВА БЕРГЕН

Чаа чылдың баштайгы хүннеринде Алтайның дыка хөй ыраккы суурларында телевизорнуң ак-көк экраннары бир дугаарында кыва берген. Районнар төптери Мамонтовода, Шебалинода, Усть-Канда чаа телеретрансляторлар ажыглалда киирген. Москвадан болгаш Барнаулдан дамчыдылгаларны бөгүн дагларда хойжулар, ыяш белеткекчилери, Кулунданың ыраккы суурларының тараажылары көрүп турар.

СЭТА-ның корр.

ӨРТ ӨЖҮРЕРИНГЕ

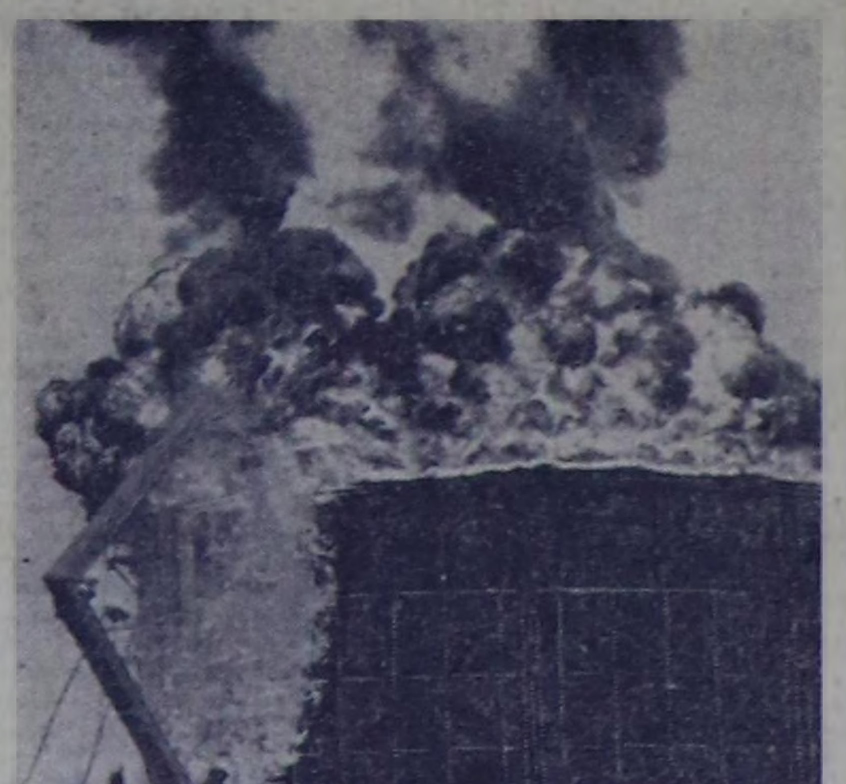

Азербайджан ССР. Беш муң кубометр ишкир бензин кудуп каан өртенген доскаарның чалбыжын өжүреринге чүгле тозан секунда херегленттинер. Ону ГДР-ниң болгаш Совет Эвилелиниң өрт шериглери Бакудан ырак эвес шөлге херек кырында бадыткааннар.

ГДР-ниң өрт камгалал институдунуң, ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозунуң өртке удур камгалалдың Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң, ССРЭ-ниң ЭА-зының физиктиг химия институдунуң тускай эртемниглери кывар чүүлдерни болгаш өрттенивчел суук бүдүмелдерни саваллаан доскаарларның өртүн өжүрерде көвүк үндүрериниң чаа күштүг аргаларын үш хүн дургузунда шенеп көрген.

ЧУРУКТА: көвүктелир бүдүмелдер-биле чалбыштыг өртү өжүрүп турары.

(СЭТА-ның фотохрониказы)

Дадарыышкынга удур

Демирниң дайзыны, ону дат үрээр деп чүвени кижи бүрүзү билир. Ынчангаш ол кайда-ла кестүп келген болдур, ындыг дадарыышкын улам калбарбазын дээш, бүгү аргалар-биле ону аштап арыглаар эки. Чоокка чедир-ле ол дугайын ынчаар бодап турган.

Соолгу үеде специалистер демирниң дадарып, үрелиринге удур демисежириниң оон-даа нарын, чаа аргазын тыпкаш, сүмелээннер. Демирниң дадара берген черин тускай бүдүмел-биле чаарга, ооң үрелген черлерин ээлдирипттер болгаш ону калыг кылдыр, куургады туда бээр. Ооң соонда ынаар кислород-даа, ол-шык-даа эртип шыдавас апаар.

Безектерниң болгаш конструкцияларның дадарып, үрелген черлерин механиктиг арга-биле арыглаар чорук негеттинмес болгаш ону тускай бүдүмел-биле чаапкаш, кадырып каарынга ийи, ийи чартык катап эрээш чарыгдал үнер, дериг-херекселдер база херегленттинмес болур.

Горькийниң инженер-тудуг институдунга демирниң дадарар чоруунга удур демисежириниң ындыг таарымчалыг аргазын ажылдап кылган. Ооң составынга поливинилацетатты кол чүүл кылдыр ажыглаар. Ол бүдүмел канчаар-даа дадарган черлерни «арыглап» шыдаар. Ол суук бүдүмелди кандыг-даа арга-биле чаап база болур.

Дадарган демирниң аштап, арыглаан черинге тыптыр пленказы дыка быжыг болгаш ажык черге безин демир кылыгларны бүдүн чыл дургузунда идегелдии-биле камгалаар аргалыг.

И. ОЛДЫРЕВ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарьның 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче холгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 43.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00212.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 7 (9992) | 1976 чылдың январь 10, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

СЭКП-ниң область комитединиң VIII пленуму

Дүүн СЭКП обкомунуң VIII пленуму болуп эрткен.

Пленум партияның XVI область конференциязының айтырыгларын чугаалажып көрген.

Бо айтырыг талазы-биле дыңнадыгны СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин кылган.

Пленум организастыг айтырыгны чугаалашкан. Өске ажылче шилчээни-биле холбаштыр эш В. И. Поповту СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү болгаш секретары хүлээлгелерден хостаан.

Женевага чугаалажыышкыннарны катап эгелээр

Ийи таланың аразынга дугуруушкаа ёзугаар стратегтиг чепсегленишкинниң кызыгаарлаар талазы-биле ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың төлээлериниң аразынга чугаалажыышкыннары Женевага январь 28-те катап эгелээр.

(СЭТА).

ДЕҢ-ДЕСКИ АЖЫЛДААР

Совет кижилер онгу беш чылче хайныккан энергиялыг, чогаадыкчы сорук кириишкиннинг, бүрүн долу күштерлиг кирипкен. СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң совет улуска Чаа чыл байырында: «Онгу беш чылда—Тайбыңның болгаш тургузулганың беш чылында, шынарның болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң беш чылында, улустуң чаагай чоруун улам көдүрериниң беш чылында улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарын бо хүннерде совет кижилер идепкейлиг чугаалажып турар. Ынчангаш совет ажыл-ишчи бүрүзү ол беш чыл ниитизи-биле чуртка болгаш ооң бодунга чүнү бээрин билир. Ону боттандырарынга бодунуң салыышкынын киирер деп изиг чүткүл харын оон үнүп турар» деп айыткан.

Бо хүннерде «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының» талазы-биле XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин хайныышкынныг чугаалажыышкынның үезинде массаның күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүнү улам өзүп турар. Ажылчыннар, колхозчулар болгаш интеллигенция ол эң чугула документини бүрүн долузу-биле чүүлдүгзүнмүшаа[illegible]ртияның айытканы өндүр улуг планнарны те[illegible]тиг күүседиринге долу шиитпирлиин илергейлеп, уткуштур планнарны, бедиткен хүлээлгелерни ап турар.

Найысылал Кызылдың даараныглга комбинады, № 3 АТБ, 48-ки тудуг база «Кызыл тудуг» эргелелдеринде Р. Ф. Григоровичиниң, С. А. Борбак-оолдуң бригадалары XXV съездиге төлевилелди танышкаш, боттарында бар аргаларны болгаш курлавырларны санап көргеш, уткуштур планнарны алгылаан. Чижээ, № 3 АТБ-ниң коллективи бо чылдың планныг онаалдазынга немей 3 муң тонна чүъкту сөөртүрүн база 335 муң тонна-километр чүък саарылгазын ажылдап кылырын айтып турар. Бо коллективтиң автомобильчилери чаа чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш, деӊ-дески ажылдааш, ийи айларда чүък сөөртүр планын XXV съездиниң ажыттынар хүнүнде күүседирин хүлээнген.

48-ки тудуг эргелелинде Р. Ф. Григоровичиниң бригадазының малярлары боттарының аргаларын ылаптыг санап көргеш, шеверлел ажылынга чылда доктааттынган онаалда 71 муң дөрбелчин метр турда, ону 76 муң дөрбелчин метр чедиририн, олла үеде 600 рубльдең эвээш эвес тудуг материалдарын камнап алырын шиитпирлээн.

СЭКП Кызыл хоорkомунуң бюрозу күш-ажылчы коллективтерниң иштики курлавырларын болгаш аргаларын өөренип көөрүнге уткуштур планнарның улуг ужур-дузазын барымдаалааш, ындыг коллективтерниң эгелээшкинин чоокта чаа чүүлдүгзүнүп деткээн.

Эрткен беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде чедиишкинниг доосказ «Тыва даг-дүгү» комбинат, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрези, Кызылдың алгы заводу, даараныглга комбинады болгаш «Кызыл тараачын», «Көк-Тей», «Сукпак» ышкаш өске-даа хөй-хөй коллективтерниң дуржулгазындан алырга, олар барык-ла чылдың баштайгы айларындан-на шыңгыы график ёзугаар, бедик темп-биле, деӊ-дески ажылдап турарлар.

Тоску беш чылдың түңнелдерин хандыр анализтеп, сайгарып көөрге чамдык коллективтер боттарының иштики курлавырларын болгаш бар аргаларны четпес ажыглап, чыл эгезинден-не деӊ-дески эвес ажылдап турарындан социалистиг хүлээлгелер хамаан чок, күрүне планын безин күүсетпес. Чижээ, Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинады планын күүсетпейн, эрткен чылын 7 муң кубометр тудуг кезектерин болгаш конструкцияларны, а тууйбу заводу 5 миллион хире тууйбуну чедир бербээн. Ооӊ ужурундан чамдык тудуг коллективтерин материалдар-биле хандырарынга берге байдалга таварыштырып, планын күүсетпезинге чедирип турган. Ол ышкаш Чадаананың, Кызылдың хлеб заводтары, балык заводу болгаш өске-даа чамдык коллективтер планнарын бо-ла күүсетпейн баргылаар.

СЭКП Төп Комитединиң декабрь (1975 чыл) Пленумунга социалистиг улус ажыл-агыйының өйтавында амыдыралчы чорудулгазының үндезиннериниң үндезини—план дээрзин, ону шыңгыы, хажык чокка күүсеткен турарын онза чугулалап демдеглээн. Ынчангаш партия организациялары чылдың эгезинден-не планныг сорулгаларның күүселдезинче бүгү ажыл-ишчилерниң күжүн мобилизастаар, ол дээш ажылдакчы бүрүзүнүң, бүдүрүлге, ажыл-агый удуртукчуларының харысалгазын бедидер, олардан партийжи принципиалдыг негелдени күштелдирер ужурлуг.

«Онгу беш чылды—шалыпчы күш-ажыл-биле!» деп лозуң-биле хоорайларның болгаш көдээниң бүгү ажыл-ишчилери бо хүннерде ийи дакпыр күжениишкин-биле ажылдап кирипкен. Партия, профэвилел, комсомол организациялары болгаш совет, ажыл-агый органнары бүдүрүлге участогу бүрүзүнге бедик көргүзүглерни чедип алыры, социалистиг чарышты нептеренгейн-биле калбартыры, улус ажыл-агый планнарын күүседири дээш эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылыр хүлээлгелиглер.

ЧОННУҢ СОНУУРГАЛЫ

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус-ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин, бүгү улус-биле бир демей, «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыннары, тускай эртемниглери улуг сонуургал-биле таныжып, долузу-биле чүүлдүгзүнүп хүлээп ап турар. Совхозта партия комитеди ол төөгүлүг улуг документини чонга таныштырары-биле пропагандистерни түс-түс салбыр, бригада бүрүзүнче чорудкан. Ындыг хуралдарның бирээзи совхозтуң чолаачылар, механизаторлар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның ортузунга болган.

Чаа онгу беш чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының дугайында СЭКП ТК-ның төлевилелин чыылганнарга совхозтуң директору Н. Балчый-оол таныштырган. Совхозтуң 9-ку беш чылда канчаар ажылдаанын чугаалааш, төлевилелдиң кодээ ажыл-агый талазы-биле айытынган сорулгаларны ол делгеренгей-биле сайгарып, ону боттандырарының арга-курлавырларын чугаалаан. Ылангыя совхозтуң машина-трактор паркызында чедир ажыглаттынмайн турар курлавырлар барын ол демдеглээн.

Совхозтуң мурнакчы чолаачызы, Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы Чооду Самданович Сүлдүм сөс алгаш, ол дээрге совет кижи дээш партияның ада-сагыш салыышкынының херечизи, тайбыңның, күш-ажылдың канчаар-даа аажок улуг программазы-дыр дээн. Аңаа харыы кылдыр мурнувуста салдынган сорулгаларны күүседир дээш ийи дакпыр күжениишкинниг ажылдаар ужурлуг бис. Ынчангаш бодум хуумда улам кызып ажылдап, сүт чедирип турар малчыннарымга үзүктелиишкин болдурбайн, ээлчеглиг съездиниң ажыттынарынга чедир 200 литр кывар-чаар материалды камнап алыр мен дээн. Ооң соонда санал берген эштер төлевилелди бүрүнү-биле деткип, боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган.

Ындыг хуралдар совхозтуң өске-даа албан-организация черлеринге, бригадаларга бедик көдүрлүүшкүннүг байдалга эртип турар. Хуралдарга санал берген эштер чаа онгу беш чылда төрээн чуртувустуң херин базымынга чоргаарланып, ында төлевилеттинген сорулгаларга хей-аът кирип, партийжи съездиниң ажыттынар хүнүнге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш улам күжениишкиниг ажылдаарын хүлээнип, төлевилелди бүрүн чүүлдүгзүнүп деткип турар.

Партияның бо төөгүлүг документизин чонга таныштырар ажыл совхозта ам-даа үргүлчүлевишаан.

К. ЛАПЧАА,
совхозтуң кол инженери.

Партияның XXV съездизин төлептиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарышка № 2 АТБ-ниң коллективи бедик көдүрлүүшкүннүг кириишкиннээн, беш чылдың планныг онаалдазын 4 чыл 9 ай дургузунда күүседипкен.

Ында № 1 автоколоннаның коллективи беш чыл планын өскелерден мурнай-ла чедиишкинниг күүсеткен. Мурнакчы автоколонна ам онгу беш чылдың бирги чылының онаалдазын күүседиринче чоокшулаан. Күш-ажылчы чедиишкинин олар партияның XXV съездизинге тураскааткан. Бо автоколоннада дуржулгалыг чолаачылар Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Н. Гаркушев, П. Сумба, Н. Галочкин, № 3 автоколоннаның чолаачызы В. Прибытко, слесарь А. Левушкин олар чарыштың тиилекчилери болуп, хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар.

ЧУРУКТА: беш чылдың шалыпчылары: (солагай таладан) слесарь А. Левушкин биле № 3 автоколоннаның чолаачызы В. Прибытко.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

СЭТА-НЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Чамдык информация агентилелдери болгаш барыын чук парлалга органнары ракеталыг болгаш десант шериглери сөөрткен совет шериг корабльдери Анголаның эриктериниң чанында тускай шимчеп чоруп турар дээрзиниң дугайында дыңнадыгларны нептередип турар.

СЭТА мооң адаанда чүүлдү медеглээринге төлээлеттирген:

Барыын чүк агентилелдериниң болгаш парлалга органнарының бо бүгү дыңнадыглары кандыг-даа үндезин чок, караажыгээр кылган хоозун чулчуруушкун болбушаан, каяадүр-ле өнчүк-чоңгаалыг чүүл боор турар. Анголаның эриктериниң чанында кандыг-даа совет корабльдер, кандыг-даа тускай шимчээшкиннер чок. Ол шын эвес медээни Африканың Чаңгыс эп Организациязының онза сессиязының ажылынга холбаштыр нептеретпишаан, барыын чүктүң чамдык бөлүктери, мурнуу-африканчы соок-язы ылтакчыларының болгаш өске-даа реаксылыг күштериниң Ангола Улус Республиканың хоойлу-дүрүм ёзугаар, суверенниг чазаанга удур дорт интервенциязын деткииринче угланган боттарының-на үүлгедиишкиннеринден делегейниң хей-ниитизиниң кичээнгейин астыктырарын күзеп турар-дыр.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ ХАМААТЫЗЫ—БЕДИК АТ

Чаа хевирниң паспортун тыпсыры чуртта уламчылап турар. Партияның, күш-ажылдың болгаш дайынның хоочуннары, бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш чаартыкчылары — улуг-даа кижилер, оң алды харлыглар-даа ону ап турарлар. Олар дүрүм ёзугаар чоргаарал-биле: «Мен Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» дижип турар.

Чаа документиниң тыпсыры чер болганга совет патриотизминиң көргүзүү, улуг совет Ада-чуртунга ынакшылдың демдээ болуп турар.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң хамаатызының чаа паспортун алыр дээш Воронеж хоорайның Коминтерн районунуң сураглыг кижилери байырлалдыг кылдыр кеттингилеп алгаш, дайынчы болгаш күш-ажылчы орден-медальдарын кагылап алган кээп турган. Оларның аразында «Электросила» заводтуң слесары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Ф. Шаламов, Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннары курлавырда генерал-майор А. П. Бажанов болгаш фашистерден Воронежти хостаары дээш тулчуушкуннарның киржикчизи В. П. Корков олар бар. Оларның-биле кады совет паспортту баштай кээп алыр деп бедик алдарны чоокта шеригден халашкан дайынчылар болгаш эң дээре өөренип турар онгу класстылар чедип алганнар. Оларга чаа документини Коминтерн аттыг алдарлыг экскаватор заводунда даргаа, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Г. Ф. Ануфиев тыпсып берип турган.

Кокчетавка паспортту мастер М. А. Абулкасымов алган. Ол ат хоорайжыларга эки билдингир. Чоокта чаа, Кокчетав хоорайның 150 чылының оюнда «Хоорайның хүндүлүг хамаатызы» деп атты аңаа тывысккан. Магзи Абулкасымович ында ам 34 чыл ажылдап турар. Оон-биле кады ооң ийи уруу, оглу болгаш кадайы ажылдап турар. Ооң оглу ам Совет Армияда албан эртип турар.

— Чаа паспортту эң-не үнелиг документ кылдыр кадагалаар мен — деп, хоочун ажылчын эр-бүлезиниң ол баштыңы чугаалап турар.— Уругларымга база ынчаар чагыыр мен. Делегейде бирги Советтер чуртунуң хамаатызы болур деп чүве өндүр улуг аас-кежик-дир.

Украинаның Кострома районунда Сөметь деп суурнуң Культура бажыңын байырлалдыг-биле шимээн турган. «Октябрының 22 чылы» колхозтуң дөртен чыл иштинде туруп турарының дургузунда чаалап алганы кызыл тугу сценага киискээн. Кострома райкүүскомунуң даргазы А. Максимов олурушканнар шайыралдыг адын «аскан турда, паспортту Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры П. А. Малининага тывыскан. Ол болза бо суурга 70 чыл чурттаан, оларның 30 чылының дургузунда ында колхозту даргалап келген. Малининаның караанга-ла, ооң боттуг киржилгези-биле Сөметь суур чаагайжыттынган, амгы үениң суурү — ында мурнакчы колхозтуң төвү болу берген.

— Мен холумда хүндүлүг мандатты тудуп алдым — деп, П. А. Малинина чугаалаан.— Ынчангаш мээң чуруум болза күчүзүн бодувустуң хүн бүрүдеги ажылывыс-биле бижыглап турарывыс өндүр улуг Совет күрүнениң хамаатылары бүгү совет кижилер дээш, мээң чорум дээш, бодум дээш чоргаарал-биле бүргеттинип турар-дыр.

Малининаның соонда паспортту ховуларның болгаш фермаларның мурнакчылары хөй кижилер алганнар.

(СЭТА-ның корр.)

Идеология ажылының хроникаzы

СЪЕЗДИГЕ УТКУШТУР

ДУШАНБЕ. «Тайбыңның болгаш демниглениң безыннары» — Таджик күрүнениң Фирдоуси аттыг республика библиотеказынга ажыттынган ном-чурулганың улуг делгелгези ынчаар адаар. Тоску беш чыл планының чылдарының дургузунда Таджикистанның ажылчы чоннарының чаагай амыдыралының өзүлдезиниң дугайын номнар, фотографиялар, диаграммалар чугаалап турар.

Тоску беш чылдың дургузунда бистиң чуртувустуң чедиишкиннери, «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин партия, комсомол активтериниң, «Билиг» ниитилелдиң лекторларының пропагандалаарынта ол делгелге дузалаар.

АШХАБАД. Республиканың хоорайларында болгаш районнарында ниитилел-политиктиг номчулгалар эгелээн. Республиканың профэвилел организацияларының активтери, «Билиг» ниитилелдиң кежигүннери совет улустуң тоску беш чылда чедип алган чедиишкиннериниң дугайын чугаалап, ажылчы чоннарны СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч). Пленумунуң шиитпирлери-биле таныштырып, партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин тайылбырлап турар.

ТАЛЛИН. Эстонияның далай пароходствозунуң эң-не «аныяк» судноз — «Иван Покровский» деп теплоход баштайгы эжиндириишкинден төрээн портунда ээп келген. СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар болдурган эжиндириишкинин хуусаа бетинде доскан.

СЭКП-ниң XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин парлап үндүргенде судно эжиндириишкинге чораан. Ол документ далайжыларның улуг сорук кириишкинин болдурган. Коммунистерниң эгелээшкини-биле экипаж онгу беш чылда бүгү-ле рейстерни шалыпчы ёзу-биле чорудар деп шиитпирлээн.

Ам пароходствонуң судноларында беседалары, «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажыыр өөрүн органнзастап турар.

ПЕНЗА. Партияның область комитединиң пропагандисчи бөлүү областың районнарынче аттаныпкан. Дуржулгалыг лекторлар, дээди өөредилге черлериниң болгаш техникумнарның башкылары колхозтарга болгаш совхозтарга, бүдүрүлгелерге, тудугларга баргаш, партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелиниң дугайында лекцияларны номчуур, онгу беш чылда партияның сорулгаларын тайылбырлаар талазы-биле чер-черниң партия организацияларының масса-политиктиг ажылынга дузалажыр.

XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып тур

ЧОГААДЫКЧЫ ИДЕПКЕЙНИ КӨДҮРГЕН

Бистиң партиявыс болгаш улузувус СЭКП-ниң XXV съездизинче уткуштур чаңгыс эптээкчилдиг чоруп орар. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин бүгү чуртта калбаа-биле чугаалажып турар. СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунуң соон дарый парлап үндүрген бо чугула документ бүгү совет кижилерниң хей-аъдын кирип, оларның чогаадыкчы идепкейин көдүрген.

Чурттуң хөгжүлдези-биле холбашкан кандыг-даа айтырыгны эң чогумчалыг шиитпирлээриниң аргазы болза чоннуң мерген угаанынга даяныры, ооң сүме-бодалын, саналын барымдаалаары болур деп бистиң партиявыс санап келген.

Төлевилелди чугаалажып тура, совет кижилер хамыкты мурнай ол документиниң чүүлдүгзүнүп хүлээп алганын илергейлевишаан, ленинчи партияның ТК-зының, ооң Политбюрозунуң, ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң бодунуң иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле мерген угаанныг политиказының могаг чок ажыл-чорудулгазының үре-түңнелдеринге сеткил-ханыышкынның чылыг сестерин чугаалап турарлар.

Кызылдың партия активиниң хуралынга төлевилел талазы-биле илеткелди СЭКП хоорком унуң секретары **Б. П. Свинцов** кылган. Найысылалдың үлетпүрүнүң, тудуг, транспорт, коммунал-амыдырал хандырылга организацияларының эрткен беш чылда ажылын анализтээш, хоорайның партия организациязы СЭКП-ниң XXIV съездизиниң бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер талазы-биле шиитпирлерин дүүштүр техниктиг дешпилгеге үндезилеп күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, чаа хевирниң продукциязын бүдүрүп үндүрерин шиңгээдир дээш элээн хемчеглерни алганын илеткелчи демдеглээн. Тоску беш чылда хоорайның үлетпүрү пландан ажыр барык төс миллион рубльдиң продукциязын бүдүрген, 2 муң ажыг тонна чүъкту сөөрткен.

Найысылалдың улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга тоску беш чыл ёзулуг-ла шапкын хөгжүлдениң чылдары болган. Продукция бүдүрериниң өзүлдезиниң темпизи 34,5 хуу болган.

Ажыл-херекке чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир улуг хоожудаашкыннар бар. Ооң чылдагааны илередиринге, ындыг чүүлдерни болдурбас дээш ап чорудар органивастыг, масса-политиктиг ажылдың хөй талаларынга партия активиниң хуралы доктааган.

Чижээ, күш-ажылды организастаанының кошкаандан аңаа туруушкуннар, прогулдар чергелиг четпес чүүлдер барык коллектив бүрүзүнде бар болуп турар. Хоорайга сөөлгү чылдарда чаа-чаа бүдүрүлге күчүлери ажыглалга кирген. Ынчалза-даа күчүлерни долу шиңгээдир, капитал салыышкыннарның ажыктыын бедидер, фонд эгидилгезин [illegible] дээш боттуг хемчеглерни албайн келгенинден дээрбе комбинады, демир-бетон кылыглар заводтары, ыяш болбаазырадыр комбинат, ол ышкаш хоочун коллектив—«Сельхозтехниканың» районнар аразының каттыжыышкынының долу күчү-биле ажылдаавайн турар. Бир эвес кол фондунуң ажыглалы 1 хууга ажыксыдер болза, хоорайның үлетпүрү 500 муң ажыг рубльдиң продукциязын немей бүдүрүп болур. А беш чылда кол фондунуң эгидилгезин 42 хуу кызырылтаның кичээнгейге алырга, кайы хире улуг курлавыр ышкындырып турары билдине бээр.

Азы үлетпүрге прогулдан, чөпшээрелдиг шөлээлерден 11 муң кижи-хүнү чидириг болган. Ол дээрге 600 муң рубльдиң продукциязын бүдүрериниң четчир үе-дир. Пиво заводунда, «Тудуг кезектери» комбинатта, «Тыва көдээ тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводунда бо талазы-биле байдал дүвүренчиг.

СЭКП ТК-ның төлевилелинде болгаш Төп Комитеттиң декабрь Пленумунуң шиитпирлеринде камналга чурумун сагыырынче улуг кичээнгейни угландырган. Ажыл-агыйжы эвес, кам чок, чүвени ээ ёзузу-биле көрбес таварылгалардан электроэнергияны, чиг-этти болгаш материалдарны нормадан ажыр чарыгдаар, ол дээш материалдыг харысалгага онаашпайн турар чүүлдерни актив шыңгыы шүгүмчүлээн. «Тудуг кезектери» комбинат эрткен чылын багай ажылдаан. Цемент, сай четпезинге сылдап план күүсетпейн турар болганда социалистиг чарышты организастаары албан эвес дээр хоойге комбинаттың удуртулгазы, партия, профэвилел, комсомол организациялары алзып турган. Ыяш-биле чазанырга цехтери планныг даалгаларны үргүлчү ажыр күүседип келзе-даа, чарышты түңнээвейн турар болганындан моральдыг, материалдыг деткиишкини албаан. А ховар дээш цементиниң комбинат эрткен чылдың төс айларында 1217 тоннаны ажыр чарыгдаан.

Партия активиниң хуралынга санал берген эштер — **Н. С. Макарова** (даараныглга фабриказында партия организациязының секретары), **Г. М. Шамонин** (№ 3 АТБ-ниң директору), **С. Ы. Тараачы** («Кызыл тудуг» эргелелинде С. Борбак-оолдуң бригадазында дашчы) боттарының коллективтери төлевилелди чугаалажып тура 1976 чылга уткуштур планны алганын дыңнатхан. Ылангыя Тараачының ажылдап турар бригадазы партияның XXV съездизинге рапорттаар эргедээш демисешпишаан ийи айларының планын февраль 20-де күүседир дээш шудургу ажылдап, бедик харысалганы билдип турарын ол чугаалаан.

СЭКП ТК-ның төлевилели партияның социал-экономиктиг политиказынга, чоннуң чаагай чоруун бедидериниң амгы үедеги сорулгаларынга дүүштүр ажылдап кылдынган. Ону партия активиниң хуралы ниитизи-биле чүүлдүгзүнген болгаш ол кичээнгейни ажылдың шынарын экижидеринче угландырарын, мында партия организациялары мобилизакчы, дайынчы улуг күш болурун демдеглээн.

Хурал чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Ол-ла хуралга Кызылдың ажылчы чоннарының 1976 чылда социалистиг хүлээлгелери хүлээп алган. (Ону солуннуң чоокку дугаарынга парлаар.— Ред.).

М. СМИРНОВА.

XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып тур

ҮЕНИҢ МУРНУНГА ХАРЫЫСАЛГА

Республикада кол тудуг организацияларының бирээзи — «Тыва тудуг» трестиң тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлин чыл келген тудуг-ла улгадып турар. Тоску беш чылда трестиң шугуму-биле ол ажылдарның хемчээли 55,9 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 38 хуу өскен. Партия, профэвилел, комсомол организацияларының организакчы ажылының болгаш хөй санныг тудугжуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының эрес-шудургу күш-ажылының ачызында «Тыва тудуг» трестиң коллективи тоску беш чылда чамдык таарымчалыг түңнелдерни чедип алган.

Чүгле сөөлгү ийи чылда бедик бистиң коллективте тудугжуларывыс хүжү-биле даараалга комбинады, мал болбаттырары кылыр комбинат, чаа аэровокзал, № 4 школа, 960 сургуул өөренир автотрук техникумунуң бажыңы болгаш өске-даа объектилерни тудуп, ажыглалга киирген. Тоску беш чылдың дургузунда пайысылая Кызылдың ажылчы чоннарынга116 муң дөрбелчин метр шөлдүг чурттаалга бажыңнарын тудуп берген. Ынчангаш чүс-чүс кызылчылар чурттаалгазының байдалын улам чаагайжыдыпканы ол.

«Востоксантехмонта ж т ы н» КМК-да, № 14 механизация эргелелинде, «Сибирьтехмонтаж-тың» Тывада монтаж участогунда № 12 автобаазада партия организациялары болгаш коммунистер боттарының коллективтериниң ажыл-ишчилерин беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче шудургу мобилизастаанында ол коллективтер планныг сорулгаларны чедиишкиниг күүсеткен.

Хөй-хөй бригадалар тоску беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткеннер. Чижээ, бүгү чуртка сураглыг Злобинниң арга-методу-биле ажылдап турар Степан Борбаа-оолдуң бригадазы беш чыл планын эрткен чылын тудугжунуң хүнүнде-ле дооскаңын рапорттаан. Ол ышкаш 48-ки тудуг эргелелинде коммунист Е. С. Бызеева удурткан штукатуржулар бригадазы база-ла үениң мурнай берген, ам 1976 чылдың мартты үнүүнде ажылдап турар. Ол-ла эргеледе М. В. Сафронова, А. И. Ельцова оларның бригадалары эрткен беш чылдың планныг даалгаларын база-ла хуусаа бетинде күүсеткеннер.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээн ажыглалга киирериниче ажылчыннарының күжүн мобилизастаар талазы-биле партия организациялары улуг ажылды чорудкан. Баштай олче бедик мергежилдиг 150 хире ажылчыннарны чорудкан турган. А чаа чылдың баштайгы хүннеринде олче 300 хире ажылчыннарны кемей чорудкан. Трестиң бо чугула тудугже чорудкан ажылчыннары чон мурнунга харыысалгазын бедик медерел-биле көрүп, шудургу чоруун көргүзүп турар. Ылангыя № 48 тудуг эргелелинден барган бистар шеверлел ажылдары кызырынга шак үезэ барымдаалаавын, дыка бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааш, планныг октябрьда 150 хуу, ноябрь — декабрь айларда 180 хуу күүсеткеннер.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин трестиң бүгү тудугжулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары партия организацияларының болгаш коллективтериниң хуралдарынга халбаа-биле чугаалажып, бүрүн бедик кедурлүүшкүн-биле хүлээп ап, бүрүн долузу-биле чүүлдүгзүнүп турар. Ооң-биле кады олар өңгү беш чылда кылыр ажылдарының хемчээлиниң улуун, үениң мурнунга харыысалганы бедик-биле медереп билип турар. Чуртка өңгү беш чылда шиңгээдир алыр капитал салыышкынының хемчээли чүс-чүс миллиард рубль. Ол түңнеп барык-ла 100 миллион хире рубль «Тыва тудуг» тресче хамаарыжыр. Чүгле бо чылын беди бистиң трест 27 миллион рубль капитал салыышкынын шиңгээдип алыры көрдүнген. Ооң 6 миллиону чүгле чаа Шагаан-Арыгның тудуун кылырынга көрдүнүп турар. Бүдүрүлгениң, культура-амыдыралдың улуг-улуг тудуг объектилери-биле кады 33187 метр чурттаалга шөлүн тудуп, ажыглалга киирер апаар.

Бир эвес бар аргаларны, курлавырларны өттүр ажыглаар, тудуг участогу бүрүзүнге күш-ажылды ныш органзастаар болза, ол улуг сорулгаларны күүседип болур. Ынчалзажок аңгы-аңгы тудуг коллективтери планныг онаалдаларын болгаш алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге шаптыктап турар чылдагааннар эвээш эвес боол турар. XXV съездиге партия Төп Комитединиң төлевилелин халбаа-биле чугаалажып турар амгы үеде ол дугайын база допчулап көргүзер бодап тур мен.

Чаа тудуг объектилерин ажыглалга киирериниң графиктерин чыл санында кылып турар. Ынчалзажок оңу чылдың баштайгы айларында кежек үеде сагып чорүй, ооң соонда тудуг материалдарын-даа база ажылның күштү-даа аңгы-аңгы тудуг объектилериче бидарады чашкаанап эгелээр. Бригадаларны бир тудугдан өскезинче көжүрүп, элигиндип туруп бээрге, оларның кедурлүүшкүнүг соруу-даа кудулаар, бүү-хаа ажылдаар, кылган ажылдың шынары баксыраар, эде кылыр чүүлдер көвүдээр болгаш тудугнуң өртек-үнези улгадып, оңу ажыглалга киирер хуусаазы узамдыгып туруп бээр. Чаа тудуг объектилерин ажыглалга киирер талазы-биле тургускан графикти шыңгыы сагыыр болза, ажылдың темпизи-даа бедик, шынары-даа эки болур.

> «Капитал салыышкыннарын, материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын мөөннеп, тудуг бүдүрүлгезин индустриализастаарының база органзастаарының деңнелин бедидип тургаш, бүдүрүлгелерни болгаш объектилерни тудар хуусааларын боттуу-биле кызырарын хандырар. Тудугну эгелээр талазы-биле нормативтерни болгаш доозулбаан тудугнуң нормативин шыңгыы сагыыр.»
>
> (XXV съездиге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелинден).

Тудугга чаа мурнакчы, депшилгелиг арганы ажыглаары эң чугула чүве болур. № 48 тудуг эргелелинге шеверлел ажылдарынга норма комплектилерин ажыглап, оңу специализастаан соонда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү дыка бедээн. Злобинниң арга-методу-биле бистиң тресте 4 бригада ажылдап турар. Ынчалзажок ында партия, профэвилел комитеттериниң база администрациының кошкак ажылдаанындан хөй-хөй бригадаларда бот-орулгалыг чарылгазы ам-даа нептеревип шыдаваан. Злобинниң аргазы-биле ажылдап турар чамдык бригадаларының материал-техниктиг хандырылгазы кончуг четпес боол турар.

Чижээ, А. И. Володиниң бригадазы эрткен чылдың ноябрьда улуг панельдер-биле ийиги бажыңның тудуун кылып турза «Тудуг кезектериң» комбинат 1200 дөрбелчин метр тудуг материалдарының кезектерин бээр боол дүтүржүп алгаш, чүгле 455 дөрбелчин метрни берген. Ынчап турда план канчап күүсеттинер боор. Ынчангаш улуг панельдер биле тудуг кылыр бригадаларның ажылы дең-дески эвес боор турар. Черле ынчаш бо комбинаттың ажылында четпестер дугайында партия хоорокомунуң пленумнарынга, партактив хуралдарынга чидиг шүгүмчүлелдер хөй удаа боол келген. Өңгү беш чылда «Тудуг кезектери» комбинаттың ындыг четпес ажылын эде тургузуп, сестен ажыл-херекче шилчирин тудугжулар четтикпейн манап турар.

Трестиң шиитизи-биле тудуг кылыр түүйбүгэ хереглели аажок улуг. Чижээ, эрткен чылдың ноябрьда ооң бүгү бригадалары түүйбү четпеанидден ажыл чок анаа турар ужурга таварышкан. Ол үеде трестке 570 муң кирпич түүйбүнү бээр ужурлуг кылдыр тускайлаан турда, ооң чүгле 300 муңун чорудуп берген. Ол база-ла шиитпирлээри негеттинип турар эргежок чугула айтырыгларның бирээзи.

Бистиң бодап турарывыс— «Тыва тудуг» тресте болгаш «Тудуг кезектери» комбинатка тудуг материалдары сөөртүр тускайжыткан автобүдүрүлгени тургузары эргежок чугула апарган. Ол айтырыгны хамаарышкан организациялар өөренип көрзе чогуур.

Коммунистиг партияның XXV съездизин төлептиг уткуураан, «Тыва тудуг» трестиң тудугжулары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары өңгү беш чылдың баштайгы айларындан-на планныг онаалдаларны чедиишкиниг күүседир, тудуг ажылын чиик үнелиг, эки шынарлыг кылдыр чорудар дээш улам күженинишкиниг ажылдаарлар.

С. КРАСНОПЕРОВ,
«Тыва тудуг» тресте партком секретары.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

ОРГАНИЗАС-ТЕХНИКТИГ БЕЛЕТКЕЛДЕРНИ ШАПКЫНЧЫДАР

РСФСР-ниң районнарының (хоорайларының) Тыва АССР-ниң девискээринде улус судтарының шииткекчилериниң соңгулдаларынга белеткелдер болгаш оңу эрттирер дугайында айтырыгны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга чугаалашкаш, «РСФСР-ниң районнарының (хоорайларының) улус судтарының шииткекчилериниң ээлчеглиг соңгулдаларын чорудар дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1975 чылдың декабрь 12-деги Чарлыынга дүүштүр база ол соңгулдааны органзастыг эрттирер сорулга-биле тускай доктаалды хүлээп алган.

Ук доктаалда республика девискээринде районнарның (хоорайларның) улус судтарының шииткекчилериниң соңгулдаларынга белеткелдер болгаш оңу эрттирер талазы-биле органзастыг хемчеглерниң планын бадылаан.

Соңгулда кампаниязының органзас-техниктиг бүгү ажылдарын Дүрүмде көрдүнген хуусааларда чорудары, соңгукчуларның даңзызын чогуур үезинде шымарлыг кылдыр тургузары, бүгү соңгулда комиссияларының ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары, соңгулда мурнунуң хуралдарын, ол ышкаш шииткекчилериниң кандидаттары-биле соңгукчуларның ужуражылгазы хуралдарын органзастыг болгаш политиктиг бедик деңнелге эрттирерин хандырарын ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай, районнар Советтериниң күүсекчи комитеттеринге даскан.

«РСФСР-ниң районнарының (хоорайларының) улус судтарынга соңгулдалар дугайында Дүрүмнү» лекциялар, илеткелдер, беседалар болгаш тайылбыр ажылының өске-даа хевирлерин ажыглап тургаш, соңгукчулар ортузунга таныштырарын калбартыр, соңгукчуларның бүгү чагыгларын, шүгүмчүлелдерин болгаш саналдарын чогуур үезинде түңнээр болгаш оларны боттандырар талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылыр.

Соңгулда кампаниязының үезинде болгаш оңу эрттирип турар хүнде агитпунктуларга, соңгулда участоктарынга культура бажыңнарынга, клубтарга, библиотекаларга чурттакчы чоннуң культура хандырылгазының талазы-биле планны 1976 чылдың январь 15-ке чедир ажылдап кылгаш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга киирерин Культура министерствозунга, Кинофикация эргелелинге даскан.

Совет шын шиидилгениң демократтыг утка-шынарының дугайында лекция, беседаларның тематиказын ажылдап кылырын, чон ортузунга эрге-чурум пропагандазын калбартырын республиканың Юстиция министерствозунга, Прокуратуразынга, Дээди судунга, «Билиг» ниитилелиниң республика организациязының баштаар черинге: соңгулда кампаниязының үезинде хөй-ниитиниң үлегерлиг корум-чурумун, соңгулда документацияларының, соңгулда участоктарының, комиссияларының оран-бажыңнарының камгалалын хандырарын республиканың Иштики херектер министерствозунга дагзып турар.

Соңгулда кампаниязының үезинде болгаш соңгулдалар хүнүнде телефон, телеграф болгаш радио харылзаалары уавыктел чок ажылдаан турарын, медээлерни чогуур үезинде дамчыдарын болгаш чедиреринин хандырарын Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелинге, соңгулда участоктарын хандырарынга авто болгаш авиатранспорттарның херегселдерин хоорай, районнар Советтериниң күүсекчилери-биле кады чодараткаш, оңу хандырарының графиги тургузарын Тыва автотранспорт эргелелинге, Тыва авиабүдүрүлгеге дааскан.

Ажылчы чоннарны садыг, амыдырал болгаш коммунал талазы-биле соңгулда кампаниязының үезинде болгаш соңгулдалар хүнүнде хандырарын экижидер хемчеглерни ажылдап кылгаш, боттандырарын Садыг министерствозунга, Респотребсоюзтуң баштаар черинге, Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунга, Чурттаалга-коммунал ажыл-агый министерствозунга ук доктаалда дагзып турар.

Районнарның (хоорайларның) улус судтарынга соңгулдаларга белеткелдерниң чорууп турарын доктаамал чырыдарын республика солуннарының редакцияларынга, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле комитединге Дээди Совединиң Президиуму дааскан.

„КАШПАЛ“

«Бай-Тал» совхозтуң өшку бригадазының турлаа, ол малды ажаап өстүреринге чалаттыган-даа орон, ында агитквартираны «Кашпал» деп адааны база таварылга эвес. Улуг эвес, 14 өг-бүледен тургустунган ол коллективтиң ажыл-агый көргүзүглери чыл бүрү бедик. Ол кыштаглаашкынга чайын, а чайгы семиртилгеге кыжын белеткенири чаңчыл болган. Кижи бүрүзү деңниг, чаңгызы — шуптузу, а шуптузу — чаңгызы дээш ажылдап турар.

Партийжи-органзастыг, масса-политиктиг ажыл база багай эвес тургустунган. Бригадада агитквартираны ацаа барган кижилер кичээнгейлиг сонуургаар. Коллективтиң социалистиг хүлээлгезин, чарыштың күүселдезин чурагайлап көргүскен, кижилерни күш-ажылче улам сорук киирген көргүзүг агитациязы, тыва болгаш алтай угулза каракты өөртүр.

Кандыг-даа үүле-херектиң бүдүнгүрү, чедиишкинниг түңнели органзастыг удурдулгадан, ажыл-ишчи башкарылгадан хамааржыр. Ол коллективти совхозтуң 20 чыл ажыг малчын стажтыг хоочун коммунист А. Ч. Иргит удуртуп турар.

Политинформацияны, зооветеринария өөредилгезин доктаамал чорудуп, солун номчулгазын органзастап турары чаңчыл болган. Ол болза бригадада партия бөлүүнүң удуртукчузу Адаш Чамыяновнаның органзакчы, культура-массалыг кижизидикчи ажылының деңнелин херечилеп турар.

Адаш Чамыяновна Иргиттиң ажыл башкарар дуржулгазы байлак, бригадаже аныяк малчыннарны өөредир, оларга үлегер көргүзер дагдыныкчыларның бирээзи. Назыны улгадып, пенсиялаан-даа болза, «Кашпал» агитквартираның тергиин дээн хоочустаар ойнакчызы.

Бригадада мурнакчы кижилер-ле хөй. Чижээ, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты Ооржак Дастаннаа, Бай-Тайга район Совединиң депутаты Лидия Серенот дээш өскелер-даа.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Бии-Хем районнуң «Сельхозтехника» салбырының чолаачызы Ю. А. Костенков чүък сөөртүр планын ай санында 130—140 хуу күүседип келген.

ЧУРУКТА: мурнакчы чолаачы Ю. А. Костенков.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

ТАНЫШТЫВЫС

Тес-Хем районнуң Самагалдай ортумак школазында партия эге организациязының ажык хуралынга партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин таныжып чугаалашкан. Өңгү беш чылдың планныг онаалдаларының төлевилелин коллективтиң кежигүннери, районнуң бүгү ажылчы чоннары-биле бир дөмей, чүректиң ханызындан деткип турар.

Хуралга санал берген коммунистер С. Дорба, С. Демчик, М. Ондар болгаш оон-даа өскелер коллективтиң ажыл-чорудуунгазын төлевилелдиң негелделеринге дүүштүр ам-даа экижидер дугайында үнелиг санал-оналын бергеннер. Өөредилге-кижизидилгениң ажылда чамдык четпестерниң барын хуралдан демдеглээн. Чижээлээрге, өөредилгениң кабинет системазынче шилчээн-даа болза, анчаа эрттирер черлер дериг-херекселдер-биле четче дериттинмээн, көргүзүг материалдары чеп ажыглаттынмайн турар.

Коллективтиң хөй-нити органзацияларының күжүн улам каттыштырып тургаш, ажылда бар четпестерни чайладырын, бүгү күштү өөредилге-кижизидилгениң ажылды экижидеринче мобилизастаарын коммунистерниң хуралынга дүгүрүшкан.

Н. БААЗАН,
кижизидикчи башкы.

МАССАЛЫЫ-БИЛЕ

СЭКП Төп Комитединиң «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланышкыннары» деп төлевилелин бо хүннерде чер-черде калбаа-биле таныжып, чугаалажып турар. Кызыл районнуң ажыл-агыйларында, албан-организацияда, бүдүрүлге черлеринге төлевилелдиң таныжылгазы чорууп турар. СЭКП райкому районнуң бүгү-ле ажыл-агыйларынче пропагандисти бөлүктерни үндүрген. Оларның составында партия, комсомол райкомнарының болгаш райкүүскомнуң харыысалгалыг ажылдакчылары, лекторлар, пропагандистер бар.

Пропагандистиң бөлүктериниң бир кол сорулгазы—быжыглаан черлеринге баргаш, ында ажылдап турар агитаторларның, политинформаторларның, лекторларның, пропагандистерниң семинарларын эрттирери болур. Бо хүннерде районнуң ажыл-агыйларында, албан органзация, бүдүрүлге черлеринде агитаторларның, политинформаторларның семинарлары эрттирилген. Чоокта чаа дээрткен болгаш партбюро секретарыларын партия райкомунга чыггаш, оларга төлевилелди өңгэ канчаар таныштырыг чорударының дугайында сургаалда семинарын база кылган.

Төлевилелди чугаалашкан таныжылга хуралдарынга СЭКП-ниң XXV съездизинге төлептиг ужуражыры-биле чамдык коллективтер, тус-тус кижилер боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерин ап турар. Чижээлээрге, бистиң районнуң «Тере-Хол» колхозунуң саан бригадазының бригадири С. Тожу бодунуң саналынга мынча дээн:

— Чаа өңгү беш чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланышкыннарының дугайын таныжып турар бис. Кайгамчык өндүр улуг пландар, сорулгалар салдынганын көргеш, кижи магадаар-дыр. Ылангыя мал болгаш чер ажылын улам ыңай хөгжүдериниң база малчыннарның амыдырал, чурттаалгазын экижидериниң айтырыгларын ыраккы тайгаларда чурттап, ажылдап турар малчыннар, бистерни, өөртүп турар. Партияның ажыл-ишчи кижилер дугайында сагыш-салыышкынынга харыы кылдыр чаңгыс кижи эвес, бир дөмиг ажылдаары бистиң сорулгавыс болур. Ынчангаш бистиң инек бригадазы өңгү беш чылдың бирги чылында торгуур чүс инеге онаапшкар 90 инек анайын алырын хүлээнген бис. Ол ышкаш бригаданың күжү-биле инекчилерниң турлагларынга дөрт бажыңны тудуп алырын хүлээлгевисте киирген бис.

«Суксак» совхозтуң малчыннарының ниити хуралынга мурнакчы малчын Д. Килик бодунуң саналынга мынча дээн:

— Улус ажыл-агыйын чаа өңгү беш чылда хөгжүдериниң кол угланышкыннарын солуннарга улуг өөрүшкү-биле номчудум. Төрээн совхозум—«Суксак» тос чыл ажыг ажылдаан келдим. Чылдың-на бодумга алган хүлээлгемни ашыр күүседип келдим.

Тоску беш чылда бодумга быжыглаан инектеримден 297 тонна немелде дензэн алыр хүлээлгемни дөрт чылда күүседип, 315 тонна немелде дензэнни алдым. Амгы үеде мен 1976 чылдың февраль айының үлүүнде ажылдап турар мен. Эвээш-биче-даа бол мээң күш-ажылчы ол улуг партияның чаа ада сагыш салыышкынынга харыы. СЭКП-ниң XXV съездизинге хууда белээм болур.

Шак мындыг улуг өөрүшкүнү илергейлээн санал-оналдар өске-даа коллективтериң, хойжу бригадаларының, фермаларының хуралдарынга болуп турган.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелин районда шупту 180 лектор, 247 агитатор, 78 политинформатор оңга таныштырып турарлар. Районнуң культура албан черлери: библиотека, клуб, культура бажыңнарында, кызыл-булуңнарда тускай булуңчугаштарны төлевилелге хамаарыштыр кылып турар. Районда партия, комсомолдуң 55 политиктиг болгаш экономиктиг школаларында, теоретиктиг семинарларында төлевилелди өөренип эгелээн.

Ч. СУЛЬДУМ,
СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

МАГАЛЫГ ЧУРТТАЛГА

Совет кижилерниң чаагай чоруун бединер дээш партия болгаш чазактың кайы хире улуг сагыш салыышкынын үндүрүп, кандыг тодаргай хемчеглерни боттандырып келгенин бистер, хоочун салгалдың кижилери эки билир бис. Улуг Октябрь, башкы Ленин Советтер чуртунуң улуг, биче бүгү кижилеринге магалыг чаагай амыдыралды тыпсып берген.

Каргыс чурттарның ажылчы чоннарының кайы хире түреглел, ядаралга таваржып турарын солун, сеткүүлдерден номчуп, билип ап турар-дыр бис. А бистер, совет улус кырып назылдазывысса-даа, озал-ондакка таварышпывысса-даа даартагы хүнүвүске долу бүзүрелдиг бис.

Өңгү беш чыл талазы-биле партия ТК-ның төлевилелинде пенсияның болгаш өске-даа дузаламчыларының хемчээлин өстүрер деп айыткан. Ол ыяап-ла боттаныр дээрзинге бүзүрээр бис.

Күш-ажылдың хоочуннары, бистерниң дугайында ада сеткилин салыышкын дээш Төрээн партиявыска, чазагывыска четтирдивис.

С. ТАНЗЫН-ООЛ,
пенсионер.
Тес-Хем район.

ЭРГЕЛЕП-БАШКАРЫЛГА

Өңгү беш чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланышкыннарының дугайында СЭКП Төп Комитединиң төлевилелинде эргелеп-башкарылганың чиңгине схемаларын бүгээр ажылдаар улуг-улуг каттыжыышкыннарны үлетпүрге тургузарын доозары, эргелеп-башкарылганың структуразын экижидип тургаш, оза звенолары кызыраары болгаш бүдүрүлгениң концентрастаашкынын база специализастаашкынын уламчылаарын айыткан.

Чиңгине схемалар бүгээр эргелеп-башкарылганы боттандырарын ажыглап желээнден бээр үр эвес үе эрткен. Ынчалзажок ол кыска үениң дургузунда үлетпүр болгаш бүдүрүлге каттыжыышкыннары деп шаажыын хөгжүлдезинг звенолар экономиканың хөй ажырлыгын тыптып келген болгаш эрги системага тургаанында база бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар.

Үлетпүрнүң чамдык удуртукчу ажылдакчылары эң баштай бо чугула ажылды мыдыгла тооп көрбейн, оңу ынаа-ла «бүдүрүлге звенозунуң адын солаан чүве-дир» деп санап турган. Шынап-ла баштайгы үеде бо чаартылгага чамдык кижилерге главкаларның адын өскээр солааны-биле кызыгаарлаттынган ышкаш кылдыр сагындырар турган. Ынчалзажок ук чаартылганың ханы утказын узатпан чок билдине берген.

Амгы үеде газ, нефть, хөмүр-даш, химия үлетпүрлериниң министерстволары, кара болгаш өңнүг металлургия, машина тудуушкунуунуң адырлары, эът болгаш сүт үлетпүрү, мал болгаш мал ажылдап кылыр «үлетпүрнүң бүдүрүлгелери», эргелеп-башкарылганың чиңгине схемазынче шилчиириниң белеткел ажылдарын кылып турар. Эргелеп-башкарылганың чиңгине схемазы шиңгээттине бээрге бо адырларга бүдүрүлге харылзааларының структуразы кандыг янзылыг болурул? Ооң бирге (кол) звенозунга тус-тус бүдүрүлге болгаш оон эртем-бүдүрүлге каттыжыышкыннары хамааржыр. Тус-тус үүрмек бүдүрүлгелерин, заводтарын болгаш фабрикаларын удаттыр каттыштырары көрдүнүп турар. 3,5 муң ажыг ындыг бүдүрүлге коллективтери 300 хире индустриалдыг улуг комплекстер кылдыр каттыжар.

Эргелеп-башкарылганың ортумак звенозунга бүгү-эвилелдиң (республикаларның) бүдүрүлге каттыжыышкыннары хамаарышы бээр. Олар бир дээ кылдыр тургустунган бүдүрүлге-ажыл-агый каттыжыышкыннары кылдыр чаартылыр болгаш бот-орулга-чарылганың принцибинге дүүштүр боттарының ажыл-чорудулгазын органзастаар ужурлуг. Эргелеп-башкарылганың системазынга бо чаартылганы боттандырганының түңнелинде чылдан-ла ээзэн каш миллиард рубльдиң камгалалгазы алдынар.

ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозу чиңгине схеманың чурумунче шилчип эгелээн. Ол шилчилгениң кандыг янзылыг шиитпирлеттинип турары-биле таныжып көрээлинер. Ооң кол утка-шынары болза, эргелеп-башкарылганың мурнундагы турган дөрт-бир звенолуг системазындан ийи звенолуг системаже шилчип эгелээни болур. Мооң мурнунда хөмүр-даш тывыжының кайы-бир шахтазы азы разрези комбинаттарга чагыртып, а ол комбинаттар трестерге азы эргелеедерге хамааржып турган. Трестер, эргелеедер министерстволарга отчёттуг турган. Ынчаарга эвилелдиң болгаш эвилелдиң республикаларның министерстволарынга хамаарышкан бүдүрүлгелер бүрүзүнге байдал мындыг янзылыг болганда (Эргелеп-башкарылганың ындыг системазының үезинде) бүдүрүлгениң эргелеп-башкарарынга бот-боттарынга дөмейлешкек, харыы-даа бот-боттарының ажылынга саат ужуражтырар, кудуку звенонуң коллективтеринге хөй назы онаалда бээр, оларның ажылын кайы дакпыр хынаар дээн чергелиг чүүлдер турган. Ийи звенолуг чиңгине схеманың үезинде байдал шуут өскерлир. Бүдүрүлге харылзаалары каттыжыышкыннар-биле министерствонуң төп аппаратының аразынга дорт тургустунар. Үүрмек бүдүрүлгелер каттыжыышкыннар кылдыр каттыжып эгелээни дее үстүнде чугаалаан бис. Ынчангаш коллектив бүрүзү министерство-биле дорт харылзаалыг болур.

Хөмүр-даш талазы-биле эң байлак Украинаның Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозу эвилелдиң министерствозунга база-ла каттыжыышкын хевирлиг кирер.

Бо чаартылганың түңнелинде чурттуң хөмүр-даш үлетпүрүнге ажылдап турган 2 муң ажыг улуг, биче коллективтер 300 хире каттыжыышкын апаар болгаш административтиг эргелеп-башкарылганың аппаратындан 21 муң кижи кызырлыр. Бо адыр чиңгине схеманың негелделерин бүгээр долу ажылдай бээрге, чылдала, эргизи системага бодаарга, 125—130 млн. рубльдиң экономиктиг ажыктыг чүүлүн бере бээр.

Эргелеп-башкарылганың чаа схемазынче шилчээн соонда нефти индустриязындан 27 млн. рубльдиң, газ үлетпүрүнден 110 млн. рубльдиң камгалалгазы алдынар.

Ындыг болзажок эргелеп-башкарылганың системазының чаартылгазында таарымча чок чамдык чүүлдерниң бар боор турарын айтыр херек. Ам дээрезинде бо ажыл адырлар аайы-биле шиитпирлеттинип турар. Чаңгыс агый план ёзугаар хөгжүп турар бистиң экономикавыска ол чорук кедизинде барып, чамдык таварылгада таарымча чок апаары билдинер.

Бистиң чуртувустуң экономиказының бүгү адырлары бот-боттарының аразында сырый тудуш харылзаалыг. Оңу кажан-даа уттуп болбас ужурлуг бис. Оон башка кандыг-бир кылыгларны азы продукцияны бүдүреринге сонуургалдыг адырларның санал-оналы долузу-биле өөренип көрдүнмейн баар. Мыңаа хамаарыштыр бир чижекти көргүзүп болур. Электри болгаш чырык техниказының кылыглары электротехника, электроника, радиотехника дээш оон-даа өске министерстволарның бүдүрүлгелери кылып турар. А ол адырга эртем-техниктиг депшилгени нептередир эртемниг организациялары ук адырларның каттыжыышкыннарында кирбейн турары четпес. Бо айтырыгны өңгү беш чылдың планынга өөренип көөрү чугула деп санап турар бис.

Социалистиг индустрияның бүрүнүгар хөгжүлдезин дүргедедиринге, бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидеринге эргелеп-башкарылганың системазын доктаамал сайзыраңгайжыдары дээштиг рольду ойнаар. Өңгү беш чыл планының төлевилелинде бо талазы-биле киргеэ чүүлдерни ханы сайгарып чугаалажыры база ажыглалга боттандырар чугула айтырыгларының бирээзи.

Г. ДЖАВАДОВ,
экономика эртемнериниң доктору.

Партияның область конференциязының делегады

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ГВАРДЕЙЖИЗИ

ДЕЛГЕМ, улуг цех. Ында дынна электри-биле ажылдаар дааранылга машиналары узук-соксаал чок дагжаан. Хүн үнер чүкте улуг соңгалар өттүр кышкы хүннүң херелдери чайнап, цех иштинде оң-баазын дааранылга кылыгларын улам эки кииргип турганзыг.

Шимченгир, улуг эвес туртсыныг аныяк херээжен кижи машиназынче эге берген. Дааран олурган шокар пөзүн холдарының салааларый-биле эптиг, дүрген чылзы илип каан орда көөрге хала чок. Бо дээрге Кызылдың дааранылга комбинадынга он ийи чыл ажылдап келген, тоску беш чылдың шалыпчызы Раиса Сумбаа-дыр. Оон дугайында эки сөстерни дыңнаан мен. «Рая эр-кей!», «Коммунист Сумбаа ажылынга ак сеткилдиг, дааранырының бүгү нарын аргаларын эки билир», «Ол аныяктарның агдыныкчызы»... Оон ажылдап турары № 3 бригаданың бригадири, комбинатта парторганизация секретары Надежда Степановна Макарова бо сөстерни чоргаарал болгаш хүлүмзүрүг-биле чугаалап орган.

Оон-биле баштай ужуражып бергенивисте Раиса Тартаевна ажылынче улам хандыкшып, дыка дүрген дааранып олурду. Оон соонда бичии чайлар үезинде ол шала дүрген чугаалап эгеледи.

— Бо январьда бичии уругларга платье-халаттар даараар бис. Ону дооскаш, херээженнер халаттарынга кирер. Моңгу көөрге-ле амыр ышкаш, а херек кырында кыла бээрге чымышты улуг, нарын ажыл-боор — дей-дир.

Составында оон кирип турары комсомолчу-аныяктар бригадазы ол-ла платьелерниң [illegible] январь айда дааразар. Бо бригада комсомолчу-аныяктарның болуп каттышканда бээр ийи чыл ажып турар. Евдокия Ерчукова, Александра Ооржак, Кок-кыс Семис-оол, Раиса Сумбаа ышкаш дуржулгалыг дааранықчылар аныяктарны уран-шевер мергежилге өөредип, үлегерин киргүзүп турар. План күүселдезин, оон шынары, дааранылга материалдарын, электроэнергияның камныг чарыгдалары, хүш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары чижектиг айтырыглар оларның бригадири Надежда Степановна Макарованың организакчы, исгелделиг чорууну дээш кол хамаарылгалыг болган. Бир демниг, найыралдыг бригада эрткен доозукчу чылдың планын 100,5 хуу күүсеткен. Өске-даа бригадаларның чыл бүрүде аңдыг күжениишкинниг ажылының түңнелинде дааранылга комбинады тоску беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседип, пландан ажыр 223 муң рубльдиң продукциязын сайгарып, 213 муң рубльдиң пиити продукциязын бүдүрген. Бо бүгү күш-ажылчы чедиишкиннерге Раиса Сумбаа ышкаш беш чылдың мурнакчыларының киирген үлүү биче эвес.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ оруун Раиса бичиизинден-не эгелээн. Кыс болуп өзе бергеш, Кызылдың № 2 АТБ-зынге чолаачылай берген. Өг-бүлезиниң ээзи Петр Сумбаа база чолаачы. Бо-ла АТБ-де ол ам-даа ажылдавышаан. Чолаачы өг-бүлеге труг-дарыг, немежип, өске... Олар ийилээ техника башкарып калдыры амыр эвес болган. Ам канчаарыл? Бодунуң мергежилин солуп, Раисаның дааранықчы болур күзели чогум-на ынчап кайгыкып келген. 1963 чыл. Күзел дилээнин ёзугаар Кызылдың дааранылга комбинадының ынчангы директору эш Бессмертных ону ажылга киирип алырда:

— Көрдүң бе, ийи неделя шенеде эртер сен. Ол хуусаада норма күүседип шыдавынза ажылга артар сен — деп, сагындырган.

Бичиизинде-ле аазы чок артып, бергэ өөренген, ажылдап дадыккан аныяк кижи дааранып мергежилдиң чымыштыын безин эскербээн. Хоочуннардан өөренип, чаа ажылга чоорту мергежип, хандыкшаан. Ылангыя дуржулгалыг дааранықчы Евдокия Павловна Васильеваның буянныг арга-сүмезин Раиса утпайн чоруур. Хоочун дааранықчы оон дааранылгага сундулуун эдерип, кыстың чүткүлүн хайныктырган.

Баштайгы чылдарда херектээштерден эгелээш школа назы четпээн элээди оолдар көйлекти, эр улус хөйленин, херээженнерге болгаш бичии уругларга платьелер, платье-халаттар — бо бүгү кылыгларны дааразарын Раиса Сумбаа эки билир апарган. Оон дааравааны, хол дегбээн чүүлдери ында чок. Ылангыя бичии уруг платьезиниң моонзурууну ам чеңчи олуртуру амыр эвес. Ол чайлы бээр, тырлып, долгажылга бээр. Ынчангаш бо чижектиг ажылдарга улуг мергежил негеттинер. Ындыг нарын кылыгларны комбинатта амгы үеде бедик мергежилдиг дааранықчыларга дагзып турар.

КОМБИНАТТЫҢ ажыл-чүүлдери эм платьелерни, өске-даа чүүлдерни колдуунда хевен-саавындан кылган бөстер-биле даараар. Раиса Сумбаа ындыг материалдардан кылыглар даараарының бедик мергежилин — 4-кү разрядты чедип алган. Тоску беш чылдың планын ол хуусаа бетинде күүсеткеш, бо хүннерде 1976 чылдың октябрының үлүүнге ажылдап турар. Беш чылдың гвардейжизи, 1971 чылдан бээр коммунист, Раиса Тартаевна Сумбааны партияның XVI Тыва область конференциязының делегадынга соңгааны аңаа улуг идегелдиң илерели.

Кижиниң күш-ажыл каастаар, алдаржыдар. Раиса Сумбаа Ленинниң юбилей медалының эдилекчизи. А сесни беш чылда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш 1971 чылда ону «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль-биле шаңнаан. Ол-ла шайналдарта «1973 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдээ база немешкен. Комбинаттың дирекциязы ону хөй удаа мактап, шаңнаан.

ДААРАНЫЛГА комбинадының эң эки кижилериниң бирээзи Раиса Сумбааны облпрофсоветтиң штаттан дашкаар секретарынга, президиум кежигүнүнге-даа соңгуп турган. Амгы үеде комбинатта профэвилел комитединиң кежигүнү, улусчу контролер. Бодунуң бригадазында коллективинде сагылга-чурумнуң байдалы, ажылчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар талазы-биле ажылдарда четпестерге ол эптеш чок. Оон-биле бис элээн ужуражып, чугаалашкан бис. Соолунде бир чугаа аразында бодунуң сагыш-сеткилин ойун чоруур чүүлдерниң дугайын база чугаалаан чүве.

— Бисте дөрт чүс хире кижи ажылдап турар. Ындыг болганда, маңаа тускай эмчини тургузуп, неделяда оода бир удаа [illegible] турза кандыгай? — деп, Раиса Тартаевна улаштыр, — Оон ыңай, [illegible] культурлуг [illegible] таарымча чок. Ажылчыннарның ижер суг алыр-даа чери, чунар-даа чери [illegible] борбак кранны дамчыы турар. Бо чорук сагыш-аарыглыг [illegible] дүүшпес. Ол ышкаш ажылчыннар автобус маңаа хөй [illegible] шакты уидуруп, [illegible] ажылдааннар чамдыкта [illegible] таңмын чоор...

Шынап-ла, бодунуң ажылчының бо чугаазын хамааржышкан организациялар өөренип көөрлерле чугула-дыр деп бодалдар кирди.

Раиса Тартаевна дөрт [illegible] чугаалыр, негелделиг [illegible] бодду. Ак сеткилдиг ажыл-ишке, хөй-ниитиниң [illegible] кызымаккайы-биле [illegible] өөрүнге хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи.

В. МААДЫР.

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаарын болза:

БАРЫЫН-ХЕМЧИК

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Таргын Даржаевна Хомушку — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Долгар Шожун-ооловна Куулар — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.
Ажыкай Мургутейовна Хертек — Ак-Барлык ортумак школазының ажылчыны.
Караш Хуну-Самбуевна Хомушку — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.
Суур-Бараан Калчанбаевна Хомушку — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дыртыма Чалбеховна Кужугет — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.
Ондагай Шыктоновна Кужугет — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.
Кок Шаңшыловна Монгуш — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.
Даарма Доңбураевна Пуружан — Барлык суурда өг-бүле ээзи.
Татьяна Балчий-ооловна Саая — Барлык суурда өг-бүле ээзи.
Кара Хомушкуевна Чамбал-оол — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Даарма Доңбуяевна Бурушкен — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.
Маашак Аныяевна Доңгак — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.
Байыр Хуну-Самбуевна Кужугет — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.
Аннымаа Сотпаевна Монгуш — Ак-Даш суурда өг-бүле ээзи.
Сигир Соскур-ооловна Ооржак — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.
Кара-кыс Делгеровна Саая — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.
Татьяна Балчий-ооловна Саая — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.
Чечекей Танаковна Саая — Барлык суурда өг-бүле ээзи.
Олзейма Сүгеевна Хомушку — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.
Ольга Байыровна Хомушку — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Вячеслав Аркадьевна Куулар — Ак-Даш суурда өг-бүле ээзи.
Маадыр Сотпаевна Куулар — Ак-Даш суурда өг-бүле ээзи.
Кундузай Балдыр-Сандуевна Ооржак — Ак-Даш суурда өг-бүле ээзи.
Чечекей Алын-Чадыраковна Саая — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.
Татьяна Доңгаковна Уйнукан-оол — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сувак Чымбылаевна Монгуш — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.
Олзей Дандыковна Ондар — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.
Татьяна Кертековна Ооржак — «Искра» колхозтуң колхозчузу.
Анай Удан-ооловна Монгуш — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кырыйт Севилдеевна Саая — Бажың-Алаак ортумак школазының ажылчыны.
Ирина Саиртовна Сарыглар — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.
Валентина Ивановна Бавыкина — Чадаана АТБ-ның ажылчыны.
Оюна Тооржуковна Сарыглар — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.
Чечек Менгит-ооловна Кара-Сал — СЭКП-ниң XXII съезди аттыг совхозтуң ажылчыны.
Зоя Лопсановна Ховалыг — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.
Балдыма Конгаровна Сат — СЭКП-ниң XXII съезди аттыг совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Елизавета Хос-Хаяевна Доңгак — Хорум-Даг сес чыл школазының ажылчыны.
Кара-Күске Күдер-ооловна Монгуш — «Искра» колхозтуң колхозчузу.
Чамын Мартап-ооловна Ондар — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.
Аянмаа Чамбаевна Саая — «Искра» колхозтуң колхозчузу.
Дадарчыңай Херсековна Сарыглар — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.
Хандуу Серенова Сарыглар — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.
Серен-оол Бурбулдаевна Монгуш — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Джиглита Чагдыровна Доңгак — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.
Таан-кыс Очур-ооловна Кара-Сал — СЭКП-ниң XXII съезди аттыг совхозтуң ажылчыны.
Дыртык Бады-Хоевна Монгуш — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.
Наталья Седиповна Монгуш — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.
Оюмаа Хурешевна Монгуш — Алдан-Маадыр суурда өг-бүле ээзи.
Чечек Чимитовна Монгуш — Хорум-Даг ортумак школазының ажылчыны.
Дина Кошкендеевна Ондар — Хайыракан суурда өг-бүле ээзи.
Стрела Даваңдыр-ооловна Ондар — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.
Бастан Дашиловна Ооржак — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.
Сарыг-оол Экер-ооловна Ооржак — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Валентина Галушкова Аракчаа — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.
Наталья Серенова Доңгак — Алдан-Маадыр суурда өг-бүле ээзи.
София Егоровна Дулуш — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.
Валентина Даниилевна Кара-Монгуш — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.
Ужимей Дудаевна Куулар — Хорум-Даг суурда өг-бүле ээзи.
Агафья Монгушевна Монгуш — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.
Елена Андреевна Монгуш — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.
Оюшаа Кара-Дашевна Монгуш — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

ТЕС-ХЕМ РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чедей Дагдаевна Шагдарын — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Тамара Сюмовна Тирчин — район эмнелгезиниң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Каракаш Чыйбаковна Бавыкин — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.
Быжыкпа Далай-Хоосовна Сандыкмаа — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.
Чаштыгбай Севековна Чылбак — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Хавыяа Доңдуповна Доңгак — Берт-Даг суурда өг-бүле ээзи.
Степанида Сояновна Очур — Кызыл-Чыраа ортумак школазының ажылчыны.
Кара-кыс Ивановна Уламчур — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.
Сайна Захаровна Эренчин — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Шолбана Саңдыковна Комбу — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.
Тамара Аракчаевна Комбу — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.
Долума Айжимеевна Севилбаа — Чыргаланды суурда өг-бүле ээзи.
Хаты Доңбаевна Сояң — Ак-Эрик суурда өг-бүле ээзи.
Эрик суурда өг-бүле ээзи.
Кара-кыс Максимовна Сырат — районнуң ажылдакчызы.
Любовь Павловна Ховалыг — Самагалдай суурда өг-бүле ээзи.
Куңгураа Дмитриевна Чымба — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.
Александра Хомушкуевна Шаныш — Кызыл-Чыраа ортумак школазының башкызы.

(Уламчылаар).

Делегей бо хүннерде

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ВАРШАВА:

Улуг тудугнуң сөөлгү ажылдары

Уактуруш ол улуг тудугу — металлургларның «Катовице» деп комбинадының тудугу сөөлгү үе-чадаанда кирген. Оон баштайгы [illegible] 300 хуу артыкан. А амгы үеде [illegible] тудугжуларының болгаш инженерлериниң 35 муң кижилиг коллективи [illegible] ажылдап турар. Келир үеде [illegible] 600 кижи — Совет Эвилелинге [illegible] ның тудуг ажылдарын кылыр ужурлуг.

УЛАН-БАТОР:

Эртемниң болгаш культураның чаа ордузу

Моолдуң найысылалынга эртемниң болгаш культураның чаа ордузу тудуп турар. Оон тудугжулары МАРН ТК-ның Политбюрозу бадылаан. Ол хөй каът бажыңга 2 муң олуттуг конгресстер залы, 500 муң номнуг ном саны, чурук галереязы, МАР-ның эртем институттарының болгаш [illegible] турар.

СОФИЯ:

Болгар тудугжуларның чедиишкиннери

Барык 2,5 муң улус ажылдап турар [illegible] тудугларының [illegible] Озаарның аразында — Козлодуйда атом күжү-биле ажылдаар электри станциязының 44 муң киловатт күчүлүг баштайгы энергии блогу, суг күжү-биле ажылдаар «Антонивано» деп электри станциязы, «Совет Эвилели — Болгария» деп газ дамчыдыкчызының компрессор станциязы болгаш өске-даа чугула тудуглар бар. 1976 чылда БУР-нуң тудугжулары 5.170 миллион лев-акша[illegible]

БЕРЛИН:

Дрезденниң музейлериниң чуруктары

Дрезденниң музейлеринге кадагалаттынып турар чуруктар Германия Демократтыг Республиканың [illegible] Чүгле 1975 чылда ол музейлерни [illegible] кижи [illegible] көрген. Дрезденниң ол бир музейлеринге Совет Эвилелинден болгаш өске-даа социалистиг чурттардан, а ол ышкаш Англиядан, Франциядан, Швециядан, Швейцариядан хөй санныг аалчылар, туристер барып чорааннар.

ССРЭ биле Францияның эртемденнериниң кады ажылы

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы биле Францияның Атомнуг энергия талазы-биле комиссариадының аразынга чарган дугуржулганы ёзугаар Ленинградтың Б. П. Константинов аттыг ядро физиказының институдунуң болгаш Саклада ядро шинчилээр төптүң эртемденнери ядронуң физиказын шинчилээр талазы-биле кады ажылды кылганнар.

Дуржулгаларны институттуң синхроциклотронунга болгаш Саклага — «Сатурн» дээр дүргедедикчиге кылган. Чоокта чаа ленинградчылар кылган ажылдарының түңнелдерин чугаалажып алыр дээш келген француз эртемденнерин хүлээп алганнар.

ЧУРУКТА (солагай талазындан оң талаже): Ленинград институдунуң эртем ажылдаакчылары Анатолий Гриднев, Михаил Жалов биле француз физиктер Жан Соднос, Гастон Брюда, Ален Шомо олар.

М. БЛОХИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроиниказы).

Словак дылда

БРАТИСЛАВА. (СЭТА). СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң 1972—1974 чылдар үезинде чугааларының болгаш чүүлдериниң 3-кү тому словак дылда массалыг тираж-биле парлаттынып үнген.

Эш Л. И. Брежневтиң чугааларының болгаш чүүлдериниң ээлчеглиг чыындызы республиканың коммунистеринге болгаш бүгү ажылчы чоннарынга СЭКП-ниң марксистчи-ленинчи теориязын болгаш политиказын ханызы-биле билип алырынга улуу-биле дузалаар деп ооң киирилде чүүлүнде бижээн.

Ажыл соксадыышкыны уламчылавышаан

МАДРИД. (СЭТА). Испан чазактың аңаа болган хуралынга Мадридтиң метро ажылчыннарының ажыл соксадыышкынынга холбашкан тускай айтырыгны чугаалашкан.

Хоорайның төп районнарын ооң кыдыг черлери-биле холбаштыр бичиң кол-кол орук шугумнары январь бештен эгелээш шимчээшкинин соксаткан. Метрополитенниң дөрт муң хире ажылчыннары ажыл төлевирин улгаттырарын болгаш ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарын негеп турарлар. Ийи муң ажылчыннар бир хүрээ бажыңынга камгалаттынып алгаш, олар боттарының негелделерин хандырбаан шаанда, ажылче чер-ле үнмезиниң дугайын медеглээннер.

Министрлер кабинединиң хуралының соонда парлаан дыңнадыгда ол ажыл соксадыышкынын «хоойлу ёзугаар эвес» деп чарлаан. Чазак чер ажыл соксатканнарга удур кандыг-даа хемчеглерни, [illegible] рын-даа оларны шеригге [illegible] рарынга чедир хемчеглер алырынга белен деп ынча чугаалап турар. Бир эвес олар бо-даа удаада ажылдап эгелевес болза, оларны хөй-ниитиниң чорум-чурумун уразан деп [illegible] шериг трибуналы бүзүредип каан болурун дыңнаткан.

Ажылчыннар чазак чериниң ынчаар [illegible] ажыл соксадыышкынын уламчылап турарлар.

Оон-биле кады ажыл соксаткан ажылчыннарның болгаш вертикалдыг синдикаттарның (чазактан чорудулгар [illegible] профэвилелдери) төлээлериниң аразында чугаалажыышкыннар база боор турар.

Холгаарлаашкын

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың чазаа Анголада Каттышкан Штаттарның дорту-биле холгаарлаашкыннарының дугайын америк улустан чажырып турарын сенатор Р. Кларк медеглээн. Африкада ол чуртта дайынга АКШ-тың киржип турарын чажырар арга чок апарган деп, сенатор чугаалаан.

Америк солуннарының дыңнатканы-биле алырга, Төп разведка эргелели холезиленикчилерни эвээдип, акша-хөреңги-биле хандырып, оларны сандарадыкчы бөлүктерниң талазынга киирип алгаш, дайын чорудулгаларынга киржири-биле чорудуп турар. Америк ужудукчулар самолёттар-биле америк боо-чепсекти Анголаже аппарып берип турарының дугайында дыңнадыглар база бар.

Анголада американнарның холгаарлаашкынын «кандыг-даа байдал-биле агартыр арга чок апарган» деп, Р. Кларк демдеглээн.

Конгресстиң ажылы январь 19-та катап эгелээниниң соонда дораан-на ооң баштап турары сенаттың Африканың херектериниң талазы-биле адаккы комиссиязы АКШ-тың Анголада холгаарлаашкынының дугайында айтырыгны чугаалажып көөр болгаш аңаа күрүне секретары Г. Киссинджерни, камгалал министри Д. Рамсфелдини болгаш Төп разведка эргелелиниң директору У. Колбини келдирер деп турарын Р. Кларк дыңнаткан.

КАЛБАА-БИЛЕ ДЕТКИП ТУРАР

● БИСАУ. (СЭТА). Гвинея-Бисау Республиканың даштыкы херектер талазы-биле күрүне комиссары Виктор Мария Африканың Чаңгыс эп Организациязының онза сессиязының Аддис-Абебага ажыттынарының бүдүүзүнде чүве чугаалааш, Анголаның айтырыын шиитпирлээриниң кара чаңгыс аргазы Ангола Улус Республиканың чазаан бүрүнү-биле хүлээп көөрү ол болур дээрин айыткан. Ангола улустуң үндезин эрге-ажыктарының ёзулуг дүрүм ёзугаар камгалакчызы Анголаны Хостаары дээш Улусчу шимчээшкин (МПЛА) болур, ынчангаш хамаарышпас Африка ону бүрүнү-биле деткиир ужурлуг — деп, ол демдеглээн.

● БАНГИ. (СЭТА). Чадтың чазаа Ангола Улус Республиказынга дорт деткимче кылырынче Африканың Чаңгыс эп Организациязын кыйгырган. АЧО-нуң Министрлер Чөвүлелиниң ажыттынар деп турар онза сессиязынга холбаштыр Нджаменаның радиозунуң дамчытканы чазактың тускай медеглелинде Мурнуу-Африканың аг-шериглериниң Анголага удур чепсектиг халдаашкынын шыңгыызы-биле буруу шаап турар.

● БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). «Бистер Мурнуу-Африка Республиказының шериглериниң халдаашкынын ойтур шаавар талазы-биле ангола улуска дузалар аргаларын чугаалажыр, Анголада чепсектиг холгаарлаашкыннарны буруу шаавар. АЧО-нуң кежигүнү бүгү чурттарны АУР-ну хүлээп көөрүнче кыйгырар дээш Аддис-Абебага баар деп турар бис». Конгонуң даштыкы херектер министри Теофиль Обенга Эфиопияның найысылалынче ужудуп үнериниң мурнунда аңаа болган парлалга конференциязынга ол дугайын медеглээн. Колониализмниң болгаш империализмниң дарлалындан хостаары дээш демисежип турар улустарга үргүлчү деткимче кылыры дээш социалистиг чурттарга өөрүп четтиришкинин ол илереткен.

● ЛАГОС. (СЭТА). Гананың даштыкы херектер талазы-биле комиссары Роджер Фелли АУР-нуң чазаан хүлээп көөрү болгаш аңаа бүгү хемчегниң деткимчезин кылыры — АЧО-нуң бирги чергениң хүлээлгези болурун медеглээн.

● БУЖУМБУРА. (СЭТА). Мурнуу-африканчы агрессорларга болгаш оларның чалчаларынга удур демиселге МПЛА-ның чүгле тиилээр чоруу Анголага тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту магадылап болур. Бурундинин даштыкы херектер болгаш кады ажылдажылга министри Мельхиор Буакира аңаа Аддис-Абебаже чорупкаарының мурнунда ынчаар чугаалаан.

Шыңгыыраан

БЕЙРУТ. (СЭТА). Дескен палестиннерниң Тель-Заатарда лагерин бүзээлээн чоруу найысылалдың чоогунда дыка хөй черлерге чепсектиг сегиржип алыышкыннарның катап эгелээринге чедирген. Бейруттуң бодунга ракеталар болгаш үгер-боолары ажылдавышаан, кадыг-дошкун удур-дедир атышкаашкыннар болгулаан. Удур-дедир атышкан талаларның чепсектиг отрядтары найысылалдың чоокта чаа кудумчу тулчуушкуннары боон тургулаан черлеринге камгалал туруштарын эвээшкежиннер.

Ол ышкаш кижилерни тудуп, хорудаар чоруктар үргүлчүлеп турар. Сөөлгү үеде ийи таладан дөртен ажыг кижини тудуп алган. Найысылалдың бүгү районнарын [illegible] айыылдыг деп чарлаан. Чурттакчыларга боттарының бажыңнарындан үнмезин сүмелеп турар.

Байдалдың катап нарыыдаар чоруу найысылалдың хандырылгазынга салдарын чедирип турар. Ажыл-чем продуктулары болгаш бирги чергениң чугула бараанныры хоорайда чедишпейн турар.

Байдалдың катап нарыыдаар чоруу дээрге, бо кризиске удурланыкчыларның палестин шимчээшкинин хаара тудар болгаш Ливанда кризистиң [illegible] рысалгазын аңаа чүй кагар дээш бачыды үеледиг күштерниң кылып турар оралдажыышкыны-дыр — деп, «[illegible]» Нидаа солун бижээн.

Чжоу Энь-лайның өлгени

ПЕКИН. (СЭТА). ККП ТК-ның Даргазының оралдакчызы, КУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Премьери Чжоу Энь-лай 78 харлыында рактан мөчээн.

ДЕКАБРИСТЕР ДУГАЙЫНДА ФИЛЬМ

«Солаңгылыг аас-кежиктиң сылдызы» деп киноның баштайгы кадрлары-ла диргелип орар хилинчектиг айыылдыг дүрүрээзиниң оштап көргүзе бээр. Декабристер тура халыышкынга белеткенип турар. Чажыт организацияның кежигүннери боор сүлчээчилер хаан чазакты дүжүр октаарының, крепостной эргени чок кылырының болгаш Россияның күрүне тургузуун эде көөрүнүң дешпилгелиг аргаларының дугайын бодап турарлар. Ынчалза-даа ындыг кижилер кончут эвээш; оларның организациязы чондан хоорук, планнары тодаргай эвес, хөделиишкиннери быжырымча чок болгаш быжыг тура-соруккур эвес.

1825 чылдың декабрының 14-те Петербургтуң Сенат шөлүнге чыглып келген шериг кезектерни дүжүлгеге чап чаа саадапкан I Николай хаанга удур демисел үндүрген.

Тура халыышкынның үш киржикчизиниң салым-хуузу — «Солаңгылыг аас-кежиктиң сылдызы» деп кинофильмниң кол өзээ. Сергей Волконский (ооң ролюн сураглыг артист Олег Стриженов ойнап турар) — 37 харлыг генерал, князь, бай ызыгуурган. Ийи чыл мурнунда бай генерал Раевскийниң 18 харлыг чараш кызын кадайланып алган. Олар бичии оолдут. Сергей Трубецкой — князь, гвардия полковниги. Волконский-биле үе-черге. База-ла чоокта чаа өглеңген. Трубецкойнуң ролюн сураглыг артистерниң бирээзи Алексей Баталов ойнап турар. Иван Анненков (ооң ролюн аныяк артист Игорь Костолевский бир-ле дугаар ойнап турар) — офицер, кавалергард, бай кижи төлү болгаш, «чаг иштинде бүүрек» дег өзүп, доругуп келген.

«Ленфильмниң» киностудиязының режиссеру Владимир Мотыль, сценаристер Олег Осетинский биле Марк Захаров олар тура халыышкынның белеткелин-даа, бастырганын-даа, тудуп хоруттаашкыннарны болгаш истелгеге херээн чорудуп турарын-даа демги ол кижилерниң болгаш оларның эш-өөрүнүң овур-хевирин, үлегер-чижээн дамчыштыр көргүзүп турар. Хаанның чазакты дүжүр октаар дээш диттип, демисел үндүрген революсчуларны хайыра чок аажылап турары көрүкчүлерниң кичээнгейин хаара туда бээр.

Декабристер — Рылеевти, Пестельди, Каховскийни, Бестужев-Рюминни, Муравьев-Апостолду шаажылап өлүрүп турарын көргүскен сцена сагыш-сеткилди саргыдып, караңгыладып кээр. Өске декабристерни каржы-дошкуну-биле айтырып-байысаап, шиңгин турары эпизодтар база бар. Экранга Сибирьниң бүдүүлүг куу-куу рудниктери көстүп кээр. Трубецкойну, Волконскийни, Анненковту болгаш тура халыышкынның өске-даа киржикчилерин олче коргунчуг, кадыг-дошкун хөй чылдар дургузунда октапкан.

Фильмниң авторлары төөгүлүг болуушкуннарны долузу-биле бирлен бирээ чокка көргүзерин оралдашпаан. А колла чүве — олар үе болгаш ооң маадырларының дугайында романтиктиг төөгү чугааны тургускан. Ук фильм ийи сериялыг болза-даа, «кадрлар артында» хөй чүве чыдып калган. Кол кичээнгейни ол үениң байдалын катап тургузарынче, кижилерниң бот-тускайлаң онзагай характерин көргүзеринче угландырган. Чажыт хуралдарлыг болгаш ужуражышкыннарлыг сценалар маадырларның бот-хуу амыдыралының эпизодтары-биле болгаш оларның тус-тузунда ынак сонуургалдары, кандыг-бир чүве дээш сагыш човаашкыннары база өөрүшкү-маңнайы-биле сырый холбаалыг. Маадырлыг болгаш лириктиг, айыыл-халаптыг болгаш хөктүг, каттырынчыг болгаш кударанчыг — сагыш-сеткилдиң бо-ла бүгү «хылдары» сырый белдирлежип турар болганындан хөй планныг, күштүг, улуг болуушкунну көргүзе бээр.

Угаан-медерелдиң өндүр чаагайы, эрес шыдамык чорук болгаш сагыш-сеткилдиң эрыы — фильмде тодарадыкчы тема боор турар. Кажан тура халыышкынның киржикчилериниң дугайында чугаа чорып турда, ук тема колдай бээр, а кажан Сибирьже шөлүттүрген ашактарының соонче экн турзы-биле чоруткан оларның кадайларының дугайында чугааже фильмниң авторлары шилчий бээрге, ол тема күштүг дыңналып кээр.

Ол херээженнерниң салым-хуузу кайгамчык боор төөгү-ле арткан. Амыдыралчы арга-дуржулгазы чок, тамчык шелээнге, конарган чорукка чаңчыкпаан, өндере байырынче чүткүп, найыр кылырынга ынак, шиы-чылык аныяк «даңгыначыгаштар» ол бүгүден шиитпирлиг чарылгаш, декабристерниң шынчы өңнүктери апаары кайгамчык. Ол дээрге амы-тынын харамнанмазының демдээ эвес, а хаан чазактыг Петербургка ажык, күштүг удурланыышкынның демдээ-дир деп амгы үениң кижилери кончут шын билип турар.

Мария Волконскаяның (Наталья Бондарчук) биле Екатерина Трубецкаяның (Ирина Купченко) овур-хевирлери — фильмниң ылаптыг-ла чедиишкини. Олар бүгү-ле чүвеге бот-боттарынга барык дөмейлешпес. Мария дээрге, тура-соруккур, күштүг. Ол эрес-шудургу болгаш турум демисежир чаңчылдыг. Катюша — кошкак-суда, аарыгыг кужур. Ашаандан артык чүве анаа турбас. Ынчалза-даа ол ийи херээженнер хамык кадыг-бергени шыдап эртер деп чаңгыс быжыг сорулгалыг.

«Солаңгылыг аас-кежиктиң сылдызы» деп фильмде Полина Гебльдиң овур-хевири онзагай черни ээлеп турар. Ажык-кончаа сүрер, кажар оптуг шак ол француз херээженниң бодунуң салым-хуузунуң агымы-биле Россияга кээп, бир каас-коя бажыңга чурттап берген. Херек кижилерге ол багай талазын көргүспейн оралдажыр. Офицер Иван Анненковка ол эки кыдыр көзүлген. Ынчалза-даа Анненков анаа ынаан чугаалап, холуң сунарга, Гебль ойталаан. Ол бай-шыдалдыг кижи-биле өглеңчирн деңдески эвес кылдыр анаа сагындырган. Ынчалза-даа Анненков эрге-дужаалын дужуртуң, хокшулхерегизинден чарылгаш, шөлүдүкен соонда, чаңгыс-даа орус сөс билбес хирезинде, Полина Сибирьже чедип шыдапкан. Полина Гебль—Анненкова апарган болгаш дыка хөй чылдар дургузунда ашааның аар-берге салым-хуузун деңге үлежип чораан. Ооң ролюн польша артист Эва Шикульска кайгамчык эки ойнаан.

«Солаңгылыг аас-кежиктиң сылдызы» деп кинофильмни тургузары нарын болгаш берге болган. Ол ажылды ийи чыл иштинде кылып келген. Ук киноны ам көрүп тура, кинематографистерниң күш-ажылы чедиишкинниг болгандыр деп бузурелдиг чугаалап болур бис. Орус төөгүде уттундурбас болуушкуннарның бирээзин экранда уран-чечени-биле көргүскен.

В. ШАЛУНОВСКИЙ.
(ПМА).

ХҮН БҮРҮ БАЙЫРЛАЛ

Школачыларның дыштанылгазының бо хүннеринде Кызылдың Пионерлер бажыңында кажангызындан-даа артык хайнымалыг хөглүг. Хоорайның школаларындан хөй-хөй пионерлер, октябряттар хостуг үезин маңаа эрттирер дээш чыглып кээп турар. Мында ёлка база бар. Соок-ирей, Хар-кыс ийи катап-катап аалдап келир. Шиилерин, ойнаарактар театрының көргүзүглерин база сонуургап болур. Азы үе-черге, эш-өөр чыглып келгеш, танцылаап, ырлап хөглеп, ойнап болур. А ооң кадында бөлгүмнер, спортчу секциялар база-ла чалай бээр.

Ындыг бир байырлалдың бирээзи — номга ынактарның чыыжы болуп эрткен. Ном байырлалынга чыглып келген уругларның баарынга оларның ынак чогаалчылары Носовтуң, Чуковскийниң, Гримм алышкыларның номнарының, улустуң тоолдарының маадырлары бараалгап, солун, хөглүг үзүндүлер чугаалааш, номнуң утказындан айтырыгларны салгылаарга, уруглар мурнун былаажып харылап турган. Берже акый-даа, каржы урут Мальвина, Буратино-даа, Золушка биле Петрушка-даа, даараныкчы Билбесбей, Айболит эмчи-даа дээш кымнар бараалгаваан дээр. Ооң соон дарый «Бригантина» клубтуң ойнаарактар театры орус тоолдардан үзүндүлерни көргүскен.

Түңнелинде уругларны улуг залче чалаан. Орта уругларга Пионерлер бажыңының шии бөлгүмүнүң хөлетелер театрының «Элдеп шиткел» деп шиизин бараалгаткан. Номга камныг, хумагалыг болбас болза, кандыг халан, шиткелге таваржырын уруглар билип алганнар.

Дыштанылга дооступ турар. Пионерлер бажыңы школачылар эки дыштанзын, үшкү улдуңда өөредилгеге эки болзун дээш болур чогуур ажылдарны эрттирген. А Пионерлер бажыңынга дыштанылгага үезинде келген уругларга хүн бүрүзү байырлал боор эрткен.

ЧУРУКТАРДА: номнар, тоолдар маадырлары. Ойнаарактар театрының көргүзүглерин артындан тыртгырганы.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

Олафс ГУТМАНИС, латыш шүлүкчү.

АВАМ СӨЗҮ

Дошкун дайын. Буза туткан игра хлеб
Довук ышказы биче чүве. Мен-даа чаш мен.
Чемзиг хлеб артыын авам менче сунгаш:
— Чемнен, оглум. Тодуп-дур мен — дээр кижи.
Хөлүгүр кыш. Ажыг чывар үзүктел чок
Хортук шуглаан орук дургаар шимчип келир.
Аржыыл-биле эгиннерим чылды шуглааш:
— Ажырбас-тыр. Чылыг чор мен, оглукук—дээр.
Кагып кургаан ээн шөлдү дээскиндир-ле
Кааң хүн-даа хөрүктеп-ле туруп берген.
— Пак-ла суг-дур. Үлежиили, авай—дидим
Бежым суйбааш: Чааскаан иш че, оглум—дей-дир
Хайыралыг авам сөзү изиг, соокта, аштаанында
Кара бээрым хөгү ышкаш кынныш келир.
Эргеледип, сургаш чоран хөөг үнү—
Эчис чолче кынгы болуп дыңналып кээр.
Бөгүн безин хөй-хөй пе кажыдалда
Бөмбүрзектен дайын эртү аралы бербээн.
Хөөкүй авам ынчан сөглеп чораан сөзү
Херек ойген ынакшылга тээн дөмей.

М. ДОРЖУ очулдурган.

МОНЧАРЛЫГ ДИЛГИ

Рассказ

Чылгычы Сергелең дээжин эрттирип, эжинге чылгызын хүлээдипкеш, аалынче чанып орган. Хола хараганнар кидини-не чечектелген. Шагның дөрт эргилдезинде ховуннуң эн-не эңгүр, каас-шиник чылдар үези. Ак-көк дээрде хамнаарактар аяк туткан. Аът даванының дааажын дыңнаан оргелер мында-мында чукургулап, аът өртээр орген ышкаш, кожая берген. оъургулаар. Ындыла эйыыл келгенин билип кааш олар үңгүрлеринче моргук довуракты буруладыр кире халчыр. Шынап-ла, «сарыг аскыр сайт диди, сарыг довурак бурт диди»—деп чүве бо-дур аа деп чылгычы боданган.

Ол бүгүге Сергелеңниң сеткил-сагыжы улам-на сергеп, Ишбии хемден каккан серпип салгынга таалап чораан. Бөлүк-бөлүк кызыл-хараганнар аразында бир-ле чүве кувраш дээн.

Сергелеңниң шоваа каракқары ону чаңдыр көөр ужур турбас. Чүге дээрге, ол чүгле экп чылгычы эвес, тулган аңчы. Аъдының аксып ээй тырткаш, доза хап кээрге, буруңэйнып чоруур таагылыг дилги ырбаалап чораан. Кужүрнүг чоргаар, чараш-силиг дүрзүзү-даа чок. Канчап барган аң боор? Аарази бе азы кым-бир аңчыга бакка аттырган бе?

Аъттыг кижиниң дилги көрүп кагза-даа, маңнай албас, бир-ле чүве ону чержe дилгайты шелип, илбектеп чораанзыг. Оон чопаада-ла беленселен ыттарга четтирбес чүгүрүк даваннарын дужап каап чүве-биле дөмей.

Сергелең Сеңнс-Шилгизин дап бергеш, ак-мак-даа чедирбейн, хөме тавартып кээрге, дилги хараганнар аразынга хорум чыдыкан. Чылгычы чоокшулээй чортуп чеде бээрге, дилги бурунгаар дап бергеш, кээп душкен. «По-ок, мончар сөөртүп алган кужур ышкажыл мок!» — дээш, Сергелең аңның кырында-ла баргаш.

Харыксыраза-даа чаалаңып, азыг диштерин шаарартып чыткан дилгиниң белинден сапык идиктер арзызынга кысказ, кызыл сөөскен кымчызы-биле ноййунун черге чыпшыр базып алган. Ооң мойнунда чымчак дузак шивейликкен, дузактың ужунда, чеке дээги ышкаш, чолдак ыяш сөөртүнүп чораан. Оозу харыганга ораажы бергени ол чүве-дир.

«Бойдусту камгалаар, аңменнн кайы хамаап чок тэтчеглевес, аннаарының дүрүмнерин, айыткан хуусаазын сагыыр дугайын чеже-даа угааттса, хаайга какпас эштер ам-даа бар-дыр!» — деп чылгычы хорадап боданган. Дилги ырланып, азыгларын шаккыладып чыдырда-ла дузакты адырып, чыргадаан аңны хостап салыпкан. «Ховунга хостуу-биле күскелеп, кужугеннеп, элдын-хоор тараавысты камгалап, келир кышка чедир күш деңгелиң кирип ал, Дилгижек-оол. Ынчан бүдүт чедишкен, бирги сорттуң моюндурууң анчыларга адаарга дып, көөргедип чораай сен ээп»—деп боданып, шончалайлар чечектели берген чоогунге ажытталып бар чораан дилгиниң соонче көрүп тура, «ам чүте торлурул бо» дээш Сергелең чиик адак аъттаныпкан.

С. БИЧЕ-ООЛ.

ЧАЛГЫН ХЕРГЕН «САЯН» АНСАМБЛЬ

Тываның күрүнениң ыр болгаш танцы ансамблин тургузар деп санаадың эң-не баштаn төрүттүнүп келгенинге ансамбльдиң артизи болганымда, өөрүп чоруур-дур мен. Ында мээң үем-чергем уран талантылыг оолдар, кыстар хаара туттунган. Ол коллектив 1965 чылда «Чечек» деп ат-биле эң баштай тургустунган. Сөөлзүреди ону «Саян» ансамбли деп эде адаан. Амгы үеге чедир ол чүгле бистиң республиканың ажыл-ишчилеринге эвес, ооң девискээринден дашкаар улуг-улуг хоорай, сууларның чурттакчыларынга янзы-бүрү солун темаларлыг концерттерни хөй удаа бараалгадып келген. Ук коллективти углап-баштап, уран чүүлче улам быжыг хаара тударынга РСФСР-ниң алдарлыг артизи, күрүне филармониязының уран чүүл удуртукчузу Р. Н. Лессинковтуң киирип турар үлүг-хуузу улуг. Бистиң уран номерлер күүседирниге чогаадыкчы ёзу-биле эрес-шудургу өөредип турар башкывысты хүндүлээр бис.

Бистер — саянчылар Ортаа Азияның болгаш Ыраккы Чөөн чүктуң ажылчы чоннарынга ыры-шоорлуг, танцы-самныг, хөөмей, сыгыттыг концертивисти көргүскен, магадал-сонуургалдың, өөрүп четтириишкиниң чылыг-чымчак сөстерин барган-четкен чер бүрүзүнге дыңнап чораан бис.

Бистиң коллектививис эпнайыралдыг шуптузу— эңгызы дээш, чеңгызы —шуптузу дээш чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар чаңчыдыг апарган. Ол чорук үре-түңнелдиг, чогаадыкчы болуруң практикада көргүзүп турар. «Саянның» он бир чыл дургузунда баргаи чери хөй, ат-сураа алгып тараан. Хөй-хөй хоорай, суурлар көрүп ап, урок чүүл талазы-биле республиканың ат-алдарын камгалажыры дег өөрүшкүлүг аас-кежик кайда боор. Оон-биле кады чон мурнунга бараан болур улуг харыысалганы биске даандырып турар. Ынчангаш кижи бүрүзү-ле улам кызымаккай ажылдаар сорулгалыг. Ниитизи-биле чугаалаарга, эрткен чыл саянчыларга хөй-хөй солун айн-чоруктуң чылы болган. Ынчан бистиң коллектив чаңгыс удаа эвес шаңнал-макталдарны алгылаан, уран чүүл талазы-биле биске дужүткүр чыл болган.

Амыдырал, үе-шаг чаңгыс черге турар эвес. Ынчангаш башкыларывыстың удуртулгазы-биле программаны чаартып, улуг белеткел ажылын чорудуп турар бис. Анаа чогаадыкчы чорук, улуг күш негеттинер боор-дур. Бистиң коллектив бо чылын чаа программа ёзугаар ажылдаар дээш эрткен күстен эгелеп белеткенип кирипкен.

Мурнуку чылдарда хөй янзы үннерге ырлаар ырлар бистиң ансамбльге барык турбаан. А ам тыва болгаш орус классиктиг композиторларның күүседкен нарын, берге хөй үннерге чардынган ырларын белеткеп турар бис. Чижээ, композитор А. Чыргал-оолдуң 1—5 кезектерге чардынган «Тиилелге» деп кантатазын (байырлалдыг ыр) берге болза-даа, бижырымчалыг өөрениp турар бис. Бо кантатаны Кызылдың уран чүүл училищезиниң ырдирижер салбырындан шилиттинген сургуулдар-биле кады белеткеп турар бис.

«Иордан хемниң ындында»— бо база-ла чаңчыкпаан үлуска күүседири белен эвес даштыкы классиктиг чогаал. Маадырның иштики сагыш-сеткилин илередирде, үнну каш янзы өскертир ужурга таваржыр боордур. Бо талазы-биле Новосибирск консерваториязының доозукчузу Тамара Салчак билиин, кужүн харамнанмайн, боттут дузаны чедирип турар.

Бистиң композиторларывыс Р. Кенденбильдиң, С. Базыр-оолдуң болгаш С. Бюрбениң чаа чогааткан ырлары программада ээлээн чери ээлээн. Оларның белеткели харын шаалыкның чорук турар. Ырдан өске номерлер база-ла хөй.

Бо чылын белеткенип турарывыс бо чаа программа-биле бистиң «Саян» ансамбль Молдав, Украин ССР-лерге, Урал областарынга болгаш өске-даа черлерге аалдап чедер.

Э. МОНГУШ.

СОНУУРГАКТАРГА

Ворошилов аттыг узбек колхозтуң механизатору Назир Заиров кур черден анаа эвес «оружттүг» алган. Шөлдү тарыырынга белеткеп турган трактористиң андазыны мөңгүн эртинени черден ушта казып үндүрүп келген. Ол диркем ээр чоостар болган, оларны IX—X вектерде саманидтер династиязының хааннары кылдырып үндүрген. Ол чоостарның чеди чүс ажыг хирезин үүрмектей кескилеп каан болган. Шаанда ол үеде диркем эң улуг тудуш акша болуп турган. Ынчангаш оларның кезиктерин, улдуңнарын, кечимьерин база ажыглап турган-дыр.

Саманид чоостарны Ортаа Азияга кылып турган болза-даа, оларны ооргаи кончуг ховар тып турар. Олар колдуунда эрте-бурунгу Русьтуң черлеринден, Соңгу Европадан тыптыв турар. Ол чурттарның улустары-биле садыг харылзаа аажок калбарган туруан.

В. ШУМАЙЛОВ,
СЭТА-ның корр.

Карши, Кашкадарья область.

• • •

ДЭЭРБЕЧИ СААСКАННАР

Эзирниң саасканнар-биле ховар тудуушкунун каракуль хойлар өстүрер «Кабадиан» совхозтуң хойжулары көрген. Бөлүк саасканнар улуг эзирге удур шыдыыш шаап халдаан. Эзирниң теп алган койгунун олар хунаап алырын оралдашканнар.

Артык кужу-даа, кучулуг хаайы-даа «куштарның хаанынга» дуза чедирбээн. Чалданыш чок, тура душпес саасканнар ээзэн үе эрткенде эзирни дужуп бээринче албадапкан. Эзир шаап халдап турган саасканнарга койгунун арттырып бергеш, ужуп чоруй барган.

Саасканнар — ааатин эвес куштар. Орнитологтарның чугаалап турарын ёзугаар алырга, саасканнар насекомнар болгаш үнүш чиир, ынчалза-даа олар аът чиириндеи ойталавас болуп турар. Ам Таджикистанның даглараында хармыг болгаш соок. Ол чорук саасканнарны чемин солуурунче, кучулуг куш-биле тудчурунче албадапкан боор чадавас.

Шаартуз район, Таджик ССР.

Л. ЧИГРИН.
СЭТА-ның корр.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чагбас. Барыын чүк углаңыышкынның хаттың дүргезин секундада 0—5 метр чедер. Агаарның температуразы дээлыг черлерге 18—24, өске арттарынга 23—28 градус соок болур.

Кызылга оскерлип каап турар агаар болур. Мурнуу чүк углаңыышкынныг хаттың дүргезин секундада 0—5 метр чедер. Агаарның температуразы 23—28 градус соор.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 10-ДА

МОСКВАДАН

9.35—Фильмнерни — уругларга. «Чажыт байдалда хоорай». Уран-чечен фильм.
10.45—«Самоделкин космоста» Өңнүг мультфильм.
11.00—Медээлер.
11.10—«АБВГД-ээр». Өңнүг.
11.40—11.50—Чапсар.
11.50—Уругларның «Никамура» деп (Япония), хореография ансамблиниң концерти. Өңнүг.
12.30—«Елка байырлалы». Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылга. Өңнүг.
13.20—«Ойнаарактар бажыңы». Документалдыг өңнүг фильм.
13.40—«Кадыкшыл». Өңнүг.
14.10—«Амытаннар аразында». Өңнүг.
15.10—Политиктиг тайылбырлакчы Ю. Жухов телекөрүкчүлерниң айтырыгларынга харыылаар.
15.15—«Хайлан үптен». Уран-чечен өңнүг фильм.
17.30—«Үе». Информастыг программа.
18.00—18.10—Чапсар.
18.10—«Цирк оттары». Өңнүг.
19.25—Даштыкы эстрада артистерниң концерти. Өңнүг.
20.00—Медээлер.
20.15—20.25—Чапсар.
20.25—Борис Феоктистов ойнаар. Өңнүг.
20.40—«Амытаннар аразында». Өңнүг.
21.40—ССР Эвилелиниң Күрүнениң Академиктиг Улуг театрының 200 чыл бо-лурунга. «Улуг театрның баледи». Өңнүг.
22.50—23.00—Чапсар.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

„МӨГЕНИҢ ДЕВИИ“ ААЛДАП КЕЛДИ

Свердловскиниң киностудиязы Тываның амгы амыдыралын көргүскен «Мөгениң девии» деп өңнүг, тос кезектиг уран-чечен фильмни бо чылын бүдүрүп үндүрген. Ук фильмниң болуушкуннары 1974 чылдың чайынында Тываның каас-чараш чурумалдыг черлеринге тырттырган...

Өөрүшкүлүг болуушкун: ол ам оңгу беш чылдың баштайгы айында бистиң республиканың найысылалында бир-ле дугаар аалдап келген! Бисте ам харлыг кыш, а экранда «Мөгениң девииниң» Төрээн Тывавыстың чайгы чараш чаагай өйүн көргеш, чылыгып, магадап орар бис. Күчүлүг Улуг-Хемниң эриктерге часкаан ышкаш, дүргектелип келгилээр чалгыглары, ынаар-ла илчирбеленгир дистинчиг чоруй баргылаан нок-көк даглар, хоюг ногаан, торгу ышкаш, элбек дүжүт шыпкан калбак делгем ховулар, тайга-даскылдың шыргай ээлинери, черниң оңгун хүнзэй берген саглагар оң-баазын чечектер, тайга, сыннардан кыңгырадыр карыраалап ырлап баткан шапкын хемнер, ак-көк дээр—бо-ла бүгү кайгамчык чараш чурумалдар көрүкчүнүң эстетиктиг таалалын чайгаар-ла хайныктырып, төрээн бойдуска ынакшылды улам хаяладыр соруглалай тырта бээр.

Ындыг чараш чаагай бойдуска бүргеткен эрес соруктуг кижилерниң бо хүнгү амыдыралының бичии кезиин чоннга бараалгадыи экрапчыткыны— Тываның культура амыдыралында база бир улуг, өөрүнчүг болуушкуннарының бирээзи.

Төмүр-оол Оюн—фильмниң кол маадыры. Ооң күш-ажылчы орукче кирериниң баштайгы белен эвес базымнарын, ол класс дооскан аныяк оолдун амыдыралга хамааржытыр кыптыккан сагыш-бодал, күзел-чүткүлдерин ооң хөделиишкиннерин дамчыштыр көргүзүп турар. Болуушкуннуң кол болуп турар чери—бистиң республиканың аар үлетпүрү Хову-Аксыда «Тыва кобальт» комбинады. Ында хөй националдыг акы-дуңмалышкы улустарның төлээлери быжыг эпнайыралдыг, хөглүг-омак ажылдап турарын база көргүзүп турар. Кыргап-эчазының аалынга Төмүр-оолдуң кулумдан тура өстүрүп келген ынак аъды бар. Чогум-на ооң-биле быжыг холбашкан салым-хуу чаг-ла школа дооскан аныяк кижини Хову-Аксының комбинадынга экээр. Оон-даа кол болуушкуннар эгелээр.

Көрүкчүлер улавас көре бээр чүве болгаида, маңаа хөй тайылбыр бербээли. Рольдарның кол нуруузун тыва хоочун артистер болгаш бот-тывынгыр артистер чедиишкинниг ойнап турар.

«Мөгениң девии» деп уран-чечен кинофильмниң директору—Нонна Абрамовна Галесник. Ол мооң мурнунда үнүп турган «Тыва—үелерниң белдиринде» деп кинонуң база директору.

«Мөгениң девиин» А. В. Розинниң сценарийин ёзугаар режиссер В. Н. Живолуб, оператор Г. В. Черешко баштаан бөлүк тырттырып, улуг күштү үндүрген.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Ажылчын мергежил чедип алырын күзеп чоруур хову чурттуг аныяк эр Темир-оолдуң дугайын чугаалап турар «Мөгениң девии» деп уран-чечен фильмни Тываның кино-экраннарынга 1976 чылдың январь 15-тен көргүзүп эгелээр. Ук киноңу Свердловскиниң киностудиязы тырттырган.

ТЫВАНЫҢ КИНОПРОКАТ КОНТОРАЗЫ.

АЖЫЛЧЕ ЧАЛАП ТУР

«Тыва кодээ тудуг» трестиң 62 дугаарлыг КМК-зынче:

Кол механик, кол бухгалтер, сапажылга бөлүүнүң бухгалтери, мастерлер, прорабтар, электриктер, чолаачылар, слесарьлар, сантехниктер, геодезист, бызаңчы-бетонщиктер, штукатурлар, малярлар, дашчылар, дашчының, бызаңчының, бетонщиктиң, штукатур малярның өөреникчилери негеттинип турар.

Келир черниң адрези: Кызыл хоорай, Заводская кудумчу, бажың 24, кадрлар килдизи.

Аңгы заводунга: цехке ажылчыннарны, штукатур-малярларны, кочегарларны херегл тур.

Келир черниң адрези: Кызыл хоорай, Семирацкий кудумчузу, 61 дугаарлыг бажың.

• • •

Тываның «Скотопром» трезинге: тресге ажылдаар секретарь-машинакчыны, «Бурунгаар» совхозка ажылдаар механикти, «Россия» совхозка ажылдаар зоотехникти чалап турар.

Келир черниң адрези: Кызыл хоорай. Ленин кудумчузунда 30 дугаар бажың, 3-кү кат.

• • •

Тываның чумага удур станциязы: 1-ги, 2-ги класстың чолаачыларын, кочегарларны, электрик-сантехникти херегле турар. Станцияның бүгү ажылдакчыларынга ажыл төлевири бемелделиг.

Келир черниң адрези: Кызыл хоорай. Магистральная кудумчузунда 5 «а» бажың, кадрлар килдизи.

• • •

Респотребсоюзтуң септелгетудуг эргелелинге:

Дашчылар, бызаңчы-бетонщиктер, автокранчы, электрибиле дуназаалакчы, мастерлер негеттинип турар.

Келир адрези: Кызыл хоорай. Трудовая кудумчу, 12 а, № 2, 8 автобустар доктаар чер, «Жилпоселок».

КИНО

ЯНВАРЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Илбилиг душ» киночымыды 9.30, «Солаңгылыг аас-кежиктиң сылдызы» (2 сериялыг)) 9.00, 14.20, 17.30, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Рекси эгидинер» 9.00, 10.25, «Сагыш ышкаш чаан оглу» 11.50, 14.00, 15.45 «Агаарга эжиндирикчи» 17.35, 19.25, «Катерина Измайлова» 21.15 шакта.

«КАА-ХЕМ»: «Сени шиңме!» 10.30, 12.50, «Бобби» (2 сериялыг) 14.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Туттурбас ажаан негекчилери» 10.00, 12.00, «Эртинелиг хол» 14.00, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63. редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарының 23-54, партийжо амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54 кодээ ажылдың килдизиниң 21-47 үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 46.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00215

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 8 (9993) | 1976 чылдың январь 11, воскресенье | 1925 чылдан үнүп эгелээн | Өртээ 2 көп.

А. А. ГРОМЫКО ЯПОНИЯДА

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, Япониянын чазаанын чалаажын ёзугаар январь тоста Токиода албан ужурунда аян-чорук кылып чеде берген. ССРЭ-ниң болгаш Японияның күрүне туктарын аскан Ханэда аэродромунга Японияның даштыкы херектер министри К. Миядзава, Японияның ССРЭ-де элчини А. Сигемицу, ССРЭ-ниң Японияда элчини О. А. Трояновский, социалистиг чурттарның Токиода турар дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары ону уткааннар.

• • •

Ол-ла хүн Японияның даштыкы херектер министри К. Миядзава СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыкону Японияда чеде бергенинге холбаштыр хүндүткел шайлаалга тургускан. Найыралдыг байдалга эрткен хүндүткел шайлаалгага К. Миядзава биле А. А. Громыко олар чүве чугаалаан.

• • •

База-ла ол хүн А. А. Громыко япон парламентиниң адакы палатазының даргазы С. Маэо, чер болгаш ыяш ажыл-агыйының министри С. Абэ, чырыдыышкын министри М. Нагаи, Япон-совет найыралдың парламент ассоциациязының даргазы Х. Исида-биле, садыг- үлетпүр бөлүктериниң болгаш япон хөйнүтүнүң төлээлекчилери-биле ужурашкан.

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

ЗАПОРОЖЬЕ. Автомобиль кылыр «Коммунар» заводтуң коллективи сайгарар продукциянын хемчээлиниң талазы-биле беш чыл планын хуусаадан эрте күүсеткен болгаш бир миллион дугаарлыг «Запорожец» автомобильди кылып үндүрген. Автомобильчилерниң коллективиниң ол күш-ажылчы тиилелгези-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев оларга чуректиң ханызындан байыр чедирген.

Заводка байырлыг митинг болган. Украинаның КП Запорожье обкомунуң бирги секретары И. Н. Всеволжский эш Л. И. Брежневтиң байырлыг чагаазын номчуурга, чыылганнар диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Слесарь Н. И. Чёрный, прессовщик Н. Г. Лысенко, комсомолчу-аныяктар бригадазының удуртукчузу В. И. Брин, ол бүдүрүлге чериниң директору С. А. Серинов болгаш өскелер-даа митингиге чүве чугааланаш, коммунарчыларның амгы-ижин бедик-биле үнелээни дээш СЭКП Төп Комитединге изиг өөрүп четтиришкинни илереткеннер. Онгу беш чылдың баштайгы чылының планын хуусаадан эрте, декабрь 28-те күүседирин олар коллективтиң мурнундан бүзүреткеннер.

1976 чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш-ле демниг, шалыпчы күш-ажыл-биле бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун улам бедидериниң бызыг үндезинин салырынче заводтуң ажылдакчылары Украинаның машина тудукчуларының коллективтерин кыйгырган.

СЭКП Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке митингиниң киржикчилери байырлыг чагааны чаңгыс үн-биле хүлээп алганнар.

• • •

ВЯЗНИКИ, (Владимир областы). Саанчы В. П. Павловага аldар кылдыр «Пролетарий» совхозтуң төп суурунда Кызыл тукту көдүрген. Ол хүлээнген иниектериниң бирээзинден-не бо январь хүннеринде бир пуд сүттү саап ап турар. Ол ферманың ажылдакчылары областың малчыннарының СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар болдурган социалистиг чарыжының мурнуу өдүрүүнда чоруп турар.

• • •

АЛМА-АТА. Казахстанның мурнуу чүгүнде мая семиртип, одарладыр черлерде Дарбазинниң суг дамчыдар 162 километр узун дурттуг хоолайын ажыглалга киирген. Барыын Тянь-Шаньның ээзинден тывылган чер иштиниң «хөлүнче» үттеп тургаш, каскан кудук-биле ол хоолайны тудуш-турган. Амгы үеде суггатка ажыглап турар ындыг суг дамчыдар хоолайларның нийти хемчээли беш муң километр ажып турар.

• • •

УФА. Ында химия заводунда үнүштерни камгалаарынга дыка ажыктыг бүдүмелдиң баштайгы тонналарын кылып үндүрген. Ол чаа бүдүмелди колдуунда-ла хевен болгаш бобы культураларын тараан шөлдерни арыглаарынга ажыглаар.

• • •

СЛОБОДЗЕЯ. (Молдав ССР). Молдавияның Днестр чоогунда суггаттыг одар-белчиириниң делгем шөлүн ажыглаарда киирген. Ында элдеп тургускан «Фрегат» дээр улуг күштүг тос агрегаттың дузазы-биле люцерна тараан 450 гектар одар шөлүн Днестриниң суу-биле бүрүн суггарар арганыг. Бо чылын республиканың суггаттыг шөлдери 12 муң гектарга калбарар.

• • •

ФРУНЗЕ. «Баштайгы 100 гектар алдынган» — деп, «Джида» совхозтуң төп суурунда улуг ужуктер-биле бижип каан турар. Киргизияның Сузак районунуң ажыл-ишчилери Карадарья хемниң унунга ажыглаан чок чыткан үнүш-дүжүдү чок черлеринден ол хире шөлдү ажыглаарда кииргени ол-дур. Даг эдектеринде ажыглаан чок черлерни дүжүткүр шөлдерже хуулдурарының түңнелинде республикада суггаттыг чер бир миллион гектар чоокшулай берген.

(СЭТА).

ПАРТИЯНЫҢ ПЛАНЫ—УЛУСТУҢ ПЛАНЫ

ХЕРИИ БАЗЫМНАРНЫҢ ЭГЕЗИ

Совет көдээниң кижилери онгу беш чылдың баштайгы чылын кайгамчыктыг күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүн-биле эгелээннер. СЭКП Төп Комитединиң «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге төлевилелин деткип, бедиткен хүлээлгелерни ап, социалистиг чарышты калбартып турарлар.

Тываның көдээ ишчилериниң мурнунда, бүгү чуртта ышкаш, улуг сорулгалар салдынган. Чүгле бо чылын безин көдээ ажыл-агыйның нийти продукциязының хемчээлин 110 млн. рубль чедирери азы тоску беш чылдың чылда ортумак деңнелинден 40,5 хуу көвүдедири көрдүнген. Бода малды 7,9 хуу, хойну болгаш өшкүнү 4,5 хуу, эът бүдүрерин 6,3 хуу, дүктүүн 3,6 хуу, сүттүүн 15,6 хуу өстүрер. Бо бүгүнү күүседирде капитал салыышкынны, материал-техниктиг курлавырларны долу ажыглаары, продукция бүдүрерин шалыпкын көвүдедири болгаш ооң шынарын бедидери чугула.

Көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге объектилерин тударынга 34,5 млн. рубль көрдүнген. Ооң түңнелинде 13,2 муң баш малга кажаалар ажыглалга кирер. Чаа одарларны суглуг болдурарынга 400 муң, чер суггарарынга 1,1 млн. рубльди чарыгдаар. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары бо чылын бедик бүдүрүкчүлүг 200 ажыг тракторларны болгаш ол хире комбайннарны, 570 автомашиналарны, өске-даа техниканы алыр. Ынчалза-даа эчис сорулганы чедип алыры чүгле оларның дузазы-биле болдунмас дээрзи билдингир. Маңаа хамыктың мурнунда демниг күш, билдилиг удуртулга, хей-аът болгаш бедик харысалга херек. Планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседири ынчан чедиишкинниг болур.

Республиканың дыка хөй ажыл-агыйлары, бригадалары, сүт-бараан фермалары болгаш мурнакчы ишчилери 1976 чылды багай эвес эгелээннер. Олар тоску беш чылдың болгаш доозукчу чылдың планныг онаалдаларын хуусаадан эрте күүсеткилепкеш, чедип алган көргүзүглерин ам быжыглап, чаа-чаа курлавырларны ажыглап, онгу беш чылдың сорулгаларын күүседир дээш бүгү-ле күжүн, арга-дуржулгазын үндүрүп турарлар. Чижээлээрге, Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозтуң чүгле Туран сүт-бараан фермазы безин эрткен он хонук дургузунда хүннүң-не 2,4 тонна сүттү күрүнеге дужаап келген. Ында мал чеминиң курлавыры арбын, кормоцех ажылдап турар. А СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазы квартал планын партияның ээлчеглиг съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседир хүлээлгени алган.

«Алдан-Маадыр» совхозта төрүүр чүс хойга онааштыр тоску беш чылдың чыл бүрүзүнде ортумаа-биле 137 хураган ап келген Ооржак Доржунуң коданында 150 хой төрээн, оларның хураганнары менди. Улуг-Хем районда төрээн хойларының саны он муң чоокшулай берген, чаш төлү онча. Мындыг чижектер кайы хөй. Черле ынчаш, Тываның көдээ ишчилери чылды таарымчалыг эгелээн. Бо хүннерниң болгаш айның түңнелинден квартал болгаш чыл планының күүселдези улуг хамаарылгалыг дээрзи билдингир. Амгы үеде партия организацияларының, ажыл-агый удуртукчуларының болгаш тускай эртемниглериниң күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, кижи бүрүзүнге съезд мурнунуң социалистиг чарыжын күүсеткен турарынче кичээнгейни күштелдирип турар ужуру ол.

Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунга: «Бис онгу беш чылды шынарның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылы кылдыр хуулдурар ужурлуг бис» деп чугаалаан. Чылдың баштайгы хүннеринден-не күштүг план күүселдезиниң чүгле сан талазынче эвес, харын шынар талазынче углаары моон-илдең. Ол чүл дээрге-ле—күш-ажылдың депшилгелиг аргаларын, эртем-техниканың чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы ажыглаары-дыр. СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып турар үеде тывылган курлавырларны шиңгээдири база маңаа хамааржыр. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, ишчи бүрүзү күштү харам чокка үндүрүп, билдилиг болгаш шудургу ажылдаары чугула.

Тоску беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсетпээн ажыл-агыйлар чок эвес. Оларның чамдызы ам-даа шиитпирлиг бурунгаарлап шыдавайн турар. Таңды, Өвүр районнарда, ылангыя «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл», «Хемчик» совхозтарда сүт бүдүрүлгези чавыс болуп артпышаан. Кыштаглаашкынның байдалы чамдык черлерде дүвүренчиг. «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбыры, «Алдан-Маадыр» совхозтуң элээн каш коданнары ышкаш, мал чемин четчир кылдыр сөөртүп албаан азы камнавайн турар черлер эвээш эвес.

СЭКП-ниң XXV съездизи хүн бүрү чоокшулап орар. Чер-черде партия организацияларының, парт-бөлүктерниң кыштаглаашкынны чогумчалыг эрттиреринче, Төрээн чуртка эвээш чарыгдалдыг, эки шынарлыг болгаш хөй продукцияны бээринче бүгү чонну мобилизастаары — хүннүң чугула айтырыы.

Хоорайның харылзаачыларында

Партияның XXV съездизин төлептиг уткуур дээш республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында чарышка Кызылдың харылзаа белдириниң коллективи бедик көдүрлүүшкүннүг киржип келген. Бүдүрүлге планын күүседиринче, чонну шалыпкын хандырарынче харылзаачылар бүгү кичээңгейин угландырып, үре-түңнелдиг ажылдааннар. Хоорайның харылзаа белдириниң коллективи тоску беш чыл планын күүседипкенин эрткен чылдың декабрь 1-де рапорттаан.

Харылзаачылар «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелин сайгарып, чугаалашканнар. Чурттуң сайзыралының шиитпирлиг бурунгаарлаашкынының чаа базымнарын ажылчыннар магадап, Коммунистиг партия, Совет чазакка өөрүп четтиргенин илереткеннер.

Бистиң Тывавыска, акы-дуңма республикалар-биле бир демей, онгу беш чылда чаа-чаа тудуглар, школалар, эмнелгелер немей туттунар.

Коммунистиг партияның чоннуң чаагай чоруун экижидеринге ада-сагыш салыышкынынга харыы кылдыр хоорайның харылзаачылары улам эки ажылдаарын дугурушкан болгаш 1976 чылда тариф орулгаларының планын 100,7 хуу күүседирин, пландан ажыр 10 муң рубльдиң орулгазын алырын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1,5 хуу бедидерин хүлээнген. СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынарынга тураскаадып тариф орулгаларының болгаш радиоточкаларны немей кылырының бо чылдың ийи айының планын февраль 25-те күүседирин хүлээнгеннер.

Чедиишкиннерниң бызыг дөзү — коллективтиң демниг ижи болгай. Харылзаа белдириниң бүгү албаннары эки ажылдап турар. Ылаңгыя хоорайлар аразында харылзааның телефон станциязының цеги эрткен беш чылда бүгү көргүзүглер талазы-биле дээре ажылдаан. Ында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү пландан ажыр 14 хуу бедээн. Цехтиң шугум-аппарат залында ажылдакчыларның харысалгалыг, кызымак болганындан аппаратура, херекселдер үрелиишкин чокка ажылдап турар. Инженер Дугержай Быратович Чоксум, электромеханик Вера Михайловна Осипова (үстүнде чурукта) олар техниктиг бызыг билиглиг ажылдап турар.

Хоорайның телефон станциязының оператор-телефонистери чагыгларны саадалга чок хандырарынга кезээде беленнер.

А. МИРОНОВА.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

ПЛАНЫН КҮҮСЕДИР

Тоску беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш Кызылдың автосептелге заводунуң коллективи шалыпчы ажылдап келген. Ооң түңнелинде бүгү техник-экономиктиг көргүзүглер талазы-биле беш чыл планын 1975 чылдың декабрь 12-де күүседип, күш-ажылчы тиилелгени чедип алган. Беш чылдар дургузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 38,4 хуу бедээн, даалгадан ажыр 150 муң рубльдиң продукциязын бүдүргеш, 55 муң рубльдиң продукциязын сайгарган.

Заводтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары онгу беш чылдың бирги чылында улам эки ажылдаар, партияның XXV съездизинге төлептиг ужуражыры-биле социалистиг хүлээлгени чоокта чаа алган.

Продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының чыл планын декабрь 29-та күүсеткеш, онаалдадан ажыр 8 муң рубльдиң үлетпүр продукциязын бүдүрерин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан көрдүнгенинден 0,5 хуу өстүрерин хүлээлгеде айыткан. Бүдүрүп үндүрер продукцияның шынарын экижидеринче кол кичээңгейин угландырган.

Чаа чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш заводтуң ишчилери бердингени онаалдаларны күүседир дээш бир демниг шалыпчы ажылдап кирипкен. Эрткен хүннерде цехтер, бригадалар даалгаларын ажыр күүсеткеннер. СЭКП-ниң XXV съездизи ажыттынар хүнүнге чедир январь, февраль айларының планнарын күүседир дээш сөглээн сөзүн амыдыралга боттандырып шыдаар бүгү аргалар коллективте бар.

А. ТОМИЛИН,
заводтуң план килдизиниң начальниги.

БАШТАЙГЫ ХУРАГАННАР

Мөңгүн-Тайга районнуң «Малчын» колхозунда шээр малдың массалыг оолдаашкыны эгелей берген. Ында нийтизи-биле 13700 баш төрүүр хой бар. Ооң иштинден бо хүннерде төрээн 1711 хойнуң бүгү хураганнары бүрүн-биле камгалап алдынган.

Колхозтуң № 1 хойжу бригадада 523, ийи дугаар бригадада 411, үшкүзүнде—413 хой төрээн, оларның хураганнары менди алдынган. Хойжулар Тейниң Дамдын, Бизе-оол Доңгак, Боораган Кан-оол баштай төрээн хураганнарны хоранча чокка дорукгуруп турар. Олар тоску беш чылда хуула беш чыл планнарын хуусаа бетинде күүсеткилээн болгаш онгу беш чылда оон-даа эки ажылдаарын хүлээнгеннер.

К. МААДЫ.

АҢЧЫЛАРНЫҢ ОЛЧАЗЫ

Эрткен беш чыл дургузунда Тожуда Сыстыг-Хемде күрүнениң аңнырыг-тывыш ажыл-агый чериниң аңчыларындан боттарының хуула беш чыл планын күүседир талазы-биле чедиишкиннииг ажылдааннар хөй.

Хоочун аңчы Виктор Берзин онза шылгарзэн. Ооң көргүзүглери чылдан чылче улам көвүдеп, күрүнеге хөй олукту дужаап келген. Нийтизи-биле беш чыл дургузунда 3460 рубльдиң олуун күрүнеге ол дужаап, бодунга бердинген онаалдазын 138,4 хуу күүсеткен.

Аңчы Ак Даржаавич Дамыкайның көргүзүү оон калыш чок. Беш чыл иштинде Ак Даржаавич күрүнеге 3014 рубльдиң олуун киирген, даалгазын 120,5 хуу боттандырган.

Аңчылар Геннадий Викторович Лучитский, Суруң Намзыраевич Ак олар эки көргүзүглерлиг болган.

Сыстыг-Хемниң аңчылары бо аңныыр сезонунда олук тывыжының планныг онаалдаларын ажыр күүседир хүлээлгени алгаш, кызымак ажылдап турарлар.

О. НАМЧЫЛАК.

СААНЧЫНЫҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Бии-Хемниң «Саян» совхозунуң мурнакчы саанчызы Александра Васильевна Чамбал СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар кылдыр сүт саарының квартал планын ол съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседир деп хүлээлге алган.

Тоску беш чылда бодунуң хуула планын хуусаа бетинде күүсеткен ол саанчы областың партия конференциязының делегады. Ол ам хүнде-ле инек бүрүзүнден чеди килограмм сүттү саап ап турар.

АК-ДОВУРАК: чогаадыкчы ёзу-биле

Ак-Довурак хоорайның күш-ажылчы коллективтери СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин чугаалажып турар. Бүдүрүлгелерде, организацияларда ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш албан-хаакчыларының бо луп эрткен чүс ажыг хуралдарынга 3560 кижи киришкен.

• • •

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи тоску беш чылдың дургузунда пландан ажыр 9340 тонна сорттуг даг-дүгүн бүдүрүп үндүрген, алдынган хүлээлгеге немей 1 миллион 230 муң рубльдиң бараазын сайгарган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 46,1 хууга өстүрер деп планныг тургаш, ону 61 хуу кылдыр күүсеткен.

Онгу беш чылдың баштайгы чылынче кирип тура, даг-дүгүнүң тывыкчылары күрүнеге 100 муң тонна даг-дүгүн бээр деп хүлээлгени алган. Партияның XXV съездизинге уткуштур Абазаже 300 тонна продукцияны пландан ажыр чорудар. Комбинаттың ийиги ээлчээниң төлевилелде көрдүнген күчүзүн планнаанындан 1 ай эрте хуусаада шиңгээдип алыр деп хүлээлгени алган.

Чыл дургузунда 180 чогаадыкчы саналдарны бээр, орта 150 муң рубльдиң камналгазын чедип алыр.

• • •

Партияның XXV съездизинге уткуштур СЭКП ТК-ның төлевилелин Ак-Довурак АТБ-зының коллективи база чугаалашкан. Олар 1976 чылда пландан ажыр улус ажыл-агыйының 40000 тонна чүгүн сөөртүрүн, 3000 тонна-километр оруктү эртип, 200 комплект дугуйларны болгаш 2000 рубльдиң артык кезектерин камнаарын хүлээнгеннер.

Н. ЧЕМЕЗОВ.

Баштайгы хүннерден-не

СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр болгаш онгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир бедиткен социалистиг хүлээлгелерни Кызылдың аагы заводунуң ажыл-ишчилери алган, ону амыдыралга боттандырар дээш 1976 чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш шудургу ажылдап, цехтер, бригадалар болгаш тус-тус кижилерниң аразында социалистиг чарышты калбарткан.

Чаа чылдың эрткен хонуктарында заводтуң коллективи 3700 ажыг эжеш хоя хаптарын, 1250 эжеш «тапочкаларны» даараан. Ол болза пландан көрдүнгенинден дыка ажыы турар.

Орукчулар күш-ажылчы ээлчегде

Онгу беш чылдың планнарын көрүп, чурттуң моон соңгааргы хөгжүлдезиниң перспективаларын тодарадыр улуг болуушкун—СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнүң дугайында медээ орукчуларны чаа күш-ажылчы ээлчегже кодурген.

Олар «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып көргеш, немелде хүлээлгелерни боттарынга алганнар.

Кызылдың № 335 орук-тудуг эргелелиниң коллективи ажылдың темпизин 1976 чылда кошкатпас, ону улам дүргедеткишээн, онгу беш чылдың баштайгы чылында автоорукта чүгле эки байдалга тургузар, иштики курлавырларны чоп ажыглап тургаш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, орук ажылдарының шынарлыг чоруун чедип алырын хуралдарга демдеглээннер.

№ 1 орук-тудуг эргелелиниң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары 9-ку беш чылда социалистиг чарыштың эргелекчилери болбушаан, чылдан чылче планныг онаалдаларын ажыр күүседип келген. Ооң түңнелинде эрткен беш чылдың планын ийи ай бурунгаар күүсеткен. Шак ындыг чедиишкиннер—коллективте күш-ажылды эки организастаарындан болгаш социалистиг чарышты дээштиг калбартканындан чедип алдынган.

Төлевилелдан таныжып тура, ону ийи-биле деткивишаан, Чадаанада № 336 болгаш Ак-Довуракта № 208 орук эргелелдериниң коллективтери чаа беш чылдың баштайгы чылындан эгелеп шынарлыг болгаш ажыктыг чорукту чедип алырын база туттунуп турар оруктарның техниктиг байдалын экижидерин хүлээнгеннер. Партияның XXV съездизин төлептиг күш-ажылчы белектерлиг уткуур арга оларда бар.

В. ГЕОРГИЕВСКИЙ,
Тыва автоорук эргелелиниң күш-ажыл болгаш төлевир килдизиниң начальниги.

СЭКП обкомундан, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумундан болгаш Министрлер Чөвүлелинден

СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели 1929 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, эвилел ужур-дузалыг персоналдыг пенсионер Андрей Иванович КАПЛУНОВТУҢ үр болгаш аар аарааның соонда 1976 чылдың январь 10-да 77 харлыында мөчээнин хажыдалдыг кажыыдал-биле дыңнадып тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ | ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ | ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

Күш-ажыл маадырларының кыйгырыы

БАРНАУЛ. (СЭТА). «Алтайны чаагай болгаш турум дүжүттерниң оранчы болдурар» — ындыг кыйгырыгны чер ажылының 34 мурнакчы мастери колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилеринге үндүрген. Оларның аразында — Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары, партияның XXIV съездизиниң делегаттары. «Шапуновский» совхозта хөй мергежилдиг механизатору В. Савинов, «Путиловский» совхозтуң комбайнери Н. Максименко, Егорьев районнуң Фрунзе аттыг колхозунуң трактор ковуу бригадазының бригадири П. Печенкин болгаш өскелер-даа бар.

Сураглыг алтай тараажылар боттарының чаңгыс чер чурттугларын чаагай дүжүттү өстүрери дээш демисежиринче кыйгырган. Олче орук — тарылга шолунуң гектар бүрүзүн үре-түңнелдиг кылдыр ажыглаары, хөрзүннүң үрелиринге удур аргаларны калбаа-биле ажыглаары. Боду бүткен одарларны болгаш сиген шөлдерни ажыглаарын экижидип тургаш, тараа шөлдерин калбартырын, тастарны тарыырын көвүдедирин төлевилээн.

Мельхиор хоорайларда

РЕВДА (Свердлов область) (СЭТА). Күрүнениң шынар демдээн тывыскан мельхиор хоолайларының баштайгы улуг болуун Ревданың өңнүг металлдар болбаазырадыр заводу чагыкчыларга чорудкан.

Мельхиор дээрге чес биле никельден холуй эндиргениинден үнген металл-дыр. Ындыг металл дадка үрелбес онза шынарлыг. Оон кылган хоолайлар далай суунга база дустуг сугга дыка үр үрелбес болур.

Шынар демдектиг такси

ГОРЬКИЙ. (СЭТА). Автозаводтуң эптээр конвейеринге база бир операция — күрүнениң беш азыглыг шынар демдээн тургузары бар апарган. Такси кылдыр ажыглап турар, чевирии эскерти кылган ГАЗ—24—01 «Волга» машиназы ам ол хүндүлүг демдек-биле демдектен турар.

Ам «Волганың» курлавыр магадылалы капитал септелгеге чедир 300 муң километрни маңнап эртип болур. Даштыкы чурттарда эдилекчилер ол машинаның үр эдилеттинерин онзалап демдеглеп турар.

Көдээниң мебель бажыңнары

НОВАЯ ВОДОЛАГА (Харьков область) (СЭТА). Ук черниң тараажылары ам боттарының бажыңнарынга таарыжыр клас-биниң болгаш эптиг эт-херекселдерни район төвүнден садып ап болур апарган. Областың эң улуг мебель бажыңнарының бирээзи ында ажыглаалга кирген. Бодунуң дериттинишкининиң талазы-биле ол бажың хоорайның чурттакчыларын кайгадып турар черлерден шоолуг ылгалбас. Удуур болгаш аалчылар өрээлинге салыр ангы үениң гарнитуралары, кухня эт-севи, бажыңның өске-даа херекселдери ында делгем ассортиментилиг бар.

Ам областың кедээ черлеринде он мебель бажыңы бар болуп турар. Бо чылын ындыг бажыңнар район бүрүзүнүң төвүнге бар апаар.

Концерт-биле БАМ-че

АЛОНКА (БАМ-ның чоон талазы участогу). (СЭТА). Ол аныяк суурнуң делгем столовазы бо удаада концерт залы болу берген. ССР Эвилелиниң Күрүнениң академиктиг улуг театрының солистери магистральдың ол участогунда ажылдап турар моолдаа тудугжуларга концерт көргүскен. РСФСР-ниң алдарлыг артистери Т. Тугаринова болгаш Е. Райков олар «Аида», «Игорь нойон», «Евгений Онегин», «Хованщина», «Калбак кара кадыны» деп опералардан арияларны күүседиишкен.

Эртен чылдың дургузунда БАМ-ның чоон талазы участогунга 300 хире концерттерни көргүскен.

Профэвилелдер организацияларында

ЧАА КҮЖЕНИИШКИННЕР-БИЛЕ

Тоску беш чыл доозулган. Тываның аар үлетпүрүнүң баштайгызы — «Тыва даг-дугу» комбинаттың коллективи СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш чаа, 1976 чылды улуг күжениишкиннер-биле эгелээн. Эрткен тоску беш чылдың планын комбинат чедиишкинниг күүседип, пландан ажыр 9785 тонна даг-дугун Төрээн чуртка берген. А оон доозукчу чылында 1300 тонна даг-дугун пландан ажыр бүдүрер деп хүлээлгевис база чедиишкинниг күүсеттинген.

Бо чедиишкиннер тоску беш чылды 4,5 чылда күүседир дээш эгелээшкин үндүрген коллективтериниң, мурнакчы ишчилериниң патриотчу чоруун комбинаттың бүгү ажыл-ишчилериниң деткээниниң, шудургу ажылының түңнелинде, социалистиг чарыштың ачызында чедип алдынган. Ылангыя күш-ажылды коммунистиг ээ-биле көөр дээш шимчээшкинге 2000 ажыг ажылчыннар киришкен. 23 бригадага болгаш ээлчегге коммунистиг күш-ажыл коллективи деп бедик атты тывыскан.

Комбинатта партия, профэвилел организацияларының ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидер дээш тодаргай угланыышкыннг ажылы ол чедиишкиннерни чедип алырынга идигни берген. Коллектив кежигүннериниң күш-ажылдыг, ниитиниң өнчүзүн коммунистиг ээ-биле көөрүнге кижизидер, оларның политиктиг бедик медерелдиг чоруун бедидеринче, коммунистиг мөзү-шынарга кижизидеринче угланган ажылдарны экижидерин профэвилел организациялары боттарының кичээнгейинге алган. Кижизидилгениң хөй талалыг сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээр арга профэвилелдеринде бар. Партия организациязының деткимчезинге таянгаш олар ону ажыктыг ажыглаарын оралдажып турар.

Коллектив кежигүннериниң политиктиг, күш-ажылчы болгаш ажы-чаан кижизидилгезинге коммунистиг күш-ажыл школалары кол черни ээлээн. Ол школаларның элээн хөй дыңнакчылары бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылдың, ажыл-ишке патриотчу чоруктуң үлегерин көргүскен.

Комбинатта коммунистиг күш-ажылдың 40 школазын тургускан. Оларның кол сорулгаларының бирээзи — ажылчыннарны экономиктиг билиглер-биле чепсеглээри болгаш кижизидери болур. Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң чедиишкинниг болуру ажылчыннарның экономиктиг белеткелиниң улуу-биле хамааржыр. Өөредилгениң бо хевирин бисте организастааны күш-ажылды коммунистиг ээ-биле көөр дээш чарышты хөгжүдеринге дузалаан.

Комбинатта партия организациязы болгаш профэвилелдериниң каттышкан комитеди ол школаларның удуртукчуларынга мергежилдиг инженер-техниктиг ажылдакчыларны, бүдүрүлгениң чаартыкчыларын, удуртукчу ажылдакчыларны, партия, профэвилел организацияларының активчилерин шилип алган. Оларның иштинде М. С. Агбаан, А. Блум, М. Сундуй-оол, Е. Злобин олар чижектиг дуржулгалыг ажылдакчылар бар.

Бүдүрүлгеге чаа келген аныяк ажылчыннарның мергежил чедип алырынга, ону улам бедидеринге, амыдырал-чурттаалгазынга, культурлуг дыштаналгазынга эки байдалдар бисте тургустунган. Аныяк ажылчыннарны ажылга хүлээп алырда бедик мергежилдиг ажылчыннарга, мастерлерге оларны даандырар. Олар өөредилгезин болгаш шылгалдалар дужаарын доозарга разрядтарны тывыскаш, ускай ажылды хүлээдир. Эрткен чылын 235 ажылчын боттарының мергежилин бедиткен.

Элээди оолдар болгаш уругларга хамаарыштыр күш-ажыл хоойлузун шыңгыы сагып турар. Шеригниң эге билиг белеткелиниң программазын ёзугаар Совет Армияның хураажынынге баар назы чедип турар аныяк оолдарның өөредилгезин база эрттирери чаңчыл апарган. Ол ышкаш комбинаттың ажылчыннарының ортузунга эмчи шинчилгезин доктаамал эрттирип келген. А элээди оолдарны болгаш уругларны алды ай болгаш-ла шинчиирин чорумчуткан. Ындыг хемчеглерни ап чорутканы ажылчыннарның ажылдаарынга, кижизидилгезинге, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга дээштиг салдарлыг болуп турар.

Аныяктарның кежээки школазынга, техникумнарга, ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринге аныяктарның өөредилгези кичээнгейниң төвүнде. Өөредилгениң ол хемчеглеринде 241 кижи өөренип турар.

Сөөлгү чылдарда бисте аныяктарны дагдынып алгаш кижизидер талазы-биле шимчээшкин калбарган. Чүс ажыг дагдыныкчы бо буянныг ажыл-херекти кылып, аныяктарның мергежил чедип алырынга, коллективке чаңчыгарынга, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржиринге дузалап турар. Комбинатка хоорайның профтехучилищезинден сургуулдар бо-ла практикалап келир. Оларны дагдынар талазы-биле ажыл бисте идепкейжээн. Келир үениң аныяк ажылчыннарының мергежилин бедидеринге, кижизидилгезинге, культурлуг өзүлдезинге ол ужур-дузалыг.

Коллективтиг кержиниң негелделерин күүсетпишаан, цехтерниң администрациязы ында ниитиниң корум-чурумун ажылчыннарга таныштырар. Ажыл шагын чеп ажыглаарынга таарымчалыг байдалдарны цехтерде тургускан. Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээннерни күш-ажылчы коллективтерниң, цехтериниң, бригадаларының профэвилелиниң хуралдарынга, эш-хуузунуң судтарынга сайгарып көөр. Күш-ажылдың сагылга-чурумун барлааны-биле үрээннерни ажылдан үндүреринге чедир шыңгыы чугаалажып, өске-даа харылзалганы хүлээдип турар. Чижээ, эвээш шалыңныг ажылче шилчидери, шаңнал акшазы, он ушку шалыңы бербези, бажың алырының ээлчээн соңгаарладыры, курортларга дыштаныры, шолааларын соңгаарладыры ышкаш хемчеглер дээштиг болуп турар.

Культура бажыңының ажылдакчыларының күжү-биле ооң биче залынга «Тыва даг-дугу» комбинаттың төөгүзүнүң музейин тургускан. Коллективтиң күш-ажылчы амыдыралын ында долузу-биле көргүскен. Амгы үеде ол музейни ажылга чаа хүлээп алган ажылчыннарга өөредилге пособиези кылдыр ажыглап турар. Аныяктарның күш-ажылчы болгаш шериг-патриоттуг кижизидилгезиниң талазы-биле стендилерни кылган. Хоорайның коллективтериниң чогаадыкчы ажылының көрүлделерин Культура бажыңынга эрттирип турар. Бо бүгү ажылдар комбинаттың быжыг коллективин тургузарынга боттуг салыышкын болган. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар дээш бистиң мурнувуста шиитпирлээр чогуур айтырыглар ам-даа хөй.

Шыңгыы спортту массалыг болдуруп, спортчу хемчеглерниң киржикчилериниң саның көвүдедир. Үстүнде ажылдарга профэвилел организацияларының организакчы ролюн улам бедидер.

Д. ДҮКТЕН-ООЛ,
«Тыва даг-дугу» комбинаттың профэвилелдериниң каттышкан комитединиң даргазы.

ТҮРКМЕН ССР. Мары ГЭС-тиң ушку энергия блогун хуусаадан дыка эрте кылган, ажылдадып эгелээн. Ооң күчүзү — 200 муң киловатт. Ол чаа агрегатты хуусаадан эрте ажылдадып эгелээни — тудугжуларның СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы белээ болур.

ЧУРУКТА: ТССР-ниң алдарлыг тудугжузу Валерий Вершининниң (солагай талазындан ушку кижи) удурткан эптеличилер бригадазы — коммунистиг күш-ажылдың коллективи.

В. ЗЛЕНКОНУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникази).

«Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаар дугайында
ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ
УЛУГ-ХЕМ РАЙОННУҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Үр үеде ак сеткилдиг күш-ажылы дээш «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң шаңнаар болза:

Оля Арапчиновна Дүмбүү — Жданов аттыг совхозтуң партком секретарын.

Любовь Константиновна Ситкинаны — эртемден кожуун өөрү сайгарылгазының начальниин.

Татьяна Константиновна Тупикинаны — Шагаан-Арыг хоорай Совединиң күүскомунуң секретарын.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Б. ДОЛЧАНМАА.**
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **С. КРАСНЫП.**
Кызыл хоорай.
1976 чылдың январь 10.

Партияның XVI область конференциязының делегады

ИДЕГЕЛГЕ ТӨЛЕПТИГ

Эрзин суурнуң мурнуу-чеде талазында ховужа шыңай чаптылып бар чыдар. Бүдүн улуг микрорайон бар. Оону эрзинчилер ховуда квартал дижир. Чаагайжыды туттунган, чаңгыс аай чуртталга бажыңнарын көөрге, чараш-даа, эңниг-даа. Олар мынаа туттунуп эгелээнден бээр ындыг-ла үр болбаан. Чаңгыс чер-чурттугларының ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг ындыг чылыг, чырык бажыңнарны тудуп бериp, оларны ажыглалгага киирерйинге төлептиг салыышкынын киирип чоруур кижилерниң бирээзи — Көк-оол Кежикеевич Има.

Көк-оол Има холунга балды тудкан дораан-на тудугжу болу бербээн. Бо буянныг үүле-херекти бүдүрер кылдыр өөренип алганы — ооң ийи дугаар мергежили-дир.

Демчүгү-биле чугаалаарга, К. К. Иманың күш-ажылчы намдары ындыг. Ол 1963 чылда Кызылдың автошколазын доозуп, чолаачылаар эргениң шынзылгазын холга алган. Көк-оол беш чыл хире чолаачылап чорааш, тудугжу-быдаңчының ажылынче шилчээн.

Кандыг-даа ажылга ындыг ону эгелеп алырда, ынаа-ла чаңчыл херек. Оон башка ооң ужу-бажы, үгүш билдикмес. Ынчалзажок эгин хожа арга-дуржулгалыг эштер турда, бергелерни ажып эртери чергe белен. Аныяк тудугжу ажылдап келген хүнүнден эгелээш коллективтиг күштү, ажылдың деткимчезин дораан көрүп эгелээн. Има бөдүү өөреникчел, тудуг ажылынга чери алыс сундулуг кижи.

Чылдар эрткен тудуу, ооң мергежили бедип, ажылга дарыыстыгазы улгаткан. Ол бүгүнү бодунга кезээде бедик негелделиг ажылдаар аныяк тудугжу билип, оваашкан ажылынга карак-кызыл, ак сеткилдиг чоруун көргүзүп келген.

Күш-ажылга ынак, быжыг сагылга-чурумнуг аныяк ажылчын Иманы тудугга чыл ажыр ажылдап чорда, бригадирлеп каан. Анаа тудугжу бригаданы илегээн тавырылга эвес. Чүге дээрге ол мурнунда салдынган сорулганы аргалыг-ла болза дүрген күүседир дээш бүгү күжүн салыптар, шудургу, кызымаккай.

— Бистиң бригадавыста бүгү-ле чүве ылап чок турбаан. Чамдык улус ажыл шагы үзер, оваалдаар, эрте чоруй баар, айтылышкын күүсетпес таварылгалар тургуланган. Ам ындыг эвес. Байдал элээн өскерилген. Бригада кежигүннери чаа эштер-биле солуттунза-даа, олар чурумга өөренип, чаңчыга берген — деп, тудугжу бригадир чугаалады.

Көк-оол Иманы амыр-дыш чок ажылгыр кижи дижири-ле чеп. Ол эртен эртежик тургаш, ажыл шагының чедерин манап, бажыңынга таваарлап орбас, ажылдаар черинче ынап-ла камык улустуң мурнай келген турар.

Ажыл-херектиң бүдүнгүр болурунуң бир чылдагааны — бригадирниң хууда үлегери ол. Хөйнүң эрге-ажыын, чоннуң чаагай чоруу дээш туруштуг ажылдап чоруур ажылчын кады ажылдап турар эш-өөрүнүң сагыш-сеткилинге таарыжып, коллективтиң найыралын быжыктырып, ону билдилиг удуртуп шыдаан.

Эрзин суурнуң эки ажылдыг депутаттарынга Көк-оол Иманың адын ында көдээ Советтиң күүскомунуң секретары Х. Ондар бир дугаарында адаар болду. Ооң хөй-ниити ажыл-херээниң дугайында дыңнап орумда Ханды Дембиреловнаның кабинединге ортумак сынныг, тырын мага-боттуг, хүрең шырайлыг, делгем эгиннерлиг аныяк эр кирип келген, бистиң-биле эндек мендилешти.

Ооң мурнунда ужурашканым К. Има-биле секретарь мени база катап таныштырды.

Көдээ Совет күүскомунуң секретарының кабинединге болган чугаадан К. К. Иманың депутат ажыл-чорудулгазының дугайында чамдык чижектерни блокнодумга демдеглеп алдым. Ол ам ийи чыышты улаштыр Эрзин көдээ Советиниң депутадынга соңгуткан. Кижиниң мөзү-шынары, ооң үре-түңнелдиг эки ажыл-ижин төлептиглерни чок үнелээр, хүндүлээр деп чүве ол-дур ийин.

К. Иманың округунда 30 ажыг соңгукчу бар. Депутат боду оларның ортузунга агитас-массалыг, суртаал ажылдарын чорудуп, бердинген чагыгларны ээ-шаанда күүседир хемчеглерни ап келген.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелин...

...бригада кежигүннери таныышканының соонда тудугжуларның күш-ажылчы идепкейи улам өскен.

— Материалдар-биле тандырылга чамдыкта үстү бергилээр-дир, тудуг материалдары чогундан чидирген үе-шакты кежээ болгаш дыштаныр хүннерде чедир ажылдап тургаш, план күүседир дээш туржуп турар бис — дээш, бригадир чугаазын уламчылаан-дыр. — Мурнуку чылдарда ажыл шагын үзер хөй турган чүве. Болган чоо-ла тудуг ара соксаашт турупттар. Ооң түңнелинде ажыл шагы үзер чорук тыптыр. Ажыл-агыйжы эвес чоруктуң түңнелинде сагылга-чурум баар сулараар. Ам XXV съездиге СЭКП-ниң төлевилелин номчуп орарга ында одуруг бүрүзү ажылдың шынарын, ажыктыын бедидеринче кижи бүрүзүн кыйгырганы бөр-дүр. Ынчангаш бистиң ажылывыска кол негелде — суурнуң чурттакчыларынга эки шынарлыг туттунган чылыг, чырык бажыңнарны кыска хуусаада ажыглалгаже киирери болур.

Чудук чонган тудугжуларның бирээзи тургаш, бригадирниң бодалынга каттыжып, кады ажылдап турар өөрүнүң күзел-чүткүлүн, тура-соруун улам тода илереди-дир:

— Коммунизмче бурунгаарлаашкынны улам дүргедедир талазы-биле партияның улуг пландарынга бистер шуптувус сорук кирип, СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш бүгү күжүвүстү салып ажылдавышаан, оңгу беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүседиринге белен бис.

«Соглээн сөс, керткен ыяш». Хүлээлгелер күүсеттинер дээрзинге ажылчыннар бүзүрелдиг. Чүге дээрге XXV съездиге СЭКП-ниң төлевилелинде бижиттинген чоннуң материалдыг чаагай байдалын бедидеринче угланган хемчеглерни бригаданың тудугжу бүрүзү сагыш-сеткилинден деткип, партияның ол чаа сагыш салыышкынын күш-ажылчы чорук-биле харыылаарын боттарының хүндүлүг хүлээлгези кылдыр санап турар.

Коммунист К. Има четтестерге эптиг чок кижи. Ону дүвүредип чоруур айтырыг тургустунуп келгенде, ол ынап-ла эш-өөрү-биле сүмележкен, хурал-суглаага саналдап киирген, сайгарышкан турар. Тудугжу-бригадир районнуң партия конференциязының иштинге ушун келгеш, ажыглаттынмаан курлавырларже кичээнгейни кыштелдирери бодунуң саналынга онзалап демдеглээн. Делегаттар ону чүүлдүгзүнүп деткээн.

Ол-ла конференцияда идепкейлиг хөй-ниитичи, үлегерлиг ажыл-ишчи коммунист К. Иманы эрзинчилер партияның XVI область конференциязының делегадынга соңгаан. Бүгү чурт СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур бедик көдүрлүүшкүннүг кел чоруур онзагай чылда коммунистерниң республика чыыжынга киржири база-ла алдар болгаш хүндүлел дээрзин ол эки билир.

Д. САЛЧАК,
«Шынның» корр.

ЧУРУКТА: К. К. Има.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

АЖЫЛЧЫННАР БОЛУР

Профессионал-техниктиг училищелерниң доозукчуларының республиканың тудугларында киириштирип турар улуг-хуузу чылдан чылче немежип турар. Доозукчу чылдың сөөлгү айын Кызылдың № 4, Ак-Довурактың № 3 профессионал-техниктиг училищелериниң 250 сургуулдары «Тыва даг-дугу» комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуунга ажылдап эрттирген.

Тудугжунуң ажылынга чаа-ла мергежип турар-даа болза, олар бергелерге торулбайн, кызымак ажылдааннар. Ылангыя мастер — педагогтар Антонина Андреевна Юшкованың, Виктор Михайлович Расультановтуң, Светлана Когеловна Ючектиң удурткаңы бөлүктер эки ажылдаан.

Аныяк дашчылар, малярлар, штукатурлар, каннакчылар Ак-Довурактың тудугжулары-биле бир демей, дыштаныр хүннер-даа барымдаалавайн, хүнүн-не орайга чедир, онаашкан ажылдарны кыска хуусаада эки шынарлыг доозар дээш хоочуннардан чыдып калбаан. Сургуулдар ийиги ээлчегниң ангы-ангы объектилеринге чылыглаашкынга, шевергел ажылдарынга, өрээлдерни аштап-арыглаарынга болгаш аңгы бүрү ажылдарга киришкеннер.

Даартагы ажылчыннарның ажыл-ижин хоочуннар чоптуг үнелээн. «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелинден 4-кү разрядтың дашчылары Николай Николаевич Никитин, Геннадий Николаевич Роднонов, бригадирлер Владимир Петрович Чиык, Зоя Байыр-оолевна Шыырап болгаш оон-даа өскелер аныяк салгалга күш-ажылдың чурум-сагылгазының, туруштуунуң, ажылчынның адынга чоргааралдың үлегерин көргүскеннер.

— Бистиң чуртуң орден, медальдарының эдилекчилери сураглыг тудугжулар прораб Тамара Петровна Шляковаңың, бригадирлер Галина Дмитриевна Болданың болгаш Зинаида Салчаковна Салчактың дугайында чылыг сөстерни сургуулдарывыс чугаалап турар. Олардан үлегерни ап, оларга дөмейлежирин кызып турганнар-ла болгай — деп, № 4 профтехучилищениң бүдүрүлге өөредилгезиниң мастери Виктор Михайлович Расультанов чугаалады.

Ак-Довуракта училищениң сургуулдары Кызылдан келген эштеринден база дудак чок ажылдааннар. Олар бо чугула тудугга ажылчын холдарының кайы хире херектиин шын угаап билип, комсомолчу чалы чүректериниң кыйгырыы-биле боттарының дыштанылгазында база чаа онаалдаларны күүседип кирипкеннер. Ол ышкаш № 3 профессионал-техниктиг училищениң удуртукчулары (директору И. Бусаев) Кызылдың училищелеринден келген сургуулдарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалы тургусканын демдеглээри артык эвес.

Респотребсоюзтуң кооперативтиг училищезиниң бөлүк сургуулдары (башкызы Элдер-оол Шаравиевич Ондар) база шудургу ажылдааннар. Олардан аныяк повнарлар, кулинарлар дыштанылгазында тудугжуларга дузалажырын шиитпирлеп, Ак-Довурактың ниитиниң чемненилге черлеринде ажылдап артын калганнар.

О. ШУМБУУ.
Кызыл хоорай.

Виктор Кужугет — аныяк дарган

Чаа чылдың бүдүүзүнде Кызылдың автосептелге заводунуң директорунуң мурнакчыларны шаңнаар дугайында дужаалында бүдүрүлгениң шалыңчыларының аттары киргизээн. Ында кирген улустуң саны хөй эвес. Цехтерниң участок бүрүзүнден бир, ийи ам дээре мурнакчылар бар.

Ол дансыга дарганнар бригадазының үш кижи составтыг кежигүннери шупту кирген: Григорий Черепанов, Николай Кирюшкин, Виктор Кужугет олар тоску беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткен дээш Чаа чылдың бүдүүзүнде шаңнадып турганнары ол.

Оларның кылган ижин дузалакчыларының үүлези деп турары таварылга эвес. Дарган кижи кымга дузалашпас боор! Автобустар-даа, прицептер-даа, чартык прицептер-даа, агрегаттар-даа участоктары — шупту-ла дарганнарның таптап каан демирлеринден бүткен.

Сарыг-Сеп чурттуг оол Виктор Кужугет автосептелге заводунга эге баштай чолаачылап кирип алган. Оон соонда шериг чораан. Совет Армияның хураажыннындан халажып келгеш база катап ол-ла бүдүрүлгезинге ажылдай берген. Радиаторлар септекчизи апарган.

Дарганнар черге Виктор чоокта чаа келген. Баштай Григорий Петрович Черепановка өөреникчизи кирип алган. Автосептелге заводунга он беш чыл иштинде дарганнап келген бүдүрүлгениң хоочуну аныяк оолду өөрүшкү-биле хүлээп алган. Виктор Кужугет чүвеге өөреникчел оол болган. Удаваанда нарын херекторни дагдыныкчызының дузазы чокка кылыптар апарган.

Баштайгы үеде үүрмек ажылдар бүдүрүп турган оол чоорту шаанчактар-даа, автомашинаның кузовун кыстырар кыскаш-даа, мугустар-даа кылыптар апарган.

Амгы үеде Кужугет Черепановтуң өөреникчизи эвес. Ол боду тускай ажылды бүдүрүп, тускай планын күүседип турар. Ынчалза-даа дуржулгалыг эштеринден ам-даа өөренмишаан. Оон чагыг-сүмезин дыңнавышаан. Хүн нормазын ам мырыңай ажыр сүг күүседип турар болу берген.

Тоску беш чылдың планныг онаалдаларын Виктор хуусаазында күүседип алган. Ам оңгу беш чылдың баштайгы айындан эгелеп СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур чаа-чаа пландарны күүседип эгелээн. Ажыл-ижинге кызымак оол мурнунга салган сорулгаларны чедиишкинниг күүседир дээрзинге чигзиниг чок.

Ю. ЕРОФЕЕВ.

ДУЗАЛАКЧЫЛАР

Ак-Довурак мырыңай аныяк хоорайларның бирээзи. Анаа үлегерлиг корум-чурум дээш демиселге аныяктарның киржип турары-даа таварылга эвес. Хоорайның чурттакчыларының дыка хөйү аныяк кижилер. Оларның аразында боттарының төрээн хоорайының ат-алдары, аңаа корум-чурумнуг чорук дээш сагыш салып чоруур аныяк кижилер хөй.

Бо хоорайда комсомолчу-аныяктарның он беш оперативтиг отрядтары бар. Оларның хөй нуруузу корум-чурум камгалалынга идепкейлиг киржип, милиция ажылдакчыларының идепкейлиг дузалакчылары болуп турар. Комсомолчу-аныяктарның оперативтиг отрядында киржип турар оолдар болгаш кыстар ниитилелге удур үүлгедиглерниң кандыг-даа илерээшкиннерин аңаа эрттирбес, арагалаар болгаш хулиганнаар чоруктарга удур шыңгыы хемчеглерни ап турар.

Ажыл шагының соонда, кежээки үелерде, ол отрядтарның оолдарын болгаш кыстарын бистиң хоорайывыстың кудумчуларынга, столоваяларынга болгаш Культура ордузунга дежурныйлап чоруп турарын бо-ла эскерип каар силер. Олар болза хөй-ниити чурумунуң камгалалында ёзулуг хайгыылчылар ол.

Комсомолчу-аныяктарның өске оперативтиг отрядтарынга үлегер-чижектиглериниң бирээзи бооду рудалар арыглаар цехтиң аныяктарындан тургустунган отрядтың комсомолчулары болгаш аныяктары болур. Отрядтың командири Валентина Кудашова бо ажылче аныяктарны билдилиг хандыкшыдып шыдаан. Владимир Попевтуң удурткаңы энерговехтиң аныяктарының оперативтиг отряды база-ла мактадып турар. Бо отрядтарның дежурныйлары элээн каш дурамык хулиганнарны, хөй-ниити чурумун үрээр арагачыларны тудкаш, милиция черинге чедирип бергеннер.

Ынчалза-даа бир чамдык оперативтиг отрядтар үлегерлиг корум-чурум дээш ынчаар кызып ажылдап турда, чамдыктары ол хөй-ниитичи чаагай сорулгалыг даалгадан хостап алырын кызар таварылгалар бистиң хоорайывыста база бар. Чижек кылдыр көргүзерге, эрткен чылдың декабрьда септелге-механика цехтиң аныяк операторжулары дежурныйлаашкынче үнмээн. Ол отрядтың командири Николай Алдаин бодунуң өөрүн ол хүн дежурныйлаашкынче үндүрер дугайын херекке албайн барган. Оон сөөлүнде бедик сорттуг руда болбаазырадыр цехтиң Николай Павловец командирлаан оперативтиг бөлүү база дежурныйлап үнмейн барган.

Хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктарга удур шыңгыы демисел чорудуп, хоорайга үлегерлиг корум-чурумну тургузарынга идепкейлиг киржир талазы-биле бистиң аныяктарывыска улуг идегелди салып турар бис.

В. ЧЕМЕЗОВ.

ЧАҢГЫС ЭП, СЫРЫЙ КАТТЫЖЫЫШКЫН

СЭКП-ниң XXIV съездизи Тайбыңның программазын—делегейде политиктиг байдалды үнелээнни-биле экижидер, ажылчыларның хөй-хөй салгалдарынга ёзулуг быжыг болгаш чөптүг тайбыңны хандырып өзериниң эрге-ажыктарынга таарыштыр делегей харылзааларының бүгү системазын эде тургузар, а кедизинде бергзап, кижи төрелгетен ниитилелиниң амыдыралындан дайынны бүрүн чайладыр сорулгаларлыг хемчеглерниң комплекстиг программазын чарлаан болгай. Ынчангаш Тайбың программазын боттандырар дээш демисел, социалистиг дем каттыштырылга чурттарының ону чайгылыш чок боттандырып турары делегей харылзааларының уткаазынга болгаш характеринге, бүгү тургузуунга кажок улуг салдарын чедирип, делегейге таарымчалыг улуг өскерлиишкиннерге чедирип келген деп, ам сеткил ханымышкын-биле чугаалап болур. Бүгү-нити тайбыңның хоигалап алырының перспективалары улам-на таарымчалыг апарган, делегей харылзааларынга ёзок дайынданы дүшкүүрлүг чорукту кошкадырынче болгаш тайбың кожа-хелбээ доктааштыышкынның принциптиг бедиткээрынче углаанган эргилде болган.

Социалистиг дем каттыштырылга чурттарының чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкынын быжыглаары, ажы-дуңма пайырадыц, сырый кады ажылдажылганың эп-ёзузу-биле дузалажырының харылзааларын улам быжыглаары СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының кол угланышкыны болуп келген болгаш болур-даа. В. И. Ленин бүгү чурттарның ажылчыннарының ажы-дуңма эвилелин, оларның сырый каттыжыышкынын болгаш чаңгыс эвин хумагалап, быжыглаарынче коммунистерни, делегей пролетариадын кыйгырып чораан. Делегейниң революстуг хөгжүлдезиниң тодарадынга кужу болу берген ажы-дуңма социалистиг күрүнелер бөгүн делегейниң ол пролетарлыг эвилелиниң материалдыг болгаш политиктиг күчүлүг чөлээшкини болуп турар. Социалистиг чурттарның быжыг эвилели коллективтиг күжениишкиннер-биле камгалаттынган, Варшава Керээзинде, Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелинде каттышкан күрүнелерниң ажы-дуңма эвилелиниң харылзаалары тургустунган.

ГДР-ниң, Венгрияның, ВДР-ниң, Чехословакияның партия болгаш күрүне талазы-биле кескү удуртукчуларының чооктта чаа Совет Эвилелинге чоргааны ол харылзааларның улам быжыгып, калбарып турарының тодаргай чижээ болган. Ол ажы-чоруктар үезинде ат салдынган документилер социалистиг дем каттыштырылгазының хөгжүлдезинде эң чугула шугумнуу—улуг хемчээлдиг улуг ажыл-агыйжы сорулгаларны кады шиитпирлээр арганы ажы-дуңма чурттарга бээр социалистиг экономиктиг интеграцияның хамаарылгазын көргүзүп турар. Социализмниң Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелинде бактаан чурттарны төөгүге турул көрбээн экономиктиг дүргенкедурлуушкунну чедип алган. Бүгү делегейниң үлегпур бүдүрүушкүнүнүң барык бештиң ийи кезээ ам оларның улуг хуузунга онаажыр. Бүгү делегейниң экономиказынга олар кескү салдарын чедирип турар.

Социалистиг дем каттыштырылга чурттарының делегей турупттарын быжыглаарынга сөөлгү чылдарда оларның дугуржуушкунунут даштыкы политиказы улуг вергелиг идегин берген. Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелер социалистиг чөалап алышкыннарын кандыг-даа кыжаныышкыннардан шиитпирлиг камгалавышаан, тайбыңны быжыглаарын, дайын кыжаныышкынын чайладырын чайгылыш чокка чедип ап турар. Чүгле Европага эвес, харын ортан даңкөөр-даа черлерге байдалдың таарыштыр тургустунуң хевирлеринге оларның ажыл-чорудулгазы эки салдарны чедирип турар. Варшава Керээзиниң чурттарының удуртукчулары Политиктиг консультативтиг комитеттиң шугуму-биле үргүлчү болуп турар ужуражыышкыннарының үезинде дем каттыштырылга политиказының кол айтырыгларын көрүп, шиитпирлеп турар. Ажы-дуңма партияларының болгаш чурттарының удуртукчуларының дээди деңнелге үргүлчү болгулаар ужуражыышкыннары база дем каттыштырылгазының чаңгыс эвин быжыглаарынга, оон кырызлениниң сырый каттыжыышкынын, оон ажыл-чорудулгазының ажыктыын бедидеринге дузалап турар.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хурал делегейниң дүшкүүрлүг чоруун кошкадыры дээш демиселге чугула базым болган. Төөгүлүг боттуг факторларның уламындан Европаның айыыл чок чоруунуң айтырыглары амгы үениң делегей харылзааларынга хөй чылдарның дургузунда эң боттуг айтырыгларының санынга хамааржып келген. Эрткен шагда делегейниң ийи дайыны Европага тывылган, ынчангаш ам-даа болза делегейниң ийи системазының шериг-политиктиг удурланыштыр туруушкунунуң чери болуп турар. Ол байдалдарлан хамаарыштыр Европага айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың айтырыглары шиитпап-биле делегейниң айыыл чок турар байдалынга шуут салдарын чедирип турар. Социалистиг дем каттыштырылга чурттарының инициативазы-биле чыылдыртан нити-европа Чөвүлел хуралынга тайбың кожа-хелбээ доктааштыышкынның болгаш делегейде кады ажылдажылганың, улустарның, тайбыңның болгаш хосталгазының демниг принциптеринге таарышкан дугуржуушкунга чедип алдынган. Ол принциптерни Совет күрүне бодунуң бүгү төөгүлүг оруунуң дургузунда камгалап келген. Чөвүлел хуралдың Түңнел актызы тайбың кожа-хелбээ доктааштыышкынның принциптерин делегей харылзааларынга быжыглаан, делегейниң ийиги дайынының политиктиг түңнелин үндүрген.

Удурланышкак ниитилел системалыг күрүнелер-биле кайызынга-даа ажыктыг харылзааларны тайбың кожа-хелбээ доктааштыышкынның ленинчи принциптеринге таарыштыр калбартыр дээш Совет Эвилелдиң социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары-биле кады моон соңгаар-даа чүткүлдүг демиселиир. Тайбың кожа-хелбээ доктааштыышкынны олар аңгы демиселиниң хевирин кылдыр көрүп турар, ол демиселде делегейниң айтырыгларын шиитпирлээрнге шериг чепсээ ажыглаваайн, ынчангаш экономика талазынга чаржырын болгаш бир-тээ социализмниң болгаш капитализмниң мировоззрениезин, аңгы талазы-биле алыс сорулгалары удурлалышкак болгаш эптеш чок болганда, идеология болгаш политика талазы-биле принципиалдыг демиселди чорударын көрүп турар. Тайбың кожа-хелбээ доктааштыышкынның принциптерин күрүнелер аразының ийи талалыг керээлеринге болгаш сөөлгү чылдарда Франция, ГФР, АКШ, Италия, Великобритания, Канада-биле, а ол ышкаш чамдык өске-даа чурттар-биле ат салган өске-даа документилерге киирген.

Политика талазы-биле дүшкүүрлүг чоруктуң чавыралыышкынын шериг талазы-биле дүшкүүрлүг чорукту чавырлыдырары-биле доллурар дээш социализм чурттары чүткүлдүг күжениишкиннерни салып турар. Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленииишкиннерни кызырар дугайында чугаалажыышкыннар Венада дарын эгелээн, стратегтиг чепсегленииишкиннерни кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажыышкыннар Женевада уламчылаан турар. Массалыг узуткаашкынның чепсээниң чаа хевирлерин тургузарының айыылын чайладырынче болгаш ядролуг шенелделерин бүрүн хоругдаарынче угланган совет саналдарны бадылаашкыннарының аажок хөй күрүүзү-биле КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXX сессиязы чооктта чаа чүүлдүг деп көрген.

Хельсинкиге Чөвүлел хуралдың Түңнел актызының экономиктиг кады ажылдажылганың угланыышкыннарын тодараткан чүүлдери база практикада боттанып турар. Социалистиг чурттар-биле харылзааларын калбартырындан аңгыда, ССРЭ капиталистиг күрүнелер-биле база үлетпүр болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылгазын хаңыладып турар. Түңнел актыда сагындыртынган улуг хемчээлдерлиг төлевилелдер улуг үлетпүр бүдүрлгелерин кады тудар дугайында дугуржулгалар хевиринге боттуг чүүлдер болуп бар чыдар.

Дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының айтырыглары хөй талалыг. Совет Эвилели, ажы-дуңмазышкы социалистиг өске-даа чурттар ол айтырыг талазы-биле чайгылыш чок принципиалдыг шугумну чорутпушаан, өске күрүнелер-биле бодунуң ийи талалыг харылзааларын Хельсинкиге хүлээп алдынган шиитпирлерин боттандырарының херээн бурунгаарладырынга таарыштыр тургузуп турар.

Бо угланыышкынга чедиишкиннерни демдеглеп тургаш, делегейде дерзии күштер ам-даа барын чугаалаза чогуур. олар дүшкүүрлүг чоруктуң кошкаашкынынга янзы-бүрү чылдактар-биле моондактарын, өскерлежирииниң, ажээнежириниң үелеринче, конфронтацияның үелеринче ээп киирерин кызыдып турар. Израиль, хунаап алган араб черлерин эжелевишаан турар Чооккү Чөөн чүктеде байдал ам-даа хувурзээн-ниг. Киирге байдал дүшкүүрлүг, Ангола Улус Республиказа удур Мурнуу Африкаңын васкечи ёзу-чурумунуң, нагочу телеэвыенчилерниң болгаш империализмниң өске-даа чаалчыларының талазындан шериг интервенциязы үргүлчүлеп турар.

Империализмниң агрессив күштеринге шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бербишаан, янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ доктааштыышкынның угланыышкыны СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиказының кол чүүлү болуп турар.

Делегей байдалының хөгжүлдезинге СЭКП-ниң XXIV съездизиниң берген анализиниң чижээ, ол хөгжүлдеге шиитпирлиг эргилдени чедип алыр аргалыынга, делегейниң ойу, келген айтырыгларын боттуг ёзу-биле таарыштыр шиитпирлээриниң делгей оруунче үнүп болур аргалыынга хамаарыштыр ол съездиниң ниити түңнелиниң шыныының болгаш мөңгүныг көргүштүүнүң дугайын делегейде бүгү болуушкуннар маргыш чок херечилеп турар. Съездиниң көдүрген сорулгаларының ойлаанда болганы, чугулазын амыдырал бодунда бадыткаан.

Социалистиг чурттарның үргүлчү өзүп, быжыгып орар чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны социалистиг дем каттыштырылгазының күжун, делегей болуушкуннарының хөгжүлдезинге оон салдарын улгаттырып турарын сөөлгү чылдарның болуушкуннары база бадыткаан. Тайбыңның политиказы чүгле социалистиг ниитилелди тургузарынга болгаш коммунизмче чоорту шилчиишкинге делегей талазы-биле улам таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар эвес, харын капиталистиг чурттарда ажылчын чоннарның демиселинге, алыс национал күрүнелерниң хөгжүлдезинге социализмниң салдарын күштелдирип, империализмниң хостуг хедерлир дээр чоруун кызыгаарлап турар.

П. ВЛАДИМИРОВ.
(ПМА).

БАРААННАРНЫ–ЧОНГА

Таллинниң «Эстопласт» заводу—чырытыы херекселдери бүдүрер талазы-биле чуртта кол бүдүрүлгелерниң бирээзи. Оон продукциязынга херегле улуг болуп турар. Чырытыы херекселдериниң чаа модельдерин конструкторлар доктаамал ажылдап кылып турар. Заводтуң кылыгларының 40 хире хуузунга күрүнениң шынар демдээ тывыскан. Бүдүрүлгениң коллективи тосуу беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткен.

ЧУРУКТА: ажылчын Регина Прийдик чаа чырыткы херекселдерин көрүп тур.

В. РУДЬКОНУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроиниказы).

Кыштаглаашкын

ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫР

Ажылчы чоннар депутаттарының Көк-Чыраа кожээ Совединиң ээлчеглиг сессиязынга Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы. Көк-Чыраа салбырларында мал кыштаглаашкынның байдалының дугайында айтырыгны чоокта чаа чугаалашкан. Сессияга совхозтуң мал ажылының кол түскээ эртемниглерин, культура албан черлерниң ажылдакчыларын чалап олурушкурган. Мал кыштаглаашкынының дугайында салбырлар эргелекчилери эштер Федор Кочун-Кара, Шарай Содунам-оол оларның илеткелдерин болгаш кожээ Советтиң кожээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиязының эдеринчи илеткелин дыңнап чугаалашкан.

Совхозтуң Арыг-Бажы салбырында ниитизи-биле 1042 баш мыйыстыг бода мал бар. Олар Арыг-Бажы төп фермада болгаш Оймакта семиртиилге фермазында кыштап турар. Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында байдал эки. Ферма сүт бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының чыл планын он айларда күүсеткеш, ону беш чылдың үлүүнде ажылдап турар. Мында саар инектерниң болгаш бызааларының кыш-дежеели баган эвес. Фермада 20 тонна саван, 30 тонна сигеп, элээн силос бар.

Ындыг-даа болза саар инектерниң 100 баш хирезин декабрь айга чедир кажаага кирбейн турганындан, чамдык инектер ара салыр чүүлдер илерээн. Саар инек кажаазының эжин эки чылыглаваазындан, нити соок. Фермада мал чеминиң камгалгазы четпес. Кижилерниң хууда инектери саган кажаазынче киргеш, ону чаза базып, чип турган таварылгалар бар. Фермада күш-ажылдың сагылга-чурумун үрей бээр таварылгалар кадарчыларның аразында база бар. Бо талазы-биле ферма эргелекчизи эш Билденмаа, учётчик эш Сюрюң-оол олар кандыг-даа хемчег албаан.

Оймактың семиртилге фермазында (эргелекчизи Александр Оюн) 600 ажыг баш аныяк бода мал бар. Олар 4 коданда. Нити байдалы чүгээр-даа болза, бригадирниң негелдезиниң кошкаандан мал чемин буданнаар чоруктар бар, ажылдаар аъттар пресстээн саваңны чаза базып, чип турар. Инек кажаазының нити соок, эдээн чогууо үезинде аштап арыглавас. Ооң ужурунда мында ээрралдэ турар аныяк бода малдарның семиртилгези, чемелде дензвээ чер албайн турар. Малчыннарның чуртталга бажыңнарының септелгези кылдынмаан.

№ 2 Көк-Чыраа салбырда 641 баш мыйыстыг бода мал бар. Олар 2 кезек черде кыштап турар. Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазында 531 баш улут, биче мыйыстыг бода мал, оон аңгыда 110 баш хыс казыралар Мукүраш-Хөлде кыштап турар. Оларның нити байдалы чүгээр. Салбырның шээр малы 6834 баш, олар 17 коданда. Ооң иштинде 13 кодан төрүүр хой бар. Оларның нити байдалы эки. Салбырда мал чеми четтир-даа болза, коданнарга чедирилгези саадап турар.

Ынчалзажок үстүнде демдеглээн Арыг-Бажы салбырда ышкаш ындыг четпестер бо салбырда база бар дээрзин сессияга санал берген депутаттар Николай Базыр, Иван Хурагандай, Бора-Тарва Мөңге, Александра Монгуш, Кара-оол Шалык, Алексей Дугаржап, Седей Бадарчы болгаш оон-даа өскелер шыңгыы шүгүмчүлээн. Олар үстүнде илерээн четпестерни чайладыр талазы-биле ажыктыг арга-сүмезин бергеннер.

Күрүнениң хөй баш мал-маганын харымсалга чогу-биле чиидирип, самчыгдаан кижилерни сула салып каан, бажыңнарында шелээн олуруп турарын депутаттар база шүгүмчүлээн. Чижээ, совхозтуң Арыг-Бажы салбырының 17 баш улут инектерин чадырып, самчыгдаан Допуй-оол, ол ышкаш Апак. Хайыраканда Данаа-Херел оларның херээн, факт документилерин районнуң истелге органнарынга киирген турда-ла, истелгезин кылбайн турары канчап-даа таарышпас деп депутаттар демдеглээн.

Сессия чугаалашкан айтырыг талазы-биле чогуур шиитпирни хүлээп алган.

О. ТАВАА.

ШЕФТЭЭШКИН

Адыр-Кежигниң чону школада төрелдер комитединиң организастааны шефке идепкейлиг кирипткен.

Школага оттулар ышы белеткен, Толбуя сынынче үнген шефчилер чаңгыс хүн иштинде 112 кубометрни кескен. Тодаргайлаарга: 40 кубометрни каккаш, ону школа чанында эквеп тургускан; 30 кубометрни бүдүнге сөөртүр кылдыр ээлде болуп чыттан; 12 кубометрни школаже төрепчилеп сөөрткен.

Кол Өкпен-оол, Дугур Седеней, Лудужук Балдан оларның удурткан звеноларының ол хүн үлегерлиг ажылдааның мактаан. Мыш кезикчилери С. Бавуу, Б. Дажырган олар база эки ажылдаан.

В. ТАМДЫН-ООЛ.
Тожу район.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

К. СОРСАНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Найырал болгаш хөй чүүлдер талазы-биле совет-финляндия харылзаалар доктаамал байдалдыг боол турарының дугайын Финляндияның Премьер-министриниң оралакчызы, даштыкы херектер министри Калеви Сорса ССРЭ-дең чуртунга ээп чана берген, медеглээн. Ийи чурт аразынга кайызынга-даа ажыктыг садыг-экономиктиг харылзааларның таарымчалыг калбарып турар чоруу оларны моон-даа соңгаар улам хаңыладып, калбартыр аргазы берип турарын ол уламчылап чугаалаан. Маңаа холбаштыр ийи чурт аразынга 15 чылдың дургузунда экономиктиг кады ажылдажылга талазы-биле белеткеп турар перспективтиг программа улуг ужур-дузалыг боол турар.

Амгы-нигы ниитилел тургузуглуг күрүнелер — Финляндия биле Совет Эвилели күрүнелер аразынга кады ажылдажылганы калбартырынче угланган чаа эгелээшкинни канчаар кылып турарының тодаргай үлегер-чижээ ол программа боол турарын К. Сорса база чугаалаан.

Совет Эвилели болгаш Финляндия-даа Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың шиитпирлерин херек кылырында боттандырары дээш демиселшишаан, чавырылдырыышкынның үргүлчүлээр чорук чепсегленишкинниң эндере бүдүрерин соксадырынга шиглиг болур деп бир дөмей көрүп турарын К. Сорса база онзалап демдеглээн. Соңгу Европаны ядро чок зона кылдыр чарлааш, ол девискээрге быжыг тайбыңны хандырар дугайында Финляндияның саналдарының чугулазын талалар база катап бадыткаанын К. Сорса чугаалаан.

АЯН-ЧОРУК ДООЗУЛГАН

АНКАРА. (СЭТА). Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың чедиишкиннериг доозулганы болгаш ооң Түңнел актызынга ат салганы Туркия биле Чехословакияның аразынга кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдеринге чаа болдунар аргаларны ажыдып турар деп, ЧССР-ниң чазаның Даргазы Л. Штроугалдың Анкарага албанның аян-чоруу доозулганы-биле холбаштыр мында чарлап үндүрген турция-чехословак дыңнадыгда чугаалап турар. Болган чугаалажыышкыннарның түңнелинде ийи чурттуң экономика, техника, үлетпүр болгаш эртем талазы-биле кады ажылдажылгазының дугайында үр хуусаалыг дугуржулгага ат салган деп, дыңнадыгда айтып турар.

Ийи талалар Хельсинкиге нити-европа Чөвүлел хуралының ужур-дузазын онзалап демдеглээшаан, аңаа чедип алдынган чугула дугуржуушкуннар Европага тайбыңны база айыыл чок чорукту улам ыңай быжыглаарынга болгаш чурттарның аразынга бот-бодунга ажыктыг, дең эргелиг кады ажылдажылганы хөгжүдеринге таарымчалыг байдалдарны тургускан деп, дыңнадыгда айтып турар.

Чооккү Чөөн чүкке тайбың болгаш чөптүг таарыштырылганы кылырда, израиль шеригллерни оларның эжелеп алганы бүгү араб девискээрлерден бүрүнү-биле үндүрери болгаш Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзугаар национал эргелерин хандырары эргежок чугула деп, Турция биле ЧССР медеглеп турар.

ДАШТЫКЫ КУЛЬТУРАНЫҢ ЧАА ЧҮҮЛДЕРИ

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республиканың экраннарынга барык 140 даштыкы фильмнерни көргүзер деп турар.

Оларның аразында сураглыг совет режиссёрлар С. Бондарчуктуң болгаш В. Шукшинниң кинолентазары, делегей экранының мастерлери А. Вайданың, А. Куросаваның, И. Бергманның ажылдары база бар. Чаа чылда чаңчыл болган элээн каш кинофестивальдер база болур — совет уруглар болгаш анимактар фильмнериниң неделязы, социалистиг чурттар фильмнериниң фестивалы дээш өске-даа.

* * *

ГАВАНА. Кубаның театр уран чүүлүнүң талазы-биле дыка улуг өскерлиишкиннер болган. Бир эвес ол чуртка 1958 чылда чүгле чаңгыс шии театры турган болза, амгы үеде оларның саны 13 чеде берген. Лас-Вильяс могуга «Эскамбрай» болуун — Кубада эң-не баштайгы кожээ театрны тургусканы культура амыдыралынга улуг болушкун болган. Ол ышкаш база бир чогаадыкчы бөлүктүң — Гаванада Бертольд Брехт атгыг политиктиг театрның дугайында база мактадыг ат-алдар келбарган. Театрның сөөлгү ажылдары — Б. Васильевтиң «А даң халазы мында ырым...», В. Вишневскийниң «Оптимистиг трагедия» деп шиилери көрүкчүлерниң болгаш солунарның-даа улуг сонуургалын болдурган.

Кубаның национал баледи Хосталга оргулуунуң кылыгларларының ырак даштында-даа сураглааан. Европаның болгаш Латин Американың театрларынга ооң көргүзүглери улуг чедиишкинниг эртип турар.

(СЭТА).

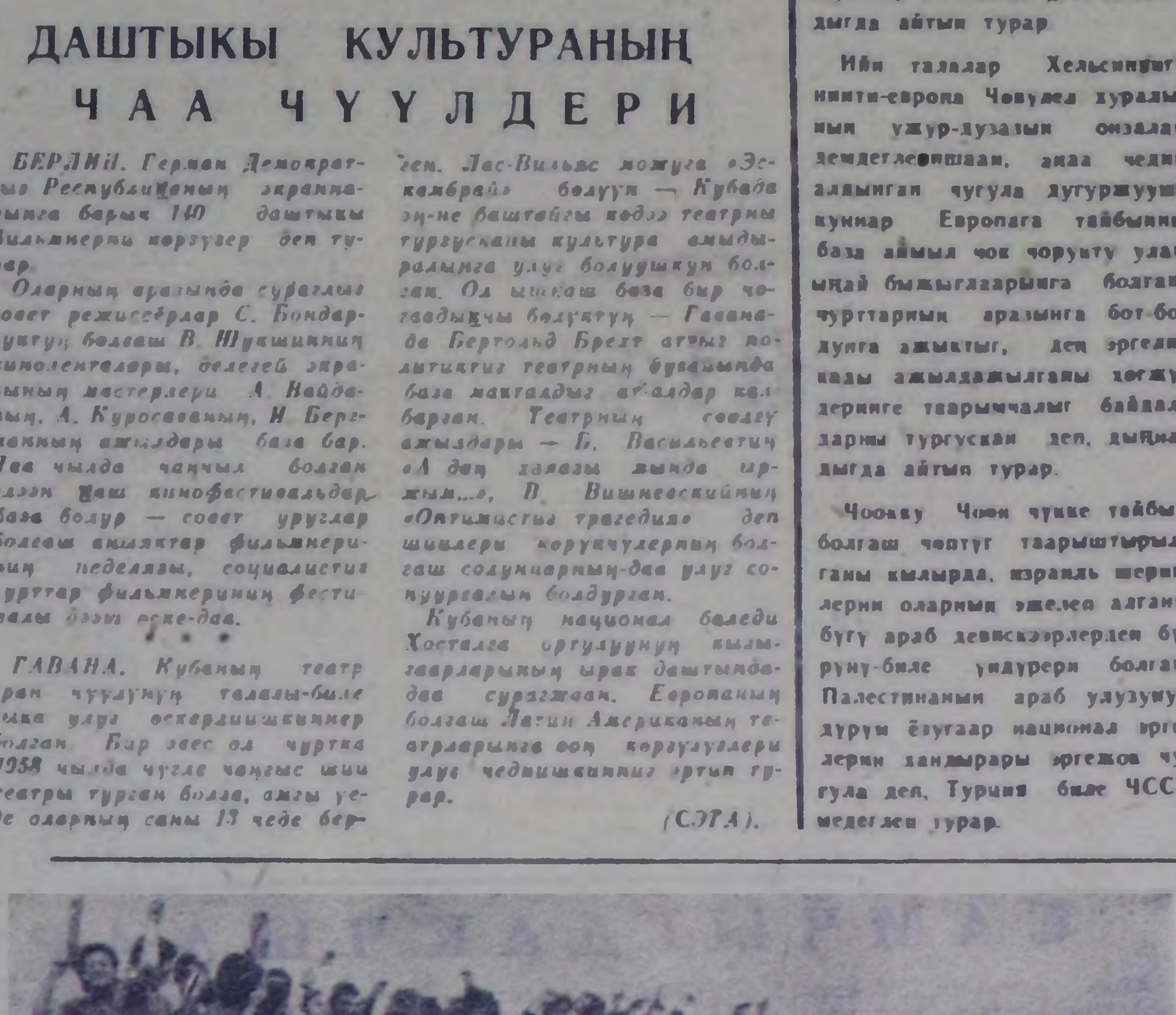

Португалияның мурнуу чүгүнде Алентежу могуга революцияның тииилзигезиниң соонда тургускан «Кызыл сылдыс» деп кожээ ажыл-агый кооперативитиниң тараачыннарынга ажылчыннар дузалажып турар. Олар хостуг хүннерде шөлдерге болгаш садтарга халас ажылдап турар.
(СЭТА-ның фотохроиниказы).

СОҢГУЛДА БОЛУР

ЛИССАБОН (СЭТА). Алдыгаар тур чазактың бо чылдың январь 25-те доозуп кү-дээл алыр хуралга соңгулда эрттирер дугайында шиитпирин-биле холбаштыр Португалияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политкомиссиязы медеглел парлааш, мында чуртка ёзулуг хостуг болгаш демократтыг соңгулдаалы эрттирер ужурлуг деп санаан.

Португалияның Коммунистиг партиязы Португалияга улустуң бүгү шилип алган демократтыг тургузуун бактаажыры, дээш демократтыг күштерниң эвилелиниң органнарын тургузары дээш шиитпирлиг-биле туржуп турар, ынчангаш күрүне эрге-чагырызын боттандырар, кол-кол хоойлуларны үндүрер, чазактың ажылының хынаар эргелиг хоойлужуулга хуралынга депутаттарны эң-не бедик хуусаа иштинде соңгуур чорукту партия деткип турар — деп, медеглелде айыткан.

ОНЗА СЕССИЯ

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Африканың Чаңгыс эп организациязының (АЧО) Министрлер Чөвүлелиниң ээлчег чок сессиязы мында Африканың Бажыңында ажыттынган. Ооң киржикчилери Ангола Улус Республиказында байдалды чугаалажып кээр ужурлуг. АЧО кежигүнү 46 чурттуң төлээлекчилери АЧО кежигүнү чурттарның күрүне болгаш чазак баштыңнарының бөгүн ажыттынар онза ассамблеязынга ангола айтырыг талазы-биле санал-оналдарны белеткээр.

Даштыкы интервенцияның организакчылары болгаш оларның чалчалары — Мурнуу-Африка Республиканың сөөк-язы шагакчылары, ак кеңниг хөлезилекчилер, саңдарадыкчы, саттыныкчы бөлүктер—ФНЛА болгаш УНИТА-даа Анголаның улузун куладыңып, ол дипломатия мурнуу талазының хосталга дээш шимчээшкинге улуг идиг болур ёзулуг хамаарыштыр кырынның тургузуунарынга шаптыктаар сорулгазы салып турар.

Маочулар база-ла империалистерниң холгаарлааштыкынга деткимчеге кылып, ангола улустуң ФНЛА-за дайлышкарынга улуг дузаламчыны көргүзүп турар.

Гана, Гвинея, Мозамбик, Нигерия, Сомали, Танзания болгаш өске-даа күрүнелер Анголаның хостуг болгаш хамаарышпас чоруун кандырар төлээле. АУР-нуң дүрүм ёзугаар чазаанга бүгү талалыг деткимчени кылырынче кыйгырып турар.

ЧАЗАК КРИЗИЗИ

РИМ. (СЭТА). Италияда дайын сөөлүнүн 33 дугаар чазак кризизи эгелээн. Христиан-демократтыг болгаш республиканчы партиялардан тургустунган, христиан демократ А. Мороның баштаткан каттыышкан кабинет душкен. Социал-демократтар-биле кады чазакты парламентиге деткип турган Социалистиг партия ону моон соңгаар деткиириндеп ойталааш соонда ол душкен боол турар.

Италияның Коммунистиг партиязы чазак кризизинге кезээде удурланып келген. Чүге дээрге, ол чорук кризистиг байдалдан национал экономиканы үндүрерин, ажыл чокталыр чорукка удур демиселди улам узамдыктырар. Италияның мурнуу талакы районнарының берге айтырыгларын шиитпирлээринге шаптыктаар апаар.

АТКЫЛАЖЫЫШКЫННАР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Дескен палестиннерниң Тель-Заатар лагериниң барыын үзелдиглериниң партияларынын чепсектиг бөлүктериниң бүзээлээни-биле холбаштыр сегирлиг алыышкыннар ливан кайысылаалда болгаш ооң кыдыгларында үргүлчүлевишаан. Солуннарның дыңнатканы-биле алырга, Тель-Заатарже чоруткан орууту арыглаар болгаш бүзээлеткен чурттакчыларга аъш-чемни чедирер сорулга-биле национал-патриотчу күштерниң каттышкан отрядтары барыын партияларының хоорай кыдыгларында отрядтарының туружунче элээн каш чедиишкинниг шаап халдаашкыннарны кылган.

Премьер-министр Р. Караме телевидениеге чуве чугаалааш, аткылажыышкынны дораан соксадырынче кыйгырган.

ШААЖЫЛАКЧЫЛАРНЫ ЧОРУТКАН

ЛОНДОН. (СЭТА). Англи чазак Соңгу Ирландияже чаа шериг кезектерин чорудар деп шиитпирлээнин чарлаан. Аденге болгаш Малайга-даа национал-хосталга дээш демиселдиң киржикчилерин араатанзыг ёзу-биле шаажылап турган тускай ужар чүүл десантызының шериг кезектери (САС) бо удаада Ольстерже чорудуп турар.

Англи буржуаз солуннарның бежин шаажылакчылар деп адааны ындыг тускай кезектерни Ольстерже чоруткан ынга чурттуң калбак хөй-ниитизи ыңай удурланып турар. Ол шиитпирни күш чок боддурарын негээн чагаалар чазакта кээп турар.

(СЭТА).

ПРИНЦИПИАЛДЫГ ТУРУШ

БИСАУ. (СЭТА). Гвинея-Бисау Африканың депшилгеже чүткүлдүг күрүнелери-биле кады Африканың Чаңгыс эп Организациязының (АЧО) шугуму-биле Ангола Улус Республиканы хүлээп көөрү дээш. Африканчы чаңгыс эпти бызыглаары болгаш Анголаны сөөк-язы шугаар эжелекчилерден болгаш даштыкы хөлезилекчилерден бүрүнү-биле хостаары дээш, херекке бодунуң үлүүн улгаттырары дээш чайгылыш чокка демисежир апаарын Гвинея-Бисау Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Луис Кабрал СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

АЧО-нуң онза сессиязынга Ангола Улус Республиканың эрге-ажыктарын камгалаарывыс дээрге-ле, африканчы күрүнелерниң хамаарышпас чоруун, бүгү Африканың хостуг болур чоруун камгалаарывыс ол болур. АЧО-нуң онза сессиязынга ангола айтырыгны шиитпирлээрде, ол кандыг-даа чөлшээрежиге болгаш ойталаашкынга кирбес ужурлуг деп, Гвинея-Бисаунуң Күрүне баштыңы чугаалаан.

Чаа номнар дугайында

„ЧААГАЙ ИДЕГЕЛДЕРНИҢ ҮЕЗИ“

ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының Делегей литератураның А. М. Горький аттыг институду биле Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институду «Тыва совет литератураның доңчу төөгүзү» эртиен чылын номчукчуларга бараалгаткан. Ону тыва чечен чогаалды шинчилээр, өөренир херекке улуг улуг-хуузун киирип чоруур литературоведтер болгаш критиктер, филология эртемнериниң кандидаттары А. К. Калзан, М. А. Хадаханэ болгаш Д. С. Куулар олар чогааткан.

Номчукчулар бо номну улуг сонуургал-биле номчуп, чамдык кижилер аңаа хамаарыштыр санал-оналын киирип турган үеде, литературовед Константин Антошин база бир номну бараалгадып сөңнээн. Ону «Современник» деп ном үндүрер черге үндүрген. «РСФСР-ниң литературлуг картазы» деп рубриканың картында парлаан бо улуг эвес номну «Чаагай идегелдерниң үези» деп адаан. Этениң адаанда «Хакасияның, Тываның болгаш Даг-Алтайның амгы литератураның дугайы» деп бижээн.

Үстүнде адааныыс ийи ном тыва литератураны өөренип, ооң хөгжүлдезин өөрүшкү-биле хайгаарап чорууурларга төлептиг белек болганын демдеглээш, Константин Антошинниң «Чаагай идегелдерниң үези» деп номунга доктаап көрээли.

Ук ном «Эртен үе-биле хоорежип оо мен», «Шүлүк чогаалының чүглүг чалгыннары», «Эпостуң төрүттүнгени» деп үш эгеден тургустунган.

Меңги баштыг кадыр-шашпал Саян даа: даглар эдээн меңге погаан хел-биле каастап алган, тооллургу тоң-биле дөмейлеп болур күчүлүг тайга, хемнерниң ак-көк агымнары, хөлдер; Хакасияның болгаш Тываның кызыгаар чок ховулары; күчүлүг Улуг-Хемче агып кирген Сибирьниң шаңкы хемнери — Бии-Хем-биле Каа-Хемниң уну кестүп келир. Ол улуг хемниң эриктеринге чурттап чораан кижилер ону Исленди, Иоиесси, Енисей... деп адап чораан.

Мурнуу Сибирьниң түрк уктуг, чаа үжүк-бижиктиг чоннары, Совет Эвилелиниң өске-даа улустары-биле бир дөмей, культура болгаш экономика талазы-биле чедиишкиннерин улуг Ленинниң ачызында чедип алган.

Ынчангаш Хакасияның, Тываның болгаш Даг-Алтайның амгы чогаалчылары баштынчының овур-хевирин канчаар-даа аажок ханы ынакшыл, чылыг, чымчак сеткил-биле чуруп, бижип турар. Тыва шүлүкчү Степан Сарыг-оол, хакас шүлүкчү Николай Доможаков олар боттарының баштайгы чогаалдарын Владимир Ильич Ленинге турасктаткан.

Хакасияның, Тываның, Даг-Алтайның чечен чогаалдары төрүттүнгениниң баштайгы чылдарында чүгле улустуң аас чогаалының чулуу-биле «чемненип» турган. Ынчалзажок культура революциязы, тырдыышкын албан черлериниң четкизи, школалар, ортумак болгаш дээди өөредилге черлери чоккз, тодаргайлаарга, чон культуразы шиңгээдип албаанда, чаа үжүк-бижиктиг литературалар төрүттүнер арга чок турган. Ынчангаш Хакасияның болгаш Алтайның чечен чогаалы Совет эрге-чагырга ол черлерге тургустунганының соонда, элээн үе эрткенде төрүттүнген.

Тыва, хакас болгаш алтай литератураларының баштайгы төлээлери бүгү талалыг билиглиг, бедик культурлуг кижилер чораанын автор ояалап айыткан. Хакас шүлүкчү болгаш драматург Михаил Кильчичаков улусчу тоолчу болурун күзеп чораан. Ол чадаган дээр хөгжүм херекселдеринге ойнаар, хөөмейлээр, шиилерге ойнаар артист. Хакасияның шыырак дээн табыңчыларының бирээзи турган. Тыва чогаалчы Олег Саган-оол улус чырыдыышкынының херээнге хөй чылдарның дургузунда бараан болуп чораан.

Мурнуу Сибирьниң түрк уктуг, чаа бижиктиг улустарының чечен чогаалының хөгжүлдезинге орус классиктиг чогаалдарны очулдуруп эгелээни, Сергей Сартаков, Александр Прокофьев, Степан Щипачев, Илья Авраменко болгаш өске-даа сураглыг чогаалчыларның бо черлерге чорааны, аныяк национал чогаалчыларга үнчуузунуң чогаадыкчы дузазын көргүскени чугула рольдуг болган.

Номда хакас, тыва, алтай литератураларда шүлүк чогаалының амгы байдалын автор анализтеп турар. Чаа үжүк-бижиктиг бо улустарның чечен чогаалынга поэзия жаврының баштай төрүттүнгени хоойлу ёзугаар болуушкун, баштайгы талантылыг, бижик-билиглиг кижилер сеткил-сагыжын илередирде шүлүк чогаалын ажыглап турган.

Шүлүк чогаалынга турасктаткан эгеде хакас шүлүкчүлер Н. Домажаков, М. Кильчичаков, М. Чебодаев, М. Баинов, тыва шүлүкчүлер С. Сарыг-оол, Б. Хөвеңмей, С. Пюрбю, О. Суваклит, Ю. Кюнзегеш, алтай шүлүкчүлер Э. Шалкин, А. Атаров болгаш өске-даа чогаалчыларның шүлүктеринге К. Антошин доктаап, оларның чамдыктарын элээн ханы сайгарып, чедер, четпестерин айтып турар.

«Амгы хакас, тыва, алтай шүлүк чогаалының дугайында эгени доозуп тура, сөөлгү чылдарда шүлүк чогаалының хөгжүлдезинде чамдык саадаашкынның бар апарганын демдеглевес арга чок. Ол болуушкунуң кол чылдагааны — чогаалчыларның боттарынга болгаш чогаалдарынга негелдени дыка бедиткени болур. Олар эм чогаалдарын парладырынче далашпастай берген. Ол чорук мурнуу Сибирьниң аныяк литератураларының чогаадыкчы өзүлдезинге улуг идегелди төрүттүндүрүп турар ам бо литератураларда чогаадыкчы күштерниң каттыжыышкыны чорбушаан, национал чогаалчылар чаа чогаадыкчы хей-аъткa херөглеттинер күштү мөөңнеп турар»—деп, автор бижээн.

«Эпостуң төрүттүнгени» деп эгеде Лазарь Кокышевтиң «Арина», Салим Сүрүң-оолдуң «Лейтенантының даалгазы», Салчак Токаның «Араттың сөзү», Монгуш Кенин-Лопсанның «Улуг-Хемниң шаңналы», Николай Доможаковтуң «Ырак аалда», Олег Саган-оолдуң «Баян-Таланың кижизи», Кызыл-Эник Кудажының «Ырзым булуң» болгаш аныях литератураларның өске-даа улуг хемчээлдиг чогаалдарынга автор доктаап, ук чогаалдарга хамаарыштыр бодуунуң бодалдарын, санал-оналдарын сөнчүп турар.

Чамдык чогаалчыларга үнелел бергени маргылдаалыг, харын-даа хөлүн эрттир чидиг болуп магаг чок. Аныяк литератураларга баштайгы романнарның, тоожуларының, расказтарның тыптып келгенинге өөрүп мактаар үе эрткен дээрзин утпас херек. Амгы чогаалчыларның чогаалдарын шын болгаш негелделиг үнелээр, оларның берге болгаш нарын ажылын шын сайгарып көөр үе келген.

Тываның, Хакасияның болгаш Даг-Алтайның национал литературалары чогаадыкчы дилээшкинде туруп турар. Оларның мурнунда улуг келир үе, чаа чогаадыкчы уран-чечен бедиктерже делгем орук ажыттынган дээрзин автор түңнелинде демдеглээн.

Константин Антошинниң бо ному хөй национал совет литератураның хеймер дуңмазы тыва чечен чогаалга сонуургалдыгларга, ону өөренип чоруурларга өөредиглиг ном болур.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

Сактыышкын

Тываның революстуг нам, чазаа чуртка бижик билбес чорукту уштукаар сорулга-биле 1926 чылдың январьда амгы Чөөн-Хемчик районнуң девискээринге эң баштайгы сургуул черин ажыткан.

Ол шагда тудуг суур бар эвес, Чадааналың үстүү хүрээзиниң улуг чызазының ыяш өөнге чурттавышаан, өөренир кылдыр ук сургуул черин тургускан. Ынчан тыва бижик бар эвес, моол бижикке өөредип турган.

Сургуулдарның 90 ажыт хуузу барык-ла 20 хар чедир назылыг турган, оларның аразынга М. Б. Артас биле ийилээ 12—13 харлыг турган бис. Бистерниң аравыска 1925 чылда тургустунган Тываның Революстуг аныяктар эвилелиниң кежигүннери элээн хөй кижи турган.

Сургуулдарның социал составын алырга, барык 80 хуузу ядыы араттарның, а 20 хуузу бай-шыдалтыг кижилерниң ажы-төлдери болуп турган. Ядыыларның оолдары күрүне хандырылгазынга, а артканнары боттарының күсели-биле өөренип турган, оларга күрүне аппа-даа төлеп турган.

Өөренип кирген кижилерниң бижик-билии база шокар. Хөндергейниң Сандацмаа, Шекпээриниң Сурзун-оол, Ондар Анай-оол олар моол бижикти черле шору билир тургулаан, оон өскелеривис моол бижикти мырыңай билбес, азы чүгле биче үжүглээр, азы багайты номчуур бо-ла.

Ынчан суму чагыргаларын девискээр барымдаалап чаа-ла тургузуп эгелээн, ынчангаш сургуулдарны Даа кожууннуң эрги девискээриниң аайы-биле Улуг-Хемниң Хайыракандан ыңай Барыын-Хемчиктен бээр чыып келген.

Сургуул черин коллдуунда-ла кожуун чагыргазы удуртур турду. Баштайгы башкывыс Монгуш Данзын, ону Демчи-даа дижир чүве. Чем кылып бээр кижививсти Монгуш Эрелчин дээр. Ядыыларның ажы-төлдери дээш ол ёзулуг-ла бодун бердинген кижи.

Чамдык хүннерде аъш-чемнивис төне бээрге, байлар оолдары чемин кыла бээрге Артас-биле кады оларның чамынга чеде бээр бис. Бир-ле катап чеде бээривиске: — Чем чиксеп турар бодзуңарза, чээргеннел келиңер — деп, мындыг. Үнс халышкаш, чыткан чудук чарып турувуста, Артас турган. — «Бан-ла кижи магаданчыг барган-на черинге хүндүледир, чок-ла кижи човулаңныг, чораан-на черинге айбыладыр»—деп, хиимиренгеш, ажырбас аал (оол), даарта шарылар согар дивединве — деп, мындыг болду. Ону Эрелчин чугаалаан чүвең иргин.

Бистиң өөренип турган черивис хүрээ-хиит черя болганда, аңаа ламалар болгаш хуурактар база турган. Олар бистерни «кувискаалчылар» дээш көөр-ле хөңну чок. Хүрээже ам-даа хандыгып четтикпээн биче хуурактар кежээниң-не биске келгеш, бистиң-биле ойнаар, хүрежир тургулаан.

Бир-ле катап хүрээниң Кеский-шаңналы дээр лама шокарлап каан кагыыш туткап бо-ла келди.

— Силер кулугурлар, моол сотгаар маңаа хуурактар, чыып, бурган-шажынга уаур буруу сургаал нептередир болзуңарза, канчаар эвес мен — деп кыжангаш, хөрээтениип-хөрээтениип, демгя кагыыжы-биле чер шашкылаар мындыг.

Чем кылыкчызы Монгуш Эрелчин ону дыңнааш:

— Кымны коргудуп келгенил бо, хөрээтениип, чер шашкылап турган херээң чүү боор. Кеский-лама, бо дээрге кожуун чагыргазының тургузуп каан сургуулдары-дыр, сээң хуурактарыңның оларга хамааны чүл, олар сенден корт-пас-даа-дыр ийин — деп, кылыы дыка хайныккан чугаалаарга, иштивисте өөрүп турганзыг болган бис.

Кичээлдеп олурган Ооржак Биче-оол демги Эрелчинге болчуксаан чүве дег тура халааш:

— Хуурактар чыгбаңар деп чүнүл, боттары келген улусту үндүр ойладыр эвес, бисте хүрээге тейлеп чеде бээр оолдар база бар-дыр, оларны силер чүге үндүр ойлатпайн турар силер, силерниң хуурактарыңар чыып алгаш, шажын херек чок деп суртаал салып, хурал-сугааа кылбайн турар ышкажыл бис—деп, кедергей тода чугаалааның чартык чүс чыл эрткен-даа бол, ам-даа утпаан мен.

Кеский-ламаны өөрүнүң чер алыспаанынга сеткиал хандан чүве дег, М. Б. Артас О. Биче-оолдуң чанында чеде берген, кежээлеп келген кеский-ламаже карактарын хере көрүпкен турган.

— Силерниң-биле кижи чүнү чугаалажырлаан—дээш, демги кеский ыңай боорга. Эрелчин тура.

— Чугаалажыр хүнүң чедип келир, чулчуруваай чоруп чор —дээш, аъш-чемин хайындырып кирипкен.

Ламалар бисти шуут-ла көр бестээн. Март айны сөөлзүреде бисти кожууп чамнга кожурун эккелгеш, чамдыывысты чарылгалар өглеринге чурттадып каан. Өөредилге харын ам улам шуудап, бижик-билигге-даа шору апарган бис.

Час дүжүп, чылып келирге, биске сула шимчээшкин-даа кылдырып турар апарган.

Апрельдиң ортан үезинде кожуун чери Хөндергей аскының улуг шыгынче көже берген. Ол аразында ам башкывыс Монгуш Таваакай деп кижи апарган. 1926 чылдың Май 1-ниң чыскаалынга киржири-биле 30 хире сургуулду арттырып алгаш, өскелерин ол тарадыпкан.

Май чыскаалын ооң-биле Хемчикке ийи удаа эрттирер деп турганы ол. Май бирниң эртени. Девидеп, сүрээдеп, өөрүп-даа турар бис. Ол хүн хатшуурганныг, хат-чаъстыг-даа турган бол, чыскаалга кувискаалчы хөөн кирген бүгү чон өөрүшкү-хөглүг киришкен. Индир баарынга болган байырлыг митингиге каш-даа кижи байыр чедирип чүве чугаалаан. Индирге ийи-үш-даа орус эштер база турган. Чыылган чоннуң арын-шырайы өөрүшкүлүг хөөн кирген, кедергей магадаанзыг турган.

Май Бирниң байырлалы бистиң көргүскен сула шимчээшкинивис-биле доозулган. Ол чылын өөренир хуусаавыс-даа ынчалдыр доозулган.

Ук сургуул чери өөреникчилерге онза-билиг медерелди бербип шыдаваан, ынчалза-даа революсчу идеяны чон ортузунга нептередиринге улуг рольдуг болганы билдинир. Оон бис харын суртаалчылар болуп үнгенивис ол. Ёзулуг эртем-билиг дээш чүткулдс ол өөредилге чылы бисти болгаш бистиң эштеривисти сорук киирген.

Оон сөөлзүреди Чадааналыц эге школазы тургустунган. Оон бээр эрткен чылдарның дургузунда ону чеже муң кижи доосцаан дээр. Оларның дыка хөйү Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салыышкынының ачызында дээди азы тускай ортумак өөредилге черлерин чедиишкинниг доосхан болгаш ам Совет Тываның улус ажыл-агыйының бүгү адырларында чедиишкинниг ажылдап чоруурун көргеш, кижи мага хандыр өөрүүр-дүр.

Александр ДАВАА,
персоналдыг пенсионер.
КЫЗЫЛ.

ТЫВА — ЛИТЕРАТУРА КАРТАЗЫНДА

Чогаалчы Константин Антошинниң «Улуг идегелдиң үези» деп ному «РСФСР-ниң литературлуг картазы» деп бир түү сериягa «Современник» дээр ном үндүрер чер парлаан. Ук номну Тываның, Алтайның болгаш Хакасияның чогаалчыларынга турасктаткан.

Чоокка чедир үжүк-бижик чок чораан Мурнуу Сибирьниң түс чер чурттуг улустарының чогаалының тургустунганын, ооң улуг эвүс литература-биле харылзаазын чечен чогаалдың шинчилекчизи К. Антошин оларның улуг хемчээлдиг прозы, шүлүглел болгаш шии чогаалдарындан чижекке ап көргускен. Тыва, алтай болгаш хакас литератураның моон соңгаары чечектелиишкинин автор сөөлгү чылдарда парлаттынган улуг хемчээлдиг чогаалдардан чижеглеп көргүскен.

К. Антошинниң «Улуг идегелдиң үези» деп ному номчукчуларга эң-не солун бо-лурд маргылдаа чок. Ол номнуң тиражы он муң экземпляр.

Н. КОСТЕНКОВА

Москва хоорай.

ССРЭ-ниң хоккей талазы-биле шиилиндек командазы чыл санында болур «Известияның» шаңналы» деп маргылдаага киришкеш, улуг тиилелгени чедип алган.

ЧУРУКТА: ол маргылдаага тиилекчи болган ССРЭ командазы.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

МЕРГЕЛДЕЙНИҢ БУЛУҢУ

ХУНАГА ХУРАГАН КАДАРТПАҢАР

Оюн Кара-Хуна Григорий Кулаковтуң аалынга дембээрел каап чыткан.

— Кыштагда кадайыңны чааскаандырзын каапкан болгай сен—деп, Григорий Кулаков аңаа чугаалаан.—Чаңынза эки боор.

Кара-Хуна Кулаковтуң чугаазын-даа шоолуг херекке албайн, сыр өскээр боданып чыткан: дуу аалга үш шилди, демги ашак-кадай-биле бир шил кызыл, ийи шил ак. Чеже шилди божудуп каапкан кижи боор мен?

— Чадаг хой кадарган кадайың хоюн оскунуп алза канчаар сен? Доп-дораан чоруп көр!—деп, Кулаков чаңнып эгелээн.

— Ийи-чаңгыс хой чиде-даа берзе, күрүне оон когаравар эвес!—дипкеш, Кара-Хуна хая көрнүп чыдып алган. Ооң соонда элээн хандыр бодангылаан-даа: адырам, чанар ужурлуг чүве-дир ийин: маңаа чыдарга чүү өөделиг деп, сыкырым-даа чүве артпазын-на болгай.

...Оюн Чайзатмаа хоюн чадаг кадарып чоруурга, соогу аажок ышкаш сагындырган. Улуг-Хем унундан чывар тыртын, халыыр-даа. Хураганнарның доктуур чогу база аажок. Ынчап чорда, аңаа уткуштур аъттыг кижи чортуп орган. Чоокшулап келзе-ле, Чаптыйоолдуң өөгүң ишти болган.

Келгеш дораан:

— Бистиниден барып ишт шайдан аартап албас сен бе?—дигеш, Чайзатмааны ушкарыпкан.

Ишг шайның соон дарый сон-даа эске «сускун» база келген. Кожа-келбээ кадарчылар хөөрежип олурда, ийи кодан хой каттышкан. Элээш бибестээниниң кырында апарган улус хоюн-даа чарып албаан, кежээ апаргаанда Кара-Хуналың тар кажаазынга тырыпкан. Хаалганы хаап кадашкаш, ол олчаан ажык каапкан.

Даартазында санап көргеш—чедей сес хой олүг, баскылажып каан болган:

Ам Оюн Кара-Хуна дээрэн-биле чоок таныжып көрээли. Хар-назызы дортен ушчок ашкан, мөге-шыырак. Моон мурнунда чылдарда хойжуларга дүзелыкчы кадарчылап ажылдап келген. Арага дээнде ажылын уттуптар. Ол ёразыбиле 1972 чылда колхозка 1078, 1973 чылда 204 рубльдиң когаралын чедирген. Колхоз баштаар чери ону үндүрер-киирерге четпеен. Ынчаар ортз Кара-Хуна аас-сөзүн берип тургаш, арага ишпес кылдыр эмнедип алган. Ам-на кижи болган-дыр бо дээш, эрткен чайын аңа хураган хүлээдикеш улуг кадарчы кылып алган. Ындыг чүве кайда боор, мөге кадарчывыс туттунуп шыдавайн катан база пактап эгелээн.

Хой баскылаштырып алырының бичии-ле мурнуу чарыында хойжу бригаданың төву Берт-Дагга малчыннар хуралы болган. Аңаа Кара-Хуна база-ла эргелээн. Орайтай бергенде колхозтуң кол зоотехниги Семен Оюн ону тыпкаш, ваалынга чедирип каан. Даартазында № 3 хойжу бригаданың бригадиры турган Кызыл-оол Казак Чиңге-Дагга кээрге, Кара-Хунаның аалы ээн болган. Ынча хойну каантар эвес, бригадир боду кадарып хүнзээн. Кежээ чедип кээр боор деп бодаан—кайда боор, сураг. Даартазында база келбээн. Чүгле ийи хонганда тыптып келген.

Ниитиниң малын хоюк-хоюу-биле каапкаш бээр мындыг ээ-харысалга чок хойжуну ол дораан ажылындан чайлаткан болза, ындыг чүве болбас турган ийин. Колхозтуң удуртукчулары болгаш мал ажыл-агыйының кол специалистери маңаа частырыг кылганы тодаргай-дыр. Баскылаштырган хойларындан аңгыда Оюн Кара-Хуна 18 баш хой чидириглиг турган чүве-дир. Ынчангаш ооң колхозка баскылаштырган хойларын хойжу Чаптый-оол-биле деңге үлештирерге бирээзинге-ле 6775 рубльдиң чидирии онаажыр болган.

Колхоз баштаар чери чидириг-самчыгдал кылган малчыннарга хамаарыштыр чогуур негелде кылбайн турар. Чижээлээрге, инек кадарчызы турган Оюн Чизепейниң ап көрээли. Ол 1975 чылдың чүгле февральда 3 инек, 4 бызаа, 2 аът чидириглиг болган. Колхоз баштаар чери харысалга чок кадарчызынга хамаарыштыр кандыг-даа хемчег албаан. Ол-ла чылын май айда Оюн Чизепей 2 инек, 1 шары чидирген. Август айның санаашкынында ам-даа 4 инек чок болган. Шак ынчаар узамдыгып турза-турза, Оюн Чизепей чаңгыс чылдың дургузунда 2 шары, 17 инек, 4 бызаа, 2 аът чидирип, колхозка 8418 рубльдиң когаралын чедирген.

Кокайга хой кадартпас дээр болгай бис. Ам бээң, санап олурарга, чамдык ээ-харысалга чок малчыннар ниитиниң малынга дыка-ла улуг когаралды чедирип турар-дыр. Колхоз баштаар черинден когаралды эйттирери, харысалга чок болган кадарчыларга хамаарыштыр шыңгыы хемчегни алыры негеттинип турар.

Оюн КОДУР-ООЛ.

САМЧЫГДАКЧЫЛАР

Эрзин районнуң чамдык ажыл-агыйларында комсомолчуларны болгаш аныяктарны мал ажылынга элээш хгара тудуп турарындан ол ажылга харысалга чок кижилер киргеш, малын бөрүге чидиртир, садып саграр фактылар эвээш эвес.

Ленин аттыг колхозтан Дмитрий Белчээ 6 инекте эвээш продуктулуг хуу инектерге солаан. Чамзы Серен 35 хойну бөрүге чидирткен. Чамзы Байыр 70 хойну чидирген. «Чаа орук» колхозта Номулдай Ижи-Кера 13 баш инекти чидиргеш, ажыл-агыйга 2964 рубльдиң когаралын чедирген. «Коммунизм» орук» колхозта Дуки Чылбакай, Севил Дөмүр, Анатолий Шижээ олар 23 баш чылгы малды оскунган. Кэжей Кыргыс «Мерен» колхозтуң 15 инээн ис чок чидирген. Ол-ла колхозтуң хойжузу Насак Шомаа хөй хой чидиргеш, өске колхозтуң хойларын оорлап, четчелеп ап турган таварылга база бар.

Сөөлгү үеде бисте чаа «чаңчылдар» тыптып эгелээн. Чижээ, хөй чидириглиг малчыннар акша, машина үндүртүп алгаш, төрелдерин болгаш таныш-көрүштерин арага-дарылыг салдап турган, оларзын алган продуктузу куду малмаган-биле оре-ширелин толээр. Бо чорук мал ажыл-агыйының шынарын болгаш продуктулуг чоруун бедидер сорулгага шуут удур болуп турар.

Малдың баш саны өстүрер дээрге-ле, бир чүүлүнде, малчыннарның харысалгазын улгаттырар дээн ол. Ынчангаш мал ажыл-агыйынга кадрларны хынамчалыг болгаш шыңгыы негелделиг шилип алыры чугула.

С. МОРГУЙ.

СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ

ТЕРГИИННЕРНИҢ МАРГЫЛДААЗЫ

ОТТАВА. (СЭТА-ның корр.). Канаданың, ССРЭ-ниң, Чехословакияның, Швецияның, Финляндияның болгаш АКШ-тың хоккей талазы-биле шиилиндек командалары хоккейниң тывылган чери—Канадага бо чылдың сентябрь 1-ден 17-ге чедир болур маргылдаага ужуражырлар. Канада биле АКШ-тың командалары ийи профессионалдар лигазы—НХЛ биле ВХА-ның эң тергиин дээн хоккейжилеринден тургустунар.

Чурттуң национал кадык камгалалының болгаш социал хандырылгазының министри Марк Лалонд Канаданың найысылалынга болган парлалга конференциязынга ол дугайын чарлаан.

1977 чылдың апрель айда Венага болур делегейниң чемпионнарын илередириниң маргылдаазынга Канаданың шиилиндек командазының киржирин министр база чугаалаан. «Клйн бүрүзүнүң» командазы ол маргылдаага база-ла НХЛ биле ВХА-ның эң тергиин профессионалдыг хоккейжилеринден төлээлээн болур.

ОДУН КЫВЫСКАН

Нижний Тагилде «Спутник» дээр спортчу клубтуң кежигүнү, хаакка Европаның элээди оолдар аразынга чемпиону Александр Пятыгин ол черде ажыттынган «бичии олимпиаданың» одун кывысхан. Уралдың вагоннар тудар заводунуң күш-кульдуржулары спорттуң кышкы хевирлеринге ажыттынган ол маргылдааларын «Олимпий чылы чүгле олимпийжилерге эвес» деп кыйгырыгның адаа-биле чорудуп турар.

Уралдың вагоннар тудар заводунуң хаак баазазы бойдустуң каас-чараш чурумалдыг черинде туттунган. Ол баазага дыштаныр хүннерде барган ажылчыннарга бүгү тээрымчалыг байдалдарны тургускан. Олар чаңгыс үеде 900 ботинкалыг хаактарны чүңгүлаары-биле ап болур.

Заводтуң ажылчыннарының спартакиадазының программазында спорттуң кышкы хевирлеринден аңгыда волейбол, баскетбол маргылдаалары база кирген. Ол маргылдааларда 24 цехтерниң командалары киржип турар.

(СЭТА).

ТИРАЖ ТҮҢНЕЛДЕРИ

«Спортлотонуң» болгаш «Спортлото-2»-ниң Москвага январь 7-де болган бирги тиражының түңнелдерин спорт лотереяларының Кол эргелели үндүрген.

«Спортлото»: алды номерлерин кым-даа тыппаан. Беш тыпканнарга ойнаашкынның түңү—кайызынга-даа 5.000 руб. (52 карточкалар); дөрттү тыпканнарга — кайызынга-даа 109 руб. (3.037 карт.); үштү тыпканнарга—кайызынга-даа—4 руб. (76.274 карт.).

«Спортлото-2»: Алды номерлерин Донецкиге тыпкан. Ойнап алыышкынның түңү 5.000 руб. (1 карточка); беш номерлерин тыпканнарга ойнаашкын түңү—кайызынга-даа 1.162 руб. (85 карт.); дөрттү тыпканнарга — кайызынга-даа 37 руб. (2.802 карт.); үштү тыпканнарга — кайызынга-даа 3 руб. (43.372 карт.)

1-ги тираж талазы-биле ойнаашкын телевирa 1976 чылдың январь 18-тен февраль 18-ке чедир болур.

(СЭТА).

Телевидение

ЯНВАРЬ 11-ДЕ

МОСКВАДАН

8.00—Хоккейге эш хуузунуң ужуражылгазы. «Нью-Йорк Айлендерс» — «Крылья Советов». Нью-Йорктан (АКШ) өөнүт дамчыдылга.
10.30—«Музыкалыг киоск». Өөнүт.
11.00—11.10—Чапсар.
11.10—Өөнүт мультфильмнер программазы: «Инвалик болгаш кымыскаяк», «Агронавтылар».
11.40—11.50—Чапсар.
11.50—«Мээң виноградым садазы». Документалдыг өөнүт фильм.
12.00—«Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен!»
13.00—«Оолдар, бурунгаар!» Өөнүт.
14.00—«Кино аян-чорукчуларының клувуу». Өөнүт.
15.00—«Делегейде болуушкуннар». Өөнүт.
15.30—«Комсомольск». Уран-чечен фильм.
17.25—«Программа номчулгазы».
17.30—«Үе». Информастыг программа.
18.00—18.10—Чапсар.
18.10—И. С. Бахтың чогаалдарынга концерт. Ю. Казаков. (баян) күүседир. Өөнүт.
18.20—«Колхозниң ажыл-ижи».
19.20—Өөнүт мультфильмнер программазы: «Мурнуу чүкче», «Шунтувус чадаг бис», «Маргылдажыышкын».
20.00—Медээлер.
20.15—20.25—Чапсар.
20.25—«Музыкалыг киоск».
20.55—«Комсомольск». Уран-чечен фильм.
22.50—23.00—Чапсар.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

ЯНВАРЬ 12-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Ырак эжиндириишкинде». Уран-чечен фильм.
19.30—Телемедээлер.
19.40—«Никонорыч». Документалдыг фильм.
20.50—«Хой-ниити амыдыралының экраны». Дамчыдылга.
20.20—«Ак-көк фермаларда». Кыска фильм.
20.30—«СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур». Дамчыдылга.
20.55—«Электроника силерниң бажыңнарга». Кыска фильм.
21.05—Телемедээлер.
21.20—Чарлалдар.
21.25—23.00—«Бай келин». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Илбилиг кушо»—киночымынды 9.30, «Солаңгылыг аас-кежиктиң сылдызы» (2 сериялыг) 9.00, 14.20, 17.30, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Рекстиң эгидиишкини» 9.00, 10.25, «Сагыш ышкаш чаан оглу» 11.50, 14.00, 15.45, «Агаарга эжиндирикчи» 17.35, 19.25, «Катерина Измайлова» 21.15 шакта.

«КАА-ХЕМ»: «Сени шиңме!» 10.30, 12.50, «Бобби» (2 сериялыг) 14.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Туттурбас өжээн негекчилери» 10.00, 12.00, «Черлик чүрек» 14.30, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

ЯНВАРЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дельфинниң хүнү» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оолдарның күзел-бодалы». 9.50, 11.10, 12.30, «Солаңгылыг аас-кежиктиң сылдызы» (2 сериялыг) 13.50, 17.05, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Агаарга эжиндирикчи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хараачыгайлар чазын ужуп кээр». 15.00, «Бобби» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

Редакцияның адрези: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 24-63. редакторнун оралакчыларының 35-24, 31-75. пропаганда килдизиниң 31-75. харысалгалыг секретарьның 23-54. партийжи амыдырал килдизиниң 37-13. культура килдизиниң 23-54. көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47. үлетпүр килдизиниң 22-64. чагаа килдизиниң 41-27. информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60. корректорларының 27-41. бухгалтерияның 50-22. солун келбейн баргаиза 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 47.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкыны талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—00216

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 9 (9994) | 1976 чылдың январь 13, вторник | 1925 чылдан үнезинлеттинген | Өртээ 2 коп.

Мал чеминиң туруштуг баазазын тургузар талазы-биле улуг хемчеглерни боттандырар, ону чедип алырда черлерни мелиорастаарының улуг аргаларын калбаа-биле ажыглаар. Мал чеми белокка мал ажылының негелделерин улам долу хандырар.

(«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарындан»).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНДЕ: чаа чүүлдер

МОСКВА. ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозунуң чанында тургускан, кедээ ажыл-агыйны эргелеп-башкарарының дээди школазы нийти келиишкиниң дыңнакчыларын хүлээп алган. Бүгү-ле эвилелдерден республикалардан келген кедээ ажыл-агый органнарының удуртукчу ажылдакчылары январь-март айларда эргелеп-башкарарының эңне негелделиг сорулгаларын, аграр бүдүрүлгезин улам ындай хөгжүдериниң айтырыгларын өөренир.

* * *

КИШИНЕВ. Молдавияның найысылалында музыка-театр библиотеказы ажыттынган. Уран чүүлдүң, ноталыг репродукцияларның, грампластинкаларның талазы-биле 30 муң ажыг номнарны болгаш журналдарны ында чыып мөөңнээн.

* * *

ИЖЕВСК. Санныг программа-биле башкарар токарь станоктарының баштайгы сериялыг бөлүүн Ижевскиниң машина тудуунуң заводу бүдүрүп үндүрген. Янзы-бүрү диаметрлиг болгаш хевир-байдалдыг кезектерни оларга конгуу ылаптыг-биле болбаазырадып болур.

* * *

РЯЗАНЬ. Рязаньның «Теплоприбор» заводунуң конструкторлары ирригация системаларын контрольдаарының айтырыын шиитпирлээн. Суг̃нуң деңнелин ылап тодаргай хемчээр акустиктиг «УЛ-1» деп электроннуг приборну олар Киргизияның эртемденнери-биле кады тургускан. Ук приборнуң таблозу бугаларда болгаш суттарында системаларында суг̃нуң деңнелиниң дугайында сан-медээлерни доктаамал көргүзүп турар.

* * *

РИГА. Латвияның найысылалында ажыттынган делгелге фотографияның төөгүзүнге тураскааттынган. 350 ажыг экспонаттар баштайгы фоточуруктар-биле, а ол ышкаш янзы-бүрү маркаларның фотоаппараттары-биле таныштырар.

* * *

БИРОБИДЖАН. Үш программалыг радио дамчыдылгазының баштайгы ээлчээ Биробиджанда ажылдап эгелээн. Область төвү болгаш хары үеде үш дамчыдылгазы, оон иштинде «Маяктың» программазын дамчыдып турар, Хабаровскиниң болгаш Амурда-Комсомольск и и и ң соонда үшкү хоорай болу берген.

* * *

ДОБРЯНКА. (Пермь область). Перминиң келир үеде чылыг күжү-биле ажылдаар электростанциязының шөлүнге ажылдарже тудугжуларының баштайгы отрядтары эгелеп кирипкен. Ол Уралда эң-не улуг ГРЭС болур. Оон кайызындаа 800 муң киловатт күчүлүг аңды блогу Пермь облазының бүгү ТЭЦ-терни, Каманың болгаш Воткинниң ГЭС-терин катай алганындан 2,5 катап хөй электроэнергияны бээр.

* * *

ОРЕНБУРГ. Оренбургтуң газ ажыл-агыйының бүдүрүлге эргелелиниң диспетчер журналынга 300.000 дээн чурагай коступ келген. Ол болза ук областың хоорайларында болгаш кедээ черлеринде ынча санныг квартираларда газты кирген ол-дур.

* * *

РИГА. Латвия ССР-де опера ның болгаш балеттиң академиктиг театры Иоганн Штраустуң «Венецияга дүн» деп комиктиг операзының баштайгы ойнаашкынын көргүскен. Ол көргүзүгну сураглыг австрия композиторнуң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл болган оюнга тураскааткан.

* * *

КИЕВ. Номга ынакчарның республика клуву Украинаның найысылалында ажыттынган. Ам 600 муң кижини болгаш 5 муң коллективтиг кежигүннерни — заводтарның, фабрикаларның, колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилерин каттыштырып турар номга ынакчарның эки-тура нийтилели ол клубту тургускан.

* * *

АШХАБАД. «Туркмен ССР-ниң 40 чылы ооң» деп ындыг бүдүрер үлетпүр каттыжышкыныныц бүдүрүлгелериниң бирээзин чаарты кылыры ам эгелээн. Бо чылын доозар деп төлевилеп турар чаарты кылыышкынның соонда ук каттыжышкынның күчүзү бүдүн чартык катап улгадыр. Каттыжышкын чылда 4,5 миллион эжеш идиктерни бүдүрүп үндүрер апаар.

(СЭТА).

БИЖИКЧИЛЕР БОЛГАШ ЧАА БЕШ ЧЫЛ

Бистиң чуртувуска коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының онгу беш чылының баштайгызы эгелээн. Бо арзында бистиң солунувуң редакциязы чер-черде ажылчын болгаш кедээ бижикчилеринден хөй-хөй чагааны алган. СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш республиканың ажылчы чонунуң бедик кедүрлүүшкүннүг ажылдап турарын ол чагааларда бижээн. Ылангыя «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чер-черде таныжып, өөренип, аңаа хамаарыштыр чамдык авторларның бодалын илереткен саналдарлыг чагаалары хүн бүрү хөйү-биле кээп турар.

Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтан М. Сангы-Балыраның бижээни болза:

«Төрээн совхозумга саанчылап ажылдааш, чоокта чаа пенсияже үнген мен. Тоску беш чылда Төрээн чурттуң ажыл-ишчи улуг базымынга эвээш, биче-даа болза эш-өөрүм-биле кады үлүүмнү кириштиргенимге чоргаарланыр-дыр мен. Чаа беш чылдың сорулгаларын күүседиринге пенсиялазымза-даа идепкейлиг киржир мен»— дээн.

Онгу беш чылдың сорулгаларын чедиишкинниг күүседири ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү участоктарынга партийжи удуртулганы улам ынай экижидерин негеп турар. Беш чылды бүдүрүлге коллективи бүрүзү чедиишкинниг күүсеткен турары дээш демиселче ажылчы чонну мобилизастаар. Ажыл-агый чорудулгазының бүгү талаларынга ажылдың ёзулуг партийжи стилин тургузарын чедип алыр, планныг онаалдаларны күүседири дээш бүгү ажылдакчыларның харысалгазын бедидер, сагылга-чурумну быжыглаар, күүселдениң хыналдазын экижидер дугайын СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелинде айыткан.

Үстүнде айыткан чүүлдерге хамаарыштыр бижээн чагаалар редакцияга база кээп турар. Чижээ, Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» колхозундан С. Бай-Караның чагаазында планныг даалгаларны, салган сорулгаларны күүседиринге удуртукчуларның харысалгазын улгаттырары-биле чергелештир, олардан негелдени күштелдирери база чугула деп бижээн. Кадр айтырыының болгаш черни камныг ажыглаар, ажыглаттынмайн барган буга, арык, сумуннарны катап ажыглалга киирериниң дугайында чагаалар редакцияга кээп турар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынарынга чедир үр эвес үе арткан. Аңаа чедир төлевилелди ажылчы чоннуң чугаалажып турарының дугайында бо талазы-биле тодаргай саналдарлыг чагааларны редакция база ап турар. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының дугайында СЭКП ТК-ның төлевилелин партия организацияларынга, ажылчы чоннарның хуралдарынга чугаалажып, парлалгага калбаа-биле чырыдарын айыткан.

Бо бүгүнү чырыдарынга чер-черде ажылчын болгаш кедээ корреспондентилер идепкейлиг киржир апаар. Ынчангаш эргим бижикчилер! Хөй-нииттиниң ындыг хуралдарындан болгаш ажылчы чоннуң кижи бүрүзүнге чедир массаның саналын долу, анализтеп бижиириңерни «Шынның» редколлегиязы сүмелеп тур.

Тайбыңның болгаш тургузуушкуннуң онгу беш чылы—шынарның болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң беш чылы болур деп СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң совет улуска чаа чылдың байырында чугаалап турар. Онгу беш чылдың өндүр улуг сорулгаларын күүседиринге социалистиг чарыш кол черни ээлээр. Бүдүрүлге черлериниң планныг сорулгаларын хуусаазында күүседир дээш, ажылдың шынарын улам бедидер дээш совет кижилерниң сорук кириишкинниг күш-ажылы солуннуң арнынга калбаа-биле чырыттынар ужурлуг. Ажылчын болгаш кедээ бижикчилер совет улустуң маадырлыг ажыл-ижиниң дугайында бижип тургаш коллектив, кижи бүрүзүнүң чедиишкинин, оларның мурнакчы дуржулгазын илередир херек.

Онгу беш чылдың бирги чылының баштайгы хүннери эртип турар. Оон бээр чыгдынган руда, каскан хөмүр-даш, белеткээн ыяш, немелде деңзи, төрүттүнген чаш мал дээш өске-даа бүткен иш шуптузу чаа беш чылдың үлүүнге киржир. Бо чаагай херектиң базым бүрүзүн парлалганың идепкейлиг дузалакчылары бижикчилер хамыктың мурнунда билген турары чугула.

Кедээниң ажыл-ишчилеринге кыш шыңгыы шылгалданың үези. Эргим бижикчилер, фермаларда мал чеминиң чарыгдалының аңгы-зңгы коданнарда, бригадаларда нииттиниң малының канчаар кыш ажып турарының байдалын анализтээн материалдар негеттинип турар. Ынчангаш бо дугайында чүгле чүүлдер эвес, рейдилерни чер-черде бижикчилер бөлүктерин дамчыштыр кылып, оон түңнелин бижиириңерни солуннуң редколлегиязы база сүмелеп тур.

Беш чылдың кижилери дээрге, бистиң үениң маадырлары-дыр. Оларның ажыл-ижиниң дугайында бижип тургаш амыдырал-чуртталгазының, ботботтарынга хамаарылгазының, эки чанчылдарының, мөзү-шынарының дугайында бижиирин утпаңар.

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур!

Беш чылдың шалыпчызы

Кедээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазының чолаачызы Павел Серешкиниң тоску беш чылды 4 чыл дургузунда күүседипкеш, үени барык бүдүн чыл мурнай берген. Ол хуусаа беш чыл планындан ажыр 230 муң тонна-километрни кылган. Мурнакчы чолаачы Кызыл—Абакан аразынга рейсти кылырынга четчир бензинни камнап алган. Күш-ажылчы чедиишкиннерин чолаачы СЭКП-ниң XXV съездизинге тураскааткан.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

Төлевилелди чугаалажып турар

ХҮЛЭЭЛГЕ КҮШТҮГ

СЭКП Төп Комитединиң партияның XXV съездизинге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин «Тыва кедээ тудуг» трестиң автобаазазының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары таныжып көргеш, ону деткип, боттарының мурнунга чаа-чаа сорулгаларны салганнар.

Чүък сөөртүлгезиниң чыл планын автобааза коллективи декабрь 25-те-ле күүседипкен. Олар онгу беш чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, чаа-чаа планнарны күүседиринге белениң боттарының чоокта чаа болуп эрткен бүдүрүлге хуралынга илереткеннер.

Онгу беш чылдың баштайгы чылының январь, февраль айларының планын СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнүң бүдүүзүнде күүседир хүлээлгени автобаазачылар мурнунда алган турган. А 1976—1980 чылдарда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарын чугаалашкан бүдүрүлге хуралынга коллектив кежигүннери ийи айның планын февральдың 23-те күүседир деп бедиткен хүлээлгелерни алганнар. Ол үениң дургузунда 15 муң тонна чүъкту сөөртүрүн хүлээнгеннер.

1976 чылдың дургузунда кылып чорудар ажылдарның планын чугаалажып, чыл дургузунда 104 муң тонна чүъкту, оон кырынга пландан ажыр 10 муң тоннаны сөөртүрүп, 15 тонна кывар-чаар материалдарны, 15 комплект дугуйну болгаш 3 муң рубльдиң артык кезектерин камнап алыр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 0,5 хууга өстүрер, автопаркты ажыглаарының коэффициентизин 0,59 чедирер деп ук хуралга дугурушканнар. «Тыва кедээ тудуг» трестиң мурнакчы коллективтериниң бирээзи — автобааза коллективи соглээн сөзүнге ээ болурунга чигзиниг турбас.

М. ПОПОВА.

СЕПТЕЛГЕДЕ ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕДИР

Онгу беш чылдың бирги чылының баштайгы чазы удавас чедип келир. Ынчан хову-шөлдерге ажыл-иш хайныгып үнер. Бүгү-ле ажылдарны—черни аңдарарын, ханиртээрин, шык базырыышкынын техника күжү-биле чорудар болганда, амгы үеде республиканың колхоз, совхозтарында тракторлар болгаш кожуг машиналарының септелгези түлүктеп турар.

Тракторлар септелгези «Алдан-Маадыр», Жданов аттыг совхозтарда эки. Ол ажыл-агыйларда септелгениң темпизи шалыпкын. Ийи совхозтуң кайызы-даа эрткен чылдың дөрткү кварталында 5-5 трактор септээр планын ийи катап ажырып, 10-10 тракторну кылып, ажылда көрдүнген графикти оранчок мурнай берген. «Сүт-Хөл» совхоз дөрткү кварталда 7 трактор септээр турган, 11-ин септеп доосказ, планы 107,1 хуу күүсеттинген.

Тракторлар септээриниң эң бедик темпизин Кызыл районнуң «Сукпак», «Кара-Хаак» совхозтары көргүскен. «Сукпак» совхоз эрткен дөрткү кварталда 7 трактор септээр турган 17-ни, а «Кара-Хаак» совхозтуң механизаторлары 6-ның орнунга 13-тү септеп дооскан. Үстүнде ажыл-агыйлардан өңгүда эрткен чылдың сөөлгү үш айында трактор септээр планын 19 совхоз чүс хуудан ору күүседип алган.

Бо чедиишкиннер бисти өөртүп турза-даа, оон хөлегезинде четпестерни илередир апаар. Хамык ажыл-агыйларның соонда «Ак-Туруг» совхоз чорup орар. Бо ажыл-агый 8 трактор септээр планныг. Ам кылдыганы—чүгле ийи. «Совет Тыва» совхозта байдал оон шоолуг-ла ылгалбас. Ол совхоз 7 трактор септеп алыр планын үзүп, чүгле ийизин кылып ап четтикген. «Бурунгаар» совхоз 12 тракторнуң чүгле 6-зын, «Кызыл тук» совхоз 8 тракторнуң дең кезиин. «Чыраа-Бажы» совхоз 12 тракторнуң 8-ин, «Шекпээр» совхоз 10 тракторнуң 5-ин септеп, өске ажыл-агыйлардан соңнап турар. Ажыл-агыйларның септелге мастерскаяларында мындыг четпестерни ында күш-ажылды эки организаставаайн, механизаторлар ортузунга социалистиг чарышты калбартпайн, инженер-техниктиг ажылдакчыларның талазындан удуртулганы күштелдирбейн, кошкак негелделиг болуп турары-биле тайылбырлаар херек.

Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Улуг-Хем, Каа-Хем районнардан өскелери эрткен чылдың дөрткү кварталында трактор септээр планнарын күүседип ап алгылаан. Нийти байдал эки ышкаш болза-даа, эрткен чылдың ол-ла үезиниң деңнелинге четпес. 1975 чылдың январь 1-ге чедир республикага 695 трактор септеп алган болза, бо чылын оон 71 тракторну эвээшти кылган. Эң хөй тракторларны Теңди, Кызыл, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик районнар септээр турган. Ол районнар түс-түс планнарын 100-тен 129,5 хуу чедир күүседип шыдапканнар. Бо саннарның артында планныг онаалдаларны күүседир дээш ак сеткилдиг ажылдаан турар механизаторларның, күш-ажылдың темпизин кошкатпас септелгениң шынарын экижидер, даанган херээн ажыл-ишчи ёзу-биле көөр инженерлерниң, механиктерниң, бригадирлерниң кызымак ижи чаштынып чыдары илдең-дир. Ынчангаш мурнакчыларның темпизинге деңнештир ажылдап, оларның арга-дуржулгазын шиңгээдип алыры—хожудап турарларның сорулгазы. Ол ажылды ынчаар дээштиг организастаарынга ажыл-агыйлар удуртукчулары, специалистер кол рольду ойнаар хүлээлгелиг. Чүгле ынчан бо чылдың бирги кварталының планныг онаалдаларын күүседип, тракторлар септелгезиниң темпизин шапкынчыдып болур.

Н. К. Федяевага Тыва АССР-ниң садыгның болгаш нииттиниң чемненилгезиниң алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Республиканың хереглекчилер эвилелиниң өөредилге-методиктиг литература баазазының товароведи Надежда Карповна Федяевага садыг талазы-биле ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң садыгның болгаш нииттиниң чемненилгезиниң алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың январь 5.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ ХАМААТЫЗЫ МЕН

1976 чылдың баштайгы хүннеринде муң-муң совет кижилерге тураскаалдыг болуушкун болза, оларга чаа хевирниң паспорттарын тывысканы болур. Чуртта чугула ажыл уламчылап турар. Күш-ажылдың, партияның болгаш дайынның хоочуннары база аныяктар Совет Эвилелиниң хамаатызының шынзыдылга бижии—паспортту чоргаарал-биле

ЧАА ПАСПОРТТАРНЫ ТЫВЫСКАНЫ

ган өөрүшкү-биле хүлээп ап турарлар.

Эрткен суббота Кызылдың «Геолог» Культура бажыны байырлал шинчи киир каастаттынган турган. Найысылалда ажылдап, чурттап турар күш-ажылдың, партияның болгаш дайынның хоочуннары, хоорайның эң-не хүндүзүг кижилери, аныяктар аңаа чыглып келген.

Чаа паспорттарны тывысырынга тураскааткан байырлыг кежээ ажыттынган сөглүүнде, хоорkүүскомунуң даргазы Ш. Д. Кууларга сөс берген. ССРЭ-де паспорт системазының төөгүзүнүң, хөгжүлдезиниң болгаш сайзыралының дугайында ол чугаалаан. Ол ышкаш чаа хевирниң паспортунуң ужур-дузазының дугайын чугаалаан.

Совет күрүнениң шынзыдылга бижиин хоорайның сураглыг кижилери — Совет Эвилелиниң Маадырлары Николай Николаевич Макаренкога, Леонид Николаевич Ефимовка бир дугаарында тывыскан. Тывага партизан шимчээшкининиң киржикчизи Куприян Степанович Мордвинцев чаа паспортту алгаш, «Совет Эвилелинге, бараан болур мен!» деп чугаалаан. Оон соонда персоналдыг пенсионер Анна Намбыраловна Доржу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры чолаачы Юрий Николаевич Зюзин, хоорайның хүндүлүг хамаатызы Александр Маныгеевич Чымба оларга чаа паспорттарны байырлалдыы-биле тывыскан. Бүдүрүлгениң мурнакчылары дааранықчы Люба Маады, чолаачы Кызыл-оол Ламажык, аныяктар Римма Федорова, Юрий Безматерных болгаш өскелер-даа паспорттарны алганнар.

Совет Эвилелиниң хамаатызы атты бедик-биле эдилээрин чаа документини алганнар даңгыраглап турганнар.

Н. ГУРКОВА.

ЧУРУКТАРДА: хоорайның хүндүлүг хамаатызы А. М. Чымбага чаа паспортту хоорkүүскомунуң иштики херектер килдизиниң начальниги эш Ключниковтуң тывысып турары.

Даараныг̃а фабриказының даараныкчызы Люба Маады, № 7 школаның өөреникчизи Юрий Безматерных паспорт алган сөөлүнде.

А. МЕЛЬНИКОВ биле В. МИРЦЕВТИҢ фотолары.

ДЕПУТАТТЫҢ БУЛУҢУ

БИР ДЕМНИГ КҮШ-БИЛЕ

Эрзин кодээ Советтиң күүскому организас-массалыг ажылды эки-биле талазы-биле мурнакы Советтерниң дуржулгазындан хандып алган, чамдык ажылдарны кылып чорутказ. Кодээ Советте шупту 25 депутаттар бар. Район Совединиң 11 депутаттары, шупту катай 5 депутаттар бөлүктерин тургузуп турар. Оларның 18-и материалдыг бүдүрүлгеде хаара туттунган. Кодээ Советтиң күүсекчи комитеди ажыл планын бир чылда бүрүнгаар тургузуп, күүсекчи комитеттиң хуралынга чугаалажып ап турар. Планда кердүнгенин ёзугаар эрткен чылын сессияларны беш катап эрттирип, аңаа 18 ажыл-агый болгаш социал-культура айтырыгларының талазы-биле илеткелдер болгаш эдеринчи илеткелдерни дыңнап, үениң аайы-биле тургустунуп келген эскерилдээ айтырыгларны чугаалажып, тускай шиитпирлерни хүлээп алган.

Советтиң доктаамал комиссиялары сессияларга чугаалажыр айтырыгларны белеткеп, эдеринчи илеткелдерни кылып турар. Чижээ: 1975 чылдың август 22-де болган кодээ Советтиң сессиязынга чаа өөредилге чылынга белеткелдер дугайында Эрзин ортумак школазының директору А. В. Кукаринниң илеткелин дыңнаан. Аңаа улус өөредилгезиниң талазы-биле доктаамал комиссияның даргазы депутат Роза Натсак эдеринчи илеткел кылган. Бисте беш доктаамал комиссиялар бар. Олар тус-тузунда ажыл планныг. Планда көрдүнгенин ёзугаар садыг, сан-хөө болгаш бюджет талазы-биле доктаамал комиссия, коммунал ажыл-агый, тудуг, суур чаагайжыдылгазының талазы-биле доктаамал комиссия база социалистиг хоойлу-дүрүм болгаш корум-чурум талазы-биле доктаамал комиссиялар (даргалары: Моңгуш-оол Сат, Роза Идам, Николай Найдын) хынаалдаларны кылып, хамаарышкан албан организацияларга дыңнадып, чедер, четпестерин илередип турарлар. Октябрь айда болган сессияга депутаттар эштер: Бимба Килчин, Каң-оол Хертек, Үстү Биче-оол оларның депутат эрге-хүлээжигелерин канчаар күүседип турарының дугайында отчёттарын дыңнаан.

Боттарының депутат эрге-хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседип турар депутаттар бисте хөй. Оларның чижээнге улуг назылыг, хөй чылдарда партия, совет ажылдарынга ажылдап чораан Эрзинниң мал ажыл-агый черниң ажылчыны Кыргыс Чамзырыңны, тудугжу Ныа Көк-оолду, орук ажыл-агый черниң ажылчыны Николай Найдынны, коммунал ажыл-агый черниң эргелекчизи Александра Келдар-оолду адап болур.

Сессияның болгаш кодээ Советтиң күүскомунуң үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин дээш ажылга хөй-ниити организациялары, агиткварталдар даргалары организастыг киржип турар. Эрзин кодээ Советтиң девискээринде 13 кижи составтыг херээженнер чөвүлели ажылдап турар. Даргазы Хандыы Кезигет ажыл планын квартал санында тургузуп, хуралдарын ай санында эрттирип турар. Олар херээжен чонну ажыл-агыйга хаара тудуп, арагалаар, урук-дарыгның кижизидилгезинге сагыш салбас, чурум үрээр, өөредилгезин кошкак үргүлчүлээр ада-иелер ортузунда ажылды калбарткан.

Суурда 9 агитквартал бар. Агитквартал бүрүзүн партия эге организацияларында, депутаттарга, херээженнер чөвүлелиниң кежигүннеринге бижиткилеп каан. Кодээ Советтиң күүскому бодунуң девискээринде турар хөй-ниитиниң массалыг организациялары-биле доктаамал харылзааны туткулаан, ажыл кылбас болгаш корум-чуруму багай, ажылдап турар-даа, каны-даа политөөредилгеде хаара туттунмайн турар кижилерниң, пенсионерлерниң база арага-дарыга хандыыр хамаатыларның тускай өөредилгезин айда бир катап эрттирип турарын чуруумчуткан. Ноябрь айда болуп эрткен өөредилге солун болгаш ажыктыг болганын дыңнакчылар санаалдап турар. Организас-массалыг ажылда чугула черни ажылчы чоннарның хуралдары ээлеп турар. Эрткен чылын дорт катап хурал эрттирген бис. Ол хуралдарга үениң негелделеринге дүүштүр айтырыгларны чугаалажып турар.

Кылдынып турар ажылдар-биле чергелештир, ажылывыста четпестер база бар. Кодээ Советтиң күүскому хөй-ниити организацияларын ам-даа кошкак удуртуп, чамдык депутаттар-биле болгаш доктаамал комиссиялар-биле план ёзугаар ажылдавайн турар. Суурда терең кажааларны үреп, тараан маштарны суурнуң чурттакчыларының хууда малы чип, үрегдеп турар. Суурда азырал болгаш чөрлик ыттар ам-даа хөй. Бо талазы-биле күүском чогуур хемчеглерин ам-даа чедир кылбайн турар. Ынчангаш Советтиң организас-массалыг ажылында эске-даа четпестерден чогуур түңнелди үндүрүп, ажылдың аргазын болгаш утланыышкынын улам сайзыраңгайжыдып, СЭКП-ниң ээлчеглиг XXV съездизин төлептиг уткуур дээш моон соңгаар-даа күженишкинниг ажылдаар бис.

Х. ОНДАР.

Эрзин кодээ Совединиң күүскомунуң секретары.

Тожу районнуң «Тоора-Хем» совхозунуң ниң фермазынга 1970 чылдан бээр ажылдап мал эмчизиниң санитарказы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады комсомолку Нина Ак болунун онаашкан ажылын ак сеткилдиг күүседип турар. Оон фермазының коллективи эртен чылын ниң бажы кажан-даа [illegible] кииргенин үлүү база бар.

ЧУРУКТА: депутат Н. Д. Ак.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ХОЙЖУНУҢ ЧЫМЫЖЫ

[illegible]

ХООЧУННУҢ УЛУУ

[illegible]

Ниитичиң эрге-ажыы дээш идепкейлиг хөй-ниитичи, Шекпээр кодээ Советтиң депутады Даржаа Сабыя-ооловна Саяның амыдыралы, ажыл-херээ солун кижи. Ол бистиң кодээ Совединиске хөй чылдар иштинде депутатка соңгуудуп, шекпээрҗилерниң ынакшылдын чаалап алган.

Д. С. Саая Биче-Тейниң № 8 соңгулда округунуң депутады. Ол назы-хары логуп, пенсиялап-даа, совхозта техниканың айымы чок чоруун хайгаараар ажылдап турар. Оон чон-биле харылзаазы быжыг.

Депутат Д. Саяа чонуң бүгү бөлүүнүң азыл алган.

Бо депутаттың демдеглелдерин кыдыраажында соңгукчуларның амыдырал, ажыл-херээ дугайында бижип каан. Ында чурттакчыларның арыг-шевер байдалы, бүдүрүлге, хөй-нииити ажылдарынга киржилгези дээш өске-даа чүүлдер бижип каан.

Д. С. Саяның хөй чылдар иштинде үре-түңнелдиг ажылдап келгенин оон херээзе чайнаан Ленинниң юбилей медалы, «Күш-ажылдың хоочуну» деп медаль херечилеп чоруур. Ажыктыг үүле-херектерин хоочун коммунист ам-даа уламчылап, бодунуң төлептиг салымнажы Советтиң ажылынга киириштирип чоруур.

О. КУУЛАР.

Шекпээр кодээ Советтиң күүскомунуң даргазы.

Аныяк депутаттарга

ДЕПУТАТТАР БӨЛҮКТЕРИ

[illegible]

Депутаттар бөлүктери оларның ажылдап турар бүдүрүлгезинге, фермазынга, бригадазынга оларның кужениишкиннерин катчыштырар сорулгабиле база тургузуп болур. Ол бөлүктүң сорулгазы — партия, чазактың доктаамал шиитпирлерин, чер-чер Советтерниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга, планныг даалгаларын күүседиринге болгаш чонуң чаагай чоруун бедидеринге дээштиг салдар чедирери болур.

Депутаттар бөлүктери соңгукчулар ортузунга депутаттарның ажылын идепкейжидер, чурттакчы чонну Советтерниң ажылынга улам калбаа-биле киириштирер болгаш оларның Совет органнар-биле харылзаазын калбартыр.

Депутаттар бөлүктери боттарының составындан бөлүктүң удуртукчузун, херек болза оон оралакчызын соңгуп алыр болгаш ону Советтиң сессиязы бадылаар. Бөлүк хамаарышкан Советтерниң күүскомнары-биле, Советтерниң доктаамал комиссиялары-биле харылзаалыг ажылдаар болгаш соңгулда округтарында бот ажылчорудулгалыг хөй-нииити организацияларынга, соңгукчуларның калбак массаларынга даянып ажылдаар.

Депутаттар бөлүктери эрге-чагырга талазы-биле тускай төлээлекчи эвес. Олар боттарының шиитпирлерин Советтерниң болгаш оларның күүсекчи органнарының шиитпирлерин, соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле, ажылчы чоннарны хандырып турар бүдүрүлгелерниң болгаш албан черлериниң ажылын экижидериниче угланган саналдар болгаш сүмелер кылдыр киирер.

Курунге эрге-чагыргазының дээди органнарының үндүрген айтышкыннары болган хоойлулары, күрүне органнарының доктаалдары, чер-чер Советтерниң болгаш оларның күүсекчи комитеттериниң шиитпирлери депутаттар бөлүктериниң ажыл-чорудулгазынга удуртулга болур.

Депутаттар бөлүктери боттарының ажылын план ёзугаар чорудар болгаш ол планнарга Советтерниң күүскомнарының, доктаамал комиссияларының ажыл планнарын, ол ышкаш чоннуң негелделерин база херектелдерин барымдаалаан турар болгаш ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң күүскомнары-биле дүгүрүшкан турар.

Боттарының мурнунда салган сорулгаларын чедиишкиннииг боттандырарынга дөгүм болзун дээш, депутаттар бөлүктери боттарының хамаарыжып турар девискээринде ажылдап аар чурттап турар идепкейлиг эжилерден бодунуң активин тургузары чугула. Кудумчулар, кварталдар болгаш бажыңнар комитеттериниң ажылын экижидеринге доктаамал кичээнгей салыр.

ДЕПУТАТТАР ПОСТУЛАРЫ

Бүдүрүлге бригадаларынга, салбырларга болгаш мал фермаларынга депутаттар постуларын тургузарын Советтер ажылында калбаа-биле ажыглап турар. Депутаттар постуларын ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, суур, кодээ Советтериниң күүскомнары чогуур Советтиң депутаттарындан тургузар. Оларның сорулгазы бол колхозтарның, совхозтарның, бүдүрүлгелерниң талазындан продукция бүдүрерин көвүдедиринге, тудугларга, чурттакчы бажыңнарны болгаш социал-культура, албан черлериниң объектилерин септээринге хыналдаларны кылып, дуза чедирери болур.

Депутаттар постуларының ажылының кол хевири болза хамааржып турары бүдүрүлгеге участогунга организастыг ажылды доктаамал чорудары болур. Олар болза социалистиг чарышты калбартырынга дузалаар, ол черлерге болуп турар чөвүлелдерге, планнаашкыннарга хуралдарга киржир, хайгааралында турар объектиде байдалды Советтиң күүскомунга дыңнадыр, четпестерин чайладыр болгаш ажылды экижидер талазы-биле айтырыгларны күүскомга доктаамал комиссияга чугаалажыры-биле тургузар, ажы боттарының хуралынга чугаалажыр.

[illegible]

— Ооң хамыктың шаанда мен бир кодаан торгүүр хөй алдывыс. Ону ниң чыл малдан келдивис. Түңнелинис эки. Эрткен чылын төрүүр чүс баш хойга онаашкыр 95 хураган камгалап доруктургаш, совхозувуска хүлээзин бердивис. Бо чылын оон-даа хөй болган. Чүс башка онаашкыр 102 хураганы, тыва үскалыг бир хойдан-на 1 кг 800 грамм дүктү алдывыс.

Депутаттан «Бо чылгы сорулгаңар чүл?» — деп, айтырыгны салырывыска, оон харыылааны мындыг:

— СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур сорулга-биле социалистиг хүлээлгени алдывыс. Мурнунда бодувус кужурвус-биле ол тонна сигенниң кезин белеткээр, беш тонна өлектин болуп алыр хүлээлгевис бар. [illegible] эжилерниң кожаа-биле хүлээлгени тө [illegible] Ынчангаш ол негелдени кээру чугула. Ындыг түрбүже бисте совхоз төвүнде бажыңныг малчыннар хамаанчок, малчыннарның кыштаглары дезиг туттунган чаңгыс-даа бажың чок боор турар. Бо айтырыгны «О. Шынаа» совхозтуң дирекция чери өөренип көөру күзенчиг.

Аныяк депутат болунун ажыл-херээн эки күүсетипшаан, соңгукчулары-биле сырый харылзааны мынчаар тудуп турар.

О. ЧИНМИТ.

О. Шынаа кодээ Совединиң күүскомунуң секретары.

Онгу беш чыл: ТЕХНИКТИГ ДЕПШИЛГЕ

Машина тудуушкунунуң индустрияның эң чугула үнелиин адырларының бирээзинге санадып турар. Ол — бүдүрүлге фондуларының эң идепкейлиг кезээ — күш-ажылдың чепсек-херекселдерин тургузуп турар болгаш бүгү улус ажыл-агыйынга техниктиг депшилгениң ниттерээшкинин болгаш характерин тодарадып турар.

Улуг машина индустриязы социализмниң материалдыг үндезини болгаш фундаментизи тургузар деп В. И. Ленинниң айтыышкынын үдуртулга болдурбушаан, Коммунистиг партия болгаш Совет чазак чурттуң машина тудуушкунун хөгжүдериниче доктаамал кичээнгейни салып келген. Амгы үениң сайзыраңгай дериг-херекселдери-биле чепсегленген бо адыр чурттуң бүгү үлетпүр продукциязының дөртүнүң бир кезиин берип турар. Машина тудуушкунунуң тоскү беш чылда шаңның хөгжүлдези болган. Аңаа продукция бүдүрери 1,7 катап өскен, ол ээрге партияның XXIV съездизиниң Директиваларында айтыкканындан дүгжүп турар.

Тоскү беш чылда саналга херекселдери, химияның дериг-херекселдери, энергетика машиналары, кодээ ажыл-агыйга херегләэр машиналар бүдүреринин талазы-биле улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Эрткен беш чылда чүък машиналары бүдүрери 2 ажыг катап, чиик автомобильдерниң — 3,5 катап өскен. Амгы үеде бистер тракторларны, тараа комбайннарын, тепловозтарны болгаш электровозтарны, чүък сөөртүр, пассажирлер аргыштыр вагоннарны болгаш машина тудуушкунунуң оон-даа өске продукциязын АКШ-тан хөйнү бүдүрүп турар бис.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының» дугайында төлевилелде машина тудуушкунуң улус ажыл-агыйының бүгү адырларын чаарты дерипчепсеглээринге чугула рольду ойнаар деп демдеглээш, онгу беш чылда ону улам бүрүнгаар хөгжүдерин онзалап айыткан. Аңаа продукция бүдүрери 1,5—1,6 катап өзер.

Машина тудуушкунунуң мурнунда туруп турар сорулгаларны шиитпирлээринге станок тудуушкуну улуг рольду ойнаар ужурлуг. Металл ажылдап кылыр станоктарны бистиң чуртувус хөйнү бүдүрүп турар. Чыл санында-ла янзы-бүрү хевирниң 230 муң ажыг кезек станоктарын машина тудуушкуну өске адырларга берип турар. Ынчалзажок моон соңгаар бо адырга продукция бүдүрериниң хемчээлин көвүдетпейн, оон шынарын экижидериниче онза кичээнгей салдынар апаар. Станоктарның техника-экономиктиг көргүзүглерин экижидип, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар, ылангыя баш удур чогааткан программа ёзугаар башкартыныр ажылдаар станоктарны хөйү-биле бүдүрерин амгы үе негеп келген. Дарганнаар-пресс машиналарын, ээлдиргеп металлдарны кудуп шуткуур дериглерин бүдүрерин дарый көвүдедири негеттинип турар. Бүдүрүлге чорудулгазында ажылдың бо хевирин автоматчыдарыныче улуг кичээнгей салдынып турар.

Сөөлгү үеде приборлар тудуушкунунуң ролю улгаткан. Эргелеп-башкарылганың автоматчыткан системазынга херегләэр саналга машиналарын болгаш приборларны бүдүрери көскүзү-биле көвүдээр.

Үлетпүрнү эргелеп-башкарарынга херектиг автоматчыдылганың чаа-чаа дериг-херекселдерин чогаадып турганы, ол адырның бо сорулгага негелде-херегленин долузу-биле хандырары чугула. Амгы үениң приборларының перспективазы улуг. Оларның дузазы-биле хөй янзылыг эртем шинчилеглерин, инженерлиг болгаш экономиктиг санналга-чогаадылгаларын кылып болур. Оон аңгыда приборлар тудуушкунунуң ажылдакчыларының кылып турары автоматчыдылга херекселдери-биле чүгле тус-тус бүдүрүлге коллективтерин эвес, харын бүдүн катчыжышкыннарны, оон түржук нииити адырыны эргелепбашкарарын автоматчыдып турар болгай.

Энергетика, аар болгаш химия база нефтиния машина тудуушкунун хөгжүдериниче онгу беш чылда улуг кичээнгей салдынган. Энергетика үлетпүрүнүң ажылдакчылары техника-экономиктиг көргүзүглери эң бедик дериглерин колдады кылыр апаар. Ындыг хевирниң дериглериниң бирээзи болза, 300 муң киловатт күчүлүг энергоблоктар болур. Ындыг блоктар-биле он-он электростанцияларны туткан. Моон соңгаар оон-даа улуг күчүлүг блоктарны чогаадып, ажыглалга киирери негеттинип кээр.

Атомнуг электростанцияларны тудар талазы-биле бисте байлак дуржулга чыгдынган. Онгу беш чылда бистиң чуртувустуң Европа кезээнге эңдер хөй ындыг станциялар туттунуп эгелээр.

Аар болгаш транспорт машина тудуушкунунда сөөлгү чылдарда шынар талазы-биле улуг чаартылгалар болдунган. Бо адырларга бедик бүдүрүкчүлүг, улуг хемчээлдиг объектилерни тудуп, ажыглалга киирип эгелээни ылаңгыя эвес түңнүг камгалганы берип турар. 5 муң кубометр ишкир шой эзилдирер суугулар, 300 тонна ишкир каң эзилдирер конвертерлер болгаш оон-даа өске бедик бүдүрүкчүлүг комплекстер бисте ажылдап эгелээн. Аар үлетпүрнүң машина тудуушкунунга бо хевирлиг улуг күчүлүг бүдүрүлгелерни тударын уламчылаар.

Электротехника үлетпүрүнге кол кичээнгейни улуг электро-машиналар, бедик болгаш чаныс ролдуг электроаппаратураны, улуг күчүлүг генераторлар бүдүреринге угаар. Оон-биле чергелештир чаа продукцияларны база бүдүрүп эгелээр. Чижээлээрге, янзы-бүрү режимге ажылдаар (долганыышкынын тааржыттырып ап турар) электромоторларны хөйү-биле бүдүрер.

Автомобиль үлетпүрүнге онгу беш чылда хөй чүък алыр бедик бүдүрүкчүлүг болгаш ажыглалы идегелдиг автомобильдерни колдады кылыры планнаттынып турар.

Кодээ ажыл-агыйны машина-техника-биле хандырарыныче партия болгаш чазак доктаамал кичээнгейни салып келген болгаш салып турар-даа. Чүгле эрткен чылын безин чурттуң кодээ ажыл-агыйы 550 муң ажыг янзы-бүрү тракторларны алган. Сөөлгү чылдарда улуг күчүлүг дугуйлуг тракторларны бүдүреринче кол кичээнгейни салып турар апаарган. Ол таварылга эвес. Чүге дээрге кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин, ылангыя чер ажылын интенсификастаарынга күштүг болгаш бедик бүдүрүкчүлүг техника улуг рольду ойнаар дээрзин амыдырал нээп келген. Дугуйлуг «К-701», «Т-150К» деп тракторлар, тараа ажаап алыр «Колос», «Нива», «Сибиряк» деп комбайннар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1,5—2 катап улгаттырар арганы берип турар. Удавас бистиң үлетпүрүвүс мал болгаш чер ажылынга ажыглаар машиналарның болгаш дериг-херекселдерниң бүдүн-бүдүн системаларын берип эгелээр.

Машина тудуушкунунуң моон соңгаар улам хөгжүдер дээш оон материал-техниктиг баазазын план ёзугаар быжыглап турар. Эрткен беш чылда ажыглалга кирген Бүрекиде подшипниктер заводу, Донецкиде экскаватор, Талды-Курганда коргулчун аккумуляторлар заводтары, Барановичиде автоматтыг шугум болгаш оон-даа өске объектилер машина тудуушкунун онгу беш чылда улам ындый хөгжүдериниң материал-техниктиг баазазы болган.

Машина тудуушкунунуң ажылдакчылары бүдүрүп турар продукцияның шынарын экижидери, оларны үр үеде ажыглаттынар идегелдиг кылдыр кылыры, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, кылыгларга хөй материалдар болгаш металл кирер чорукту эвээжедири дээш оон-даа өске айтырыгларны шиитпирлээр ужурлуг. Бо адырга концентрастаажыкының болгаш специализастаашкынының улам пептередири база негеттинип турар.

Машина тудуушкунунуң ажылдакчылары амгы үеде ап турар үткуштүр планнарынга үстүнде чугаалаанывыс болгаш өске-даа сорулгаларны бүгү талазы-биле өөренип кируп кирер ужурлуг.

В. НОВИКОВ,

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы.

НЕГЕЛДЕ—КЫЗЫМАК БОЛУРУ

Доштуг хемни кешкеш, кол оруктуң оң талазыныче эгген кижи үр-даа бөлбайн кедээр кыштагга аалга баар. Ол болза Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң № 2 хойжу бригадазының малчыны Көк-оол Ховалыгович Кактыг-оолдуң аалы-дыр.

Мал ажылынче баштайгы базымны Көк-оол Ховалыгович он бир чыл бурунгаар — 1965 чылдың күзүнүнден эгелээн. Оон эгелээш-ле ол тереэн совхозунга бараан болуп, чыл бүрүде хөй малды курунге өстүрүп берип келген.

— Харыысалгазын алырга кандыг-даа чүзүн малды ажаары дөмей деп бодаар мен. Ынчалзажок хөй мал төрүй бергенде берге-ле ийин, бет санын менди, дүгүн болгаш чаш төлүн четче алыр айтырыг берге болуру чугаажок. Кандыг-даа ажылга кызымак база негелделиг ажылдаары, магадылалдыг болгаш кичээнгейлиг чорук чугула. Ону хөй чылдарда кадарчылап келгеним дуржулга көргускен — деп, Көк-оол Ховалыгович чугаалап олурар.

Шынап-ла, оон соонда он чыл ажыр хөй малдааш, ол кожарал, дудагдал-даа чылып кербээн болгаш «четпес, багай ажылдадың» деп чемеледиг сөс-даа дыңнаваан, эки ажылдап келген. Бир дугаар чылында хураганнар хүлээп алгаш, ону алды чыл уламчыр ажаап, кадагалааш, ол чылдарның дургузунда оларның чаш төлүн барык шуптузун менди ап, дүгүн курунге дужаап келген.

Тоску беш чылдың доозукчу чылында К. Кактыг-оол шудургу ажылдап, күш-ажылчы бедик көргүзүглүг доосkан. Төрүүр чүс хойдан 94 хураганны менди өстүрген, бир башка онаажтыр ортумаа-биле 2 кг 700 грамм дүктү кыргаан. Оон кодазында ам 320 баш төрүүр хөй бар. Хөйнүң кужу эки, кажаалар чылыг-даа, делгем-даа, мал чеми четчир, ылаңгыя төрээн чаш хураганнар турар кажааны эки чылыглап белеткээн.

— Хамык ужур хойну чайын эки семиртиринде база кышка баш удур хынамчалыг белеткениринде, хүлээлге күштүг болганда ажыл-херекти баш удур бүгү талазыг хынамчалыг эки кылып алырында болгай — деп, хойжу чугаа аразында демдеглей тыртып кагды.

Көк-оол Ховалыгович онгу беш чылдың баштайгы чылының кыжынга мык белеткенген. Кажаалары эки чылыглаттынган, сигенни четер кылдыр белеткеп алган. Витаминниг чемнерден аңгыда сүтту сөөртүп эккеп турар. Ол бо чылын төрүүр чүс хойдан 95 хураганны, бир хойдан-на 2700 грамм дүктү кыргып алыр хүлээлгени алгаш, ол-ла совхозтуң хойжузу Сүрүн Хураканның социалистиг чарышче кыйгырган.

Амгы үеде хойжунуң кодазында эң-не харыысалгалыг, чымыштыг үе — хой оолдаашкыны эгелээн. Ынчангаш малчын тереэн хойларының оолдарын чидириг чок, ончаланы доруктурар дээш шудургу ажылдап турар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: хойжу К. Кактыг-оол.

Авторнуң фотозу.

Бедик дүжүттерниң школазы

Чоокта чаа СЭКП ТК «Литваның чер ажылының институдунуң шинчилелдериниң ажыктыг чоруун улгаттырар болгаш эртем-техниктиг чедиишкиннерни кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге ажыглаар талазы-биле ажылының дугайында» доктаалды хүлээп алганы билдингир. Институттуң коллективиниң кол-ла кичээнгейи эртем ажылдарының ажыктыг чоруун улгаттырып, оларны бүдүрүлге черинге эң талыңгыы-биле калбак ажыглаарынче угланган.

Институттуң 300 хире эртем ажылдакчылары ажыл-агыйны комплекстиг чорударының айтырыгларын, тараа, сиген, хендир, одар болгаш өске-даа үглаңнымышкынкарлыг ажыл-агыйларның таарымчалыг хевирлерин тургузарын шинчилеп турар. Мал чеми культураларының хайнакташтырылга төвүн тургусканының ачызында улуг дуржулга чедип алдынган.

Ажыл-агыйларның специализастаашкынының болгаш концентрастаашкынының оруунче киргени-биле холбаштыр институттуң эртемденнери, республиканың хөрзүн болгаш агаар-бойдус байдалынга таарыштыр кодээ ажыл-агый культураларын өстүрериниң комплекстиг технологиязынче онза кичээнгей салып турар апарган.

Элжиткен черлерни бүрүн-биле ажыглаарының талазы-биле эртемденнерниң саналдарын ажыглавышаан, Литваның ажыл-агыйлары тарааның дүжүдүн 1,4 катап улгаттырган. 540 муң гектар черде үр чылдаа үнер сигенниг культурлуг одар-белчиирни тургускан.

Институттуң чанында ажыл-агый башкарылгазының школазы эртемниң чаа саналдары-биле тараажыларны таныштырып турар. Эртемденнер ховушолдерниң ажыл-ишчилери-биле үргүлчү харылзаажып турар болганда, бүдүрүлгениң херек чүүлдерин эки билип турар.

ЧУРУКТА: республиканың ажыл-агыйларының удуртукчулары институттуң эртемденнериниң ажылдап кылгаш, дуржулга ажыл-агый черинде туткан мыйыстыг бода малдың чаа фермазы-биле таныжып турлар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Андрей Иванович КАПЛУНОВ

1929 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, эвилел ужур-дузалыг персоналдыг пенсионер Андрей Иванович Каплунов үр болгаш аар аарыгның соонда 1976 чылдың январь 10-да мөчээн.

А. И. Каплунов Белорус ССР-ның Могилев областының Чаус районунуң Усушек кодээ суурунга тараачын өг-бүлеге 1899 чылдың октябрь 2-де төрүттүнген. 1919 чылда ол Кызыл Армияның хүрээлеңинге барган болгаш ак гвардейжилерге удур демиселге киржип турган. Хамааты дайының дооступганының соонда кодээ Совет секретарынга, оон соонда областың эжавалда кассазының контролёрунга, инспекторунга болгаш эргелекчизиниң оралакчызынга ажылдап турган. 1931 чылдан эгелээш Ленинград хоорайта сан ажылынга турган. 1937 чылда ону Таймыр национал округунче чоруткан, ол анда округтуң сан килдизиниң эргелекчизинге ажылдап турган.

1941 чылда А. И. Каплунов Совет Армияның хүрээлеңинге барган, Соңгу чүк фронтузунуң составынга кирип турган шериг кезээниң комиссарынга томуйлаткан.

1942—1945 чылдарда Кострома областың болгаш Хакас автономнуг областың сан органнарының системазынга ажылдап турган.

1945 чылдан 1970 чылга чедир А. И. Каплунов Тыва областың сан килдизиниң эргелекчизинге, Тыва АССР-ның сан министринге ажылдап келген.

Андрей Иванович Каплунов СЭКП Тыва обкомунуң кежигүнүнге, областың партия организациязының ревизия комиссиязының даргазынга шилилдеп турган, Тыва АССР-ның Дээди Совединиң бирги, ийиги чыыштарының депутады чораан.

А. И. Каплуновтуң хөй чылдарда үре-түңнелдиг күш-ажылын Күш-ажылдың Кызыл Туг ордени-биле, ийи «Хүндүлелдиң демдээ» ордени-биле, «Күш-ажылчы шылгараары дээш», «1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынынга Германияны тиилээни дээш», «1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынынга шылгараңгай күш-ажылы дээш» деп болгаш өске-даа медальдар-биле демдеглээн.

Андрей Иванович Каплуновтуң дугайында чырыг сагыш-сеткил бистиң чүректеривиске мөңгезин-биле кадагалаттынып артар.

Г. Ч. Ширшин, Б. Ш. Долчанмаа, М. К. Мендуме, В. Н. Филиппов, В. Б. Добромыслов, Т. Ч. Норбу, М. К. Шыырап, В. Е. Серяков, В. Д. Доруй-оол, Г. В. Иванов, Б. К. Будегечиев, Ш. Д. Куулар, М. С. Салчак, Ю. С. Катков.

КЫЗЫЛДЫҢ ТӨӨГҮЗҮНДЕН

Тыва чоннуң төөгүзүнге тургустунуп келген байдалдарның түңнелинде 1914 чылдың апрель 17-де Урянхай край (ынчан Тываны ынчаар адап турган) хаанныг Россияның чагыргазынга бактаап кирген.

Оон соонда Урянхай крайны холунга улам кирип алыры-биле хаан чазактың чер тургузуу болгаш чер эдилелиниң кол эргелели ол үеде Тывага туруп турган орус чоннуң таарыштырылгазының чагырыкчы эгелекчизи В. Габаев дээрзинге кожуулге пунктузу турар черни дилеп тыпкаш, ону тудуп эгелээр деп дужаал берген турган.

Хаанныг чазактың бодап турганы-биле алырга ол чаа тургустунар хоорай Россия империязының Азия төвүнде, кыдыг-кыжыгаарда садыг-наймаа, үлетпүр, эң ылаңгыя административтиг төвү болур ужурлуг турган. Анда Усинскиниң кызыгаар округу, Урянхай крайның эргелел чери, чегчир саңныг дүжүметтери-биле болгаш казак отрядтары-биле кады полициялыг оон комиссары турар кылдыр планнаан.

1914 чылдың марттың төнчүзүнде В. Габаев Санкт-Петербургче командировкалап чораан. Тываже ээп келген. Ол ээп кээрде, тудуг отряды-биле, инженер-техниктиг ажылдакчылар-биле, элээн хөй түңнүг акша-хөреңги-биле келген болгаш хоорайның тудуунуң белеткел ажылын эгелээн.

Тывага Габаев-биле кады келген топограф И. Я. Крючков хоорайның тудуунуң хоя планын ажылдап кылган.

Ол-ла чылдың апрель айда Тывага Сибирьниң хоорайларындан ... сураглары-биле тудуг талазы-биле ажыл башкарыкчызы (десятник) Якушев деп кижи биле баштайгы тудугжулар ... келген, а май айда орус ажылчыннар баштайгы албан бажыңнарының тавааны салган. Августа элээн каш бажыңнарның хаваларын салып доозупкан турган.

1914 чылдың август 15-те орус чурттакчы чоннуң Туранга турган төп канцеляриязы Белоцарскиже кожуп келген. Ол дугайын август 5-те болуушкун дужаалы-биле В. Габаев Урянхай крайның чурттакчыларынга дыңнаткан.

1914 чылдың август 15-те болуушкун тургустунуп ... Белоцарск болза Урянхай крайның административтиг төвү апарган.

В. Габаевтиң болуушкун «Белоцарск» деп адааны амгы Кызыл хоорай ынчаар тургустунуп эгелээн. Ынчаан хоорайның ады Белоцарск деп адаарынга кым-даа удурланмайн турган-даа болза, хоорайны каяа үндезилеп тургузарын деп айтырыг талазы-биле улуг маргылдаалар үнүп турган. Ол талазы-биле Минусинскиге үнүп турган «Минусинский листок» солуну ол үеде мынчаар бижээн: «Хоорайның турар черин кызыгаар эргелелиниң баштаар чериниң айтыышкыны-даа барымдаалаваайн, ук черниң чурттакчыларының хуузун-даа барымдаалаавайн, Габаев бодунуң хара күзели-биле шиитпирлээн».

Ынчангы Урянхай крайның орус садыгжылары хоорайның амгы турар черинге удур турганнар. Оларны комиссар Церерин дээрзи база деткип турган.

Ол үеде турган Медведев, Вовилин деп бай садыгжылар болгаш оон чоок кижилери боттарының хууда ажык-кончаазын бодааш, Тываның административтиг болгаш садыг төвүн Чаа-Хөлге тургузарын кызыдып турганнар, чүге дээрге анаа ынчан орус ниижен садыгжыларның баазазы турумчуп кел чораан. Өске талазында, оларның оптуг арга-биле мөлчүп турганы тыва чурттакчыларның хөй нуруузу бараан талаар районнарга чурттап турганнар. Ол үеде Буян-Бадыргы, Лопсан, Евдан, Шыырап болгаш өске-даа дүжүметтер Урянхай крайның келир үеде административтиг болгаш садыг төвү база-ла Чаа-Хөлге турар деп турган. Олар Урянхай крайның комиссары Цереринге мындыг бижикти чоруттганнар: «Крайда бооп турар дүүрешкин байдалдарны барымдаалааш, силерни Урянхайның төвүнге чедип кээринерни күзеп тур бис, ынчангаш болуушкуннуң албан кылыр черинерниң төвүн Чаа-Хөлче кожуруп алырын сүмелеп тур бис. Оон-биле биске улуг дузаны чедирер болгаш бисти камгалап база алыр ийик силер. Бис силерге база шыдаар шаазы-биле дузалажыр бис».

Хоорайны тудар черинге талазы-биле маргылдаа 1915—1916 чылдарда база уламчылап турган. Чүгле хаанныг чазактың киржилгези-биле хоорайны баштайгы шилип алган черинге тударын үзе шиитпирлээш Ынчангы Урянхайның төвү Бии-Хем биле Каа-Хемниң каттышкан белдиринге эвес, Чаа-Хөлге туттунуп болур турган.

Хоорай Белоцарск деп адын база-ла үр эдилевээн.

1918 чылдың март 16-да Тывага чурттап турган орус чоннуң IV съезди (Улуг хуралы) болган. Съезд Тывага совет эрге-чагырганы тургускан база ажылчын болгаш тараачын депутаттарның край Соведин соңгаан. Совет эрге-чагырганы улам ыңай быжыглаарының айтырыы-биле кады съезд Белоцарскиниң Урянхайск деп өскээр адаар деп шиитпир хүлээп алган.

Ол үеде Тывага Колчактың ак шериг кезек када тергиидеп турганының хараазындан Урянхайск деп ат шоолуг-ла чонга таравайн барган.

Колчакты чылча шапканының соонда, 1920 чылдың августа Тывага Енисейск губерниязының революстуг комитединден РСФСР-ниң төлээзи боор И. П. Сафьянов чедип келген. Оон удуртулгазы-биле Тываның орус чурттакчыларының боттарының X съездизинге белеткеп берген.

Сибирьниң революстуг комитединиң талаазының киржилгези-биле сентябрь 16-дан 20-ге чедир Туранга орус чурттакчы чоннуң X съездизи болуп эрткен. Ол съезд крайның күүселдикомитедин тургускан болгаш оон баштаар чери Белоцарскиге турар деп шиитпир үндүрген.

Хамааты дайынының чылдарында, эң ылаңгыя 1919 чылда болган Белоцарск тулчуушкунунуң үезинде хоорай кончуг үрелген болгаш өрттенген.

И. Г. Сафьяновтуң саналы ёзугаар, дайынга Төрээн чуртунуң хөрээ дээш маадырлыы-биле өлген дайынчыларга алдар кылдыр хоорайны «Красный Город» кылдыр адаар дээш Совет эрге-чагырганың тускай чарлыы үнген.

1921 чылда Октябрь революциязының салдары-биле, Россияның ажылчын ангызының акы-дуңма дузазы-биле тыва араттар улусчу революцияны үндүрүп, бодунуң төөгүзүнде бирги дугаар чоннуң күрүнезин — Тыва Арат Республиканы тургускан.

Таңды-Тываның баштайгы чазаа болгаш орус күш-ажылчы колониянының баштаар чери баштай Туранга турган. 1922 чылдың мартта Красный Город хоорайже шилчээн. Ол түңнелде, Кызыл хоорай ТАР-ның найысылалы, оон политиктиг, экономиктиг, культурлуг төвү апарган.

1920 чылдың ортан үезинге чедир Кызыл хоорай аңгы-аңгы аттарны эдилээн. Тыва чон ону Хем-Белдири, а орус чон Красный Город дижип турган.

1925 чылдың декабрь 25-те ТАРН-ның ТК Тыва Арат Республиканың найысылалын Кызыл деп адаар дугайында тускай доктаалды хүлээп алган.

1920 чылга чедир хоорайның кудумчулары ат чок турган, харын-даа аңгы-аңгы кудумчуларын ылгаары безин берге, каш оң чамдыктары крыша безин чок ыяш бажыңнар турган. Чүгле 20 чылдарның төнчүзүнде аңгы-аңгы кудумчулар чоорту ылгалып келген, а 30 чылдарның эгезинде Кызылга Ленин, Ветеринарная (Кочетов), Кравченко-Щетинкин, Кызыл партизан кудумчузу дег 4 кудумчу турган.

1937 чылда Найырал, Малчын, Рабочая кудумчулары немешкен болгаш Каа-Хем, Мугур, Интернациональная, Комсомольская, Октябрьская, Чульдум, Элеани, Сесерлиг, Нам кудумчулары деп дөрт кудумчулар база тыптып келген.

Ол кудумчуларның чүге ынчаар адалганының дугайында архивтен чаңгыс-даа документ тывылбаан база ол дугайында хоорайның хоочун чурттакчыларындан база кым-даа таптыг билбес болган.

Кызылдың төөгүзүнден «Хоорайны үндезилеп тургусканы» болгаш «Кызыл—ТНР-ның найысылалы» деп ийи темалыг өөренип көрүп турар бо чүүлдүң автору хоорайның хоочун чурттакчыларындан Кызылдың баштайгы кудумчуларын кажан, чүге ынчаар адааныының дугайында болгаш Кызылдың төөгүзүнден өске-даа солун материалдарны чыыр талазы-биле улуг дузаны чедирерин дилеп турар. Ону от үениң ыыгжаттынып, чылдар документтеринден, чугааларындан тып, билип ап болур.

С. УРЯКОВ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

СООДУКЧУЛАРНЫ ЭКСПОРТЧЕ

БУДАПЕШТ. Венгр үлетпүр ногаалар, фруктулар, эът, балык, сүт продуктулары кадагалаарынга херегләэр күчүлүг соодукчуларны бүдүреринге чедиишкиннииг специализастаттынып турар. Венгр соодукчуларның болгаш соодулга дериглериниң улуг херевлекчизи Совет Эвилели болуп турар. 1974—1975 чылдарда Венгрия, Украинаның, Грузияның, Литваның, Молдавияның бүдүрүлгелеринге соодукчуларны чорудуп берип турган. Чүгле эрткен чылын Венгрия оларны ССРЭ-же 4 млн. рубль түңге экспорттаан. 1976 чылда венгр комплекстиг соодукчуларны ССРЭ-же чорудуп бээриниң дугайында чугаалажышкыннарны амгы үеде чорудуп турар.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРГА ЭПТИГ КЫЛДЫР

ВАРШАВА. ПУР-нуң иштики садыг болгаш аъш-дуза чедирер министерствозу бараанны бозу шилип алыр магазиннерниң четкизин улам ыңай хөгжүдер дугайында шиитпирни хүлээп алган. Ол шиитпирге дүүштүр бүгү Польшага бараанны садып алыкчылар боттары шилип алыр эът-чем бараанларының чаа магазиннерин ажыдып турар, ол магазиннерден бажың эт-севин база салып ап болур. Амгы үеде шитти ажыктыг шолу 9,5 миллион дөрбелчин метр 123 муң магазиннер чуртта саваттынып турар. Чүгле эрткен чылын безин ПУР-га 200 ажыг чаа садыг төптери болгаш эң улуг дээн 12 универсамнарны ажыткан.

ЫЯШ ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ ЧАА КОМБИНАДЫ

СОФИЯ. Силистра чанында чаа ыяш үлетпүр комбинадының тудуунда 2000 ажыг бедик мергежилдиг специалистер ажылдап турар. Ук комбинаттың заводтары чыл бүрүзүнде Коми АССР-де кады ыяш белеткеп турар черлерден Болгарияже кээп турар бир миллион кубометр хире ыяшты болбаазырадып үндүрер апаар. Комбинаттың продукциязы — целлюлоза, саазын, ыяш-волокно плиталар, мебель — БУР-нуң улус ажыл-агыйынга калбаа-биле херегле ттиинер.

ПРАГАНЫҢ ЧАА ЧУРТТАЛГА БАЖЫҢНАРЫ

ПРАГА. Чехословакияның найысылалы чыл келген тудуунга улам өзүп, каас-чараш болуп бар чыдар. Хоорайның чурттунда «Дяелица», «Просек», «Кобылисы» деп болгаш өске-даа хөй—шупту 40 чаа микрорайоннар бар апарган. Чүгле эрткен беш чылда безин Праганың ажылчы чоннарының 40 муң ажыг өг-бүлелери чаагайжыды кылган чаа квартираларже киргенин байырлаан. Амгы беш чылда (1976—1980 чылдар) тудугжулар ам-даа 60 муң квартираларны ажыглаарга дужаар.

ИНТЕГРАЦИЯ БОЛГАШ СУГ АЖЫЛ-АГЫЙЫ

БЕРЛИН. ГДР-ның суг база коммунал ажыл-агыйы — хөгжүлдези социалистиг экономика интеграциязын боттандырары-биле эң-не чаа харылзаалыг, республиканың экономиказының чыдыг эдирарының бирээзи.

Берлинниң Фридрихсхайн районунда сүт базышкынниг станцияны чаарты кылырда, совет специалистерниң ажылдап кылганы фильтрациялыг системаны ажыглаан. Лейпцигтиң чаа сүт дамчыдылга ажыл-агыйынга сүт арыглаарының совет техниказы болгаш технологиязын ажыглаан.

ФЕСТИВАЛЬ ЭГЕЛЭЭН

УЛАН-БАТОР. ССРЭ биле Моол Арат Республиканың аразынга 1946 чылда ат салган найырал болгаш кады-кайызынга дузалажылга дугайында Керээниң үжен чыл болурунга турескааткан кинофестиваль Моолда эгелээн. Моол Арат Республиканың культура министри Ц. Намсарай Улан-Баторга кинофестивальдың ажыдыышкынынга чуве чугаалааш, совет кино уран чүүлү социализмниң болгаш коммунизмниң идеяларын чептередиринге күчүлүг чепсек бооп чорааш, социалистиг чурттарның улустарын патриотизмниң болгаш социалистиг интернационализмниң ёзузунга кижизидеринге улуг салдарлыг бооп турарының дугайын онзалап демдеглээн.

ЧАА АЪРГАЛАР

БУХАРЕСТ. Чаа беш чылга планнаттынган ыяш тарып олуртур ажылдар Дунай чавызаажында эгелээн. Бо чылын чаа аъргаларны 64 муң гектар шөлге тарып олуртуурун планнап турар.

ҮШ КАТАП ӨСКЕН

БЕЛГРАД. Югославияның алюминий үлетпүрү дүрген темпилер-биле хөгжүп турар. Соңгу беш чыл дургузунда алюминий бүдүрери үш катап көвүдээн.

Республикада эң-не ыяык болуп турар ажыл-агыйның ол адырының бүдүрүлге күчүлерин калбартырынга бичии эвес дузаны Совет Эвилели көргүзүп турар. Босний хоорай Зворникте чылда 600 муң тонна продукция бээр күчүлүг дой-ловурак заводун совет болгаш венгр специалистерниң техниктиг тевылели ёзугаар тудуп турар.

(СЭТА).

А. ХАДДАМНЫҢ БУРУУ ШАВЫЛЫШКЫНЫ

КУВЕЙТ. (СЭТА). Сирияның даштыкы херектер министри Абдель Халим Хаддам албанның аян-чоруун кылып Кувейтке чедип берген, чагырыкчы партия Араб Социалистиг катап тургустунуушкун партиязы-биле (ПАСВ) Сирияның Коммунистиг партиязының аразында чөрүлдээлер үнүп келген дээр, эң ылаңгыя Сирияда коммунистерни тудуп, хоругдап турарының дугайында дамчыдып чугааларны буруу шавыан.

Ол ийи партия САР-ның демократтыг национал фронтузунда кирип турар болгаш оларның кады ажылдажылгазы «мурнундагызы ышкаш үргүлчүлеп турар болгаш мооңдаа соңгаар мындыг болур» деп, Сирияның албан ужуурунда төлээлекчизи Дамаскыга медеглээн.

Египет парламентиниң чамдык органнары чоокта чаа ол тема талазы-биле шын эвес чүүлдерни парлаашы-биле холбаштыр Сирияның даштыкы херектер министри мындыг буруу шавылышкынны кылган.

Чаа чыл байырлалының хүннеринде Боннуң кудумчузунга школачылар үнүп келген. Оларның тудуп чораан плакаттарында: «Бистиң школавысты камгалап көрүңер!» деп бижээн.

Барыын-германиянын найысылалдың Хофгартен районунда ол школа «херектиг камнаар талазы-биле хемчеглерниң» уржуунга таварышкан. Чаа 1976 чылда ол школаны хаар, а өөреникчилерни оларның бажыңнарындан ырак турар өске өөредилге черлеринче «тарадып чорудар» деп турган.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Анголаның шынныг херээ тиилээр

Африка диптиң ашык, хамаарылгас күрүнези — Анголаның Улус Республиказы даштыкы интервенцияның халдаашкынынга таварышпышаан турар. Чүл дээрге Мурнуу-Африкан Республиканың сөөк-ёзу ылгавыр кангыс ёзу-чурумунуң ат-сураглары Анголаның мурнуу чүгүдели шуургуп киргени, амгы үеде оон национал девискээринче каш чүс километр хоюлап кире берген. МПЛА баштаан дүрүм ёзугаар чазакка удур тулчуушкуннарны түс чурттуң соңгу база чөөн талазында ФНЛА болгаш УНИТА дээр сандарадыкчы бөлүктерниң отрядтары АКШ-тың, Мурнуу-Африкан Республиканың база Барыын чүктүң чамдык чурттарының хөлезиленикчи дээрбечилериниң дузазы-биле чоруттуп турар.

Ажык күрүнениң чепсеглиг күштеринге солдат үеде ангола улустуң саттынмыкчыларының болгаш оларның империалистиг деткикчилериниң турушталыңга шыңгыы согугларны таварыштырган. МПЛА-га баштаткан шериглер дыка хөй стратегиг чугула черлерни оон иштинде ФНЛА-ның штаб-квартиразы турган Кармона хоорайны хостаан. Оон түңнелинде МПЛА-ның кезектери АКШ-ка, Барыын Европага, Кыдатка бүдүрген хөй-хөй боо-чепсекти болгаш ок-чемнести ... алган болгаш Мурнуу-Африкан Республиканың шериинге албан ... дашталыктан хөлезилениг чедип келген хөй-хөй кижилерни туттуп алган.

Ындыг болзажок Анголаның хамаарылгас чоруунга империализмниң база сөөк-ёзу ылгакчыларының талазындан айыылдыг тыжаныг ам-даа чидивээн. НАТО-нуң агрессиви блогунуң кежигүннери чурттарның таңмазын баскан боо-чепсекти Анголаже ам-даа октавышаан турар болгаш даштыкы хөлезиленикчи шериглерниң чаа-чаа кезектери ында база келбишаан турар. Анголаның дүрүм ёзугаар чазааны шериг күжү-биле дужур октавар дээн интервентилер болгаш оларның чалча дузалакчылары бүгү күжүн салып турар бо үеде Мурнуу-Африкан Республиказы болгаш Барыын чүктүң чамдык чурттарында «Анголаның иштики херээ» Совет Эвилели биле Куба холгаарлап турар» деп хоп-нүгүлдү тараткан. Ол дээрге НАТО-нуң чурттарын, хамыктың мурнунда АКШ-ты Анголага удур неоколонизаторларның походунга улам калбаа-биле кириштирерин чедип алыр дээш оралдажышкын-дыр. Оон-биле кады империалистиг бөлүктер Анголаның Улус Республиказын хамаарылгас африкан күрүнелерниң талазындан хүлээп көрүп болдурбас дээш бүгү хемчеглерни ап турар. Чоокта чаа АКШ-тың күрүне секретарының дузалакчызы У. Шафеладиң Африканың чамдык чурттарын эргип кезип чораанының чылдагааны чогум-на ында деп ук диптиң демниилелиг хөй-ниитизи чугаалажып турар.

Ынчаарга ангола улустуң дайзыннарының шак ындыг хара сагыштыг дипломатиг база пропагандистиг идепкейи Африканың чаңгыс эвилел организациязының онза сессиязының мурнуу чарыында бооп турарын демдеглээр апаар, чүге дээрге ук сессияга Анголада байдалды чугаалажыр. Оон ыңай өске чүүлдү база уттуп болбас. Ол болза Анголаның Улус Республиказын Африканың болгаш өске-даа диптерниң хөй-хөй чурттарының хүлээп көрүп турары-дыр. Амгы үеде Ангола Республиканы делегейниң 40 ажыг чурттары хүлээп көрген болгаш оон-биле боттарының дипломаттыг харылзааларын тургускан. Делегейниң демниилелиг хөй-ниитизи Мурнуу-Африкан Республиканың Анголага удур агрессиязын доп-дораан соксадырын, Анголада сандарадыкчы бөлүктерни деткиир чорукту болдурбазын улам шыңгыы негеп турар.

Ындыг байдалдарда Африка чурттарының чаңгыс эвилелиниң организациязы империализмниң болгаш сөөк-ёзу ылгакчыларының талазындан ангола улустуң хосталгазынга болгаш хамаарылгас чоруунга кыжанып турарын бурун медерен билир, оон эрге-ажыын камгалап ап шыдаар болгаш МПЛА баштаан дүрүм ёзугаар чазаан хүлээп көөр дээрзинге бүзүрээр апаар.

Б. ФОМИЧЕВ (СЭТА).

ДЕТКИП ТУРАР

КОНАКРИ

Империалистиг агрессияга болгаш хөлезиленикчилерниң күштеринге удур демиселге Ангола Улус Республиканы болгаш оон авангарды — МПЛА-ны бодунуң бүрүн-биле деткип турарын Гвинеяның улузу илергейлеп турар деп Гвинеяның президентизи Секу Туре Конакриге болган экономиктиг конференцияны хаарда, чурттуң удуртукчу ажылдакчыларының мурнунга чуве чугаалааш, медеглээн. Африка күрүнелериниң, ылаңгыя Ангола Улус Республиканың четче бүрүн турар болгаш хамаарылгас чоруун камгалаарынга Африка чаңгыс эп организациязының чугула рольдуун Секу Туре онзалап демдеглээн.

... расизмниң каттышкан үүлгедиишкиннери Африканың улустарынга кыжанып турар, а Ангола Улус Республиказа удур расисчи шериглерниң интервенциязы — Мурнуу Африка Республиканың ёзу-чурумунуң агрессиви мөзүзүнүң база бир бадыткаашкыны-дыр деп медеглээн.

Анголаже халдап турар чоруун Преториянын эрге-чагыргаларының Намибияда бодунуң тергиилээшкинин хевээр арттырар дээш оралдажылгазының дугайын база-ла херечилеп турар деп, президент онзалап демдеглээн.

БИСАУ

Бүгү-ле африка күрүнелер Ангола Улус Республиканы хүлээп көөр ужурлуг деп, Ногаан булуңнуң ортулуктарының республиказының премьер-министри Педру Пирес Африка чаңгыс эп организациязының Анголада байдалды чугаалажып көөр онза ассамблеязынче чорууруунга мурнунда медеглээн. АУР-га удур Мурнуу Африка Республиканың агрессиязынга шиитпирлиг ойтур согуушкунну бээриниң эргежок чугулазын ол айыткан.

ДАР-ЭС-САЛАМ

Танзанияның президентизи Джулиус Ньерере журналистер мурнунга чуве чугаалааш, империализмниң болгаш

АДДИС-АБЕБА

Ангола Улус Республиканың чазаа Африка чаңгыс эп организациязынга бодунуң дүрүм ёзугаар орнун ээлээр ужурлуг, мындыг шиитпирни чедип алыры-биле Нигерия бүгү-ле күженишкиннерни салыр апаар деп, Нигерия күрүнезиниң баштыңы Муртала Мухаммед АЧО-нуң кежигүннери чурттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының Аддис-Абебада онза ассамблеязынга келгеш медеглээн.

ЛАГОС

Ангола чарылдырыкчыларга нериг болгаш сан-хөө дузаламчызын көргүзүп турар АКШ-тың үүлгедиглеринге удурланывышкынының чыскаалдары Нигерияның өске-даа хоорайларынга болгулаан. Ибаданга чыскаалган чон АКШ-тың информация албаның бажыңының кырынга турган тукту үзе тырткаш, өрттедипкен.

«Шынның» материалдарының изи-биле

ШЫНАРЫН ШЫҢГЫЫ ХЫНААР

Эрткен чылдың октябрьда үнген № 251 «Шынга» «Шынары чүге багай?» деп эгелиг, Туран хоорайның универмагында идик садар салбырының эргелекчизи И. Мужичковтуң чагаазы парлаттынган. Красноярскиниң идик кылыр, Кызылдың аргы заводтарынга бүдүрүп үндүрген идиктерниң болгаш Абаканның «Саяннар» деп фабриказындан кээп турар чайгы идиктерниң элединин четпейн чыткаш-ла удурнаары хоорлуп, садып алыкчыларны хомудадып турарын автор бижээн.

Тыва респотребсоюзтуң баштаар чериниң даргазы Ю. С. Катковтуң ук чагаада шүгүмчүлелге хамаарыштыр редакцияга бижээни болза:

Ростекстильторгтан Кызыл баазазынга хем идиктер кээп турар. Ол идиктерниң шынарын бааланың товаровед-ылгакчызы хынап турар. Респотребсоюзтуң баазазынга Кызылдың аргы заводундан кидис идиктер киргенде оон шынарын хынап турар бис.

Эрткен чылдың февраль айда Респотребсоюзтуң баазазында бараанның шынарын хынаар лаборатория ажыттынган. Лаборатория ажыттынганындан бээр аңаа 7 удаа кидис идик кирип, оон 800 рубльдиинге штраф снаааган.

Респотребсоюз мооң соңгаар ылаңгыя кидис идиктерниң шынарын шыңгыы хынаарының хемчеглерин алыр.

МЕДЭЭЛЕР

Эге базымнар

Кызылда урутларның уран чурулга школазының ондан- он үш хар назылыг өөреникчилериниң кылган ажылдарының делгелгези хөгжүм-шии театрында ажыттынган. Өзүп орар талантыларның ажылдары янзы-бүрү темаларлыг. Эң кол чуве—бичии чурукчуларның боттарын долгандыр туруп турар өртемчейниң бир янзы көрүп, ону ажылдарынга көргүскени болур.

Он үш харлыг Саида Хертээзинаның «Мээн Тывам» деп чуруунда өглер, даглар, делгем орук, булуттуг дээр көстүр. Бичии чурукчу ол ажылынга өскен, төрээн черинге ынакшылын, оон чурумалын көргүзүп шыдаан. Ол-ла чурукчунуң «Октаргай делгеми» деп ажылында бир-ле өске планетада черниң кижилери чеде берген турарын фантастикалыг бодал-биле илереткен.

Орлан Ондар-оолдуң «Дагларда», «Чайлагда» деп чуруктары эки кылдынган, солун ажылдарга хамааржыр. Он үш харлыг чурукчуда салым-чаяан бары кижи доран-на эскерип каар. Ол ышкаш Толя Ховенмей «Ыраажы» деп ажылын кара тушь-биле кылганы солун.

Делгелгеде Ч. Допуран, С. Чеснов, Л. Код, С. Светлаков, В. Лукашев, А. Оюн болгаш өскелерниң-даа ажылдары тема болгаш кылган шынарлыы-биле ылгалдыг. Оон ангыда делгелгеден 10—12 харлыг урутларның хевилеп шуткуурунче эге базымнарын кылып турарын база көрүп болур. Ынчангаш урутларның уран чурулгаже эге базымнарының делгелгези келген кижи бүрүзүнүң сонуургалын хаара тудар.

В. БОЛАТ.

Башкылар чыыжы

Кызыл хоорайның школаларының бешки класстарының удуртукчу башкыларының чыыжы республиканың хамааты камгалалының курстарынга болуп эрткен. Ук чыыш үш хонук дургузунда үргүлчүлээн. Анаа «Ядролуг чепсек болгаш оон хораннаар бүдүмелдери», «Чурттуң чонун массалыг узуткаашкынның чепсээнден болгаш чайгаар болгулай бээр айыыл-халаптардан камгалаарының кол-кол принциптери болгаш аргалары», «Өөреникчилерни хамааты камгалалынга өөредириниң методтары» болгаш өске-даа темаларга лекцияларны дыңнааннар. Ол ышкаш практиктиг кичээлдерге олуржуп, бешки класстарга тускай программа ёзугаар хамааты камгалалының темаларынга кичээлдер эрттирериңге эргежок чугула ажыктыг чүүлдерни башкылар өөренип, билип алганнар.

Хамааты камгалалының республика курстарының начальнигиниң оралакчызы Б. Федулаев, өөредилге эргелекчизи Т. Антонова, бүдүрүлге өөредилгезиниң мастерлери Л. Сыренов, В. Тихонова болгаш өскелер-даа лекциялар номчаан болгаш практиктиг кичээлдерни, көргүзүг материалдарын билдилиг ажыглап тургаш, солун эрттиргеннер.

А. ДВИРТЫЙ-ООЛ.

Анчының олчазы

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунуң кадарчызы пенсионер Иргит Хуурак оглу Семён-биле Борбак-Арыг деп черге инек кадарып чораш, бөрү көрүп каанаар. Ук бөрүнү боолаарын дуржулгалыг анчы оглунга дааскан. Семён адазының өөреткен хүрүмнерин хажытпайн, аваангыр атканының түңнелинде бөрү узуттаттынган. Ол дээрге аныяк анчының баштайгы олчазыдыр.

К. КОМБУ.

„ЭРТКЕН ОРУУМ ЭРГИЙ КӨРДҮМ“

Петрусь БРОВКА

Петрусь Бровка 1905 чылда Витебск областының Ушач районда Путилковичи суурга ядыы тараачын кижиниң өг-бүлезинге төрүттүнген. 1918 чылдан эгелеп бижээчилей берген. 1920—1922 чылдарда кожуун чериинге нарын бижик эргелеп, совхозка сапакчылап турган. 1924 чылда кодээ Советтиң даргазынга соңгуттурган. 1925—1928 чылдарда комсомол ажылынга болгаш Полоцк хоорайга үнүп турган можу солунунга бижээчилеп турган. 1928 чылын Белоруссияның күрүне университединиң чечен чогаал салбырынга өөренип киргеш, 1931 чылда доскап.

Беже чыл иштинде чогаал бижип келгеш, белорус болгаш орус дылдар кырынга чээрби ажыг номнарны үндүргүзээн. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде Совет Армияның кезектеринге дайынчы болуп чоруп турган болгаш партизаннарның солун парлалгазын үндүржүп турган.

Петрусь Бровка—Белоруссияның улустуң шүлүкчүзү, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ленинчи шаңналдың лауреады, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының ийи дакпыр лауреады, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Ленин орденни-биле дөрт катап, Октябрь Революциязы, Кызыл Сылдыс, Улустарның найыралы, «Хүндүлелдиң демдээ» орденнер-биле шаңнаткылаан болгаш Болгария Улус Республиказының «Кирилл биле Мефодий» орденниниң бирги чергези-биле шаңнаткан.

Петрусь Бровка Тывага чораан болгаш кайгамчыктыг шүлүктерни чогааткылаан. Ол шүлүкчү эрткен чылын үнгем «Базымнар» деп номун мензэ белек кылдыр чорутканын уттпас мен. Сураглыг чогаалчының ийи шүлүүн очулдургаш, тыва номчукчуларга бараалгаттым.

Моңгуш КЕНИН-ЛОПСАН.

ХАЛААДАНЧЫГ БОДАЛ

Эзиннелдир хадый берген
Эрткен оруум эргий көрдүм.
Мактадып-даа чораан-дыр мен,
Бактадып-даа чораан-дыр мен.
Өле баштыг апарган мен,
Өңүн көрүп өөрбес-тир мен.
Чажыртынмас сарынналым
Сакпаам алдын аартып кээрхар.
Чогум шынын сөглээр болза,
Шоолуг чогаал кылбаанзыг мен.
Хоомай шүлүүм база турган,
Хоозун хүннер база турган.
Аныяк шаам караш диди,
Ашак назын чеде бердим.
Аалдын улуу дижи бээрге,
Арай тааржып чадап чор мен.
Эгезинден чурттаар дээрге,
Эрткен үем эглип келбес.
Көргүзер дээн бодалдарым
Хөөрже тыртып аппаар боор мен...

* * *

Чарлып тура, холуң сундуң.
Шала-була билип каан мен:
Ынакшылдан катчыр туржук,
Ырап-чарлып база болур.
Эн-не баштай ынакшаашкын,
Эмин эрттир хандыкшаан бис,
Эргеленчип чассышкан бис,
Экиргежип чоргулаан бис.
Баштай кыпкан кузел оду
Башкы хирда хөмүрленди.
Канчап халап болган дээрзин
Карам урут билир боор сен.
Тураскаалдыг хүнүвүстү
Душтуум урут уттуп алгаш,
Өске кижээ холун бердиң,
Өштүң мунгаан мензэ бердиң.

СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ

«ХОККЕЙГЕ ХАРЫН ЫНЧААР ОЙНААР ХЕРЕК»

Нью-Йорктан СЭТА-ның тускай корреспондентизи В. Байдашинниң дамчытканы ёзугаар алырга, профессионал хоккейниң колдугзарының бирээзи—«Бостон Брюинз» дээр команданы бистиң ЦСКА командавыстың тиилээни ында профессионал клубтарның спорт тайылбырлакчыларынга болгаш удуртукчуларынга улуг саддарны чедирген. Ол ойнаашкынның үезин «Си-Би-Эс» компанияның телепрограммазынга база катап көргүскен. «Дүүн Бостонга оон болуп турда, хоккей шолунуң ээлери хөй кезиинде каржызын көргүзүп, моондак кылыр дээш, эң дээре совет хоккейжилерин шуут сүрүп чоруп турганнар, а орус хоккейжилер шайбаны бо-ла кирип октаптар турганнар. Бэшмен Нанес армейжилерниң капитаны Михайловту кемдедиптерге безин, аалчылар чокшу бербейн, харын улам эки ойнап, Харламов биле Мальцев ийи шайбаны кирип, оларны ынчаар кезеткен. «Хоккейге харын ынчаар херек» деп, «Си-Би-Эстиң» тайылбырлакчызы демдеглеп бижээн. Профессионал хоккейниң клубтарының стилинден совет хоккейниң стили хамыктың мурнунда эстетика талазы-биле артык күштүүн көргүзүп турар дээрзин спортчу хөй тайылбырлакчылар бир аай айтып турар. «Орус хоккейжилерниң ойнаарын көөрү дээрге, эки шии көрүп олурганы-биле домей-дир» деп, «Нью-Йорк таймстың» хоккей талазы-биле тайылбырлакчызы Р. Герман бижээн. «Крисчен Сайенс мониторнуң» тайылбырлакчызы Н. Сайтц совет хоккейниң Улуг театрның балези-биле деңнеп бижээн.

Моон мурнунда АКШ-тың милиндек командазының шыырак халдакчызы чораан, амгы үеде Гарвард университединиң хоккейжилериниң тренери Билл Клири-биле Бостонга чугаалажып көрдүвүс.

— Эрткен он беш чыл иштинде совет хоккейжилер улуу-биле дээшип бүрүнгаарлаан, а профессионалдар хөйнү чедип алза-даа, сөөлгү чылдарда чаңгыс черге таптап турупкааннар—деп, Клири чугаалаан. Чаңдык кижилер совет хоккейжилерниң хаалгаже шайбаны кирр кагар дээш оралдажылгашкыны эвээш дижип турар. Мен маңаа ол шүгүмчүлекчилер-биле арай чөпшээрешпес мен. Ужуру болза, күштүг-биле-даа бол, хаалгаже кирпрер дээш-ле хөй шываадап турарында эвес, харын кирр кагары вратарьларга берге болгаш хеп-хенертен болур ужурлуг, ол талазы-биле совет хоккейжилерде үлегерлеп алыр чүүлдер бар-дыр, ол дугайын оларның маңаа ойнап турганынын сан-түңнерн-даа чугаалап турар.

Амгы үеде ЧССР-ниң бодунуң СОНП клувунуң составында АКШ-та ойнап чоруп турар ЧССР-ниң шилиндек командазының капитаны Франтишек Поспишилдиң чугаалап турары мындыг:

— Профессионалдар биле ЦСКА-ның ойнааны Телевидение дамчыштыр көөрүвүске, бистиң бүгү командавыска ол оннаа солун болду. Михайлов, Харламов, Третьяк, Цыганков, аныяк Александров болгаш хоочун Кузьмин эң тергиин ойнадылар.

Дүүн, Вашингтонга ЦСКА биле «Крылья Советовтуң» ойнаашкыны болган. Ону көрукчүлер улуу-биле сонуургаан.

Ташкент хоорайның «Микоид» дээр заводунда кылымал хрусталь бүдүрүп үндүрүп турар.

Чурттуң хөй бүдүрүлгелери «Микондыга» ол чараш шилдерни бүдүрериниге дузалап, амгы үениң дериглелерин анаа берген, ооң чертеж-шийыгларын, кылыр чүүлдүң үлегерлерин база чоруткулаан. Заводка дуржулгалыг мастерлер чеде бергеш, шил үрүкчүлерин, шил талазы-биле шеверлерни өөредип бергеннер.

Ол аныяк бүдүрүлгеге акы-дугма республикаларның дуржулгазы чаа техника шиңгээдип алырының хуусаазын кызырган: мооң мурнунда каш чыл иштинде кылыр чүүлдерни бир чыл иштинде кылып алган. «Микондының» чаа продукциязын ССРЭ-де болгаш даштыкыда үнелеп турар. Чүгле бо чылын хрусталь кылыгларны үш миллион рубльге саткан.

ЧУРУКТА: инженер-технолог Насиба Мухмудова хрусталь кылыгларның шынарын хынап олур.

(ПМА).

УЛУГ САТИРИКТИҢ ЮБИЛЕЙИНГЕ ТУРАСКААТКАН

КИРОВ. (СЭТА-ның корр). Кировтуң башкы институдунга М. Е. Салтыков-Щедринниң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл болган оюнга тураскааткан эртем конференциязы болуп эрткен. Анаа ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының, Воронежтиң, Калининниң, Горькийниң, Уралдың, Башкирияның болгаш өске-даа черлерниң университеттериниң, башкы институттарының эртемденнери, башкылары киришкен.

Конференцияның киржикчилери литература музейинде М. Е. Салтыков-Щедринниң чуртта бир дугаар мемориал кабинединге, чогаалчының чурттап, ажылдап турган бажыннарынче экскурсиялаан.

Конференцияны Киров хоорайда эрттирип турары таварылга эвес. «Орус амыдыралдың прокурорунуң» чуртталгазының чеди чыл ажыг үези бо чер-биле холбашкан. Борта шөлүгээ тургаш, чогаалчының бодунуң чугаалааны-биле алырга, ол номнарынга үндезин болган улуг өөредиглиг чуртталганы эрткен.

ЭСТОНИЯНЫҢ УЛУСЧУ УНИВЕРСИТЕТТЕРИ

ТАЛЛИН. (СЭТА-ның корр). Эстонияның делегей харылзааларының улусчу университеттериниң эң дээрези кылдыр Нарвада университет санаткан. Ооң ажылы солун болгаш хөй талалыг. «Делегей бөгүн» деп аттыг ол университетте өөренип турарларның хөй кезии хоорайның пөс-таавыжылары болгаш энергетиктери. Лекциялар-биле кады борта беседалар, теоретиктиг конференциялар, документалдыг фильмнер көргүзүлгезн эртип турар.

Таллинге эрткен улусчу университеттер талазы-биле республика активиниң хуралынга Нарваның улусчу университединиң үлегер-чижек кылдыр адаан. Эстонияда ындыг университеттерниң саны ам 244. Ында кичээлдеп турарларның саны ийи чүс муң чедип турар.

ХОЙЖУЛАР КОНЦЕРТТЕРИ

«Мурнакчы» колхозтуң Чаңгыс-Теректе № 1 хойжу бригадазының малчыннары кыштаглаашкынны эки белеткелдиг, организастыг эрттирип турар. Кодан бүрүзүнде мал чеңи чедиртинген, хөй оолдаашкынынга белеткел ажылдары дооступ турар. Бригаданың чымыштыг күш-ажылы-биле кады малчыннар ортузунда культура-массалыг ажылдар план ёзугаар чоруп турар. Мал эмчизи Серот Суртаалдың удурттулгазы-биле аныяк хойжулар тывынгыр, солун программалыг концертти белеткээш, колхозтуң ферма, бригадалар төптеринге, Шуй суурга көргүскеннер. Хойжулар Сагаан Хомушку, Оржунмаа Күжүгет, Чамырыкпай Хертек, Полина Хомушку болгаш өскелерниң-даа күүсеткен номерлерин көрүкчүлер улуг сонуургал-биле хүлээп ап турган.

Хойжу бригаданың бот-тывынгыр артистери оон көргүзүглерин районнуң өске ажылагыйларынга барып көргүзерин база планнап турар.

Б. БАРБА.
Бай-Тайга район.

ШКОЛАДА АТТЕСТАЦИЯ

Чадааналың № 1 школазынга башкыларның аттестациязынга белеткел шагда-ла эгелээн. Кышкы дыштаныыга хүнеринде школага аттестация эгелээн. Ол хүн башкылар школага эрте чыгып келген. Даңзының бир дугаарында Долума Калзаевна Хомушкуның ады кирген. Ооң соонда — Чашпын Наздымовна Сендажы. Бир хүн чүгле 2—3 кижи аттестациялы эртер.

Баштайгы ийи башкыны хүлээп алыры-биле комиссия олурупкан. Башкы кижиниң хөй чылдарда кылган ажыл-херээн түңнээри белен эвес айтырыг. Ол-ла башкыларның аттестация документилерин столда салып каан.

Д. К. Хомушку—РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниниң эдилекчизи. Бо школага 27 чыл ажылдаан. Ооң чаңгыс-ла кичээлинге олурушкан кижи хөйнү билип алыр. Өөредилге-кижизидилгелиг ажылды ол эки чорудуп келген.

Э. Н. Сендажы 18 чыл дургузунда башкылап турар, ол «Улус өөредилгезиниң тергиини» деп хөрек демдээниң эдилекчизи. Ооң класында элээн хөй чылдарда ийи чылчы чок. Хөй-ниитиниң ажылынга эң активчи болгаш биче сеткилдиг, ёзулуг кижизидикчи.

Аттестация комиссиязы бо башкыларның ажыл-херээн эки деп үнелээн.

Б. ОЮН.
Чөөн-Хемчик район.

КУЛЬТУРА ЭКРАНЫ — АМЫДЫРАЛЫНЫҢ

ЧАЛГААРААР ЧАЙ ЧОК...

Каа-Хем районнуң төвүнге херээженнер кежээзинге Сарыг-Сеп суурнуң 90 херээжен ишчилери чыылган. «Ак көк отчугаш» деп адаан ол кежээни СЭКП райкомунуң бирги секретары Н. П. Федоров ажыткан. Байырлыг кежээге чалаткаппарның аразында орден-хавыяалыглар хөй болган. Район эмнелгезиниң улуг сестразы Мария Муравьеваның хөрээнде «Хүндүлелдиң Демдээ» орден, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль чайнап турган. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Анна Колбасицкаяның, биче лейтенант Елизавета Понасенконуң, дайын киржикчилериниң болгаш күш-ажылдың мурнакчыларының херектеринде хавыяалар база сылдыстап турду. Культура бажыңынга херээжен кижини алдаржыткан, анаа аас-кежикти, өөрүшкүнү йөрээген чараш ырлар, шүлүктер, аялгалар чаңгыланып турган. Оюннар, викториналарның солунунга кежээниң киржикчилери, аваалар чалгаараар чай чок болган.

М. ДАДАР.

БИРГИ ЧЕРДЕ

Улусчу чогаадылгазның район фестивалы болуп эрткен. Анаа Нарынның бот-тывынгыр артистери бирги черни алганнар. Кодээ Культура бажыңының концерт программазында ырлар, танцылар, шүлүктер, дуэттер, сыгыт-хөөмей, хомус, клоунада, квартет дээш чок-ла чүүл чок.

Бирги черни алган коллективти премияны болгаш бирги черниң дипломну-биле шаңнаан. Тус-тус артистерге эртектиг белектерни тывыскан.

Бот-тывынгыр артистер солун концертин кодээниң ажылчыннарынге, кожаларынга көргүзүп чоруп турар.

К. БИЧИИ-УРУГ.
Эрзин район.

ЧАРАШ ЧҮҮЛГЕ...

Баян-Кол ортумак школазынга урутларның чурааи ажылдарының делгелгези эрткен. Хензиг бичиилерден үстүкү класстарның өөреникчилеринге чедир хөй кижи анаа киришкен.

Урутларны сонуургадып турар темалар хөй. Төрээн чери, ооң бойдус чурумалы, турзас каалдыг черлер, ажыл-ишчи малчыннар, ада-иелериниң ажыл-херектери — бо бүгүнү урутлар чуруп көргүзүп турар. Тиилелге, тайбың, аас-кежиктиг амыдырал школачыларны озаа сонуургадып турар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.
Кызыл район.

ЧАРЛАЛДАР

Тывакоммунэнергонуң бүдүрүлгези: чолаачыларны, кудумчу чырыдылгазының участогунга ажылдаар электромонтерларны, эргижчи слесарьларны, одалга бөөрниң машинистерин, бус котелдарының машинистерин, газ-биле дуңзалакчыларны, слесарь-котельщикти ажылче чалап тур.

Келир черниң адрези: Кызыл, Рабочая кудумчузу, 2, телефон 50-35, 33-31, кадрлар килдизи.

«Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжыышкыны: шугум-монтаж участогунга слесарь-сантехниктерни, газ-биле дуңзаалакчыларны, электриктерни, дакпырлап ажылдаар дежурный слесарьны, бүдүрүлге бажыңының иштин аштаар ажылчыннарны, хеп чуур ажылчынны, бухгалтер-кассирни, чуртталга-коммунал ажыл-агый бухгалтерин ажылче чалап тур.

Келир черниң адрези: Кызыл, Энергетиктер кудумчузу, 1, кадрлар килдизи, телефон 51-35. Ажылга албан автобузу-биле чедирер.

Кызыл КТЭК: токарьны, автослесарьларны, дарганны, автоэлектрикти, вулканизаторщикти, мотористи ажылче чалап тур.

Келир черниң адрези: Кызыл, Магистральная кудумчузу, 2, телефон 51-98, ажылга албан автобузу-биле чедирер.

Кызылдың уран чүүл училищези 1975—76 өөредилге чылында белеткел бөлүүнге дараазында салбырларга өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур: үрер хөгжүмнүүнге (кларнет, гобой, саксафон, труба, флейта, фагот, туба), улустуң хөгжүм херекселинге (баян, допшулуур, игил, чанзы, чадаган, бызаанчы), вокал, клуб специализациязынга (хореография, улус чогаалы).

Училищениң директорунуң адынга билдириишкинге дараазында документилерни кожар: эртем-билиниң дугаайында аттестат (боду), төрүттүнгениниң дугайында херечилел, паспорт (боду көргүзер), 3х4 хемчээлдиг 4 фото-чурук, шериг биледи азы кирр бижидилге херечилели (боду көргүзер), 286 хевирниң медицина тывызылгазы.

Кирериниң экзаменнерин чүгле специализацияның талазы-биле (дыңнаары, уткан-биле бодаары, ритм) 1976 чылдың февраль 1-де чорудар.

Хүлээп алдынган үндезин националдыг өөреникчилерни күрүнениң бүрүн хандырылгазынга кирер.

Училищениң адрези: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 2, ийиги каът, телефон 29-26, 25-79.

А. П. ДОВЖЕНКО АТТЫГ КИНОСТУДИЯНЫҢ «ЧП» деп уран-чечен фильмни республиканың экраннарынга 1976 чылдың январь 26-дан үнүп эгелээр. Ук фильм херек кырында болган таварылганы—бистиң «Туапсе» деп танкеривистиң чайкайшычыларының тудуп алганын тоожуп турар.

ТЫВАНЫҢ КИНОПРОКАТ КОНТОРАЗЫ.

«Тудуг чезектери» комбинаттың бус кужу-биле ажылдаар цегинде котелга машинистер, бетонщиктер, дериишкиннер сеңээр талазы-биле слесарьлар, электриктер, газ-биле дуңзаалакчылар хевилээр цехке мастер, чолаачылар, чазаныкчылар, бызаңчылар, хандырылга килдизиниң эргелекчизи, автомеханик негеттинип турар.

Келир черниң адрези: кадрлар килдизи, телефон 93-3-52, 93-3-35, 2-ги автобус-биле база кээп болур.

Шагаан-Арыгның эът комбинадындан Май-оол Донтайоолович Ховалыгның адынга мал дужаагаы дээш 1975 чылдың сентябрь 26-да тывысканы № 010297 квитанция читкен тээде, ону күш чок деп санаар.

Телевидение

ЯНВАРЬ 13-ТЕ

МОСКВАДАН
7.35—А. Гайдар—«Шериг чажыды».
8.05—«Аныяк гвардейжилерниң — маадырларның чуртунда».
9.05—Документалдыг фильмнер программазы: 1. «Кижи болгаш оон ажыл-ижи». 2. «Своя орукатарын»; 3. «Нуректиң минуталары».
9.55—«Бистиң садывыс». Өнүүт.
10.20—«Поэзия». Л. Татьяничева.
10.45—«Хөглүг үнер». Өнүүт.
11.00—Медээлер.
11.10—«Чеянп кел, тоол!». Өнүүт.
11.40—Киножурнал.
11.50—«Бистиң-биле кады, бис дег, бистен артык кылдыр кыл». ГДР-ден дамчыдылга.
12.50—«Эрес-маадырлыг чорук».

КЫЗЫЛДАН
13.20—«Доозулбаан тоожу». Уран-чечен фильм.
14.55—«Альбомнуң дириг арыннары». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН
15.55—«Мөге болгаш хоктуг-бей». Уран-чечен өңнүг фильм.
17.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН
18.00—Телемедээлер.
18.10—Телемедээлер (тыва дылга).

МОСКВАДАН
18.20—«Граф Люксембург». Ф. Легарның опереттазын ёзугаар музыкалыг телешииниң баштайгы көргүзүлгези.
20.00—Медээлер.
20.15—Документалдыг фильм.
20.25—«Съездиден съезд чедир». «Совет Киргизия». Өнүүт.
22.10—Документалдыг фильм.
22.20—22.30—Чапсар.
22.30—«Эрес-маадырлыг чорук».
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дельфинниң хууу» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оолдарның кузел-бодалы» 9.50, 11.10, 12.30, «Солаңгылыг аас-кежиктиң сылдызы» (2 сериялыг) 13.50, 17.05, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ынакшылдың сезону» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хараачыгайлар чазын ужуп кээр» 15.00, «Бобби» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага бүргеп, аязыр, хар чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы дагларга 10—15, өскелеринге 19—24 градус соор.

Кызылга булуттаар, хар чагбас. Хаттың кужу кошкак. Агаарның температуразы 20—22 градус соок болур.

СЭКП-ниң Кызыл хооркому, хоорүүском, Тыва АССР-ниң Саң болгаш Социал хандырылга министерстволары 1929 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, эвилең ужур-дузалыг персоналдыг пенсионер

Андрей Иванович КАПЛУНОВТУҢ

мөчээни-биле холбаштыр ооң өг-бүлезинге болгаш чоок кижилеринге хажы кажыдалын илергейлеп тур.

Баян-Колда «Х Улуг хурал» колхозтуң үлезиилекчилериниң бирээзи пенсионер

Кодур-оол Койнаевич БАЙКАРАНЫҢ

мөчээни-биле холбаштыр колхоз баштаар чери болгаш партком ооң өг-бүлезинге база доргул-төрелдеринге хажы кажыдалын илергейлеп тур.

Редакцияның адрези: индекс 667000 Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарьның 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. Чагыг № 48.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыкының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 1).

ТС-00013

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 10 (9995) | 1976 чылдың январь 14, среда | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

А. А. ГРОМЫКОНУҢ ЯПОНИЯДА АЯН-ЧОРУУ

ТОКИО. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко январь он ийиде Японияның премьер-министри Т. Микиге барып чораан. Оларның аразынга болган найыралдыг беседа үезинде совет-япон харылзааларының айтырыгларын, а ол ышкаш делегейниң кайы-даа талага сонуургалдыг боол турар элээн хөй айтырыгларын чугаалашкан. Совет болгаш япон удуртукчуларның аразынга бедик деңнелге ужуражыышкыннарның совет-япон харылзааларны улам калбартып, быжыглаарынга улуг ужур-дузалыын А. А. Громыко биле Т. Мики демдеглээн.

А. А. Громыко хүннүң ийиги чартыында Японияның императору Хирохитонуң хүлээп алыышкынынга база чораан.

А. А. Громыко ол-ла хүн Японияның премьер-министриниң оралакчызы Т. Укуда-биле база ужурашкан. Оларның ужуражыышкынының үезинде чаагай кожа-хелбээ догуннаашкынга болгаш кайы-даа талага ажыктыг чорукка үндезилээш, ССРЭ биле Японияның аразынга экономиктиг кады ажылдажылганы хөгжүдериниң чамдык айтырыгларын чугаалашкан.

Январьның 12-ниң кежээзинде Токиога совет-япон чугаалажыышкыннар доозулган.

А. А. Громыко япон күрүнениң удуртукчу болгаш политиктиг ажылдакчыларының, үлетпүр-садыг бөлүктериниң болгаш хөй-нийти организацияларының төлээлекчилериниң алдары дээш шайлалга тургускан. Шайлалгага А. А. Громыко биле Японияның даштыкы херектер министри К. Миядзава олар чүве чугаалаан.

КӨДЭЭНИҢ КУЛЬТУРА ОДАГЛАРЫ

Онгу беш чылдың күш-ажылчы ээлчээ кайда-даа калбарган. Тываның ажылчы чоннары боттарының ажыл-херектерин партияның XXV съездизин төлептиг уткуурунун шалыпчы ижинге тураскаадып турар. Онгу беш чылдың баштайгы чылының планның сорулгаларын күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаар херекке культура албан черлериниң ролю улуг.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелин кайда-даа чугаалажып турар амгы бо хүннерде кызыл-булуңнарда, клубтарда, культура бажыңнарында ажыл-херектер хайнышкынныг. Чер-черде партия организацияларының удуртулгазы-биле культура одаглары төлевилелди пропагандалаарының планын тургускан болгаш аңаа хамаарышкан лекция, беседаны болгаш культура-массалыг хемчеглерни чон ортузунда организастап, моон соңгаар чорудар ажылдарының перспективазын тодараткан. Культура одагларының чугула сорулгазы ажылдың бүгү арга-хевирлерин ажыглап тургаш, онгу беш чылдың планныг даалгаларын күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаары болур.

Кышкы хүннер—көдээниң культура одагларынга хайнышкынныг ажыл-иштиң үези. 1976 ажыл-агый чылының чедиишкиннериниң үндезинин амгы хүннерде салдынып турары билдингир. Малчыннарны, тараажыларны — көдээниң бүгү ажыл-ишчилериниң социалистиг чарыштың тугун бедик тударынче кыйгырар, сорук киирери чугула. Бо чылын боттандырар ажыл-херектерин колхозтар, совхозтар, фермалар, бригадалар, кижи бүрүзү тодарадып, социалистиг хүлээлгелерин ап турар. Клубтар, культура бажыңнары бо талазы-биле боттуг ажылдарны чорудуп, чер-черде партия организацияларынга улуг дузаны көргүзер апаар.

Маңаа хамаарыштыр культура албан черлериниң чорудар ажылдарының арга-хевирлери янзы-бүрү. Күш-ажылдың маадырларынга, бүдүрүлгениң мурнакчыларынга тураскааткан кежээлерни, ужуражыышкыннарны эрттирери эки арга-хевирлериниң бирээзи апарган. Шак мындыг ажылдарны, ылангыя Каа-Хемниң культура одаглары практикалап турар. Мурнакчыларның үлегери өскелерге сорук киирикчи үлегер-чижек болур ужурлуг. Шак ындыг хемчеглерге мурнакчыларның арга-дуржулгазын, эгелекчи саналдарын пропагандалаарындан аңгыда, оларның мораль-политиктиг мөзү-шынарларын, изиг чүткүлүн, бедик медерелин, быжыг тура-соруун тодаргай илередири чугула.

Шак мындыг ажылдарны чорударда нийти демниг, ылангыя районнарның культура бажыңнары бо талазы-биле методиктиг төп болур ужурлуг.

Тоску беш чылда улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин улам көдүрери хандыртынган. Онгу беш чылда культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылының деңнелин улам бедидери, культура албан черлериниң материалдыг баазазын, ылангыя көдээ черлерге быжыглаары СЭКП ТК-ның XXV съездиге төлевилелинде көрдүнген.

Бо талазы-биле кылыр ажылдар улуг. Тус-тус культура албан черлери перспективазын тодарадып турар. Онгу беш чыл шынарның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылы болганда культура фронтузунуң ажылдакчылары, чүнүң-даа мурнунда, кылып турар ажылынга үстүнде адааныныс чүүлдерни кол демдек болдурар ужурлуг.

Ажылчы чоннарның культура хандырылгазын экижидери—эң кол сорулгаларның бирээзи. Хостуг үе-шакты чөп ажыглаарынга, кижи бүрүзүнүң уран талантызын сайзырадырынга культура албан черлериниң ролю кончуг улуг. Республиканың мурнакчы культура одаглары бо кол чүүлдү удуртулга болдуруп, чедиишкинниг ажылдап турарлар. Моон чижээнге Барыын-Хемчик районнуң Аксы-Барлык көдээ Культура бажыңын хамаарыштырып болур. Мында чоннуң бот-тывынгыр уран чүүлге киржилгезинче сагыш салыышкын улуг. Культура бажыңында аңгы-аңгы бөлгүмнер ажылдап, аңаа улуг-биче кижилер күзелдии-биле киржип турар. Ылангыя национал хөгжүм херекселдеринге күүселделерже кичээнгейни угландырып, ону аныяк өскенге өөредип, дамчыдарынче сагыш салып турары кончуг шын.

Эрзинниң Нарында көдээ Культура бажыңынга бот-тывынгыр уран чүүлдүң оюн-көргүзүглеринден аңгыда, солун темаларлыг дыштаныылга кежээлери доктаамал эртип турар. Шак мындыг хемчеглерниң ...ызында клуб культураның ёзулуг одаа боор турар.

Чамдык таварылгада клуб азы Культура бажыңы хөй-нийти болгаш культура амыдыралының одаа болур хүндүлүг хүлээлгезин боттандырып шыдавайн баар чоруктардан чайлаар апаар.

Клубка келген кижи бүрүзү сеткил ханып, сагыжынга тааржыр болзун дээш долу күженишкин-биле ажылдаары культура ажылдакчыларының хүлээлгези. Көдээ интеллигенцияның улуг отряды—башкылар, эмчилер, агрономнар, зоотехниктер, инженерлер культура ажылдакчыларының даяныр кол күжү болур. Бо улуг чогаадыкчы күштү чөп ажыглап, болур-чогууру-биле удуртуп, башкарары чер-черде партия организацияларының чугула сорулгазы.

СЭКП-ның XXV съездизинге уткуштур!

ТӨРЭЭН ЧУРТКА—ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛ

Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының 1976 чылда социалистиг хүлээлгелери

Кызыл хоорайның ажылчы чоннары СЭКП-ның XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүсетпишаан, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугааларында экономика айтырыгларының талазы-биле чүүлдерин болгаш түңнелдерин удуртулга болдурбушаан, социалистиг чарышты калбарткаш, тоску беш чылдың планнарын база социалистиг хүлээлгелерин продукция бүдүрерниң болгаш сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле хуусаа бетинде күүсеткен.

Тоску беш чыл планының чылдарының дургузунда үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээли 34,5 хуу, нийти ажыглал транспортунуң чүък сөөртүлгезе 47,9 хуу, тудуг-монтаж ажылдары 35,5 хуу көвүдээн. Тоску беш чылдың дургузунда үлетпүр бүдүрүлгелери продукцияны сески беш чылдыындан 101 млн. рубльге хөйну кылып үндүрген болгаш күрүне планында көрдүнгенинден 9 млн. рубль хөй болган.

Хоорайның 24 бүдүрүлгезиниң болгаш организациязының коллективтери беш чылды хуусаа бетинде доосхан.

Хоорайның үлетпүр болгаш транспорт бүдүрүлгелериниң коллективтери 1975 чылдың планнарын продукция бүдүрериниң хемчээлиниң база чүък сөөртүлгезиниң хемчээлиниң талазы-биле күүсеткен. Электроэнергияны, хөмүр-дашты, хөм болгаш кидис идиктерни, дааранылга кылыгларын, эътти база продукцияның өске-даа чамдык хевирлерин пландан ажыр бүдүрерин чедип алган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле онаалданы ажыр күүсеткен.

Хоорайның тудугжулары мяш болбаазырадыр комбинатты, демир-бетон кылыгларының ийи заводун, 960 өөреникчиге школаны, 32,3 муң дөрбелчин метр чурттаглга черлерин, школа назы четпээн уругларның 140 олуттуг албан черлерин, 19 километр чылыг четкилерин болгаш өске-даа элээн каш объектилерни ажыглалга киирген.

Хоорайның амыдырал, коммунал болгаш садыг хандырылгазының коллективтери күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алгылаан.

СЭКП-ның XXV съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы хоорайның коллективтеринге күш-ажылчы идепкейлиг чоруктуң чаа көдүрлүүшкүнүн болдурган. Коллективтерниң хөй нуруузу съездиге уткуштур немелде хүлээлгелерни алган болгаш оларны күүседири-биле чедиишкинниг ажылдап турар.

Бодуңун түңнелдерин шугумчулекчи ёзу-биле үнелеп көрбүшаан, четпестерниң, ажыглаттынмаан иштики улуг курлавырларының дугайын база-ла ыттавайн барып болбас.

Ажылчы чоннарның чамдык коллективтери күрүне планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсетпейн, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң бээр болдунар аргаларын кошкак ажыглап турар, ол чорук хоорайның улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң нийти темпилеринге багай салдарны чедирип турар.

СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелиниң бүгү улустуң чугаалажыы коор чоруу ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейлиин чаа көдүрлүүшкүнүн болдурган, партияның съездизин төлептиг уткуур болгаш онгу беш чылда ажылдаарынга бүгү талалыг белеткелдерин дээш демиселге күштерин улгаттырган.

СЭКП-ның XXV съездизин төлептиг уткуур дээш дайынчы социалистиг чарышты калбарткаш, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринче болгаш бүгү ажылдың шынарын экижидеринче боттарының бүгү күженишкиннерин угландырбышаан, **Кызыл хоорайның ажылчы чоннары 1976 чылда дараазында социалистиг хүлээлгелерни ап тур:**

ҮЛЕТПҮРГЕ

Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринге, кылыгларга материал үнерин эвээжедиринге, күш-ажыл чарыгдалдарын кызырарынга, продукцияның шынарын бедидеринге, бүдүрүлге күчүлерин долузу-биле ажыглаарынга, бүдүрүлгени концентрастаарынга болгаш специализастаарынга база фонд эгиндлегезин бедидеринге үндезилээш, бүдүрүлгениң ажыктыын дыка бедидер.

1976 чылдың күрүне планын үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң база продукцияны сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле хуусаа бетинде, **декабрь 28-те** күүседир.

Бүдүрүүшкүнүң хемчээлиниң бүгү немелде өзүлдезин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күсели-биле чедип алыр, пландан ажыр 600 муң рубльдиң продукциязын белеткээр болгаш сайгарар.

Чыл планындан ажыр 2 млн. киловатт шак электроэнергияны, 30 муң тонна хөмүр-дашты, 850 кубометр демир-бетонну, 266 кубометр бетонну, 260 кубометр дилген материалдарны, 600 дөрбелчин метр чаазанылга кылыгларын, 3000 эжеш хөм болгаш 300 эжеш кидис идиктерни, 30 тонна эътти, 5 тонна колбаса кылыгларын, 8 тонна мал саржаан, 250 тонна сорттуг далганы, 2000 дал. пивону бүдүрүп үндүрер.

1976 чылда эъш-чемниң база болбаазырадыр үлетпүрнүң бүдүрүлгелеринге продукцияның 7 чаа хевирин бүдүрерин шиңгээдип алыр.

Ажыл-агыйның иштики курлавырларын мобилизастап тургаш, бүдүрүлгениң технологиязын экижидериниң, продукцияның шынарын бедидериниң, чиг-эттиң, материалдарның, оттулар чүүлдүң, электроэнергияның хамныг чарыгдалдарының чидириглерин дыка кызырарының күсели-биле **1976 чылда 204 муң рубльден эвээш эвес пландан ажыт орулганы алыр.**

Экономиктиг ажы 114 муң рубль болур 187 чаартыкчы саналды бүдүрүлгеге шиңгээдип алыр.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга удур **бир хуу бедидер.**

Чаа техниканы болгаш мурнакчы технологияны нептередир талазы-биле ажылды үргүлчүлевишаан, дараазында хемчеглерни боттандырар:

«Каа-Хемниң» хөмүр-даш разрезинге Д-492А бульдозерлерни, Д-598 автогрейдерни, ЭТЛ-10 лабораторияны, 2-СБШ-200Н деп ийи өрүмнээр станокту бүдүрүлгеге шиңгээдип алыр; **Тываның автосептелге заводунга** 18505-73 (комплектилиг) күрүне стандарттарын шиңгээдип алыр; **тууйбу заводунга** автомат-салыкчыны болгаш консолдуг вагонеткаларны эптеп кылыр болгаш ажыглалга киирер; блок чыш-пыр хырбалаар станокту, хырба чаар машинаны типографияның технологтуг чорудулгазынга шиңгээдип алыр.

Янзы-бүрү мергежилдиг 377 кижиниң белеткээр болгаш 392 кижиниң мергежилин бедидер.

Продукцияның шынарын экижидер сорулга-биле:

хоорайның бүгү-ле үлетпүр бүдүрүлгелеринге шынарының үш категориязының талазы-биле продукцияның аттестациязын чорудар;

дааранылга фабриказынга бир кылыгны база **эът комбинадынга** колбаса кылыгларының бир хевирин белеткээр болгаш шынар демдээ тыпсыры-биле аттестаттаар;

продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазын үлетпүр бүдүрүлгелеринге шиңгээдип алыр талазы-биле белеткел ажылдарын чорудар.

ТРАНСПОРТКА БОЛГАШ ХАРЫЛЗААГА

Чүъктер сөөртүрүнүң чыл планын декабрьның 29-та күүседир болгаш чүък эргилдезин 1 млн. 700 муң тонна-километр улус ажыл-агый чүъктерин пландан ажыр 45 муң тоннаны сөөртүр. Пассажирлер сөөртүрүнүң планын декабрьның 30-де доозар болгаш немей 150 муң пассажирни сөөртүр. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга удур 1 хуу бедидер. Пландан ажыр 86 муң рубль түңнүг орулганы алыр.

Участок айыы-биле автотранспорттуң пассажир сөөртүлгезиниң чыл планын декабрь 24-ке чедир күүседир. Авиасөөртүлгениң бот-үнезин 0,5 хуу чиигедир. Республиканың көдээ ажыл-агыйынга 105 муң гектар тарва шөлдерин болгаш арга-ыяштыг черлерин авиация-химиктиг арга-биле болбаазырадыр.

Хем транспорту-биле чүъктер сөөртүрүнүң навигация планын сентябрьның 25-ке чедир күүседир, чүък эргилдезин 1,5 млн. тонна-километр улус ажыл-агый чүъктерин 4 муң тоннаны немей сөөртүр.

Кызыл хоорайның харылзаа белдириниң талазы-биле орулгалар планын 100,7 хуу күүседир. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга удур 1,5 хуу бедидер.

Транспорттуң болгаш харылзааның бүдүрүлгелеринге 230 чаартыкчы саналды шиңгээткеш чылда 60 муң рубльдиң камналгазын алыр.

Транспорттуң болгаш харылзааның мергежилинге 500 кижини өөредип белеткээр.

КАПИТАЛ ТУДУГГА

Тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын декабрь 28-те доозар болгаш пландан ажыр 200 муң рубльдиң ажылын кылыр. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинден 1 хуу бедидер болгаш тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин 0,5 хуу чиигедир, оларның күсели-биле пландан ажыр 100 муң рубльдиң орулгазын алыр.

«Тудуг кезектери» комбинаттың мяш болбаазырадыр заводунуң, хүрээхиниң бажыңын, РРП-1-ниң, РРП-2-ниң бажыңын, 280 уруглар турар садикти, Промышленная кудумчузунуң чылыдылга шугумунуң четкизин, 110 квартиралыг № 11 чурттаглга бажыңын хуусаазындан 10 хонук эрте ажыглалга киирерин хандырар.

Тудуг бүдүрүлгезиниң технологиязын сайзыраңгайжыдарының, ажылдың шынарын бедидериниң, тудуг материалдарын чөп ажыглап база кадагалаарын экижидериниң күсели-биле 150 муң тууйбуну, 200 тонна цементини, 210 кубометр дилиг материалын, 40 тонна металлды камнап алыр.

Чаа профессияга 200 тудугжуну өөредир, 250 кижиниң мергежилин бедидер.

Ажылчыннарның ажыл төлевириниң аккорд болгаш аккорд-шаңнаалдыг системазының 60-дан эвээш эвес хуузун нептередирин чедип алыр болгаш 8 бригаданы ажыл-агыйжы бот-чарылгаже шилчидер.

Чаартыкчы ажылдарны улам калбартып база чаартыкчыларның саналдарын нептередириниң күсели-биле 200 муң рубльдиң камналгазын чедип алыр.

• • •

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелинде айыттынган улус ажыл-агыйынга камналгалыг чурумун күштелдирериниң талазы-биле айтыышкыннарны удуртулга болдургаш, **1976 чылда 1100 муң квт шак электроэнергияны, 60 тонна кара металлды, 600 тонна одаар чүүлдү, 320 тонна цементини, 215 кубометр дилиг материалдарын, 150 муң тууйбуну, 340 литр ывар чүүлдү, автомобильдерниң 1200 комплект дугуйларын камнап алыр.**

ЧУРТТАЛГА-КОММУНАЛ АЖЫЛ-АГЫЙЫНГА

Чыл планын декабрь 25-те доозар болгаш 19 муң рубльдиң немелде орулгазын, ооң иштинде амыдыралга ачы-дуза чедиргенинден 4 муң рубльди немей алыр. Планнаттынган кэрылганы 8 муң рубльге эвээжедир.

Чурттаглга бажыңнарының агар септелгезиниң чыл планын декабрь 25-те күүседир болгаш пландан ажыр 3 муң рубльди шиңгээдип алыр.

Объектилерни чаагайжыдарының капитал септелгезиниң планын ноябрь 7-де күүседир.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинден 3 хуу бедидер.

Бүдүрүлгеге чаартыкчы 10 саналды нептередир, чижеглеп алырга ооң чылда экономиктиг ажы 4 муң рубль болур.

82 ажылчынны холушкак профессияга өөредир болгаш 40 кижиниң мергежилин бедидер.

АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫНГА

Чоннуң амыдырал хандырылгазының талазы-биле чыл планын декабрь 30-де күүседир.

Чонга пландан ажыр 5,7 муң рубльдиң ачы-дузазын чедирер.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинден 2,8 хуу бедидер болгаш ачы-дуза чедирериниң чарыгдалды 1 рубльге оңаштыр 0,5 хуу чиигедир. Ачы-дуза чедирериниң 13 чаа хевирин шиңгээдип алыр.

Чижеглеп алырга экономиктиг ажы 0,7 муң рубльдиң 4 чаартыкчы саналын бүдүрүлгеге нептередир.

29 ажылчынның мергежилин бедидер.

САДЫГГА БОЛГАШ НИИТИНИҢ ЧЕМНЕНИЛГЕЗИНГЕ

Үрмектеп садар бараан саарылгазының талазы-биле чылдың күрүне планын декабрь 29-та күүседир болгаш пландан ажыр чонга 230 муң рубльдиң бараанын садар.

Садыг ажылының деңнелин бедидер, чоннуң херегледдерин өөренип көөрүн экижидер, шынары багай бараанныарны садыглаарын болдурбас, тус черниң курлавырларын калбаа-биле ажыглаар.

Саарылга чарыгдалының деңнелин 0,01 хуу чиигедир, пландан ажыр 74 рубльдиң орулгазын алыр.

Нийтиниң чемненилгезиниң бүдүрүлгелериниң боттарының бүдүрген продукциязының бот-деңнезин нийти бараан саарылгазынга 71 хуу чедирер, садыгжызы чок магазиннерге бараан саарылгазының бот-деңнезин 55 хуу чедирер. 5 магазинниң садыгжы чок ажылдаарының дешпилгелиг аргазынче шилчидер. 5 магазинниң чаарты дерип кылыр болгаш капитал септелгезин чорудар.

Чоннуң хандырарының культуразын бедидер, үлетпүр, транспорт болгаш тудуг бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының ажылчыннарының херегледдеринче онза кичээнгейни салыр.

Моолчу-биле барган бээр баазалар үрмектеп садар организацияларга бараан белеткээр планын декабрь 26-да күүседир болгаш пландан ажыр 2800 муң рубльдиң бараанын садар.

Улус өөредилгезиниң, культураның, кадык камгалалының, шериг-спортчу болгаш өске-даа хөй-нийти организацияларының ажылдакчыларының коллективтеринге социалистиг хүлээлгелерин күүседирин дээш демиселди бүгү талалыг калбартыр. Ажылдап турар аныяктарның нийти эртем-билиин бедидеринче онза кичээнгейни салыр.

• • •

Абакан хоорайның ажылчы чоннары-биле социалистиг чарышты үргүлчүлээр.

• • •

Онгу беш чылдың бирги чылының планын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин албышаан, Кызыл хоорайның ажылчы чоннары күш-ажылга бедик көргүзүглерни чедип алыр, улус ажыл-агый планнарын күүседир болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартырын, улустуң чаагай чоруунуң болгаш бистиң Төрээн чуртувустуң күчүзүнүң улам ыңай өзүлдези дээш онгу беш чылды ажылдың ажыктыының беш чылы, шынарның беш чылы болдурары-биле бүгү-ле чүүлдерни кылыр хүлээнип турарлар.

Кызыл хоорайның ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, албан-хаакчылары, бүгү ажыл-ишчилери алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир. СЭКП-ның XXV съездизиниң бистиң чуртувустуң уласттарының мурнунга салыр сорулгаларын шудургу күүседир дээш бүгү күжүн, билиин болгаш арга-дуржулгазын бээр дээрзин СЭКП ТК-га болгаш Совет чазакка бүзүредип тур.

СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИ АЖЫЛЧЫ ЧОННАР КОЛЛЕКТИВТЕРИНГЕ ХҮЛЭЭП АЛГАН, 1976 ЧЫЛДЫҢ ЯНВАРЬ 8-ТЕ ХООРАЙНЫҢ ПАРТИЯ АКТИВИНИҢ ХУРАЛЫНГА ЧУГААЛАЖЫП КӨРГЕН БОЛГАШ ЧҮҮЛДҮГЗҮНГЕН.

«Тыва көдээ тудуг» трестиң автобаазазы—беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ында мурнакчы чолаачы, ажыл-ишке кызымак херээжен Фаина Тимофеевна Андреева—коллективтиң чоргааралы. Ол чолаачылап ажылдаа-ла беш чыл чедип турар. Бо үениң дургузунда Фаина Тимофеевна планын үргүлчү ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруунда чоруп турар.

Хуузунда тоску беш чыл планын ол хуусаа бетинде чедиишкиннииг күүсеткен.

Хүндүлел самбыразында азып каан беш чылдың шалыпчыларының аразында Фаина Тимофеевнаның хөрек чуруу база бар.

ЧУРУКТА: чолаачы Ф. Андреева.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ШАҢНАЛДАР

Тываның автоорук эргелелиниң коллективтериниң аразында социалистиг чарыштың эрткен чылдың дөртку кварталының түңнелдерин үндүрген.

Ак-Довурак — Абаза аразында автомобиль оруунда ажылдап турар № 207 орук участогу эки көргүзүглерлиг болган. Тоску беш чылдың планын дөрт чыл гос айда күүсеткен. Доозукчу чылдың дөртку кварталында оруктуң капитал септелге планын 121 хуу, оруктуң ортумак септелгезин — 104 хуу күүсеткеш, социалистиг чарышка бирги черни алган.

Тус чер ужур-дузалыг автомобиль оруунда ажылдап турар коллективтерден Бай-Хаактың № 1468 бүдүрүлге-орук участогу өөлгү кварталда оруктуң капитал болгаш ортумак септелге даалгазын 109 хуу күүсеткеш, чарышка тиилээн.

Социалистиг чарыштың тиилекчилеринге шилчиир Кызыл тугтарны, автоорук эргелелиниң администрациязының болгаш профэвилел организациязының шаңналдарын тывыскан.

Бистиң корр.

БҮДҮРҮЛГЕНИҢ АЖЫКТЫЫН БОЛГАШ ШЫНАРЫН БЕДИДЕР

СЭКП-ниң XXIV съездизи үлетпүр бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидериниң айтырыын кичээнгейниң төвүнде кылдыр тургускан. Тоску беш чылдың ол чугула сорулгазы ам боттандырып турарывыс оңгу беш чылда база-ла ол хевээр артып, харын-даа улам чаа сорулгалар салдынган.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың бүгү коллективинге бүдүрүлгениң ажыктыын бедидери өзүлүг ажыл-агыйжы айтырыг болуп турар. Ооң негелделеринге дүүштүр чүнү кылып турарывысты мынча хамаарыштыр көрээли.

Бир дугаарында чиг-эттиң болгаш материалдарның чидириин болдурбазынче кичээнгейни салган бис. Аңаа чижек, 1971 чылга чедир кысха удазыннуг руданы казар зонадан 40—50 хуузун чүдүрүп ап, ажылдап келген. Ооң арткызының чээзи удазыннг рудалар чыыр черже төп, эвээш даг-дүүттүг руданы мнчаар овалаап каарга, ооң шынары куудаар болган. 1972 чылдан эгелеп кысха удазыннуг руданы зонадан ап, ооң 76—80 хуузун шыгжаарынче ажыглап эгелээнинден рудниктиң ангы-ангы участоктарындан рудалар хылеп казар арттын чарыгдалдар үндүрер ажылдар эвээжээн. Ынчангаш бир тонна даг массазын тывызарынга онаапттыр чарыгдалдар кызырылган.

Белеткээн продукцияны сайгарзда чарыгдалдарны болдурбазы чугула. Даг-дүгүүн продукциязын чүдүрүп чорударга саазын шоодайлар чарлып каар азы одурлу бээр турган. Ындыг чоруктан чарыгдалдарны болдурбазының хемчеглерин алган. Резинадан кылган хаптарны чагыдып ап ажыглаарынче кирген. Ооң дузазы-биле даг-дүгүн чидириг чок аппап алырының үези элээн кызырылган. Кывар-чаар материалдар камналгазы боор, чүдүрер-дүжүрер ажылдар дыка чиигээн.

Материалдыг байдалдарның чидириглерин болдурбазы оларны интенсификастаарының кол өзээ база болбайн турар. Технологияны чаартырынга, чиг-эртн тыварынга болгаш материалдар бүдүрериңге чаа-чаа ажыктыг аргаларны ажыглап болурунуң курлавырлары бисте бар. Аңаа чижек, 1973 чылга чедир «Тыва даг-дүгү» комбинат даг-дүгүүн эң тергиин марказын тып алырда руданы хол-биле казып ап турган. Аңаа 300 хире чер казыкчылары, немелде транспорт, бүдүрүкчү эде кылыышкын база негеттинип турза-даа, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эвээш турган.

«ВНИИ проект даг-дүгү» эртем-шинчилел институду-биле кады кылып чоруткан ажылдың түңнелинде, даг-дүгүүн чаа технологиязын шиңгээдип, руданы механизастаан арга-биле чедип алган.

Бүдүрүлгеде интенсификацияның шак ындыг аргалары оларның салбырларынга-даа, бүдүрүлгениң бодунга-даа бот-боттарының аразында харылзашкак болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге чугула рольду ойнап турар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң кол факторy болза, эртемниң чедиишкиннерин улус ажыл-агыйынга калбаа-биле нептередири, күш-ажылдың чепсек-херекселин чаартыры, ажыл-агыйның бүгү-ле салбырларын чаа чепсек-херексел-биле долу хандырары болур. Комбинатка мурнунда бичии күштүг дизельдер турган. Ону чаартыкчыларның дузазы-биле ЭКГ-4.6 деп улуг күштүг экскаватор-биле солаан. Оон аңгыда, бичии күштүг өрүмнээр станоктарны 2СБШ-200, 2БШ-200Н деп шаригтиг, бедик бүдүрүкчүлүг станоктарга солаан.

Дериг-херекселдерин чаартып кылганының баштайгы 1974 чылында даг массазын 6875 муң тонназын казып тывыкан, ол 1965 чыл-биле деңнээрге 2119 муң тонна хөй болганы ол. А сорттуг даг-дүгүн база-ла 1974 чылда 58.81 муң тонназын казып тыткан, азы 1965 чылдың деңнелинден 11,8 муң тонназы хөйну алган.

Техниктиг депшилгеде күш-ажылдың чепсек-херекселин чаартып кылыр бир чугула углаашкын—техниканың күчүзүн улгаттырары-биле чергелештир, агрегаттарның бүдүрүкчүлүүн улгаттырары болур. А агрегаттарның бүдүрүкчүлүүн улгаттырарга капитал салыышкынның хемчээли эвээжээр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедиир.

Комбинаттың техниктиг эде чепсегленииннинге ЭПГ-8И деп күчүлүг экскаваторларны, БелАЗ-548 деп 40 тонна чүък сөөртүр машиналарны, үш чүс аът күштүг ДЭТ-300 деп бульдозерлерин болгаш өске-даа машиналарны калбаа-биле ажыглаары көрдүнүп турар.

Чаа техниканы болгаш технологияны шиңгээдип алыр болзувусса, 1976—1980 чылдарда комбинаттың күш-ажылының бүдүрүкчүлүү 1,54 катап өзер, бараанның бүдүрүлгениң чылда чешээзи 2,85 катап улгадыр.

Хөй-нити бүдүрүлгезиниң ажыктыы кол мурнуунда дериг-херекселдерин чаартырының болгаш машиналарны калбаа-биле ажыглаарындан база хамаарыжыр.

Социалистиг бүдүрүлгениң мурнунга салган сорулгаларын күүседириниң база бир тевнери—чүгле бүдүрүлгениң материалдыг деңнелин соксаал чок ап бедилери эвес, ооң шынарын экижидери болур. Шынарының деткимчези-биле камналга база өзер. Камналга өскенде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедиир, ооң уламындан продукцияның бот-үнези чиигээр.

Продукцияның шынарын кынзэрда ону бүгү талалыг анализтээри чугула. Ооң илегеп диин, сортун, бүдүрүлгеге камналгазын, ажыглаттынар хуусаазын болгаш өске-даа хевирлерин көөр.

Ооң шынарын илередир бис кол кезерге продукцияны аттестацияның система ажаар-жыр. Дүрүм ёзугаар продукция эң эки, бирги, ийиги деп категорияга аттестаттатпынар. Техниктиг камналга талазы-биле бистиң чуртувустуң болгаш даштыкының эң эки продукцияларының шынары-биле деңнежип турар болгаш харын-даа ажып турар продукцияга Күрүнениң шынар демдээн тывсыр.

Бистиң «Тыва даг-дүгү» комбинатта Шынар демдээн чедип алыр дээш ажыл кайнызан. Ону ам-даа улуракчылар чүгле ажылдыралда товар таваржыр болуууткун деп санавайн. Шынар демдээн продукцияны бүрүзүнге тывсыр дээш доктаамал демисежип турар. 1976—1980 чылдарда даг-дүгүүн 6 маркаларынга күрүнениң Шынар демдээн тывсыры-биле аттестацияларын көрдүнген.

Ынчангаш, чүгле чаа күштүг техниканы бүдүрер эвес, ооң ажыы кылып шыдаар аргазын чоп ажыглаар, продукцияның санын көвүдедип бүдүрериниң аңгыда, ооң шынарын база экижидери—бистиң чугула хүлээлгевис.

Л. ЧИСТЯКОВ.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың техниктиг килдизиниң начальниги.

Хана парлалгазы

КОЛЛЕКТИВТИҢ КӨРҮНЧҮҮ

СЭКП Барыын-Хемчик райкому парткомнарда болгаш партия эге организацияларында хана солуннарның делгелгезин организастап эрттирген. Делгелгениң кол сорулгазы — хана солуннарны түс-түс ажыл-агыйларда, албан организацияларда, ажылчын коллективтерде үндүрүп турарының идейлиг утка-шынарлыын хынап көрбүшкен, редколлегия кежигүннеринге, партия эге организацияларының секретарьларынга бо талазы-биле методиктиг сүмелерни бээри.

Көрүлдеге барык бүгү ажыл-агыйларда хана солуннарны аккеп делгээн. Ниитизи-биле районнуң партия эге организациялары хана парлалгазынче кичээнгейин салып, коллективтиң көрүнчүү болур хана солуннарын доктаамал үндүрүп, оон идейлиг утказын бедидип, боттарының ажыл-ижиниң ылгы-бүрү адырларында болуушкуннарны чырыдып турары илереди. Ылангыя Кызыл-Мажалыктың туйбу заводунуң үндүрүп турары «Туйбучу» деп солуну каасталга талазы-биле эки, коллективтиң ажыл-ижинде чедиишкиннерин чырытпышаан, четпестерин база илередип турар. Заводтуң коллективи районда бир дугаарында беш чыл планын күүсеткен, а ам ооң кежигүннери съездиге рапорттаар эртэ дээш социалистиг чарышты калбарткан. Ол дугайында материалдарны хана солун доктаамал чырыдып турар.

«Барлык» совхозтуң Хөндергей, Аксы-Барлык салбырларының «Малчын», «Шалыпчы» деп хана солуннарында салбырларның ажылчыларының чедип алган чедиишкиннерин болгаш комсомол, херээженнер ажыдыралдан солун чүүлдерни чырыдып бижээни эки болган. Бо салбырларда кыптыглаашкынның байдалында чамдык четпестерни олар база чырыдып, дарый хемчеглер алырын совхоз дирекциязынга сагындырып турарлар.

«Дөң-Терезин» совхозтан болгаш Кызыл-Мажалык школаларындан келгилээн хана солуннар база-ла эки утка-шынарлыг болгулаан.

Хана солуннарны үндүрүп турарында болгаш оларның ниити утка-шынарында четпес чүүлдер база бар болуп турар. Шекпээр ортумак школазының башкылар коллективиниң хана солуну 1973 чылдың март 8, февраль 23-те үндүргүлээн солуннары болган. Оларның каасталгазы эки болза-даа, чылда бир, ийи катап үндүрүп турары четпес болган.

Хана солуннарның делгелгезинге «Хемчик» совхоз. Аңгаты салбыр кирипшээн.

Делгелгениң түңнелинде Кызыл-Мажалыктың туйбу заводунуң, Хөнделеннин, «Дөң-Терезиниң» хана солуннарын эки деп демдеглээн.

Хана солуннар делгелгезиниң түңнелин партия эге организацияларының секретарьларының семинар-хуралынга түңнеп чугаалашкан, ону үргүлчү үндүрүп, бедик утка-шынарлыг болдурарынче кичээнгейни углаарын айытпышаан, бо талазы-биле ажыктыг арга-сүмелерни СЭКП райкомунуң харыысалгалыг ажылдакчылары бергилээн.

Мындыг көрүлде делгелгелерни моон соңгаар-даа ыйытлеп чорударын шиитпирлээн.

Х. МОНГУШ.

Кызылдың эмнелге черлериниң коллективтери боттарының үндүрүп турар хана солуннарының көрүлде-конкурузун чыыжы-на организастаар чаагай чаңчылдыг. Чоокта чаа болган ындыг көрүлдеге бүгү коллективтер киришкен. Комиссия стоматология салбырының хана солунунуң редколлегиязының ажылын эки дем демдеглээн.

ЧУРУКТА: бөлүк эмчилерниң хана солун делгелгезин көрүп турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

МАНАП ТУРАР

Чонну улам бедик күш-ажылчы кодтрулгушкунче кыйгырып турар лозуннар, плакаттар, мурнакчыларны мактап, оларның чуруктарын көскү кылдыр азып дераэн хүндүлел база көргүзүг самбыралары, четпестерни сойгалаан шүгүмчүлелдиг хана солуннар — бо бүгү кижилерни хей-аът киирип, ажыл-ишке улуг идигин бээр деп чүве билдингир. Чогум-на ындыг болганындан көскү агитация ажылдыралга чугула херек деп бодаар мен.

Ынчалза-жок бистиң Кызыл-Дагда көскү агитацияның байдалы кончуг кошкак. Клуб, магазин болгаш өске-даа албан организация черлеринде биеэги-ле эрги лозуңнар куураара берген турза-ла турар. А салбырның девискээринде кызыл-булуңнарда, бригадалар төптеринде чараштыр бижип аскан лозуннар көзүлбес. Ол хамааныкчок кедээ Совет күүкомунуң, салбыр конторазының чанында безин көргүзүг самбыразы, стендилер, лозуңнар чок.

Үстүнде четпестерни чайладып, көскү агитацияны «диргизер» талазы-биле ажылдарны салбырның партия организациязы чүге чорутпайн турары? Суурнуң чурттакчылары бо айтырыгга дарый харыны манап турар.

О. ОЙДУП.

Бай-Тайга район.

Таңды районда «Коммунизмниң херели» колхозта хой ооладашкыны эгелээн. Ажыл-агый бо чылын хураганнарны эрте хүлээп албышаан, оңгу беш чылдың баштайгы чылында бедик көргүзүглерниң болурунга бүзүрелдиг.

Хойжу Оюн Сиирин-оолдуң коданында ам бо хүннерге чедир чүс ажыг хой оолдаан. Хураганнар семис-шыырак дендели төрүттүнүп турар болгаш чаңгыс-даа баш хойнуң чат төлү өлүп хоравааан. Колхозтуң баштаар черин малчынның кодановынче амдызында дуржулгалыг болгаш хөй чыл ажыл стажтыг сакманщиктер Оюн Серзиимаа биле Оюн Долума оларны чоруткан. Сакманщиктер ышкы хой олдаашкынының түңнеде киж бүрүзү 160-дан эвээш эвес хураганнарны өстүрүп доруктурарын хүлээнген.

ЧУРУКТА: сакманщик Оюн Долума.

Оюн КОДУР-ООЛДУҢ фотозу.

Бүгү-эвилел ужур-дузалыг Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуунга комсомолчу путевка ёзугаар келген Галина Иванова, Нина Новикова (үстүнде чурукта) эмшикилер маталдыг ажылдап турар. Комсомолчу Ольга Камсаргина (адаанда чурукта) болунуң чедип алганы бетонщик мергежилинге өөргедарламыр.

М. ШТЫГАШЕВТИҢ фотолары.

ХИМИЯНЫ—ФЕРМАЛАРЖЕ

«1980 чылда кодээ ажыл-агыйга минералдыг чемишчидилгелер чорудуп бээрин 115 млн. тонна болгаш мал чемнинге холуур химиктиг чүүлдерни 5 млн. тонна чедирер».

(«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланышкыннары» деп партияның XXV съездиинге СЭКП ТК-ның төлевилелинден).

Эртемденнерниң кылып турар дуржулгазының болгаш мурнакчы практиканың көргүзүп турары-биле алырга: химияның продуктулары мал ажылынга, ылангыя сүттүг болгаш эъткир малды чемгерериңге хүн бүрүде улам-на хөй-биле херглеттинип турар. Ынчангаш оңгу беш чылда чемге холуур химиктиг чүүлдерни бүдүрери дыка өзер.

— Мал чемин дыка холулуг, белоктуг болгаш эргежок чугула холуксааларнын бүрүн нормазы бар болдурарынга карбамид база чем фосфаттары дузалаар ужурлуг—деп, ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң мал чемнериниң, сиген шөлдериниң болгаш оларларының Кол эргелелиниң начальниги А. И. Ольяшев чугаалаан. — Тоску беш чылдың төнчүзүнде бистиң үлетпүрүвүс фосфорлуг 4 миллион хире чем холуксааларын бүдүрүп үндүрген. Ынчалзажок дыка хөй ажыл-агыйлар карбамид-биле болгаш чем фосфаттары-биле ам-даа «найыралдажып четтикпээн» болуп турар. А ол найырал колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге ажыктыг болур.

Шинчилелдерниң болгаш практиканың көргүзүп турарындан алырга, мал чеминде протеинниң четпезин дуглаарынга карбамид (техниктиг мочевина) дээштиг чүүлдерниң бирээзи болур. Ооң бир килограммын малга чемгергеш, 9—10 килограмм сүттү азы ийи килограмм эътти немей ап болур.

Карбамидтиг концентраттыг чемнерге түскай херекселдерниң дузалы-биле холуурунуң ажыктыг аргаларын эртемденнер ажылдап кылган. Карбамид холуур экструдерлер дээр машиналар ам кодээ черлерде хөй апарган. Чижээ, Россия Федерациязында олар 256, а чоокку үеде ам-даа 450 машина ажылдап эгелээр. Ынчаарга 1976 чылда амидоконцентраттыг холуксаалар бүдүрерин 200 муң тоннаа чедирген турар.

Минералдыг бүдүмелдер база-ла мал ажылынга улуг ужур-дузалыг. Фосфорлуг янзы-бүрү холуксааларны мал чемниниң рационунга немеп турган, ону ажыглаар. Соолгу чылдарда ол бүдүмелдерни бүдүрери ээзен каш катап өскен. Ам химия үлетпүрү ол бүдүмелдерге ажыл-агыйларнын херегзелдерин бүрүнү-биле хандырып шыдаар аргалыг. Мыйыстыг бода малга берген тонна фосфат бүрүзү үш тонна ажыг сүттү немей бээр, а аныяк малды семиртип азыраарга, 900 килограмм немелде эзинни бээр дээрзин дуржулгалар көргүскен. Ол-даа шиитузу эвес. Фосфаттар малдарның физиологтуг байдалын экижидер болгаш түңнелинде барып чемнерни бүрүнү-биле ажыглаарын хандырар.

Эртемниң рекомендацияларын херек кырында чедиишкиннин ажыглап турар ажыл-агыйлар ам эвээш эвес. Олар өөрүнчүг түңнелдерни чедип ап турар. Фосфаттарны садып алырынга, чедирерингe болгаш малга чиртир кылдыр белеткээринге чарыгдаан рубль бүрүзү алды-чеди рубльдиң арыг орулгазын берип турар.

К. БЕЛОВ.

СЭТА-ның корр.

Төлевилелди деткип тура...

Хүлээлгезин бедиткен

Колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге мал чемнериниң магадылал курлавырын тургузар дээрзин СЭКП Төп Комитединиң партияның XXV съездизинге төлевилелинде айыткан. Ону чугаалап көргеш, малчыны ог-бүле бүрүзү-ле бо чылын 15—20 тонна сигенни белеткээрин хойжу бригадазының хуралынга дугуруушкан.

Бай-Тайга районда «Кара-Хол» колхозтуң Сукпакта хойжу бригадазының кежигүннери СЭКП ТК-ның «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланышкыннары» деп партияның XXV съездизинге төлевилелин улуг сонуургал-биле таныжып, ында айыттынган сорулгаларны ниити-биле деткээннер. Ынчангаш олар боттарының бар арга-шыдалдарын өөренип көргеш, оңгу беш чылдың баштайгы чылында төрүүр чүс хойга онаапттыр 90-дан эвээш хураган албазын болгаш хойдан-на 1,9 килограмм дук кыргып алырын хүлээнгеннер. Ол-ла хуралга бо чылдың социалистиг чарыжының негелделерин база бадылаан.

Хойжу бригаданың ажылчынынга коммунистер үлегер көргүзүп турар. Оларның аразында С. Дамба, Х. Маңчын-оол, Х. Серекмаа болгаш өскелер-даа социалистиг чарыштың мурнуку одуруун ээлеп келгеннер.

Бригаданың төрүүр хоюнуң саны он муң ажыг. Оларның башкылыы төрүп эгелей берген. Чаа хураганнар анды-дызында меңдэ, кыштаглааш-кынында улуг бергедээшкин чок. Сакманщиктер чурттаар дөрт бажыңның тудуу доозулган болгаш ажыглалда кирген.

СЭКП Төп Комитединиң төлевилели Сукпакта хойжу бригаданың кежигүннерин чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерже хей-аът киирген. Олар бедиткен хүлээлгезин күүседип шыдаар дээрзинге бүзүрээр мен.

М. ООРЖАК,

бригадада зоотехник.

ЧАА „МОСКВИЧ"—СЪЕЗДИГЕ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕЛЕК

Москваның Ленинчи комсомол аттыг автозаводунуң коллективи тоску беш чылды чедиишкинниг дооскан, чаа моделдиг «Москвич» деп автомашинаның бүдүрүн үндүрерингe белеткенип берген. Чаа «Москвич-2140» деп машинаның кузовунуң чараш хевири, каас салону моон мурнунда үндүрүп турган ындыг машиналардан ону онзагай кылдыр ылгалдырып турар. Чаартып сайзыраңгайжыткан дыка хөй чүүлдер ол машинаны улам таарымчалыг болгаш айыыл чок болдурган.

Чаа «Москвич» ам кол конвейерден бүдүн үнер машина ол апаар. Ол дээрге автозаводчуларның СЭКП-ниң XXV съездизинге белээ болур, ол белекке бүдүрүлгениң коллективиниң тоску беш чылда боттарының чедип алган күш-ажылчы тиилелгелерин турасаатаан. Ооң ындыг тиилелгелери эвээш эвес. Ам завод чаартынган болгаш аныяксый берген ышкаш кылдыр көстүр. Кол болгаш дузалал цехтерни эде дерттинген. Эрги бажыңнары чаа бажыңнар-биле солуттунган. Херексел-штамповка корпузу, механиктиг эптелге корпузу, автомашиналарның техниктиг ажаалдазының болгаш магадылалдыг септелгезиниң станциязы ажыглалда кирген.

Беш чылдың дургузунда заводтуң конвейерлериниң ниити узуну мурнунда турганының чартыындан ажыр узаан. Ам «Москвичтиниң» кезектери болгаш белдирлери эптелге корпузунга дыка дүрген чедер, оларны бажыглаарда хол-биле кылыр ажыл кончуг эвээжээн. Шинчедикчилер шыгжаар склалта хол-биле кылыр ажыл база кызырылган. Ында шинчедикчилерни хүлээп алырындан, шыгжаарындан эгелээш, оларны ынаар черинге чедирерингe чедир бүгү ажылдар механизастаттынган.

Заводта ажылды механизастааныының дугайында онзалап чугаалап болур. Ол дээрге эртем-техниктиг депшилгеге болгаш курлавырларны ажыглаарынга үндезилээш, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бүгү талазы-биле бедидериниң дугайында партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш коллективтиң кылган ажылы-дыр. Маңаа инженерлерниң чогаадыкчы ажылдары болгаш ажылчыннарның чаартыкчы ажыл-чорудулгазы эң эгезинден тура дыка чедиишкинниг болуп келген. Эрткен беш чылдарның дургузунда бүдүрүлгеде автоматтыг шугумнарның саны үш ажыг катап көвүдээн база ол ышкаш механизастаттынган 24 болгаш шуушттуруга-технологтуг 100 ажыг шугумнарны шиңгээдип алган.

Бүдүрүлгениң техника-биле эде дерзэниниң түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 1975 чылдың төнчүзүнде 62,1 хуу өскен, ону беш чылда 51,7 хуу кылдыр планнаан турган.

Мен ол заводка баргаш, коллективтиң ажыл-чорудулгазының СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпири-биле сырый холбашкан база бир талазын эскерип каан мен. «Бүдүрүп үндүрүп турар техниканың конструкцияларын, адырлар аразынга ажыглаар машиналарның база механизмнерниң белдирлерин болгаш незентериин, херекселдерин база технологтуг деригелерин унификастаарын болгаш стандартизастаарын, ол чүүлдерни кылырының технологиязын ниитижидери эң чугула сорулга кылдыр салыр» деп, съезд доктааткан болгай. Ам Ленинчи комсомол аттыг автозаводта беш муң ажыг янзы-бүрү хевирниң стандарттарын ажыглап турар. Стандартизастаарынга киирген рубль бүрүзү заводка 3-тен 12 рубль чедир орулганы берген.

Заводтуң экономиктиг бедик көргүзүглери, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өскени база бүдүрүлгениң техника-биле эки хандырттынганы ол дээрге алдарлыг коллективтиң ажылчыларының, оон чаартыкчыларының чедиишкиннери-дир. Олар заводта эмгежок, олар оон кол байлаа болуп турар.

Контроль херекселдер участогунуң слесары Владимир Андрианов ышкаш, ажылга чаа киргеннерни ажыл-херекке дадып, хандыкшылдыгтар ындыг кижилер хөвээр. Ооң өөредикчилери эмгежок. Заводта ажылдап турарлардан ийи кижиниң бирээзи-ле ону дагдынчы башкым деп санап турар. Оларның чамдыктарын ол бору өөреткен, өскелеринге ол дуза каап сүмелеп турган база бир чамыктары оон тергиин мастерлер апарган өөредикчилеринден өөренип алган. Олар ам-даа Андрианов-биле күш-ажылга чаржыры берге деп санап турарлар. Ол бодунуң тоску беш чылда планын 1974 чылда-ла күүседипкен.

Улуг салгалдың күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук Ленинчи комсомол аттыг автозавод-биле боттарының салым-чолун холбаштырар деп шиитпирлеп алган аныяк ажылчыннарга эки үлегер-чижек болуп турар. Үнелиг эгелекчи чорукуун чогум-на аныяктар коллективинге эгелээни таварылга эвес, ону ам бүгү завод деткий берген. Ооң ужур-утказы мындыг. Чартык өзектер участогунда бригадир Виктор Чернов баштаан эптекчилерниң комсомолчу-аныяктар коллективи элээн каш айлар мурнунда заводтуң аныяктарынга кыйгырыг үндүрген, ында автозаводтуң конвейеринден чаа модельдиң баштайгы «Москвичизи» үнер хүнну чоокшулаадыр дээш оңгу беш чылдың бирги чылында планнаттынган күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1975 чылда чедип алырын кыйгырган.

Ындыг хүн чедип келген. 1975 чылдың декабрь 8-те кол конвейерге «Москвич-2140» деп чаа автомобильди эптеп эгелээн.

Ынчан конвейерге автозаводтуң эң эки хоочун ажылчыннарының бирээзи, Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи И. Шуваев бир дугаарында ажылдап кирипкен. Оон чанында ажылдаар черлерни Дмитрий болгаш Олег Новлев алышкылар ээлепкеннер, олар — «Чаа «Москвичиге» — эң тергиин шынар» деп кыйгырыгның эгелекчилери.

Чаа автомобильдиң кезектери кончуг дүрген эптеттинип турар. «Москвичилер» эптекчилеринге башкарылганың автоматчыткан системазы база дузалап турар апарган. Электроннуг санаалга машиналары конвейерже бүгү эргежок чугула кезектерни чорудуп турар. Харысалгалыг үе келген: «Москвич-2140» конвейерден оожум шуужуп үнүп турар...

Оңгу беш чылда заводка бүдүрүлгениң темпилери улам өзер. Ынчангаш аңаа эрткен чылын кол конвейерден үнген чиик автомобильдерден 25 муң машина хөйну 1976 чылда бүдүрүп үндүрер. Автозаводчулар оңгу беш чылче бүзүрелдиг кирипкен.

Вадим ЖОВНЕР,

ПМА-ның корреспондентизи.

АРМЕНИЯ:

Электри дамчыдылгазының чаа шугуму ажыглаалга кирген

220 киловольт күжениишкиниң электри дамчыдар бежен километр узун дурттуг шугуму ажыглаалда кирген. Ону Арменияда атомнуг электростанцияның энергиязын Арарат шынаазынче дамчыдарынга ажыглаар, ол электростанцияны иигы беш чылда ажыглаалга кирер деп турар. Ынчангаш амдызында ол шугумну Раздан ГРЭС-тиң энергиязын дамчыдарынга ажыглап турар.

Арменияга тоску беш чылда 220 киловольт күжениишкиниң электри дамчыдылга шугумун 400 километр черге тудуп тургусқан, ол дээрге барык-ла ооң мурнундагы бүгү беш чылдар дургузунда кылдынган шугумнар хире болуп турар.

ТУРКМЕНИЯ:

Эптеп алыр бажыңнар

Дөрт каът чурттаалга бажыңнарын тударынга херек баштайгы конструкцияларны Ашхабадтың улуг панельдиг бажың тудар заводунуң чаа цехинге бүдүрүп үндүрген. Аңаа кылган кезектерден чылдың-на 30 муң дөрбелчин метр ниити шөлдүг бажыңнарны тудар. Ол дээрге телевиледе көрдүнген күчүзү чедип алдынганда бүдүрүлгениң тудуп шыдаар чурттаалга бажыңнарының чүгле дөрттүң бир кезээ-дир.

ЛАТВИЯ:

Даугаваның ортулуктарынче көвүрүг

Ригада Даугаваны кежилген чаа көвүрүгде шимчээшкин эгелээн. Ол көвүрүг Луппвас, Заргэда болгаш Заки деп үш ортулукту тудуштурган, ам ооң чүгле бирги ээлчээ ажыглаттынып турар. Көвүрүгнүң аңгы-аңгы дециелге транспорт чоруур черлериниң, чадаг кижилер эртер адакы каъдының болгаш хемниң кол унун кежилген ийиги кезээниң тудуу бо чылын доостур.

Чаа көвүрүг доосту бээрге, хоорайның төвүнде Даугаваны кежилген көвүрүглер-биле чоруур транспорт ээзэн эвээжээр, ынчангаш Риганың оң болгаш солагай талакы эриктерде турар кезектериниң аразынга харылзаа дыка экижиир.

ГРУЗИЯ:

Ногаажылар ажылы эгелээн

Грузияның Гардабан районунуң совхозтары капустаны чадагай черге олуртуп тарыырын шагда-ла доозупкан. Ону Кура хемниң алаактарында 500 гектар черде тарып олурткан.

Ол культураны өстүрериинге республикада 2500 ажыг гектар черни белеткээн. Капустаның баштайгы тонналары май айда магазиннерге кирер.

(СЭТА).

КИЧЭЭНГЕЙНИ — ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫРЫНЧЕ

(РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХАРЫЛЗАА АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ПАРТИЯ-АЖЫЛ-АГЫЙ АКТИВИНИҢ ХУРАЛЫНДАН)

Тоску беш чылда харылзаачылар, Тываның бүгү ажылчы чону-биле бир демей, партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш арга-күжүн мөөңнеп, шудургу ажылдап келгеннер. Күжениишкиниң ажыл бараандыраашкын эвес түңнелдиг болган. Сески беш чылдың деңнели-биле алырга орулга — 55 хуу, продукция бүдүрери — 54, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү — 32,3, кол фондуларның өзүлдези — 63 хуу бедээн.

Эрткен беш чылда харылзааның бүгү хевирлери хөгжүп, сайзыраан. Республикада харылзааның бүдүрүлгелери, ооң кодээде четкизи хабарган, өске областарының хоорайлары-биле харылзаа шугумун узадырының, телефон станцияларының ишкирин улгаттырарының, хоорайның телефон станциязының абонентилеринин болгаш радиоточкаларының санын көвүдедириниң планы ажыр күүсеттинген. Сарыг-Септе, Тээлиде, Кызыл-Мажалыкта, Самагалдайда, Хандагайтыда автоматчыттынган телефон станциялары кылдынгылаан. Эрзинниң району төвүнде ындыг станциязы тургузарны удавас доостур. Колхозтар, совхозтар төптеринде бирээзи-ле 50—100 аңгы-аңгы дугаарларлыг автоматчыттынган 23 телефон станциязы (хол-биле хеделдирер) киирттинген. Ынчангаш кодээде телефон харылзаазының 82 хуузу автоматчыттынган.

Республика төвүнде өңнүг теледамчыдылганы көргүзүп турар. Кызылдың «Орбита» космоста «Молния-2» деп станциядан дамчыдылганы хүлээп алыр кылдыр эде кылдынган.

Шагаан-Арыгның (начальниги А. Богайчук), Сарыг-Септиң (начальниги В. Васюков) харылзаа белдирлериниң, радиотелевидение төвүнүң (начальниги С. Кондратьев) коллективтери чедиишкинниг ажылдаан. Солуннар сеткүүлдер чагыдынгаазы болгаш оларны чонга садары көвүдээн. Ол талазы-биле беш чыл планы хуусаа бетинде, эрткен чылдың июль 1-де күүсеттинген, сески беш чыл-биле деңнээрге 1800 муң рубль өзүлделиг болган.

Тываның харылзаачылары — Хакасияның, Даг-Алтайның харылзаачылары-биле чарыштыг. Олар чылда 2 катап түңнелин үндүрүп, тиилээлерин солчуп турарлар.

Харылзаа бүдүрүлгелериниң коллективтери кожаларынга аштырбазын кызып, салбырлар, бригадалар, тус-тус ажылчыннар аразында чарышты калбарткан. 1550 харылзаачылар (77,5 хуу) чарышта киржип турар. Күш-ажылды коммунистиг хөй-биле көөрү дээш шимчээшкинде 1200 ажыг кижи хаара туттунган. Бүдүрүлгечи бедик көргүзүглери дээш коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты 634 кижи (29 бригадалар) чаалап алган болгаш 35 кижи — «ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозунуң социалистиг чарыжының тиилекчизи», 6 кижи — харылзааның мастери деп хүндүлүг аттың эдилекчилери болган.

Кызылдың харылзаа белдиринин телефонизи, Ленин орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадым Мария Григорьевна Мамаева, Тыва АССР-ниң алдарлыг харылзаачызы харылзаа инженери В. Москвин, Тыва АССР-ниң алдарлыг харылзаачызы, Улуг-Хем районнуң Арыг-Бажында харылзаа салбырының начальниги З. Ховалыг, Шагаан-Арыг хоорайның почтачызы Хүндүлелдиң Демдээ орденниг У. Марта, харылзаа автобазазының чолаачызы, Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниг С. Медведев, беш чылдың шалыпчылары Ч. Норбу (Тээлиде телефонист), Кызылдың харылзаа белдиринде оператор Д. Салчак, почтачы К. Таргак олар — коллективтиң чоргааралы.

Чедишкиннер-биле чергелештир харылзаа ажылында чедир кылдынмаан чүүлдер болгаш эксиктер негеттинип турар техник-экономиктиг көргүзүглер ам-даа хөй. Продукцияның бот-үнезин чиигедири чогуур деңнелинден ырак-та куду. Алдынган орулгага болгаш продукцияның хемчээлинге хамаарыштыр алырга фондунуң өртээн эгидериниң көргүзүү сески беш чылдың деңнелинден харын-даа кудулаан. Капитал салыышкыннар планда көрдүнгениниңде чүгле 69 хуу шиңгээттинген, ооң иштинде тудуг-монтаж ажылдарының планы 73 хуу күүсеттинген. Ынчангаш Кызыл хоорайда 1000 аңгы-аңгы дугаарларның автоматчыттынган телефон станциязы ажыглаалга киирттинген. Тес-Хемниң Ак-Эрикте, Шуурмакта, Белдир-Арыгда, Таңдының Хову-Аксында, Успенкада, Чөөн-Хемчиктиң Ишкинде, Иймеде, Каа-Хемниң Суг-Бажында салбырлар шөлү эвээш, эрги болгаш таарымчы чок бажыңнарда туруп турар.

Кедээниң телефон четкизиниң (Барыын-Хемчикте, Тес-Хемде, Чөөн-Хемчикте) чамдык станцияларының ажылында узуктелиишкиннер болуп турар. Оон кол чылдагааны — ажылдакчыларның мергежилин чегеезинде болгаш суурларның электри-биле хандырылгазы доктаамал эвезинде.

Чаа беш чылда харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң коллективиниң мурнунда улуг сорулгалар салдынган.

Республикадан дашкаар болгаш республиканың иштинде хоорайлар-биле телефон харылзаазының каналдары немежир. Кызыл — Шагаан-Арыг аразының радиорелейлиг шугумунуң тудуу доостур. 1976—1977 чылдарда Улуг-Хем 1978—1980 чылдарда Ак-Довурактың, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарының чурттакчылары телевидение дамчыдылгазын көрүп турар апаар.

Продукция бүдүрерин көвүделир, ооң бот-үнезин чиигедир, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидер талазы-биле эвээш эвес хемчеглер алдынар.

Партияның XXV съездизин тааптиг уткуур дээш хайныышкыныг ажыл-иш бүгү чуртта калбарган бо хүннерде Тываның харылзаачылары бедиткен хулээлгелерни ажар болгаш бөгүн дүүнгүзүндээн, даарта — бөгүнгүзүндээн улам эки ажылдаарлар.

Н. ООРЖАК.
«Шынның» корр.

Дуржулгалыг электромеханик

Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлык суурунуң харылзаа белдиринин механиги Хомушку Кадыг-оолду бүгүде билир. Ол 1976 чылда Совет Арминиың хуралдеринге шериг албан хулээгенин эрттирген, тергээ суурунга монтер мергежилдиг чанып келген.

Хомушку Кадыг-оол ол үеден бээр Эрги-Барлыктың харылзаа белдиринге монтерлап кирген. Бо үениң дургузунда ажылынга кызымак, бүзүрелдиг сеткилдиг ажылдакчы деп коллективтиң хүндүткелин чаалап алган.

Хомушку Кадыг-оол чуртту радио, телефон удазыннары шөөри-биле кызыгаарлаттынмаан. Ол дежурный радист база болуп турар. Эртен эрте радиостанцияны ажыдып, кежээ орай хаап, солун дамчыдылгаларны суурнуң чурттакчыларынга кожуп бериир турар.

Бо каш чылдарның дургузунда мөөнниг алган дуржулгазын Хомушку Кадыг-оол чаа ажылдап келген өөрүнге база дамчыдып турар. Ооң чижээнге Свердловскиге монтерлар курузун чоокта чаа доозуп келген Володя Куулар ам Кадыг-оолдуң өөреникчизи апарган.

М. ДАШ-ООЛ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ИНДИЙ-КЫДАТТА ЧААРТЫЛГАЛАР: Демократтыг Кампучия

1975 чыл делегей социализминиң туруштарының быжыгышкыны-биле, тайбың херээниң чугула тиилелгелери-биле демдеглеттинген. Индий-Кыдатта дайынның айыылдыг одаан узуткаан. Чер бөмбүрээзиниң ол девискээринге үр маааттыыган тайбың келген, ынчангаш Вьетнамның, Лаостуң болгаш Камбоджаның улустары боттарының бүгү күжениишкиннерин чаа ниитилелди тургузарынче угландырган турар телээде, эргежок чугула байдалдар тургустунган.

Вьетнам улус бүгү чуртунуң девискээринге социализмни тургузарынче кирген. Лаостуң улузу Улусчу-революстуг партиязының удуртулгазы-биле национал-демократтыг революцияны боттандырып дооскан болгаш, экономикага база ниитилел тургузуунга чаартылгаларны кылып эгелээн. Ол чаартылгаларның сорулгазы болза капитализмни оюп эрткеш, социализмни тургузары болур. Камбоджа хамаарышпас хөгжүлдениң оруунда туруп алган. Январь бешке ооң найысылалы — Пномпеньниң кырында Демократтыг Кампучияның түгү киискип үнген, күштүг болуп кирген чаа конституцияга дүүштүр Камбоджаның чаа ады кымер дылга ынчалдыр чарлыланыр апарган.

Демократтыг «Кампучия — ажылчыннарның, тараачыннарның, бүгү ажылчы чоннарының улусчу күрүнези-дир. Ында бүдүрүлгениң бүгү-ле чепсек херекселдери күрүнениң болур ийикпе, азы коллективтиг өнчү болур деп, ол конституцияда чугаалаан.

Демократтыг Кампучия даштыкы политикага хамаарыштыр бот-эргениң болгаш бүрүн бүдүн девискээрлиг турар чорукту хүндүлээрин ге үндезилээш, бүгү чурттар-биле эки харылзааларны тудар, колониализмге удур, улустарның хамаарышпас чоруу, тайбың, найырал, демократия, бүгү делегейге чөптүг чорук болгаш социал дептиилге дээш демиселжир бодалдыг.

Демократтыг Кампучияның күрүне сүлдезинде — суггарылга каналдарлыг рис шөлдери, рис сыптары-биле хоолээн завод бажыңнары бар. Чаа Лаоска болгаш Вьетнамга ышкаш, Чаа Камбоджага ам кол чүве — дайынның аар уржуктарын узуткаар, улус ажыл-агыйын катап тургузар болгаш хөгжүдер талазы-биле тургузукчу ажыл-чорудулга болур, ынчангаш чаалап алдынган хамаарышпас чорукту материал талазы-биле быжыглаары, калбак массаларның амыдырал деңнелин бедидери болур.

Совет кижилер, социалистиг дем каттыштырылгалыг чурттарының улустары, бүгү дептиилгелиг кижи төрелгетен Индий-Кыдаттың чаа амыдыралды тургузуп турар ол улустарының талазынга туржуп, оларны деткип турар.

чук-шиңгээзиниң бүдүштүүн айыткаш. Португалияның Компартиязы ындыг чоруктарның үнүп келгениниң чылдагаанарын ыяк истеп-хынаарын, буруулугларны ылередир тыварын болгаш шиңгыы кезедирин негээн. Моон-биле холбаштыр Португалияның Компартиязы бүгү-ле демократтыг болгаш дептиилгелиг күштерниң чаңгыс эвин быжыглаарынче, фашизмниң катап тургустуарының айыылынга удур, социалистиг оруктап хөгжүүр чаа, демократтыг Португалияның тургузуушкунун ледир аглыш эвес будуштуг болдурар дээш демиселдиң калбак фронтузун тургузарынче кыйгырган.

1976 чылче Португалия нарын болгаш хөй чүүлдер чорушкен байдалда кирген. Бир талазында, революцияга ыжээниң аңгыларның каракызыл удурланыышкыны тура-даа, фашистиг диктатураның тавантайының адаанга бежен чыгам чыл туруп келген ниитилелди үндезини-биле эде тургузар дээш демиселдиң херээ үргүлчүлеп турар. Демократтыг хосталгаларны колдуунда хайдырган. Үлетиүрнү национализастаан чорук монополистиг капиталга чогуур согуушкунну тавары тырган. Колээде чартык феодалдыг корум чурумнарны чок кылбышаан, аграр реформазы чедиишкинниг эртип турар. Боттарының дыка хөй экономиктиг болгаш социал негелделерин хандырарын ажылчы чоннар чедип алган.

Өске талазында, Португалияның экономиктиг байдалы дыка берге. Делегей монополияларының болгаш национал монополияларның үр үе иштинде будулдурууткунна рының, а ол ышкаш капиталистиг күрүнелерниң бузаа лаашкынның уламындан ооң экономиказы дорайтаан. Барык чукту хаара туткан ниити экономиктиг болгаш саңхоо кризизиниң бак салдары португал экономикага база дегген. Өртек-үне аартап турар. Ажыл чокталыышкыны массалыг болуушкун апарган.

Чуртта политиктиг байдалды алыр болза, 1975 чылдың тоңчузу Чепсектиг күштер шимчээшкининиң иштинге шынгыы чорулдээ-биле, эрге-чагырга органнарында мөөрейлиг болгаш барыын үзелдиг күштерниң туруштарының чамдык быжыгышкыны-биле, реакция күштериниң айыылдыг идепкейжээни-биле демдеглеттинген. Политиктиг кризис мынчага чедир бүрүнү-биле таарыштыр шииттирлеттинмээн, 6-гы Түр чазакты эде органызастаарынга хамаарыштыр чорулдээлер соолгу хүннерде колдуунда ажып эртинген-даа болза, ол айтырыг талазы-биле чугаалажышкыннар узамдытып туруп берген.

ПОРТУГАЛИЯДА НАРЫН БАЙДАЛ

Чаа чылды байырлааары Португалияга шыңгыы мецилдежиишкиннер-биле бойлай берген. Порту хоорайда болгаш Лиссабонуң чоок-кавыларында ноябрь 25-тиң болуушкунунуң соонда хоругдаттырган шериг албаннигларны чыттырып турар кара-бажыңнарның чанынга январь бирде болган чыскаалдар үезинде полиция боо-чепсек ажыглаан, ооң түңнелинде Португа үш кижи олурткен болгаш алды кижи балыглаттырган.

Ол болуушкуннар португал хөй-ниитиниң улуг дүвүреззин хайныктырган. Барыын үзелдиг күштериниң соолгу айларда чуртка хайныктырганы политика талазы-биле дүшкүүрлүг чорукту ол болуушкуннар база көргүскен. Ол мецилдежиишкиннериниң ылергей-ле ажыл чок. Үрмектеп садыгларр өртектер ийи чыл дургузунда 32 катап немей өскен. Массалыг деранилээшкиннерниң болгаш бүгү-ле хосталгаларны базарының политиказы бүгү делегейде килеңнээшкинни хайныктырган, чили хунтаны делегейде улам-на чаасказыдып бар чыдар.

Үймээнни белеткээрингэ болгаш организастаарынга аң идепкейлиг киржиишен ындыг аммтаннарның бейин Пиночетте башкаламышкызы ооң политиказын бүрүн буураашкынга чедирип келген. Чилиниң президентизи чораан, чуртта эң улуг дээн христиан-демократтыг партияның баштыңы Эдуардо Фрейниң бо хүннерде залеп алган туружу ооң бадыткалы болур. Сальвадор Альендениң чазаан дужурге-ниинге бир дугаарында байыр чедиргеннерниң бирээзи болгаш чили халапка улуг рольду ойнаан шак ол кижи Пиночет-биле кады ажылдаарындан мырыңнай пуут ойтаавн. Чурттуң президентилери чораанарны, а ол ышкаш политиктиг кочну ажылдакчыларны чалап киириштирип турган, хунта чаныга чөвүлээр эргелиг орган кылдыр Пиночеттиң тургузуп алырын бодап турары күрүне чөвүлел чүвениң составынга кирер дугайында генерал-диктаторнуң саналын Эдуардо Фрей хүлээзээн. Президент чораан болгаш болуунуң кедергей реакциялыг үзели-биле сурагжаан Хорхе Алессандри харын диктаторнуң ол саналын күзелдиг-биле көрүп турар.

Пиночеттиң политиказының ат-сураанын чурттуң иштинде бужартазны, хунтаны чаасказыралыр чорукту делегейде улам озун турары ха-

ПИНОЧЕТ ЧААСКААНЗЫРААН

«Чили хунта бууран турар», «Диктаторжу ёзу-чурум божаннаан», «Пиночеттиң таладакчыларының хурээлени чыырлып турар» деп эгелер-биле даштыкы солуннар бедик эрге-дужаалдыг бөлүк генералдарның «үймээниниң» дугайында Чилиде хөй санныг дыңнадыгларны соолгу хүннерде парлап турар. Ындыы хуусаазы март кылдыр Пиночетке кылган шыңгыы негелде бижиинге ол генерал диктаторну дужерин негээн болгаш «чурттуң чорудуп турар углаашкынын доп-доразы боттуу-биле эде көөрүн» айыткан. Бир янзының пиночетчи гестапозу болуп, чуртта кара турамында ажылап, кандыг-даа хоойлуларны херексевейн судтаашкыннарны болгаш дерзиилээшкинни түлгедип турар национал разведка эргелели (ДИНА) дижир чүвени дужурерин ол генералдар негээн.

Генералдарның негелделери — Пиночеттиң ёзу-чурумунуң буураашкынының тодаргай херечизи-дир. Моон-биле холбаштыр Англияның «Таймс» солунунуң демдеглээни ёзугаар алырга, эрге-чагыргага бодунуң турган үезин политика-даа, экономика-даа, моральдыг талазы-биле шыналыктырып шыдавааның ам Пиночет миннип алыр чогуур». Шынап-ла, хунтаның экономиктиг политиказы чуртту буураашкынга таварыштырган. Бүдүрүүшкүн соксаал чокка кызырлып турар (соолгу чылда 25 хуу), инфляция кедергей дүргеш өзүп келген (ол-ла чылдың дургузунда 340 хуу чөккен). Чилиниң бот ажыл-чорудулгалыг чонунуң 15 хуузу кылыр ажылы чок. Чилиниң ажылчыннар кылыр ажылы чок. Ынчаарга Сантьягодан дыңналдыглар ёзугаар алырга, 1973 чылдың сентябрьда болган фашистиг эргелдениң инициаторларының бирээзи — Чилиниң шериг-агаар күштериниң командылакчызы Густаво Ли Гусманының ол он генералдың таламында туруп турары ол фактызы оларның сорулгазы ук ёзу-чурумнуң чүгле даштыкы хевирин өскертгени, ооң режимниг утказын хевээр арттырары болуп турарының дугайын херечилеп турар.

А. БИРЮКОВ,
Ю. ЛОПАТИН,
А. МЕДВЕДЕНКО.
(СЭТА).

Аңгы-аңгы диптерден: допчузу-биле

● **НЬЮ-ЙОРК.** Чоокку Чөөн чүктүң дугайында айтырыглар-биле чугаалажыры-биле Айыыл чок чоруу чөвүлелиниң хуралы КНО-нуң ында квартира-штабында ажыттынган. Аңаа киржири-биле Палестинаның Хостаар Организациязының төлээлерин база чалаан. Израильдиң чазаа ол хуралга киржириндан ойталаар деп турар. Ооң ол ойталаашкынын КНО-нуң бодунда-даа, бүгү делегейде-даа буруу шаап турар.

● **АДДИС-АБЕБА.** Африканың 23 күрүнелери АЧЭ-ниң кежигүнү чурттарының күрүне болгаш чазак баштыңнарының мында боор турар онза ассамблеязынга Анголаг дугайында каттышкан резолюцияның төлевилелин киирген. Ангола Улус Республиканы хүлээн көрүүнче болгаш аңаа бүгү талазы-биле дузалажырынче кыйгырган. Мурнуу Африка Республиканың ФНЛА болгаш УНИТА-биле сугээлешкен агрессиязын шиитпирлиг буруу шаап шаан ол төлевилелде АЧЭ-ниң кежигүнү чурттарны ол агрессияга политиктиг, дипломаттыг болгаш шериг-даа талазы-биле удурланыышынче кыйгырып турар.

● **БЕЙРУТ.** Январь он бирниң хүнүнде национал-патриоттуг күштер-биле барыын үзелдиг партияларның чепсектиг бөлүктериниң аразынга кадыг допчуун тулчуушкуннар Ливанның найысылалының төвүнге болган, ооң чөөн талакы кызыгаарынга боор турган. Ол-ла хүн Захле хоорайга, Триполи районунга болгаш Бейруттуң соолгу талазында Дбайя деп черге атыжалдажыышкыннар база болган.

● **МАДРИД.** Чурттуң бүгү-ле хоорайларында, мөжулерында демократтыг үнелиг чаартылгаларны кылырын, ажылдаарының садалын эки жишеерин негээн ажылчы чоннарның ажыл соксадыышкыннары, чыскаалдары, митингилери үргүлчүлеп турар. Металлургиа ажылчыннарының ажыл соксадыышкынынга удур хемчег алыры-биле эрге-чагыргалар профэвилелдериниң 23 удуртукчуларын тудуп хоругдаан. Мадридтиң тудугжулары, Барселонаның харылзаачылары-муң-муң ажылчы чоннар база ажыл соксадып турар. Испанияның ажылчыннарының боттарының эргелери дээш демиселн улам калбарып турар. Январь 16-да Мадридтиң ажылчы чоннарының бүгү ниити ажыл соксадыышкыны база болур.

● **ДЕЛИ.** Чоннуң эң-не айыыл-түреңгии кезээ болур «харидшаннаар» дээр кижилерниң 150.000 хире өг-бүлелери чүгле Харнана штатка бежен эрткен чылын чурттаалга черлерин тудары-биле тускай участоктарны алганнар. Бо чылын чер участоктарын ам-даа 200.000 өг-бүле алыр деп турар.

(СЭТА)

АМЕРИКАНЫҢ КАТТЫШКАН ШТАТТАРЫ

Экономиканың кошкаар-даа эвес кудулап баткан чоруу чуртта бурууу-биле ажыл чок 8 миллион кижиге чаа тывдың байырлалын өөрүшкү чок болдурган. Ында неделяда бүрүзү-биле ажылдавайн турар кижилер база-ла ол хире.

ЧУРУКТА: кандыг-даа ажылга кирерин манаан кижилерниң даштын ээлчегге чыскаалдыр туруп турары.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

Хөй уруглардыг иелерни „Иениң алдары" орден-биле болгаш „Иениң медалы" медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Төнчүзү. Эгези № 7 «Шында»).

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Хуурак Шкый Монгушевна **Седен** — Ак-Туруг суурда ог-бүле ээзи.

Александра Кыргысовна **Хуурак** — «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чүсүкей Ховадыговна **Даржай** — Чаа-Хөл суурда ог-бүле ээзи.

Серенмаа Тюлюшевна **Ирчек** — Ак-Тал суурда ог-бүле ээзи.

Көк-кыс Донгаковна **Ховалыг** — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анай Сандановна **Аныйй-Бегзи** — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Оказанчиковна **Орус-оол** — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Чочагай Кыргысовна **Сан-оол** — Шагаан-Арыг хоорайда ог-бүле ээзи.

Вера Ваас-ооловна **Чондак** — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Александра Туматовна **Шойну** — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Валентина Самбуевна **Кунга** — «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

ЭРЗИН РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Далар Малчыновна **Муна** — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Долгар Теребижиевна **Учурал** — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Шоонаун Сагачиевна **Чыпсымаа** — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сагаачы Сатовна **Допчут** — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Белекей Калбаевна **Долзатмаа** — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Херел Тукочудаевна **Каваа** — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Чурук Саяновна **Чымба** — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Нүүкей Сотпаевна **Баанай** — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Самыжаа Кумбуновна **Базыр** — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Тамара Арековна **Дежитмаа** — район эмнелгезиниң баклаборантызы.

Шудуу Кунгаавна **Дүнчүр** — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Чудуумаа Шагаановна **Мендигаачи** — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Делгер Дамдынсуевна **Сагаачи** — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Чалзира Мижиковна **Сенчи** — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анчымаа Чылбак-ооловна **Баадыр** — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Чечек Кыргысовна **Барыы** — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Авыкмаа Серюкмаевна **Дамчай** — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Сайлык Даниловна **Кенден** — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Саартай Доптановна **Крылова** — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Тамара Доптановна **Ойдуп** — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Анай Дамдыновна **Ондар** — райпо магазининиң садыгжызы.

Чалчы Чамтаковна **Сотпам** — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Долзат Саяновна **Дукар** — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Калдар Самдановна **Комбу-Сюрюн** — ВЛКСМ райкомунуң ажылчыны.

Чинжитей Хандыкаевна **Лаажап** — Эрзин суурда ог-бүле ээзи.

Аңгыр Дугеровна **Маязат** — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Кунзеңмаа Севилмаевна **Маа-Хөө** — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Бырат Тоевна **Норбу** — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Тамара Дочтаковна **Ойдуп** — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Б. ДОЛЧАҢМАА.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **С. КРАСНЫЙ.**

Кызыл хоорай.
1975 чылдың декабрь 18.

МАССАЛЫГ ОРГАНИЗАЦИЯ

ДОСААФ-тың VII съездизинге бистиң чурттувуста эки туре ниитилелдери чугула болгаш ажыктыг херекти боттандырып турар деп демдеглээш, ук ниитилелди барык-ла бүгү улуг улустарның, азы чурттакчыларның хөй кезииниң улам массалыг организациязы болдурарын бирги чергениң сорулгазы кылдыр айыткан.

Ол айтышкыннарны боттандырбышаан, ДОСААФ комитеттери болгаш организациялары ук ниитилелдиң хүрээлелин, оон эге организацияларының санын өстүрер, чурттуң экономиктиг база камгалал күчүзүн быжыглаары дээш төлептиг салышкынын киирип келген. Оларның мындыг чүткүлү эки түңнелдерни берип турар. Бир эвес 1971 чылда республикага ДОСААФ-тың 22 муң кежигүнү турган болза, бо хүннерде оон хүрээлелинде 38 муң кижи санаттынып турар.

Тоску беш чылда ол ниитилелдиң өзүлдези бедик темпилиг болганын чүгле 1973—1975 чылдарда ДОСААФ кежигүнүнге 10 муң кижи немешкени тодаргай херечилеп турар.

Ол өзүлде таварылга эвес. Совет кижилер төрээн партиязының: «Чоннуң кылып тургускан бүгү-ле чүүлдери—идегелдиг камгалаттынган турар ужурлуг!» деп чагыын боттарының хаяы чоок херээ кылдыр угаап билип турары ол-дур. Партия болгаш совет органнарның айтышкыннарын боттандырбышаан, комсомол болгаш ДОСААФ организациялары республиканың аныяк-өскенниң ортузунга шериг-патриоттуг болгаш камгалал-массалыг ажылдарны хөгжүдер база улам нептереңгей болдурар талазы-биле эдээн хөй хемчеглерни боттандырып келген. Совет кижилерниң революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдары-биле холбашкан черлер-биле походтарга, школачыларның «Зарница» болгаш «Орлёнок» деп шериг-биле оюннарынга кады киржип, шеригге келдиртир назылыг база шериг баар аныяктарны Совет Чепсектиг Күштерге белеткээриниң системазында чугула черни ээлеп турар.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң, Шериг-Агаар Күштериниң хүннеринге алдар болдурган камгалал-массалыг ажылдарның айлары, неделялары организастыг эрттирип келген. Ындыг камгалал-массалыг айны чаңчыл ёзугаар 1976 чылдың январь 23-тен февраль 23-ке чедир эрттирер дугайында доктаалды профэвилелдерниң область чөвүлелиниң президиуму, ВЛКСМ обкомунуң бюрозу болгаш республиканың ДОСААФ обкомунуң президиуму кады хүлээп алган. Бо удаада ол айны онзагай байдалга демдеглээр. Ону партияның XXV съездинге уткуштур. Совет Армияның болгаш Шериг-Далай флодунуң 58 чыл оюнга база республикага ДОСААФ организациязының тургустунганындан бээр 30 чыл болур оюнга тураскаадып турар. Бо талазы-биле ажылдап кылдынган хемчеглерни боттандырарынга, биске мурнундагызы ышкаш, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, бүгү аныяк-өскен, чурттакчы чон идепкейлиг киржир дээрзинге бүзүрел улуг.

Республика найысылалында дыка хөй комсомол организациялары күш-ажылчы коллективтерде болгаш өөредилге черлеринде камгалал-массалыг база шериг-техниктиг хемчеглерни эрттирериниң эгелекчилери болгаш организакчылары апарган.

Шеригниң эге билиглеринге аныяктарны белеткээриниң шынарын бедидер талазы-биле Каа-Хем болгаш Бии-Хем районнарда ДОСААФ комитеттери болгаш эге организациялары хөй ажылдарны чорудуп турар. Олар ДОСААФ-тың өөредилге организациялары-биле кады армияга болгаш флотка чугула шериг-техниктиг тускай мергежилдерге шериг баар назылыгларны белеткээринге киржип турар.

Амгы үеде республикада шеригге баар оолдарның үжүнүң бирээзин-ле, а чамдык районнарда харын-даа — ийи кижиниң-не бирээзи шериг-техниктиг тускай мергежилди баш удур чедип ап турар. Оон аңгыда ДОСААФ республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң хереэнге улуун киирип, чылдың-на улус ажыл-агыйынга 3 муң ажыг техниктиг кадрларны белеткеп берип турар. ДОСААФ-тың спортчу командаларында болгаш секцияларында ийи муң ажыг оолдар, кыстар доктаамал киржип турар.

Ол талазы-биле ДОСААФ-тың ажыл-чорудулгазы чүгле шериг назылыг оолдарны Төрээн чуртун камгалаарынга белеткеп турары-биле кызыгаарлаттынмас, олар кадык, шыырак, дидим, чүрээкир болгаш бедик мөзүлелдиг кылдыр кижизиттинип турарындан аңгыда, бүдүрүлгеге ажылдап билир, күш-ажылга ынак кижилер болуп өзеринге дузалап турар.

ДОСААФ-тың бот-орулга-чарылгалыг ажыл-чорудулгазындан орулга өскен. Бир эвес 1971 чылда Кызылдың автомотоклуву 50 муң рубль карылгалыг болуп турган болза, ам бо чылын ДОСААФ-тың Кызылда автошколазының киирип алыр орулгазы, баш удур санаашкын ёзугаар 100 муң рубль ажыг болур. ДОСААФ обкому бот-орулга-чарылгалыг болурун шиитпирлээш, партия обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң деткимчезин ап, улус ажыл-агыйының мергежилдиг кадрларын белеткээрин улам көвүдедип, оон хевирлерин калбартып эгелээн. Бо хемчеглерниң түңнелинде ДОСААФ обкому 60 беш чылда 220 муң ажыг рубльдиң арыг орулгазын ап болур аргалыг апарган.

Чедишкиннер-биле чергелештир ДОСААФ комитеттериниң болгаш организацияларының ажылында четпестер болгаш ам-даа чедир кылдынмаан чүүлдер бар. Бистиң ниитилелиске чоокшулашкан хөй нииити организациялары-биле харылзаа ам-даа чедир ажыглаттынмайн турар. ДОСААФ обкомунуң талазындан контрольдуң кошкак болуп турарының хоразындан Эрзин болгаш Өвүр районнарда ДОСААФ комитеттериниң эге организацияларының ажылы эреңгей. Ында эге организацияларның ажыл-чорудулгазы колдуунда дадывыр хавырары-биле болгаш ДОСААФ лотереязын тарадыры-биле кызыгаарлаттынып турары четпес.

О. НАМЧЫЛАК,
ДОСААФ Тыва обкомунуң даргазының оралакчызы.

ТОДАРГАЙ БАДЫТКАЛ

Совет парлалгага кижилерниң хандыкшылы кажангызындан-даа артык апарган. Ол болза совет улустуң билииниң болгаш культуразының бедээнин бадыткап турар. Оон чижээн Улуг-Хемниң «Ак-Туруг» совхозунда чаа чылдың чагыдылгазындан көрүп болур.

Бо чылын «Шынны»—262, «Тываның аныяктарын»—289, «Тувинская правданы» — 61 экземплярны бижиткен, топ солуннар болгаш журналдар—522 болган. Ол болза шуптузу кайы-даа чылдан бедик болганын, колдуунда чыл хуусаалыг чагыттынганын херечилеп турар.

Парлалга чагыдылгазынга Чудурм Анайбаш, Тамара Базыр-Сады ышкаш почтачыларның, Саган Монгуш, Кунгаа Анай-оол, Данзырын Монгуш ышкаш малчыннарның идепкейлиг киришкенин демдеглээри чугула.

С. СОТНАМ.

«Шынның» конкурузунче чалап тур бис

КОНКУРСТУҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ

Бо чыл дээрге совет кижилерниң амыдырал-чурттаалгазында онзагай чылдарның бирээзи. Бистиң чурт тоску беш чылды чедиишкиннег дооскаш, онгу беш чылче кирипкен. Ам удавас СЭКП-ниң XXV съездизи ажыттынар. Оон шиитпирлерин амыдыралга боттандырар чаагай херек совет кижилерниң улуг-хуузунга онаажып, оларны улам хей-аът киирер. Онгу беш чылдың баштайгы чылынче совет улус сорукгуг, бир демниг кирипкен. «Шынның» чаңчыл болган конкурузу оларның эрес-шудургу ажыл-ижинге, байлак чаагай амыдырал-чурттаалгазынга тураскааткан. Эң эки очерк, рассказ, репортаж, чурумал, фельетон болгаш чугула айтырыг көдүрген чүүл база эки фото-чуруктар дээш чарлаттынган бо конкурс 1976 чылдың январьдан декабрь 20-ге чедир уламчылаар.

Коммунизм дээш демиселге совет кижилерниң эрес-шудургу, чогаадыкчы күш-ажылын, Коммунистиг партияның, Совет чазактың доктаамал сагыш салышкынының ачызында тыва черде боттанып турар чаартылгаларны долу фактылыг, тода бадыткалдыг кылдыр уран-чечен, бедик идейлиг деңнелге бижип көргүзери болур. Бо бүгүнү чырыдарда Коммунистиг партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин болгаш онгу беш чылдың планнарын амыдыралга боттандырар дээш совет кижилерниң мзадырлыг ажыл-ижин, шынар дээш демиселиин болгаш эп-найыралдың күжүн көргүзерин удуртулга болдурар.

Коммунистиг тургузуушкунуң бүгү-ле участоктарында массалыг социалистиг чарыштың калбарышкынын, совет ажылчын ангыйын, колхозчу тараачыннарның, улусчу интеллигенцияның күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүп, ол херекке бедик харысалгалыг болур чоруктун дээре үлегер-чижектерин көргүзүп турарын, улустарның акы-дуңмалышкы найыралының күжүн, үлетпүрде, кодээ ажыл-агыйда, транспортта, тудугда, башкылаашкынында, культура тургузуушкунунда эртемниң чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы нептерeдиринге боттарының төлептиг салышкынын киирип турарларның дугайын уран-чечен, ханы идейлиг деңнелге көргүзери конкурстуң кол негелдези болур.

Совет боттуг амыдыралдың эки чижектерин тода көргүзерде, коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүнүң канчаар сагыттынып турарынче кичээнгейни салыр ужурлуг. Очерк, рассказ, чурумал, репортаж, фельетон болгаш чугула айтырыг көдүрген чүүл бүрүзү-ле кижилерниң ниитилелге болгаш өг-бүлеге төлептиг мөзү-шынарны нептередири-биле чергелештир бистиң бурунгаар шимчээшкиннивиске шаптык болуп турар бүгү четпестерни чидиг, принципиалдыг шүгүмчүлелдиң одунга таварыштырган, коммунистиг кижизидилгениң хереэнге салдарлары чедирген турары чугула. Фото-чуруктарга кижилерниң күш-ажылын, өөредилгезин, культурлуг дыштаныылгазын, найыралын; экономикада, культурада — бүгү-ле депшилгелиг чаа чүүлдерни, Тываның бойдузунуң чараш чуруңалдарын солун этюдтарга эң эки композициялыг, идейлиг утказы ханы, шынарлыг кылдыр көргүзеринче кичээнгей салыры негеттинер. Чуруктарны тырттыргаш. кылагар (глянцевая) саазынга 18x24 хемчээлдиг, кончуг тода костур кылдыр парлааш чорудар. Очерктиң, рассказтың, чурумалдың, репортажтың фельетоннуң, азы чугула айтырыг көдүрген чүүлдүң болгаш конкурска киирер өске-даа материалдарның сөзүн бижик машиназынга кагыскаш, чок болза өдүрүглер аразы хос кылдыр (2 интервалга) хол-биле чараштыр, тода бижээш чорудар.

Конкурска кандыг-даа парлаттынмаан чогаалдарны хүлээп алыр. Ону «Конкурска» деп айтыр апаар.

Конкурска дараазында шаңналдарны доктааткан.

1. Эң эки очерк, рассказ, чурумал, репортаж, фельетон болгаш чугула айтырыг көдүрген чүүлдер дээш:

Бирги шаңнал (чаңгыс) 50 рубль.
Ийиги шаңнал (ийи) 35 рубль.
Үшкү шаңнал (ийи) 25 рубль.

II. Эң эки фото-чуруктар дээш:

Бирги шаңнал (чаңгыс) 25 рубль.
Ийиги шаңнал (ийи) 20 рубль.
Үшкү шаңнал (ийи) 15 рубль.

Конкурс жюризиниң составында чогаалчылар, журналистер кирип турар.

Конкурстуң материалдарын дараазында адресче чорудар.

Кызыл хоорай. индекс 667000. Шетинкин-Кравченко, кудумчузу, бажың № 3, «Шын» солуннуң редакциязынга. («Шынның» конкурузунга).

«Шынның» конкурузунга идепкейлиг киржип, чогаадыкчы чедиишкиннерлиг болурун номчукчуларга күзеп тур бис.

«ТЫВАНЫҢ ДЕЛГЕМНЕРИНДЕ»

Барлык школазының башкызы Ооржак БАЗЫР-ООЛДУҢ чураан чуруу.

ХООЧУН ХОККЕИСТИ ҮДЭЭН

Орус хоккейниң ойнакчылары, оон сонуургакчылары чоокта чаа Николай Дураковту байырлалдыг-биле үдээн. Дөртен харлыг хоочун ойнакчы дошка ойнаарын соксаткан. Мячилиг хоккейге делегей федерациязы спорттуң бо хевирин сайзыралдырынга бедик ачы-хавыязы дээш мячилиг хоккейниң төөгүзүнде бир дугаар ону алдын медаль-биле шаңнаан. Мячилиг хоккейге делегей федерациязының техниктиг комитединиң даргазы, сураглыг швед специалист Вальтер Ягбрант бо болуушкунну тайылбырлап тура, мынчаар чугаалаан:— Дураковту бүгү үелерниң эң дээре хоккеизи деп санаар мен.

Алдарлыг спортчу. «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи Николай Дураков чээрби бир чыл дургузунда дошка ойнааш, Бүгү-эвилелдиң чемпионаттарының тос алдын медальдарын, делегей маргылдааларының чеди ээди шаңналын алган. Сеелгү ойнаан чылында оон шаңналдарынга база бирээ немешкен. Европа чемпионнарының Кубогу дээш болган маргылдаага бодунуң клуву — Свердловскиниң командазы дээш тергиин эки ойнаан.

Николай Дураковтуң дыка хөй чажыттары маргылдааларга кирипшестей берген-даа болза, мынчалза-даа оон спортчу формазы ам-даа тергиин эки. 1975 чылдың марта ол сеелгү мячин кирр каккан, а ийи он чылдарда 568 мячини киирген.

Николай Дураковка делегей федерациязының алдын медалын кажан тывысып турда, Свердловскиниң Төп стадионун хоккейниң муң-муң сонуургакчылары ээлепкен. Оргаазында «он» деп сан бижээн хоккей хөйлежин чаңчыл ёзугаар аныяк хоккеистеринге ол дамчыдып берген.

Нижний Тагилдиң спорт организацияларының төлээлери Дураковка тураскаадыг шаңналдарны тывыскан. Бо хоорайга ол төрүттүнген, өскен, дошче бир дугаарында үнген. Металлургия комбинадының электри кайнакчызынга ажылдавышаан, бодунуң бүдүрүлгезиниң командазынга ойнап турган.

Совет Армияның капитаны Николай Дураков тренер ажылынче кирген. Хоккей ойнап чоруп турган-ла, Свердловскиниң башкы институдунун күш-дамыр кижизидилгезиниң факультедин ол дооскан. Орус хоккейниң уран чүүлүнге бодунуң алувунуң чүс ажыг оолдарын ол ам өөредир.

В. ДЕМИН.
(ПМА).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 14-ТЕ

МОСКВАДАН

7.30—«Югослав Социалистиг Федеративтиг Республика». Өңнүг.
8.00—«Эш ыры». Музыкалыг эстафета. Өңнүг.
9.30—Фигуралыг чуңгулаашкынга Европа чемпионаты. Эжеш чуңгулаашкын. Кыска программа. Швейцариядан өңнүг дамчыдылга.
10.30—Омскиниң нефть болбаазырадыр комбинадының ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. Өңнүг.
11.00—Медээлер.
11.10—«Делегейни дээскиндир». Антарктида.
11.40—Киножурнал.
11.50—«Чурук бүрүзүнде—хүн». Өңнүг.
12.05—Экранда — кинокомедия. «Эккеп октапкан уруг». Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

13.15—«Кол конструктор». Документалдыг телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары.

МОСКВАДАН

15.15—«9-ку студия». Өңнүг.
16.15—Концерт.
16.25—«Колхида балладазы». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези.
17.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.
18.15—«Аяк шайны ижип ора». Дамчыдылга.
18.45—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

18.55—Фигуралыг чуңгулаашкынга Европа чемпионаты. Эжеш чуңгулаашкын. Кыска программа. Швейцариядан өңнүг дамчыдылга.
20.00—Медээлер.
20.15—«Колхида балладазы». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези.
21.20—«9-ку студия». Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

22.20—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

22.30—«Эртем—бөгүн». Өңнүг.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ЯНВАРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дельфин хүнү» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, «Мөгениң девии» 20.40 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Оолдарның күзел бодалы» 9.50, 11.10, 12.30, «Солангылыг аас-кежиктиң сылдызы» (2 сериялыг) 13.50, 17.05, 20.20 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Сагыш мышкаш чаан огаү» 15.00, «Мыйыстыг бастион» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Автомобиль, скрипка болгаш Клякса деп ыт» 15.00, «Агаарга эжиндирикчи» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ «Кышкы арга» деп фотоэтюду.

«БУРАН»-БИЛЕ АРГАЖЕ

ЯРОСЛАВ ОБЛАСТЬ. Рыбинскиниң мотор тудуунуң заводунуң бүдүрүп үндүрүп турары хар кыры-биле чоруур «Буран» деп машинаны аңчылар, малчыннар, ыяш ажылының ажылдакчылары дээжок ажыглап турар. Хар кыры-биле чоруур машина күчүлүг шимчедикчилиг болгаш берге черлерге белен тергулбас.

ЧУРУКТА: «Буран»-биле аргаже чоруп турары.

С. МЕТЕЛИЦАНЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага шокар булуттаар, хар чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы даглыг черлерге 11—16, өскелеринге 20—25 градус соок болур.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы 21—23 градус соок.

СИБИРЬНИҢ АРЖААН СУУ

Красноярскиниң эзиртпес суксун суглары кылыр заводунда Сибирьниң чыл санында-ла он миллион шил ишти аржаан суу кылып үндүрер цехти тудуп эгелээн. Край төвүнден ырак эвес Божановск деп черден геологтарның шинчилеп тыпкан аржаанындан минералдыг сугну алыр ужурлуг.

Ол бүдүрүлге черинде чаартылгаларны кылган, дериг-херекселдерни эде тургускан. Ол завод чаа цех ажылдап эгелээн соонда эзиртпес суксуннар кылырының талазы-биле Сибирьде эң улуг бүдүрүлге чери болу бээр.

(СЭТА-ның корр).
КРАСНОЯРСК.

СОНУУРГАКТАРГА

ОЙНААРАКТАР МУЗЕЙИ

БЕРЛИН. ГДР-ниң мурнуу талазында Зайфенеда калбаа-биле билдингир ойнааракта музейинге ону 1953 чылда ажытканындан бээр ГДР-ден болгаш он-он даштыкы чурттардан үш миллион ажыг көрүкчүлер чораан.

Ол солун музейде элээн каш муң экспонаттар бар. ойнааракттарны колдуунда-ла ыяштан кылган. Оларның төөгүзү дыка солун болуп турар.

СЕРЕҢГИ ЫЯЖЫНДАН

БУХАРЕСТ. Найысылалдың чурттакчызы Траян Джеорджескуның ынак ажылы—серeңги ыяжындан янзы-бүрү хылдыг хөгжүмнү кылыры. Ол ам хылдыг оркестрни тургузуп алган. Ол оркестр иргилдек, скрипкадан болгаш гитарадан тургустунган. Чаңгыс ниилдп кылырынга аңаа 280.000 сереңги херeглеттинген.

БАЛЫКТАР ЭМЧИЛЕРИ

ТОКИО. Японияның балык тудар ажыл-агый эргелели балык фермаларында янзы-бүрү ээреглерының тыптып турарын бармыдаалагаш, балык аарыын эмнээр талазы-биле чылдың-на 50 специалисти белеткээр деп турар. Амгы үеде Японияда балык өстүрүп турар 20.000 фермалар бар.

Фермаларда балыктарның массалыг-биле аарып турарының бир чылдагааны болза, кылымал төлдерже үлетпүр артыкчылдарын контроль чок октап турарында деп, Японияның балык тудар ажыл-агый эргелели санап турар.

КАҢДААШКЫНДАН

АДДИС-АБЕБА. Эфиопияның чамдык черлеринге улуг каңдаашкын болган, ынчангаш дириг амытаннар чазыйлааш, чем тып чиириниң чаа аргаларын херeглей берген. Ылангыя бабуиннер моон мурнунда кижилер чурттап турган черлерже кавыдавайн чоразы болза, ам тараа шөлдеринче чүгле үргүлчү кирип турар эвес, харын-даа аыраа куштарны, хураганнарны болгаш өске-даа малдарны тудуп чип турар апарган.

Баубиннер кижиже безин халдап турар апарган дээрзин Эфиопияның медээлер агентствозу чоокта чаа дыңнаткан. Бэй-Бенту суурга не-хереэжен кижи тараа чип турган бабуиннерни ойладып чоруптар аразында, бөлүк сарбашкыннар оон чаш төлүн ыглааттырзын тудуп алгаш, чоруй барган.

(СЭТА).

Чырыдышкын министерствозунуң тудуг секторунга улуг инженер болгаш экономист дарый негеттинип турар. Күзээннерин келири-биле чалап тур.

Келир чери: Авиация кудумчузу, 1. Телефон 33-92.

• • •

Кызылдың ыяш ажыл-агый чери аргага ажылдаар ыжылчыннарны болгаш тудуг ыяжы белеткеп ажылдаар трактористтерни болгаш ажылчыннарны ажылче чалап тур.

Келир черинин адрези: Кызыл, Складная кудумчузу 12 а, телефон 43-54.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63. редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75. пропаганда килдизиниң 31-75 харысалгалыг секретарьның 23-54. партийжи амыдырал килдизиниң 37-13. культура килдизиниң 23-54 кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47 үлетпүр килдизиниң 22-64. чагаа килдизиниң 41-27. информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60. корректорларның 27-41 бухгалтерияның 50-22. солун келбейн баргаша 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 49.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер. полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00015.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 11 (9996) | 1976 чылдың январь 15, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

В. А. Соколовту Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижиии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Аңнымыр-тывыш үлетпүр кооперациязының бүдүрүлгезинге үр чылда кызымаккай ажылдааны дээш база төрүттүнгенинден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр Тожунуң кооператив аңнымыр-тывыш ажыл-агый чериниң доскаар чазаар цегиниң мастери Василий Александрович Соколовту Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижиии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЯ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың январь 13.

ПАРТИЯНЫҢ XVI ОБЛАСТЬ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫНЫҢ ДЕЛЕГАТТАРЫ

Бо чурукта партияның область конференциязының делегады Надежда Степановна Макарова — беш чылдың шалыпчызы. Ол Кызылдың дааранмыга комбинадынга үр чылдарда дааранмычылаан дуржулгалыг мастер. Надежда Степановна аныяктарның үлегерлиг дагдыныкчызы.

Партияның область конференциязының делегады Раиса Сумбаа Кызылдың дааранмыга комбинадының мурнакчы дааранмычызы. Ол тоску беш чылдың планын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен, ам 1977 чылдың январының үлүүнде барган. Хүнде дааранмыр үлүүн 160—170 хуу чедирип, партияның XXV съездизинге төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарыштың мурнуу одуруунда чоруп турар.

Кызылдың автосептелге заводунда Попов алышкылар күш-ажылга үлегер-чижээн чыл бүрүзүнде көргүзүп келгеннер. Оларның улуу Иван Иванович Попов 1957 чылдан бээр СЭКП кежигүнү. Бо бүдүрүлгеге ол 21 чыл ажылдаан.

Бо чурукта Иван Иванович Попов агрегаттарны бедик шынарлыг септээрин үргүлчү чедип ап келген. Ам 1977 чылдың январының үлүүнде барган бо ажылчынны найысылалдың коммунистери партияның область конференциязының делегадынга соңгаан.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур!

ШАЛЫПЧЫ ЭЭЛЧЕГНИҢ ОН ХОНУУ

«Тиилелге» совхозтуң дирекциязы, мында партком болгаш профэвилел организациязы СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур сорулга-биле эрткен чылдан бээр ой-ойде шалыпчы ээлчегни эрттирип турар. Сүт саалдазын улам көвүдедир, малдың чаш төлүн мейди камгалап алыр, часкы тарылгага белеткелди дүргедедир сорулга-биле партияның область конференциязы ажыттынгыже чедир ындыг хонукту чоокта чаа бо совхозка база чарлаан турган. Аңаа 570 ажыг кижи киржип турар.

Мында малдың чемгерилгезин улам экижидеринче кичээнгейни улам күштелдирген. Фермаларда чемни бусталдырып ылбырадыр цехтерге саванны буска ылбыраткаш, хээндектээш инекке бээр сорулганы салган. Аңаа совхозта ийи ферманың мал чеми ылбырадып белеткээр цехтериниң ажылчыннары идепкейлиг ажылдап турар. Чижээ, № 1 ындыг цехте 10 ажылчын бир хүнде 25 тонна саваң ылбырадып бустаар, 15 тонналы хээндектээр, 30 тонна чудан белеткээр хүлээлгезин ажыр күүседип турар.

Ийи ферманың ажылдакчылары шалыпчы ээлчегниң он хонуунда 2 тонна 300 кг сүттү бүдүрер, оон 1 тонна 950 кг-ны күрүнеге садар бедиткен хүлээлгени алган. Мурнунда хүнде ортумаа-биле 1800 кг хире сүт бүдүрүп турган болза, малдың чемгерилгезин экижидип эгелээн соонда ол сан 2 тонна 100 кг чедир көвүдээн.

Совхозтуң ийи фермазының ажылдакчылары боттарының аргаларын саваан көргеш, бо кварталда күрүнеге 140 тонна сүт садар планын март 10-да күүседирин шиитпирлээн. Шалыпчы ээлчегниң оң хонуунда № 1 сүт-бараан фермазының коллективиниң күш-ажылчы көргүзүү бедик болуп, хүнде 1500 кг сүттү бүдүрүп, 1486 кг-ны күрүнеге садып турар. Ол-ла фермада бызаа ажаакчылары 7 ажылчын, бызааның хонукта деңзизин 800 грамм чедирип турар.

Машина-трактор мастерскаязында септекчилер бо хүннерде база хайнышкынныг ажылдап, 8 тракторну партияның область конференциязының ажыттынар хүнүнде доозар дээш боттарының аразында чарышты хөлбартаап. Бо хүннерде ол ышкаш совхозтуң хойжуларының чымыжы улам-на улгаткан. Олар кыштаглаашкынны хүр чаагай эрттирер, төрүп эгелээн хойларының чаш хураганнарын мейди камгалап алыр дээш шудургу ажылдап турар.

СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш шалыпчы ээлчег совхозта үргүлчүлевишаан.

Эки иш—әлбек сүт

БЫЖЫГ ҮНДЕЗИН ТУРГУСТУНГАН

Малдың продуктулуун бедидеринге, оларның баш санын өстүреринге, мал чемнерин эки ажыглаарынга, үксаажыдылга ажылын сайзыраңгайжыдарынга, күш-ажылды механизастаарынга болгаш дешпилгелиг технологияны нептередиринге үндезилээш, сүттү болгаш продукцияның өске-даа хевирлерин бүдүрерин улам көвүдедирин хандырар дээрзин болгаш оңгу беш чылдың чыл бүрүзүнде сүттүң бүдүрүлгезин 94—96 млн. тонна чедирерин СЭКП ТК-ның төлевилелинде айыткан. Бо сорулганы күүседиринге «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының ишчилери база боттарының үлүүн киирерлер.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол сорулгалары» деп СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелин ук ферманың коллективи улуг кедурлүүшкүн-биле дөткээн болгаш бедиткен хүлээлгени алган. Ону бээр ферма бо чылын төрүүр чүс инекке оңаштыр 87 бызааны доруктуруп алыр, бызааның хонукта немелде деңзизин 520 грамм чедирер, 50 тонна сигенни, 200 тонна саванны, 25 тонна будук-бүрүнү, 60 тонна сдекти боттары белеткээр. Чылда инек бүрүзүнден 1600 килограмм сүттү саар.

Төлевилелди чугаалажып турар үеде чамдык саанчылар бедиткен хүлээлгелер алгылаан. Чижээлээрге, Дугар Эник-кыс 1950 килограмм, Екатерина Темүр-оол 1700 килограмм, Александра Димит 1650 килограмм сүттү инек бүрүзүнден саарын аазаанар. Ук ферманың коллективи ол-ла совхозтуң Алды-Шынаа сүт-бараан фермазын күш-ажылчы социалистиг чарышче кыйгырган.

«Агаар-бойдустуң байдалы дыка таарымча чок болган-даа болза, кедээ ажыл-агыйның нийти продукциязының чылда ортумак хемчээли мурнундагы беш чылдыындан 13 хуу улгаткан. Чылда ортумаа-биле 87,5 миллион килограмм сүттү бүдүрүп үндүрүп турган, ол дээрге тоску беш чылдыындан дыка хөй». СЭКП ТК-ның төлевилелинде ынча дээн. Бо улуг үүлеге Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының киирген үлүү база бар. Ол коллектив доозукчу чылда 431 тонна сүт бүдүрер планын 516 тонна кылдыр, 350 тонна сүт садар планын 443,5 тонна кылдыр күүсеткен. Тоску беш чыл планы база хуусаадан эрте күүсеттинген. Ынчангаш оңгу беш чылды чедиишкиннинг эгелээринге быжыг үндезин мында тургустунган.

Арыг-Бажы сүт-бараан фермазы—коммунистиг күш-ажылдың коллективи. Оон кежигүннери СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш кызып турар.

О. ДАВАА.

Улуг-Хем район.

Ак-Чыраадан чагаа

СӨЗҮВҮСТҮ ЭЭЛЭЭР БИС

Бо кыштың байдалы белен эвес хире. «Тыва» совхозтуң дирекциязы ону өөренип көргеш, мал чемниниң быжыг курлавырын тургузарын шиитпирлээн. Ол сорулга-биле бир механизастаан звенону Тес-Хемниң Ак-Чыраажа чоруткан.

Хыргыыш белеткээр звенода тос механизаторга үш тракторну, бир сиген кезер машинаны болгаш саваң тырыкчызын быжыглаан. Чаа чылга чедир 356 тонна хыргыышты белеткеп, ажыл-агыйже чоруттувус. Ам СЭКП Төп Комитединиң «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп чугула документизи-биле танышкаш, партияның XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир 200 тонна хыргыышты белеткээрин хүлээнген бис.

Бистиң звеновус кежигүннери аразында майыралдыг, хөглүг болгаш кежээ. Оларның кайызын-даа ылгап мактаары берге. Тракторист Күулар Семис-оол, чүдүрүкчү Хевалыг Кандидат база Шалык Доктугу, шуптузу-ла ажылга кызымак, мөге-шыырак эныыктар.

Ал-орандан болгаш ажыл-агыйдан ырак черге бүзүрелдиг өөрүг ажылдаары өөрүнчүг-дүр. Ынчалза-даа бистиң хей-аъдывыска моондак болуп турар таварылгалар база бар. Оларның эң-не колу—машина-техниканың артык кезектериниң тывылбазы. Тракторлар, сиген кезер машина-даа үрели бээрге, чоок кавыда турлаглар кезнир, олардан диленир улус-тур бис. А оларда база-ла тускай склад чок болгай. Ынчангаш чамдыкта неделя-неделязы-биле ажыл чок олурар ужурга-даа таваржып тур бис.

Чадаананың «Сельхозтехника» каттыжыышкыны Чөөн-Хемчик болгаш Өвүр районнарының Ак-Чыраада хыргыыш белеткеп турар бригадаларының артык кезектер-биле хандырар, үрелген техниказын септежип бээр ужурлуг. Ындыг түрбүжү оз организацияның септекчилери ноябрь айдан бээр мында көзүлбестээн. Бо дугайны чогуур черлерниң өөренип көөрү чугула.

Бистиң звеновустуң СЭКП ТК-ның төлевилелинге хей-аът киирген кежигүннери бедиткен хүлээлгезин хуусаадан эрте, февраль 20-ге чедир күүседирин шиитпирлээнвер. Сөглээн сөзүвүске ээ болур бис.

Н. СОЯН-ДОРЖУ,

звено удуртукчузу.

ТЫВА—ХАКАСИЯ

1975 чылда социалистиг чарыштың түңнелдери

	Тыва	Хакасия
	План күүселдези (хуу-биле)	
ҮЛЕТПҮР		
Продукция сайгарылгазы	103	102
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	104	102
ТУДУГ		
Бүрү капитал салыышкыны	81	98
Керээлиг ажылдар хемчээли	89	105
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	104	104
Ажыглалга киирген чурттаар бажыңнары	73	110
ТРАНСПОРТ		
Нийти ажыглал автотранспортунуң сөөртүр чүъктери — тонна-километр	100,2	104
АЧЫ-ДУЗА ЧЕД[illegible]ЗИ		
Чонга ачы-дуза чедирери	99,8	103
Оон иштинде кодээге	93	101
САДЫГ		
Үрмектеп садар бараан саарылгазы	101	101
КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОДУКЦИЯЗЫН САДАРЫ (немелде онаалда-биле)		
Эът	68	99,0
Сүт	94	99,0
Дүк	102	112
МАЛДЫҢ ПРОДУКТУЛУУ		
Бир инектен саан сүт — кг	1543	2139
Бир дагаадан алган чуурга—борбак	177	243
Дужааган малдың бирээзиниң-не ортумак деңзизи—кг:		
Мыйыстыг бода мал	294	406
Хаван	96	85
Х[illegible]	39	37
Органиктиг чемиштиглерни төккени (муң тонна)	205	1057

Боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш дооскан чылда чарыштыг кожалар кызымак ажылдааны үстүнде саннардан көскү-дүр. Ол талазы-биле чамдык чедиишкиннерин бистиң республиканың-даа, Хакасияның-даа ажыл-ишчилери чедип алган.

Ылангыя үлетпүрге, тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чарыштыг кожалар кайызы-даа ажыр күүсеткен. Харын-даа бистиң республиканың көргүзүү Хакасияныындан бедик. Үлетпүрнүң продукция сайгарылгазының талазы-биле чарыштыг кожаларывысты база ашкан бис.

Күрүнеге дужааттынган хойларның, хаваннарының ортумак деңзизи бистиң республикада бедик болган.

Ынчалза-даа, Хакасияның ажыл-ишчилери дыка хөй көргүзүглер талазы-биле бисти ашкан. Ылангыя тудугда капитал салыышкыннар, керээлиг ажылдарның хемчээлиниң талазы-биле чарыштыг кожаларывыстың көргүзүглери бедик. А чурттаар бажыңнарын ажыглалга киирер талазы-биле бистиң республикада план күүсеттинмээн турда, Хакасияда—110 хуу болган.

Хой оолдаашкыны

КОДАННАРДАН МЕДЭЭЛЕР

Хойжуларның чымыштыг ижи — мал оолдаашкыны Барын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында массалыы-биле эгелээн.

«Хемчик» совхозтуң хойжуларында 1369 хой оолдаан болгаш оларның чаш хураганнары бүрүн камгалаттынган. Ылангыя кадарчы Доңгак Оолакта 160 хой төрээн, оон хураганнары опча-менди. Ол дээге кадарчының бүтү төрүүр хоюнун 60 хуузу болуп турар. Ол ышкаш Саая Шаңгал-оолга, Хомушку Эрес-оолда 115—116 хой оолдаан.

Совхоз чаш малды бүрүн камгалап алыр дээш бүгү хемчеглерни ап чорудуп турар. Кадарчыларга хүн бүрү дуза чедирери-биле Кара-Сал Чиңней удурткан тускай бригаданы тургускан. Бригадада 3 автомашина, 3 тракторну быжыглаан. Олар малчыннарга сиген, саваң, сула өдек болгаш одаар чүүлдерни сөөртүп берип турар. Кадарчыларга дузалажыры-биле 10 аныяк сакманчыктарны совхозта комсомол комитеди чоруткан.

«Барлык» совхозта малдың оолдаашкыны массалыы-биле эгелээн. Совхозтуң Хөнделең салбырында 500 ажыг хой төрээн, хураганнары менди. Кадарчылар Күжүгет Оолак, Соян Биче-оол, Соян Караң-оол, Хомушку Чамзырында 60—90 чедир хой оолдаан, чаш төлү бүрүн. Кадарчыларда четчири-биле сакманчыктерни быжыглаан.

Совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының хойжуларының чоокта болган хуралынга чаа чылда социалистиг хүлээлгелерни хүлээп алган. Салбырның хойжулары бо чылын чүс баш төрүүр хойдан 95 хураганы, бир хойдан 3 кг дүктү алырын хүлээнгеш, Аксы-Барлык салбырының хойжуларын социалистиг чарышка кыйгырган. Хойжулар ам хүлээлгезин ажыл-херек кырынга боттандырар дээш шудургу ажылдап турар. Кадарчылар Апан-оол Ким, Хомушку Болат, Ендан оларда чүс ажыг хой оолдаан, оларның оолдары шупту менди.

Совхозтуң Аксы-Барлык салбырында хой оолдаашкыны база эгелээн. Ында кадарчы Күжүгет Бичелдей, Моңгуш Маадыр, Күжүгет Эник-оол олар баштайгы төрээн хойларның оолдарын мейди камгалап алганнар. Совхозтуң хойжулары бергедээшкиннер тураа-даа, чаа чылда бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгылаан, кыштаглаашкынны бедик деңнелге эрттирер дээш бүгү-ле хемчеглерни ап турар.

Х. МОҢГУШ,

«Шынның» корреспондентизи.

Ажыл түңнеттинген, хүлээлгелер алдынган

Оңгу беш чылдың бирги чылы эгелей берген. Ынчангаш көдээниң ажыл-ишчилери, бүдүрүлгениң болгаш үлетпүрнүң күш-ажылчы коллективтери-биле бир дөмей, эрткен чылдың түңнелдерин чугаалажып, бо чылдың чаа хүлээлгелерин ап, ону боттарының хуралдарынга дүгүржүп турарлар. Шак ындыг хуралды Каа-Хем районнуң хойжулары база эрттирген.

Каа-Хем районнуң экономиказының кол адырлары — мал болгаш чер ажылы болуп турар. Район эрткен тоску беш чылда күрүнеге дүк болгаш сүт садар планын чедиишкиннинг күүсеткен. Пландан дашкаар күрүнеге 92,2 тонна дүктү, 807 тонна сүттү дужааган. Ол ышкаш дүктү бүдүрерниң планын үрактв ажыр күүсеткен. Бо талазы-биле «Совет Тыва» совхозтуң малчыннарының киирген үлүү улуг. Совхоз эрткен чылын күрүнеге дүк садар планын үш катап ажыр күүсеткен.

Нийтиниң малының баш санын өстүрер план база багай эвес боттанган. 1970 чыл-биле деңнээрге бода мал 2968, шээр мал 15 муң башка өзүп, немежи берген.

СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар улуг сорулгага боттарының күш-ажылчы үлүүн киириштирбишаан, 1980 чылда районга хойнуң баш санын 83500 баш чедир өстүрерин планнап турар. Ынчан дүк бүдүрерин 248-тонна чедирерин көрген. Ону күүседир дээш районнуң колхоз, совхозтарында партия, совет, көдээ ажыл-агый организациялары улуг ажылды кылып чоруткаиын демдеглезе чогуур. Хойнуң баш санын көвүдедир талазы-биле эрткен беш чылда чамдык ажыл-агыйларның хойжулары эки ажылдаан. 1970 чыл-биле деңнээрге хойну «Бурунгаар» совхоз 78, «Бүрен» совхоз 47, «Кызыл туг» совхоз 40 хуу өстүрген. Хууда беш чыл планын күүседипкен хойжулар районда эвээш эвес. Янмаа Чигжит («Октябрь 30 чылы» колхоз), Ооржак Херел («Совет Тыва» совхоз), Белекти Арлышпан («Бурунгаар» совхоз) болгаш өскелерни санап, мактап болур. «Бүрен» совхозтуң аныяк хойжузу Сергей Сандый-оол эрткен чылын 100 хойдан-на ол хире хураганны камгалап алган.

Хуралга илеткел кылган Каа-Хем райкүүскомунуң даргазы К. Очур-оол-даа, аңаа санал берген хойжулар-даа хой ажылында үргүлчүлеп турар улуг четпестерни шыгыы шугумчулеп, ону эдип алырының оруктарын айтып турганнар. Ылангыя чүс баш малга оңаштыр чаш мал төлү алыры, дүк кыргылдазы чамдык колхоз, совхозтарда ам-даа кудуу деңнелде эртпишаан. «Коммунизмче оруқ» колхоз дүк кыргылдазын эвээжеткен. 1971 чылда колхоз бир хойдан-на 3,2 кг дүк кырган болза, 1975 чылда 2,06 кг болган. Төрүүр чүс хойга оңаштыр чаш хураган алыры сөөлгү үш чылда районга элээн кудулаан. 1973 чылда 100 хойдан-на 66, 1974 чылда—76, 1975 чылда—66 хураганы камгалап алган. Моон кол чылдагааны болза, тарып бызаадылганы чогуур үезинде эки шынарлыг чорутпайн, хөй март, апрель айларда хураганнаар кылдыр тарып турарында. Ынчан хойнуң күш-деңгели арган турар. Ынчангаш улуг, шырак эвес, кошкак хураганнар төрүттүнер турган. Чамдык хойжулар кышка белеткелди хынамчалыг кылбас, чаш хураганнар кажааларын чылыглап албас чижектер бар. Оон уламындан хой чидириглиг болуп турар. Чижээ, эрткен чылын «Кызыл туг» совхозтуң хойжулары төрүүр чүс хойга оңаштыр чүгле 48 хураганы камгалап алган. Бо чорук совхозтуң дирекциязының, мында партия болгаш совет органнарының, зооветспециалистериниң, хойжуларның ээ-харыысалга чок, ажыл-ишче эвес чорууи көргүзүп турары ол.

Хөй чаш мал өлген чылдагаанын совхозтуң тускай эртемниглери янзы-бүрү аарыгларга шаапап, агартынарын болдап турганнар. Ол совхозтуң хойжузу А. Сидоров 100 хойдан-на чүгле 37 хураганы алган. «Бүрен» совхозтуң хойжузу Артына Кара, «Коммунизмче оруқ» колхозтуң хойжузу Оюн Доржу 100 хойдан-на 25—28 хураганнарны ап, районда эң кудуу түңнелди көргүскеннер.

Амгы үеде малчыннарга харысалгалыг үе — кыштаглаашкын чоруп турар. Хөй-хөй хойжулар аңаа эки белеткениг ужурашканнар. Малчыннарның күжү-биле эрткен чайын хөй сиген белеткеттинген. Ындыг болза-даа, район мал чеми белеткээр планын күүседип шыдаваан. Белеткеп алза чогуур бөдүүн чемнерниң 59, силостуң 13, комбикормнуң 49 хуузу кылдынган. Ол дыка эвээш. Ынчангаш мал чемнерин амдан эгелеп камнаалгалыг чарыгдаары негеттинип турар.

Чамдык ажыл-агыйларда шээр мал оолдап эгелээн. Ол чугула кампанияга белеткел кошкак. Тепляктар септелгезинче кирбээн, сакманчыктер чурттаар бажыңнар белен эвес. Кымнарның кажа сакманчыктеп ажылдаарын тодаратпаан. Бо чугула ажылче партия организациялары, көдээ Советтер, зооветспециалистер кол кичээнгейни салыры чугула.

Колхозтарда, совхозтарда хой бригадирлери боттарының ажылынче хайылап кирбээн. Хойжуларның амыдырал-чурттаалгазын сонуургап көрбес, оларның негелде, хомудалдарынга дыңнангыр эвес, чүгле сан-медээ чыырынга өйлежип турар. Колхоз, совхозтарда мал ажылының тускай эртемниглери бригадирлер-биле быжыг харылзаа тутпайн турарлар. Олар база-ла хойжуларже эвээш кичээнгейни салып келгеннер. «Ленинче оруқ» колхозтуң Саргаалаа хойжузу Александр Моңгуштуң бажыңының печказы үрелген. Ол ам хураган кажаазында чурттап орар. Чамдык хойжуларның бажыңнары соок, одаар мажы чок. Олар чагыткан солуннарын албайн турар. Кино, концерт көрбээнден бээр үр апарган. Амыдырал-хандырылганың болгаш медицина ажылдакчылары хойжуларга ховар барып турар.

Үстүнде илереттинген четпестерни бо чылын катаптавайн, мал кыштаглаашкынын эки эрттирип, чаш малды бүрүн камгалап алыр, дүк бүдүрүлгезин көвүдедир сорулганы салып, Каа-Хем районнуң хойжулары оңгу беш чылдың бирги чылында 100 хойдан-на 90 хураганы камгалап алыр, күрүнеге 205 тонна дүк дужаар районнуң нийти хүлээлгезин күүседиринге боттарының үлүүн киирерин дүгүрүшкаш Тандыы районнуң хойжуларын социалистиг чарышка кыйгырганнар.

Ш. ДОРЖУ

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КУШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

«Шынның» шериг-патриоттуг үндүрүлгези № 1

- *Совет Эвилелиниң Маадырлары Зоя Космодемьянская биле Александр Космодемьянскийниң авазы.*
- *Совет дайынчылар ындыг болур.*
- *Сактыышкын.*
- *Владимир Мөңгүн—дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиини.*

Эрес-дидим, буянныг чоруктар

Дайынчылар дузалашкан

Орталык Азияның Кызыл туктуг шериг округу. Дүн ортузунда күштүг шуурган электри дамчыдылгазының шугумун үзе шаапкан. Ол дугайында медээни дыңнай сал-ла, Н везектиң специалистери Н. Постовка баштадып алгаш, районнуң энергия четкизиниң ажылдакчыларынга дузалажыры-биле чорупканнар.

Шуурган даң атыжеге чедир бичии-даа соксаваан. Ол үе дургузунда анаа дайынчылар М. Мирошников, А. Шевченко, В. Казанцев болгаш М. Мишин олар электри шугумунуң үзүлген черин тудуштурупканнар. Районнуң энергия четкизиниң ажылдакчылары болгаш дайынчылар демнежип алгаш, хөй кижи чурттакчылыг пунктуже база чоогунда суурларже шөйүп киирген электри шугумун ээзээш үе иштинде ынчаар катап тургусканнар.

Кежээ, ымыртыңнай бээри билек, бажыңнарга электри чырыы кыва берген.

В. КОНЯХИН, лейтенант.

• • •

Дайынның база бир изи

Германияда совет шериглер бөлүү. Улуг лейтенант Н. Скобикка удурткан дайынчы саперлар дайынчы бедик белеткелдиин болгаш эрес-дидимин көргускеннер. Скобик дайынчы өөрү-биле өөредилге эрттирип турган. Хенертен бирде черде частыр айыылдыг чүүлдер тывылган деп чедээ келген. Удатпан чок дуржулгалыг специалистер бөлүү айыткан черге чедип келгеннер.

Айыылдыг участоктуң дөрбелчин метр бүрүзүн саперлар элээн каш шакта кичээнгейлиг шинчилеп көргеннер. Олар оон үш чүс хире миналар тыпканнар. Улуг лейтенант Скобик өөрүн билдилиг удурткан. Оон түңнелинде айыыл чогуур үезинде чайлаттынган. Дайынның изи болур ол миналарны айыыл чок черге чыып белеткээш, чазыдыр-ыпканнар.

Г. ЛИСЕНКОВ, лейтенант.

• • •

Дидим солдаттар

Бо чорук Свердловск хоорайга болган. Бичии Валерик Шахинов чаа чыл ёлказының сайгылгааннарын ачазының кыпсып турганын көрген. Ада иези ажылдан чоруй баарга, ол ону шенеп көөр деп шиитпирлээн. Түңнелинде өрт үнген.

Өрт үне бергенин улуг улус эскерген. Балконда ыш аразында оолду ук бажыңның адаанда магазинниң садыгжызы бир-ле дугаар көрүп каан. Квартираның ээжин барып тырткан—даглыныкак болган. Таптыг-ла ол өйде тудугжу солдаттар Э. Кенчурашвили биле З. Легидзе олар оон чоогу-биле эртип чыткан. Спортсмен солдаттар балконче үне бергеннер. Бирээзи корткан оолду кодуруп алгаш дужун бадып орда, өскези «квартирада өрттү өжүрүп эгелээн.

В. СИМОНОВ, полковник.

(«Красная звезда» солуундан).

МААДЫРЛАР АВАЗЫ

Ийи маадырның авазы Любовь Тимофеевна Космодемьянскаяны бүгү чурт билир. Чоонта чаа ол 75 харлаан. Оон уруглары Зоя биле Шураның адын эдилээн Москваның № 201 школазынга ол болуушкунну демдеглээн.

Москвага чораш, ол сураглыг херээженге ужуражыр деп шиитпирледим. Бажыңның эжиин бажы кегере берген херээжен кижи ажытты. Баштай оон арны хөлчок шириин кылдыр сагындырды. Ынчалзажок чугаалажы бээривиске, магалыг чалык-чаагай кижи болду. Школага чораан мырыңай чап чаа келгенин ол дыңнатты.

— Бодумнуң уругларымның дугайын школачыларга чугаалап берип турдум—деп, Любовь Тимофеевна чугаалады.—Ындыг чугаа бодумнуң-даа, дыңнакчыларымның-даа сагыш-сеткилин кезээде хайныктырар.

Мындыг таварылганы сактыр-дыр мен—деп, ол чугаазын уламчылады.—Ынчан дайын үези чүве. Ынак урууm Зояны фашистер хилинчектеп өлүрүп каан. Бир-ле хүн бедик дурт-сынныг, арганзымаар уруг чедип келгеш: «Мен заводтан келдим. Бистиңиге болур комсомол хуралынга кээп чүве чугаалаарын дилеп тур бис»—деп ол чугаалады. Ол кыс мээң урууmга хөлчок дөмей ышкаш сагындырган.

Дээртазында заводка чеде бердим. Цех планын күүсетпейн турар болган. Комсомол хуралының кол айтырыы база ол. Ынчан чогум чүнү чугаалап турганымны ам орта сагынмайн тур мен. Чүгле анаа олурган аныяк кижи бүрүзү мээң состеримни онза кичээнгей-биле дыңнап органын сактыр-дыр мен. Ынчан: «Бригадавысты Зояның ады-биле адаалыңар!» деп, бир оол шиитпирлиг-биле чугаалаан.

Бир ай эртпейде ол заводтан телефоннап келди. Цех планын ажыр күүседип турар апарганын дыңнаттылар.

— Любовь Тимофеевна, кызыл ичилер-биле харылзааңар кайы хире?—деп оон айтырдым.

— Дыка быжыг. Менче чагааларны чүгле кызыл ичилер эвес, харын башкылар, ада-иелер-даа бижип турар. Комсомолчулар, пионерлер боттарының ажыл-херектериниң, походтарының дугайын хөйү-биле бижип турарлар. Ыланг-лыя Тамбовтуң школачылары Зояны «боттарының» маадыры кылдыр санап турарлар, чүге дээрге оон чурту ол. Олар Зояның дайылдажып турган черлери-биле каш-даа походтарны кылгылаан.

Ол ышкаш Калининградтан база хөй чагаалар алыр-дыр мен. Ында № 9 школаның өөреникчилери шефтеп турар бүдүрүлгениң ажылчыннары-биле демнежип тургаш, мээң оглум танкист Александр Космодемьянскийге тураскаалды тудуп тургусканнар.

Любовь Тимофеевна фронтудан келген чагааны мээң көргусту. Ында мынчаар бижээн: «Силерниң оглуңар дүүн Кенигсбергтиң барыын талазында турар Фирбруденкруг деп чурттакчылыг пункт дээш тулчуушкун үезинде өлүрткен. Ынаар эң баштай кирген-нерниң аразынга чораш, ол 40 чыгыы гитлерчилерни узуткап, танкыга удур дөрт бооларны бастырып каан. Дайзынның чазылган снарядыбистиң эң эргим эживис Александр Анатольевич Космодемьянскийниң амы-тынын үскен... 1945 чылдың апрель 14. Гвардия подполковниги Легеза».

Л. Космодемьянская оон ыңай уламчылады:

— Амгы үениң аныяктары-биле мээң уругларымның үе-чергелериниң аразында кандыг ылгал барыл?—деп, журналистер бо-ла айтыра бээр-дир. Бо хүннерниң аныяк өскени дайын халавының уржууи көрбейн, магалыг-чаагай аас-кежиктиг амыдыралдың үезинде чурттап турар-дыр. Ийи салгалдың аразында ылгалы ол.

— Маадырларның ат-алдарын, кыдаган херектерин кижи бүрүзү кажан кезээде утпас ужурлуг. Оларга дөмей болур дээш ажылдап, өөренип, чурттаар херек.—Байырлажып чоруп турумда, Совет Эвилелиниң Маадырлары Зоя биле Шураның авазы Л. Т. Космодемьянскаяның состери ындыг болган.

Оон мөзү-шынарының туруштуун, амыдыралга ынаан, ол хире бергелерни ажып эрткен бөдзажок, кижилерге эвилен-ээлдээн кайгап-ла хапмаан мен.

А. КАЗАНЦЕВ, Ада-чурт дайынының хоочуну.

МОЛДАВ ССР. Старшенск районнуң шериг комиссариадының ажылдакчылары Совет Армияның хүрээлениинче баар оолдар дугайында улуг сагыш салып турар. Күш-ажылдың хоочуннары, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң дайынчылары, халажып келген солдаттар-биле шериг баар оолдарның ужуражылгаларын бүдүрүлгелерге болгаш суурларга организастап турар.

ЧУРУКТА: Старшенск районнуң Ковсушан суурнуң шериг баар оолдары чаңчыл ёзугаар «Бируинца» колхозта дайынчы алдарның мемориалынга чечектер салып турлар.

В. ЧАЙКОВСКИЙНИН фотозу.

СПОРТ—ООҢ ӨҢНҮҮ

Маңнап эртер ужурлуг черниң ужунга чедир чүс метр бичии-ле ажыг арткан. Хаакчылар финиш мурнуу чартыында дорт оруктa ылчирбеледир шөйлү бергеннер. Минута эртерге, тиилекчи билдинер. Кымның тиилекчи болуру тодарадыры ам дээрезинде берге.

Хенертен халакчыларның бирээзи кол бөлүктен адырылгаш, ырап эгелээн. Ооң маңнаары-даа чараш болган. Финишке сержант Владимир Сарыглар бир дугаарында келген.

Ол шеригже келдиртирииниң мурнунда Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгезинге ажылдап турган. Владимирниң хаак спортунга хандыкшылы ынчан эгелээн. Күш-дамырын эки сайзырадып алган мөге-шыырак эр шериг албанынга келгеш, хүлээлгезин эки эрттирип эгелээн.

Владимир бодунуң спортчу белеткелин бичии-даа соксатпайн турар. Бедик спортчу мергежилди чедип алыры белен эвес деп чүвени ол кончуг эки билир. Маңаа онза кызымаккай бүдүш херек.

Тактиктиг өөредилге. Танкистер «дайзынның» быжыглаңып алган черин чок кылыр деп даалга алган. Сержант Сарыгларның командылаан экипажы ооң тылынче эртер ужурлуг. Ол эң узун орук. Ындыг турбуже өске экипаж-биле деңге келир деп сорулга база салдынган.

Чүм хар дайынчыларның шимчээринге шаптыктап турган, ынчалза-даа олар кызымак-биле бурунгаарлап органнар. Владимир изиргенип келген. Хая көрүнгеш, өөрү оолдарга база берге-дир деп чүвени ол эскерген. Оларның албан эрттирилгези чүгле чаа эгелеп турар, ынчангаш дадыгып четтикпээннер. Владимирниң соондан чоруп орган анаа дайынчы Сливинский командириниң көрүжү-биле уткушпазын кынныдып, бодунуң чылып каап чорууруңга мадып чораан.

Дайынчылар халдаашкынының медээзи—үш ногаан ракета агаарга хыва бээрининг бичии-ле мурнуу чартыында атакаже кирер черинге чедип келгеннер.

Тактиктиг өөредилге доозулган. Владимир база катап спортчу белеткелдерин эгелээн. Бо удаада ооң-биле кады экипаштың кежигуннери база турганнар.

Ю. САВОСТИН, офицер.

СОҢГУ ЧҮКТҮҢ ИВИЖИЗИ

Мурманск область. Кольск чартык ортулукта «Тундра» совхоз—улуг ажыл-агыйларның бирээзи. Ында колдуунда ивижилер чурттап турар. Тос-ку беш чылдың дургузунда ивижилерниң амыдыралынга улуг чаартылгалар болгулаан. Совхозтуң төвү Ловозеро суур агрохоорай кылдыр хөгжүй берген. «Ивижилерниң хөй кезии чаа бажыңнарже көжүп киргилээн. Чаа магазиннер, харылзаа бөлдири ажыттынган. Совхозта машина-техника хөй.

Ивижилерниң амыдыралының культуразы база бедээн. Өг-бүле бүрүзүнде телевизор, радиоприемник бар.

ЧУРУКТА: суурнуң хоочун чурттакчызы, мурнакчы ивижи В. С. Юлин. Ол—ивижилерниң № 2 бригадазының бригадири. Ук бригада эрткен чылын эки көргүзүглерлиг болган. Бригадада 3000 ивш бар. В. С. Юлин бодунуң күш-ажылчы амыдыралының оруун аныяктарга бо-ла чугаалаан турар. Ол аныяктар-биле соңуу кежээлерниң, ужуражылгаларның доктаамал киржикчизи.

С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотозу.

ТИИЛЕКЧИЛЕРНИҢ ӨӨРҮШКҮЗҮ

Ынчан чылдарның кидин-не чайлатлаан, от-сигенниң хөлбеңнейн берген үези чүве. Улуг-Хемниң Хендерге, Хайыракан сумуларының араттары Хендерге бажынга кожуп келген турган.

1941 чылдың июнь айда акы-дуңма Совет Эвилелинче фашистиг Германия оор ёзу-биле халдаан деп дүвүреңниг медээ маңаа дыңналып келген. Бистиң Хайыракан сумузуның чону Хендергениң Бестиг-Кара аксынга 2000 чыыга кирер бир кажаалы чаңгыс хүн тудуп, бүгү сумунуң чылгызын болупкен. Чылгаан чон 10-10 эң эки аъттарын Кызыл шеригге дузаламчы кылдыр мурнуу былаажып берип турган. Ылангыя Түлүш Самбуужаптың Чыраа Бораазының чел, кудуруун кызыл пөс-биле каастаан берип турганын утпас мен. Мээчин арат Түлүш Доглаан эң эки 27 аъдын белек кылдыр берди...

Бүгү амыдыралды дайын бейдалынче шилчиткен берге үе ынчаар эгелээн.

1942 чылдың күзүнүнде чүс-чүс оолдар Араттың Революстуг Шериинге албан эрттирери-биле Кызылга келдивис. Ынчан Тываның эң эки оолдары шеригте келгилээн. Олар немец-фашистерни дүрген чылча шаварынга киржир дээн изиг күзелин илередип, фронтуже эки тура-биле чорудары дилеп турганнар.

1943 чылдың августуң бир-ле хүнүнде дыка хөй өөрүвүстү штабче келдирткен. Оон келгеш фронтуже чоруур чепшээрелди алганын дыңнаттылар. Оларның аразында Сат Даваа-Самбуу, Ховалыг Калбак, Ак Седип-оол, Күжүгет Даапай болгаш өскелер-даа бар болду.

Эки турачы эштеривистиң аъттанып чоруур хүнү келген. Даң чаңазы турда-ла марш хөгжүмүнүң адаа-биле оларны Улуг-Хемниң паром аксынга чедиргеш, каргыштыг дайзынны дүрген ажып тиилээш, төрээн черинче аас-кежиктиг ээп кээрин күзеп үдедивис. Фронт чоруур дайынчыларның дөргүл-төрелдери база чыглып кээп, оларны үдедилер. Эштеривистиң дайын-чааже аъттанып чоруп турарын көргеш, оларга улуг Совет чуртту дайзындан хостажыр аас-кежик таварышканынга адаарган, бисти фронтуже чорутпайн барганынга хомудап турдувус. Ынчалза-даа бистиң ээлчээвис база келир деп бүзүрел бисти оожуктуруп турган.

Фронт чоруур дээн күзелим бүтпейн барган. Кызыл шеригниң кезектери немец-фашистиг эжелекчилерни хүн бүрү чылча шаап, оң-он хоорай, суурларны хостап турарының дугайында медээлерни үргүлчү дыңнап, хостакчыларның аразында бистиң тыва оолдар, кыстарывыс база бар деп чүвеге чоргаарланчып турдувус.

1944 чыл. Бир-ле эртен мени штабче келдирткен болган. Чеде бээримге:

— Немец-фашистиг эжелекчилерни маадырлыг Кызыл-шериг-биле кады чылча шаачып турган тыва эки турачы эскадронуң дайынчылары бөгүн Туранда чедип келген деп медээ келди. Оларны барып уткуурларның бирээзинге силерни чорудар дээш келдиртивис—деп, полк командири Севээн чугаалай-дыр.

— Дыңнап тур мен, эш подполковник. Даалганы күүседиринге белен мен—дидим.

Чыскаалда дайынчыларны топтап көрүп тур мен. Фронтуже үдеп чоруткан эштеримниң чамдыктары чок болду. Төрээн чуртунуң, чонунуң хосталгазы, аас-кежиин дээш дайын шөлүнге өлгеннер. Эрес-маадырлыг тулушкаш ээп келгеннерниң хөректерин гвардейжи демдектер, орден, медальдар каастаан, арын-шырайларынга өөрүшкү долган болду.

Ол дээрге тиилекчилерниң өөрүшкүзү-дүр деп сеткилимге бодап турдум.

А. ДУГАРЖАП. Улуг-Хем район.

Парторганизацияларда

ИЙИ ХОНУКТА

ШЕРИГЛЕРНИҢ ТӨП БӨЛҮҮ. Ук бөлүктүң политэргелели пропагандистерниң кежээки партия школаларының начальниктериниң, солдат солуннар редакторларының ийи хонуктуг семинарын эрттирген. Идеология ажылдакчылары СЭКП ТК-ның декабрь (1975 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдерниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин пропагандалаар талазы-биле боттарының сорулгаларын чугаалашканнар.

Семинарның киржикчилери ол талазы-биле арга-дуржулгазын солушпушаан, элээн каш солун лекцияларны болгаш беседаларны дыңнааннар.

А. КРИКУНЕНКО, подполковник.

• • •

МЕТОДИКТИГ ЧӨВҮЛЕЛ

ЗАКАВКАЗЬЕНИҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ. Мында хөй-нити эгелээшкинге политэргелелдиң чанында идеология ажылының талазы-биле эртем-методиктиг чөвүлел ай тургускан. Ооң составында округтуң штаб болгаш эргелел офицерлери, шериг башкылар, журналистер, кезектер пропагандистери, культура чырыдыышкын ажылдакчылары кирген.

СЭКП-ниң XXV съездизинге тураскаадкан литература делгелгелерин, концерттерни, кинофестивальдарны, тематиктиг кежээлерни, лекцияларны организастап белеткээр болгаш чорудар талазы-биле округтуң культура-чырыдыышкын албан черлеринге методиктиг рекомендацияларны эртем-методиктиг чөвүлелдиң бир хуралынга чугаалашкан.

Д. ЖУК, полковник.

Рекомендацияны берип тур

Кезекке берге байдал тургустунган. Албаны эрттирип доозупкан солдаттар халажып эгелээн, а чаа келген дайынчылар техниканы болурчогуру-биле шиңгээдип ап четтикпээн. Дуржулгалыг специалистерниң ажылы шак ынчаар ийи катап улгаткан. Оларның кижи бүрүзү үзүк-соксаал чок ажылдап турза-даа, кылыр ажылдарының хемчээли харын улам-на көвүдеп турган. Командир аныяк солдаттарны чыггаш чугаалаан:

— Дайынчы чепсекти кыска хүусаада шиңгээдип алры негеттинип турар-дыр. Бо талазы-биле кылда кандыг бодал барыл? Комсомолдар болгаш партия организациязы база бодунар-ла эргелар-биле дузалажыр апаар.

Беседа элээн үр уламчылаан. Оон ынаа дайынчы Владимир Мөңгүн туруп келгеш, мынчаар чугаалаан:

— Кыска хүусаада дайынчы дежурныйлаашкын эрттирериңге белеткенип аар мен. А чылдың төнчүзүнге чедир тергиин-нерниң одуруунга кирерин кызыдып көрейн.. Олурганнарның бирээзи кыжыра аарак:

— Аа, сени-даа. Чүңү-даа кылып четтикпейн чыткаш, тергиинперниң бирээзинге сагындыр мен бол—дээн. Оон состерин кым-даа деткивээн.

Владимир иштинде бодаган: «Хүлээзге улуг, бүгү күштү салыр апаар-дыр ийин». Ачам шак-на чугаалап чораан: «Амыдырал дээрге далай-дыр. Ону эжиндирип кежер дизиңзе, эки корабльдең тудуп ал».

Владимир Мөңгүн ынчаар бодунуң «корабльн» тудуп эгелээн. Ол дайынчы дежурныйлаашкынче бир дугаарында үнген солдаттарның бирээзи болган. Оон соонда эштери аңаа үшкү класстың специализи болганы-биле байыр чедиргеннер. Чартык чыл эрткенде Владимирге «2» деп санныг херек демдээн чыскаал мурнунга тывыскан.

Ол ам теоретиктиг ханы билиглиг, нарын херекселдер-биле ажылдап билир мергежилдиг солдат болурундан аңгыда, чогаадыкчы саналдарны киирип турарларның бирээзи. Чеңгыс чижек. Аппаратура хынаар тускай херексел бодунуң аазы-биле электриктерге янзы-бүрү бергелерни таварыштырып турган. Владимир Мөңгүн эптиг херекселди белеткеп кылгаш, специалистерниң ажылын чиңгеткен.

Бир катап чаа оолдар келген. Старшина оларны бир дугаарында чунар-Сөзынга аппарып чундургаш, шериг хептерин үлеп берип эгелээн. Аңаа дайынчы Косимовка саптар таарышпаан, ышта тырткош октапкан.

Старшина:

— Шериг хеп солдат кижини каастаар,—деп чугаазын төндүрбейн чорда, Косимов ону үзе кирген:

— Мен ындыызын көрбейн тур мен!

Оон үдүүр чери база ооң сеткилинге таарышпаан. Хүннүң-не бир-ле чүве дээш маргыжар. Могадынчал пөжеммаңныг кижи старшинага хөйле шугуделди таварыштырган.

Хүннер эрткилээн. Бир-ле эртен старшина чаңчыкканын ёзугаар «турыңар!» деп командалаан: солдаттар удувайн чыттылаан чүве дег, тура халышкан. Аңаа дайынчы Косимов кымны-даа журнай чыскаалыр черге туруп кан. (Ооң мурнунда ындыг таварылга черле болбаан). Оон эгелээш-ле Косимов хамык чүвени бодунуң кылып турар аргаан. Старшина ыйын тыппайн эргэй көрүп турган. Удаваанда чүвениң ужуру билдине берген: мурнунда кежээ ооң-биле ефрейтор Мөңгүн дыка үр беседалашкан болган. Активчи дайынчы эжинге шак ынчаан эки салдарны чедирген. Косимовтуң багай оожы-чаңы ол төөгүр эттинген.

Дежурный взводтуң дайынчылары лекинчи өрээлге чыгдып келгеннер. Каш минута болгаш политиктиг кичээл эгелээр ужурлуг турган. Солдаттар кыдыраашарын, бижиир херекселдерин белеткеп, аразында чугаалажып органнар. Аныяк солдат Вдовин бодунга олут белеткеп ап дээш, стол кырынга чыткан солуннарны ыңай идиптерге, бирээзи аңдарлып кээп дүшкен. Ефрейтор Мөңгүн ону көдүргеш, Вдовинге чугаалаан:

— Силерге бичии дааза. Кезтээн солуннарны эде салыр. Дежурныйлаашкынның соолунге чедир чаа солуннарның кээрин манап, оларны кектегер.

— Ону ылап-ла мен кылыр кижи мен бе?—деп, демгижи ижыныр айтырган.

— Бир-ле кижи кылыр ужурлуг. Силерни көөрүнге томаанныг кижи ышкаш-тыр силер. Солуннар комчуурунга база ынак.

Чугаа аңаа доозулган. Бөлүктүң удуртукчузу кирип келген, кичээлдер эгелээн. Чаа теманы тайылбырлап турган офицерниң чугаазынче Вдовин боштай кичээнгей салбаан. Ооң сагыжындан Мөңгүннүң состери үр-ле үнмээн: «Бир-ле кижи кылыр ужурлуг. Томаанныг... комчуурунга ынак. Кижилер-биле ажылдап өөренгенир ийин бо..»

Оон политэргелелениң удуртукчузу ефрейтор Мөңгүннүң дугайын чугаалап турарын ол эскерип каап, дыңнап эгелээн. «Шак ындыгладан чижек алыр ужурлуг бис» деп, удуртукчу чугаалаан.—Ефрейтор Мөңгүн ышкаш кижилер коллективтиң чедиишкини дээш кезээде сагыш аарып чоруур. Совет солдаттың одуннга өзүлге төлептиглер ол-дур».

Кезекке комсомол хуралы болган. Ооң шиитпиринде мындыг одуруглар бар: «Комсомол хуралы Владимир Мөңгүннүң төлептиг коммунист болурунга бүзүрээшкин. СЭКП кежигүнүнге кандидат кылдыр кирерин рекомендацияны берип тур».

В. МУРОМЦЕВ

Партияның область конференциязының делегады

БЕДИК БҮЗҮРЕЛ

Ынчаа ооң-биле бажыңынга ужуражы бердивис. Түлүш Даш-оол ээрини, дугуурлер туткан, бир-ле херексел-биле печка чанында уреддешкен олур. Менди солушканывыс соонда:

— Чаа-ла мастерскаяга турган кижи мен. Дүштеп келгеш, демир өрүмнээр бо херексел-биле «чокшуп» олурарым бо-дур ийин—деп, Кызыл районнуң «Кара-Хаак» совхозунуң хоочун механизаторларының бирээзи, аныяк коммунист Түлүш Даш-оол Шандар-оолович чугаазын эгеледи.

«Кижи төлү кана-даа чоруур, куш төлү кана-даа ужар» деп чугаа бар болгай. Даш-оолдуң алыс төрээн, өскен чери Улуг-Хем. Хой-даа кадарып, ооң соонда Кызылдың профтехучилищезин-даа доозуп каапкан. 1964 чылдан 1971 чылга чедир төрээн чурту — «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем салбырының эки дужуттуг, алдын-сарыг кызыл-тааны комбайн-биле ажаап, а чамдык чайын трактор-биле чер аңдарып ажылдап турган, чер-чуртунга ол багай-даа ажылдап көрбээн. Дужут ажаар, чер аңдарар норма-үлүүн ол долдур-даа, ажыр-даа күүседип, эки ажылы дээш Ленинчи юбилей медалы-биле-даа шаңнаткан турган.

Амыдыралдың айыы-биле аныяк совхоз «Кара-Хаакка» ажылчын негеттинип турарын билгеш, Даш-оол өг-бүлези-биле көжүп кээп, маңаа турумчуп ажылдай берген. Делгем мергежилдиг механизаторун трактор-даа, комбайнга-даа ажылдадып турган. Удаваанда аныяк эр Даш-оол бодунуң эки бүдүжү, ажылга сундулуг чорук-биле совхозтуң ажылчыннарының дуңулткелиин чаалап апкан.

Совхозта ногаа ажылы база холдан турар, ынчаарга ажыл-херекти эки организастаан чылдарда ооң шөлдеринден алган картофель, капуста, огурец, согунаны болгаш өске-даа ногаа аймаан ажаап ап болур. Шалгыны суггаттыг черден ногаа аймаа элбек дужутту өстүрүп алырының магадылалы бар дээрзин практика көргүскен. Ажыл-агыйның суггаттыг шөлүнге «ДТ-100М» суг чаштырар тускай техниканы башкарар кижи херек апарган. Аңаа таарыжып ажылдаар, ол улуг машинаны башкарар кижи база-ла Даш-оол болган. Час келир-ле, трактор-биле чер аңдарып чоруй, ол демги техниказын башкарып, ногаа аймаан суггарып эгелээр.

— Дээ бажында-ла дыка эрте суг чаштырар суггарылга техниказынче чорунтар мен. Ынчанмас болза ийи талазынче бежен-бежен метрге суг чажар улуг техниканы чаңгыс кижи шимчедип, ажылдадып алыры безин берге боор чүве. Эрткен чылын агаар-бойдузунуң байдалы берге-даа болза, ажаап, суггарып турган куукурузам дүжүдү эки болду. Гадан 120 центнерин алыр планныг турган, 150 центнер ногаан массаны алган мен, огурец, согуна база эки болган —деп, механизатор чугаалап турар.

Түлүш Даш-оол Шандар-оолович чүгле суггарылга техниказынга ажылдап турган эвес, харын аныяк коммунисти кайда-ла берге участок бар болдур, олче чорудар. Дөрт чыл мурнуу чарыында тараа дүжүдү ажок чаагай болган. Күзүн ажаалда тевиинде комбайнерлер чедишпейн барган. Даш-оол күзүн ажаалда күзедир кызылтас ажаап келген. Чамдык хүннерде «СК-4» комбайнга рекордту чедип ап, нормазын ажырып-даа турган. База бир чазын часы тарылга үезинде чер чардырып, урезин чаштырып, а күзүн силос ажаап күзээн. Кыш боорга Түлүш Даш-оол мастерскаядан ыравас. Техника септээр—бодунуң кылыр, өскелерге дузалажыр ынак чаагай чаңчылдыг.

Даш-оол Шандар-оолович бодунуң ак сеткилдиг ижи, дузааргак, негелделиг чоруу-биле эш-өөрүнүң, коммунистерниң хүндүткелин, бүзүрелин чаалап ап шыдаан.

— Кижиниң амыдыралынга манаттынмаан таварылгалар болгулаар. 1974 чылдың апрель айда амыдыралымда уттундурбас болуп артып калган. Ынчан совхозтуң коммунистери партия кежигүнүнүң кандидадынга мени хүлээп алдылар. А 1975 чылда партияга хүлээп алды. Идегел деп чүве ол-дур ийин. Ону чүнүң-биле харылаарыл деп айтырыг мени ургуляч дүвүредип чоруур—деп, аныяк коммунист чугаалап турар.

Идегелдиг бүзүредирде бодунуң билир ажыл-мергежили, ак сеткилдиг ижи-биле көргүзериниң аайында, харын хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржилгези-биле бүзүредир апаар. Даш-оол ону база хандыр билир.

— Аңаа партком кандыг-даа даалга бээрге, ол ону ыяап-ла эчизинге чедирер кижи—деп, А. С. Маадыров чугаалап турар.

Аныяк коммунист септелге мастерскаязында септекчилер, механизаторлар аразында агитатор болгаш хана-солун редколлегиязының кежигүнү партийжи даалганы күүседип турар. Бодунуң ажылчын, мергежилдиг механизаторнуң ак сеткилдиг, күш-ажылга кызымак чоруун эш-өөрү, коммунистер эки билир болгаш аңаа улуг бүзүрелди көргүскен. Ынчангаш совхозтуң коммунистери ону боттарының эрткен чылда отчёт-соңгулдалыг хуралынга партияның район конференциязынга делегат кылдыр, а ооң соонда район конференциязындан область конференциязынга ол делегатка соңгуткан.

Кежээниң мурнунда хүнду дижир бис. Ам болур партияның область конференциязының делегады, аныяк коммунист Түлүш Даш-оолдуң хөрээн «Күш-ажылчы шылгаралы» деп медаль болгаш «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдектери каастап чоруур.

Онгу беш чылдың эгелээн чылының часкы тарылгазынга, суггарылгага ооң техниказы белен. Бодунуң ажыл-хүлээлгезиниң мергежилиниң дайы-биле ол бодуун коммунист кандыг-даа даалганы күүседиринге белен.

Д. ЕНДАН.

Күш-ажылчы тиилелгелер

ЛЕНИНГРАД. Тоску беш чылдың сөөлгү чылы—1975 чыл «Киров заводу» каттышкан коллективинге уттундурбас: аңаа «К-700» дээр 100 муң трактор кылдынган, оон-даа артык күчүлүг ындыг «К-701» дээр үш чүс ат күштүг машинаны массалыг кылып үндүрери графиктен мурнай эгелээн.

Кировчулар боттарының ындыг күш-ажылчы тиилелгелерин СЭКП-ниң ам болур XXV съездизинге турескаадып турар.

ЧУРУКТА: «Кировец» К-701 деп тракторларның завод хериминиң иштинде турары.

С. СМОЛЬСКИЙНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникаазы).

БАЙЫРЛЫГ БАЙДАЛГА

ЭРЗИН. (Телефон-биле). Районнуң мурнакчы ажыл-агыйларының бирээзи — Ленин аттыг колхозтуң клувунга ССРЭ хамаатызының чаа хевириниң паспорттарын беш чылдың шалыпчыларынга, хөй-ниитиниң идепкейлиг төлээлекчилеринге байырланчыг байдалга тывыскан.

Саптеңмаа Б. Кыргыс, бода мал бригадири Э. Намзырай, башкы Э. Сайды болгаш өскелер-даа чаа паспорттарны ап тура, боттарының хууда үткүштүр пландарынга немей бедиткен хүлээлгелерин ап, СЭКП-ниң XXV съездизинге тележиг ужуражырын өөрүшкү маңнайның, чоргааралдың чылыг сөстери-биле илерекен.

Чаа паспорттарның ээлеринге ажылчы чоннар депутаттарының Эрзин район Совединиң күүскомунуң даргазы Н. Тыртык-Кара, районкүүскомунуң ИХК-ның начальниги С. Юша, колхозта партком секретары Ч. Даңгыт, Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң паспорт кылдызының ажылдакчызы С. М. Ковалева олар байыр чедирген.

Т. МОНГУШ.

СИБИРЬНИҢ ЧЕРИНГЕ ҮЛЕТПҮР ХӨГЖҮЛДЕЗИ

Онгу беш чылда Чөөн чүк девискээрлериниң экономиктиг күчүзүн улам улгаттырар болгаш ниити эвилелдиң үлетпүр бүдүрүлгезинге оларның ролюн бедидер деп турар. Ол девискээрлерге улуг-улуг бүдүрүлгелерни тудуп тургузар. Ол дугайын «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелинде айыткан.

Ынчангаш совет үлетпүрнү Чөөн чүкче, чиг-эттиң болгаш энергияның чаа-чаа үнер дестеринче чөөншүладыр дээн чүткүл сөөлгү чылдарда чурттуң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдериниң чугула айтырыы апарган болгаш ол онгу беш чылда улам долузу-биле илереттинер.

Европа девискээрлери чурттуң экономиктиг хөгжүлдезинге шагдан бээр кол рольду ойнап келген. Ынчалза-даа Сибирьни чоорту шиңгээдип алыры болгаш хөгжүдери 30 чылдарда эгелээн. Кузнецкиниң хөмүр бассейнин тургусканы аңаа улуг рольду ойнаан. Сөөлгү беш чылдарда ол девискээрлерни шиңгээдип алырының темпилери улам дүргээн, 1940 чылдан 1972 чылга чедир Сибирьниң болгаш Ыракы Чөөн чүктүң үлетпүр продукциязының хемчээли барык-ла 20 катап улгатпан. Мооң мурнунда чылдарда Чөөн чүк девискээрлеринге дыка улуг хемчээлдерлиг, ынчалза-даа чер-черде тарамык бүдүрүлгелерни тудуп турган болза, ам ында бүдүн бөлүк үлетпүр комплекстерин тудуп турар апарган.

Чөөн чүк девискээрлери нефть болгаш газ тывыжының, алюминий бүдүрериниң 1976—1980 чылдарда төлевилеттинген немелде өзүлдезин, хөмүр-даш тывыжының немелде өзүлдезиниң 90 ажыг хуузун, чес бүдүрериниң немелде өзүлдезиниң 80 хире хуузун, целлюлоза бүдүрериниң немелде өзүлдезиниң 45 хуузун болгаш картон бүдүрериниң немелде өзүлдезиниң 60 хире хуузун хандырар.

Ол девискээрлерге боттандырар эң улуг сорулгаларга Тюменьниң нефтилиг, газтыг черлерин улам шиңгээдип алыры, Саян-Шушенск ГЭС тудуунуң девискээринге элээн каш он-он бүдүрүлгелерни тудары, 3200 километр узун дурттуг Байкал-Амур магистралын кылыры хамаарышыр. Чижээ, Тюмень комплекизин тудуп тургузарынга 60 чылдарның эгезинден бээр ниитизи-биле 30—32 миллиард рубльди үндүрген.

Чөөн чүкте ук черниң байдалдарынга таарыжыр тускай дериг-херекселдерни ажыглап, эң чаа технологияга үндезилеп чаа-чаа бүдүрүлгелерни тургузуп турарын онзалап демдеглээри чугула. Бо айтырыгны шиитпирлээринге шиңгээдип алырының комплекстиг методу дузалап турар, ындыг арга бот-боттары аразында харылзаалыг бөлүк бүдүрүлгелерни эң-не таарымчалыг схема ёзугаар хары угда дүрген темпилер-биле тургузарын баш удур көрүп турар. Ынчан болбаазыраткан продуктуларны бүрүнү-биле четче ажыглаанының, транспорт коммуникацияларын кызырарының болгаш оон-даа өске чүүлдерниң ачызында дыка хөй камналга чедип алдынар. Онгу беш чылда чаа девискээрлерге чурттаганың болгаш культура-амыдырал, албан черлериниң тудуун мурнай тудар, тус черниң аъш-чем баазазын ажок калбартыр, чем продуктулары-биле болгаш херегзел барааннары-биле чурттакчы чонну хандырарын дыка экижидер деп турар.

Үлетпүрнү Чөөн чүкче ол хире ажок чөөншүладыр чорук боттарының бойдус курлавырларының хөй кезиин чарыгдап каапкан чурттуң барыын девискээрлериниң экономиктиг хөгжүлдезиниң темпилерин оожумнадыр бербес бе деп айтырыг тургустунуп келир.

Чок, ол ындыг эвес, аңаа ол үлетпүр күчүзү мурнуку хевээр мөөңнеттинер. Ынчалза-даа ол девискээрлерге ажыл-агыйның өзүлдезин колдуунда чаа бүдүрүлгелерни тударын кызыгаарлап, ында бар бүдүрүлгелерни калбартып турган, ажылдап турар бүдүрүлгелерни техника-биле эде чепсеглээриниң болгаш эде дериириниң аргазы-биле боттандырар.

Онгу беш чылда улуг хоорайларның өзүлдезин арай оожумнаткаш, экономика талазы-биле перспективалыг, эвээш болгаш ортумак чурттакчылардыг черлерни хөгжүдер, оларга улуг эвес бүдүрүлгелерни, ам ажылдап турар каттыжыышкыннарның салбырларын болгаш цехтерин тургузар.

Онгу беш чылда эвилелдешкен республикаларның экономиказын улам ыңай көдүрер деп турар. Чижээ, 1976 чылда эвилел бюджединден Казах ССР-ге 191,4 миллион рубльди берген. Казахстанда хөмүр-даш, нефть, кара, өңнүг металлдар тывыжының талазы-биле элээн каш онза улуг бүдүрүлге комплекстери тургустунуп турар. Туркменияга нефть болгаш бойдус газын тывары база болбаазырадыры улам хөгжүүр.

Бистиң чуртувустуң улус ажыл-агыйы чамдык адырларны специализастаарынга, оларның бойдус, күш-ажыл болгаш өске-даа курлавырларын эң долузу-биле ажыглаарынга үндезилеп хөгжүүр.

Николай ХИТАЙЛЕНКО,
ПМА-ның тайылбырлакчызы.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

АЯН-ЧОРУК ДООЗУЛГАН

ТОКИО. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко бодунуң албан ужуруунда аян-чоруунун доозулганының соонда, январь он үште Москваже ужудуп чоруткан.

Совет болгаш япон күрүне туктарын аскан Ханэда аэродромунга А. А. Громыкону Японияның даштыкы херектер министри К. Миядзава, Японияның ССРЭ-де элчини А. Сигемицу болгаш албанның өске-даа кижилери үдээн.

А. А. Громыко ужудуп чорутпарының мурнунда парлалга конференциязынга чүве чугаалаан. Японияның күрүне ажылдакчылары-биле Токиога чугаалажыышкыннар ажыктыг болганын ол чугаалаан. Ийи улустуң эрге-ажыктарын ёзугаар харылзааларын чедип алдынган деңнелин чүгле камгалаар эвес, харын-даа улам бурунгаарлаар, ол деңнелди ам-даа бедик кылдыр көдүрерин оралдажыр апаар деп бодалды ийи тала илереткен.

Дүшкүүрлүг чорукту улам чаварылдырарының болгаш тайбынны быжыглаарының эрге-ажыктарын ёзугаар бистиң чурттарның делегей айтырыгларының талазы-биле кады ажылдажылгазын күштелдирериниң аргалары түрүп турар. Японияның удуртукчу ажылдакчылары чугаалажыышкыннар үезинде база-ла ындыг бодалды илереткен.

А. А. Громыко Совет Эвилел Япония-биле чаагай кожа-хелбээниг харылзааларын тударынче чүткүп турарын онзалап демдеглээн.

• • •

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко Японияга албан ужурунда аян-чорук кылган соонда январь 13-те Токиодан Москвада ээп чанып келген.

ТАЙБЫҢ ПРОГРАММАЗЫНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

• БОНН. (СЭТА-ның корр.). Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ам болур XXV съездизи боттуг социализмниң улам хөгжүүрүнге, бүгү делегейге тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселге чаа улуг идигни кылыр дээрзинге бүзүрээр бис деп, Германия Коммунистиг партияның Даргазы Герберт Мис демдеглээн.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң соонда эрткен үе дээрге, улуг өскерлиишкиннерниң, тайбыңның, демократияның болгаш социализмниң улуг чедиишкиннериниң үези болган. Социалистиг чурттар амыдыралдың бүгү талаларынга улуг чедиишкиннерлиг боор, оларның ниитилел тургузуунуң капитализмниң кризистерге таварышпа турары системазындан артык күштүүн база катап бадыткаар деп ол СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседаалга чугаалаан.

Дүшкүүрлүг байдалды чаварылдырарының политиказы чаа-чаа чедиишкиннерлиг боор турарын Г. Мис демдеглээн. Тайбың ёзу-биле кожа-хелбээ доктаадыышкыннарының принциптери делегей амыдыралының бүгү-ниитиниң хүлээп көөр нормазынче апар чыдар-дыр. Ооң херечизи — хамыктың мурнунда Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың чедиишкиниг боор эрткени болур. Бо талазы-биле Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның тайбың күзээн политиказы шылгарангай рольдуг боор турар. Г. Мис мында холбаштыр СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алган Тайбың программазының чедиишкиниг боттандынып турарын демдеглээн.

А. ТЮПАЕВ.

Фридрих Энгельс аттыг

БОНН. (СЭТА). Вупперталь, Кип-дер гате, 55— бо адрес чүгле ГФР-де эвес, харын даштыкыда-даа билдингир. Мында коммунизм дугайында эртемниң үндезилекчилериниң бирээзи — Фридрих Энгельстиң ады-биле адаан төп чер бар. Мында Энгельстиң амыдыралының оруктарын, социализм дугайында өөредигниң тывылгазынын, делегейниң ажылчын шимчээшкининиң дугайында чугаалап турар материалдарны чыып делгээн.

Ол төптүң хуруп келгени беш чылдың дургузунда аңаа барган хөй-хөй муң кижилер: ажылчыннар, тараачыннар, студентилер, профэвилел ажылдакчылары, коммунистер, социал-демократтар, даштыкы аалчылар боор турар.

Ол төптүң чанында марксизмниң кежээки школазы ажылдап турар. Мында Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң өөредиглерин, ажылчыннар шимчээшкининиң төөгүзүн, амгы үениң чугула айтырыгларын өөренип турар. Эрткен өөредилге чылында ол школаны 125 дыңнакчылар дооскан. Ол ынчаш ук төп ГФР-ниң бүгү-ле хоорайларында марксизмни өөренип турар бөлгүмнерге база дузалажып турар.

Ооң ажылында делегейге эп-сеткил каттыштырылгазынче улуг кичээнгейни угландырып турар. Барыын Германияда барган даштыкы ажылчыннар-биле ужуражыышкыннарны ында база организастап турар. Чилиниң демократчы күштери-биле эп-сеткил каттыштырарының митингизи аңаа улуг чедиишкинниг эрткен.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ. ЧКП-ның XIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжының бирги өдүрүүнде чоруп турар коллективтерге социалистиг күш-ажылдың бригадалары деп хүндүлүг атты тывсып турар.

ЧУРУКТА: Остравада К. Готвальд аттыг металлургия болгаш машина тудуунуң комбинадының цегинде социалистиг күш-ажылдың бригадазы бодунуң удуртукчузу Рудольф Кудела-биле (солагай талазында) кады тур. Ол ажылчын коллектив «Бөгүн дүүңгүзүнден эки, даарта бөгүнден эки ажылдаар» деп кыйгырыг-биле ажылдап турар.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

Айыыл чок чорук чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чоокку Чөөн чүк айтырыын бүгү талалыг чугаалажып көөрү-биле КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралы январь он айыде ажыттынган.

Израиль Чөвүлелдиң ажылынга киржиринден ойталзаны-биле ол чугула айтырыгны чугаалажып көөрүн кызээйин турарын база катап бадыткаан. АКШ-тың төлээлекчизи Д. Мойнихэнниң чугаазы дыка хөй делегацияларга билдинмес болган, чүге дээрге, ол Палестинаның Хостаар Организациязының делегациязын санал-онаа бериишкиниң долу эргелиг киржикчизи кылдыр ол хуралга чалаарынга шаптыктарын оралдашкан.

Ооң ындыг туружунга чүве чугаалаан дыка хөй делегаттар шиитпирлиг ойтур шаавыышкынны кылганнар. Империализмге, колониализмге болгаш неоколониализмге удур улустарның демиселин деткиириниң ленинчи политиказын ССРЭ чайгылыш чокка камгалап, эң ылангыя Палестинаның араб улузунуң хууда ёзугаар эргелерин камгалаары дээш туржуп турарын Совет Эвилелиниң төлээлекчизи Я. А. Малик демдеглээн.

Ооң соонда болган бадылаашкынның түңнелинде АКШ-тың бо айтырыг талазы-биле бүрүн чааскаанзырааны илереттинген. Ынчангаш америк делегация дээрге, ПХО-нуң төлээлекчилерин Чөвүлелдиң ажылынга чалаарынга удур бадылаан кара чаңгыс делегация болган. Англияның, Франциянын болгаш Италияның делегациялары бадылаарындан дадагалзаанынар.

Январь он үште Чөвүлел Чоокку Чөөн чүктүң айтырыын чугаалажып көөрүн үргүлчүлээн.

Дерзии үүлгедиг

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Нациялар Организациязының штаб-квартиразының айыыл чок чорук албаны КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралының ажыттынарынга каш-ла шак четпейн турда штаб-квартираның өрээлдеринге билдинмес кижилерниң салып каан үш бомбаны тыпкан.

Ол бомбалар шак механизми-биле быдалаттынган болгаш ук чериин-биле 15 шак турда, Чоокку Чөөн чүк айтырыын Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң чугаалажып эгелээриниң чартык шак мурнунда частыр ужурлуг турган. Израиль Палестинаны Хостаар Организациязының төлээлекчилерин ол айтырыгны чугаалажып көөрүнге чалаанынга удурланырын илередип, ук хуралга келбес деп шиитпирлээнин билдингир болгай.

Нью-Йорктуң полиция эргелекчилериниң чугаалаарынга террористерниң истеп турарын чугаалаан. КНО-нуң штаб-квартиразында камгалалды күштелдирериниң хемчеглерин ап турар.

АССАМБЛЕЯ ДООЗУЛГАН

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Африканың Чаңгыс эп организациязының (АЧО) кежигүнү чурттарның күрүне болгаш чазак баштыңнарының Эфиопияның найысылалынга болган онза ассамблеязы ажылын доскан. АЧО-да киржип турар 46 күрүнениң төлээлекчилери Анголаң талазы-биле ийи төлевилелди аңаа чугаалажыры-биле киирген турган. Нигерия делегациязының 22 чурттуң өмүнээзинден киирген бирги төлевилелге Ангола Улус Республиказы хүлээп көөрүн, аңаа бүгү талалыг дузаламчыны кылырын болгаш сөөк-язы ылгакчызы Мурнуу-Африка Республиказының реакцылыг бөлүктериниң ФНЛА болгаш УНИТА-биле сүлчээлежип алгаш чорудуп турар чепсектиг агрессиязын буруу шаавырын айыткан турган. Ооң-биле кады АКШ-тың болгаш империалистиг өске-даа күштерниң албадаашкыны-биле ассамблеяга чугаалажыры-биле резолюцияның бир өске төлевилелин база киирген турган.

Мында айытканы-биле алырга, Анголага хайылдажыышкынны соксаткаш, ФНЛА болгаш УНИТА дээр сандарадыкчы бөлүглелишкиннер-биле катай-хаара «Национал чаңгыс эптиң чазаа» дээр эрге-чагырга черин тургузар ужурлуг боор турган.

Резолюция төлевилелдериниң кайызын-даа хүлээп алыр дээш 22-22 делегациялар бадылаан болганда (Эфиопия биле Уганда задагалзааан), онза ассамблея Ангола талазы-биле тодаргай шиитпир үндүрүп шыдаваан. Ынчангаш ассамблеяның түңнел хуралынга Анголада байдалды чугаалажып көөрүн АЧО-нуң даравында, 1976 чылдың июнь айда Маврикийга болур ассамблеязынга чедир соңгаарладыр деп шиитпирлээн.

Американнарга харыы

ЛАГОС. (СЭТА). Африканың Чаңгыс эп Организациязының кежигүнү чурттарның күрүне болгаш чазак баштыңнарының бирги онза ассамблеязының ажыттынарының бичии-ле мурнуу чарыында Африканың күрүнелеринге АКШ-тың президентизи Дж. Фордтуң чажыт бижиинин утказын Нигерия солуннар ажык-биле парлап чарлаан.

Солуннуң айтып турары-биле алырга, Мурнуу-Африка Республиказының интервенциязын соксадырының кол чүүлдериниң бирээзи болза, садыгларлыкчы бөлүктерни Африканың күрүнелериниң хүлээп көөрү болгаш Анголаның дурум ёзугаар чазааның орнунга Каттышкан Штаттарга деткиткен чаа чазакты тургузар дугайында чугаалажыышкыннар мы кылыры болур деп АКШ негеп турар. АЧЭ-ниң ассамблеязынга чогум-ла ындыг сорулганы барымдаалавыышаан Африка диптиң удуртукчуларын Дж. Форд кыйгырган. Ооң ол бижиинде Совет Эвилелиниң болгаш Кубаның бо талазы-биле туружун база сөөрээ тайылбырлаан.

Нигерияның чазаа ол бижикке холбаштыр мынчаар демдеглээн: Бистиң ангола аха-дуңмаларывыстың маадырлыг демиселиниң бүгү дургузунда америк чазак Португалияның фашистиг чазаанга, араатанныг чазаанга моральдыг, материалдыг болгаш өске-даа бүгү талалыг дузаламчыны шуут бериш келген. Каттышкан Штаттар ам кээп хемертеп Анголага тайбыңны тургузар дугайында шуугап үнүп келген. Бир эвес АКШ-тың чазаа ол дугайын билбээлеңнээр болза, ССРЭ биле Куба ангола улустуң херээ хосталга дээш демиселдиң баштайгы хүннеринден эгелээш-ле, оларның боттарының хууда хереэ кылдыр салып келгенин сагындырып болур бис.

Африканың өске-даа бүгү чурттары Каттышкан Штаттарның «сайтыышкыны» хүлээп албазынга Нигерияның чазаа идеген турар.

ИЛЕРЕТТИНГЕН ЧАЖЫТ ЧҮҮЛДЕР

Барыын Европа чурттарының солуннары бо хүннерде АКШ-тың Төп разведка эргелелиниң ол күрүнелериниң иштики херектеринге холгаарлаашкынының чаа-чаа барымдааларын хөй-биле бижип турар.

● МАДРИД. Төп разведка эргелели Испанияда коммунистиг эвес бөлүглелиишкиннерниң Коммунистиг партияга удур демиселге туружун быжыглаар дээш, хөй чылдар иштинде акша-хөреңги-биле хандырып келгенин неделя санында үнер «Камбио-16» деп сеткүүл бижээн. Испанияда сөөлгү бодуушкуннар дээрге, Европаның мурнуу талазында — Турциядан Португалияга чедир боор турар бөлүүшкуннарның чарылбас кезээ болур, ынчангаш ол бүгү америктерниң көрүп турары-биле алырга, оларның эрге-ажыктарынга шыңгыы айыылды таварыштырып болур — деп ол сеткүүл демдеглээн.

Каттышкан Штаттар Испанияда бодунуң шериг баазаларын, бодунуң саалдарын бүгү аргалар-биле камгалап арттырарын оралдажып турарын «Камбио-16» уламчылап бижээн. Вашингтоннуң салып турар кол сорулгаларының бирээзи болза, франкочу эргелекчилерге чагырганың соонда үеде Испанияның даштыкы политиказының нейтралдыг апарбазын дээш ону Соңгу-атлантиканың шериг бөлүглежиишкинге бүрүнү-биле хаара тудары боор турар.

«Камбио-16» Испанияда хевирип турар америк шпионнарның даңзызын база парлаан. Оларның аразында бир-ле Роберт Гелагер дээрзи ТРЭ-ниң Испанияда кол резидент-төлээзи боор турарын ол сеткүүл айыткан.

● ЛОНДОН. «Тайм аут» дээр неделя санында үнер сеткүүлдүң дыңнатканы-биле алырга, Төп разведка эргелели дыка хөй чылдар дургузунда чүгү бүрү антикоммунистиг организациялар боор чаштынып алган. Англияга үүлгедикчиннерни кылып келген. Ындыг организацияларның бирээзи ТРЭ-ниң агентилелиниң 1970 чылда тургузуп алганы «Чорудуу шинчилээр талазы-биле институт» дээр чери болур. Ол полиция органнары-биле болгаш шериг училищелери-биле дыка сырый холбаалыг.

● ВАЛЕТТА. Чоокта чаа-ла Төп разведка эргелели Английиның Сикрет интеллидженс сервис дээр разведка чери-биле кады Мальтаны диверсия-террор үүлгедиглериниң кадрларын белеткээр төп кылдыр ажыглап турганын чурттуң солуннары бижээн. Англияның контролюнда турар Бингемма деп фортту мурнуунда шпион школазы кылдыр хуулдургаш, аңаа ТРЭ-ниң шпионнарын белеткеп турган. Ол фоорт амдыгаа чедир-ле өске кижилерге хаалгы болбушаан, ооң кылын ханаларының артында чогум чүү боор турарын мальталардан билир кижи чок боор турар.

(СЭТА).

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТЕ

Онгу беш чылдың кол-ла сорулгазы, улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин соксаал чокка көдүрери болур. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланышкыннарында» чиик, азы-чем, аът, сүт үлетпүрүн 22-32 хуу шапкын хөгжүдерин, культура-амыдырал чүүлдериниң болгаш ажыл-агый херектелиниң бараанарын бүдүрүп үндүрерин 1,6 катап көвүдедирин көрген.

Ыраккы Чөөн-чүктүң ажылчы чоннары бүгү совет кижилер-биле бир демей, партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чүгле кичээнгейлиг өөренип турар эвес, харында улуска янзы-бүрү болгаш бедик шынарлыг бараанарны хөйү-биле бүдүрүп үндүрериниң чугула хемчеглерин ап турар.

* * *

● «ВОСТОК» МАРКА-БИЛЕ

Хабаровскиниң дааранылга каттыжышкынының шуушт урулга шугумнарындан чаа чылдың баштайгы хүннеринде каас-чараш платьелер үнүп эгелээн. Ол дыка чараш болгаш таарымчалыг хепти күрүнениң Шынар демдээ-биле үндүрүп турар.

Тоску беш чыл иштинде ол бүдүрүлгениң 26 янзы кылыгларынга хүндүлүг демдекти эдилээр эргени берген. Олар — херээженнерниң платьелери, уругларга идик-хеп-тир. Чаа эгелээн беш чылдың баштайгы чылында «Востоктуң» даарыкчылары эрткен чылдыындан барык чартык миллион рубль хөй бедик шынарлыг бараанарны Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Сибирьниң магазиннеринче кылып чорударын хүлээнген.

Каттыжышкынның дуржулга килдизиниң төлевилекчи-чурукчулары Ыраккы Чөөн чүктүң чонунга таарышкан хептерниң овур-хевирин бижип турарлар. Эрткен чыл иштинде хеп бижып, чогаадыр чурукчулар бир муң ажыг чаа хевирниң хептерин тургускан.

Н. ЛАГУНОВА.

● УССУРИЙСКИНИҢ ЧАА ИДИКТЕРИ

Приморьениң хөм идик даараар каттыжышкынының коллективи СЭКП-ниң XXV съездизиниң эжиттынарынга чедир идиктиң тос чаа хевир-моделдерин даарап эгелээр.

Бо чылдың баштайгы хүннеринде-ле 6 штайгы ындыг чаа идиктерни даарап эгелээн. Эр улустуң болгаш уругларның-даа чартык ботинка идиктерин магазиннерже чоруткан. Ону чаа арга-биле даарап турар. Ээлдэ уругларның спорт-чу идиктерин, ол ышкаш бичии уругларның чымчак улдуңнуг идиктерин мында эң баштай даарап эгелээн.

Каттыжышкынның идик даарачылары чаа эгелээн чылда 1975 чылдыындан бир миллион хөй— 3110 муң ажыг идикти даараар. Аңаа чеден янзы хевирниң идиктерин даарап үндүрер.

А. ГУЛЯНСКИЯ.

● ВЛАДИВОСТОКТУҢ АЯК-САВАЗЫ

Владивостоктуң Чөөн чүкте эң улуг дээн шаажаң-шил аяк-сава кылыр заводу 35 янзы-бүрү аяк-сава кирип турар столовая херекселдери-биле бажың ээлери херээженнерни өөртүр деп шиитпирлээн. Оларның хевирлери садып алыкчыларның сеткилинге дыка таарыр. Ол ышкаш шай кудуп ижер чаа аяк-саваларны база кылып үндүреринге белеткеп турар.

Амгы үеде ол бүдүрүлге чери 30 янзы аттыг аяк-саваны кылып үндүрүп турар. Ол коллектив онгу беш чылдың баштайгызында бүдүрүлгениң продукциязын эрткен чылдыынга деңнээрге, ооң бүдүн чартык миллион катап көвүдедир деп турар.

М. НИКОЛАЕВ.

● ПРИМОРЬЕНИҢ ХЕВИСЧИЛЕРИНДЕ

Артём хоорайның фабриказының уран-шеверлери чаа, дыка чараш угулза-чуруктарлыг хевистерни аргып эгелээн. Оларның хвасталгаларын үк черниң чурукчулары дыка чараш, өң-баазын кылдыр сиилбип кылганнар.

Артём хоорайга кылган янзы-бүрү каас-чараш хевистерни, чадыгларны Ыраккы Чөөн чүктүң чурттакчылары дыка үнелеп турар. Фабриканың коллективи беш чылдың сеелгү чылының планын болгаш даалгазын чединишкинниг күүсеткен.

Чаа чылда ооң мастерлери эрткен чылдыындан бир муң дөрбелчин метр хөй хевисти кол-биле аргып кылыр дээн. Оңаа кичээнгейни кылыгларның шынарынче угландырар. Чаа-чаа угулза-чуруктарны база чогаадып турар. Фабрикада дузалал ажылдарын шуптузун механизастаан.

Онгу беш чылда Приморьениң хевистерин аргып кылырын улам көвүдээр. Ол сорулга-биле бажың чазылгаларын машина-биле аргып кылыр черниң чаа улуг бажыңын база тудуп турар.

М. РЫБАКОВ.

● АРГА-ЫЯШ ЦЕХТЕРИ

Уссурий тайгазында арга-ыяш аразында Мухен суурда ништан улустуң херегээр бараан чүүлдерин кылыр механизастаттынган цех ажылдап эгелээн. Ол болза, көдээ чонунуң чурттаарга бажыңнарынга эрге жок чугула ыяш материалдарын кылыр талазы-биле арга-ыяштың тускай фабриказы болур. Чаа бажыңнарның ээлери ооң эжик кастыктарын, соңга хооларын болгаш өске-даа материалдарны алыр. Чаа цехтерни станоктарны тургускан, шуушт урулгаа шугуму база ажылдап турар.

Хабаровск крайда ындыг 29 бүдүрүлгелерни тургускан. Олар магазиннерже дустут чем кадагалаар доскаарлардан эгелээш, балык тудар сыпыт-кыштарга чедир 50 ажыг хевирлиг кылыгларны чорудуп берип турар. Чаа беш чылда эм-даа 14 ындыг цехти, ооң иштинде Байкал-Амур демир-оруунуң девискээринге тургузар деп турар.

М. ПЕРЕПЕЛИЦКИЙ.

● УРАН-ШЕВЕРЛЕРНИҢ КЫЛЫГЛАРЫ

Амурнуң мырыңай эриинде турар нанайларының Джари суурунда кайгамчыктыг шевер кижилер чурттап турар. Е. Килениң, Л. Ходжерниң, С. Бельдының болгаш оларның эш-өөрүнүң угулзалап тургаш, даараан алгы хөм идиктери, хаптары кижи бүрүзүнге сонуургаачыг болгаш алыксанчыг боор турар. Ам ол шеверлерниң даарап кылган чүүлдери магазиннерге костүп келир. Джариде уран-шеверлерниң устыныш мастерскаязын тургускан. Национал угулзалар-биле каастап тургаш, даараан хөмден бижкан идикти баштай даарап үндүргеи. Ооң соонда янзы-бүрү белектерни кылыр.

Джариде улустуң уран-шевер ус-тывыш мастерскаязы Хабаровск крайда ындыг он беш дугаар бүдүрүлге чери болур.

А. ПЕТРОВ.

● ТАЙГАДА ХООРАЙ ПРОДУКЦИЯЗЫ

Эгелээн чылдың баштайгы айларындан эгелээш Ыраккы Чөөн чүктүң чурттакчыларының квартиралары «Сокол» дээр бажың херекселдери каастаар апаар. Арсеньевте машина кылыр «Прогресс» дээр завод ниң муң ажыг комплект чаа мебельди кылып үндүрерин шиитпирлээн.

Тайгада ол хоорай чүгле мебельди кылбайн турар. Ол девискээрниң чону «Прогресс» деп маркалыг хеп чуур машиналы эдилеп турар. Бо чылын оларны 50 муң хирени кылып үндүрер. Ол заводтуң машина тудукчулары автоматтыг хеп чуур машиналы кылыр дээш ажылдап турар.

Н. МОИСЕЕВ.

● ЯКУТ ИДИК

Херээженнерниң каас идиктери, эр улустуң кышкы майыктаалтары, алгы хөректээштер, херээженнерниң «Эскимоска», «Якутянка» деп берттери-даа Якутиядан дыка ырак черлерде безин пептерээн. Оларның эң чугула чүүлү болза, ындыг идик-хепти шуут-ла ниң, аът кежиндеп, янзы-бүрү хөмнерден даарап, кылганы боор турар.

Бо бүгү бараанарны кылып турар хөм идик комбинады — Якутияда муңнакчы бүдүрүлге чери боор турар. Ол республиканга беш чыл планын баштай доосан черлерниң бирээзи. Ол коллектив чаа эгелээн беш чылда чүгле тергиин эки шынарлыг бараанарны кылып үндүрерин шиитпирлээн.

Д. ДУБЯКИН.

● КӨДЭЭ ХЛЕБ БЫЖЫРЫКЧЫЛАРЫ

Сахалинниң эң хоочун сууру Тымовскийниң хлеб быжырыкчыларының чаа продукциязы «Украинский», «Новомосковская», «Сметанка» «Детский» деп адаар. Ам көдээ суур магазиннинден 39 янзы-бүрү аттыг хлеб-булка кылыгларын садып ап болур.

Үш чыл мурнунда, кажан Тымовскийге хлеб заводу ажылдап эгелеп турда, ол чер чурттуглар чүгле ниң чүүл хлеб кылыгларын садып ап турганнар. Ам кондитер цегин база тудуп доосkан. Чаа суугуну ажыглап эгелээн чорук продукцияның шынарын дыка экижидер арганы берген.

Ю. ШАШКОВ.
СЭТА-ның корр.

ХӨЙ-НИИТИЧИ БАШКЫ

Үениң негелдези-биле чурттаар. Бо үеде аныяк кижи бүрүзүнүң ниг күзели ындыг апаргзн. Чүгле күзел эвес, харын ону амыдыралга ынчаар бадыткап-даа турарлар. Ооң чижээн Эрзин ортумак школазының аныяк башкызы Бимба Маадырович Килчиниң амыдырал, ажыл-херээнден көрүп болур.

Ол он дугаар классты доосkаш, 19 харлап чораш, шериг албанынче хапкан. Школачы чылдарында-ла машина-техникага сундулуг, Тывадан келген солдат оол ужар чүүл школазының кезээнге слесарь, токарь мергежилдерге күзел-дин-биле өөренип, ону солдат амыдырал-биле холбаап. Ол аңаа өөренишаан, демир кылыр станоктарның бүгү-ле хевирлери-биле бир дугаарында таныжкан.

Солун, берге шериг өөредилгелер-биле долдунган солдат хүннер — дадыгышкынның болгаш мергежилдиң чылдары болуп, билдиртпейн шуужуп эрткен. Бимбаның станоктарга демир чондуруп, чаа мергежилге чаңчыга бергени — оон соон ынайгы амыдыралчы ажыл-херээнге дузалаан.

Кады өг-бүле туткан ынак кижизи—Шура оол уруг божаан. Аныяк өг-бүлеге канчаар амыдырап, чурттаарын деп айтырыг чайгаар-ла тургустунуп келген.

Эрзиниң ортумак школазының башкылары болуну доозукчузу, үлегерлиг өөреникчи чораан Б. Килчинни билир, таныыр болгаш, ооң башкылаксаар күзелин деткип, коллектив кежигүнүнге хүлээп алган. Б. Килчинге шеригге чедип алган мергежилин ам херглеттине берген. Ол күш-ажыл уроктарынга өөреникчилерге демир чондурар станоктуң тургузуун, аңаа канчаар ажылдаарын өөредип кирипкен.

Башкының берге болгаш чымыштыг ажылы Бимба Маадыровичиниң сагыжынга таарыжып, чайгаар хаара туда берген. Бодунга дадагалзал, чигзиниишкин чок хире боорга, Кызылдың филология факультединче кирериниң экзаменнерин чединишкинниг дужааган, ам үшкү курста бот-өөредилге-биле өөренип, билиг, мергежилин чыл санында бедидип чоруур.

Хөй-ниитичи башкы Эрзин кодээ Советиниң депутаты хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, № 17 округта соңгукчуларынга удаа-дараа ужуражып, отчёдун берип, оларның чагыгларынга дыңнангыр чоруун көргүзүп келген.

Башкызы кандыг болдур, өөреникчилери база ындыг болуксаар, ону дөзексээр. Б. М. Килчиниң удурткан уран-шеверлерниң авиомоделизм, судомоделизм болгаш автомотолизм бөлгүмү школада дээре ажылдыгларның бирээзи. Ук бөлгүм 1970 чылда тургустуган. Ооң киржикчилери башкызының айтып берип, өөреткени ёзугаар хевир, тургузут талазы-биле ээзе нарын чогаадыкчы ажылдарны кылып, чыл келген тудум-на уран талантызын сайзырадып турар.

Бөлгүмчүлерниң ажыл-херээниң дугайын хөй-ниитичи, депутат башкы Б. М. Килчин мынчаар чугаалап турар:

— Бистиң бөлгүмүвүс ады кандыг угланышкынныг ажылдарны кылып турарывысты тодаргай илередип турар. Баштайгы чылда эң бөдүүн модельдерни кылып эгелээш, чоорту нарын хевирлерже шилчээн бис. Бо өөредилге чылында бөлгүмде 15 өөреникчи хаара туттунган. Чогаадып, кылып турар ажылынга өөреникчилерниң сонуургалы аажок улуг. Моон мурнунда белен бердинген шыйыглар барымдаалап ажылдап турдувус. Ам ындыг эвес. Өөреникчилер боттарының шилип алган модельдерин туралаан аргалары-биле тургузуп, тывыыгыр, сагынгыр чоруун көргүзүп турар.

Бөлгүмнүң тургустунганындан бээр кылган модельдеривис район көрүлдезинге шаңналдыг черлерни алган, а 1975 чылда республика көрүлдезинге эки түңнелдиг киришкен бис. Школачыларның чогаадыкчы ажылдар талазы-биле республика делгелгезинге Аркадий Хертек, Сергей Сады идепкейлиг киришкеш, өртектиг белек, Москва чорууп путёвка-биле шаңнаткан. Моон соңгаар чединишкинивисти улам быжыглап, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, СЭКП-ниң XXV съездизин эки өөредилге, төлептиг ажыл-херектер-биле уткуур бис.

Д. САЛЧАК.

ЧУРУКТА: Б. М. Килчин бодунуң башкылап турар бөлгүмүнүң киржикчилери-биле кады. А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ЧАА ЧЫЛДА

Сванетияның чурттакчылары Чаа чылдың будуузунде Грузин ССР-ниң харылзаа министерствозунуң специалистеринден кайгамчыктыг белекти алганнар. Олар кадыр-берт-даг-даштыг черлерни тавартыр Кутаиси-Местиа аразынга улаштыр дамчыдылга черлерин аң-не кыска хуусаа иштинде элтеп, тургусканнар...

Местиа районнуң чонунуң бажыңнарында ак-кок телевизорнар кыва берген. Ынчангаш ам бүгү республика телевидение-биле шыва алдынган.

Ф. Крымский биле А. Рухадзениң фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Аныяк кижи бүрүзүнге ортумак эртем дээш
КИЧЭЭНГЕЙНИ КҮШТЕЛДИРЕР

Бай-Тайга районда ажылчын аныяктарның бот-өөредилгелиг кежээки школазында байдал кандыгыл? Район төвүнде болгаш суурларда консультпунктуларда ниитизи-биле 350 хире аныяктар өөредилгеже хаара туттунган. Ол эрткен чылгызынга бодаарга элээн өзүлделиг. Бо чылын доозукчу 8,11 класстарда безин 120 хире аныяктар хаара туттунган.

Тээлиде төп консультпунктуда 60 ажыг аныяктар өөренип турар. Кежээки школада өөренип турар аныяктар-биле төп консультпунктуда өөредилге-кижизидилге ажылының шынары экижээн. СЭКП ТК-ның аныяктар өөредилгезинге, ортумак өөредилгеже шилчилгени доозарынга хамаарышкан доктаалдарын кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлап, оларны амыдыралга боттандырарын билиндирип, аныяктарның ажыл-агыйга, хөй-нити амыдыралынга киржилгезин сонуургап, солун лекция, беседаларны, кежээлерни эрттирип турар. Бо бүгү өөренип турар аныяктарның кичээлдер үзер, өөредилгезин ара каар чоруун чок кылырынга идигиг.

Ол ышкаш Шуй, Кызыл-Даг консультпунктуларда аныяктарның кежээки өөредилгезин эки тургустунган.

Бай-Тал болгаш Дээпы-Аксы суурларда аныяктар өөредилгезиниң байдалы чылдан чылче экиживейн турар. Ооң мурнунда бо айтырыг талазы-биле дээре диртип турган «Тээли» совхозтуң Найырал салбырында бо чылын байдал баксыраан. Ооң мурнунда салбырның комсомол организациязы аныяктарның өөредилгезинче боттуг кичээнгейни салып турган. Байдалдың баксыраанын комсомол болгаш өске-даа хөй-нити организацияларының бо айтырыгны тоомчага албайн барганында. Ындыг байдалды районуң сентелге-тудуг участогунуң № 741 КМК-ның чоннуң амыдырал хандырылга комбинадының коллективтеринден көрүп болур. Ортумак эртем чок хөй аныяктар бар-даа болза, олардан ниң-чаңгыс кижи өөренип турар. Күзүн өөредилге эгелээрниң мурнунда бүдүрүлге, албан организация бүрүзүнге хуралдарны эрттирип, школа-биле керээлерни чарылдан турган. Ооң негелделерин уттуп, өөренир аныяктарже кичээнгей салбайн барганы — үстүнде адаанывыс черледе байдалдың баксыраанының чылдагааны ол.

Өөредилге чылының чартыы доозулган. Өөренип болгу дег аныяктарны катап школаже хаара тудар, оларга өөрениринге таарымчалыг байдалдарны тургузары бот-өөредилгелиг школаның дирекциязының, башкылар коллективиниң, албан организация, ажыл-агыйлар удуртукчуларының, комсомол, хөй-нити организацияларының хүлээлгези.

М. ОЧУР-ООЛ.
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

ЧАА ДУЗАЛАМЧЫНЫҢ БИР ХЕВИРИ
● Консультация ●

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында айыткаңыг ёзугаар өзүп олурар салгалды кижизидеринге, хөй уруглзрлыг өг-бүлелерге материалдыг дузаламчыны көвүдедиринге, совет улустуң амыдырал деңнелин бедидеринге таарымчалыг байдалды тургузарын барымдаалааш, ВЦСПС күрүнениң социал камгалалының талазы-биле пособиелер доктаадырының болгаш төлээриниң дугайында дүрүмде чаа немелдени бадылаан.

Ында ажыл кылып турар инвалидтер ажыл кылыр аргазын түр үеде туберкулёстан аарааш оскунганда, дузаламчы телевирни аарыг эттингиже чедир азы инвалид бөлүү тургускужеге календарлыы чылда (10 айлар дургузунда улаштыр), ниң чылда—12 айлар иштинде төлээр.

Мурнунда туберкулёзтан аарааш, бо телевирлерни ап турган инвалидтер, кажан кадыннап, түр үеде күш-ажыл кылыр шиңээн чидиргенде, эмчи хуудузун барымдаалап, чылда 4 ай иштинде улаштыр азы үзүктелдир 5 ай иштинде төлевирин тывылыр.

Дузаламчының база бир чаа хевири болза, ажылчыннарның, албан-хаакчыларның, колхоз кежигүннерниң азыралында үш болгаш үштен хөй 16 хар четпээн (өөреникчилер 18 хар чедир) уругларлыг болза, түр үеде күш-ажыл кылыр аргазын оскунган үезинде ажыл стажын санавайн, ажылчыннарга, албан-хаакчыларга эмчи хуудустарын барымдаалап 100 хуузуң, а колхоз кежигүннеринге 90 хуузун төлээр.

Бо телевир ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1973 чылдың апрель 13-те үндүргеп № 252 доктаалын ёзугаар мурнунда ажылдап турган ажылындан ажыл стажын үзүктелдирип, үндүрткен кижилерге хамаарышпас.

Күрүнениң социал камгалалының талазы-биле пособиелер тывсыр болгаш төлеп бээр дугайында дүрүмүнге бо чаа немелделерни ВЦСПС-тиң президиумунга 1975 чылдың декабрь 1-ден эгелеп киирген, төлевирин боттандырып эгелээн. Дузаламчының бо чаа хевирлерин бүдүрүлге, албан организация болгаш колхоз, совхоз удуртукчулары, местком кежигүннери билип алыры эргежок чугула.

ООРЛАРНЫ АМДАЖЫТПАС

Социалистиг өнчү-хөреңгини камгалаары кижи бүрүзүнүң херээ. Ынчалза-даа кижилерниң хууда болгаш күрүнениң өнчү-хөреңгизин оор ёзу-биле карак ажыттап, боттарының олча-ажыынга херглээр-биле шиңгээдип алыксаар ниң-чаңгыс кижилер ам-даа бар.

Чоокта чаа бир бөлүк оорлар Эрзин районнуң девискээриндеп семис, шыырак аъттар оорлаары-биле дугурушкаш, Таңды райондан аъттанышкан. Олар Тарлашкын даапың эдээнге дөңгаар эртен чедип келгеш, 20 хире аът оъттап чорааныы көрүп кааш, алыскакчиксек чылбызи дораан-на хайныга берген. Оорлар 4 аъттын хлэга чыгап тургаш, батта кирип, тудуп алгаш 5 малды сүргеш, Таңды эдээ кайы сен дээш тавваар ээпкеннер.

Ол аъттарны Таңды районнуң Хадынга аппаргаш, садып, саарып, з бир чамдыктарын кышкы чишке хереглеп, соп алган турда, малдың ээлери оларның кырынга ыяргы сүрүп чедип келгеннер.

Оорлар туттурган Буура Оюн, Балый-оол Оюн, Серен-оол Шимит-оол олар мооң мурнунда база оор херек ужурунда кеземче херээн эттирип чораан-даа, ооң боттарынга ажыктыг түңнелдин үндүрбейн, оор херекти үүлгеткеннер. Оорлар чогуур харысалганы хүлээр, оларны амдажытпас — амыдыралдың негелдези ындыг.

Д. ТАНОВ.

СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ

Вашингтонга-даа Лужникиге ышкаш

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның тускай корр. В. Дворцов биле В. Чернышев). Соңгу Америкада хоккейге хандыкшылдыг, сонуургакчылар ЦСКА биле «Крылья Советов» командалар-биле чарлыры хараадаанчыг болган, ынчангаш «Суперсерии-76»-ның организакчыларының диилээнин ёзугаар ССРЭ-ниң чемпиону болгаш мурнунда чемпион-даа турган ниң командаларны понедельникте Вашингтонның «Кэпитал сентер» деп шолүге эш-хуузун ужуражыышкынын кыйтаннар. Маргылдаа 7:7 сан-биле хайыч боор доозулган.

НХЛ-тиң төөгүзүнде «өске черниң» командаларының эң баштайгы көргүзүг оюнунга чыылган 10 муң көрүкчүлер совет спортсменнерни эң-не чылыг биле уткааннар. Олар Третьякка, Харламовка, Якушевке, Васильевке, Михайловка байыр чедирип, хөй удаа адыш часкап турганнар.

Ол кежээ «Кэпитал сентерниң» индирлеринде көрүкчүлер аразынга «Вашингтон кэпиталс» клубтуң профессионал хоккейжилери база олурганнар.

— Амдызында совет хоккейжилер ышкаш, шак ындыг кайгамчыктыг ойнакчылар-биле ужуражыр дугайында күзел-биле кызытаарлаттынар апаардыр бис. Оларның ойнаарын көөрү чүгле солун эвес, харында өөредиглиг-дир—деп, ол команданың голкипери Бернард Вольф СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Эрткен вторникте совет хоккейжилер чуртунче ужудуп үнүпкеннер.

Телевидение

ЯНВАРЬ 15-ТЕ

МОСКВАДАН

7.25—К. Тренев—«Любовь Яровая».
7.55—«Шыдырал школазы». Разрядтыглар клазы. Оюнуң ортузу. Өңнүг.
8.25—«Спортлото» тиражы. Өңнүг.
8.35—«Найыралдың ырлары». Социалистиг чурттарның радио биле телевидениезиниң уругларның нити ыры коллективтериниң концерти.
9.45—Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Хостуг программа. Швейцариядан өңнүг дамчыдылга.
11.00—Медээлер.
11.10—Балет артистерниң концерти. Өңнүг.
11.40—Киножурнал.
11.50—«Тайга чүнү сөглевээнил». Уругларга уран-чечен өңнүг телефильм.
13.10—«Спортлото» тиражы. Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

13.20—«Совет кинонуң төөгүзү». Хроника-документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

14.35—«Театр дугайында». Совет сценада коммунистиң овур-хевири. Дамчыдылганы Н. А. Абалкин эрттирер. Өңнүг.
15.40—«Зеяның чырыы». 1-ги дамчыдылга. Өңнүг.
16.10—Д. Лондонуң төрүттүнгениниң хүнүндеп бээр 100 чыл болганынга. «Үе манаваас». Уран-чечен өңнүг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 1-ги сериязы.
17.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.
18.10—Телефильм.
18.25—Телемедээлер (тыва дылга).
18.40—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

18.45—Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Эжеш чуңгулаашкын. Хостуг программа. Швейцариядан өңнүг дамчыдылга.
20.00—Медээлер.
20.15—«Үе манаваас». Уран-чечен өңнүг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези 1-ги сериязы.
21.30—«Миллионнарның ленинчи университеди». «Күш-ажылчы кижизидилге—аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң чарылбас кезээ». Верхне-Исеттиң металлургия комбинадының коллективиниң дугайында очерк.
22.00—Совет шулукчулерниң шулуктери. Өңнүг.
22.20—22.30—Чарлал.
22.30—«Шыдырал школазы». Разрядтыглар клазы. Оюнуң ортузу.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Агаар

Бөгүн республиканга болгаш Кызылга шокар булуттаар, хар чагбас. Хаттың дүргени секундада 3—10 метр чедер.

Агаарның температуразы дагларга 23-28, өскелеринге 33-35, Кызылга 30-32 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН

Кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мөгениң девии» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.35, 20.10 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Оцеола» 9.15, 15.15, «Дельфин хүнү» 11.05, 12.55, 17.05, 18.55, 21.15 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Солаңгылыг аас-кежиктиң сылдызы» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «Автомобиль, скрипка болгаш Клякса деп ыт» 14.00, «Катерина Измайлова» 15.30, 17.30, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000
Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харысалгалыг секретарының 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 50.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00020.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 12 (9997) | 1976 чылдың январь 16, пятница | 1925 чылда үнүп эгелээн | Өртээ 2 көп.

ПАРТИЯНЫҢ XVI ОБЛАСТЬ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫНЫҢ ДЕЛЕГАТТАРЫНГА ИЗИГ БАЙЫР!

Бөгүн Кызылга партияның область конференциязы ажылын эгелээр.

ЧАА-ЧАА БЕДИКТЕРЖЕ

Бөгүн нийн дакпыр орденниг Тыва АССР-ның найысылалы—Кызылга партияның XVI область конференциязы бодунуң ажылын эгелээр. Аңаа делегаттар СЭКП обкомунуң болгаш партияның область организациязының ревизия комиссиязының отчёттарын болгаш «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып көөр болгаш чаа соруглалары тодарадыр. СЭКП-ниң область комитединиң база Тываның партия организациязының ревизия комиссиязының чаа составын. СЭКП-ниң XXV съездизинге делегаттарны соңгуур. Партияның Тыва область организациязы бодунуң XVI конференциязынга идей болгаш организас талазы-биле улам өзүп каңналганын, СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединиң долгандыр кажангызындан артык сырый каттышканын база катап көргүзер.

Амгы конференция СЭКП-ниң XXV съездизиниң бүдүүзүнде, «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге партия Төп Комитединиң төлевилелин масса калбаа-биле чугаалажып турар үеде эргип турар. Ол бүгү болза кылдынган чүүлдерни болур-чогуур-биле үнелеп, партия органнарының ажылының стилин болгаш арга-методун хандыр анализтээрин, кол кичээнгейни чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, моон соңгааргы соруглаларже угландырарын негеп турар.

Отчёттуг үеде партияның область организациязы бодунуң организакчы болгаш политик-массалыг бүгү ажыл-чорудулгазын СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болгаш партия Төп Комитединиң ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин чедиишкинниг боттандырарынче угландырып келген. Партияның планнарын боттандырарынга база экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге партия организациязының удуртулгазы-биле республиканың ажылчы чоннары эвээш эвес үлүүн киирген. Тоску беш чылдың дургузунда республиканың үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 45,6 хуу көвүдээн. Ол-ла үеде продукцияның немелде өзүлдези 26 миллион рубль болган. Пландан ажыр 15,4 миллион рубльдиң продукциязын сайгарган. Ооң 70 хире хуузу күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң күзели-биле чедип алдынган.

Ниитиде бүдүрүлгезиниң ажыктыын улам ыңай бедидери, көргүзүглериниң шынарын экижидери база чиг-эттиң, материалдарның, электроэнергияның камналгазы дээш массалыг социалистиг чарышты калбартыры—Тываның партия организацияларынга, ооң коммунистеринге бир эң чугула сорулга боол келген. Ооң түңнелинде бистиң республика тоску беш чылда 19 миллион киловатт-шак электри энергиязын, 4,5 муң тонна кывар-чаар чүүлдерни 14 муң тонна хөмүр-дашты, 1850 кубометр дилиг материалдарын, 450 тонна металлды болгаш ниити өртек-үнези 2,5 миллион рубльдиң материалдарын камнап алган.

Эрткен тоску беш чылда республиканың капитал тудуунуң айтырыынче партия организациязы кошкаш дивес кичээнгейни салганындан маңаа база-ла улуг ажылдар кылдынган. Беш чыл дургузунда кээргээлиг болгаш ажыл-агыйжы органнар-биле 408,8 миллион рубльдиң капитал салымышкынын шиңгээдип алган. Ол-ла үеде Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинадының бирги ээлчээн. «Тыва кедээ тудуг» болгаш «Тыва суг тудуг» трестериниң демир-бетон кылыглар заводтарын, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың үүрмектеп сорттаар комплекизин. «Тыва кобальт» комбинатта соңгу талакы рудникти, Кызылда комбикорм цегин болгаш элеваторну, дааранылга комбинадын, хары угда 600 тонна эът шыгжаар соодукчуну, Бай-Хаакта база Туранда хлеб заводтарын болгаш үлетпүрнүң өске-даа улуг-улуг бүдүрүлгелерин тудуп, ажыглалга киирген. Ол ышкаш республиканың улус ажыл-агыйын электрижидер талазы-биле аажок улуг хемчээлдиг ажылдар кылдынган.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың доктаамал дузаламчызының ачызында болгаш партия, совет база ажыл-агый органнарының хүн бүрү организакчы ажылының түңнелинде республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының материал-техниктиг баазазы, экономиказы улам быжыгып турар. Ылаңгыя кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаарынга болгаш концентрастаарынга үндезилээш, ооң ажыктыын болгаш продуктулуун бедидер талазы-биле чугула хемчеглерни боттандырган. Берге кандаашкын болза-даа, эрткен беш чылда кедээ ажыл-агыйның ниити продукциязы көвүдээн, а кол адыр — мал ажылынга ону 8,6 хуу өстүрер аргалыг болган. Ол-ла үеде ажыл-агыйларга малдың баш саны ыыстыг бода малдыы —3,0 хуу, хой, өшкүнүү—17,9 хуу өскен. Ооң-биле кады колхозтарга болгаш совхозтарга эът бүдүрери 16,6 хуу, дүктүг — 16 хуу, сүттүг—10 хуу көвүдээн.

Ол ышкаш тоску беш чылдың дургузунда транспорттуң, харылзааның, садыгның, чонунуң амыдырал хандырылгазының, улус өөредилгезиниң болгаш ажыл-агыйның өске-даа адырларының база ажылчы чоннарының чаагай байдалын улам ыңай бедидериниң талазы-биле улуг ажылдар чоруттунган.

Отчёттуг үениң дургузунда партия организацияларының дайынчы арга-шинээзин бедидеринче, бүдүрүлге коллективтеринге коммунистерниң авангардчы ролюн күштелдиреринче, кадрларны шилип алырының болгаш кижизидериниң практиказын сайзырангайжыдарынче угланган шудургу ажылдар чоруттунган. Маңаа партдокументилер солуушкуну улуг идигни берген.

Улус ажыл-агыйын болгаш культура тургузуушкунун хөгжүдеринге, партийжи организастыг болгаш политиктиг ажылдың деңнелин бедидеринге чедип алдынган чүүлдер хөй. Ынчалзажок чедиишкиннерге оожургавас, кол кичээнгейни чаа-чаа бедиктерни чедип алырынче, чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже угландырар деп бистиң партиивыс айтып турар. Ылаңгыя эрткен чылын болгулаан партияның отчёт-соңгулдалыг хуралдары, районнар болгаш хоорай конференциялары үлетпүрде, тудугда база кедээ ажыл-агыйда болгаш улус-ажыл-агыйының өске-даа адырларында болгаш партийжи ажылда четпестерни тодаргай сайгарып көрген.

Бар аргаларны болгаш курлавырларны чедир ажыглап шыдаваанындан чамдык бүдүрүлгелер, тудуг коллективтери болгаш ажыл-агыйлар беш чыл планын күүсетпээни чажыт эвес болгай. Эрткен беш чылда туйбуну, чугайны, эптеп кылыр демир бетонну база мебельдерни болгаш продукцияның өске-даа чамдык хевирлерин бүдүрериниң онаалдалары күүсеттинмээн. «Тудуг кезектери» комбинат. «Тыва сентелге тудуг» трестиң тудуг кезектери болгаш конструкциялар кылыр заводу база мебель фабриказы ышкаш коллективтер продукцияның бүдүрериниң-даа база сайгарарының беш чыл планын күүседип шыдаваанар. Ол ышкаш чамдык коллективтер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң талазы-биле планын күүсетпээн. Ол ышкаш колхозтарда болгаш совхозтарда мал болгаш чер ажылының культуразын бедидер талазы-биле хемчеглерниң кошкаандан, оон ап турар продукция ам-даа чавыс болуп артпышаан. Ол четпестер болза ажыл-агый чорудулгазынга чамдык партия организацияларының удуртулгазының деңнелиниң ам-даа чавызын, даандырган ажыл-херек дээш кадрлардан негелдениң кошкаан херечилеп турар.

Оңгу беш чыл бистиң мурнувуска чаа нарын соруглаларны салып, ажыл-агый чорудулгазынга партийжи удуртулганың деңнелин бедидер талазы-биле бедик негелдени тургузуп турар. Ол негелделер СЭКП ТК-ның декабрь (1975 чыл) Пленумунга, аңаа СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында онза тодаргайы-биле айыттынган. Тоску беш чылды ажылдың ажыктыының болгаш бедик шынарының беш чылы болдурар деп партияның айтыышкынын ажыл-херек кырынга боттандырар апаар.

«Оңгу беш чылдың соруглаларын чедиишкинниг күүседири ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү участоктарынга партийжи удуртулганы улам ыңай экижидерин негеп турар. Ажыл-агый чорудулгазының бүгү талаларынга ажылдың ёзулуг партийжи стилин тургузарын чедип алыр, планныг онаалдаларны күүседири дээш бүгү ажылдакчыларның харыысалгазын бедидер, күүселдениң хыналдазын экижидер херек» деп, XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелинде айтып турар. Бо болгаш өске-даа эң чугула айтырыглар конференцияның делегаттарының кичээнгейиниң төвүнге тургустунары чугаажок.

Партия чырыдыышкынының болгаш экономиктиг өөредилгезиниң, ажылчы чоннарының коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле партия организацияларының хөй талалыг ажыл-чорудулгазын, дуржулгазын конференцияның делегаттары хандыр анализтеп көөр болгаш ында четпестерни партийжи принципиалдыг ёзу-биле илередип, ону чайлаарының оруктарын айтыр.

Партияның Тыва область организациязының XVI конференциязы республиканың бүгү коммунистериниң болгаш ажылчы чоннарының амыдыралынга эң чугула үе-чада болуп артар. Аңаа хүлээп алыр шиитпирлер партия организацияларының дайынчы арга-шинээзин бедидеринге, партийжи ажылдың стилин болгаш арга-методун улам сайзырангайжыдарынга, экономиканы болгаш культураны удуртурунга, СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур база оңгу беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг боттандырар дээш социалистиг чарышты улам калбартырынга дээштиг салдарны чедирери чугаажок.

Партияның область конференциязынга Барыын-Хемчик районнан келген делегаттарның аразында мурнакчы хойжулар, саанчылар болгаш тудугжулар, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннары, интеллигенцияның төлээлекчилери бар.

ЧУРУКТА: ол районнан делегаттар «ЯК-40» самолёт-биле Кызыл аэропортунга келген үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ТУКТАР—ТИИЛЕКЧИЛЕРДЕ

Алган социалистиг хүлээлгелерин болгаш күрүне мурнунга планныг даалгаларын күүседир талазы-биле көскү чедиишкиннерни 1975 чылдың дөрткү кварталында «Искра» колхозтуң колхозчулары чедип алган. Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдетпишаан, колхоз сүт садар чыл планын 140 хуу, дүктү 104, эътти 100,3 хуу күүсеткен. Шээр малдың баш саны өскен. Чаш малды планда көрдүнгенинден хөйнү камгалап алган. Төрүүр 100 баш малга опаашпыр 84 бызаа, 95 хураган алдынган.

Тоску беш чылдың доозукчу чылында СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң, райкүскомунуң, райпрофэвилел чөвүлелиниң болгаш комсомол райкомунуң шилчиир Кызыл тугун «Искра» колхоз чарышка тиилээш чаалап алган.

Искражылар шилчиир тукту хүлээп ап тура, оңгу беш чылдың бирги чылында күженишкинниг ажылдаарын, мал кыштаглаашкынын улам экижидип, малдың сүткүр, эъткир чоруун улам бедидерин чедип ап тургаш, күрүне мурнунга бирги каартал онаалдазын февраль 20-де күүседирин бадыткаан.

Районунуң ажыл-агыйларының сүт-бараан фермаларының социалистиг чарыжынга СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн болгаш «Искра» колхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермалары дээре түңнелдерни чедип алган. Дөргүн фермазы (эргелекчизи Моңгуш Алдын-кыс) 1975 чылда 536 тонна сүттү садып, пландан ажыр 6,4 тоннаны күрүнеге берген. Инектерниң кышкы ажаалгазын болгаш чемгерилгезин органзастыг чорудуп турарындан сүт саалдазы кудулавайн турар. Хүнде ортумаа-биле бир инектен-не 8,2 кг сүттү саап ап турар.

Арыг-Бажы фермазы (эргелекчизи Моңгуш Люндуп) чылда 312 тонна сүттү күрүнеге садып, 62 тонна сүттү пландан ажыр күрүнеге берген. Сүт саалдазы ында кудулавайн турар.

Партия райкомунуң, райкүскомунуң, комсомол райкомунуң болгаш райпрофэвилел чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун дөргүннүүлер дөрткү кварталдың түңнели-биле чаалап алган.

Районнуң хойжу бригадалар аразынга шилчиир Кызыл тугун СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң № 1 хойжу бригадазынга тывыскан. Ол бригада (бригадири Сат Чүдүймаа) төрүүр 100 хойдан-на 104 хураган, бир хойга опаашпыр 2000 грамм дүк алган. Бригадада кыштаглаашкынның байдалы органзастыг.

Чадааның тараа хүлээп алыр пунктузу (директору С. П. Ревпюк) продукция сайгарар чыл планын 108,8 хуу, дөрткү кварталдыын 113,9 хуу күүсеткен, районнуң үлетпүр, транспорт, тудуг, садыг черлериниң аразында калбарган социалистиг чарышка тиилээн. Ынчангаш партия райкомунуң, райкүскомунуң, ВЛКСМ райкомунуң болгаш райпрофэвилел чөвүлелиниң шилчиир тугун ол коллективте тывыскан.

Сүт бүдүрерин көвүдеткеш, чылда күрүнеге 250 тонна сүт садар планын ажыр күүсеткеш, 312 тоннаны саткан «Искра» колхозтуң Арыг-Бажы фермазын, төрүүр 100 хойга опаашпыр 97 хураган алган «Алдан-Маадыр» совхозтуң Чодураажыг-Сайыр бригадазын (бригадири М. Моңгуш), чылда бараан сазрылгазының планын 104,4 хуу, хөй-ниитиниң чемиснилгези-биле — 104,4 хуу күүсеткен Сүт-Хөл ажылчын кооперациязын (даргазы В. Бюрбю), даг ажылдарының чыл планын бүдү хевирлер-биле 104,6 хуу күүсеткен Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң Чадаана участогун (начальниги эш Сонаов) эки ажылдаап деп санааш, оларны алдаржыдып районнуң Күш-ажылчы алдарның тугун көдүрген.

М. СЕВЕН.

АЖЫЛ-ХЕРЕКЧИ ЁЗУ-БИЛЕ КӨӨР

Эрткен нийн чылда агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары мал чеминиң четчир саиныг курлавырын тургузуп алырынга улуг шаптыкты болдурган. Көдээниң ажыл-ишчилериниң мурнунга тургустунуп келген ол бергелерни ажып эртер дээш республиканың партия, совет болгаш кедээ ажыл-агый органнарының удуртукчулары, тускай эртемниглери, мал ажылының ажылдакчылары тоску беш чылдың доозукчу чылында эрес-шудургу ажылдаңнар. Ындыг болза-даа, республика күрүнеге сүт садарын немелде планын 5,5 хуу чедир күүсетпейн барган. Тодаргайлаарга, республика немелде план ёзугаар 26.000 тонна сүттү садар тургаш, күрүнеге 24.574 тоннаны дужааган, азы ону 94,5 хуу кылдыр боттандырган. Республиканың чеди районну — Бай-Тайга, Улуг-Хем, Бии-Хем, Тожу, Каа-Хем, Тес-Хем, Эрзин районнар күрүнеге сүт садар даалгазын 100,7-ден 124,5 хуу чедир күүсеткилээн. Тожу районнуң көргүзүү бедик. Ол район күрүнеге сүт садар даалгазын 124,5 хуу күүсеткен. Эң куду көргүзүг—Барыын-Хемчик районда. Ук район күрүнеге 1070 тонна сүт садар даалгазын 865,6 тонна кылдыр боттандырып, 80,9 хуу күүсеткен. Чамдык районнарның эрткен чылгы күш-ажылчы көргүзүглерин дежией адаарга ындыг-дыр.

Республиканың совхозтарының чарлыылаан хөйү күрүнеге сүт садарының даалгаларын күүседип алгылаан. Сүттү күрүнеге садар даалгаларын Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхоз, Чөөн-Хемчиктен «Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы», «Большевик» совхозтар, Кызыл районда «Көк-Теф», «Кара-Хаак», «Тиилелге» совхозтар күүседип шыдаваннар. Ылаңгыя «Чыраа-Бажы» совхоз даалгазын чүгле 59,6 хуу күүсеткен. Ук ажыл-агыйда бода малдың ажаалдазы, чемгерилгезиниң байдалы, сүттээрилганы эки органызаставайн турарының дугайын моон мурнунда «Шын» солуннуң арыннарында шүгүмчүлеп турда, совхозтуң дирекциязы, ында партия комитеди оон чогуур түңнелдерни үндүрүп, сүт саалдазын көвүдедир талазы-биле боттуг хемчеглерни албаанын үстүнде сан бадыткап турар. Шак ындыг байдалдардан уштунар сорулга-биле үстүнде ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглер сүт-бараан фермаларынга чогуур үезинде күш-ажылды органызастаарын, кижилер оргузунга социалистиг чарышты калбартырын чорутпаан, мал чеминиң чарыгдалынга контроль-хыналданы тургуспаан. Мындыг ажыл-ишчи, эвес чоруктуг күрүнеге сүт садарының планныг онаалдаларын үзериинге чедирген.

Күрүнеге мал болгаш куш эъди садарының чыл планын республиканың чаңгыс-даа районну күүсетпээн. Ындыг болганда республика күрүнеге 31.000 тонна эът садар даалгазын 20994 тонна кылдыр боттандырып, чүгле 67,7 хуу күүсеткен. Доозукчу чылда күш-ажылчы тиилелгени Кызыл районнуң «Көк-Тей», «Сукпак» совхозтары чедип алган. Ол ажыл-агыйлар күрүнеге эът садар даалгазын 103,5 болгаш 101,6 хуу күүсеткилээн. Өске ажыл-агыйлар күрүнеге өрелиг болуп арткан.

Малдан алыр кол продуктуларының бирээзи дүк болгай. Ону күрүнеге садарының даалгазын республиканың тос районну күүсеткен. Ылаңгыя каа-хемчилерниң көргүзүү өрүмнүг. Ол районнуң ажыл-ишчилери эрткен чылын 174 тонна дүк садар планын 220 тонна кылдыр, азы 126,7 хуу күүсеткен. Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары 168 тонна дүк садар даалгазын 180 тонна кылдыр боттандырып, доозукчу чылда улуг чедиишкинниг болган. Кызыл районнуң ажыл-ишчилери даалгазын 115,5 хуу күүседип, оңгу беш чылды күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүг уткааннар. Бо болгаш өске-даа районнарның ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы тиилелгезиниң түңнелинде республика күрүнеге немелде план ёзугаар 2805 тонна дүктү садар тургаш, 2854 тоннаны дужааган.

Республиканың ажыл-ишчилери чаа оңгу беш чылдың бирги чылынче кирген. Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде айыткан ышкаш, мал ажылынга малдың болгаш куштуң продуктулуун бедидеринге, оларның баш санын өстүреринге мал чемнерин эки ажыглаарынга, малды ажаарының болгаш оларны чемгерериниң байдалдарын дыка экижидеринге үндезилээш, эътти, сүттү, чуургаларны, дүктү болгаш продукцияның өске-даа хевирлерин хөйнү бүдүрерин хандырар дээнин ажыл-херекчи ёзу-биле көрүп, бо чылдың планныг онаалдаларын ажыдыр болгаш ажыр күүседир талазы-биле бүгү күштү мөөңнеп, арга-курлавырларны долу ажыглаарын чедип алырын чер-черде партия органнары удуртур. Хөй-ниити өске организацияларга дузалаар, оларның ажылын контрольдаар соруглалыг.

Репортаж

ШЫНАРЛЫГ ПРОДУКЦИЯ ДЭЭШ

Амданныг хлеб, булочка кылыгларынга кым ынак эвес боор. Хоорайның аъш-чем магазиннериниң делгирлеринде олар хүннүн-не дола бергилээн, садып алыкчыларны оорткен турарын үргүлчү көөр бис. Оларны кылып турар мастерлер Кызылдың хлеб заводунда-ла болгай. Ооң ажыл-ишчи коллективи оңгу беш чылдың баштайгы чылын база-ла чедиишкинниг эгелээн.

— Эрткен беш чылда бистиң заводувус технология талазы-биле дыка чаартынган. Ооң уламындан продукцияның ассортиментизи көвүдээн, шынары-даа бедээн—деп, заводтуң инженери В. А. Шелудько бичии чугаалай-дыр.— Бо бүгү ажылдарда бистиң мастерлеривистиң киирген улуг-хуузу улуг. Оларнын ат-сураа чүгле бистиң коллективте эвес, а хоорайда алган.

Бодунун ажылынга бердингеп, мергежилдиг он-он хлеб быжырыкчыларын, кондитерлерни бо заводтуң коллективи силерге эдап, оларнын ажылын чугаалап бээр.

Коммунист, Ленин орденниг эдилекчизи Мария Алексеевна Зименина каш чыл уламчыр хлеб быжырыкчыларының бригадазын удуртуп келген. Ооң бригадазының кежигүннериниң кызымак, төлептиг ажыл-ишке заводта мактаддыг, план күүсеттинмээн азы шынар чок хлеб быжырган дугайында комудалдар турбаан.

— Чаа беш чылды төлептиг ажыл-иш-биле уткуп, эрткен неделяда хлеб быжырар планывысты 13 хуу ажыр күүсеттивис. Ол дээрге Елизавета Евгеньевна Золотухинаның бригадазы-биле кады хоорайның садыг четкилеринче 3—5 тонна хлебти хөйнү чорудуп турары ол, азы хоорайның чурттакчыларынга 5 муң хлебти пландан ажыр бергенивис ол-дур—деп, эш Зименина чугаалады.

СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуражыры-биле заводтуң бригадалары бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап, съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир нийт айның планын бир хонук эрте доозарын хүлээнгеннер.

Кондитер кылыглар цегинде ажыл-иш база-ла соксаал чок. Оларнын ажылы харыысалгалыг: далгандан кылган бичии хемчээлдерлиг булочка кылыгларын олар янзы-бүрү өңнүг, амданныг чүүлдер-биле холуп, оларның хевирин безин садып алыкчыларга соңуурганчыг кылдыр кылып турарлар.

А. С. Брасовскаяның бригадазы бодунуң ээлчээн чедиишкинниг эгелээн: чылдың баштайгы хүнүнден эгелээш ээлчег нормазын 400—500 килограммга ажыр күүсеткен.

Е. Н. Голышеваның удурткан бригадазы үстүнде адааныыс бригададан база дудаг чок ажылдап, хоорайның садыг четкилеринче хонукта 2100 кг булочка кылыгларын чорудар тургаш, 3000 кг чедирип турар.

Чаа хевириниң булочка кылыгларын шиңгээдип алырын олардың социалистиг хүлээлгелеринде айыткан. Ону белеткээр чаа техниканы алган, ынчангаш хоорайның хлеб заводунуң бүдүргени амданныг кылыгнар хоорайның чурттакчыларынга удавас теде бээр.

Кичээнгейниң төвүнде—шынар айтырыы. Бүдүрүп турары продукциязының шынарын бедидеринче бо беш чылдың баштайгы хүннеринден эгелеп завод коллективи чогуур кичээнгейни угландырган. Ам олар бүдүрүлгениң ажыктыын бедидипшаан, бедик шынарлыг продукцияны бүдүрер деп сорулгалыг ажылдап турар.

Т. САЯНСКИЙ.

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН

ССРЭ биле МАР-ның аразында Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузаламчы дугайында кээргээге ат салгандан бээр 30 чылы болганы-биле холбаштыр СЭКП Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели Убса-Нур, Завхан болгаш Баян-Ульгий аймактарының партия комитеттеринге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының хуралдарының күскомнарынга байыр чедирген телеграммаларны чоруткан.

• • •

Совет-моол кээргээге ат салганындан бээр 30 чыл болганын таварыштыр Убса-Нур, Завхан болгаш Баян-Ульгий аймактарының партия комитеттери болгаш ажылчы чоннар депутаттарының хуралдарының күскомнарындан байыр чедирген телеграммалар СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң адынга келген.

СЭКП-ниң XXV съездизинге төлептиг уткуужуп Совет Тываның ажылчы чоннарынга күзээн чылыг сөстерни ук телеграммаларда бижээн.

Найырал болгаш кады ажылдажылга

Москваның ажылчы чоннарының төлээлекчилери Совет Эвилели биле Моол Арат Республиканың аразынга Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузаламчы дугайында кээргээниң 30 чылынга тураскааткан байырлыг хуралга чыылганнар.

Хуралдың президиумунда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү А. Я. Пельше, СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих болгаш өскелер-даа. Оларның-биле кады МАР-ның ССРЭ-де элчини Х. Банзрагч база олурган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы З. Н. Нуриев илеткел кылгаш, 1946 чылда ат салган Совет-моол кээргээниң төөгүлүг ужур-дузазының дугайын чугаалаан.

МАР-ның ССРЭ-де элчини Х. Банзрагч бодунуң республиказының экономиказының, культуразының хөгжүлдезинде улуг чедиишкиннерин чыылганнарга чугаалаан. (СЭТА).

ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛЫВЫСТЫ— КОЛ ӨЗЕК

Беш чылдың гвардейжилери

«Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи Зинаида Салчак—«Тыва даг-дүгү» тулуга эргелелинде комсомолчу-аныяктарның шеверлекчилер бригадазының бригадиры. Ооң удурткан бригадазы тоску беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткеш, ам комбинаттың ийиги ээлчээзиниң тудуунда ажылдап турар.

ЧУРУКТА. Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Тайбың камгалалының Совет комитединиң кежигүнү З. Салчак.

Моңгун-Тайгада «Малчын» колхозта коммунист Дамдың Тейнин төрүүр чүс хойга онааштыр беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен малчыннарның бирээзи. Тоску беш чылдың доозукчу чылында ол төрүүр 100 хойдан-на 101 хураганны камгалап алган.

ЧУРУКТА: Д. Тейнин.

Кызылдың № 3 АТБ коллективи тоску беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседип, пландан ажыр 135 муң тонна чүъкту дажыглаан.

Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериниң эдилекчизи коммунист Василий Алексеевич Жбанов мында мурнакчы чолаачыларның бирээзи. Ол ам 1977 чылдың февральдың үлүүнде ажылдап турар.

ЧУРУКТА: В. А. Жбанов.

Самбуу Чоогенчигович Надык—Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» совхозунуң хойжузу. Ол хой кадарганы чээрби чыл чеде берген. Чылдың-на эки ажылдап, хураган камгалап алыр болгаш дүк кыргыыр планныг онаалдазын үргүлчү ажыр күүседип келген.

Хоочун хойжуга оон дузалакчызы—оглу Владимир улуг дузаны чедирип турар. Эрткен чылын адашкылар чүс хойдан-на 92 хураганны көнди өстүрүп, хой бүрүзүнден 3,3 кг дүктү кыргып алган.

Самбуу Чоогенчигович партияның XVI область конференциязының делегады. Эш-өөрүнүң бедик идегелинге харыы кылдыр ол бо чылын 100 хойдан-на 95 хураганны камгалап алыр, бир хойдан-на 3,5 кг дүктү кыргыыр хүлээлгезин күүседир дээш ажылдап турар.

ЧУРУКТА: С. Надык.

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИНГЕ ДҮҮШТҮР

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болгаш партия Төп Комитединиң ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырары, районнуң мурнунда тургустунган экономиктиг, социал-хөгжүлдениң болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирлээри СЭКП Эрзин райкомунуң, партия эге организацияларының ажылынга кол черни ээлеп келген. Партия райкомунуң пленумнарынга, бюро болгаш актив хуралдарынга ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң, ылаңгыя районга хой ажылын хөгжүдерииниң эң чугула айтырыглары чугаалашкаш, ону күүседир организацияларга, харыысалгалыг кижилерге чогуур өйүнде үлирип, ооң күүселдезин организастаарынче райком улуг кичээнгейни салып турар.

Районнуң экономиказының кол адыры мал ажылын, ылаңгыя хой ажылын хөгжүдер талазы-биле калбак хемчеглерни ажылдап кылгаш ону боттандырып келгени бо чугула адырның хөгжүдеринге дээштиг салдарын чедирген. Тоску беш чылдың баштайгы чылында районга хойнуң баш саны 69078 турган болза, ооң төнчүзүнде 82442 баш, ылгыы 3724 баш турганындан 4122 баш чедир өскен. Беш чылда төрүүр чүс баш малга онааштыр 86 хураган, 84 кулун хамгалап алдынган.

Ылаңгыя «Чаа орук» колхозта партбюро колхоз бүдүрүлгезиниң янзы-бүрү адырларынче ханылап кирип, хой ажылынче онза кичээнгейни угландырып, аңаа коммунистерниң авангардчы ролюн бедидип келген. Ооң ачызында чамдык эки түңнелдер чедип алдынган. Мында коммунистерниң барык 70 хире хуузу материалдыг бүдүрүлгеде. 40 ажыг хуузу мал ажылында хаара туттунган. Партбюро хойжу бригадаларда партияның үш бөлүүн тургускан. Мында 14 коммунист бактаап турар. № 1 хойжу бригадада партия бөлүү (организакчызы О. Соян, бригадири ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады А. Соян) мында партияның ажык хуралдарын, ай санында доктаамал эрттирип турар. Беш чылда бригада төрүүр чүс хойга онааштыр ортумаа-биле 91 хураганны, бирде күрүнеге 2130 тонна эътти, 279 тонна дүктү саткан. Үстүнде санаан ол ажыл-агыйның сески беш чылда күрүнеге саткан продуктуларындан элээн көвүдээни ол. Төрүүр чүс баш малга онааштыр 85 хураган, 100 кулун камгалап алдынган.

Күш-ажылды организастаарын кижилер дээш «Коммунизмче орук» колхозтуң партбюрозу чамдык хемчеглерни алган. Коммунистерниң бүдүрүлгеге башкарыкчы ролюн бедидер, чарышка партийжирып турар апарган. Ол ышкаш чогаадыкчы, чаартыкчы саналдарны нептередир дээш тускай эртемниглер чөвүлели, хойжу бригадаларда малчыннар чөвүлелдерин тургускан.

Бригадаларда хойжулар чөвүлелдеринге ай санында малдың шимчээшкин байдалын болгаш зооветеринария өөредилгезиниң түңнелдерин чугаалажып, бо талазы-биле ап чорупкан хемчеглерни боттандырып турар.

Эрткен ажыл-агый чылында хойдан-на 2 кг дүктү кыргып алган. Бригаданың коммунистери организастыг, сагылгалыг ажыл-ишчи чорукту быжыглаар дээш шудургу ажылдап, СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуурунче хойжуларның күженишкиннерин мөөңнеп турар.

Районнуң хойжуларының ортузунда беш чылдың шалыпчылары хөй. Беш чылда төрүүр чүс хойга онааштыр коммунистер эштер О. Намдал 107, В. Дандаа 100, М. Белчээ 98, А. Дамба 98 хураганны камгалап алганнар. Олар бир хойдан-на 2,4—2,9 кг чедир дүктү кыргаан. Ол ышкаш Ш. Соян төрүүр чүс хойдан 105 хураганы менди доруктуруп, беш чыл планын күүседиринге база төлептиг үлүүн киирген.

«Чаа орук» колхоз беш чылудуртулганы күштелдирер, коммунистерниң болгаш кежигүн эзестерниң политиктиг, экономиктиг билиглерин бедидер талазы-биле болгаш өске-даа чугула айтырыгларны партия хуралдарынга чугаалашкан. Ооң күүселдезиниң хыналдазын доктаамал организастаанындан шиитпирлер күүселдези чедип алдынып турар. Чарыштың түңнелдерин доктаамал үндүрүп, материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкиннерин ажыглаары багай эвес түңнелдерни берген.

Колхоз баштаар чери, мында партбюро хойжуларының амыдырал хандырылгазынче кичээнгейни күштелдирген. Таарымчалыг кажааларны кыштагларга чыл бүрүде немей тудуп, кодан бүрүзүн чылыг суг-биле үзүктел чок хандырайоннуң девискээринге болган кадаашкынның уламындан оът-сиген багай үнген. Эрткен кыжын улуг хар чаганының уламындан мал кыштаглаашкыны нарын байдалдыг эртген. Ынчалза-даа ажыл-агыйлар баш удур шыңгыы хемчеглерни ап, эрте төрүттүнген хураганнарның ажаалдазынче, мал чемин болбаазырадырынче кол кичээнгей салып, бүгү кышту малды хүр кыш ажыдарынче мөөңнээн. Ынчангаш район төрүүр чүс хойга онаашпыр 90 хураганны камгалап алган.

Ынчалзажок бисте ажыглаттынмайн турар курлавырлар болгаш чедир шиктирлеттинмээн айтырыглар хөй. Беш чылдың контроль чурагайларын ёзугаар алырга күрүнеге эът болгаш дүк садарының хүлээлгелери чедир күүсеттинмээн. Мыйыстыг бода малдың баш санын өстүрериниң планы база четпейн барган.

Хой ажылын хөгжүдериниң перспективтиг айтырыгларын шиитпирлээриниң чугула баазазы ажыл-агыйларда четче тургустунмайн турар. Чамдык колхоз баштаар черлериниң даргалары эштер Б. Сайды, М. Чөмбүрүк олар болгаш өске-даа эштер үстүнде чугула хемчеглерни боттандырар, малчыннарга таарымчалыг байдалдарны тургузар, чурттаар оран-бажың-биле хандырар талазы-биле кошкак ажылдаан.

СЭКП Тыва обкомунуң ушку пленумунуң тускай эртемниглерниң ролюн бедидер талазы-биле доктаалын «Чаа орук», «Мөрен» колхозтарның партбюролары (секретарьлары К. Куулар, Ш. Ооржак) күүседиринче угланган организастыг хемчеглерни кошкак боттандырып келген. Ажыл-агыйларда тускай эртемниглерниң харыысалгазын бедитпейн турар, малдың отчёт-учёту саналдаргай байдалда артпышаан. Ооң уламындан ажыл-агыйларда малдың янзы-бүрү чылдагааннардан хораар чоруу кызырлабайн турар.

Бо хүннерде СЭКП-ниң XXV съездизинге партия Төп Комитединиң төлевилелин районнуң малчыннары изиг чүүлдүгүүшкүн-биле деткип, чугаалажып турар. Мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдедир, ооң шынарын бедидер, бот-үнезин чиигедир, партияның ам болур съездизинге төлептиг ужуражыр дээш бедидиген социалистиг хүлээлгелерни ап, олар улуг кодуралгуушкуннуг ажылдап турарлар.

А. МОҢГУШ,
СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары.

ЭНЕРГЕТИКТЕР ЧАРЫШТА

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Тываның электри четкилер коллективи тоску беш чылда күженишкинниг ажылдаан. Ооң түңнелинде планныг онаалдалар чединишкинниг күүсеттинген. Беш чылдың доозукчу чылында коллектив электроэнергия ажылдап үндүрериниң планын 102 хуу, ниити продукция бүдүрерин 104 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн хаалгада көрдүнгениниден 0,5 хуу өстүрген. Электри энергиязын камнап алырын пландаайытканындан 1,3 хуу улгаттырган.

Бо күш-ажылчы чединишкиннерни социалистиг чарышты сайзырадыр, цехтер, бригадалар ортузунда дээштиг организастап турганы чедип алган.

Партия организациязы социалистиг чарышты ленинчи принциптер ёзугаар доктаамал удуртуп келген. Чарыштың негелделерин баш бүрүнгаар бодамчалыг ажылдап, кылырын башкарып, ону коллектив кежигүннеринге тайылбырлап, оларның санал-оналдарын барымдаалап келген. Ынчаар организастаан чарыш дээштиг болурун амыдырал бадыткап турар.

Партия организациязының хуралдарынга социалистиг чарыштың чорул турарының дугайында айтырыгны чаңгыс эвес удаа чугаалашкан. Аңаа чарыштың чорул турарын анализтеп, эки чүүлдерин нептередип, илереттинген четпестерни чайладыр хемчеглерни ап келген бис. Хуралдарга чүгле коммунистер эвес ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш албан-хаакчылар олуржуп, социалистиг чарышты улам экижидеринче угланган ажыктыг саналдарны киирип, четпестерни илередип турарлар.

Партия, профэвилел организацияларының, администрацияның бир демниг чорудуп келген ажылының түңнелинде коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде бүдүрүлгениң 600 ажыг ишчилери хаара туттунган, оларның иштинден 506 кижиге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты тывыскан. Ол болза бүгү ажылдап турарларның 75 хуузу болур. Коммунистиг күш-ажылдың участогу, цеги, бригадазы, ээлчээ деп атты чедип алыр дээш демисел бүдүрүлгеде калбарган. Ол бедик атты сес участок, цех, он ийи бригада, беш ээлчег чедип алган.

Эрткен чылдың төнчүзүнде В. Горевке удурткан Кызыл участогунга коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты тывыскан. Бо коллектив оңгу беш чылды дөрт чылда күүседир бедик хүлээлгени алгаш, шалыпчы ажылдап турар.

Коллектив кежигүннери бодунга хамаарышкан ажылын коммунистиг ёзу-биле көрүп, харыысалгазын бедиткениниден планныг онаалдалар ажыр күүсеттинип турар, бүдүрүлгениң мурнакчыларының саны көвүдеп орар.

Эрткен ажыл-агый чылында шылгараан 30 кижиге «1975 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи», тос кижиге «Тоску беш чылдың шалыпчызы» деп херек демдектерни чоокта чаа тывыскан.

Коммунистерни бүдүрүлгениң чугула участоктарында быжыглаан. Олар социалистиг чарышка, ону дээштиг организастаарынга идепкейлиг киржип турарлар. Партия кежигүннериниң удуртуп турар коллективтериниң көргүзүглери үргүлчү бедик болуп келген. Ындыгларга О. Тинныг, И. Гарбузтуң удурткаңы № 1, 2 хуваалда четкилери болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Бүдүрүлгеде чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның саны 108 четкен. Оларның 22-зи коммунистер. Котел-турбина цегиниң мастери коммунист А. К. Капустин көрүлде-конкурска тиилээн. Ол тос саналды киирген, ооң ачызын бүдүрүлгеге шиңгээткен. Ооң экономиктиг ажыы 4 муң рубль болган.

Социалистиг чарыштың түңнелин үндүрерде чүгле бүдүрүлге көргүзүглерин эвес, күш-ажылдың сагылга-чурумун болгаш өске-даа талаларын барымдаалап турар. Ооң тиилекчилеринге шаңнаңдарны тыпсыры чанчыл болган. Материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкиннериниң хемчеглерин чеп ажыглаарын чугулалап көрүп турар бис.

Кескү агитация чарышты дээштиг организастаарынга, нептерелдиг болдурарынга дузалаар. Ону барымдаалааш, көргүзүг самбырааларынга түңнелдерни үргүлчү бижиирип чурумчуткан бис. Бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш күш-ажылчы демиселди ол калбарткан.

Бистиң бүдүрүлге Минусинскиниң электри четкилер коллективи-биле чарыштыг, ооң түңнелин квартал санында үндүрүп келген, орта эрткен чылдың үш кварталында бирги черин алдывыс.

Партия организациязының чарышты дээштиг организастаар талазы-биле ап чорупкан чамдык хемчеглериниң түңнелинде Тываның электри четкилери багай эвес көргүзүглерлиг болган. 1975 чылдың ушку кварталында планныг онаалданы эки күүсеткеш, бистиң бүдүрүлге СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң ийиги чергениң дипломун-биле шаңнаткан.

Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалашкан партия хуралынга болгаш бүдүрүлгениң партия-ажыл-агый активиниң хуралынга Тываның электри четкилериниң коллективи 1976 чылда сорулгаларын тодарадып, социалистиг хүлээлгени алган.

1976 чылдың планын декабрь 22-де күүсеткеш, оналдадан ажыр миллион киловатт-шак электри энергиязын ажылдап кылырын хүлээнген бис. Ону күүседири-биле социалистиг чарышты организастаарын улам сайзырангайжыдарынче угланган хемчеглерни алыр бис.

Ю. ДОРОНИН,
партия организациязының секретары.

Нийтиниң малының ажаалда-тежээлдезин экижидип, баш санын өстүрбүшаан, сүт бүдүрерин көвүдедир дээш кызымак ажылдааның түңнелинде коллектив 1615 тонна сүттү бүдүрүп, совхозтуң беш чылда сүт садар планын 101,1 хуу күүседиринге күш-ажылчы үлүүн киирген. Бар аргаларны болгаш курлавырларны болур-чогуурру-биле ажыглап тургаш, 1975 чылда 362 тонна сүттү бүдүрбүшаан, күрүнеге 315,7 тоннаны садып, чыл планын 108,8 хуу күүсеткен.

Салдынган сорулганы күүседиринге коллективте коммунистер кол өзек болуп, бүдүрүлгеге мурнакчы ролюн көргүзүп турар. Сүт-бараан фермазында партия эге организациязында 12 коммунист бар. Хүлээлгени күүседиринге олар мурнуку одуругга турушпушаан, боттарының партийжи даалгаларын ак сеткилдиг күүседип, хөй нийтиниң амыдыралынга идепкейлиг киржип турар. Ферманың бүдүрүлге ажыл-чорудулгазының, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвес активчилерниң канчаар ажылдап турарының дугайын партия, профэвилел хуралдарынга үе-үеде чугаалажып, четпестерни илередип, ону чайладырының аргаларынга хамаарыштыр шүгүмчүлелди база бот-шүгүмчүлелди калбартып турар. Сүт бүдүрүлгезинге бедик көргүзүгнү чедип ап турар, ажылынга кызымак коммунистер бисте бар. Чижээ, саанчылар Кара-Сал Бакаан, Моңгуш Анай, Куулар Чылбак олар тоску беш чылда сүт саар планын ажыр күүсеткен.

Эрткен чылын шылгараан саанчы, кадарчы коммунистер бисте эвээш эвес. К. Бакаан, К. Таан, М. Анай, А. Ондар, К. Чылбак олар боттарынга быжыглаан инектериниң бирээзинден-не 1700—1980 кг сүттү сагганнар. Инек кадарчылары коммунистер М. Мөңге, К. Шериг-оол, К. Кошкар-оол, тарып боозадылганың техник-осеменатору коммунист К. Кара-кыс олар шудургу ажылдап келген.

XXV съездиге партия ТК-ның төлевилелин база СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин ферманың ажыл-ишчилери бедик кодуралгуушкуннуг чугаалашкаш, СЭКП-ниң XXV съездизинге рапорттаар эрге дээш бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Оңгу беш чылдың бирги чылында 400 тонна сүттү саап бүдүргеш, 340 тонна сүттү күрүнеге садарын, төрүүр 100 инектен-не 90 бызааны алырын, бир инекке онаашпыр 2000 кг сүттү саарын хүлээнген. Ферманың ажылдакчылары бирги кварталда сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар онаалдазын съезд ажыттынар хүнде күүседири-биле сорук кириишкинниг ажылдап турар.

К. ИРГИТ.
«Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы фермазында партия эге организациязының секретары.

ЧУРУКТА: ферманың мурнакчы саанчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады тоску беш чылдың шалыпчызы А. Моңгуш.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Чөөн-Хемчик район.

Коммунистерниң авангардчы ролю

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың партия организациязы бүдүрүлгеде хаара туттунган ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш албан-хаакчыларның ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдирериниче чогуур кичээнгейни угландырып келген. Бүдүрүлгеге социалистиг чарышты калбартыр, ооң дээштиин чедип алыр, ук ажылга коммунистерниң ролюн күштелдирер, пропагандист кадрларны четчелээр ажылдарны доктаамал чорутаан.

Эрткен 1975 чылда комбинаттың партия организациязы болуп эртип турган хуралдарга ажылды партийжи ёзу-биле шиитпирлээри-биле айтырыг бүрүзүн шыңгыы чугаалажып, коммунистерниң киржилгезин идепкейжиткен.

Партия хуралдарынга бүдүрүлгениң партийжи амыдыралының, социалистиг чарыштың, продукцияның шынарының дугайында болгаш өске-даа айтырыгларны чаңгыс эвес удаа чугаалажып, коммунистерниң ролюнуң дугайында дыңнадыгларны партком доктаамал дыңнап келген болгаш ол ажылды ам-даа үргүлчүлеп турар.

Партийжи-политиктиг болгаш организакчы ажылды комбинаттың ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ортузунга күштелдиргениниң түңнелинде чамдык чедиишкиннер чедип алдынган.

Тоску беш чылда комбинаттың ажыл-ишчилери, бүгү совет улус-биле бир демей, СЭКП ТК-ның декабрь (1975 чыл) Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң IV сессиязының материалдары-биле таныжып, ону чүгле дугзунуп, деткип, тоску беш чылдың түңнелин анализтээш, ажылдың шынарын экижидериниң сорулгаларын боттарының мурнунга салганнар.

Беш чыл дургузунда продукция бүдүрүлгезин 43 хуу өскен, ооң иштинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 84 хуу улгаткан. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи беш чыл планын 4 чыл 10 ай иштинде күүсеткен. Сорттуг даг-дүгү—89,3, баравнныг продукция—60,1 хуу өскен. А өзүлдениң ортумак темпизи: даг-дүгү бүдүрери—17,9, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин чылда ортумаа-биле 12 хуу чедип алдынган.

1971—1975 чылдарда эртем-шинчилел ажылдарын чорударынга 270,6 муң рубльди, комбинаттың техниктиг эде дериилгезинге 1,5 миллион рубльди, 100 ажыг чаа техниктиг болгаш даг дериг-херекселдериниң единицазын комбинат шиңгээдип алган. Ооң иштинде ВДМ-357 деп үүрмектекчилерни, АО-61 деп доозун сордукчуларын, ГИД-тергени, ЭКГ-4,6 деп экскаваторларны, 2СБШ-200 деп өрүмээр станоктарны болгаш өске-даа янзы-бүрү дериг-херекселдерни шиңгээткен.

Бо бүгү чаартылгалар бир талазында, продукция бүдүрүлгезин улам ыңай көвүдедиринге, ийи талазында, продукцияның шынарын экижидеринге, ылаңгыя даг-дүгүнүң удазынналчак сортун бүдүрүп үндүреринге улуг идиги берген. Комбинаттың коллективи продукцияның шынарын бедидериниң эрткен чылдарда чедип алган деп дидими-биле чугаалап болур. Даг-дүгүнүң бүгү-ле маркалары шынарының талазы-биле бирги категорияга, а эрткен чылдың ноябрь айда күрүне комиссиязы даг-дүгүнүң 2 марказын кончуг эки шынарлыг деп санааш, аңаа күрүнениң Шынар демдээн тывыскан. Тываның даанын дүгү чуртта сураглыг апарган.

Бо чылдың эгезинде «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коммунистери продукцияның шынарын бедидер талазы-биле айтырыгны чаңгыс эвес удаа чугаалашкан. СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунга партия ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын комбинаттың коммунистери болгаш ажылчы чоннары партбөлүктерниң, цехтерниң, бүдүрүлгениң хуралдарынга чугаалажып, оңгу беш чылда продукцияның шынарын эң эки категорияга бүдүрерин чедип алыр деп сорулганы салганнар.

Эрткен чылче хая көрнүп, ажылывысты түңнеп туре, четпестерни чаа беш чылда катаптавас сорулга-биле, ону демдеглевес аргавыс база чок. 1975 чылда продукция бүдүрүлгезиниң шынарының талазы-биле ажылдарга четпестер база турган. Бүдүрүп үндүрген продукцияның шынары цехтерниң санитарлыг байдазындан кол хамааржыр. Ындыг турбуже фабриканың цехтериниң дозвунналыр чогуу 1973 чылдан бээр кудулавайн келген.

Продукцияны эки шынарлыг дужаарының талазы-биле саратов системазы комбинаттың цехтеринде ам-даа калбаа-биле ажыглаттынмайн турар. Бүдүрүп үндүрген продукцияның шынарын экижидерин көөр конкурустар ховар болуп турар. Бо айтырыгларже комбинаттың ийиги ээлчээ ажылдаарга кирген соонда партия, профэвилел, комсомол организациялары болгаш комбинаттың удуртукчулары чогуур кичээнгейни угландырар.

Партком кежигүннери түс-түс харылап турар салбырларынга партийжи даалгаларын чединишкинниг күүседип, негелдезин улгаттырып, продукцияның шынарын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш шудургу демиселдери, четпестерни чайладыр талазы-биле дээштиг хемчеглерни ап чорударда коммунистерниң ролюн бедидери бистен негеттинип турар.

Д. СВАВИЛЬНЫЙ.
«Тыва даг-дүгү» комбинаттың партком секретары.

ЧУРУКТА: «Тыва даг-дүгү» комбинатта коммунистер, бедик сорттуг рудалар арыглаар цектиң начальниги Александр Семенович Курьянов (солагай талазында), комбинаттың электроудазаалакчылары Владимир Моңгуш болгаш Петр Жиганов олар.

Ю. КАРА-ООЛДУҢ фотозу.

ПАРТИЯНЫҢ СЪЕЗДИЗИНГЕ

Чедиишкин анаа келбээн

Бистиң «Кызыл тараачын» совхозувус тоску беш чылда тарааны бүдүрер болгаш куруннеге садар планын ыраажы ажыр күүсеткен. Тедаргайнаарга, куруннеге 11780 тонна тарааны садар тургаш, 15843 тонна тарааны саткан. Кордуиган пландан ажыр 4063 тонна тарааны душаaганывыс ол. Гектар бүрүзүнден-не 12 центнер тарааны ажаап алыр тургаш, 12,9 центнерни алган. Ынчангаш совхозтуң ажыл-ишчилери, ылаңгыя механизаторлар тоску беш чылдың онаалдаларын күүседиринге тевептиг үлүүн киирген.

Бо чедиишкин бисче анаа-ла чедип келбээнин билдиниңир. Чаагай душут дээш демиселге бистиң коммунистеривис авангардчы ролюн көргүскен.

Тараа ажаап алырда бисте бригада-звенолуг арганы ажыглаап турар. Өске ажыл-агыйларның бригада бүрүзүнде комбайннар тарааны аңгы-аңгы ажаап турар, а бисте 35 комбайн хары угда бир шөлдүң тараазын кестирип ажаагаш, дараазында өске шөлче мөөң-биле кирер. Мындыг арга-биле ажаалданы чорударга механизаторлар ортузунга партийлиг-политиктиг ажылды калбартырынга-даа дээштиг.

Ол чугула кампанияның үезинде ажаалдада хаара туттунган комбайнерлер ортузунга ажылды партком кашигуну, совхозтуң кол инженери коммунист Иван Григорьевич Цыбин чорудуп турган. Ооң билдилиг удурдулгазының түңнелинде тарааны ой-шаанда болгаш чидириг чокка ажаап ап келген.

Кузун тараа ажаары чөөшулап олурда-ла, хоутрактор бригадаларынга партийлиг-комсомолчу белуктерни тургузуп турар. Чеди звено бот-боттарының аразында социалистиг чарыштыг болгаш ооң түңнелин беш хонгаш-ла ундуруп турган. Звено бүрүзүнде агитаторлар, политинформаторлар партийлиг сөзүн механизаторларга чедирип турар. Звенонуң беш комбайнының бирээзинде коску болгаш чараш кылдыр «Улусчу контролёр» деп каан болур. Комбайнның башкарыкчызы улусчу контрольдун төлээзи-дир деп механизаторлар болгаш чолаачылар оон билип алыр.

Устунде ажылдарны чорударынга комбайнер коммунистер Сергей Кунаев, Семен Шагдыр-оол, Виктор Сиваев болгаш Пётр Эникеев олар идепкейлиг киржип келген.

Механизаторлар арызында калбарган социалистиг чарыштың калбак неп-терээдиин болгаш дээштиин чедип алырда «Мелиия», «Крокодил» ышкаш хана парлалгазын, районнуң болгаш совхозтуң радиозун ажыглап турар бис. Часкы, күскү хову ажылдарының үезинде совхозта клуб эргелекчизи Мари Оюн медээлерни совхозтуң радиозун дамчыштыр хүннүң чаряап турган. Механизаторларның культурлуг дыштанылгазын «Колос» аттыг агиткультбригада хандырып келген.

Шынарның өңгү беш чылы эгелээн. Бо чылдың чаагай дүжүдүн магадылап алыры-биле күскү чер аңдарылгазының планын базала ажыр күүсеткен бис. Бирги, ийиги класстың бедик шынарлыг үрезиннери долузу-биле арыгжаттынган. Совхозтуң коммунистери партияның XXV съездизин тевептиг уткуур дээш боттарындан хамаарышкан бүгү хемчеглерни алыр.

Ф. ЛЕБЕДЕВ,

совхозта партком секретары.

ДЕЛЕГАТТАР ЧУГААЛАП ТУР

Мөңгүн-Тайгада «Малчын» колхозтуң хойжузу Д. ТЕЙНИН:

— Мөңгүн-Тайганың агаар-бойдузу кадыг-шириин, мал чеми шоолут эвес-даа болза, хойну каннаар-даа өстүрүп болур. Ону өске мурнакчы малчыннарның-даа, бодумнуң-даа дуржулгам бадыткап турар. Төөлгү беш чылда «Малчын» колхозка хойжулааш, чыл бүрүде төрүүр чүс хойдан 97-ден куду хураган албадым, чамдыкта оон көвүдей-даа бээр, а эрткен чылын ол сан 101 четкен. Ниитизи-биле тоску беш чылды багай эвес дооскаанымны ол. Бир хойга онаалтыр дүк кыргыыр план база ажыр күүсеттинген.

Оңгу беш чылда чедип алыр сорулга база-ла чиик эвес дээрзин бедик харыысалга-биле билип турар мен. Ооң баштайгы чылында төрүүр чүс хойдан 100 хураганны алыр, бир баштан-на 1,5 килограмм дүкү кыргыыр, боттуң күжү-биле 4 га сиген шалып алыр, 8 тонна сиген белеткээр социалистиг хүлээлге алдынган. Чарышка бистиң районнуң сураглыг хойжузу Довгак Мазыкаевич Биче-оолду кыйгырган мен. Бир эвес өдек-кыштагны эки белеткеп, одарларны ылап таарыштырып, мал чемин хире шаа-биле белеткеп алыр болза, планнаа, хүлээлге-даа күүсттанып болур. Мөңгүн-Тайганың коммунистери мени партияның область конференциязының делегадынга соңгуп, улуг бүзүрелди көргүскен. Амдаа улам күженнишкинниг ажылдаарын коммунистиң бедик ады меңээ хүлээдирип турар.

Кызылдың агы заводунуң ажылчыны Т. СЕМИНА:

— Бистиң заводтуң коллективиниң ажылчыннары тоску беш чылда делгем базымнарны кылган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүг ылаң бедээн. Бүдүрүп турар продукцияның шынары, ассортиментизи экижидер, дешкылгелиг технологияның, чаа техниканы нептередир дээш хөй чүүлдер кылдынган.

Бүдүрүлгениң технологиязын сайзыраңгайжыдып, ажылдаар шөлдүң ол-ла хемзээлин улгаттырбайн турган-ла чамдык эки түңнелдер чедип алдынган. Тоску беш чылда планнаан ажыр 231 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген. 44 кезек деришкинни кылып тургускан.

Ынчалза-даа бүгү-ле курлавырлар бисте ажыглаттынган деп чугаалап болбас. Бо талазы-биле чамдык бодалдарымны илередикседим. Заводтуң надис илик кылыр цехти дыка эргижирей берген. Бүдүрүлгениң технологиязының амгы үеде негелдезинге ол дүүшпейн турар. Аңаа ажылды шуушуруулгалыг арга-биле чорударынга таарымча чок. Амгы үениң күчүлүг деришкиннериң тургузар шөл чедишпес. Бо чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн шапкыны-биле бедидерин, ажылчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарын саададып турар. Ынчангаш ол цехтиң чаа комплекзиниң тудуун ажыглаалга киирерин дүргедедири негеттинип турар. Бо объектиниң тудуу сонуг үеде шуут соксааны элдептиг. Ниитизи-биле ажылды дүргедедип, тудугларның ажылын контрольга алыры күзенчиг.

«Көк-Тей» совхозта куш фермазының бригадири Н. ВАННИКОВА:

— «Көк-Тей» совхозтуң ажыл-агыйының база бир кол адыры—куш ажыл-агыйы тоску беш чылда улам ыңай хөгжээн. Куш фермазының коллективи беш чылда 2 миллион 592 муң ажыг рубльдиң орулгазын совхозка киирген. Беш чылда 62 миллион 45 муң санныг чуурганы күрүнеге садар планын 107,2 хуу күүсеткен.

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, кылдынган ажыл эвээш эвес. Аңаа оожургаавас ужурлуг бис. Ынчалзажок шиитпирлезе чогуур сорулгалар ам-даа хөй. Амгы үеде куш фермазында бичее механизацияны ажыглап, ажылдың 50 хуу хирезин хол-биле кылып турар.

Дагааларга чемин үлеп бээри болгаш өске-даа ажылдарны четче механизастаары бисте хүннүң чугула айтырыы болуп келген. Чүгле бо чылын бедии дагааларга чем белеткээр цехти болгаш бир куш кажаазын тудар, аңаа төрүүр 20 муң баш дагааны клеткаларга ажаарының бүгү чорудулгазын механизастаар. Мындыг дептиилгелиг арганы ажыглаары механизацияны улам ыңай нептередиринге, куш ажаакчыларының күш-ажылын чиигедиринге, инициативазын бедидеринге идиглиг болуру чугаажок. Бо айтырыгларже хамаарышкыр организациялар улуг кичээнгейни салза чогуур деп бодап турар мен.

«УТКА 25 чылы» совхозта быза ажаакчызы Силиңмаа БОЙБУ:

— Бистиң «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан сут-бараан фермазының коллективи бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, чылдан чылче планныг онаалдаларын ажыр күүседип келген. Тоску беш чылдың дооскуну чылында бистиң ферманың саанчылары күрүнеге сүт садарының планын 111,8 хуу күүсеткен. Оңгу беш чылды коллектив база багай эвес көргүзүглерлиг эгелээн.

Мен бо фермага 1961 чылда саанчылап кирген, ол чылдарның дургузунда ол ажылымга багай эвес көргүзүглерни чедип ап, саанчының мергежилинге дыка хөй аныяктарны өөреткен. 1973 чылдан бээр бызаа ажаакчылап эгеледим. Баштай ажылдап келген чылдарымда бир бызаадан хонукта 600—700 грамм немелде деңзиин ап турдум. Амгы үеде мээң ажаап турар 33 бызаааларымның хонукта немелде деңзизи 750—800 грамм чедип турар. Мээң ажылымны Коммунистиг партия болгаш Совет чазак улуу-биле үнелеп, «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаанынга өөрүп, четтирбес аргам чок. Ынчангаш моон соңгаар оон-даа бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар мен.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Биче-оол Седенович Хертек «Кызыл тудуг» эргелелинде М. Д. Шиповаленко баштаан комплекстиг бригадада ажылдап турар. Кызыңак, ак сеткилдиг күш-ажылы-биле коллективиниң хүндүткелин ол чаалап алган. Амгы үеде Биче-оол Седенович чылыдылга дамчыдылгазының тургузуунуң тудуунда ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Биче-оол Седенович Хертек.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Тыва электри четкилериниң коллективи тоску беш чылдың социалистиг чарыжынга күш-ажылчы тииилелгени чедип алган. План ёзугаар электро-энергиязын ажылдап кылыры 6830 муң киловат-шак турда, 7064,9 муң киловатт-шакты бүдүргеннер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6 хуу өскен. Маңаа магистраль четкилериниң ажылчыннары улуг үлүүн кииргеннер.

Бүдүрүлгениң мурнакчыларының бирээзи, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Алевтин Романович Соловьев айда онаалдазын дептаамаа 110—115 хуу күүседип турар.

ЧУРУКТА: А. Р. Соловьевтуң бедик вольтулуг электри дамчыдылгазының шугумун хынап турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Министр-биле интервью

ЧАА ЧАДАЖЕ КӨДҮРҮЛГЕН

Тоску беш чылдың түңнелдериниң дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев «Бурунгаар эки базымны кылган бис. Бир эвес ниитилел бүдүрүлгезиниң өзүлдезиниң чурагайларының хемчээлин ап көөр болза, тоску беш чыл бистиң чуртувустуң төөгүзүнде эң эки беш чыл болур» деп чугаалаан. Эш Л. И. Брежневтиң чугаалаан чүүлдери улус өөредилгезинге база дорт хамааржыр. Улус өөредилгезиниң шапкын хөгжүлдезиниң чижээн Тыва АССР-ниң школаларының, улус өөредилге четкизиниң өзүлдезинден көрүп болур. Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министри Д. Б. Ондарның бистиң корреспондентивистиң айтырыгларынга харыызын парладывыс.

— Тоску беш чылда Тываның улус өөредилге системазының хөгжүлдезиниң кол-кол чурагайларының, школаларның өөредилге-материалдыг баазазының бүдүүнде доңчуларга кандыгыл, Дожулдей Бурауевич?

— Бо 1975—1976 өөредилге чылында республикада бүгү нийти өөредилгениң 163 школалары, бир өөредилге-бүдүрүлге комбинадаы ажылдап турар. Ол санны киирип тура 1970 чылда республикага 58 ортумак школа турганын, а 1975 чылда 78 апарганын айтырга улус өөредилгезиниң сайзыралы иле көстүп кээр. Ол-ла үениң дургузунда эвээш комплекттиг эге школаларның саны 32-ден 24 чедир кызырылган.

1970 чыл-биле деңнээрге 1975 чылда ортумак школаны доозуп турарларының саны 1,4 катап өскен. 1975 чылда эң чыл бүрүнгээр школага киргеннериң 78 хуузу ортумак эртемин ведип алган. Беш чыл иштинде сес чыл школазын чогуур үезинде дооскаларының саны 14,8 хуу өскен. 1970 чылда ол сан 63,7 хуу турган болза, 1975 чылда 78,5 хуу чедир өскен. Ийи чылчаларның саны барык 3 катап кызырылган.

Тоску беш чылда ниитизи-биле 8728 олуттуг чаа школалар ажыглаалда кирген. Сескн беш чылдаазынга бодаарга 2344 олуттуг школаларны артыкка туткан. Чүгле Кызыл хоорайда бежин 1600 олуттуг ийи чаа школа ажыглаалда кирген. Каа-Хем, Кур-Чер суурларда болгаш өске-даа черлерде чаңгыс ийи телевизел баштаар туттунган школалар уругларның өөредилге-кижизиделгезинге таарымчалыг байдалдарны тургускан. Школаларның өөредилге-материалдыг баазазы, өөредилге херекселдери-биле дерилгези улам экижээн.

— Оңгу беш чылда школаларның чүгле тудуг-суурунуң өзүлдезиниң дугайында чүнү чугаалап болур силер?

— Чаа оңгу беш чылда улус өөредилгези улам шапкын хөгжүлдени алыр.

Бо беш чылда 9300-тен эвээш эвес олуттуг чаа школаларны тудары көрдүнүп турар. Чүгле чаңгыс бо 1976 чылда Кызыл-Мажалыкта 640 олуттуг, Кара-Хөлде 320 олуттуг чаа школалар, Мугур-Аксында болгаш Хендергейде кайызы-даа 160 олуттуг ийи немелде школа тудуглары ажыглаалга кирер. «Саян» совхоз 392 олуттуг школаны тудуп доозар. Тээлиге 120 орунуг, Бурен-Хемде, Шемиде, Берт-Дагга, О-Шынаада 60-60 орунуг интернаттар, башкыларга ийи квартиралыг 20 бажыңнар туттунар. Ол бүгү улус өөредилге системазын улам сайзырадырынга чогуур тудуг-суур баазазың тургузарынга идиглиг болур.

РАПОРТТААР ЭРГЕ ДЭЭШ

Республиканың комсомолчу оолдар, кыстары-биле бир демей. Кызыл-Мажалыктың туурбу заводунуң аныяктары СЭКП-ның XXV съездизинге уткуштур таңмычы күш-ажылдың вахтазынга кирген. Олар партияның съездизинге ленинчи комсомолдуң рапортунга ат салыр хүндүлүг эрге дээш, съезд мурнунуң хүн бүрүзүнде таңмычы күш-ажыл, ажыл-иштиң бедик шынары, эки өөредилге дээш туржуп турар. Бүгү көргүзүглер талазы-биле М. Попов баштаан комсомолчу-аныяктарның кептекчилер цеги чарыштың мурнуку одуруузунда чорун турар. Цехтиң мастери Валентина Павловна Трункина аныяктарның телептиг дагдынышкызы, заводта партия организациязының секретары. Комсомолчулар Миңчимаа Хертек, Мөңгүн-оол Ооржак, Базыр Өнермаа, Владимир Сарыглар болгаш өскелер-даа хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, күш-ажылдың коммунистиг баубиле дорун, ак сеткилдиг, кызымаккай ажылдап турар.

Заводтуң коллективи тоску беш чылдың планын 1975 чылдың март айда-ла доозупкан. Эрткен 1975 чылда завод туурбу бүдүрерин 103 хуу, сайгарылга планын 107 хуу, ниити продукция бүдүрерин 103 хуу күүсеткен.

Коллективте социалистиг чарыштың тиилекчилеринге, бүдүрүлгениң мурнакчыларынга материалдыг болгаш моральдыг шаңнал-мактаалдың хемчеглерни үргүлчү кылып турар. Эрткен чылдың түңнели-биле 7 аныяк ажылчыннар комсомол Төп Комитединиң демдектери-биле, 11 кижи «Найырал» ноездизи-биле турастеп чоруур путёвкалар-биле, 15 кижи «1975 чылда социалистиг чарыштың тиилекчилери» деп херек демдектери-биле шаңнатканнар.

Күш-ажылды шын организастап, ажылчын коллективке кижизидилге ажылын эки тургусканының түңнелинде завод күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип ап турар.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин бүрүнү-биле деткиишаан, оңгу беш чылда оондаа артык чедиишкиннниг ажылдаарын заводувустуң ажылчыннары планнаап турар. Ажыл-ишке кызымак, эн-найыралдыг бистиң коллектививис салган сорулгаларын чедиишкинниг күүседип шыдаар.

А. ООРЖАК,

заводта комсомол организациязының секретары, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады.

Партияның XVI область конференциязының делегаттарының бирээзи болур— ажылдаарал, ажыл-херээ солун кижи-биле ужуражып, чугаалаштым. Доңчу сеткил, чазык-чаагай, кылып турар ажылынга бердинген, ажылының дугайы бозу сагыш аарып чугаалап орар кижи болду.

Ол болза Чадааның район эмнелгезиниң кезер эмчизи—Доңчу Маңнай-оолович Кара-Сал-дыр.

Кижиниң кадыын камгалаар буянныг мергежилди Доңчу Маңнай-оолович, чамдык кижилер ышкаш, анаала душ боот шилип албаан. Ол үстүкү класстарга өөренип турган-ла эмчи болурун күзеп чорза-даа эптерингe ажыы-биле чугаалаарын эрайла дидинмейн чораан.

Чамдыкта кижилер бодунуң күзээн күзелин чедип алыр дээш үр-ле дилеп чоруур, а чогум тып алырга кужу-даа тыпп орайтаан болур. А Доңчу Маңнай-оолович бодунуң күзелин үр дилевээн. 10 классты 1955 чылда ол-ла хоорайның № 1 школазынга чедиишкиниг дооскаш, Кызылга дээди өөредилге черлеринче кирерниң экзаменнерин дужаары-биле чедип келген. Доңчу мынча Красноярскиниң эмчи институдунче кирериниң экзаменнерин дужаап алгаш дыка өөрээн.

1961 чылдың чайынын Красноярскиден Тываже 30 хире пассажирлиг самолет Саян сыннарының кырындан чаывзап баткаш, Кызылдың аэропортунга хонуп. Ол пассажирлерниң аразында эмчиниң дээди эртемин дооскаын бадыткап чоруур херек демдектиг аныяк оол база самолеттан хуужун, төрээн Тываның чайынсылалы-биле мендилешкен.

Кадык камгалал министерствозу аныяк эмчини Тываның база бир ырак районнарының бирээзи аку-дуннаа Моол-биле кызыгаарда туруп турар Өвүр районче ажылдары-биле чоруткан. Доңчу Маңнай-оолович шак ынчаар Өвүрнүң Торгалыгга эмчилеп ажылдаары-биле чедип келген.

Баштайгы хүннер, баштайгы аарыг кижилер, баштайгы кезишкиннер, баштайгы бергелер...

Доңчу Маңнай-оолович Торгалыг суурга келген дораан эмчи дузазын чедирип эгелей берген. Ажылдап киргениниң баштайгы дүжеэнде-ле ону улус чалап, эжик соктаан. Эжикти ажыдыптарга, аныяк кижи.—Бичии оглувус бүдү ышкаш, кыжылаан биле бээр ай чедип тур, эм мыыщай чурейне хараап турар аарыг. эмчи, дузалап дир — деп, чорткан үн-биле чугаалааш, кажаада баглаан шаап каан турган аъттарынче ыштаан.

Доңчу Маңнай-оолович хуву демнеп белеткенгеш, демги аныяк-биле кады халкан.

Аалга чедип келгеш, оолду шинчип көрген. Эндек богба мурун тургаш, шиш мыш кырынга кээп душкен бүдүнче ыш калааганы билдинген. Даартазында оолду район, эмнелгезинге эккелгеш, бүдүрга дезиниккин кылган. Ол удаваанда эттиниң өөрүшкү-маңнайлыг эмчи-биле байырлашкаш, аалынзе чанып чоруткан. Доңчу Маңнай-ооловичниң баштайгы ажылчы хүннери ынчаар эгелээн. Оон эгелээш Д. М. Кара-Сал ажылче улам таныкап кирип, чон-биле таныжып, чорту мактадып-даа турар апарган.

Школага-даа, институтка-даа өөренип чораан. Доңчу хөй-нийти ажылынга ынак, актикчи комсомолчу чораан. Ынчангаш суурнуң чурттакчыларының оргузунга арыг-шевериг, санитар-гигиеналы сагыырының дүрүмнерин баш удур чорудары-биле кады хөй-нийти ажылынга база идепкейлиг киржип келген.

А кажан Торгалыг суурга чер-чер Советтерниң соңгулдазы боор турда, суурнуң чурттакчылары аныяк эмчини кежээ Советтиң депутадынга соңгуп алганнар. Оон бээр ажыл улам кевүдээн, харысалга улгаткан. Торгалыг кедээ Совединиң сессияларынга суурда чамдык четпестерниң барын, арыг-шеверни чедир сагыыйн турарының дугайын шиди-биле шугуумчулеп, ону узуткаарынга боду киржип-даа келген. Доңчу Маңнай-оолович ажылынга кызымак, кижилер-биле ажылдап билир, хөй-нийтичи чорууп көргүскен. Ынчангаш ону үр-даа болбаанда район эмнелгезинге ажылдаары-биле чалаан.

1969 чылдан эгелеп, Д. М. Кара-Сал Чадааның район эмнелгезиниң кол эмчизиниң дузалакчызы.

— Ажылдап эгелээнимден бээр ам 15 чыл чедип чор. Эмчи кижиниң ажылынга багыг болгаш дуржулгадан аңгыда берге таварылгаларны, аарыгларны деңнеп, анализтеп көөрү хамааржыр ажылынга сагынгыр, чогаадыкчы болуру негеттинер. Аарыгны эвес, аарыг кижини эмнээри чугула дээрзи-ле чоп. Аарыг кижилерниң бажыңнарын кезип, аарыгның байдалын өөренип көрүп чораш, кижилерниң аарыының чалдагаанын тып, ону чедиишкиниг эмнеп болур, чүге дээрге кижи бүрүзүнүң аарыы дөмей-даа болза, чылдагааны, эмнээри аңгы-аңгы дээ чүвени сонуг үеде билдим—деп, Доңчу Маңнай-оолович түңнеп чугаалап олурду. Чадааның район эмнелгезиниң коллективи бо хүннерде эмнээшкинниң кол угланыышкыны районнуң сумузар эмтерниче, колхоз-совхозтарже үнүүшкүннерни организастаарынче, ыяш-бүрү аарыгларга баш удур демиседир чорударынче салып, эмчи бүрүзүнүң кичээнгейин хөй-нийтиниң чемчиилге черлериче, школаларже, садыг черлеринче, ясли-садиктерже, ында арыг-шевериниң бүгү дүрүмнерин сагыырынче угландырган турарын чедип алырынче чорудуп турар.

Д. М. Кара-Сал бодунуң коллективинде ам 4 чыл улапитыр коммунистерни баштап, партия ажылын удуртуп, ооң эте организациязының секретарының хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип чоруур.

— Бисте эмчилер коллективи бо-ла чоннуң кадык камгалалын улам быжыглаар дээш эп-даа бар чаа аргаларны дилеп тып, хемчеглерни ап турар бис. Бистиң чуртувуста кижилерниң кадык камгалалы — ол дээрге чоннуң үнелеп четпес байлаа болгаш. Ындаар бистиң чуртувустуң Коммунистиг партиязы улуг сагыш салып турар. Ындыг болганда бистер, эмчилер, кижилерниң кадыкшылы дээш дакпыр күжениишкинниг ажылдаар ужурлуг бис—деп, конференцияже аъттанып чурунда ол чугаалаан.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК

Беш чылдың гвардейжилери

Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи, коммунист Маадыр-оол Ондар Чадаана АТБ-зинде мурнакчы чолаачыларның бирээзи. Ол тоску беш чылдың планын 1975 чылдың октябрьда күүсеткен.

Аныяк коммунист Долума Кара-Сал Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ның XXII съездизи аттыг совхозтуң Дергин сүт-бараан фермазының саанчызы. Фермада комсомол организациязының секретары.

Ленинчи юбилей медалының эдилекчизи Кызыл-оол Кандан-оол Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозта эки ажылдыг трактористтерниң бирээзи. Хоочун коммунист бодунуң хууда беш чыл планын 1975 чылдың август-ла күүсеткен.

Доржудай Сат Чадааның «Сельхозтехника» каттыжыышкынында үени мурнаан шалыпчыларның бирээзи. Ол кидээ ажыл-агый машиналарының моторларын септээриниң талазы-биле бедик мергежилдиг слесарь.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

ПАРТИЯВЫС — МЕРГЕН КОМПАС

Сөзү С. МОЛДУРГАНЫ. Музыказы Р. КЕНДЕНБИЛЬДИН.

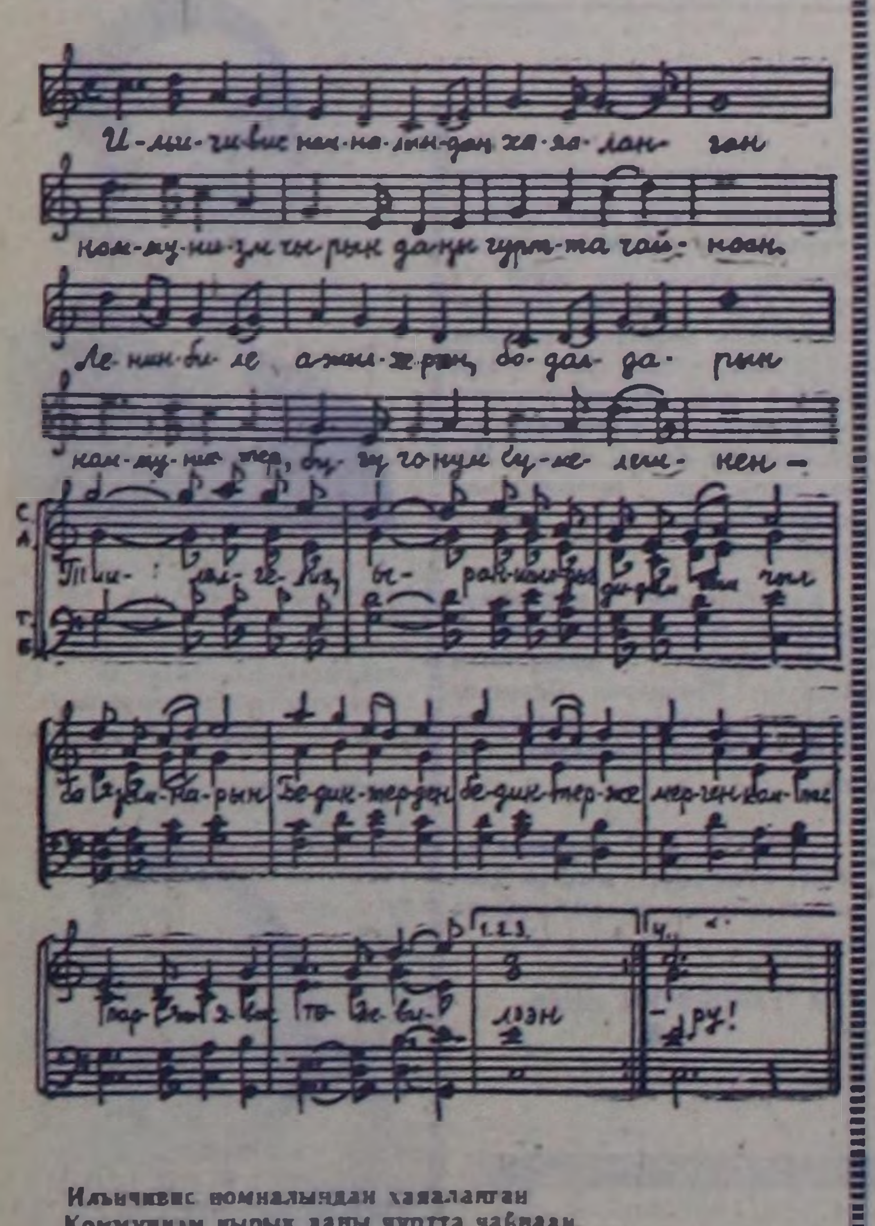

Ильичтиң номналыңдан хаваланган
Коммунизм чырык даңы чуртта чаңнаан.
Ленин-биле ажыл-херек, бодалдарын
Коммунистер, бүгү чонум сүмелешкен —

Тиилелгелиг, мракшылдыг,
Дидим беш чыл базымнарын
Бедиктерден бедиктерже
Мерген компас — партиявыс толээлээн.

[illegible]

Тиилелгелиг, мракшылдыг,
Дидим беш чыл базымнарын
Бедиктерден бедиктерже
Мерген компас — партиявыс апаар чору.

КЫШТАГДА ЧЫМЫШ

Кыштаг черге чырык имир дүжер билек,
Кырда торлаа сыргыткайның хойлуп үнду
Хырээ шыпкан көвей хойлар уурук-суурук
Кырланнардан шуужупкан бедип турар.

Чаа төрээн хураганнар тынышкындан
Шагжагар бүс, көгеннер дег, өпейгилээ
Инчеегин чүктеп алган малчын эжим
Ийин куду ланчтымыштыг бадып олур.

Башкы сылдыс кожагарның кырын харээн, —
Бачым чымыш хураганнар эмзирер өй.
«Хозар» хоюм тоотпалап элзып органы,
Хоорай, сүүрну эргий бодап келир-дир мен.

Үе-черге бо өйде театрже шуужуп турар.
Үүле мени ырак дагже чалап келген
Ынчалза-даа мында база меңээ хоглуг,
Ынак ижим чурттаалгамны каастап чор.

Делгирлерге карак чайнаар торгу-маңнык,
Дениин шиник костюм, тоннар, джемперлер —
Хойнуң дүгү — чимчак алдын чүнү кылбас
Хоор чоңга эң-не херек барзанып боор.

Кыштаг черге адар даңның хаяазында
Кырда улар чыңгы ышкаш кииттегилээр
Куш дүнде эжим-биле отту чаштап,
Хураганнаан хойлар ажаап турар-дыр бис.

Шынарының шыгалдазы оңгу беш чыл
Чымыжынче берзенгештиң кирбиттин
Өтбелерниң бурун ижин хапдыр шиңгээп,
Өргүн чоннуң хүндүткелин чээлап чор бис.

К. ЧЕРЛИК-ООЛ.

ХООЧУН КОММУНИСТИҢ ЧУГААЗЫ

Чылдар өттүр

Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» колхозтуң төвү Тапсы суурга чеде бергеш, Күжүгет Иленчаевич Балган-биле таныжыкан мен. Амыдыралдың кандыг-даа берге чылдарында кадыг-бергеден дадаравас болгаш эраттарны бөлүптер нүш, баштаптар угаан коммунистерде дээрзин Балганның солун чугааларын дыңнааш, база катап бүзүрээн мен. Арай боорда дөпчү намдарын чугаалады алган мен. Бистиң үениң аныяктары хоочун коммунистиң сактыышкынын номчааш, бир янзы бодалдарны бодаар боорлар...

1913 чылдың чазынында Тере-Гол деп хемниң кыдыынга төрүттүнген мен. Ачам чиңгине ядыы кижи чораан. Алдан алды харлап чораш, мөчүп калды. Аваның адазы Күжүгет Содчам боду тыва хирезиннде-ле даады делегеп орар ашак чораан. Аваның адын Амыр-Саваа дээр. Мөчүй берген. Ынчан чеди харлыг турган мен. Кара чажымдан өскүс амыдыралдың ажыг демин тоге бердим.

Тываның чаа бижик бистиң черге кестүп кээрге, караам чыраан. Иргит Сотпа деп кижиден адым салыптар, солун ну кыйгырыптар кылдыр бо дум-на өөренип алган мен.

1949 чылда Коммунистиг партияның кызыл биледин холга тутканым—чурттаалгамның бир чырыткылыг болгаш тураскаалдыг хүнү боол артканы. Тываның Совет Эвилелинге каттышканы—бистиң дүрген хөгжүүрүвүске кончуг улуг дуза болган чүве. Дөртен беш чылдың чазынында бежен чылга чедир Кара-Хөл кодээ Советтиң секретары турдум, ооң соонда ораланчы даргазы болдум. 1949 чылда «Кара-Хөл» колхозтуң таваан салыштыкы. Дөрт чылдың дургузунда тудуг бригадири болуп ажылдадым. Соң соонда садыг саттан кижи чазыг кылыр, өреге дүжер, мөөрлүмнес апаарга, чон мени садыг ажылынга кирдап. Көк сиген үнгүже дээр садыгладым.

Ажылдың бергезинче бодумнуң чүткүй бээр чаңныг кижи мен. Чүс-чүс чылдарның дургузунда бирде хемнер бажынче, бирде шынаа дүвүнче кожуп-дүжүп чораан араттарны суурнуң амыдыралче кирерин—дыка берге ажыл болган чүве.

Кырган ашактар болгаш кажар эңчылар-биле сүмележип тургаш, колхоз төвүн Тапсы хемниң эксинге тудуп эгелээн бис. Бистиң чер кончуг кадыр-каскак. Машина кээр туржук, шанак безин чорбас турган. Тос кулаш сыдым-биле чоон чудуктарның бажындан шалбадааш, төрепчилээр турган. Демниг күштүг кадып тургаш, школа бажыңын туттувус. Садыг бажыңын туттувус. Өреге саңынга хуваажтыр тус-тус бажыңнарны туттувус. Тапсы суурнуң тургустунганы эгези ындыг чүве.

Ам балдырывыс дыңзаан. Эштивис бедээн. «Кара-Хөл» колхозтуң төвү Тапсы сууржө кандыг-даа машиналар кээп турар апарган. Ужар-хеметиң хонар-дүжер тускай шөлү бар. Бо бүгү Совет чазактың, Коммунистиг партияның кижилер дугайында сагыш салып турарының тода барымдаазы-дыр.

Пенсионер мен. Ол хиреде холум курут орбас. Аныяктар ортузунга сургаал ажылын чорудуп турар мен. Сөзүвүс чаңгыс:

— Бистиң суурга чаңгыс-даа чалгаа кижи турбас ужурлуг!

Ам болур деп турар партияның XXV съездинге СЭКП ТК-ның телевизиилиин номчуп көөрге, моргалыг-ла-дыр. Саян ГЭС-те тударынче бадаган кичээнгей салганын кончуг магадаар кижи-дир мен. Тываның бир улуг сынчы—Саяннар сынның бединдизе Улуг-Хемниң эриинге черлиг бир улуг Хүнү—сайгылганың кыпсыр чер тыттуна бээрин көөр назылыг кижи-дир мен. Чүвениң шыны чугаалаар мен. Солундан номчуп ораргга, Ленинградтан келген болук эртемденнер далай шыва алы бээр черлериниң базырыстарын казып турар. Оң чыл ажыг эртем-шинчилел ажылын кылып турар. Алдын-мөңгүннен, даштан, демирден кылгылган тергиин чараш эт-херекселдерни тып турар дээр. Мен турасказа камгалаар ниитилелдиң кежигүнү кижи болгаштың оңу дыка корукзээр-дир мен. Төрээн чурттуң төөгүлүг байлаан хөйте өргүзер, хумагалыг кадагалаар ужурлуг бис.

Кара-Хөлдүң хоочун кыоганы, дуржулгалыг коммунист Күжүгет Иленчаевич Балган чагааларын менче ай санында-ла чорудуп турар. Тыва чоннуң төөгүзүн өөренип көөрүнге чугула херектиг материалдарын Алдан-Маадыр аттыг төп музейже чорудуп берип турар. Төөгүнүң тураскаалын камгалаар ажылда ол идепкейлиг ынчаар киржип турар. Кандыг-даа ажыл кылы бергенде, чарыштың бажында коммунистер халдып орарын Балган Күжүгеттиң хензиг сактыышкыны безин херечилеп турар-дыр.

М. КЕНИН-ЛОПСАН,
чогаалчы

Чугаага улаштыр

Чөпсүнүп, деткип тур мен

Бо чылдың январь 7-де үнген № 4 «Шын» солунга парлаттынган Барыын-Хемчиктиң К. Ооржактың «Аныяктарга өөредир, дамчыдар» деп чүүлүн номчуп таныштым, чөпсүнүп, деткип тур мен.

[illegible]

Коммунистиг партия, Совет чазак культураның болгаш уран чүүлдүң сайзыралынче доктаамал кичээнгейни салып турар. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелинде «Совет кижилерниң эстетиктиг кижизидилгезинге социалистиг культураның болгаш уран чүүлдүң ролюн моон соңгаар-даа бедидерин хандырар» деп айыткан. Ынчангаш оңгу беш чылда чоннуң эстетиктиг кижизидилгезиниң херээнге херии базымнар кылдынар эпаар.

Национал хөгжүм херекселдерин кылыр тускай мастерскаяларны тургускаш, олче ус-шеверлерни хаара тудуп, хөгжүм херекселдерин массалыы-биле бүдүрүп садыглаарын организастаар кандыгыл дээрзиниң дугайында эш К. Ооржактың саналы черле боттанып болур деп бодап турар мен. Олу ынчаар организастаарының бүгү аргалары бисте бар.

Ону организастаарда, хамыктың мурнунда, чер-черлерде национал хөгжүм херекселдерин эки кылып билир ус-шевер мастерлерни илередип алыр. Райкүүскомнарының культура килдистери оларга чагыг ёзугаар, херегленгинер хөгжүм херекселдерин кылдыргаш, бюджетте кердүнген хөрөңгилер-биле садып алгаш, бирги ээлчегде культура одагларын хандырар, ооң баазазынга национал хөгжүм херекселдериниң ансамбльдерин тургузуп, өөредилгени организастап болбас бе?

Чогуур органнар-биле чөөрту дугуржуп тургаш, улус ажыл-агый планынга киирип, тускай мастерскаяларны тургускаш, национал хөгжүм херекселдерин садыгларга садарын организастап болгу дег.

Бо талазы-биле культура ажылдакчыларының, хөгжүмчүлерниң, аңаа дорт хамаарылгалыг организацияларның удуртукчуларының үнүн дыңнаары күзенчиг.

К. СҮТТҮГ-ООЛ.

СОНУУРГАКТАРГА

Гуннар бе азы эфталиттер бе

[illegible]

А. КОМАРОВ.
(СЭТА-ның корр.).

Фрунзе.

Телескоп болгаш... музыка

200 катап улгаттырар телескопту Грозныйның хоочун чурттакчыларының бирээзи, даг инженери А. Т. Лешенко чогаадып кылган. Сылдыстарлыг дээрни көөр дээш улуг-даа, бичии-даа кижилер сонуурган астрономнуң бажыңынга ургүлчү кээп турар.

Астрономия—ооң чүгле кара чаңгыс хандыкшылы эвес. Грушаның «Дюшес» деп кайгамчыктыг сортун азы суг пальмазы ышкаш ындыг ховар үнүштү чүгле Лещенкодан тып ап болур дээрзин ол хоорайның дыка хөй чурттакчылары эки билир: ол сад болгаш чечектер өстүреринге аажок мергежээн. Ооң кылган аңаа эвес аквариумнарын кайгамчык чараш хаарштактарын, полкаларын болгаш шкафчыгаштарын кижи магадап ханмас. Чуруктар тырттырары, сонуургактар фильмин тырттырары, чурулга, скульптура болгаш оон-даа өске ооң хандыкшылдыг чүүлдерин доозазын санаары безин берге.

Ынчалза-даа ол-ла чүүлдерниң иштинден ооң эң-не кончуг сонуурган, хандыкшып чоруур чүүлү—музыка. Бичии хензиг оолан чоруур шаанда-ла скрипкага сыйнап эгелээш, оозун ам-даа кагбаан—концерттерге ол ойнай бээрге, тааланчыын чүү дээр боор, кедергей-ле снэа! Александр Терентьевич бодунуң бажыңынга музыка көжээлерин ургүлчү эрттирип турар.

Г. НАСОНОВ.
(СЭТА-ның корр.).

Грозный.

Донгурак Аракчаановна Кимова Хову-Аксы сес чыл школазында ажылдап турар. [illegible] Адаанда чурукта — Донгурак Аракчаановна Кимова 5-ки класстың тыва дылы кичээлинде.

Үстүнде чурукта: Кызылдың музыка школазының башкызы Надежда Федосеевна Нестерова 1-ги класстың-биле домра кичээлин эрттирип турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

ДЫШТАНЫЛГА КЕЖЭЭЗИ

Чоң ортузунга культура-массалыг ажылдарның арга-хевирлери янзы-бүрү болгай. Нарын суурнуң Культура бажыңынга солун кежээлер, ужуражылгалар бо-ла эртер. Бо удаада дыштанылга кежээзин район төвүнден келген культура ажылдакчылары суурда актив-биле кады эрттирген.

СЭКП райкомунуң херээжен ортузунга ажыл чорудар килдистиң эргелекчизи С. Байыр-оол районнуң херээжен чонунуң эрткен чылда ажыл-херектериниң дугайын таныштырган. Нарын суурда Д. Нурзетке үдүрткан ноөтлелдиң эки ажылын база демдеглээн.

«Кижиниң иштики болгаш дыштыкы культуразы» деп солун лекцияны райкүүском сергезы Н. Б. Тыртык-Кара чоруткан. Езулуг чараш, ногулуг кижи дээрге хөй-ниитиниң ажыы, ажыл-херэ дээш кезээде чүткүп чоруур кижи-дир дээрзин онзалап демдеглээн. Бистиң үениң болгаш мооң мурнунда-даа ажылдап, чурттап чораан ат-сураглыг кижилерниң амыдырал-чурттаалгазында онзагай солун, өөредиглиг, үлегерлиг чүүлдерниң дугайын база билип алган бис.

Лекция соонда ажык чугаалажылыкын эгелээн. Лажычаңда, мөгү-шынарда, черле ынчаш амыдыралда чаңдыкта тасарышкылаар четпес чүүлдерниң дугайын улус чугаалап турган. Шаңгыыл арагаже хандыкшылыр, ниитиниң корум-чурумун үреп бээр чоруктарның чыдлагааны база илерееткен.

Ол-ла кежээзе Эрзинниң амыдырал хандырылга комбинадының дарганыкчылары чаа даараан хептерин чыылганнарга көргүскен. Хоочундаа, аныяк-даа мастерлер даараан хептериң боттары кедип алгаш чоңга бараалгаткан.

Кежээге кылган чүүлдер, аъш-чем делгелгези база болган. Түңнелинде нарынчылар солун концертти көргүскен.

Б. ОНДАР.

Тываның школачыларының чедиишкини

Кышкы дыштанылга үезинде Красноярск крайның Назарово хоорайга Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк зоназының школачыларының хаакка маңнаарының маргылдаазы болуп эрткен. Аңаа он чеди АССР-лер, областарлап 400 ажыг өөреникчилер киришкен.

Маргылдааның баштайгы хүнүнде үстүкү класстарның оолдарының 15 километрге чарыжынга бистиң республиканың шилиндек хаакчызы Н. Пономарев киришкен. Ол дөртку черни ээлеп, бағай эвес түннелди көргүскен. 10 километрге маңнаарынга 63 хаакчы киришкен. Хабаровск крайның тэлээзи В. Плутовой дистанцияны 34 мин. 31 секундада эрткеш, бирги черни алган. Тываның спортчузу В. Золотухин үшкү черни алган. Ооң шагы 34 мин. 53 секунда.

Маргылдааның ийиги хүнүнде бистиң шилиндек командазының чедиишкиннери болган. Бай-Хаак ортумак школазының тоску клазының өөреникчизи Виктор Золотухин 5 километрге маңнаарынга шылгараан. Дистанцияны 19 мин. 44 секундада эрткеш, зонаның тулган чемпиону болган. Хабаровск крайның В. Плутовой, Новосибирскиниң В. Бысхут ышкаш шылырак хаакчыларын Виктор мурнап шыдаан.

Ол километрге чаржыырынга бирги чер дээш демисел Магадан областың тэлээзи В. Дмитриев биле Бай-Хаак школазының өөреникчизи Н. Пономаревтуң аразынга болган. Сөөлгү метрлер эртканда Магадандан келген өөреникчи кашла секунда мурнай бергеш, бирги черни алган. Бистиң хаакчывыс ийиги шаңналга төлептиг болган.

Тываның школачыларының шилиндек командазы зона маргылдаазынга бо чылын эки белеткелдиг киришкен. Олар шуптузу Бай-Хаакта уругларның спорт школазында өөренип, хаакка маңнаарының мергежилин чедип ап турарлар. Маргылдааның түңнелинде бистиң республиканың командазы 11 өөреникчи бирги разрядтың, 5 кижи ийиги разрядтың нормазын күүсеткен.

Он чеди командадан бистиң хаакчыларывыс сески черни ээлээн. Кемерово, Омск, Сахалин, Амур, Чита областарның, Бурят, Якут АССР-лериниң шилиндек командаларын Тываның спортчулары мурнап шыдаан.

А. АФАНАСЬЕВ.
Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министерствозунуң инспектору.

БАЗА БИР ТИИЛЕЛГЕ

ЖЕНЕВА. Январь 15. (СЭТА-ның корр). Фигурлуг чуңгулаашкын талазы-биле Европа чемпионадынга Ирина Роднина биле Александр Зайцев база бир тиилелгени чедип алган. Ирина биле сес катап Европа чемпиону атты, Александрның дөрт катап чедип алганы ол. Мөңгүн медальдарга ГДР-ниң тэлээзери Роми Кермер биле Рольф Эстеррайх төлептиг болган. Ленинградтың спортчулары Ирина Воробьева биле Александр Власов хүлер медальдар-биле шаңнаткан.

телевидение

ЯНВАРЬ 16-ДА

МОСКВАДАН

8.45—Телешин. «Оттук». Өңнүг.
9.30—Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Эр улус. Хостуг программа. Швейцариядан дамчыдылга. Өңнүг.
10.30—«Ажылчын арын-нүүр». Телеочерк.
11.00—Медээлер.
11.10—РСФСР-ниң улустуң артизи В. Климов ойнаар. Өңнүг.
11.40—Кинoжурнал.
11.50—«Горнистер, харылзаар!». Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

12.35—«Гондвананың черлик амыдыралы». Эртемнептередилгелиг фильм.

МОСКВАДАН

13.50—Литература тогааладырын экранчыдары. «Баштайгы өөрушкү-лер». Уран-чечен фильм. Өңнүг.
15.40—«Зеный чырыы». 2-ги дамчыдылга. Өңнүг.
16.10—«Үе манавас» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги серия. Өңнүг.
17.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Тываның неделязы». Информастыг программа.
18.15—«СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуулу!» Дамчыдылга.
18.40—Телемедээлер.
18.55—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

19.00—Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Эр улус. Хостуг программа. Швейцариядан дамчыдылга. Өңнүг.
20.00—Медээлер.
20.15—«Үе манавас» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги серия. Өңнүг.
21.35—Күрүнениң сеңгу чуктуң орус улустуң хору. Өңнүг.
22.20—22.30—Чаасар.
22.30—«Ажылчын арын-нүүр». Телеочерк.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Агаар

Богүн республиканың болгаш Кызылга эдир булуттаар, чагбаң. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дагалыг черлерге 20—25, өске аргарнарынга 25—30 градус соок болур.

Кызылга агаарның температуразы 24—26 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ЯНВАРЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Моганиң дежи» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Оцеола» 9.15, 15.15, «Дельфин хуну» 11.05, 12.55, 17.05, 18.55, 21.15 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Херааччыгайлар чазын ужуп кээр» 15.00, «Аялганың үнери» 17.00, 20.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «Соладгыштар нежинтиниң сындызы» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

Кызылдың № 1 ортумак кода профессионал-техниктиг училищезиниң сургуулдарының кышкы дыштаныгазы 1976 чылдың январь 18-те доостур. Кичээлдер январь 19-та уламчылап эгелээр. Ынчангаш ада-иелер сургуулдарны училищеге өөредилгезин үргүлчүлээри-биле чогуур үезинде чорударын училище дилеп тур.

Редакцияның адрези: ИНДЕКС 667000 Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарьның 23-54, партийже амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетвур килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 51.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00027.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 13 (9998) | 1976 чылдың январь 17, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XVI Тыва область конференциязы дүүн бодунуң ажылын эгелээн болгаш бөгүн уламчылаар.

«Автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнүн» чыл бүрүде байырлаарын доктаадып тургузар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

«Автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнүн» байырлалын тургузар.

«Автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнүн» чыл бүрүде октябрьның сөөлгү воскресеньезинде байырлап эрттирер.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1976 чылдың январь 15.

ПАРТИЯНЫҢ XVI ТЫВА ОБЛАСТЬ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Дүүн Кызылга Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга СЭКП-ниң Тыва область организациязының XVI конференциязының ажылы эгелээн. Республиканың бүгү районнарындан, Кызыл хоорайдан делегаттар аңаа чыглып келген.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** конференцияны ажыткан.

Конференцияның ажылчын президиумун соңгаан.

Конференцияның делегаттары СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюро составын хүндүлүг президиумга улуг көдүрлүүшкүн, дииниттиг адыш часкаашкыны-биле соңгаан.

Конференцияның ажылчын органнарын: секретариатты болгаш мандат комиссиязын соңгаан.

Конференцияның дараазындагы хүн айтырыгларын делегаттар бадылаан:

1. СЭКП обкомунуң отчёду болгаш партияның область организациязының ээлчеглиг сорулгалары.
2. Партияның область организациязының ревизия комиссиязының отчёду.
3. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелиниң дугайы.
4. СЭКП-ниң Тыва область комитедин соңгууру.
5. Партияның Тыва область организациязының ревизия комиссиязын соңгууру.
6. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге делегаттарны соңгууру.

«СЭКП обкомунуң отчёду болгаш партияның область организациязының ээлчеглиг сорулгалары» деп илеткелди СЭКП обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** кылган.

Партияның область организациязының ревизия комиссиязының отчёт илеткелин ооң даргазы **Б. К. Будегечиев** кылган.

Илеткелдер талазы-биле: СЭКП Кызыл хоорkомунуң бирги секретары эш **В. Б. Добромыслов**, Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң хойжузу эш **О. Ч. Тумат**, СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары эш **К. А. Маспык-оол**, Бии-Хем районнуң «Хадың» колхозунуң саанчызы эш **Г. Ы. Кара-кыс**, «Тыва даг-дугу» комбинаттың директору эш **В. А. Ухов**, СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретары эш **Г. А. Заркевич**, Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» колхозунда партком секретары эш **А. С. Адыгбай**, Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министри эш **И. Г. Лавриненко**, СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары эш **А. Ч. Монгуш**, СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары эш **Н. П. Федоров**, 48-ки тудуг эргелелиниң штукатур-малярлар бригадири эш **А. И. Ельшова**, ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары эш **А. А. Ромашов**, «Көк-Тей» совхозтуң директору эш **А. И. Ломаев**, «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш **Д-Н. Ч. Ооржак**, «Тес-Хем» совхозтуң директору эш **Н. Д. Балчий-оол**, СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң бирги секретары эш **О. Н-С. Шагдыр-оол**, Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министри эш **Д. Б. Ондар** олар санал берген.

Конференция мандат комиссиязының илеткелин дыңнаан болгаш бадылаан, илеткелди ооң даргазы, СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг ажылдар килдизиниң эргелекчизи **В. П. Суров** кылган.

СЭКП обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** түңнел сөс чугаалаан.

Конференция СЭКП Тыва обкомунуң ажылын чүгээр деп санаан.

СЭКП обкомунуң отчёдунуң талазы-биле доктаалды хүлээп алган. Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле оңгу беш чылдың планнарын чедиишкинниг күүседиринче коммунистерни, республиканың бүгү ажылчы чоннарын мобилизастаар талазы-биле партияның область организациязының мурнунда сорулгалар ында тодараттынган.

Партияның область организациязының ревизия комиссиязының отчёдун конференция бадылаан.

СЭКП-ниң Чита, Калмык обкомнарындан, Красноярск крайкомундан, а ол ышкаш республиканың элээн каш партия организацияларындан болгаш бүдүрүлгелер база организациялар коллективтеринден байырлыг телеграммалар партияның XVI область конференциязының адынга келген.

СЭКП ТК-ның инструктору **Н. П. Симанкин** конференцияның ажылында киржип турар.

Бөгүн, январь 17-де, партияның XVI Тыва область конференциязы бодунуң ажылын уламчылаар.

СЭКП ОБКОМУНУҢ ОТЧЕДУ БОЛГАШ ПАРТИЯНЫҢ ОБЛАСТЬ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫНЫҢ ЭЭЛЧЕГЛИГ СОРУЛГАЛАРЫ

*СЭКП обкомунуң бирги секретары эш Г. Ч. ШИРШИННИҢ илеткели**

Эштер делегаттар!

Тываның партияның XVI область конференциязы кайгамчык үеде болуп эртип турар. Партия болгаш бүгү совет улус төөгүлүг болуушкуннуң — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизиниң бүдүүзүнде келген. Съезд болза бистиң партиявыстың коммунистиг ниитилелди тургузар дээш маадырлыг демиселиниң төөгүзүнде аң тургула уелиг болур.

Партияның XXIV съездизиниң соонда эрткен үе СЭКП-ниң удуртукчу болгаш башкарыкчы ролюнуң улам ыңай өскени-биле, ооң быжыкканы-биле, чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүнүң өзүлдези-биле, ниитилел харылзааларының сайзырангайжааны-биле, совет кижилерниң идей-политиктиг кедерелиниң, күш-ажылчы идепкейиниң бедээни-биле тодараттынып турар. Бо чылдарда ажылчын ангы биле колхозчу тараачыннарның эвилели, совет улустарның найыралы, Коммунистиг партияны болгаш ооң ленинчи Төп Комитедин, Совет чазакты долгандыр оларның сырый каттыжыышкыны улам-на быжыккан.

Тоску беш чылда чурттуң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң кол түңнелдерин СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң чугаазында үндүрген. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырбышаан, совет улус коммунистиг тургузуушкунга улуг чедиишкиннерни чедип алган. Партияның социал программазы амыдыралга хажык чок боттанып турар. Культураны, кадык камгалалын, чырыдыышкынны хөгжүдеринге, күш-ажылдың байдалдарын болгаш ажылчы чоннарның лыштаныылгазын экижидеринге чедиишкиннер чедип алдынган.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң оваалунде эрткен үе бистиң чурттуустуң делегейге ат-алдарының улам ыңай өзүлдези-биле тодараттынып турар. Партияның XXIV съездизиниң ажылдап кылганы Тайбың программазы амыдыралда чедиишкинниг боттанып турар. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның эгелекчи чоруу-биле чыдаштырган Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың чедиишкинниг доозулганы делегейге улуг ужур-дузалыг болуушкун болган.

Тайбың программазы боттандырган, тайбың кожа-хелбээ дугуннаашкынның принциптерин бадыткаан чорук болза СЭКП-ниң, Совет чазактың, партияның Төп Комитединиң, ооң Политбюрозунуң, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң идепкейлиг демиселиниң, эчис-сорулгаже угланган ажыл-чорудулгазының түңнели-дир. Эш Леонид Ильич Брежневке Ф. Жолио Кюри аттыг «Тайбыңның алдын медалын» тывысканын бүгү совет кижилер, делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизи хамы сеткил ханыышкын-биле уткаан. Ол шаңнал болза тайбыңны быжыглаарының херээнге эш Л. И. Брежневтиң хууда киирген каңчаар-даа аажок улуг салыышкынын, делегейниң айыыл чок чоруу дээш демиселге бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң, бүгү совет улустуң улуг ачы-хавыяаларын хүлээп көргени-дир.

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары, бүгү совет улус ышкаш, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң ленинчи иштики болгаш даштыкы политиказын, СЭКП Төп Комитединиң, ТК-ның Политбюрозунуң, эш Л. И. Брежневтиң коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларын боттандырарының, бүгү-ниити тайбыңны быжыглаарының база делегейниң кады ажылдажылгазын хөгжүдериниң талазы-биле үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазын чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүгзүнүп база деткип турар.

Бо хүннерде республиканың ажылчын аңгызы, колхозчу тараачыннары, интеллигенциязы «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин улуг күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүннүң байдалынга чугаалажып көрүп, СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш чарыштыы улам-на калбартып турар.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың доктаамал сагыш салыышкынының болгаш киичээнгейиниң ачызында Тыва АССР тоску беш чылда бодунуң хөгжүлдезинге бурунгаар улуг базымны кылган. Улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларынга шынарлыг боттуг өскерилгелер болгулаан. Ажылчы чоннарның материалдыг чаагай амыдыралы бедээн. Чоннуң кижи санынга онааштыр херек кырында боттуг орулгалар 23 хуу, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак шалыңы 21 хуу, колхозчуларның күш-ажылының төлевири 12 хуу, пенсиялар болгаш пособиелер төлеп бээри 51,7 хуу өскен.

Республиканың экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге чедип алдынган чедиишкиннер болза бистиң чурттуустуң улустарының акы-дуңма дузаламчызының ачызы, партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының политиктиг база организакчы ажылының, ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш интеллигенцияның карак кызыл күш-ажылының түңнели-дир. Эң эки коллективтерни болгаш бүдүрүлгениң мурнакчыларының күш-ажылын партия болгаш чазак бедик-биле үнелээн. Тоску беш чыл планының чылдарында пий кижиге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп бедик атты тывыскан, 1154 кижини орденнер болгаш медальдар-биле, 535 кижини — РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң Президиумнарының Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаан, 260 кижиге РСФСР-ниң болгаш бистиң республиканың хүндүлүг аттарын тывыскан.

Социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш база ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылы оюнга алдар болдуруп, «Тыва даг-дугу» тудуг эргелелиниң, «Бурунгаар» болгаш «Революцияның чалбыыжы» совхозтарның коллективтери Турасказыг юбилей демдектери-биле шаңнаан.

Дужут ажаан алыышкынын чедиишкинниг чоруткаамы болгаш күрүнеге пландан ажыр тарааа дужаагзны база мал ажылын хөгжүдеринге чедиишкиннери дээш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның тураскаалдыг Кызыл туктары-биле 1973 чылда Таңды, Каа-Хем база Бии-Хем районнар шаңнатkан, 17 колхозтар болгаш совхозтар РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнаткан.

1974 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелдери-биле Кызыл хоорай, «Тыва даг-дугу» комбинат болгаш «Кызыл тараачын» совхоз СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле, а Ак-Довурак хоорай — РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ооң дараазында Пленумнарының шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң чугааларында партияның экономика политиказының айтырыгларының талазы-биле түңнелдерни болгаш чүүлдерни удуртулга болдурбушаан, партияның область организациязы коммунистерниң, бүгү ажылчы чоннарның күженишкиннерин беш чыл планнарын база социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче угландырган.

Үлетпүр болгаш капитал тудуг

Үлетпүр бүдүрүлгелери тоску беш чыл планнарын кол көргүзүглер талазы-биле 1975 чылдың декабрь 5-те күүсеткен. Үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээли ол үениң дургузунда 45,6 хуу көвүдээн, ооң өзүлдезиниң чылда ортумак темпизи планнаттынган 6,6 хууга удур 7,8 хуу болган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 27 хуу өскен. Беш чыл пландан ажыр 14,7 миллион рубльдиң продукциязын бүдүрген, пландан ажыр 15,1 миллион рубльдиң продукциязын сайгарган. Продукцияның немелде өзүлдезиниң 70 хире хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң күүселдези-биле алган. Продукцияны бүдүрүп үндүрериниң болгаш сайгарарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң талазы-биле 1975 чылдың планнары база-ла күүсеттинген.

Тоску беш чыл планының чылдарында энергетика, өңнүг металлургия, оолдага, ниш болдаазырадыр. чиик үлетпүр болгаш тудуг материалдарын бүдүрер үлетпүр бедик темпилер-биле хөгжүп келген. Беш чылдың онаалдаларын 38 бүдүрүлге, 56 бригада, участок болгаш звено 1975 чылдың IV кварталының эгезинге чедир, хуусаа бетинде, күүседипкен, муң ажыг ажылчыннар беш чыл планын күүседирин 1974 чылда-ла доосkан.

СЭКП обкому, хоорkому, райкомнары үлетпүрнү удуртуруун сайзырангайжыдарынче, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринче, бүдүрүлгениң технологиязын болбаазырангайжыдарынче доктаамал киичээнгейни салып турар. Беш чыл планының чылдарының дургузунда үлетпүр бүдүрүлгелеринге 63 цехти чаарты кылган, механизастаан 50 шугумну тургускан, чаа техниканың, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының, чогаадыкчы саналдарның талазы-биле барык-ла 5000 хире хемчеглерни боттандырган, ол чорук 570 ажылдакчыны өске ажылга ажыглаары-биле хостаарының, продукцияның 290 хевирин чаа шиңгээдип алырының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн көдүрериниң болдунар аргазын берген. Ол хемчеглерни шиңгээткенинден алдынган ниити экономиктиг ажык 7600 муң рубль болган.

Кадрлар белеткээриниң хемчели бүдүрүлгелерде элээн бедээн. Беш чыл дургузунда чаа мергежилдерни 6500 кижи чедип алган, 7400 кижи мергежилин бедиткен. Бүдүрүлгелерниң ажыл-чорудулгазын экижидериниң, ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин хөгжүдериниң, планнарны болгаш хүлээлгелерин күүседиринче оларны мобилизастаарының талазы-биле ажылдың чогумчалыг дуржулгазын «Тыва даг-дугу», «Тыва кобальт» комбинаттарның, Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң, Кызылдың даараныылга комбинадының, алгы заводунуң болгаш өске-даа дыка хөй черлерниң парторганизациялары мооңнээн.

Чедип алдынган түңнелдерни, СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң чугаазы-биле холбаштыр, шүгүмчүлелдиг ёзу-биле үнелеп көреш, СЭКП обкому, партия комитеттери, совет болгаш ажыл-агый органнары бар болуп турар курлавырларны база болдунар аргаларны үлетпүр бүдүрүлгезин дүргей хөгжүдеринге, ооң ажыктыын бедидеринге ам-даа долу хемчээл-биле ажыглавайн турар деп чугаалаза чогуур. Эрткен беш чылдың дургузунда республиканың үлетпүрү туйбу, чугай, эптей салыр демир-бетон, мебель болгаш продукцияның өске-даа чамдык хевирлерин бүдүреринге хожудаашкынны болдурган. 54 үлетпүр бүдүрүлгезинден үш бүдүрүлге продукцияны бүдүрүп үндүрериниң болгаш сайгарарының талазы-биле беш чыл онаалдазын күүседирин хандырбаан. «Тудуг кезектери» комбинат, «Тыва септелге тудуг» трестиң тудуг кезектериниң болгаш конструкцияларының заводу, мебель фабриказы беш чыл дургузунда 3400 муң рубльдиң продукциязын чедир бербээн.

1975 чылда продукция бүдүрүп үндүрериниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планнарын 11, продукцияны сайгарарының планнарын 8 бүдүрүлге күүсетпээн. Ол ышкаш Кызылдың туйбу заводу, Кызыл-Мажалыктың саржаг заводу, «Сельхозтехниканың» Шагаан-Арыг салбыры, Кызылдың пиво заводу, «Тыва кедээ тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводу эрткен чылын кончуг багай ажылдаан. Ол бүдүрүлгелерде күш-ажылды организастааны ам-даа кулу деңнелде болуп турар. Партияның Кызыл хоорkому болгаш райкомнары ол бүдүрүлгелерниң ажылында четпестерни чайладырының, партияның эге организацияларын быжыглаарының, коллективтерге оларның ролюн күштелдирериниң дээштиг хемчеглерни албаан.

Чамдык партия комитеттери болгаш эге организациялар, ажыл-агый удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылар эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче ам-даа элээш киичээнгей салып турар. 1975 чылда 19 бүдүрүлгеге дериишкиннерин чаартырының, чаа техниканы болгаш мурнакчы технологияны шиңгээдип алырын мырыңай чорутпаан.

Кол бүдүрүлге фондуларын ажыглаарын экижидер чорук бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер кол факторларның бирээзи болур. Оларны ыракта чедир ажыглавайн турар деп чугаалаар херек. 1975 чылда фонд эгидилгези 1070 чылга удур 22 копеек кудулаан, ооң түңнелинде республика беш чыл дургузунда 32 миллион рубльдин продукциязын чедир ээ баан-дыр.

(Уланчызы 2-ги арында)

* Илеткелди кызыра парлаган.

ЧУРУКТА: партияның XVI область конференциязының ажылының үези.

ПАРТИЯНЫҢ XVI ТЫВА ОБЛАСТЬ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

СЭКП ОБКОМУНУҢ ОТЧЕДУ БОЛГАШ ПАРТИЯНЫҢ ОБЛАСТЬ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫНЫҢ ЭЭЛЧЕГЛИГ СОРУЛГАЛАРЫ

(Эгези 1-ги арында).

Оон чылдагааны болза хөй-хөй партия организациялары, совет болгаш ажыл-агый органнары бүдүрүлгелерниң төлевилелдиг күчүлерин шиңгээдип алырын дүргедедиринче, бүдүрүлгени соксаал чок ажылдадырынче чогуур кичээңгейни салбайн турарында-дыр. Ол айтырыгларның талазы-биле партияның XV область конференциязынга, а ол ышкаш СЭКП обкомунуң IV болгаш VIII пленумнарынга шүгүмчүлелдерни түс-түс министерстволарның, ведомстволарның болгаш бүдүрүлгелерниң адресинге кылган турган. Ынчалзажок оларның дыка хөйү ооң чогуур түңнелди кылбаан, а партия организациялары бүдүрүлге күчүлерин чогуур үезинде шиңгээдип алырының контролюн четпес боттандырып турар. «Тудуг кезектери» комбинаттың демир-бетон кылыглар бүдүрүп үндүрер талазы-биле күчүзү чүгле 60 хуу, «Тыва суг тудуг» трестиң заводунуң күчүзү чүгле 45 хуу ажыглаттынып турар.

Сөөлгү чылдарның дургузунда үлетпүр камгалалының чуруму эрээн күштелген. Беш чыл дургузунда ол адырга 2,5 муң рубльдиң чиг-этти болгаш материалдарны камнап алган. Ынчалзажок, бир эвес бар болуп турар бүгү болдунар аргаларны барымдаалаар болза, ол чурагай мырыңай шоолуг эвес чүве-дир. Күш-ажыл, материал курлавырларын база акша-хөреңгилерни чоптуг ажыглаары четпес шиитпирлеттинип турар айтырыгларның бирээзи болуп артып турар дээрзин шыңгыызы-биле онзалап демдеглээр херек. Хөй-хөй бүдүрүлгелерде ажыл-агыйжы эвес болгаш тотчеглечи чорукту болдуруп турар. Ол хамыктың мурнунда «Тудуг кезектери» комбинатка, Кызылдың болгаш Ак-Довурактың хлеб заводтарынга, Кызылдың пиво заводунга, Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлгелериниң комбинадынга, Шуурмактың ыяш белеткээр гуктузунга, «Тыва кодээ тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводунга хамааржып, ол черлер чүгле 1975 чылда безин 450 муң рубльдиң материалдарын ажыр чарыгдаан.

Бүдүрүлгениң технологиязын, эң шынарлыг кылыглар үндүрериниң техниктиг негелделерин хажыдар чоруктарның фактылары үлетпүрде ам-даа бар болуп турар. Продукцияның шынарын бедидериниң талазы-биле Саратов, Львов, Ярослав областарның бүдүрүлгелериниң мурнакчы дуржулгазын республикада кошкак ажыглап турар. Продукцияның 1200 хевиринден чүгле 116 хевир бирги категорияга хамааржып турар. «Тыва кодээ тудугу» трестиң, «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынының бүдүрүлгелери, Улуг-Хемниң ыяш-үлетпүр ажыл-агыйы стандарттарны болгаш техниктиг негелделерни ургулчу хажыдып, хереглекчилерге берип турар продукцияның сортун өскертип турар. Автосептелге заводу, «Сельхозтехника» каттыжыышкынының бүдүрүлгелери техниканы шынар чок кылдыр септеп турарының фактылары бар. Аъш-чем болгаш эът, сүт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң продукциязының шынары кончуг куду болуп турары ховар эвес. Чыл бүрүзүнде-ле бүдүрүлгелерниң үштүң бир кезээ хире продукциязының бот-үнезин артадып турар. Оон чылдагааны-биле беш чыл дургузунда 800 муң ажыг рубльдиң ортур чарыгдаан.

Партия обкомунуң айыткан хемчеглерин боттандырганының түңнелинде сөөлгү чылдарда үлетпүрге ажыл шагын чидирер чорук эрээн эвээжээн. Бир эвес 1971 чылда ындыг чидириг ортумаа-биле бир кижиге 4,4 хүн онаажып турган болза, ол 1975 чылда — 2,2 хүн апарган. Ынчалза-даа дыка хөй коллективтерде ажыл шагының чидирии хөй боор артпышаан уржуундан 6 миллион рубльдиң продукциязы чедир бердинмээн боор турар. Бо талазы-биле «Сельхозтехника» каттыжыышкынының, эът комбинадының, аъш-чем үлетпүр эргелелиниң, «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынының, ыяш ажыл-агый эргелелиниң бүдүрүлгелериниң партия организацияларын, удуртукчуларын шүгүмчүлээр апаар.

Бүдүрүлге коллективтериниң дем-деске ажыл чорудулгазындан ажылдың чедиишкини улуг-биле хамааржыр. Ындыг турбуже, ажылчыннарның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарын хандырарының, ажылды нормалап, чижеглээрин болгаш төлевириниң дээштиг аргаларын ажыглаарының, моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкининиң, кадрларның мергежилин бедидериниң дугайында чер болгаш чогуур сагыш салбайн турар. Дыка хөй бүдүрүлге черлеринде кадрларның үнер-кирер чоруу ээзэжевейн турар. Нийтизи-биле үлетпүрде оларның үнер-кирер чоруу 50 хуу боор турар. «Тыва кодээ тудугу» трестиң, «Тыва септелге тудугу» трестиң тудуг кезектери болгаш конструкциялары кылыр заводунуң, сүт комбинадының, респотребсоюзтуң үлетпүр комбинадының, «Тыва суг тудугу» трестиң демир-бетон кылыглар заводунуң бүдүрүлге коллективтери чыл иштинде барык бүрүнү-биле чаартынып турар.

Бүдүрүлге черлериниң ажылында четпестер, үлетпүр бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруунуң кудузу болза партия комитеттери үлетпүрнү ам-даа сула удуртуп, партия эге организацияларының ролюн, коммунистерниң авангардылыг ролюн, бүгү курлавырларны болгаш аргаларны бүрүнү-биле ажыглаары дээш ажыл-агый органнарының удуртукчу кадрларының харысаалгазын чедир бедитпейн турарын херечилеп турар-дыр. Чаа соңгуттунар СЭКП обкому айыттынган четпестерни узуткаарының хемчеглерин ап, партия хоорхомунуң, райкомнарының, парткомнарының, үлетпүрнүң бүгү коллективтериниң кичээңгейин СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунга, эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга айыттынган соругларны күүседиринче угландырары эргежок чугула боор турар.

Оңгу беш чылда республиканың үлетпүрүн улам хөгжүдер талазы-биле улуг ажылды кылыры негеттинип турар. Тудуг индустриязының, энергетиканың, даг рудазының, ыяш чазап болбаазырадырының, чиик болгаш аъш-чем бүдүрүлгелериниң үлетпүрүнүң шапкын хөгжүүр чоруун хандырары эргежок чугула боор турар. Ол соруглар хамыктың мурнунда иштики курлавырларны ажыглаарының, бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун улгаттырарынче угланган хемчеглерни боттандырарының, эртем-техниктиг депшилгени дыка шапкынчыдырының, бүдүрүлге черлерин техника талазы-биле немей дериириниң, технологияны сайзыраңгайжыдарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарының күзели-биле шиитпирлеттинген турар ужурлуг.

Моон соңгаар-даа үлетпүрнүң перспективтиг хөгжүлдезиниң, аңаа эргежок чугула минералдыг чиг-эт суурун тургузарының дугайында айтырыгларны шиитпирлээр херек. Тываның геология-шинчилел экспедициязы шинчилел-разведка ажылдарының ажыктыг болур чоруун улгаттырары, ажыктыг казымалдарның мурнунда шинчилеп, тыпкан черлерин үлетпүрге ажыглаарынга белеткээр ажылды шапкынчыдары чугула.

СЭКП обкому, партияның Кызыл хоорайкому, райкомнары, парткомнар сөөлгү чылдарда капитал салыышкыннарының ажыктыг чоруун улгаттырар, тудугнуң темпизин шапкынчылар талазы-биле хөй хемчеглерни боттандырып чоруткан. Эрткен беш чыл дургузунда республиканга капитал салыышкынның 408,8 миллион рубльдиң ажыглааны эрги сески беш чылдыындан 48,7 хуу хөй болган, 302 миллион рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылган азы бо ажылды мурнукузундан 52,4 хуу хөйнү боттандырып чорутан. Акшаландырыышкынның бүгү-ле үнелезиниң күзели-биле 370 миллион рубльдиң кол фондуларын ажыглаалга киирген азы сески беш чылдыындан 25 хуу хөй болган. Кызылдың тудуг кезектери комбинадының бирги ээлчээни, «Тыва суг тудугу» болгаш «Тыва кодээ тудугу» трестериниң демир-бетон кылыглар заводтарын, комбикорм цехтиг болгаш элеваторлуг тараа дээрбезиниң комбинадын, хары үүле 600 тонна продукт кадагалаар соодукчуну, Бай-Хаакта болгаш Туранда хлеб заводтарын, өске-даа эвээш хөй бүдүрүлге черлерин тудуп, ажыглаалга киирген. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээн тударының улуг-улуг ажылын кылган болгаш бо хүннерде ооң адактарынга ажылдары багай эвес чоруп турар.

Республиканы Красноярскиниң энергия системазынга кошкан.

Республиканың ажылчы чоннары бо чылдар иштинде 400 муң ажыг дөрбелчин метр азы сески беш чылдыындан 95 муң дөрбелчин метр хөй чурттаглга шөлүн алганнар. 8 890 олуттуг школаларның, школа назы четпээн уругларның 1 980 олуттуг албан черлерин, Кызыл хоорайда онкология диспансерлиг эмнелге комплексизин, автоорук техникумунуң байзызын, профтехучилище комплексизин болгаш культуралыг, коммуналдыг-ажыл, садыгның өске-даа тудугларын тудуп алган. Кызыл хоорайда 21,5 километр чыпшыраа четкиниң саагаш. Кызылдың ЦЭС-зинде кайызында шакта 25 тонна буc бээр ийи котёлду эптээн. Ооң түңнелинде Кызыл хоорайның чамдыызын төпчүткен чылыдылга-биле хандырар аргалыг болган.

Тудуг организацияларының техниктиг эде дериглээниниң, оларның материал-техниктиг суурун быжыглаарының талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Беш чыл иштинде тудуг ажылдарының фондуу хандырылгазы 55 хуу, техниктиг хандырылгазы — 38 хуу улгаткан. Тудугнуң индустриалдыг аргаларын улам калбаа-биле ажылап турар апарган. «Кызылдың ЦЭС тудуунуң» болгаш «Тыва даг-дүгү тудугнуң» эргелелдери, № 958 көжүп чоруур механизастаттынган колонназының, «Востоксантехмонтажтың», «Северовостокэлектромонтажтың», «Кодээ электри тудугнуң» тудуг-монтаж эргелелиниң, Бай-Хаактың болгаш Чадаананың септелге-тудуг эргелелиниң база өске-даа чамдык тудуг черлериниң коллективтери беш чылдың даалгаларын чедиишкинниг күүсеткилээн.

Бистер чедип алдынган түңнелдерни эки деп үнелевишаан, капитал тудугну удуртурунда боттуг четпестер ам-даа барын миннип чугаалаар ужурлуг бис. Беш чыл дургузунда республиканга капитал салыышкыннарын ажыглаарының планы 88,8 хуу, тудуг-монтаж ажылдары — 90,3 хуу, кол фондуларны ажыглаалга киирериниң даалгазы — 86,7 хуу күүсеттинген. Бир эвес капитал тудугнуң өзүлдезиниң хонуктаа ортумак темпизин 11,8 хуу кылдыр көрген болза, ол херек кырында 8,4 хуу болган. Дөрт трестерниң чангызы-даа беш чылдың пландарын боттандырып шыдаваан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн улгаттырарының планы күүсеттинмээн. «Кызыл үлетпүр тудугу» эргелели, 18, 61, 463, 586, 741 дугаарлыг мехколонналар, респотребсоюзтуң септелге-тудуг эргелели, «Сельхозтехниканың» коллективтери дыка хожудаан. Эрткен чылын «Тыва кодээ тудугу» трест чүгле планның күүсеттинерин хандырбаан эвес, харын база кол фондуларны тударының болгаш ажыглаалга киирериниң темпизин кудулаткан.

Партия комитеттери удуртукчулардан, инженер-техниктиг ажылдакчылардан тудугжуларының ажылын организастаарын экижидер талазы-биле негелделиг чедир салбайн турар. Дыка хөй тудуг шөлдеринде кылыр ажылдарының төлевилели, графиги чок, ээлчежип ажылдаар чорукту калбартыр хемчеглер албас, хөй санныг анаа турар чорукту беядурун турар. Бо талазы-биле ылангыя «Тыва кодээ тудугу», «Тыва септелге тудугу» трестериниң, «Кызыл үлетпүр тудугу» эргелелиниң, «Тыва тудугу» трестиң 18 дугаар көжүп чоруур механизастаттынган колоннаzының ажылында четпестер хөй боор турар. Чамдык тудуг организацияларында бар механизмнер ургулчу анаа турар-даа болза, холбиле кылыр ажылдарны четпес механизастап турар.

СЭКП Төп Комитединиң чугулдуг деп көргени Злобинниң методун бригадаларның бот-орулга-чарыгалыг арга-биле ажылдаар чорук тудугнуң ажыктыын бедидеринге улуг ужур-дузалыг боор турар. Партия организациялары болгаш тудугларның удуртукчулары-даа ону нептередир талазы-биле чугула хемчеглерни албаан. «Тыва тудугу» тресте чүгле дөрт бригада, «Тыва кодээ тудугу» тресте — үш-ле бригада ол арга-биле ажылдап турар. Ынчалза-даа ол бригадаларда безин ажылды болур-чогуур-биле организаставаан.

Цементиниң, туйбуну болгаш өске-даа материалдарны багай кадагалап, ажыл-агыйжы эвес ажыглаар, тотчеглээр чорукту узуткаар талазы-биле партия организациялары, удуртукчулар боттуг чүүлдерни чедип алган.

Тудугнуң куду шынарлыг болур турар чоруу база бодурээнини болдуруп турар. Тудугнуң дыка хөй организацияларының удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары тудуг-монтаж ажылдарының шынарын бедидер дээштиг хемчеглерни албас. СЭКП обкомунуң пленумнарынга, партия активиниң хуралдарынга кылган шүгүмчүлелдерден чогуур түңнелди үндүрбейн турар. Республикада объектилерни дужаарының ортумак деңнели Сибирьның регионундан 0,4 катап куду боор турар. «Тыва кодээ тудугу» трест ийи квартиралыг чурттаглга бажыңнарын, школаларны, культура албан черлерин болгаш кодээ черлерге өске-даа тудугларны куду шынарлыг кылдыр дужаап турар.

Дыка хөй ажыл шагын чидирип турар чорук тудугда база бир шыңгыы айтырыг боор артпышаан. Ооң уржуу-биле 7 миллион рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын чедир кылбаан.

Материалдарны, машиналарны болгаш механизмнерни ажыл шагын ажыглаарында улуг четпестер, үрей кылыр, оларны катап эде тудар чоруктар тудуг-монтаж ажылдарының өртек-үнезиниң улгадырын болдуруп турар. Бо чылдагааннар-биле тудугга беш чыл иштинде 4,2 миллион рубльдун артык чарыгдаан, ооң иштинде «Тыва тудугу» трест — 1,740 муң рубльди, «Тыва кодээ тудугу» трест — 3,143 муң рубльди чарыгдаан. Чамдык тудуг организацияларында мегe санныглар бижиир чоруктарның фактылары ам-даа бар.

Капитал тудуун пландаар ажылда четпестер ам-даа бар. Республиканың Курпланы капитал тудуушкунунуң хемчээлиниң материал-техниктиг чүүлдер-биле болдур хандырарын чедир көрбес, эң ылангыя ажыглаалга киирер тудугларга ат-ажылдың материалдыг чүүлдериниң, акша-хөреңгиниң менниээжининиң айытпас чүүлдер бар. 1975 чылда республикага 850 ажыг объект ылдыым турган. Кылдыныш турар объект санынга-ла ортумаа-биле 8 ажылчын онаажып турар. Күштүг болгаш херекселдерин тоо-быдаарадыр ажылдаар чорук дооздунбаан тудуг черлериниң саң-хемчээлиниң көвүдээринге чедирген. Ындыг тудугларның түңү 1975 чылдың төнчүзүнге чедир 87,8 миллион рубль боор турган.

Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң капитал тудуг эргелели, кодээ ажыл-агый, мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министерстволары болгаш чагыг кылыр эргелер өске-даа ындыг албан черлери объектилерни дериг-херекселдер болгаш документациялар-биле комплектилээриниң айтырыгларын шалыпкын шиитпирлевейн турар. Ол ышкаш төлевилел ажылдарын организастаарын дыка экижидери база негеттинип турар. Төлевилел-смета документилериниң дыка озалдап кирер болгаш куду шынарлыг болуру ховар эвес боор турар. Конструкцияларны сайзыраңгайжыдар, тудугларның бот-үнезин чиигедир дугайында ам-даа эвээш кичээңгей салып турар. Тудугнуң чорук турарынга ооң төлевилекчи-авторларының хайгааралы четпес боор турар.

Капитал тудугда байдалды ап көөрге, улус ажыл-агыйының бо чугула адырын удуртурун күштелдирер талазы-биле чамдык боттуг хемчеглерни алырын СЭКП обкомундан, партия хоорхомундан, райкомнарындан болгаш тудуг черлериниң парткомнарындан ол негеп турар-дыр. Хамыктың мурнунда тудугларны чогуур хүлээлгеларында дужаары дээш, күрүне пландарын күүселдири, тудугнуң шынарын бүгү хемчег-биле экижидери, ону индустриализастаарының деңнелин хандырары дээш партия организацияларының ролюн бедидери, удуртукчуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының харысаалгазын бедидери эргежок чугула. Материалдарны болгаш чиг-этти долузу-биле ажыглаары, ажыл-агыйжы эвес, тотчеглээчи чорукту үндезини-биле узуткаары, тудуг бүдүрүлгезин болгаш ажылдарын организастаарының мурнакчы аргаларын ажыглаары, ажыл шагын чидирер чорукту ээзежедири, күш-ажылдың сагылга-чурумун күштелдирери, кадрлар белеткелин экижидери болгаш оларны чаңгыс черге быжыглаары дээш доктаамал демисежир херек.

Тудуг организацияларының күчүлерин улам ынай улгаттырарынче эң улуг кичээңгейни салыр. Керамзиттиг хана материалдары болгаш керамзиттиг сай бүдүрериниң заводтарын, ыяш болбаазырадыр заводтуң болгаш «Тудуг кезектери» комбинаттың ийиги ээлчээнин, асфальт-бетон заводунуң, «Тыва септелге-тудуг» трестиң бүдүрүлге баазазының, № 18 механизастаттынган колоннаның болгаш өске-даа объектилерниң тудугларын доозар ужурлуг. Бо соругларны боттандырар чорук тудугну эки чорудар арганы бээр, ооң моон соңгаарты хөгжүүрүнүң перспективаларын ажыдар.

Кодээ ажыл-агый

СЭКП ТК-ның доктаамал кичээңгей салып турарының күрүнениң материал-техниктиг болгаш саң-хөө талазы-биле улуг дузаламчызының ачызында республиканың кодээ ажыл-агыйы тоску беш чылдың чылдарында улам ынай хөгжээн. Ол чылдарның дургузунда кодээ ажыл-агыйга күрүнениң капитал салыышкыны эрткен беш чыл-биле деңнээрге ийи ажыг катап өскен. Колхозтар болгаш совхозтар 2 муң хире тракторну, 850 комбайнны, 3,5 муң автомобильди, база ол ышкаш 60 миллион рубль ажыг түңге өске-даа техниканы алган, минералдыг чемиштиглерни болгаш өске-даа химиктиг чүүлдерни бээри үш катап өскен.

Ол дузаламчының беш чылдың дургузунда партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының организакчы ажылының деңнелиниң өзериниң, колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының, специалистерниң эрес-маадырлыг ажылының түңнелинде кодээ ажыл-агыйның нийти продукция бүдүрери көвүдээн, кол адыр болур мал ажылының талазы-биле өзүлде 8,6 хуу өскен. Мыйыстыг бода малдың баш саны 3,9 хуу, хойнуу болгаш өшкүнүү — 17,9 хуу көвүдээн. Уксаалыг малдарның баш саны 30—40 хуу өскен. Беш чылдың дургузунда мал ажылының продукциязының кол хевирлерин бүдүрери болгаш садып алыры өскен. Колхозтарга болгаш күрүне ажыл-агыйларынга эът бүдүрери 16,6 хуу, сүттүү — 10, дүктүү — 16 хуу өскен, ажыл-агыйларның бүгү категорияларының талазы-биле эът садып алыры 21 хуу, сүттүү — 9,5 болгаш дүктүү — 17 хуу көвүдээн. Бүдүрүлгениң технологиязынга база чамдык экижидиглер болган.

Ак сеткилдиг болгаш эрес-дидим күш-ажылы-биле ажылга бедик көргүзүглерни чедип ап турар социалистиг чарыштың мурнакчыларының саны өскен. Беш чылда республикада сураглыг шалыпчылары, төрүүр чүс хойга онаашкыр 125—150 хураганнарны чылдың ап келген хойжулар Д. А. Ооржак, И. П. Сафонов, Д.-Н. Ч. Ооржак, инек бүрүзүнден 3300 килограмм сүттү саан саанчылар А. С.-Б. Монгуш болгаш А. К. Гусакова олар кодээ ажыл-ишчилерге үлегерин көргүзүп турарлар.

Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң соруглааларын шиитпирлээриниң, пландарны болгаш хүлээлгелерин күүседиринче кодээниң ажыл-ишчилерин мобилизастаарының эки дуржулгазын «Кок-Тей», «Кызыл тараачын», «Торгалыг» совхозтарның, Чөөн-Хемчик районда «Искра», Эрзинде «Коммунизмче оруу», Бай-Тайгада «Мурнакчы» колхозтарының партия организациялары болгаш өскелерде чедип алган.

Чамдык эки түңнелдерни демдеглевишаан, ооң-биле кады сөөлгү чылдарда кодээ ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң түңнелдерин шүгүмчүлелдиг анализтеп көөр херек. Партия, совет, кодээ ажыл-агый органнарының ажылын үнелеп көөр кол чүүл болза продукция бүдүрериниң болгаш күрүнеге садыының деңнели болур. Сески беш чыл-биле деңнээрге чамдык өзүлделер чедип алдынган болза-даа, кодээ ажыл-агый продукциязының кол хевирлерин бүдүрер талазы-биле беш чылдың онаалдалары, сүттен өскени, республикада күүсеттинмээн дээрзин демдеглээри эргежок чугула.

Тараа бүдүрериниң беш чыл планын күүседир талазы-биле ээзэн эки түңнелдер Таңды, Бии-Хем болгаш Каа-Хем районнарының ажыл-агыйларында бар боор турар. Эът бүдүрериниң талазы-биле Барыын-Хемчик, Тес-Хем, Өвүр болгаш Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйларының түңнелдери республика деңнелинден ончалчок куду болган, ол-ла районнарда сески беш чылдың деңнелинден ол харын кудулаан. Беш чылдың чылдарында эът садып алырын Кызыл, Каа-Хем, Тожу болгаш Бии-Хем районнар ээзэн көвүдеткен. Сүт бүдүрер талазы-биле беш чыл планын чүгле — Бии-Хем, Каа-Хем, Тес-Хем болгаш Эрзин районнар күүсеткеннер, сески беш чыл-биле деңнээрге чамдык районнар сүт бүдүрерин кудулаткан.

Дүк бүдүрер талазы-биле ыңаа эки түңнелди Каа-Хем районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының ажыл-ишчилери чедип алган, олар беш чыл планын 112 хуу күүсеткен, ынчаарга сески беш чылдың деңнели-биле улгаттыр ол барык 1,7 катап өскен. Ол айтырыгларны Тес-Хем, Эрзин, Өвүр районнарда ыңаа куду.

Дүк садарының беш чыл планын Каа-Хем районнандан аңгыда, Тандыда, Тожу, Бии-Хем, Кызыл, Чөөн-Хемчик болгаш Барыын-Хемчик районнар күүседипкен.

Тараа садарының планы 40 ажыл-агыйга бар турган, олардан беш чыл планын «Кызыл тараачын», «Өөк», «Кок-Тей», «Тээли», «Сут-Холь», «Кара-Хаак» совхозтар, «Хадын» колхоз күүсеткилээн. Эът садарының беш чыл планын чүгле «Кок-Тей» болгаш «Суглуг» совхозтар күүсеткен. Сүт садарының беш чыл планын планныг онаалдаларлыг турган 56 ажыл-агыйларның 31-и күүсеткен, дүктүүн 59-тан 26-зы күүсеткен. «Кок-Тей» совхоз болза продукцияның бүгү хевирлерин бүдүрер болгаш садар талазы-биле беш чыл онаалдазын күүсеткен чаңгыс ажыл-агый боор турар-дыр.

Кодээ ажыл-агыйны интенсивтиг чорударынга, планныг онаалдаларны күүседиринге аргалар болгаш байдалдар бисте бар боор турар дээрзин мурнакчы колхозтарның база совхозтарның, фермаларның болгаш бригадаларның дуржулгазы херечилеп турар. Чижек кылдыр «Кок-Тей» болгаш «Кызыл тараачын» совхозтарны ап көрээлинер. Оларда ылгалдыг чүве болза партийжи болгаш ажыл-агый удуртулгазын, коммунистерниң, бүгү ажыл-ишчилерниң күжениишкиннериниң бүдүрүлгени хөгжүдериниң кол айтырыгларынче мөөңнээни болуп турар.

Мал ажылында байдалды ап көрээлинер. Партияның отчет-соңгудалыг хуралдарынга болгаш район конференцияларынга малды өстүрериниң болгаш ону камгалап кадагалаарының айтырыгларынче кол кичээңгейни салып турган. Ол шын-дыр. Малды өстүрериниң хөй айтырыглары туюлунга чедир эки бодаттынмаан болгаш ону партия-совет, кодээ ажыл-агый органнары четпес шиитпирлеп турар дээрзин айтыры эргежок чугула. Бирээде, ажыл-агыйларда төрүүр малдарның баш санын өстүриринче ажыл-агыйлар кошкак кичээңгей салып турар. Нийти малда төрүүр инектер 45 хуу болур турда, ол ам 34 хуудан ашпайн турар, төрүүр хойларны — 55-тиң орнунга 49 хуу боор турар. Байдал ындыг турда, малдың баш санын өстүрериниң эът, сүт болгаш дүк бүдүрериниң улгаттырарының темпилериниң бердинген онаалдаларны күүсеттинмейн баар.

Ийиде, мал ажылын, ылангыя уксаажыдылга херээн культуралыг чорудуурунуң үндезинин болур тарып бооэадыныышкыныны районнарның хөй партия-совет органнары чедир үнелевейн турар. Хой ажылынга тарып бооэадылганың 280 пунктузу турар ужурлуг турда, ооң чүгле 97-зи бар боор турарын база эът угланыышкынныг фермаларының 20 муң инээнге тарып бооэадылганың чүгле сес пунктузу бар боор турарын ону чедир үнелевес чорук-биле тайылбырлап болур.

Бо болгаш өске-даа четпестер төрүүр малдарның хойтуг биле кызыраарының чылдагааны болуп турар. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Таңды районнарда малдың кызырлаар чоруу хөй боор турар. Ооң харагзында, чижээлээрге, «Ак-Туруг» совхозта болгаш «Х Улуг хурал» колхозта чүс инектен-не чүгле 20—30 бызаа ап турар.

Алактың өөлүнде, малдың өлүп хораарын болгаш ямы-бүрү чидириглерин болдурбас дээш эң шыңгыы хемчеглерни алыры эргежок чугула. Тожу, Өвүр, Бай-Тайга, Кызыл болгаш Мөңгүн-Тайга районнарда, «Чыраа-Бажы», «Найырал», «Тээли», «Россия», «Тес-Хем» совхозтарда, «Х Улуг хурал» колхозта малдың өлүп хораары чыл-чылы-биле хөй боор турар. Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем болгаш Таңды районнарда малдың өлүп хорлары кудулавайн турар. Чамдык ажыл-агыйларда бруцеллез болгаш малдың өске-даа аарыглары узуткаттынмаан, эмнелге-профилактиктиг хемчеглер четпес боттанып турар.

Нийти ажыл-агыйга малды самчыгдап, оорлаар чорук улуг когаралды чылдың-на чедирип турар. Ылангыя Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Өвүр районнарда, «Чыраа-Бажы», «Улуг-Хая», «Россия», «Тес-Хем», «Найырал», «Сут-Холь» совхозтарда, «Коммунизмниң херели», «Чаа орук», «Халдың» болгаш «Х Улуг хурал» колхозтарда ол улуг хемчээлдиг боор турар.

Байдал болза колхозтарда болгаш совхозтарда малдың өлүп хораар чоруун болгаш самчыгдаарын шиитпирлии-биле узуткаарын негеп турар. Партия болгаш совет органнары, мал ажылының удуртукчулары болгаш специалистери бо айтырыгларже кол кичээңгейни салыр ужурлуг. Мал самдыгдааны факт бүрүзүн шыңгыызы-биле көрүп, буруулары харысаалгага киирер херек.

Малдың өлүп хорлаар чорукка удур демисежиишкинниң байдалы партия райкомнарының болгаш райкүскомнарының, партия эге организацияларының, ажыл-агыйлар удуртукчуларының ажылын үнелээриниң моон соңгаар чүүлдериниң бирээзи болур ужурлуг.

Хой ажылында хөй шиитпирлеттинмээн соруглаар бар. СЭКП обкомунуң Х пленумунуң шиитпирлери хөй чүүлдер талазы-биле багай күүсеттинип турар. 1976 чылдың эгезинде байдал-биле алырга, хой, өшкүнүң баш санының өзүлдези 80 муң башка, дүк бүдүрери — 500 тоннага хожудап турар. Хой ажылында уксаажыдылга ажылының, ооң бүдүрүлге болгаш чем баазазын быжыглаарының айтырыглары четпес шиитпирлеттинип турар. Бир хойга онаашкыр дүк кыргып алыры дыка эвээш, ол болза 1975 чылда бир хойга онаашкыр чүгле 1,9 килограмм болган. Хойжу кадрларны белеткээринде, олар-биле ажылда, оларга эргежок чугула культура-амыдырал байдалын тургузарында улуг четпестер ам-даа бар. Ам-даа хөй хойжулар кыжын өглерде чурттап турар. Хөй-хөй бригадалар төптеринде амга чедир чуннар-бажыңнар, кызыл-булуңнар чок. Моон соңгаар бо соругларны шиитпирлээринче улуг кичээңгейни салган турар ужурлуг.

Партияның эрткен область конференциязынга эът угланыышкынныг мал ажылын чорударында улуг четпестерлиг турганы дээш, районнарның партия-совет, ажыл-агый органнарын шүгүмчүлээн турган. Ынчалза-даа бо адырда четпестер амга чедир узуткаттынмаан. Фермаларны улгаттырып каттыштырарын чүгле «Скотокорм» системазынче шилчиткен дөрт совхозта боттандырган, ооң арткан ажыл-агыйларда эът угланыышкынныг малдарны чогуур кичээңгей чокка, чамдыкта контроль чокка хөй санныг кодаңнарда тудуп турар.

Сүткүр мал ажылында шиитпирлеттинмээн айтырыглар база бар. Хоорайларны, чамдык район төптерин, уруглар албан черлерин болгаш эмнелге черлерин сүт-биле хандырарында бергелер бар боор турар. Инектерниң продуктулуу кончуг оожум бедип турар. Бир инекке онаашкыр сүт саалдазы республикада ортумаа-биле чүгле 1540 килограмм чедип турар. Чылгы, иви болгаш хаван ажылын сайзырадырында хөй четпестер бар.

Малды өстүрериnde, ону камгалап ажаарында, ооң продуктулуун бедидеринде улуг чедир кылдынмаан чүүлдер, мал ажылында өске-даа четпестер болза СЭКП обкомунуң, ооң бюрозунуң, секретарьларының болгаш обкомунуң кодээ ажыл-агый килдизиниң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, кодээ ажыл-агый органнарының талазындан удуртулганың ам-даа кошкак боор турарының түңнелдери-дир. Партия райкомнарының, партияның эге организацияларының ажыл-агыйлар удуртукчуларынга болгаш специалистерге негелдези ам-даа кошкак, ол адырны хөгжүдеринге коммунистерниң ролюн олар четпес көдүрүп турар.

Чер ажылында база шиитпирлеттинмээн эвээш эвес айтырыглар бар. Кодээ ажыл-агый культураларының дүжүү куду. Мурнуу болгаш чамдык барыын районнарның хөй ажыл-агыйларында хөрзүнү эки ажылдап кылып ап ам-даа шыдавайн турар, чайгы болгаш күскү чер андарылгазының пландарын күүсетпейн баргылаар, хөй черлерге соруктуг эвес, кондиция чок үрезиннер-биле чажып тарып турар, хөрзүнче четчир санныг органиктиг болгаш минералдыг чемиштиглерни төкпейн баргылаар-дыр, тараа ээлчештирилгезин оожум нептередип келген. Колхозтарга болгаш совхозтарга бедик шынарлыг үрезин фондузун тургузарының айтырыы шиитпирлеттинмээн. Дуржулга станциязы, үрезин ажыл-агыйлары салдынган соругларын ам-даа багай күүседип турар.

Колхозтар болгаш совхозтар чылдың-на 300—350 муң тоннадан эвээш эвес органиктиг чемиштиглерни шөлге төгер аргалыг, ынчалза-даа херек кырында олар чүгле 150—200 муң тоннаны төп турарлар. Бай-Тайга, Өвүр, Чөөн-Хемчик болгаш Эрзин районнарның ажыл-агыйлары чемиштиглерлер төгериниң пландарын чыл-чылы-биле күүсетпейн келген.

Чылдың-на хөй шөлдерге тарылганы хат үреп турар. Ындыг турбуже, ажыл-агыйларның хөй нуруузунда, дилиндектер системазын кылырындан өске, хөрзүн камгалалының талазы-биле кандыг-бир өске хемчеглерни ап боттандырбайн турар. Хөрзүннүң үрелиринге удур чепсектерни чүгле Дуржулга станциязында ажыглап турар, ынчаарга оларны ажыглаары эки ажыктыы бериш турар. Тарылга шөлүн камгалаарының ыяш тарылгазын чорутпайн турар. Республикада тарылга шөлүн камгалаарының чүгле 250 га дилиндээн тарып өстүрткен. Ыяш ажыл-агый эргелели ыяш тарылгазын коллуунда чүгле аргаларда сиген кезер болгаш одар-белчиирлиг черлерде чорудуп турар. Сорулга болза оңгу беш чылда хөрзүннүң үрелиишкининге удур ажылдап кылыышкынын чүткүлдүг чорудуп, тарылга шөлүн камгалаарының ыяш тарып өстүрерин калбаа-биле ажыглап тургаш, чер үрелиишкининге удур боттуг хемчегни алыры боор турар. Чер хоойлужудулгазын бүгү организацияларның болгаш албан черлериниң шыңгыы сагаан турарын хандырар херек.

Суггаттыг черлерни багай ажыглап турарының кол чылдагааны оларны өзүлүг ээлеринге — бригадаларга болгаш звенолларга быжыглавайн турары болур. Ынчаар быжыглааннарга доктаамал онаалдаларны бээр, материал талазы-биле идиг бериишкинин хандырар апаар. Чаашкыннаныдырып суггарар машиналарны болгаш өске-даа техниканы багай ажыглап келген. «Сут-Холь», «Алдан-Маадыр», «Барлык», С. Тока аттыг болгаш «Улуг-Хая» совхозтарның багай эвес дүжүттү ап турар чамдык звеноларының эки дуржулгазын барык нептеретпейн келген. Маңаа хамыктың мурнунда Кодээ ажыл-агый министерствозу, ооң министри эш И. Г. Лавриненко, районнарның кодээ ажыл-агый эргелелдери буруулуг болуп турарлар. Партияның чамдык райкомнарының болгаш эге организацияларының талазындан суггаттыг черлерниң аргаларын чедир үнелевейн турар чүүл бар. Суггаттыг чер ажылының культуразының болгаш ажыглаалга киирип турар объектилерниң шынарының куду боор турарының дугайында Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң, ылангыя эш М. Б. Достак-оолдуң мурнунга база айтырыгны тургузар херек.

Суггаттыг черлерни ажыглаарын экижидер төлээде, хамыктың мурнунда күрүне талазы-биле ол чугула херектиң ийиза харысалгалыг боор турар бүгү организацияларның болгаш ажылдакчыларның ол ажылды канчаар көрүп ажылдаар хевин үндезини-биле өскертир херек. Мелиоратор кадрлар-биле ажылдаарының деңнелин бедидер, чаашкынналдырып суггарар машиналар машинистериниң болгаш суггарыкчыларны белеткээрин база өөредирин калбаа-биле организастаар, оларның ажылынга материал талазы-биле идиг бээриниң хөңнүгелдиг аргаларын нептередир, мелиоративтиг фондунуң тудуунуң болгаш ажыглаашкынның талазы-биле шыңгыы контрольду тургузар чорук эргежок чугула. Чер ажылының культуразының чавызы болгаш суггаттыг черлерни багай ажыглап турары нийтиниң малынга быжыг чем баазазын тургузары ышкаш ындыг чугула айтырыгны шиитпирлээрин саададып ту-

(Уланчызы 3-кү арында).

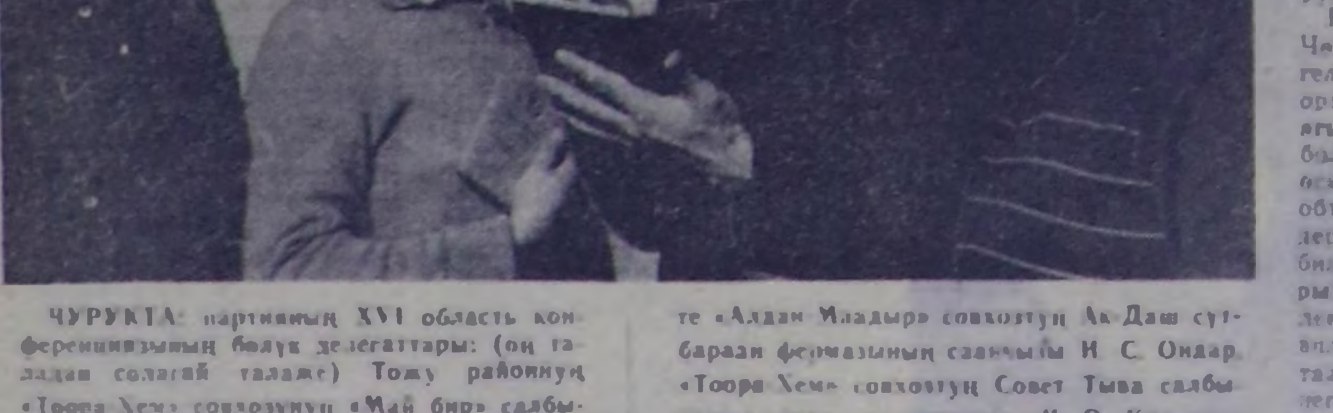

ЧУРУКТА: партияның XVI область конференциязының бөлүк делегаттары: (он талазындан солагай талаже) Тожу районнуң «Тоора-Хем» совхозунуң «Май бир» салбырының төп сүт-бараан фермазының саанчызы З. Л. Моңуш, ол-ла ажыл-агыйда партком секретары А. Д. Кашкак, Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтуң Ак-Даш сүт-бараан фермазының саанчызы Н. С. Ондар, «Тоора-Хем» совхозтуң Совет Тыва салбырының инек кадарчызы Ч. О. Кол олар чыыр үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

СЭКП ОБКОМУНУҢ ОТЧЁДУ БОЛГАШ ПАРТИЯНЫҢ ОБЛАСТЬ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫНЫҢ ЭЭЛЧЕГЛИГ СОРУЛГАЛАРЫ

(Эгези 1. 2 арыннарда).

рар. Ам эң-не эвээжи-биле хереглеттиннери 280 муң тонна чем единицазы болур дээрзин санаалгалар көргүзүп турар. Эрткен чылын республикага херек кырында 111 муң тонна чем единицазын азы херегледиинин 40-тен эвээш хуузун белеткээн. Оон барымдаалааш, чазак республикага 52 муң тонна комбикормну берген, ол бистиң мал чемин курлавырларывысты 20 хуу немей көвүдеткен.

Малга быжыг чем-суурну тургузар талазында хамыктың мурнунда хову-шөлдерге мал чемин бүдүрериин экижидер, хову-шөлдерге болгаш культурлуг одарларга мал чемин культураларын өстүрери-биле тускайлап тургускан бот-орулга-чарылгалыг салбырларны ажыл-агый бүрүзүнге тургузары чугула. Мал чемин белеткээринге дээштиглиг технологияны ажыглаарын идепкейжидер херек. Тес-Хемниң болгаш Тожунуң девискээрин шиңгээдип алыышынче онза кичээнгей салып ужурлуг. Ол болгаш оон-даа өске хемчеглерни боттандырып тургаш, 1976—77 чылдарда мал чеминге 115—120 муң тонна тарааны, 460—480 муң тонна силосту, 145—160 муң тонна сенни, 250—280 муң тонна саван, хымыгышты белеткеп алыр арга бар.

Кодээ ажыл-агыйны улам хөгжүдериниң эге-ажыктары техника ажыглалын экижидерин негеп турар. Механизатор кадрларының чедишпезиниң, инженер ажылының кошкаазының хараазы-биле техника дыка хөй ажыл-агыйларда багай ажыглаттынып турар. Бир эталон тракторга 650 га чер ажылдаары азы ажылдаан трактор-хүнге беш га чер онаажып турар, ол дээрге нормативтиң 60—70 хуузу-дур. Чер андарарынга тракторларның чүгле 8—12 хуузун ийи ээлчегде ажыглап турар. Кодээде дыка хөй коомонек ажылчыннары, электриктер, слесарьлар чедишпес, хөй-хөй уларның техниканы билбес чоруунуң хараазы-биле дыка хөй кудуктар чогуур хуусаазында четпейн үрелип, техника ажыглалынга авариялар болгаш үрелиишкиннер хөй удаа болуп турар. Ынчангаш механизаторларның бүгү-ниити өөредилгезин организастаары партияның область организациязының эң чугула сорулгаларының бирээзи.

Кодээге амгы үениң техника политиказын чорударынга «Сельхозтехника» кол рольду ойнаар ужурлуг. Эрткен беш чылдың дургузунда «Сельхозтехника» каттыжышкынының бүдүрүлге баазазы дыка экижээн. Ам оон улуунге тракторлар болгаш автомобильдер септээриниң 75 чедир хуузу, комбайннар септээриниң 55 хуузу онаажып турар. Оон-биле чергелештир «Сельхозтехниканың» колхозтар болгаш совхозтар-биле аразында харылзааларында шиитпирлеттинмээн айтырыглар ам-даа хөй. Септелгениң чавыс шынарынга дыка хөй хомудаашкыннар, техника болгаш артык кезектер-биле хандыраан багай организастап турары. Эртелге ажылдарын узамдыктырып республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының ажылын экижидерин негеп турар. Ажыл-агыйларда машина-трактор паркының, механизация чепсек-херекселдериниң тускайлап тургускан техниктиг ажаалдазын кылбаа-биле шиңгээдип алыры чугула.

Ажыл-агыйларның экономиктиг ажыл-чорудулгазының түңнелдери база шыдыг көңнүг эвес. Ниитизи-биле беш чылды совхозтар каражалыг дооскан. Беш чылды чүгле «Кызыл тараачын», «Сүкпак» болгаш «Көк-Тей» совхозтар орулгалыг дооскан. Колхозтар беш чылды 16,4 миллион рубль айыг орулгалыг дооскан, оон иштинде 6,5 миллион рубльду хоорт ажылындан алган. Удуртукчуларның ажыл-херекти ажыл-агыйжы ёзу-биле чорудуп билбези, материал болгаш акша-херекселдерин хамаанчок чарыгдааны, сан-хоо-ажыл-агый чуруму кошкаашкынга уреп турганы, мал ажылында ... продукция чавыс шынарлыг болганындан үнген чарыгдалдар совхозтарның ажылының түңнелдеринге дыка багай салдарлыг болган дээрзин ол сан-түңнер көргүзүп турар.

Кодээ ажыл-агыйга фонд эгиннелгези 1970 чылда 55 копеек тургаанындан 1975 чылда 32 копеек чедир азы 42 хуу кудулаан. Продукцияның бот-үнези ам-даа улуг болуп турар. СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели экономиктиг ажылды экижидеринче, продукция бүдүреринге үнеп чарыгдалдың болгаш оон шынарының талазы-биле ажылдың түңнелдерин шүгүмчүлекчи ёзу-биле үнелээринче кодээ ажыл-агый органнарын, ажыл-агыйларның удуртукчуларының кичээнгейин ам-даа кошкак угландырып турар.

Партияның область, район комитеттери айыттынган четпестерни чайладыры, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң талазы-биле практиктиг хемчеглерни боттандырарынче кодээ ажыл-агый органнарының болгаш оларның удуртукчуларының кужениишкиннерин угландырары чугула. Республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының специалистери ... рының кол схемазын ажылдап кылыр талазы-биле улуг ажылды чорудар апаар. Хлебопродуктулар, мал болгаш аң-тывыш ажыл-агый эргелелдериниң, продуктулар садып алыр талазы-биле күрүне инспекциязының база оон-даа өске кодээ ажыл-агый организацияларының болгаш албан черлериниң ажылын идепкейжидер херек.

Транспорт, харылзаа болгаш хандырылга черлери

Сөөлгү чылдарда Тываның транспорт эргелелиниң ажылын элээн экижидери чедип алдынган. Беш чыл дургузунда чүък сөөртүлгезиниң хемчээли 58 хуу немей өскен. Планнап ажыр дыка хөй чүъктерни болгаш пассажирлерни чедирген. Оон-биле чергелештир транспорт бүдүрүлгелериниң ажылында ам-даа ажыглаттынмаан улуг курлавырлар бар. Транспорт эргелелиниң болгаш «Сельхозтехника» каттыжышкынының бүдүрүлгелеринде чолаачылар чок 200 автомобильдер доктаамал ажаа турар. Ол ведомстволар автомашиналарны ажыглаарын элээн улгаттырар хемчеглерни албайн келген. Амгы үеде чүгле 78 автомобиль ийи ээлчегде ажылдап турар. Автомобильдерни ажылче үнериниң коэффициентизи чавыс болуп артпышаан. Ниитизи ажыглалдың транспортунуң талазы-биле ол коэффициент 0,54, а «Сельхозтехника» каттыжышкынында ол чүгле 0,47 болуп турар. Чүък дүжүрерде болгаш чүдүрерде автомашиналарның нормативтен ажыр ажаа турар чоруу кызырылбаан, айта ол ортумаа-биле 42 муң шак болуп турар.

Партия организациялары болгаш автобүдүрүлгелерниң удуртукчулары чолаачылар ортузунга кижизидилге ажылын четпес чорудуп турар. Беш чыл дургузунда олар 28 муң кижи-хүнү ажыл шагын кааган, 8,5 муң чолаачылар чолаачылаар эргезин казытканнар. Күш-ажылдың сагылга-чурумунуң чавыс деңнели автомобиль транспортунга хөй авариялар болурунга чедирип турар.

Хем транспортунуң ажылының ажыктыы элээн бедээн. Хемчилер беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткен, чүък сөөртүлгезиниң хемчээлин 33,3 хуу болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн 40 хуу немей улгаттырган.

Беш чылдың дургузунда агаар транспорту улам хөгжээн. Оон паркын ЯК-40 болгаш МИ-8 дег амгы чаа машиналар-биле долдурган. Кызыл болгаш Кызыл-Мажалык аэропорттарында самолёт ужуп үнер, кээп хонар шугумнарны ажыглалга киирген. Ынчалза-даа чүъктер болгаш пассажирлер дажыглаарының хүлээлгелериниң чаа-чаа болдурар аргаларын Тываның авиабүдүрүлгези четпес ажыглап турар. Коллектив беш чылдың планының онаалдаларын күүсетпээн.

СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели транспорттуң бүгү чергелерин хөгжүдер талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни алыр. Чүъктер сөөртүүнүң курлавырларын улам четче ажыглаар, кадрларны белеткээриниң болгаш кижизидериниң экижидер, күш-ажылдың болгаш күрүнениң сагылга-чурумун быжыглаар дээш партия организацияларының база транспорт бүдүрүлгелериниң удуртукчуларының харыысалгазын бедидери чугула.

Партия болгаш совет органнары харылзаа, коммунал-амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң болгаш садыгның ажылын экижидер талазы-биле дыка хөй хемчеглерни боттандырган. Республикага беш чыл дургузунда харылзаа бүдүрүлгелериниң ачы-дузаа чедирери 48 хуу немей, амыдыралдың—52 хуу немей, коммунал ажыл-агыйның—2,3 катап өскен. Беш чыл планнаан ажыр 7,0 миллион рубльдиң барааннарын чонга саткан.

Оон биле чергелештир хандырылга черлериниң ажылында улуг четпестер бар. Харылзаа коллективтери харылзааның чамдык херекселдериниң шынарлыг ажылдаарын чедип албаан. Чоннуң хандырылгазын инженер удуртулгазының деңнели харылзааның чамдык белдирлеринде дыка чавыс болуп артпышаан, аппаратураның база телефон шугумнарының септелгезин болгаш техниктиг ажаалдазын чогуур үезинде чорутпайн турар.

Чурттаалга-коммунал ажыл-агый министерствозу болгаш оон чагыргазында бүдүрүлгелер чурттаалга фондузунуң чогуур ажыглалын хандырбаан. Кызыл, Чадаана, Ак-Довурак хоорайларга болгаш чурттакчылыг оон-даа өске дыка хөй черлерге агым суглар арыглаашкынын кылбаан, агаар бассейнин камгалаашкынга таварылгалыг болдурар талазы-биле ажылды кошкак чорудуп турар.

Амыдырал хандырылгазының дыка хөй бүдүрүлгелери багай ажылдап турар. Районнарның 12 хандырылга комбинаттарының чедиан беш чылдың онаалдаларын күүсетпээн. Баш таарар, чурук тырттырар черлер-биле база хууда чагыг даараар кылыры болгаш идик септээри шикаш ачылгаа чедирериниң шыдыг херек-биле кодээ чоннуң четпес хандырып турар.

Садыгның болгаш ниитиниң чемненилгезиниң бүдүрүлгелериниң ажылында дыка хөй четпестер бар. Садыгның бүдүрүлге черлериниң чамдыызы беш чыл планын күүсетпээн. Садыг четкизинге хүн бүрүдеги херегледдиин бараанынарын садарынга үзүктелиишкиннер болуп, оларга чоннуң херегледдиин кошкак өөренип, хандырылганың дээштиглиг хевирлерин четпес шиңгээдип ап турар. Кадрлар-биле кошкак ажылдың түңнелинде садыг чурумун үрээриниң, материалдыг үнелиг чүүлдерни оорлаар болгаш самчыгдааның фактылары ам-даа читпээн. Тес-Хем, Тожу, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик районнарның садыг организацияларынга улуг дыйгалдаар болгаш самчыгдаар болгулаан. Хандырылга черлериниң кадрларын белеткеп база кижизидип турарында эвээш эвес четпестер бар. Амгы үеде ол адырларда мастерлер мергежилдиг 500 хире кижизи чедишпес.

СЭКП обкому, хоорком, райкомнары хандырылга черлериниң министерстволарының болгаш ведомстволарының бүдүрүлгелериниң ажылында четпестерни чайладыр, оларның ажылының ажыктыын бедидер, хандырылганың дээштиглиг хевирлерин болгаш аргаларын шиңгээдип алыр, күрүнениң болгаш кооперативтиң херенгизин камгалаарын хандырар дээш практиктиг хемчеглерни алыры эргежок чугула. Кадрлар-биле ажылды экижидер, коллективтерде организакчы болгаш политиктиг ажылдың деңнелин бедидер, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар херек.

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгези

Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин, «Белоруссияның партия организациязының идеология кадрларын шилип алыры болгаш кижизидер талазы-биле ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын болгаш Төп Комитеттиң өске-даа документилерин удуртулга болдурбушаан, СЭКП обкому, Кызыл хоорокому болгаш райкомнары отчёттуг үениң иштинде идеологтуг ажылдың чамдык эки дүрүжүлгезин чедип алган. Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң 30 чылын база Совет Тываның 30 чылын байырлааны партия организацияларының кижизидилге ажылын идепкейжиткен.

Ажылчы чоннарның, аныктарның коммунистиг үзел-бодалын, мораль-политиктиг бедик шынарларын хевирлээри талазы-биле элээн ажылдарны партия комитеттери болгаш эге организациялар чорудуп турар. Коммунистерниң марксистиг-ленинниг өөредилгези болгаш ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгези ... гези доктаамал сайзыраңгайжып турар. Бо өөредилгеге чылында партчурдуушкунның школаларында болгаш семинарларында база экономиктиг өөредилгеде 10 муң ажыг коммунист азы партияның область организациязының 94 хуузу өөренип турар. Материалдыг чүүлдер бүдүрүлгезинде ажылдап турар чоннун 30 ажыг хуузу экономиктиг өөредилгеде хаара туттунган. Ийи муң ажыг пропагандистер ажылдап турар.

Партия организацияларының эки ажылын демдеглевишаан, коммунистерниң марксистиг-ленинниг өөредилгезиниң база ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин организастап турарында четпестер ам-даа бар дээрзин чугаалавайн барып болбас. Чамдык политшколаларда кичээлдер идей-теориктиг чавыс деңнелде, коллективтериниң практиктиг ажыл-херээ-биле четпес холбаалыг эртип турар. Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин организастаарын боттуг-биле кижизидери негеттинип турар.

СЭКП обкомунуң Политтыва бажыны пропагандистер өөредилгезиниң тода системазын ам-даа ажылдап кылбаан, методиктиг ажылды чогуур деңнелге чедир тургуспаан.

Партия комитеттери болгаш эге организациялары массалыг пропаганда болгаш агитация ажылын элээн идепкейжиткен. Бүдүрүлгелерде 13 муң ажыг лекторлар, илеткелчилер, политинформаторлар, агитаторлар СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң иштики, даштыкы политиказын, партия ТК-ның шиитпирлерин, республиканың экономиктиг болгаш культура хөгжүлдезиниң сорулгаларын тайылбырлаар база кижизидилге ажылының талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Партия организацияларының, херээженнер чөвүлелдериниң болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының чоннуң чурттап турар черлеринде агитучастоктарга, агитпунктарга, микрорайоннарга ажылының дүрүжүлгезин киирээн чогуур.

Партия организациялары хөй-ниити организацияларының, чер-чер Советтериниң, удуртукчуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының кужениишкиннерин социал-экономиктиг сорулгаларны комплекстиг шиитпирлээринче угландырып, коллективтерге ажыл-агыйжы болгаш идей-политиктиг ажылды билдилиг дүүштүрүп турар черлерде кижизидилге ажылынга, кижилерниң хөй-ниитичи болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидеринге эки түңнелдерни чедип ап турар. Бо талазы-биле бижээ эвес ажылдарны «Тыва даг-дүүү», «Тыва кобальт» комбинаттарда, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинде, Кызылдың харылзаа белээнинде, «Революцияның чалбыыжы», «Алдан-Маадыр» совхозтарда, «Сайын» совхозтуң Сүт салбырында, Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунда чорудуп турар.

Эки чүүлдерни демдеглевишаан, ынчыгыы четпестерниң барын база чугаалаар херек. Республиканың чурттакчыларының чамдык кезээнде хем-херек үүлгедир чоруу ам-даа хөй, назы четпээчилерниң корум-чурум үрээр чоруу кызырылбайн турар. Күш-ажылды, ниитиниң өнчүзүнче медерелдиг ёзу-биле хоорунге, социалистиг ниити чурттаалганың нормаларындан кандыг-даа хажыдыышкыннарга эптеш чок болур чоруктуг ажылчы чоннарны кижизидеринче партия, профэвилел, комсомол организацияларының, күш-ажылчы коллективтериниң кужениишкиннерин партия, совет органнары практиктыг четпес угландырып турар.

Милиция, юстиция болгаш прокуратура органнары чон ортузунга эрге-чурум пропагандазын, профилактиктиг ажылды четпес чорудуп келген. Арагалаашкынга, хулиганнаашкынга болгаш хөй-ниитиниң база күш-ажылдың чурумунуң өске-даа хажыдыышкыннарынга удур демиселче улусту дужунаарының эштээлелдериниң суглаарының, чер-чер Советтериниң назы четпээчилер херээниң талазы-биле болгаш административтиг комиссиязының кужениишкиннерин кошкак углап турар.

Дыка хөй идеология организацияларының ажылының үре-түңнелдери чавыс. Чамдык клубтарга, Культура бажыңнарынга педагогтарның, юристерниң, эмчилерниң, партия, совет ажылдакчыларының лекция кылырын организастаавайн турар. Хөгжүм-шии театры, музей, Улусчу чогаадылга бажыны, районнарда киночеткилер, филармония боттарының бар эргелеринден куду деңнелде ажылдап турар. Культура министерствозу (эш Хомушку), кинофикация эргелели (эш Араптан) культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылын, чоннуң кино-биле хандырарын экижидер хемчеглерни алыры чугула. Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черниң (даргазы эш Сувакпит) ажылында шыңгыы четпестер бар. Чамдык чогаалчылар бедик уран-чечен, идея талазы-биле бышкан чогаалдарны чүгле тургуспайн турар эвес, харын боттары хөй-ниитиниң корум-чурумун, коммунистиг моральдың принциптерин хажыдып турар.

Солуннар редакциялары, Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле комитет экономиктиг, культураның, кижизидилгениң айтырыгларын хандыр тыртпайн турар, күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң чурумун хажыдар фактыларга удур хөй-ниитиниң бодалын хевирлээринге сула салдар чедирбейн, боттарының парлаан чүүлдериниң дээштиин чедип албайн турар. Ынчангаш СЭКП обкому оларның ажылының деңнелин бедидерин чедип алыр ужурлуг. Ол шикаш партия организацияларын хоску агитацияның аргаларын чедир ажыглавайн турар.

«Билиг» ниитилел организациязының, ДОСААФ-тың, хамаатыы камгалалының шериг комиссариаттарының ажыл-чорудулгазын идепкейжидип тургаш, ниитилел-политиктиг, эртем-билиг пропагандазын база шериг-патриоттуг кижизидилгени экижидери чугула. Кижилерниң дыштанылгазын организастаарынга күш-культураның болгаш спорттуң ролюн бедидер херек. Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеттиң, спорт ниитилелдериниң ажылында четпестер ам-даа хөй. Спорт-массалыг ажылдарны организастаарында, ГТО-нуң комплекизин дужаарында, спортчуларның мергежилин бедидеринде четпестер чайлаттынып турар ужурлуг.

Республиканың чамдык районнарында, ылаңгыя Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарда ажыл кылыр шыдаар чурттакчы чонуң элээн кезии ажылдавайн турар дээрзин идеологтуг ажылга барымдаалавайн барып болбас. Оларны тудуг организацияларының, коммунал-амыдырал болгаш өске-даа бүдүрүлгелериниң ажылынче хаара тудар талазы-биле хемчеглерни боттандырары чугула.

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң, оларның политиктиг медерелиниң, ниити культуразын улам бедидер талазы-биле нарын болгаш харыысалгалыг сорулгалар партияның область организациязының мурнунда туруп турар. Ол сорулгалар идеологтуг ажылдың дээштиин бүгү талалыг бедидерин, оон арга-методтарын сайзыраңгайжыдарын, оңу амгы чугула айтырыглар болгаш сорулгалар-биле сырый холбаарын негеп турар.

Тоску беш чылда партия организациялары республиканың школаларының, өөредилге черлериниң педагогика коллективтери-биле кады өөренирлерниң өөредилгезин болгаш кижизидилгезин улам экижидеринче угланган чамдык хемчеглерни ап чорутканнар. Школаларның болгаш өөредилге черлериниң материалдыг баазазы быжыглаан. Школачыларның болгаш студентилерниң өөредилгезиниң шынары бедээн. Республиканың өөредилге черлери чыл бүрүде дээди болгаш ортумак эртемниг 1500 чедир специалистерни доостурup үндүрүп турар. Республиканың башкыларының ниитизинде педагогика ажылының ёзулуг мастерлериниң хүрээлени өзүп турар.

Оон-биле кады улус өөредилгезиниң хөгжүлдезинде шыңгыы четпестер бар. Хөй школаларда болгаш өөредилге черлеринде өөредилге-кижизидилге ажылының деңнели амгы үениң негелделеринден чыдып калган турар, өөреникчилерниң өөредилгезин ара каап чоруур болдуушкуннар турар. Тожу, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Эрзин болгаш Мөңгүн-Тайга районнарның школаларында эрткен өөредилге чылында өөредилгениң деңнели республиканың ортумак көргүзүүнден куду болган. Өөредилге ажылын сайзыраңгайжыдарынга кол эртемнерге башкылаашкынның шынарын экижидеринге бар аргаларны улус өөредилге органнары, хөй школаларның башкылар коллективтери кошкак ажыглап турар. Школа назы четпээчилерниң хоцкак кижизидилгези өөредилге шынарынга багай салдар чедирип турар.

Партия болгаш совет органнарының, школаларның, өөредилге черлериниң профэвилел, комсомол организацияларының талазындан өөреникчилерниң, студентилерниң идей-политиктиг болгаш ажыл-чаң кижизидилгезин улам тодаргай угландырылгазынче организастаары четтикпейн турар.

Эртем албан черлериниң ажылының деңнелин бедидери эргежок чугула. Амгы үеде республиканың ТЫДЛЭШИ болгаш Кодээ ажыл-агый дуржулга станциязындан аңгыда ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының Экономика болгаш үлетпүр бүдүрүлгезин организастаарының институдунуң экономиктиг лабораториязы база кодээ ажыл-агый экономиказының Сибирь эртем-шинчилел институдунуң экономика секторун ажылдап турар. Республиканың бүдүрүкчү күштерин хөгжүдер, бойдус болгаш материалдыг курлавырларны чаа ажыглаар, үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидер талазы-биле эртемге үндезилээн сүмелерни ажылдап кылырынче олар кичээнгейин күштелдирер ужурлуг.

Тоску беш чылда медицина болгаш социал хандырылга албан черлериниң четкилери калбарып, материалдыг баазазы быжыккан, эмчилерниң, медицинаның ортумак эртемниг ажылдакчыларының саны өскен.

Чоннуң медицина хандырылгазының шынарын бедидери дээш партия комитеттери кадык камгалал органнарынга негелделерин бедидер, оон материал-техниктиг баазазын хөгжүдер, кадрларны быжыглаарының айтырыгларын доктаамал болгаш тодаргай сайгарып көөр херек.

Партийжи организастыг ажыл

Партияның область организациязы бодунуң XVI конференциязынга СЭКП Төп Комитединиң долгандыр сырый каттышкан, идея болгаш организация талазы-биле быжыккан, политиктиг, идеологтуг болгаш организакчы ажылдың чаа дүрүжүлгезы-биле байлакшылган байдалдыг ужуражыкан.

Партияның область организациязының ажыл-чорудулгазының деңнелин бедидеринге партия документилериниң солуушкуну улуг салдарны чедирген. Оон түңнелинде партияның эге организациялары улам быжыккан, оларның дайынчы шинээзи өскен, массаның ортузунга оларның ажылының арга-методу улам мыйа хөгжээн, коммунистерниң авангардчы ролю бедээн.

СЭКП ТК-ның «Партияның Тамбов область организациязында шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң байдалының дугайында», «СЭКП-ниң Златоустовск хоорокомунуң бүдүрүлгелерде партия эге организацияларын удуртуп турарының дугайында», «Латвия ССР-де улусчу контроль органнарынга партийжи удуртулга дугайында» болгаш өске-даа доктаалдары партия организацияларының ажылын сайзыраңгайжыдарынга улуг рольду ойнап турар.

Партия хоорокомунуң, райкомнарының, тулгаарда партийжи комнарының ажылында эки талаже өскерлиишкиннер болган. Олар чер-черде организакчы ажылче, партияның хүлүкү звеноларының ролюн бедидеринче доктаамал кичээнгей салып турар. Оон түңнелинде партияның эге, цех организациялары, партбөлүктер оларның мурнунда сорулгаларны улам эки шиитпирлеп турар апарган. Планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче, коммунистерниң бүгү ажылчы чоннарны мобилизастаарының, оларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидериниң хүрээлезин хөй партия организациялары мөөңнеп алган.

Оон-биле кады партия эге организацияларынга болгаш партбөлүктерге удуртулгада элээн эвес четпестерниң барын демдеглээри чугула. Партия эге организацияларын удуртуп чорутса, оларның ажылының дугайында айтырыгларны партия комитеттериниң бюроларынга дыңнаарылы-биле кызыгаарланыр айтырыглар ам-даа читпээн. Чиш, салтааның Чөөн-Хемчик райкомунуң бюрозу сөөлгү ийи чылда «Чыраа-Бажы» совхозта партикомунуң ажылын ниити бүрүү айтырыгаар талазы-биле ийи удаа чугаалажып көрген, ынчалза-даа бо организацияда байдал экижиээн. Ындыг фактылар партияның өске-даа райкомнарының ажылында бар. «Россия», «Тыва», «Шивилиг» совхозтарда, «Ак-Эрик» колхозта, автосеттелге заводунга, № 14 мехколоннага эргелелинде, Кызылдың хлеб заводунда партия организацияларының ажылында шыңгыы четпестер бар.

СЭКП Кызыл хоорокому, Таңды болгаш өске-даа чамдык райкомнары отчёттуг үеде бюрога партбөлүктер ажылының дугайын чаңгыс-даа чугаалашпаан. Улуг-Хем, Таңды районнарының мал ажылының фермаларында партбөлүктер саны өспээн, а харын эвээжээн. Ол районнарның партия организациялары коммунистерни фермаларже эвээш чорудуп турар.

Отчёттуг үеде партияның хүрээлениниң өзүлдезинче, парторганизацияларының шынар талазы-биле составын экижидеринче кичээнгейни салган. Ийи чыл иштинде СЭКП кежигүнүнге кандидатка 1198 кижини хүлээп алган. Оларда ажылчыннарның болгаш колхозчуларның саны 65,7 хуу боор турар. Партияга хүлээп алган кандидаттарның 60 ажыг хуузу комсомолду дамчыштыр кирип турар. Амгы үеде партияның 410 эге организацияларының учёдунда 10 423 СЭКП кежигүннери база 606 СЭКП кежигүнүнге кандидаттар бактаан турар. Республиканың коммунистериниң үштүң ийи хире кезии материалдыг бүдүрүлгеде хаара туттунган.

Партия документилериниң солуушкунунуң үезинде чедип алдынган эки дүрүжүлганы чамдык партия организацияларында быжыглап, калбартыр талазы-биле ажылды кошкак кылып, коммунистер-биле хууда беседаларны чорутпайн турарын база айтыр херек. Партия комитеттери, эге организациялар коммунистерниң түс-түзү-биле ажылдың деңнелин доктаамал бедидери, партийжи хүрээлениң арыг болурунуң дугайында СЭКП-ниң XXIV съездизиниң негелделерин хажык чок сагыыры дээш контрольду күштелдирер, бо айтырыгга партийжи комиссияларның ролюн бедидери эргежок чугула.

Ярославль хоорай партия организациязының ажылының талазы-биле СЭКП ТК-ның сургаглыг доктаалы үнген соонда партия хуралдарының ролю өскүзү-биле бедээн, оларны белеткээриниң болгаш эрттирериниң шынары экижээн. Чоокта чаа эрттирилээн отчет-соңгулдалыг хуралдар коммунистерниң идепкейиниң өскенин көргүскен, ында олуруушкан коммунистерниң үштүң бир кезээ санал-оналын берген.

Партия комитеттери коллективтиг удуртулганың, коммунистерниң кижизидериниң школазы — партия хуралдарының ролюн бедидерин доктаамал чедип алыр, ында айтырыгларның ажыл-ишчи, кадыг-биле чугаалажырының байдалын тургузар, коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарының талазы-биле тодаргай хемчеглерни алыр ужурлуг.

Партия эге организацияларының секретарьларының составынга шынар талазы-биле элээн экижилге чедип алдынган. Оларның 91,7 хуузу дээди болгаш ортумак эртемниг. Колхозтарның болгаш совхозтарның парторганизацияларының 63 секретарының 80 хуузу улус ажыл-агыйының специалистери. Советтер болгаш ажыл-агый органнарының ажылдакчыларының шынар талазы-биле составы чыл келгеч тудуп экижип турар. Совхозтарны, колхозтарны, бүдүрүлгелерни, тудуг, транспорт организацияларын болгаш оске-даа коллективтерни ажыл-ишчи бедик шынарлыг, билиг-мергежил талазы-биле эки белеткелдиг кижилер удуртуп турар. Кадрлар өөредилгезин организастаар, оларның дээштиглериниң курлавырын тургузар дээш боттуг ажылдарны чорудуп турар.

СЭКП обкому, оон кандидатлары, партия хоорокому болгаш райкомнары эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарын амыдыралга боттандырбышаан, кадрлар-биле ажылдың деңнелин улам бедикче көдүрер, оларны бедик мораль-политиктиг мөзү шынарга, сагылга-чурумнуг болгаш дээштиглиг ажылга дээш харыысалгалыг болурунга кижизидер херек.

Партияның болгаш чазактың директиваларын болгаш бодунуң шиитпирлериниң күүселдезиниң хыналдазының база контролюн күштелдирер талазы-биле партияның XV область конференциязының соонда СЭКП обкому чамдык хемчеглерни боттандырган.

«Партияның Тамбов область организациязында шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң байдалының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга үндезилээш, партия комитеттери шиитпирлер күүселдезиниң хыналдазының талазы-биле ажылды бүгү талалыг күштелдирип, партийжи аппаратының, совет болгаш ажыл-агый органнарының удуртур ажылдакчыларының харыысалгазын бедидип, ажылга калбак активти, коммунистерни хаара тудары чугула.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлээринге Советтерниң ролюн бедидер талазы-биле ажылды СЭКП обкому отчеттуг үеде чорудуп келген. Советтерниң ажыл-чорудулгазында ажыл-херекчи, тодаргай чорук кескү апарган. Депутаттарның эге-чүлүүлгезиниң дугайында Хоойлуну бадылаан соонда чер-чер Советтериниң күүсекчи комитеттери соңгукчуларының чагыгларының күүселдезин боттандырар талазы-биле ажылды экижиткен, бүдүрүлгелерниң, организацияларының, колхозтарның болгаш совхозтарның бүдүрүлге ажыл-чорудулгазынче идепкейлиг хамаап киирген. Депутаттарның доктаамал комиссияларының инициативазы бедээн.

Улусчу контроль органнары боттарының ажылын элээн экижиткен. Ында 9 муң хире ажылчы чоннар киржип турар. Улусчу контролерлар дугайында партияның сагыш салыышкынының база бир илередиишкини «Латвия ССР-ниң улусчу контроль органнарынга партийжи удуртулга дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы болур. Ол документиниң удуртулга болдургаш, партия комитеттери улусчу контроль комитеттериниң, бөлүктериниң болгаш постуларының ажылынче хачылап, оларга дузалап турар апарган.

Ынчалзажок улусчу контролерлерниң ажылын организастап турарында ам-даа улуг четпестер бар. Чамдык район комитеттериниң, хөй бөлүктерниң болгаш постуларының ажылының дээштии чавыс, илереттинген четпестерни чайладырын олар оожум чедип ап турар. Республиканың улусчу контроль комитети контрольдуң бүгү практиказын улам мыйа сайзыраңгайжыдарынче база оон дээштиин бедидеринче, тывылдаары болгаш күүселдези организастаарының чаңгыс эвес херек кыйгылга хандырылынче угланган хемчеглерни алыр ужурлуг.

Профэвилел органнарының ажылын сайзыраңгайжыдарынче, профэвилел кадрларын болгаш активин шилип алыры кижизидеринче болгаш шиңгээдеринче партия обкому кичээнгейин салып келген. Чер-черде профэвилел комитеттериниң даргаларының аразында партия кежигүннери 58 хуу чедир өскен.

Ынчалзажок облпрофчөвүлелдиң болгаш профэвилелдиң чамдык адырлар обкомнарының ажылында ам-даа боттуг четпестер бар. Олар боттарының ажылының дээштиин ам-даа өскерип бедидип, социалистиг чарышты, күш-ажылдың коммунистиг ёзу-биле хоорунуң шимчээшкинин организастаарын кижизидеринче угланган хемчеглерни четпес ап турар.

Бодунуң хүрээлелинде 28 муң ажыг оолдар, кыстарны каттыштырган областың комсомол организациязы республиканың экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге, өзүп орар салгалчыларны кижизидеринге улуг күш болуп турар. СЭКП обкому, хоорком, райкомнары комсомолду удуртуруунуң экижидериниң хемчеглерин ап келген. Ажыктыг коммунист чалыларбиле комсомол организацияларын быжыглааны бүгү комсомол ажылының деңнелин бедидеринге дыка улуг идиг берген. Республиканың экономиказының болгаш культуразының хөгжүдериниң сорулгаларын шиитпирлээринче аныктарны мобилизастаар талазы-биле ВЛКСМ комитеттери тодаргай ажылдарны чорудуп турар апарган. Сөөлгү ийи чылда мал ажылынче 600 комсомолчуну чоруткан, мынчангаш ол адырда оларның саны 3,5 муң кижи чедир өскен.

Комсомолга партийжи удуртулганың деңнелин шүгүмчүлекчи ёзу-биле үнелеп көрбүшаан, партияның чамдык комитеттери, ылаңгыя Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем болгаш өске-даа чамдык райкомнар, аныктарның коммунистиг кижизидилгезинге комсомол организацияларының ролюн бедидер талазы-биле хемчеглерни четпес ап турарын чугаалаза чугула. ВЛКСМ обкомунуң болгаш адакы комитеттериниң ажылында айтырыгларны хандыр көрүп шиитпирлээр чоруктарга, эгелээр херекти эчизинге чедирер дээш билдилиг чүткүл ам-даа четпейн турар. Партия комитеттери комсомолга партийжи удуртулганың хевирлерин болгаш аргаларын улам мыйа сайзыраңгайжыдары, комсомолчуларның коммунистиг мировоззрениезин хевирлээринге, оларны морально-политиктиг бедик шынарларга кижизидеринге, оларның хөй-ниитичи болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидеринге удуртулганың ролюн бедидери эргежок чугула.

• • •

1976 чылче — Коммунистиг партияның XXV съездизиниң чылынче совет улус күш-ажылчы болгаш политиктиг бедик хедерлээшкиннин байдалында кирген. Партияның ээлчеглиг съездизинче тодептиг уткуур дээш социалистиг чарышты республиканың ажылчы чоннары улам калбак нептередип турар. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланышкыннары» деп, партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалашпышаан, республиканың ажылчы эрлери, колхозчу тараачыннары, интеллигенциязы партияның айыткан сорулгаларын бүрүн деткиин, саналдарын киирип, ооргу беш чылды ажыктыг чорудуп болгаш оларның беш чылы болдурар деп партияның салган сорулгазын амыдыралга боттандырарынче угланган үлетпүр планнарны болгаш бедиктиг социалистиг хүлээлгелерни ап турар.

Улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң сорулгаларын шиитпирлевишаан, эң чоокку ажыл-херектерже, бирги ээлчегде мал кыштаглаштыкынының чедиишкинниг эрттирерин че онза кичээнгейин салзы чогуур. Кодан болгаш турлаг бүрүзүн шыңгыы контрольга ап, малдың бар чемин ажылгаары эргежок чугула. Малчыннарның ортузунга организакчы болгаш политиктиг ажылды күштелдирип, өске-даа хемчеглерни боттандырып тургаш, малдың баш санын бүрүн камгалап арттырары, продукцияны бүдүрериниң болгаш садыгның темпилерин күдүлеткизи эргежок чугула. Оон-биле чергелештир часкы тарылга ажылдарынга белеткелди бүрүн чорудар херек.

Бистиң чурттуувустуң бүгү ажылчы чону ышкаш, Тыва АССР-ниң коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары коммунистиг тургузуушкунуң планнарын амыдыралга боттандырарынга, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизиниң шиитпирлерин чедиишкинниг боттандырарынга күжүн болгаш энергиязын тыртып база дээрин СЭКП Төп Комитединге саналарның мурнунда бүдүрерни көрүнер, ...

• • •

Партияның область организациязының ревизия комиссиязының отчет илеткелин оон даргазы Б. К. Будегечиев кылган.

(Уланчызы 4-кү арынга).

ПАРТИЯНЫҢ XVI ТЫВА ОБЛАСТЬ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

СЭКП ОБКОМУНУҢ БОЛГАШ РЕВИЗИЯ КОМИССИЯЗЫНЫҢ ОТЧЕТ ИЛЕТКЕЛДЕРИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ САНАЛДАР

СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары В. Б. ДОБРОМЫСЛОВ:

— СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң ол Пленумга чугаазында айыттынган сорулгаларны болгаш түңнелдерни Кызылдың коммунистери, бүгү ажылчы чоннары сеткил ханыышкыны-биле уткаан — деп, ол бир дугаарында сөс ап, санал берген чугаалаан. Үлетпүр черлериниң, тудугларның, организацияларның болгаш албан черлериниң коллективтеринде СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының» ол дугайында төлевилелин чаңгыс үн-биле чүүлдүгзүнүп, ээн-биле деткип турар. Ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар, бүгү адырларның специалистери бүдүрүлгеде ажыглаттынмайн турар курлавырларны илередип тыпкаш, боттарының ажылының түңнелдерин шиңгызы-биле үнелеп көрүп турарлар.

Хоорайның үлетпүр продукциязының ниити хемчээлиниң болгаш сайгарылгазының талазы-биле беш чыл планын хуусаадан эрте, 1975 чылдың ноябрь 2-де күүседипкен. Беш чыл планындан ажыр 8,8 миллион рубльдиң продукциязын сайгарган. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 34,5 хуу улгаткан, автобүдүрүлге черлериниң чүък сөөртүлгези барык ийи катап көвүдээн. Беш чылдың эгезинден тура капитал тудуунга 108,2 миллион рубльди чарыгдаан, тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли 35,5 хуу өскен.

Ол бүгү-биле кады хоорайның бүдүрүлгелериниң, тудуунуң болгаш чаагайжыдылгазының улам шапкын, эки үре-түңнелдиг хөгжүүрүнге ажыл-агый болгаш культура талазы-биле бээр аргаларны ам-даа четпес ажыглап турарын база чугаалаар херек. «Тудуг кезектери» комбинаттың, «Тыва кодээ тудуг» трестиң, демир-бетон кылыглар заводунуң, мебель фабриказының болгаш өске-даа чамдык бүдүрүлге черлериниң коллективтеринде планда айыткан чүүлдерни боттандырып чорудары дыка кошкаанының түңнелинде планныг даалгалар үргүлчү үстүп келген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүзү оожум бедип турар. Бүдүрүлгениң кол-кол фондуларын ажыглаарының ажылы четпес чорун турар. Тудуг индустриязының чамдык бүдүрүлге черлеринге чаа дериг-херекселдерни ажыглалга киириниң талазы-биле ажыл сула чоруп турар.

Продукцияның шынарын экижидер талазы-биле хөй ажылды кылыр ужурлуг.

Хоорайның канализация четкилерин тудар ажылда дыка четпес чүүлдер туруп турар. «Тыва тудуг» трест бо ажылды кылырынга тускайлаан акша-хөреңгиниң чүгле 34 хуузун беш чыл иштинде ажыглаан, а 1975 чылда оон чаңгыс-даа рубль шиңгээтпээн. Канализацияның туттунмайн турарының уржуундан Кызылдың чөөн талакы микрорайонунуң, политехниктиг институттуң салбырының тудуу эгелевейн турар.

Капитал тудуушкунунуң пландаарында улуг четпестер ам-даа узуткаттынмаан. Ол дугайын коммунистер отчёт-соңгулдалыг хуралдарга шыңгыы шүгүмчүлеп турганнар. Тудугларны ажыглалга кирериниң бадылаттынган график-хуусаалары ийи-үш ай дургузунда барымдаалаттынып келзе-даа, дораан үстүп эгелээр болгаш тудугжуларның ажылы дең-дески чорууп оксунар болгаш оларны бир тудугдан өскезинче шилчидеринге хөй үе-шакты халаска чидирип турар. Орёл хоорайның чижээн ёзугаар чуртталга тудуун ийи чылда узук-соксаал чокка кылыр арганы Кызылга ажыглап болурунуң аргаларын өөренип көөр үе келген.

Үстүү-Енисейниң ажыглал участогун хөгжүдер, судно доктаар черлерин, чуртталга бажыңнарын, судно септээр мастерскаяны тудар талазы-биле боттуг хемчеглерни алыры, хем портун төлевилээринче соңгаарладыышкын чокка эгелеп кирер эргежок чугула.

1976 чылдың болгаш оңгу беш чылдың пландарының улуг сорулгалары кол чүүл — экономиканы чайгылыш чокка, шиитпирлиг хөгжүдерин негеп турарын билдингир. СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур төлээде, ол съездиге белеткелди партия организацияларының ажылының дайынчы көргүзүү болдурары, партияның хүрээлениин быжыглаары, коммунистерниң авангардчы ролюн бедидери, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү участоктарынга ёзулуг партийжи стильди барымдаалап ажылдаары эргежок чугула.

«Торгалыг» совхозтуң хойжузу О. Ч. ТУМАТ:

— Бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери партияның XXV съездизинге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелин улуг сонуургал-биле уткаан—деп, О. Ч. Тумат чугаалап эгелээн.

Ол чугула партийжи документини чугаалажып таныышкаш, олар СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар кылдыр бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Күрүнеге садар кодээ ажыл-агый продуктуларының бүгү хевирлериниң планын декабрь бирде, эът, сүт садарының ийи ай планын февраль 15-те күүседирин планнап турар.

Бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери тоску беш чылда ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Мээң ажылдап турарым Кара-Талда хойжу бригада тоску беш чылда багай эвес ажылдаан: пландан ажыр беш муң хураганны өстүрген, 11 тонна дүктү кыргып берген, ол бүгү совхозка 38 муң рубль арыг орулганы берген.

Сөөлгү үеде совхозта тудуг калбарган. Ынчалзажок ооң шынары багай, объектилерни чогуур өйүнде ажыглаалга киирбейн турар. Тудуг материалдарының четпезинден бистиң бригадавыста ийи кажааның тудуун доостаан, а колхоз төвүнде 50 орунныг уруглар садын ам 4 чыл тудуп келген, ооң кажан доостуру билдинмес. «Тыва кодээ тудуг» трест ыраккы районнарда тудугларже, оларны материалдар, техника, ажылчын күжү-биле хандырарынче кичээнгейни күштелдирери эргежок чугула. 500 гектар черни суггарар совхозта Кара-Талдың суггарылга системазы ажыглалдан үнген. Мелиорация болгаш сүт ажыл-агый министерствозу ону септээринге эргежок чугула дузаны көргүзер ужурлуг.

Түңнелинде эш О. Ч. Тумат совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуп, ооң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседир дээш бүгү күштерин, аргаларын бээр дээрзин конференцияга бүзүреткен.

СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары К. А. МАСПЫК-ООЛ:

— Партия организацияларының удуртулгазы-биле районнуң күш-ажылчы коллективтери тоску беш чылда чамдык көргүзүглерин чедип алган—деп, ол эгезинде чугаалаан. 1970 чылга деңнээрге хой, өшкүнүң баш саны 38700 бажыга көвүдээн. «Улуг-Хая», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтар сүт садарының беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Арыг-Бажының сүт-бараан фермазының коллективи сүт садарының беш чыл планын 125 тонна ажыр күүсеткен. Ол-ла көргүзүг талазы-биле беш чыл планын ниити район 467 тонна ажыр күүсеткен. Районнуң үлетпүрү беш чылда продукция бүдүрериниң планын 103,4 хуу, ону сайгарарын 105,5 хуу күүсеткен.

Ынчалзажок районнуң партия организациязының ажылында шыңгыы четпестер бар. Беш чыл дургузунда район күрүнеге 20 муң тонна тараазы, 2.586 тонна эътти, 46 тонна сүттү чедир сатпаан. Малдың өлүп хораар база ону оорлаар чоруктуң хуузу ам-даа хөй, төрүүр малдан ап турар чаш төлдүң саны эвээш, чер ажылының культуразы чавыс.

Саян-Шушенск ГЭС-тиң суг хөөлбээниниң адаанче кире бээр Шагаан-Арыг хоорайны болгаш суурларны көжүрериниң айтырыында улуг четпестер барын оратор демдеглээн. Чаа Шагаан-Арыгның төлевилелинде чазыглар эвээш эвес, суг адаанче кире бээр черлерниң орнун кайыын алырыл деп айтырыг чиллиг-биле тургустунуп турар.

Районда мал кажаалары чедишпес, оларда механизацияның барык чок, хойжулар турлаганың чүгле 10 хуузу электрижиттинген. Садыг бүдүрүлгелериниң материал-техниктиг баазазы дыка кошкак. 1976 чылда болгаш тоску беш чылда Улуг-Хемниң ажыл-ишчилериниң планының дугайын чугаалааш, К. А. Маспык-оол, олар СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур база планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир деп конференцияның делегаттарынга бүзүрелин илереткен.

Бии-Хем районнуң «Хадын» колхозунуң саанчызы Г. Ы. КАРА-КЫС:

— Бистиң колхозтуң ажылчыннары тоску беш чылда күрүнеге тараа, сүт, дүк садарының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткен. Ажылчыннар коллективтиң бо күштүг ажылчы чедиишкиннеринде бистиң сүт-бараан фермазының саанчыларының киирген үлүг-хуузу эвээш эвес. Фермада 10 кежигуннүг партия бөлүү бүгү ажыл-херектерниң организакчызы болуп турар. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелин бистиң саанчылар, бүгү совет улус-биле бир демей, ээн-биле деткээн болгаш бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Бодумда быжыглаттынган саар инектеримниң бирээзинден-не 2500 литр сүт саарын хүлээттен мен. Ол дээрге, эрткен чылгы түңнелдеримден 250 литр хөй-дүр. Ферманың бүгү саанчылары алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээрзинге чигзиниг турбас.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың директору В. А. УХОВ:

— СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажыл-ишчилери ында партия организациязының удуртулгазы-биле чедиишкинниг ажылдап, тоску беш чылдың планныг онаалдаларын ноябрьда күүседипкен. Комбинаттың ажыл-ишчилери доозукчу чылда Төрээн чуртка 64,3 муң тонна даг-дүгүн берген, ол болза комбинаттың бирги ээлчээниң күчүзүн 3 катап ашкан. Бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидер, цехтериниң болгаш түс-түс адырларның ажылын доктаамал хайгаараар талазы-биле парткомнуң чорукган ажылының түңнелинде эрткен беш чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 62 хуу өстүргениниң түңнелинде даг-дүгү бүдүрерин ийи катап көвүдедир арганы берген.

Планны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседиринге бүдүрүлгениң мурнакчылары — коммунистерниң киирген үлүү эвээш эвес. Үүрмектеп-сорттаар комплекстиң улуг регулировщиги, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Алдын-оол Иргит, бодун дүжүрер күчүлүг БелАЗ-540 автомашина чолаачызы Семен Туровец, дериг-херекселдер машинизи Уйнукпаа Монгуш, экскаватор машинизи Александр Чакиров болгаш оон-даа өскелерге комбинаттың коллективи чоргаарланыр.

Бо беш чылда кылыр ужурлуг ажылдарывыс хөй. Ажылдап турар цехтерни эде дерир, чаа объектилерни немей кылыры хорадунген. Дагның арыглаадың болгаш транспорттуң комплекстери улам сайзыраар. Асбокартон бүдүрер фабрика ажыглаалга кирер. Бо ажылдар кылдынган соонда, 1980 чылда даг-дүгү бүдүрери 250—280 муң тонна, бараанныг продукцияны сайгарары 40-45 миллион рубль чедер.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээн ажыглаалга киирип, ооң төлевилээн күчүлерин шиңгээдип алыры—оңгу беш чылда комбинаттың кол сорулгазы ындыг. Комбинаттың ажыглаалга кирер объектизинде ам чурттуң хөй-хөй областарындан, крайларындан келген монтажниктер болгаш тудугжулар ажылдап турар, республиканың район бүрүзү боттарының төлээлекчилерин эк-доврарыкчыларга дузалажыры-биле чорукан.

СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретары Г. А. ЗАРКЕВИЧ:

— СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын Таңдының ажылчы чону деткивишаан, оңгу беш чылдың планчыг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш кызымак ажылдап кирипкен.

Партия эге организацияларының ажыл-чорудулгазының дуржулгазын цептередип, даандырган ажыл-херекке коммунист бүрүзүнүң хууда харыысалгазын бедидеринге эвээш эвес ажылдар бастө кылдынган.

Ажылчы чон ортузунда масса-политиктиг ажыл экижээн болгаш политиктиг, экономиктиг өөредилгениң шынары бедээн, социалистиг чарыш улам дээштиг калбарган.

Бо бүгү херекке «Коммунизмниң хереги» колхозтуң, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң, «Тыва кобальт» комбинаттың коммунистери дыка хөй чаа чүүлдерни кылган.

Ооң уламындан районнуң ажылчы чону ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын күүседиринге эвээш эвес чедиишкиннерлиг болган. Районнуң үлетпүр бүдүрүлгелери продукция сайгарарының ниити хемчээлин 3,4 катап көвүдеткен. Тудугжулар, Хову-Аксының АТБ-зы, салгының, харылзааның, коммунал ажыл-агыйның, аргаарыгның ажылдакчылары беш чылдың планныг онаалдаларын күүсеткен.

Ынчалза-даа чедир кылдынмаан ажылдар база бар. Ылангыя кодээ ажыл-агыйның ишчилери өөрелиг арткаңнар. Бистиң кол сорулгавыс—ниитиниң малынга четчир чемни белеткээри. Ынчангаш агротехниктиг чурумнарны сагып, суггаттыг черлерни долузу-биле ажыглап тургаш, тараа болгаш мал чеми культураларының бедик дүжүдүн чедип алыр ужурлуг бис.

Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» колхозта партком секретары А. С. АДЫГБАЙ:

— ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының дугайында СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелин бистиң колхозтуң ажыл-ишчилери сеткил ханыышкын-биле деткивишаан, оңгу беш чылда улам хүжениишкиннинг ажылдаарын хүлээнип турар. Тоску беш чылда колхозтуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге чаа-чаа өскерилгелер болгулаан. Чүгле эрткен чылын тудугга 120 муң рубльдиң капитал салыышкынын шиңгээдип алган бис. Колхозувус оңгу беш чылда улам бурунгаар хөгжүүр: колхоз төвүнге чаа-чаа чуртталга бажыңнары, культураның, амыдырал хандырылгазының объектилери немежир, колхозчуларның материалдыг хандырылгазы экижир. Бо бүгү боду-ла кылдынмас, чүгле ажыл-биле чедип алдынар.

Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агый министри И. Г. ЛАВРИНЕНКО:

— Республиканың кодээ ишчилери тоску беш чылда бүдүрүлгениң чамдык өзүлделерин чедип алган, чаа беш чылда кодээ ажыл-агый талазы-биле улуг сорулгалар салдынган — деп, ол чугаалаан. Кол кичээнгейни үндезин айтырыгларже, ылангыя кодээ ажыл-агыйны специализастаарынче болгаш концентрастаарынче угландырары чугула. Бо талазы-биле Дуржулга станциязының хойну, «Кызыл тараачын» совхозтуң бода малы болуктеп семиртир дээраар площадкаларга ажылының дуржулгазы бар.

Республиканың ажыл-агыйларынга бо чылын семиртилгениң 15 ындыг шөлдерин тургузарын министерство планнап турар болгаш олар 3600 центнер эътти бээр. Малды үлетпүр аргазы-биле семиртир айтырыгны «Скоткорм» трест-биле кады шиитпирлээри чугула. Ол ышкаш сүт бүдүрерин ажыл-агыйларга тодаргай специализастаап, сүт бүдүрер улуг комплекстерин тургузары чугула.

Специализацияже шилчилге малдың чем-суурунче кичээнгей салырын негээр. Ындыг болганда колхозтарның болгаш совхозтарның тарылга структуразын сайзыраңгайжылары, ажыл-агыйларга мал чеми белеткээр тускай бот-орулга-чарылгалыг бригадаларны тургузары чугула.

Министр оон ыңай суггаттыг черлерни чөп ажыглаарының, оларны тускай суггатчы бригадаларга быжыглаарының, үрезин ажылын экижидип, маңаа чамдык ажыл-агыйларны специализастаарының чугулазын айыткан.

СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары А. Ч. МОҢГУШ:

— Эрзин районнуң ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының материалдарын, СЭКП ТК-ның XXV съездиге төлевилелин бедик көдүрлүүшкүн-биле таныжып, бо чылдың социалистиг хүлээлгелерин алган — деп, ол чугаалаан. Районнуң малчыннары төрүүр чүс хойдан 90 хураган, бир хойдан 2 кг дүк алырын, мал бажы өстүрериниң планын декабрьда күүседирин хүлээнген. Ам хөй массалыг төрүп эгелээн, төлү менди, ону аңаа магадылал кылдыр көрүп болур.

Кадрлар-биле ажыл кошкак дээр дугайында отчёт илеткелде шүгүмчүлелди хүлээп албышаан, районда специалистерниң чедишпейн турарын, бо талазы-биле обком, Кодээ ажыл-агый министерствозу дузалаарын дилээн.

Кодээ ажыл-агый хөгжүлдезиниң талазы-биле, ылангыя чер ажылы-биле район хожудап, чавыс дүжүттүг ап турар. Мооң түңнелинде мал чемин баазазы кошкак. Ынчангаш «Коммунизмче оруук» колхозка мал семиртилгезин, «Мөрен» колхозка сүт бүдүрерин, «Чаа оруу» колхозка мал чемин белеткээрен мөөңнээр деп турар. Маңаа республиканың кодээ ажыл-агый органнарының дузазы херек.

Эш Моңгуш оон ыңай тудуг материалдарының чедишпезинден, «Тыва септелге-тудуг» трестиң багай ажылындан тудугларның саадап турарын шүгүмчүлээн.

СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары Н. П. ФЕДОРОВ:

— Районнуң партия организациязы өзүлделиг болган, партийжи организастыг болгаш политиктиг ажылдың чамдык дуржулгазы мөөңнеттинген, районнуң ажыл-ишчилери тоску беш чыл планын кол көргүзүглерге күүсеткен — деп, оратор демдеглээн. СЭКП ТК-ның төлевилелинде айыттынган сорулгалар парторганизация, коммунист бүрүзүнүң ролюн болгаш харыысалгазын бедидерин негеп турар.

Районнуң партия организациязының ажылында четпестер болгаш бүдүрүлгелерде ажыглаттынмаан курлавырлар хөй дээрзин демдеглээш, районнуң ажыл-агыйларында бир демей байдалдыг турган-за, аңгы-аңгы түңнелдерлиг болур чорукталы ол чижекке көргүзүп, мал чемиңиң баазазының хожудап турарын айыткан. Мал ажылын механизастаары районда оожум чоруп турар. Бо талазы-биле министерство, «Сельхозтехника» органнары, обкомнуң кодээ ажыл-агый килдизи эвээш дузалап турар.

Оратор оон ыңай планнаашкынның четпестерин шүгүмчүлээш, ажыл-агыйларга даалгалар турушттуг болур ужурлуг, а бисте чылда ийи-үш удаа өскерлип турар планныг даалгалар чүгле будулгазын үндүрүп турар деп ол демдеглээн.

Кодээ ажыл-агыйга специализация болгаш концентрация үениң чугула айтырыы. Районда баштайгы базымны кылган. Ону ханыладырынга ылаптыг саналга, мурнакчы дуржулгага үндезилээн хемчеглер херек дээрзин ол чугаалаан.

Кызылдың № 48 тудуг эргелелинде штукатурлар болгаш малярлар бригадири А. И. ЕЛЬШОВА:

— Кызылдың тудугчулары өзүп, чаагайжып турары дөрткү микрорайондан бөзин илдең—деп, ол чугаалаан. № 48 тудуг эргелели эрткен чылдарда эки ажылдап, шаңнал-макталга кирип турганын демдеглээш, болунуң бригадазы хөй национальдыг, найыралдыг коллектив дээрзин чугаалаан. Коллективте коммунистерге баштаткан мурнакчыларның санының өзүп турарын ол демдеглээн.

Эргелелде социалистиг чарыш болгаш ооң түңнелин үндүрерин эки организастаанын делегат демдеглээн. Ол бодунуң бригадазының Сафронованың бригадазы-биле чарыжып, эки түңнелдерни чедип алганын айыткаш, чарыш дээрге чүгле эштиргени эвес, күүседе, камналга, шынар дээш демисел-дир деп демдеглээн.

Делегат оон ыңай тудуг кезектер комбинадының, туйбу заводунуң багай шынарлыг материалдар берип турарын, тудугжулар штеерлекчилерге ажылдаар черни баш удур белеткеп бербейн турарын, тудуг материалдарының кадагалалында четпестерни шүгүмчүлээн.

ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары А. А. РОМАШОВ:

— Партийжи удуртулганың демнелиниң бедээшкинден республиканың комсомол организациялары организастыг талазы-биле быжыккан, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге оларның ролю өскен. Амгы үеде ооң хүрээлелинде 29 муң кижи бежтаап турар, оларның чартык кезии материалдыг бүдүрүлгеде хаара туттунган. СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш чарыжып шаан, Тываның муң-муң оолдар болгаш кыстары, он-он комсомолчу-аныяктар коллективтери беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен.

Комсомол обкому, чер-черде комсомол организацияларын аныяктарның капитал тудугга идепкейлиг киржилгезинче улуг кичээнгейни салган. Ийи чыл иштинде студентилерниң тудуг отрядтары улус ажыл-агый объектилерин тударынга 9 миллион хире рубльди шиңгээдип алганнар.

Сөөлгү үеде 600 ажыт комсомолчуларны болгаш аныяктарны комсомолчу путёвкалар-биле мал ажылынче чорукткан. Ол ажылды Эрзин, Бай-Тайга болгаш Моңгун-Тайга районнарның комсомол организациялары эң-не организастыг чорудуп, оларның күш-ажылынга болгаш амыдырал-чуртталгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче сагыш салып турар. Ынчалза-даа элээн хөй районнарда аныяктарны хөй ажылынче кошкак хаара тудуп турар. Бо дээрге комсомол организацияларының, а ооң-биле кады партия комитеттериниң болгаш ажыл-агыйларның удуртукчуларының четпес ажылының херечизи-дир.

Партия болгаш комсомол организациялары аныяктарның идей-политиктиг болгаш ажылчаң кижизидилгезинче, оларның ниити билииниң деңнелинче, кем-херек үүлгедиишкиннери-биле демиселче, спорт организацияларының ажылын экижидеринче соксаал чокка кичээнгейни салыры чугула.

«Көк-Тей» совхозтуң директору А. И. ЛОМАЕВ:

— Сөөлгү үеде республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының техника-биле дериттингениниң деңнели аажок өскен. Ажыл-агый бүрүзүнде бедик мергежилдиг специалистер-даа эвээш эвес. Ынчалзажок, ооң-биле черге-лештир кол фондулар өскен тудум, оларның эгидилгези кудулап турар чорук бистиң шуптувусту дүвүредир ужурлуг. Республиканың ажыл-агыйларында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү-даа өспейн турар. Ол чүге ындыгыл дээрге, бисте техниканы чөптүг эвес ажыглап турарында-дыр.

Мен болган көөрүмге, ажыл-агый бүрүзүнге техниканың чогуур хереглелин ыяк тодаратса эки. Ооң-биле черге-лештир «Сельхозтехниканың» бүдүрүлгелери-даа кержээлерге үндезилээш, колхозтарны болгаш совхозтарны комплекстиг техниктиг хандырарынче шиитпирлери-биле шилчир херек. Ынчан ажыл-агый бүрүзүнге бодунуң артык кезектерин тургузары негеттинмес апаар. Ам оларда артык кезектер каңдыг-даа нормадан ажып турар-дыр.

Суггарарының болгаш сугаут болдурарының дериишкиннерин багай ажыглап турар. Мында четпес чүве чүл дээрге, шынар чок төлевилелдерниң уламындан оларның тудуушкунунга шыл эвес саваашкыннарны болдуруп турарында-дыр. Ооң чижээ эвээш эвес. Суг ажыл-агыйының дериишкиннерин төлевилээри болгаш тудары партия база ажыл-агый органнарының кошкаш дивес кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

Мал чеминиң баазазын быжыглаар талазы-биле бисте калбак хемчеглерни ажылдап кылган. Ынчалзажок ол айтырыг оожум шиитпирлеттинип турар. Амга чедир-ле мал чемиң культураларының үрезинин белеткээрин республикада кылдаа кылбайн турар. Шаанда Тывага тарып өстүрүп турган нязы-бүрү ситеннерин мал чемин кылдыр ажыглаарын калбартыры чугула деп санаар мен.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д-Н. Ч. ООРЖАК:

— Бистиң «Алдан-Маадыр» совхозтуң экономиказының кол адыры—мал ажылы. Эрткен беш чылда ооң баш саны өскен, продуктулуу бедээн. Эрткен чылын хойжулар ортумаа-биле чүс төрүүр хойга онааштыр 90 хураганны алган. Оргу-Шээлде комсомолчу-аныяктарның бригадазы оон-даа эки көргүзүглерлиг болган. Ол болза, бригаданың кол күжү болур коммунистерниң болгаш комсомолчуларның идепкейлиг ажылының түңнели-дир — деп, ол чугаалаан.

Бир эвес мал чеминиң баазазын тургузарынче кол кичээнгейни салып, малдың укзаазын экижидер талазы-биле специалистерниң ажылының деңнелин бедиткен болза, ажыл-агыйның чедиишкиннери оон-даа хөй болур ужурлуг. Хөй чарыгдал үндүрбес, ажыктыг мал сарлыкты өстүреринче кичээнгей салза чогуур. Мыйыстыг бода малдың баш санын өстүреринче кошкак кичээнгей салып келгеш, ооң уламындан совхоз төрүүр чүс инектен чүгле 40—45 бызаазын ап турар. Мал ажылында хөй күш үнер ажылдарны механизастаар айтырыгны дүрген шиитпирлээр үе келгенин оратор айыткан.

Хөй ажылынга аныяктарны быжыглаар дугайында сагыш салыры—мооң соңгаар ону хөгжүдеринге кол чүүл болур. Хамыктың мурнунда аныяктарга хоочун хойжуларның арга-дуржулгазын кызымаккай дамчыдып бээр, амыдырал-чуртталгага таарымчалыг байдалдарны тургускан эки хойжу бригадалар тептерин тургузаар. Бо чугула айтырыгларны ам-даа четпес шиитпирлеп турар.

— СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар кылдыр чүс төрүүр хойга онааштыр 120 хураганны, бир баштан-на 2.500 грамм дүктү кыргып алырын хүлээнип тур мен—деп, эш Ооржак чугаалаан.

«Тес-Хем» совхозтуң директору Н. Д. БАЛЧЫЙ-ООЛ:

— Сөөлгү чылдарда совхозтуң коллективи продукция бүдүрериниң айтырыгларын чүгээр шиитпирлеп турар апарган. Күрүнеге дүк садар планын ажыр күүсеткен, хойнуң баш саны өскен. Ол болза коммунистерниң, дыка хөй малчыннарның кызымак ажылының түңнели болур. Оларга хойжулар А. Моңгалбии, А. Карма, саанчы А. Бадарчы болгаш өскелер-даа хамааржыр—деп, ол чугаалаан.

Ажыл-агыйны хөгжүдериниң дыка хөй айтырыглары ам-даа оожум шиитпирлеттинип турар. Оон кол чылдагааны малды бүдүн чыл дургузунда чер одаралдып, малдың чем-суурун белеткеп алырынче кичээнгей салбайн келгенинде. Ам бо сорулгаларны шиитпирлеп эгелээн. Семиртир болгаш сүт угланыышкынныг мал турар комплекстерин тургузар хемчегин алыр, ону чем-биле хандырып шыдаар база— Тесте бар. Ажыл-агыйда кодааннарны улгаттырып эгелээн, ол хойжу кадрлар айтырыын шиитпирлээринге дузалаар.

Электри шугумунуң чаанында турар хойжуларның кодааннарынга электри чырыы киирер айтырыгны дүрген шиитпирлээри чугула, ол малчыннарның амыдыралын экижидеринге дузалаар. Тес унунда мал чемин белеткээр черлерин дүрген шиңгээдип алырынче кичээнгей салза чогуур. Кодээ ажыл-агый болгаш Мелиорация база сүт ажыл-агый министерстволары тараа болгаш мал чеми культураларының бүдүрүлгезин көвүдедири-биле совхозтарның шөлдерин сүт-биле хандырар айтырыгны дүрген шиитпирлээр ужурлуг.

СЭКП Моңгун-Тайга райкомунуң бирги секретары О. Н-С. ШАГДЫР-ООЛ:

— Районнуң малчыннары эрткен чылын мурнукузундаа эки ажылдаан болгаш малдың баш саны өскен. Бо талазы-биле партия организацияларының, коммунистерниң ачы-хавыязы улуг — деп, ол демдеглээн. — Эң ылангыя «Малчын» колхозтуң № 3 хойжу бригадазының коллективи эки ажылдап, эрткен чылын төрүүр чүс хойдан-на ортумаа-биле 93 хураганны алган. Районнуң ажылчы чоннарының материалдыг, культурлуг амыдырал деңнели бедээн.

Ырак-узак болганындан база агаар-бойдус байдалындан хамааржыштыр районнуң экономиказын хөгжүдеринде четпестер ам-даа эвээш эвес. Чижээ, мал чеминиң баазазы чедишпес, ынчангаш Тес-Хем районга тускай шөлдү быжыглааш, районнуң колхозтары аңаа чогуур ажылдарны кылырынга таарымчалыг байдалдарны тургузары чугула бооп турар. Ол ышкаш районнуң республика төвү-биле транспорт харылзаазын база дарый шиитпирлээр, ону тудуг материалдары-биле хандырарын экижидери чугула. Ол ышкаш районнуң колхозтарынга малдың укзаазын экижидер талазы-биле дузалары чугула.

Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министри Д. Б. ОНДАР:

— Сөөлгү чылдарда өөреникчилерниң өөредилгезиниң шынары бедээн, оларның саны көвүдээш, школаларның материал-техниктиг сууру быжыккан —деп, оратор чугаалаан. Школачыларның профессия шилип алырынче улуг кичээнгейни салып турар апарган болгаш амгы үеде дыка хөй школаларда өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадалары ажылдап турар. Оларда өөреникчилер тракторну, машиналарны өөренип, өске-даа профессияларның мергежил-чаңчылдарынга өөренип ап турарлар.

Ынчалза-даа улус ажыл-агыйынга кадрлар белеткээр сорулганы чедип алырынга чамдык ажыл-агыйлар школаларга дузалавайн турарын айтыр херек. Чижээ, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Барлык», «Улуг-Хая», «Тээли» совхозтарда кодээ ажыл-агый техниказын школаларга тускайлаан бербейн турар.

Ол ышкаш бүгү-ниити өөредилгениң дугайында хоойлуну боттандырарында четпестер база бар. Чамдык районнарда, эң ылангыя Тес-Хемде, Бии-Хемде, Таңдыда болгаш Кызыл хоорайда сиче эвээш кичээнгей салып, өөреникчилерниң санының эвээжээр чорууп болдуруп турар. Ажылчын аныяктар өөредилгезиниң сорулгаларын шиитпирлээринге кежээки школалар улуг рольдуг. Чамдык районнарда, ылангыя Бии-Хемде, Каа-Хемде болгаш Кызыл хоорайда оларның ажылынче четпес кичээнгей салып турарындан өөреникчилерниң саны кызырлып турар. Школа тудуунуң ажылын экижидер, школа назы четпээн уругларның албан черлериниң четкизин калбартыр дугайында сагыш салыр херек—деп, министр түңнелинде чугаалаан.

* * *

Санал берген делегаттар шуптузу СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунуң түңнелдерин, аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган сорулгаларны болгаш түңнелдерин, а ол ышкаш СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин Тываның ажылчы чоннарының чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүп турарын чугаалааннар.

Конференция делегерейгей доктаадлы хүлээп алган, ында республиканың ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң планнарын чедиишкинниг күүседиринче ажылчы чоннарны мөөңнээр талазы-биле Тываның партия организацияларының сорулгаларын тодараткан.

Бөгүн конференция бодунуң ажылын үргүлчүлээр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мөгениң девии» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.10, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыыңдыы 9.10, «Дельфин хүвү» 10.30, 12.20, 14.10, 16.00, «Есенин» (2 сериялыг) 17.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Борис Годунов» 15.00, 18.40, «Эрес-дидимнер» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сагыш ышкаш чаа оглу» 15.00, «Гусарь балладазы» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторунуң 24-63, редакторунуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарьның 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 51.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Номчулга үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00030.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 14 (9999) 1976 чылдың январь 18, воскресенье 1925 чылда үндезилеттинген Өртээ 2 кеп.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XVI Тыва область конференциязы январь 16—17 хүннеринде Кызылга болуп эрткен.

СЭКП обкомунуң отчёдун, партияның область организациязының ээлчеглиг сорулгаларын, партияның область организациязының ревизия комиссиязының отчёдун, „1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары" деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелиниң дугайын конференцияның делегаттары чугаалажып, СЭКП-ниң Тыва область комитединиң, партияның Тыва область организациязының ревизия комиссиязының чаа составтарын, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге делегаттарны соңгаан.

ПАРТИЯНЫҢ XVI ТЫВА ОБЛАСТЬ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Дүүн Кызылга, Политиктиг чырдыышкын бажыңынга, партияның XVI Тыва область конференциязы бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелиниң дугайында» илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **М. К. Мендуме** кылган.

Илеткелдиң талазы-биле СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары эш **Н. С. Бойду**, «Тоора-Хем» совхозта иви фермазының эргелекчизи эш **А. А. Коктеген**, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының директору эш **Д. Б. Бузур-оол**, Тыва респотребсоюзтуң баштаар чериниң даргазы эш **Ю. С. Катков**, Каа-Хемде «Коммунизмче орук» колхозтуң механизатору, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты эш **М. Л. Ситников**, «Шекпээр» совхозта хойжу бригаданың бригадири эш **К. Б. Монгуш**, Тываның кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының саанчызы эш **Л. С. Момбей-оол**, Кызылда № 1 АТБ-ниң чолаачызы, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаты **А. И. Галайко**, Кызылдың дааранылга фабриказының дааранычызы **Р. Т. Сумбаа**, СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары **Д. С. Данзын-оол**, Тес-Хемниң «Чодураа» колхозта хойжу бригадазының бригадири **Н. С. Данзурун** олар санал берген.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. К. Мендуме түннел сөс чугаалаан.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин бүрүн долузу-биле деткип, чүүлдүгзүнген доктаалды конференция хүлээп алган.

СЭКП Тыва обкомунуң база партияның область организациязының ревизия комиссиязының чаа составтарын болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге делегаттарны конференция соңгаан.

Конференцияның адынга СЭКП Хакас, Даг-Алтай обкомнарындан, Забайкальениң кызыгаар шериниңиң округунуң командылал черинден болгаш политкилдизинден база өске-даа черлерден байырлыг телеграммалар келген.

Конференция хагдынганын чарлаан.

Партийжи гимн «Интернационалды» делегаттар улуг көдүрлүүшкүн-биле ырлаан.

ПАРТИЯНЫҢ XVI ОБЛАСТЬ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫНДАН СОҢГУТТУРГАН СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ СОСТАВЫ

СЭКП-НИҢ ОБЛАСТЬ КОМИТЕДИНИҢ КЕЖИГҮННЕРИ

Абрамов М. Е.	Заркевич Г. А.	Ооржак С. Д.
Аранчын Ю. Л.	Зюзин Ю. Н.	Очур-оол С. С.
Акулова В. М.	Иванов Г. В.	Пожидаев А. И.
Бакулин В. А.	Катков Ю. С.	Попова В. И.
Биче О. Б.	Киселев П. Т.	Ромашов А. А.
Базыр А. С.	Куулар К. К.	Салчак М. С.
Бойду Н. С.	Котелевский М. В.	Сухачев М. М.
Боpарган К. С.	Красный С. Х.	Серяков В. Е.
Буянды С. К.	Кара-Сал В. Б.	Ситяев И. А.
Бавун-оол У. А.	Куулар Ш. П.	Суров В. П.
Билчей Р. Х.	Куулар Ш. Д.	Салчак Е. Д.
Баткар Ч. Х.	Коктеген А. А.	Тыкыл-оол Д. Д.
Гольцов В. А.	Ломаев А. И.	Ухов В. А.
Дорун-оол В. Д.	Лавриненко И. Г.	Федоров Н. П.
Даваа Д. Д.	Маслов В. Л.	Филиппов В. Н.
Данзын-оол Д. С.	Маспык-оол К. А.	Хомушку М. С.
Данзырын И. В.	Монгуш А. Ч.	Чамбал А. В.
Добромыслов В. Б.	Мендуме М. К.	Чакар С. С.
Долгополов Г. Н.	Момбей-оол Л. С.	Ширшин Г. Ч.
Долчанмаа Б. Ш.	Норбу Т. Ч.	Шагдыр-оол О. Н.-С.
Дандаа В. С.	Ондар Ч.-Д. Б.	Шаравин В. С.
Дамба-Хуурак П. Д.	Ооржак Д. К.-Х.	Ширипей Н. Д.
Донгак В. С.	Ооржак Д.-Н. Ч.	Шырап М. К.
Докучиц С. А.	Орус-оол С. К.	Шойгу К. С.
Евтешин В. М.	Ондар Д. Б.	Шулуу К. Н.
Ельшова А. И.	Ооржак Ч. Х.	Юша С. Ч.
		Янчат В. О.

СЭКП-НИҢ ОБЛАСТЬ КОМИТЕДИНИҢ КЕЖИГҮННЕРИНГЕ КАНДИДАТТАР

Ануфриев В. А.	Кандан-оол К. О.	Сметанина М. А.
Будук-оол К.-С. Д.	Кеней К.-К. Б.	Сизых Н. В.
Ванжа А. И.	Намчал М. И.	Танаа С. С.
Бернгардт А. А.	Остапец И. А.	Токпак А. О.
Ишунин Н. Ф.	Сагды А. Т.	Хомушку С. Ч.
Корж И. И.		Чимит-Доржу Х. С.

ПАРТИЯНЫҢ ОБЛАСТЬ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫНЫҢ РЕВИЗИЯ КОМИССИЯЗЫНЫҢ СОСТАВЫ

Бижек М. Д.	Кудажи С. М.	Фурагина В. Е.
Бады В. О.	Мешкорудников С. М.	Чубик В. Г.
Будегечиев Б. К.	Сандан С. Б.	Цыбульский А. И.
Жестовский В. В.	Саая К.-К. Б.	

ПАРТИЯНЫҢ XXV СЪЕЗДИЗИНГЕ СОҢГУТТУРГАН ДЕЛЕГАТТАР

Ельшова А. И.	Пичен-оол Т. К.	Ширшин Г. Ч.
Мендуме М. К.		

Ажыл-иштиң делгереңгей программазы

„1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары" деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелиниң дугайында" Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш М. К. МЕНДУМЕНИҢ илеткелиниң допчулалы

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилели бистиң чуртувустуң улус ажыл-агыйын улам ындаа хажыы чок көдүрериниң, совет улустуң амыдыралының деңнелин бедидериниң делгереңгей программазы болуп турар деп, илеткелчи чугаалаан. Ук төлевилелде совет экономиканың хөгжүлдезиниң перспективаларын эртем ёзузу-биле ханы анализтээринге үндезилээш, эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин барымдаалап турган ажылдап кылган.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин боттандырбышаан, совет улус ленинчи партияның удуртулгазы-биле чурттуң экономиктиг күчүзүн база эртем-техниктиг сайзыралын улам калбартырынга, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидеринге улуг чедиишкиннерни чедип алган. Социалистиг бүдүрүлгениң хөгжүлдезиниң бедик темпилеринге, эртем-техниктиг депшилгеге болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге үндезилээш, чоннуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин дыка көдүрерин хандырар талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездиниң Директиваларын-биле тодаргайлаан кол экономиктиг сорулга чедиишкиннииг күүсеттинген.

Даштыкы политикага, партияның XXIV съездиниң ажылдап кылганы Тайбыңның программазын боттандырарынга Совет күрүнениң улуг чедиишкиннериниң түңнелинде, Совет Эвилелиниң делегейге туруштары, акы-дуңма социалистиг чурттар-биле ооң кады ажылдажылгазы быжыккан. Делегей болуушкуннарының чорудулгазынга социализмниң салдары өскен. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чер кырынга тайбыңны камгалаарынга болгаш быжыглаарынга шылтаргай ачы-хавыязын делегейниң хөй-ниитизиниң хүлээп көргениниң илерээшкини болза ону «Тайбыңның алдын медалы»-биле шаңнааны болур.

XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң соонда удаваанда чонга таныштырары-биле парлап үндүрген. Ол Пленумга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев чуве чугаалагаш, тоску беш чыл планының кол түңнелдерин ханызы-биле анализтээш, партияның эң чугула социал-экономиктиг сорулгаларын тодаргайлааш. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын улам ындаа тургузарынга, совет ниитилелдиң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң принциптиг ужур-дузалыг болуп турар декабрь Пленумунуң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң чугаазында түңнелдерни партия чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүгзүнген болгаш деткээн.

Совет улустуң чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турары партияның экономиктиг политиказын амыдыралга хажык чокка чорудуп турганының ачызында, тоску беш чылда коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү-ле участоктарынга улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Беш чыл дургузунда бистиң чуртувуска капитал салыышкыннарының ниити хемчээли 500 миллиард рубль болган. Ийи муң хире улуг үлетпүр бүдүрүлгелерин болгаш амгы үениң техниказы-биле дериттинген бүдүрүлгелерни ажыглалга киирген. Ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазы быжыккан. Ол адырга капитал салыышкыннары 131 миллиард рубль болган, ол болза сескис беш чылдыында 49 миллиард рубль хөй. Ооң мурнунда эрткен беш чылдыынга деңнээрге, кодээ ажыл-агыйның чылда бээр ортумак ниити продукциязының хемчээли 13 хуу көвүдээн.

Социал хемчеглерниң калбак программазын боттандырган. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевири ортумаа-биле 20 хуу, а колхозчуларның күш-ажылының төлевири — 24 хуу өскен. Эмчилерниң, башкыларның, школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң кижизидикчилериниң ажыл төлевирин улгаттырган. Херегледиң ниитилел фондуларының күселиниң чоңгэ чиңгелделер болгаш төлелгелер бээри беш чыл дургузунда 1,4 катап улгаткан. Бараан саарылгазы 36 хуу, амыдыралга ачы-дуза чедирериниң хемчээли — 1,6 катап өскен. Албыктарның бүгү ниити ортумак өөредилгезинче шилчилге чуртта колдуунда доозулган, профессионал-техниктиг өөредилге черлериниң четкизи калбарган, ол өөредилге черлеринге ажыктар тускай белеткел-биле чергелештир, ортумак эртем-билиглиг база чедип ап турар.

«Бистиң бүгү чедиишкиннеривис болза ажылчын ангының, колхозчу тараачыннарның, интеллигенцияның, бүгү-ле эвилелдешкен республикаларның ажылчы чоннарының карак кызыл күш-ажылының, бүгү улустуң калбарган социалистиг чарышының түңнели» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде чугаалаан турар.

СЭКП ТК-ның төлевилелинде оңгу беш чылда айыттынган тургузукчу ажыл-иштиң чаа үе-чадазында ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун кажангызындан-даа артык улуг хемчээлдиг ындыплып, ажылчы чоннарның амыдыралы улам чаагайжыыр — деп, эш Мендуме уламчылап чугаалаан. Төп Комитеттиң төлевилелинде ниитилел бүдүрүлгезин бызыы-биле өөрин болгаш улам сайзыраарын, эртем-техниктиг депшилгеге холбашкан адырларны улам шалыпкын хөгжүдерин, кодээ ажыл-агый продукциязы болгаш улустуң кол херегтээр бараанарын бүдүрүп үндүрерин улам көвүдедирин, чоннуң амыдыралга хандырылга хевирлерин калбартырын көрүп турар.

Беш чыл дургузунда үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрери 35—39 хуу, ооң иштинде бүдүрүлгениң чепсек-херекселдери — 38—42 болгаш херектел чүүлдери — 30—32 хуу көвүдээр ужурлуг. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү үлетпүрге 30—34 хуу бедиир. Бүдүрүлгениң кол фондулары 1,4 катап көвүдээр.

Кодээ ажыл-агый продукциязын оңгу беш чылда бүдүрүп үндүрериниң хемчээли мурнундагы беш чылда турган деңнелинге бодаарга 14—17 хуу көвүдээр ужурлуг. Колхозтарга болгаш совхозтарга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 27—30 хуу бедиир.

Транспорттуң бүгү хевирлери-биле чүък сөөртүрүнүң хемчээлин 30 хуу, ооң иштинде автомобильдер-биле — 42 хуу көвүделирин планнап турар. Ниити ажыглалдың автомобиль транспорту колдадыр хөгжүүр болгаш ооң чүък дажыглаар хемчээлиниң немелде өзүлдези 45 хуу болур.

Чаа беш чылдың программазында социал-экономиктиг чаартылгалар чугула черни ээлеп турар. Херегледге болгаш мөөңнээшкинге ажыглаттынар национал орулга 24—28 хуу көвүдээр. Садыгны, чоңга ачы-дуза чедирип, хандырылганың бүгү хевирлерин, улус өөредилгезин болгаш кадык камгалалын улам ындаа хөгжүдүп, кижилерниң төлевилелде көрүп турар. Үрмектеп садар баразн саарылгазы 27—29 хуу улгадыр, ынчангаш амгы үениң эптиг-таарымчалыг магазиннерин көвүдедири, садыг черлеринге депшилгелиг аргаларны ажыглаары, чоннуң хандырарының бедик культуразын тургузары чугула. Чоннуң кижи бүрүзүнге оңаапшыр боттут орулга 20—22 хуу көвүдээр. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак ажыл төлевири 16—18 хуу немежир болгаш беш чылдың төнчүзүнге чедир айда 170 рубльден эвээш эвес хемчээлге чедер.

Чурттаганның болгаш социал-культура амыдыралының тудуглярын улуг хемчээлди-биле үргүлчүлээр. Оңгу беш чылдың дургузунда чурттуң чурттаглга фондузунга немелде тудуут 545—550 миллион дөрбелчин метр чедер. Дыка хөй школалар, эмнелгелер, санаторийлер, Культура ордулары, кинотеатрлар ажыглалга кирер.

(Уламчызы 2-ги арында)

Чурукта: партияның область конференциязының делегаттары (солагай таладан оң талаже) — Бай-Тайганың «Кара-Хөл» колхозта партком секретары А. С. Адыгбай, Мөңгүн-Тайгада «Мөген-Бүрен» колхозтуң даргазы С. К. Шыдыраа, Өвүрде «Торгалыг» совхозтуң директору С. Ч. Седен, Улуг-Хемде «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны А. Ч. Сендир-оол болгаш ол-ла ажыл-агыйның хойжузу А. Х. Сүүр-оол олар чапсар үезинде.

А. Зайцевтиң фотозу.

СЭКП Тыва обкомунуң пленуму

Партияның XVI область конференциязындан соңгуткан СЭКП Тыва обкомунуң бирги организастыг пленуму дүүн болуп эрткен. Аңаа организастыг айтырыгларны чугаалашкан.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретарынга болгаш бюро кежигүнүнге эш **Г. Ч. Ширшинни**, СЭКП обкомунуң ийиги секретарынга болгаш бюро кежигүнүнге эш **В. Н. Филипповту**, секретарьларынга болгаш бюро кежигүннеринге эш **Г. Н. Долгополовту**, эш **Д. К-Х. Ооржакты** соңгаан.

СЭКП Тыва обкомунуң бюро кежигүннеринге эштер: **Б. Ш. Долчанмаа, М. К. Мендуме, В. Б. Добромыслов, И. А. Ситяев, М. К. Шыырап, Т. Ч. Норбу, В. П. Суров** оларны соңгаан.

СЭКП Тыва обкомунуң бюро кежигүнүнге кандидаттарга эштер: **В. Е. Серяков, А. А. Ромашов** оларны соңгаан.

СЭКП обкомунуң чанында партийжи комиссияның даргазынга эш **Г. В. Ивановту** бадылаан.

Партия обкомунуң килдистер эргелекчилеринге: партийжи-организастыг ажылдар килдизиниң — эш **В. П. Суровту**, пропаганда болгаш агитацияның — эш **Н. Д. Ширипейни**, кодээ ажыл-агыйның — эш **М. Е. Абрамовту**, үлетпүр болгаш транспорттуң — эш **А. И. Пожидаевти**, тудугнуң — эш **И. А. Остапецти**, административ органнарның — эш **В. Д. Дорун-оолду**, эртем болгаш өөредилге черлериниң — эш **П. Т. Киселевту**, чиик, аъш-чем үлетпүрүнүң болгаш садыгның — эш **С. С. Танааны**, саң-хөө-ажыл-агыйның — эш **Н. Ф. Ишунинни**, ниити килдистиң — эш **О. Б. Бичени** бадылаан.

«Шын» солуннуң редакторунга эш **В. С. Шаравинни**, «Тувинская правда» солуннуң редакторунга **В. Л. Масловту** бадылаан.

* * *

Партияның область организациязының ревизия комиссиязының организастыг хуралы ол-ла хүн болган. Аңаа эш **Б. К. Будегечиевти** ук комиссияның даргазынга соңгаан.

АКТИВ ХУРАЛЫ

Дүүн республиканың партия-ажыл-агый активиниң хуралы болуп эрткен. Аңаа бүдүрүлгениң болгаш кодээ ажыл-агыйның удуртукчулары, специалистер, ажыл-агый болгаш партия, совет органнарның удуртукчулары киришкен. Актив хуралынга 1976 чылда республиканың ажылчы чоннарының социалистиг хүлээлгелерин хүлээн алган.

ИДЕГЕЛДИГ ЧОРУК МАГАДЫЛАЛДЫГ

Волганың автомобиль заводунуң бүдүрүп үндүрүп турары «ВАЗ-2101» деп чиик машиназынга күрүнениң Шынар демдээн ийиги удаа тывыскан. Аңаа катап ындыг шынзыдылганы тывсырының мурнунда дыка хөй белеткел ажылдарын чоруткан: ол автомобильдиң хевир-байдалын улам каас-чараш, таарымчалыг болдурарының хемчеглерин алган. Машинаның кузовхааржаа улам-на таарымчалыг, эптиг апарган болгаш мотордан үнер газ-хейниң хоразы эвээжеттинген.

Ол машина «ВАЗ-2101» деп чиик автомобильге күрүнениң Шынар демдээн база тывыскан. Ынчангаш «Жигулилерниң» дөрт хевирлеринде шуптузунда шынар көргүзүү — беш бүлүнүг демдекти чураан үндүрүп турар апарган.

(СЭТА-ның корр.)

ТОЛЬЯТТИ,
Куйбышев область.

АЖЫЛ-ИШТИҢ ДЕЛГЕРЕҢГЕЙ ПРОГРАММАЗЫ

(Төнчүзү Эгези 1-ги арында).

Долгандыр турар бойдус өнүлдерин камгалаар, оларны бодамчалыг ажыглап, катап тургузар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылгаш, боттандырып чорударынче СЭКП ТК-нын төлевилелинде улуг кичээнгейни салып турар. Бүгүде бойдус өнүлдериниң байдалын, оларның хирлениш-урелериниң чылдагааннарын хынаарынга эң болбаазыраңгай эртем-техниктиг дериг-херекселдерин ажыглаарын, хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн улгаттырарын, оларны сугнуң болгаш хат-салгынның үрегдээшкининиң салдар-халдавырындан, нийти кужурланышкындан, кургаашкындан, бүдүрүлге черлериниң суглары-биле хирлениш, урелериндеи камгалаар ажылды экижидерин ында айтып турар.

Чурттуң чеер талакы районнарының экономиктиг күчүлүг талалынын улам улгаттырарын, үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүреринге ук черлериниң ролюн бедидерин «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарында» айтып турар. Нефтинин, газты казарынга болгаш алюминийни бүдүреринге бүгү немелде өзүлдениң, хөмүр-даш казарынын немелдезиниң 90 ажыг хуузун, честиң—80 хуузун, целлюлозаның—45 хуузун, картоннуң—60 хире хуузун ол районнардан алыр ужурлуг.

Сибирьге оттулар чүгл үлетпүрүк, кара болгаш өңнүг металлургияның хөй энергия чарыгдаттынар бүдүрүлгелерин, химия болгаш нефть-химия, целлюлоза-саваын үлетпүрүн шапкын өзү-биле хөгжүдерин база көөп турар. Саян-Шушенск ГЭС-тиң баштайгы агрегаттарын ажылдадып эгелээрин, Саяннын алюминий заводунуң электролизиниң баштайгы корпустарын ажыглалга киирер чорукту хандырарын, Минусинск хоорайга электротехниктиг бүдүрүлге черлериниң комплекизиниң бирги ээлчээн ажыглалга киирерин төлевилелде айтып турар. Богучан ЦЭС-тиң тудуун эгелээр.

Эң чугула айтырыглар талазы-биле коммунистер, бүгү совет улус-биле сүмележип көөр дугайында В. И. Ленинниң чагыының улуг принцивин партияның алдарлыг чаңчылы апарганын илеткелчи чугаалаан. Партияның XXV съездинге СЭКП ТК-ның төлевилелин съездиниң ажыттынарынга чедир ийи ай бурунгаар парлаан болгаш бүгү партияның, бүгү улустуң чугаалажып көөр арганы берген. Совет кижилер, а ол ышкаш Совет Тываның бүгү чону, коммунистери ону чаңгыс үн-биле деткип турар.

Масса чонунуң политиктиг болгаш күш-ажылчы инициативазының улам улгатканының түңнелинде социалистиг демократияның амыдыралын тургузукчу кужу кайы хире улуг дээрин СЭКП ТК-нын төлевилелин чугаалажып көөрү көргүзүп турар.

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары бистиң партиявыстың бо төөгүлүг документизин изиг-биле деткиивишаан, улус ажыл-агыйының бүгү адырларында бар иштики курлавырларны болгаш аргаларны ажыглаар талазы-биле боттарының тодаргай саналдарын киирип турар. Күш-ажылчы коллективтер онгу беш чылдың баштайгы чылының үткүштүр пландарын, бедиткен хүлээлгелерин ап турар.

Кызылдың дааранылга фабриказының, № 3 АТБ-ниң, «Кызыл тудуг» эргелелинде С. А. Борбак-оолга, № 48 тудуг эргелелинде Р. Ф. Григорьевичке удурткан бригадаларның коллективтери 1976 чылдың үткүштүр пландарын алган. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи 1976 чылдың планын 6 хонук бурунгаар күүседир, пландан ажыр 7 муң тонна даг-дүгүн бүдүрер, комбинаттың ийиги ээлчээниниң күчүзүн нормада көрдүнгенинден бир ай бурунгаар шиңгээдип алыр, партияның XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир пландан ажыр 300 тонна даг-дүгүн бүдүрер деп хүлээнгенин алган. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазының коллективи мурнакчы саанчы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Алдын-кыс Моңгуштуң саналын езугаар онгу беш чылды дөрт чартык чылдарның дургузунда күүседир деп шиитпирлээн. «Хемчик» совхозтуң мурнакчы механизатору коммунист Шагдыр-оол Маадыр партияның XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир часкы тарылганың бүгү-ле белеткел ажылдарын доозарынче механизаторларны болгаш хову ажылдакчыларын кыйгырган.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшиниң кылганы партия обкомунуң отчеттуг илеткелинде болгаш делегаттарның саналдарында бистиң республиканың улус ажыл-агыйының эрткен беш чыл планының күүселдезин түңнеттинген болгаш ханы анализ бердинген. Оон-биле чергелештир беш чыл планының күүселдезинде четпестер демдеглеттинген болгаш республиканың экономиказын, культура тургузуушкунун моон-ыңай улам хөгжүдериниң сорулгалары айыттынган.

Онгу беш чылда республиканың кодээ ажыл-агыйының мурнунда туруп турар кол сорулга болза, кодээ ажыл-агыйның бүдүрүлгезиниң моон соңгаарты өзүлдезин хандырары, эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин база мурнакчы дуржулганы ажыглап, специализацияны болгаш концентрацияны улам боттандырып тургаш, мал болгаш чер ажылының ажыктыг чоруун бедидери болур деп илеткелчи демдеглээн.

Ону чедип алыры-биле тарылга шөлдерин калбартып, суггаттыг черлерни эки ажыглаар, малга быжыг чем-суурну тургузар херек. Черни мелиорастаарынга 41 млн. рубльди чарыгдаары көрдүнүп турар, ол дээрге тоску беш чылда турганындан бүдүн чартык катап хөй. Колхозтарга болгаш совхозтарга 15,5 муң гектар шөлге суггарылга системазын тударын болгаш чаартып кылыры көрдүнүп турар. 450 муң гектар одарларны суггатчыдар. Бо бүгү ажылдарны чурттуң капитал салышкыннарының күчү-биле боттандырар.

Колхоз болгаш совхоз бүрүзү чер ажылының культуразын бедидер, чер курлавырларын, ылаңгыя тарылга шөлдериниң хумагалыг болгаш ажыктыг ажыглалын хандырар ужурлуг. Онгу беш чылда тараа бүдүрериниң чылда ортумак хемчээлин 250 муң тонна чедирер ужурлуг бис. Республиканың чурттакчы чонунуң негелдезинге болгаш картофельге херегзелин бүрүн хандырар дээш ол культураларны бүдүрерин ийи катап көвүдедирин планда көрдүнген.

Малдың болгаш куштуң баш санын өстүрүп, уксаажыдылга база механизация ажылдарын экижидип тургаш, кодээниң ажыл-ишчилери эът, сүт, дүк бүдүрерин моон ыңай улам көвүдедир хүлээлгелиг. Ажыл-агыйларның боттарынга болгаш оларның аразынга бүдүрүлге специализастаашкынын улам хөгжүдүп тургаш, концентрастаашкынны бүгү талалыг боттандырары чугула. Аграр-үлетпүр болгаш ажыл-агыйлар аразының мал ажылының комплекстерин, механизастаттынган фермаларын тударын калбартып, амгы үеде бисте бар мал болгаш куш фермаларын чаа техниканы, технологияны ажыглаарынга дүүштүр эде дериири чугула.

Улус ажыл-агыйының планын езугаар 1980 чылда күрүнеге тарааа садарын 51 муң тонна, эътти—33 муң тонна, сүттү — 30 муң тонна, дүктү—3500 тонна чедирери көрдүнген. Ашияк малдарны интенсивтиг семиртир азырап база тускайжыттынган эът угланыышкынныг мал ажылын хөгжүдүп тургаш, эът бүдүрерин көвүдедир. Ооң-биле чергелештир малдың баш санын көвүдедириниң, хавак ажылын хөгжүдериниң, республикага чылыгы болгаш иви малды өстүрериниң талазы-биле улуг ажылдар планнаттынган.

Ынчангаш колхозтарны болгаш совхозтарны кайы-бир продукцияны холдады бүдүрер кылдыр тускайжыдарының талазы-биле улуг сорулгаларны шиитпирлээр апаар. Онгу беш чылда бирээзи-ле чылда 2500—3000 кг сүт бээр инигизи-биле 13 муң баш инектер турар комплекстерни ажыглалга киирер. Оон иштинде «Кызыл тараачын» совхозка 1200 инектиң, «УТКА 25 чылы», «Улуг-Хая», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарга 800-800 баш инекке комплекстерни тудар. Малды семиртир азыраарының комплекстерин база хейнү тудар апаар. «Саян» совхозка 3000 баш казыра азыраар тускайжыттынган комплекс тургузуптар. Хой азыраар комплекстерни тударын база-ла планнаан. Чижээлээрге, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Алдан-Маадыр» совхозтарга, «Искра» колхозка кабызынгадаа 2500 баш хой турар комплекстерни тудар. Ак-Довурак хоорайның чурттакчыларын сүт болгаш ногаа продукталары-биле бүрүн хандырар дээш «Барлык» совхозка сүт бүдүрер комплексти (800 инек турар), «Хемчик», «Барлык» совхозтарга ногаа өстүрер бригадаларны организастаар.

Кызыл хоорайның чоогунда суттунуп турар 12 муң баш хаван азыраар комплекстиң болгаш 30 муң дөрбелчин метр шөлдүг теплицаның, Кок-Тейге 270 муң дагаа азыраар комплекстиң тудуун доозуп, ажыглалга киирер.

1976—1980 чылдарда республиканың үлетпүрүнге чамдык чаартылгалар болур. Тургустунуп келген диспропорция үзүттаттынар, тускайжыттынган адырлар шапкын хөгжүүр. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээ, Элегес-Аксында хана материалдары бүдүрер завод, Кызыл-Мажалыкта эът комбинады, Кызылда керамзит-сай заводу болгаш хлеб дээрбе комбинады ажыглалга кирерге база «Тыва кобальт» комбинаттың, Кызылда мяш ажылдап кылыр заводтуң, дааранылга комбинадының болгаш оон-даа өске ажылдап турар бүдүрүлгелериниң күчүзүн долу ажыглап эгелээрге, үлетпүр продукциязы бүдүрериниң хемчээли улам өзер. Онгу беш чылда нийтизи-биле үлетпүр продукциязын бүдүрери 50—55 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү—35 хуу өзер.

Кол кичээнгейни даг болгаш тудуг материалдарының үлетпүрүн хөгжүдеринче угландырар, тудуг организацияларының база кодээ ажыл-агыйның продукталарын ажылдап кылыр бүдүрүлгелериниң материал-техниктиг баазазы быжыглаттынар. Чыл санында-ла хөмүр-даш тывыжын 765 муң тонна чедирери, демир-бетон кылыглар болгаш конструкциялар бүдүрери 2,4 катап, тудуг туүйбузун—3 катап улгаттырары, диниг материалдарын—50 хуу, культура-амыдыралдың болгаш бажың ажылынга херегләр бараанарын бүдүрерин 53 хуу өстүрери планнаттынган. Даанган бүдүрери үш катап өзер.

Тоску беш чылга деңнээрге геология-шинчилел ажылдарының хемчээли 1,7 катап улгадыр. Даг-дүгү, кобальт, мөңгүн-суу болгаш өске-даа үнелиг металлдарны шинчилеп тывары улуг кичээнгей салдынып турар.

Илеткелчи капитал тудугнуң сорулгаларынга тодаргай доктаагаш. 1976—1980 чылдарда республиканың улус ажыл-агыйынга капитал салышкыннарының хемчээли 60 хуу улгадыр. Ол дээрге тоску беш чылда шиңгээттингенинден 280 млн. рубль хөй боол турар. Тудуг материалдарын бүдүреринге болгаш тудуг индустриязын болгаш энергетиканы хөгжүдеринге база кодээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглаарынче улуг кичээнгей салдынар. Транспорт, харылзаа болгаш өске-даа адырлар шапкыны-биле хөгжүүр. Чурттаалга тудуунга 150 млн. рубльди, чырыдыышкын объектилеринге—15 млн. рубльди, коммунал ажыл-агыйга—17 млн. рубльди, кадык камгалалынга болгаш социал хандырылгага 6 млн. рубльди шиңгээдирин планнаттынган.

Онгу беш чылда Элегес-Аксының хана материалдар заводун, керамзиттиг сай заводун, Хову-Аксының дааранылга фабриказын, Кызыл-Мажалыктың эът комбинадын, Ак-Довурак хоорайга пиво болгаш сүт заводтарын, Кызыл хоорайга мяш болбаазырадыр заводту болгаш кидис идик кылыр цехти ажыглалга киирери эргежок чугула. Кызыл хоорайга мяш болбаазырадыр комбинаттың ийиги ээлчээниң болгаш хлеб заводунуң тудуун эгелээр.

Кызылдың пиво заводун болгаш эът комбинадын чаартып кылыры, электри дамчыдылгазының 1500 километр ажыг шугумнарын, оон иштинде Шушенское—Кызыл аразынга электри дамчыдылгазының шугумун — ЛЭП-220-ни тудары, кадыг шывыгдыг 400 километр ажыг автомобиль оруун тудары, Кызыл—Абакан аразында автоорукта Больше-Кебежскилеп ооп келир оруктуң болгаш өске-даа объектилериниң тудуун доозары көрдүнген.

1976—1980 чылдарда республикага нийти шөлү 700 муң дөрбелчин метр чурттаалга бажыңнарын тударын планнап турар, ол болза тоску беш чылда турганындан 245 муң дөрбелчин метрге хөй-дүр. Ол-ла чылдарда школа назынныг четпээн уруглар албан черлерин 3500 олутка, 12 муң өөреникчилер өөренир школаларны, 390 орунну эмнелге черлерин, 5000 олуттуг клубтарны ажыглалга киирер. Кызыл хоорайда канализация болгаш чылыдылга четкилериниң тудуун улам чыылаар. Туран болгаш Чадаана хоорайларга суг дамчыдылгазының болгаш канализацияның тудуун эгелээр.

Чаа Шагаан-Арыгны болгаш Саян-Шушенск ГЭС тудуунуң зоназындан көжүрер чурттакчылыг черлерни тударынга 130 миллион рубль ажыг капитал салышкынын берип турар.

Онгу беш чылда транспорттуң болгаш харылзааның кол сорулгазы — сөөртүлге болгаш харылзаа херекселдериниң талазы-биле улус ажыл-агыйының база чоннуң херегледин улам долуу-биле болгаш чогуур өйүнде хандырары. Чүък сөөртүлгелерин чедирерин болгаш чонунуң шимчээшкинин дүргедедири болур. Нийти ажыглал транспортунуң чүък сөөртүлгезиниң хемчээлин бүдүн чартык катап, агаар транспортунуң — 70—72 хуу, кемниң — 28 хуу көвүдедири планнаттынган. Пассажирлерни автомобиль транспорту-биле сөөртүрү 10—11 хуу, агаар-биле сөөртүрү— 42—44 хуу, кемнии-биле барык ийи катап өскен турар ужурлуг.

Абакан, Минусинск болгаш Черногорск хоорайларда турар чүък сайгарылгазының баазаларындан чүъктерни сөөртүрүнге автомобильдериниң эргилдезин дүргедедир төлээ с. аар чүък чудусуң транспорттуң тускай шимчээшкинин нептередири көрдүнүп турар. Кызыл болгаш чаа Шагаан-Арыг хоорайларга автовокзалдарны, Ак-Довурак болгаш чаа Шагаан-Арыг хоорайларга автотранспорт бүдүрүлгелерин, Кызыл хоорайга чиик автомобильдерниң техниктиг ажаалгазының станциязын туткулаары көрдүнүп турар.

Харылзаа херекселдерин улам ыңай хөгжүдери планнаттынган. Республика иштинге хоорайлар аразының харылзаа каналдарының саны көвүдээр. Сарыг-Сеп суурга болгаш Шагаан-Арыг хоорайга харылзаа белдирлерин ажыглалга киирген турар. Кызылга автоматтыг телефон станциязының хемчээлин ийиден ажыг катап өзер.

Онгу беш чылда чоннуң чагай байдалы улам бедиир, чоннуң херегледе бараанарынга негелделерин улам долуу-биле хандырар апаар. Күрүне болгаш кооператив садыынга күрүмектеп садар бараан саарылгазын 20—22 хуу, нийтиниң чемненилгезиниң саарылгазын — 16—18 хуу өстүрери, магазиннерниң, нийтиниң чемненилгезиниң бүдүрүлгелериниң четкизин улам калбартыры, садыг бүдүрүлгелериниң материал-техниктиг баазазын быжыглаары көрдүнүп турар. Чонга ачы-дуза чедирериниң хемчээлин 28—30 хуу, оон иштинде кодээге — ол бүдүн чартык катап өзер. Кызыл хоорайга амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелериниң комплекизин, чаа Шагаан-Арыгга амыдырал хандырылгазы комбинадын ажыглалга киирери планнаттынган.

Бүгү-нийти ортумак өөредилгени улам ыңай хөгжүдериниң болгаш сайзыраңгайжыдарының, чоннуң медицина хандырылгазын болгаш социал хандырылгазын экижидериниң, республиканың өөредилге черлеринге кадрлар белеткелин экижидериниң, культура албан черлериниң ажылының деңнелин бедидериниң программазын илеткелчи оон ыңай чугаалаан.

Республиканың школаларынга болгаш узаткан хүннүң бөлүктеринге өөреникчилерниң саны 13 муңга чедир өзер ужурлуг. Башкы институдунга болгаш училищезинге ийи муң хире башкыларны белеткээри көрдүнген Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда салбыры 1979—1980 чылдарда инженер дипломнуг баштайгы чүс кижи доозуп үнер. Беш чылдың дургузунда Тываның бүгү өөредилге черлери республиканың улус ажыл-агыйынга дээди болгаш тускай ортумак эртемниг чеди муң ажыг специалистерни бээр.

Чаа беш чылдың чылдарында ном үндүрүлгезиниң болгаш ном садыгының херзэн, чоннуң кино хандырылгазын улам экижидер, телевидениениң болгаш радио дамчыдылгазының улам ыңай хөгжүдери көрдүнүп турар. Кызылдың телетивүнге ийиги телепдение программазын киирери, кара-ак өңнүг кылдыр киргизер дериглелерни өңнүг кылдыр солуур, кыска чалгыглыг радиостанцияның күчүзүн улгаттырары, радио четкизин болгаш станция, дериглелерин чаартып кылыры планнаттынып турар.

Тыва АССР болза транспорт системазының кошкак хөгжүлделиг бооп турарындан экономиктиг көргүзүглер талазы-биле Чөөн Сибирьниң кожа крайларындан болгаш областарындан элээн хожудап турар. Транспорттуң республикада бар бооп турар кол хевири — автомобиль транспорту, улус ажыл-агыйының чүък сөөртүлгезиниң талазы-биле хереглелерин ам долу хандырып шыдавас болу берген. Тыва АССР-ге транспорттуң бүгү хевирлериниң комплекстиг схемазын ажылдап кылыр дугайында айтырыгны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга тургускан. СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң дилээ езугаар ССРЭ-ниң Күрпланының чаңында комплекстиг транспорт айтырыгларының талазы-биле институттуң ажылдап кылган схемазы биске ам кол айтырыг болу берген.

Онгу беш чылдың кайгамчык улуг сорулгаларын амыдыралга боттандырары Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарындан, республиканың партия органнарындан чогаадыкчы улуг кужененишкиннерни болгаш эрес-шудургу ажылдаары негээр. Министерстволар, ведомстволар, СЭКП-ниң хоорайкому болгаш райкомнары, хоорайкүүскомнар улус ажыл-агый планнарын күүседир ажылга бүдүрүлге талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алыры дээш бүгү-улусчу социалистиг чарышты улам делгеренгейи-биле калбартыр ужурлуг.

Партия, совет, профэвилел, ажыл-агый органнары социалистиг чарышты удуртурун болбаазыраңгайжыдар. Оон калбак нептеренгейин, түңнелдерин деңнештиреринче күштелдирер, мурнакчыларының дуржулгазын нептерелиг нептередир, күш-ажылда коммунистиг өзү-биле көөр чорукка кижизидеринге чарыштың ролюн улам бедидер хүлээлгелиг.

Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ниң «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң угланыышкыннары» деп төлевилелин өөренип болгаш чугаалажып уламчылап турары болза бүгү-улусчу ужур-дузалыг ол документиниң Совет Тываның ажылчы чоннарының изиг-биле, бир үн-биле чуулдугзуп көрүп турарын шагда-ла бадыткаан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ээлчеглиг XXV съездизин төлептиг уткуур дээш патриоттуг шимчээшкинин күштелдирген.

Тыва АССР-ниң коммунистери, бүгү ажылчы чоннары бистиң партиявыстың ленинчи Төп Комитединиң долгандыр улам сырый каттыжып, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң алдары дээш, СЭКП-ниң XXV съездизин чаа-чаа күш-ажылчы тиилелгелер-биле уткуур дээрзинге быжыг бүзүрелин илеткелчи илергейлээн.

ИЛЕТКЕЛДИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ САНАЛДАР

СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары Н. С. БОЙДУ:

— Тоску беш чылда бистиң чуртувус шиитпирлиг бурунгаар базымнарны кылган. А бо беш чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарын айыткан СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелинде чоннуң чаагай чоруу дээш партияның ээ сагыш салышкынынга бистиң районнуң ажыл-ишчилери өөрүп четтиргенин илередип турарлар. Төлевилелди чугаалажырынга 7 муң ажыг кижи кирипкен болгаш оларның 560-ы санал-оналын берип, онгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган.

Дөргүн сүт-бараан фермазының сураглыг саанчызы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Моңгуш Алдын-кыс беш чылдың онаалдаларын 4,5 чылда күүседирин, съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир ийи айның планын күүседирин хүлээнгени. А Чадаана автобаазазының чолаачызы эш Цибульский беш чыл планын 4,8 чылда күүседирин хүлээнгени.

Районга туүйбу бүдүрерин организастаар, тудуг материалдары-биле районну доктаамал хандырар, хөрзүннүң хаттан, суглан үрелир чоруунга удур хемчеглер алыр талазы-биле биске дузаларын дилеп турар бис.

Тожуда «Тоора-Хем» совхозтуң иви фермазының эргелекчизи А. А. КОКТЕГЕН:

— СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын ырак Тожунуң ажыл-ишчилери чуулдугзуп, изиг-биле деткип турар. Совет кижилерниң чаагай чоруу дээш партия, чазактың хүн бүрү сагыш салышкынының чайынналчак херечизи партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде айыттынган чүүлдер болур. Ону бүгү ажылчы чон-биле бир демей, бистиң ферманың ажыл-ишчилери ханы өөренип эгелээн.

Тожунуң бойдузу, оон девискээри ивини өстүреринге таарымчалыг. Бо үнелиг малды өстүреринге таарымчалыг байдалдарны сөөлгү чылдарда районда тургузуп турарынга ивижилер өөрүп турар. Оон тодаргай чижээ—ийи чыл бурунгаар иви өстүрер 3 фермалыг салбырны бисте тургусканы болур. Тожунуң анчылары күрүнеге 55 муң рубльдиң олууну дужааган. Ынчалза-даа ивини өстүрерин эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле ажылды эгелеп өөренип көөрү чугула. Ол ажыл талазы-биле кол хемчеглерни республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозу чорудар ужурлуг. Ынчалза-даа Тожунуң ивижилеринге оларның чедирип турар дузазы кончуг ээзэш деп чугаалаар ужурлуг мен. Ээзэш чарылдаалыг иви ажылын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле моон соңгаар биске улуг дуза чедирерин бо министерствонуң удуртукчуларындан, кол специалистеринден манап турар бис.

Бистиң иви салбырының ажыл-ишчилери бо чылын күрүнеге 650 центнер иви эъдин садар болгаш төрүүр 100 баш ивиге онаашпыр 90 анайны камгалап алырын хүлээнгени бис. Онгу беш чылдың төнчүзүнде ажаап турар ивилеривистиң баш санын 10 муң чедирер бис.

Хам-Сыра салбырының ивижилери мындыг дилег кылдылар: чурттуң соңгу районнарында иви ажылы сайзыраандыр, а оларның арга-дуржулгазын өөренип, бот-боттарывысче чалашсывысса кандыгыл—ол айтырыгны республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозу өөренип көөрү чугула.

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының директору Д. Б. БУЗУР-ООЛ:

— Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың национал политиказының ачызында республиканың экономиказы болгаш культуразы эрткен беш чылда бурунгаар херин базымнарны кылганын СЭКП обкомунуң отчедунда айытхан-дыр. Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда салбыры 1974 чылда ажыттынган. Ол—Тывада ийиги дээди өөредилге чери. Ам ооң ийи курузунда 420 студент өөренип турар, а 3—4 чыл эртерге оларның саны 1200 чедер.

Бо беш чылда бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидериниң, шынарының болгаш экономиканың айтырыгларын шиитпирлевишаан, студентилерниң өөредилгезин экижидери чедип алыр ужурлуг бис. Ону шиитпирлээрде чамдык ажылдарны кылыр ужурлуг.

Немелер чаа эртемнерни өөрениринге лаборатория баазазы херек. Дунзаалаашкынның, ээлдиринниң, тудуг материалдарының шенелдезинге, оон-даа өске темаларны өөрениринге 12 лаборатория негеттинип турар. Оларны кылырынга тудуг шөлү бисте чедишпес, а 200 муң ажыг рубльдиң өөредилге херекселдери складтарда чыдар. Ооң иштинде электроннуг санаалга машиналары база бар.

Амгы өөредилге корпузун алгыдар, саабырның объектилериниң тудуун 1976 чылда, а комплекс тудуун 1977 чылда эгелээр талазы-биле биске дузаларын СЭКП Кызыл хоорокомундан, хоорүүскомдан дилеп турар бис.

Бүгү курстарга 100 чедир башкы кадр негеттинер, ам бисте бары—30. А чаа курстар, деканаттар, кафедралар ажыттынарга, башкылар ам-даа херек. Оларны четчилеп алырынга чурттаалга бажыңнары, уруглар албан черлери негеттинер. Бо талазы-биле бистиң дилээвисти хоорүүском хандырып турарынга өөрүп турар бис.

Биске өөренир-биле районнан кээп эзжаан дужааган өөреникчилерниң математикага билии кошкак. Ол кол эртемни район школаларынга башкылаарын экижидери дарый чедип алыр херек.

Тыва респотребсоюзтуң баштаар чериниң даргазы Ю. С. КАТКОВ:

— Тоску беш чылдың планныг онаалдаларын күүседиринге херегел кооперациязының ажылдакчылары боттарының төлептиг үлүүн киирген-нер. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын декабрь 15-те күүсеткен, беш чыл онаалдазындан ажыр беш миллион рубльдиң бараанын саткан азы сески бешки чылдан 140 миллион рубль хөй. Нийтиниң чемненилге черлериниң, комиссиончут болгаш ном садыының бүдүрүлгелери планын күүсеткен. Парлалга кылгаавын садары 30 хуу өскен. Чиг-эттиң кол хевирлерин белеткээнин үш ай эрте боттандырган. Кодээ ажыл-агыйның чиг-эдин пландан ажыр 4,5 миллион рубльге, олуктү колдуунда үш миллион рубльге белеткээн—деп, оратор демдеглээн.

Беш чылда 16,7 миллион рубльдиң орулгазын алган, ол бүгү чедиишкин адырларны узүктелиишкин чок акшаландырарынга, материал-техниктиг баазаны калбартырынга дузалаан. Беш чылдың дургузунда 32 магазинни, 430 олуттуг столоваяны, 4 муң дөрбелчин метр шөлдүг складты туткан болгаш чаарты кылган. 250 ажыг кезек садыг болгаш техниктиг дериглелерин тургусхан, мал ажылдакчыларынга бараан болур 60 автолавканы алган.

Ынчалза-даа бар курлавырларны болгаш аргаларны ам-даа чедир ажыглавайн турар. Кооперацияның өнчү-хөрөнгизиниң камгалалы четпес. Бо айтырыгны шиитпирлээринге партия, совет, административ органнарының хой-нийтиниң доктаамал дузалажыы негеттинип турар. Бараанныр берип турар коллективтерге хомудал база бар. Кызылдың дааранылга фабриказы чагыгларны доктаамал күүсетпейн келген, ооң шынарын экижидер дээш хемчеглер албайн турар. Чамдык хлеб заводтары кудуу шынарлыг продукцияны берип келген.

Тудуг материалдары биске чугула херегелеттинип турар. Республиканың Министрлер Чөвүлели болгаш Күрплан тудуг материалдары ылаңгыя туүйбу, чыып эптээр демир-бетон кылыглары тускайлап бээр эрганы дилеп тывар ужурлуг. Транспорт талазы-биле байдал дыка бергедээн. Респотребсоюзка автомашиналар бээрин удурулчу дилеп турзувусса-даа, түңнели чок.

Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозтуң механизатору, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады М. Л. СИТНИКОВ:

— Чаа беш чылда чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының дугайында партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин бистиң колхозтуң ишчилери сеткил ханышкын-биле хүлээп көрүп турар. Партияның планнары бистиң планнарывыс, ынчангаш ону амыдыралга боттандырары коллективе, кижи бүрүзүнүң үре-түңнелдиг харыысалгалыг ажылындан хамаарыжыр деп, ол чугаалаан.

Бистиң совхозтуң малчыннары болгаш чер ажылдакчылары боттарының бүгү курлавырларын санап көрген, беш чылда чаа бедиткен хүлээлгелерни алган. Колхозчулар чүгле бо чылын күрүнеге 3700 тонна тарааны, 210 тонна эътти, 560 тонна сүттү, 155 центнер дүктү садар. Бо саннар пландан көрдүнгенинден хөй.

Бистер черни ажыл-агыйжы өзү-биле ажыглаар талазы-биле четпес ажылдап турар бис. Куруктурулга андарылгазы тарылга шөлүнүң үнүш-дүжүткүрүн бедидер турда, бистиң ажыл-агый анаа ээзэш черин берип келген азы 17-19 хуу болуп турар. Оон түңнелинде чамдыс ол-ла культураны дөрт-беш чыл тарып кээр, дүжүдү куду болур.

«Шекпээр» совхозтуң хойжу бригадазының бригадири К. Б. МӨНГҮШ:

— Планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни боттандырар дээш бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери эрткен беш чылда багай эвес ажылдаваннар. Оон түңнелинде мал бажы өскен, мал продукталарын бүдүрери көвүдээн. Бо талазы-биле парткомнуң организакчы ажылы улуг ужур-дузалыг болган. Партияның ажылчы чоннарының кижизидилгезинче, дааңдырган ажыл-херек дээш харыысалгазы бедидеринче сагыш салган болгаш социалистиг чарыштың дээштиг бедээн.

Оон-биле чергелештир бисте дыка хөй курлавырларны чедир ажыглавайн турар. Эрткен чылын чүс башка онаашпыр чүгле 75 хураган, 65 өшкү алган бис. Багай ажааладыны, чедирер болгаш сорлаар чорукту ужуулдан малдың хораныкы улуг. Малга чем белеткели четпес, ол чүгле херегелдиң 30—35 хуузун хандырып болур. Ынчангаш ажыл-агыйларга быжыглаан черлерни таарыштыр эде көөрү чугула. «Дөң-Терезин» совхозка хамаарыжыр турар Ак деп черде мал одарын биске бээрин күзээр бис. Ол ышкаш чоо ажылынче, ылаңгыя суггарылгаже сагыш салза чогуур. Эрткен чылын суггаттыг черлерден эки дүжүттү өстүрген бис, ол чүл дээрге мал чеминиң бүдүрүлгезин улгаттырар арга бар-дыр. Совхозтуң девискээринде тулаалыг черлерни кургадыр айтырыгны шиитпирлээри чугула, ол мал чеминиң баазазын быжыглаарынга дузалаар.

Чаа беш чыл планының талазы-биле СЭКП ТК-ның төлевилелин чуулдугзунуп деткивишаан, бистиң бригаданың коллективи бо чылын төрүүр чүс баш хойдан 90 хураганы, хойдан-на 2 кг. дүктү кыргыырын хүлээнгени.

Тываның кодээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының саанчызы Л. С. МОМБЕЙ-ООЛ:

— Эрткен беш чылда бистиң ажыл-агыйның ишчилери ээзэш эвес чедиишкиннерлиг болган. Мыйыстыг бода мал 500 башка, хой 5600 башка өскен, тараажылар база чедиишкиннерлиг болганнар. СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш чарышка киришкишаан, бистиң ферманың коллективи күрүнеге сүт садарының эрткен чыл планын декабрь 16-да күүсеткен. Мал продукталарын күрүнеге садарын болгаш чаа тез алырының ийи ай планын съезд ажыттынар хүнде ажыр күүседирин шиитпирлээн бис.

Чаа беш чылда бистиң шиитпирлээр ужурлуг айтырыгларывыс хөй. Мал ажылының курлавырларын ам-даа четче ажыглавайн турар бис. Мыйыстыг бода малдың, хойнуң кызыраар чоруу ам-даа уламчылавышаан. Малдың аарып, өлүп хораар чоруу хөй. Сүт-бараан фермазында хол-биле кылыр ажылдар ам-даа хөй, ынчангаш тускай комплексти тудары хүннүң негелдези апарган. Ажыл-агыйда кадрларның ажылдан үнер чоруу хөй, чүге дээрге чурттаар чер-биле хандырылга четпес. Ынчангаш ажылчыннарга чурттаалга тудуунче сагыш салыры чугула.

Кызылдың № 1 АТБ-ниң чолаачызы, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады А. И. ГАЛАЙКО:

— Бистиң коллективтиң чолаачылары болгаш септекчилер онгу беш чылга эки ажыл-херектерлиг ужурашкан. Автотранспорт бүдүрүлгези чүък сөөртүрүнүң талазы-биле беш чыл планын октябрь 20-де күүсеткен. Даалгага немештир чолаачылар 86 муң тонна чүъкту сөөрткен. 110 чолаачы хууда беш чыл планын хуусаа бетинде— дөрт чыл алды айда дооскан. Күш-ажылга эң бедик көргүзүглерни коммунистер М. Ф. Демин, Р. П. Захаров, Ю. Н. Зюзин чедип алган, олар календарлыг үени колдуунда ийи чыл мурнай берген.

Партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелин чугаалажып көргеш, бистиң коллектив чаа беш чылдың бирги чылында бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Бүгү көргүзүглер талазы-биле чыл планын декабрь 29-та күүседирин шиитпирлээн. Пландан ажыр муң тонна чүъкту сөөртүр. 200 муң тонна-километрни ажылдап кылыр. В. С. Арчумаевке удурткан бистиң бригадавыс беш чыл даалгазын 4 чыл 8 айда күүседирин хүлээнгени.

Бүдүрүлгеде чамдык четпестерни өй шаанда чайлаткан болза, оон чедиишкиннери моон-даа хөй болур ужурлуг. Артык кезектер четпезинден, сваршыларга чүдүрүлге болгаш дужурулге саадап турарындан, оруктуң багайындан дыка хөй чүүлдерин чидирип турар бис. Орукка чоруп турар чолаачыларның чемин экижидери база чугула. Чолаачылар болгаш септекчилер чурттаар бажыңнар, ясли-садтарга уругларын тургузар талазы-биле айтырыгларны хейү-биле тургузуп турар. Партия, совет органнар бо бүгү айтырыгларны чогумчалыг шиитпирлээрин күзээр бис.

Кызылдың дааранылга фабриказының даараныкчызы Р. Т. СУМБАА:

— Тоску беш чылда бистиң коллектив ээп быжыккан. Чаа бажыңче киргенивис ажылдаарынга таарымчалыг болган, ол ышкаш механизацияның калбаа-биле ажыглааиындан бүдүрүлге планын эки күүседир аргалыг болган бис. Онгу беш чылдың планнарын чедиишкинниг күүседиринче бо бүгү бисти сорук киирип турар. Чыл планындан ажыр 25 муң рубльдиң продукциязын бүдүрерин шиитпирлээн бис. Съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир ийи айның планын күүседир деп социалистиг хүлээлгевис күүсеттинер дээрзинге бүзүрээр бис, чүге дээрге чаа беш чылды эки эгелээнивис. Бистиң хөй-хөй даараныкчыларывыстың күш-ажылчы чедиишкиннери ону бадыткап турар.

Чаа беш чыл шынарның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылы. Бистиң коллектив бо үт-

(Төнчүзү 3-кү арында).

ИЛЕТКЕЛДИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ САНАЛДАР

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары Д. С. ДАНЗЫН-ООЛ:

— Партияның XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка кириштинээн, районнуң ажыл-ишчилери күш-ажылчы чаа чедиишкиннерни чедип ап турарлар. Чурттуң болгаш партияның амыдыралында тергиин болуушкунга аалдар болдурун, күш-ажылчы коллективтер бедиктен социалистиг хүлээлгелерни ап турар. Эрткен беш чылда чамдык чедиишкиннерлиг болган бис, ылаңгыя куру-лавмышкын-биле ажылдап турар. Аныяк ажылчыннарның кижизидилгезин, оларның мергежилин бедидеринче улуг кичээнгей салдывыган. Бистиң дагдыныкчыларывыс бо талазы-биле улуг ажылды чорудуп турарлар.

Ындыг-даа болза бистиң чогумчалыг ажылдаарывыска шаптыктап турар четпестерни айтырбайн барып болбас. Биске материалдар бээрин саадады бээр таварылгалар бар. Оон уламындан станок, дериг-херекселдер бүдүн ажыглаттынмайн турар болгаш чүгле 1,5 өлчегдиг ажылдап турар бис. Ажылчын кадрларны быжыглаарының онза чугула боол турар общежитие, чурттаар бажыңы, уруглар садызы ышкаш тудугларны дүрген тударын шиитпирлээри чугула.

неге тараа садарының планы 139 хуу, сүттүү — 103 хуу күүсеттинген. Продукция бүдүрериин көвүдедириниң курлавырларын районда чедир ажыглавайн турар. Малдың өлүп хораарын чорууундан база чаңы төлдү чедир азырай турарындан мал бажын өстүрериниң планы күүсеттинмээн. Оон чылдагааны — ажыл-агыйжы удуртулганың планнар болгаш хүлээлгелер күүседилгезин дээш негелдениң кошкаады. Ук четпестерни партия организациялары ханы анализтеп көрген болгаш оларны чайладырының хемчеглерин айтып алганнар. Ажылчы чоннарның ортузунга партийжи-организастыг ажылды күштелдирерийнче онзагай кичээнгейни салыр апаар. Ону эки организастап турарының чижектери бисте бар. «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазының коммунистери ажыл-херекти эки башкарып, боттарының мурнунда сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээриниң түңнелинде коллектив тоску беш чыл планын хуусаазындан эрте күүсеткен.

Чаа беш чылда районнуң мурнунда улуг сорулгалар салдынган. Оларның эң-не колу — мал ажылын улам шыңгай хөгжүдери. Бистиң районда мал чеминиң баазазының байдалын барымдаалап, районга чартык каргын дүктүг хой ажылы-биле чергелештир бедүүн дүктүг хой болгаш өшкү өстүрерин сайзыратса эки деп санап турар бис. Чавыс дүжүттүг берип турар тараа культураларының шөлүн ээжеңедир айтырыгны шиитпирлээри чугула. Шак ынчан бис мал чемк культураларны тарыырын көвүделир аайк бис, ол ышкаш мал ажылының херээлелин хандыртынар. Район тудуг талазы-биле улуг бергелерге таваржып турар. Бисти КМК тургузар болза эки, ол тудугну дүрген чорударынга идээт болур.

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунда хойжу бригаданың бригадири И. С. ДАНЗУРУН:

Бедик сагыш-човуурлуг болгаш хүлээнген ажыл-херек дээш харыысалгалыг болур чорук пландарны болгаш хүлээлгелерни күүседириниң чугула магадылалы дээрзин кижи бүрүзүнге билдингир. Партия организацияларының кижизидиглиг ажылы оларга угланган турар ужурлуг.

Ажыл-агыйның кол адыры — хой ажылы сээлгү чылдарда багай хөгжүп турар. Хой ажылының колдуунда улуг назылыг, харын-даа назылап кырый берген кижилер ажылдап турар. Бо адырже аныяктар ажылдап кирбейн турар. Ол билдингир. Колхоз баштаар черни хойжуларның ажылдаарынга, амыдырал-чурттаалгазынга таарымчалыг байдалды тургузарынче ээзиш сагыш салып турар. Партия организациязы оон-биле хамаан, ажыл-агыйның кол адыры — хой ажылын хөгжүдериниң пландарын күүседирин хандырарынче ээзин күжениишкинин үндүрүп турар.

Бо чүнерде партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин колхозта идепкейлиг-биле чугаалажып, ону боттандырар дээш бүгү күжүн үндүрүп ажылдаарын илергейлеп турарлар.

* * *

Санал берген делегаттар оңгу беш чылда чурттуң улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының дугайында партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин бир эп-сеткилдиг чугаалажып илергейлээн, совет кижилериниң амыдыралының сайзыралының ажылчы чоннарның материалдыг чаагай чорууң улам шыңгай көдүреринин, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының оруктарын айтыпканын демдеглээннер.

Конференция партияның XXV съездизинге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының дугайында» СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажырынга деткээн, республиканың ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң чаа көдүрлүүшкүнүнүң сорулгаларын айыткан, оңгу беш чылдың онаалдаларын күүседиринге Совет Тываның ажыл-ишчилерин төлептиг салымынзыннарын киирер дээрзинге бүзүредии илергейлээн доктаалды бир эп-сеткил-биле хүлээп алган.

Оон соонда конференцияның делегаттары СЭКП-ның областы комитедини, партияның областы организациязының ревизия комиссиязын чаа составын, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге делегаттарны соңгаан.

Партияның XVI областы конференциязы бодунуң ажылын оон-биле доозган.

Кыштаглаашкын чоруп тур

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ХҮННЕР

1. АЛДЫНЫП ТУРАР ХЕМЧЕГЛЕР

«Шекпээр» совхоз — Барыын-Хемчик районда база бир улуг ажыл-агый. Совхозтуң экономиказының кол адыры — мал ажылы. Амгы үеде совхозта 28 муң пээр, 4 муң ажыг бода мал кыштаглап турар.

Ында мал оолдаашкынын ам массалыы-биле эгелээн. Совхозтуң удуртукчуларының кол кичээнгейи малдың төлүн мелдэ камгалап алыр, кыштаглаашкынны, хүр-чагай, организастыг эрттирериниче угланган. Сээлгү 2—3 чылда болган кадааштыкчының уржуунда совхозтуң девискээринге оът-сиген хирелиг үнген, мал чеми белеткээрин планы ыракта күүсеттинмээн. Ынчангаш совхозта ам бир бергедээшкин болдуруп турар чүве — кыштагларның чамдызында оът-сигенниң товуу турары болур. Бо бүгүнү совхозтуң дирекциязы өөренип көрген болгаш ол талазы-биле немелде хемчеглерни ап турар. Күстен бээр 12 чаа кыштагны тудуп, чамдык эрги кыштагларның кол септелгезин кылган. Чаа кыштагларны колдуунда моон мурнунда оларларын ажыглавайн турган черлерде — Актың Узун-Сайырда, Кара-Сугда, Ак-Аскырда, Доруг-Аскырда, Алаш хемниң чоогунда болуп турар. Ам-даа дөрт хире курлавыр кыштагларны тудары, олче бергедээн малчыннарны көжүрери көрдүнген.

Совхоз төвү Биче-Тей суурнуң чанында эмнелге-санитар пунктузун тургускан, ында ам 200 хире малды түскай эмнеп турар. Малчыннарда ам мал чеми бүрүнү-биле четкен. Малга чем курлавырын көвүдедири-биле Хакасияның Таштып районундан 100 тонна саванны сөөртүп алган, ам-даа 90 хире тоннаны сөөртүрү арткан.

Малчыннарга сиген, саван, одаар чүүлдер чедирер түскай техниканы быжыглаан. Малчыннарның амыдыраа-чурттаалгазын экижидер талазы-биле чамдык хемчеглер база алдынган. Кадарчыларда сакманчыктерни четчири-биле быжыглаан, оларга түскай хептерни база бергилээн.

2. КАТКЫЛЫГДА ААЛДАР

Каткылыг Биче-Тей салбырында хойжу бригаданың кол кыштаар чери ол. Бир дугаарында совхозтуң мурнакчы хойжузу Моңгуш Мынчааның аалынга чеде бердивис.

— Бо кадарны немелде кыштагла чаа көжүп келген кижи чүве — деп, совхозтуң партком секретары М. Кара-Сал баштай таныштырды.

Кадарчы хоюнуң кажаазының иштинде чаш хураганнар кажаазынче чырык кирер соңгажыгаш кылгаш тур. Херээжен улус хой чемгерген.

— Чаа кыштагны болум чылыңнап, септеп тур мен. Кыжын чаа кажаага кээрге өдек дон болур чүве-дир. Ам кажаа иштинче кургаг өдекти урүп, барык бүрүн септеп алдым — деп, хойжу чугаалап эгеледи.

Шынап-ла, хойжу күш-ажылчы, кызымак кижи дээрзин дораан эскердивис. Каш хонуктарда кажааны септеп, кылып алганы чамдык хойжуларның эрги кыштагларындан дээре болду.

Хойжу эрткен чылын чүс баш хойдан 115 хураганы камгалап алган. А бо чылын база-ла оон эвээш эвес алыр хүлээлгени алган. Чаа коданнга кээрге, хою бүрүн төрүп эгелээн. Байдалы эки. Ам төрээн 104 хоюнуң хураганнары онза менди. Ажыл-ишчи кадарчы кыштаамын чоогунуң оъдун камнап, таарыштыр оъткарып турар дээрзи билдингир болду.

Кожазында кадарчы Ооржак Ыдыктың аалында кезек улус кажааның көржениин коптарган, хайныышкынныг ажылдаан турлар. Хойжунуң кажаазының иштинде база-ла 30—40 хире чаш хураганнар бар болду.

— Ниити байдалывыс эки-дир. Малдың одарын шыч, эки организастаарынче кол кичээнгейни салыр бис — деп, хойжу чугаалап-дыр.

Кырлаң ажарга-ла — кодан. Кодан бүрүзүнде кышкы ажыл-иш хайныпкан. Кажааларда чаа төрээн хураганнарның мыт-диңмиди бир аянны болдуруп турар. Кадарчыларның ачиестери шак бүрүзүнде хураганнар-биле немежип, хүн бүрү олча көвүдээн. Аныяк кадарчылар Ооржак Успуң-Дегбы кадайы Александра «бөгүн 13 хураган олчалыг болдувус», деп, өөрүшкүлүг дыңнадып орлар.

Каткылыгның кыштагларын кезип чоруп турган, чымышыныг ажыл-иш хайнып, кадарчылар омак-хөглүг чурттап олурар дээрзин эскердивис. Кадарчыларда мал чеми бар, чамдык арын-баксыраш турар малдарны аңгы уруп, немелде чемнерин берип турар. Каткылыгның хойжу бригадазы бо чылын эрткен чылдан кудуу эвес көргүзүгнү чедип алырын аазап ниити бригада чүс баш хойдан 90 хураганны, бир хойдан 2 кг дүктү алырын хүлээнгеннер. Хойжуларның хүлээлгези күүсеттинер дээрзин оларның ажыл-херектери бадыткап турар.

3. ЫРАКТА КЫШТАГЛАР

Ак биле Алаш — совхозтуң кол одарлыг черлери ол. Бо девискээрлерде «Дөң-Терезин», «Алдан-Маадыр» совхозтарның хой малы база бар. Ук совхоз моон одарлыг черлерин кыжын, чайын кады ажыглап келген. Шекпээржилер бо чылын база-ла чаа кажааларны туткулаан. Ажыглаттынмайн турган черлерни ажыглаары ооп.

Эртенгииниң он шак үезинде Алаштың Оруг-Кыдыында кадарчы Ооржак Чечыл-оолдуң аалынга чеде бердивис. Кадарчының кадайы сакманчыктер-биле чаш хураганнар эмзирген, дуу үрээзиниг туруп тур. Мында база-ла 60 ажыг хой төрээн, хураганнары менди. Кодан хойнуң ниити күш-ажылы эки, мал чеми бар.

Актың Узун-Сайыр Шаалданкы кыштаг орнунда ам совхоз үш кажааларны тудуп, үш кодан хураганнарны тургускан. Кыштагларда мал чеми бар. Мында арай арын-баксыраш турар 30—40 хире дөтпе хураганнарны аңгы уруп алган тургузу азырап турар. Кадарчыларга ыяш сөөртүп бээр бир тракторну быжыглаан. Мында оът-сиген өске черлерге бодаарга эки үнген.

Баян-Колда сарлык кадарчыларында байдал база-ла эки. Ниитизи-биле мында 450 ажыг сарлык кыштап турар. Одар талазы-биле арай кызыы болза-даа, кадарчылар ону таарыштыр кадарып турар. Ак биле Алашта хар бо чылын чуга, оът-сиген чүгээр, малчыннарның байдалы эки, кышкы күш-ажыл база-ла хайнышкынныг чорупп турар.

4. СӨГЛЭЭН СӨС — КЕРТКЕН ЫЯШ

Совхозта кыштаглаашкынның байдалын көрүп, ажыл-ишчи кижилер-биле чугаалажып, амыдырал-чурттаалгазын сонуурган көрдүвүс. Ужурашкан кадарчыларывыс бисче ажыл-ижинде шаптыктап турар чүүлдерни илередип, бо талазы-биле боттарының бодалдарын илередип турду. Шынап-ла, совхозта кыштаглаашкын ниитизи-биле чүгээр эртип турза-даа, чамдык шиитпирлээр ужурлуг азы чедир кылдынмайн турар айтырыглар эвээш эвес.

Сүт-Кажаа сүт-бараан фермазының эргелекчизи Сарыглар Назын-Байыр болгаш Каткылыгның малчыннары автолавка келбээнинге улуг хомудап турду. Оларның чүс чылгы чурттакчылыг фермага бичии садыг ажыдарын дарый шиитпирлеп көөрүн күзеп турары черле чөп. Хойжу Моңгуш Бойду-Сады болгаш сарлык кадарчылары Актың кижи эмнелгезинниң чанында кымыл-буланы, чунар-бажыңны эдептеп, дергиш, ону малчыннарның кижээлдээр, хурал-суглаа эрттирер төвү болдурарын дилеп турду. Каш чыл бурунгаар мандаа шынап-ла, эки кызыл-булуң турган. Ам ол уттундурган. Мында хой малчыннарлыг «Шекпээр», «Дөң-Терезин» совхозтарның удуртукчулары ону чаарты кылыры-биле дарый өөренип көөрү чугула. Ол ышкаш Актың малчыннарының бир хомудап турар чүүлү — мында түскай почтаның кижи тургуспааны, малчыннарның солун-сеткүүл албайн турары болур.

Чамдык малчыннарда дус, керосин, лампочкалар чедишпес, хураганнарга бээр кургаг сүт, сарыг шай чок. Каткылыгның малчыннарында чамдыкта суг үзүктелир бээр таварылгалар бар. Совхозтуң, районнуң мал эмчилери ховар аалчылар болуп турарынга кадарчылар хомудап турар. «Кадарчыларның бүгү-ле күзел хомудалдарын чоокку хүннерде шиитпирлээс, бүгү-ле хемчеглерни алыр бис» деп, совхозтуң партком секретары база директору малчыннарга аазаан.

Х. МОҢГУШ.
«Шынның» корреспондентизи.

ШЫНАРНЫҢ БЕШ ЧЫЛЫНГА МАГАДЫЛАЛ

Москваның Владимир Ильич Ленин аттыг электромеханиктиг заводунда СЭКП ТК-ның XXV съездиге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының» төлевилелин манбаа-биле чугаалажып чоруп турар.

Коммунистер Н. В. Метелкинниң И. Г. Амосовтуң болгаш Н. П. Кузнецовтуң баштааны дарганнарның, токарьларның болгаш электчи-слесарьларның үш бригадазы «Шынарның беш чылынга — ажылчыннарның магадылалын бээр» деп кыйгырыгны салганнар. Ол эгелээшкинниң кол-ла сорулгазы: электри моторларын шуткуп, мударындан эгелээш, ону шуут белен бээрүнгө чедир бүгү адырларның бедик шынарлыг бээрүн доңузу-биле хандырары боол турар. Ажылчыннарның магадылалдыг бригадаларын тургузар чорук күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн, күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырынга идиглиг болур.

ЧУРУКТА: эгелээшкин кылган бригадаларның бирээзи. Солагай талада оң талаже: токарьлар Н. Савинов, И. Амосов (бригадир), Л. Семченко болгаш В. Семин олар.

В. КУНОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

УЛАМ СОРУК КИРГЕН

«Партияның XXV съездизин төлептиг уткуур талазы-биле социалистиг чарыш дугайында» СЭКП Тес Комитединиң доктаалын Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң ажыл-ишчилери бедик көдүрлүүшкүн-биле таныжып, бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киржир ниит күзелин илередип, ону хойжу бригадаларга, сүт-бараан фермаларынга, тудугжулар, механизаторлар ортузунга чугаалажып көргеннер. Аңаа хей-аът кирген колхозчу ишчилер чүгле тоску беш чылдың эвес, а 1975 ажыл-агый чылдың чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерлиг доосканнар.

Колхоз күрүнеге тараа садазының беш чыл планын 111 хуу күүсеткен. Эрткен беш чылда ажыл-агый 3250 тонна тараа садар планын 3625 тонна кылдыр боттандырган. Күрүнеге 1250 тонна сүттү дужаар турган 1312 тонназын, ол ышкаш 144 тонна дүк садар планын 153 тонна кылдыр, 926 тонна эът дужаар турган оңу чүс дуу кылдыр күүсеткен.

Ындыг чедиишкин күш-ажылчы болгаш политиктиг бедик көдүрлүүшкүнүң түңнелинде чедип алдынган. Ында чүгле саанчыларның, хойжуларның, механизаторларның эвес, харын бүгү колхозчуларның шудургу ажыл-херээ, кызымак чоруу илергейлеттинип турар. Борта бир дугаарында коммунистерниң ролю улуг болган. Колхозта партия комитеди, оон эге организациялары бар, тиикии даалганы коммунист бүрүзүнге берип, идепкейлиг болгаш кижилер-биле ажылдап билир, арга-дуржулгазы байлак коммунистерни түс-түс участоктарга быжыглаап. Олар боттарының харылзап турар черлеринге күш-ажылдың сагылга-чурумун, ажыл-иштиң бүдүмүрүн, кылган чүүлдерниң шынарын хайгаарап, хынап турарлар. Ажылды мындаар организастаашкынның ачызында колхозка 7 хойжу, 8 саанчы, 19 механизатор болгаш чолаачы хууда беш чыл планын күүседип алыр аргалыг болган. Ылаңгыя Моңгуш Лүндүп Удурткан Арыг-Бажы сүт-бараан фермазы сээлгү, ийи чылдарда сүт бүдүрериниң болгаш ону күрүнеге садарының хемчээлин дыка улгаттырган. 1974 чылда ферма бир инектен 1460 кг сүт саап алган болза, 1975 чылда 1680 кг сүттү саткан. Фермада хууда беш чыл планын күүседипкен саанчыларга Моңгуш Анай-Хаак, Валентина Доңгак, Саая Чочак, Моңгуш Хурагачык, Татьяна Моңгуш, Моңгуш Күзенциаа оларны хамаарыштырып болур.

Ферма инектерни тургузу азырап турар. Малга бедүүн чемнер ылбырады хайындырып бээр кормоцех ажыглалдакирген. Малга ындыг чемни берип эгелээниниң түңнелинде сүт саалдазы немежип турар. Моон мурнунда хууда күрүнеге 820 кг сүт саап турган болза, ол ам бир тонна чедип турар болу берген. Ам сүт саалдазының талазы-биле ферма районда ийиги черде. Ында 110 инек төрээн. Оларның бызаалары шупту менди.

Бир ай бичии ажыг болган СЭКП-ның XXV съездизин ажыттынар. Колхоз, совхоз болгаш күш-ажылчы коллективтер бүрүзү ону төлептиг уткуур сорулганы салыр, бедиктен хүлээлгелерни ап турар. Съезд ажыттынар хүнге «Искра» колхозтуң ажыл-ишчилери бирги кварталдың даалгазын — күрүнеге 56 тонна сүт, 28 тонна эът садарын күүседир сорулганы салганнар. Ам колхоз 8 тонна сүттү, 9 тонна эътти күрүнеге саткан.

Съезд ажыттынар хүнге чедир колхозтуң ниити хоюнуң 80 хуузу оолдаар. Ам бедик төрүүр хойнуң 40 хуузу оолдаан. Ниитизи-биле 2356 хой төрээн, оон 2376 хураганны алган.

Бо чылын колхозтуң хою 52 кодан кыштаглап турар. Кодан бүрүзүнге чылыг суугу чедирип турарын чурумчуткан. Хойжу турлаг бүрүзүнде саваш сиген, дус четкир. Ол ышкаш комбикорм-биле суглаш төрээн хойларга доктаамал берип турар.

Колхозта эки ажылдаар хойжу бригадалар бар. Орта Моңгуш Дамбаа удурткан Чодураа хойжу бригада хамаарышар. Ол бригада эрткен чылын 100 хойдан-на 96 хураганны камгалап алган, хой бүрүзүнден-не 2,2 кг дүктү кыргаш, күрүнеге дужааган. Бригадада ажыл-ишчи, төлептиг кижилер эвээш эвес. Хойжулар Ооржак Севильбаа, Ооржак Алдын-оол, Оңдар Алдын-оол, Моңгуш Шевек-Кара, Оңдар Даннан-оол, Хомушку Доңур-оол боттарынга алган хүлээлгелерин чылдың-на ажыр күүседип, колхозтуң экономиказын быжыглаарынга эвээш эвес үлүүн киирген. Ол бригаданың күрүнеге дужааган 1000 ажыг хоюнуң бирээзи-ле 45 кг-дан куду эвес деңзилиг болган. Олар ам партияның XXV съездизин төлептиг уткуур талазы-биле халбарган социалистиг чарышта идепкейлиг киржип турарлар.

Эрткен тоску беш чылда Саая Очур удурткан Чаңгыс-Хадында хову-трактор бригадазы күрүнеге 2100 тонна эки шынарлыг кызыл-тасты дужааган. Ук бригаданың механизаторлары техника септелгезинге идепкейлиг киржип, мал чеми болгаш иен сөөртүлгезин чорудуп турарлар. Ында тракторист Иргит Шерят, Иргит Маргы, Лопов Саая, Иргит Эртине, Алексей Хомушку, Сат Шооча кызымак ажы-биле адалдыглар.

Эрткен чылдың түңнелдерин өзугаар районнуң колхоз, совхозтарының арасынга күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип алгаш, бирги черже үнүп, партия райкомунуң болгаш райкүүсккомнуң шилчиир Кызыл тугун «Искра» колхоз алган. СЭКП-ның XXV съездизин төлептиг уткууруунче ол шаңнал колхозтуң ажыл-ишчилерин улам хей-аът киирген.

С. ХЕРТЕК,
колхозта партком секретары.

ДЕМНИГ ИШТЕ

Эрткен беш чылдың планының онаалдаларын хуусаа бетинде күүсетпеш, оңгу беш чылдың баштайгы хүннеринден эгелеп Тес-Хемниң «Чодураа» колхозунуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының коллективи кызымак ажылдап эгелээн. Ында партия эге организациязында 8 коммунист бактаап турар. Ай санында болур партия хуралдарынга ажыл-амыдыралдың, кижизидилгениң темаларынга чугула айтырыгларны чугаалажып, оон канчаар күүсеттингенин даразында болур хуралдарга коммунистерге дыңнадып турар. Кол кичээнгейни — коммунистерниң бот-харыысалгазын, ажыл-ишчи чедиишкиннерни чедип алырынга оларның организаачы чоруун бедидеринче угланып турар бис.

Коммунистер Чооду болгаш Челей Баткаралар фермаларның аныяктарынга үлегерлиг, төлептиг дагдыныкчылар. Комсомолчу кыстар Нина Бугалдай, Зоя Адаа-оол дуржулгалыг дагдыныкчылар Челей Хурагандаеваның ачызында саанчының мергежилин эки шиңгээдип алганнар.

Саанчылар ортузунда чарыш багай эвес организастаттынган. Ооң түңнелин ай, квартал санында үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап мактап, оларның арга-дуржулгазын ферманың саанчылары өөренип турар.

Ажыл-ишчи фермада шын организастаашкындан болгаш коллектив кежигүннериниң кызымак ажыл-ижинден планның онаалдаларын хуусаа бетинде ажыр күүседип турар бис. Чылда 140 тонна сүт бүдүрер, 100 тонна сүттү күрүнеге садар планның тургаш, дараалашкаа-биле коллектив ону 205, 142 тонна кылдыр ажыр күүсеткен. А тоску беш чыл планын Хараал-Тей сүт-бараан фермазының коллективи эрткен чылдың бирги кварталында-ла күүседкенин рапорттаан.

Хоочуннарның арга-дуржулгазын өөренип, коммунистерден үлегер ап, оларның ажыл-ишчи чедиишкиннеринге чоргаарланып, сыгаар чорукка аныктарны кижизидип, өөредири — партияның организациязының ажылында кол сорулгаларның бирээзи ол. Ону ажыдыралга боттандырары-биле ажылдарны чорудуп эгелээр бис. Эң идепкейлиг, ажыл-ишчи аныяктар: саанчы С. Эртине, тракторист Б. Эренчин олар СЭКП кежигүнүнге кандидатка кирери-биле белеткенип турар.

Демниг ишке чаңгыналган ажыл-ишчи коллектив оңгу беш чылдың планнын онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир деп сорулгалыг ажылдап кирипкен.

Д. ЭРТИНЕ,
фермада бригада партийного организациязының секретары.

ХУРАГАННАР НЕМЕЖИП-ЛЕ ТУРАР

«Ак-Туруг» совхозтуң Юрий Кожага удурткан үш дугаар хойжу бригадазының кадарчылары арызында чарыштыг. Хеечүннар аныяктарны кыйгырган. Хойжу Сат Дажы төрээн 205 хоюнуң хураганын менди камгалап алган. Аныяк хойжулар Шактар Сүктер, Чаш-оол Сарыг-оол, Намай Кызыл-оол суглерның кодааларында 200-200 ажыг хой оолдаан. Малдың чаш төлү онза менди.

Ч. ТОВАРИШТАЙ.

* * *

Хой оолдаашкыны «Күш-ажылдың хостуу» совхозта тулуктей берген. Совхозтуң Чодураа салбырында хойжу Быштак-оол Мекпер-оолдуң 500 хоюнуң 200 ажыг хирезн оолдапкан. Чаш хураганнар менди доругуп турар.

Хойжуга сакманчыктер Элдеп-Кара, Сенденмаа улуг дузаны көргүзүп турар.

И. БУЧУКАЙ.

* * *

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң төрүүр хой, өшкүзүнүң баштывы оолдап эгелей берген. Бо хүннерде колхозта 350 хой төрээн. Оларның хураганнары менди.

Колхоз баштаар чери хойжу коданнарда дүсту, сигенни болгаш өске-даа мал чемин чедирген. Комсомолчу-аныктарны хойжуларже сакманчыктедип үндүрген.

Х. ЧЕЧЕК.

* * *

СЭКП-ның XXV съездизин төлептиг уткуур талазы-биле социалистиг чарышка кириштинмээн, «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжулары бо чылын бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алганнар.

Кодан бүрүзүнде хой оолдап эгелээни-биле холбаштыр 113 комсомолчу сакманчыктар кыштагларга чеде берген.

Совхозтуң Чодураалыг-Сайырда хойжу бригадазында 600 ажыг хой төрээн. Хураганнар менди доругуп турар. Хойжулар Ооржак Сары-Хуна, Оңдар Аяк-Хаа, Моңгуш Ыяшп-оол, Ооржак Дадар-оол, Ооржак Анай-оол олар малдың чаш төлүн хоратпас дээш кызымак ажылдап турарлар.

М. СУНДУКАЙ.

* * *

Өвүрнүң хойжуларында тулуктуг кампания — хой оолдаашкыны эгелей берген. «Кызыл тук» колхозтуң хойжузу Ооржак Дыртык — 90, Саая Кертик-оол — 80 ажыг хураганнарны менди доруктуруп турар.

Ажыл-иш чай-шылаан чок эгергаала, хойжуларже аңдаа сакманчыктер үндүрбээн. Шээр малдың суггадын багай организастаан. Бо айтырыгларны дарый шиитпирлеп көөрү чугула.

Д. ООРЖАК.

Николай Степанович Вергунов Кызылдың аалгы заводунда мурнакчы ажылчыннарның бирээзи. Ол бо бүдүрүлгеде 14 чыл ажылдап турар.

Ол ам аныы-бүрү хемчээлдиг, эр, херээжен улус кедер идиктерниң уйдуңун бышып турар. Николай Степанович чаа чылдың баштайгы айын база күш-ажылчы чедиишкинниниг эгелээн. Хүнде 55 эжеш идик уйдуңу бышкар хүлээлгезин ол 65—70 чедирип турар.

ЧУРУКТА: аалгы заводунуң мурнакчы ажылчыны Н. Вергунов ажыл үезинде.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ИДЕПКЕЙНИ КӨДҮРГЕН

Эрзин районнуң коммунал ажыл-агый комбинадының ажыл-ишчилери СЭКП XXV съездизин төлептиг уткуур сорулга-биле шынарлыг болгаш ажыктыг чорукту бедидериниң оңгу беш чылынче баш удур белеткелдиг кирген.

Бистиң ажылывыста кол чүүл — социалистиг чарыштың дээштиг чыл санында бедип, ажылчыннарга эки салдарны чедирип, планныг даалгаларын күүседиринге идиг берип турары болур. Ажыл-агыйның хайы-биле адырлар бүрүзүнүң хүлээлгезин көргүскен социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылгаш, оңгу чыл эгенинде коллективтиң ниити хуралынга чугаалажып, хүлээп ап турар бис. Канчаар ажылдап турарывыстың байдалын 7 хонуктаа, понедельник санында, беш минутавыста сайгарып, чарыштың күүселдезиниң дугайында ай, квартал санында бүдүрүлге хуралдарынга көрүп, оон түңнелин үндүрүп турар.

Барбый-оол Хайбы, Анна Хайбы, Ирина Моргуй олар шаандан тоску беш чылда күжениишкиниг ажылдап, социалистиг чарыштың тиилекчилери болгулаан. А. Артна, Н. Нарбубел, Д. Саны, Г. Иргит коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп бедик атты чедип алганнар.

Бистиң коллективте чоогу ачылдаа чедирериниң планын ай бүрүзүнде доктаамал күүседип. Сээлгү үеде адырлар аайы-биле ... билдип, экижидип бис. Аалчылар бажыңында ажылдап турар ажыл-ишчи кижилер чоннуң негелде, чагыгларынга дыңнанып чорууну көргүзүп, планныг онаалдаларны күүседиринге төлептиг салымынкырып келген. Чунар-бажыңывыс база доктаамал ажылдап турар. Ында чунарынга херегээр аргажыгы, саваң айкацадан айтыга, хвас, гастыг суг, изиг шай ... турар.

Суур чаагайжыдылгазының талазы-биле эрзинчилер эрткен чылын чамдык ажылдарны кылган, 700 ... тарып олурткан.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп, партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилели бистиң коммунал ажыл-агый коллективиниң кежигүннерин, бүгү совет улус-биле бир демей, чаа-чаа ажыл-херектерже хей-аът киирип, чоргаадыкдыг идепкейливисти көдүрген.

А. КАЛДАР-ООЛ,
Эрзин районнуң коммунал бүдүрүлгелер комбинадының директору.

УЛУСТУҢ ТООЛЧУЗУ

Чогаалчылар Эвилелиниң кежигүнү Анисья Ватчеваның адрезинче байыр чедирген бижиктер бо хүннерде чурттуң чүк-чүгүнден кээп турар. Ол ам 90 харлаан.

Улустуң аас-чогаалының алдын эртинези боол кирген дыка хөй тоолдарның, тоолчургу чугааларның болгаш өске-даа чогаалдарның автору ам бо хүннерде Гирвас суурда чурттап турар. Ол арга-эзим шыпкан Сопоха деп суурга төрүттүнген. Анисья Васильевна эрткен үезин мынчаар сактып чугаалап орар: «Сопохага дыка хөйнү—өөрүшкүнү-даа, муңгарадыгны-даа көрүп келдим. 13 харлымда балыктап эгеледим. Кыжын четкиниң суг дан уштуп турда, салаалар ээлбестелдир көжүп каар, мынчан балык безип кирбес. Ам канчаар боор, адамемниң менден өске он үш уруглары бар, ышдажыр апаар. Ырга хандыкшыдды авамдан дөзеп алган боор мен. Авам чамдыкта улустуң аас-чогаалының аяны-биле чугаалай бергилээр кижи болган. Ынчангаш мен чоорту-ла аваның ол чечен-мерген чугаа-соодунуң аян-хөөнүнге алзыпкан мен».

Анисья Васильевна—чоннуң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң ужу-кыдыы чок аттыгып чыдар алдын булаа-дыр. Ленинниң мөчээниниң дугайы Кондопожски районга дыңналып кээри билек, чоннуң сагыш-сеткилиниң саргышыныын болгаш хаяы кударалын илереткен «Лечин дээш карак чажы» деп чогаалды ол чайгаар-ла чогаады каапкан. Ук чогаалды бистиң-даа, даштыкы-даа хөй удаа парлаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга улуг оглунуң өлгениниң дугайында медээ дыңнааш, Анисья Васильевна аңаа тураскааткан чогаалын тургускан. Төрээн чуртун камгалаар дээш амы-тынын харамнанмаан оглунга иемниң чагыын ыры-биле дамчыткан. Ол чалбыыштыг, патриотчу хөөн сиңген чогаал карель фронтузунуң шериг солуннарының арыннарындан дыка үр дүшпейн турган.

Совет кижилериниң аныяк салгалының тайбың күш-ажылын Юрий Гагаринге тураскааткан чогаалында хоочун тоолчу тодартай чуруп көргүскен.

Н. МИЛОВ.
(СЭТА-ның корр.).

Петрозаводск.

БЕЛЕТКЕЛИВИС ЭКИ

Бистиң республикада, бүгү чурттазы-биле бир демей, ниити билиг школаларының башкыларының аттестациязы чорупту турар. Башкыларның аттестациязы болза, башкы кадрларның идей-политиктиг, башкылал-методиктиг билиин улам сайзырангайжыдып, мораль талазы-биле төлептиг чоруун быжыглап турган башкылаашкынның шынарын экижидериниче угланган чугула ужур-дузалыг чүүл болур.

Бо чугула болгаш харысалгалыг херекке Чөөн-Хемчик районнуң Бажын-Алаак ортумак школазының башкылар коллективи эки белеткенген. Ол дугайында тускай хуралды болгаш семинарны эрттирген. Аттестация комиссиязын тургускан. Башкылар өөредиинде «Аттестация чорупту тур» деп бүлүгнү дерээн. Ында аттестация дугайында саавырдарның, документилерниң ушта бижилгезин, үлегер-майыктарны парлап аскан.

Школа дээди болгаш ортумак эртемниг хоочун база ортумак болгаш эң аныяк салгалдың башкылары-биле четчелеттинген. Январьның баштайгы хүннеринде 10 башкы аттестацияны эрткен. Башкылар аттестацияга хоомай эвес белеткенген дээрзин баштайгы түңнелдер көргүзүп турар. Школада аттестация комиссиязы документилерни район комиссиязынга хүлээдир талазы-биле ажылдап турар.

К. СҮТТҮГ-ООЛ.

КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНДА

«Ондактыг! Ол дөрге анаада борбланай-дыр... Челябинскиде демир-орукчуларның Культура ордузунуң «Маска» деп, имнеп оттунуп көргүзер студиязының көргүзүп турар концерт программазы ындыг элдептиг, ынчалзажок кончуг хаяы утказыг аттыг.

Ийи кезектен тургустунган ол солун көргүзүглер бистиң амыдыралывыстың хөй янзызының дугайын, хүн бүрүде чер бөмбүрзээниң кырында болуп турар сурагтыг болгаш бөдүүн болуушкуннарының дугайын тааланчыг солун кылдыр чугаалап турар. Ында «Ат-сураглыг штангист», «Арзылаңнар чаашгырыкчызы» деп бичии цирк көргүзүглери, «Доңургач суксун янзы-бүрү болгулаар» дей хоорай аян-шиичизин көргүскен чүүлдер болгаш өскелер-даа бар.

Сценада ол-бо шимчеп чорун турар кара дүрзү-хевирлерни улус көргеш, чүнү оттунуп, көргүзүп турарын дораан-на медерел билип каар.

«Масканың» кол көргүзүглери — М. Марсонуң, А. Чеховтуң, Д. Боккаччонуң, Л. Ентибаровтуң болгаш студияның удуртукчузу база режиссеру И. Ильинскийниң чогаалдары.

ЧУРУКТА: Челябинскиде демир-орукчуларның Культура ордузунуң чанында тургускан бот-тывынгыр оттунуглер студиязында өөреникчилер кичээлдериниң эртип турары.

И. ЗОТИННИҢ фотозу.

ИЕ-ЧАШТЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

РСФСР-ның ашак-кадай болчурунуң болгаш өг-бүле дугайында хоойлузунуң 67 чүүлүнде: „Ада-ие боттарының назы четпес уругларын болгаш күш-ажыл кылып шыдавас база дуза дилеп турар назы четкен уругларын азырап, карактаар хүлээлгелиг" деп айыткан.

Ада-иелерниң кол нуруузу уруг-дарыын азырап карактаар хүлээлгезин ак сеткилдиг-биле күүседип турар.

Ындыг-болза-даа чамдык ада-ие ажы-төлүн азыраар хүлээлгезин күүсетпейн турар фактылар бар.

1975 чылдың тос айлар иштинде республиканың суд күүсекчилеринге уруг азыралы төлеттирер дугайында 4140 күүселдир хуудустар кирген.

Сүт-Хөлде чурттап турар Эрес-оол Куулар 3 уругларының азыралын төлээр турган, ай санында четче төлевейн келгениндеп оон өрези 1500 рубль ашкан турда, Чөөн-Хемчик районнуң улус суду оон „Москвич" деп автомашиназын хавырып саткаш, ооң өрезин төлеттирбишаан, уруг азыралы төлээр хүлээлгезинден ойталап турган дээш кеземче харысалгазынче киирген. Шак ындыг янзылыг хемчегни Чадаана хоорайга чурттап турган В. А. Аржаковка база хүлээткен.

Кызыл хоорай чурттуг М. Коротьев уруг азыралы төлевес дээш ажылдаар черин солуп турган.

Шагаан-Арыгга чурттап турган В. Панченко уруг азыралы төлээриндеп ойталааш, кайнаар-даа барганы билдинмес дезип чорукан. Ону дилеп тывар дугайында Улуг-Хем районда улус суду доктаал үндүрген.

Албан организация черлериниң удуртукчулары, бухгалтерлер күүседир хуудусту ийикпе, уруг азыралы төлээр кижиниң бодунуң эки тура-биле киирген билдириишкинин барымдаалааш, ай санында ап турар шалынындан пенсия, пособие, стипендиядан уруг азыралын тырткаш, 3 хонук хуусаа иштинде ону төлээр кижиниң бодунга бээр ийикпе азы почта дамчыштыр шилчидерин РСФСР-ның ашак-кадай болчурунуң болгаш өг-бүле хоойлузунуң 90 чүүлүнде айыткан.

Уруг азыралы төлээриниң хемчээлин ол-ла хоойлунуң 68 чүүлде бир уруг азыралынга ниити шалындан 25 хуу, ийи урутга—33 хуу, үштен өрү уругларга 50 хуу болурун доктааткан.

Чамдык албан организация черлери уруг азыралы төлеп турар кижиниң шалыңындан тыртып алган акшаны чогуур хуусаазында шилчитпес таварылгалар бар. Чижээ: Чадааннының хлеб заводунуң бухгалтери В. Мишельдиң шалыңындан үш айларның хемчээли-биле 354 рубльди тыртып алгаш, бир ай ажыг үе иштинде шилчитпээн. Оон ужуруңда ук заводтуң директору эш Ликчар биле бухгалтер эш Масюкованы 10-10 рубльге торгаан.

Ие-чашты камгалаар айтырыг Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң кол кичээнгейинде турар. Ынчангаш ашак-кадай болчуруунуң болгаш өг-бүле дугайында хоойлуну сагыыры ада-ие бүрүзүнүң хүндүлүг хүлээлгези болур ужурлуг.

Б. БҮРБҮЮ.
Тыва АССР-ның Юстиция министерствозунуң консультантызы.

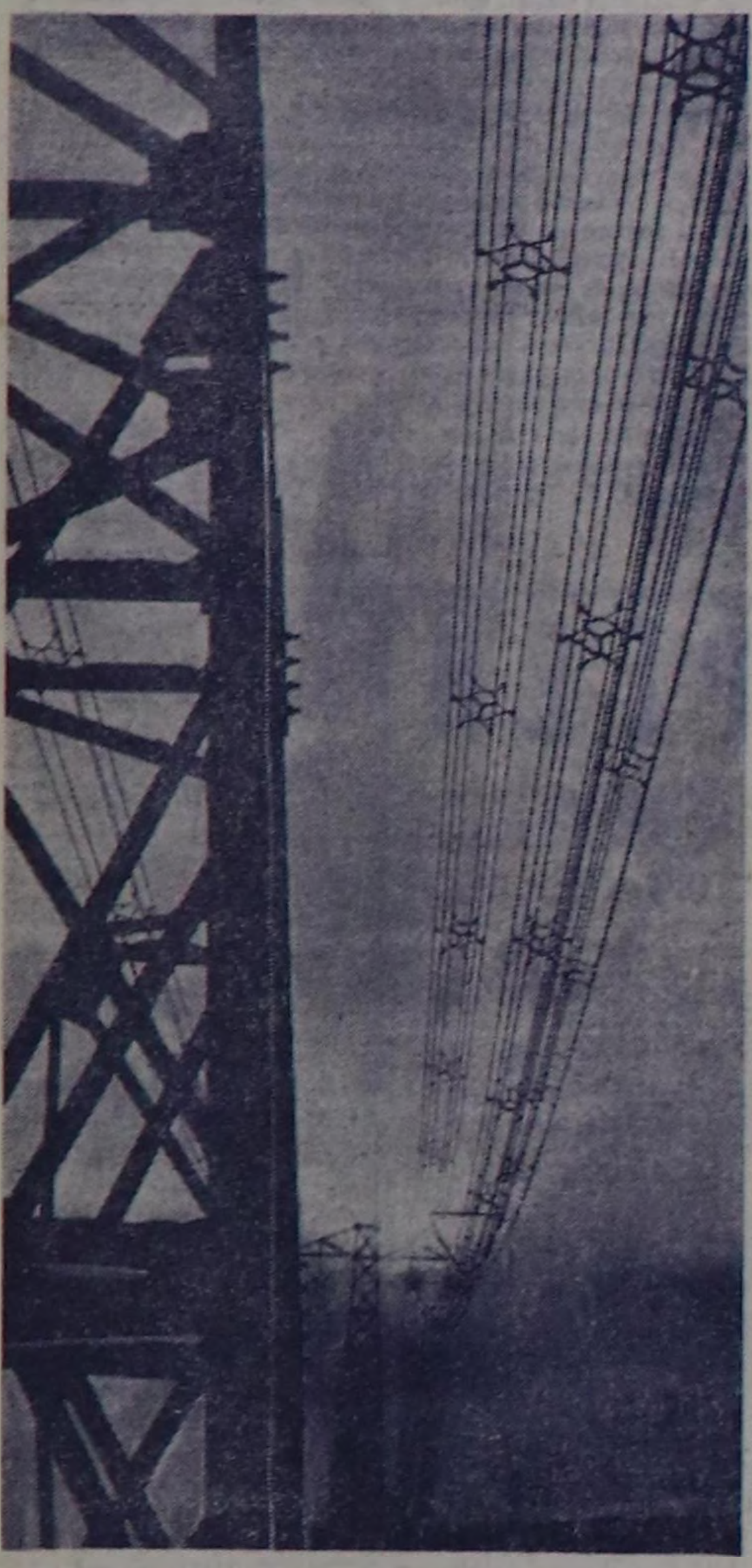

ЧУРУКТА: «Тыва даг-дүгү» комбинатта ток дамчыдыкчызын эптээри дооступ турар.

Ю. КАРА-ООЛДУҢ фотозу.

БҮГҮ-НИИТИНИҢ ХЕРЭЭ

Эрзин райкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң өрээлиниң учётунда 22 назы четпээннер болгаш 7 өг-бүлелер бар. Олар ында янзы-бүрү чылдагааннар-биле кирген. Чамдык уруглар дыка орайтагыже хөй-ниити черлерин кезинир, өскелерни шош-содаа кылыр, оорланыр болгаш арагалаар. Ажы-төлүнүң кижизидилгезинче чогуур сагыш салбас, арагага хандыкшаан, бодунуң төлеп чок аажы-чаңын көргүзер чамдык ада-иелер база хайгаарал учётунда кирип турар.

Ынчалза-даа чамдык назы четпээн оолдар бодун эде кижизидер талазы-биле сагыш салбас чоруктар бар. Ындыглар арага-дарыже хандыкшып, хулиган херектер үүлгедип, харын-даа оорланы бээр таварылгалар тургулаар. Чижээ, 17 харлыг Энер-оол Седийн ап көрээл. Ол 1975 чылдың август айда колхоз оңчүзү оорлааш, истелгеге кирип, хол ужуунуң адаанга чорупт турган, арага ижип алгаш, машина оорлаан. Эзирик Седийниң башкарып чораан машиназы аңдарылганының түңнелинде үш бичии школачы оолдар кемдээн.

Чоокта чаа назы четпээннер херээниң талазы-биле комиссияның хуралынга бажынгалгат ишти оорлаарын оралдашкан, шош-содаа үндүрген өөреникчи солдгарның херээн сайгарып чугаалашкан. Аңаа В. Дамбаа-Хөө, Б. Бады, В. Кезечети, Ю. Кендан, В. Соян оларны шыңгыы сагындыргаш, оларның ада-иелерин 5-5 рубльге штрафтаан.

Ол ышкаш ВЛКСМ райкомунуң хуралынга аныяктарның болгаш назы четпээннерниң кем-херек үүлгедирин чайладырының хемчеглериниң дугайында айтырыгны чугаалашканы моон соңгаар эки түңнелдерни бээри чугаажок.

Элээди уруглар корум-чурум үрээшкиннерни кылган соонда харысалганы чүгле олар эвес, а ада-иелер, школа база хүлээр апаар. Ынчангаш назы четпээннерже кичээнгей салыры бүгү ниитиниң херээ болуру билдингир.

Д. ТАНОВ.
Эрзинниң ИХК-ның уруглар өрээлиниң инспектору.

НАЙЫРАЛ КЕЖЭЭЗИ

ЭРЗИН. (Телефон-биле). Совет Эвилелиниң болгаш Моол Арат Республиканың аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында Керээге ат салганындан бээр 30 чыл оюнга тураскааткан байырлыг кежээ Эрзин районнуң төвүнге болган. Культура бажыңынга чыылган чоңга моол чогаалчыларның номнарының делгелгезин, моол өнүкчүлерниң пластинкада бижиттинген ырларын радиолага дамчыдарын организастаан.

Акы-дуңмалышкы ийи чурттуң улуг найыралынга тураскааткан илеткелди Совет-моол найырал ниитилелиниң район салбырының даргазы Д. Б. Чамзырай кылган.

Персоналдыг пенсионер М. Б. Шожун, башкы С. К. Монгуш болгаш өскелер-даа найыралдыг кожазы—МАР-га чораанының дугайында сактыышкыннарын чугаалаан.

Оон-биле кады, бо кежээге кирипкен чамдык эштер найыралдыг кожа чурттуң ыршоорунга, уран чүүлге холбашкан чамдык чүүлдеринге районнуң чонунуң хандыкшылдыын, оларны бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнериниң киржикчилериниң аажок сонуургап турарын чугаалажып чорупт турганнар.

Найыралдың кежээзи совет-моол найыралды көргүскен киножурнал-биле доозулган.

Т. МОНГУШ.

ЧАА КЛУБ АЖЫТТЫНАР

Бистиң республикада чурук, кино тырттырарынга хандыкшылдыгларның саны чыл келген тудум өзүп орар. Школачылардан эгелээш пенсионерлерге чедир ында кым чок дээр. Ынчалза-даа чурук, кино тырттырыкчыларның мергежилиниң өзеринге, эргежок чугула химикаттар, аппараттар-биле оларны хандырарынга шаптыктыг чүүлдер турган. Кино, фото-чурук тырттырарынга хандыкшылдыгларның тускай клувун тургузар дугайында республиканың Улусчу чогаадылга бажыңының эгелээшкини ындыг кижилерге дуза болуру чугаажок. Фото-чурук болгаш кино тырттырарынга хандыкшылдыгларның клувунуң тургузукчу хуралы богүн, воскресеньеде, 16 шакта Улусчу чогаадылга бажыңынга болур. Кино, фото-чурук тырттырарынга хандыкшылдыгларны чалап тур.

В. СЕМЕНКОВИЧ.

телевидение

ЯНВАРЬ 18-ТЕ

МОСКВАДАН

9.10—Музыкада чаа чүүлдер.
9.45—«Директор». Уран-чечен өнүгт фильм. 2-ги сериязы.
11.00—Медээлер.
11.10—«Бүгү чүвени биликсеп тур мен». Өңнүг киножурнал.
11.25—«Партияның планнары—чоннуң планнары».
11.40—11.50—Чапсар.
11.50—«Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!»
12.50—«Музыкалыг киоск». Өңнүг.
13.20—«Делегей панорамазы». Өңнүг.
13.50—«Кедээ башкы». Уран-чечен фильм.
15.30—«Кино аян-чоруктарының клуву». Өңнүг.
16.30—Фигуралыг чуңгулаашкынга Европа чемпионаты. Херээжилер. Хостуг программа. Швейцариядан өңнүг дамчыдылга.
17.30—«Үе». Информастыг программа.
18.00— 18.10—Чапсар.
18.10—«Чогаалчы Н. Грибачевтуң чогаадыкчы ажылының дугайында».
19.00—«Кодээниң ажыл-ижи».
20.00—Медээлер.
20.15—«Цирк аренезында». АКШ-тың цирги. Өңнүг.
20.50—21.00—Чапсар.
21.00—Фигуралыг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Көргүзүт мергежилгелер. Швейцариядан дамчыдылга.
23.00—«Үе». Информастыг программа.
23.30—00.00—Фигуралыг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Швейцариядан өңнүт дамчыдылганың уланчызы.

ЯНВАРЬ 19-ТА

МОСКВАДАН

8.30—Документалдыг фильм. «Эртем биле бүдүрүглениң каттышканы», 2. «Тарааа тарыкчылары», 3. «Даш чонукчуларының аймаа».
9.15—«Эртемденге сөс». Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры академик С. В. Вонсовскийниң чугаазы.
9.30—М. Горький—«Чаш чоргаалы».
9.55—РСФСР-ның улустуң артизи Ю. Мазуроктуң концерти.
10.45—«Кышкы байырлал». Өңнүт.
11.00—Медээлер.
11.10—«Буратино делгелгези». Өңнүт.
11.40—Киножурнал.
11.50—«Сеелгү оюннар». Документалдыг фильм.
12.10—С. Рахманинов—«Ийиги симфония».
13.15—«Аваның школазы».
13.45—«Почта романы». Уран-чечен өңнүг фильм. 1-ги сериязы.
14.50—Орус улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестри ойнаар. Өңнүт.
15.20—«Съездиден съезд чедир». «Совет Молдавия». Өңнүт.
17.20—Документалдыг фильм.
17.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.
18.15—«Хамааты камгалалының билиин — кижи бүрүзүнге». Дамчыдылга.
18.25—«Почта романы». Уран-чечен өңнүг фильм. 1-ги сериязы.

КЫЗЫЛДАН

19.35—«Азия диптиң төвүнде». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.15—«Съездиден съезд чедир». «Совет Молдавия». Өңнүт.

КЫЗЫЛДАН

22.20—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

22.30—«Аваның школазы».
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Агаар

Бөгүн республикага ниитизи-биле булуттаттылаар, чамдык черлерге биче хар чаар.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 15—20, оон арткаңнарынга — 25—30 градус соор. Кызылга эртен биче хар чаар. Агаарның температуразы 26—28 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ». «Түрк чыл» 9.40, «Мөгениң девии» 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР». Киночымынды 9.10, «Дельфин хүнү» 10.30, 12.20, 14.10, 16.00, «Есенин» (2 сериялыг) .17.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ». «Хараачыгайлар чазын ужуп кээр» 10.30, «Рам биле Шиам» 12.00, 14.40, 17.20, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК». «Сагыш мыкаш чаан оглу» 10.00, 11.40, «Рам биле Шиам» 13.10, 15.00 16.50 18.40, 20.30 шактарда.

ЯНВАРЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ». «Амрапали» (2 сериялыг) 9.50, 12.30, 15.10, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР». «Эргим оол» 9.50, 11.30, 15.25, 17.05, «Мөгениң девии» 13.10, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ». «Оолдарның кузел-бодалы» 15.00, «Дельфин хүнү» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК». «Илбилиг душ» 15.20, «Эрес-дидимнер» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Фельетон

„Таңмалыг-ла болза, ажырбас..."

Эрткен өөредилге чылының эгезинде бүгү-ниити өөредилгезиниң фондузундан өг-бүлезинде уруг-дарыы хөй, акша-төгерик талазы-биле чедимчези кошкак ада-иелерниң школачы уругларынга дузаламчы бээр дугайын Шекпээр ортумак школазының директору башкыларга дыңнаткан ирги. Ону дыңнаан башкылар чамдык өөреникчилерге чүнү садып берзе эки дээрзин айтырып, билдириишкиннер бижидип эгелээн.

Школа директору дузаламчы дугайында аас эткен хүнүндеп бээр элээн каш хонук эрткен. А чогум каш ада-иениң билдириишкинин кирген, кымнарның уругларынга дузалап болуруз, кайы өөреникчи кошкак хандыртыныганыл деп чүвени ол башкылардан сонуургап айтырбазн-даа, өске удуртукчу эш-өөрү-биле сүмележип чугаалашпаан-даа. Ынчап үе эртип турда, бир-ле хүн телефон кыңгырт дээн:

— Школачыларга дузаламчы садып бээр дээш айтырып турган акшаңарны кээп алыңар—дээн үнүү директор шала дыңнаан...

Директор районнуң кассазындан 700 рубльди санадып алгаш, кара сумказынче салып киирипкен.

Кара сумкада акша каш-даа хонган. Ол дугайын школа коллективинден кым-даа билбээн. Кым-даа айтырбаан. А өөреникчилерниң «ону, мону садып бериңер» дээн билдириишкиннери база-ла акша-биле кады, з чакалыктары башкыларның сумказында элеп чидип эгелээн.

«Күрүнеден көрдүнген чүвени өөнүнде бериптер, мынчан четтиргенни илередир апаар»— деп манап олурган ада-ие база турган чадавас. Маңаашкын сураг барган, чөгел төнген, харын-даа уттундурган. Кара сумка долу акшалыг директор ону утпаан, бүдүү тудуп, сыйбап, канчаар чоор деп, караа борбаңайнып, хүнүң-не бодаңыр апарган.

Мынча хөй акшаны чааскаан чарыырга хоржок дээш ол бодунга бүзүрелдиг эшти дилеп эгелээн. Ындыг кижи-даа тывылган. Ону ам «кассир» кылып ап, акшазын аңаа улуг бүзүрел-биле, кандыг-даа документ чокка суктуруп каан. Ынча хөй акша аңаа чыдар боор бе, бүдүү сывырлып, чарыгдаттынып эгелээн. «Машина артык кезектери садып алыр 200 рубль» дээрге «кассир» дораан санап берген...

Ынча хөй акшаны уругларга дузаламчы кылдыр берген дугайында документ тып, районга бухгалтерия-биле арыгсанажып алыр бодал директорнуң бажынга төрүттүнген. «Чүгле таңмалыг бижик-ле болза ол-ла, оон өскези ажырбас» деп, ол чоргаар бодангаш, бодунуң «кассирин» келдирткен.

Ийилээн сүмелешкеннер.

Бир дугаарында ада-ие комитединиң шиитпирин бижий тырткаш, директор орта таңмазын салыр чаеааш, бодаан кедээ Советке шыңзыдып, таңма кактырза күштүг ышкаш болган. Ол-ла дораан «бодунуң эргезинде» ГАЗ-51-ге олурупкаш, таныш-көрүжүн кезип, таңма кактырары-биле чорупкан. Кедээ Советке халдып келгеш, бижиин суңгап ук шиитпирни кедээ Совет күүскомунуң даргазы Ө. Куулар сонуургап, чогум чүл ол дээрзин-даа көрбейн адын, таңмазын база шаап берген. Кожазында суурнуң садыгжыларынга чеде оээрге школазының директорунуң дилээн ёзугаар, 170 рубль 10 копеектиң ндикхевин садып алган кылдыр счетту бижий тыртып берген. Ылаштыр каккаш оруг кыдында нефтебазга садыгындан (чүү-даа болза херегээн боор) 31 руб. 60 коп-биле бичии оолга кышкы тон садып алгаш, 102 руб. 62 коп, оон Кызыл-Мажалыктың ндик садыгындан база-ла бир ботинка алгаш, 80 руб 90 коп, хеп садыгындан 171 руб, 76 көпеектиң счеттарын бижидип алгаш база-ла таңмаларын салдырып ап-тыр эвеспе. Оон ам бижиткен счеттарын түңнеп көрген. Ниитизи-биле Барыын-Хемчик районнуң садыгларындан 525 рубль 40 копеектиң счедун бижидип алган болганнар. А херек кырында оларның садып алган барааны—91 рубль 91 копеек өртектиг болган. Амыр-ла садыгжылар аа! Чүве садып албазы улуска ындыг счёттарны бижип берип турар. Оларга ындыг эрге ни кым берген ил? Борга харыны район даргазы эш И. С. Попов бээр боор.

Директор биле «кассир» Ак-Довуракче тутсуп кешкеннер. Ооң садыгларындан, боттарынга санап алганы-биле, 174 руб 60 копеектиң счёдун база-ла бижиде тыртып алганнар.

Түңнээн—700 рубльдиң счёду белен болган. Саткан чүүлү (чогум кымгаазы билдинмес) 98 рубль 91 коп болган.

Ам өөреникчилерниң хеп алган дугайында ат салган ведомосту херек. Олар чамыт черге олурупкаш ведомость тургузуп, таныыр, билир өөреникчилерниң ат-сывын чыскаай бижип, чүнү алганын демдеглеп, оларның аттарын шорбажылап салып эгелеп-тирлер. Удатпан чок 52 өөреникчиге ведомость тургустунган.

Улус өөредилге килдизиниң бухгалтериязынга эккелгеш, бүгү документилерин сунган. Бухгалтер ону эки хынавайн, чүгле таңмазын көргеш, столунуң иштинче суп алгаш, директорнуң акша алган адын балап каапкан, оозу улуг тыпкаш, базып үнген...

1975 чылдың сентябрь 22. Ол хүнну школа директору черле утпас боор. Ынчан школада профэвилел организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралы болган. Илеткел төнген. Айтырыглар эгелээн. Өөреникчилерге эрткен чылын дузаламчыга каш акшаның ндик-хевин бергени, ону кымнар үлээнил?— деп айтырыгны бир-ле кижи диданмнсип сала каапкан. Ооң та харыы кым-даа бербээн, башкылар бот-боттарынче бүдүү кайгажып, шыпшың барган. Чүгле школа директорунуң арны-бажы кызып, дери төктүп каап орган.

Башкылар коллективи шынап-ла уттундурган дузаламчы акшаның кайда барганын хынап көөрү-биле тускай комиссияны тургускан. Мынчаар «шоодайга шивегей чажыртынмас» дээни ышкаш бүгү херек кодурулген.

Ол дүне школа директорунуң уйгузу-даа келбээн. Эртен даң адары билек ол хөделип эгелээн. Бир дугаарында бодунуң бүзүрелдиг «кассирин» келдиргеш, аңаа 1974 чылдың декабрь 4-те 700 рубль берген дугайында хол үжүүн бижий шгап берип, сүме кылган. Дараазында «бодунуң эргезинде» чолаачызын келдиргеш, улустан машина артык кезектери, чүү-хөө садып алган дугайында шынзылгалар чыырын негээн. Чолаачызы ону шала-бу ла дыңнааш чүү-хөө: дугуй резиналары, таңныылга боо саткан дээш, ниитизи-биле 100 ажыг рубльге счёт-шынзылгалар бижидип эккеп берип-тир.

Бодап көөрге бүгү чүвениң өртек үнези дүгжүп турар, ажырбас ышкаш болган. Ынчалза-даа «чиг эът чиртинмес» дээни ышкаш бүгү чүве шыны-биле илерeп, комиссияның хыналда түңнели аадаң саазын болган.

Хөй акша бузуруп, чарыгдаан директорун канчаар боор, хемчег алыры-биле районо бижип киирген. Районо эргелекчизи ону көргеш, хынаары-биле бухгалтерияже бижип каан. Айтыышкынны ол бухгалтерия уттупкан, а школа башкылары харыы манап чадааш, СЭКП райкому биле улусту контроль комитединче бижип киирген.

База катап хыналда. Херек улуг папка ишти болган. Өөреникчилерге дузаламчы садар ужурлуг акшаны директор, «кассир» башкызы-биле кады самчыгдап чарыгдаан деп илерээн. Хуу улустан машина дугуйларының резиналары, боо дээш, чүү-хөө садып алган дугайында ужу-бажы билдинмес шынзылгалар чүү-даа болбаан. Хеп алган дугайында тургускан даңзыда өөреникчилерден ол дугайын айтырып көөрге шуптузу албаан болуп, тайылбырлар бижээн. Оларның бижээн тайылбырының чамдыызы бо: «Мен 6 «а» класстың өөреникчизи Анна Ооржак кандыг-даа дузаламчы хеп школадан албаан мен», «1 «а» класста Оля Сагдыга хеп бээр дугайында билдириишкин киириңер дээрге киирген бис. Чүнү-даа бербээн. Угбазы Т. Сагды».

Директорнуң херээн сонуургап ажып олурарынга, СЭКП райкомунуң херээженнер килдизиниге школа ажылчыны Ч. Монгуштан хомудал билдириишкин база коштунган. Ында ону школа директору 1975 чылдың март 8-те эттээниниң дугайын хомудаан. Эмчиниң ээги сыгганын шынзыткан шынзылгазы, херээженнер чөвүлелиниң ону хынаан түңнели база бар. Оон улаштыр директор шын эвес нарядтар тургузуп турган, школа хаванын саткаш, акшазын алган дээш бижээн хомудалдар база-ла коштунган. Бо талазы-биле районо кандыг-даа хемчег ап, дужаал безин биживээн элдептиг.

М. ИВАНОВ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харысалгалыг секретарьның 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54 көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетвр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16496. ЧАГЫГ № 52.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00032.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 15 (10000) | 1976 чылдың январь 20, вторник | 1925 чылдан үнделеттинген | Өртээ 2 көп.

ТБЧ-ниң Президиумунуң бюрозу болган

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң хуралы аңаа болган. Ооң ажылынга үжен сес чурттуң, ооң иштинде Ангола Улус Республиканың делегациялары киришкеннер.

Ангола Улус Республиканың даштыкы херектер министри Жозе Эдуарду Душ Сантуш ол хуралга чүве чугаалааш, чурта амгы үеде байдалдың дугайын чугаалаан болгаш Совет Эвилелинге, Кубага, өске-даа социалистиг чурттарга, делегейниң бурунгаар депшилгелиг бүгү күштеринге дузаламчы база деткимче көргүзүп турары дээш ооң улузунуң болгаш чазааның өөрүп четтирип турарын илереткен.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыры болгаш чепсегленишкинниң дүжүрери дээш Стокгольмның чаа кыйгырыын делегейниң тайбың күзээр болгаш депшилгелиг күштериниң шуптузунуң улуг кампаниязын калбартыр талазы-биле хемчеглерни ол хуралга база чугаалажып көрген.

Ол кампанияның чедиишкинниг болур чоруун хандырар талазы-биле тодаргай хемчеглерни база айыткан. Бо талазы-биле чепсегленишкинниң эндере бүдүрерин соксадыры болгаш боо-чепсекти дүжүрери дээш делегей чыыжынга улуг роль ойнажып турар. Тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Бүгү-делегей конгрезиниң ходелиишкиннериниң болгаш харылзааларын үргүлчүлээр талазы-биле Делегей Чөвүлелиниң белеткеп турары ол чыыш 1976 чылдың чазынында Англияга болур ужурлуг.

10 000

Бөгүн «Шынның» номчукчулары солунуң 10 муң дугаары-биле таныжарлар. Тыва бижикти чогаадып тургузарының беш чыл мурнунда, 1925 чылда үнүп эгелээн араттарның солунун 50 чыл оюу-биле холбаштыр чазактың бедик шаңналы — «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаан болгай. Ооң бээр үр болбаан. Солунуң коллективтиг пропагандист, агитатор болгаш коллективтиг организакчы ролюн бедиткиншаан, ооң редакциязы хөй санныг активинге — көдээ болгаш ажылчын бижикчилерге даянып алгаш, ажылдың үре-түңнелдиин, дээштиниң бедидериниче кичээнгейни угландырып келген.

Солунуң он муң дугаары дээрге ооң номчукчуларынга, бижикчилеринге юбилейлиг, онзагай үндүрүлгелериниң бирээзи болуру чугаажок. Ынчаарга кандыг-даа байырлалды демдеглээри дээрге кол кичээнгейни шиитпирлеттинмээн айтырыгларже углаары болур дээрзиниң дугайында В. И. Ленинниң айтымышкынын үдуртулга болдуруп, коммунистиг тургузуушкунуң кандыг-кандыг айтырыгларын бистиң байдалывыска хамаарыштыр чырыдарынче кичээнгейни күштелдирери чогуурул. партияның область организациязының мурнунда турустунуп турар соруглагаларны чедиишкинниг шиитпирлээринге капчаар дузалажыр бис дээрзин бөгүн база катап чугаалажыр апаар бис.

Совет парлаага чон-биле, калбак масса-биле сырый харылзаалыжыдан күштүг. Ону хүн бүрүзүнде бадыткаптар амыдыралчы чижектер кайы хөй. Бистиң «Шын» солунга хүннүң-не почта чедирикчизи номчукчуларның, бижикчилериниң хөй чагааларын эккээр. Чагаалар-биле ажыл редакцияның эң чугула ажылы. Ажылчы чоннарның чагааларынга, бижиктеринге, дыңнадыгларынга кичээнгейлиг болурунуң дугайында партияның болгаш чазактың айтышкыннары редакция коллективинге чайгылдыы чок удуртулга. Чагааларның боттарын литературлуг жанр кылдыр ажыглаары, чагаа ээн-биле тускай корреспондентиниң сургакчылажыры, чагаада илереттинген чүүлдерни хынаары, тодарадыры, ол талазы-биле четпестерни чайладырының хемчеглерин алыры дээш ажыл хөй янзы. Чүгле эрткен 1975 чылда редакцияга барык 7000 чагаа келген.

Солунуң автор активин өстүрериниче, быжыглаарынче редколлегия кичээнгейни салып турар. Бистиң бижикчилеривистиң, номчукчуларывыстың арызында солунуң шоол дыга үнүп турган баштайгы номерлерин номчуп, баштайгы медээлерни бижип турган, ам-даа солун-биле харылзаазын үспээзи А. Баир, А. Даваа, Д. Даңзын-оол, тыва бижикке колдуунда солун дамчыштыр өөренгеш, ооң идепкейлиг бижикчилери апарган араттар К. Ойдуп-оол, М. Мажаа, О. Таваа, С. Даңгаа, ажыл-агыйның, коммунистиг кижизидилгениң чугула айтырыгларынга хамаарыштыр хөй-ниитиниң бодалын илергейлээринге солунуң шиирин билдилиг ажыглап турар ажылчын болгаш көдээ бижикчилер Д. Чүдүн-оол, С. Сандан, А. Соян, Д.-Н. Ооржак, специалистер В. Назын-оол, Н. Кызыл-оол, О. Чуева, Г. Тутынина, партия, совет ажылдакчылар дээш солунда доктаамал бижип турар 600 ажыг кижиниң шуптузун адаары берге.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлериниң амыдыралга боттандырарынга массаларны, ажылчы чоннарны мобилизастаарынга солунуң бижикчилери улуг рольду ойнап турарын бөгүн өөрүшкү-биле чугаалаар бис. Чер ажылының культуразын бедидеринге хамаарыштыр РСФСР-ниң алдарлыг агроному, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады О. П. Чуеваның, хойжунуң харысалгазының дугайында Эрзинде хойжу бригадазының бригадири, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады А. Соянның чуга-

дери, капитал тудуг, капитал салдынкыннарының ажыктыын бедидериниң айтырыглары, көдээниң культура амыдыралының дугайында чагаалар, корреспонденциялар, мораль темазынга хамаарышкан материалдар, шиитпирлер күүседизин организастаарынга партия организацияларының ролю болгаш өске-даа темаларны чырыткан чүүлдер номчукчуларның, партия, совет, ажыл-агый органнарының кичээнгейиниң төвүнге турган болгаш турар-даа.

Бистиң чуртувус чаа онгу беш чылче кирген. СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, аңаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазы, «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилели бистиң күш-ажылчы чонувусту тургузукчу чаа ажыл-херектерже көдүрген.

Тоску беш чылда республиканың ажылчы чоннары канчаар ажылдаанын партияның область организациязының XVI конференциязы бүгү тала-биле анализтээн. Үлетпүрде, тудуг, транспорт, амыдырал-коммунал хандырылга адырларында болгаш оң мааңгыя көдээ ажыл-агыйда ажыл-херекти үндезини-биле экижидериниң улуг курлавырлары барын конференция илереткен. Аңаа дүүштүр бистиң ажылчын болгаш көдээ бижикчилерниң кол кичээнгейни ажылдың шынарын болгаш ажыктыын бедидериниң айтырыгларынче мооңаэри чугула.

Тудуг ажылын сайзыраңгайжыдары чугула дээрзин билбес кижи чок. Республиканың улус ажыл-агыйының шапкын хөгжүлдези хөй-хөй чаа тудуглар-биле холбашкан. Ынчалза-даа бо адырга материал-техниктиг курлавырларны, кижи күжүн чеп ажыглаарын хандырары чугула, ынчаарда капитал салдынкыннарының ажыктыы бедиир, фонд эгидиишкини улгадыр. Кол-кол тудуг объектилериниң ажылчын, көдээ корреспондентилер болуптери, постулары шефке ап, ажыл-херекти партийжи ёзу-биле анализтеп, тудугжуларга боттуг дузаны чедирер.

Экономиканың кол адыры—мал ажылы. Мал ажылын эртемге үндезилеп организастаарының, ооң чем баазазының, уксаажыдылгазының, одар-белчирин, оран-сава-биле хандырылгазының, механизастаарының болгаш малчыннарның амыдырал, социал-культура хандырылгазының, өөредилгезиниң айтырыгларын амгы үениң деңнелинге дүүштүр чырыдары, мал ажылының ажыктыын бедидеринге дуза чедирери бистен негеттинип турар.

Ажыл-херекти кижилер кылыр болгай. Кижиниң, ооң ааш-чаңын, сеткил-бодалын, кижилерниң ниитилелге харылзааларын көргүспеске амыдыралдың судалы долузу-биле сокпас. Бистиң материалывыс амыдыралчы болур ужуралдыг, а ону чедип алырда кижини дамчыштыр ооң чурттаалгазын, психологиязын уран сөстүң аргазы-биле чуруп көргүзери чугула. Чогум-на кижи дугайында, мораль-этика темазынга, кижиниң культуразынга, амыдыралынга хамаарышкан материалдар номчуштуг дээрзин солунуң почтазы херечилеп турар.

Амыдырал аажок байлак. Ооң бүгү талазын чырыдарын номчукчулар күзеп турар. Ынчангаш үениң шапкынынга турарын, оперативтиг, объективтиг, болуушкуннарны партийжи ёзу-биле анализтээрин, ажылчы чонуң коммунистиг кижизидилгезинге бодунуң салымышкыны төлептиг киирерин амыдырал солундан негеп турар. Редакцияның коллективи солунуң хөй санныг бижикчилериниң деткимчезинге даянып алгаш, амыдыралдың негелдезинге дүүштүр үе-биле деңге базым, тергээ партиявыстың XXV съездизинге төлептиг ужуражыр дээш бодунуң күжүн, билиин харам чокка бээр болгаш солун ажылының аргаметтерин улам бедидер апаар.

«Шынның» он муң номериниң үнгени-биле холбаштыр солунуң номчукчуларынга, бижикчилеринге изиг байырны чедирбишаан, ажыл-ижинге, амыдыралынга чаа чедиишкиннерни күзеп тур бис!

Хой оолдаашкыны

КЫШТАГ БҮРҮЗҮНДЕ

Бо чылын «Ак-Туруг» совхозтуң төп салбырының ийи бригадазы 400 тонна сигенни, 50 тонна будук-бүрүнү белеткээш, кыштагларда чедирип алган. Сула болгаш витаминниг чемнерни база сөөртүп чедирген. Салбырның бригада, ферма бүрүзүнде мал чемниң чарыгдалын контрольдап турар. Малчыннарда зоовет өөредилге доктаамал. Ам кайы-даа кыштагга бода болгаш шээр мал хүр.

Совхозтуң төп салбырында Виктор Мактар бригадирлээн бирги хойжу бригада социалистиг чарышка тиилекчи болуп, 100 хойдан-на 85 хураганы камгалап ап, бир хойдан-на 1,9 кг дукту кырган. Бригаданың хойжулары 64 тонна дукту күрүнеге дужааганнар.

Хойжу коданнарже суг сөөртүрүнүң графигин тургускан. Үш автомашина суг сөөртүп турар. Ол ышкаш мал чемниң чедирилгезинде дөрт тракторну быжыглаан.

Совхозта хөй оолдаашкыны чаа эгелээн. Ам үш муң ажыг хөй төрээн. Оларның хураганнары онча-менди.

К. КОМБУ.

* * *

Эрзин районнуң «Коммунизмче оруук» колхозунуң хойжулары баштайгы хураганнарны камгалап ап эгелээн. «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальдың эдилекчизи Хумбуң Аракчаның кодаңында 31 хой төрээн. Чаш төл хорамча чок. Баиндык Сарыг-оол, Шактар Хавуузай, Натпит Эрес-оол олар малдың чаш төлүн менди камгалап алыр дээш кызымак ажылдап турар.

О. БОТТУГ-ООЛ

Хойжуларның чымыштыг ижи

Кыштаглаашкынга ийиги чергениң айтырыы турбас. Малды менди кыш ажырары, онгу беш чылдың баштайгы чылында мал ажылын улам ыңай хөгжүдериниң, планныг онаалдаларны чедиишкинниг боттандырарының быжыг магадылалын тургузары—хүн бүрүнүң айтырыглары-дыр.

Хөй ажылы районнуң совхозтарының экономиказын быжыглап хөгжүдеринге кол черни ээлеп турар. Районнуң девискээринде делгем одарларның бары, кылын хар чагбааны хөй санныг хөй, өшкүнү өстүреринге таарымчалыг.

Районда 10861 баш хөй төрээн, ол дээрге бүгү төрүүр хойнуң 13,2 хуузу. Төрээн хойлардан херек кырында четче камгалап алган хураганнар 10830 баш, азы хураган алырының чыл планы 15,6 хуу болган. Сөөлгү беш хонукта безин 5345 баш хураган немешкен. «Улуг-Хая», «Найырал» совхозтардан аңгыда ажыл-агыйларда чаш хураганда хорамча ам дээрезинде чок болуп турар.

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң хойжузу Вера Күңгаевна Моңгуш 529 баш төрүүр хойну хүлээп алган. Оларда дөрт сакманщик быжыглаттынган, төрээн хойларның 312 хураганын четче камгалап алган. Хойжулар онгу беш чылдың баштайгы чылында төрүүр чүс баштан-на 95 хураганы камгалап алыр хүлээлгелиг ажылдап турар. Хойжу кыштаглаашкынга эки белеткенип алган. Чаа хөй кажаазын, чуртталга бажыңын совхоз кылып берген. Сиген, сула, чарба болгаш витаминниг чемнер-даа бар. Суггат-биле эки хандырылгалыг. Хойжунуң кажаазы сайгылгааныг. Ол-ла ажыл-агыйның хойжузу М. Быштак-оолдуң төрүүр хоюнуң 62 хуузу оолдапкан, 304 баш хураганнар клеткаларында дешкилежип, маңнажып турар.

«Найырал» совхозтуң Үрбүн салбырында шээр мал 38 коданда кыштаглаан, ооң иштинде төрүүр хөй 24 коданда турар. Малчыннар Дамдың Маңнай-оол, Таков Туват, Очур-оол Шаравин болгаш өскелерде-даа четче алдынган хураганнарның баш саны арбыдаан. Салбырның баштаар чери 25 сакманщикти малчыннарже чоруткан, оларның иштинде 11 комсомолчу бар.

Эш Дамдыңның аалында ооң оглу Валерий, комсомолчу Роза Чап-оол олар эки ажылдап, кадарчыга улуг дузаны чедирип турар.

«Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырында 1795 хөй төрээн, ооң хураганнары четче өзүп, доругуп турар. Хойжулардан Сергей Шактар-оол 240, Николай Кара-оол 228 хураганнарлыг. Ол ийи малчын арзында чарыштыг, төрүүр чүс башка онаалтыр кайызындаа 100-100 хураганны камгалап алыр дээш ажылдап турарлар. Хайыракан суурдан 30 ажыг кижи сакманщиктеп үнген.

Районнуң малчыннары ажыл-херээнге кызымак, чүткүлдүг болуп, онгу беш чылдың баштайгы чылын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле доозар сорулганы салганнар.

Д. АРАКЧАА.

ЧУРУКТА: Совет Эвилелиниң Маадыры, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, «Шын» солунуң хоочун номчукчуларының бирээзи Хомушку Чүргүй-оол.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

МАЛДЫҢ КҮЖҮ ЭКИ

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырының мал кыштагларын эргип, мал кыштаглаашкынының байдалын, малчыннарның амыдырал чуртталгазын таныжып чораш, Бээк-Даг арты — Эл-Бажында кыштагга шала кежээ чеде бердивис. Хүндүс одарга хүндээн кодан шарылар турлаанче оруук дургаар дистиничипкен кирип кел чорлар. Улуг кадарчы Моңгуш Дамба ол хүн үлүүнге хүнзеп, шарыларының соо-биле, тан-билээ чортуп олур. Ынчан Чыргакы хемни куду каккан январь соогунуң чигини аажок.

Турлагга кеддивис. Чаа кажаа иштинде мал хай дээн кижи ыды дыңналды. Чеде бээривиске Чимит Арандолович Моңгуш эзээн хөй шарыларны хүндүс чемгерип хүнзээн туружундан чылыг кажааже киир хай дээн тур. Оларның күш-шыдалы шору, чамдыктары дешкилежип-даа турар. Совхозтуң кол мал эмчизи М. Кан-оол тургаш:

— Шарыларың мындаагызы чок, күш-шыдалы экижээндир аа, Арандолович?—диди.

— Күш-чамы экижээн бөөр ийин, эмчи. Боларның хырнын, чыдынын баксыратпас дээш кызып-ла тур мен—дээш, кажаазының аксын дуглай берди.

Малчынның ажыл-ижин сонуургап хөөрежи бердивис. Чимит Арандолович күжү арып баксыраан 46 баш шарыжыгаштарны тургузу азыраары-биле эрткен чылдың ноябрьда хүлээп алган.

— Бракчан үевен шарыларны азыраары-биле хүлээп тургаш, сестип-даа турдум-на. Улам дорайтааш, чүдаза кончуг-дур дээш корган. Моңгуш Дамбаны «сен азырап, ажаа» ден-даа турдум. «Думчукка тулганда бызаа сугжу» чүве болгай. Таанда чоонган мен деп бодааш, азырап кирипкен мен—дээш, чугаазын ара соксап кагды.

Ооң чугаазын М. Дамба уламчылай берди:

— Чарба, сиген, саван-биле зоотехниктиң тургускан рационну ёзугаар азырап эгелээн. Дүү ниикээр кара суг чоогунда цистернага сугну чылыткаш, ооң-биле суггарып келгенниң түңнелинде күш-чамы экижээн. Чимит Арандоловичиниң кызымак ижи-биле сегераан мал чүве. Моон соңгаар улам экижир-даа апаар.

Ол турлагга чер одарладып турар 70 ажыг баш шарыны ажаалга-тежээлин багай дээр аргажок. Хүндүс оъткур, суттуг черге одарладып, күжү кошкактарын немелде чемгерилгеге киирип турар.

— «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелин таныштывыс. Ол төлевилелге хөй-аът кирбишаан, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннивисти бараалгадыр дээш ажылдаар бис—деп, М. Чимит чугаалады.

Ол-ла ажыл-агыйның малчыны Өшку Үгүй-оолович Моңгуш Арта-Тей арыында кыштаглаан. Ооң ажаалгазында симментал уксааның 86 хунажыннары-биле кады ниитизи-биле 115 баш бода турар. Дуржулгалыг кадарчы коданының ажаалгазын хүн бүрү экижидип турар. Метис хунажыннарын хайгаарап, чемнеп, төрүүр чоокшулазыннарын Шык-Бажы фермазынга дужаап турар. Күжү-чамы хирелиглерин сиген, чарба-биле чемгерип турар.

М. СЕВЕН.

Чөөн-Хемчик район.

Эш Г. Н. Долгополовту Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы албан-хүлээлгезинден хостаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Григорий Николаевич Долгополовту өске ажылче шилчиткенин барымдаалааш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы албан-хүлээлгезинден хостаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ

Кызыл хоорай, 1976 чылдың январь 19.

Эш Ч.-Д. Б. Ондарны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызынга томуйлаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Эш Чимит-Доржу Байырович Ондарны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызынга томуйлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ

Кызыл хоорай, 1976 чылдың январь 19.

ЧУРУКТА: (оң талазында) парлалгага 30 чыл ажылдап келген «Шын» солунуң хоочун ажылдакчызы О. Олеениң даразында үнер номерниң македин кады ажылдап турары аныяк эштеринге тайылбырлап берип турары.

З. Аржанова «Шын» солунга 22 чыл иштинде өрүкчүвеп ажылдап келген. 10000 дугаар солунуң бир арнын белеткеп орары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

ССРЭ-ге херээженнер чылының түңнелдери

Кремльге СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуровтуң даргалааны-биле херээженнерниң делегей чылын ССРЭ-ге эрттирер талазы-биле комиссияның хуралы боон эрткен. Аңаа херээженнерниң делегей чылынга холбаштыр Совет Эвилелинге эрттирген улуг ажылдың түңнелдерин чугаалашкан.

Эрткен чылын херээженнерниң дең эргелиг болурунуң айтырыглары, ниитилел хөгжүлдезинге, тайбыңның болгаш делегейге кады ажылдажылгааны быжыглаары дээш демиселге оларның идепкейлиг киржилгези делегейниң хөй-ниитизиниң кол кичээнгейинге турганын К. Т. Мазуров бодунуң өөе сөзүнге айыткан. Делегей чылы Совет Эвилелинге совет херээженнерниң күш-ажылчы кедурлүүшкүнүнүң болгаш идепкейлиг чоруунуң өөүлдезин болдурган. Партияның хөй талалыг ажылынга, күрүне херектерин эргелеп-башкарарынга оларның киржири калбарган. Херээженнерниң ёзулуг дең эргелиг чоруун чедип алырынга Совет Эвилелиниң дуржулгазы даштыкының хөй-ниитизиниң улуг сонуургалын болдуруп турар.

Комиссия даргазының оралакчызы, Совет херээженнер комитединиң даргазы В. В. Николаева-Терешкова, Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы П. Т. Тронько, ВЛКСМ ТК-ның секретары З. Г. Новожилова, Белорус ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Н. Л. Снежкова, ВЦСПС-тиң секретары А. П. Бирюкова, СЭКП Ленинград хоорукомунуң секретары Т. И. Жданова, ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. В. Мордюкова, ССРЭ-ниң кадык камгалал министриниң оралакчызы Е. Ч. Новикова, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. И. Петрова, Литва ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Л. Ю. Диржинскайте-Пилюшенко олар комиссияның хуралынга чүве чугаалааннар. Коммунистиг тургузуушкунуң бүгү талазы-биле ажылдаарынга херээженнерниң идепкейлиг киржир чоруунуң улуг ужур-дузалыын Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың үнелеп көрүп турарын олар шуптузу онзалап демдеглээн.

Комиссия даргазының оралакчызы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев Төп комиссия, республикаларга болгаш облестарга ажылдап турган комиссиялар, чурттуң херээжен хөй-ниитизи, бүгү совет кижилер херээженнерниң делегей чылынга холбашкан ажылдарны организастаарда ниити-партийжи болгаш ниити-күрүнежи улуг ужур-дузалыг сорулга кылдыр көрүп турганын чугаалаан.

Ам бистер Делегейниң херээженнер чылы канчаар эрткенин, ооң ниитилелге политиктиг салдары кандыг болганын долу бүзүрел-биле чугаалап, сеткил ханып болур бис деп, Б. Н. Пономарев чугаалаан.

Комиссия чогуур шиитпирни хүлээп алган.

(СЭТА).

Мурнакчы малчыннар Александр болгаш Саар Монгалбиилерниң коданын эрткен чылын меңнээн кодан кылдыр каттыштырган, ажылы солун. Ындыг улуг коданны бир дугаар ында организастааны ол «Тес-Хем» совхозтуң Ү.-Шынаа салбырынче углаан оруктар-биле ур эвес чораан-ла совхозтуң Онгар-Өдекте № 2 хойжу бригадазынга келирибиске, улуг хойжу аъттаныырынга белеткенип тур.

— Хой кадарып чоруур деп тур мен — деп каттырбышаан, Александр Дарзыгович бисте мендилешкеш, аъдын баглааш бажыңынче чалай-дыр.

Өг-бүлениң херээжен ээзи Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Маадыр-ие Саар Чалдыраевнаның хайындырган шайын аартап ора, ажыл-херек дугайында чугаавыс шуулай берген.

— Быштың ийиги айы ортузу чоокшулай берзе-даа, соок ындыг ковчуг эвес-тир. Мындыг таарымчалыг хүннерде бистиң ажылывыс эки чоруп тур — даш кодаңында байзалбиле улуг кадарчы эш Монгалбин бисти таныштырды.

Монгалбиилерниң өг-бүлези хой ажылынга ажылдаа-ла 12 чыл четкен. Бо үениң дургузунда коммунист өг-бүле түс-түс хураганны өстүрүп, тонна-тонна дүктү Төрээн чуртка кыргып берген.

Совхозтуң бүгү хойжу коданнарында ышкаш, Монгалбиилер 300 ажыг хойну чылдың-на малдап, оон чаш төлүн менди камгалап албышаан. Тывага хой ажылын улам ынай хөгжүдер талазы-биле СЭКП обкомунуң X пленумунуң доктаалын амыдыралга боттандырар, ниитиниң малының баш санын өстүрер дээш кызымак ажылдап, чылдың-на дээре көргүзүглерни чедип ап келген.

— Чамдык хойжуларның көргүзүү чүге ындыг болгулаары? Малдап орар хоюн чидирген малчыннар база бар болур-дур. Оон чылдагааны чүде деп бодаар силер? — деп, Александр Дарзыговичиден айтырдывыс.

Дуржулгалыг хойжу ур-даа боданмайн мынча дей-дир:

— Бо дээрге бот-харыысалга дугайында чугаа ол-ла болгай. Ону бистиң хойжу өг-бүлевис ынчаар билип турар.

Мал ажылынга ажылдаар төлептиг кижилерни, ылангыя аныяктарны шилип тывар. Ол дээрге малга ажылдаксаан кижи бүрүзүн-не эвес, а ол ажылга сонуургалдыг, ак сеткилдиг, кызымак, аныяк кижилерни ол ажылга өөредир (а дуу болган-на кижини малга ажылдадыры ол эвес) дээни ол-дур. Чүгле идегелдиг, төлептиг кижилерге ниитиниң өнчү-хөреңгизин кадарарын бүзүреп болур.

Малчынның хүндүлүг адын чүгле эдилеп, акша-шалыңын ап ораа-даа, сеткил-сагыжындан ол ажылга бердинмээн кижилер тургулаар. Ол-ла хойжу бригаданың Хавак-Өлзейде кыштаандан Э. Сандал кажаазының көрженин безин хоорбайн көшкен, ол-ла совхозтуң хойжузу турган М. Баян каш чыл улаштыр кажаа көржениң база хоорбаан болган. Оон-даа хой чижектерни маңаа көргүзүп болур.

— Малчыннар чедишпес, малга ажылдаксаар аныяктар эвээш дээр хөөннер ам-даа бар. Аныяктарны мал ажылынче хаара тудар талазы-биле республика ужур-дузалыг хуралдар, ужуражылгалар база эртирилээн. Ынчалзажок ол талазы-биле ажыл ам база шимээн чок барган-дыр. Ону бүт кырынга тургузары партия организацияларындан болгаш ажыл-агый органнарындан негеттинип турар — деп, Александр Дарзыговичиниң чугаазын канчап деткивес боор.

Меңнээн кодан. Оон өске коданнардан ылгалы, ажыктыы чүл? Бо коданда хойнуң саны — 1100. Оон иштинде төрүүр хой — 800. Хойнуң саны хөй болганда, кадарчыларның аразында ажыл хуваалдазын база тургускан: төрээн 200 ажыг хойларны улуг кадарчы Александр Дарзыгович боду кадарар, төрүүр чоокшулаан хойларны, хураганнарны кажаага Саар Чалдыраевна ажаап хүнзээр, а артканнарын — дуржулгалыг хойжуларның оглу, кадарчы Афим Монгалбин аңгы кадарар. Мөөңнеттинген бо коданның малчыннары — чаңгыс өг-бүле. Ажылды уштап-баштап удуртуруп улуг кадарчы харыылаар. Ындыг коданнарны тургузуп бо чаа чүүлдү эгелээрин хоочун коммунист Александр Дарзыгович боду сүмелеп турган, ам бодунуң коданынга боттандырып эгелээни ол.

— Мынчаар ажылдаарга солун-даа-дыр. Эң кол чүве — муң ажыг хойну чаңгыс черге кыштадырга эвээш чарыгдал үнер: аңгы-аңгы кыштагларже мал чеми, малчыннарга одаар чуга дажыглап шуудеп турбас. Ындыг болганда техника күжү чоп ажыглаттынар, оон кывар чаар материалдары артыкка чарыгдаттынмас. Мал ажылының түскай эртемниглеринге база аштиг. Таарыжыр черлеринге мөөңнеттинген коданнарны моон соңгаар-даа тургузары чугула деп бодаар бис — деп, Монгалбиилер чугаалап турдулар.

Дуржулгалыг хойжу коммунист өг-бүле чылдың-на бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Оон түңнелинде олар тоску беш чылда Төрээн чуртка 2237 хураганны өстүрүп, 6.6 тонна дүктү кыргып берген, азы 194 хураганны планнан ажыр өстүрген.

— № 1 хойжу бригаданың хойжузу Сыпын Дүктүг-оол-биле чарыштыг бис. Чоокта чаа хойжулаан кижи боорга ону деткип, чарышпышаан арга-сүмевис кадып турарывыс ол — деп чугаалааш, совхозтуң ажылчын комитединиң талазындан чарышты эрелгей организастап, дуржулга солчуулгазынче кичээнгейни коңгатканын олар чугааладылар.

— Үе магалыг-дыр, кижиниң чаагай чоруунга таарымчалыг бүгү-ле чүүлдер тургустунган. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелин номчуп танышкаш, ону изиг-биле деткип, СЭКП-ниң XXV съездизин чаа-чаа чедиишкиннерлиг үткүвүшаан, өңгү беш чылда улам кызымаккай ажылдаар бис — деп, Күш-ажылдың Кызыл Туг орденнериниң эдилекчилери Александр болгаш Саар Монгалбиилер сеткил-ханышкын-биле чугааладылар.

Чаттып оъттаан совхоз сүрүү Хараалыг-Хем бетиниң бүүрелчиниң оңгарларынче углай чаптыла бээрге, улуг кадарчы оон соондан аъттаныпты.

М. КАЛЧАН.

«Шынның» тускай корреспондентизи.

Коммунист дугайында чугаа

Коммунистиң саналын ёзугаар

ЧУРУКТА: Улуг-Хем районунуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң сүт-бараан фермазының мурнакчы бызаа ажаанчызы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Мария Көкооловна Балдаң.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

ЧАА СОРУЛГАЛАР

— СЭКП XXIV съездизиниң хуулээн адганы тоску беш чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле чаа-чаа улуг базымнарны кылгаш, ам болур ээлчеглиг чээрби бешки съездиге чедиишкиниг ужуражыр дээш кел чорууру. Бистиң «Чыраа-Бажы» совхозунуң ажыл-ишчилери, бүгү совет улус-биле бир демей, XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин радиодан дыңнап, солуннардан номчааш, ооң дугзунун деткиишаан, бедик кеудурлуушкуннуг ажылдап турар — деп, төлевилелди таныжып чугаалашкан хуралга ол совхозтуң парткомунуң секретары Г. Ч. Канчыыр-оол дыңнаткан.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилери өңгү беш чылда чаа сорулгаларны салып, ажылдың шынары, ажыктыы дээш шалыпчы сүу-биле ажылдаарын хүлээнгеннер. Төлевилелге хамаарыштыр Чыраа-Бажы салбырының малчыны Ч. Очур-оолдуң бодалы мындыг:

— Өңгү беш чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының төлевилелинде бүгү талазы-биле ханы утказыг анализти кылганын, чоннуң чаагай чоруун улам ынай бедидер дээнинге, ылангыя кодээ ажыл-агыйга хөй акша-хөреңгини, техниканы бээрин төлевилеп көргенинге кижиниң сеткил-сагыжы улам хей-аът кирип кээр-дир. СЭКП-ниң XXV съездизинге бодумнуң күш-ажылчы салыышкынымны киирери-биле 1976 чылда төрүүр 100 хойга онааштыр 100 хураганны, бир хойдан 2 килограмм дүктү кыргып, 10 тоннадан эвээш эвес сигенни белеткеп алыр мен.

Совхозта техника септелгезин февраль 20-ге чедир доозары МТМ эргелекчизи Л. Молгуш механизаторларның өмүнээзинден хүлээнип, өңгү беш чылдың планныг онаалгаларын хуусаа бетинде күүседиринче ажыл-ишчилерни кыйгырган. Ындыг хүлээлгелерни совхозтуң хөй ажыл-ишчилери алган.

О. КАРА-САЛ.

НАЦИОНАЛ ОКРУГТАРДА

ЭВЕНКИЯНЫҢ КАЙГАМЧЫКТЫГ КРИСТАЛЛЫ

Исланд шпат казып тыварының талазы-биле чуртта баштайгы шахта Эвенкия национал округта продукцияны берип эгелээн. Ону дерип тургузарының талазы-биле кол ажылдарны — шахта кырының корпустарын тударын, дөрт муңген өвектерни казарын болгаш ийиде казар черлерни хуусаа бетинде күүсеткен.

Исланд азы чамдыкта турузан деп адап турар "шпат" — Эвенкияның чоргааралы. Ооң чүве өттүр көстүп турар кристаллдары радиоэлектроникада, прибор тудуунда калбаа-биле херегжээттинип турар. Исланд шпаттың байлак бар чери ону ажык чер кырындан казып алыры-биле чергелештир, чер иштинден казып үндүрүп алыр чорук ол үнелиг минералга улус ажыл-агыйының херегжелин бүрүнү-биле хандырарының аргазын бээр.

А. ШИГЛЕНКО.
(СЭТА-ның корр.).

СОҢГУ ЧҮК ГАЗЫНЫҢ ТУДУГЖУЛАРЫНГА

Чылда 25 муң кубометр орук плиталары кылып үндүрер цехтиң комплексизи полюс дээобээниң ындында Харп суурда демир-бетон кылыгларының заводунга ажыглалда дужааган. Ооң түңнелинде үк бүдүрүлгениң күчүзү ийи катап өскен. Ол чорук соңгу чүк газын шиңгээдип алырынга эргежок чугула оруктар тудуушкунунуң темпизин үш катап дүргедедирниң болдунар аргазын берип турар.

Демир-бетон кылыглар заводунуң кирип турары, национал округта Харптың эң улуг руда эвес материалдар комбинаты өңгү беш чылда тудугжуларны материал-биле хандырар кол чер апаар. Ол бажың адаанга салыр ооргаларны, хана кылыр материалдарны, янзы-бүрү ажыглаар демир-бетон кылыгларны, электрон дамчыдылгазының чагыларын, аалгынтарны, үүрмек даштарны, элезин-сай холуксаазын бүгүн муң километр ажыг черден эккеп турар бүгү-ле чүүлдерни бүдүрүп үндүрүп турар апаар.

Ам ында үүрмектеп-сорттаар фабриканың чаарты дериишкини дооступ турар. Даш казып алыр чаа черни эштап эрыглаары эгелей берген. Өңгү беш чылдың төнчүзүнде чылда муң-муң демир-бетон кылыглар үндүрер күчүлүг база бир заводту тургускан турар.

В. ЖИЛЯКОВ.
(СЭТА-ның корр.)
Ямал-Ненец национал округ.

МЕГИОННУҢ СЫЛДЫСТАРЫ

Мегион экспедициязының геологтары суук одалганың чаа бар черин Мало-Югански деп тыпкан. 2700—2750 метр дериң чер иштинден баштайгы нефть аттыта берген. Ында бедик продуктулуг элээн каш нефтилиг чер каттары бар боор деп, специалистер бодап турар.

Мега болгаш Мулка хемнериниң Обь-биле каттышкан черинге он беш чыл мурнунда геологтарның баштайгы отряды кээп дүжүрүпкен. Олар мээгаш-тулаадан болгаш шыргай арга-эзимден кортпаан. Удатпаанда оон нефтилиг элээн каш черлерни, ооң иштинде сураглыг Самотлорну ажыткан, аңаа Мегион суур өзүп үнген.

Партияның XXV съездизиниң будуузунда Мегионнуң геологтарының ортузунда социалистиг чарыш улам калбарып, өрүмнекчилерниң болгаш суурга эптекчилерниң тудуушкак чарыжы болу берген. Ол чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң чаа курлавырларын илередириниң аргазын берип турар.

В. ОХОТСКИЙ.
(СЭТА-ның корр.)
Ханты-Мансий национал округ.

МАЛЧЫННАРНЫҢ ШЕНЕЛДЕ-ШИНЧИЛЕЛИ

Семиртэ азыралга малдың бедик немелде деңзизин чүгле чайын, белен когаан оът-сиген бар үеде чедип ап болур дээрзиниң дугайында кооң мурнунда шептерээн болгадың шын эвезин «Россия» колхозтуң бызаа ажаакчылары — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Таисия Полуянова болгаш оон өөрү херек кырынга бадыткаан. Кыжын олар боттарынга бижыглаан бызаа бүрүзүнден хонукта оштумак немелде деңзини чайгы үениң ышкаш ол хирени чедип ап турарлар. Ол болза аңаа чедиишкиниг чоруткан шенелде-шинчилелдиң түңнели-дир.

Колхозтуң специалистери чемгерилгениң чаа хевирин шиңгээдип алыр деп шиитпирлээн. Чемниң кол хевирэ — түскай установкаларга хээндектеп белеткээн саваң, концентраттар, картофель болгаш карбамидтиг немелделер. Ындыг рацион-биле чемгергеш, аныяк малдан хонукта килограмм оштумак немелде деңзи алыры кылыглаар эвес дээрзин ажыл-агыйның мурнакчы малчыннары бадыткаан.

«Россия» колхоз мал ажылы специализастаарының болгаш концентрастаарының күзели-биле тоску беш чылда эът бүдүрерин ийи катап ковудеткен. Ол ажыл-агыйдан белеткел пунктуларынга келген мыысты боза мал тажок семис болуп турар.

«Россия» колхозтуң малчыннарының дуржулгазын национал округтуң өске ажыл-агыйлары база ажыглап турар.

А. КИПРИЯНОВ.
(СЭТА-ның корр.)
Коми-Пермяк национал округ.

ФЕРМАЛАРГА ТЕХДУЗАЛАМЧЫ

Усть-Ордынның Бурят национал округунда «Сельхозтехниканың» районнар каттышкыннарының чанында мал ажылының фермаларын техника талазы-биле хандырар станцияларны тургускан. Баш удур чарган кэрээ ёзугаар ажылдап кылган графикти барымдаалап, дуржулгалыг слесарь-эдикчилерниң түскай бригадалары түс-түс черлерге барып, чаа дериишкиннерни фермаларга тургузуп, агрегаттарның техниктиг ажаалдазын организастаарынга колхозтарның болгаш совхозтарның механизаторларынга дузалажып турар.

Мал ажылы — округтуң кодээ ажыл-агыйының кол адырлазының бирээзи. Аңаа мыйыстыг бода малдың болгаш хойнуң баш саны чыл бүрүзү өзүп, хавап семиртп азыраар комплекстерни тургузуп турар. Фермаларга техниктиг шефтээшкинниң чаа хевири бүгү механизмнерниң деңнезин, үзүктелиишкин чок ажылдаарынга дузалап, оларны ажыглаарының хуусазын узадып турар.

А. ГАЙДАЙ.
(СЭТА-ның корр.)
Усть-Ордынның Бурят национал округу.

КАДРЛАР ДАРГАННААР ЧЕР

Агинскийниң Бурят национал округунуң төвү Агинское суурнуң кудумчуларының бирээзин хөй каът бажыңнар каастап турар. Аңаа Агинскийниң педагогика училищезиниң сургуулдары чаа бажыңче шилчээн.

Училище бодунуң 45 чылын оон чоокта чаа демдеглеп эрттирген. Ол үениң дургузунда үк училище ийи муң ажыл специалистерни белеткеп үндүрген. Оларның аразында эртемденнер, мраажылар, чогаалчылар, чурукчулар, дээди өөредилге черлериниң башкылары бар.

Чаа корпустуң чанында спорт болгаш ниити залдарның, сургуулдар столоваязының тудуушкуну дооступ турар.

Л. ФАДЕЕВ.
(СЭТА-ның корр.).
Агинскийниң Бурят национал округу.

БЕЛЕККЕ БЭЭР ЧҮҮЛДЕР ФАБРИКАЗЫ

Коряк национал округтуң төвү, Охотск далайның эриинде Палан суурда белекке бээр чүүлдер бүдүрер фабриканы тургускан. Ооң салбырларын округтуң бүгү-ле национал суурларында ажыдып турар. Мооң мурнунда Паланга чүгле белекке бээр чүүлдер кылыр чаңгыс цех ажылдап, чээрби хире аттыг кылыгларны үндүрүп турган. Ам ол кылыгларның саны дыка өскен. Оларның аразында — национал хептиң хевирлери, амыдыралдың эт-сеп чүүлдери, херээженнерниң каастаныглары, ойнаарактар бар. Ол чүүлдерни аң кежинден, бисерден, ыяштан, сөөктен кылып турар. Улустуң уран-шеверлериниң чаңчылдарын округтуң мастерлери чедиишкинниг уламчылап турар.

М. ЖИЛИН.
(СЭТА-ның корр.)
Коряк национал округ.

СОЛНЦЕНИҢ ЧАА ТУДУГЛАРЫ

ГУЛИСТАН (Сырдарья область), (СЭТА-ның корр. Г. Огородов).

Сырдарья областың «Ленинград» колхозунуң чагыын ёзугаар «Обльколхозтудуг» трестиң механизаторлары Солнце деп дуржулга кылдыр тургускан суурда баштайгы чурттаалга кварталын ажыглалда киирген.

Ол бажыңнар хоорайлыгдан чер-ле ылгал чок. Квартираларда — ийи, үш, дөрт өрээлдер, паркет шала, изиг болгаш соок суглуг ванна, бөдүүс газы, бүстүт одалга, телефон-даа бар.

Чурттаалга бажыңнарының кварталы-биле кожа бирык 1200 өөреникчилер өөренир школаны, уруглар садтарын, 800 олуттуг кино-концерт залын, универмагты, амыдырал хандырылгазының комбинадын, эмчи эмнелгениң черлерин база тудуп турар. Ол ажыл-агыйның бүгү кежигүннериниң өг-бүлелери чоорту-ла Солнце суурга чурттаар апаар.

Дээди үнелел

1971—1975 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң дугайында СЭКП-ниң XXIV съездизиниң директиваларында кылыгларның техниктиг деңнелин, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидерниң болгаш бүдүрген продукцияның шынарын үндезини-биле экижидерниң айтырыглары колдап турар.

Ооң боттандырылгазының бир кол угланыышкыны — үлетпүр продукциязын шынарының категориязын барымдаалап аттестаттаарын күрүне масштабы-биле план ёзугаар чорудары болур. Дээди категорияның продукциязын — күрүнениң Шынар демдектиг, азы шынарының көргүзүглери чурттуң болгаш делегейниң дээре үлегерлеринге дүгжүп турар кылдыр бүдүрерин чылдан чылче ковудедир көрдүнүп турар.

Амгы үеде чурттуң үлетпүрүнүң адырларында 3799 бүдүрүлгелер 26 муң ажыг аңгы-аңгы хевирлерниң кылыгларын Шынар демдектиг бүдүрүп турар. Оларның аразында Москваның Лихачев аттыг заводунуң ЗИЛ-130 маркалыг автомобильдери, Владимир Ильич аттыг электромеханиктиг заводтуң шимчедикчилери, Минскиниң трактор заводунуң «Беларусьтары» база бар.

Эрткен чылдың ноябрьда ССРЭ-ниң Күрүн стандарттарының, Тудуг материалдарының министерствозунуң, «Союзасбестехника» трестиниң даг-дүгү бүдүрүлгелеринге төлевилелдер кылыр эртем-шинчилел институдунуң («ВНИИ проектасбест») төлээлекчилерин кириштирген күрүнениң аттестация комиссиязы «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ПРЖ-1-50, ПРЖ-2-30 деп ийи марканың даг-дүгүүге шынарының дээди категориязын тывыскан дугайында шиитпирге ат салган. ССРЭ-ниң стандарттар талазы-биле Күрүне комитеди ол шиитпирни бүрүткээн соонда, комбинат ол ийи марканың даг-дүгүн хүндүлүг беш булуңнуг-биле демдектеп эгелээр.

Бистиң республикага Шынар демдектиг чаңгыс-даа хевирниң продукциязы үнмейн турган болгай. Ынчангаш даг-дүгүнүң шынарын хүндүлүг беш булуң-биле демдээзини Тываның улус ажыл-агыйынга база бир солун болуушкун.

Даг-дүгүнүң шынарын ынчаар бедик үнелээни — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективиниң продукцияның шынарын экижидер дээш каш чылдар дургузунда чорудуп келген ажылының түңнели-дир. Тоску беш чылда комбинатта дыка хөй дериг-херекселдерни солаан болгаш продукция бүдүрериниң технологиязын доктаамал сайзыраңгайжыдып, инженер-техниктиг ажылдакчыларның мергежилин өстүрериңче чогуур кичээнгейни угландырып келген. Аалдыңга хемчеглер даг-дүгү бүдүрер талазы-биле күрүне планын күүседиринге, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге, продукцияның шынарын экижидеринге дээштиг болган. Продукцияның шынарын бедидерниң бир чаа аргазы болур саратов системазын комбинат шиңгээдип алган болгаш ону улам сайзырадып турар. Комбинаттың коллективи ам бүдүрген продукциязының 99 хуузун шынарының негелдезинге дүүштүр дужаап турар.

Аттестацияга белеткелге комбинаттың инженер-техниктиг албаннары, комсомол, профэвилел органнары парткомнуң удуртулгазы-биле идепкейлиг киришкен. Эрткен чылдың февральдан ноябрьга чедир аттестацияга белеткел үезинде аңаа белеткээн марканың даг-дүгүнүң техниктиг деңнелин бедидеринге, оон шынарының көргүзүглерин доктаамалчыдарынче угланган инженер-техниктиг, организастыг хемчеглер ап чорутпурган. Шынарның дээди чадазының баштайгы продукциязын бүдүрериниң комбинатка болгаш республикага ужур-дузазының дугайында ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар ортузунга тайылбыр ажылы калбаа-биле организастаттынган.

Даг-дүгүнге дээди үнелелди бергени — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективиниң продукцияның шынарын чүгле чоруур деңнелге тургузары эвес, а ону доктаамалчыдары, шынарының көргүзүглерин үениң негелдезинге дүүштүр улам бедидери дээш харыысалгазын углаттырып, чаа сорулгаларны салып турар. Ол коллектив тоску беш чылда эң эки сорттуң даг-дүгү бүдүрер планын хуусаадан эрте күүсеткенин билир болгай бис. Шынарның беш чылынга коллективиниң ынчаар ужуражып турары өөрүнчүг.

Чедиишкиннерге сорук кирген даг-дүкчүлер чаа сорулгаларны шиитпирлээр дээш шудургу ажылдап турар.

Ю. МИТЮКОВ.
ССРЭ-ниң Күрстандарттың талазы-биле Тыва АССР-де төлээзи.

МАЛЧЫН ӨГ-БҮЛЕ

Октябрь революциязы орденниң эдилекчизи хоочун малчын Осур-оол Чамзыевич Туматтың аалынга келдивис. Үргүлдү бир-ле чүве кылган олурар. Үнелиг үүле-херекти бүдүрген чорууру ол кижиниң амыр-мендизин айтырбышаан, ажылыжын сонуургадым. Осур-оол Чамзыевич таакпызының ыжын агаарже үдевишаан, мээң айтырыымга дорт харыылады.

— Бо үениң дургузунда малдың багын-даа көрбедим, чидириг-даа кылбадым. Мээң кададымда ам 400 ажыг иртчигештер бар, чайгы семиртилге, күскү одарлагашкын эки болган, кышка белеткел база багай эвес, 15 тонна сиген белен. Коммунист кижи болганымда моон соңгаар-даа ак сеткилдиг ажылдаар мен.

Өгнүң херээжен ээзи Суден Хапылашовна Маадыр-ие, хоочун малчын. Ол — Ленинчи юбилей медальдың эдилекчизи. Ол чүгле онаашкан ажылынга кызымак, бот-идепкейлиг эвес, өг-бүле амыдыралга, ылангыя бичии уругларны кижизидеринге база үлегерлиг.

«Хол изин бүт часпас» деп үлегер чугаа ужурлуг. Туматтарның күш-ажылга ынак, эптейыралдыг уруглары ам адазының соон салгап, совхозтуң Кара-Тал хойжу бригадазының малчыннары болуп турары мактанчыг. Оолдары Наыраа — хойжу, Оюн-оол — чылчы, Байыр — чолаачы, уруглары Орланмаа — хойжу, Чечекмаа — хойжу. Чечекмаа чүс хойга онаашты 88 хураган, хойдан-на 2,6 кг дүк алган. Чайын 12 тонна сигенни кезип, белеткээш кыштаанда чедирип алган. Туматтарның бичи уруу Роза Торгалыг суурда ажылдап турар. Ол Өвүр районунуң мурнакчы садыгжыларының бирээзи.

Малчын өг-бүлениң үнелиг ажыл-ижи, үлегерлиг амыдыралы чүгле «Торгалыг» совхозта эвес, Өвүр районда сураглаан. Дүүгүзүнден бөгүн, а даарта оон-даа бедик көргүзүглүг болурунга малчын өг-бүле бүзүрелдиг.

Н. ДАМДЫН

ТӨРЭЭН ЧЫЛЫ — 1835

ЛЕРИК (Азербайджан ССР), (СЭТА-ның корр. В. Андреев, Г. Велимамедов). Тикибанд дээр бедик дагда суурнуң 140 харлыг чурттакчызы Меджид Агаев чаа хевирниң паспортун эң үнелиг эртине кылдыр, камныг хүлээп алган. Документинде төрээн чылы деп бижээн черинде: 1835 чыл деп бижип каан.

Милицияның район салбырының начальниги В. Велиев чуртта эң-не улуг назылыг кижиге кызыл карттыг дептерни гешти тыпсыр дээш кылын хар-биле шыптынган ол суурга аъттыг четкеш, а оон соонда чадаг кылаштаар ужурга таварышкан.

— Бистиң хүндүлүг өгбевис, кодээ Советтиң депутады, колхозтуң пенсионери Меджид Агаевке районга бир-ле дугаарында паспорт тыпсыр дээш оон-даа ырак-узак черге чедер ийик мен — деп, В. Велиев чугаалаан.

Ол улус назылыг кижиниң кадыкшылы кажан-даа тергиин эки, ам-даа каң-кадык. Ол хат-шуурган чок хүннерде Тикибандының харлыг кудумчуларынга селгүүстеп, бодунуң хөй санныг ажы-төлдериниң бажыңнарынга барып, амданныг сарыг шайны ижеринге ынак. Эрткен чылын Меджид Агаевтиң уруг-дарыының ажы-төлдериниң узун даңзызынга чаа төрүттүнгени он ийи кижи база немешкен.

Черниң кежиин четтирер дизе

Бедик мергежилче чүткүл

Репортаж

Суббота хүнүнде эртенгиниң 10 шак турда Таңды районга Кодээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының конторазының хуралдаар залынга механизаторлар чыглып кээр. Ээлчеглиг кичээлге бо удаада чээрби ажыг механизатор келген. Элээн каш кижи Саян артында Саван пресстээринде болгаш Успа хөл чоогунда хырыгышы белеткелинге ажылдап турар болду.

— Бистиң бөгүнгү кичээлчевистиң темазы болза «Тараа культураларының агротехниказы» болур — деп, станцияның агрономчу Владимир Анфилович Новиков кичээлди эгелей берди.

Сезен дөрт шак программалыг өөредилгеде станцияның 37 механизаторлары хаара туттунган. Эрткен чылдың декабрь айда баштайгы кичээлди агрономнарга тураскаадып, станцияның кол агрономчу Ю. М. Злыгостев эрттирген. Бо чылдың эгезинде болган бир кичээлди агроном Л. П. Давыдова хөй чылдыг үнүштерниң агротехниказынга тураскаадып.

Тараа культураларының агротехниказын ында чугаалап өрүп турары таварылга эвес. Агротехниканың шын ажыглаашкының түңнелинде станцияның дөрткү болгаш бешки ховы трактор бригадалары эрткен тоску беш чылдың чыл бүрүзүнде гектар савындан-ла он бир центнер чыгам дүжүттү ажаап ап келген. Кандааныкының чылдарда суггат чок тараа шөлдеринден мындыг дүжүттү өстүрүп алыры белен эвес херек. Бо чедиишкиннерниң бир кол үндезини механизаторларның кышкы өөредилге үезинде теоретиктиг айтырыгларны ханы шиңгээдип ап, ону практика кырынга билдилиг ажыглап турарында.

Хөпээн салыр тракторда ажылдап турар механизатор Ондар Сүге-Маадырга чаптар үезинде ужурашкаш, бо кичээлдерниң аңаа чүнү берип турарын сонуургадым.

— СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелинде «Трактор база кодээ ажыл-агыйның машина тудуушкунунга 1980 чылда тракторлар бүдүрерин ниити күчүзү 55 миллион аът күштүг болур кылдыр 580—600 муң кезекке чедирер. Хөй энергия ажыглаар, улуг күштүг тракторларны бүдүрерин хөгжүдер, оларның единица күчүзүн, шынарын болгаш бижывын бедидеер» деп одуруглар бар. Мынча ковей күчүлүг техника механизаторларның холунга кирерлер. Ынчангаш бис эртем-билиг-биле ыяк чепсегленген турар ужурлуг бис. Механизатор стажым ам он алды чыл чедип тур, бирги класстың тракторизи кижи мен, ынчалза-даа кышкы өөредилгеден чаңгыс-даа чылын чылып калбаан мен. Чүге дээрге, механизатор кижи чеже-даа чыл ажылдаарга, билиин доктаамал бедиитпес болза, бүгү тала-биле сайзыраңгай механизатор болуп шыдавас. Амгы үеде эртем болгаш техниканың сайзыралы аажок шапкынчаан-дыр. Ынчангаш өөренири эргежок чугула дээр мен — деп, ол харыылады.

Механизаторлар кичээлдээрибиле залче кириптилер. Ам оларның дыңнаар лекциязы — «СКД-5», «Нива», «Колос» деп тараа комбайннарының тургузуу. Ол аразында дуржулга станциязының кол инженери Ю. А. Мишаринге ужуражып бердим.

— Юрий Александрович, өөредилгеге кандыг-кандыг көргүзүг материалдарын ажыглап турар силер?

— Бисте эң белен болгаш чедимчиг көргүзүг материалдары плакаттар болуп турар. Оон аңгыда өөредилге киноларын көргүзүп турар бис.

Эрткен чылын шак ындыг өөредилгениң түңнелинде 12 кижи бирги, 14 кижи ийиги класстың механизаторлар кылдыр билиин бедиткен. Ол бир механизаторлар өөренип турза-даа комиссияның шылгалдазын эртип шыдавазын. Чүге дээрге, оларның чамдыктарының билии ылап-ла четпес болган, а чамдыктары кичээл үзер чанчылдарлыг турган. Ийиги класстың механизатору шалыңынга немештир 15 хуу, бирги класстың механизатору 25 хуу немелде төлевирин ап турар. Ынчангаш механизаторларның билиг бедидеринге материалдыг сонуургалдыы улуг.

— Часкы ховү ажылдарының эгелээринге чедир бистиң механизаторларывыс «Мал ажыл-агыйын механизастаары», «Пресстерниң тургузуу болгаш тааржыштырылгазы», «Кудумчу шимчээшкининиң дүрүмү» чижектиг темаларны эртер — деп, кол инженер Ю. А. Мишарин чугаалап ол. Кичээлдерге механизаторлар Михаил Куракков, Александр Белоногов, Ондар Сүге-Маадыр, Иван Панюков, Евгений Селиев, Никита Огиев олар доктаамал кээп, билиин чүткүлдүг көргүзүп турар.

Кыжыкы хүн дүрту узап, ам дыгаштан оон чырыы каракты чылтырыктадып эгелээн. Часның айы ырак эвес. Ынчангаш Дуржулга станциязының механизаторлары часкы ховү ажылдарынга белеткелин чүгле техника септелгези-биле кызыгаарлаттынмайн, теоретиктиг билиин база бедидип турар.

Оюн КОДУР-ООЛ.
«Шынның» корреспондентизи.

Найыралда кызыгаар чок

«Бистиң хөгжүлдевистиң бүгү-ле чедиишкиннериниң үндезини — Совет Эвилели-биле бузулбас акы-дуңма найыралывыста. Ол найыралды моон соңгаар улам быжыглаары бистиң партиявыстың болгаш Моолдуң бүгү ажылчы чоннарының бирги чергениң болгаш ыдыктыг сорулгазы болур».

(Моолдуң Араттың Революстуг намының Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбалдың СЭКП XXIV съездизинге чугаазындан).

Кысказы-биле

КӨЖЕР КЛУБТАР

Челябинскиниң театр дериглиг заводунуң коллективи автомашиналарда дерип тургускан көшкүн чорууп экзээн каш клубтарны МАР-же чоруткан.

Ол машиналар электри энергиязы бээр бензин агрегаттары-биле, радио белдириглери, кино тургузуглары стереофониктиг магнитофоннар-биле хандыртынган. Ындыг автоклубтарга чаа кинофильмнерни көргүзүп, концерттерни үндүрүп болур.

УРУГЛАРГА БЕЛЕК

МАР-ның Архангай аймааның Их Тамир сумузунда уруглар сады болгаш яслиknown ажыттынган. Бичии чаштарга ол база бир чаа белен болган.

Ону уруглар фондузунуң херекгизиниң музейи-биле туткан. Үн фонд чурттуң ажылчы чоннарының эгелээшкини-биле дөрт чыл бурунгаар тургустунган. Ол херекги-биле уругларның чаагайжыттынган 14 комплекстерин туткан.

ССРЭ биле Моол Арат Республиканың аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга ажыктыг дузалажылга дугайында Керээге ат салганындан бээр 30 чыл боор турар. Акы-дуңма ийи чурттуң эп-найыралының быжыгарынга, культурлуг болгаш экономиктиг харылзааларының хөгжүүрүнге ол Керээниң ужур-дузазының дугайын чугаалап бээрин Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбырының харыысалгалыг секретары П. Т. КИСЕЛЕВТАН бистиң корреспондентививс диләэн. Оон чугаалааны бо-дур:

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ЧОРУК, КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

— Моол Арат Республика Октябрының чырыындан, күштүг «Авроразының» даштаашкынындан оттуп, феодалдыг тургузугдан капиталистиг эвес оруктап хөгжүлдениң оруун баштайла шилип алган чурт деп чүвени билир болгай бис. Аныяк республиканың бурунгаар хөгжүүрүнге Совет Эвилели бүгү талалыг дузаны көргүзүп турган. 1939 чылда Халхин-Голга япон милитаристерин чылча шапканының үезинде совет-моол шериглерниң төңгүлүг операциязы, Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында бот-боттарынга дузалажылгазы ийи чурттуң аразында найыралды улам быжыктырган.

ССРЭ биле МАР-ның аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга ажыктыг дузалажылга дугайында Керээ моол-совет найыралдың төңгүзүнге база бир онзагай арынны ажыткан. Ол акы-дуңма чурттарның аразынга политиктиг, экономиктиг, культурлуг болгаш садыг харылзааларын улам ыяап хөгжүдеринге дыка улуг идиг берген.

Мадаа хөй чижектер, фактылар киирип турбайн, чангыс-ла документиже — МАРН ТК-ның, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң болгаш МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң моол улуска чаа чылдың байыр чедиришкининде мындыг состерни катаптаайн: «Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа социалистиг чурттарның акы-дуңма дузазы-биле үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйының чаа объектилериниң тударының база бар бүдүрүлгелериниң чаартып калбартырының программазы хажык чок боттанып турар. Эрдэнэт деп чаа хоорайның база ында даг рудалары арыглаар комбинаттың тудуу шалыпкын чорп турар. Ол дээрге моол болгаш совет улустарның аразында интернационалдыг найыралдың болгаш үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың база бир херечизи-дир. Акы-дуңма Совет Эвилелиниң болгаш боттарывыстың тудугжуларывыстың күжү-биле бистиң чуртувустуң хоорай, суурларын каастап турар чүс-чүс янзы-бүрү чаа объектилер туттунган...»

Бо бүгү ажыл-херектерниң боттанып бүдеринге үстүнде Керээниң болгаш өске-даа дугуржулгаларның ужур-дузазы канчаар-даа аажок улуг болган.

— Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбыры тургустунганда, ам 14 чыл чедип турар болгай. Акы-дуңма чурттарның аразында харылзааның быжыктырарынга ол үениң дургузунда оон киирип келген улуг-хуузу улуг. Чүгле эрткен чылда кандыг ажылдар кылып чоруттунганын чугаалап көрүнерем.

— Кожавыста турар Убса-Нур болгаш Завхан аймактарның ажыл-ишчилери-биле харылзажып, делегациялар солчуушкуннарын кылып, көдээ ажыл-агый, культура талазы-биле дуржулга солчуушкуннарын организастаан бис. Малаа кижилерни эп-найыралдыг мөзү-шынарга болгаш пролетаржы интернационализмге кижизидеринче кол кичээнгей салдынган турган.

Эрткен чылын бистиң республиканың элээн каш совхозтары, колхозтары болгаш школалары кожавыста аймактарның база ындыг ажыл-агыйлары, школалары, албан органнызациялары-биле доктаамал харылзааны тудуп турган.

Ийи чурттарның аразынга найыралчы харылзааларны тударының база бир эптиг аргазы делегациялар солчуушкуну болур. Эрткен чылдың дургузунда бистиң республикага он ийи делегация келген. Моол аймактарга бистен база ол хире саның делегация чораан. Оларның составынга партия, совет ажылдакчылар, ажыл-агый болгаш хөй-нити организацияларының төлээлери, бүдүрүлгениң мурнакчылары кирген.

Кайы-даа делегацияның кежигүннери чер-черлерде ажыл-агыйларга барып, эвээш эвес солун болгаш ажыктыг дуржулгаларын көрген. Ол ышкаш партийжи ажыл талазы-биле дуржулга солчуушкуну база кол черни ээлээн.

Июнь айда бистиң республикага Убса-Нур аймактың хөгжүм-шии театрының артистери келгеш, он алды концертти көргүскеннер. Аңаа келген көрүкчүлерниң саны 8 муң ажыг кижи болган.

Бистиң Мөңгүн-Тайга, Овүр, Эрзин, Тес-Хем районнарының пионерлери МАР-ның Убса-Нур, Баян-Улэгэй, Завхан аймактарының пионерлери-биле кады пионержи чыышкыннарны болгаш слёттарны кылып, спортчу маргылдааларны эрттирип турары чаңчыл апарган.

Хөй-хөй школаларда моол-совет найыралга тураскааткан булуңнарны, стендилерни дерээн.

Ноябрь 6-да доозулган совет-моол найырал айының үезинде база эвээш эвес ажылдар кылып чоруттунган. Ынчан бүдүрүлге черлеринге, колхоз, совхозтарга, школаларга алдан организацияларга акы-дуңма чурттарның аразында найыралынга тураскааткан митингилер, кежээлер эрттип, урай-чечен болгаш хроника-документалдыг кинофильмнерни көргүскен.

Кызылга, Эрзин, Тес-Хем, Овүр, Мөңгүн-Тайга районнарының төптеринге найырал айынга тураскааткан хөй-нити хуралдары эрттирген.

Ынчангаш Тыва салбырның кылып чораан бо бүгү ажылдары бистиң чуртувуста МАР-ның аразынга акы-дуңма найыралды улам ыяап быжыглаарынга эргү идигни берген.

— Петр Тимофеевич, сонуургап айтырыг: бо чылын Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбыры кандыг ажылдарны кылып чорударын планнап турары?

— 1976 чыл ийи чурттуң амыдыралында чугула болуушкуннар-биле байлак. Февральда СЭКП-ның XXV съездизи, а июнь айда МАРН-ның XVII съездизи болур эртер. Оон аңгыда Моолдуң ажылчы чону аңаа Улусчу революцияның тиилээнинден бээр 55 чыл болур оон байырлаар. МАР болгаш Совет Россияның аразынга найыралдың бир дугаар Керээнге В. И. Ленин болгаш моол делегацияны баштап келген Д. Сухэ-Батор оларның ат салганындан бээр 50 чыл болганын демдеглээр. Бо төөгүлүг болуушкуннарга тураскааткан янзы-бүрү ажылдарны организастап чорудар бис. Ол ышкаш чаңчыл апарган совет-моол найырал айын эрттирип, делегациялар солчуушкунун кылыр апаар.

Х-К. МОНГУШ.

Туристерге сөс

МАГАДАП КӨРДҮМ

1974 чылдың июльда турисчи путевка-биле Моол Арат Республикага чораавыс ам-даа утпаан мен.

Ынчан Тывадан 25 кижи Моолга барган бис. Поезди-биле Улан-Баторже бар чыда, Моолдуң делгем, калбак четпес ховузун бир дугаарында магадалывыс. Ырак та өглер, тевелер, чыртыг чиишкиндир костур, кижи бодаарга, сөңүүргаар чүве чок-даа ышкаш сагындырар, а херек кырында чараш оран болду.

Улан-Баторга келдивис. Дээрже бедээн тудуглар ногаан сесеглиг... Моолдуң ажылчыннары заводтарда, фабрикаларда, үлетпүр бүдүрүлгезинде хаара туттунган — оларны кижи дүүнгү кадарчылар, чылгычылар деп санаар арга чок боор чорду.

Аңаа дыка хөй моол ажылчыннар-биле чугаалашкан бис. Боттарының күрүнезиниң, чуртунуң сайзыралы дээш шалыпкын ажылдап, ооң бурунгаар хөгжүлдезинге улуг-хуузун киирип турарын чоргаарал-биле чугаалаар чорду.

Моол аныяктарның билиг мергежилди Совет Эвилелинге чедир ап турарын база бисче таныштырган.

— 1922 чылдан 1972 чылга чедир ССРЭ-де янзы-бүрү өөредилге черлеринге 15 муң ажыг моол специалистерни белеткээн. Моол инженерлерниң 90 хуузу, улус ажыл-агыйында техниктерниң 30 хуузу Совет Эвилелинге эртем, билигни чедип алган — деп, биске экскурсовод кижи тайылбырлаан.

Акы-дуңма Моол улустуң амыдыралы-биле таныжыксаар туристер чүгле Совет Эвилелинден эвес, өске-даа чурттардан база кээп турар чораан. Бис аңаа чорумту рууста Болгариядан, АКШ-тан, Япониядан бөлүк туристер база бар чораан.

К. СЕВИЛ.

Бо чурукту моол бот-тывынгыр артистер бистиң республикага концерт көргүзүп чорупт турда тырттырган.

Ю. ЧУЛЬДҮМНҮҢ фотозу.

Уртнасан

Улан-Баторда күрүнениң опера болгаш балет театрының чаа сезонун чаңчыл ёзугаар Б. Дамдинсүрэнниң «Үш чударанчыг тей» деп хөгжүмнүг операзы-биле эгелээн. Операның сөзүн амгы моол литератураның үндезилекчилериниң бирээзи Д. Нацагдорж бижээн. Ында Балган деп бай хаан кижи Нансалма деп аныяк чараш уругну ынак кижизинден күш-биле чарып алгаш, кадай кылып алыр деп турда, Нансалманың ынаа Юндэн деп аныяк оол араттарның дузазы-биле оозун бай хаандан канчап хостап, чарып алганының дугайын көргүзүп турар.

Ук операны Моолдуң улузу эки билир, чүге дээрге ооң музыказы, революция мурнунда моол херээжен кижиниң ларберге амыдыралын көргүскен.

Нансалманың ырлыг ролюн аныяк артист Х. Уртнасан күүседип турар. Чаа театр сезону эгелээн турда, ол онзагай эки ырлап барган.

Уртнасан фашистиг Германияны болгаш милитаристиг Японияны тиилээн чылда харылзаа офицер шериг кижиниң өг-бүлезинге төрүттүрген. Ачазы шериглен халашкан соонда оларның өг-бүлези Төп аймакта Бат-Сүмбэр деп сумуга чурттай берген. Авазы аңаа мал бригадирлеп, авазы саанчылап ажылдай берген. Уртнасанның авазы Авирмэд 1959 чылда МАР-ның эң баштайгы херээжен Күш-ажыл Маадыры болган. Ындыг бедик атты аңаа эң хөй сүт саап алганы дээш тывыскан.

Уртнасан бичиизинден-не ырларынга ынак, бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнериниң репетицияларындан чыдып калбас, концерттерге-даа киржип турган. Он чеди харлыг турган, МАР-ның улустуң ыры болгаш танцы талазы-биле ансамблинге ыраажылар херек дээнин өңге олура радиодан дыңнаан. Оон ынаар чорупкаш, аңаа конкурсту чедиишкинниг дужааган болгаш ансамбльче кирип алган. Оон эгелээш-ле суралдыг коллективтиң аразынга кужениишкиннииг чогаадыкчы ажыл-ишче хандыкты, концерттерге улай-улай киржип эгелээн. Улаваанда Уртнасанны күрүнениң опера болгаш балет театрының чанында студияга өөредип киирген.

Уртнасан-биле ужуражып чугаалажырга хөглүг, чугаакыр, чазык чаагай кижи чорду. Кижеге артынга кады олурган бис. Репетициядан чаа-ла келген, концерт үезинде кедео хевин безин ужулбаан болган. Эртен чылын ону улусчу депутаттарның Улан-Батор хоорай хуралының депутадынга соңгаан. Хөй-нити ажылынга идепкейлиг киржип турар.

«Улус чонга шаам-биле дузалажып-ла турар кижи-дир мен» деп чугаалаар. Оонуң ишти — журналист. Үш уруглары бар.

— Амыдыралымга кезээде уттундурбас болуушкун болган. Чүл дээрге 1966 чылда Совет Эвилелиниң партия-чазак төлээлери Моолга чедип кээрге, Леонид Ильич Брежневке кадак сунуп тудар аас-кежиктиг болган кижи мен. Ол хүндүлүг хүлээлгени дыка-ла деңнеп күүсеткен мен, чүү дээр боор — деп, Уртнасан чугаалады.

— Чоокку үеде планнарыңар кандыг ирги? — деп айтырывыттым.

— Виолеттаның ырлыг ролюн доктаадып тур мен. «Травиата» деп операны бистиң театрга бо чылын көргүзер ужурлуг улус бис. Оон аңгыда Болгарияга болгаш Японияга бо тур опера ыраажыларының делегей конкурстарынга база киржир мен — диди.

А. ЧЕРНИЦКИЙ,
ПМА-ның тускай корр.
Улан-Батор.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

● БУДАПЕШТ. Бешки беш чылда (1976—1980 ч.ч) венгр металлургтарның мурнунда харыысалгалыг сорулгалар салдынган. Каң бүдүрери 1980 чылга чедир 4,3—4,5 катап улгадыр ужурлуг. Бо сорулганы ук адырның кол-кол бүдүрүлге черлерин хөгжүдүп тургаш чедип алыр. Чижээ, Дунай-Варошта металлургия комбинадынга эң улуг дээн кислород-конвертор цегиниң тудуун эгелээр. Ону кылып, ажыглаага киирген соонда аңаа каң хайындырып бүдүрери 1,2 миллион тоннага көвүдээр.

● ВАРШАВА. Улусчу Польшаның заводтарында, фабрикаларында, тудугларында болгаш шахталарында бо хүннерде профэвилелдерниң бөлүктеринин болгаш цехтерде профэвилел организацияларының хуралдары эртип турар. Ол болза, полшка профэвилелдеринге соңгулда кампаниязының эгези-дир.

Ол хуралдарга чугаалажып турар кол-ла айтырыглар ПКАП-тың VII съездизиниң ажылдап кылганы социалистиг тургузуушкунуң программазы-биле холбашкан боор турар. Бүдүрүлге черлериниң коллективтери ниитиниң бүдүрүлгезин улам хөгжүдер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырар дугайында улуг сагыш салып турарын хуралдарга берген саналдардан болгаш оларның киржикчилериниң сүмелеринден коступ турар. Ол ышкаш профэвилелдерниң бүгү звеноларының организастыг ажылын сайзыраңгайжыдарынче улуг кичээнгейни база салып турар.

● ПРАГА. Бо чылын Чехословакияның хамаатыларының баштайгы чүс-чүс өг-бүлелери чаа квартираларже көжүп кирген. Бо чылын ниитизи-биле чурттуң хоорайларынга болгаш суурларынга 130 муң хире чаа квартираларны тудар ужурлуг.

Амгы беш чылдың (1976—1980) дургузунда ЧССР-ге 600 муң чаа квартираны тударын планнаан.

● ГАВАНА. Кубаның ажылчы чоннарының Профэвилел төвүнүң бажыңында чигир хымыргыжы ажаар «КТП-1» дээр комбайннарны башкарып ажылдап турар совет болгаш куба специалистериниң аразында социалистиг чарыштың дугайында протоколга ат салырының байырлыг ёзулалы болган. Ийи таланың хүлээп алган хүлээлгезинде амгы ажаап алыышкынның үезинде комбайннарның ажыктыг чорууун улгаттырарын болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерининң дугайында айыткан. Көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларының Национал профэвилелиниң Чиңгине секретары Рене Пеньялвер протоколга ат салырының ёзулалынга чүве чугаалаан, Куба биле ССРЭ-ниң специалист-механизаторлары ң аразында социалистиг чарыштың улуг ужур-дузалыын демдеглээш, ол чорук чурттуң кол адыры — чигир үлетпүрүн хөгжүдеринге улуг идигниг болурун айыткан.

К. ЛИБКНЕХТ БИЛЕ Р. ЛЮКСЕМБУРГКА ТУРАСКААТКАН

БЕРЛИН. (СЭТА). Берлинниң Фридрихсфельдиде социалистерге мемориал-тураскаал чанынга ГДР-ниң ажылчы чоннарының герман болгаш делегейниң ажылчыны шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчылары Карл Либкнехтиге болгаш Роза Люксембургка тураскааткан массалыг митинги болган. Оларны 57 чыл мурнунда империалистиг буржуазияга саттынган идегеттер араатанзыг ёзу-биле өлүрген. Ол митингиге ГСЧП ТК-ның Бирги секретары Э. Хонеккер болгаш ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Х. Зиндерман олар база киришкеннер.

ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ГСЧП ТК-ның секретары И. Ламге митингиге чүве чугаалааш, К. Либкнехтиң болгаш Р. Люксембургтуң идеялары ажылчын аңгының болгаш бүгү улустуң демиселинде боттанып турарын айыткан.

ИТАЛИЯНЫҢ ЧАЗАА ЧОК

Италия ам дайын соолуңдеги үелеп бээр санының талазы-биле 33-кү болгаш бодунуң характериниң талазы-биле эңне ынаргы чазак кризизинге таваржып турар. Италияның президентизи Дж. Леоне эң улуг политиктиг партияларның удуртукчулары-биле консультация кылганының соолуңде, Христиан-демократтыг партияның баштыңы А. Морога чазакты четчелеп тургузарын даасан. А. Моро январьның 7-де элбээ-хүлээлгезинден дүшкен министрлер кабинедин баштап турган. Чазактың чорудуп турар экономиктиг хемчеглелеринге таарышпаан Социалистиг партия парламентиде коалицияның деткивейн баар орта, ук чазактың коалициязы буурап душкени билдинген болгай.

Амгы чазак кризизи Италияны бойдаткан улаамдыгышкынныг экономика кризизиниң байдалынга тыптып келген. Эрткен чылын аңаа үлетпүр бүдүрүүшкүнү барык-ла 11 хуу кызырылган, ол-ла үеде өртектер 18 хуу өскен. Ам чуртта бир миллион 200 муң кижи ажыл чок, а хөй-хөй чүс муң ажылчы чоннар доңгу эвес ажыл неделязында ажылдаар ужурга таваржып турар (оларның шалыңы хымырылганы чугаа чок).

Күчүлүг ажыл соксадыышкыннарының чалгыы чуртту силгип турар. Бо байдалдарның үезинде монополиялар болгаш оларның эрге-ажыктарын камгалап турар буржуаз партиялар кризистиң кол аар-бергезин ажылчы чоннарның эктинче чүүй кааргып оралдажып турар.

Өске талазында, чуртта чоон үеэлдиг күштериниң салдарының хажык чок өзүп турарынга дувүрээн НАТО-нуң удуртукчулары Италияга күштүг күткүүшкүнү кылып турар. Чоон үзелдиг партияларның түрүжүнүң быжыккаанын эрткен чылдың коммунал соңгулдаларын тодаргай көргүскен. Ол соңгулдаларга Италияның Коммунистиг партиязы соңгукчуларының бадылаашкынарының 33,4 хуузун алган, эң улуг буржуаз партия — Христиан-демократтыг партиядан чүгле ийи хуу эвээш болган. Компартияга удур Италияның буржуаз партияларының нииги фронтузун тургузар сорулга-биле ук партияларның удуртукчуларын хэзлидеп алыр дээш америк Төп разведка эргелели 6 миллион долларны үндүрүп бергенин билдине бергенин соонда, чазак кризизи өскээр үнген.

Чурттуң политиктиг удурулгазынга Компартияның киржилгезин чокка ам Италияга эргежок чугула болуп турар үндезин эргилдени боттандырар арга чок дээрзи мырыңай тодарган. Чазак кризизин дүрген болгаш конструктивтиг шиитпирлерин чедип алыр деп турар Компартия айтырыглы чогум-на ынчаар тургузуп турар. Парламенттиң тарадырынга болгаш хуусаа бетинде соңгулдалар чорударынга Компартия удур туржуп турар. Парламенттиң тарадыр, катап соңгулда кылыр чорук ам аар-берге экономиктиг байдал-биле демиселдиң дарый хемчеглери, ажылчы чоннарның байдалын экижидериниң хемчеглери эгелиптиип турар чурттуң политиктиг база экономиктиг амыдыралын дыка үр саададыр апаар. Компартияның турулуушкун профэвилелдери болгаш өске-даа демократтыг организациялар деткип турар.

Христиан демократтар болгаш өске-даа буржуаз партиялар чурттуң политиктиг удурулгазынга Компартияның киржиринге удурланып турар. Олар «чоон үзелдиг төптүң» мурнундагы коалициязын катап тургузарын оралдажып турар. Эң чугула айтырыглар талазы-биле буржуаз партиаларның боттарының аразында чидиг чөрүлдээлер байдалды улам-на царыыдадып турар. Хайгаарыкчыларның хөй нуруузунуң бодап турары-биле алырга, чугаалажышкыннар берге болгаш үр болур.

Е. ЕГОРОВ
(СЭТА)

РЕВОЛЮСТУГ ЧААЛАП АЛЫЫШКЫННАРНЫ ХЕВЭЭР АРТТЫРАР ДЭЭШ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Хостаалга, демократия, национал хамаарылгазас чорук болгаш социализм дээш демиселди чедиишкинниг чорударының кол байдалдары Португалияда хевээр артып турар деп, Лиссабонуң хоорай чанында черлериниң бирээнинге болган митингиге Португалияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Альваро Куньял медеглээн. Португалия революция улуг бергелерни көрүнмээр хөгжүп база дыка хөй айыыл дарга таваржып турда-даа, келир үеже идегел болгаш бүзүрел-биле көрүнүң барымдаазы португал улуста мурнуку хевээр бар деп, ол чугаалаан.

Фашистиг эрткен үеже чурттуң катап ээн кирериниң доктаамал болгаш боттуг айыылы бар болуп турарының дугайында ПКП-ның Чиңгине секретары сагындырган. Оон сөзүбиле алырга, реакция чаа турушталарны эжелеп алгаш, чаа чегелдишкерни салып, үрегдээр болгаш чазылдырар чоруктарны организастап, а ол ышкаш демократияга удур ажыы-биле болгаш улам-на кара-туразы-биле хиделип турар апарган. Ссолгу үеде ол айыыл улам күштелип болуп турар. Барымда үзелдиг парламгашын чоон үзелдиг күштерге, ылаңгыя Компартияга удур угланган интук-чеңгээлиг чоруктарын сөгалап илередиринче, а ол ышкаш чүгле барымдаа үзелдигерниң шавар халдаашкынынга идиг берип турар хелүн эртип чоон үзелдиг чорук-биле демиселдиринче ол кыйгырган.

Айыыл болза чүгле Компартияга болгаш ажылчын шимчээшкининге эвес, харын демократияның бүгү талалакчыларынга кыжанып турар деп, А. Куньял медеглээн. Бо байдалдарның үезинде коммунистер фашизмниң катап эгиттиниринге удур, революстуг чаалап алыышкыннарны хевээр арттырары дээш туржуп турар бүгү-ле кижилер-биле боттарының күжениишкиннерин каттыштырарынга белен деп, ол онзалап демдеглээн.

Хоойлужудулга хуралынче хостуг соңгулдалар чорудар дугайында саналды ПКП-ның Чиңгине секретары деткээн. Ол чорук чуртта турум турар демократтыг корум-чурумнарны быжыглаарынга идиглиг бээр болгаш ук корум-чурумнарны улустаарынче угланган реакцияның пландарын үзер деп, ол медеглээн.

А. Куньял экономика айтырыгларының дугайын чугаалааш, «хуруу дыңзыды тыртарының политиказы» деп оон адааны, чазактың экономиктиг политиказын коммунистерниң шүүмүүлеп турар чорук 6-гы тур чазактың дужериш негелдези эвес-тир деп медеглээн.

Тайбың дээш демиселчилерниң ужуражылгазынында

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң бюрозунуң онза хуралы ында бодунуң ажылын эгелээн.

ТБЧ-ның кол секретары Ромеш Чандра хуралды ажыдып, Стокгольм кыйгырыышкынының адаанга ат салырын чыыр талазы-биле делегей кампаниязын калбартып чорударының эргежок чугулазын айыткан.

Францияның, Италияның, Индияның, Аргентинаның, Венесуэланың, ССРЭ-ниң болгаш өске-даа чурттарның тайбың дээш демиселчилерниң национал организацияларының төлээлекчилери Стокгольмнуң чаа кыйгырыын эңдере чеченсенишкинниг соксадыры дээш база чепсекти дужуруру дээш демиселди деткиири-биле боттарының чурттарында чорудуп турар хемчеглерниң дугайын чыылгаштарга тодаргайы-биле чугаалааннар.

ТБЧ-ның Президиумунуң бюро кежигүннерин Финляндия Республиканың президентизи У. К. Кекконен хүлээп алгаш, мынча деп медеглээн: нити-европа чөвүлел хуралының чедиишкинниг доозулгазы-биле демдеглеттинген 1975 чыл бүгү делегейге онза чугула чыл болган. «Хельсинкиниң ёзузу» дараазында чылдарда-даа Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлел ышкаш ылангыя ындыг организацияларның ажыл-чорудулгазынга болуушунуң салдарын чедирер апаар.

Финляндия дайынның болгаш тайбыңның айтырыгларынга хамаарылга чок артып каап шыдавас деп, У. К. Кекконен онзалап демдеглээн. Бис дайынга удур, тайбың дээш туржуп турар бис.

„ШЫН" КАНЧААР ҮНҮП ЭГЕЛЭЭНИЛ?

«Шын» солуннуң 10000 дугаарының үнүп турары — тыва улустуң төөгүзүнде болгаш амыдыралында база бир демдеглелдиг болуушкун. Тыва Арат Республиканың чылдарында араттың революстуг намының, а ам үеде Коммунистиг партияның идеяларынга ажылчы чонну кижизидип, оларны күш-ажылчы чедиишкиннерже сорук кирип келген. Солуннуң агитатор, пропагандист болгаш организакчы ролюнуң дугайында В. И. Ленинниң бедик үнелээшкининиң база бир бадыткалын «Шынның» төөгүзү көргүзүп турар.

«Шынның» 10000 дугаары үнүп турарының хүнүнде ук солуннуң баштайгы дугаары канчаар парлаттынып эгелээнинниң дугайында чамдык материалдарны көргүзерин оралдажып көрээли. «Шынның» эң баштайгы дугаары 1925 чылдың август 31-де «Эрге-шөлээлиг бүгү Тыва» деп аттыг үнген.

Тывага бирги солунну парлап үндүрери ындыг-ла белен эвес болган. 1930 чылга чедир тыва улус бодунуң дылынга национал бижик чок чораан. Оон ужурунда партия болгаш күрүне албан черлериниң бижимел документилерин чүгле моол дылга чорудуп турган. А ол моол бижикти тыва чоннуң чүгле 1,5 хире хуузу болур феодал-теократтар, дүжүметтер билип турган.

Ындыг турза-даа, чон ортузунга политиктиг ажыл чорударынга солуннуң ажыктыын барымдаалааш, моол дылга-даа болза, солунну үндүрери чугула апарган. Тыва араттың революстуг намының Төп Комитеди солун үндүрериниң дугайында айтырыгны 1925 чылдың май 15-те тускай чугаалашкаш, ону организастаарын чугула деп санаан. Солуннуң редакторунга намның Төп Комитединиң оралакчы даргазы Доклаанны томуйлаан, оон редколлегиязының составын база бадылаан.

1925 чылда «Красный пахарь» солуннуң редакторунга ажылдап турган Ф. Пудалов ВБП(б) ТК-ның «Красная печать» («Кызыл парлалга») деп сеткүүлүнге 1926 чылда мынчаар сактып бижээн: «Красный пахарьның» журналистери баштайгы үеде тыва сөстүг материалдарны бодунуң солуннунга орус үжүк-биле парлап каарга, солуннуң көдээ активчилери тыва араттарны чыып алгаш, оларга номчуп берип турган. Араттар аңаа аажок өөрүп, ындыг номчулгаларны үргүлчү кылырын дилеп турганнар. Ол дугайында ВКП (б) ТК-ның төп органы «Правда» солун 1926 чылдың январь 9-та мынчаар мактап бижээн: «Шагаан-Арыг деп тыва суурга ындыг номчулга шуут-ла орус-тыва хурал болу берген. Аңаа тывалар сагыжывыс хандыр, четтирдивис, бистиң дылывыска дарый парлаарын «Кызыл тарзачындан» дилединис. Солун келирге, биеси чыглаш, номчуп берип турарыңарны күзедивис деп тывалар чагыг бергеннер».

Солунну моол дылга үндүрер деп шиитпир үнген соонда, чаа солунну организастаарынга дузалажырын Тыва араттың революстуг намының Төп Комитеди «Красный пахарь» солуннуң редакциязындан дилег кылган. Оон ажылдакчылары баштайгы тыва солуннуң редакциязынга эң идепкейлиг дузаны көргүскен. Типографияны дерилири, парлаар материалдарны шилилири, ону сиилредип белеткээри, тываларны солун херээнге өөредири, солун парлаар сеглени тывары — бо бүгүнү «Красный пахарьның» журналистери организастааннар.

1925 чылдың чазынында Тыва Арат Республиканың чазаа Москвадан моол үжүк чагыдарга, Совет чазактың айтышкыны-биле ол үжүктү нюльда чорудуп берген. Совет журналистериниң киржилгезиниң-биле баштайгы тыва солун шак ынчаар үнүп эгелээн.

ТАРН ТК-ның парлалга черин организастааны партияның идей-политиктиг амыдыралынга чугула болуушкун болган. Сумуларга нам организацияларын араттарны чыып алгаш, солунда парлаан материалдарны моол бижик билир кижилерниң дузазы-биле номчулгаларны кылгаш, ол материалдарның утказын таныштырып турган. Солунга холдуунда ССРЭ-де, даштыкы чурттарда байдалды, Тывада болуушкуннарны, ТАР-ның нам болгаш чазаанын шиитпирлерин парлап турган.

Солун парлаар типографияны (хевилел черин) организастаанының ачызында парлалга ажылын ээн калбартыр арга база тывылган. 1926 чылдың эгезинде ТАРН-ның программазын парлап үндүрген. Ол-ла чылын «Революстуг арат», «Революстуг аныяктар» деп сеткүүлдер үнүп эгелээн. Оон сөөлгү чылдарда партия съездилериниң болгаш Төп Комитеттиң пленумнарының доктаалдары, республиканың Конституциялары, хоойлулары, аревэниң программазы болгаш уставы база өске-даа материалдар парлаттынып үнгүлээн.

Мынчангаш, «Шын» солуннуң үнүп эгелээни Тыва Арат Республиканың төөгүзүнде база бир кескү болгаш чугула ужур-дузалыг чорук болган.

О. ТОЛГАР-ООЛ,
төөгү эртемнериниң кандидады.

ӨЗҮЛДЕНИҢ САННАРЫ

Бөгүн он муң дугаары үнүп турар «Шын» узун орукту эртип, улуг түлеэн бүдүрген. Оон чырыкче үнүп эгелээни баштайгы чылында тиражы 600-ле хире турган болза, чылдар эрткен тудум ону муңнар-биле санаар апарган. Мааңа чиңык чижек. Эрткен 1975 чылдың январь 1-де «Шынның» тиражы 15,4 муң турган, а бо чылдың ол үезинде 16,5 муң болган.

Солуннуң номчукчуларының өзүп турары-биле чергелештир бижикчилери база дыка немешкен. Ылангыя 1965 чылга чедир бистиң солунга 400 хире кижи доктаамал бижип турган болза, ам ындыг авторлар 700 ашкан. Үргүлчү бижип турар ол авторларның нургулайы ортумак база дээди эртемниг.

«Шынның» почтазы-биле хүн бүрүде он-он чагаалар редакцияга кээп турар. Солуннуң чер-черде ажылчын болгаш көдээ корреспондентилериниң чагаазының саны чыл бүрүде база өзүлделиг. 1974 чылда бистиң редакция 5846 чагаа алган болза, эрткен 1975 чылда 7000 чыгам чагаа алган. Редакцияга кээп турар чагааларның чартык кезиинден хөйү солуннар арыннарынга парлаттынып турар.

Оңгу беш чылдың баштайгызының ийиги он хонуу эртип турар. «Шынның» редакциязы чер-черде бижикчилеринден, номчукчуларындан бо аразында 300 ажыг чагааны алган. Оларның чамдыктары солуннар арыннарынга парлаттынган.

Эргим, номчукчулар болгаш бижикчилер! «Шынның» 10000 дугаары үнүп турар байырлал хүнүнде солуннуң редколлегиязы ажыл-ижиңерге, амыдырал-чуртталгаңарга улуг-улуг чедиишкиннерлиг болуруңарны күзеп тур.

Баштайгы беш чылдың маадырының ады-биле

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, алдаржаан парган, машина тудуушкунунга стахановчу шимчээшкининиң эгелекчизи А. Х. Бусыгин аттыг шаңналдыг Горькийниң автозаводунда В. С. Литоновтуң бригадазынга тывыскан. Бүдүрүлгениң дарганнадашкын-таптаалга бүдүрүүшкүнүнүң 300 ажыг коллективи тоску беш чылдың доозукчу чылында ол хүндүлүг шаңналды чедип алыр эрге дээш чарышкан. Адырга күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүү тургустунган ол маргылдаа дээш каш-даа рекордтар тургустунган ол маргылдаа үезинде чарыш кончуг хайнышкынныг болган. Ажылды тодаргай организастаашкын, тиилекчилер ээлчег санында-ла нормазындан ажыр 150—200 кезектерни бүдүрүп үндүрүп турган А. В. Литоновтуң боду ГАЗ—53А чүък машиназының мурнуу өзээниң кезектерин канчап турар, ол дээрге заводтуң дарганналга черинде эң-не чымыштыг кылыглаар болгай.

Мурнакчы коллектив 1976 чылдың бирги кварталының планын СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир боттандырып доозарын шиитпирлээн. Бригаданың дарганнары рекордчу ажылдаашкынын чедиишкинниг уламчылап турар.

(СЭТА).

Сургутта чаа ГРЭС

Ажылдап турар Сургут ГРЭС-тиң шөлүнде, тудугжулар база дагын чедип келген. Одалга-биле ажылдаар ол станцияның ийиги ээлчээниң дөжээн салыр оңгарны олар белеткеп эгелээн. Ук станция нефть байлактыг черлерден үнүп чыдар газка база ажылдаар.

ГРЭС-тиң ийиги ээлчээниң күчүзү баштайгызы ышкаш 1200 муң киловатт болур. Барыын Сибирьниң дүрген хөгжүп орар нефть болгаш газ тывыштыг черлеринге, Тюмень Соңгу чүгүнүң өске-даа тудугтарынга электроэнергияны ол станцияның каш-каш блоктары оңгу беш чылдың төнчүзүнде ажылдап кире бээр.

ГРЭС-тиң ийиги ээлчээн тударындан аңгыда, ол тудугжулар Южно-Балыкскиниң газ сайзырады ажылдап кылыр заводун тудуп доозар. Арыглаттынган газ оортан станцияның котёлдарынга барып хирер, олар демир-бетон кылыглар бүдүрүп үндүрер күчүлүг бүдүрүлгени база тударлар. Ол заводтуң продукциязының чамдызы Сургутта энерготудугжуларның хоорайжыгажын тударынга ажыглаттынар.

Тюмень областың Сургут ынчалдыр агаар-бойдустуң байдалдары нарын-даа бол, тудугжулар чылдың баштайгы хүннеринден эгелээшле темчиим шаппынчыдып, СЭКП-нин XXV съездизинге күш-ажылчы рапортка ат салыр эрге дээш чарышты калбартып берген.

(СЭТА).

Куш фабриказы

Брянск областың төвү — Брянск хоорайның ч.

«Снежка» дээр куш фабриказының ийиги ээлчээ ажыглалда кирген. 200 муң кыс дагаалдарны ажаап тургузар ол чаа бүдүрүлге — Брянск областа эң улуг ажыл-агый. Ында бүдүрүлгениң бүгү кол ажылдарын механизастаан болгаш автоматчыткан. Куш кажаалары хүн чырыы таарыштырар дериглер-биле чепсеглээн, климат чогуур байдалында турар, шагы чедип келирге аагааларга чемин тускай механизмнер үлеп бээр.

Бо фабрика чылда 46 миллион чуурга бээр тележилел күчүлүг. Ону ажыглалга кирипткерге, бо обласка куш ажылын специализастаарыы доостур. Ол адырның продукциязын бүдүрериин ам «Птицепром» тресте мөөңнээн. Оон бүдүрүлгелери бо чылын күрүнеге 140 ажыг миллион чуурганы болгаш дөрт муң тонна чыгам куш эъдин күрүнеге дужаар, ол дээрге областың бүгү ажыл-агыйларының бүдүрген чуургазы болгаш кужунуң эъдин каттыштыр алырга безин оортан хөй-дүр.

(СЭТА).

НОМЧУКЧУЛАР ЧУГААЛАП ТУР:

«Шын» солунну номчуп эгелээнимден бээр 40 ажыг чылдар эрткен. Оон баштайгы үелерде харын-даа, өске бүгү кижилер дег, бижикке-даа өөренип турдум. 1943—1944 чылдар үезинде амгы үжүктүң алфавидин баштай-ла «Шынга» парлаан болгай.

Солунну номчуп келгенимниң дургузунда ооң чыл санында сөс-домаалыы сайзырап, чурук каастаалгазының экижип турары кончуг эскерилчиг-дир. Солуннуң арыннарынга кижиге өөредиглиг, солун материалдар бо-ла чоруур, оларны хандыкшылдыг номчуур мен. Чижээ, социалистиг чарыш дугайында болгаш совет кижилерниң мөөрү-шынарынга хамаарышкан материалдарны эрттирбейн номчуп турар мен.

Солуннуң баштайгы номери үнгенден бээр 10000 дугаары үнүп турар байырлал хүнүнде ооң хөй санныг бижикчилеринге болгаш редакция коллективинге байыр чедирип, оларның мөгаг чок ажыл-ижи дээш өөрүп четтиргенимни солун дамчыштыр илередирин чөпшээреп көрүңер.

Бистиң республиканың ажылчы чону, улуг Төрээн чурттаазы дег, СЭКП-ниң XXV съездизинче чоруп олурар. Ол төөгүлүг улуг хуралга бадылаар ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол углаашкыннарының дугайында СЭКП ТК-ның төлевилелин редакция коллективи номчукчуларынга кончуг билдингир кылдыр очулдуруп чедирген-нер. Оларның моон соңгаргыда-даа чогаадыкчы ижинге улуг-улуг чедиишкиннерни бүгү номчукчуларның мурнундан күзээр-дир мен.

Көрген-оол МОНГУШ,
Кызылдың № 1 АТБ-зинде дуңзаалакчы.

•

«Шын» солун мээң студент амыдыралымның база бир чарылбас кезээ. Солунну школачы чылдарымда-ла сонуургап номчуур чораан мен. Бистиң ог-бүлевис иштинде — ачам, авам сугдар хостуг шакта шупту олурупкаш, «Шын» солунну бо-ла номчуй бээр бис. «Хүнчүгеш» булуңун, уругларның шүлүктерин кончут сонуургап номчуур турган мен. Ам студент чылдарымда «Дайынчы, революсчу, күш-ажылчы алдар» деп булуңну, кижизидилге темазынга хамаарышкан чүүлдерни, башкылар булуңун болгаш педагогика, чечен чогаал арыннарын сонуургап номчуп турар мен.

«Шын» солуннуң арнынга ажыл-агыйның мурнакчыларының дугайында, республиканың иштинде янзы-бүрү болуушкуннар дугайында хүн бүрү парлап турар. Ынчангаш солун номчуваас болза, амыдыралдан чыдып калганы ол.

Л. СОСКАР,
педагогика институдунун студентизи.

ҮНҮН ТЫПКАН

«Шын хүчүлүг, шынар ачылыг» деп үлегер сөс бар болгай. Тывалар бодунуң баштайгы солунун ынчангаш «Шын» деп адап алганы эназ таварылга эвес. Ынчаардагы парлалга ажылдакчылары өрүкчүлер Байкара Хөвеңмей, Оюн Шырапан эгелээш, нам ТК-ның даргалары Иргит Шагдыржап, Сэлчак Токага чедир шупту-ла Октябрьның херелинге чайынналган Ленинниң шынные үжүк таныыс, бижик билбес чонга чедирер деп улуг сорулганы боттарының мурнунга салып алган турган. Олар боттарының ол хүндүлүг хүлээлгезин алдарлыы-биле күүсеткен.

Бөгүн — ынах солуувустуң он муң дугаары үнген байырлалдың хүнү, он муң тиилелгениң күчүлүг шынының, ачылыг шынарының ажылчы чоннарның ас-кежиктиг, эртем, культуралыг амыдыралы болуп хуула бергениниң чаагай хүнү. Чүге дээрге, «Шынның» арыннарын чыл бүрүде үнүп турган аайы-биле ажып көөр болза, чээрби вектиң бежен чылының дургузунда чаагай амыдыралды тургузуп, чаа хөгжүлдениң оруун чайынналдыр тудуп, караңгы бүдүүлүк феодалдыг ёзудан каан чырык социалистиг ниитилелче үнүп келген тыва чоннуң үнү оортан дыңналып кээр. Чижек кылдыр каш барымдаалардан көргүзерин оралдажыйн.

Үжен чылдарның эгези чүве. Үстүү-Булуң, Алдыы-Булуң аалдары бижикке өөренир дээш, Толбулдуң Ортаа-Булуңга барык-ла кежээниң чыглып кээр турган. Аңаа бижик башкылап турган Түмен-Бэйыр деп кижи «Шын» солуннуң чаа дугаарларын эккеп, чонга ында чүнү бижип турарын номчуп бергилээр чүве. Ынчаарда мээң хар-назыным шоолуг эвес турган. Ол-ла бүгү солунга бижип турган чүүлдерден Кубаңда «Гигант» деп совхоз, Обь хемниң кежир туткан демир көвүрүг дугайында чүүлдер меңээ онза солун боор турган. Ам бодап кээрүмге, ССРЭ-ге социализм тургузуушкунунуң калбарганы, индустриализация болгаш колхоз тургузуушкунунуң чедиишкиннериниң дугайында С. Токаның чүүлүн бижик бөлгүмүнүң башкызы чонга тайылбырлаан, ону кичээлге ажыглап турганы ол чүве боор тур.

«Шын» — литератураже, уран чүүл — театр болгаш чурулгаже улуг кичээнгейни салып келген. Солуннуң редакторларының бирээзи Байкара Дамчаевич Хөвеңмей, редколлегия кежигүнү Степан Агбанович Сарыг-оол, солуннуң ажылдакчылары, Т. Кызыл-оол, К. Кудажы, С. Самба-Люндуп, В. Эренчин, С. Тамба, О. Саган-оол болгаш өске-даа чогаалчылар, очулдурукчулар боор, тыва литератураның хөгжүлдезинге боттарының үлүүн кииргеннер. Он муң шынның бирээзи — тыва литератураның болгаш уран чүүлдүң хөгжүлдезинге бистиң солуувустуң улуг рольдуг болганын демдеглеп кагза кым-даа маргышпас.

Тыва бижиктиң, эртем, культураның хөгжүлдезинге «Шынның» ролю улуг. Үжен чылдарда бижик билбес чораан тывалар ам төөгү, дыл, ветеринария, медицина, техника эртемнериниң кандидаттары болу бергенинге кым чоргаарланмас боор! Филология эртемнериниң доктору Ш. Ч. Сат янзы-бүрү монографияларның болгаш өөредилге номнарының автору, ветеринария эртемнериниң кандидады И. Т. Кызыл-оол мал ажылының талазы-биле дыка хөй номнарны бижээн, республикага хөй ажылын сайзырадыр талазы-биле хөй күштү үндүрген, чокта чаа эртемдениниң «Тывага хөй ажылы» деп монографиязы тускай ном кылдыр парлаттынып үнген.

Тываның көдээ ажыл-агыйы социалистиг эгелерге чаартыры негеттинип кээрге, «Шынның» ажылдакчылары боттарының бүгү билиин, кызымак чүткүлүн бүрүнү-биле аңаа бараалгаткан, хуу ажылдыг, көшкүн чонну суурже коллективтиг амыдыралче кыйгырган «Шынның» үнүн тыва улус чүүлдүгзүнүп дыңнаан — колхоз, совхозтарны тургускан, чырык, чаагай бажыңнарже көжүп кирген. Солуннуң эң кол тиилелгелериниң бирээзи ол болган.

Тыва драматургияның эгези болур «Хаан хоойлузу», «Өскүстен өлбес» дээн ышкаш чогаалдары солун болуунун арыннарынга парлаан. Ону Тываның хөй муң номчукчулары сонуургал-биле хүлээп алган. Бистиң алдарлыг артистеривис Виктор Шогжапович Көк-оол, Максим Мөңгүжүкович Мунзук, Кара-кыс Намзатовна Мунзук, Алексей Боктаевич Чыргал-оол, Ростислав Докур-оолович Кенденбиль болгаш өскелер-даа тыва уран чүүлдүң эгезин салып, чонунга чаагай алдарны чаалап бергеннер. «Дерсу Узала», «Тыва — үелерниң белдири» база «Мөгениң девии» деп кинофильмнерниң үнгени-биле чергелештир бистиң улустуң уран чүүлү база бир чаа базымны чаалап алган. Ол дугайында ССРЭ-ниң Куркинозунуң даргазы Ф. Гармаш «Известия» солунга бижээн чүүлүнге мынча дээн: «Удавайн чурттуң экраннарынга көрүкчүлерни чугаажок сонуургадыр — «Куш дүүнден эртенге дээр», «Ак парход», «Мөгениң девии», Сентябрь келгенде», «Дың чаңгыс» болгаш өске-даа чаа фильмнер үнүп эгелээр». Ол база-ла «Шынның» он муң тиилелгелериниң бирээзи.

Италияның компартиязының органы «Унита» солуннуң корреспондентизи тыва малчын Дажы-Намчал Чыртай-оолович Ооржак-биле кады Тайбыңның бүгү делегей конгрезинге олура: «Мен Тывага чораан кижи мен. Ам силерниң республикаңарда амыдырал кандыг-дыр?» деп айтырып олурганып төөгү эртемнериниң кандидады О. А. Толгар-оол келемечилеп берип олурду деп, алдарлыг малчын бир-ле хуралга кожа олургаш, хөөреп олурган чүве. Феодалдыг Тываның үезинде малчын кижи-биле эртемден, оон туржук даштыкы корреспондент кады олуруп алгаш, Кремльдиң съездилер ордузунга чугаалажып олурар эрге мырыңай чок турган деп чүвени безин бодап көөрге, «Шынның» улуг үүле бүдүргенин чоргаарал-биле бодап келбес арга жок! Шынап-ла феодалдар үезинде кадарчы ашак-биле эртемден кады олурбас, даштыкы корреспондент-даа чугаалашпас турган болбайн зан...

Дөртен чылда Кызылга салдап чораш, чедип келиримге, шоолут хөй эвес, чаңгыс каът бажыңнарлыг хоорай турган чүве. Мен ол хоорайны дыка мэгадап, каш хонук иштинде чазак турар бажыңны дилеп, бир ужундан өске ужунга чедир эжим М. Кол-биле кады эргип шаг болган бис. Ам Кызыл хоорай ол үезинге бодаарга, мырыңай сыр. өске — беш каът бажыңнарлыг кварталдары безин ынчаардагы хоорайның чавыт казанактарындан хөй апарган деп болур!

Тудуг. Транспорт. Орук. Садыг. Школа. Клуб... Чүгле бо адды сөсте безин кандыг утка, кайы хире чедиишкин, кандыг шиитпирлеттинуээн айтырыглар чок дээр!

Ю. КЮНЗЕГЕШ.

КАЙЫЫН СОЛУН САДЫП АЛЫРЫЛ?

Совет кижилерниң амыдыралында парлалга агаар, сут дег херектиг апарган. Чаңгыс-даа хүн солун номчуваска бирле чүве чеглес ышкаш сагындырар. Чурт иштинде болгаш даштыкыда байдалды солуннар болгаш журналдардан хүн-бүрү номчуп, билип ап турар бис. Оон аңгыда, амыдырал чуртталгага, ажыл-ишке чугула сүмелерни оларда ап турар болгай бис.

Чурттакчы чон тус черниң болгаш төп солуннар, журналдарны чагыдып ап номчуурундан аңгыда, «Союзпечать» киосктеринден садып номчуур. Ылангыя турум чурттакчыларның солуннар, журналдарны чагыдып ап турары дыка таарымчалыг. Бо талазы-биле Ак-Довурак хоорайның турум чурттакчылары дыка идепкейлиг улус. Олар чыл бүрүде муң номчукчуга онаагтыр четчир хемчээлдиг солуннар, журналдарны чагыдып ап келгеннер.

Ынчалза-даа кандыг-бир чылдагаан-биле чогуур үезинде солуннар, журналдар чагыдып ап четтикпээн, киосктен солуннар садып номчуур кижилер хоорайда дыка хөй. Алыя ажылчын хоорайда чаа кээп чурттай берген азы «Тыва дагжугу» комбинаттың ийи ээлчээниң тудуун доостуру-биле келгилээн хөй энтузиастар бар. Ындыг кижилер колдуунда-ла солуннар болгаш журналдарны садып номчуур апаар. Бистиң хоорайда солуннар, журналдар садыглаар ажыл дыка багай тургустунган. Хоорайның тудугжулар суурунда солун садар чаңгыс-даа киоск чок, мурнунда турган киосктерин үреп каапкан.

Постоянный суурда почта конторазында солун садар чер дээш стол салып каан. Ынчалза-даа ол орта ажылдавас, чамдыкта садыгжызы чок, а чамдыкта садар солуну чок апаар. Бо чугула айтырыгже кымның-даа сагыш салбайн турары элдептиг.

Хоорайның партия организациязының «Союзпечать» дамчыштыр солуннар, журналдар садыглаарын чуруумчудар үези келген.

М. ООРЖАК.

ЧОЛААЧЫЛАРНЫҢ ШЫНЗЫЛГАЗЫН СОЛУУР ЧУРУМУ

ССРЭ-ниң иштики херектер министриниң дужаалын ёзугаар 1971 чылдың сентябрь 1-ден эгелеп бистиң чуртувуска бүгү-ле транспорт аймааның башкарыкчыларының шынзылгазын чаңгыс аай кылдыр солуп эгелээн. Эргиле турган шынзылгаларны орук дүрүмүнге чүүлдешпес деп көрген.

Чаңгыс аай чолаачы шынзылгазында доктааткан чурум ёзугаар дараазында квалификацияны тыпсыр мотоцикл башкарыкчызынга «А» категорияның, автомашина башкарарын чаа эгелеп чоруурларга (любительдерге) «В» категорияның, профессионал чолаачыларга «С» категорияның шынзылгаларын тыпсыр.

Чолаачының эрги шынзылгазы чаа шынзылга-биле бир демей күштүг. Ону солуур таварылгалар: бир эвес бижимелдер баладган болза, азы элбереп-самдараанда, чок болза өрттенген, сугга кирген, читкен ийикпе транспорт башкарарының хуусаазы төнгенде.

Шынзылганы солуур апарган бүгү-ле таварылгаларда ону тывысхан областың, крайның Куравтоинспекция черинден чолаачының хуу карточказын чагыдар апаар. Ооң соонда эмчи шинчилгезин эрткеш, 3х4 см. хемчээлдиг ийи фото чурукту дужаар.

Шынзылга солудуп турар бүгү-ле чолаачылар солуткан дээш 5 рубльди, дужааган экзамен бүрүзү дээш 1—1 рубльди ажаалга кассазынга төлээш, КАИ черинге квитанциязын эккээр. Шимчээшкин чурумун чаңгыс-даа үрегээн чолаачылар шынзылгаларын КАИ-ниң экзаменнерин чокка солуур.

Автомобиль башкарар шынзылгазын чидирген кижилер ооң дугайында солунга чарлаал үндүргеш, 5 рубль хемчээлдиг торгаалды немей төлээр. Ындыг улус орук шимчээшкининиң чурумун дужаары албан апаар.

Сагындырыглар талонун чаңгыс аай чолаачы шынзылгазы-биле катай тыпсыр. А сагындырыг талону чокта шынзылганы күш чок деп санаар.

Амгы үеде эрги шынзылга эдилеп турар чамдык чолаачыларның шынзылгалары ам-даа чаа хевээр, эдилеп болур байдалдарда. Ону солувас! Транспорт башкарыкчылары боттарының шынзылгаларын камнаар ужурлуг. Ону солуурда үстүнде адаанывыс эдилээр арганы чок апарган таварылгалар ол.

Н. ЛАШКОВА,
Кызыл хоорисполкомунуң иштики херектер килдизиниң КАИ инспектору, милицияның лейтенантызы.

телевидение

ЯНВАРЬ 20-ДЕ

МОСКВАДАН

11.00—Медээлер.
11.10—Москваның «ЗИЛ» заводунуң Культура бажыңының үрер хөгжүм херекселдериниң оркестриниң концерти. Өңнүг.
11.40—Документалдыг фильм.
11.50—«Хөглүг маргылдаалар». Өңнүг.
12.35—Уран чүүл мастериниң концерти.
13.05—«СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур». Өңнүг металлургияның бүдүрүлгелериниң социалистиг чарыжы.
13.50—РСФСР-ниң улустуң артизи Е. Образцованың концерти. Өңнүг.
14.45—Ипподромга автомобиль чарыжы. ССРЭ-ниң чемпионады. Чартык финал. Өңнүг.
15.20—«Кижи болгаш хоойлу».
15.50—Б. Шоу — «Чүректерин дүвүредир бажың». Москваның шоодут театрының фильм-шиизиниң баштайгы көргүзүлгези. Өңнүг.
17.20—Киножурнал.
18.00—Б. Шоу — «Чүректерин дүвүредир бажың». Фильм-шииниң уламчызы.

КЫЗЫЛДАН

19.30—Телемедээлер.
19.45—«Бистиң планетавыс». Дамчыдылга.
20.05—«Улусчу контроль». Дамчыдылга.
20.30—Телемедээлер.
20.40—«Техниктиг информацияның медээлери». Дамчыдылга.
20.55—Чарлалдар.
21.00—«Ак-көк дош». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

22.30—Москваның «ЗИЛ» заводунуң Культура бажыңының үрер хөгжүм херекселдериниң оркестриниң концерти.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ЯНВАРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Амрапали» (2 сериялыг) 9.50, 12.30, 15.10, 17.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эргим оол» 9.50, 11.30, 15.25, 17.25, «Мөгениң девии» 13.10, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оолдарның күзел-бодалы» 15.00, «Дельфин хүнү» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Иван Грозный» 14.30, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63. редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75. пропаганда килдизиниң 31-75. харыысалгалыг секретарьның 23-54. партийжи амыдырал килдизиниң 37-13. культура килдизиниң 23-54 көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47 үлетүүр килдизиниң 22-64. чагаа килдизиниң 41-27. информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41. бухгалтерияның 50-22. солун келбейн баргаза 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16496. ЧАГЫГ № 53.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00405.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 16 (10001) | 1976 чылдың январь 21, среда | 1925 чылда үнезилеттинген | Өртээ 2 кап.

ЯКУТИЯНЫҢ МИЛЛИАРДЫ

Бойдус газы-биле ажылдап турар Якут ГРЭС ажылдап келген дөрт чылының иштинде баштайгы миллиард киловатт-шак электри энергиязын берген. СЭКП-ниң ам болур XXV съездизинге алдар кылдыр ол электри станциязының коллективиниң алган социалистиг хүлээлгезиниң кол чүүлдериниң бирээзинде бо хире улуг сорулганы чедип алырын айыткан турган. Ол ышкаш партия съездизиниң ажыттынар хүнүнде хүндүлүг ээлчегин эрттирер эрге дээш ээлчеглер аразында күш-ажылчы маргылдаа база калбарган.

Ол дээрге өскелерден онзаланчак энергия белдири болур. Тускай эртемниглерниң ону дуржулга станциязы деп адап турары-даа таварылга эвес. Ол болза, мөңге доң черде туткан болгаш бойдус газының күжү-биле ажылдаар талазы-биле чуртта эң-не баштайгы электри станциязы боол турар. Оон төлевилелиниң база бир онзагай чүүлү болза, ооң ышкы айлар үезинде агрегаттарның бүдүрүкчүлүүн улгаттыргаш, оттулар чүүл болур газты дыка камнап алыр аргалыы боол турар.

Ол станцияның ийиги ээлчээн тудуп турар-даа болза, ам безин соңгу чүктүг республиканың найысылалы болгаш хоорай чоогунда бүгү суурларны, бүдүрүлге черлерин хандырып турар. А чоокку хүннерде Ленаның 25 километр калбак доштуг суунун кыры-биле электри дамчыдылгазының улуг күштүг шугуму «шойлуп эртер» болгаш ол улуг хемниң ындыы талазында республиканың кол көдээ ажыл-агый районнарынга күчүлүг энергияны чедирер.

ЯКУТСК.

Д. ДУБЯКИН.
(СЭТА-ның корр.).

Төрээн чуртувуста

ЕРЕВАН. С. Шаумян аттыг аалгы болбаазырадыр каттыжыышкында бедик шынарлыг хром—бугаар кылыр бүдүрүлге комплекизи айыткан хуусаазындан бир ай бурунгаар продукциязын берип эгелээн. Ам чурттуң идик кылыр организациялары мурнундаазындан үш катап хөй алгы-кештин алыр апаар.

• • •

УЛЬЯНОВСК. Ол областың механизаторлары бир миллион гектар черниң харын далбыйлап тургаш болген. Хүнчүн-не хар ыжырындырыышкынының ажылынга 800 хире трактор киржип турар. Харның аразы дөрт-беш-ле метр кылдыр, ооргаландыр далбыйлап турар. Ындаар хана-карактай болген хар ховушалдар хат-салгынындан эки камгалаар болгаш часкы үеде эрээн хар суу черге сиңиичел болур.

• • •

ЧЕРКЕССК. (Ставрополь край). Чыжыргана сыскынызынга арыг чигири холаалш. даг чурттугларның шаг-шаандакы аргазы ёзугаар «Хүннээрек шынаа» дээр амданы чаагай суксун суун кат-чимис болбаазырадыр комбинатта бүдүрүп үндүрүп эгелээн. Үлетпүрлүг хоорайлардың, Бүгү-эвилелдиң турисчи баазаларының садыг четкилери болгаш хайыкшыдылга черлери бо чылын ол чаа суксуну 20 муң хире декалитрни алыр.

• • •

КИШИНЕВ Республиканың социалистиг чарыш мурнакчылары маадыр хоорайларже аян-чорук кылыр путёвкалар-биле шаңнатканнар. Январьның он сесте демир-орук вокзалының перронундан бо чылдың эң баштайгы «Молдова» дээр турисчи поездини ёорудкан. Ол Одессаны, Севастопольду, Новороссийскини, Волгоградты таварып эртер. Кишиневтиң аян-чорук болгаш экскурсия бюрозу ниитизи-биле 20 ажыг поездилерни ол оруктуң таварты организастаар деп турар.

• • •

НАМАНГАН (Узбек ССР). Январь он сесте Чартак деп суурда аржаан суун саваалар улуг завод ажылдап эгелээн. Ол бүдүрүлге черинин бирги ээлчээ чылда-ла 20 миллион шил аржаан суун кудар аргалыг. Чоокта чедир-ле Чартактың аржаан суун ук черниң эмнелгелеринге ажыглап турган. Амдан эгелээш ону республиканың өске черлерже чорудар апаар.

• • •

ДОНДА-РОСТОВ. Донуң тараачыннары часкы хову ажылдарынга үрезиннер белеткээрин графикте айыткан хуусаадан эрте доозупкан. Чаштырар материалдың барык шуптузу—бирги болгаш ийиги черге-ниң таразы боол турар. «Одесский-36» болгаш «Донецкий-6» дээр арбайның бедик дүжүткүр үрезиннери-биле часкы чаштырылгазы кылыр деп турар 400 муң ажыг гектар шөлге соргону — чиңге-тарааның бир хевирин тарыыр.

• • •

АЛМА-АТА. Туркменияның болгаш Таджикистанның көдээ ишчилери январь он сесте кукурузаның бир муң ажыг центнер хайнакташтырган тергиин шынарлыг үрезинин Казахстанче чудуруп чорудкан. Ол ышкаш дыка хөй үрезин материалын Украинаже чорударынга белеткеп каан. Сөөлгү чылдарда Казахстанның мурнуу талазында шык-шыналар хайнакташтырган кукуруза үрезинин өстүрер талазы-биле чугула чер апарган.

(СЭТА).

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

ТӨЛЕПТИГ ИШЧИ

Сүт бүдүрериниң болгаш күрүнеге ону садарының талазы-биле Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң Туран сүт-бараан фермазы республикада мурнакчы коллективтерниң бирээзинге санадып турар.

Ажылынга сеткил-сагыжындан бердинген, быжыг тура-сооруктуг кижилерниң бир дeмниг, бүдүрүкчүлүг күш-ажылының түңнелинде ферма эки көргүзүглерлиг болуп келген. Оларның бирээзинге Наталья Салчаковна Иргит хамааржыр. Ол 1957 чылдан эгелээш саанчылап ажылдаан. Бо берге болгаш хүндүлүг херекке ферманың найыралдыг коллективиниң дузаламчызының, эш-өөрүнүң арга-дуржулгазының ачызында ол мергежээн. Ылаңгыя ферма эргелекчизи турган Ленин орденниң эдилекчизи Дмитрий Спиридонович Доронин аныяк саанчыга улуг деткимчени, бүзүрелди көргүскен.

Наталья Иргит күш-ажылга ынак, өөреникчел, биче сеткилдиг болганындан каш чыл эртиенде-ле мурнакчы саанчыларның одуруунга кирип, мактадып эгелээн. Ажылынга кызымак, амыдыралга төлептиг, хөй-ниитичи ажыл-ишчини ферманың коммунистери 1971 чылда СЭКП кежигүнүнге хүлээп алган. Коммунистиң бедик ады ону улам эки ажылдаарын хүлээндирген. Ынчангаш сүт саалдазын өстүрер дээш арга-мергежилин, билиин улам бедидип, кызымак ажылдаан. Оон бээр республиканың мурнакчы саанчыларының санынга кирип, бир саар инекке онааштыр үш муң ажыг литр сүттү саап ап эгелээн. Чедиишкиннеринге ол биче-даа оожургаваан.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга чедип алган чедиишкиннери база 1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир талазы-биле алган хүлээлгелерин күүседиринге күш-ажылчы, эрес шудургу чорууи көргүскени дээш Наталья Салчаковна Иргит Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаткан.

Чазактың бедик шаңналы бөдүүн ишчини күш-ажылче сорук киирген. Тоску беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш саанчылар ортузунда калбарган социалистиг чарышка эң-не идепкейлиг киржирин ол хүлээнген. Коммунист сөглээн сөзүнге ээ болуп, өөрүнге үлегер-чижээн көргүскен.

Туран сүт-бараан фермазының коллективи сүт бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Наталья Иргит, Любовь Романова, Зоя Седипей болгаш өске-даа саанчылар ферма планныг онаалданы хуусаазындан эрте күүсединге күш-ажылчы үлүүн киирип, боттарының алган хүлээлгелерин ажыр боттандырганнар.

Наталья Салчаковна сөөлгү үеде кадыының байдалы таарышпас болганындан ферманың инектер бызааладыр салбырында ажылдап турар. Төлептиг ажыл-ишчини ында киирген база таварылга эвес. Инек бызаалаан сөөлүнде зоотехниктиг чурумнар ёзугаар эки ажаары, эдиктир саары, бир дугаар бызаалаан дүнгүжүннарны саалдага чаңчыктырып, өөредири биче эвес харысалгалыг. Инектерниң моон соңгаар хөй сүт бээри оон улуу-биле хамааржыр.

Мурнакчы саанчы эжи Наталья Сыйлаан-оол-биле айда 40 хире инекти бызааладып, оларны он хонукта эки ажаап, саггаш, саанчыларга хүлээдип берип турарлар.

Төлептиг ишчи чүгле бодунуң онаашкан ажылында ээ харысалгалыг болуп турар эвес, хөй-ниитиниң херээнге идепкейлиг киржип келген. Улусчу контроль бөлүүнүң, төрелдер комитединиң болгаш өске-даа хөй-нииги ажылын даргазынга Иргит ак сеткилдии-биле күүседир. Коллективтиң мурнунда салдынган ажыл-херекти чедиишкиннинг шиитпирлээр дээш четпестерни эдип алыры-биле шугумчулеп, бодунуң арга-сүмезин берип турар.

Ферманың ажыл-ишчилери Наталья Салчаковнага улуг идегелди көргүскен. Ону Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга эрткен чылын соңгаан. Соңгукчуларның көргүскен идегелин ажыл-херек кырынга күүседир дээш бодундан хамааржыр бүгү-ле хемчеглерни мурнакчы саанчы ап турар.

Онгу беш чылда ферманың мурнунда салдынган планныг онаалдаларны чедиишкиннинг күүседиринге төлептиг үлүүн киирер база СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш коммунист Н. С. Иргит бо хүннерде кызымак ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Н. С. Иргит.

Т. ХЕРТЕК.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур!

Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып тур бис

СОРУЛГАЛАРНЫ ТОДАРАТПЫШААН

Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажыры ажылчын хоорай Ак-Довурактың тудуг. бүдүрүлге, албан организацияларында уламчылап турар. Ол документиде көрдүнген онгу беш чылдың улуг сорулгаларын олар долузу-биле чүүлдүгзүнүп деткивишаан, боттарының бар аргаларып санал көргеш. чаа социалистиг хүлээлгелерни алган.

Чугаалажыышкын хоорайның 12 партия эге организацияларынга болгаш 120 кезек черге ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның хуралдарынга болган. Аңаа шупту 4000 ажыг кижи олуржуп боттарының санал оналдарын бергилээн.

Болуп эрткилээн хуралдарга тудуг, бүдүрүлге организацияларының эрткен тоску беш чылда чедип алган чедиишкиннерин түннеп, чаа онгу беш чылда боттарының боттандырар ужурлуг сорулгаларын тодараткан.

«Тыва даг-дүгү» комбинат тоску беш чылда пландан ажыр 9340 тонна даг-дүгүн бүдүрүп, оон 1 млн 230 муң рубльдиң бараанныг продукциязын сайгарган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 61 хуу чедирген. Ам онгу беш чылдың баштайгы чылында даг-жылар Төрээн чуртка план ёзугаар 100 муң тонна даг-дүгүн бээр планын бо чылдың декабрь 25-те күүседирин, пландан ажыр 2000 тонна даг-дүгүн бүдүрер болгаш 250 муң рубльдиң бараанныг продукциязын сайгарарын көрүп, партияның XXV съездизинге чедир пландан ажыр 300 тонна даг-дүгүн бээрин хүлээнгеннер.

Оон-биле кады олар комбинаттың ийиги ээлчээн бирги кварталда ажыглаалга бүрүн кирип, 3 млн рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылырын, бүдүрүп турар продукциязының шынарын экижидерин хүлээнгеннер. Комбинаттың ийиги ээлчээниң ажыглаалга кирери-биле кады оон бүдүрген продукциязының артынчыларындан асбокартон кылыр цехти, даг-дүгүнден цес-таавы кылыр бүдүрүлгени болгаш шифер, асбоцементтен трубалар кылыр бүдүрүлге черлерин тудуп, оларны ажыглаалга кирери улуг орулгалыг болурун санал-онал берген эштер демдеглээн.

Төлевилелди чугаалашкан хуралга бригадир Данзырык Балдар-оол сөс алгаш, Ак-Довурак хоорайга тудугжуларга 60 өг-бүле кирер бажыңны болгаш тудугжуларның уругларынга ясли-садтан тудуп, пионер лагеринге чурттаар черлерин тударын сүмелээн. Ол бодунуң бригадазы-биле хүн-нормазын үргүлчү бүдүн чартык катап ажыр күүседирин хүлээнген.

Хоорайның чер-черге эрткилээн хуралдарынга «Тыва даг-дүгү» комбинаттың, тудуг эргелелиниң харысалгалыг ажылдакчылары киришкеп, чугаалажылгага хөй санныг агитаторларны, лекторларны хаара туткан.

Х. МОНГУШ.

УЛУГ СОРУК КИРИИШКИН-БИЛЕ

Партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилели Улуг-Хем районнуң ажылчы чоннарының политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн хайныктырган.

СЭКП райкому партияның ол чугула документизин ажылчы чоннуң ортузунга чугаалажыры-биле партия организациязының секретарьларын, лекторларны, пропагандистерни чыггаш, оларның сорулгазын тодараткан. Районнуң ажыл-агыйларынче үнгүлээн бөлүктерни райкомнуң бюро кежигүннери удурткан. Өлче көдээниң тускай эртемниглерин, пропагандистерни хаара тудкан. Оларга даянгаш, көдээниң ажыл-ишчилеринге салбырлар, фермалар, хойжу бригадалар аайы-биле тайылбыр ажылдарын чорудкан. Оон түннелинде 5900 ажыг кижи киржикчилиг хуралдар 119 кезек черге эрткилээн. Чер-черлерге партия, комсомол хуралдары база болгулаан.

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң коммунистериниң ажык хуралынга Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады саанчы Суван-оол Ондар мынча дээн:

— Иштиг-Хем фермазының коллективи СЭКП Төп Комитединиң төлевилелин таныжкаш, ону бедик көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган болгаш деткээн. Мен бодум хуумда онгу беш чылдың баштайгы чылында бир инектен 1700 кг сүттү саарын хүлээнген ажылдап турар мен.

Районнуң партия активиниң хуралынга 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол углалыышкыннарының талазы-биле СЭКП Төп Комитединиң төлевилелиниң дугайында болгаш районнуң партия организацияларының сорулгаларының дугайында илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары Б. А. Маспык-оол кылган. Хуралдың киржикчилери ол айтырыгга хамаарыштыр тодаргай санал-оналдарын берген.

— Төлевилелди Көк-Чыраа салбырның коммунистери, ажыл-ишчилери бүрүн чүүлдүгзүнүп хүлээп алган. Бодум хуумда тоску беш чылдың планын эрткен чылдың ноябрь эгезинде күүсеткеш, дараазында чылдың үлүүнге кирип-тир ажылдап турдум. Чүгле эрткен чылын МТЗ-50 трактор-биле 490 гектар черни ажылдап кылыр тургаш, 565 гектар чедирдим. СЭКП Төп Комитединиң төлевилелинге сорук киргеш, бо чылын 750 гектар чымчак черни ажылдап кылырымны, кывар-чаар материалды 5 хуу чедир камнап алырымны хүлээндим. Социалистиг чарышка Арыг-Бажы салбырның механизатору М. Бора-Тарааны кыйгырдым — деп, «Улуг-Хая» совхозтуң тракторизи Баңдан Кызыл-оол саналынга чугаалаан.

— Төлевилелди номчуп көр[illegible] сеткилим хайынмас арга чок тур. Чүге дээрге партияның кол сорулгазы — чоннуң амыдырал-чурталгазын, оон чаагай чоруун улам ынай экижидеринче углаан.

Бара-Тал фермазының саанчыларындан 10 саанчы беш чылдың планын 4 чыл 10 айнынде күүсеткен. Чаа чылдың эгезинден бээр сүттүң көвүдеп турарын барымдаалааш, коллектив бирги кварталда күрүнеге сүт садар планын СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседирин мурнакчы саанчылар Аныяй Анчымаа, Дамдын Чечек, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Чыртык Дине болгаш өскелер-даа хүлээнген чүве. Мен бодум партияның төлевилелинге сорук киргеш, бир инекке онаалтыр чыл дургузунда 1500 кг сүт саар хүлээлгемни ээ көрүп, 1600 кг чедирерин хүлээндим —деп, «Найырал» совхозтуң Бара-Тал сүт-бараан фермазының саанчызы Дайнык-кыс Санчап чугаалаан.

Д. АРАКЧАА.

ГРАФИКТИ МУРНАВЫШААН

Тракторларның баштайгы бөлүү—12 «К-700» болгаш 14 «Беларусь» тракторлар «шимчилге» пунктузунга баштайгы делу хыналданы эрткеннер. Ындыг пункт Кызылдың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынынга ажыглаалга чаа кирген.

Пункт шын болгаш эки ажылдаар херекселдер-биле дериттинген. Олар чүгле дизель шимчедикчилериниң күчүзүн тодарадып турар эвес, харын бүгү белдирлерниң болгаш агрегаттарының септелгезиниң шынарын илередип турар.

Кызылда районнар аразының септелге баазазы республикада бир дугааргы тускайжыттынган улуг каттыжыышкын болур. Маңаа Тываның бүгү районнарындан көдээ ажыл-агый машиналары келир. Ук бүдүрүлгениң цехтери айда чээрби беш автомашина, дөртен автомобиль база ол хире трактор шимчедикчилерин кылып, септеп турар.

Часкы хову ажылдарынга көдээ ажыл-агый техниказын белеткээр ажылдар республикада айыткан графикти мурнап чоруп орар. Колхоз, совхозтардан келген тракторлар, автомобильдер планда айыткан хуусаазындан эрте септеттинип турар.

В. ЖИЛЯКОВ.
(СЭТА-ның корр.).
КЫЗЫЛ.

Аныяк кыс Галина Мальцева чартык чыл бурунгаар Тывага келген. Минусинскиниң № 34 профессионал-техниктиг училищезиниң мастерлер салбырын дооскаш, Кызылдың сүт заводунга ажылдай берген.

Бүдүрүлгениң хоочуну, дуржулгалыг мастер Тамара Александровна Епифанова Галяның дагдыныкчызы апарган. Ооң ажыктыг арга-сүмезин дыңнап, күш-ажылдың оруунче эге базымнарны аныяк кыс кылган. Ам Галя ээлчег мастери. Кызымаккай күш-ажылы-биле коллективтиң хүндүткелин ол чаалап алган.

ЧУРУКТА: Галина Мальцева.
В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ фотозу.

КӨДЭЭГЕ ТУДУГНУҢ БЕДИК ШЫНАРЫН ЧЕДИП АЛЫР

«Тыва көдээ тудуг» трестиң партия-ажыл-агый активиниң хуралындан

Беш чыл дургузунда көдээ тудугжулар 143,8 муң дөрбелчин метр чурттаар шөлүн, 3040 өөреникчиге школаларны, уруглар садтарын, клубтарны тутканнар. 3640 инек болгаш бызаа, 60050 беш хөй кирер кажааларны, демир-бетон кыжыглар заводун ажыглаалга кииргеи.

«Тыва көдээ тудугнуң» ааңы салбырлары беш чыл планын чедиишкиннинг күүсеткен. Аңаа № 958, 585 КМК-лар, автобааза, механизация эргелели, Шуурмактың болгаш Туранның ниш ажыл-агый пунктулары хамааржыр. Ук участоктарда Н. Кудымовтуң, А. Коробейниковтуң, Ф. Поповтуң, А. Масловтуң, А. Турбасовтуң болгаш өскелерниң-даа удурткан бригадалары план күүседезинге улуг үлүг-хуузун киирген. Беш чылдың дургузунда 10 тудугжу чазактың орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаткылаан. Түлүш Тадыл (№ 463 КМК), Александра Прошенко (№ 958 КМК), Василий Балдин (№ 585 КМК) болгаш оон-даа өскелерни аңаа хамаарыштырып болур. А беш тудугжуга Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу хүндүлүг аттарны тывыскан. Бүдүрүлгениң хөй-хөй мурнакчылары социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Доозукчу чылда «Тыва көдээ тудуг» трестиң коллективи көдээниң ажыл-ишчилериниң мурнунга өрелиг болуп арткан. Керээлиг ажылдарның чыл планын 82,7 хуу, боттарының кужу-биле кылыр ажылдар оон-даа эвээш— 81,3 хуу күүсеттингилээн. Чугула тудугларның бирээзи—Кызылдың дээрбе комбинадын чогуур хуусаазында ажыглаалга кирбээн.

Объектини тудуп турар үеде чагыкчы-биле күүседикчиниң харысалгазы ден турар ужурлуг. Тудугнуң документациязы, дериг-херекселдери болгаш акша-хөреңгизи-биле чагыкчы күүседикчиниң өй-шаанда хандырып турар болза, ажылга шаптыктаашкыннар болбазын амыдырал бадыткап турар.

Ооң чижектери, 1975 чылда «Саян» болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарның мал чеми белеткээр цехтериниң тудуун кылып турар үеде дериг-херекселдерниң чедишпезинден ук тудуглар дыка саадаан. «Улуг-Хая» совхозта 300 олуттуг клуб энергия хандырылгаазының талазы-биле айтырыгны шиитпирлевейн тургаанындан бир чыл ажыр ажыглаалга кирбээн.

«Тыва көдээ тудуг» трестиң кожуп чоруур механизастаттынган 9 колонналарының чүгле чаңгызы план күүсеткен. Аңаа № 958 КМК (начальниги Г. Сенчуров, партия организациязының секретары Ю. Лыткин, тудуг комитединиң даргазы Е. Ковалева) хамааржыр. Ук бүдүрүлге планны 111,7 хуу күүсеткен.

№ 463 кожуп чоруур механизастаттынган колонна (начальниги В. Кац-оол) бүгү-ле участоктардан эң-не куду түңнелдиг болган. Ол бүдүрүлге тудуг-монтаж ажылдарын 71 хуу, боттарының кужу-биле кылыр ажылдарны 70 хуу күүседип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 72,9 хуу болуп, ажыл төлевирин 125 муң рубль ажыр чарыгдап, ниитизи-биле 460 муң рубль каражалыг болган. Ооң чылдагааны чүдел?

Ук механизастаттынган колоннаның удурткукчулары массалыг, органивастыг ажылды сандараткан, чылдагаан чок ажыл шагын ээуп, ниитизи-биле 4118 кижи-хүнүн чидирген. Ол дээрге бүдүрүлгеге 122 муң рубльдиң когарады-дыр. Чаңгыс-даа бригада беш чыл планын күүсетпээн, социалистиг чарышты организаставаан. 65 кижи хүн нормазын күүсетпейн келген. Партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларын чогуур кичээнгейни өлче утландырбайн келген.

Катап тургустунган № 1138 КМК эрткен чылын планныг онаалдаларын күүсетпээн участоктарның санынга кирген. Коллектив чыл планын чүгле 68,5 хуу күүсеткен. Чүге дээрге трест ол участокту тудуг материалдары, транспорт, механизмнер-биле чогуур өй-шаанда хандырбайн келген. Янзы-бүрү материалдар, шил, чугай, курган штукатурка, дилиг материалдары, шифер дээн ышкаш чугула материалдар-биле чогуур черлер трести хандырбайн келген.

1975 чылда 297 объектилерни «Тыва көдээ тудуг» трест ажыглаалга кирген. Оларның иштинде 228 объект, азы 78 хуузу «эки» болгаш «кончуг эки» демдектер-биле дужаттынган.

Отчёттуг чылдың дургузунда шынары багай кылдынган тудугнуң ниити түңү 54 муң рубль четкен. Ылаңгыя № 62, 741, 957 КМК-лар ол талазы-биле эң-не хожудаңгай участоктар болган. Ооң чылдагааны продукцияны чүгле шынар чок бүдүрүп турары эвес, харын удуртукчу эштерниң харысаалгага чок, негелдезин кошкак чоруу болган.

Продукцияның бүдүрериниң куду шынарлыг болур чылдагааннарының бирээзи — социалистиг чарышты кошкак организастап турарында. Отчёттуг үениң дургузунда чаңгыс-даа организация Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга хаара туттунмаан. Республика чарыжынга чүгле автобааза киржип, дипломнар-биле шаңнатдып келген.

«Тыва көдээ тудуг» трестиң партия-ажыл-агый активиниң хуралынга илеткел кылган Ю. Г. Корякин (трестиң эргелекчизи) четпестерни дарый чайладып тургаш, чедиишкиннерни улам быжыглап, онгу беш чылдың баштайгы хоочуктарындан эгелеп, улам кужениишкинниг ажылдап, партияның ам болур XXV съездизин төлептиг уткуур дээрзин бүзүреткен.

«Тыва көдээ тудуг» трестиң партия-ажыл-агый активиниң хуралынга илеткел таалазы-биле А. Крапивин — № 62 КМК-ның начальниги, В. Семихолевов—бүдүрүлге-технологтуг четчелээшкин эргелелиниң начальниги, Ю. Ахмедзянов—автобааза начальниги, Чимит-Доржу— № 463 КМК-да бригадир болгаш өскелер-даа сапал берген.

Олар шупту боттарының саналдарынга илеткелдиң айыткан четпестерни хүлээп, ону дарый чайладырының хемчеглерин алырын, онгу беш чылда продукцияның шынарын чедип алыр дээш кужениишкиниг ажылдаарынче эш-өөрүн кыйгырганнар.

Партия-ажыл-агый активиниң ол хуралынга СЭКП обкомунуң тудуг килдизиниң эргелекчизи И. А. Остапец, «Главвостоксибирьсельстрой» трестиң кол инженери Ю. Г. Смирнов, Красноярскиниң «Целинмонтаж» трезиниң эргелекчизи Э. Г. Кузменко, республиканың тудуг банкызының эргелекчизи П. В. Кирдеев олар киржип, моон соңгаарты сорулгалар дугайында делгереңгей чүве чугаалааннар.

Д. ЧЫДЫМ,
«Шынның» корр.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМЫ

1975 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң план күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында

Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң дыңнадыы

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары тоску беш чылдың дооргуу чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир, партияның XXV съездиниге төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбарганының түңнелинде 1975 чылда улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга чамдык эки түңнелдерни чедип алган.

I. Үлетпүр

Үлетпүр продукциязының кол-кол хевирлерин бүдүрер болгаш сайгарар талазы-биле 1975 чылдың планы күүсеттинген. Продукция бүдүрериниң нинти хемчээли 1974 чылга деңнээрге 1.3 хуу өскен.

Улус ажыл-агыйының кол-кол адырларының зайы-биле алырга, үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдезиниң темпизи болгаш сайгарылга планының күүселдези дараазында чурагайлар-биле тодараттынар:

	Продукция сайгарар планының күүселдези (хуу-биле)	1974 чылда турганынга удур (хуу-биле)
Республика ниитизи-биле	103	101
Электроэнергетика	—	105
Одалга үлетпүрү	114	109
Өңнүг металлургия	104	96
Метал ажылдап кылыры	103	111
Ыяш болгаш ыяш ажылдап кылыр үлетпүр	102	110
Тудуг материалдарының үлетпүрү	98	116
Чиик үлетпүр	108	113
Аъш-чем үлетпүрү	105	88
Полиграфия	100	102

1975 чылда тудуг материалдары ажылдап кылыр үлетпүр, метал ажылдап кылыры болгаш чиик үлетпүр бедик темпилиг хөгжээн.

1975 чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планы 104 хуу күүсеттинген, ынчалза-даа 1974 чылда турганынга деңнээрге бо көргүзүг 3 хуу кудулаан.

Продукция сайгарарының, үлетпүр продукциязы бүдүрериниң хемчээлин өстүрериниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң талазы-биле 1975 чылдың планын республиканың тус-тус бүдүрүлге коллективтериниң күүсеткени болза:

	Сайгарылга планының күүселдези	Хуулар-биле: 1974 чылга деңнээрге — Бүдүрүлгениң ниити хемчээли	Хуулар-биле: 1974 чылга деңнээрге — Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү
Эвилел чагыргалыг үлетпүр	101	106	106
«Тыва даг-дугу» комбинат	102	111	111
Каа-Хем разрез	114	109	115
Тываның электри четкилери	—	105	98
«Тыва кобальт» комбинат	104	96	97
«Тудуг кезектери» комбинат	83	97	99
Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады	108	123	107
Республика чагыргалыг үлетпүр	104	98	87
Эът комбинады	109	77	80
Сүт комбинады	101	96	99.7
Аъш-чем үлетпүр эргелели	102	103	102
Тараа продуктулар эргелели	101	115	79
Балык заводу	110	108	105
Респотребсоюзтуң промкомбинады	108	107	106
Типография	100	102	102
Дааранылга комбинады	109	119	104
Алгы заводу	103	100.6	103
Карак четпестерниң бүдүрүлгези	114	116	99.4
Үлетпүр тудуг материалдарының каттыжыышкыны	100	96	94
«Тыва сүт тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводу	109	—	—
«Тыва кодээ тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводу	100	155	115
Ыяш ажыл-агый эргелели	109	116	109
«Тыва септелге тудуг» трестиң тудуг деталдары болгаш конструкциялар заводу	103	122	115
Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агыйы	102	108	102
Автосептелге заводу	103	109	105
Автоэргелелдиң техниктиг ажаалда станциязы	113	125	129
«Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкыны	103	112	109
Мебель фабриказы	65	95	83

1975 чылда үлетпүр продукциязының кол-кол хевирлерин бүдүргени:

	1975 чылда бүдүргени	1974 чылга удур (хуу-биле)
Хөмүр-даш—муң тонна	701	110
Электроэнергия—млн. кват-шак	164	103
Тудуг болгаш одаар ыяш сөөртүлгези—муң плот кубометр	297	104
оон иштинде тудуг ыяжы —«—	264	104
Дилиг материалдары—муң кубометр	140	102
Мебель—муң рубль	987	107
Тудуг чугайы—тонна	1920	104
Туубу—муң кезек	24.6	90
Чыып элтээр демир-бетон болгаш бетон кылыглар—муң кубометр	47	144
Сорттуг даг-дүгү—муң тонна	64.3	109
Хөм идик—муң эжеш	85	102
Кидис идик—муң эжеш	71	99.3
Даарааш кылыглар—муң рубль	1335	103
Туткан балык—тонна	280	143
Эът (I категорияның субпродуктулары-биле)—тонна	8341	73
Колбаса кылыглары—тонна	1314	103
Чалаң сүт продуктулары—тонна	14084	97
Далган—тонна	12062	104
Хлеб болгаш хлеб-булочка кылыглары—тонна	19699	105
Кондитер кылыглары—тонна	841	104
Пиво—муң дал литр	187	90
Ээртпес сускуннар—муң дал литр	82	85
Дус (чемге херекглээр)—тонна	11175	106

1975 чылда пландан өлыр 106 муң тонна хөмүр-дашты, 1321 тонна сорттуг даг-дүгүн, 10 муң эжеш хөм идикти болгаш 31 тонна кондитер кылыгларын бүдүрген.

Бараанныг продукцияның бот-үнезин чиигедир талазы-биле чыл планы күүсеттинмээн, пландан 100 муң рубль артыкка чарыгдаттынган.

Үлетпүр ниитизи-биле чыл планын күүсеткен-даа болза, чамдык бүдүрүлгелер планның онаалдаларын күүсетпээн. 8 бүдүрүлге продукция бүдүрериниң ниити хемчээлиниң талазы-биле планнарын, 11 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын күүсетпээн, 12 коллектив продукция бүдүрериниң хемчээлин эрткен чылдыындан кудулаткан, 14 коллектив өзүлдениң темпизин 1974 чылда турганындан кудулаткан. Туубу, чугай, чыып элтээр демир-бетон кылыглар, мебель, саржаг, чалаң сүттен кылыр продуктулар, пиво болгаш ээртпес сускуннар бүдүрериниң чыл планы күүсеттинмээн.

Күрүне планының ёзугаар 1975 чылда чаа техниканы шиңгээдип алыр талазы-биле 50 хемчегни боттандырары көрдүнген турган, херек кырында 20 хемчегни боттандырган. Чоннуң амыдырал-хандырылга министерствозу 17 хемчегниң 8-ин, одалга үлетпүрүнүң чорудулгазы 7 хемчегниң чүгле 2-не боттандырган.

1975 чылда бир муң хире чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдар кирген, оларның бүдүрүлгеге ажыглаттынганындан бир миллион ажыг рубльдиң камналгазы алдынган.

II. Кодээ ажыл-агый

1975 чылда кодээ ажыл-агыйның ниити продукциязы 68.2 миллион рубль боор, 1974 чылдаазы-биле деңнээрге, оон 10 миллион рубльге эвээжээн. Ол кошууда за үнүш ажыл-агыйның продукциязының хемчээлиниден хамааржыр.

1975 чылдың дужудунге тускайлаан бүгү кодээ ажыл-агый культураларының тарылга шөлү 370.2 муң гектар болган. 1974 чылдыы-биле деңнээрге, тарылга шөлү 15.8 муң гектарга, азы 4 хуу эвээжээн. Ажыл-агыйларның бүгү категориялары-биле алырга, тараа культураларының шөлү барык эрткен чылдын деңнелинде хевээр арткан.

1975 чылда кодээ ишчилер агаар-бойдустуң байдалы берге-даа болган болза, 82.0 муң тонна тарааны ажаап алганнар. 1974 чылдыы-биле деңнээрге, тарааның ниити чыыдазы 36 хуу, оон иштинде кызыл-тас—32 хуу эвээжээн.

Картофельдиң ниити ажаап алышкыны эрткен чылдыынга деңнээрге, оон 9 хуу, ногаалар—19 хуу эвээжээн боор турар. Мал чемү культураларындан хөй чылда үнер сиген шөлдеринден болгаш чайгаар бүткен сиген шөлдеринден ажаап алыр сиген аймаа көвүдээн.

Ажыл-агыйларның бүгү категорияларын алырга, кодээ ажыл-агыйның кол-кол культураларының дужуду дараазында саннар-биле көргүстүнген:

	1 гектардан алган центнер: 1975 ч.	1974 ч.
Тараа культуралары	4.9	3.2
Картофель	34	31
Ногаалар	50	40
Кукуруза	32	22

Кодээ ажыл-агый культураларының дужудунуң дыка кудулааның уржуундан күрүнеге тараа садар план күүсеттинмээн.

Амгы үеде 1976 чылда кодээ ажыл-агый культураларының дужудун болгаш ниити ажаап алышкынның көвүдедириниче угланган ажылдарны чорудуп турар. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары 116.2 муң гектар ангысты андарган, ол дээрге, эрткен чылдывындан 12.7 муң гектар хөй-дүр. Эрткен чылдыывындан 1.1 муң гектар хөй азы 105.3 муң гектар чайгы чер андарылгазын чорудкан. Колхозтарның болгаш совхозтарның шөлдериниче 6 муң тонна аан 1974 чылдыындан 3 хуу хөй, тодаргайлаарга, 216 муң тонна органиктиг чемиштчидилгелерни сөөрткен. Ынчалза-даа органиктиг чемиштчидилгелер төгериниң планы чүгле 88 хуу күүсеттинген.

Минералдыг чемиштчидилгелерни 11.5 муң тоннаны азы эрткен чылдыы-биле деңнээрге, оон 13 хуу хөйнү төккен.

Колхозтарда болгаш совхозтарда 1976 чылдың часкы тарылгазынга белеткел ажылдары чорup турар. Ажыл-агыйлар 38.9 муң тонна үрезинни үрүп белеткээн. Үрезин урарының планы 73 хуу күүсеттинген, оон иштинде кызыл-тастың — 108 хуу боор турар. Амгы үеде урдунган үрезиннерни болбаалыраадып, арыглап турар. Кодээ ажыл-агый техниказының массалыг септелгезин калбарган. 1976 чылдың январь 1-ге чедир тракторлар септээриниң планы 1 хуу, оон иштинде колхозтарда септелге—9 хуу ажыр күүсеттинген боор турар.

Продуктулуг малдың баш саны (муң баш-биле):

	Январьның 1-де: 1975 ч.	1976 ч.	1976 чылда 1975 чылдың хуузунга удур
Бүгү категорияларның ажыл-агыйлары:			
Мыйыстыг бода мал	189.6	183.5	97
Оларның иштинде инектер	69.8	67.1	96
Хаваннар	28.8	20.9	73
Хой-өшкү	1254.1	1301.3	104
Колхозтар, совхозтар болгаш күрүнениң өске-даа ажыл-агыйлары			
Мыйыстыг бода мал	124.6	121.5	98
Оларның иштинде инектер	39.6	38.9	98
Хаваннар	12.7	8.0	63
Хой-өшкү	1137.8	1182.7	104

Бүгү категорияларның ажыл-агыйларынга, а ол ышкаш ниитилел секторунга-даа хой-өшкүнүң баш саны 1975 чылдың январь 1-де турганы-биле деңнээрге, 1976 чылдың январь 1-де өскен турган.

Бүгү категорияларның ажыл-агыйларынга мал ажылчының продуктуларын бүдүргени дараазында саннардан көстүп турар:

	Чылда ортумаа-биле: 1966—1970 ч. ч.	1971—1975 ч. ч.	1975 ч.
Эът (чоң деңзи-биле)—муң тонна	18.6	20.6	17.7
Сүт—муң тонна	56.5	57.3	53.3
Дүк—тонна-биле	2035	2385	2443
Чуурга—миллион санныг	14.1	19.9	20.6

1974 чылдыы-биле деңнээрге, мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң хемчээли 1975 чылда бүгү хевирлерге эвээжээн.

Колхозтарга болгаш совхозтарга ортумак саалда 1974 чылдыынга деңнээрге, инек санындан-на 126 кг., азы 7 хуу кудулаап болгаш дүк кыргылдазы—12 хуу эвээжээн боор турар.

1975 чылда малдың продуктулуунун талазы-биле план күүсеттинмээн.

Тыва АССР-ниң бүгү категорияларлыг ажыл-агыйларының мал ажылының продуктуларын саткан түңнелдери:

	Чылда ортумаа-биле: 1966—1970 ч. ч.	1971—1975 ч. ч.	1975 ч.
Дириг деңзи-биле мал болгаш куш—муң тонна	22.6	27.4	21.0
Сүт—муң тонна	22.9	24.9	24.6
Дүк—тонна-биле	2373	2781	2854

Малды болгаш кушту садарының улус ажыл-агый планы 68 хуу, сүттүү—95 хуу болгаш дүктүү—102 хуу күүсеттинген. Күрүнеге садар бир баш хойнуң болгаш өшкүнүң ортумак деңзизи элээн улгаткан.

Баштайгы сан-түңнелдерин ёзугаар алырга, 1975 чылда колхозтарның ниити орулгазы 9.1 миллион рубль боор, 1974 чылдыынга деңнээрге, 1 миллион рубль эвээжээн.

Республиканың совхозтары чылды база-ла карылгалыг доосканнар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның ажылында четпестер ам-даа бар боор турар.

Чамдык ажыл-агыйларда продукцияның единица санынга ажыл чарыгдалы улгадып турар болгаш ажылдың хуусааларының база шынарының-даа талазы-биле агротехниктиг дүрүмнерни баримдаалавас, малдың хөйү-биле кызыраар чорууну болдуруп турар. Ол ышкаш продукцияның чиирини база бар боор турар.

Кодээ ажыл-агыйның материал-техниктиг суурун улам-на быжыглаар ажылды чорудуп турган.

Эрткен чылын бистиң республиканың кодээ ажыл-агыйынга берген чүүлдер болза: 483 трактор, 421 чүък автомобильдери, тараа ажаап алыр 156 болгаш силос ажаап алыр 123 комбайннар, а ол ышкаш 1974 чылдыындан 2 муң тонна хөй—17 муң минералдыг чемиштчидилгени алган боор турар. Минералдыг чемиштчидилгелер садарының чыл планы 100 хуу күүсеттинген.

Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында деңнеивир эталонче шилчидерге 2173 трактор бар азы 1974 чылда турганындан 191 трактор хөй боор турар-дыр. Оларның кылган бүгү ажылдарын деңнеивир хемчээлче шилчидерге 1613 муң гектар болган. 1974 чылда олар-биле 1229 гектар черни андарган турган.

Бир тракторга хуваатыр кылган ортумак ажыл хемчээли 1974 чылдыынга деңнээрге, оон 5.2-ден 4.9 хуу эвээжээн боор турар.

III. Транспорт болгаш харылзаа

Ниити ажыглалдың автотранспорту чүък сөөртүрүнүн планын 103 хуу, чүък саарылгазынын—100.2 хуу күүсеткен. 1974 чылдыы-биле деңнээрге, чүък сөөртүрүнүң хемчээли 15 хуу, а чүък саарылгазынын—10 хуу улгаткан. 1975 чылда 38.6 миллион пассажирни сөөрткен, ол болза 1974 чылдыындан 109 хуу хөй болгаш планны 106 хуу күүсеткени ол болур.

Агаар транспорту-биле пассажирлер дажыглаар планы 107 хуу, чүъктер сөөртүрүнүн планын 99 хуу күүсеткен. 1974 чылдыы-биле деңнээрге, чүък дажыглаарының хемчээли 3 хуу улгаткан.

Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелели 1975 чылдың планын тарифте айыткан орулгалар талазы-биле 102 хуу күүсеткен, харылзаа продукциязының талазы-биле—103 хуу күүсеткен. 1974 чылдың деңнелинге удур тарифтиг орулгаларның өзүлдези 13 хуу, харылзаа продукциязының хемчээли 11 хуу улгаткан. Харылзаа ажылдакчылары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн талазы-биле чыл планын 105 хуу күүсеткен болгаш 1974 чылда турганы-биле деңнээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн бедээни 11 хуу болган.

IV. Капитал тудуг

1975 чылда күрүнениң капитал тускайлаашкынының күсели-биле 68.2 миллион рубль өртектиг кол фондуларны ажыглалга кирген, оон иштинде бүдүрүлге черлериниң тудугларының талазы-биле—46.1 миллион рубль болган. Туран хоорайда хонукта 10 тонна хлеб быжырар черни, 75 муң кубометр ыяш хирээлээр аргалыг ыяш хирээлер чазаар комбинат, ниити узуну 292 километр электри дамчыдар шугум, ниити ажыглалдың 67 километр дурттуг автооруун, 4 км чылыг четкизин ажыглалда кирген.

Күрүне хөренгизиниң болгаш колхозтарның-даа акша-хөренгизиниң күсели-биле 4640 баш мыйыстыг бода мал, 49300 хой кирер кажааларны туткан, ажыглалда кирген. Ирригация-мелиорация тудуун улуг хемчээлдиг-биле кылып турар. Күрүнениң болгаш колхозтарның акша-хөренгизи-биле суггаттыг чаа 1922 гектар черни ажыглалда кирген болгаш 816 га черни кургаткан, 64 муң гектар одар-белчиир шөлүн суг-биле хандырган, мурнунда-ла суггаттыг 2300 гектар шөлдүң мелиорастыг байдалын экижидип кылган.

Улус ажыл-агыйынга күрүнениң капитал салышкыны 97.0 миллион рубль азы 1974 чылдыындан 7 хуу хөй болган.

Керээ-биле ажылдаар тудуг-монтаж организациялары чыл планын 89 хуу күүсеткен. 1974 чылдыы-биле деңнээрге, керээ-биле кылыр ажылдарның ниити хемчээли 8 хуу улгаткан.

Тудуг трестериниң талазы-биле план күүселдезин болгаш керээ-биле кылыр ажылдарның ниити хемчээлиниң өзүлдезиниң темпизин көргүзерге мындыг:

	Чыл планын күүсеткен хуузу	1974 чылдыынга удур 1975 чылда
«Тыва тудуг» трест	84	122
«Тыва кодээ тудуг» трест	83	88
«Тыва сүт тудуг» трест	100.2	125
«Тыва септелге тудуг» трест	93	101

Керээ ёзугаар ажылдаар тудуг организациялары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн планын күүсетпээн. Тудуг-монтаж ажылдарында болгаш бүдүрүлгениң дузалаар ажылдарында ажылдап турар ишчилериниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүнүн өзүлдези 7 хуу болган. Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин планда көрдүнгениндеен вартаан. «Тыва тудуг» «Тыва кодээ тудуг» трестер, № 14 механизация эргелели монтаж ажылдарының бот-үнезин улгаттырганнар.

Кол-кол тудуг-монтаж ажылдарының механизастаттынган хемчээли 90 хуу болган. Тудуг конструкцияларын монтажтаары бүрүн механизастаттынган, чер ажылдарының механизастаттынганы—99 хуу, штукатур-маляр ажылдарының—70 хуу, бетон болгаш хоюдуглар белеткээри—95 хуу. Тудугда чудурулге болгаш дужурулге ажылдары—98 хуу механизастаттынган.

Капитал тудугда ам-даа улуг четпестер бар боор турар. Кол фондуларны болгаш бүдүрүлге күчүлерин ажыглалга кииреринин планын улус ажыл-агыйының чамдык адырлары күүсетпээн. Чамдык тудуг организациялары тудуг-монтаж ажылдарының планын үскен. Керээ ёзугаар ажылдаар элээн хөй организациялар керээлиг ажылдарының болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын күүсетпээн, тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин улгаттырган. Тудугларны ажыглалга кирериниң дуусаазы узамдыгып, доостунмаан объектилерниң саны көвүдеп турар.

V. Чоннуң материалдыг чаагай чоруунуң болгаш культурлуг деңнелиниң өзүлдези

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларында ажылдап турар кижилериниң саны чыл дургузунда 2 хуу өскен. 1975 чылда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак ажыл төлевири 146 рубль болган ышкые, азы 1974 чылга деңнээрге 3 хуу өскен. Айда ортумак ажыл төлевирни өстүрериниге материалдыг идиг бериишкиниң фондузундан төлелгелер улуг рольду ойнаан. Ук фондудан чыл дургузунда 4.7 миллион рубль ажыл төлевиринге кирген, ол дээрге 1974 чылда турганындан 8 хуу хөй.

1975 чылдың ноябрь 14-те байдал-биле алырга, республиканың улус ажыл-агыйында ниитизи-биле 18.8 муң дээди болгаш ортумак эртемниг специалист ажылдап турар. Оон иштинде дээди эртемниглерниң саны—6.8 муң кижи.

Республиканың чурттакчы чонунуң ажаалга кассаларынга шыгжаткан хөреңгилери 2.9 миллион рубльге өскен. Ажаалга кассаларынга 66.4 муң кижи акша-хөреңгилерин шыгжадып турар. 1974 чылга деңнээрге оларның саны 4.5 муңга өскен.

Күрүнениң болгаш кооперация садыының, хөй-чиитиниң чемненалгазы-биле кады, үүрмектеп садар бараан саарылгазының хемчээли 1975 чылда 192.9 миллион рубль болган азы 1974 чылга деңнээрге 11.7 миллион рубль хөй болган. Оон өзүлдези 7 хуу болган.

Республиканың кол-кол садыг организацияларынга хамаарыштыр алырга, 1975 чылда үүрмектеп садар бараан саарылгазының күүсеттингени дараазында чурагайлар-биле тодараттынар:

	Миллион рубль	Планга удур (хуу-биле)
Республика ниитизи-биле	192.9	100.7
Оон иштинде респотребсоюз	98.6	100.8
Садыг министерствозу	76.9	101
«Тыва даг-дугу» комбинаттың ажылчын хандырылга килдизи	11.9	100.5
Аптека эргелели	1.2	103
Союзпечать	1.3	102

Үүрмектеп садар бараан саарылгазының чыл планын одалга үлетпүрүнүн эргелели, эът комбинады, Кодээ ажыл-агый министерствозунуң совхозтары күүсетпээн.

Чоннга саткан чугула бараанnар:

Аъш-чем аймаа	1974 чылга удур (хуу-биле)
Хлеб болгаш хлеб-булочка кылыглары	103
Эът болгаш эът продуктулары	106
Балык болгаш балык продуктулары	97
Саржаг	111
Сүт болгаш сүт кылыглары	103
Сыр	107
Дагаа чуурганы	106
Чигир	114
Кондитер кылыглары	107
Шай	117
Картофель	168
Ногаа аймаа	96
Чимис аймаа	98
Үлетпүр бараанnары	
Хөвен-саазындан кылган пөстер	106
Дүктен кылган пөстер	104
Торгу пөстер	104
Лёндан кылган пөстер	94
Даараан кылыглар	107
Трикотаж аймаа	100
Уктар	108
Хөм идик	100
Фарфор болгаш шаажаң, шил сава	124
Мебель	112
Мотоцикллер болгаш чадаг-терге	112
Электробараанnар	103
Шактар	108

Садыг организацияларын калбак херегледиин бараанnары-биле хандырарының планын тус черниң үлетпүр бүдүрүлгелери 74 хуу, оон иштинде Чоннуң амыдырал-хандырылга министерствозу—38 хуу, тус чер үлетпүрүнүн эргелели—76 хуу күүсеткен.

Ачы-дуза чедирериниң чыл планы республикада ниитизи-биле 99.8 хуу, хоорайларда 105 хуу, кодээ черде 93 хуу болган. Эрткен чыл-биле деңнээрге ачы-дуза чедирерин боттандырарының хемчээли 4 хуу өскен.

1975 чылда республикага 265 санныг амыдырал-хандырылга бүдүрүлгелери ажылдап турган, ында ажылдап турарларның саны 7 хуу өскен. 1975 чылда чурттакчы чоннуң кижи бажынга онаажтыр ачы-дуза чедирериниң хемчээли республикага ниитизи-биле 14 рубль 60 көпеек, оон иштинде кодээ черге—9 рубль 49 көпеек, хоорай черге—22 рубль 22 көпеек болган.

Республикага чуртталга тудуунга күрүнениң капитал салышкыннары 79 хуу шиңгээттинген болгаш 1974 чыл-биле деңнээрге 7 хуу эвээжээн. Чер-чер Советтериниң бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының талазы-биле чуртталга тудуунга капитал салышкыннарының планының күүселдези 88 хуу болган.

1975 чылда күрүне болгаш кооператив организацияларының, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларының боттарының күсели-биле база күрүне чээлизиниң дузазы-биле, ол ышкаш колхозтарның болгаш колхозчуларының база кодээ интеллигенцияның күсели-биле 92.7 муң дөрбелчин метр ниити чуртталга шөлүн ажыглалга кирген. 1974 чыл-биле деңнээрге 17.2 муң дөрбелчин метр азы 16 хуу чуртталга шөлү эвээш болган. Чер-чер Советтериниң организациялары чуртталга тудуунун планын 75 хуу күүсеткен. 1974 чыл-биле деңнээрге чуртталга тудуун 4 хуу хойну туткан. Культура-амыдырал хандырылга объектилериниң тудуунга күрүнениң капитал салышкыннары 63 хуу шиңгээткен.

Чыл дургузунда 2084 кижи өөренир ниити билиг школаларын, 500 олуттуг клубтарны, 140 олуттуг уруглар албан черлерин ажыглалга кирген.

Улус өөредилгези, эртем болгаш культура улам ындай хөгжүп сайзыраан.

73.8 муң кижи өөредилгениң аңгы-аңгы хевирлеринде хаара туттунган. Кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школалар-биле кады ниити билиг школаларында 67.5 муң кижи өөренип турар. 1975 чылда сес чыл школазын 6359 кижи, оон иштинде кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларны—826 кижи, 3731 кижи ортумак школаны дооскаш, ортумак эртемниң дугайында аттестатты алган, оон иштинде кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларны 1218 кижи доскан.

1975-76 өөредилге чылында институттарда болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринде өөредилгениң бүгү-ле хевиринде 6579 кижи, оон иштинде дээди өөредилге черлеринде—2380, тускай ортумак өөредилге черлеринде—4199 кижи өөренип турар.

1975 чылда дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринге өөредилгениң бүгү-ле хевирлеринге 1783 кижини хүлээп алган.

1975 чылда дээди эртемниг 266, ортумак эртемниг—900 специалистер доозуп үнген.

Чайын пионер лагерьлеринге 6929 кижи, оон иштинде хоорай чоогундун пионер лагерьлеринге—4929 кижи дыштанган.

Школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң четкизи калбарган, уруглар садтарында болгаш яслилерде барып турар уругларның саны өскен.

Чурттакчы чонга медицина дузазын көргүзери экижээн, чыл дургузунда эмчелге орууннарының саны 45 чедир өскен болгаш 1976 чылдың эгезинде ук сан 3990 четкен.

Республиканың медицина албан черлеринде 721 эмчи болгаш ортумак эртемниг 2453 кижи ажылдап турар.

Тыва АССР-ниң Статистика эргелели.

„МЕН—СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ ХАМААТЫЗЫ МЕН!"

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинде чурттап турар чүс ажыг националдарның хостуг, дең эргелиг 260 миллион кижилериниң кайызы-даа чоргаар-биле мынчаар чугаалап турар. Ол «мээң каптанзыңнг делгеримчим»—советт паспортта база-ла бадыткаттынган.

1976 чылдың эгези муң-муң совет кижилерге турескаалдыг болушкун-биле—оларга чаа хевирниң паспортун тывыскан-биле демдеглеттинген. Паспорттарның бир дугаарында Октябрь революциязының, хамаатылар болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынчыларының хоочуннары, Совет Эвилелиниң болгаш Социалистиг Куш-ажылдың Маадырлары, бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш чаартынчылары, паспортту бот-тускайлаң эмдыларге онзагай путевка болур турар 16 харлыг оолдар болгаш кыстар алгылаан. Совет ниитилел ниигиге хөй чүүлдерни берип турар, ынчалдыг аңаа бедик хамаатылар хүлээлгелерни база онаап турар. Ол хүлээлгелерниң эң кол—Төрээн чуртунуң чаагай чоруунга ак сеткилдиг болгаш карак кызыл ажылдаар, ооң иштинден дашкааш бижиглээр дугайында сагыш салыры.

Паспорттарны оон чаа хевири-биле солуур 1981 чылдың декабрьның 31-ге чедир алды чыл уламчылаар.

ЧУРУКТА: хамаатылар болгаш Ада-чурт дайыннарының хоочуну, Александр Серафимовичиниң «Демир агымзылын» деп билдингир тоожузунда бижиттингени, Таман армиязының маадырлыг походунуң киржикчизи, Ленин болгаш Октябрь Революциязы орденнериниң эдилекчизи Павел Кривоносов (оң талазындан ийиги) биле 16 харлыг школачы Нина Милова чаа паспорттары-биле.

А. МАКАРОВТУҢ фотозу.

Делегей бо хүннерде

«1976 ЧЫЛ—СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ЧЫЛЫ»

ВАРШАВА. Польша-совет найырал ниитилелиниң воеводадаар баштаар черлериниң секретарьларының Варшавага болган чыыжы хуралының ооң [illegible]

1976 чыл—СЭКП-ниң XXV съездизиниң чылы деп чугаал [illegible]

АДЕН. Йемен Улус Демократтыг Республиказының [illegible]

БАГДАД. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин совет [illegible]

СОФИЯ. «Ийи съезд — чаңгыс узун сорулга» деп [illegible]

ЧӨВҮЛЕЛДИҢ ХУРАЛЫ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Анаа Португалияның революстуг чөвүлелиниң хуралы болган. Политиктиг партиялар-биле ниитилелиг хүүлер [illegible]

ИМПЕРИАЛИСТИГ ХОЛГААРЛААШКЫННЫ СОКСАДЫР

Январьның 10-дан 13-ке чедир Эфиопияның найысылалы Аддис-Абебага Африканың чаңгыс эвилел организациязының (АЧО-нуң) кежигүннери турар чурттарның баштыңчыларының онзагай хуралы болган. [illegible] Мурнуу-Африка Республиказының [illegible] Каттышкан Штаттарны база НАТО-нуң [illegible] Ангола [illegible] тыкы интервентилерге ойтур шавыдыышкынны бээринге Анголага бүгү таланың деткимче дузаламчызын көргүзерин саналдаан. База бир төлевилелде Анголада дайынны соксадырын болгаш «национал чаңгыс эптиң чазаа» дээр чүвени тургузарын, ук «чазактың» составынга Мурнуу-Африка Республиказының агрессорлары-биле сырый холбаалыг ФНЛА болгаш УНИТА деп сандарадыкчы бөлүктерниң төлээлекчилерин чалап киирерин көрген. Ук төлевилелди чамдык африка чурттары АКШ-тың күткүүшкүнү-биле киирген. Ынчап-ла Каттышкан Штаттар Анголада дөштүкш интервентилерге болгап үнмэзэчи бөлүктерге дуза көргүзеринден аңгыда, Аддис-Абебага хуралдың ажыттынарының мурнуу чарымында Ангола Улус Республиказының хамаарышпас чоруунга хора чедирер аңаа Африканың ийи-бир чурттарын удур тургузар дээш хөй оралдажыышкыннарны кылган. Ындыгы АКШ-тың күрүне секретарының дузалакчызы У. Шафел Африка диптиң хамаарышпас күрүнелерин эргип кезип, ук чурттарга америк империализмге таалажыр суртаал ажылын кылгаш барган.

Ындыг чуулдериниң уржуунда Аддис-Абебага болган хурал Ангола талазы-биле тодарлаг шиитпир хүлээп ап шыдаваан. Ийи ынгы резолюцияларның төлевилелдерин чугаалашкаш, бадылаан күрүнелерниң саны кезе дең болган. Чүгле Эфиопия биле Уганда дадагалзап артып калган. Түңнелинде Ангола талазы-биле айтырыгны шиитпирлээрин сонгаарлаткан болгаш ону улам хандыр өөренип көөр, ол дугайында тускай комиссия тургузар деп чыгчаан. Ук комиссия Анголада дайылдажып турар талаларны найыралдаштырар ужурлуг боор турар.

Анголаның Улус Республиказының хамаарышпас чоруун буурадыр, африка чурттарының чаңгыс эвии сандарадыр сорулгалыг, ук районда неоколониалистерниң эрге-ажыктарын камгалаар ужурлуг америк империализмниң болгаш Мурнуу-Африка Республиказының соок-кыры ылгакчыларының карасагыштыг политиказын хуралга чүве чугаалаан Гвинеяның, Конго Улус Республиказының, Мозамбиктиң, Нигерияның, Сомалиниң болгаш өске-даа африка күрүнелериниң делегаттары делгедир көргүскен. Ооң имперналистиг кажарлаашкынныг дээрзин депшилгелиг африка чурттары айыткан. Оларның хостуг эргезиниң болгаш кижи моңу-шынарының өжээниг дайзыннары болур Мурнуу-Африка Республиказының соок-кыры ылгакчылары-биле эвилелдежип алган ФНЛА болгаш УНИТА биле, Анголаның национал хосталгазының шак ол дайзыннары-биле канчап-даа эптежип шыдавас бис деп, олар медеглээн.

Анголаның Улус Республиказының дүрүм ёзугаар чазаанга Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа социалистиг чурттарның көргүзүп турар деткимче дузаламчызын дыка хөй делегаттар боттарының санал-оналынга бедик-биле үнелээн.

Делегей империализмниң болгаш соок-кыры ылгакчыларының каттышкан күштериниң агрессиязынга ол мышкаш оларның саттынмыкчы чалчаларынга удур ангола улустуң демиселин бүгү делегейде калбак деткимчезин ап турарын Аддис-Абебага болган хуралга база демдеглээн. Амгы үеде Анголаның Улус Республиказының чазаан делегейниң 40 ажыг чурттары, оларның иштинде 22 африка чурттар хүлээп көрген. Ону Африканың национал-хосталгалыг шимчээшкиннери база хүлээп көрген. Ынчаарга ФНЛА болгаш УНИТА дээр саттынмыкчы организацияларның «чазаан» чаңгыс-даа күрүне хүлээп көрбээн. Анголаны хостаары дээш улустуң шимчээшкини (МПЛА) португал колониализмге удур 14 чыл иштинде аңы-тыныш харам чокка демиселдип келген, а ФНЛА болгаш УНИТА дээр организациялар ол үеде АКШ-тың төп разведка эргелелиниң база маоистерниң талазындан акша дузаламчызын ап, боттарының кураазынынге оларга таарыжыр сыгышылмыларны ээледип ап келген.

Империализмниң күштери Анголаны хостаары дээш улустуң шимчээшкинин (МПЛА-ны) колониализмге удур ооң демиселиниң үезинде чылча шаап чадааш, ам аныяк хамаарышпас күрүнени өске арга-биле боой тударын оралдажып, аңаа чаа колониалыг ёзу чурумну тургузарын. Африка диптиң мурнуу чүгүнге хостуулгалыг демиселдиң хөгжүлдезинге шаптык чадарын бүгү күш-биле кызыдып турар.

В. РАЙКЕРУС.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның премьер-министри Р. Карамe республиканың президенти С. Франжье—болгаш [illegible]

Хоожу-дүрүмну [illegible] премьер-министр [illegible]

Бейрутта болгаан оон [illegible]

Ужу-ужу отсылар—заавылар [illegible]

Бейрутта аэропорту ам-даа хааттыг, ол январь 16-дан бээр самолеттар хүлээп албастаан.

АНЫЯК ХОЙЖУЛАРДА

Аныяк ог-бүле Дондугур биле Кара-кыс Чагар-оолдар 4 чыл бурунгаар төрээн совхозунуң мал ажылынга ажылдаар күзелин илереткен билдириишкин киирген. Совхоз дирекциязы аныяк кижилерниң дилээн хандырган. Оларның малчын болур күзели ынчаар боттанган.

Олар бо кыжын Тес-Хемниң Эрик-Бажы деп черде кыштап орар.

Эгезинде аныяк малчыннарга берге турганы билдингир. Эң ылангыя баштайгы кыш оларга улуг шылгалда болган. Ынчалза-даа олар кыштың бергезинден корга бербээннер. Харын-даа мал ажылын чонуургап, улам ханы өөренип, өске дуржулгалыг малчыннардан көрүп ап эгелээннер. Аныяк малчыннарның баштайгы чылының чедиишкини база хоомай эвес болган. Төрүүр 100 хойга онаалтыр 90 хураганы доруктуруп, бир хойдан-на 2 кг чедир дүкту кыргып алганнар.

Хурал-суглаага оларны малчын бөрү-даа, даргалар-даа багай эвес-тир деп мактап турганнар. Эрткен 4 чыл иштинде Дондугур болгаш Кара-кыс Чагар-оолдар эрестиг ажылдааш, ооң-даа соңгаар мал ажылынга үре-түннелдиг ажылдап болурун, малга ынаан, кызымак, кежээзин көргүзе бергеннер.

Бо чылдың кыжынга олар база багай эвес белеткенип, 16 тонна сигенни кескеш, кыштаанда чедирип алган, 10 тонна хире өдекти белуп алган болгаш кажааларын чайгы үеде ыяк кылдыр септеп алганнар.

Аныяк малчыннарның кайызының-даа ийи дугаар мергежили база бар: Дондугур—тракторист, а Кара-кыс—хойнуң тарып боозадырының курузун доосkан. Оларның ол ийи дугаар мергежили мал ажылын чорударынга база деткимче боол турар. Чижээ, күскү, кышкы үелерде Кара-кыс аалынга хоюн кадарып турда, Дондугур трактор мунгаш одек, сиген сөөрткеш туруптар.

Олар шынныг эр-хейлер. Огнуң херээжен ээзи Кара-кыс Камаевна хой-ниитиниң ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Ону Тес-Хем район Советиниң депутадынга чон соңгаан. Аныяк кадарчы депутат хүлээлгезин эки күүседип, соңгукчулар-биле ужуражып, ажылдаралда тургусту-нуң келген четпестерни чидиин-биле шугумчулеп, ону чайлатчып, чонунуң идегелин бадыткап турар.

М. ТИРЧИН.

ЭКВАДОР. Национал идик хевин байырлалда мыкаш, каастанып, кеттиниипкен индейлер даштыындан келген кижилерниң чыглыр черлери—чурттар аразының аэродромунга, аалчылар бажыңнарынга барып, боттарының уран-шевер кылыгларын—хевистерни, аржыылдарны болгаш өске-даа дээрглыг, арган чүүлдерин бо-ла садып турарлар.

ЧУРУКТА: Эквадорнуң найысылалы—Кито хоорайда индейлер.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

Кижилер болгаш чылдар

КАДЫГ-БЕРГЕГЕ ТОРУЛБААН...

Дөрт кижи ырак-узак черже артынчак-дергилиг аъттанып турган. Хондур-хүрээдир зоруур, оон кадында орук база шаптараазыныг. Ала-өгбелериниң шагдан тура аргыжып келген кошка-оруун оларның аразындан чүгле чаңгыс кижи билир. Эрес-шоваа каректарлыг, авалыгыр-кашпагай тыва оол—орук баштакчызы ол. Сарыг-сарыг баштарлыг чалыы кыстарның аъттарының колун-чирмиин ыяк дыңнадып, артынчактарын борбаңнавас кылдыр дергиге так шарып бергилээш, боду баштай өөренген чаңы-биле авалыгыр аъттаныпкан. Эзеринге эптиг сургей олурупкаш, «канчалчы иргиз» дээш «солдаттарынче» хая көрнүп келген. Людмила Владимировна шагда-ла аъттаныпкан, үдеп келген кыргаа, чалыы кижилер-биле эптиг-ээлдек байырлашкан турган. «Черле эрес кыс-чорду, аътка эптиг концуг, барып-барып мал эмчизи кижи ындыг болбаска кайын боор» деп орук баштакчызы ону көргеш, магадап бодаан. А өскелери даш баглап каан дег. Судун кодуруп чалап, эзеңгизин чандыр-соора теп турганнар. «Быктындан туткаш, ээрже чалап үндүрер дээрге, кырган калайлар эвес, канчаар боор» деп бодап турда, ам-на аъттаныпканнар.

Олар «өөлежогувусту узун оруктуң эгезинде-ле көргүзе бердивис» дээш бот-боттарынче көрүшкеш, каттырыш-кан. Людмила Владимировна Гондина:

— Ажырбас, ажырбас, чоорту чаңчыга бээр силер —деп, кыстарны оожуктуруп каан.

— Че, эрте дээре чылып оралдыцар—дээш, аныяк эр муркай дүрген-дүрген чортуп чорупкан.

Тээли суурдан оларны үдеп келген кыш кижи:

— Орук-суур менди-чаагай четциңер! Чоруунар чогузун, эмчилер! —деп байырлажып туруп калган.

Дээр аяс. Чайгы хүнүнүң изии-даа кончуг. Аъттыг чортарга халаңнанчыг. Баштакчы аныяк эр орус дылды дыңнааш, билип аптар, а бодунуң чугаалаары кедей хирелиг. Кыстар-биле кожаланчып келгеш, чугаа үндүрүп эзирин оралдажып чорда, оон-баштакты билир. Шиглүг, ажык-чазык Людмила бодунуң чурттап эрткен оруун хоорөп эгелээн.

— Ленинградта немец фашистиг эжелекчилер бүзээлепкен турда, ветеринерия институдунга өөренип турдум. Өске хоорай, суурлар-биле харылзаазы үзүлген. Ижер суг-даа, чиир аъш-чем-даа үстүп турган. Дүне-даа, хүндүс-даа коргунчуг. Оон бистиң институтту Узбекистанче көжүрүпкен. Практикамны Узбекистанның бир суурунга эрттирген мен. База-ла дас-даштыг чер болгай. Аъттыг аңаа мунуп өөрендим. Ырак-узакта малчыннар эргип-кезип, аъттыг дуу-хуу чок чорут каар түвек-ле болгай. Дээ-ле дугуржектиг сынньар артында Моңгун-Тайга ында. Ажырбас оң, удавас самолёт—ооң-биле хала чок аргыжар доктаамал хелгевис апаар—деп, ол чугаалап чорлан.

Ооң аът мунуп өөренгенин орук баштакчызы ам-на билип алган. Ынчангаш «бо узун, шаптараазыныг орукту аъттыг эртери аңаа база чиик боор-дур» деп баштакчы иштинде өөрүп чораан. Людмила Гондинаның амыдыралчы, ажыл-ишке чугаазы өөрүнге солун болган. Ынчангаш ооң амыдыралын бирден бирээ чокка билип аар дээш айтырыгларны орук дургаар салып чорааннар. Кокпа оруктуң сериин ээзим иштинче кирип келгенде бажин орта эзербээшпер. Оортан-на орук шаптараазыныг апарган. Аът арта базып албас чоон чудуктар орукту дуй читкылапкан болгулаар. «Чылан отпес» шырыпитар аразы-биле аъттыг чедип алган, окп эртер ужурга таваржыр. Билдирер-билдиргес кокпа оорук арга-ээзим тоорту, хорум кырлап, тайга-даскыл ажып баткан хемнер кежип чорун берген. Тоолайлыг хемниң ол-бо талазынче кайдедир каш-даа кежер. Куду көөрге чүрек сиилээр кызаа олуруглар таваржыкылаар. Ыңаар-ла кашпал дувунде шалкын хем шааңайнын шиңейнин чидар. Аъттар база тая бербезин оралдажып, даваннарын эптиг черже хаап, оожум, бижиг базып чорааннар. Орук баштакчызы: «Дебадеп болбас, довун кашпалче көрбеңер, чүгле кокпаже көрүңер, аъттың дыңнап дыңнадыр тыртпаңар» деп чагып чораан. Кыстарның ыызы-даа читкен, солун чугаа-даа уттундурган. Ам чүгле ыңаар тамы дувунде хемниң шаалаажы, хая-даштыг олуругда шуупкан аъттарының дуюгларының дулейзимээр даажын дыңнап чорааннар. Оргу черге кээп, мендилеп дип аары—бодал чүгле ол. Оол удаа-дараа-ла хая көрнүп чоруур. Эмчилер аңаа сеткилин чырып кынныш, кижизиг чоруктуң ылыг тынвыжын билгеш, коргуушкунну чайгарып-ла уттупгарлар.

Оргу черже дужуп бадып келгенде, тынып ажаап, чугаа-соот ам-на тектү берген.

— Че, кайы хире коргуңар? —деп, баштакчы хүлүмзүрээн.

Эмчи кыстар улуг тынгаш, чугу-даа ыыттаваан, аңаа-ла каттыржыпкан. Тоолайлыгның иштиги оруу оргу черлеп шиланмын чоргуп орда, чоорту караңгылап келген. Таарымчалыг черни шилээш, олаг дыныскапш, дүъ чарар ужурга таваржып. Улуг отту ужуткаш, солун чугаа-соодун уламчылааннар. Людмила Гондина:

— Узбекистанда ол мээң аъттыг чоруп турган черлерим база даглыг-даштыг-ла чер. Ындаа-даа мындыг берге черге таваржыптаан мен — деп хүннеңнерген.

Ээзим иштинге хонгаш, ооң даартазында Моңгун-Тайганың Мугур-Аксы суурунга мал эмчизи кыстар чеде берген. Суурнуң чурттакчылары оларның ажыл-херек дээш кызымак чуткуудуун ыыдамнын кайгап турганнар. Людмила Владимировна Гондина баштаан мал эмчилери ынчан үш хонук дургузунда шээр-даа, бода-даа малдың кодааннарын эргип-кезип чораан, хаарыг мыдаарны удур экпеп, хадаларыг аарыгларны тодарадып, аарыгга удур тарылгалар чорудуп, дыка хөй ажыктыг ажылдарны кылган. Моңгун-тайгажылар ындыг эмчилерни...

— Улуг-биле четтирдивис, байырлыг! База кээр силер!—деп, мындыг чымчак сестер-биле үдээннер.

Ынчан 50 чылдар үезинде Кызыл-Мажалыктың ветбаклабораториязының ажылдакчылары Моңгун-Тайга, Бай-Тайга болгаш Барыын-Хемчик районнарны хайгааралга ап, харылзап турган.

— Ынчан машина-техника ховар. Хелгевис беш аът турган. А девискээр улуг. «Аъттар-даа арып-доруктар, кижи-даа могап-шылап бээр— берге чүве. Ам харын ыяк! Амыр шапкажыл самолет-даа, машина-даа белен! Кара Хол-че база аъттыг чоруп турдувус, база кадыр берт чер-ле болгай» деп, мындыг бергелерге чаңгыс удаа эвес таваржып чораанын Л. Гондина сактып чугаалап олурар.

Ооң ызылуг куш-ажылдаан аруу Кызыл-Мажалыктан эгелээн болган аңаа пенсияже үнгүжеге чедир мал ажылы дээш бүдүп, кужур харам чокка ажып келген. Людмила Владимировна Гондина районнар аразының Кызыл-Мажалыкта ветбаклабораториязынга (эргелекчилеп) 23 чыл иштинде ажылдааш, эрткен чылдың декабрьда 55 харлыында пенсияже үнген.

Ук лаборатория Людмила Владимировна эң-не баштай ажылдап кирерде, тар оруз-дерлиг үш-ле борбак бажың турган. Кыжын соок-даа херекселдер чедишпес-даа турган болгаш мал-маганның аарыын тодарадып, шинчилел ажылдары кылыры кончуг берге болган. Ооң эргелекчизи Л. Гондина ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар дээш айтырыгны чогуур черлерге хөй удаа киирген. Ооң түңнелинде хөй оруулдерниг ийи бажыңчы немей туткан. Амгы үениң мага, чаа херекселдер-биле бүрүн кандыгартынган. Эът, сүт кымызарының станциязы бактериология, серология, химия болгаш шак мындыг адыр-салбырларда дөрт кижи составтыг эмчилер ажылдап турар.

Оларның ажылы дарын болгаш берге. [illegible] ажылдарын чер-черге организастаар. Өлген малдың аарыын дораан тодарадыр, ону өске малдарже нептерервес дээш чүү кылырын айтыр. Дужаап турар [illegible] база ук лабораториязының [illegible] база-ла шуптузун ыыдап, [illegible] Ук бактериология лабораториязында [illegible] тоолайларны болгаш күскелерни азырап өстүрүп турар. Оларны [illegible] дуржулга кылып база хаан алгаш эм аймаа кылдыр ажыглаар. Бо-ла бүгүү Л. Гондина бодунуң төлептиг улуг-хуузун киириштирген.

Лабораторияның ажылдакчылары хөй [illegible] кадрлар. Олар бүрүх шупту-ла Людмила Владимировнаның «Гондинаның холунга өскен». Оларның аразында бедик эң кол херекселдерниң бирээзи—микроскопту шаап, [illegible] ажылдарындан тура ооң айтыы өөредип келген кижилери хөй.

— Бисти өөредип, ажылывысты төлептиг улам баштап келген ындыг эмчивис Людмилаа Владимировнага өөрүп четтиргенивисти илередтивис. Угаас бис, сээң чаагай херээң улам-чылаар бис—деп, олуг пенсияже үдеп турган байырлыг кежээге Валентина Куулар сагыш-сеткилиниң ханызындан чугаалаан.

Эвилең-ээлдек, бөле сеткилдиг ажылы дээш бергелерни шыдап эртип келген арга-дуржулгазы байлак, хоочун эмчи Людмила Владимировнаны ырааш Моңгун-Тайгалада-даа, Бай-Тайгада-даа, Барыын-Хемчикте-даа малчын чон хүндүлээр. Ажылдап келген үезинде [illegible] хөй удаа ап келген. Чоокта чаа аңаа «Куш-ажылдың хоочуну» деп медальды тывыскан. Ооң чаагай ажыл-херээниң [illegible]

Э. КЕЧИЛ-ООЛ.

Чогаадыкчы иштиң кижилери

НУРМУХАН ЖАНТУРИН

Совет уран чүүл аң-не интернационалчы болгаш акы-дуңмалышкы улустарның культуразы-биле деткижип сайзыраш, партийжи боон турары-биле ылгалдыг. Ол бистиң чуртувус ышкаш делгем-херия, байлак болбушаан, амыдыралдан дазылдангаи шынныг, чондан илереп үнген уран талантылыглар ону чалгынчап турар. Мадаа чажек кылдыр амгы совет кинематографияның сураглыг төлээлеринин бирээзи — Нурмухан Жантуринни чугаалап боор.

Нурмухан Жантурин — казах актёр. Ол — бодунуң карак четпес, калбак-делгем Казахстанының улустуң артизи. Ону Алма-Атаның Курмангазы аттыг академиктиг шии театрының азы Казах ССР-ниң улустуң артизи деп адаарга, ам-даа эвээш ышкаш сагыдырар. Чүге дээрге оон кыргыстар, узбектер, тывалар болгаш өске-даа нацияларның төлээлери боон хуула бээрин кинолардан бо-ла көөр бис. Ооң артист мергежилиниң күжү көрүкчүлерни чайгаар-ла кандыг-бир нацияның төлээзи-биле ужурашкан ышкаш хаара туда бээр. Ол — овур-хевирни, аажы-чаңны шын тургузуп билир билдилиг мастер. Бодунуң ойнап турган маадырының үезин, ону долгандыр байдалдарны, харыңдаа бүдүн нацияның төөгүзүн, онзагай ылгалдарын көнчүг ылавылап көргүзүксээри — ооң чедиишкиннериниң бир чажыды боол чадавас.

Артистиң даштыкы хевир-сыны, делгем агиннери, арын-шырайы бодал долган карактарының уг-шии черле ынчаш кино артизи болурунга чаяаттынган. Сактырга-ла соруккур, быжыг турушту кижилерниң овур-хевирин тургузар кылдыр төрүттүнгендаа ышкаш.

Баштайгы үеде режиссерлар Жантуринге колдуунда-ла төлеп чок маадырларның рольдарын берип турган. Чижээлээрге «Салтанатта» агроном Джоомарт, «Эзилдиригде» инженер Бебен, «Ховунуң кызында» Керим, «Ынакшыл дугайында шүлүглелде» Бадыр мурза. Артистиң чүгле даштыкы хевирин сагып, берип турган бо рольдар улуг-ла чедиишкин чок болган. Бо рольдар артистиң аныяк үезинде, кинематографияже баштайгы базымнарны кылып турган ойнаан рольдары болур.

Делгем дилээшкиннер негеттинер, улуг сонуургал-биле ажылдаар рольду Жантурин күзеп чораан. Артистиң онзагай талантызы, мергежилиниң бедии бир-ле дугаарында «Ооң үези келир» деп кинога көзүлген. Ол аңаа казах улустуң шынчы оглу, гуманист, аянчорукчу — Чокан Валхановтуң ролюн чедиишкинниг ойнаан. Оон эгелээш-ле Жантурин он-он киноларга сагыштан ыравас овур-хевирлерни тургузуп, чоннуң ынак артизи апарган. Ооң ойнааны «Канат кырлакчыларында» Лазутчик, «Джурада» Тагай, «Кижи бүрүзү орувтарда» Мамбет, «Эңне дыннангыр кыста» Ташимов, «Чедиги окта» Дээрбечи, «Атаманның өлгенинде» Аблайханов дээн ышкаш рольдарны бодап көөрге, ол-ла бүгү маадырлар каракка көстүп кээр.

Ленинчи шаңналдың лауреады Чингис Айтматовтуң чогаалын ёзугаар тургускан «Кандаашкын» деп фильмге Жантурин Абакирни, а «Чүгүрүктүң маңынга» («Чүгүрүк саралаа») Танабайны ойнаглаан. Бо киноларны режиссёр Сергей Урусевский тургускулаан. Ол режиссёр Жантуриннің талантызын 1949 чылда «Алитет дагларже чоруп тур» деп кинону тургузуп тура-ла эскерген. Ынчан аныяк Жантурин чукчи анчы Таматугениң ролюн чедиишкинниг ойнаан.

Жантурин сөөлгү үеде казах чоннуң сураглыг оолдарының бирээзи — композитор Курмангазының ролюн ук композиторнуң ады-биле адаан кинода ажылдап кылган. Ол ышкаш «Ак дағлар чуртунда» деп фильмге хоочун ажылчынның овур-хевирин тургускан.

Нурмухан Жантуринни тыва көрүкчүлер эки билир. Ол үстүнде адаан фильмнеривистен аңгыда, Свердловск киностудиязының 1971 чылда чурттуң экраннарынче үндүргени «Кожуп чоруур фронт» деп уран-чечен, ийи сериялыг кинозунга тыва лама Лопсан Чамзының ролюн ойнаан. Тывага эрги ёзуну тургузуп алыр дээш, Томск, Моолга бежин чедип турар кажар, оптуг, баш сугар чер дилеп чоруур ламаның овур-хевирин Жантурин ылаптыг-ла ойнаан. Ук кинону Свердловск киностудиязында ажылдап турар бурят режиссёр Б. Халзанов тургускан.

Ол-ла киностудияның үндүргени «Мөгениң девиг» деп онзагай, уран-чечен фильм найысылал Кызылда үнүп эгелээнин эки билир бис. Бо кинода Темир-оолдуң кырган-ачазының ролюн Казах ССР-ниң улустуң артизи Нурмухан Жантурин ойнап турар. Ук овур-хевир көрүкчүлерниң сеткил-сагыжынга артып каары чугаа чок. Ангы үеге өөрүшкүлүг, угаанныг тыва ирейниң шимчээшкин бүрүзү, карактарының уг-шии безин уткалыын дораан-на эскерип каар силер. Ажылчын мергежил чедип аар дээн эр — Темир-оолдуң кырган-ачазының, эң ылангыя уруглары уруг-дарыы-биле ээлдек-эвилени, оожум бүдүштүүн чуну мурнай эскерип каар боор силер. Бо-ла бүгүнү ындыг тода, онза кылдыр Жантурин ойнап турар.

Улуг-Хемниң эриинге болгаш Свердловск киностудиязының бодунга Жантуринниң кинога тырттырып турганының үезинде, соң ажылынга ээ-харысалгалыын чаңгыс эвес удаа көрген мен. Кажан ол ажылдап турда, бедик мергежилден аңгыда, болуушкун бүрүзүнүң ёзулуг шынын, сорулгазын тодараткаш, ам ылаа кылдыр кылып каар артист чораан. Бо дээрге театрга болгаш кинога бүдүн коллективтиң чедиишкиниинин үндезини болур. «Мөгениң девии» деп кинонуң кол ролюнда ойнап турар аныяк, кыргыс актёр Ч. Туманаевтиң «Нурмухан Жантуриндан хөйнү билип, өөренип ап тур мен» деп чугаалап турары черле чоптуг.

Нурмухан Жантурин ам бодунуң чогаадыкчы чечектелишкининиң үезинде. Ооң-биле ам-даа хөй удаа экраннарга ужуражып, урам талантызынга таалаар бис.

В. СЕРЕН-ООЛ.

СЭКП-ниң XXV съездизинге ВЛКСМ-ниң рапортунга ат салыр эрге дээш найысылал Кызылдың пионер дружиналарында ажыл-херектер хайнышкынныг. Аңгы-аңгы школаларның пионер дружиналарында эң тергииннер илереттинип үнүп турар. Шак ындыг тергииннер чыглып келгеш, пионержи ажыл-херектериниң дугайын чугаалажып турарлар.

ЧУРУКТА: партияның XXV съездизинге ВЛКСМ-ниң рапортунга ат салыр эргени чаалап алган Кызылдың аңгы-аңгы школаларының бөлүк пионерлери „Тываның аныяктары" солунга ужуражыышкын үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИН фотозу.

Көдээге баштайгы кышкы маргылдаалар

Көдээниң спортчуларының баштайгы Бүгү-эвилел кышкы «ак» оюннары ийи кышты улаштыр болур деп турар. Ону элээн каш кезектер-биле эрттирер болгаш 1977 чылда Пермь обласка түңнел маргылдаалар-биле доостур. Маргылдааларның программазында — хаактыг чарыш, биатлон, ийи хевирниң маргылдаазы, бедик черден хаактыг шураашкын, кадыр дагдан хаактыг чуңгулаашкын болгаш чадаг-шанак спорту кирип турар.

Маргылдааларны организастаар комитеттиң январь он тоста болган баштайгы хуралынга көдээ ишчилериниң ол улуг маргылдааларынга белеткел планнарының дугайын чугаалашкан. Ол Москвага ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агыйы министерствозунуң бажыңынга оргкомитетти баштап турар министрниң оралакчызы И. Кузнецовтуң даргалааны-биле боор эрткен.

(СЭТА-ның корр.).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 21-ДЕ

МОСКВАДАН

9.05—Литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле 1975 чылдың ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреаттары. Өңнүг.
9.20—Н. А. Римский-Корсаков. Фортепиано биле оркестрге концерт. А. Наседкин биле Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфоний оркестри күүседир. Дирижеру — М. Шостакович.
9.35—«Партияның планнары—чоннуң планнары».
10.05—«Москвада В. И. Ленин аттыг библиотека».
11.00—Медээлер.
11.10—Орус улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң концерти. Өңнүг.
11.40—Киножурнал.
11.50—«Кыйгыга харыылаңар, горнистер!» Өңнүг.
12.35—«Чурук бүрүзүнде—хүн». Өңнүг.
12.50—Совет шүлүкчүлерниң шүлүктери. Өңнүг.
13.10—«Эртем—бөгүн». Өңнүг.
13.40—«Почта романы». Уран-чечен өңнүг фильм. 2-ги сериязы.
14.50—Литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле 1975 чылдың ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреаттары.
15.05—Н. А. Римский-Корсаков. Фортепиано биле оркестрге концерт.
15.20—«Партияның планнары—чоннуң планнары».
15.50—«Боолуг кижи». Уран-чечен фильм.
17.20—Документалдыг фильм.
17.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Ак кокпада». Телефильм.
18.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.30—«Почта романы». Уран-чечен өңнүг фильм. 2-ги сериязы.

КЫЗЫЛДАН

19.40—«Съездиден съезд чедир». Дамчыдылга.
20.20—«Кышкы кежээлер». Телефильм.
20.35—Телемедээлер.
20.45—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.50—«Боолуг кижи». Уран-чечен фильм.
22.20—Киножурнал.
22.30—«Эртем—бөгүн». Өңнүг.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ

Школачыларның кышкы дыштанылгазының үезинде Красноярск крайның Назарова хоорайга Сибирь болгаш Ырак Чөөн чүк зоназының школачыларның хаакка маңнаарының маргылдаазы болуп эрткенин солундан номчаан болгай силер.

Ол улуг маргылдаага бистиң республиканың школачыларының шилиндек командазы багай эвес киржип, он чеди командадан сески черни ээлээн. Бай-Хаакта уругларның спорт школазының өөреникчилери Виктор Золотухин биле Николай Пономарев олар шаңналдыг черлерни алганнар.

ЧУРУКТАРДА: 5 километрге болган чарышка зона чемпиону атты чедип алган Виктор Золотухин (оң талада), 10 километрниң хаак эрүүнга ийиги черни ээлээн Николай Пономарев олар.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

Кубокту мергежилдиглер алган

Ак-Довурактың Культура ордузунга Барыын-Хемчик районнуң волейбол ойнаарынга шилиндек командалары чыглып келген. ВЛКСМ райкомунуң кубогу дээш маргылдаага киржири ол.

Эр улустан Ак-Довурактың «Асбест» командазы өске оорунден волейбол ойнаарынга мергежилдиг болганындан бирги черни ээлээш, ВЛКСМ райкомунуң кубогун алган. Ийиги черни «Башкы» (Кызыл-Мажалык) командазы ээлээн.

Херээженнерден «Барлык» совхозтуң төвүнүң спортчулары шыгаарда, Ак-Довурактың волейболистери ийиги черни алган.

Х. МОНГУШ.

ХҮРЕШ

Эрзин районда Нарын суурнуң аныяктары дыштаныр хүннерде спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге маргылдааларны доктаамал эрттирип турар. Эрткен дыштаныр хүннерде суурнуң аныяктары тыва хүрешке 32 мөгениң хүрежин организастаан.

Үш салыг соонда хостуг хүрешке бистиң республиканың шыырак мөгелериниң бирээзи, бирги разрядтыг Анатолий Кыныраа, Эрзин ортумак школазының онгу класының өөреникчизи Анатолий Баткар, «Коммунизмче орук» колхозтуң чылгычызы Анатолий Кур болгаш тудугжу Борис Кендеч олар арткан.

Дөртку салыгда А. Баткар, А. Кыныраазы, Б. Кендеч, А. Куруу октаан. Чемпион ат дээш болган ужуражылгага аныяк мөге А. Баткар чараш, аваангыр хүрешкеш, шүүлген, а Б. Кендеч ужуурлешкен.

В. КҮНДҮҮ,
маргылдааның судьязы.

Эки тура улусчу дружинаның республика штавында

Шыңгыы негээн

Хөй-ниитиниң корум-чурумун тудар талазы-биле республика штавының хуралы чоокта болуп эрткен. Хурал штабтың начальниги, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы эш К. С. Шойгунуң даргалааны-биле эрткен. Ук хуралга хөй-ниитиниң корум-чурумун тудар талазы-биле Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң чанында район штавының начальниги — райкүүском даргазының оралакчызы эш В. П. Бычковтуң информациязын дыңнап чугаалашкан.

«Ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле улусчу дружиналарның ажыл-чорудулгазын улам сайзырангайжыдар дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын амыдыралга боттандырар айтырыгны Чөөн-Хемчик райкүүском чанында район штавы багай күүседип турарын республика штавының хуралынга демдеглээн.

Район төвү Чадаана хоорайга болгаш чурттакчылыг суурларга улусчу дружиналарны эреңгей ёзу-биле тургусканындан оларның хөй кезии ажылдавайн турар. Ук хуралга район штавының начальнигиниң адаан саннары бүзүренчиг эвес болган. Ону эш Бычков боду база бадыткаан. Штаб начальниги боду суурларда болгаш хоорайда чамдык дружиналарның командирлериниң аттарын безин билбес болганы илерээн.

Район төвү — Чадаана хоорайда албан организация черлеринде улусчу дружиналардан дыка хөйү анаа-ла санда кирип турар. Оларны ажылдадыр талазы-биле район штавы негелде кылбаан болгаш улусчу эки тура дружинаның ажылын үнелеп көрбес удуртукчу ажылдакчыларны штаб хуралынга келдиртип, чугаалашпайн турар. Штабтың негелде чогун ажыглап алгаш, район төвүнде организациялардан нефтебааза, район эмнелгези, харылзаа белдири, тараа белеткелиниң конторазы, кино четкизи, ыяш ажыл-агыйы, 463 дугаар КМК болгаш райкүүскомунуң культура килдизиниң коллективинде дружиналар ажылдавайн турарлар.

Районнуң девискээринде кайда-даа ажылдавайн турар чамдык кижилер бар, а арагалашкын көскүлең черде хоойлу-дүрүмнү үреп, кем-херек үүлгедир чоруктар хөй болуп турар. Ылаңгыя назы четпестерниң талазындан кем-херек үүлгедир чоруктар кызырылбайн турар. Арагалаар чоруктар 463 дугаар КМК-да, районнуң амыдырал хандырылга комбинадында, ыяш ажыл-агыйы черинде, «Сельхозтехниканың» автобаазазында, 1 дугаар КМК-да, АТБ-де, райпода бар.

Район штавы чурттакчылыг суурларда байдал-биле таныышпаан. Ону сонуургап көрбээн. Ооң уламындан суурларда улусчу дружиналарның ажылы чавыс деңнелде. Теве-Хая, Хорум-Даг, Сүт-Хөлдүң Кара-Чыраа, Хөндергей суурларда корум-чурум кошкак. Массалыг арагалаар, кем-херек үүлгедир чоруктар хөй болуп турар. Арагалаашкынга удур комиссия (даргазы эш Бычков) база-ла боттуг ажылдарны чорутпайн келген.

Чадаана хоорайда тургустунган хөй-ниитиниң болгаш милицияның даяныр пунктузу ажылдавайн турар. Ону ажылдадыр талазы-биле район штавы, райкүүскомунуң иштики херектер килдизи чогуур хемчеглерни албайн турар.

Районнуң дружина штавы, арагалаашкынга удур комиссия, назы четпестер херээниң талазы-биле комиссия, милицияның хөй-ниитичи даяныр пунктузу болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының күжүн кады мугулап алгаш, кады ажылдаар ужурлуг.

Республиканың дружина штавының хуралынга СЭКП обкомунуң административтиг органнар килдизиниң эргелекчизи В. Д. Доруг-оол, иштики херектер министри С. С. Чакар, юстиция министри А. Д. Ховалыг болгаш өске-даа штаб кежигүннери сөс ап, санал бергеннер.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле штаб тускай сүмени хүлээп алгаш, хөй-ниитиниң корум-чурумун тудар болгаш кем-херек үүлгедиишкиннериниң ажылда четпестерни чайладыр талазы-биле дээштиг хемчеглерни дарый ап чорударын Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң дружина штавындан шыңгыы негээн.

Г. САНЧАА.

АЖЫЛЧЫННАРНЫҢ СПОРТЧУ КЛУБТАРЫНДА

Череповецтиң күш-культурага болгаш спортка хандыкшылдыг муң-муң кижилерин — металлургтарны болгаш оларның өг-бүлелериниң кежигүннерин каттыштырып турар «Шексна» деэр спортчу клуб Вологда обласка эң улуг организациязы боор турар. Амгы үеде хаакчылар маргыжып, фигурлуг чуңгулаашкын бөлгүмүнүң киржикчилери дошта белеткенип турар. Гимнастика школазында 200 кижи өөренмишаан. Кышкы үеде кадыкшылды дадыктырарының секциязы улуг сонуургалды болдуруп турар. Ында колдуунда-ла ажылчын-металлургтар киржип турар.

Череповеците кышкы дадыгыышкынының секциязында бир чүс хире кижи киржип турар. Оларның аразында — металлургтар, прокатчиктер, тудугжулар, химиктер, хоорайның дыка хөй бүдүрүлге черлериниң ажылдакчылары бар. Эмнелге ажылдакчылары доштуг сугга эштир «моржтарның» кадыкшылын хайгаарап турар. Кышкы дадыгыышкынның хандыкшылдыглары каң дег кадык-шыырак, ажыл-ишчи, омак-сергек боор турарлар.

ЧУРУКТА: «сугга эштириниң сезону» кидин-тулук.

С. МЕТЕЛИЦАНЫҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Лариса Латынина — делегейде эң хөй шаңналдыг

Олимпий оюннарының шаңналдарын гимнастикага Лариса Латынина дег хөйнү чаалап алган спортчу делегейде чок. Мельбурнга, Римге эрткилээн олимпий оюннарының тулган чемпиону 18 олимпий (9 алдын, 5 мөңгүн, 4 хүлер) медальдарын чаалап алган. Латынина он дөрт чыл иштинде гимнастика талазы-биле ССРЭ-ниң шилиндек командазының составынга кирип келген болгаш ооң-биле кады бүгү делегейни эргип кезээн. Ол гимнастикага, амгы байдал ёзугаар алыр болза, орай 13 харлыында хандыкшый берген. Ол хире турган ам гимнастика «сылдыстары» апарып турар. 1975 чылдың Европа чемпиону румын школачы Надя Команечиниң хары ынча.

— Ажыл-биле чугаалаарга, бичиимде балерина болур күзелдиг чораан, хореография бөлгүмүнге кичээлдеп, таңцы ансамблинге турган мен. Ооң соонда барып гимнастикага хандыкшый берген мен.

ССРЭ-ниң чемпионадынга Лариса Латынина 18 харлыында бир дугаар киришкен. Оон ССРЭ-ниң шилиндек командазының составынга чалаткан. Латынина-биле ооң эштери Лидия Калинина-Иванова, Полина Астахова, Тамара Манина, Софья Муратова, Тамара Люхина, Ирина Первушина олар удаваанда «кайгамчык команда» диртип, шынап-ла делегейни хөй удаа кайгатканнар. Гимнасчыларның кайызының-даа тиилелгелери эвээш эвес, а Лариса Латынинаның эң-не хөй боор турган.

1966 чылда Дортмундуга эрткен делегей чемпионадынга ниити түңнелге Латынина он бирги черни ээлээн. Ол оон сөөлгү киришкен маргылдаазы болган. Ол хире ат сураглыг спортчуга ооң шала эрте, тиилеттирбейн тура маргылдаарга киришпейн баары дээре эвес пе? Хөй-хөй чемпионнар шак-ла ынчаар кылып келген, кылып турар-даа.

— Чок, мен шын кылганымга ам-даа бүзүреп чоруур мен. Спортка эң сөөлүнге чедир туттунар херек — деп ол шынгыы чугаалаар.

Гимнасчы Лариса Латынина спорттуң ол чараш хевиринге аныктарның сеткилин, сонуургалын чүнүң-биле чаалап алганыл?

1964 чылдың октябрьда XVIII дугаар Олимпий оюннарының үш даклыр чемпионунуң дугайында «Токио таймс» солун: «Кижи бүрүзүнүң чурт талгазында херек, чүректи даклыжадыптар, карак чажын тогулдуруптер чараш чүүл-биле ужуражылганың кээш-ла таварылгалары тургулаар. Спорт уран чүүл боон хуула бээр таварылгага орта хамааржы берип болур. Латынина бодунуң хостуг мергежилгелери-биле бистиң бортка кайгадыпканы ындыг бир таварылганың бирээзи» — деп бижээн. Ол солунуң бижээни арай хөөремик-даа болза, шынап-ла Латынина эң шыырак гимнасчыларның аразындан ылгалып чораан. Спортчу снарядтарга уран чүүл элементилерин ол бир-ле дугаарында киирген.

Лариса Семеновна Латынина спортчу гимнастикага ССРЭ-ниң шилиндек командазының улуг тренери боон ам тос чыл ажылдап турар. Улуг тренерниң ажылы онзагай. Командада гимнасты бүрүзү боду тренерлиг болгай. Латынина чүгле удуртукчу ажыл-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Ол доктаамал белеткенмишаан, спортчу арга-мергежилин кудулатпайн турар. Ооң снарядтарга чеде бергеш, команданың уругларынга кайы бир мергежилгени канчаар чараш күүседирин шуут көргүзүп, айыткан турарын бо-ла эскерип болур. Орта немей Латынинаның чазгай, дыгандыр кижилерге чоок аажы-чаңы, ооң ол адар бүргээ спортчу эрткен үезин сагындырарга гимнасчыларның ону хүндүлээриниң базым бүрүзүнге үлегер ап турарының чылдагаанын билдингир апаар.

Латынина 1966 чылда шилиндек команданың улуг тренери апаргаш, команданы шуут херек кырында катап тургузар ужурга таварышкан. Ооң кадында шупту чүвени билир, дуржулгалыг гимнасчыларда эвес, а улуг спортче оруун чаа эгелээн школачы уруглар Людмила Турищева, Ольга Корбут, Нина Дронова, Лидия Горбик олар гимнастикага «сылдыстар» эвес, эгелеп чорууурлар боор турган. Латынина оларны шаанда ооң кирип чораачы «кайгамчык командаже» деп атка чедер кылдыр каттыштырып шыдаан. Латынинадан ол аңгы-аңгы аажы-чаңныг ам-даа бичии уруглар-биле канчаар ажылдап турарын айтырарга, ол чаңгыс ажыглап турар аргам — кандыг-даа нарын айтырыгларны чөп-түт шиитпирлээрим болур деп харылаар.

Латынина шуптузунга үлегер болур сеткил-чаяаныг гимнасчыны ам-даа тыппаан. Ол үлегер болур спортчу техниктиг эки белеткедиг, шимченгир, ээлгир болгаш сагыш-сеткилди доюлдуруп шыдаар чараш, херээжен кижиниң чазык-чаагай, үзел овур-хевирин илередип шыдаар ужурлуг. Латынина ындыг гимнасчыны тып-даа алза, удаавайн аа бедик чадаже чүткүп, оон дээре гимнасчыларны дилеп эгелээри магат чок.

Лидия КОВАЛЕВА,
(ПМА-ның корр.).

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чагбас. Хаттың дүргени секундада 0—5 метр чедер. Агаарның температуразы дагларлыг черлерге 25—30, арткан чарынга 30—35 градус соор.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 0—5 метр чедер. Агаарның температуразы 32—34 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ЯНВАРЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Арапаля» (2 сериялыг) 9.50, 12.30, 15.10, 17.50, 20.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Эргим оол» 9.50, 11.30, 15.25, 17.25, «Мөгениң девии» 13.10, 18.45, 20.30 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Дашта хулумзүрүг» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Борис Годунов» 15.00, 18.40, «Дельфин хүнү» 16.50, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарьның 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн баргаңда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16496. ЧАГЫГ № 54.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00407.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 17 (10002) | 1976 чылдың январь 22, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Часкы тарылгага — ынанныштыг хандырылга

Колхозтарны болгаш совхозтарны машиналар-биле, чемишчидилгелер-биле болгаш өске-даа материалдар-биле хандырарының айтырыгларын Бүгү-эвилелдиң оперативтиг штавының Москвага болган хуралынга чугаалашкан. Техниканы часкы тарылгага белеткеп турарының дугайын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Союзсельхозтехниказының» Бүгү-эвилел каттыжыышкынының даргазы А. А. Ежевский чугаалаан. Чуртта ниитизи-биле техника септелгезиниң темпизи эрткен чылдыындан бедик болуп турар. Тракторларның, автомобильдерниң 80 ажыг хуузу, сеялкаларның, хөрзүн болбаазырадыр болгаш өске-даа херекселдерниң барыкза 87 хуузу белен болган. Хөй-хөй ажыл-агыйларның, «Сельхозтехниканың» мастерскаяларының болгаш бүдүрүлгелерниң коллективтери бүгү машина-трактор паркын СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир бүрүн белен болдурар деп тележиптээн.

Агрегаттарның таарыштыр кылдынганы, үре-түңнелдиг болгаш ажылдаарынга ынанныштыг чүтле септекчилерден болгаш кодээ механизаторлардан хамаарышпас деп, штабтың хуралынга санал бергеннер демдеглээн. Дериишкиннерни, артык кезектерни, белдирлерни болгаш өске-даа материал-техниктиг херекселдерни кодээге чогуур үезинде чедирер чорук хөй чүүлдерни шиитпирлээр. Ынчалзажок дыка хөй бүдүрүлгелер техниканы чорудуп бээриниң саадалын, доктааттынган графиктерни күүсетпейн турар.

Часкы хову ажылдарынга техниканы белеткээрни экижидериниң хемчеглерни болгаш илереттинген четпестерни чайладырының оруктарын хүлээп алган доктаалда тодараткан.

(СЭТА).

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур!

АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАНЫҢ ДАЙЫНЧЫ ПРОГРАММАЗЫ

Партияның область организациязының ээлчегиг XVI конференциязы эрткен неделяда найысылал Кызылга болганының дугайын, ол талазы-биле материалдарны солуннарга калбаа-биле парлааның болгаш радиога база телевидениеге дамчыдып, көргүскениң билир болгай бис. Аңаа «СЭКП обкомунуң отчёду болгаш партияның область организациязының ээлчегиг сорулгалары» деп илеткелди база XXV съездиге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелин ажыл-херекчи ёзу-биле, бүгү талалыг чугаалажып көргеш, республиканың партия организацияларының, коммунистерниң болгаш бүгү ажылчы чоннарның мурнунга ээлчегиг сорулгаларны тодараткан.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш партия ТК-ның ооң дараазында Пленумнарының шиитпирлерин боттандырар талазы-биле республиканың партия организациязының чорудуп келген хөй талалыг ажыл-чорудулгазының түңнелдерин үндүргеш, конференция моон соңгаарғы ажыл-чорудулганың программазын айыткан делгереңгей доктаалды хүлээп алган. Республиканың коммунистери болгаш ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле бир демей. Коммунистиг партияның иштики болгаш даштыкы политиказын, СЭКП ТК-ның эш Л. И. Брежневке баштаткан Политбюрозунуң бистиң чуртувустуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн быжыглаарынче база улустар аразынга быжыг тайбыңны хандырарынче угланган хөй-талалыг, шудургу ажыл-чорудулгазын бүрүн долузу-биле деткип, чүүлдүгзүнүп турарын мында айтып турар.

Бистиң партиявыстың Төп Комитеди биле Совет чазак ленинчи национал политиканы хажык чокка боттандырбышаан, совет Тываның улус ажыл-агыйын болгаш культуразын улам ыңай хөгжүдер, ажылчы чоннарның чаагай байдалын улам-на бедидер дугайында доктаамал сагыш салыышкынын илергейлеп турарынга конференция чаагай сеткил ханыышкын болгаш өөрүп четтиришкинин илергейлеп демдеглээн.

Эрткен тоску беш чылда партия организацияларының удуртулгазы-биле республиканың ажылчы чоннары экономиканың болгаш культураның хөгжүлдезинге бурунгаар улуг базымны кылганы чугаажок. Ол бүгүнүң дугайын конференция болур-чогуур-биле үнелевишаан, ажыл-херектиң байдалын хандыр анализтээн. Ол-ла үеде республикага үлетпүр продукциязы бүдүрери 45,6 хуу көвүдээн, капитал салыышкыны 48,7 хуу өскен. Бүдүрүлгениң, амыдырал-чурттаалганың болгаш культураның объектилери болгаш ниити шөлү 400 муң дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн тудуп ажыглалга киирген. Транспорт, амыдырал-хандырылгазы, харылзаа, садыг болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырлары улам бурунгаар хөгжээн. Чоннуң материалдыг болгаш культурлуг деңнели дыка бедээн.

Тоску беш чылда колхозтарның болгаш совхозтарның материал-техниктиг баазазы, экономиказы улам быжыккан. Сөөлгү каш чылдарда агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары турза-даа малдың бажы өскен, кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрери болгаш ону күрүнеге садарының хемчээли база көвүдээн.

Конференцияның доктаалында СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырарының, республиканың бүдүрүкчү күштерин улам ыңай хөгжүдериниң, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле партия организацияларының ажылын бот-шүгүмчүлелчи ёзу-биле хандыр анализтээш, кол кичээнгейни чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, четпестерни чайладырынче, моон соңгаарғы сорулгаларже угландырган. Ылаңгыя СЭКП ТК-ның декабрь (1975 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге, аңаа партия Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга дүүштүр ажыл-херекти чорударының болгаш ажыл-агыйга партийжи удуртулганың деңнелин ам-даа бүгү талалыг күштелдирериниң эргежок чугулазын конференцияга онзалап демдеглээн.

Ылаңгыя камналганың чурумун күштелдиреринге, иштики курлавырларны улам долу ажыглаарынга үндезилээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн база ажылдың шынарын бедидеринге, бүдүрүлгелерниң техниктиг чаарты деришкиннеринге база реконструкциязынга, технологияны сайзыраңгайжыдарынга үндезилээш ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидерин партия негеп турар.

СЭКП райкомнары болгаш хоорkому, парткомнар болгаш эге организациялар күш-ажылчы коллективтерниң, ажылчы чоннарның күженнишкиннерин бүдүрүлгениң кол фондуларын улам долу ажыглап, фонду эгидилгезиниң өзүлдезин, чаа күчүлерни дүрген шиңгээдип алырын хандырарынче угландырар хүлээлгелиглер. Оңгу беш чылда бисте кылыр ажылдарның хемчээли аажок улуг. Ылаңгыя беш чыл дургузунда үлетпүр продукциязын бүдүрериниң чылда ортумак өзүлдези 9—10 хуу болур, ону күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 85—90 хуу бедидип тургаш, ооң күсели-биле чедип алыр. Ол-ла үеде даг-дүгү бүдүрери 3,5 катап, тууйбу 3 катап, хөмүр-даш 29 хуу, дилиг материалдары 50, чиик үлетпүр продукциялары 79 хуу, амыдырал болгаш культура херегслелиниң бараанын бүдүрери 50 хуу көвүдээр. Планда көрдүнген бодаа база өске-даа сорулгаларны күүседиринге күженнишкиниг, улуг организакчы ажылдың негеттиннери чугаажок.

Республикага капитал тудуун экижидер талазы-биле конференцияның доктаалында партия организацияларының мурнунга улуг сорулгаларны салган. Ылаңгыя бо ажылды хүн-бүрүнүң контролюнга ап, капитал салыышкынының ажыктыын бедидерин, тудугнуң хуусааларын кызырарын, ооң шынарын экижидерин, планны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседирин хандырарын партия, совет органнарга, тудугларның парткомнарынга дааскан. Транспортту болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларын улам хөгжүдер, оларга удуртулганы экижидер талазы-биле партия организациялары хөй ажылдарны чорудар апаар.

Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаарынга болгаш концентрастаарынга үндезилээш, продуктулар бүдүрерин көвүдедириниң, мал болгаш чер ажылының культуразын бедидериниң талазы-биле партия организацияларының, кодээ коммунистерниң мурнунга улуг сорулгаларны конференция салган. Беш чылдың төнчүзүнде бир гектардан 11 центнерден эвээш эвес дүжүттү алган турарын, силос болгаш өске-даа ыңдыг культуралардан 180—200 центнер ногаан массаны, 12—14 центнер тарымал сигеннерни, 8 центнер чайгаар үнген сигенни алырын көрүп турар. Ол ышкаш саар бир инектен-не чылда саалданы 2000 килограмм, бир хойдан-на дүк кыргылдазын 2,5 килограмм, дужаар малдарның деңзизин: бир бода малды 350—400 килограмм, шээр малды 45 килограмм чедирер сорулганы салган. Оңгу беш чылдың баштайгызы — бо чылын колхозтарга болгаш совхозтарга 250 муң тонна тарааны, 18 муң тонна картофельди, 9 муң тонна ногааны бүдүрерин болгаш ажаап алырын, күрүнеге 50 муң тонна тарааны, 23 муң тонна сүттү, 27,5 муң тонна эътти, 2700 тонна дүктү садарын, малдың баш санын план ёзугаар өстүрерин хандырарын айтып турар.

Ылаңгыя малдың уксаазын экижидериниң, аңаа быжыг чем суурну тургузарының, Тывага хөй ажылын хөгжүдер талазы-биле РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң доктаалдарын күүседир дээш тодаргай хемчеглерни боттандырары, сарлык база чылгы, хаван, теве ажылын улам хөгжүдери эргежок чугула. Конференцияның доктаалында моон соңгаар чылдың-на төрүүр чүс малга онаалштыр 80-ден эвээш эвес бызааны, 90-дан куду эвес хураганны алыр сорулганы салып турар.

Моон ап көөрге республиканың коммунистериниң база ажылчы чоннарының мурнунга конференция улуг, харысаалгалыг сорулганы салганы чугаажок. Партия, совет болгаш ажыл-агый органнары бар аргаларны болгаш курлавырларны долу ажыглап, ажыл-ишчилерниң күжүн болгаш чогаадыкчы энергиязын планныг онаалдаларны күүседиринче мобилизастап, мал болгаш чер ажылының культуразын бедидер талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни боттандырар болза, ол сорулгалар чедишкинниг күүсеттинер апаар.

Конференцияның доктаалында партийжи организастыг болгаш идеологтуг ажылды улам күштелдирип, ону партияның салган сорулгаларын, планнарны болгаш хүлээлгелерни күүседиринче угландырарының сорулгаларын партия организацияларының мурнунга салып турар. Партийжи организастыг болгаш идеологтуг ажылдың дээштиин бедидер, ажылчы чоннарны марксистиг-ленинчи үзел-бодалга, бедик идейлиг чорукка кижизидер, оларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидер талазы-биле хөй чүүлдерни кылыр апаар. Күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагылга-чурумун үрээрлерге удур шыңгыы демиселди чорударын, экономиканы хөгжүдеринге база чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге солуннарның, радионуң, телевидениениң, литератураның болгаш уран чүүлдүң, культура албан черлериниң ролюн күштелдирерин конференция негээн.

Партия организациялары күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге бүдүрүлгениң ажыктыын база күш-ажылдың бүдүрүкчүүн бедидер, продукцияның шынарын экижидер, камналганың чурумун шыңгыы сагыыр дээш дээштиг социалистиг чарышты улам нептереңгейи-биле калбартыр хүлээлгелиг.

СЭКП райкомнары болгаш хоорkому чер-черде партия эге организацияларынга удуртулганы улам күштелдирип, политиктиг болгаш ажыл-агыйжы сорулгаларны шиитпирлээринге оларның дайынчы аргашинээзин бедидериниң, ажылының стилин болгаш аргаларын улам сайзыраңгайжыдып, партдокументилер солуушкунунуң үезинде чедип алдынган дуржулганы улам быжыглап, байыдар талазы-биле чугула сорулгаларны конференцияның доктаалында айтып турар. Партия, совет, ажыл-агый органнарынга болгаш хөй-нити организацияларынга кадрларны шилиири, таарыштыр тургузары болгаш кижизидери, даандырган ажыл-херек дээш оларның харысалгазын бүгү талалыг бедидери эргежок чугула.

Партияның болгаш чазактың директиваларының күүселдезин контрольдаары база шиитпирлерни болгаш планнарны, хүлээлгелерни чедиишкинниг боттандырары дээш кол кичээнгейни организакчы ажылче угландырарын конференция айыткан. Ынчангаш ам хамыктың мурнунда партия конференциязының материалдарын чер-черге ханызы-биле өөренип, таныжарын организастаары эргежок чугула.

Партияның область конференциязы СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитедин болгаш Совет чазакты долгандыр улам сырый каттыжарынче, СЭКП-ниң XXV съездизин толептиг уткуур, бо чылдың планнарын болгаш хүлээлгелерин, ниитизи-биле оңгу беш чылдың онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартырынче Совет Тываның коммунистерин болгаш бүгү ажылчы чоннарын кыйгырган.

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫЛАРЫ

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур Респотребсоюз АТБ-зиниң коллективи шалыпчы күш-ажылчы кодурлуушкунче кирген. Олар эрткен беш чылдың планныг онаалдаларын сентябрь 1-де күүсеткеннер. Коллективтиң чүък сөөртүлгезиниң планын 100,8 хуу күүседип, республиканың янзы-бүрү булуңнарынче чедир барааны планда көрдүнгенинден 6,2 хуу хөнну сөөртээн.

Ук бүдүрүлгениң хоочуннарының бирээзи Серен Санчы-Будукович Хомушку (үстүнде чурукта) мында 16 чыл ажылдап турар. Ол мурнакчы, дуржулгалыг чолаачы. Чүък сөөртүлгезиниң планын Серен Хомушку 132 хуу күүседип, бүдүрүлгениң хүндүлүг бижиин-биле шаңнаткан.

Респотребсоюз АТБ-зиниң Хүндүлел самбыразындан Павел Семенович Казанцевтиң (адаанда чурукта) чуруу каш чыл уламчылыр дүшпейн келген. Ада-чуртуң Улуг дайынының киржикчизи ам күш-ажылдың шалыпчызы Павел Семенович ыракты Моңгун-Тайгаже янзы-бүрү бараанннарны каш чыл улаштыр чедирип келген. Совет кооперацияның тергинин деп атты аңаа тывысканы таварылга эвес. Ол 1975 чылда планныг онаалдаларын 119 хуу күүсеткен. Чоокта чаа эш

Казанцевке «Озал-ондак чок ажылдааны дээш» деп демдекти тывыскан.

А. ЗАЙЦЕВ.
Авторнуң фотолары.

Курлавырларны долу ажыглаар

Республиканың үлетпүрү доозукчу чылда продукция сайгарарының планын 103,1 хуу күүседип, пландан ажыр 2561 муң рубльдиң продукциязын сайгарган, ынчангаш 1974 чылдың деңнелинден ол 1103 муң рубль хөй болган.

Тудуг материалдарынындан аңгыда, үлетпүрнүң бүгү адырлары продукция сайгарарының планын күүсеткен. Ынчалза-даа үлетпүрнүң 8 бүдүрүлгелери планын чедир күүсетпээн болгаш 1368 муң рубльдиң продукциязын чедир сайгарбаан.

Ниити продукцияны бүдүрериниң хемчээли эрткен чылдың деңнелинден 1,3 хуу көвүдээн. Продукция өзүлдезиниң талазы-биле республикада ортумак көргүзүглерден бедик деңнелди «Тыва даг-дүгү» комбинат, Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, мөш ажыл-агый эргелели, Кызылдың дааранылга комбинады, Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузу чедип алган. Пландан ажыр 4,1 миллион квт-шак электри энергиязы, 106 муң тонна хөмүр-даш, 1321 тонна даг-дүгү, 24,5 муң кубометр дилиг материалдары, 9,9 муң эжеш идиктер, 482 тонна далган, 699 тонна хлеб аймаа, 31 тонна кондитер кылыглары бүдүрүнген.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 103,7 күүсеттинген. «Тыва даг-дүгү» комбинат, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрези, дааранылга комбинады, автосептелге заводу, Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузу, демир-бетон кылыглар болгаш конструкциялар заводу бо талазы-биле бедик көргүзүгнү чедип алган.

Ынчалза-даа кодээ ажыл-агый агаар бойдустуң байдалы таарымча чок болганындан үлетпүрнүң чамдык адырларынга чиг-эт чедир бербээнинден ниити продукция бүдүрериниң планының күүселдези элээн бергедээшкинге таварышкан.

Үлетпүрнүң 11 бүдүрүлгелери доозукчу чылдың планын күүсетпээн болгаш 1454 муң рубльдиң продукциязын чедир бербээн, а 12 бүдүрүлгелер 1974 чылдың деңнелинден 4452 муң рубльге продукция бүдүрерин кудулаткан.

Тодаргайлаарга 1659 муң кезек тууйбу, 80 тонна чугай, 14,8 кубометр демир-бетон кылыглар, 93 муң рубльдиң бажың херекселдери, 26 тонна саржаг, 916 тонна сүт аймааның продукциязы, 23 муң дал литр пиво, 48 муң дал литр ааргыпас суксун чедир бүдүрүнмээн.

11 бүдүрүлгелер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын күүсетпээнинден 1184 муң рубльдиң продукциязы чедир алдынмаан. Ол чылдагаан-биле «Тудуг кезектери» комбинат 612,9 муң рубльдиң, Кызылдың тууйбу заводу 165 муң, бажың херекселдери кылыр фабрика 137,9 муң, «Тыва сүт-тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводу 96,6 муң рубльдиң продукциязын алыр арганы чидирген.

Барааныг продукцияның бот-үнезин чиигедириниң планы база чедир күүсеттинмээн. «Тыва кобальт», эът комбинаттары продукцияның бот-үнезинге хамааржыштыр 98 муң рубльдиң артык чарыгдалын болдурган.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылында мындыг четпестер болза чедир ажыглаттынмайн турар иштики курлавырларның барын айтып турар. Ынчангаш бүдүрүлгениң коллективтери чаа беш чылда планныг онаалдаларны күүседиринче бар курлавырларны долу ажыглап, чылдың баштайгы айларындан эгелеп ажылдың темпизин дүргедедири чугула.

БАШТАЙГЫ ОН ХОНУКТА

Сүт-бараан фермаларының кыштаглаашкын байдалын экижидер, сүт саалдазын көвүдедир сорулга-биле СЭКП Чөөн-Хемчик райкому, райкүүском, ВЛКСМ райкому болгаш райпрофэвилел чөвүлели он хонуктап шилчиир Кызыл тукту бо чылдың эгезинде тургускан.

Бо чылдың январьның баштайгы он хонуунда сүт-бараан фермаларының сүт саалдазының түңнелин үндүрген. Районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында сүт бүдүрүлгези 1975 чылдың декабрьның сөөлгү он хонуунуң түңнелинге деңнээрге 6,9 хуу өскен. «Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазы саар инек бүрүзүнден сүт саалдазын көвүдеткеш, ниити сүт бүдүрүлгезин эрткен чылдың декабрьның үшкү он хонуундаазындан 1510 кг көвүдеткен. Ынчангаш ферма коллективинге (эргелекчизи К. Иргит) районнуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Коллектив кежигүннери тукту хүлээп ап тура, сүт саалдазын кудулатпас дээш улам эки ажылдаарын хүлээнген.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн фермазы он хонук дургузунда сүт саалдазын декабрьның сөөлгү он хонуунга деңнээрге 1300 кг көвүдеткен. Районнуң Күш-ажылчы алдар тугун фермага турасказдып кодурген.

Районнуң чамдык ажыл-агыйларында сүт саалдазының деңнели куду болуп артпышаан. Эрткен он хонук дургузунда сүт саалдазын 1975 чылдың декабрьның үшкү он хонуунга деңнээрге «Алдан-Маадыр» совхоз 550 кг, «Сүт-Хол» — 108 кг эвээжеткен. Бо ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери малды кыштаг хүр ажырар, сүт саалдазын көвүдедир хемчеглерни кошкак ап чорутканындан саалда кудулаан.

М. СЕВЕН.

Чөөн-Хемчик районнуң Хайыраканның № 51 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Д. С. Саттыны дедир кыйгыртыр талазы-биле бадылаашкынны чорудар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадын дедир кыйгыртырының чурумунуң дугайында» Хоойлуга дүүштүр Чөөн-Хемчик районнуң Хайыраканның № 51 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Дарыя Севилоловна Саттыны дедир кыйгыртыр талазы-биле бадылаашкынны 1976 чылдың январь 27, 28 хүннеринде чорудар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 ч. январь 21.

Солун дуржулга

ШЕНЕЛДЕ ШИНЧИЛЕЛ

Воронеж областың Новоусман районунуң ажыл-агыйлары бүгү-эвилелге өөренип көөр төлептиг чижекти берген. Ол ажыл-агыйлар машиналарның бүдүрүкчүлүүн 2,5 катап бедиткен.

Чаа чүүлдүң ажыс утказының, ооң бээр экономиктиг ажыының дугайын чугаалап бээрин СЭТА-ның корреспондентизи партия райкомунуң бирги секретары И. М. Зюзинден дилээрге, ооң чугаалааны болза:

— Болбаазын техника кодээге улам-на хөйү-биле кээп турар, а машинага онаалштыр ажылдап кылыышкын мурнуку деңнелинге хевээр артып турарын шагда-ла эскерип каан бис. Чаа комбайн безин мурнундагызы ышкаш, хүнде 8—9 гектарның тараазын ажаап ал турар. Чүге ындыгыл? Ажылдап кылырының нормазы бедивейн, эрги хевээр артып турар-дыр. Чижээ, тараа комбайнының техниктиг болдучар аргалары чаңгыс-ла шак дургузунда 140 центнер массаны ажылдап кылырының аргазы берип турар. А машинага ээлчег нормазын 200—250 центнер кылдыр доктаадып тургузуп турар. Сөөлгү он беш чылдарда боттуг өскерилгелерге таварышпаан ажаап алыышкын технологиязы нормазы улгаттыраарының аргазын бербейн турар.

Ынчангаш, машинаның берилчезин бедидери технологтуг чорудулгаларны сайзыраңгайжыдары чокка болдунмас. Кодээ ажыл-агыйны механизастаарының бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң эртемденнери ооң үнериниң аргазын айтып берген. Олар дүжүт ажаап алыышкынының операциялыг деп адаар технологиязын районга шиңгээдип алырын сүмелээн. Бис ол сүмени ажыглаан бис. Механизаторлар карзакка көзүлдүр-ле чаартыышка берген. Олар мурнунда хөй санныг дузалал ажылдары кылып, ынчангаш кол ажылга бүгү үениң чүгле 15 хуузун чарыгдап турган. Операция-биле кылырын ажыглааш, механизатор бүрүзүн чаңгыс операция күүседиринге специализастаан бис. Ооң түңнелинде часкы тарылгага агрегат бүрүзүнге ажылдап кылыышкын норма-биле деңнээрге 2,5—3 катап өскен. Ол чаа чүүлдү дүжүт ажаап алыышкынынга ажыглаарын шенеп көргеш, тараа болгаш силос комбайннарының бүдүрүкчүлүүн 5—10 катап улгаттырарын чедип алган бис.

Ооң соонда машиналарның аваа турар чорууп болдурбазын бодап көрдүвүс. Ынчан техниканың чамдыызын курлавырга тургузаар деп шиитпирлээн. Ол арга (ону ажыглаарда машина саны четчир болуру чугула) база-ла ажыктыг болган. Четчир үе бар болганда, машиналарның техниктиг ажаалдазын кылыр специалистер агрегаттарны ажылдаарынга шык белеткеп каар, а механизаторлар бир машинадан өске машинага солуй олуруптунуг, бүгү ээлчег дургузунда кандыг-даа доктаашкын чок ажылдаар.

Чижээ, «Коммунизмниң тугу» колхозка чигир свекланың ажаап алырынга 5 комбайн багай эвес ажылдап турган. Олар хүнде ажылдап кылырының нормазын ажырып, 18 гектар чедирип турган. Ынчалзажок ийи комбайнны курлавырга тургускаш, арткан үжүн үзүктелиишкин чок ажылдадыр деп шиитпирлээн бис. Ынчан 5 комбайнның түс бүрүзүнге ажылдап кылыышкын 25 гектар чедир кодурүлген.

Техниканы чаа ёзу-биле ажыглаар чорук агрономнар болгаш экономистер бодунуң ажылын ылаптыг организастаарын неген турар. Шолду шынарлыг белеткээрин, машиналарның ажылының графигин ылаптыг санап кылырын олар хандырар ужурлуг. Мындыг чижекти киирип көрейн. Четкилиг график кылып тургузарда, экономистер үш сеялка сөөрткеп трактор 59 секунда болгаш, эргилдени кылыр дээрзин барымдаалап көргеннер. 58 азы 60 секунда эвес, а чогум-на 59 секундада эргилер.

Социалистиг чарышты база чаа ёзу-биле организастаан. Күш-ажылчы маргылдааның чорудулгазының дугайын ажылдың чорудулгазының үезинде калбаа-биле чарлап дыңнадырын хандырарын организастап турар бис. Агрегат бүрүзүнүң ажылының дугайында информацияны бүгү-ле ажыл-агыйлардан дөрт шак болгаш-ла ап, ону санныг шактар иштинде бүгү районга тарады каалтар штаб партия райкомунда ажылдап турар. Ону кылырынга диспетчер албаны, радио харылзаазын, чер-черниң радио дамчыдылгазын ажыглап турар. Ооң түңнелинде, ук үеде кым мурнунда чорүп турарын, бодунуң түңнелиниң кандыызын база боду кандыг черни ээлеп турарын механизатор бүрүзү ажык үезинде-ле билип ап турар. Ажаап алыышкын үезинде ийи-чаңгыс механизаторлар эвес, а оларның хөй нуруузу рекордчу түңнелдерни чедип алганы ынчангаш таварылга эвес. Ооң түңнелинде машиналарның бүдүрүкчүлүү 2,5 катап бедээн.

Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып тур бис

БАЙЛААВЫСТЫ—БЕШ ЧЫЛГА

Партияның XXV съездизинге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыны» деп СЭКП ТК-ның төлевилелин ыраккы «Тере-Хөл» колхозтуң ажыл-ишчилери ферма, бригадалар, коллективтер аайы-биле, ол ышкаш бүгү коммунистерниң хуралдарынга чугаалажып көрген. Ону парткомнуң тускай планын ёзугаар организастаан. Партияның ол чугула документизин тере-хөлчүлер бүрүнү-биле чуулдүтзүүп көрген. Чүге дизе бистиң чуртувустуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң эң чугула угланыышкыннарын мында айыткан.

СЭКП-ниң XXV съездизинге төлептиг уржуражырынга белеткениишкаан колхозтуң бүгү ажыл-ишчилери бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган. Колхоз чартык чылда күрүнеге эът дужаар планын съездиниң ажыттынар хүнүнүң бетинде күүседир болгаш чыл планын ноябрь 1-ге, а дүк садарын сентябрь 1-ге чедир күүседирин хүлээнген. Олар ону ол үезинде күүседирлер деп бүзүреллиг-биле чугаалап болур. Бо хүннерде 10 тонна эътти күрүнеге саткан болгаш бо ажыл уламчылап турар.

«Чылгы мал ажылын, инек ажылын, кежин алыр аң-мең ажылын, тоолай-ажылын, хөл-бектерге балык ажылын, ары ажылын, торгу ажылын хөгжүдериниң аргаларын улам доу ажыглаар» деп, СЭКП ТК-ның төлевилелинде көрген. Ол сорулганы шиитпирлээри бистиң аң, балык-биле байлак девискээривис мал ажыл-агыйлыг колхозувуска улуу-биле хамааржыр. Төлевилелди чугаалажып көрүп тура бистиң «Тере-Хөлдүң» колхозчулары колхоз бүдүрүлгезин улам ыңай хөгжүдериниң чугула айтырыгларын база чугаалашканнар. Ыландыя ниитиниң мал ажылын хөгжүдериниң эң чугула магадылалы мал чеминиң быжыг баазазын тургузары болур. Ол сорулга-биле хамыктың мурнунда чаңгыс чылдыг сигеннер тарыыр шөлдерни калбартырын чугулалап көрүп турар. Ол чугула айтырыгны колхоз чаасаан шиитпирлээри берге, техника чедишпейн турар. Ынчангаш сиг-хөө талазы-биле бисче дуза чедирери күзенчиг. Колхозтуң экономиказын көдүрерниче угланган өске-даа чугула айтырыглар бар.

Колхоз башкаар чери болгаш партком инижилерни болгаш чылгычыларны ээлчеглиг ажылче шилчидер талазы-биле боттуг хемчеглерни ап келген. Ажыл-агыйның алоозунчу чылында түңнелдеривис база эки болган. Күрүнеге 220 тонна эът садар планывыс 222 тоннага күүсеттинген, чыл планындан ажыр 600 килограмм дүктү саткан. Эрткен чылдың үшкү кварталының түңнелдерин ёзугаар бистиң колхоз СЭКП Кызыл райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Амгы үеде ниитиниң малының кыштаглаашкынның болгаш аңнныр тывыжы чедиишкиниг чоруп турар.

Кыштаг бүрүзүнде 10-дан 25 тонна чедир сигенни чедирген. Күжү баксыраан бода малдарны тускайлап, колхоз төвүнден ырак эвес черде хүрчааган ажаап турар. Бо хүннерде хойжуларда чымыштыг кампания — хой олдаашкыны эгелээн. Хойжулар И. Балы, К. Сүрүңгүр оларның кодаңында 100 ажыг хой олдаан, ооң хураганнары шупту онча-менди. Колхозтуң чамдык малчыннары суурдан ырак Балыктыг деп черде чурттап, ниитиниң малын өстүрер, ооң продуктулуун бедидер дээш демнеселге карак кызыл, чуткулдуг ажылдап турарлар. Ында бригадаларның малчыннарынга комбикорм болгаш хүн бүрүнүң чугула херегелиниң аъш-чем бараалнарын чедирери-биле шаанактыг аъттарны организастаан.

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле ажылды идепкейжидериниң хемчеглерин колхозта партия, комсомол, хой-ниити организациялары ап турар. Колхоз төвүнге, ыраккы одарларда хойжуларының инижилерниң, инек, сарлык кадарчыларының, чылгычыларының ортузунга лекция, беседаларны, илеткелдерни доктаамал чорудуп, кино, концерт көргүзүглезин график ёзугаар организастап турар. Шынаа кодээ Советтиң депутады, участок эмнелгезиниң эргелекчизи Д. Ноодайның удуртулгазы-биле 13 кижи составтыг комплекстиг агиткультбригада Балыктыг бригадаларынга малчыннарже чоокта чаа үнүүшкүнү кылганнар. Ооң составында лекторлар Н. Очур, К. Сат, баш таарыкчызы Д. Идам, кожер библиотека ажылдакчызы С. Седип, садыгжы А. Чыгдек, зоотехник А. Бегаи олар бар. Олар малчыннарның зооветеринария өөредилгезин база эртирип чорун турар.

Карты бригадазының малчыннарынче комплекстиг үнүүшкүнү база чоруткан. Баштайгы үнүүшкүнде Күнгүртүг ортумак школазының башкылар коллективи солун концертти малчыннарга барзаалгатан. Колхозта партком ол комплекстиг бригадаларның ажылын удуртуп, ону улам дээштиг, ажыктыг болдурарынче кичээнгейни салып турар. Ол ышкаш бистиң колхозта дөрт политбөлгүм, экономиктиг билиглерниң ийи семинары тургустунган. Оларның ажылы бо хүннерде чедиишкиниг чорун турар.

Шынарлыг болгаш ажыктыгының беш чылы—онгу беш чыл бисти чаа-чаа ажыл-ишче кыйгырып турар. Ону боттандырар дээш бар арга-курлавырларывысты дилеп тып, ажылывыста четпестерден чогуур түңнелди үндүрүп турар бис. Бистиң ажылывыста, ылаңгыя мал ажылын хөгжүдеринде шыңгыы четпестер бар. Малдың үксаазын эвижидери, ооң баш санын кевүдедип өстүрериниң шынар талазы-биле көргүзүүн бедидери чижектиг чугула айтырыглар четпес шиитпирлеттинип турар. Малдың баш санын өстүрериниң планы доктаамал күүсеттинмейн келген. Ооң өлүп-хораары ам-даа хой.

Бо бүгүнүң түңнелинде колхоз күрүнеге эът садарының беш чыл планын бергедээшкиннер-биле күүсеткен. Элээн хой дүкту күрүнеге чедир сатпаан. Онгу беш чылдың баштайгы чылындан-на эгелеп ол бүгү четпестерни чайладырынче күштү мөөңнээр, колхозчу ишчилерниң ортузунга күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, ылаңгыя специалистерниң ролюн бедидер, оларның ажылынга хүн бүрүнүң контролюн күштелдирер ужурлуг бис. Бо болгаш өске-даа сорулгаларны шиитпирлээриниң болдунар аргаары бисте бар. Онгу беш чылдың сорулгаларын боттандырарынга, төрээн колхозувуңуң байлаан кевүдедиринге колхозтуң ажыл-ишчилери долу бүзүрелдиг.

С. ЧИГЖИТ.

Кызыл районнуң «Тере-Хөл» колхозунда партком секретары.

Коммунист дугайында чугаа

КЫМЫЛ ОЛ?

Чайын «Коммунизмниң херели» колхозтуң хойжуларындан өглери Шаштанварга кожа-кожа хонуптар. Кедээрлээрге — Таңды-Уланың тайга-сыны, ишкээрлээрге — тулаа, ооң ындында тараа шөлдери чаттыла берген. Чайын одар солуп көжер чер барык чок. А колхозтуң хоюнуң баш саны чылдан чылче өзүп-ле орар.

Шак мындыг байдалга хой семиртип алыры белен эвес. Даңгаар туза кадарбас болза, хойлар каттыжып болур. Каттышкан хой чарып алыры дег шуушту ажыл кайда боор. Ынчангаш мында чайлаар № 1 хойжу бригаданың малчыннарының харысалгазы улуг.

Дээрниң чеэн чүк талакы кыдыы хаяланып, чер чырып орда, аалдар аразында машина халдып турар. Хою одарже үне берген аалдарга ол доктаавас, өгнүң дүндүүнден ыш бурулавас, аал чоогунда хойлар көзүлбес болза, ынаар-ла кылыйтып каар. Мындыг эрте тутсуп турар үйгу-чыдын чок кымыл ол? Бо болза, № 1 хойжу бригаданың бригадири Шаравии Шырапович Оюн-Дур. Ол черле ындыг: хой одарже озалдап үнер болза, улуг чидириг кылдыр санаар. Ынчанмастың аргазы чок.

Чай орту кирбейн чорда-ла, Шаравии Шырапович тараабылдааның оът-сигенниң кандыг болурун эндевес. Черле ынчаш, хойнуң семиртилгезинче ол улуг кичээнгейни угландырып турар. Хойнуң семиртилгезиниң үезинде кааг чайның эртенги серинин шактарын долу ажыглаарын кызар. Чем курлавырлары чедишпес-даа бол, эки семирткен коданнар кыштың улуг бергедээшкиннерге таварышпайн ажар дээрзин ол эки билир. Бежен ашкан назы-харлыг, байлак дуржулгалыг бригадирниң уйгу-дыш чок чалдып турарының чылдагааны ол.

Шаравии ол бригадазы он алды чыл дургузунда удуртуп келген. Бир катап шала чалгаа малчынның аалынга келген.

— Хойларыңга оода-ла бүдүк-бүрүден-даа болза берип тур — деп, сүмелээн.

— Чүү кижи хой малын бүдүк-бүрү-биле азырап чораан чүвел?— деп, демгизи удурлаптаан. Ынчаар орта Шаравии Шырапович боду шанактангаш, Элегес хемниң кыдыындан чиңгежек талдар кезип эккелген, хойларга чада октап берген. Даартазында келгеш көөрге, аштаан хойлар ол чиңге хаактарны, чиирин чип, күүпартыр хемдип каапкан болган. Сооңгуде ол харысалга чок малчынның хоюн чоогунда хойжулардан сааң-сигенни ээзешбичелеп эккеп турган, чуттан мун-не камгалап алган.

Ийет, берге-ле үелер туртулаан. Ам дээрге бүдүк-бүрү хөмаанчок силос, чарба болгаш оон-даа шиңгээчел болгаш хоолулуг чемнер бээр апарган шаг-дыр бо. Эргежок чугула бүдүмелдер холуксаалыг аан.

Шаравии Шырапович мурнуында чылдарда малчыннап турган Ленин орденниг Оюн Лаасуу, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг Моңгуш Дестек чижектиг малчыннарны мактал-биле чугаалаар. Олар пенсияже үнген. Оларны аныяк малчыннар солаан олар база кызымак ажылдап турар.

Ооң он беш кодаңда кадарчылары 10—15 тонна сигенни белеткеп алган. Кышка белеткел багай эвес. Ынчалза-даа ол чүгле бодунуң бригадазының дугайын эвес, бүгү колхозтуң ажыл-ижин дээш сагыш аарып орар. Дыштаныр чай болган. Оюн Орлов моон мурнуында чылып төрүүр чүс хойга онаашты 110 хураганны менди ажаап алгаш, малчыннар аразында калбарган социалистиг чарыштың негелдезин ёзугаар ээр-чүгеннинг аът-биле шаңнаткан.

— Бо чылын бистиң көргүзүглеривис эрткен чылдындан оранчок дээре болур ужурлуг. Чүге дээрге кышка удур белеткелди кончуг хынамчалыг чоруткан бис. Бригаданың малчыннары турумчаан, оларның арга-дуржулгазы бедээн — деп, Шаравии Шырапович чугаалап олур.

Колхозта бодүүн-даа болза, мал эмнээр пункт ажылдап турар. Эрткен чылдарга дээнээрге, малдың янзы-бүрү аарыглардан хорап-котараар чоруу база кызырылган. Аарыыр деп барган хойларны мал эмчилери пунктуга эккелгеш эмнеп турар. Ам ол чорукту шуут соксаткан, халдавырлыг аарыг тывылган дээр чугаа читкен чок.

— Ам дөрт-беш чыл болгаш пенсияларр кижи болгай мен, ынчан дыштанып алыр мен ыйнаан— деп, Шаравии Шырапович бөштактанып каар. Ынчангаш ол база катап ажыл-ишче шымнып кире бээр. Бо хүннерде колхозта дээре пропагандистерниң бирээзи Шаравии Шырапович чүгле бодунуң бригадазының малчыннары-биле кызыгаарлаттынмайн, өске-даа малчыннарны СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилели-биле таныштырып турар. Хоочун коммунистиң, улусчу контроль бөлүүнүң удуртукчузу хүлээлгезин сагавааска, партийжи дазагазы бо.

Шаравии Шырапович бодунуң бригадазының хойжулары Оюн Бады Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Моңгуш Алдай-оол, Оюн Дүгер-оол оларга ааҗок чоргаарланыр. Социалистиг чарышка Куулар Седип-оол удурткан № 2 бригаданы кыйгырбышаан, тоску беш чылдың доозукчу чылында бедик көргүзүглерни Шаравииниң бригадазы чедип алган. Төрүүр чүс хойга онаашты 80 хураганны онча-менди камгалап алгаш, бригада чүгле колхозта эвес, Таңды районда хойжу бригадаларның бирги черин алган.

Бригаданың кежигүнү Куулар Доржап чүс хойдан-на 109 хураганны доруктуруп алган. Оюн Хылдыгбайның түңнели 98, Оюн Орловтуң 95.

Шаравии Шыраповичиниң өөнүң иштиг Көк-хыс мурнуку чылдарда фермага мурнакчы саанчыларның бирээзи турган. 1972 чылда төлептиг ажылы дээш Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижиин-биле шаңнаткан. Амгы үеде ооң кадыы баксыраан-даа болза, фермазын кагбаан.

Бригадир боду Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлүт бижии шаңнаалдыг. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны аттыг. В. И. Ленинниң 100 чыл болган оюнда Юбилей медалы-биле, 1973 чылда «Хүндүлелдиг Демдээ» орден-биле шаңнаткан.

— Силерниң ажыл хүнүнер канчаар эгелээрил, Шаравии Шырапович?— деп, оон сонуургадым.

— Мээң бөгүнгү ажылым хүну дүүн кежээ-ле эгелээн. Даарта кылыр ажылдарымны блокнотка демдеглеп, бригадада быжыглаттынган машина-техниканы байлап-баштап алыр мен. Даартазында планны боттандырары артып каар. Мээң бригадир ажылымда эң кол чүүл—малчыннарга берген даалгаларымның күүселдезин хынаарында деп бодаар мен. Ам бо кышкы үеде мал чеминиң чарыгдалын контрольдаарын колдадып турар мен—деп, ол харылады.

Оюн КОДУР ООЛ.

Политиктиг өөредилге чоруп тур

БИЛИГ-БИЛЕ ЧЕПСЕГЛЕВИШААН

Совет кижилерни марксизм-ленинизмниң идеяларынга кижизидеринге болгаш буржуаз идеология-биле демиселдиг күштелдиреринге кол черни марксизм-ленин өөредилге ээлеп турар. База ол ышкаш күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге чонну чаңчыктырып, ону политиктиг болгаш экономиктиг билиглер-биле чепсегдээринге доктаамал өөредилге канчаар-даа ажоң ужур-дузалыг. Коммунистерниң база партия кежигүнү эвестерниң марксисчи-ленинчи үзел-бодалдарын хевирлээри, марксизм-ленинизмниң коммунизм тургузуушкунунга чогаадыкчы ёзу-биле ажыглап билири—партия организацияларының идей-кижизидилгелиг ажылының чугула сорулгаларының бирээзи болур. Бо дугайын СЭКП ТК-ның «Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» база «Белоруссияның партия организацияларында идеология кадрларын шилиир болгаш кижизидер талазы-биле ажылының дугайында» доктаалдарында онзалап айыткан.

1975—1976 өөредилге чылында бистиң районда партия чырыдылышкынының системазында удуртукчу ажылдакчылар өөренир бир семинар, марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир чеди школа. Мугур-Аксы ортумак болгаш Мөген-Бүрен сес чыл школаларында ийи теоретиктиг семинар ажылдап турар. Партия-совет активиниң удуртукчу ажылдакчылары шупту 15 кижи—партия райкомунуң чанында тургустунган «Эртем болгаш эргелеп башкарылга» деп теоретиктиг семинарда хаара туттунган.

Экономиктиг өөредилгениң системазында районуң «Малчын» болгаш «Мөген-Бүрен» колхозтарның удуртукчу ажылдакчылары, тускай эртемниглери бо чылын экономиктиг өөредилгениң ийиги чадазы болур «Удуртукчунуң күш-ажылы» деп курста өөренип турар.

Экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренип доозупкан ажылчыннар болгаш колхозчулар бо өөредилге чылында «Социализм болгаш күш-ажыл» деп теманы өөренип турарлар. Чеди ындыг школада ниитизи-биле 140 ажыг кижи хаара туттунган.

Өөредилгениң чаа программазы дыңнакчыларга солун-даа, берге-даа болуп турар. Берге боол турарының бир кол чылдагааны болза, өөредилге номнарының чедишпези. Ийнде, чаа үнген өөредилге ному орус дылда болгаш чамдык кижилер дылды орта билбезининден кичээлден дашкаар үеде боттары номчуп, белеткенип алырынга берге болуп турар. Ынчалза-даа школаларда өөренип турарларның билииниң деңнели багай эвес. Ылаңгыя малчыннарга экономиктиг, зооветеринарлыг өөредилге дыка ажыктыг болуп турар. Олар ам аарый берген малды боттары эмнеп-даа, ажаап-даа билир апарганнар.

Чылдагаан чок черге чаңгыс даа кичээл үспезин бодап, кызымаккай өөренип турарларны база-ла малчыннарның ортузундан хөй-биле адап болур. Ындыгларга «Малчын» колхозтуң кадарчылары Каң-оол Боярган, Хомушку Көжелдей, Кара-оол Делбиш, Харлыг-оол Салчак болгаш өскелер-даа хамааржыр. Олар эрткен чылын төрүүр 100 хойга онаашты 100-тен эвээш эвес хураганнарны камгалап ап, дүк планын ажыр күүсеткилээн. Бо көргүзүглерни чедип алырынга экономиктиг өөредилге база дузазыны билдингир.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң системазында ниитизи-биле 42 пропагандист ажылдап турар, оларның 31-и—коммунистер. Бистиң пропагандистеривистиң аразында хөй чылдарда ажылдап келген дуржулгалыг, быжыг билиглиг, теманы солун болгаш билдингир кылдыр тайылбырлаар кижилерниң саны улам-на өзүп орар. Оларның чижээнге Маспай-оол Ондарны, Николай Доңгакты, Николай Хертекти, Эрес-оол Хомушкуну, Чечек Монгушту чоргаарал-биле адап болур. Олар чүгле боттарының школаларында кичээлдер эрттирери-биле кызыгаарлаттынмайн, чон мурнунга янзы-бүрү темаларга лекцияларны номчуп, беседаларны чорудуп турарлар.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң системазында четпестер чок деп болбас. Чамдык пропагандистерниң болгаш дыңнакчыларның талазындан понедельник санында эрттирер ужурлуг кичээлдер үзер, өске хүннерже чыдырып чоруктар ам-даа бар. 1974—75 өөредилге чылында «Мөген-Бүрен» колхозтуң парткому (секретары С. Хевалыг) экономиктиг өөредилгени четпес удуртуп, пропагандистерден негелдени коштатканының түңнелинде экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир 5 школа өөредилге программазын дооспаан болгаш бо чылын катап уламчылаар ужурга таварышкан.

Ынчангаш бо колхозтуң ажыл-ишчилериниң ортузунга политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеге партийжи удуртулганы экижидер, бар четпестерни дарый чайладырын партия райкомунуң бюрозу парткомга дааскан турган. Бо өөредилге чылында ында байдал коскузуу-биле экижээн.

Амгы үеде Моңгун-Тайга районнуң бүгү ажыл-ишчилери, ооң иштинде политиктиг болгаш экономиктиг школаларның дыңнакчылары, пропагандистер СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш улам күженишкиниг ажылдап турар. Ооң-биле чергелештир «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелин чер-черде сайгарып, чугаалажырын уламчылап турар.

Б. САЛЧАК.

СЭКП Моңгун-Тайга райкомунуң инструкторы.

УДУРТУКЧУ БОЛГАШ КИЖИЗИДИКЧИ

Пропагандист. Чаа ону идеологтуг фронтунуң дайынчызы деп чоргаарал-биле адаар. Ооң ажылы харысалгалыг, берге, ынчалдажок массага ажыктыг. Ол марксизм-ленинизмниң улуг идеяларын кижилерниң медерелинге сиңгирип, оларны чүректеринге чогаадыкчы ажыл-херектерниң слуу кылыр.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглаал фабриказында партия комитеди (секретары М. Сундуй-оол) коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң политиктиг билиин бедидеринче база тускай меңгежилде оларның чедип алыр чүвези чылдарда кичээнгейни салып келген. Коллективтериниң ажыл-ишчилериниң база бир үндезини мында боор турар.

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң идей-политиктиг билииниң дугайын мында партбюро бодунуң хуралдарынга үргүлчү чугаалажып турар. Ооң-биле кады пропагандист кадрларны белеткээринче, оларны бүгү талазы-биле деткиир, дузалаарынче улуг кичээнгейни салып келген.

Ам арыглаа фабриказының эки пропагандистериниң бирээзи, фабриканың үүрмектеп сорттаар комплекс цегиниң начальниги Малчын-оол Сарыгларович Агбаанның ажыл-ижин кысказы-биле таныштырып көрейн. Ол чүгле Ак-Довуракта эвес, харын районда эң дээре пропагандистерниң бирээзи деп мактадып турар.

Чаа-ла үжен хар ажып чоруур бо аныяк кижиниң күш-ажылчы базымнары моон, Ак-Довурактан, эгелээн. Ол баштай электромонтёр турган. Бодунуң кызымак болгаш чуткулдуг-биле Красноярскиниң өңнүг металлдар институдунче өөренип кирген, ону 1972 чылда дооскан. Арыглаа фабриказының регулировщиги, инженер-технолог болуп ажылдап турган. Эрткен чылдың эгезинден аңаа ҮСК цегин башкарар улуг партийжи даалганы хүлээндирген. Ол ам улуг цехтиң начальниги болбушаан, мында ажылчыннар ортузунга партияның политмассалыг ажылынга идепкейлиг киржип, пропагандист болуп ажылдап турар. Ооң удурткан цеги ай, кварталдың пландарын үргүлчү ажыр күүседип келген. Цехтер аразында калбарган социалистиг чарышка киришкеш, тиилекчи база болган. Ам коммунистиг күш-ажылдың цеги деп бедик атты чедип алыр дээш демисежип турар.

Ам пропагандистиң дуржулгазының дугайында каш сөс. Малчын-оол Агбаан фабрикага ажылдап келген чылында-ла пропагандистеп эгелээн. Ажылга чаа кирип, чаңчыгып турган кижиге баштай берге турган. Ынчалза-даа институтка алган теоретиктиг билиин херек кырынга ажыглап, улам быжыглап, бодунуң марксисчи-ленинчи билиин бедидип, партийжи даалганы кызымаккай күүседип турган. Ам ооң дуржулгазы улгаткан. Эрткен чылдарда коммунистиг күш-ажылдың школазынга болгаш «Бүдүрүлгеге экономиказын эртемге үндезилеп башкарары» деп ортумак звеноның школазынга кичээлдерни чорудуп турган. Бо чылын ол коммунистиг күш-ажылдың школазын удуртуп шаан, «СЭКП—удуртукчу күш» деп курста пропагандистеп турар.

— Кичээлдерге канчаар белеткенип база канчаар эрттирип турар силер?—деп оон айтырдым.

— Пропагандистиң ажылы берге, ынчалза-даа солун. Бир тээ, кижилерге чаны билиг бээрин даандырган чүве болганда, мак белеткенир апаар. Ооң-биле кады дыңнакчыларның билиин барымдаалап, тодаргай тайылбырлаары негеттинер. Мээң-биле кады ажылдап турар пропагандистер М. Сундуй-оол, В. Родин мээң улуг дузаны чедирип, чамдык кичээлдерин эртирип турарлар. Оон аңгыда боттарывыстың кичээлдериниске олуржуп, аравыста үргүлчү харылзаалыг ажылдап турар бис—деп, Агбаан чугаалады.

Кичээлдерниң амыдырал-биле холбаа, көргүзүг материалдарын ажыглап, дыңнакчыларга конспектилерин бижидип, оларны хынап, чугаалажып турганы эки түңнелди көргүскен. Дыңнакчылар теоретиктиг билиин практикага ажыглап билир апарганнар. Ынчангаш чамдык дыңнакчылар бригадаларга, цехтерге барып, ажылчыннарга лекцияларны номчуп берип, беседаларны кылгылаан.

Бо өөредилге чылында М. Агбаанның пропагандистээн школазында 34 кижи хаара туттунган: ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар. Ажыл-ижи бачым-даа болза, дыңнакчы бүрүзү кичээлдер үспейн, организастыг-биле кээп турар.

Быжыг политиктиг билигни шиңгээдип алган дыңнакчылар—коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, идепкейлиг хөй-ниитичилер мында хөй. Оларның чижээнге ээлчег мастери Иргит Холай-оолду, регулировщик Василий Моңгушту, оператор Надежда Колосованы, электри слесары Валерий Оюнну киирип болур.

Малчын-оол Сарыгларович чүгле эки пропагандист эвес, харын үлегерлиг лекторларның бирээзи болуп турар. Хостут үелер аңаа белен-не тывылбас, ынчалза-даа ол кичээлге, лекцияларга белеткенир шактарны черле тып аптар.

Малчын-оол Сарыгларович бодунуң кызымаккай күш-ажылы, эки организакчы, кижизидикчи бүдүжү-биле чүгле ажылдап турар коллективиниң эвес, а Ак-Довуракта партия комитединиң бүзүрелин чаалап ап шыдаан. Ол пропагандист, лектор хүлээлгезиниден аңгыда, хой-ниитиниң ажылдарынга идепкейлиг киржип турар. Ону «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң парткомунуң бюро кежигүнүнге киирген аңаа улуг бүзүрел болбушаан, харысалганы хүлээндирген. Ол фабрикада партбюронуң база кежигүнү.

Марксизм-ленинизмниң өлүм чок өөредиин чонга билдилиг-биле тайылбырлап берип, кижилерни ооң идеялары-биле чепсеглеп чоруур Малчын-оол Сарыгларович Агбаан ышкаш кызымаккай удуртукчуларга, пропагандистерге кым-даа чоргаарланыр, хүндүлээр.

Х. МОНГУШ.

ЧУРУКТА: М. Агбаан.

Х-К. МОНГУШТУН фотозу.

П. М. ВЕЦУМНИЕК КАЯА-ДАА ХҮНДҮЛҮГ ААЛЧЫ

Латвия ССР. Петр Мартынович Вецумниек кайа-даа баарга хүндүлүг аалчы. Латыш кызыл адыгжы чораан ол кижиге кайыын-даа чагаа бижип, телефоннап, ону школаже, институтче, училищеже чалап турар. Буурул баштыг, шериг бөзүнүң хөңү сынныг ол кижи бирде пионер чыышынче, бирде комсомол хуралынче дапаш-биле чоруп турар, ынчаарга таварылга санында-ла чугаалаза чөгүур чүүлүн кыска ужуражыышкын үезинде чедир чугаалап шыдавааньнга хараадап турар. Хамааты болгаш Ада-чурт дайыннарынга кады тулчуп чораан өөрлериниң дугайын, хөй-хөй өңнүктериниң дугайын чугаалап турар.

Петр Мартынович Риганың далай училищезиниң үрер хөгжүм оркестрин чээрби беш чыл дургузунда удуртуп келген. Эң хоочун капельмейстер —Октябрь байырлалы бүрүзүнде-ле бодунуң оркестриниң мурнунга чоруур.

Вецумниектерниң бажыңында дыка хөй чүүлдер уран чүүл дугайын көргүзүп турар. Улуг өрээлде рояльды аяныыг кылдыр салган—оглунуң оглу Андрис Эмиль Дарзинь аттыг тускай музыка школазында өөренип турар. Делгеглерде—актёрларның фотографиялары, шиилер чаралдары. П. Вецумниектиң уруу—Вента—Ян Райнис аттыг күрүнениң академиктиг уран-чечен театрының артизи. Вента Петровна ол театрга турган комсомолга кирген, ооң комсомол организациязының баштайгы секретары турган. „Падомью Яунатне" солуннуң Латвияның комсомолунуң VII болгаш VIII съездилеринге тураскааткан тускай үндүрүлгелерин ол камныг кадагалап чоруур. Ол съездилерге Вента делегат болуп киришкен.

Коммунист Вента Вецумниеца артист, режиссер, драматург болур бодунуң улуг дуржулгазын ам Риганың культура-чырыдыышкын ажылдакчыларының техникумунуң режиссура салбырының студентилеринге дамчыдып берип турар.

ЧУРУКТА: П. М. Вецумниек оглунуң оглу Андрис-биле.
Ю. ГЛАГОЛЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

АЖЫЛГА БОТТАНГАН СӨС

Ленинградтың политехниктиг институдунуң башкылары болгаш студентилери-даа Саян-Шушенск ГЭС-ин тударынга идепкейлиг киржип турарлар. Енисейде ол улуг тудугнуң киржикчизи боор турар ленинградчы 28 бүдүрүлге болгаш организация черлериниң санынга ол институт база каттыжып турар. Тудугнуң чагыын ёзугаар ында гидрокөдүрүкчүнү, станцияның агрегаттарын ажылдадырынга чугула энергогидравлика шинчилелдерин болгаш төлевилелдерин-даа ында кылып турар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан оң талазынче): математиктиг төлевилел лабораториязында. Улуг эртем ажылдакчызы, техниктиг эртемнер кандидады Б. А. Соколов, бичии эртем ажылдакчызы А. Б. Коновалов, улуг техник Т. А. Успенская олар санаалга түңнелдерин көрүп турлар.

(СЭТА-ның фотохроиказы).

ЧЫЛЫГ, ЧЫРЫК БОЛУР

Оңгу беш чылдың күш-ажылчы хүннери эгелээн. «Тыва коммунэнергонуң» ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан хаакчылары чаа беш чылдың баштайгы базымнарын бедик көдүрлүүшкүн-биле эгелеп, эрткен беш чылда чедип алганы күш-ажылчы чедиишкиннеринге сорук киргеннер.

Ук бүдүрүлгениң коллективи беш чыл планын 1975 чылдың октябрь 10-да, а тоску беш чылдың доозукчу чылының планныг онаалдаларын—декабрьның 20-де күүсеткеннер. Планда ажыр 36,5 миллион киловатт-шак электроэнергияны ажылдап кылган.

Сески беш чыл-биле деңнээрге, тоску беш чылда электр энергиязын бүдүрүп үндүрери 94,4 хуу, чылыг дамчыдылгазын—3 катап хөйнү ажылдап кылган. Планда ажыр орулга 565 муң рубль болган.

Эрткен беш чылдың дургузунда Мугур-Аксыга, Хандагайтыга дизельдиг электри станцияларны туттунган, а Тоора-Хемниң дизельдиг электростанциязының күчүзү улгаткан.

Сөөлгү беш чылда Тываның коммунал энергетиказының чедиишкиннериниң бир чугула чүүлү—үндезин чурттакчылардан үнген ажылчын кадрлар-биле четчелеттинери болур. Чүгле механизаторнуң мергежилин шиңгээдип алган аныяктар амгы үениң дизельдерин болгаш электриниг дериг-херекселдерин шиңгээдип алган.

1975 чылда хоорайда чылыг дамчыдылгазының тудуу эгелээн. Тудуг организациязының күжү-биле сөөлгү ийи чыл дургузунда 10.7 км черге чылыгны дамчыткан, оон түңнелинде 3.3 миллион рубль шиңгээттинген. Ук ажылдар чылыг үелерде—июньдан октябрьга чедир чоруттунуп келген. Адээ хоорайның янзы-бүрү организацияларының коллективтери улуг дузаны чедирген. Амгы үеде 37 одалга системалары хагдынган, чылыг дамчыдылгазының 28 пунктуларын ажыткан, оон уламындан хоорайның агаары элээн арыг апарган.

Кышкы хоорайга энергия дамчыдылгазын экижидер, чаа күштүг немээр талазы-биле кылыр ажылдар ам-даа хөй. Оңгу беш чылда ону кылып чорудар ужурлуг бис.

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур «Тыва коммунэнергонуң» коллективи ийи айның планын съездиниң ажыттынар хүнүнүң бүдүүзүнде күүседир деп бедиткен хүлээлгелерин алганнар.

Н. ЧУМАКОВ,
«Тыва коммунэнергонуң» директору.

ТӨЛЕПТИГ ДАГДЫНЫКЧЫ

«Сүт-Хөл» совхозтуң Суг-Аксы суурунда Алдан-Маадыр аттыг кудумчулап эрткен чоң «Сайзанак» деп өң-баазын ужуктер-биле бижип каан адрестиг бажыңны чаращсып эртер. Оон даштыкы хаалаларын агартыр чугайлааш, калбак демирлерде тоолдан көргүзүглерни будук-биле чурааш аскылаан. Херим иштинде уруглар ойнаар шөлдерни дерээн. «Сайзанакта» дүн-хүнү-биле 50 чаштарны ажаап, кижизидип турар. Ында 9 комсомолчу-аныяктар, коммунист Валентина Бадыргыевна Шаалының удуртулгазы-биле ажылдап турар.

Совхоз бүдүрүлгезинде ажылчыннарның, ырак-узакта малчыннарның уругларын садикке чаңчыктырып, тускай программа ёзугаар өөредип, кижизидери, школага белеткээри амыр эвес ажыл. Манаа улуг арга-дуржулга, билиг-мергежил херек.

«Сайзанак» садигиниң эргелекчизи болгаш комсомол-аныяктар коллективиниң удуртукчузу Валентина Бадыргыевна ажылынга ак сеткилдиг, харысалгалыг кижи. Садиктиң капитал септелгезин коллективтиң күжү-биле эки шынарлыг доозуп, шимелде делгелгезин, арыг-шеверин, ажын-чемин, өөредилге программазын бедик деңнелде тургускан.

Ол бодунуң ажыл-ижиниң дугайында мынчаар чугаалаар:

— Чугаа-домаа сайзыраваан бичии чаштар-биле база оларны кижизидип турар улуг кижилер-биле ажылдаары нарын болгаш солун-даа. Ясли, садтарга он тос чыл иштинде ажылдап келдим. Янзы-бүрү өг-бүлелерден келген чаштарны чаңгыс аай корум-чурумга кижизидерин, кижизидикчилерниң хүн-чурумун ёзугаар планныг кижизидип, коллективти организастаары ындыг-ла белен эвес. Мындыг бир таварылганы утпаан мен. Ынчан Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозка ясли-садка ажылдап турган мен. Бора-Шайдан 6 уруг алгаш, кел чорувуста орукка машинавыс үрелген. Чаш уругларны ынчап түредир эвес, чүктеп дажыглап чорааш, артты ажырып, колхоз төвүнге чедип келген бис.

Оон бичии чаштарны дорук-туруп кижизидеринге киирип турар билиин, күжүн Совет чазак бедии-биле үнелээн. Валентина Бадыргыевна Күш-ажылдың Кызыл Тук болгаш «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнерниң эдилекчизи. Ол комсомолчу-аныяктарның төлептиг дагдыныкчызы. Коллективтиң мурнакчы аныяктары Тамара Түлүш, Клара Моңгуш, Сат Биче болгаш өскелерниң-даа эки ажыл-херектеринде Валентина Бадыргыевнаның улуг үлүг-хуузу, үлегер-чижээ киргени дээрзи чугаажок. Олар амгы үеде уруглар албан черлериниң аразында калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, шудургу ажылдап турарлар.

О. ЧАҢ-ООЛ.
Чөөн-Хемчик район.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

НИИТИ ЭЧИС СОРУЛГА ДЭЭШ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның Каттышкан тараачын партиязының VII съездизи ында ажыттынган. ПКАП-тың VII съездизиниң хүлээп алганы, чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң программазын боттандырар талазы-биле сорулгаларны ол съезд төлевилээр.

КТП-ниң Кол комитединиң даргазы С. Гуцва отчет илеткел кылгаш, Польшаның көдээ ажыл-агыйының хөгжүдериниң эң чугула сорулгазы болза сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң хевирлеттинеринин байдалдарынга польша көдээни социал-экономика талазы-биле улам ынай көдүрери болур деп онзалап демдеглээн. ПКАП-тың VII съездизинге хүлээп алдынган программаны КТП бүрүнү-биле деткип турар болгаш ону боттандырарынга идепкейлиг киржир деп, С. Гуцва медеглээн.

ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек съездиниң делегаттарынга чүве чугаалаан.

ПКАП-тың көдээ ажыл-агый политиказы КТП-биле кады боттандырып турар болгаш ол политиканы бүгү тараачыннар бүрүнү-биле деткип турар деп, ол чугаалаан. Ол чорук көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин өстүрериниң дүргедедириниң, көдээ чоннуң амыдыралының байдалдарын доктаамал экижидериниң аргазын берип турар. Тараачыннарның карак кызыл күш-ажылының ачызында чурттуң көдээ ажыл-агыйы беш чыл планының оваалдаларын күүсеткен. ПКАП-тың VII съездизинге идип үндүрген социал-экономиктиг стратегия болза чоокку беш чылдар бистиң улузувуска амыдыралдың улам ынайгы бүгү талалыг экижиишкинин, а бистиң күрүневиске — делегейге ат-алдарның өзүлдезин бээринче угланган деп, Э. Герек оон ынай онзалап демдеглээн. Улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырлары, ылангыя көдээ ажыл-агый эң-не ажыктыг болгаш бедик бүдүрүкчүлүг чорукту чедип алыр ужурлуг. Ол эчис сорулганы чедип алырының бүгү байдалдары бистиң чуртувуста бар деп санап турар бис. Бистиң бүгү-ле эгелээшкиннеривис бистиң күрүневистиң, бистиң эрге-чагырганың фундаментизи — ажылчыннар биле тараачыннарның эвилелин быжыглаарынга баараан болуп турар деп, Э. Герек демдеглээн. Бистер сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузарының чорудулгазында ол эвилелди чаа утка-шынар биле байытпышаан, ону бүгү талалыг быжыглаар болгаш хөгжүдер ужурлуг бис.

ШЫЛГАРАҢГАЙ БОЛУУШКУН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Союз-Аполлон» төлевилелди ёзугаар кады кылган совет-америк космос ужудуушкуну аэронавтика болгаш космос делгемин шинчилээр талазы-биле национал эргелелдиң (НАСА) 1975 чылда ажыл-чорудулгазында эң-не шылгараңгай болуушкуннарның бирээзи болган. Эрткен чылдың түңнелдериниң талазы-биле НАСА-ның парлап үндүрген илеткелинде ол дугайын чугаалап турар.

Совет космонавт А. Леонов биле америк астронавт Т. Стаффордтуң орбитага 1975 чылдың июль 17-де тээгүлүг холуттуушкуну космосту улам ынай шингээдип алырынга чаа тээгүлүг үениң эгези болуп, делегейниң баштайгы космос ужудуушкуннарының база кады ажылдажылгазының үе-чадазын ажыткан деп илеткелде демдеглеп турар. Космоска кады кылган «Союз-Аполлон» ужудуушкун бүгү-ле салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүсеткен. Космонавтар болгаш астронавтар үнелиг эртем шинчилелдерин кылып чоруткан. Ол шинчилелдерниң түңнелдерин анализтеп көөрү амдызында бүрүнү-биле доозулбаан-даа болза, эртемге кончуг чугула элээн хөй түңнелдер ам безин алдынган деп НАСА-ның илеткелинде онзалап демдеглеп турар.

Кады кылган совет-америк космос ужудуушкунунуң кол түңнели болза ийи чурттуң башкарар космос корабльдеринге таарыштырган чаа туруштурулга системазын чедиишкинниг шенеп көргени болур деп документиде чугаалап турар. Ийи чурттуң тудуп турган космос корабльдеринге болгаш космос станцияларынга америк база совет космонавтарының кады ажылдаарын киириштир, космосту өөренир кээрүнге АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң аразынга улам-на калбак кады ажылдажылганы ол система болдунар аргалыг кылып турар.

Совет-америк кады ажылдажылганың черге уламчылалының чугула кезээ болза «Союз-Аполлон» ужудуушкунунуң доозулганының соонда америк астронавтарның Совет Эвилелинге болгаш совет космонавтарның АКШ-ка аян-чоруу болган деп НАСА айтып турар. Америк астронавтары Москвага СЭКП ТК-ның Чиндиге секретары Л. И. Брежнев, а совет космонавтары АКШ-ка президент Дж. Форд хүлээп алган деп, илеткелде онзалап демдеглеп турар.

Совет Эвилелиниң болгаш Каттышкан Штаттарның космос делгемин улам ынай шингээдип алыр талазы-биле кады ажылдажылгазының келир үези улуг деп НАСА-ның илеткелинде оон ынай айтып турар.

В. БАЙДАШИН.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

СОФИЯ. Ада-чурт бүдүрүлгезиниң «ЕС-10-20» деп электроннуг санаалга машиназы Шумен округтуң топ санаалга төвүнде ажыглалда кирген. Оон дузазы-биле хары угда математиктиг, экономиктиг, эргелел болгаш өске-даа сорулгаларны шиитпирлеп турар.

Чаа машина информацияны ажылдап кылырын дыка дүргедедириниң, эң-не янзы-бүрү ажыл-агый айтырыгларының талазы-биле ылаптыг сан-медээлерни алырының аргазын берип турар.

БОНН. Барыын Европаның дыка хөй чурттарынга эрткен чылдың өртек-үнениң өртээшкиниң дугайында сан-медээлерни ГФР-ниң ажыл-агый министерствозу парлап үндүрген. Ол медээлерни ёзугаар алырга, 1975 чылда өртектерниң өзүлдези Ирландияга 20,9 хуу, Бельгияга—12,8 хуу, Люксембургка—10,7 хуу, Швейцарияга—6,8 хуу, ГФР-ге—6,0 хуу болган.

ЛУСАКА. Минск заводунга бүдүрген «МАЗ-503» деп совет чүък машиналары Замбияда мактадып турар. Олар Африканың нарын-берге байдалдарында чедиишкинниг ажылдап, көдээ черлерже чүъктер сөөртүп, оруктар тудуунга ажыглаттынып турар. Совет Эвилелинден Замбияның садып алганы чүък автомашиналарының чаа улуг бөлүү чоокта чаа Лусакада чеде берген.

НЬЮ-ЙОРК. Мадисон хоорайга (Висконсин штат) башкыларның ийи неделя үргүлчүлээн ажыл соксаалдышкыны тиилелге-биле доозулган. Олар ажыл төлевирин дыка улгаттырарын чедип алганнар. Хоорайның школаларында өөредилге катап эгелээн.

Питтсбургка (Пенсильвания штат) башкыларның чөптүг негелделерин хандырарындан эрге-чагыргаларның ойталаанының уржуу-биле 62 муң уруглар чеди неделя дургузунда школаже барбайн келген. Питтсбургтуң башкылары ажыл төлевирин улгаттырарынга аңгыда, класстарда сынмарлажып турар өөреникчилерниң санын кызырарын чедип алырын база оралдажып турар.

ТОКИО. Японияның 1975 чылда чурт иштинче барааны киирип алыры оон мурнунда чылга деңнээрге, 12,6 хуу кызырлыгган болгаш акша-биле 59.490 миллион доллар болган. Японияга импорт кызырлыышкыны сөөлгү 13 чылдарда бир-ле дугаар болганы ол. Ол чорук экономиктиг кудулаашкынының уламы-биле чуртта херегледиң эвээжээнинден болган деп, специалистер тайылбырлап турар.

БЕРЛИН. Профэвилелдерниң Берлин чанында Ф. Геккерт аттыг дээди школазында эгелээн семинар ГДР-ниң заводтарында болгаш фабрикаларында социалистиг чарыштың методтарын болгаш хевирлерин анализтеп көөрүнге тураскааттынган. Оон киржикчилери — республиканың улуг бүдүрүлгелериниң профэвилел организацияларының удуртукчулары—улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга социалистиг чарышты чорудуларының дуржулгазын солчур болгаш ону интенсификастаарының аргаларын төлевилээр. Чөвүлел хуралга оза киччээнгейни социалистиг чарыштың хевирлерин сайзыраңгайжыдарынга совет профэвилелдериниң дуржулгазын өөренип көөрүнге салыр.

ХЕЛЬСИНКИ. Фин коммунистерниң «Тиедонантая» солунунуң коммунистерниң чаңчыл болган ужуражышкынынга ийи муң ажыг кижи киришкен. Амгы үе-чадада солунуң сорулгаларының дугайында илеткелди оон кол редактору, ФКП ТК-ның Политбюро кежигүнү У. Йокинен кылган.

Францияның чазаанда өскерлиишкиннер

ПАРИЖ. (СЭТА). Француз чазактың составында өскерлиишкиннер дугайын ында чарлап дыңнаткан. Даштыкы садыгның (Р. Барр), кады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле (Ж. де Липковски), амыдырал байдалдарының айтырыгларының талазы-биле (А. Фоссе) чаа министрлерни томуйлаан. Демократтыг төп партияның даргазы Ж. Леканюэ юстиция болгаш парламентиге кадагалалының министриниң эрге-дужаалынга хевээр арттышпаан, ол-ла үеде күрүне министринге база томуйлаткан. Оон мурнунда ындыг дакпыр эрге-дужаал чүгле даштыкы херектер министри М. Понятовскийге турган. Күрүне секретарьларының санын 22-ден 27 чедир көвүдеткен.

Министрлерниң таарыштыр тургузуушку «техниктиг характерлиг» болуп турар болгаш ол политиктиг өскерилге эвес-тир деп, президент В. Жискар Д'эстен француз телевидениези дамчыштыр чүве чугаалаан, медеглээн.

Ынчалза-даа, «Юманите» солунуң бодалы-биле алырга, чазактың составында өскерилгелер техниктиг хемчээлден дашкаарлап турар. Ылаңгыя Ж. Леканюэни күрүне министринге томуйлааны чазакта «атлантика» чүткүлдериниң күштелгениниң дугайын айтып турар деп ук солун бижип турар.

Чазакта өскерилгелерин «Фигаро» солун чуртка президент бот-чурумунуң күштелиишкининче базым кылдыр көрүп турар.

КАРЖЫ КҮТКҮҮШКҮН

ТОКИО. (СЭТА). Японияны антисоветтиг угланыышкын чорударынче күткүүр оралдажыышкынын Пекин удуртулгазы соксатпайн турар. «Акахата» солунунуң дыңнадып турары-биле алырга, тайбың болгаш найырал дугайында япон-кыдат керээни чарар дугайында чугаалажыышкыннарга кыдат тала ССРЭ-ге хамаарыштыр кыдат чазактың амгы дөңгүн туружунга Японияның каттыжарын негеп турар деп, Японияның ДХМ-ниң удуртукчулары медеглээн болуп турар.

Премьер-министр Т. Мики даштыкы херектер министри К. Миядзава-биле ужурашканының соонда ДХМ-ниң удуртукчулары ындыг медеглелди кылган. «Асахи» солунунуң медээлеринден алырга, ДХМ-ниң удуртукчулары япон-кыдат чугаалажыышкыннарны бурунгаарладыр талазы-биле амдызында кандыг-даа базым нар кылбас болгаш амгы үеде япон премьерниң Пекинче аян-чоруундан дадагалзаар деп дугурушкан.

КАМПАНИЯНЫҢ ЧУГУЛА ҮЕ-ЧАДАЗЫ

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП-ге отчет-соңгулдалыг кампания бедик күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүннүг байдалында эртип турар. Ол кампанияның чаа үе-чадазында республиканың 900 ажыг үлетпүр бүдүрүлгелеринге партия конференциялары болуп эрткилээн. ГСЧП-ниң IX съездизи 1976 чылдың майда болуру-биле холбаштыр, эрткен чоокту хүннерде чугаалажып көөрү-биле парлап үндүрген ГСЧП-ниң Программазының чаа төлевилелин, 1976—1980 чылдарда ГДР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле ГСЧП-ниң IX съездизиниң Директиваларын болгаш партияның Уставының төлевилелин ажылчы чоннар чүүлдүгтүүшкүн-биле көрүп турарының үезинде ол конференциялар болуп эртип турар.

Заводтар коммунистериниң мурнунга ГСЧП ТК-ның Бирги секретары Э. Хонеккер, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Х. Зиндерман болгаш республиканың өске-даа партия база күрүне ажылдакчылары чүве чугаалаткылаан.

«Верра» деп, калий комбинадынга (Зуль округ) болган партконференцияга Э. Хонеккер чүве чугаалааш, мынча дээн. ГСЧП-ниң IX съездизинге документилерни чоннуң чугаалажып көөр чорук съездинге белеткелге ГДР-ниң бүгү хамаатыларының идепкейлиг киржиириниң болдунар аргазын бээр. Ол документилер дугайында саңал-оналдар ГСЧП ТК-ның эгелекчи чоруун ажылчы чоннарның байыр чедирип турарының дугайын херечилеп турар. Материалдарны чугаалажып көөрү-биле бистиң ажылдап турарывыс ГСЧП-ниң IX съездизинге белеткелдиниң чаа, шиитпирлиг үе-чадазы болза VIII съездиниң төлевилээни орук-биле бистиң хамык чок болгаш эчис сорулгаже чүткүлдүг чорууру апаарывысты көргүзүп турар.

Бистиң IX съездивисче үнүүр деп турар түңнелдеривис бистиң республикавыстың экономиктиг күчүзүнүң, социалистиг демократтыжылгазының кол чурту—ССРЭ-биле бистиң эвилелиистиң үре-түңнелдериниң бедиктелиглиг болур деп, Э. Хонеккер онзалап демдеглээн. 1975 чылдың октябрь 7-де ат салдынган, ГДР биле ССРЭ-ниң аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында керээниң ачызында ол эвилел улам-на быжыг апарган. Ол керээ бистиң эвилелистиң бүгү-ле үелерде шимчеш дивес фундаментизин салган, ынчангаш Европага тайбыңның болгаш айыыл чок порукнуң херээнге чугула салдыышкынны киирген.

Анголаның улузунга удур долларлар болгаш хөлезиленикчилер

Американ Джеймс Скотт дээрзи бодунуң кол ажылын чажырган херээ чок деп санап турар: ол өске чурттарның аг-шериглеринге барып, албан эрттирер хөлезиленикчилерниң элзедикчизи. Сөөлгү чылдарда ол бодунуң чаңгыс чер чурттугларын Вьетнамга дайынче элзедип чоруп турган. Ам вьетнам дайыны доозулза-даа, Скотт болгаш шак ындыг өске-даа кижилер база катап хөделип эгелээн: Анголада сандарадыкчы, бүтпес маегеттерниң бөлүктеринге барып дузалажыр, хөлезиленикчилерни узук-соксаал чокка элзедип эгелээн. Анголаже 300 ажыг америк хөлезиленикчилерин чоруткан болгаш ыяк өөредип, белеткээн, бажын ажыр чепсегленген солдаттарның болгаш офицерлерниң амдаа дыка хөй улуг-улуг бөлүктерин ынаар чорударынга белениниң дугайын ол хөлезилекчи кижи дыңнаткан. Скотт болза чүгле Техас штаттың Сан-Диегода эвес, харын Беннингте (Джорджия штат) Нью-Портта, Вашингтонда болгаш чурттуң өске-даа хоорайларында база кижилер хөлезилеп, элзедип алыр черлер тургускан.

Бо талазы-биле бүгү ажылдарның чарыгдалдарын шуптузун АКШ-тың Топ разведка эргелели харам чокка төлеп берип турарын ол элзедикчи кижилер миннип чугаалап турарлар. Чоокта чаа-ла хамаарышпас чорукту чедип алган ол чурттуң дүрүм ёзугаар чазаанга удур дайын чорудуп турар күштерге каттыжып алгаш, Анголаның иштики херектеринге америкалыларның холгаарлаашкынын хөй-ниитиден чажырары-биле ындыг бужар-базык үүлгедиишкиннер кылыры ТРЭ-ге даасканы билдингир. Ынчалза-даа ындыг факт-барымдаалар чоорту-ла билдине берген болгаш ТРЭ-ниң сандарадыкчы үүлгедиишкиннериниң сойгалаан соонда АКШ-тың ол шпионнар белеткээр организациязын дамчыштыр Африканың аныяк күрүнези Анголаның иштики херектеринге дорт холгаарлаашкынны кылып турарынга делегейниң дыка хөй чурттарында кым-даа чигзинмес апарган.

Анголаның иштики херектеринге холгаарлаашкынны 1961 чылда-ла эгелээн турган. Ынчан Топ разведка эргелелиниң төлээлекчилери «Анголаның национал хосталга фронтузу» (ФНЛА) деп бөлүглениишкиниң баштыңы Холден Роберто-биле харылзажып эгелээн. Оон эгелээш-ле Роберто чылдың-на америк талазын 10 муң долларны ап келген. Ол болза амгы үеде Анголаның ёзулуг хостуг чоруун узуткааш, ону Каттышкан Штаттардан хамаарылгалыг кылдыр тургузар дээн империалистерниң болгаш соолязы ылгакчыларының оралдажыышкыннарынга киржир ролюнга холбаштырган чээли боор турар. Амгы үеде сандарадыкчыларның ол баштыңы ТРЭ-ден оон-даа хөй «гонорарны» ап турар.

Ангола ол күзүн Португалиядан адырлып, хамаарышпас чорукту алыр дээрзи билдине берген үеде—эрткен чылдың январь айда Вашингтонга ангола улустуң ёзулуг төлээлекчизи—МПЛА деп организацияның чазак черинге тедээлеп кирер чоруунга шаптыктаар дугайында шиитпирни хүлээп алган турган. Америк чажыт албан черлериниң кымга-даа билдинмес хуралдарынга ол сорулганы чедип алыры-биле Робертога 300 муң долларны бээр деп шиитпирлээн. База бир өске сандарадыкчы организация—УНИТА-ның баштыңы Жонас Савимбиге база-ла ынча түңнүг акшаны бээрин аазаан турган. Оон соонда Анголаның ол дайзыннарының холунче хөй акша-хөреңги чажыт черлер таварыштыр кээп түп-ле эгелээн.

Америк акша-биле боо-чепсекти, хөлезиленикчилерни садып ап, а ол ышкаш ындыг боо-чепсекти болгаш хөлезиленикчилерни Анголага чедирер америк ужудукчуларлыг самолеттарның чарыгдалын дугаар тургаа. Ындыг факт-барымдааларны америк солуннар боттары-ла сойгалап илереткен болгаш ону кым-даа хөрлеп шыдаван, харын-даа сөөлгү хүннерде ону чажырарын безин оралдашпастаан.

Каттышкан Штаттарның Анголаны сонуургап турары шуут билдингир. Ол чурт, эң ылангыя оон Соңгу талакы мөжүзү, нефть талазы-биле дыка байлак. Ында нефтилиг чер—Африкада эң-не хөй байлактыг черлериниң бирээзи, ынчангаш «Гаф ойл корпорейшн» деп америк монополия Анголага 1974 чылда безин чыл санында 8 миллион тонна хире «кара алдынны» казып ап турган. Ынчалза-даа нефть—Африканың ол аныяк күрүнезиниң карга чаңгыс байлаа эвес боор турар. Анголага 1973 чылда 3 миллион ажыг карат алмазты казып тыпкан. Мырыңай чоокта чаа элээн каш америк компаниялар ол чурттуң алмаз-биле байлак черлерин шинчилеп, казып эгелээн. Анголаның политика талазы-биле хамаарышпас чорукту чаалап алыр үезинге чедир даштыкы капитал, оон-биле кады америк капитал демир рудазы-биле эң хөй байлактыг черлерге безин холдээп, ажыглап турган болгаш.

Өске сөс-биле чугаалаарга, Анголада Каттышкан Штаттарның улам хойу-биле херег леп турар эң чугула чиг-эт-биле байлак төптери бар боор турар-дыр. АКШ чогум-на оон ужурундан Анголаның бойдус байлактарын бодунуң холундан салбас дээш оралдажып турар.

Оон аңгыда АКШ болза, Мурнуу-Африка Республика биле Родезияның чагырыкчылары-биле бир домей, хамаарылга чок Ангола Африканың мурнуу талазында колониализмниң база расизмниң эң сөөлгү шивээлеринге шыңгыы айыыл-дыр деп көрүп турар.

Оон ужурундан Каттышкан Штаттар даштыкы интервентилерге болгаш ангола сандарадыкчыларга шериг дузаламчызы-биле чергелештир хамаарышпас бүгү Африкага кара-туразында ынйдымышкынны кылып, Африканың Чаңгыс эп Организациязының чоокта болган онза сессиязынга АУР-су политика талазы-биле кызамдагрып, Африканың ол аныяк республиказынга өске күрүнелерни удур туруштурарын оралдашканы-даа таварылга эвес-тир. Ол-ла сорулга-биле АКШ-тың дипломаттыг элчин черлери Африканың элээн хөй чурттарынга база-ла албадаашкынныг негелделерни салган, а АКШ-тың күрүне секретары ... У. Шафел дээрзи африк солуннарның бижээни-биле алырга, Африка диптиң хамаарышпас күрүнелериниң «холдарын ушта долгаар» дээш ынаар дүвү-далаш-биле «тускай аян-чорук кылган» боор турар.

Ол аныяк африк республиканың херектеринге кара-туразында холгаарлаашкынарны агартып, чажырар дээш Вашингтонда антикоммунизмниң хоозун чулчуруушкуннарын база катап шуугап эгелээн. Барыын чүк чурттарының информация албан черлери Анголада амгы болуушкунну шын эвес, дедир тайылбырлаарын оралдажып турар. Олар социалистиг чурттарның бо талазы-биле элээн туружун шын эвес көргүзүп, ССРЭ-ниң даштыкы айтырыгларга шугумун бурууда-дырын оралдажып турар.

Совет Эвилели хосталга дээш шимчээшкиннерни, оон биле кады Африкага ындыг демиселли-даа үргүлчү деткип келген. ССРЭ болгаш өске-даа социалистиг чурттар амгы үеде Африканың күрүнелериниң хөй кезииниң албан шугуму-биле дүлээп көргени ам деткип-даа турары Анголаның дүрүм ёзугаар чазаанга дузаламчыны көргүзүп келген. Ангола улустуң хөй кезиии төлээлээн ангола чазактың дилээн ёзугаар ындыг дузаламчыны олар көргүзүп турар.

Мооң кадаш көөрге, Совет Эвилелиниң ангола чазакка дузаламчызынга сылдагалап алгаш, сандарадыкчыларның талазынга турушкушаан, Анголаның иштики херектеринге бодунуң холгаарлаашкынын агартыры-биле АКШ-тың кымыл турар оралдажыышкынарының кандыг-даа үндезин чок.

О. АНИЧКИН.
(СЭТА).

ЧССР. Чехословакияның делегейде дыка мешээрээн «Ява» деп мотоцикли ССРЭ база-ла дыка хөйнү садып ап турар. Чүгле эрткен чылын безин Тынец хоорайда завод ССРЭ-же чорудары-биле ындыг 60 муң машиналарны кылып үндүрген. Амгы үеде ол заводта «Ява-350» деп чаа хевирниң ындыг мотоциклин чаартып кылып турар. Ындыг машиналар бо чылын оруктарга көстүгүлер кээр.

ЧУРУКТА: чагыкчыларже чорударынга белеткел үези.

(ЧТК—СЭТА-ның фотозу)

Башкыларга

ЧАПСАРДА БОЛГАН ЧУГАА

— Солун кичээл дей чүл, Салчаковна?— деп айтырдым.

— Минута бүрүзү солун-на болур болза эки.

— Шупту дөртен беш минута бе?

— Ийе—дээш, Маргарита сумказын ужей берди (Дараазында кичээлге белеткенири ол боор).

Биология башкызы Людмила Михайловна тургаш:

— Эрткен чылын ажылдап турган химик Любовь Трошинаны сактып тур силер бе?— дээш уламчылады:— Ол башкының кичээлдериниң тургузуу бөдүүн. Хөй-ле чүве—көргүзүг материалдары. Ында чүү чок дээр: таблицалар, чуруктар, плакаттар, схемалар, химиктиг реактивтер... Оон өөреникчилери олимпиадаларга үргүлчү бирги черни ап турдулар.

— Ол башкының чедиишкинниң чүү деп бодаар силер?— деп айтырдым.

— Амгы химия, амгы амыдырал кичээл бүрүзүнде кирип турар, ынчангаш өөреникчилер хамыдыктыг болгаш сонуургап, быжыг шингээдип ап турганнар-дыр.

Маргарита дыңнап тургаш:

— Маяковскийниң дирикамызыга кичээл эрттирдим. Номчуп турумда, өөреникчилер ши...

...хөй аргалар-биле чедип ап турарлар. Чамдык башкыларга — хуштуг идея, өскелерге — диафильм, уушкулеринге—кино, ...

...дузалыг болур-дур ийин.

Саая МАЙНАК.

Мөңгүн-Тайга район, Мугур-Аксы ортумак школазы.

ЭКРАНДА «ВЕНЕРА—9» БОЛГАШ «ВЕНЕРА—10»

«Венера-9» болгаш «Венера-10» деп ... аппарат хөй талалыг шинзилгениң соонда. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Шилчилгелиг ажылга чингелделер

...мак эртем база аспирантура доосккан аныяк ажылдакчыларга база хамааржыр.

Ол доктаал ёзугаар боттарының чепшээрели-биле 25 километрден ырак өске черже доктаамал ажылдап чоруткан болза, ук черниң баштаар чери дараазында немелде төлевирлерни чорудар ужурлуг: көжүп чоруур деп турар ажылдакчының болгаш соң өг-бүлезиниң орук шүүдели, бажың иштиниң эт-херекселдерин сөөртүрүнүң шүүдели, хүнде чиир чемниң өртээ.

Айтырыг: Ажылдакчы кижиниң өг-бүлезиниң кежигүнүнге кымнар хамааржырыл?

Харыы: Ажылдакчы кижиниң өг-бүлезиниң кежигүнүнге оон эзиралында туруп турар болгаш кады чурттап турар төрелдери—ада-иези, уруглары, кадайы хамааржыр.

Айтырыг: өске черже көжүп тургаш, орукка чарыгдаан үезин ажыл төлевири кылдыр төлеп бээр бе?

Харыы: Өске черже шилчиткен ажылдакчының орукка чораан бүгү үезин болгаш аңаа немей чаа черге баргаш ажылдаар ажылының шалыңын барымдаалап, 6 хонуктуң ортумак шалыңын база төлеп бээр.

Айтырыг: Чаңгыс угда тывсып бээр төлевириниң хемчээли чүү хире болурул?

Харыы: Ол төлевир ажылдакчы кижиниң чаа черге баргаш ажылдаар ажылының бир айда алыр ортумак шалыңының хемчээли хире болур. А өг-бүлениң бүгү кежигүннеринге ажылдакчының бир айда шалыңының дөрттүң бир кезээн төлээр. Олар бир чыл иштинде чаа черже көжүп келе берген турар ужурлуг.

Айтырыг: Аныяк специалистерге тускай көрдүнген немелде төлевирлер турар бе?

Харыы: Аныяк специалистерге дээди өөредилге черлерин дооскаш өске черлерже ажылдап чоруурга ырааккы Соңгу чүк болгаш аңаа деңнээн черлерден аңгыда баштаар чер ук тускай эртемниг кижиниң болгаш оон өг-бүлезиниң кежигүннериниң орук шүүделин болгаш ажылдаар черинге бэргэш алыр шалыңының чартыын, а оон өг-бүлезиниң кежигүннеринге ук ажылдакчының шалыңының дөрттүң бир кезээн төлээр.

Бичии уругларны туберкулёзтан камгалаңар

...нит турар болгаш оларны аңгы черге шыгжап база изиг суггэ хайындырып ап турар. Аарыг кижиниң чурттап турар бажыңын үргүлчү агаарладып, ыл пес-биле чодуп, дезинфекциялап турар.

Бир эвес ие кижи туберкулезтан аарыг болза, оезэ кижээнгейлиг болуру чугула. Уругларлыг ие кижи тускай халаттыг турар болгаш аксын, думчуун 3—4 кат марля-биле дуглап алыр, холун үргүлчү жаваңнап чуур.

Туберкулёзтан аарыг кижиниң бажынче, багарда бичии уруглар эдертпес.

Бичии уругну өске кижилерге түрү када-даа болза ажаап, адаггаладып апарза, туберкулёзтан камгаланыры-биле ол кижи ол аарыгдан аарып турар бе деп чүвени эмчиге хыналдыр алыры чугула.

Бажында туруп турар ыттар, тоолайлар, диниспейлер азы оон-даа өске өкпе туберкулезундан аараан бүгү-ле дириг амытаннар база-ла ол аарыгның нептередикчилери боор турлар. Ынчангаш туберкулезтуң халдап нептерей бээриниң бүгү таварылгаларын баш удур көөрү берге.

Туберкулезтан уругларны камгалаарының эң дээре аргазы—туберкулезка удур тарыышкын. Ол дээрге Кальметт болгаш Герен деп француз эртемденнерниң хевирин эскерип каан боттарының халда...

...тап турган өрээли каш-даа ай иштинде ол аарыгның нептередикчизи боол артып каар болур.

Туберкулезтуң ажык хевири-биле аараан кижилер бичии уруглардан аңгыланыр, оларны тудуп, ажаап, ошкап болбас. База ол ыжаш аңгы аяк-савазыг, аржыылдыг, ак хеп...

...мырлыг чоруун чидирген туберкулезтуң микробактериялары, кижи караанга көзүлбес азарганчыг хемчээлдиг палочкалары-дыр. Бичии уругларны туберкулезтуң эвээш хемчээлдиг микробактериялары-биле тарып каарга айыыл чок, бичии уруглар ол аарыгдан аарбас, азы организмниң ол аарыгдан камгаланыр аргазы тургузуп турар. Камгалал тарыышкынны эрткен уруглар аңаа уругларга бодаарга 6—9 катал эвээш аарып турар болгаш аарый-даа берзе кончуг чиик эртер. Туберкулезка удур тарыышкынны чаа төрүттүнген бүгү уругларга, эң ылаңгыя бажыңында азы кожазында туберкулезтан аарыг кижилер чурттап турар уругларга чорудары албан. Тарыышкынны солагай талакы ожүнге кеш адаанче чорудар. 1—1,5 ай болганда тарып каан черниң кежи кызып, долгандыр диаметри 5—8 мм хире хемчээлдиг черге сорбу тыптып кээр. Ол үеде уругнуң ол черниң картын карттап, дырбап, кырындан чаап, азы ол черни шаарып болбас. 4—5 ай хире болгаш тарып каан чер холаңнап экирий бээр. Ол чүл дээрге тарыышкын ажыктыг болган, аарыгга удур камгалал туруп кан деп чүвени көргүзүп турары ол-дур. Тарыышкын аарыгга удур камгалал күжүн дораан эвес, эрте дээрге-ле ийи ай хире болгаш көргүзер. Тарыышкын сөөлүнде кезке холаң тыптып келгиже бичии кижиниң туберкулезтан онза камгалаары чугула. Бир эвес чаа уруг төрүттүнген бажыңда аарыг кижи бар болза, ийи ай иштинде аарыг кижини эмчиге чыттырар азы уругну божулга бажыңынга арттырып каар, чок болза өске бажыңга тургузар дээш оон-даа өске хемчеглерни ап тургаш, бичии уругну туберкулезтан камгалаар.

Тарыышкын сөөлүнде уруг 5—7 чыл иштинде аарбайн барып болур, оон соонда тарыышкынны база катап чорудары чугула. Дараазында тарыышкыннарны колдуунда уруглар 5 болгаш 10 класска өөренип турда чорудар.

Ие кижи бүрүзү туберкулезка удур тарыышкынның чорудар хуусаазын, тарыышкын кандыг байдалдыг эртип турарын билири чугула. Тарыышкын сөөлүнде бир чыл иштинде тарып каан черге холаң тывылбас болза, ону катап чорудары чугула, ынчанмас болза туберкулез тыптып болур.

Туберкулезтан база бир камгалал—уругларны туберкулезка удур эмнер-биле баш удур эмнээри. Ындыг баш удур эмнээшкинни аарыг кижилер-биле кады туруп турар, азы чоокта чаа туберкулез чыпшынып халдаан бичии уругларга удур чорудары.

М. КОВЕНСКАЯ,
уруглар эмчизи.

Сухэ-Батор
дугайында номдан

ХЕНЕРТЕН УЖУРАШКАН
Рассказ

Баяр-гуннуң өлгениниң соонда хан төгүүшкүннүг, кадыг-дошкун эң шиитпирлиг тулчуушкуннар болгулаан. Ак гвардейжи дээрбечилер тыыда шаптырган, а ызыгуурттан Унгерн бужары-биле дезипкен.

Ынчалза-даа ол сөөлүнде болган. Эң баштай ийи талаының күжү деңэвес болган: бир дайынчыга-ла хайзының дөрт солдады онаажып турган. Дээрбечилер Алтан-Булакка хөме диргелип келген. Тулчуушкун мырыңай кудумчуларга кыптыкхан. Дайынчылар эрес-шудургу турушкан. Сухэ-Батор тулчуушкунунуң мырыңай «чиликинче» хөме булгап кире берген.

— Ханның сөөлгү дамдызынга чедир сокчур!—дээн Сүге-Баторнуң кыйгызын дайынчылар дыңнаан.

Ак гвардейжилер шаап халдап тургашлар. Тулчуушкун улам-на чидигленген. Шак ол өйде хайгыылчыларның кыйгызы чаңгыланган: ...

— Кол командылакчы ... Баторга айыткап тур ... байкальениң шериг окр...

...мурнакчы хезээ силерге дузалажыры-биле келди! Кезектиң командири Ва...—деп рапортун моолдап төндүргелек чорда, демгизи үзе кирген.

— Вася!— деп, Сухэ-Батор алгырыпкаш, командириниң мой-...

...турган. Ону сакты-дыр сен бе?

Вася ыыт чок бажын доңгайтыпкан.

Штабтан олар үнүп келген. Сухэ аъдын муна каапкан.

— Бурунгаар!

Олар чергелештир халдып...

Н. НАДМИД.
Моол чогаалчы.

«Монголия»
журналдан

ЧЭЭРЕН

Моолдуң аң-меңниниң аразында онзагай черни чер-лик аътган аңгыда чээрен ээлеп турар. Чер кырында ховар дээн ол аң Моол-Алтайның эдектеринде. Улуг хөлдериниң ыйгылаажында, Мурнуу болгаш Ортаа Гобиниң ховуларында, Чөөн Гоби болгаш Сухэ-Батор аймактарының муңнуу-барыын районнарында бар. ...

60—70 километр чедир ... Ынчалза-даа 10—20 ... Бедия 75 хире сантиметр ...

Спорт

Дыштаныышка хүнүнде тайга сталиметинге.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Женева чемпионадының түңнелдери

ЧЕМПИОН АТТЫ ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮНДЕ

ТБИЛИСИ. (СЭТА-ның корр.). ...

СОЛУН УЖУРАЖЫЛГА

К. КОМБУ.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Телевидение

ЯНВАРЬ 22-ДЕ

МОСКВАДАН

8.55—А. Скрябин—«Симфониктиг поэма». Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфония оркестри күүседир. Дирижеру—В. Демченко.

9.10—Документалдыг фильмнер программазы: 1. ... «Харыысалга».

10.05—А. Твардовскийниң ... дулгазы.

10.35—«Кыска тамчы кор...лери». Ленинград... нуг дамчыдылга.

...

АГААР

Бөгүн республиканың болгаш Кызылга эдир булуттаар, хар чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы даглыг черлерге 20—27, өскелеринге 30—35, Кызылга 32—34 градус соор.

КИНО

ЯНВАРЬ 22-ДЕ

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, ...

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 55.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

IC—00410

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 18 (10003) | 1976 чылдың январь 23, пятница | 1925 чылда үнүп эгелээн | Өртээ 2 кап.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ БОЛГАШ А. А. ГРОМЫКОНУҢ Г. КИССИНДЖЕР-БИЛЕ БЕСЕДАЛАРЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң болгаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджер-биле чугаалажыышкыннары январь 21-де Кремльде эгелээн.

Совет-америк харылзааларының ниити айтырыгларының талазы-биле санал-оналдар солчуушкуну болган. Стратегтиг чепсегленишкиннерни кызыгаарлаар талазы-биле чаа дугуржулганы белеткээринге хамаарышкан айтырыгларны чугаалажыры эгелээн.

Чугаалажыышкыннарга: совет таладан — ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Г. М. Корниенко; америк таладан — АКШ-тың ССРЭ-де элчини У. Стессел, күрүне департаментизиниң чөвүлекчизи Х. Conненфельд, күрүне секретарының оралакчызы А. Хартман, президентиниң национал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы У. Хайлэнд, а ол ышкаш ийи таладан албаның өске-даа кижилери киришкен.

* * *

Январь 21-де хүнүнүң ийиги чартыында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев болгаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко стратегтиг чепсегленишкиннерни кызыгаарлаар талазы-биле чаа дугуржулганы белеткээринге хамаарышкан айтырыгларны АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджер-биле чугаалажырын Кремльге уламчылаан.

* * *

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджерниң адыры дээш январь 21-де эртенги шайлаага тургускан.

Найыралчы байдалга эрткен ол эртенги шайлаага үезинде А. А. Громыко биле Г. Киссинджер чүве чугаалаан. (СЭТА).

СЭКП ТК-да, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде, ВЦСПС-те болгаш ВЛКСМ ТК-да

1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында

Тоску беш чылда бистиң чуртувус коммунистиг тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлээринге дыка бурунгаарлаашкынны чедип алган. Улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырлары улам ыңай хөгжээн, совет кижилерниң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнели бодууу-биле бедээн. Ол чедиишкиннер — ажылчын ангыының, колхозчу тараачыннарның, интеллигенцияның, бүгү совет улустуң карак кызыл күш-ажылының түңнели, партия, совет, ажыл-агый, профэвилел болгаш комсомол организацияларының организакчы болгаш политиктиг ажылының түңнели. Бүдүрүлге планнарын күүседиринге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге болгаш ажылдың өске-даа шынар көргүзүглерин экижидеринге, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге кижизидеринге чугула рольду чаа, улам-на бедик чадаже көдүрүлген социалистиг чарыш ойнаан.

Онгу беш чыл улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүң байдалынга эгелээн. СЭКП-ниң XXV съездизин чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээн партияның кыйгырыынга харыы кылдыр улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларының ажылдакчылары 1976 чылда улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседири дээш, бүдүрүлгениң ажыктыын база ажылдың шынарын бедидери дээш социалистиг чарышче идепкейлиг кирипкен.

«Шынарның беш чылынга — ажылчын магадылал» деп эгелекчи чорукту Москва бүдүрүлгелериниң мурнакчы бригадалары болгаш коллективтери үндүрген. «Кижи бүрүзүнүң ажылының бедик шынарындан — коллективтиң күш-ажылының бедик ажыктыынче» деп шимчээшкин Ленинградта калбаа-биле нептерээн. Продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазын ажылдап кылырының болгаш шиңгээдириниң талазы-биле Львов областың бүдүрүлгелериниң, а ол ышкаш камналгага ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның хууда саннарын ажылдар талазы-биле Свердлов областың бүдүрүлгелериниң дуржулгазы улам ыңай ажыглаттынып турар. Күш-ажылдың эң-не бедик бүдүрүкчүлүү дээш хөмүр-даш болгаш даг-руда үлетпүрүнүң мурнакчы бригадаларының чарыжы калбарып турар. Колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезиниң бүгү курлавырларын эң-не долузу-биле ажыглаары дээш, чаагай дүжүт дээш чарыштып эгелекчилери Алтай крайның база Ростов областың көдээ ажыл-агыйының ажылдакчылары болган. Машина тудуунуң дыка хөй тудуг болгаш монтаж организацияларының, бүдүрүлгелериниң коллективтери чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерин тударын дүргедедири, оларга херегээр дериишкиннерни белеткээриниң хуусааларын кызырары болгаш чаа күчүлерни дүргени-биле шиңгээдип алыры дээш социалистиг чарышты калбартып чоруда берген.

Ажылчы чоннарның эгелекчи чоруун деткип база чүүлдүгзүнүп көрбүшаан, СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, Профессионал Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң **доктаадыры болза:**

1. Эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-лары, партияның крайкомнары, обкомнары, окружкомнары, хооркомнары, райкомнары, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары, министерстволар болгаш ведомстволар, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, ажылчы чоннар депутаттарының крайлар, областар, хоорайлар болгаш районнар Советтериниң күүскомнары, ажыл-агый удуртукчулары организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды **«Экономиканы база улустуң чаагай амыдыралын улам ыңай өстүрер дээш бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер!» деп кыйгырыг-биле Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартырынче** угландырар.

Чарыжып турарларның күженишкиннерин дараазында кол сорулгаларны шиитпирлээринче мөөңнээр:

күш-ажылчы кижи бүрүзүнүң, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң ажылының үре-түңнелдиин болгаш шынарын бедидеринге, продукцияның база тудуг-монтаж ажылдарының техниктиг деңнелин болгаш шынарын бедидеринге, эң бедик категорияның продукциязын бүдүрүп үндүрерин дыка көвүдедиринге;

эртем-техниктиг депшилгени улам ыңай дүргедедиринге, ажылдакчыларның мергежилин болгаш профессионал мастерствозун бедидиринге, күш-ажылды, бүдүрүлгени болгаш эргелеп-башкарарын организастаарын сайзырангайжыдарынга, ажыл үезин эки ажыглаарынга үндезилээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң бедик темпилерин хандырарынга;

бүдүрүлге фондуларын эң-не ажыктыг кылдыр ажыглаарынга, машиналарның болгаш дериишкиннерниң үзүктелиишкин чок ажылдаарының коэффициентизин бедидеринге, чаа ажыглаага киирген күчүлерни шиңгээдириниң база төлевилеттинген техника-экономиктиг көргүзүглерни чедип алырының хуусааларын кызырарынга;

камналганың чурумун күштелдиреринге, бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның бот-үнезин болгаш материал үнерин кудуладырынга, чиг-этти, материалдарны, энергияны болгаш өске-даа материалдарны, а ол ышкаш сан-хөө курлавырларын ажыглаарын хумагалыг ёзу-биле көөрүн хандырарынга;

эртем шинчилелдериниң ажыктыын бедидеринге, оларның түңнелдерин улус ажыл-агыйынга ажыглаарын дүргедедиринге, депшилгелиг материалдарны болгаш технологтуг чорудулгаларны, чаа машиналарны болгаш дериишкиннерни тургузарынга болгаш бүдүрүлгеге дүрген шиңгээдип алырынга, оларның дензизин чиңгедиринге, оларның үр ажыглаттынаарын база ынанныштыын бедидеринге;

доктааттынган номенклатура болгаш ассортимент, кооперастаан чорудуп бериишкиннер болгаш керээлиг хүлээлгелер талазы-биле планныг даалгаларны ылап-ла күүсеттиншаан, продукция бүдүрерин көвүдедиринге, улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларының бүдүрүлгелеринге чоннуң херегленииниң бедик шынарлыг барааннарын бүдүрерин калбартырынга;

тараа, аът, сүт, хөвең, чигир свёклазы, ногаалар, картофель болгаш чер база мал ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин бүгү хемчег-биле көвүдедиринге, күрүнеге көдээ ажыл-агый продукциязы садар талазы-биле планнарны колхоз база совхоз бүрүзү чедиишкинниг күүседиринге болгаш ажыр күүседиринге, черни, техниканы, чемишчидилгезерни улам-на ажыктыг кылдыр ажыглаарынга;

тудугнуң хуусааларын болгаш өртек-үнезин кызырарынга, ажылдап турар бүдүрүлге черлериниң техниктиг эде дериишкинин болгаш чаартылгазын калбартырынга, тудуг-монтаж ажылдарын кылырының депшилгелиг аргаларын, эң-не ажыктыг материалдарны болгаш конструкцияларны ажыглаарынга, бажыңнарны болгаш тудугларны төлевилээрин сайзырангайжыдарынга;

улус ажыл-агыйының болгаш чонну транспорттуң база харылзааның бүгү хевирлери-биле хандырарын экижидеринге, херегленикчилерге чүъктерни эң-не дүрген чедиреринге, артык чарыгдалдарны, ажыы эвээш сөөртүлгелерни кызырарынга, транспорт чүүлдерин эң долузу-биле ажыглаарынга;

бүдүрүлгеге хамаарылга чок бүгү адырларның ажылын экижидеринге, ачы-дуза чедирериниң хемчээлин болгаш хевирлерин калбартырынга, чонну хандырарының депшилгелиг хевирлерин болгаш аргаларын ажыглаарынга, ажылдаарының культуразын бедидеринге.

2. Партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый органнары, министерстволар болгаш ведомстволар бүгү улустуң социалистиг чарыжын организастаар талазы-биле чыглыган дуржулганы бүгү хемчег-биле ажыглаар ужурлуг. Бүдүрүлге коллективтериниң, цехтериниң, ээлчеглерниң, бригадаларның, участоктарның, салбырларның, фермаларның болгаш звеноларның социалистиг чарыжын, а ол ышкаш ажылчыннарның болгаш колхозчуларның туе-тузунда чарыжын база профессия аайы-биле чарышты үргүлчү сайзырадып калбартыр.

Чиг-этти, материалдарны, четчелээр кылыгларны берип турар бүдүрүлге болгаш организация черлериниң коллективтериниң белен продукцияны кылып үндүрүп турар бүдүрүлге черлериниң коллективтери-биле чарыжын калбартырынче кол кичээнгей салып, оларның кылып турар продукциязының шынарын дыка бедидер болгаш улус ажыл-агыйынга эң ажыктыг болур чорукту чедип алыр сорулганы салыр. Эртемниң болгаш бүдүрүлгениң ажылдакчыларының чогаадыкчы, тывынгыр кады ажылдажылгазын быжыглаар.

Боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин болгаш үткуштур планнарын бүгү коллективтерниң, ажылчыннарның болгаш колхозчуларның чедиишкинниг күүседиринге эргежок чугула таарымчалыг байдалдарны хандырар. Социалистиг чарыштың дээштиин улам улгаттырарын чедип алыр. Совет кижилерни күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге кижизидер, күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң сагылга-чуруму быжыглаар.

Туе-туе адырларга эң бедик көргүзүглерни чедип алган, социалистиг чарыштың мурнакчылары — чаартыкчыларның, мурнакчы ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның ажыл дуржулгазын кызымаккайы-биле ажыглаар. Министерстволар болгаш ведомстволар мурнакчы дуржулганы ажыглаарының чыл санында планнарын тургузуп, оларны күүседирин контрольдаарын күштелдирер ужурлуг. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «Тоску беш чылда эрес-маадырлыг күш-ажыл дээш» тураскаал демдээн тыпсыр бүдүрүлгелерниң, тудугларның, колхозтарның, совхозтарның болгаш өске-даа организацияларның дуржулгазын өөренир чорукту 1976 чылда организастаар.

Аныяктарның күш-ажылга кижизидилгезиниң шынарын улам бедидеринче, дагдыныкчылар шимчээшкинин калбартырынче, кадржаан ажылдакчыларның дуржулгазын, ажылчын ангыың болгаш колхозчу тараачыннарның маадырлыг чаңчылдарын аныяк ажылчыннарга болгаш колхозчуларга дамчыдарынче угланган эргежок чугула хемчеглерни партия органнары, ВЦСПС, ВЛКСМ ТК, министерстволар болгаш ведомстволар алыр ужурлуг.

3. 1976 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын:

эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларга, крайларга болгаш областарга организастап, тиилекчилерге СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктарын дипломнар-биле кады тыпсыр;

хоорайларга болгаш хоорайлар районнарынга организастап, тиилекчилерге СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктарын дипломнар болгаш акша-шаңналдары-биле кады тыпсыр;

национал округтарга болгаш көдээ районнарга организастап, тиилекчилерге СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктарын дипломнар болгаш акша шаңналдары-биле кады тыпсыр;

бүдүрүлгелер, каттыжыышкыннар, тудуглар, эртем-шинчилел болгаш өске-даа организациялар база албан черлериниң коллективтеринге организастап, тиилекчилерге СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктарын дипломнар болгаш акша шаңналдары-биле кады тыпсыр;

колхозтарга, совхозтарга, агро-үлетпүр каттыжыышкыннарынга болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринге болгаш организацияларынга (ведомство чагыргазы хамаарылга чокка), а ол ышкаш ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң системазының эртем-шинчилел албан черлеринге организастап, тиилекчилерге СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктарын дипломнар болгаш акша шаңналдары-биле кады тыпсыр;

бригадаларга, участоктарга, салбырларга, фермаларга, звеноларга организастап, оларның тиилекчилеринге: үлетпүр, тудуг болгаш транспорт талазы-биле — министерстволарның (ведомстволарның) болгаш профэвилелдериниң ТК-ларының хүндүлүг вымпелдерин, а ол ышкаш вымпелдер-биле шаңнаткан бригадаларның (участоктарның) кежигүннеринге — хүндүлел вымпелдерин болгаш тураскаал белектерни; көдээ ажыл-агый талазы-биле тиилекчилерге — министерстволарның (ведомстволарның) болгаш профэвилелдериниң ТК-ларының хүндүлел дипломнарын болгаш тураскаал белектерни тыпсыр;

комсомолчу-аныяктар бригадаларынга организастап, тиилекчилерге «Беш чылдарның маадырлары, күш-ажылдың хоочуннары — эң эки комсомолчу-аныяктар коллективинге» деп шилчиир Кызыл туктарны дипломнар болгаш акша шаңналдары-биле кады тыпсыр;

кол-кол профессияларның ажылчыннарының болгаш колхозчуларының аразынга организастап, тиилекчилерге министерстволарның (ведомстволарның) болгаш профэвилелдериниң ТК-ларының хүндүлел дипломнарын болгаш тураскаал белектерин тыпсыр.

4. Социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни чедип алган ажылчыннарны, колхозчуларны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны болгаш албан-хаакчыларны шаңнаары-биле «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп ниити эвилелдиң чаңгыс хевирлиг демдээн доктаадып тургузар.

Эвилелдешкен республикаларның Компартиялар ТК-ларынга, партия крайкомнарынга, обкомнарынга, министерстволарга болгаш ведомстволарга, эвилел болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге профэвилел база комсомол организациялары-биле кады чазак шаңналы тыпсыр дараазында сүмелерни кылырын чөпшээрээр:

бүдүрүлгениң эң шылгараан мурнакчыларын, бригадалар кежигүннерин, участоктарны, салбырларны, фермаларны, звеноларны адырга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң болгаш продукцияның шынарының эң бедик деңнелин база күш-ажылга өске-даа шылгараңгай түңнелдерни чедип алганы дээш;

бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш продукцияның шынарын бедидеринге, планныг оналдаларны күүседиринге онза улуг чедиишкиннерни чедип алган эң дээре бүдүрүлгелерни, тудугларны, колхозтарны, совхозтарны болгаш өске-даа организацияларны.

Күш-ажылга шылгараңгай чедиишкиннери дээш ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарын социалистиг чарыштың мурнакчыларынга — ажылчыннарга, колхозчуларга, инженер-техниктиг ажылдакчыларга, бригадаларның, участоктарның, салбырларның, фермаларның болгаш звеноларның коллективтеринге тыпсыр.

5. Дараазында саналдарны хүлээп алыр:

а) үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң мурнакчыларын мактап-шаңнаары-биле Совет Эвилелинге болгаш акы-дунма социалистиг чурттарга аян-чоруктар кылырынга чиигелделиг 100 муң турисчи путевкаларны тускайлаар дугайында ВЦСПС-тиң саналын;

б) ВЛКСМ ТК-ның саналдарын:

социалистиг чарышка эң эки түңнелдерни чедип алган комсомолчу-аныяктар коллективтеринге болгаш аныяк бүдүрүлгечилерге Ленинчи комсомолдуң шаңналдарын тыпсыр дугайында;

социалистиг чарышка эң дээре көргүзүглерни чедип алган комсомолчу-аныяктар коллективтерин шаңнаары-биле ВЛКСМ ТК-ның вымпелдерин тургузар дугайында;

совет улустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының черлеринге болгаш акы-дунма социалистиг чурттарга аян-чоруктар кылыры-биле чиигелделиг 30 муң турисчи путевкаларны социалистиг чарыштың тиилекчилеринге тускайлаар дугайында.

6. Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери, планныг оналдаларны күүседири дээш чарышты калбартырынга болгаш ооң дээштиин бедидеринге, чарыш түңнелдериниң нептереңгейин хандырарынга болгаш мурнакчы дуржулганы нептередиринге пропаганданың, аас болгаш көскү агитацияның бүгү хевирлерин, экономиктиг өөредилгениң системазын партия, профэвилел, комсомол организациялары ажыглаар ужурлуг.

Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының канчаар чоруп турарын төп болгаш чер-чер солуннарының, журналдарның болгаш ном үндүрер черлериниң редакциялары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле күрүне комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Кинематография талазы-биле күрүне комитеди үргүлчү болгаш калбаа-биле чырыдар. Чарыштың кижизидикчи ролюн тодаргай чижектерге бүгү талалыг илередир, бүдүрүлгечи эки дуржулганы көргүзер, чарышка болдунган четпестерге болгаш езу барымдаалаар чоруктарга удур шиитпирлиг демисежир.

Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының чоруп турарын болгаш ооң түңнелдерин көргүзеринге тураскааткан тускай арыннарны үндүрерин төп болгаш чер-чер солуннарынга үргүлчүлээр. «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели» деп радио болгаш телепрограммалар дамчыдылгазын үргүлчү эрттирер.

* * *

Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киргеш, чурттуң ажылчы чоннары Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизин күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннери-биле уткуп, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидерин, 1976 чылдың улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседирин хандырар болгаш оон уламындан онгу беш чылдың өндүр улуг сорулгаларын боттандырарынга төлептиг салыышкынын киирер дээрзинге СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК быжыг бүзүрелин илергейлеп тур.

Анчаа Даваевна Дигик чооккта чаа болуп эрткен партияның область конференциязының делегады. Ол Чөөн-Хемчик районнуң амыдырал-хандырылга комбинадының даштыкы хеп даараар мастери.

Ооң уруу Клара Александровна даштыкы хеп цегиниң быжыкчызы. Клара Дигик комсомолчу, коллективте идепкейлиг хөй-ниитичи, Чадаана хоорай Совединиң депутады. Иешкилерниң кайызы-даа ай санында планын ажыр күүседип, бүдүрүлгениң мурнакчылары болуп келген. Иешкилерни ажыл үезинде бистиң штаттан дашкаар корреспондентивис В. КУДРЯВЦЕВ тырттырган.

ЭКИ ШЫНАРЛЫГ ЭЛБЕК ПРОДУКЦИЯ ДЭЭШ

Онгу беш чылдың бирги чылында республиканың ажылкешчилери күрүнеге 23 муң тонна сүт дужаар планныг. Бо салдынган сорулганы колхоз, совхозтарның сүт-бараан фермаларының ишчилери күүседип эгелей бергеннер. Январь 16-да медээ ёзугаар алырга, республика 642,3 тонна сүттү күрүнеге саткан. Бо көргүзүгнү эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге 89,9 тонна хөй.

Күрүнеге сүт садар план Улуг-Хем районда чедиишкинниг боттанып эгелээн. Ол районнуң ажыл-агыйларындан 117 тонна сүт күрүнеге дужааттынган. Эрткен чылдың ол-ла үезинде оон ийи катап эвээш хемчээлдиг сүт киирген турган. Каа-Хем районнуң колхоз, совхозтары эрткен чылын мынчаар 68 тонна сүт дужааган турган болза, ам 90,7 тоннаны күрүнеге саткан. Бии-Хемчилер 151,6 тоннаны дужааган. Ол эрткен чылдың бо үезинден 16,8 тонна хөй. Эрткен чылгы көргүзүглеринден Таңды, Чөөн-Хемчик районнар эвээжи дужаап, сүттү күрүнеге садарын оралдадып турар. Январь 16-га чедир Эрзин, Тожу, Өвүр районнар чаңгыс грамм-даа сүт күрүнеге сатпаан. Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары 1,5 тонна сүт дужааган.

Ажыл-агыйларның аразындан «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң күш-ажылчы көргүзүү бедик. Ол совхоз 47 тонна сүттү садып, эрткен чылдың бо үезинде турганындан 26,2 тоннаны хөйнү күрүнеге киирген. 1975 чылдың январь 16-да турганындан хөй сүттү «Улуг-Хая», «ҮТКА 25 чылы», «Алдан-Маадыр», «Бүрен», «Тиилелге», «Ленинчи орук», «Өөк», «Саян», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг болгаш өске-даа совхозтар дужааган.

Январь 16-га чедир Жданов аттыг, «Бай-Тал», «Торгалыг», «Тес-Хем», «О-Шынаа», «Бурунгаар», «Тоора-Хем» совхозтар күрүнеге чаңгыс грамм-даа сүт дужаавайн, өске ажыл-агыйлардан хожудап турарлар.

Күрүнеге мал болгаш куш эъдин садарының хемчээли эрткен чылдың бо үезинде деңнелге четпес. 1975 чылдың январь 16-да ажыл-агыйлар 195,2 тонна эът саткан турган болза, ам чүгле 125,1 тоннаны киирген. Улуг-Хем район 18, Таңды —36,8, Бии-Хем— 21,7, Кызыл —23,5, Каа-Хем — 13,7 тонна эът дужааза-даа, ол көргүзүглер эрткен чылдың бо үезинде турганынга оранчок четпес. Ажыл-агыйлардан «Улуг-Хая» совхоз 14,1, «Революцияның чалбыыжы»— 17,6, «Өөк» — 19,1, «Ленинчи орук» — 10,9, «Көк-Тей» — 20,1 тонна эътти дужаагаиннар.

Колхоз, совхозтарда партия база хөй-ниити организациялары бирги кварталдың планныг оналдаларын күүседиринче күштүг мөөңнеп, мал продукциязын күрүнеге садарын дүргедедир хемчеглерни алыры чугула.

Торгалыгның малчыннарында

Коммунист малчын Ховалыг Кара-оол бо кыжын база-ла Кадый-Бажында эрги кыштаанда. Кыштаанның туруш-байдалы таарымчалыг. Чанында доңмас кара суглуг, хат-шуурганда ыжык. Ол-бо талаларында бедик тейлер, даглар херел алган турар. Одар-белчиири эки. Кара-оол Хүр-оолович шээр мал малдаарынга байлак дуржулгалыг дээрзин ооң кыштаанга барган кижи дораан эскерип, харын-даа сеткил ханып магадаар.

Кодан хойнуң улуг кажаазында хураганнар доруктурар аңгы-аңгы черлерни кылган, чаа төрүттүнген хураганнар доруктурар клеткалар база аңгы. Доруга берген хураганнарның кажаазы тускай. Ол кажааның бааары серилиг. Сиген, көк сула кажаазы, дус болгаш концентраттыг чемнер каап бээр черлер база бар. Хураганнар, чаа төрээн хойлар чемгерер оңгачалар четчир. Коданда 15 тонна сиген, 2 автомашина чүъгү көк сула, дус, концентраттыг чемнер дужуртунган.

Кыштаглаашкынга белеткелди эш Кара-оол боду чоруткан. Онаашкан ажылынга кадарчының бедик харыысалгазы ол бүгү херекчилеп турар. Ындыг белеткелдиң ачызында хойжунуң кодан хою хүр кыштап турар. Кежээ кызымаккай хойжу декабрьның төнчүзүнде кажаазының кержекин хооруп, малдың чаш төлүн хүлээп алырынга белеткенген. Амгы үеде малчынның коданында 23 хой олдаан, хураганнар менди.

— Эгер чылын чүс хойдан 95 хураганны, хойдан-на 3,1 кг дүктү алдым. Партияның XXV съездизин төлептиг күш-ажыл-биле уткуур болгаш онгу беш чылдың баштайгы чылында күш-ажылчы көргүзүглеримни эрткен чылдан кудулатпайн, харын бедидер дээш чарышка улам идепкейлиг киржир мен — деп, Ховалыг Кара-оол чугаалап турар.

Кара-оол Хүр-оолович дуржулгалыг хойжу болбушаан, совхозтуң хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип турар. Ол Кадый-Бажы хойжу бригадазында партбөлүктүң ажылын удуртпушаан, аныяктарны мал ажылынче эвилелдээр дагдыныкчы даалгазын багай эвес күүседип турар. Ооң өөнүң ишти Сагаан-оол Кара-кыс Өвүр район Совединиң депутады.

«Торгалыг» совхозта 1300 баш төрүүр хой бар, ам 834 хой төрээн, оларның хураганнары менди.

Малчыннар кыштагларынга 1610 тонна сиген, 280 тонна ногаан сула, 55 тонна дус болгаш концентраттыг чемнер дужуртунген. Малга чем каап, суг кудар ыяш болгаш демир оңгачалар, шагжалар төрүүр коданнарда четчир саныы-биле бар.

Совхоз 1976 чылда 5 кажааны ажыглаалга киирер. Малчыннарны аъш-чем база бирги чергениң барааннары-биле Өвүрнүң район баштаар черлер (даргазы Ч. Айыр-Санаа) хандырары-биле «Торгалыг» совхозтуң малчыннарынга 2 автолавканы быжыглаан.

Н. ДАМДЫН.

Төлевилелди чугаалажып тур бис

ШЫНАРНЫҢ БЕШ ЧЫЛЫ

Бистиң куртуувустуң ам-гы дээн чаа беш чылы—бүдүрүлгениң ажыктыг чоруунуң болгаш продукцияның шынарын бедидериниң чылы. Ынчангаш үлетпүр ажылдакчыларының мурнунга партияның болгаш чазактың салган ажыл-чорудалы үр хуусаалыг ... эки шынарлыг продукцияны бүдүрер дээн ажылдары болур.

Тыва АССР-ниң бүдүрүлгелериниң 9-ку беш чылда кылып чорткан ажылдарының түңнелдерин анализтеп көрген, бүдүрүп үндүрген продукцияларының шынары ниитизи-биле эки болуп турганын демдеглевес арга чок.

Ооң кадыг чижээнге «Тыва даг-дүгү» комбинатты көргүзүпер. Ында чаа чылдың бүдүрүүнде даг-дүгүнүң ... маркзынга Шынар демдээ кылыпканы таварылга эвес. Ол дээрге ук бүдүрүлгениң хөй чылдар дургузунда үре-түңнелдиг ажылдаанын, технологияны чаартканын, саратов системазын ажыглап келгенин, бүдүрүп турар продукцияның шынарын доктаамал бедидип келгенин херечилеп турар.

Продукцияның эки шынарлыын болгаш калбак ассортиментизин Кызылдың дааранылга комбинадында чедип алгылы. Бо бүдүрүлге черинде шынар талазы-биле айтырыг коллективтиң кежигүнү бүрүзүнүң сагыш човаар чүүлү апарган. Эки шынарлыг продукция бүдүрери дээш социалистиг чарыш ында калбарган.

Тоску беш чылда продукцияның шынарын экижидериниң «Тыва кобальт» комбинат, Кызылдың алгы болгаш автосептелге заводтары чедип алганнар. Бүдүрүп үндүрген продукцияның шынары дээш 1975 чылда болуп эрткен республика көрүлде-конкурузунга үстүнде адаан организацияларывыс СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдер чөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң дипломнары-биле шаңнатканнар.

> «...Бүдүрүп үндүрүп турар продукцияны үргүлчү чаартыр, ооң техниктиг деңнелин болгаш шынарын бедидер, кылыгларның ажыглаар болгаш херегләэр шынарларын экжидер».
>
> *(XXV съездиге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелинден).*

Бүдүрүп үндүрген продукцияның шынары дээш заводтуң маркзазы дээш бүдүрүлгениң бүгү-ле адырларында ажыл хайнывышкынныг, коллективтиң ажылчын бүрүзү продукцияның шынары дээш сагыжы зарыы чоруур ындыг бүдүрүлгелерде продукцияның шынары доктаамал өзүп турар дээрзин амыдырал бадыткаан. А чамдык чүгле план күүседир, продукцияның саны кө-... күдедир дээш туржуп турар бүдүрүлгелерде шынар дугайында айтырыг кошкак шиңгээдилдеттинип турар.

Эрткен беш чылдың түңнелдеринден алгаш көөрге, амгы үеде үлетпүр эргелелиниң бүдүрүлгелери продукцияның шынарын бедидер талазы-биле чер албайн турар. Хлеб заводтарында чаңгыс ай эвес, шынары багай (өртени бергеннинде, чиг азы ажыг, амдан чок) хлебтер быжырып турар таварылгалар бар. 9-ку беш чылда тургускан Бай-Хаактың, Туранның хлеб заводтары эки продукцияны бүдүрер аргалыг турбуже, ниити байдалды экижидип шыдаваан. Кызылдың пиво заводунуң бүдүрүп үндүрүп турары пиво болгаш суксун аймааның шынары чогуур деңнелге четпейн турар. Эргелелдиң бүдүрүлгелеринде шынарның үш категориязының кимнызынга-даа аттестация чоруттунмаан.

Кызылдың сүт комбинадының бүдүрүп турар сүт продуктулары күрүне стандарттарынга дүүшпес, ажыл-чеминиң ол үнелиг продуктузунуң ассортиментизин куду таварылгалар болганчок болу бээр. Бир талазында, ооң бүрүзү республиканың чамдык колхоз болгаш совхозтарында база бар. Олар шынары багай продуктуну ук комбинатка дужаап чорукта турдуушаан.

СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелинде: «Ажыл-чем продуктуларының ассортиментизин бедидип, ооң шынарын доктаамал экижидер» деп айыткан болгай. Ол ... болгаш берге айтырыг. Ынчалза-даа ону боттандырары чугула апаар».

Бистиң республикавыс хүн келген тудум чаартынып, сайзырап олар. Чурттаарга божыңнарының кварталдары көвүдеп, чаа-чаа бүдүрүлге черлери, магазиннер, школалар, эргелер садтары туттунуп турар. Ынчангаш-даа болза түс черниң бүдүрүлгелериниң берип турары тудуг материалдарының шынары кавызындан шаптыктаашкыннар бо-ла туруп кээр.

Ооң чижээ Кызылдың «Тудуг бежектери» комбинаттың бүдүрүп үндүрген демир-бетон болгаш гипс кылыгларының шынары багай болганындан ону тудугга эргелзеш организациялар каражага таварышкан турар. Чүге дээрге, ол кылыгларны ажыглап турган объектилер тударга күрүне комиссиязы «Тудуг бежектери» комбинаттың бүдүрген кылыгларын бракталаар, ооң-биле катай ниити объект ажыглаалга кирбес дужаар хуусаазы узаар таварылгалар бар.

Бо айтырыгларны шиитпирлээрде бүдүрүлгелериниң звенолары, бригадалары бүдүрүп үндүрүп турары продукциязының шынарын чедип алыр дээш шудургу демисежир ужурлуг. Шынарлыг продукцияны улус ажыл-агыйынга берген тудум, тудуглар үр хуузалыг, быжыг болур.

Ю. МИТЮКОВ,
ССРЭ-ниң Күрстандартының Тыва АССР-де төлээзи.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ЭКРАНЫ

ЧАРЫШТАН КОЛ ХАМААРЖЫР

Республика кежээзилелы — Кызыл хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелери партияның XXV съездизин күш-ажылчы бөлентерлиг уткуур дээш социалистиг чарышты участок, цех, бригада бүрүзүнге калбартып, бедиткен социалистиг хүлээлгелерин ап, эрткен беш чылдың дургузунда ажыл-агыйлаарга чедип алган чедиишкиннерин быжыглап, четпестерин чайладырының хемчеглерин ап чорутканнар.

Тоску беш чылдың доозукчу чылында калбарткан социалистиг чарыжы дээштиг болуп, продукция бүдүрериниң шынарын чедип ап, чыл, квартал, ай планнарын хуусаа бетинде күүсеткен коллективтер хөй.

Кызылдың бүдүрүлге черлери ниитизи-биле тоску беш чылды чедиишкинниг доозкан. Продукция бүдүрериниң болганы сайгарарының чыл планы 1975 чылдың ноябрь 2-де күүсеттинген. Пландан ажыр 8,8 миллион рубльдиң үлетпүр продукциязын сайгарган болгаш бүдүрген, беш чыл дургузунде үлетпүр бүдүрүлгеэн 34,5 хуу улгаткан.

Бүдүрүлгениң ажыктыг бедилер, күш-ажылдың бүдүрүкчүзү - улгаттырар, оларның онаалдаларны чедиишкинниг күүседир сорулгаларны чедип алырда, социалистиг чарышты дээштиг организастаары чугула. Ол ажыла шала кошкаан бүдүрүлгелер база бар. Ынчаарга пиво, туүйбу заводтары, «Тыва кодээ тудуг» тресттиң демир-бетон заводу, «Тудуг бежектери» комбинат, мыштан кылыглар бүдүрер фабрика хамааржыр. Олар 1,3 миллион рубль түңнүг анзы-бүрү продукцияны улус ажыл-агыйынга чедир бербээн.

1974 чылда деңнээрге эрткен чылын продукция сайгарылгазының хемчээлин 7 үлетпүр бүдүрүлгелери кудулаткан. Оларның чамдыктарында хары фонду чыдлаганнар бар. Чижээ, эът болгаш сүт комбинаттарынга малды болгаш ооң продуктуларын чедир дужаавайындан ук бүдүрүлгелер продукция бүдүрерин эвээжеткен. Ынчангаш социалистиг хүлээлгелер болгаш планныг онаалдалар эрткен чылын күүсеттинмээн. Бүдүрүлгениң ажыктыын бедилериниң курлавырлары чедир ажыглаттынмайн барган.

Хожудангай бүдүрүлгелерниң ажылын анализтеп көөрге, план күүседип шыдаваанының чылдагааны—ажылды кошкак организастааны, ... бүдүрүлгениң ажыктыын бедидип ... материал-техниктиг хандырылганың четпезинде, күш-ажылдың сагылга чуруму үреп турганында болуп турар. Хожудаан бүдүрүлгелерниң шуптузунда бригадалар, цехтер, участоктар болгаш ажылчыннар аразында социалистиг чарышты калбартпазындан планныг онаалдаларны күүсетпээни илерээн.

Боттарының бар аргаларын чедир ажыглап шыдаваан, бедиткен хүлээлгелер хамаан чок, планныг онаалдаларын күүседип шыдаваан бүдүрүлгелерниң бирээзинге—Кызылдың пиво заводу (директору А. Набока) хамааржыр. Бо бүдүрүлге продукция сайгарарының планын 96 хуу күүсеткен. 1974 чылга деңнээрге 87 муң рубльдиң продукциязын эвээшти бүдүрген. 1975 чылда завод 48,1 муң декалитр суксун аймаан, 22,8 муң декалитр пивону херегленикчилерге чедир бербээн. Ук бүдүрүлгеде социалистиг чарыш барык организастаттынмаан, түңнелдер үндүрүлгези чок, культура-массалыг ажылдар чорутттунмайн турар, ол талазы-биле ажылды кылын чорудар актив чок болганда ук бүдүрүлге хожудаңгай чорукка четкен.

Ниити продукция бүдүрерин чүгле 87 хуу күүседип, 1975 чылда планныг онаалдаларын күүсетпээн бүдүрүлге—хоорайның туүйбу заводунуң коллективи (директору турган С. Красноперов) хожудаңгай ажыл-агыйларының санынга кирген. Завод 1974 чылда бүдүрүп үндүрген продукциязындан эрткен чылын 2362 кезек туүйбуну эвээшти бүдүрген.

Ооң чылдагааны чүдел? Туүйбу заводунда дериг-херекселдерниң ажылын хынаар техниктиг контрольдуң чогуудан, материал чедишпезинден, ажылчыннарының ажыл чок турган хөй үе-шак чидирип турарындан, заводтуң удуртукчулары кышка белеткел ажылын четпес чорутканындан, оон биле чергелештир ажылчыннар ортузунга социалистиг чарышты чедир организаставаанындан болган.

Хожудаан турар бүдүрүлгелерниң удуртукчулары ында партия организацияларына чугуур хемчеглерни 1976 чылда ап, ажылды дээштиг организастаар талазы-биле түңнелдерни үндүрери ам-даа үгелеп негеттинип турар. Ам чорудар хемчеглерни өөренип көөрде, социалистиг чарышты калбартып, ону участок, цех, бригада бүрүзүнге организастаары чугула. Ынчан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедип, продукцияның шынары экижир, бүдүрүлгениң ажыктыг чоруу бедиир болгаш планныг онаалдалар күүсеттинер ужурлуг.

А. ГРИГОРЬЕВ.
СЭКП Кызыл хооркомунуң үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң эргелекчизи.

Клара Васильевна Тартак хоорайның харылзаа белдиринде 18 чыл ажыг почтачылап ажылдап келген. Бо үениң иштинде Клара Васильевна кызымак ажылы дээш каш удаа шаңнадып, мактаткан. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты аңаа тывысканы — ооң мурнакчы ажылчынның херечизи.

Хоорайның № 3 участогунуң Ленин, Щетинкин-Кравченко кулумчуларының чону почтачы Клара Васильевнаның солуннарны, журналдарны саадалга чок чедирип келиринге шуут чаңчыккан. Олут чок бодунуң ишчини чон хүндүлээр.

Харылзаа белдириниң адрезинге Клара Васильевнага өөрүп четтиргенин илереткен чылыг сөстүг чагаалар хөйү-биле кээп турар.

ЧУРУКТА: К. Тартак.

АК-ДОВУРАКЧЫЛАР МУРНААН

Партияның XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш дугайында СЭКП Төп Комитединиң доктаалынга, партияга, совет улуска Кыйгырыынга тудугжулар сорук кирип, беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бедик бодуралгуушкуннуг ажылдап келген.

Тоску беш чылда дыка улуг хемчээлдиг тудуг-монтаж ажылдары кылдынган. «Тыва тудуг» трестиң коллективи 1971—1975 чылдарда керээлиг ажылдар талазы-биле 93 437 муң рубльдиң капитал салымыышкыннарын шиңгээдип алган, ол дээрге сески беш чылдыгындан 53,8 хуу хөй болуп турар. Бодунуң күжү-биле 62 496 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылган, азы сески беш чылдың деңнелинден 56,6 хуу көвүдээн.

«Тыва тудуг» трестиң чарыштыг эргелелдери — «Тыва даг-дүгү тудуг» болгаш «Кызыл тудуг» доозукчу чылды кандыг түңнелдиг төндүрген-нерил?

Апыяк хоорай Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээниң Бүгү-эвилел ужур-дузалыг тудуу хайныышкынныг уламчылап турар. Ында ам тудуг ажылдары адакталган. Дериг-херекселдерни эптеп тургузары, оларны куругга ходелдирип ажылдадыры болгаш чамдык объектилерде иштики шевергел, сантехниктиг ажылдар дооступ турар. Бо чугула тудугже республиканың кол тудуг тресттериниң бүгү күжүн мооңнеп, ажылды шапкынчыткандыындан доозукчу чылдың планының сөөлгү кварталында хөй түңнүг акша-хөреңги шиңгээттинген.

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелел 1975 чылда керээлиг ажылдар планын 110,5, бодунуң күжү-биле кылырын 119,4 хуу күүсеткен. Ынчалза-даа ийиги ээлчегин ажыглаарга киирери-биле белеткел, дузалал ажылдары көвүдээниинден (чыжыглап сыскыыр, шиидээр, бок апитаар, үттер кылыр), улуг хемчээлдиг тудуг-монтаж ажылдарын эвээжээниинден күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң көргүзүү кудулаан.

«Кызыл тудуг» эргелеп доозукчу чылдың ийиги чартыында ажылдың темпизин кудулаткандындан доозукчу чылда планныг онаалдаларының күүселдезин үскен, керээлиг болгаш бодунуң күжү-биле кылыр тудуг-монтаж ажылдарының планын күүсетпээн.

Доозукчу чылдың сөөлгү түңнелдери-биле алырга, ак-довуракчылар база мурнуку одуругга болган.

«Тыва тудуг» трестиң эргелелдеринде бо хүннерде партияның XXV съездизин төлептиг уткуур дээш чарыш калбарган. Тудугжулар чылдың баштайгы кварталының планын чедиишкинниг күүседири-биле бүгү күштү мооңнеп турар.

В. МИХАЙЛОВА,
«Тыва тудуг» трестиң план килдизиниң начальниги.

САВЫЛДЫҢ БРИГАДАЗЫ

Бедүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң слесарьлар бригадазының бригадири Семис-оол Савыл—«Тыва даг-дүгү» комбинатта дуржулгалыг ишчилерниң бирээзи.

Ол аңаа 1968 чылдан бээр ажылдап келген. Баштай ийиги разрядтың слесары боор ажылдаан. Коллективтиң хүрээлеңинге ажылдап эгелээн үезинден бээр даандырган ижинге кызымак болуп, үр-даа болбаанда мергежил бедилер күрче чорутан. Ооң дөртку разрядтың слесары мергежилдиг ээп келирге, ону бригадир кылдыр томуйлаан.

А бир чыл бурунгаар дуржулгалыг, коллектив-биле ажылдап билир эштиг чаа цехче чорутан.

Кодээден чаа келген оолдардан бригада тургузарын аңаа даасикан. Семис-оол чөпшээрешкен. Ооң бригадазынга дүңгү тракторист, чолаачылар — янзы-бүрү ажылдыглар чыылган.

Янзы-бүрү булуңнардан келгилээн, янзы-бүрү ажы-чаңныг кижилерни күш-ажылчы быжыг коллектив кылдыр эвилелдээри бригадирге берге-ле болган. Оларның дуржулгазы база чок, хар-назыны база аңгы, сонуургалы база бирээзи өскезинден ылгалдыг, ажы-чаңы база янзы-бүрү. Оларны бригадир Савыл чаңгыс, сырый коллектив кылдыр бир чыл дургузунда быжыктырып ап шыдаан.

Ооң чаңгыс чижээ: эрткен 1975 чылдың сөөлгү квартазында Семис-оол Савылдың бригадазы бедүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехке калбарган социалистиг чарышка бирги черни ап шаңнаткан.

Советтер чуртунуң ажылчын ангызының одурууунда төлептиг салгалдың өзүп оранының база бир херечизи — Семис-оол Савылдың бригадазы ол.

Н. ЧЕМЕЗОВ.

Тоску беш чылдың шалыпчызы Пётр Николаевич Мячин № 3 АТБ-де мурнакчы чолаачыларның бирээзи. Тоску беш чылда чүък сөөртүр талазы-биле беш чыл планын ол хуусаа бетинде күүсеткеш, ам 1977 чылдың сөөлгү айының үлүүн доозарынче чоокшулаан.

Кызылдың № 2 автобүдүрүлге коллективи тоску беш чылдың планныг онаалдаларын 4 чыл 9 айларда чедиишкинниг күүсеткен. Бо мурнакчы бүдүрүлгеде ажыл-ишчи кижилер хөй. Оларның бирээзи, социалистиг чарыштың тиилекчизи Петр Семенович Сумбаны бо чурукта көргүскен.

А. ЗАЙЦЕВТИН фотолары.

Совет көдээниң кижилери

ҮЛЕГЕРЛИГ ХОЙЖУЛАР

ЧӨӨН-ХЕМЧИК. Ниитиниң малын онча-менди кыш ажырары — малчын кижиниң кол сорулгаларының бирээзи. Ону чедиишкинниг боттандырып турар мурнакчы хойжуларга «Алдан-Маадыр» совхозта Ондар Доржуну хамаарыштырып болур.

Хойжу Ондар Доржу чаан Манчуректтиң чаагай оъттуг одарларынга каш удаа одар солуп көжүп чорааш, калдарган хоюн эки семиртип алган. Кышка удур белеткели база эки. Хой ажылында ам алды чыл чедип чоруур мурнакчы хойжу Оргу-Шолдуң комсомолчу анийактарының хойжу бригадазының кежигүнү Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Дажы-Намчал болгаш өскелериниң-даа үлегер-чижээн шиңгээдип ап, чылдан чылче бедик көргүзүглерни чедип ап шыдаан. 1974 чылда ол төрүүр чүс хойдан-на 110 хураганны ап, хой бүрүзүнден 1700 грамм дүктү кыргып алган болза, дараазында чылда 111 хураган, 1800 грамм дүк алган.

Ондар Доржу ам хойнуң чаш төлүн онча-менди хүлээп ап эгелей берген.

О. БОРАШ.

* * *

КАА-ХЕМ. «Ленинчи орук» совхозта В. И. Борисенко удурткан ийиги салбырның хойжу бригадазы оңгу беш чылдың баштайгы чылын эки түңнелдерлиг уткаан. Мааңа чижек кылдыр аныяк хойжу Хертек Каңоолдуң көргүзүглерин ап көрээли. 1974 чылда ол чүс хойдан-на 117 хураганны, хой бүрүзүнден 3750 грамм дүктү алган. Дараазында чылын баштайгы көргүзүг 133 чедир өскен. Эгелеп чоруур малчын кижиге бо көргүзүглер канчаар-даа ажок улуг чедиишкин-дир.

Б. ХЕРТЕК.

* * *

УЛУГ-ХЕМ. Коммунист Моңгуш Даңзынович Очур-оол хой ажылынга ам 15 чыл чедип турар. Ынча үениң дургузунда «Ак-Туруг» совхозка ажылдап келгеш, ол чаңгыс-даа баш хойну каражага таварыштырып көрбээн. Ол тораан совхозунга чаш хураганнарны чыл бүрүде чүс-чүзү-биле онча-менди доруктуруп берип келген. Эрткен чылын Моңгуш Даңзынович төрүүр 100 баш хойга онаалтыр 86 хураганны, хой бүрүзүнден-не 3300 грамм дүктү кыргып алган. Ол бодунуң күжү-биле хураган адаанга төгер 10 тонна кургаг оъдекти белеп алган болгаш 24 тонна сигенни, 3 тонна будук-бүрүнү белеткээш, кыштаанга чедирип алган.

Хоочун кадарчының өөнүң ишти Сержи база-ла хой ажылынга кызымак кижи. Ооң ажыл-ишчи холдары-биле ажаап өстүрген хураганнарын дөгерезин санаары берге. Бирги класстың хойжузу Моңгуш Очур-оол — район Совединиң депутады.

Оңгу беш чылдың баштайгы чылында Моңгуш Даңзынович төрүүр чүс хойдан-на 85 хураганны, хойдан-на 3000 грамм дүктү кыргып алырын хүлээнген.

С. СОДУНАМ.

КОЛЛЕКТИВИЗАЦИЯ ҮЕЗИНДЕ

Тываның Совет Эвилелиниң составынга эки тура-биле каттыжыышкынының соонда Коммунистиг партия болгаш Совет чазак аныяк областың экономиказын, культура тургузуушкунун хөгжүдер дээш доктаамал сагыш салып келген. Областың партия организациязы бодунуң ажыл-чорудулгазын дайын соолуундагы чылдарда улус ажыл-агыйын социалистиг эзуга үндезилеп хөгжүдеринче угландырган болгаш бо талазы-биле улуг ажылдарны боттандырган. Кызылдың башкы институдунуң башкызы Д. К. Хадаханэниң 1945—1955 чылдарның үезинде областың партия организациязының арат чонну коллективизастаар дээш боттандырып турганы масса-политиктиг ажылының дугайында бижээн чүүлүн бистиң пропагандистеривиске болгаш агитаторларывыска дузалакчы кылдыр мооң адаанда парлады-выс.

Бүгү ажылчы чоннарның күжүн болгаш энергиязын улус ажыл-агыйын катап тургузарынче мобилизаставаан, СЭКП массаларның ортузунга боттандырып чорудар идеологтуг ажылдың бүгү хевирлерин болгаш аргаларын улам сайзырангайжыдарынче, оларның бедик деңнелдиг болгаш дээштиг чорууш чедип алырынче дайын соолуундагы чылдарда улуг кичээнгейни салып турган.

Улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүдериниң талазы-биле дөртку беш чыл планының экономиктиг, политиктиг болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле сорулгаларын боттандырып турган ол үеде идеологтуг ажылын күштелдирер дээш бистиң партиявыс чугула документилерни хүлээп алганаан. Партия ТК-ның 1946 чылдың март 27-де хүлээп алганы «1946—1950 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүдериниң дугайында Хоойлуну хүлээп алганы-биле чергелештир партия организацияларының агитас-пропагандистиг ажылының дугайында» доктаалында беш чылдың сорулгаларын ажылчы чоннарның ортузунга тайылбырлаар талазы-биле масса-политиктиг ажылды калбартырының, социалистиг чарышты калбартыр биле организастаарының, совет улустуң күш-ажылчы илепкейин көдүрериниң дугайында тодаргай сорулгалар салдынган.

Аныяк Тыва областың мурнунда туруп турар онзагай байдалдыг сорулгаларга хамаарыштыр база-ла доктаал шиитпирлер хүлээп алдынып турган. Чижээлээрге, «Тыва автономнуг областа мал ажылын хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» ВКП (б) ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң 1945 чылдың декабрь 1-де хүлээп алган доктаалы, «Тыва автономнуг областың улус ажыл-агыйынга дузалаар хемчеглер дугайында» РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1949 чылдың февраль 14-те хүлээп алган доктаалы аныяк областың экономиказын шалыпкын хөгжүдеринге, арат массаларның материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнелин бедидеринге канчаар-даа ажок улуг рольду ойнаан.

Тываның чону шаг-төөгүден бээр мал ажылдыг чораан болганындан кодээ ажыл-агыйның колдады хөгжүдери ол үениң чугула сорулгазы турган. Ынчангаш областың партия организациязының масса-политиктиг ажылы өлче колдады угланган турган.

Кодээ ажыл-агый талазы-биле партия болгаш чазактың политиказын база үүрмек ажыл-агыйларга бодаарга коллективтиг ажыл-агыйның артык күштүүн араттарга тайылбырлап чедирери-биле 1945 чылдың декабрьда болган активчилериниң, 1946 чылда МЧАЭ-лер активчилериниң республика хуралдарын партия обкому эрттирген. Ол чылдарда мал ажылдакчыларының слёттары база эрткилээн. Ол хуралдарга болгаш слёттарга областың экономиказының кол адыры болур мал ажылын хөгжүдер талазы-биле кыйгырыгларны бүгү ажылчы чоннарга хүлээп ап, бүгү ажылчы чоннарны мобилизастаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылып турган.

1946 чылдың январьдан эгелээш мал үндүрүүн ийи катап кызырганы база хуу ажыл-агыйлардан хавырар өске үндүрүглерни соксатканы арат массаларның малдың баш санын өстүрериңге сонуургалын бедиткен болгаш ажылчы чоннарның амыдыралын экижидер дугайында партия болгаш чазактың боттандырып турар хемчеглери болгаш бадыткалы болган. Ол болгаш өске-даа хемчеглер массаларның ортузунга масса-политиктиг ажылды чорударының тодаргай материалдары боор турган. Ол чылдарда чер-черде партия организациялары идеологтуг ажылдың бүгү хевирлерин колхозтарның болгаш МЧАЭ-лерниң материал-техниктиг базазын быжыглаарынче болгаш арат массаларның коллективтиг ажыл-агыйларже эвилелдеп кииреринче угландырып турган.

Дайын соолуундагы чылдарда боор эртип турган политиктиг болгаш ажыл-агый кампанияларын ажылчы чоннарны коммунистиг эзуга кижизидериниге, оларның билиг-медерелин бедидеринге улуг рольду ойнаан. Мааңа 1946 чылдың февральда ССРЭ-ниң Дээди Совединге болган соңгулдаларга белеткел болгаш ону организастыг эрттиргени онза черни ээлээн. Тываның Совет Эвилелинге каттыжыышкынының соонда эң баштай болган бо соңгулда кампаниязының үезинде чон ортузунга масса-политиктиг ажыл кончуг көрбээн калбак хемчээлдиг болган болгаш чаа утка-шынарны алган.

ССРЭ-ниң Конституциязын, партия ТК-ның бүгү соңгукчуларга кыйгырыын идеологтуг ажылдың үндезини кылдыр алырын айыттышкан, СЭКП Тыва обкому соңгулдага белеткел ажылының үезинде масса-политиктиг ажылдың бүгү хевирлеринге Совет Тываның хөгжүлдезинде бүгү талалыг чедиишкиннерни, аныяк областың ажыл-агыйын хөгжүдеринге партия болгаш чазактың көргүзүп турар харам чок дузаламчызын, Совет Эвилелиниң улустарының акы-дуңма найыралының дугайын чонга чедингири-биле тайылбырлаарынче онза кичээнгейни салырын партия организацияларынга сүмелээн. Соңгулдага белеткелдиң үезинде тыва дылга 18 муң экземпляр ажыг янзы-бүрү литератураны, 20 муң плакаттарны, 12 муң лозуннарны парлаан. Он өреге-ле бир агитатор быжыглаттынган турган.

Тываның ажылчы чоннары, бүгү совет кижилер-биле бир демей, боттарының идей-политиктиг бедик медерелин соңгулда хүнүнде илергейлээн. Кыштагылаашкыны кидин түлүк чоруп турган база ыраккы районнарның аңчылары аңнаашкындан ээп келбээн болгаш орук харылзаазы багай турган ол үеде безин соңгукчуларның 99,9 хуузу бадылаашкынга киришкен болгаш оларның 99,8 хуузу коммунистерниң болгаш партия кежигүннери эвестерниң блогу дээш бадылаан.

Тывага улусчу революцияның тиилээнинден бээр 25 чыл болган оон байырлаарынга белеткел ажылдары ажылчы чоннарның идей-политиктиг кижизидилгезинге улуг салдарлыг болган. ВКП (б) Төп Комитеди бо байырлалды эрттирер дугайында тускай доктаалды хүлээп алган.

Бо улуг байырлалга белеткелдиң үезинде Улуг-Хем районнуң Бөк-Чыраа сумузунуң араттары малды кыштап хүр ажырар, часкы хову ажылдарын кыска хуусаада эрттирер дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында кыйгырыгны үндүрген. Партия обкомунуң бюрозу Бөк-чыраажыларның эгелекчи саналын чүүлдүг деп демдеглээш, улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга социалистиг чарышты калбартыпын чер-черде партия, совет органнарга даалган. Партия обкомунуң про-

ПОЛИТКОМИССИЯНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ЛИССАБОН. (СЭТА). ПКП ТК-ның Политкомиссиязы «Ноябрь 25-тиң болуушкуннарын истеп, хынаарының талазы-биле комиссияның баштайгы илеткелиниң дугайында» медеглел парлаан.

Ол илеткелди парлааны-биле холбаштыр Португалияның иштинде-даа, оон даштында-даа реакциялыг пропаганда Португалияның Компартиязының дугайында бүзүреер аргажок хоозун чулчуруушкуннарны эгелээнин медеглелде айытаан.

5 дугаар тур чазак эрге-чагырганы холга тудуп турда, а ол ышкаш ноябрь болуушкуннарының өскүп үнген үезинде-даа партия кризисти, чугаалажылгашкыннарны кылып турган, политика талазы-биле шиитпирлээри дээш чуткуп турганын ПКП ТК-ның Политкомиссиязы сагындырган. Партия Чепсектиг күштерниң шимчээшкининиң иштинге сандараашкын-биле холбашкан айыылдыг чорукту айтып, оон политиктиг хемчеглери Чепсектиг күштер шимчээшкининге каттышкан бүгү күштерниң чоокшулажып, сырый каттыжарынга идиглиг болурунче чуткуп турган. Боо-чепсектиг сегиржип алышкын чүтле барып үзелдиг реакциялыг күштерге ажыктыг болурун ПКП сагындырып турган.

Чаңгыс лай революстуг фронт-биле, улусчу демократтыг эвилел азы КОПКОН-нуң офицерлери-биле Компартия «ниити угланышкынның» дээрзиниң дугайында «баштайгы илеткелде» бадыткап турарын Компартия шиитпирлиг-биле ойтур шапкан. Политиктиг кризисти чугаалажыышкыннар кылып турган, политика талазы-биле шиитпирлээр дугайында боттуг саналды ПКП-ниң хойге ажыы-биле кылганының ужуруундан Компартия биле Революстуг фронтунуң Тур секретариадының аразынга башкаланышкын болганы ол медеглелде база сагындырып турар. Ол ышкаш ПКП «КОПКОН-нуң офицерлериниң шугуму» дээр чүүл-биле чорулдээлиг чоруу килбаа-биле билдингир болгаш ПКП-ның удуртулгазының документилеринде-даа айыттынган. Ол ышкаш Улусчу демократтыг эвилел дээр антикоммунистиг партия-биле ПКП каңан-даа харылзаа чок боон келгенин медеглелде база демдеглээн.

ПКП болза, реакцияның күзеп турары ышкаш, өнчүк-чоңгээлиг чулчуруушкуннарга киржи бээр чорукту болдурбас. Демократтыг болгаш улусчу күштер барык үзелдиг реакциялыг идегеттерниң ындыг хоозун чулчуруушкунуг кампаниязынга шимниг, чайгылыш чок, чаңгыс эптиг болгаш быжыг турушту чорук-биле харылаар ужурлуг деп, ол документиде чугаалап турар.

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). Барыын Европа чурттарының социалистиг болгаш социал-демократтыг партияларының удуртукчуларының чөвүлел хуралы Данияның Хельсингер хоорайынга доозулган.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери Барыын Европада экономика кризизин, акшаның үне чоктаашкынын, ажыл чокталыр чорукту, «Европа эвилели» деп адаар эвилелди тургузарының перспективаларының дугайында Бельгияның премьер-министри Тиндемастың илеткелин, Испанияда болгаш Португалияга байдалды чугаалажып көрген. Ынчалзажок кандыг-даа дугуржуушкун шиитпирлер чедип ап шыдаваан.

Барыын чүктүң чурттарында эң-не аар-берге экономиктиг байдалды Англияның премьер-министри Г. Вильсон чөвүлел хуралга айытаан. Барыын Европаның эң улуг ол күрүнезинде ажыл чоктарының саны 14 миллион ажыг кижи болуп турар деп, ол чугаалаан. Бичии чурттарда ол айтырыг база-ла ындыг шыңгыы болуп, а чамдык черлерде харын-даа халаптыг характерлиг болуп турар. Барыын Европаның түс-түс чурттарында экономиктиг байдалдың сөөлгү үеде чамдык экижиишкиннеринге онза ынангай ажыы чок деп, ол сагындырган. Ол экижиишкин турум характерлиг болур дээрзинге бүзүреп шыдавас-биле деп, ол немеп чугаалаан.

Барыын Европада социалистиг болгаш Коммунистиг партияларның аразында харылзааларның айтырыгларынга эң-не шыңгыы маргылдаалар болгулаан. Ында ийи угланышкыннар бар апарган.

Социалистиг болгаш социал-демократтыг партияларның ГСДП-ге баштаткан кезээ компартиялар-биле кандыг-даа кады ажылдажылгага удурланып турар. Ындыг үзел-бодалын парлалгага конференциязынга ГФР-ниң канцлери Г. Шмидт илереткен.

Францияның социалистиг партиязының бирги секретары Ф. Миттеран аңаа удурланган. Коммунистер биле социалистерниң аразынга ыяк кады ажылдажылга эргежок чугула деп, ол медеглээн. Италияның социалистиг партиязының политиктиг секретары Де Мартино оону деткээн, антикоммунизмниң политиказын хей дээн болгаш коммунистер политиктиг улуг күш болу берген Мурнуу Европада күштерниң херек кырында боттуг деңнигүүрүн Барыын Европаның элээн хөй чурттарында социал-демократтар ам-даа экизи-биле чедир билбейн турар-дыр деп медеглээн.

ҮЖЕН БИРГИ СЪЕЗД

ТОКИО. (СЭТА). Японияның чагырыкчы Либерал-демократтыг партиязының 31-ги съездизи Токиого болган. ЛДП-ның даргазы, Японияның премьер-министри Т. Мики съездиниң делегаттарынга чүве чугаалааш, ам чурттуң эң-не соңгаарлаттынмас сорулгазы — ол дээрге экономиктиг бадыышкынны ажыл эртери болур деп медеглээн. Ону чедип алыры берге херек деп, ол чугаалаан.

Ажыл чокталышкыны болгаш компанияларның буурап дүжери дээш ышкаш, чуртта экономиктиг турум эвес чоруктуң ындыг фактыларын съездиге хүлээп алган кол документиде болгаш 1976 чылда партияның ходелиишкиннериниң тодаргайлыкчы угланышкынын да айтып турар.

Чоок болгаш барыын чүктүң аразынга чедип алдынган чавырлаашкынның чугулазын, Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттарның аразында үргүлчүлеп турар чугаалажышкыннарны, Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың үре-түңнелдиин партияның программылыг документизиниң делегей байдалынга хамаарышкан кезээнде онзалап демдеглеп турар.

Экономикага болгаш өске-даа талаларга кады ажылдажылганың база солчулганың аргазы-биле Совет Эвилели-биле чаагай кожа-хелбээчи, найыралдыг харылзааларны быжыг үндезинге чегжүдери Японияга эргежок чугула болуп турар деп, чагырыкчы партияның ол документизинде чугаалап турар.

Японияның даштыкы политиказының үндезининге моон соңгаар-даа Японияның АКШ-биле ыяк харылзаалары салдынар апаар деп, ЛДП-ниң съездизинге хүлээп алдынган документиде оон-биле черге демдеглеп турар.

Делегей бо хүннерде

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН

БЕРЛИН. ГДР-ниң Күрүнениң Төп статистика эргелелиниң 1975 чылда республиканың улус ажыл-агыйы планнарының күүсеттингенниң түңнелдериниң дугайында дыңнаны парлаан.

Эрткен чылда ГДР-ниң национал орулгазы 6,6 миллиард марка-акшага немешкен болгаш 141,6 миллиард четкен. Оон немелде өзүлдези 1974 чылдан бээр 5 хуу болган. Эрткен чыл дургузунда үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 6,4 хуу улгаткан.

Даштыкы садыг саарылгазы 7 хуу калбарган, чоннуң боттуг акша орулгазы — 4 хуу немешкен. Үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6,4 хуу бедээн.

КАРЛОВЫ ВАРЫНЫҢ ЧАА СЕЗОНУ

ПРАГА. Улуг эвес септелгени кылып, ажылды үргүлчүлээринге белеткел кылыры-биле үр эвес чаңгарлааныңын соонда Карловы Варының бүгү-ле кадыкшылга черлери барык шуптузу чаа курорт сезонун эгелээн. Ол бүдүн чыл дургузунда соксаал чок ажылдаар апарган. Бо чылын Чехословакияның бүгү бүлүңнарындан болгаш даштыкыдан-даа бээр 56 муң ажыг кижи Барыын Чехияның ол курортунга эмнедирлер. Ол дээрге, эрткен чылын Карловы Варының хүлээп алганындан 1500 кижи ажыг боор турар-дыр.

ХӨЙ БАРААННАР-БИЛЕ СОЛЧУЛГА

ВАРШАВА. Совет Эвилели амгы беш чылдың иштинде Польшаже 1,2 миллион соодукчуларны, 800 муң доозун арыглакчыларын, хеп чуур 350 муң машиналарны, бир миллион ажыг телевизорларны, оон иштинде 400 муң өңнүг телевизорларны чорудуп бээр. Ол ышкаш фотоаппараттар, шактар, радиоприемниктерни Польшада база дыка хөйү-биле хереглеп турар.

Польшаның даштыкыже үндүрүп турар бүгү барааннарының 50 ажыг хуузу Совет Эвилелиниң үлүүнге онаажып турар. Польшаның ССРЭ-же чорудуп берип турар эң чугула чүүлдеринге пөс-таавы үлетпүрүнүң кылыглары, бажың иштиниң эт-херекселдери, кликтер, косметика аймаа, спортчу болгаш туристи дериглер боор турар.

СОВЕТ ДЕЛГЕЛГЕНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

БУДАПЕШТ. «Совет далай флоду» деп делгелге венгр чайысмалалга улуг сонуургалды болдуруп турар. Аңгы-аңгы судноларның чуруктары болгаш өттүндүр кылган модельдери, совет туктуг корабльдерниң тыварып эртип турары даштыкы чурттарда порттарның көргүскен чуруктар-даа далайга ажылдаашкынга болгаш судно тудуунга, океаннарның чаа-чаа суг оруктарын ажыглалга киирерынге ССРЭ-ниң чедиишкиннериниң дугайын тодаргайы-биле көргүзүп турар.

(СЭТА).

«ГКП-НИҢ НЕДЕЛЯЗЫ»

БОНН. (СЭТА). Чаңчыл болган «Германың Коммунистиг партиязының неделязы» — чурттуң демшилгелиг болгаш демократтыг күштериниң амыдыралында чугула болуушкун эгелээн.

Бо чылын ол неделя ГКП-ниң чазын болур ээлчеглиг съездинге белеткелге турускаттынган. Оон сорулгазы — ажылчын агымның болгаш күш-ажылчы айыктарының ортузунга Компартияның салдарын күштелдирерынге, оон хуралдарын быжыглаарынга база партияга чаа кежигүннерни хаара тударынга. ГКП-ниң төп органы «Унзере цайт» сонунуң нептередиринге идигин бээри.

Бо хүннерде улуг үлетпүр төптеринге болгаш ол ышкаш чурттуң улуг эвес хоорайларынга-даа митингилерни база хуралдарны эртирер, барыын-герман коммунистериниң ажылчы чорудулгазының болгаш сорулгаларының дугайын чугаалап турар делгелгелери организастаар.

«ГКП-ниң неделязы» болза улам-на калбарып турар экономиктиг бергедээшкиннерниң байдалдарында коммунистер ажылчы чоннарның амыдыралын эрге-ажыктарын камгалаарының хамык чок демиселчилери болуп турар дээрзин көргүзер сорулгалыг. Ук «неделя» Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш, ГФР-ниң социалистиг чурттар-биле кежээлерин хамык чок боттандырары дээш, бот-бодун билчир чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың политиказынга шаптыктаар сорулганы салып турар реакцияның ходелиишкиннеринге удур демиселче барыын-герман коммунистерин база чурттуң бүгү-ле демшилгелиг күштерин улам ыңай мобилизастаарынга идигин бээр.

Ливанда байдал

КАДЫГ-ДОШКУН ТУЛЧУУШКУННАР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Национал-патриоттуг күштерниң каттышкан отрядтары биле барыын үзелдиг партияларның чепсектиг бөлүктериниң аразынга Ливанда боо-чепсектиг сегиржип алышкыннары улам калбарган болгаш чурттуң дыка хөй районнарында боор турар. Ливанның найысылалы өске черлерден хоорук боор артпышаан: аэропорт, далай порту хаалгыг, оон үнген оруктарны шуптузун дуглап каан.

Барыын партияларның чепсектиг бөлүктери боттарының эжелеп алганы мусульман Карантины районундан чурттакчыларны көжүрериниң кампаниязын эгелээн. Олар январь 20-де ук районудан бир муң ажыг херээженнерни, кырганнарны болгаш уругларны күш-биле көжүрген. Оон соонда оларның чурттап турган черлерин бульдозерлер-биле дескилеп каапкан. Национал-патриоттуг күштерниң баштаар чери Карантинаның дескен кижилеринге дузалаан. Оларны найысылалдың барыын талазы районунда школаларда чурттадып каан. Аарыг болгаш балыгаазган кижилерге эмчи дузаламчызын көргүскен.

Национал-патриоттуг күштерниң баштаар чери, а ол ышкаш Ливан Республиканың муфтийи шейх Хасан Халед Карантинаның тайбың чурттакчыларынга удур күш ажыглаарының хемчеглерин шиитпирлиг-биле буруу шыкан. Демшилгелиг социалистиг партияның даргазы К. Джумблат күш-биле өскээр көжүрген бүгү чурттакчыларның дораан дедир кижери болгаш оларга болдунар-ла бүгү дузаламчыны көргүзери чугула дээн ыдаргылган.

Национал-патриоттуг күштерниң баштыңы Дамаск баргаш келгениниң соонда Ливанның иштики политика талазы-биле кризизин бүрүңнү-биле үзе шиитпирлээр дээш дузалажырынга Сирияның удуртукчуларының белеткин демдеглээн.

САР-ның премьер-министриниң оралакчызы болгаш даштыкы херектер министри А. Х. Хаддамга баштаткан сирий делегация январь 21-де Ливанда чедип келген.

КАИР. (СЭТА). Ливанда болуушкуннар-биле империализмниң болгаш сионизмниң үүлгедиишкиннери холбаалыг дээрзин кестүп турар, ынчангаш реакциялыг күштерниң планнарын палестин революциязы удур болгаш палестиннерниң Ливанга бактаан турарынга удур дээрзи ам кымга-даа чажыт эвес апарган — деп, «Фатх» дээр палестин организацияның төлээлекчизи Я. Аад медеглээн.

Хунтаның дерзии үүлгедиглери

Чили хунтаның араатанзыг үүлгедиишкиннеринге удурланышкынны илеретпейн шимчээшкин Британ ортулуктарында улам калбарып турар. Англи эмчи Шейла Кассидиниң хунтаның кара-бажыңынга хилинчектеп турганының дугайында факт-барымдаалар чурттуң хөй-ниитизиниң улуг килеңин болдурган. Ону 1975 чылдың ноябрь 1-де фашистиг террорнуң араатанзыг үүлгедиишкиннеринге таварышканнарга эмчи дузаламчызын көргүскен дээш тудуп хоругдаан. Делегейниң хөй-ниитизиниң шыңгыы негелдези-биле Ш. Кэссиди чүгле декабрь төнчүзүнде хостаалгаже үнген.

Ш. Кэссиди — чили кара-бажыңнарга хилинчектеттирген кара чаңгыс англи кижи болбайн турар. Бристоль чурттуг инженерниң кадайы Инес Бозир болгаш оон ийи уруу база-ла ындыг араатанзыг хилинчектээшкинге таварышканнар. Ол ышкаш католик шажын ажылдакчызы Майкл Вудуорту өлгүжеге чедир хилинчектээни база билдингир.

ЧУРУКТА: Ш. КЭССИДИ.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ӨРТЕКТЕР ААРТАВЫШААН

● **РИМ.** Италияда үүрмектеп садар өртектер улам-на улгадып турар. Өртектер 1975 чылда оон мурнундагы чылдыындан 17,2 хуу улгаткан. Эң ылангыя аъш-чем продуктуларының, суук оттуглар чүүлдүң, коммунал хандырылгазының өртек-үнези онза бедик турар. Италияның Статистика талазы-биле төп институду ол дугайын дыңнаткан.

● **ХЕЛЬСИНКИ.** Финляндияга хереглел барааннарының өртектери эрткен чылын ортумаа-биле 18 хуу улгатканын Төп статистика эргелели дыңнаткан. Ынчалза-даа аъш-чем продуктулары оон-даа улгадып, 21,9 хуу четкен, а ачы-дуза чедириниң төлевири — 23,8 хуу улгаткан.

● **ДУБЛИН.** Уруглар аъш-чеминиң чамдык хевирлеринге үүрмектеп садар өртектериниң барык 30 хуу улгатканының дугайын Ирландияда чарлаан. Ол ышкаш хлеб болгаш ногаа консерваларының өртектери база улгаткан. Сөөлгү бүдүн чартык ай иштинде картофельдиң моөнеп садарының өртээ 25 хуу бедээн.

● **ГААГА.** Эрткен чылын Нидерландыга амыдыралдың өртек-үнези 10,2 хуу улгаткан. Эң ылангыя медицина хандырылгазы онза аартап — 15,5 хууга, газ, энергия болгаш суг дээш төлевир, а ол ышкаш ниитиниң транспортунга чорааны дээш хөлези — 18,3 хуу улгаткан.

● **БЕЙРУТ.** 1975 чылда Израильде амыдыралдың өртек-үнези 23,5 хуу улгаткан. Ол дугайын Израильде парлаан түскай статистика түңнелдеринде чугаалап турар. Аъш-чем продуктуларының өртээ онза улгаткан.

● **РИО-ДЕ-ЖАНЕЙРО.** Бразилияга эрткен чылда квартира хөлезизи барык 53 хуу улгаткан.

Ж. Варгастың институдунуң дыңнатканы-биле алырга, оон-биле кады аъш-чем продуктуларының өртектери 31,2 хуу бедээн боор турар. Эң ылангыя картофель, далган, хлеб-булка кылыглары, кофе өртээ дыка улгаткан. Медицина хандырылгазы болгаш эмнер дээш, амыдыралга ачы-дуза чедиргени дээш төлевир база дыка улгаткан.

Аъш-чем барааннарының болгаш квартира хөлезизиниң улгаткан чоруу чурттуң калбак ажылчы массаларының байдалынга эң аар-берге салдарын чедирип турар.

(СЭТА).

ИТАЛИЯ. Бо чылдың январь сесте болган бүгү ниитиниң ажыл соксадыышкынынга күрүнениң 12 миллион албан-хаакчылары киришкен. Оон киржикчилери коллективтиг керээлерниң негелделерин күүседирин, күрүне аппаратының албан-хаакчыларының чамдык кезектери-биле чаа национал дугуржулгаларны кылырын негеп турганнар.

ЧУРУКТА: ажыл соксадыкчылары Римниң кудумчуларында.

АП-СЭТА-ның телефотозу.

ЧИЛИ: араатанзыг хилинчектээшкиннер

ЖЕНЕВА. СЭТА-ның корр. П. Егоровтуң дамчытканы:

Чилиниң кара-бажыңнарынга ийи ай хире үе иштинде араатанзыг хилинчектээшкинге таваржып эрткен англи эмчи Шейла Кэссиди Чилиде фашистиг хунтаның ындыг үүлгедиишкиннериниң дугайын чугаалап турар материалдарны КНО-нуң кижиниң эргелериниң талазы-биле комиссиязынче чорудуп берген.

Чилиде политиктиг үзел-бодалы дээш хоругдаттырган кижилерни араатанзыг ёзу-биле шаажылап турарының дугайында бижимел өчүктерин КНО-нуң кижиниң эргелериниң талазы-биле комиссиязынче хүлээп бердим деп, ол журналистер-биле ужурашкаш чугаалаан. Ол материалдарны бодумнуң хуумда таварышкан чүүлдеримге болгаш өске-даа хоругдаттырганнарның херечилелдеринге үндезилээш белеткээн мен.

Ону тудуп хоругдаан соонда кара-бажың ээлери оон идиктерин шуут ужулгаш, демир орунга чыпшыр шараш, бир шак ажыг үе иштинде электри тогу-биле хилинчектеп келгенин Ш. Кэссиди чугаалаан. Фашист араатаннар электри удазынның чага-боттуң аңгы-аңгы черлеринге четкүрүп, токтуң күжүн улам улгаттырып турганнар. Мени олар электри тогу-биле үш катап, өске хоругдаттырганнарны — 15 чедир хилинчектеп турганнар деп, ол немеп чугаалаан. Шимчээр харык чок кылдыр хилинчектеттирген кижини олар кандыг-даа хилинчектээшкинге таварышпааның дугайында бижимел «херечилелин» бээринче албадап турганнар.

Чилиде политиктиг хоругдаттырганнар «хилинчектээшкиннерге таварышпайн турар» деп хунтаның төлээлекчилериниң хоозун чулчуруушкуннарын Ш. Кэссиди шиитпирлиг-биле буруудаткан. Политиктиг чылдагааннар-биле туттурган, мээң-биле кады кара-бажың камераларынга чыткан 120 херээженнерниң 90 хуузу араатанзыг хилинчектээшкиннерге таварышканнар деп англи эмчи бадыткаан. Хоругдаттырганнарны электри тогу-биле «быжыр чидиртип», хол-буттарын баглааш, азып база бажын сугже суп, шыдажыр аргажок кылдыр аарыштырыг эттеп, иштики органнарны чуура шаап турганнар.

Мен Сантьягода «Трес Аламос» деп концлагерьге турганда, Луис Корваланны өске-даа политиктиг хоругдаттырганнар-биле кады көрдүм. Олар дыка-ла арган-доорган кылдыр көзүлгеннер. Ында хоругдаттырганнарны дыка багай чемгерип турар болгаш олар аарыгларга таварыкып, дыка хөйү цыгалай бергеннер — деп, Ш. Кэссиди дыңнаткан.

паганда болгаш агитация кылдыр «Тыва — ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңма өг-бүлезинде», «Тыва Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында», «Тывага социализм тургузуушкунунуң чедиишкиннери», «Мал ажылы — Тываның экономиказының үндезини» дээш оон-даа өске лекцияларны ажылдап кылган. 1946 чылдың часкы тарылгазының үезинде бүгү районнарның агитаторлары боттарының ажылын дыка күштелдирген. Тараа тараан улустарга агитхуулустарны ийи хонгаш-ла үндүрүп турарын чурумчуткан турган. Чаа-Хөл районнуң агитаторлары ол үеде 849 беседаны ынчаан болгаш 160 хана солунну үндүрген.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразынга чарыш база-ла калбарган турган. Дөрткү беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир деп Макеевканың металлургтарының кыйгырыын Совет Тываның ажылчын аңгызы изиг-биле деткээн.

Бо бүгү патриоттуг шимчээшкинни республика солуннары доктаамал чырыдып, пропагандистерге болгаш агитаторларга херектиг материалдарны четчир саныг кылдыр парлап турган.

Тываның ажылчы чоннарының партия Төп Комитединге боттарының байырлалын таварыштыр чорудар дээн чагаазын 1946 чылдың июль 18-те Кызылга болган 2 муң кижи киржикчилиг митингиге чугаалажып көрген. Тыва улустуң шаандагы үеде каш даңгыр дарлаадын адаанга чораавын, хамаарышпас чорук дээш демиселиниң болгаш Октябрь революциязының тиилелгезиниң ачы-дузазын, Совет Эвилелиниң бүгү улустарының акы-дуңма дузаламчызының болгаш Коммунистиг партияның, Совет чазактың ада сагыш салымышкынының дугайын бижээн ол чагааны митинг соонда агитаторлар болгаш пропагандистер чер-черге таныштырып эгелээн. Чагааны чугаалашкан хуралдарга, митингилерге ажылчыннар болгаш малчын араттар, улусчу интеллигенция акы-дуңма дузаламчы дээш Коммунистиг партияга база Совет чазакка өрүн четтиргенин илергейлеп, пролетарскы интернационализмин, улустарның найыралын улам быжыглаар, коммунистиг тургузуушкунга изепкейлиг киржир дээш күжүн болгаш энергиязын харам чокка бээрин дангыраглап турганнар. Чагааның адаанга 50 муң ажыг кижи ат салган.

Улусчу революцияның тиилээнинин 25 чыл болган оон дөрт хүн дургузунда демдеглээн байырлал Совет Тываның чедиишкиннериниң ёзулуг улуг көргүзери болган. Кызылга организастаан делгелгеге колхозтарның, совхозтарның, МЧАЭ-лерниң мал болгаш чер ажылының чедиишкиннерин долу көргүскен. Ол чедиишкиннер хуу ажылдыг арат массаларны коллективизастаарынга канчаар-даа аажок улуг рольду ойнаан. Чер-черде партия, совет органнарның активчилери, агитаторлар Тываның Совет Эвилелинге каттышкан соонда оон ажыл-агыйында, культура тургузуушкунунда кайы хире чаартылгаларның болганын делгелгениң тодаргай чижектерин көргүзүп турган, чон ортузунга тайылбырлап эгелээн. Ол үеден эгелээш Тывага коллективизация калбарган.

ВКП(б) ТК-ның 1947 чылдың февральда болган Пленуму, «Айыын совлүндеги үеде кодаа ажыл-агыйны көдүрер хемчеглер дугайында» доктаалы бистиң республикага коллективизацияны калбартырынга улуг рольду ойнаан. Пленумнуң материалдарын чоннуң бүгү кезектеринге таныштырып, өөредилгениң бүгү хевирлеринге өөренип турган. Кодааның 3 муң ажыг агитаторлары ону араттарга таныштырып турган. Кызыл хоорайның партия организациязы бодунуң 40 ажыг шынырак суртакчызын кодааже аъткарган.

Бо болгаш өске-даа ажылдарның түңнелинде кыска хуусааның дургузунда 600 ажыг өреге колхозтарга кирген ийикпе, азы чаа колхозтарны организастаан.

Коллективтиг ажыл-агыйлар боттарының экономиказын быжыглаар талазы-биле улуг ажылдарны боттандырып эгелээн. 1945—48 чылдарда 154 чуртталга бажыңнарын тудуп турган болза, 1949—54 чылдарда 6 муң ажыг чуртталга бажыңнары туттунган. 50 ажыг чаа колхозчу суурлар тургустунган. 1955 чылга чедир арат массаларның 95,5 хуузу коллективтиг ажыл-агыйларга каттышкан. Тывага коллективизацияның чедиишкинниг шиитпирлеттинер үези чоокшулап келген. Оон мурнунда чаңгыс-даа колхоз чок турган ыраккы Бай-Тайга, Өвүр дээн чижектиг районнарга чаа коллективтиг ажыл-агыйлар кыска үениң дургузунда тургустунуп эгелээн.

Хуу ажылдыг араттар коллективтиг ажыл-агыйларга массалыы-биле каттыжып эгелээн, ол үеде масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылдарының хевирлерин чаартырып, ужур-утказын байлакшыдарын амыдырал негеп келген. Ынчангаш областың партия организациязы бодунуң идеологтуг ажылын чаа тургустунган колхозтарны политика болгаш организастыг-ажыл-агый талазы-биле быжыглаарынче, чаа хуу ажылдыг чораан арат массаларны кижизидеринче, оларны коллективтиг ажылдың негелде, чурумнарынга кижизидеринче угландырып эгелээн.

Ниитиниң өнчүзүн камгалап, хумагалыг ажыглаарынга, ниитиниң бүдүрүлгезин бир демниг чорударынга база күш-ажылдың хуваалдазын болгаш ажыл төлевириниң принциптерин шыңгыы сагыырынга көшкүн амыдыралдыг чораан араттарны кижизидери база оларны суурлаштыр амыдыралче шилчидери белен эвес айтырыг турган.

Бо болгаш өске-даа перспективтиг айтырыгларны шиитпирлээринге идеология фронтузунуң ажылдакчылары боттарының үлүүн киириштирген дээрзи маргыш чок. Кодааның агитаторлары болгаш пропагандистери масса-политиктиг ажылга беседаларны, хана парлалгазын, агитхуудустарны, митингилерни, көскү агитацияның өске-даа хевирлерин ажыглавышаан, ниитиниң ажылынга идепкейлиг болур чорукка боттарының үлегер-чижээн көргүзүп, чонну баштап турганнар. Колхозчуларның ортузунга социалистиг чарышты организастаарының, оон түңнелдерин үндүрериниң, мурнакчыларны шаңнап-мактаарының, оларның дуржулгазын нептередириниң талазы-биле олар улуг ажылды боттандырып турган.

Арат массаларны суурлаштыр амыдыралче шилчидери эң берге айтырыгларның бирээзи турган. Чүге дээрге ада-өгбелериниң үлегерин ёзугаар шагдан-шагда бээр өглерге, чадырларга чурттап, каш хоорайлунуң аайы-биле көшкүн амыдыралдыг чораан тываларның чаңчылдын, аажы-чаңын эдерер кижизидери кыска үениң айтырыы эвес турган. Маңаа коммунистер боттарының хуузу үлегер-чижээн көргүзүп турганы кончуг ажыктыг болган. Чижээлээрге, Таңды районнуң «Чагытай» колхозунуң партия организациязының секретары Деңгурак, Кызылдың «Тиилелге» колхозунуң — Лагба, Улуг-Хемниң «Чодураа» колхозунуң партия организациязының секретары Сүктер-оол болгаш оон-даа өскелер боттары чаа бажыңнарны тудуп алгаш, өскелерни мурнап суурже амыдыралче киргеннер.

Культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылын экижидер сорулга-биле партия обкому 1945 чылдың декабрь 30-да «Областың политчырыдыышкын албан черлериниң ажылын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган. Идеология ажылын экижидерин, ол ажылды кадрлар-биле быжыглаарын, интеллигенцияны аңаа хаара тударын, бижик билбес чорукту узуткаарының, политиктиг билиглерни бедидериниң бөлгүмнерин тургузарын, боттуурунгыр уран чүүлдүң бөлгүмнерин организастаарын, клубтарның ажылын экижидери дээш оон-даа өске хемчеглерниң ук доктаалга айыткан турган.

Партия обкомунуң бо доктаалы кодаага масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылын шаапкыныдарынга улуг рольду ойнаан. Клубтарның, ниитчулга бажыңнарының, кызыл өглериниң чанынга тургустунган хөй санныг бөлгүмнер боттарының ажылын чаа негелдеге дүүштүр чорудуп эгелээн. Ылангыя кодаа черлерге ажылдаан турган кызыл өглер ол үеде чон ортузунга масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылын чорударынга идеологтуг ажылдың эң таарымчалыг хевири боор турган. Кызыл өгнүң чедип келгени черинге ол чоок-кавының аныяктары чыглып келгеш, өгнү өглеп, солун, сеткүүлдерин болгаш музыка херекселдерин делгежип бергеш, янзы-бүрү бөлгүмнерниң ажылынга идепкейлиг киржи бээр турган. Ол үеде агитбригадалар база тыптып келген.

Областың партия организациязы масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылын ындыг хевирлиг чорудуп келгениниң түңнелинде республикага коллективизацияның айтырыы кыска үениң дургузунда чедиишкинниг шиитпирлеттинген.

Д. ХАДАХАНЗ.

НИИТИНИҢ КОРУМ-ЧУРУМУНУҢ КАМГАЛАЛЫНДА

ДРУЖИННИКТЕРНИҢ АЧЫЗЫНДА

Эрткен чылдың ноябрь, декабрь айларында Бай-Тайга районнуң Тээли суурга арай дүвүреңниг чугаа-соот бо-ла дыңналы бээр апарган. Кежээки үелерде, ылаңгыя орайтай бергенде садыг, магазиннерге чораан чанып орган кижилерниң садып алган чүүлдерин, караңгыны ажыглап алгаш, кудумчуга хунаап аппаар, харын-даа ыдыг, шөлээн черлерге болза, бижек көргүзүп, коргудуп тургаш, карманнарын үжеп, акша-төгерин хунаап алыр, оон дендээрге идик-хевин-даа уштуп аппаар кайы-чаңгыс кижилер тыпты берген. Мурнунда суурга чурум үрээшкиннери турза-даа, мындыг дерзии үүлгедиг турбаан. Ынчангаш ол багай үүлгедиглерге суурнуң чурттакчы чону килеңнеп, ол дүржок кижилерни тудуп, кеземче көргүзерин негей берген. Ынчангаш ол билдинмес үптекчилерни тып тудары-биле эрге-чагырга органнары болгаш улусчу дружиналар оперативтиг хемчеглерни ап эгелээн. Район төвүнүң бүдүрүлге, албан организация коллективтеринде дружинниктер дежурныйлап, рейдилерни организастап турган.

Эрткен чылдың декабрь 12-де райкүүскомнуң дружинниктери рейд-дежурныйлаашкынче үнер апарган. Ук рейдини баштаары райкүүском чанында күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазы Киров Хомушкуга даашкан. Рейд-дежурныйлаашкынны канчаар чорударын, билдинмес үптекчилерни кандыг арга-биле тудуп алырын дежурныйлаашкынче үнүп турган дружинниктер сүмелешкеш, бир-ле кажар арганы ажыглаар деп дугурушканнар.

Дружинниктерниң ол кежээки командири Киров Хунажыкович Хомушку дежурныйлаашкынче үнер ооруп тус-тус участоктарга хуваагаш, болу кол черлерже баар деп шиитпирлеп алган. Ынчалза-даа бир эвес апаа-ла дежурный боор, ажыы-биле чоруур болза, кажар үүлгедикчилер, ол ышкаш өске-даа корум-чурум үрекчилери оон чайлаарын бодаар дээрзин командир болгаш ооң өөрү билип турган. Ооң аңгыда спорттуң национал хевирлеринге спорт мастери, хоочун мөге Хомушку Кировту танывас, ооң мөге-шыырак холдарының дыңзызын, корум-чурум сагылгазы дээш чүткүлдүүн билбес кижи Бай-Тайгада ховар болгай.

Харын моон ужурунда Хомушку болгаш ооң кады дежурныйлаар өөрү кажар арганы ажыглап, шенеп көөр деп дугурушканнар. Ынчангаш хоочун мөге дежурныйлаан дружинник эвес, а анаа-ла суурда чорук кылып чоруур кижи кылдыр көстүрүн оралдашкан. Ол суурнуң шала караңгы, кыдыг кудумчуларында үптекчилерге болгаш хулиганнарга эптиг болгу дег черлеринге базып чорупп турган.

Кежээкиниң 8 шак чартык чедип турда, суурнуң Гагарин кудумчузунга чорда, ында 41 дугаарлыг бичии куу бажыңдан ийи кижи үнүп келген. Олар бир кезек ыңай-бээр көрүп тура, Хомушкуну эскерип каап, ону доктаадыры-биле кый деп эгелээннер.

— Ээй, ашак! Кай баарың ол, бээр келем чугаалажыылы. Ээй ашак, аңаа турам!—дижип чоруй, ооң соонче углапкаш, далашканындан чүгүржү аарак чоруң органнар. Дружинник оларның кыйгызын дыңнаваан чүве дег, улам-на ыңайлап, караңгы булунче кылаштавышаан, «демги билдинмес үптекчилер бо-дур, боларны өөрүмге чедир канчап алаактырып чедирер чоор» деп бодап чораан.

Хомушкунуң бар чораан уундан бир кижи олче уткуштур чорупп орган. Ол кижи дежурныйның чаны-биле эрткен соонда, ону сурупп чораан ийи кижиге уткужа берген. Олар уткуй келген кижиде-ле барганнар. Акша бээрин негээн чоргаар үнер дыңналган. Ам-па дружинник үптекчилер бо-дур дээрзин ылап бүзүрээш, караңгы черже ажытталып алгаш, ол кижилерни топтап көрүп, таныш база аажы-чаңын хайгаарап турган. Уткуй барган кижи хамааты Олег Төмүр-Маадырович Салчак-тыр, а олче шоглай берген үптекчилер Кара-оол биле Алдын-оол-дур дээрзин ылаптыг танаан.

Үптекчилерниң: — Биске акшадан бер!—дээн турамык үнү, а Салчактың:—Акша чок кижи мен—дээн хорткан үнү тода дыңналган. Кара-оол тургаш:— Мегелеве! Канчап акша чок чоруур кижи сен! Ынчаарга карманнарын дораан көргүс, оон башка сени канчаптар эвес мен!— дээн соонда, ооң чолдак тонунуң хоюзундан ушта тыртып келген улуг бижээ сайгылгаан хереликче артында кылаш кылынган. Аңгадап калган Салчактың карманнарын Алдын-оол үжеп эгелээн...

Болуушкунну хайгаарап турган дружинник, чүвениң байдалы нарыыдап орар бооорга, херек болуп турган черге маң-биле хелертеп келгеш, холунда бижектиг Кара-оолду үстүрерге, ол барып ушкан болгаш оон холунда бижээ орукче ыралдыр чаштай берген. Алдын-оол хойган койгун дег, каракулак чок салып ыңай болган. Ниитиниң корум-чурумунуң шынчы камгалакчызы Киров Хунажыкович бажы эъттенип бар чораан үптекчилерниң бирээзин ынчаар эрес, тывыңгыр туткаш, милицияга эккеп дужаап берген. Сүлчээлежикчилерниң бирээзин туттурганда, ооң эжи кай баар ийик, даартазында милиция ажылдакчыларынга ол туттурган.

Амгы бо магалыг үеде анаа чораан кижилер үптеп чоруур, арын-нүүр чок кижилер кымнарыл ол? Кара-оол Эрензенович Доңгак дээрзи 24 харлыг, өгбүлелиг. Мооң мурнунда оор болгаш хулиган херектер дээш ийи удаа шииттирип чораан. Сөөлгү үеде доктаамал ажыл чок. Ону Ак-Довуракче ажылдадып чорудуптарга, оон дезип келген. Алдын-оол Көк-оолович Иргит дээрзи 23 харлыг, мурнунда күрүне өнчүзү оорлааш шииттирип чораан. Сөөлгү үеде кандыг-даа ажыл кылбаан. Барыын-Хемчик дезисхээрп, Кара-Хөл ынчаар улачу чорупп турган. Мындыг ёражок үптекчилерниң «аяа черле» долар ужурлуг. Бо ийи үптекчиге удур херек көдүргеш, оларның байысаалгазын чорудул турар болгаш олар суд мурнунга туруп, үүлгедиин харыылаар апаарлар.

Корум-чурум үрээшкиннеринге удур мындыг оперативтиг хемчеглерни алырга чогуур түңнелди бээрин үстүнде чижек көргүзүп турар-дыр. Ынчангаш бистиң милиция органнары болгаш дружинниктеривис улам эрес ажылдаарын күзээр бис.

С. КАРБААР-КАРА.

Эрзинниң район эмнелгезинде эки турачы улусчу дружинниктер Эрзин суурга ниитиниң корум-чурумун камгалаарынга идепкейлиг киржип турар. Ында дружинниктер 30 кижи. Олар ай бүрүзүнүң 12-де, 27-де ийи удаа дежурныйлаашкынче үнүп турар. Дружинниктерни ийи бөлүкке чарган болгаш олар боттары командирлерлиг.

ЧУРУКТА: Эрзин район эмнелгезиниң бөлүк дружинниктери дежурныйлаашкынче үнер мурнунда сүмележип турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

БАЙДАЛ ЭКИЖЭЭН

Улуг-Хем районнуң Чаа-Хөл кожээ Советтиниң төвү Чаа-Хөл суурнуң чурттакчы чону хөй. Мурнунда чылдарда, 2—3 чыл бурунгаар, маңаа хөй-ниитиниң корум-чуруму багай турган. Сөөлгү үеде хулиганнаар, арага-дарыга хандыыр, ажыл шагы үзер чоруктар көскүзү-биле кызырылган.

Маңаа ында Яков Түлүшке удурткан улусчу дружина штавының эки ажылы улуг салдарлыг болганын демдеглеп болур. Хөй-ниити, албан организация черлериниң коллективтерин график ёзугаар хүн бүрү дежурныйлаашкынче штаб хаара тудкан. Ол ышкаш оперативтиг бөлүктерни түргүскен. Дружина штавының ажылын партия организациязы, кожээ Советтиң күүскому база эки удуртуп турар апарганы идден. Дежурныйлаан дружинниктерни транспорт-биле эмнелгелер, рабкооп баштаар чери база совхоз эки хандырып турар.

М. ЧАПЧЫН.

Семинар-хурал

Республиканың районнарында база хоорайларында эки турачы улусчу дружина штабтарының начальниктериниң, назы четпээннер херээниң талазы-биле комиссияларының даргаларының, харыысалгалыг секретарьларының, арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисел чорудар комиссияларның даргаларының семинар-хуралы дүүн Кызылда эгелээн. Ону Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели эрттирип турар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында назы четпээннер херээниң талазы-биле комиссияның 1975 чылда ажылының түңнелдериниң база моон соңгаарты сорулгаларының дугайында республиканың иштики херектер министриниң оралакчызы П. П. Селиваноттуң болгаш өскелериниң-даа илеткелдерин аңаа дыңнаан.

ЭКИ САЛДАР ЧЕДИРГЕН

Кандыг-даа коллективте эш-хуузунуң суду, бир эвес ооң ажыл-чорудулгазын шын организастаар болза, кижизидикчи улуг салдарлыг. Шынап-да корум-чурум үреп, чазыг кылынкан кижиниң бодунуң кады ажылдап турар өөрү ооң кылынкан частырыының ужур-чөвүн тодарадып, ону шүгүмчүлеп, угаадып сургаан турда, ооң ужур-утказын үнелевейн баар кижилер ховар. Ынчангаш эш-хуузунуң суду, ажылчы чоннарының бот ажыл-чорудулгалыг хөй-ниити организациязы болбушаан, кижилерни эдип-чазап алырының, кижизидериниң база бир чугула хевири болуп турар.

Маңаа Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозта эш-хуузунуң суду канчаар ажылдап келгенин бижип, эш-хуузунуң «Сүт-Хөл» совхозта мыкиржилге-биле ажылдап турар эш-өөр-биле дуржулга солчуксадым. Бистиң коллективтиң эш-хуузунуң судунуң отчеттуг болгаш соңгулдалыг хуралы чоокта чаа болуп эрткен. Ооң чыл дургузунда чорудуп келген ажылын ол хуралга киришкен чурттакчы чон чүгээр деп демдеглээнин баш удур чугаалап каайн.

Совхоз төвүнде эш-хуузунуң судунуң эрткен чылдагы отчет бергенин ажылчы чонунуң хуралындан ооң чаа составынга беш кижини соңгаан чүве. Судтуң составынга совхоз бүдүрүлгезиниң аңгы-аңгы адырларындан боттарының хүлээнген ажыл-херээнге кызымак, корум-чуруму быжыг, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг кижилерни чон соңгаан. Отчёт кылып турар үезиниң иштинде эш-хуузунуң суду 11 ажык судтарны кылып, аңаа 29 кижилерге хамаарышкан янзы-бүрү хомудалдарны көрүп, чогуур хемчеглерни алган.

Эш-хуузунуң судунга хөй-ниити организацияларындан, албан черлеринден болгаш тус-тус кижилерден кирип турар хомудаалдар хөй хевирлиг. Оларның элээн хөйү арагалаашкынга, ажыл шагы үзер чоруктарга, хөй-ниитиниң корум-чурумун хажыткаңнарга хамааржып турар. Ол ышкаш ниитиниң өнчүзүн кадагалаарынга ээ-харыысалга чок, аар-саар чүвелер оорлап чажырар кижилер дугайында хомудалдар база кирип тургулаан. Ол херектерни саадатпайн, ылаптыг тодараткаш, буруулуг кижилерге чогуур хемчеглерни онаагаш соонда, ол кижилер эттинип, ажыл-агыйның кайы-бир участогунда байдал экижир таварылгалар хөй болган.

Маңаа чаңгыс чижекти көргүзерге-ле эш-хуузунуң судунуң буруулугларга удур алган хемчеглери бүдүрүлгеге канчаг салдарлыг болганы билдине бээр. Совхозтуң машина-трактор мастерскаязынга болгаш автопаркка арагалаар, ажыл шагы үзер, аар-саар үүрмек чүвелер керек ажыттаар кижилер турган. Ол черлерниң кирген хомудалдарын ёзугаар ындыг кижилерниң чамдыктарын эш-хуузунуң судунга көрүп, чогуур хемчеглерни онааган. Ооң сөөлүнде мастерскаяга болгаш автопаркта арагалаар, чүве керек ажыттаар чорук читкен.

Совхоз төвүнде эш-хуузунуң судунга машина-трактор мастерскаязы, автопарк, столяр цеги, нефтебааза болгаш контора—мындыг беш аңгы участок хамааржып турар. Мооң ужурунда коллективтерге барып, беседалар кылыры, корум-чуруму кошкак кижилер-биле чугаалажыры эки түңнелдиг бээр. Эрткен үениң иштинде бис коллективтерге барып, корум-чурум талазы-биле адыгга хомудал кирген кижилер-биле 6 беседаларны кылган бис.

Бо таварылгада чиик херектиг кижилер-биле чугаалашкаш, оларның үүлгединиин ужурун тодарадып ап турар. Бир эвес буруулуг кижи бодунуң чазыын миннип, моон соңгаар ындыг чүүлдү кылбазын аазаар болза, эш-хуузунуң судунуң кежигүннери боттары чыылгаш, ол айтырыгны шиитпирлээш, тускай дептерге демдеглеп, сургаалдар-биле кызыгаарлаттынар. Бир эвес ол кижи мурнунда частырыын катаптавайн эттинип алыр болза, ооң биле база катап чугаалашкаш, учёттан үндүрер, а бир эвес корум-чуруму эдип албас болза, ооң херээ эш-хуузунуң судунга хөй-ниитиниң киржилгези-биле көөр апаар.

Коллективтиң мурнунга буруузун миннип, эш-хуузунуң судунга хемчег алдырган кижилерни суд соонда хайгаарап, оларга эттинип алырынга деткимче, дуза көргүзери эргежок чугула. Арагаже хандыкшааш, ниитиниң корум-чурумун үрээн, ажыл шагы үскен дөрт кижи торгаттырган, элээн каш кижи өске хевирниң хемчеглеринге онаашкан. Оларның аажы-чаңын, ажылдап турарын хөй-ниити организациялары болгаш эш-хуузунуң судду хайгааралга ап, оларга дузалап келгениниң түңнелинде мурнунда частырыг кылып чораан ол эштерниң эң хөйү эттинген болгаш боттарының онаашкан ажылынга ээ-харыысалгалыг, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг кижилер апарганы ылча өөрүнчүг.

Чазыг кылып, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрептер кижилерниң аразында аныяк ажылчыннар база бар. Оларның дугайында кирген хомудалдарны эш-хуузунуң судунга сайгарып көргеш, чогуур хемчээн албышаан, ол аныяк кижилерни дагдыныкчыларга бижиглээры оларны эде кижизидеринге улуг рольду ойнап турарын практикавыстан көрдүвүс. Ынчалза-даа дагдыныкчыга аныяк кижини быжыглап каап, ооң биле кызыгаарлаттынмайн, ол аныяк кижи-биле, ооң дагдыныкчызы-биле чугаалажып, дуза чедирип, хайгааралга ап турар.

Совхозта эш-хуузунуң суду чүгле бодунуң составының күжү-биле ажылдап турар эвес-ле болгай. Маңаа партия комитединиң бюрозунуң, кожээ Совет күүскомунуң, профэвилел ажылчын комитединиң удуртулгазы, дузазы улуг ужур-дузалыг болган. Эш-хуузунуң судунуң ажылының дугайын партбюрону, күүскомнуң, месткомнуң хуралдарынга чугаалажып, чедер-четпестерин айтып келген. Ажылчы чоннарның хуралдарынга ооң отчеттарын дыңнап турар. Ол ышкаш хөй-ниитиниң өске-даа организациялары-биле харылзаалыг ажылдап, лекция, беседаларны кады чорудуп турар бис. Ылангыя «Крокодил», «Комсомолчу прожектор» дээн чергелиг шүгүмчүлелдиг хана солуннары эш-хуузунуң судунуң ажылынга улуг дузалыг болуп турар.

Эш-хуузунуң судунуң ажылында чамдык эки чүүлдер-биле чергелештир четпестер бар дээрзин чурттакчы чоннуң чоокта болуп эрткен хуралынга база демдеглээн. Кол чүүл болза судтуң ажылының дээштиин болгаш кижизидикчи ролюн улам бедидери, арагачыларга, корум-чурум үрекчилеринге удур демиселди күштелдирери болур дээрзин санал берген эштер айтып турганнар. Ол-ла хуралга эш-хуузунуң судунуң чаа составынга беш кижини соңгаан. Олар бүдүрүлгениң янзы-бүрү адырларында ажылдап турар мурнакчы кижилер болуп турар.

Б. САТ,
эш-хуу судунуң кежигүнү.
Кандакчы.

Солун чүүлдер

ЛЕНИНГРАДТЫҢ КАМГАЛАЛДЫГ АРГА-АРЫГЛАРЫНДА

Варшавадан Ленинградче элээн хөй койгуннар самолётка «олуруп» ужудуп келгеннер. Польшадан келген ол баалыктаарлар ам ол хевээр Ленинградтың турум «чурттакчылары» — койгуннарның база бир хевириниң чаа салгакчыларының уксаазының баштайгылары болур. Оларның чурттаар суурунче аңчыларның баарын шуут хорупкаан. Курголовский чартык ортулук. Ында 35 муң гектар хемчээлдиг делгем арга ам камгалалдыг чер апарган. Ол камгалалдыг аргада селип каан койгуннар, сыын-мыйгак, буур-буланнар болгаш адыглар-даа онза таарымчалыг чурттап турарлар.

Ленинград облазында шупту 10 хире аңнар болгаш куштар ораны — камгалалдыг аргалар бар. Оларның ниити шөлү 400 муң гектар чедип турар.

Ленинградтың чөөн талазында чүгле адыгларга таарыштыр кылган «Курорт» аттыг камгалалдыг арга база бар.

Карел мойналында туруп турар сарыг кундустарга таарыштыр кылган тускай аргада ол чараш болгаш үнелиг дириг амытаннарның саны ам 7000 чедип турар. 1952 чылга чедир аңаа чаңгыс-даа кундус чок турганын айтыры чугула. Фин мугулдурунуң эриктерин дургаар Ленинградтың мурнуу-чөөн талазында 40 ажыг километрде шөйлүп чорткан куулар дурлаа кылдыр дериттинген чараш чер кижилерни сонуургадып турар. Удаавас кара эндестралар чурттаар арганы база дерип кылыры көрдүнүп турар.

Чоокку үеде Варшавадан келген койгуннарның соондан Европаның ивилери Ленинград аргаларының турум «чурттакчылары» болурунга белеткеп турар. Олар Карел мойналынында туруп турар шокар ивилерниң чанынга барып турумчуурлар.

Ч. БУЛУТЕВ.
(СЭТА-ның корр.).

670 ХАРЛААН ШИВИ

Румынияда Молдовенко хоорайның чоргаарлы чурттуң ыяш болбаазырадыр ховар дээн музейи бар. Ыяш болбаазырадыр ол музейниң экспонаттарын көрүп тургаш янзы-бүрү ыяштарның шаг-шаандан бээр бистиң бо хүннеривиске чедир өзүп, сайзырап, болбаазырап келгенин тодарадырының уран аргаларын билип ап болур.

Ол музейге келген кижилерниң онза сонуургалын Дорна деп даг хемиңиң үнүндан эккелген кончуг улуг хемчээлдиг шивиниң эртуузундан чара кескени хайныктырыг турар. Ол шивиниң дөлгандыр диаметри 1 метр 50 см, бедии 50 метр хемчээлдиг болгаш 670 харлаан болган.

(СЭТА).

ХОВАР ТАВАРЫЛГА

250 миллион чыл бурунгаар хемнер астарынга болгаш далайның сыык черлеринге чорупп турган, ам дашталы берген 300 хире балык Литва ССР-ниң Цесис деп хоорайының чоогундо даглар аразы черден тывылган. Ону Бүгү-Эвилелдиң далай геологиязының болгаш геофизиканың эртем-шинчилел институдунуң палентология (дириг амытаннарның артыышкыннарын шинчилээр эртем) экспедициязы чер казып, шинчилел ажылын чорудуп тургаш тыпкан.

Миллион-миллион чылдар иштинде сериин чер иштинге чыткаш, даш кылдыр шилчий берген ол балыктар онзагай болгаш ховар таварылга-дыр. Ол балыктарның дыышы болгаш кадыы сай даштарындан бичии-даа дудак чок боор турар.

Ол балыктар удавас Риганың музейинге болур делгелгеге салдынар.

С. ШПУГЕН.
(СЭТА-ның корр.).

СЕРЕМЧИДЕ ХОРАМЧА ЧОК

Даштыкы агаарның температуразы чавызаан тудум газ хандырылгазы баксыраар. Газ херекселдерин ажыглаарда кончуг оваарымчалыг болур херек, кажан агаар 30 градустан куду турда, газ бериишкини соксап болур.

Ындыг таварылгаларда газ плиталарын ажыглаарда серемчилелдиг болуру чугула. Чүл дээрге, базымышкын кудулап турда, газтың чалбыышы өже бээр, а газ аргыжып турар болганда, ол от катап өскүп үргаш өрээл иштин дола бээр. Кажан газты катап кыпсыр дээш от шап турар өйде частыышкын-даа боор болур. Ынчангаш кыпсып каан газты үр үеде хайгаарал чок каап болбазының чылдагааны ында.

САКТЫП АЛЫҢАР! Хып турган газтың чалбыышы өжүп азы газ дамчыдылгазы соксай берген таварылгада плитаның краның хаггаш, өрээл иштин агаарладыры чугула.

Сут чылдар газ херекселин ажыткан болгаш хагган соолунде катап-катап 3—5 минута болгаш хынаңар.

Соок үелерде хоолайны изидери-биле сүт чылдыкчызын 15—20 минута ажылдадыңар.

Складка чыткан газтыг баллоннарны кыжын хынаары берге. Ынчангаш газы үнүп турар баллоннарны слесарь бажыңнарга аппарып салыптып болур, ол эрии ээзи шаанда газтың бары-чогу хынаттынмас болгай.

Ынчангаш газтыг баллон эккелгенде, ол чылыг черге тургаш эрий берген соонда савандан ээзилдиргеш, ооң аксын, тиглерин чаап көрүңер. Бир эвес, хөй үнүп турары илдең апаар болза, 04 телефонче долгааш, дыңналдыңар. Оон дуза келирин манап турар үелерде өрээл иштин агаарладыры чугула.

Айыыл-халап болдурбазы-биле холда шаккан оттут турган газты ажытпаңар. Газ кырынга кургаткан идик-хеп аймаа аспаңар. Кыпсып каан газты хайгаарал чок каап, өрээлди газ-биле чылыдар чорукту болдурбаңар.

В. ГАРМАШОВА.
«Тыва газ» эргелелиниң техниктиг кабинет эргелекчизи.

СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ

ЗОНА МАРГЫЛДААЗЫНГА КИРЖИР

Хостут хурешке элээди оолдарның Сибирь зоназының маргылдаазы январының 22—24 хүннеринде Иркутск хоорайга болур. Ол улуг маргылдаага бистиң республиканың сес аныяк мөгези баар.

1957—1958 чылдарда төрүттүнген оолдарның ол солун хурежинге Сибирьниң эң шыырак мөгелери киржири чугаажок. Бистиң спортчуларывыстан Кызылдың № 4 профессионал-техниктиг училищезиниң сургуулу Александр Доржу, хоорайның «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң мөгелери Сергей Биче-оол, Комбу-Мөңгүш олар үс маргылдаага киржир.

В. БИЧЕ-ООЛ,
команданың удуртукчузу.

ОЛИМПИЙЖИ ИДЕГЕЛДИҢ ХААК ОРУУ

БАКУРИАНИ. (СЭТА-ның тускай корреспондентилери Я. Горелов, Ю. Хромов). ССРЭ-ниң кубогу дээш кышкы олимпий оюннарының бүдүүзүнде Бакурианиниң хаак оруунда эртип турар сөөлгү маргылдаага Ижевскиден келген бажы Галина Кулакова база бир тиилелгени чедип алган. Олимпий оюннарынга киржир бистиң эң-не идегелдиг кижизис 5 километрни 16 минута 42,2 секундада эрткен.

Коми АССР-ниң найысылалы —Сыктывкарның төлээзи Раиса Сметанина ийиги, Киров чурттуг аныяк хаакчы Людмила Баранова үшкү, Любовь Мухачева (Апатиттер) дөртку черни ээлээн.

Кулакова, Сметанина, Баранова, Амосова олимпиадага киржир херээженнер командазының кол хаакчылары. Олар Инсбрукка баргаш, белен эвес сорулганы шиитпирлээр.

ССРЭ-ниң херээженнерниң шилиндек командазының улуг тренери Виктор Иванов СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан — Хаакчылар амгы үеде тергиин белеткенген. Бакурианиниң хаак оруун тергиин эки белетхээн, ылаңгыя беш километрниң оруу онзагай-дыр.

Биатлоннуң бирги хевири—20 километрге маңнаарынга Новосибирск чурттуг Александр Тихонов шылгараан. Ооң үези 1 шак 15,4 минута. Олимпий сезонунда делегейниң экс-чемпионунуң түңнелдери чаңгыс аай эки болуп турары өөрүнчүг.

Ийиги, үшкү черлерни ооң ССРЭ-ниң шилиндек командазында эштери Ижевскиден Александр Ушаков, Горькийден Николай Круглов алган.

70 метрлиг трамплинниң шуразарынга чурттуң шилиндек командазынга чаа кирген, Ленинград чурттуг 19 харлыг Сергей Сайчик ат-алдарлыг спортчуларны ашкан.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 23-ТЕ

МОСКВАДАН

8.40—«Совет музыканың шилиндек чогаалдары». Р. Шедрин. Өңнүг.
9.40—«Чалыыларның адрестери». Өңнүг.
10.25—Даштыкы эстрада артистериниң концерти. Өңнүг.
11.00—Медээлер.
11.10—«Ыры, романс, вальс». Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус улустуң хөгжүм херекселдериниң концерти. Солист — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Р. Бобрикова. Дирижеру — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Некрасов.
11.40—Киножурнал.
11.50—«Хаан болгаш дыяа». Өңнүг мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

12.05—«Тайганың чугаазы». Телефильм.
12.35—«Мен он тос харлыг турдум». Уран-чечен фильм.
14.35—«Чүгүүр ырлар». Фильм-концерт.
15.35—Фильмнерни — уругларга «Пага болгаш эдельвейс чечек».

МОСКВАДАН

16.05—«Экранда — Чарли Чаплинниң ойнаан турары кинолар».
16.45—Даштыкы эстрада артистериниң концерти. Өңнүг.
17.20—Киножурнал.
17.30—«Үе». Информастыг программа.
18.00—Хоккейге эш-хуузунуң делегей ужуражыышкыны. Финляндия биле ССРЭ-ниң шилиндек командаларының оюну. Хельсинкиден дамчыдылга.
20.00—Медээлер.
20.15—«Чалыыларның адрестери». Өңнүг.
21.00—Экранда—«Чарли Чаплинниң ойнаан турары кинолар».

КЫЗЫЛДАН

21.45—Телемедээлер.
21.55—«Неделяда болуушкуннарның тайылбыры». Дамчыдылга.
22.10—«Тываның неделязы». Информастыг программа.
22.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

22.30—«Партияның пландары—чоннуң пландары».
22.45—Т. Лаперашвили ырлаар. Өңнүг.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

АГААР

Бөгүн республикага болгаш Кызылга эдир бужуттаар, хар чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы даглыг черлерге 21-26, өскелеринге 30-35, Кызылга 32-34 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ЯНВАРЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Амрапали» (2 сериялыг) 9.50, 12.30, 15.10, 17.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эргим оол» 9.30, 11.10, 12.50, 14.30, 16.10, «Хубаль майор» (2 сериялыг) 17.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Автомобиль, скрипка болгаш Клякса ыт» 10.00, 15.00, «Ромео биле Джульетта» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оолдарның кузел-бодалы» 15.00, «Мөгениң дени» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарьның 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кожээ ажылдыы килдизиниң 21-47, хлеттуур килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуу килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 15498. ЧАГЫГ № 56.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00412.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 19 (10004) | 1976 чылдың январь 24, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

Социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни чедип алган ажылчыннарны, колхозчуларны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны болгаш албан-хаакчыларны шаңнаары-биле «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп ниити-эвилелдиң чаңгыс хевирлиг демдээн доктаадып тургузар.

(СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалындан).

Л. И. Брежнев, А. А. Громыко оларның Г. Киссинджер-биле беседалары

Январь 22-де Кремльге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев биле СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң АБШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджер-биле чугаалажыышкыны үргүлчүлээн.

Стратегтиг чепсекти кызыгаарлаар дугайында чаа дугуржулганы ажылдап кылыры-биле холбашкан айтырыгларны ыяк чугаалажып көөрүнче олар кол кичээнгейни салганнар.

(СЭТА).

ХУРАГАННАРНЫ БҮРҮН АЛЫР

Тываның хойжуларында эң-не чымыштыг болгаш харысалгалыг үе—хой оолдаашкыны эгелээн. Ону канчаар эрттиреринден оңгу беш чылдың болгаш бо чылдың планныг онаалдаларының күүселдези улуу-биле хамааржыр. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелинге хей-аът киирген хойжулар немелде хүлээлгелерни ап, социалистиг чарышты калбартып, күженишкинниг ажылдап турарлар.

Республикада 577.765 баш кыс шээр мал бар. Оларның чүс баш бүрүзүнге онааштыр 85 чаш төлдү алыры социалистиг хүлээлгеде көрдүнген. Чер-черде партия организациялары болгаш партбөлүктер ол хүлээлгени күүседиринче бүгү күштү мөөңнеп турар. Кажааларны чылыглаар, сакманщиктерни четчелээр, чаш малга бээр чемнин кадагалалын шыңгырадыр, малчыннарның хандырылгазын экижидер болгаш өске-даа хемчеглерни ап чорудуп турар.

Бо хүннерде төрээн хойнуң саны бежен муң чоокшулай берген. Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның төрүүр хоюнуң чээрби ажыг хуузу хураганнапкан. Ылаңгыя Улуг-Хемниң ажыл-агыйларында эрткен чылдың бо үезинде турганындан хөй хой төрээн. Республикада төрээн хойнуң саны 1975 чылдагызындан элээн ажып турар. Мындыг байдал Кызыл, Эрзин районнарда кескү. Колхозтарның болгаш совхозтарның хойну эрте хураганнадып турар апарганының бадыткалы ол.

Чаш хураганнарда хорамча амдызында барык-ла чок. Чөөн-Хемчик районнуң хураганнарының саны төрээн хойнуундан көвүдеп турар, а өске районнарда төрээн хой-даа, алдынган хураган-даа нургулайында деңн. Тандының «Революцияның чалбыыжы» совхозта, Эрзинде «Чаа орук» колхозтуң № 1 бригадазында, «Алдан-Маадыр» совхозтуң төп салбырында хой оолдаашкыны элээн чогумчалыг. Ынчалза-даа ындыг черлер республикада хөй эвес. Чамдык ажыл-агыйлар бо харысалгалыг сезонга сула белеткенген. Кажаалары соок, иштн өл, печказы ышталыр, ногаан сиген болгаш чарба белеткеп албаан кыштаглар бо-ла таваржыр.

Барыын-Хемчикте «Шекпээр» совхозтуң Хөнделең салбырында мал чеми чедиртинмээн, дус дужүртүнмээн болгаш одаар ыяжы чок коданнар эвээш эвес. Ында малчыннарда сакманщиктер чедишпес, фонарь, кывар-суг болгаш тускай хеп чок. Автолавка келбестээн. Салбырның чаңгыс автомашиназы үрелип калган. А «Тес-Хем» совхозтуң кыштагларының хой оолдаашкынынга белеткели база багай. Сарыг-Сигенде хураган кажаазының көржениында печка-биле деңнежи берген. Республиканың дыка хөй ажыл-агыйларында төрүүр хойнуң болгаш чаш хураганның суг-биле хандырылгазы четпес, чамдык малчыннар хар эргизип суггарып турар. Бачым иште малчыннарже кичээнгей кошкак, аъш-чем, шай, таакпы чергелиг барааннар чедирери ховар. Мал болгаш кижи эмчилери, тускай эртемниглер оларга ховар чедип турар.

Эрткен чылын кыштаглаашкынга белеткелдиң кошкаандан тарып боозадылганы эки организаставаанындан, хой оолдаашкынының үезинде ажылды четпес башкарганындан болгаш мал чемин эвээш белеткээнинден төрүүр дөрт хойнуң бирээзинин-не хураганын дорук-туруп ап шыдаваан бис. Бо чылын ол таварылганы катаптавас сорулга-биле чер-черде партия органнары хөй-нииги организацияларынга удуртулганы күштелдирер, ажыл-агыйлар удуртукчуларының, тускай эртемниглерниң, хойжуларның болгаш сакманщиктерниң харысалгазын бедидер хемчеглерни алыр ужурлуг. Ылаңгыя масса-политиктиг ажылды күштелдирер.

Чаш малдың ажаалдазын күштелдирер херек. Ветеринар-профилактиктиг ажылды чорудары, дугаарлаары, «Тарып боозадылганың болгаш хой оолдаашкынының» дептерин үргүлчү долдурары болгаш учёт-отчётту шыңгырадыры чугула. Төрүүр хойга, хураганнарга болгаш оларның иелеринге чемни чогуур хемчээл (хүнде 1,5—1,8 чем единицазы) ёзугаар болбаазырадып (ылбырадып, чарбалап, чуданнап) бээри—хураганнарның дүрген доругарынга улуг дузалыг дээрзин уттуп болбас. Бо бүгүнү амыдыралга боттандырып турганш хураганнарны бүрүн алыры чугула.

ШЫНАРНЫҢ БЕШ ЧЫЛЫНДА ДЕЛГЕМ БАЗЫМНАР-БИЛЕ

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының 1976 чылда социалистиг хүлээлгелери

СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга болгаш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның үлетпүрнүң, тудугнуң, транспорттуң база көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында доктаалынга харыы кылдыр, СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур талазы-биле социалистиг чарышты улам калбартпышаан, Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары тоску беш чылдың доозукчу 1975 чылда планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир, республиканың улус ажыл-агыйын база культуразын хөгжүдер талазы-биле чамдык эки түңнелдерни чедип алган.

Үлетпүрнүң бүдүрүлге черлери 1975 чылдың улус ажыл-агый планын декабрь 24-ке чедир күүсеткен. Пландан ажыр 2,7 миллион рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрген. Тудуг организациялары тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлин 8,3 хуу улгаттырган. Автотранспорттуң, коммунал-амыдырал хандырылгазының, харылзааның бүдүрүлгелериниң, садыгның болгаш пиитиниң чемневилгезиниң база өске-даа чамдык адырларның ажылдакчылары планнарны база күүсеткен.

Көдээ ажыл-агыйның ажылдакчылары агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болза-даа, нииттиниң малының баш санының өзериин чедип алганнар. Дыка хөй колхозтар болгаш совхозтар мал ажылының продукцияларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планнарын күүсеткен.

Республиканың ажылчы чоннары 1975 чылдың түңнелдерин үндүрүп турган, планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринде бар четпестерни тодаргайы-биле көрүп турарлар. Продукцияның шынарын экижидер, бот-үнезин чиигедир болгаш бүдүрүп үндүрерин көвүдедир талазы-биле аргалар болгаш курлавырларны ам-даа бүрүнү-биле ажыглавайн турар. Бүдүрүлге, организация болгаш ажыл-агый черлериниң чамдык коллективтери планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсетпес, бүдүрүлгениң кол фондуларын багай ажыглап, төлевилеттинген күчүлерни ажыглаар, ажылдың ээлчежир коэффициентизин улгаттырар, бүдүрүлгениң техника талазы-биле эде дериир, технологияны сайзыраңгайжыдар, ажылды механизастаар болгаш автоматчыдар, күш-ажыл, материалдыг болгаш сан-хөө курлавырларын камныг ажыглаар, ажыл шагының чидирини кызырар, социалистиг өнчү-хөреңгини камгалаар талазы-биле хемчеглерни чедир албайн турар. Чамдык колхозтарда болгаш совхозтарда малдың баш саны болгаш продуктулуг чоруу оожум улгадып турар, мал хөйү-биле чудап өлүр, чер ажылының культуразы кудуу, мелиорация ажылдарын багай ажыглап турар чоруктар бар.

* * *

Партияның Төп Комитединиң декабрь (1975 ч.) Пленумунуң айтыышкыннарынга, партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелге, «Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш, 1976 чылдың улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседири дээш, Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга дүүштүр республиканың ажылчы чоннары болза 1976 чылда социалистиг чарыштың кол угланыышкыннары ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын болгаш шынарын бедидери, эртем-техниктиг депшилгени улам ыңай дүргедедиринге үндезилээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрери, камналга чурумун күштелдирери болгаш бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның бот-үнезин чиигедири, эъттиң, сүттүң, дүктүң, ногааларның, картофельдиң болгаш мал база чер ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин бүгү хемчеглер-биле көвүдедири, тудугнуң хуусааларын кызырары болгаш бот-үнезин чиигедири планнарны чуга чокка долдур болгаш ажыр күүседири дээш демисел бөлүр деп республиканың ажылчы чоннары санавышаан, оңгу беш чылдың баштайгы чылында дараазында социалистиг хүлээлгелерни ап тур:

ҮЛЕТПҮР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Үлетпүр продукциязын кылып үндүрер болгаш сайгарарының күрүне планын хуусаадан эрте. декабрь 28-ке чедир күүседир. Үлетпүрнүң бүдүрүп үндүрер чүүлдериниң хемчээлин 1,5 хуу улгаттырар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга удур 2.0 хуу бедидер. Пландан ажыр 1,9 миллион рубльден эвээш эвес продукцияны бүдүрер болгаш сайгарар, оон иштинде: 2,1 миллион киловатт-шак электри энергиязы, 7 муң тонна даг-дүгү, 40 муң тонна хөмүр-даш, 1,5 муң кубометр дилген материалдар, 3,6 муң кубометр тудуг ыяжы, 733 дөрбелчин метр чаганыгга кылыглары, 755 кубометр эптээр демир-бетон, 500 тонна чугай, 150 тонна хлеб-булка кылыглары, 3 муң эжеш хөм идик, 40 муң рубльдиң дааранныг кылыглары.

Бүгү продукцияның немелде өзүлдезиниң 80 хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күсели-биле чедип алыр. Барааныыг продукцияның бот-үнезин 0,35 хуу чиигедир болгаш 200 муң рубльден эвээш эвес пландан ажыр арыг орулганы алыр.

Чаа техниканы болгаш мурнакчы технологияны, чаартыкчы саналдарны ажыглаарының күсели-биле 1,5 миллион рубльдиң камналга ажыын алыр. 1,7 миллион киловатт-шак электри энергиязын, 1,7 муң тонна хөмүр-дашты, 45 тонна кывар-чаар материалдарны камнап алыр.

Үш янзы хевирниң продукциязын белеткээш, Күрүнениң шынар демдээн тыпсыры-биле бадыладып киирер. Шынар экижидериниң ажылын эргелеп башкарар системаны комплекстиг ажыглаарының талазы-биле белеткел хемчеглерин бүдүрүлге черлеринге чорудар. Продукцияның чаа 36 хевирлерин бүдүрүп үндүрүп эгелээр. Чаа профессияларга 1600 кижини өөредир, 2400 ажылчыннарның мергежилин бедидер.

ТУДУГ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Капитал тудугнуң чыл планын керээ-биле ажылдаар арганы ёзугаар декабрь 29-ка чедир күүседир. Тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлин 1975 чылдыы-биле деңнээрге, оон 12,1 хуу улгаттырар болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинге удур 1 хуу улгаттырар.

Тудугнуң индустриализастаарының деңнелин 10 хуу бедидер.

Элегес-Аксында керамиктиг хана материалдарының заводун чылда 50 миллион чижек түүйбу бүдүрер күчүлүг кылдыр, «Тыва көдээ тудуг» трестиң керамзит-сай заводун, «Тудуг кезектери» комбинаттың ыяш болбаазырадыр заводун, Кызылдың алгы заводун чылда 140 муң эжеш кидис идик бүдүрер күчүлүг кылдыр, Хову-Аксы суурга 70 универсалдыг машиналыг даараныгга фабриказын, 57 километр автомобиль оруктарын, Кызыл—Шагаан-Арыгның радио дамчыдылга шугумун, бедик вольтулуг 195 километр электри дамчыдылгазының шугумун ажыглалга киирер.

Ниити шолу 122 муң дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын, оон иштинде 1200 дөрбелчин метрни пландан ажыр, Кызыл-Мажалыкка 640 өөреникчиге школаны, 5,6 муң баш мыйыстыг бода мал, 94,5 муң баш хой кирер кажааларны, оон иштинде 1,8 муң баш бода малга, 15 муң баш хойга кажааларны хуусаа бетинде тудар болгаш ажыглалга киирер.

Тудуг бүдүрүлгелериниң технологиязын сайзыраңгайжыдарының, ажылдарның шынарын бедидериниң, материал-техниктиг курлавырларны кадагалаарын болгаш ажыглалын экижидериниң күсели-биле тудугларның бот-үнезин 170 муң рубльге чиигедир, тудуг материалдарын 150 муң рубльге, оон иштинде туйбуну 250 муңну, цементини—250 тонналы, металлды—50 тонналы, дилиг материалдарын—360 кубометрни камнап алыр.

Ажылдарның 60-дан эвээш эвес хуузун аккордтуг болгаш аккорд-шаңналдыг ажыл төлевириниң системазы-биле күүседир, бригада бот-орулга-чарылгазынче 12 тудуг бригадаларын шилчидер. Чаа мергежилге 2000 кижини өөредир болгаш 1500 тудугжуларның мергежилин бедидер.

Чаа техниканы болгаш чаартыкчы саналдарны шиңгээдип ап турган, 300 муң рубльдиң экономиктиг ажыын алыр.

Объектилерниң 75 хуузун эвээш эвезин «эки» болгаш «кончуг эки» демдек-биле ажыглалга хүлээр.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Колхозтар болгаш совхозтарга 250 муң тонна тарааны, 18 муң тонна картофельди, 9 муң тонна ногааны, эъттиң (дириг деңзи-биле) 24 муң тоннаны, сүттү 28 муң тоннаны, дүктү 2150 тоннаны бүдүрер.

Көдээ ажыл-агыйның бүгү продуктуларын садып алырының күрүне планын декабрь 25-те күүседир болгаш күрүнеге: 55 муң тонна тарааны (пландан 5 муң тонна хөйнү), эъттиң—27,7 муң тоннаны (пландан 200 тонна хөйнү), сүттү — 25 муң тоннаны (пландан 2 муң тонна хөйнү), дүктү хүлээп алыр деңзизи-биле 2825 тоннаны (пландан 125 тонна хөйнү) садар.

Бирги чартык чылда күрүнеге 5480 тонна эъттиң, 9500 тонна сүттү болгаш 350 тонна дүктү садар.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле хүлээлгелерни күүседир дээш ортумаа-биле гектардан 10,2 центнер тарааны, 100 центнер картофельди, 120 центнер ногааны болгаш кукурузаның 160 центнер ногаан массазын алыр. Суггаттыг черлерге гектар бүрүзүнден дужутту тараа культураларының 13,5 центнер, ногааларның 130 центнер, картофельдиң 110 центнер чедирер.

Инек бүрүзүнден 1700 килограммдан эвээш эвес сүттү саап алыр, бир хойдан 2,2 килограмм дүктү кыргып алыр, төрүүр дагаа бүрүзүнден 185 чуурганы алыр.

Мыйыстыг бода малдың баш санының өзүлдезин 5,2 муң башка, азы 4,5 хуу, оон иштинде төрүүр инектерни—3,5 муң башка азы 8,2 хуу, хой болгаш өшкүнү 73 муң башка азы 6,3 хууга, хаванны — 3.000 башка азы 42 хуу, куштарны 14,8 муң башка азы 10 хуу немей өстүрерин хандырар.

Төрүүр 100 баш малдан 80-ден эвээш эвес бызааларны, 85-тен эвээш эвес хураганнарны болгаш анайларны, төрүүр 100 баш хаваннардан 1200 хаван оолдарын камгалап алыр. Хүлээп алыр пунктуларга дужаар малдарның ортумак деңзизин: мыйыстыг бода малдың—300 кг, хой болгаш өшкүнүң—40 кг. хаваннарның — 100 кг чедирер; «Скотопром» трестиң бүдүрүлгелери мыйыстыг бода малдың деңзизин 350 кг, хой болгаш өшкүнүң—42 кг, хаваннарның—110 килограмм чедирер.

(Уланчызы 3-кү арында).

ПАРТИЯНЫҢ XXV СЪЕЗДИЗИНГЕ УТКУШТУР ЧАРЫШТЫ УЛАМ КАЛБАРТЫР

СЭКП-ниң XXV съездизин чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш, бистиң республиканың улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларының ажылдакчылары 1976 чылда улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышче идепкейлиг кирипкен.

«Тыва тудуг» трестиң № 45 тудуг эргелелинде СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады Августа Ивановна Ельшованың удуртканы коммунистиг күш-ажылдың шеверлекчилер бригадазының кежигүннери 1976 чылда план ёзугаар 50 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары кылыр хүлээлгезин эде көрүп, чылдың төнчүзүнге чедир 57 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын чүгле «эки» демдекке кылыр деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Бригаданың кежигүннери амгы үеде бо чылдың март айының планынга кирипштир ажылдап эгелээн.

«1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң доктаалын ол бригаданың кежигүннери республика солуннарындан номчуп танышкаш, ол доктаалды изиг-биле деткип, аңаа харыы кылдыр моон соңгаар оон-даа артык бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хүлээнип турарлар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады А. Ельшованың бригадазының мурнакчылары (оң талазындан) И. Өпей-оол, Р. Хафизова, Т. Шымрап, В. Ооржак оларның доктаал-биле танышып турары.

СААЛДА ӨЗҮП ТУРАР

— СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш Дөргүн сүт-бараан фермазының ажылчыннары 1976 чылдың баштайгы хүннеринден бээр улам шалыпчы ажылдап турарлар. Саанчылар, инек кадарчылары сүт саалдазын кудулатпазы-биле ажаалла, чемгерилгениң мурнукузундан экижиткен — деп, ферманың партбөлүктүң удурукчузу, Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниң эдилекчизи Маадыр не Дүктүг Дөнен-оол-овна Ондар бисче чугаалады.

Чемгерилге эки болганындан ферманың сүт саалдазы өзүп турар. 180 ажыг инектен хүнде 1600 килограмм хире сүттү саап ап, оон 1400 килограммын күрүнеге садып турар. Сөөлгү медээ ёзугаар алырга, ферма 30 тонна сүттү күрүнеге саткан. Ол эрткен чылдың бо үезинден хөй.

Дөргүн фермазының саанчыларының аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Моңгуш Алдын-кыс чоруп, бызыгылаан он тос инээнден хүнде 200 килограмм сүттү саап ап турар. Ондар Дүктүг он сес инээнден 190 килограмм ажыг сүттү саап ап, ийиги черде чоруп орар.

Ондар Хоюга баштаткан инек кадарчылары кышкы үеде саалданы биче-даа кудулатпас дээш инектерниң ажаалда, чемгерилгезинче кичээнгейни салып турарлар.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында партия болгаш чазактың доктаалын коллектив кежигүннери таныжкаш, аңаа идепкейлиг киржип, 1976 чылдың планныг онаалдаларын күүседир дээш кызымак ажылдаарын хүлээнгеннер.

Т. ХЕРТЕК.

Чөөн-Хемчик район.
СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхоз.

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛЫНГА

«Тээли» совхозтуң Найырал салбыры оңгу беш чылдың баштайгы хову ажылынга мурнуку кайы-даа частан хынамчалыг белеткенип турар. Тараа культураларының үрезинин шуптү четчир: 300 тонна кызыл-тас, 170 тонна сула, 220 тонна арбай үш-үш удаа арыглаттынган, ам чүгле хоранаары арткан.

Үрезин арыглаашкынынга «ОС-3» дээр ийи машинаны бүдүрүкчүлүг ажыглаан Сергей Ламажык, Иргит Серенмаа, Маадык-оол Биче-оол, Хомушку Катаяты оларны мактаар.

Чаагай дүжүттү өстүрүп алырынга чемишчидилге улуг ужур-дузалыг. Бо хүннерге чедир 1116 тонна өдекти тарылга шөлүнде чедирген. Ол ышкаш салбырның складында 500 тонна (янзы-бүрү хевирниң) минералдыг чемишчидилге бар.

Бо чылын өскээртен картофель үрезини база сургалдас болган. Эрткен чылын салбырның ногаазы, ылаңгыя картофели мурнуку кайы-даа чылдан эки үнген.

Часкы хову ажылынга белеткел талазы-биле чедир кылдынмайн турар чамдык чүүлдерни база демдеглээр херек. Органиктиг чемишчидилге сөөртүр план чүгле 40 хуу күүсеттинген. Тарылгага чедир амдаа үе бар дээш-ле, аңаа ажылдадып турган тракторларны өскээр чарлыктырып келгени четпес.

Минералдыг чемишчидилгени салбыр чыл бүрү багай ажыглап келген. Химиктиг чемишчидилгени чажарынга чаңгыс «РУМ-3» машина бар, ону бүдүрүкчүлүг ажыглап шыдавайн турары четпес. Ол ышкаш тракторлар, көдээ ажыл-агый машиналары септээрниң графиги, артык кезектер чогуундан, чогуур өйүнде күүсеттинмейн турар.

С. ЧЮДУК.

ХОЙЖУНУҢ ИНДИРИ

«Малдың болгаш куштуң амгы уксааларын сайзыраңгайжыдар, бедик продуктулуг чаа уксааларын тургузар талазы-биле селекция ажылын экижидер. Колхозтарның, совхозтарның болгаш кодээ ажыл-агыйының өске-даа бүдүрүлгелеринге эртемниң, техниканың болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин калбаа-биле шиңгээдирин хандырар».

(Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинден.)

ДУРЖУЛГАНЫҢ ТҮҢНЕЛИ

Чурттуң эът комбинаттарынче колхоз, совхозтардан дужааттынып турар хойнуң 40—50 хуузу ортумактан куду күштүг болуп турарын РСФСР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң эртем-техниктиг чөвүлели демдеглеп турар.

Эрткен чылын Таңды районга хой ажылындан киргүзүглер кандыг болганыл? Курупеге дужаап турган хоюнуң ортумак деңзизи 43 кг болган. Оларның чүгле 20,8 хуузу эң бедик болгаш бирги категорияның кылдыр хүлээп алдынган. Тока аттыг совхозтуң курупеге дужааган хоюнуң 1,1 хуузу, «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң — 7,1 хуузу эң бедик категорияның кылдыр дужааттынган. Кызылдың эът комбинадынга Тока аттыг совхозтан курупеге дужааттынган хойнуң 73,9 хуузу, а «Революцияның чалбыыжы» совхозтан кирген шээр малдың 52,4 хуузунуң кужу ортумактан куду болгаш арган болган. Курупеге дужаар малды эки семиртип албайн садарга, эът бүдүрүлгезиниң амгы негелдезинге дүүшпейн турары билдингир. Оон уламындан районнуң ажыл-агыйлары 1975 чылда 73 муң рубль барыылгалыг болган. Бо бүгү колхоз, совхозтарның болгаш райкуустуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң талазындан уксаажыдылга ажылынче кичээнгей ам-даа кошкак дээрзин бадыткаан.

Тываның Кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйынга чамдык дуржулгаларны кылып чоруткулаан. Ол шинчилелдерниң сорулгазы болза, бирээде, Тываның байдалынга таарышкан болгаш райончуткан уксаалыг хойларны тургузары болур. Ийиде, бүгү колхоз, совхозтарга кылып ап болур ажык кажааларга хойну тургузуп, азыраарының байдалын шенеп көөрү болур. Ындыг кажааларга оңгачаларны, чем каап бээр шагжаларны ажыглап болур. Ажылды ынчаар организастап турган хой эъдиниң бүдүрүлгезин хүргеделип, ону көвүдедириниң аргаларын тып ап болур. Үште, ажыл-агыйлар аразының хой семиртип азыраар черлерин кылырының аргазын дилээр.

Салдынган сорулгаларны күүседири-биле Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозундан 60 баш сараджа хайнактар садып алган бис. Арткан. бөлүктүү станциянын бодунда дуржулга-бүдүрүлге черинден четчелеп алган. Оларны семиртип азыраарының хуусаазы 1975 чылдың август 16-дан ноябрь 16-га четкен. Ол хуусаа ийи үеге чарлыр. Оон бирги чартыы август 16-дан сентябрь 16-га, а ийиги чартыы сентябрь 16-дан ноябрь 16-га чедер. Азырап турускан малды чемгерериниң чуруму баштайгы айда шээр мал 17 ай назылыгда хүнде чиир чеминге: ногаан массаны 19,5 хуузу кукуруза сывын 3 хуузу, сиген далганын 41 хуузу, комбикормну 27,5 хуузу, суг кудуруун 9 хуузу бээр. 1975 чылда төрүттүнген хураганнарны бир ай дургузунда чемгереринге ногаан массаның 79,8, кукуруза сывының 3,1, сиген далганының 43, комбикормнуң 23,1, суг кудуруунуң 11 хуузу чарыгдаттынган. Оон түңнелинде август 16-дан сентябрь 16-га чедир семиртилгеге турган Красноярск хайнактарның бирээзи-ле 9,2 кг немээн. хонукта ортумак немелде деңзизи 297 грамм болган. Алтай хайнактарның бирээзи-ле 7,6 кг немелдешкен, хонукта немелде деңзизи 245 грамм, а сараджа детпелерниң чаңгызы-ла 5,3 кг немээн, оларның хонукта немелде деңзизи 171 грамм болган.

Красноярск хайнактарның бир центнер немелде деңзизиниң өртээ 77 рубль 28 копеек, алтайныы — 90 рубль 98 копеек, а сараджа хайнактарның 120 рубль 60 копеек болганын экономиктиг анализ көргүскен. Моон алгаш деңнээрге, сараджа хайнактарның бир центнер эъдиниң бот-үнези өскелериниңден хой болуп турар-дыр.

Красноярск хайнактарның бирээзи-ле ажыл-агыйга 7 рубль 05 копеектиң арыг өрулгазын киирип турар. А алтайныы — 3 рубль 78 копеек, сараджа хайнактар 1 рубль 45 копеек киирер. Ындыг болганда сараджа хайнактарның киирер арыг өрулгазы өске породаларныңындан 4,8 — 2,6 катап эвээш-тир. 1974 чылда төрүттүнген красноярск хайнактарның өрулгазы 99,2 хуу, алтайныы 54,8 хуу, сараджа уксаазыныы — 24,1 хуу болганын тускай санаашкыннар бадыткаан. Красноярск бөлүүнүң хайнактарының бирээзин чемгерип азыраарынга, оон немелде деңзи алырынга 6,73, алтайныынга — 8,15, сараджа уксаазынга — 11,69 чем единицазын чарыгдаан. Сараджа уксааның хайнактарынга хой чем единицазы чарыгдаттынганы үстүнде чижектен илден-дир.

Бөдүүн хевирниң хой азырап, чемгерер черлеринге Красноярск болгаш Алтайның хайнактарын семиртир тургузуп азыраарынга 30—40 хүн четтингер болза, сараджа уксааның хайнактарын болгаш хураганнарын өстүреринге оон-даа узун хуусаа херек.

Бөдүүн хевирниң кажааларынга тургузуп азырап турган нарын дүк уганышкынныг хойлардан хой немелде деңзи алдынганың үстүнде сан-чурагайлар көргүзүп турар. Ындыг болганда Тываның төп зоназының колхоз, совхозтарынга нарын болгаш чартык нарын дүктүг улуг хойларны тургузуп азырап болурунуң аргазы тургустунуп келген. Малды ынчаар ажаап, чемгерериниң кол үнезини — быжыг болгаш четчир санныг чем баазазын тургузуп алыры болур. Ынчангаш ангы-ангы мал чеми культураларны тарып өстүргеш, элбек ногаан массаны ажаап, белеткеп алыр херек. Оон-биле катай культурлуг одарларны организастап, оларны кылып алыры чугула. Республиканың мурнуу зоназынга малды одарладып семиртириниң эки чорудары, оларга хөлүксаалыг чемнерниң шоолуг эвес-даа болза немей бээри негеттинер.

Д. ДАШИЕВ,
Тываның Кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының улуг эртем ажылдакчызы, кодээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады.

СПЕЦИАЛИСТЕРГЕ ИДЕГЕЛ

Бистиң «Тере-Хөл» колхозта хой ажылы чугула черни ээлеп турар. Эки уксааның бүдүрүкчү кошкарлары-даа бар. Ынчалзажок сөөлгү чылдарда колхозта хой ажылы эки сайзыравайн турар. Оон чылдагааны, мен бодаарымга, колхоз баштаар чериниң болгаш тускай эртемниглериниң хой ажылын ийиги черже айтырыг кылдыр көрүп турарында.

Республиканың колхоз, совхозтарының хойжулары ниитизиниң малын хур кыштагладып алыр дээш шудургу ажылдап келген. А бис кышка канчаар белеткенген бис?

Малдың чайгы семиртилгезиниң организастааны сула. Тарып боозадыышкын үезинде эваа хойжуларның боттарының-даа, специалистерниң-даа талазындан кичээнгей четпес болганындан ол чугула ажылды өрөнгейлеп кааптыган. Уксаалыг бүдүрүкчү кошкарларны ажыглап турарывыс зоотехниктиг негелдеге дүүшпес. Оон ангыда малдың төрел уксаазын үзер ужурлуг болгай, ону тооваас-тыр бис. Чамдык малчыннар 100 хойга онаалтыр хой хураган алыр бодал-биле кошкар-хураганнар арттырып алыр чорук шын эвес. Оон түңнелинде бир хар четпээн хойлар оолдап эгелээр, оларның төлү арган болгаш чудангы болур-дур. Хураганнарның эр-кызын, оң-чазуунуң четче ылгавайн, сан барымдаалап үзер таварылгалар база бар. Оон уламындан колхозтуң хойларының продуктулуу куду деңнелде.

Айыттынган четпестерни ой-шаанда чайлатпаазындан эмир чылгы хураганнар ам чудап эгелээн. Чижээлээрге, Алдыы-Бажаадыда Михаил Чадамбаның кодаанындан 80 баш өлген. Каргы деп черде Андрей Самданның хойлары база чудап турар. Кыштаглаашкынга сула белеткенгенивистиң түңнели бо-дур.

Моон мурнунда чылдарда бир хойдан-на 1500 грамм дүктү кыргып ап турган болзувусса, ам уксаажыдылга ажылының кошкак тургустунганындан 800-900 грамм хире-ле дүктү хой бүрүзүнден ап турар-дыр бис.

Бистиң колхозувуста мал ажылын сегидер талазы-биле чогуур хемчеглерни кодээ ажыл-агый специалистери алыр боор деп идегедим.

Д. ЧАП,
хойжу.

САРАДЖА ХОЙНУҢ АЧЫЗЫ

Хойжулаан он дөрт чылымның сөөлгү чылдарында сараджа уксаалыг хой кадарып келдим. Ону угунда бистиң черниң хой-биле хайнакташтырган турган чүве. Ынчангаш эгезинде элээн берге турду: чаа хайнактар агаар-бойдуска, оът-сигенге доразынга чанчыга бербес болгай. Оон уламындан чаш малдың хорамчазы улуг, хойларның дүгү база шоолуг эвес турду. Ук уксаа ам харын быжыгып келди.

Доозукчу чылда төрүүр чүс хойга онаалтыр 104 хураган доруктуруп алдым. Бистиң Тес-Хемге, ылангыя Ак-Эрикке ындыг көргүзүгнү чедип алыры белен эвес. Мен бодаарымга сараджа уксаа бистиң черге таарыжыр хире. Ону өстүрүп эгелээнден бээр дүк планын база күүседип турар апардывыс. Тоску беш чыл планын хуусаадан чартык чыл эрте күүседиишкенимниң ачызы база-ла хойнуң уксаазының экижээниңде деп бодаар мен. Беш чыл планындан 333 хураганны артыкка алдым. Ам онгу беш чылдың чылдар бүрүзүнде төрүүр чүс хойга онаалтыр чүстен эвээш хураган-даа, хой бүрүзүнден 2,4 килограммдан эвээш дүк-даа албазын хүлээнген мен.

Чаа хайнактарны үндүрүп алыры болгаш ук черге чанчыктырары — кончуг берге айтырыг. Ындыг түрбүже чамдык кадарчылар эртемденнерниң негелделерин долу хандырбайн баар таварылгалар бар. Ук эртемденнер мал өлдаашкынының, хой кыргылдазының болгаш тарып боозадылга үезинде келгеш, ийи-бир ай болгаш Москваже чедир хептер. Ындыг болганда оларның дуржулга кылып, эртем ажылы чорудуп турар кодааннары ниитизи-биле чартык чыл хирезе хайгаарал чок артар. Ол үеде хой каттыжып-даа, хойжулар солчуп-даа турар. Демдеглелдер база чогуур үелеринде долдуртунмайн баргылаар. Бо бүгүнү эде көөр чугула.

Сараджа бисте ам-даа шуут турумчуваан, бо талазы-биле ажыл уламчылап турар. Малчыннарның аразында янзы-бүрү чугаа ынчангаш хой: мактаары-даа бар, бактаары-даа бар. Мен-не сараджа малдааш чүгээр көргүзүглерни чедип ап, орден-хавыла-биле шаңнаттым. «Москвичтиң» бедин оорчу чок садып алганымда сараджаның салдары бар деп бодаар мен.

Кадайым Белеккей бистиң хойжу бригадазында партбөлүк удуртукчузу, а мен район Совединиң депутады. Хой кадарышкаан хой-ниитиниң ажылынга ынчаар киржип чор бис. Ам хоювус оолдап эгелээн. Онгу беш чылдың баштайгы чылында чаңгыс-даа хураган хоратпас дээш шудургу ажылдап тур бис. СЭКП-ниң XXV съездизинге белээвис ол.

Д. ОРУС-ООЛ,
«Ак-Эрик» колхозтуң хойжузу.

ҮЛЕГЕР ДОМАКТАР

Хойлуг кижи каас,
Инектиг кижи тодуг.
Чоптуг сөсте буруу чок,
Чөремеде сөөк чок.
Кижи өзер,
Бидис шөйлүр.
Кижистиң экизи салыжында,
Кижиниң экизи бүдүжүнде.
Эрги кидисте дамды чок,
Эптиг чаңда чазыг чок.
Бокайга хой кадартпа,
Хопчуга сөс дыңнатпа.
Чугаа көвүдеди,
Хой ырады.
Чыткан хой тургуспас,
Чүстүг сиген сый баспас.
Хойлуг кижи чылыг,
Кожаалыг ныс каас.

ЭРГИМ НОМЧУКЧУ

Хойдан хой эътти, дүктү, кешти болгаш хураганны алырда, оон уксаазын экижидери билдингир. Бо ажылда силерниң районуңарда, ажыл-агыйыңарда, коданыңарда канчаар боттанып турарыл, черле ынчаш силерниң маңаа хамаарыштыр бодалыңар чүл? «Хойжунуң индирин» суурунарга, бригадаларга, өг-бүлелерге сайгарып көргеш бистиң солунувусче бижиириңерни дилеедивис.

Тус черге таарышкан

Тываның бөдүүн дүктүг хойларын шинчилээр болгаш экижидер ажыл шагда-ла эгелээн. 1934—1935 чылдарда А. В. Расторгуев ТАР-ның сес кожууннарынга, 1937—1938 чылдарда И. П. Баскаев, Чымба одар Чөөн-Хемчик кожуунга, оон соонда Ч. Х. Байкова, Дукаева Таңды болгаш Чөөн-Хемчик кожууннарга шинчилел ажылдарын чоруткулаан. Оон түңнелинде тыва хойлар моол хойларга чоок дээрзи тодараттынган.

Тыва хой ук черниң берге агаар-бойдузунга таарышкан турган. Кыштың сөөгүнда-даа кылын харны казып оъттап, чайның изиинде-даа курган хоорларга девээлеп чанчыгып калган. Оон ортумак деңзизи 40—45 килограмм, дүгү 1,5 килограмм чедип турган. Дүктүн 80 хуузун чөөк эрээн, чүгле 20 хуузу — хылган. Бурят болгаш моол хойларның чөгү тыва хойга четпес, ортумаа-биле 65—75 хуу. Тыва арат кижи зоотехниканың үндезиннерин билбези-даа, хоюнуң боткурун, дүкгүрүн болгаш сүткүрүн арттырып ап чораан, чүс-чүс чылдар дургузунда оон уксаазын экижидип келген дээрзи бо чижектерден илдеп.

Бөдүүн дүктүг тыва уксаалыг хойну, ылангыя мурнуу районнарга, өстүрери — чугула айтырыгларның бирээзи. Тывыга шөлү эвээш болгаш, малга чем белеткээри берге черге одар мунзавас, янзы-бүрү аарыгларга белен алыспас ол малды өстүрери черле таарымчалыг. Ол дээрге чүгле эртемниң негелдези эвес, харын, уксааг чем болгаш чиг эт-тир. Ук уксааның хоюнуң кожбар тап келгени бо ажылды дүргедедириниң чугулазын бадыткап турар. Бөдүүн дүктүг тыва хойларны нарын дүктүг хойлар-биле Моңгун-Тайгадан өске районнарның догерезинге хайнакташтырган турган. Ындыг болганда ёзулуг тыва хойну тывары берге.

1967—1968 чылдарда ол хайнак хойларның чамдыызын бөдүүн дүктүг хойлар-биле база катап тыважыткан. Ол хойларга уксаажыдылга ажылы чорудар дугайында кандыг-даа айтыышкын амдыызында чок. Ол туржук оларнын-даа, хайнактаашкынга кирбейн арыг арткан хойларнын-даа продуктулуу, ажыктыы сөөлгү чээрби чыл дургузунда чаңгыс-даа катап шинчилеттинмээн.

Тус черниң бөдүүн дүктүг хоюн өстүрериниң кичээнгей кайы-даа ажыл-агыйларга конгур сула. Ол уксааны камгалаарының болгаш катап тургузарының ажылы улуг болганда, шинчилел ажылдарын дарый чорудар болгаш шиитпирлиг хемчеглерни алыры негеттиниң келген.

К. ЧАШ,
куруксаажыдыга маттышкынының кол зоотехниги.

ЧУРУКТА: С. К. Тока аттыг совхозта красноярск уксааның дөрт харлыг кошкары. Деңзизи—150 кг, дүгү—26,5 килограмм.
Б. БАЛЧЫРНЫҢ фотозу.

Даңзылаары чугула

Чаа төрүттүнген хураганнарны дораан-на даңзылаары болгаш демдектээри чугула. Бо ажыл ылангыя уксаажыдылгага улуг рольдуг.

«Хойну тарып боозадырының болгаш хураганнарының даңзызы» деп дептерни тускай майык ёзугаар пардап каан болур. Ону районнарның бүдүрүлге эргелелдеринден колхозтар болгаш совхозтар саткылап алыр ужурлуг. Аңаа хойнуң дугаары, он-чузуну, назы-хары, ол хойну тарып боозадырынга ажыглаан кошкарның дугаары, тараан хүнү, хураганның төрүттүнген хүнү, аңаа тывыскан дугаары, деңзизи, он-чузуну, ийис азы ийис эвези, эр-кызы, мелиндеп үзерде деңзизи черлелиг чүүлдер кирер.

Кодан бүрүзү мындыг даңзылыг турар ужурлуг. Бир эвес хураган азы хой өлген, саттынган, актылаттынган болза, даңзыга база демдеглеп каар. Кадарчы кижи даңзыдан тарып боозадылганың шынарын, тараан кижиниң болгаш ара салганының азы кызыраашкынының чылдагаанын оон дораан-на билип алтар. Хураганны үзерде деңги даңзыга оларның классы, дүгүнүң шынары, деңзизи айыттынган турар.

МЭЭҢ БОДАЛЫМ

Бистиң республикада чиңгеларын база чартык нарын дүктүг, чартык бөдүүн болгаш бөдүүн дүктүг хойларны өстүрүп турар. Сөөлгү чылдарда чартык бөдүүн дүктүг сараджа уксаалыг кошкарлар-биле чурттуң тыва уксаалыг болгаш хайнак хойларын экижидер ажыл эгелээн. Бо хемчегиң бир дугаарында Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозунга чоруткан. Ук ажыл ам-даа үргүлчүлевишаан. Ынчалза-даа республиканың колхоз-совхозтарынга сараджа уксаалыг хойларны сайзырадыр талазы-биле сүмелер амдызында тодараттынмаан. Ындыг болганда чамдык районнарның ол уксааның кошкарларын боттарының хойларынга салып турары канчап-даа таарышпас. Уксаажыдылга чурумун ынчаар үреп турганының уламындан чаңгыс ажыл-агыйга безин уксаазы орта билдинмес хойлар тыныып турган болгай. Мындыг чорук малдың продуктулуг чорудун бедидеринге эвээш эвес когараалды чедирип болур. Чамдык районнарда эът болгаш дүк бүдүрүлгезиниң эвээжеп турарының чылдагааны, харын мында эвес ирги?

Үстүнде бодалдарга хамаарыштыр чижек кылдыр Эрзин районну ап көрээли. Оон колхозтары 1971 чылда 1426 центнер дүктү бүдүрүп турган болза, 1975 чылда 1252 центнер дүктү бүдүргеш, азы дүк бүдүрүлгезин 12,3 хуу кудулаткан. Малдың баш саны чылдан чылче өөрүп турза-даа, дүк бүдүрүлгези чылдан чылче кудулап келген.

Районнуң ажыл-агыйларының чамдык удуртукчулары болгаш специалистери дүк бүдүрүлгезин көвүдедир сорулга-биле өске черлерден нарын дүктүг кошкарларны садып ап, шуут ажыглап турар. Чижээ, «Чаа орук» колхоз өскээртен нарын дүктүг, ынчалза-даа шынары дыка куду 60 хире кошкарларны эккеп, боттарының хойлары-биле хайнакташтырган. Бо хемчегни колхозтуң баштаар чери республиканың уксаажыдылга каттыжыышкыны чөпшээревейн турда-ла боттандырган. Кандыг-даа план чокка мынчаар ажылдап болур бе?

Эрзин районнуң девискээри хову одары колдаан чер болуп турар. Аңаа нарын дүктүг хойларны сайзырадыр болза, черле ажырбас. Чүгле ол ажылды уксаажыдылга планы ёзугаар кылыр. «Чаа орук» колхозтуң СССР-ниң Дээди Совединиң депутады Соян Алдын-оол удурткан № 1 бригадазында хойларны чиңге нарын болгаш чартык нарын дүктүг. Бо бригада тоску беш чылдың чыл бүрүзүнде төрүүр чүс хойга онаалтыр 91 хураганны онча-менди камгалап, хой бүрүзүнден 2,4 кг дүктү кыргып алган. Моон алгаш көөрге, районга нарын дүктүг хойларны сайзырадып болурунуң аргалары бар-дыр.

Сараджа уксаалыг хойларга хамаарыштыр менде мындыг бодал бар. Сараджа уксаалыг хайнактар болгаш садып ап турарывыс сараджа кошкарлар кылын харлыг одарларга таарышпас, чүге дээрге олар бастынып сыртап шыдавас. Чурттуң бөдүүн дүктүг тыва хойларын сараджа уксаалыг хойлар-биле экижидер ажылды кандыг-бир чаңгыс ажыл-агыйга чорудар. Оларны хамыктың мурнунда сайзырадыр эвес, а тыва хойларның уксаазын экижидер кылдыр ажылдаар ужурлуг. Оларны сайзырадып болгу дег эң таарымчалыг чер республиканың барыын районнары шыдамп-тыр. Чүге дээрге мында хар чугаа азы шуут чок, даглыг одарларның девискээри аажок делгем.

Салдынган сорулгаларны чедип алырының чугула негелдези болза, хойнуң чемгерилгезин болгаш ажаалдазын үндезини-биле чаартыры болур. Чүгле ынчаан хойнуң баш саның өстүрбүшаан, оон продуктулуун бедидип, СЭКП Тыва обкомунуң Х Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып шыдаар бис.

С. ДЕЛГЕР,
зоотехник.

Үндезилекчи

Федор Яковлевич Вовченко селекционер болуруун күзеп чораан. Ынчалза-даа оң күзелин дайын ара соксаткан.

Дайынга киржип чораан, ол доостуру биле ол төрээн черинге ээп чанып келген. Мурнунда бодап чораан күзелин өске эштери — эртемденнер, тускай эртемниглер-биле кады күүседип киришкен. Селекционерлерниң ажылы медалыышкын-биле доорунган.

1946 чылда алтай уксааның хойларын чиңге нарын дүктүг тускай уксаа кылдыр чарлаан. Ооң үндезилекчилери Күрүне шаңналдарының лауреаттары болганнар. Оларның арасында Федор Яковлевич Вовченко база бар.

Алтай крайның Рубцовск районунуң «Советтер чурту» колхозта Федор Яковлевич Вовченконуң удуртулгазы-биле алтай уксааның хойларын чээрби ажыг чыл дургузунда сайзырадып келген. Федор Яковлевич ол ажыл-агыйда хой чылы кол зоотехник болуп ажылдап турар. Ол ам Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, РСФСР-ниң алдарлыг зоотехниги.

ХОЙЖУНУҢ СӨЗҮ

«Ак-Туруг» совхозта ажылдакчы, мурнакчы хойжуларның саны чылдын-на немежип турар. Оларның бирээзи — Дукар Назытыевич Таспак. Аныяк хойжунуң ада-иези совхозтуң төп салбырынга чээрби беш чыл дургузунда мал кадарып келген, орден-хавыллыг, ажыл-ижинге кызымаккай өг-бүле. Дукар Ак-Хемниң бизең көк хаваларлыг бедик даглаарынга хой кадарып, чалыы ханыларга чаңгыланныр ырлап чорааш өзүп келген. Ол өг-бүлениң уруглары он ийи. Дукар ын улуунда бирээзи. Чажындан чуңа мал аразынга өскен болгаш өг-бүле тудуп, аңгы амыдырал туда берге-даа ада-иезинге дузалакчы кадарчы боор ажылдап берген.

Ада-иези-биле алды чыл ирт кадарып келгеш, иргиң немелде деңзизин үргүлчү бедидип келген. Совхозунга хой дүктү, эътти дужааган.

— Малдан хой продукциязын келгеттиниң үндезини, чажыды чүл? — деп, хойжудан айтырдым.

— Мында чажыт чок. Моон мурнунда чылдарда бистиң совхозка красноярск болгаш алтай уксааның чартык нарын дүктүг хойларын ажаап, өстүрүп турган чүве. Совхозтуң одар-белчиирлерин, девискээр байдалынга алтай уксааның хойлары таарышпаан. Олардан алыр продукция эвээш болуп турду. Ынчангаш красноярск уксааның хойларын арттырган. Мээн кадарып турар хойларым база ол уксааның. Малдың уксаазын экижидер талазы-биле совхозтуң тускай эртемниглери чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Бирээде, тарып боозадылганы экижиткен. Ону кайы үеде, кандыг хуусаада чорударын чурумчуткан. Бир кол чүве — малды класс аайы-биле шын үзери, учет-отчётту дыңнаакал кылыры болур. Мээн хойларым бирги болгаш ийиги класстыынга хамааржыр. Оларның продуктулуг чоруу бедик — деп, хойжу харылады.

Кадарчының харыызы чептиг. Моон мурнунда кадарып турган кырган хоюн дужаап кааш, ам аныяк хой хүлээп алган. Красноярск уксааның малын эки семиртип албас, чем-биле хандырбас болза, оон хой продукциязы алдынмас. Ынчангаш ол малдың чайгы семиртилгезинче, кыжын немелде чем — сиген, саван бээринче кол кичээнгейни салып турар. Ону барымдаалаан 10 тонна сигенни, 3 тонна бүдүк-бүрүнү, 2 тонна суланы ымчаанда чедирип алган.

Эрткен чылын ол төрүүр чүс дүгүнге хойдан-на 85 хураганны, хой бүрүзүнден-не 2,7 кг дүктү кыргып, багай эвес түңнелди көргүскен. Ынчангаш социалистиг чарыштың тиилекчилериниң бирээзи болуп, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп херек демдээ-биле шаңнаткан.

Аныяк хойжу бо чылын 100 хойдан-на 90 хураган алыр хүлээлгелиг. Ам хою төрүп эгелээн.

К. КОМБУ.

ШЫНАРНЫҢ БЕШ ЧЫЛЫНДА ДЕЛГЕМ БАЗЫМНАР-БИЛЕ

(Эгези 1-ги арында).

Мал чемнерин бүдүрерин улам көвүдедир болгаш оларның шынарын бедидер талазы-биле демнежилге боттандырган. [illegible]

1070 механизаторларны, [illegible]

[illegible]

МЕЛИОРАЦИЯ БОЛГАШ СУГ АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Бүгү-ле суг ажыл-агый объектилерин ажыглалга дужаарының планын 1976 чылдың ноябрь 1-ге чедир күүседир. 4,1 муң гектар шөлге, оон иштинде 1000 гектар хой чыдын [illegible]

[illegible]

«СЕЛЬХОЗТЕХНИКА» КАТТЫЖЫЫШКЫНЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Бүдүрүлге болгаш хандырылга ажыл-чорудулгазының талазы-биле планны декабрьның 29-та күүседир болгаш [illegible]

ХЛЕБ ПРОДУКТУЛАР ЭРГЕЛЕЛИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Продукцияны бүдүрүп үндүреринин болгаш садыгларының планын декабрь 25-ке күүседир. [illegible]

[illegible]

ЫЯШ АЖЫЛ-АГЫЙ ЭРГЕЛЕЛИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Ыяш хайыраалдары болгаш хоуу камгалалының шапкыр кургакталдар туруглардының планын часкы үеге ажыглаттынар [illegible]

[illegible]

ТРАНСПОРТ БОЛГАШ ХАРЫЛЗАА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Ниити ажыглалдың автомобиль транспорту-биле чүъктер болгаш пассажирлар сөөртүлгезиниң чыл планын декабрьның 29-та күүседир.

[illegible]

ТЫВАНЫҢ ГЕОЛОГИЯ-ШИНЧИЛЕЛ ЭКСПЕДИЦИЯЗЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

[illegible]

ЧУРТТАЛГА-КОММУНАЛ АЖЫЛ-АГЫЙ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Чурттаглга фондузунуң капитал септелгезиниң чыл планын декабрь 15-те, суг дамчыдар каналдарның ажыл-агыйының планын декабрь 29-та күүседир. [illegible]

[illegible]

АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

[illegible]

САДЫГ БОЛГАШ НИИТТИНИҢ ЧЕМНЕНИЛГЕЗИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

[illegible]

Социалистиг хүлээлгелерни үлетпүр бүдүрүлгенин, тудугнуң, транспорттуң, совхозтарның, колхозтарның коллективтеринге, а ол ышкаш Тыва АССР-нин партия-ажыл-агый активинин республика хуралынга хүлээп алган.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ХӨГЖҮЛДЕНИҢ КОЛ ФАКТОРУ

ВАРШАВА. (СЭТА). [illegible]

Ангола: ХОСТАЛГАН РАЙОННАРДА

ЛУАНДА (СЭТА). [illegible]

...тур мени» деп, туттурган шериглерниң бирээзи Жузепи Ранжел чугаалаган.

Робертонуң болгаш оон эргизин моральдыг талазы-биле бүрүн бойлааныныңн дугайын туттурган шериглер чугаалаан. Өскерликчилерниң кем-херек үүлгедиишкиннериниң дугайын Амбризеттиниң тайбың чурттакчылары ежээн-килең-биле чугаалап тургандар. «Кучулээшкин, дээрбедээшкин, үптээшкин — Робертонуң дээрбечилериниң бистиң баажыңнарывыска эккелгени тудалары ол-дур» деп, кыырган херээжен Фиола Сангар чугаалаан.

ТАЙБЫҢНЫҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

БОГОТА (СЭТА). [illegible]

...Хельсинкиге эрттирген Делегейниң хөй-ниитизи ССРЭ-ниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның чорудуп турары тайбыңның база кады ажылдажылганың политиказының чедимишкинин кайгап үнелээн.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-... [illegible] ...нистиг партияның мурнунга оон XXV съездиниң салыр сорулгалары база-ла чедиишкиннерниң күштерин дээрзинге бистер бүзүреп турар бис деп, ол түңнелинде онзалап демдеглээн.

Сүлчээ бууралп дүшкен

ПАНАМА. (СЭТА). Чээзиге удур сүлчээни ында [illegible]. Ук сүлчээге хуу байлакчылар болгаш улуг латифундистер киржип турган. Сүлчээчилер генерал Омар Торрихостуң чээзинге дугурээр сорулганы салып алган турган. Олар чуртка экономика сандараашкынын кылырын оралдашкан болгаш чээзиге удур массалыг ходелиишкиннерни кыйгырган.

Албан дыңнадыгны ёзугаар алырга, болук сүлчээчилерни чурттуң найысылалында болган Чирики можунуң администрациязы тову Давид хоорайда тудуп чоруткан.

КНО-нуң айыыл чок чорук чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чооккуу Чөөн чүкте байдалды КНО-нуң айыыл чок чорук чөвүлелинде чугаалажып көөрү уламчылап турар. Аңаа 27 чурттуң делегаттары киришкен.

«Палестин айтырыын чөптүг шиитпирлээри чедип алдынмаанда, израиль агрессчилер боттарының эжелеп алганы араб девискээрлерден үнмээн турда, бөмбүрзектиң бистинче кезээнге тайбыңны хандырар арга чок» деп, чөвүлелдиң хуралынга чүве чугаалаан. Ливияның төлээлекчизи М. Р. Кихья онзалап демдеглээн. «Бистиң хүлээлгевис — болза Чооккуу Чөөн чүк чөрүлдээзин чөптүг аайлап шиитпирлээринге удаашкан күжениишкиннерни херекке ажылап турар сионизмниң расизм, империалистиг идеологияның база катап сөй-галаары болур» деп, ливия төлээлекчи демдеглээн.

Чооккуу Чөөн чүкте байдалды делегейниң тайбыңынга болгаш айыыл чок чоруунга шыңгыы кыжаныг болуп турар деп, Алжирниң төлээлекчизи А. Рахаль чугаалаан. Кезиктеринде дугуржулгалар ол айтырыгны шиитпирлеп шыдавас, чүге дээрге ындыг дугуржулгалар Чооккуу Чөөн чүк кризизиниң алыс чылдагааннарын — шаг-төөгүдеги-ле араб черлерин Израильдиң эжелевишаан турарын база бодунуң тускайлаң күрүнезин тургузар эргезин кирриштир, палестин улустуң национал эргелерин хүлээп көрбейн турарын, Израильдиң ойталап турарын болдурбазынга идиг бербейн турар-дыр деп, ол демдеглээн.

Чооккуу Чөөн чүкте байдалды аайлап таарыштырарынга улустар аразының эң-не чогумчалыг чыыжы Женеваның тайбың конференциязы болур дээрзинге ВУР-нуң чазак бижимылы-биле бүзүреп турар. Ол конференцияны чыылдырары дүрүм-шурулгут чорукттуң айыылдыг одаан чөөрту узуткаарының аргазы бээр болгаш ол районга чаа эжелекчи дайыннарны израиль агрессчилерниң өөскүдүп үндүрериниң айыылын чайладыр ийик дер, Венгрияның төлээлекчизи И. Холлаи медеглээн.

Израиль агрессиының уржуктарын узуткаары дээш араб улустарның антиимпериалистиг демиселин социалистиг дем каттыжыышкынының чурттары шиитпирлиг деткип турар деп, Польшаның төлээлекчизи Г. Ярошек айыткан. Женеваның тайбың конференциязының ажылын катап эгелээри дугайында Совет Эвилелиниң чогуур үезинде киирген саналы Чооккуу Чөөн чүкте бүрүн политиктиг аайлап шиитпирлээр чорукту чедип алыры база палестин улустуң национал эргелерин боттандырары болдунуп болурунга идегелди берип турар деп, польша төлээлекчи чугаалаган.

СЕССИЯ ДООЗУЛГАН

АДЕН (СЭТА). Азия болгаш Африка улустарының сагыш-сеткил каттыжылгазының организациязының президиумунуң сессиязы мында доозулган. Сөөлгү ажылынга сагыш-сеткил каттыжылгазының национал комитеттери, делегей организациялары, Азия, Африка болгаш Латин Америка чурттарының национал-хосталгалыг шимчээшкиннериниң делегациялары киришкен.

Делегейниң хосталгага шилээшкиндиг улустарынга удур империализмниң болгаш реакцияның хоралыг идээлери-биле холбашкан айтырыгларны сессияга чугаалажып көрген.

Ангола Улус Республиканың хүрээ ёзугаар чазаанын талазында туржуп турар Совет Эвилелиниң чаагай сеткилдиг туружунга сессияның киржикчилери байыр чедирген.

Делегейниң национал-хосталгалыг шимчээшкинин чарылдырарынга болгаш империализмге база реакцияга ажык бээринге углаан маоистерниң хоралыг идеэлерин ССРЭ-ниң, Болгарияның, ГДР-ниң, Гвинея Республиканың, Индияның делегацияларының, а ол ышкаш ТБЧ-ның делегациязының баштыңчылары чидии-биле шүгүмчүлээн.

Сессияның киржикчилери резолюцияларында бирээзинге Анголаның улузун деткээрин илеретээн. Палестинаның, Оман-ның, Мурнуу Африканың, Чилиниң, Мурнуу Кореяның улустарының демиселинге деткимче көргүзеринче олар Чооккуу Чөөн чүк айтырыгның талазы-биле резолюцияда кыйгырган.

Ливанда, Персия муңгадыр-нуң районунда болгаш Аравия чартык ортулуктуң мурнуу чүгүнде байдалды база чугаалажып көрген болгаш ол талазы-биле чогуур шиитпирлерни хүлээп алган.

Дугуржулга чедип алдынган

БЕЙРУТ. (СЭТА). Национал-патриоттуг күштерниң каттышкан отрядтарының болгаш барыын уктуг партияларның чепсектиг бөлүктерниң аразынга мөгүйдежиишкиннер Бейруттуң төп районнарынга, оон чоок талазында черлерге, а ол ышкаш чурттуң өске-даа районнарынга үргүлчүлеп турган. Национал-патриоттуг күштер Дамур хоорайны бүрүнү-биле боттарының контролюнга алган. Бейрут — Дамаск аразының оруунда туруп турар Штора хоорай база-ла национал-патриоттуг күштерниң контролюнче шилчээн.

«Поош камгалалының фронтузу» деп кедергей барыын уктуг организацияның сөргедок чугуда аппарган тавасында Израильден шериг дузаламчызын дилээр» деп ынак чок чугаалааш медеглели Ливаның хөй-ниитизиниң кижээзин хаара тутан.

Оон-биле холбаштыр солунай Ливан-биле кызыгаарда израиль шериглериниң илеткелдеринге дугайын аргаларыш-биле дыңналып турар. Израиль вертолеттар чурттуң мурнуу чүк районнарының кырынга хайгылдап ушкуушкуннарны база кылганнар. Израильдиң шериг-далай күштериниң катерлери Ливаның суг эриктеринге кестүп келгилээн.

Премьер-министрниң оралакчызы болгаш даштыкы херектер министри А. Хаддамга баштаткан сирия делегациязы Ливанның күрүне болгаш политиктиг ажылдакчылары-биле база удурланышкынның палестин шимчээшкининиң удуртукчулары-биле ужурашкыннарынга Ливанда байдалды болгаш ону чогумчалыг болдурарының оруктарын чугаалажып көрген. Реформаларны чорударының, ливан-палестин харылзааларын аайлап таарыштырарының бот удур көрүп турар, ливан кризизин бүрүнү-биле аайлап шиитпирлээриниң планын Сирия саналдаан деп парлалга демдеглеп турар.

Ливанда бүгү-ле сонуургалдыг талалар чуртка хан төгүүшкүнүн соксадыр болгаш улусчулдугну белгээн кризисти политиктиг шиитпирлээриниң хандырар оруктарга-биле дугуржулганы чедип алганын Бейрут радиозу дыңнаткан.

Ливаның, удурланышкынның палестин шимчээшкининиң, а ол ышкаш Сирияның төлээлекчилери кирип турар дээди шериг комитедин тургузарын дугуржулгада көрүп турар.

Магдебургта «СКЕТ» комбинаттың ажылчыннарының тудуп алгаш чоруур плакаттарында «Луис Корваланы хостаңар!» — деп бижип каан. Чыскаалгаларның аразында ГДР-ниң боттарының ийиги төрээн чери болдурган херээжен чилиниң патриоттар база бар. (Бо чурукту социалистиг чурттарның информация агентилеләериниң Берлинге организастаазы «Херээженнер болгаш социализм» деп делгелгезинден тырттырып алган).

АДН—СЭТА-ның фотозу.

М. А. Шолоховка БУР-нуң дээди шаңналын тывыскан

Январь 22-де Болгар Улус Республиканың ССРЭ-де элчизи Д. Жулев Георгий Димитров ордениң шылгараңгай совет чогаалчы М. А. Шолоховка тывыскан.

БУР-нуң дээди шаңналы-биле совет чогаалчы болгар литературага социалистиг реализмниң хөгжүдеринге улуг салдарлыг болган чогаадыкчы ажылдары дээш база ооң төрүттүнгенинден бээр 70 чыл болган хүнүн таварыштыр шаңнаткан.

М. А. Шолохов БУР-нуң Күрүне Чөвүлелинге ооң литературлуг ажыл-чорудулгазын бедик-биле үнелээни дээш, ооң адынга чугаалаан чылыг сөстер дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтирген.

(СЭТА-ның корр).

М. Е. Салтыков-Щедринниң юбилейинге уткуштур

КИРОВ. (СЭТА-ның корр.). Хоорайның хөй-ниитизи М. Е. Салтыков-Щедринниң төрүттүнгенинден бээр 150 чыл болганын калбаа-биле демдеглеп турар. Областың шии театрынга ол болуушкунга тураскааткан байырлыг хурал болган. Москваның, Ленинградтың чогаалчылары, эвилелдешкен республикаларның чогаалчылар организацияларының төлээлери орта ээлчылар боор четкен. Театрның коллективи чыылганнарга М. Е. Салтыков-Щедринниң «Хөлегелер» деп шиизин тургускаш, бир дугаар бэраалгаткан.

Губерния чагыргазының турганы эрги бажыңда тураскаал бижикти ажыткан. 1848 чылдың майда губерния канцеляриязынга Петербургдан шөлүткен аныяк Михаил Салтыков борта шалың чок ажылдап кирген. Хүн бүрүде маңаа он ийи муң ажыг хомудалдар, дилеглер болгаш өске-даа саазыннар кээп турган. Орта ажылының болгаш губерниядыны кезээде кезип келгениниң ачызында орус амыдыралдың караңгы-дүмбей талаларын өрттендир чиртир киленниг дылын улуг сатирик хөй чылдарда чидирбээн.

Киров хоорайның литература музейинде бо хүннерде онзагай хайым. Көрүкчүлерни улуг орус сатирик М. Е. Салтыков-Щедринниң 1848—1855 чылдарда Вяткага шөлүлгезиниң үезин көргүскен документилерни, ооң бижээн чүүлдерин боттарын, ажыглап турган эт-херекселин, чуруктарын, номнарын делгээн тураскаал кабинет хаара тудуп турар.

Эрги Вятканың Вознесенск кудумчуда ак музей апарган ол бажыңга М. Е. Салтыков 128 чыл бурунгаар чурттай берген. «Губерния очерктеринде» Крутогорск деп ат-биле киирген ол хоорайга келген хүнүнден эгелээш чогаалчы ийи аңгы чурттаалганы: «хоп-меге, нүгүл болгаш чагга бүргеткеннер делегейин» — Вятканың дүжүметтериниң амыдыралын, оюн-тоглаа болганнарның амыдыралын база арыг сеткилдиң делегейин — Вятканың бедүүн чонунуң амыдыралын эскерип каан. Бедүүн чоннуң амыдыралын ол улуу-биле хүндүлеп көрген.

М. Е. Салтыковка Вяткага чаа эгелээн амыдырал-чуртталга кончуг берге болган. Губернаторнуң канцеляриязынга албан ажылы ёзулуг дээңгү боор турган. Оон кадында Белинский өлген деп медээ база келген, Сибирь шөлүлгезинче Достоевскийни болгаш Петрашевскийниң бөлгүмүнге кады турган өөрүн Вятка хоорайны таварты сүрүп эрттирген. Чогаалчының сагыш-сеткилин дүмбей караңгы дүвүредип турган үези ол.

1850 чылда М. Е. Салтыков Вятка губерния эргелелиниң чөвүлекчизи апарган. Вятканың девискээрин эргип-кезип, чоннуң амыдыралы-биле таныжып «ёзулуг амыдыралдың школазын» чогаалчы орта эрткен. Номнарынга херектиг хөй материалдарны чыып ап, «Губерния очерктерин» колдуунда бижип дооскан.

Киров хоорайның чурттакчылары М. Е. Салтыков-Щедринниң юбилейинге уткуштур культура бажыңнарында, клубтарда, библиотекаларда чогаалчыга тураскааткан делгелгелерде барып турар.

Репортаж

ӨНДҮР УЛУГ ДОКУМЕНТ ХУЛЭЭНДИРИП ТУР

Чөөн-Хемчик районнуң Советтер бажыңының залын хөй кижи долдур ээлепкен. Оларның аразында Ада-чурттуң Улуг дайынының, партияның, күш-ажылдың хоочуннары, улус ажыл-агыйының мурнакчылары бар. Оларның хөректеринде орденнер, медальдар чайыннаан.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң хамаатыларының чаа хевирниң паспортун тыпсырының байырлыг ёзулалынга район Советиниң күүскомунуң даргазы Б. Б. Чюдюк совет хамаатыларының чаа хевирниң паспортунуң политиктиг улуг ужур-дузазының дугайында чүве чугаалаан. Райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң начальнигиниң оралакчызы улуг лейтенант Д. К. Буулар чаа паспортту тыпсып эгелээн. Чаа хевирниң паспортун районга бир дугаарында «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д.-Н. Ч. Ооржакка тывыскан.

— «Номчуңар, адаргаңар, мен Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» — деп, улуг совет шүлүкчү В. В. Маяковскийниң бо одуруглары маңаа чоргаарал-биле чугаалаар аас-кежиктиг болдум. Совет хамаатызының чаа мандады коммунистиг тургузуушкун дээш күш-ажылчы демиселче кижи бүрүзүн хөй-ле эът киирип турар. Онгу беш чылдың баштайгы чылы — 1976 чылда төрүүр чүс хойга онаааштыр 120 хураганы, бир хойдан-на 2500 грамм дүктү алырын хүлээнген мен. Хоюм хураганнаашкыны түлүктээн. Баштайгы төрээн 160 хойнуң 172 хураганы менди доругуп турар. Советтер чуртунуң хамаатызы болуру өндүр улуг аас-кежик. Ол каш дакпыр күженииишкин-биле ажылдаарын негеп турар — деп, Д.-Н. Ооржак чугаалаан.

Чаа паспортту РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Долума Конзаевна Хомушку баштай алганнарның бирээзи. Улус өөредилгезиниң херээн сайзырадырынга, өөредилге-кижизидилгелиг ажылды экижидеринге ооң ады чүгле районда эвес, республикада сураглыг.

Күш-ажылдың хоочуну, Чадаананың № 2 ортумак школазының директору Н. А. Барахтаев чаа хевирниң паспортун холунга алгаш мынча дээн:

— Кижиниң кижизидерин бо мандат шыңгыы негеп тур. Коммунизм тургузуушкунунуң өзүп орар салгакчыларын төлептиг кижизидер дээш улам күженииишкинниг ажылдаарын илергейледим.

Чадааның № 1 школазының 9-ку классчызы Юрий Сарыглар картында Совет Эвилелиниң сүлдезин сиилбээн «Кызыл дептерни» алгаш, — мен Совет Эвилелиниң хамаатызы мен. Ол бедик ат дээш чоргаарланыр аас-кежик бөгүн меңээ таварышканынга өөрүшкүмнү илередиптер сөс тыппас-тыр мен. Мээң сөзүм — эки өөренири» деп чугаалаан.

Чадаана АТБ-зының чолаачылары: Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы О. С. Маадыр-оол, ам 1977 чылдың августун үлүүнде ажылдап турар Н. Н. Шоев, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта саанчы, Дөргүн сүт-бараан фермазында комсомол эге организациязының секретары Д. Кара-Сал, Ада-чурт дайынының киржикчизи, СЭКП-ниң XXII съезди аттыг совхозтуң директору, партияның XXV съездизинге делегат Т. К. Пичен-оол, СЭКП райкомунуң бирги секретары Н. С. Бойду, райкүүскомунуң даргазы Б. Б. Чюдюк, Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуну, пенсионер О. С. Бомбуй болгаш өскелер-даа чаа документилерин алганнар.

М. СЕВЕН.

ШКОЛАЧЫЛАРНЫҢ ЫНАК ОЮНУ

Пионербол — школачыларның ынак оюну апарган. Ол оюн волейбол-биле дөмейлешкек болуп турар. Бир эвес волейболга мячикти сетки ажыр подачы бээрге ону хол бажынга илдим чок алгаш, өске эжинче дамчыдар, а пионерболга подачыны бээрге келген мячикти холунга тудуп алгаш, эжинге дамчыдары болур. Ынчангаш кол-ла ылгалы ол, а өске дүрүмнери волейбол-биле дөмей.

Бистиң республиканың найысылалының школачылары кышкы дыштанылгазының үезинде пионерболга солун маргылдааны организастап эрттирген. Аңаа Кызылдың бүгү школаларындан 200 хире оолдар, кыстар идепкейлиг киришкен. Бо солун оюн Кызылга ам алды дугаар болуп турары ол. Кызылдың № 1 ортумак школазының шилиндек командазы ол маргылдаага беш чыл улаштыр бирги черни ап келген. Бо удаада команда талазы-биле бирги чер дээш спортчу демисел ол школаның өөреникчилери-биле № 11 школаның командазының аразынга болган. Түңнелинде № 11 школаның өөреникчилери уи маргылдаага эки белеткенгенин көргүзүп, команда талазы-биле бирги черни ээлээш, хоорайның Пионерлер бажыңының тургусканы шилчимир кубокту, бирги черниң дипломун, тураскаалдыг вымпелди чаалап алган.

ЧУРУКТА: пионерболдуң эң эки ойнакчыларынга шаңналды тыпсып турары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

АЛДАРЛЫГ КИНОФИЛЬМ

Сергей Эйзенштейнниң «Броненосец «Потемкин» деп кинофильмин бир-ле дугаар 1905 чылдың революциязының 20 чылынга хамаарыштыр байырлыг хуралга Улуг театрга көргүскен турган. Ол болза чурттуң экраннарынга 1926 чылда үнүп эгелээш болгаш ол-ла чылын даштыкыже пенсереп, делегей экраннарынга тарай берген, ам ол 50 чыл уламчылап турар.

«Броненосец» болгаш оон өөрү «Ажыл соксадыышкыны», «Ава», «Октябрь», «Санкт-Петербургтуң буураазы», «Чингис хаанның угу», «Арсенал» дээр фильмнерниң көзүлгүлеп келгени-биле холбаштыр даштыкы кинематографтарның аразында кайгамчык хуулгаазын фильм болган деп чугаалар үнүп келген. Бистиң даштыкы өөрлеривис: революция соонда дораан-на ажыр үлетпүр тургустунмаан, бижик билбес чорук узуткаттынмаан турда-ла, эрткен салгалдың моондаан билиглери шиңгээттинип алдынмаан турда-ла, дайынга хоозураан Россияның пролетарияды өндүр улуг кинематографияны, бодунуң өлүм чок «Броненосец «Потемкинин» тургузуп алган чорук кайгамчык болбайн канчаар дижи бергеннер, бо фильмни бүгү-ле үелерниң болгаш улустарның эң дээре фильми кылдыр бүгү делегей ам хүлээп көрген.

Ынчаарга хуулгаазын чүве кайда турар боорул. «Броненосец «Потемкин»-биле холбашкан магадал дээрге төөгүнүң дүрүм ёзугаар чүүлдери-биле, кинематография чогаалын киириштирбишаан, Россияның улустарының амыдыралынга культура хөгжүлдезинге революсчу өскерилгелерниң салдары-биле холбашкан. Совет кинематографияның баштайгы хөгжүлдезин эгелээн фильмнерниң тургузукчулары «революцияның хөгжүмүн» ылап дыңнап турганнар. Оларның чогаал ажылында революсчу көдүрлүүшкүн, революцияның партиязы-биле чогаалчыны каттыштырып турар бүзүрел болгаш шаны медерел бодараан. Оларның чогаадыкчы чүткүлдери партияның идеологиязы талазы-биле негелделеринге чоок боор турар, оларның эстетиктиг идеялары болгаш принциптери амыдыралда боор турар төөгү өскерлиишкиннерин, кижилерниң амыдыралының, оларның аразында харылзааларының шуут илерээшкини болгаш көрүнчүктелиишкини болуп хевирленип тургустунган. Пролетаржы кинофильм чогаадыкчызының аңгы барымдаалаан, пролетаржы мөзүзү кинофильм чогаалының көдүрлүүшкүнүнүң үндезини, фактыларны херелдендир көргүзүп турар уран чүүлдүң иштики шынары болу берип, болуушкуннарның чураанче, чорудуушкуннарның ханызынче сиңип кирерине дузалап турар. Революцияның херээнге бараан болган кино болза чогаал талазы-биле сорук кирип, социал талазы-биле дуржулга берип, төөгүнүң тургузукчузу болур чонну көргүзер талазы-биле күчүлүг реализмни илередип келир. Уран-чечен билиишкиниң үндезинни боор экранга революция кирип келгеш, экранның уран чүүлүнге база революцияны болдуруп турар.

Революсчу өскерилгелер кино уран чүүлүнүң бүгү талаларынга хамаарышкан, тодаргайлаарга ол болза ооң тематиказынга, авторнуң бодалын экранга көргүзериниң аргазынга, көрүкчүге идепкейлиг салдарын чедиреринге хамааржып турар.

«Уран чүүлдүң чогаалы дээрге хамыктың мурнунда аңгы талазы-биле чогуур байдалга көрүкчүнүң угаан-бодалын аңдарып турар трактор болур» — деп, «Броненосецтиң» тургузукчузу бижип турган. Кинематографияның талазы-биле бодунуң шенелделеринге болгаш ажыдыышкыннарынга Эйзенштейн фильм тургузарының идея-эмоция талазы-биле дээштиин улуу-биле бедидип турган.

«Броненосец «Потемкинде» социал бодалдың логиказы авторнуң болгаш көрүкчүнүң бодалының хөделиишкини-биле шуут каттышкан. Кино уран чүүлүнүң чепсээ-биле Эйзенштейн болза болуушкуннарының эң кол, хайы утказыг чүүлдерин, оларның кол үелерин өскелеринден аңгы, чидиг кылдыр көргүзүп турар. Тавзрылга бүрүзүнге кижилерниң хөөнүнде өскерилгелерни, тура халыышкынның үезинде эргиделиг чүүлдерни ол тып ап шыдаан. Ынчангаш матрос массаның болгаш хоорайжыларның өөрүшкүзүн-даа, киленнээшкинин-даа тодаргай кылдыр «Броненосец «Потемкинде» көргүскен.

Фильмниң тургузукчузу тура халыышкынның киржикчилерин ийинден көрген анаа хайгааракчы, бижикчи кылдыр эвес, харын ол боду фильмниң маадырлары-биле кады чурттап турган дег кылдыр көргүзүп турар. Маадырлар-биле кады ол демисежип, демиселдиң чорудулгазын олар-биле кады чурттап эртип турар. «Потемкинде» болгаш Одессаның кудумчуларында болуушкуннарга көрүкчүлерни ол хаара туда бээр. Ынчангаш көрүкчүлер бистер Вакулинчук-биле кады: «Акы-дуңмалар! Бымнарже боолап тур силер!» деп кыйгы салып турар бис. Кижиге оон салдары ол хире.

Улус чон төөгүнүң тургузукчузу дээр дугайында сураглыг революсчу идея фильминиң авторунуң бодалының логиказынга чүгле дүгжүп турар чүве эвес, харын-даа ол болза фильмниң бүгү уран тургузуун өттүр кестүп турар. Бо тавзрылгада ол идея хөделип, сеткил хайнып, демисежип, дүгүреп турар массаның уран овуру боор бодарап турар. Бир янзы-биле алырга, бо фильм — массалыг сцена боор турар. Масса — болуп турар болуушкуннарның кол маадыры, фильмниң кол маадыры боор турар.

Бо фильм сюжединиң-даа, уран тургузуунуң-даа талазы-биле тоожу боор турар, оон биле кады оон чогаалы лириктиг шүлүк сагышка кирер, оон сцена бүрүзүнде революсчу чогаалдың мөзүзү сиңниккен.

«Броненосец «Потемкинни» кинофильмге өттүнер чүүлдер хөй турган, ынчалза-даа ол өттүнүп кылгылаан фильмнер чогум бо фильмге бичии-даа деңнежип шыдаваан. Эйзенштейнниң фильмниң делегей киноазынга ролю болгаш турар чери ындыг өттүнер чорук-биле тодараттынып турар эвес, харын хамыктың мурнунда, ол фильм экраннарны революсчулар талазы-биле хөй чүүлдерни кылган, чогаадыкчы чаа чүткүлдерни дилеп тыварынга улуг идигни берген. Ынчангаш «Броненосец «Потемкин» өндүр улуг уран чүүлдүг кинематографияга чаа ёзу-биле эгелээринге дуганы көргүскен. Революсчу массаны эң калбаа-биле көргүзүп, революцияның шулуткел дег овур-хевирин тургускаш, «Броненосец «Потемкин» революция төөгүзүнүң тудуш кезээ, ол революцияның ажыдыралчы күжүнүн иле илередикчизи болу берген.

А. КАРАГАНОВ, уран чүүл эртемниң доктору.

(СЭТА).

КАТАП УНУП КЭЭП БОЛУР БЕ?

Кандыг-бир ооль-ондактың уржуундан кижиниң одурлу берген буду катап үнүп кээп болур бе? Черле ынчаш магаботтуң одурлу берген бир кезиниң катап эгидип алыр «дирит аржааны» кайыын тып ап болурул? Бир эвес селескениң кудурууң үе сон клаптар болзувусса, элээн үе эрткенде ол катап үнүп келир ышкажыгай. Ол дээрге херек кырында кестүп турар катап тургустунууушкун-дур.

А бичии балыгның катап экирий бээрин, эът-кештиң өрттенген соонда катап анаа кылдыр эттинери — үрели берген клеткаларның орнунга чаа клеткалар катап өзүп кээри ол хеп чүве билдингир. (Бир эвес балыг экирбес болза, кезишкин кылыр дугайында чугаалаан-даа херээ чок болгай.

Бичии балыг, азы өрттени берген чер — бо дээрге шоолуг эвес катап тургузуушкун-дур. А одурлу берген кудурук азы үстү берген салаа дээн чижевтиг организмниң бүдүн кезектерин канчап катап үндүрүп алыр деп бодаар силер?

Ол айтырыгга харыыны дилээр бетинде хөлдерге, хемнерге чурттап чоруур гидра деп амытанны көрүптээлиңер.

Гидра дээрге — бичии хап хевирлиг дирит амытан. Ол үш-ле клеткадан тургустунган. Бир эвес ол одурлу берген кезээн катап үндүрүп алыр ындыг кайгамчыктыг шынары турбаан болза, ол кужурнуу тоор-даа чүве турар деп бе? Оон үстү берген кандыг-даа кезээниң катап боттанып келири элдептиг тывызыксыг.

Ындыг «аас-кежик» чүгле гидрада эвес, чамдык балыктарда база ындыг шынар бар. А тритоннар, аксолоттар база ындыг. Оларның үзүк кудурууазы холу катап кончуг дүрген үнүп кээр. Ол хамаан чок баштай оларның бир черин үзе шапкаш, элээн болганда өске черин кезип каантар болзувусса, баштай үзүлген чериниң чаа кезээниң өзери харын-даа дүргедээр.

Ону чүү деп тайылбырлаарыл?

Эртемденнер ол айтырыгны өөренип көрүп турар. Кижиге чаа бут өзүп кээп болур бе? Хөй-хөй специалистер болдунмас деп харыы берип турар.

Аңаа сына берген сөөк канчап катап аажок быжыг кылдыр экирий бээр деп!? Ол — катап тургузуушкун эвес деп бе? Харын-даа сөөктүң барык шуптузун ап каапкаш, бичии чуга кегжир арттырып каарывыска безин ол сөөк катап өзүп кээр ышкажыгай.

Бо айтырыгны шиитпирлээри-биле эртемденнер хөй ажылды кылып турар. Үзүлген черин катап тургузарынга шаптыктап турар бергелер хөй. Аңаа кол-ла шаптыкты кижиниң бодунуң организми чедирип турар. Чижээлээрге, одурлу берген салааның дижик, оон орнунга өске салаа үнер ейну манавайн, ону докпак чүве кылдыр экиртип каантарынче далажыр-дыр.

...«Дириг аржаан» амгы үеде эртемденнерде чок. Ынчалза-даа удавас ол болур дээрзинге бүзүрээр бис.

Г. АРОНОВ, медицина эртемнериниң кандидады.

«Советская Россия» солундан.

Дыштаныр хүннерде

● Бөгүн «Геолог» Культура бажыңынга Джек Лондонуң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга тураскааткан кежээ 17 шакта эгелээр. Аңаа Д. Лондонуң чогаал ажылының дугайында беседа болгаш «Ак азыг» деп өңнүг уран-чечен фильм болур. Кирери хостуг.

● «Енисей» Культура бажыңынга бүдүрүлгениң мурнакчыларынга чаа паспорттарны тыпсыр. Эгелээри хүндүскүнүң 12 шакта. Ооң соонда концерт көргүзер. Хөгжүм-шии театрынга улуг орус чогаалчы М. Е. Салтыков-Щедринниң төрүттүнгенинден бээр 150 чылынга тураскааткан кежээ 15 шакта болур.

● Хоорайның шыдыраа клувунуң бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазы бөгүн 14 шакта эгелээр. «Алдын шайба» клувунуң шаңналы дээш оолдарының хоккей командаларының аразынга маргылдаа № 12 кварталда хоккей шөлүнге 15 шакта болур.

● «Тайга» станциязында хаак баазазынга Күрүне албан черлериниң база көдээ ажыл-агый болгаш белеткел ажылдакчыларының профэвилел обкомнарының үлетпүр база албан организация коллективтериниң ГТО-нуң нормаларын дужаары бөгүн 10 шакта эгелээр, даарта уламчылаар.

● Хөгжүм-шии театрынга Н. Кузнецов биле А. Зактың «Ийи өң» деп шиизи (тыва дылга) бөгүн, даарта үнер. Эгелээри 18 шакта.

● «Хүреш» стадионунда каток хүнүң-не 11 шактан эгелеп ажылдаар.

Дыштаныр хүн штавы

Олимпийжилер чеде берген

ИНСБРУК. (СЭТА-ның корр). Япониядың дөртен спортчузу олимпий суурунуң корпустарынга бир дугаарында кээп чурттай берген болгаш оюннар болур черлерге эң сөөлгү белеткелдерже киргеннер. Ынчалза-даа олар чүгле каш шак чурттаан. Япон спортчуларга Австрияның төлээлери немежип келгеннер. Суурнуң комендантызы Англияның спортчулары чурттаар өрээлдериниң дүлгүүрлерин белеткеп алган, оларның Инсбрукка кээр шагы шуут чоокшулаан.

Чаңчыл ёзугаар олимпий суурунда тускай туктар шөлү бар. Делегация бүрүзү болуушкун чуртунуң тугун байырлыг байдалга көдүрер. Олимпиадага киржир бүгү чурттарның туктары, гимннери белен деп организастыг комитеттиң төлээлери чугаалаан.

Чамдык чурттарда спортчуларны шаңнап алырының маргылдаалары уламчылавышаан, кышкы олимпиада болур черниң ээлери төлээлериниң даңзызын берипкен. Австрияның шилиндек командазында 89 кижи бар. Ол кайы-даа олимпиададан хөй. Тук тудукчузу дегдээр бадар хаакчыларның эң-не шилиндээ Франц Кламмер. Кышкы олимпиадага үш катап киржип турар трамплинден халыыр Рейнгольд Бахлер оюннуң бүгү киржикчилериниң мурнундан олимпиаданың даңгыраанын текстизин номчуур.

Амгы олимпиадага хары утка ийи «отту» кыпсыр. Бирээзи 1964 чылдагы аякка кывар. Өскези — чаа. Бирги отту 1964 чылда олимпий чемпиону шанакчы Иозеф Фейстмантль, ийигизин — 1964 чылдың оюннарының чемпиону, даг хаакчызы Кристль Хаак кыпсыр.

Шведтер уттурган

ИРКУТСК. (СЭТА). Хабаровскиге болур мячиктиг хоккейниң делегей маргылдаазынче бар чораан Швецияның шилиндек командазы орук ара маңаа доктаагаш, тус черниң «Локомотив» командазы-биле ойнааш, 1:6 санга уттурган. Шөлдүң ээлери Хандаев, Горбунов ийи-ийи мячикти киирген.

Хоорайның чурттакчыларынга

Кызылдың аъш-чем садыглары силерге ээлиг болгун дээш бо чылдың ЯНВАРЬ 24-те, СУББОТАДА, 05 литр шыкир шил саваларны моон адаанда черлерге автомашиналар барып хүлээп алыр:
«Первомайская» остановка чанында № 55 МАГАЗИН,
Кочетов кудумчузунда «ДЕТСКИЙ МИР» МАГАЗИН,
«Совет Тываның 5 чылы» стадион чанында №31 магазин,
дөртүү микрорайонда № 30 магазин.
● Шилди эртенгиниң 10 шактан эгелеп хүлээп алыр.

АЪШ-ЧЕМ САДЫЫ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 24-ТЕ
МОСКВАДАН

8.45—«Амытаннар делегейинде». Өңнүг.
9.55—«Эртем болгаш техника». Киножурнал.
10.05—«Бистиң Чукоккала». Ойнаарактарлыг фильм-шии. Өңнүг.
11.00—Медээлер.
11.10—«Ада-иелер, силерге!»
11.40—11.50—Чапсар.
11.50—«АБВГД-лээр». Өңнүг.
12.20—«Кадыкшыл». Эртем-нептередилгелиг программа. Өңнүг.
12.50—«Правда» солуннуң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуковтуң делегей байдалының дугайында беседазы.
13.35—«Советская Россия» солуннуң шаңналы дээш мячиктиг хоккейге делегей маргылдаазы. ССРЭ биле Норвегияның шилиндек командаларының оюну. 2-ги тайм. Хабаровсктен дамчыдылга.
14.15—«Ак-кок отчугаш». Январь 1-деги дамчыдылганы катаптааны. Өңнүг.
17.20—17.30—Чапсар.
17.30—«Үе». Информастыг программа.
18.00—Дон казактарының Күрүнениң ыры болгаш пляска ансамбльдың концерти. Өңнүг.
18.40—«Эртем болгаш техника». Киножурнал.
18.50—«Дириг амытаннар делегейинде». Өңнүг.
20.00—Медээлер.
20.15—«Аймыл чок шимчээшкин».
20.40—«Чурукчулар дугайында». В. Маковский. Өңнүг.
21.05—«Орус шол». Документалдыг телефильм. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы А. В. Алексанкинниң эге сөзү-биле.
22.20—22.30—Чапсар.
22.30—Музыкада чаа чүүлдер.
23.30—«Үе». Информастыг программа.

Агаар

Бөгүн республикага элир булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы даглыг черлерге 22—27, а оон өскелеринге — 31—36 градус соок болур.

Кызылга база элир булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы 33—35 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ЯНВАРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Амрапали» (2 сериялыг) 9.50, 12.30, 15.10, 17.50, 20.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Эргим оол» 9.50, 11.30, 15.25, 17.05. «Чарлыышкынның мунгаралы» 13.10, 18.45, 20.30 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Автомобиль, скрипка болгаш Клякса ыт» 15.00. «Хубаль майор» (2 сериялыг) 17.00, 19.40 шактарда.
«ВОСТОК»: «Дашта хүлүмзүрүг» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Шиини көрүңер

Бөгүн болгаш даарта хөгжүм-шии театрынга тыва дылга «ИЙИ ӨҢ» деп шии болур. Эгелээри — 6 шакта. Коллективтиг чагыглар ны хүлээп ап турар. Касса 10 шактан 6 шакка чедир ажылдаар.

Телефон № 35-88.

ДИРЕКЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарьның 23-54, партийжы амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн баргаша 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 57.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00413.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 20 (10005) | 1976 чылдың январь 25, воскресенье | 1925 чылда үнделеттинген | Өртээ 2 кол.

Ужудуушкунда — «Космос-790»

1976 чылдың январь 23-те Совет Эвилелинден Черник «Космос-790» деп ээлчеглиг кылымал эдеринчизин салып үндүрген.

Космос делгемин шинчилээриң үргүлчүлээр эртем аппаратуразын спутникте тургускан.

Аппаратура чогумчалыг ажылдап турар. Башкарылга-саналга төвү келген медээлерни ажылдап кылып турар.

(СЭТА).

Л. И. Брежневтиң болгаш А. А. Громыконуң АКШ-тың Күрүне секретары Г. Киссинджер-биле чугаалажылышкыннарының түңнелдериниң дугайында

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң болгаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң АКШ-тың күрүне секретары Генри А. Киссинджер-биле чугаалажылышкыннары январь 20—23 хүннеринде Москвага болган.

Совет Эвилелиниң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының кайызының-даа сонуургап турары дыка хөй айтырыгларга ол чугаалажылышкыннар хамааржышкан.

Чугаалажылышкыннарга совет талададан — ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Г. М. Корниенко; америк талададан — АКШ-тың ССРЭ-де элчини У. Стессел, күрүне департаментизиниң чөвүлекчизи Х. Соннеенфелдт, күрүне секретарының оралакчызы А. Хартман, Президентиниң национал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы У. Хайлэнд; а ол ышкаш албаның өске-даа кижилери киришкен.

ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразынга харылзааларны улам ыңай быжыглаарынче болгаш калбартырынче угланыышкын ийи чурттуң улустарының эрге-ажыктарынга таарышыр болгаш делегейниң хүлээтүрүшкүн чорууун кошкадырының база тайбыңны быжыглаарының херээнге боттуг фактор болуп турар деп ийи тала чөпшээрешкен.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының болгаш АКШ-тың Президентизиниң 1974 чылдың ноябрьда Владивостокка ужуражылгазының үезинде чедип алдынган дугуржуушкунга үндезилээш, стратегтиг шабар халдаашкынның чепсеглениишкиннериң кызыгаарлаар талазы-биле ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразынга үр хуусаалыг чаа дугуржулганы ажылдап кылыры-биле холбаалыг тодаргай айтырыгларны көөрүнче чугаалажылышкыннар үезинде онза кичээнгейни салган.

Ол айтырыгларның чамдыктарының талазы-биле дешпилге чедип алдынган, ынчангаш арткан айтырыгдар дугайын кайы-даа талага таарышкан шиитпирлерни тывар соругга-биле чугаалажылышкыннарны үргүлчүлээрин дугуржуп алган.

Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленишкиннерни кызырарының дугайында чугаалажылышкыннарда ажыл-херектерниң байдалын көрүп турганының үезинде ийи тала ол чугаалажылышкыннарга дешпилге чедип алырынга идиг бээриниң соругзазын барымдаалаан.

Делегейниң өске-даа чамдык чугула айтырыгларының талазы-биле база санал-оналдар солчуушкуну болган.

Чугаалажылышкыннар ажыл-херекчи болгаш боттуг байдалга эрткен. Санал-оналдар солчуушкуну ажыктыг болган деп ийи тала санаан.

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙНИ — ШЫНАРЖЕ

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларының ажылында шынарның көргүзүглерин экижидери Коммунистиг партияның, Совет чазактың экономиктиг политиказының кол угланыышкыннарының бирээзи. Ол дугайында СЭКП Төп Комитединиң декабрь (1975 чыл) Пленумунга болгаш партияның XXV съездизинге 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының дугайында төлевилелинде онзалап айыткан. Онгу беш чылды — ажылдың ажыктыын бедидериниң болгаш шынарын экижидериниң беш чылы болдурар деп СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Экономиканы удуртуп башкарары дээрге-ле — продукция бүдүрериниң хемчээлин көвүдедирин, оон шынарын соксаал чокка экижидери-биле холбаштырары болур. Продукцияның шынарын бедидерин улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң, чоннуң хереглелин долу хандырарының, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының кол факторy кылдыр партия санап турар.

Бистиң республиканың үлетпүрүнүң ажыл-ишчилери ол чугула документилерни бедик көдүрлүушкүн-биле хүлээп алган болгаш продукцияның шынарын экижидер дээш кыска үениң дургузунда элээн ажылдарны кылып чоруткан.

Эрткен чылын СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң шиитпирин ёзугаар шынар көрүлдези болуп эрткен. Хөй-хөй бүдүрүлгелерниң техниктиг эдеришкинни, чаа техниканы шиңгээдип алыры, технологияны сайзырадыры, кадрларның техниктиг билииниң деңнелин бедидери, техниктиг хыналда килдизин чугула херекселдер-биле четчелээри болгаш оон ажылында четпестерни чайладыры дээш чамдык ажылдар кылдынган. Үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтериниң хөй кезии шынарның бедик көргүзүглерин чедип алыр дээш социалистиг чарышты калбартып, чуртта болгаш республикада мурнакчы бүдүрүлгелерниң дуржулгазын өөренип, ажыглап турар. Ынчангаш күрстандарттарны болгаш техниктиг негелделерни сагыырынче, ажылдың бедик шынарлыын хандырарынче бүдүрүлгеде ажылчын бүрүзүнүң харыысалгазын улгаттырар дээш кичээнгей күштелген.

Ол бүгү хемчеглер эки түңнелди берген. 1975 чылда аттестацияга кирген 400 аңгы-аңгы хевирниң продукцияларының 116-зынга бирги категорияны тывыскан. Ийи марканың даг-дүгүнге Шынар демдээн тыпсыр дугайында шиитпир хүлээп алдынган.

«Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарның, Кызылдың дааранылга комбинадының, республика типографиязының коллективтеринде партия организациялары, удуртукчулар, инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш ажылчыннар эки шынарлыг продукция бүдүрер дээш эвээш эвес күженишкиннерни кылган. Оларда болгаш оон-даа өске бүдүрүлгелерде бирги сорттуң продукциязын бүдүрери, ону бирги негелде-биле дужаары 90—100 хуу чедип, хереглекчилерден хомудалдар барык чок болуп турар.

Ынчалза-даа тулган категорияның продукциязының хөй кезиин бо хүннерге чедир даг-руда болгаш чиик үлетпүрүн бүдүрүлгелери берип турар. Тудуг материалдарының, кыш болбаазырадырының, тус чериниң аъш-чеминиң, эът-сүт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери күрстандарттарны сагывайн баар, продукцияны үрей кылыр азы шынарын куду кылдыр, үениң негелдезинге дүүшпес кылыгларны бүдүрер чоруктар уламчылап турар. Ылаңгыя Улуг-Хем кыш үлетпүр ажыл-агыйының, Шуурмактың кыш белеткээр пунктузунуң, «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынының бүдүрүлгелериниң, «Тудуг кезектери» комбинаттың, пиво, хлеб, сүт заводтарының бүдүрген продукцияларынга садып алыкчыларның хөй санныг негелде, хомудалдары кээп турар. «Тудуг кезектери» комбинат эрткен чылын үрей кылыышкындан 14 муң рубльдиң продукциязын чедир албаан.

Кызылдың тууйбу заводу бүдүрүлгениң технологиязын хажытканындан 15 муң рубль өртектиг 1656 муң кезек тууйбуну үрей кылган. Кызылдың, Ак-Довурактың, Чадааның, Бай-Хаактың хлеб заводтарының бүдүрген продукциязы 10 хуу чедир үрей кылдынганы хыналдадан илерээн. Кызылдың эът комбинадында продукцияның 12 хуу, балык заводунда — 40 хуузу үрей кылдынып турар.

Чамдык бүдүрүлгелерниң партия организациялары, удуртукчулары технологтуг чорудулгада четпестерни чайладыр, шынар көргүзүглериниң өзүлдези дээш специалистерге негелдени күштелдирер, продукцияны үрей кылганы дээш буруулугларга шыңгыы хемчег онаар талазы-биле ажылды ам-даа четпес деңнелде тургузуп турарындан үрей кылыышкыннар болгулаан.

Шынарлыг продукцияны бүдүрер дээш коллективтерде организастыг чорукту, чурум-сагылганы деткиир, продукцияны бүдүрерин көвүдетпишаан, оон шынарын экижидер дээш шалыпчы ишче күш-ажылдың кижилерин углап баштаары — бүдүрүлгелерде партия организацияларының кол сорулгазы.

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИР

«1976 чылда бүдүрүлгелиң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын бистиң ферманың ишчилери солундан таныжып көрген болгаш изиг-биле деткип турар.

Сүт-бараан фермазының ук доктаалга хей-аът киирген ажылчыннары онгу беш чылдың баштайгы чылында кажангызындан-даа артык ажылдаарын дыдурушканнар. Олар социалистиг чарышты улам калбартып, төрүүр чүс инекке онааштыр 86 бызааны доруктуруп алырын, бызааның хонукта немелде деңзизин 800 грамм чедирерин, боттары 60 тонна сигенни, 20 тонна будук-бүрүнү белеткээрин хүлээнгеннер. Саанчылар Светлана Лопсаң 1900 килограмм, Надежда Салчак 1850 килограмм, Валентина Найдан 1850 килограмм сүттү инек бүрүзүнден саап алырын аазааннар. Инек кадарчызы Дондуп Сүрүң-оол, бызаа кадарчызы Виктор Карма болгаш өске-даа ажылчыннар Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржирин дугуржуп, немелде хүлээлгелерни алганнар.

Ферманың ажылчыннарының аразында социалистиг чарыш бо хүннерде калбарган. Амгы үеде малды хүр кыштадыр, оон хөй, эки шынарлыг болгаш чиик өртектиг продукцияны алыр дээш шимчээшкин чедиишкиннииг эгелээн. Фермада ийи кормоцех узун-соксаал чок ажылдап турар. Инектер болгаш бызаалар холуксаалыг база хоолулуг чемнер-биле долу хандыртынган. Оон уламындан сүт бүдүрүлгези хүнүн-не көвүдеп турар. Ферманың бүгү ишчилери СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир бирги кварталдың планын күүседир сорулга салган.

Х. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Каа-Хемде «Ленинчи орук» совхозтуң Мерген сүт-бараан фермазының эргелекчизи.

Доргун сүт бараан фермазы чүгле СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта эвес, Чөөн-Хемчик районда сүт сааны эвээш, сураглыг коллективтериниң бирээзи. Ол коллективтиң кежигүннери онгу беш чылдың баштайгы чылының планныг сорулгаларын хуусаазында күүседир, СЭКП-ниң XXV съездизин ажыл-ишчи чедиишкиннерлиг уткуур дээш шудургу ажылдап турарлар.

Ферма коллективи 1976 чылдың Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга бедик көргүзүглерни чедип алыр сорулгалыг.

ЧУРУКТА: ферманың мурнакчы бөлүк саанчылары (солагай талазындан оң талазынче) Татьяна Сат, Зоя Монгуш, Сендин Куулар, Татьяна Кара-Сал, Лора Сарыглар болгаш Эртине Ооржак.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

Шалыпчы отряд тургускан

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги өзүлдезинде ажылдап турар комсомолчу-аныяктар бригадаларының ажыл-ижин таарыштыр тургузуп, Тываның ишчи-бүрү районнарындан чаа келгилээн эки турачылардан ам комсомолчу-аныяктарның шалыпчы түлүг отрядын организастап тургускан. Шалыпчы отрядта шупту 200 ажыг оолдар, кыстар 12 бригадага үстүп алган кол корпустуң иштинде ишчи-бүрү ажылдарны кылып турарлар.

Штаб кежигүннери 15 кижи хүн бүрү ажылдарны түңнеп, даарта кылыр ажылдарны чугаалажып, ажылда четпестерни чайладып турар.

Х. МОНГУШ.

КЕРЭЭ ЧАРЫП ДУГУРУШКАШ...

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Чола Допур-оолович Монгуш биле Очур-оол Чадамбаевич Монгуш — «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжулары. Дуржулгалыг хойжу коммунистер январьның күш-ажылчы хүннериниң бирээзинде эртежик совхоз конторазының бир өрээлинге ажыл-херээн, амыдырал-чуртталгазын хөөрежип олурда дужа бердим.

Күш-ажылдың ийи мурнакчылары 1975 чылда канчаар ажылдааның, бо чылын мурнунда кандыг сорулгалар салганын боттары айтырыглар салчып, харылажып олурлар.

— 1975 чылда ажылың түңнели кандыг болду, Чадамбаевич?

— Агаар-бойдустуң таарымча чок чоруу турза-даа, мен эрткен чылын база шору ажылдадым ышкаш, Допур-оолович. Төрүүр чүс хойга онаашттыр 92 хураган алдындым. Ол алган хүлээлгемге арай четпейн бардым. Ында кандыг-даа чажыт чок. Силер ону эндевес боор силер. 2600 грамм дүктү бир хойдан-на ап, планымдан 100 граммны ажырдым. Силерни база-ла сонуургап олур мен, Допур-оолович.

— Мээң база-ла чер албаан. Чаш малды хорамча чокка менди доруктурар дээш кандыг хемчеглер албадым дээр. Ынчалза-жок ийи-чаңгыс чигирнглер тургулай бээрдир, Чадамбаевич. 103 хураганы 100 хойдан-на алдым. Дүк бир хойга онаашттыр 2 кг 300 грамм болду. Силер дүк-биле мени ашкан-дыр силер, а хураган-биле мээңни болган-дыр. Ындыг болур-даа ужурлуг. Чыргакы хемниң оң талазында силер-биле солагай талазында мен 1976 чылда база-ла чаржыр, социалистиг керээ чарар апаардыр бис. Канчаар бодап олур силер, Очур-оол Чадамбаевич?

— Бодалдарывыс дүүшкек-тир. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин таныштым. Партияның планы дээрге чоннуң планы. Ону деткивишаан, төрүүр 100 хойдан-на 100 хураган, бир башка онаашттыр 2500 грамм дүктү кыргып, 20 тонна сигенни кезип белеткээр дээш ажылдаар мен.

— Чүүлдеш бодалдар чогумчалыг түңнелдерни болдурар. Хажытпас Монгуш-биле кончуг кызымак ишчилер болгай силер. СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур күш-ажылчы ээлчегге турушкаш, төрүүр 100 хойдан-на 105 хураган, бир башка онаашттыр 2500 грамм дүк алырын шиитпирлеп алдым. Бир кол сорулга — мал чемин белеткээри. Бодумнуң күжүм-биле 25 тонна сиген белеткээр мен, — деп, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры чугаалады.

Чола Монгуштуң болгаш Очур-оол Монгуштуң кышкы турлагларында хойнуң чаа «дүжүдү» эгелээн. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырының төрүүр кодазы 360 ажыг баш. Ам безин 250 чедир хой оолдапкан, хураганы менди. Сакманчыктер Ачаа Монгуш, Сечдиң Монгуш, Белдир Хомушку чаш хураган мандыкылагазын экижидип, кызымак ажылдап турарын олардан билип алдым.

— Силерде хой хураганнаашкыны эгелээн боор аа, Чадамбаевич?

— Чаа эгелээн, 60 хире хой төрээн, хураганы онча мандып турар. Чаш мал мандыычал чыг ышкаш-тыр. Төрээн хойнуң оглун доттурары аажок. Силеринийде кандыг-дыр, Чола Допур-оолович?

— Одар-белчиир таарымча-даа бол, хой эмин шымбай-дыр.

Ийи хойжунуң кодаларының кышкы эжаалдазы багай эвес. Турлагларында көк сиген, көк сула бар.

Өңнүктер ажыл-ижин хөөрежип, дуржулгаларын солушкаш, 1976 чылда социалистиг керээзинге аттарын салгаш, эрес-шудургу ажылдаарын дугурушкулар.

М. СЕВЕН

КОЛ КОРПУСТА

Чоокта чаа «Тыва даг-дүгү» комбинатта бодүүн рудалар болбаазырадыр цехтиң курлаг руда складынче ийи чүс чыгам тонна баштайгы руда дужурттунган. Дериг-херекселдерни ажылын кичээнгейлиг хайгаарап турган, дуржулгалыг эш Юрий Селиверстовтуң бригадазы ук чүүлдү хүлээп алган.

* * *

Каш хонук бурунгаар онгу галереяның конвейерлериниден чүс хире тонна рудаларны корпустуң дөрткү үүрмектекчи чадазынче база шилчиткен. Маңаа харыысалгалыг дежурнайлаашкынны мастер Петр Мишин болгаш Иван Щука, Владимир Сбитнев оларның бригадазының кежигүннери чоруткашкар.

* * *

Участоктуң дээре монтажчылар бригадазы (удуртукчузу Александр Архипов) бо хүннерде он ийиги галереяның чедир кылдынмаан аалды дугаар конвейеринге монтаж ажылдарын кылып чоруткашнар. Берге, соок хүннер турза-даа олар мастер Владимир Рубцовтуң удуртулгазы-биле нарын даалгаларны күүседип турарлар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында мал кыштагладыышкынының чоруп турарын чугаалажып көрген, чамдык районнарның ажыл-агыйларында ынчанның малының кыштагладыышкыны багай чоруп турар деп демдеглээн.

Көдээ ажыл-агый министерствозу, райкүүскомнар, оларның бүдүрүлге эргелелдери, ажыл-агыйлар удуртукчулары мал чемин чедишпес турда-ла мал бажын камгалап алыр, немелде мал чемнери тыптынар болгаш бар чемнерни камнаар талазы-биле боттуг хемчеглерни албайн турар. СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында кордуңгениң ёзугаар Красноярск крайның девискээринден 20 муң тонна саван, республика иштинден 30 муң тонна хымыргыыш белеткээр турган. 1976 чылдың январь 1-ге чедир чүгле 14355 тонна саван белеттеттинген, оон 9018 тоннназын экелген. Саван белеткээрин болгаш сөөртүрүн Кызыл районда «Х Улуг хурал», Каа-Хемде «Октябрь 30 чылы» колхозтар, «Шекпээр», «Кызыл тук», «Кызыл тараачын», «Өөк» совхозтар онза багай чорудуп турар. Хымыргыыш белеткели ам-даа оожум. Ону 23 ажыл-агый чорудуп турар болгаш амдызында чүгле 3100 тоннаны белеткээн, 2000 тоннаны сөөртүп алган.

Ынчангаш 1976 чылдың февраль 1-ге чедир хымыргыыш белеткеп турар бригадаларны улгаттырып, кижилер болгаш техника-биле четчелээр, ажылдың темпизин дүргедедир, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң болгаш «Сельхозтехника» каттыжыышкынының автобаазаларының транспорту-биле Красноярск крайдан саван сөөртүрүп хандырар.

Кадыг чемнерни малга бээринге белеткээринче чогуур кичээнгей амга чедир салдынмаан. Бо кыжын мал чеми белеткээр 122 кормоцехти ажылдадып киирер турда, чыл эгезинге чедир чүгле 65 цех ажылдап кирген. Бай-Тайга, Тес-Хем, Эрзин, Өвүр районнарның ажыл-агыйларында, «Тоора-Хем» совхозта чаңгыс-даа кормоцех ажылдап кирбээн. Маңаа хамааржыштыр кадыг чемнерни болбаазырадыр бүгү кормоцехтерни февраль 10-га чедир ажылдадыр. Колхозтарга болгаш совхозтарга кургаг мал чемнериниң холуксааларын белеткээр болгаш кадыг чемнерни ылбырадыр дериглерни белеткээр болгаш эптээр талазы-биле СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында кордуңген даалгаларын февраль 15-ке чедир күүсеткен турарын Чадаана АТБ-ге, «Транссельхозтехникага», № 11 АТБ-ге, «Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкынынга, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың төп септелге мастерскаязынга, «Тыва кобальт тудугга», Хову-Аксының АТБ-зинге. Автоорукттар эргелелинге; колхозтарда болгаш совхозтарда кудуктарның септелгезин чорудар тускай бригадаларны организастааш, февраль 20-ге чедир бүгү кудуктарны ажылладырын Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, «Тыва суг тудуг» тресте даас кашкын доктаалда айыткан.

Мал чемнерин ажыл-агыйжа эвес чарыгдап турар фактылар бар. «Бүрен», «Ленинчи орук» совхозтар малга кадыг болгаш чулуктуг чемнерни черге төп берип турар. Улуг-Хем районнуң хой кыштагларында онгачалар чок. Чамдык кыштаглар-же кадыг, концентраттыг, минералдыг чемнерни чедирерин организаставаанындан мал чемин үзүктелии турар.

Үстүнде четпестерни чайладыры-биле кыштаг бүрүзүнге кадыг, концентраттыг, минералдыг чемнерниң дүстүң четчир курлавырын тургузарын, Кызылдың сайгарылга баазазындан концентраттыг чемнерни колхозтарның, совхозтарның транспорту-биле чогуур үезинде сөөртүп алыр хемчеглерни алырын, мал чемнерин чөп чарыгдаарынга контрольду күштелдирип тургаш, чаңгыс килограмм-даа чемни малга ашаа төп бээрин болдурбазын доктаалда шыңгыы айыткан.

Колхозтарда болгаш совхозтарда каскан болгаш өрүмнээн кудуктарның чүгле 233-ү, 331 водовозтарның 243-ү ажылдап турар. Арткан машиналар эртык кезектер чогуундан азы кезектерни адырганындан ажаа турар. Чүгле Бай-Тайга районда безин 24 водовозтарның 11-и ажылдап турар, арткаңнарын чүък машиналары кылдыр эде дерээн. Ынчангаш малды ый-шаанда суггат-биле хандырар дээш бар водовозтарны септээринче болгаш катап тургузарынче доораан кирер. Өскерти кылган автоводовозтарны катап тургузар ажылды он хонук хуусаада чорударын Куравтоинспекцияга, райкүүскомнарга дааскан.

Үстүнде четпестер болза республиканың ажыл-агыйларында 2 муң баш бода, 19 муң баш шээр малдың арып баксырааранга чедиргеш. Ылаңгыя Улуг-Хем, Таңды районнарда арган малдар көвүдээн. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарда хөй малдар арааан. Эмнелге-санитар пунктуларын тургузуп, оларга аарыг болгаш арган малдарны бөлер хемчеглерни эвилеңге чедирбейн турар «Бүрен», «Тилиелге», «Шамбалыг», «Тес-Хем» совхозтарда. «Чодураа» колхозта пунктулар тургустунза-даа, оларда бөлген малдарның ажаалдазы, чемгерилгези, суггарылгазы багай, эмнээринге таарымчалыг байдал чок. Ону барымдаалааш, февраль 10-га чедир ажыл-агый бүрүзүнге эмнелге-санитар пунктуларын тургускаш, оларга турар малдарны чемгерериниң, суггарарының болгаш эмнээриниң чогуур чурумун тургузар, мал аарыглары бар черлерге оларны февраль 5-ке чедир чүл эмнээрин чогуур-биле чорудар болгаш аарыгларны оон ыңай нептереттпес хемчеглерни алыр.

Амгы үеде республикада хойнуң массалыг оолдаашкыны эгелээн болгеш 45 муң ажыг хураган алдынган. Ынчалзажок чамдык ажыл-агыйлар бо чугула кампанияга болур-чогууру-биле белеткенмээн: хураган кажаалары септеттинмээн, тырыткылар, аптечкалар болгаш өске-даа херекселдер чок боор турар. Хураганнарны менди алыр сорулга-биле хой кыштагларынга чемнерни курлавыр, аптечкалар, эмнер болгаш чырыткы-биле хандырар хемчеглерни алыр.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели мал кыштагладыышкынын Көдээ ажыл-агый министерствозунуң талазындан багай удуртуп турарын, кыштагладыышкынның байдалын контрольдаарынга райкүүскомнарның, бүдүрүлге эргелелдериниң, специалистерниң ролю амдаа куду дээрзин демдеглээш, үстүнде демдеглеттинген четпестерни чайладыр хемчеглерни алырын, мал кыштагладыышкынының ажыл-агый бүрүзүнде байдалын он хонук иштинде күскээм хуралдарынга сайгарып көөрүн Көдээ ажыл-агый министерствозунга, «Скотопром» тресте, райкүүскомнарга дааскан.

Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып тур бис

Онгу беш чыл: улус өөредилгезиниң перспективалары

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин Тываның улус өөредилгезинге ажылдакчылары чүүлдүүзүнгүүшкүн-биле хүлээп көрүп, ханы анализтеп, сургуулдарга болгаш студентилерге ооң ужур-утказын тайылбырлап таныштырып турарлар. Бистиң партиявыстың экономиктиг политиказының кол угланыышкынынга үндезилеп ук документиде 9-ку беш чылдың базымнарының амыдыралга боттанганын, чаа беш чылда сорулгаларын айыткан.

СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан: «Бурунгаар делгем базымнарны кылган бис. Ниитилел бүдүрүлгезиниң немей өзүлдезиниң темчээлин барымдаалап көөр болза, тоску беш чыл бистиң чуртувустуң төөгүзүнде эң эки беш чыл болур».

Эрткен беш чылда бистиң чуртувус экономиканың болгаш культураның бүгү адырларының, ылаңгыя улус өөредилгезиниң улам ындаа хөгжүлдезиниң талазы-биле улуг чедиишкиннерлиг болган. Бистиң аныяк республикавыстың чижээзиден ол бүгүнү көрүп болур.

Тоску беш чылдың чылдарында нийти билиг школаларының структуразын сайзыралгайжыдар айтырыгны боттандырып чоруткан. 1970 чылда бисте 58 ортумак, 70 сес чыл болгаш 32 эге школа турган болза, ам бисте 78 ортумак, 54 сес чылдың база 24 эге школа ажылдап турар. 1970 чылда школаларга 52,6 муң кижи өөренип турган болза, ам 59,6 муң кижи өөренип турар.

Школаларның болгаш интернаттарның өөредилге-материалдыг баазазын быжыглаар талазы-биле улуг ажылдарны кылган. Тоску беш чылда 9 муң кижи өөренир чаа школа бажыңнарын, 10 муң дөрбелчин метр шөлдүг интернаттарны ажыглаалга киирген. Школаларга болгаш интернаттарга 2827 муң рубльдиң чаа дериг-херекселдерин, 705 муң рубльдиң өөредилге-көргүзүглге материалдарын садып алган. Башкы кадрларның саны болгаш эртем-билиг талазы-биле өзүлдези дескү болган. Оларның 70 хуузу дээди болгаш дооспаан дээди эртемниг.

Үстүнде көргеннивис фактылар улус өөредилгезиниң кол көргүзүглерин эккээр, аныяктарны бүгү-нийти ортумак өөредилгеже холдуунда шимчиткен, школаларда өөредилге-кижизидилге ажылының деңнелин бедиткен. 1970 чылда бирги класска хүлээп алганнарның 63,7 хуузу сески классты, 52,3 хуузу ортумак школаны дооскан. 1975 чылда ук көргүзүг түс-түзүнда 78,5 хуу болгаш 78 хуу четкен. 1970 чыл-биле деңнээрге, өөреникчилерниң өөредилгези 6,7 хуу бедээн. 1975 чылда ук көргүзүг 97,7 хуу четкен.

Школачыларның күш-ажылга кижизидилгезин эки организастаан, тоску беш чылда көй муң доозукчу ортумак эртемниң дугайында аттестаттар-биле кады чолаачының, трактористиң шынзылга бижиин алган.

Харылзаалыг болгаш чарын иш—башкылаашкынның ёзулуг мастерлериниң саны чыл бүрү көвүдеп турар. 1974—1975 өөредилге чылында 1440 башкы 100 хуу өөредилгени чедип алган. Оларның кижи бүрүзү онзагай ажылын бедик харысалга-биле көрүп, «өөреникчи бүрүзүнге кады быжыг билиглерни бээр» деп сагыш салган.

9-ку беш чылда республиканың улус ажыл-агыйынга өөредилге черлери 5 муң специалисти белеткээн. Дээди өөредилге черлериниң, профтехучилищелериниң четкизи калбарган.

Улус өөредилгезинде четпестер болгаш шиитпирлеттинмээн айтырыглар бисте ам-даа эвээш эвес. Республиканың культура тургузуушкунунуң талазы-биле кол көргүзүглери бедик-даа, оларның элээн көвүнүң талазы-биле Россия Федерациязының ортумак көргүзүүнден хожудап турар бис. Бүгү-нийтиниң сес чыл өөредилгезиниң талазы-биле РСФСР-ниң көргүзүүнден 15,5 хуу хожудап турар. Эрткен өөредилге чылында кой чылчыларның саны 1309 кижи болган. Тожунуң, Тес-Хемниң, Бай-Тайганың чамдык школаларында өөредилге деңнели чылдан чылче кошкак болгаш өөредилгезин ара каар чорук хөй. Кижизидилге ажылының копкаандан, өг-бүле биле школаның харылзаазының четпезинден уруглар кем-херек үүлгедир чоруу база-ла бар боор турар. Уламчылап хүн бедүзтери бисте эвээш, ажылдын аныктарны өөредириниң планын чамдык черлерде күүсетпейн турар. Башкы кадрларны ажылга быжыглаар, оларның ажылдап чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче кичээнгей кошкак боор турарындан чамдык районнарда специалистер удаа-дараа чорупп турарының фактылары бар.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде күрүне ужур-дузалыг чугула сорулга салдынган. Ол чыл дээрге эртем-техниктиг депшилгениң негелделерин болгаш ажылчы чоннарның культура-техниктиг база билиг деңнелин чайгылыш чок бедидерин, ажылчын кадрларны болгаш специалистерни белеткээриң эккижиндериниң чугулазын барымдаалап улус өөредилгезиниң системазын улам сайзыралдыры болур.

Маңаа үндезилээш, республиканың партия-совет органнары, улус өөредилге ажылдакчылары бүгү-нийти ортумак өөредилгениң улам хөгжүдерин чедип алыр, школаларга өөредилге-кижизидилге ажылының деңнелин бедидер апаар. Амгы үениң негелдези чуу дээрге кижи бүрүзүн чүгле ортумак эртемниг болзун дээш өөредилге хараа тудары эвес, харын школачыларның билииниң ханы быжыы, ооң шынары бодур. Өөреникчилер кичээл бүрүзүнден чаа, солун үнелиг билиглерни шиңгээдип албышаан, өөренип турар эртемниң бистиң ниитилелдиң амыдыралы, ооң эрге-ажыктары, сорулгалары-биле харылзаазын тодарадып билип ужурлуг. Коммунистиг бүзүрелге аныяк-өскенни кижизидери, политика талазы-биле хадыккан, ажыл-ишчи хамаатыларны өстүрери кол сорулгавыс ол.

1976—1980 чылдарда бистиң республикага 9300 кижи өөренир школаларны, 3 муң ажыг өөреникчи чурттаар интернаттарны тудары көрдүнген. Онгу беш чылда пионерлер бажыңнарының, уруглар станцияларының, спорт школаларының, кадыкшылга күш-ажыл баазаларының четкизи калбарар, оларның ажылын экижидер.

Уламчылап хүн школаларының бөлүктериниң саны өзер. Уруглар бажыңнарынга болгаш интернаттарга чемненирге эккижиир, бүгү школаларга изиг чемнер-биле хандырылганы организастаар.

Педагогика институдунуң, башкы училищези республиканың школаларынга 1,5 муң башкыларны белеткээр. 1976—1980 чылдарда Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалын автотранспорт болгаш тудуг талазы-биле билиглиг 100 инженер доозуп үнер. 2200 ажыг специалистерни беш чылда улус ажыл-агыйынга белеткээр. Чаа беш чылда 750 кижи өөренир педагогика институдунуң өөредилге корпузун, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң филиалының өөредилге корпузун болгаш общежитиезин тудуп тургузар.

Үш чаа профтехучилище ажыттынар, беш училищени ортумак кылдыр эде организастаар. Профессионал-техниктиг училищелерге сургуулдар хүлээп алыры көвүдээр. Кодээниң № 1 профессионал-техниктиг училищезинге сургуулдар хүлээп алыры көвүдээр. Кадээниң № 1 профессионал-техниктиг училищезинге 600 кижи чурттаар общежитиени кылыр. Чадааналын 600 кижи өөренир профтехучилище комплекизин тудары доостур. «Сельхозтехника» каттыжышкынының өөредилге комбинадын ажыдар. Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде айытканы ёзугаар кол-ла чүүл келир үениң бедик мергежилдиг специалистерин белеткээри, оларның идей-политиктиг кижизидилгезинче сагыш салыры болур.

П. КИСЕЛЕВ.

СЭКП обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң килдизиниң эргелекчизи.

«Кодээ ажыл-агый культураларының шынар талазы-биле эң чаа, улам хөй дүжүттүг сорттарын болгаш хайлбактарын шынар талазы-биле хайгаараштырыгга ажылын экижидер»...

(СЭКП ТК-ның XXV съездизинге төлевилелинден).

ЭРТЕМДЕННЕР—КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙГА

САРАТОВ. Мурнуу-Чөөн чүктүң көдээ ажыл-агыйының эртем-шинчилел институдунуң эртемденнери тарва болгаш өске-даа культураларының 20 сорттарын тургускаш, күрүне шенелдезинче шилчидип бергеннер. Ол дээрге, улам бедик дүжүттүг болгаш янзы-бүрү аарыгларга алыспас шынарлыг сорттар болур. 12 сорттуң культураларын чер-черде тарып, өстүрүп турар. Оларның аразында—чазын чажар «Саратовская-40», «Саратовская-42» деп кызыл-тас, күзүн чажар көк-тараа—«Саратовская-4» база бар. Онгу беш чылда бо сорттарны дыка хөй шөлге тарыыр ужурлуг. Улуг чарыгдалдарны кылбайн тургаш, 30—40 миллион пуд тарааны немептир ап болур. Күзүн чажар культураларының кидиннинде соокка шыдамык кызыл-тасты соодукчу дериг-херекселдери-биле шенеп турар.

ЧУРУКТА: улуг техник М. Чекунов соодукчу камераны ажылдадырынга белеткеп тур.

Ю. НАБАТОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТОЖУНУҢ ЫЯШЧЫЛАРЫНДА

Тожунуң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы чериниң ажылдакчылары партияның XXV съездизинге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелин таныжып көргеш, чаа-чаа социалистиг хүлээлгелерин 1976 чылда алгылаан.

Коллектив продукция бүдүрериниң болгаш, бараан садыгларлазының чыл планын декабрь 20-де доозар деп хүлээнген. Ол үениң дургузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукция кампалгазын чедип алыр, бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидер.

Мурнуку чылдарда Тоора-Хемниң септелге-тудуг участогунуң ажылчыннары дилиг материалдарын боттары кылып ап турганнар. А «Тоора-Хем» совхоз маңаа аймаан Ырбандан соортуп ап келген. Мындыг байдалдар ол организацияларның кайызынга-даа эптиг байдалды тывыштырып, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн кудулатыр таварылгалар турган.

Тоора-Хемде делгем, чаа дериглерлиг чазаныглга цегин чоокта чаа ажыглаалга киирген. Аңаа шупту 6 универсалдыг станоктар ажылдаар. Ук цехтиң чанында ыяш дилер 2 станоктарны туткан. Тоора-Хемниң септелге-тудуг участогун болгаш совхозту дилиг материалдары-биле хандырып эгелээн.

Ыяш үлетпүр ажыл-агыйы чериниң мурнакчылары хөй. Бызаңчылар Василий Сакусенко, Василий Рогов, чолаачы Владимир Катков болгаш өскелер-даа хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип келген. Олар онгу беш чылдың баштайгы айындан эгелеп боттарының күш-ажылчы белектерин партияның XXV съездизинге тураскаадып, каш дакпыр күжениишкинниг ажылдап турарлар.

О. НАМЧЫЛАК.

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ДЕЛЕГАДЫ—ДААРАНЫКЧЫ

Караганданың «Караганда одежда» деп дааранылга каттыжышкынының продукциязы Казах ССР-ден өске-даа ырак-узак черлерде безин нептерээн. Ында дааранычы Казтай Нургалиева он беш чыл ажылдап турар. Ооң урам-шевер холдары-биле угулзалап даараан уруглар хептери дыка эки шынарлыг.

Казтай Нургалиева ол бүдүрүлгеге чериинге техниктиг училищени доосказ келген болгаш кыска үе иштинде дааранычы-мотористиң мергежилин шын өөренип алган. Ооң хүннүң-не чедип ап турар көргүзүү — ээлчег нормазын 115—116 хуу күүседири ол боор турар.

Казтайның төлептиг өөреникчилери база хөй. Чүгле сөөлгү чылдарда безин ол бодунуң мергежилинге он беш аныяк кыстарны өөредип каан.

Казтай Нургалиеваны ажылга улуг чедиишкиннери дээш Күш-ажылчы алдар орденниң III чергези-биле, «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» медаль, «1974 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» хөрек демдээ-биле шаңнаан. Казтайның ачы-хавыяазын хөй-нийти бедик-биле үнелеп турар: ол цехтиң партия бөлүүнүң удуртукчузу, Казахстанның КП Караганда обкомунуң кежигүну, ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Советиниң депутаты.

Партияның Караганда область конференциязы Казтай Нургалиеваны СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады кылдыр соңгаан.

ЧУРУКТА: Караганданың «Караганда одежда» деп дааранылга каттыжышкынының дааранычы-моторизи Казтай Нургалиева аныяк ажылчын кыс Татьяна Лапушкинаны өөредип тур.

Ю. КУЙДИННИҢ фотозу. ПМА.

КОНДИТЕР КЫЛЫГЛАРЫН—ЧОНГА

Херелгел кооперациязы улус ажыл-агыйының системазында хөй адырлыг түскайлан ажылдаар. Ол хөй адырларның эң кол талазы — чонга бараан-нарны садыглаарындан аңгыда — бүдүрүлге, ниитиниң чемненилгези, тудуг, белеткел дээш ооң-даа өске хевирлер ооң чугула адырлары болур. Ыңчангаш кооперацияның бир адыры болур бүдүрүлге садыгның хөгжүлдезинге база көскү черни ээлеп турар. Херелгел кооперациязының организациялары үлетпүрлүг төптерден ырак районнарда, суурларда боттарының бүдүрүлгелерин организастап, чоннуң хүн бүрүзүгү негелделерин хандырарынче угландырып турар.

Маңаа хамаарыштыр Чөөн-Хемчик районунуң Чадаана хоорайда кондитер кылыглары бүдүрер түскай цехтиң ажылы, ооң чонга ажык-дузалыын маңаа чугаалаар бодадым. Бо кондитер кылыгларын бүдүрер цех чаа дериг-херексел-биле четчеглеттинген, чаа хевириниң бүдүрүлгези. Мында кондитер кылыгларын бүдүрүп кылырынга, быжырарынга херек чугула дериг-херекселдерин таарыштыр тургускан. Ук амданныг чемнерниң бо түскай «кухнязы» Чадаана хоорайның болгаш чоок-кавы суурларның чурттакчыларын кондитер кылыглары-биле хандырарынга көскү черни ээлеп турар. Бүдүүй дургузунда бо цех даалгандан кылган 700—900 кг деңзилиг янзы-бүрү кылыгларны бүдүрүп турар. Мында кылып, быжырып турар амданныг кылыгларның кол-колунуң ассортиментизин торттуң үш хевири, зефир, безе, пончиктер, школачыларга хөөлыг болгаш анаа сдобалар, тарталеттер, мактыг, кремниг болгаш повидлолуг рулеттер, сигареттер, боова, боорзак, балыктыг пироггар, кекстер, печеньениң, пряниктиң аңгы-аңгы хевирлери дээш оон-даа хөй чүүлдерден тургустунган.

Кондитер кылыглары бүдүрер цех 1975 чылдың планныг онаалдазын 105,0 хуу кылдыр ажыр күүсеткен. Ол кондитер цегинге бүдүрген кылыгларын Чадаана хоорайда бир кулинария магазининде, үш столовая-ларның буфеттеринде, эмнелгениң, кинотеатрның, үш школаларының буфеттеринде болгаш Ийме, Баян-Тала, Хөндергей суурларда база «Искра» колхозтуң төвүнде школаларның буфеттеринге садыгларын калбаа-биле организастаан. Оон аңгыда, Чөөн-Хемчик районунуң девискээринде турар Чыраа-Бажы биле Сүт-Хөл ажылчын кооперациялары ол цехтиң бүдүрген амданныг чем кылыгларын үндүрүп алгаш, боттарының суурларының чурттакчыларынга садыглап, чонуң негелдезин хандырар аргалыг болуп турар.

Чоннуң чаагай чоруун экижидеринче угланган бо буянныг ажыл-иш, ооң чедиишкиннери ала чайгаар чедип келбес дээрзин билдингир. Кондитер цегинде ниитизи-биле 11 кижи ажылдап турар. Олар дөрт ээлчегле үстүнген. Ыңчангаш бо цехтиң ажылы үргүлчү шимчээшкинде, дүн-хүн иштинде улешкак ээлчеглерлиг. Оон ужурунда магазиннерден болгаш буфеттерден чаа быжырган, чагай чыды хевээр сдоба, печенье, пирожное дээш, ажгандан бүдүрген кылыгларны хүннүң кайы-даа үезинде күзел ёзугаар садып ап болур.

Цехте бодунуң ажылынга бердинген, амданныг, чараш хевириниң кондитер кылырының мастерлери бар. Оларга ниитиниң чемненилгеге чериниң хоочун ажылдакчылары Надежда Ивановна Бердникова, Васса Сухоносова болгаш ында кондитер кылыгларының талазы-биле түскай мергежилдиг аныяк специалист Очун Ооржак база бүдүрүлгеге практика-биле өөренип, нарын кылыгларны бүдүрерин шиңгээдип алганнар — Тамара Турова, Тамара Монгуш олар хамааржыр. Очун Ооржак бодунуң мергежилин ёзугаар кондитер кылыгларының нарын чүүлдерин кылып, чаа ажылдап келген аныяк эш-өөрүнге улуг дузаны чедирип, байлак дуржулгазын дамчыдып берип турар. Ооң удуртулгазы-биле районнуң ниитиниң чемненилге черлериниң аныяк ажылдакчылары республика конкурузунга киржип, багай эвес түңнелдерни чедип ап тургулаан.

Ынчангаш мында ажылдап турар Т. Турова, Т. Монгуш дээн ышкаш аныяк ажылдакчылар боттарының хоочун болгаш мергежилдиг эш-өөрүнден ылгал чок ажылдап турары солун болгаш ол коллективке чоргаарал. Бо бичии коллективти найыралдыг ажыл-ишчилер кылдыр цехтиң эргелекчизи, бо талазы-биле түскай эртемниг Людмила Михайловна Черноусова удуртуп турар.

Кондитер кылыглары бүдүрер цехтиң коллективи Чөөн-Хемчик районунуң Чадаанада столовалар каттыжышкынының аразынга калбарган социалистиг чарышка киржип, эрткен чылдарда каш удаа тиилекчи боор үргүлээн.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң партияның 25 съездизинге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин ол коллектив бүгү чурттуң ажылчын аңгызы-биле бир деңге таныжып көргеш, ону деткип, боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган. Кондитер цегинде бүдүрүп турар кылыгларның ассортиментизин калбартпышаан, кол кичээнгейни ооң шынарынче угландырар дээрзин цехтиң ажылдакчылары социалистиг хүлээлгезиниң кол кезээ кылдыр санап турарлар. Ынчангаш бүдүрүлгениң культуразын бедик деңнелче көдүрер, технологияны улам сайзыраңгайжыдар дээрзин коллектив эки билир. Боттарының мурнунда салдынган сорулгалар күүсеттинер дээрзинге коллектив бүзүрелдиг.

К. САТ.

Комсомолчу сакманщиктер

«Ак-Туруг» совхозтуң комсомол комитеди элээн хөй аныяк өг-бүлелерин комсомолчу путевкалар-биле хой ажылынче чоруткан. Олар чыл келген тудум бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Ам совхозта мал оолдаашкыны массалыы-биле эгелээн. Кол кичээнгейни малдың төлүн менди камгалап алырынче, кыштаглаашкынны хүр-чаагай, организастыг эрттирерииче угланган. Сакманщиктеп ажылдаары-биле комсомол комитеди кыштагларже 50 ажыг комсомолчуларны чоруткан. Хойжуларда ажылдап чеде берген аныяктар боттарының ажылышке кызымаккай чоруун көргүзүп, эрес, кежээ ажылдап турар. Ам бо хүннерде Ак-Туруг, Кызыл-Даг салбырларда мал оолдаашкыны кидин түлүг. Совхозта амгы үеде ниитизи-биле 3600 чаш хураган онча-менди өзүп турар. Ындыг-даа болза комсомолчу-аныяктар сакманщиктеп ажылдап турар.

Совхозтуң мурнакчы хойжузу Сагаан Монгуштуң кодазында 150 хой төрээн. Оларның хураганнары онча-менди. Комсомолчу Нина Сагаан адазының аалында сакманщиктеп ажылдап турар.

Хойжулар Данзын Очур-оол, Идамчап Таспай-оол, Монгуш Артаа оларның коданнарында 150—200 ажыг хой оолдаан. Чаш хураганнары менди доругуп турар. Оларга сакманщиктер Валентина Очур-оол, Люба Хуурак, Дима Идамчап олар улуг дузаны чедирип турар.

Комсомол комитеди партия организациязының деткимчези-биле аныяк малчыннарга, сакманщиктерге ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Бачарчыларның инчеектери шак өрүүзүнде хураганнар-биле доруп, хүн бүрү олча көвүдээр. Комсомолчу сакманщиктер хураганнарны менди камгалап алыр дээш улам шудургу ажылдаарлар.

К. КОМБУ.

Улуг-Хем район.

СЕПТЕЛГЕНИҢ ЧАА АРГАЗЫ-БИЛЕ

МИНУСИНСК. (Красноярск край). Минусинск районнуң «Сельхозтехника» каттыжышкынының түскайлаштырган мастерскаязынга капитал септелгеге кылдыныгже турган ажаап алыр баштайгы комбайннар белен болган. Ажаап алыышкын техниказын шыдыг арга-биле Красноярск крайда бирле дугаарында септеп эгелээни ол. Сибирьде эң улуг дээн ол мастерская чылдың-на «Сибирь», «Нива», «Колос» дээр 600 комбайннарны катап тургузар, а ол ышкаш оларга кожар аңгы-аңгы кой мал агрегаттарын септээр.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң аныяк хойжузу Оюн Очур-оол тоску беш чылдың сөөлгү чылында багай эвес ажылдаан. Эрткен чылын бир харлыг хураган бүрүзүнден план ёзугаар 3,1 кг дүк алыр тургаш, херек кырында 4 кг 550 граммны кыргып алган. Аныяк хойжу онгу беш чылдың баштайгы чылында чаа бедиткен хүлээлгени алган ажылдап турар.

ЧУРУКТА: О. Оюн.

В. КОНДРАШОВТУҢ фотозу.

Шеверлекчилер бригадазы

Кызылдың № 48 тудуг эргелелинде Надежда Ивановна Суворованың баштааны шеверлекчилер бригадазының кежигүннеринге «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуунга киржирин саналдаарга, өөрүшкү-биле шуптузу чөпшээрешкен. А комсомолчу кыс Зоя Шымрап ынаар чорупсаар кузелин кымны-даа мурнай илереткен.

— Чугула тудугнуң тудуунда ажылдаарга кииришкей бис, өзүп орар хоорай — Ак-Довурактыг-даа көргей бис. Даг-дүгүнүң канчаар тыв ап турарын база сонуургаай бис — деп, өөрүнге ол чугаалап турган.

Аныяк кыстар дөрт ай бурунгаар Тываның эң аныяк хоорайынга келгеннер. Тудугжуларның ниити чурттаглга черинге турумчуп алгаш, олар быжыг тура-соруук-биле күш-ажылчы көдүрлүүшкүнче киргеннер.

Амгы үеде аныяк кыстар ийиги ээлчег тудуунуң дээш чадааларында шеверлел ажылын кылып турарлар. Ажыл берге, харысалга улуг, негелде шыңгыы. Комсомолчу кыстар ооң корткаан. Планныг онаалдаларны күүседип турарлар.

Надежда Ивановнаның бригадазында мурнакчылар хөй. Оларга Зоя Шымрап, Нина Ооржак, Елена Оюн, Нина Монгуш болгаш өскелер-даа хамааржыр. Аныяк кыстар боттарының күш-ажылчы үүлүн СЭКП-ниң XXV съездизинге тураскаадып турарлар.

Н. ЧЕМЕЗОВ.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

КАЗАХСТАН

Эрге дугайында билиглерниң Алма-Ата хоорайда университеттиниң чаа ажыттынган дружиназы факультединге кичээлдер «Сайзыраңгай социалистиг ниитилелде хоойлу-дурум болгаш эрге-чурумнары» деп лекция-биле эгелээн. Оон йиі чыл иштинде өөренир программазында социалистиг хоойлу-дурумнуң болгаш корум-чурумну камгалаарынга ажылчы чиннарның киржилгезиниң эң чугула айтырыглары кирип турар.

Алма-Ата... де ажылдап эгелээннер. Республикада эң улуг дээн тускайжыттынган субтропиктиг совхоз — Ленин аттыг ажылчыннар сан дорт оруктар иштинге кыдыр кестип чыдар. Ол дээрге, соокка доңмазын дээш үш каът марля пос болгаш кылын шывыг-биле дуглап каан лимоннарның, мандариннерниң болгаш апельсиннерниң олуруглары-дыр. Садчылар үнүштерниң дазылдарын долгандыр удурларның дүжен дооз, хөвүр хемчээлдиг минерал-чемиштиглерни тогер дээш шалыпкын ажылдап турарлар. Үнүштер аразының кос черлерин доллурары-биле муң-муң мандарин, лимон болгаш фейхоа сыптарын база олуртаан.

РСФСР

Рязаньның «Теплоприбор» заводунуң чогаадыкчылары суг системаларын хынап, хайгаараар айтырыгны ведомствонуң шинтирлээннер. Олар Киргизияның эртемденнери-биле кады суг дециелин хемчээр «УА-1» деп чазыг чокка кынналдап кылыр электроннуг херекселди чогаадып тургускан. Плотиналарның болгаш чаадаарның суг бүтадарының болгаш суттарылга системаларының аңгы-аңгы черлеринде сугнун дециелин айыткан сан-түңнерни ол үргүлчү көргүзер аргалыг. Оон дузазы-биле сугнуң чарыгдалын таарыштырар, гидротехниктиг тудугларны үрелир чоруктан баш удур камгалаар. Аппараттың тургузуу бөдүүн болгаш ажыглаары белен.

Сут «шиничилээр» ындыг херекселдерниң баштайгы болуун Киргизияның суг ажыл-агыйының ажылдакчыларынче чорутканнар. Удавас ындыг херекселдерни Ортаакы Азияның өске-даа республикаларының сугжулары. Кубаның рисчилери, кара эвес хөрзүннүг девискээрниң мелиораторлары база алырлар.

ГРУЗИЯ

Соок үнүштерниң будуктарынга ооргай салдарын чаданип, оларга ажыктыг нүүлдерни берип турар Грузияның Эртемнер академиязының Ботаника институдунуң ажылдакчылары ындыг түңнелди кылганнар. Олар бо талазы-биле биохимиктиг болуушкуннарны тодарадып аргалыг болган. Үнүштерниң тканьнарының өзүлдезин таарыштырып турар бүдүмелдерге сооктуң салдарындан чамдык эки чүүлдер база боор турары илерээн. Оон түңнелинде үнүштерниң тканьнарының, чочагайлыгларының болгаш мочургалгарының өзерин шинчилээннер физиологтуг өскерилгелер болу бээр.

Виноград будуунуң салбактарын «соокка хайнтырып» тургаш, эртемденнер дөрт градус сооктан сес градус чаңгы температураның үелинде ооң дазылы системазының, эки өзериш, сыптарының дүрген уланырын болгаш соокта дыка шыдамык апаарын шинчилеп тодараткаарлар.

ЛАТВИЯ

Фотография тоогузунуң дугайында делгелгеге ритачылаар дыка солуургап чоруп турарлар. Дагеротиптер (мөңгүн пластинкаларда хуудулар), ынчаар позитиптерниң болгаш чуруктар хевирлери-биле, аңгы-аңгы хевирлерниң фотоаппараттары-биле кады 350 ажыг делгелгеге чүүлдерин мында көргүзүп турар.

Дыка хөй чурук кылыр аргазының талазы-биле солун болуруундан аңгыда, үнелиг фото документилер боор турар.

Риганың мастерлери — фотографияның эгелекчилериниң тыныыгыр ажыл-ижин делгелгеге тодаргайы-биле көргүскен. Оларның бирээзи — Вилис Ридзеньекс 1917—1919 чылдарда Латвияга революстуг болуушкуннар дугайында хоор репортажтарны арттырып каан.

(СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнадыгларындан)

УЗБЕКИСТАН

Ортаакы Азияның газ казып, тывар черлери чурттуң төп районнарынче болгаш Уралче бо чылдың баштайгы бирги миллиард газын дамчыдып чорутуп кааң. Ону эрткен чылындан бир хонуг бурунгаар күүсеткен.

Узбекистанның болгаш Туркменияның газ тывар он-он черлеринден ону дамчылар дыка узун хемчээлдиг система газ дамчылар улам ковудедип турар. Ортаакы Азия — Төп арзынга газ дамчылар шугумунуң эгелээн кезээнге чугле сөөлгү чылда безин 500 хире километр чаа хоолайларны салган.

АЗЕРБАЙДЖАН

«Кызылыг хун бурунгаар дужуп дээш ажылдаар» деп ындыг кыйгырыг-биле Азербайджанның шык субтропиктиг черлериниң чимисчилери онгу беш чылдың баштайгы чылын...

Бистиң кожавыста

ДАГ-АЛТАЙ АВТОНОМНУГ ОБЛАСТЬ. Кош-Агач районнуң малчыннары болза даг-даштыг черниң берге байдалынга ажылдавышаан, тосту беш чылдың даалгаларын чедиишкиннер күүсеткеннер. Ында эът болгаш дүк бүдүрери 24 хуу, оошку чоогу алыры—50 хуу ковудаан.

ЧУРУКТА: Калинин аттыг колхозтуң аныяк хойжузу Дүйсемби Кобдабаев. Ол хойнуң баш санын чүс хуу камгалап албышаан, бодунга хүлээнгирген малындан чаш төлдү оңча-четче доруктуруп, хой дүктү кырган ап турар.

В. САДЧИКОВТУҢ фотозу.

Венера планетаның орбитазынга үш ай болган

ЫРАК КОСМОС ХАРЫЛЗААЗЫНЫҢ ТӨВҮ. (СЭТА). Венера планетаның баштайгы кылымал совет спутниктериниң ажылы үш ай ажыг үеде үргүлчүлеп турар. Ол үе иштинде автоматтыг станция «Венера-9» станция ол планетаны 46, а «Венера-10» станция — 44 катап долгандыр эргилген.

Спутниктерниң кылымал эдеринчилер орбиталарынче станцияларының кирген үезинден бээр Венера черден 97,5 миллион километр ырай берген болгаш амгы үеде ол ийи планетаның аразы 183 миллион километр боор турар.

Станциялар-биле радио харылзааларының үезинде эртем шинчилелдериниң түңнелдерин, станцияларның аппаратураларының ажылының, оргалчыгештерниң температура байдалдарының дугайында санныг медээлерни чедир дамчыдып, а ол ышкаш орбитаның параметр-хемчээлдерин хынап турар. Үш ай дургузунда Венера планетаның болгаш өөң долгандыр космос делгемнериниң дугайында дыка улуг хөй чээлдиг медээлерни алган.

«Венера-9», «Венера-10» автоматтыг станцияларның системалары болгаш эртем аппаратуралары чогумчалыг ажылдап турар. Станциялардан ырак космос харылзаазының төвүнде ап турар медээлерни ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының институттарында ажылдап кылгаш, шинчилеп турар.

Венераның автоматтыг совет спутниктериниң планеталар чоогунуң орбиталарында ажылы үргүлчүлеп турар.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

● СОФИЯ. Болгария Улус Республиказынга алдыгы беш чылда (1971—1975 ч.ч) хөй каш гидротехниктиг тудугларны кылгаш, ажыглаарда киирген. Гидро-тудугжулар боттарының кызымаккай ажылы-биле чедиги беш чылда (1976—1980 ч.ч) бо талазы-биле чаа-чаа күш ажылдарының чедиишкиннериниң үндезинин база салган. Амгы үеде «Чайра» дээр ГЭС-те ажыл кидин-туттук, чуртта эң улуг дээн Дунайның суттарылга системазының тудуу калбарып турар. Бо чылын курунениң «Гидро-тудуг» ажыл-агый каттыжыышкыны шити түңү 76 миллион лев-акшаның тудуг-монтаж ажылдарын кылыр.

● ПРАГА. Электроннуг херекселдерни калбаа-биле ажыглап тургаш, чаа хевирниң автоматтыг телефон станциязын Чехословакияның «Тесла» дээр бүдүрүлге каттыжыышкынының инженерлери болгаш конструкторлары кылып доозуп турар. Ындыг АТС-ти амгы беш чылда-ла (1976—1980 ч.ч.) үндүрүп эгелээр. Ол болза, Совет Эвилелинче болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарынче үндүрер чүүлдериниң эң чугула хевири болур.

● ХАНОЙ. Хо Ши Мин хоорайда... Сайгон хоорайда шериг-административтиг комитеттиң Улусчу революстуг комитетке эрге-чагырганы хүлээдип бээриниң байырлыг ёзулалы болган.

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның даргазы Хюинь Тан Фат Улусчу-революстуг комитетти хүлээп көөрүнүң дугайында шиитпирни номчааш, бо, дээрге политика талазы-биле улуг болуушкун, ынчангаш Мурнуу Вьетнамның хөгжүлдезиниң чаа үе-чадазынга эдилгенге чедиишкин боор турарын демдеглээн.

● УЛАН-БАТОР. Моолда ажылчы чоннарның кадык камгалалы хөгжүдер талазы-биле ажылдаа улуг кичээнгейни салып турар. Сөөлгү беш чыл иштинде республикада эмчилерниң саны дыка ковудаан. Ол ышкаш эмнелгелерниң болгаш поликлиникаларның четкизи калбарган. Бо чылын Моол Арат Республиканың бүгү-ле куражыл-агыйларынга болгаш кедээ ажыл-агый кооперативтеринге эмчи пункту-лары ажылдап эгелеп турар.

● ВАРШАВА. Зелена-Гура хоорайда чаа эът комбинадын кылгаш, ажыглаарда киирген. Ында ажылдарны шуптузун автоматчаткан, саналга товуук дузазы-биле бүдүрүлге ажылын углап-баштаар. Ол комбинат чыл санында-ла 60 муң тонна продукцияны кылып үндүрер күчүлүг.

(СЭТА).

Президент-биле ужурашкан

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалия Республиканың президентизи Кошта Гомеш январь чээрби ийиниң хүнүнде Португалияның Коммунистиг партиязының делегациязын оларның дилээн ёзугаар хүлээп алган.

Чурттуң иштинде террорчу үүлгедиишкиннерниң күштелгезинге Компартияның сагыысчылап турарын делегация президентиге илереткен.

Президент Кошта Гомеш-биле беседа — сөөлгү үеде реакциялыг идегеттерниң калбарткан үүлгедиишкиннерин соксадыр сорулга-биле Португалияның Компартиязының удуртур черниң эрге-чагыргалар мурнунга амгы үеде салып турар хемчеглериниң бир базымы болур.

Байдал чогумчалыг боол кел чыдар

БЕЙРУТ. (СЭТА). Январь 23-те дүнениң дургузунда Ливанның бөлүк-бөлүк черлеринде чурттуң өске-даа хоорайларынга боо-чепсектиг сегиржип алышкыннар барык шуут соксаан турган.

Ол дээрге актылажышкынны соксадыр дугайында ливан-сирия-палестин дээди шериг комитединиң шугуму-биле чедип алдынган дугуржулганың түңнели-дир. Ливанның политиктиг партияларының болгаш удурланышкынның палестин шимчээшкининиң удуртукчулары актылажышкынны соксадыр дугайында дугуржулганы шыңгыы күүседиринге белениниң дугайын медеглээннер.

Палестин информация агентилелиниң дыңнатканы-биле алырга, дээди шериг комитединиң шугуму-биле ап чорудар дараазындагы базым чепсектиг кезектерни сегиржип алышкыннар боор турган райоңнардан аткаарладып үндүрери болур. Чедип алдынган дугуржулганың ёзугаар ол хемчегни январь 23-те боттандырып эгелээр ужурлуг.

Ливан кырыне болгаш политиктиг ажылдакчылар-биле ында чеде берген сирия делегациязының ужуражылгаларының үезинде чуртта кризисти шиитпирлээриниң политиктиг үндезини болур ужурлуг документини ажылдап кылган.

Национал-патриоттуг күштерниң удуртукчулары, КАТАИБ партияның болгаш Национал-либералдыг партияның баштыңнары ону деткип турарының дугайын база медеглээн. Чүгле барын үзелдиг экстремистиг организациялар боттарының турушунарын тускай тодаралдырындан амдынында дадагалаап турар.

АКШ-тың реакцылыг күштери демократтыг хөй-ниитини, негрлерни болгаш өскелдаа молчүткен национал бичии-буурай улустарның истен суверни күштеладирип турар. Америк хамаатыларының конституция ёзугаар эрге-шөлээзин камгалаар дээш демисежип турар муң-муң кижилерни карабажыңнарда кандыг-даа үндезин чокка хоругдап турар.

Уилмингтоннуң (Соңгу Каролина штат) суду 28 харлыг шажынчыны, сес негр оолдар, кыстарны болгаш ийи урутнуң вези — бир ап кештиг кижини шишиз-биле 282 чылда кара-бажыңнаар деп шииткен. АКШ-тың хоорайларынга ол ышкаш эвес шииткелге удурланырын илереткен хөй санныг митингилер болган.

ЧУРУКТА: Вашингтонга болган ындыг митингиге Анджела Дэвис (чуруктуң ортузунда) база киришкен.

ЦБ—ПМА-ның фотозу.

Анголаның улузунга эп-сеткил каттыштырылгазы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң апартеидке удур тускай комитединиң КНО-нуң штаб-квартиразында эртип турар хуралы Анголаның улуу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының улам быжыгылдыышкыны деречилеп турар. Африканың мурнуу талазында хосталга дээш шимчээшкин организацияларының Нью-Йоркта тускай чеде берген төлээлекчилери болгаш социалистиг-даа чурттарының төлээлекчилери Ангола Улус Республиказынга удур империализмниң, расизмниң болгаш реакцияның үүлгедиишкиннерин боттарының саналдарынга киреииишкин-биле буруу шаап турарлар.

«Анголаның Хостаары дээш Улусчу Шимчээшкининиң (МПЛА) колониализмниң болгаш расизмниң күштеринге удур демиселин быжыы-биле деткиири, ол аныяк республиканың үдүр залтыкның чепсектиг интервенциязын ойтур шаары — хостуг бүгү Африканың хүлээлгези-дир» — деп, Мурнуу Африканың Национал конгрессиниң төлээлекчизи Т. Мламбисо медеглээн.

Анголаның суверенитет, хамааржылгас болгаш девискээр талазы-биле будун турар чоруун камгалаар медеглел кылырынче КНО-нуң апартеидке удур тускай комиссиязын Венгр Улус Республиканың төлээлекчизи Н. Холлаи кыйгырган.

Бурунгу-биле национал хосталга дээш, империализмге болгаш неоколониализмге удур Африканың улустарының демиселинге социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының чайгылыш чок эп-сеткил каттыштырылгазының дугайында УССР-ның төлээлекчизи чугаалаан.

ТАЙБЫҢНЫҢ ПРОГРАММАЗЫ БОТТАНЫЫШКЫНДА

XX вектиң 70 чылдарының баштайгы беш чылы ышкаш делегейниң климадын акижидериниң болгаш делегейге дуюкуурлуг чорукту чавырылдыларының талазы-биле чугула болуушкуннар болган ындыг үе дайын сөөлүнде турбаан. Мурнуу-Чөөн Азияга дайынның одагдары узуткаттынган. Европага дайын сөөлүндеги политика-девискээр талазы-биле боттуг чүүлдер бурунгу-биле хүлээп көрдүнген. «Соок дайындан» дүжкүүрлүг чоруктуң чавырлырынче эргилде болгай. Чөөн чүк биле Барыын чуктуң аразында харылзаалар үндезини-биле акижээн. Бо бүгү чүүлдер шуптузу дайынның айыылын дыка эвээжээдип илередип турар.

1971 чылдың чазынында СЭКП-ниң XXIV съездизиниң чарлааны даштыкы политика программазы делегейге болгулаан ол эскерилгелерге шиитпирлиг рольду ойнаан факторларының бирээзи болган. Ол программаның алды пунктузун сактып көрээлинер:

— дайын чорулдаалерниң айыылдыг одагларын узуткаары;

— «соок дайындан» Европага быжыг тайбынче үндезин эргилдени хандырары;

— чепсеглениишкинни, оон иштинде ядролуг чепсектерни эндере бүдүрерин кызыгаарлаары болгаш соксадыры;

— чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бурунгу-биле дужурерниң база массалыг узуткаашкын чепсектерни хоругдаарының хемчеглерин алыры;

— колониализмниң болгаш расизмниң артылыышкыннарын узуткаары;

— социал тургузуунаң хамаарылга чокка куруннелер аразынга тайбын болгаш деп эргелиг кады ажылдажылганың чоктуг принциптерин тургузары.

Мурнуу-Чөөн Азияга дайынның айыылдыг одаа бүгү делегей политиказынга, улустарның тайбын перспективаларынга хоралыг уржуктарны чедирген. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг оон-даа өске чурттарның боттуг дузазы Вьетнамның, Камбоджаның база Лаостуң улустарының реакцыылыг ёзу-чурумнарны болгаш даштыкы интервентилерни ашкан тиилелгезинге улуг салыышкын болган. Индий-Кыдат чартык ортулукка дайынны соксатканы дүжкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынын Мурнуу-Чөөн Азияга болгаш бүгү Азия диңке нептерелиринге, чер бөмбүрзээниң ам-даа оожургаваан ол девискээринге коллективтиг айыыл чок чоруктуң шынаныштыг үндезиннерин тургузарынга эл-ээн таарымчалыг перспективаларны ажыткан.

Чоокку Чөөн чүк чөрулдээзин чогумчалыг кылдыр шиитпирлээринче, ол девискээрге чоттуг болгаш быжыг тайбынны тургузарынче углаан ган чаныш-сылыш чок күжениишкиннерин Совет Эвилели ам-даа уламчылап турар. Бистиң чазаавыс чогум-на ындыг сорулганы салып. Женеваның тайбын конференциязының ажылын катап эгелээрин АКШ-тың чазаанга саналдап келген.

Индий-Кыдатта азы Чоокку Чөөн чүкте-даа. Африкада азы Латин Америкада-даа хамааржылгас чорук болгаш социал дептшилге дээш, колониализмге болгаш неоколониализмге, расизмге болгаш апартеидке удур демисежип турар улустарны Совет Эвилели чайгылыш чок деткип турар.

Европага дүштүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынынче болгаш тайбынче үндезин эргилдени боттандырары, нити-европа чөвүлел хуралын чылдырарын болгаш оон чедиишкиниң болурун хандырары, делегей дайыннары ийи удаа болган ол диңке коллективтиг айыыл чок чорукту хандырарынга херек бүгү чүүлдерни кылыр деп ындыг сорулга Тайбын программазында салдынган. ГФР-биле боттарының харылзааларын Совет Эвилели, ГДР, Польша, Чехословакия чогумчалыг бөдүрүп, оон-биле хераалерни чарган. Европада дайын сөөлүндеги кызыгаарларны үревезин болгаш оларга дээп болбазын хүлээп көөр ол керээлерниң кол чүүлү болуп турар. Барыын Берлин талазы-биле дөрт талалыг керээ чардынган болгаш боттанып турар. Хельсинкиге болгаш ниити-европа чөвүлел хуралынга «күш дегээриниң» болгаш «соок дайынның» политиказы аптырган, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынының болгаш тайбын кады ажылдажылганың чаа үе-чадазы ажыттынган.

70 чылдарның бирги чартыында Чөөн чүк биле Барыын чүк чурттарының курунелер аразында харылзааларынга боттуг бурунгаар базым кылдынган, ынчангаш нити-европа чөвүлел хуралын чыылдырып болур аргалыг апарган турган. Ёзулуг-ла тооцулуг удур-дузалыг дугуржулгалар, чижээ, ядролуг дайынны болдурбазынын дугайында, стратегтиг чепсектерни кызыгаарларының дугайында ССРЭ биле АКШ-тың аразында дугуржулгалар чедип алдынган. Чөөн чүк биле Барыын чуктуң аразында политиктиг чугаалажышкын амгы үениң делегей харылзааларының доктаамал кол чүүлү апарган. Совет Эвилели үргүлчү политиктиг консультацияларны эртирип турарының дугайында АКШ, Канада, Франция, ГФР, Англия, Италия, Австрия, Бельгия, Финляндия, Швеция, Япония болгаш оон-даа өске чурттар-биле дугуржуп алган.

«Боттары күзеп турар курунелер-биле бүгү талалыг боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганың харылзааларын улам хаңыладырынга Совет Эвилели белен». Тайбынның программазында ынча деп бижээн. 1970—1975 чылдарның дургузунда Чөөн чүк биле Барыын чуктуң аразында даштыкы садыгның өзүлдезин бараан саарылгазының ийи, үш болгаш харын-даа дөрт катап улгатканын көргүзүп турар. ГФР, Франция, Финляндия, Италия ышкаш ындыг чурттар-биле ССРЭ-ниң экономиктиг харылзаалары садыг харылзааларындан-даа дашкаарлаан. Садыг харылзааларынга узун хуусаалыг, улуг хемчээлдиг, комплекстиг кады ажылдажылга немешкен. Ол харылзаалар экономиктиг даштыкы харылзааларның дээди хевирлери-биле — үлетпүр кооперациязы болгаш специализациязы-биле, чиг-эт курлавырларын болбаазырадырынга база улуг-улуг үлетпүр комплекстерин болгаш оон-даа өске чугула төлевилелдерни тургузарынга кады киржилгези-биле улам байлак апарган. Совет эртем албан черлери болгаш үлетпүр каттыжыышкынн-нары Барыын чүкте эртем болгаш үлетпүр черлери-биле кады ажылдаарының дугайында 160 ажыг дугуржулгаларга болгаш протоколдарга ат салган. Ол дээрге чүгле эгези-дир.

Дайынны дурум-хоойлу чок чоруг кылдыр чүгле чарлаар эвес, харын оон тыптып келирин болдурбас, ону чорударының материалдыг чепсек-херекселдерин делегей дугуржулгаларынга үндезилеп узуткаар деп тодаргай сорулгалар Тайбынның программазында салдынган. Политиктиг чавырлыышкынга шериг чавырлыышкынның немээр деп баштайгы базымнар Совет Эвилелиниң саналын ёзугаар кылдынган. Төп Европада чепсектиг күштерни болгаш боо-чепсектерни кызырарының дугайында чугаалажыышкыннарга чогумчалыг шиитпирни чедип алырын Совет Эвилели оралдажып турар.

Далайлар болгаш океаннар дүвүнге база оон адаанда чер иштинге ядролуг чепсекти болгаш массалыг узуткаашкын чепсээниң оон-даа өске хевирлерин тургузарын хоругдаарының дугайында Керээ 1972 чылда күштүг апарган. 1974 чылда ССРЭ биле АКШ ядролуг чепсекти чер иштинге шенээрин кызыгаарлаар дугайында керээге ат салган. Ядролуг чепсекти ажыглаарын хоругдавышаан, делегей харылзааларынга күш ажыглаарындан бодунуң организацизыының кежигүннери ойталаарының дугайында: КНО-нуң Айыыл чок чоруу Чөвүлелиниң доктаамал кежигүнү курунелериниң шериг бюджеттерин 10 хуу кызырарының дугайында база камнаттынган акша-хөреңгилерниң чамдыызын хөгжүп орар чурттарга дуза чедирип ажыглаарының дугайында резолюцияны КНО ССРЭ-ниң саналын ёзугаар хүлээп алган.

Массалыг узуткаашкын чепсээниң айыылдыг хевирлериниң бирээзи болур бактериологтуг чепсекти хоругдаарының дугайында совет төлевилелге үндезилеп кылган делегей конвенциязы 1975 чылдан бээр боттанып турар.

Ядролуг чепсекти шенээрин бүрүнү-биле болгаш бүгү-ниити хоругдаарының дугайында, массалыг узуткаашкын чепсээниң чаа хевирлерин база ындыг чепсектиң чаа системаларын ажылдап кылырын болгаш бүдүрерин хоругдаар дугайында, бойдусту база климатты дайын болгаш оон-даа өске ындыг сорулгаларга ажыглаарын хоругдаар дугайында ССРЭ-ниң чаа саналдарын КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXX сессиязынга деткээн.

Ынчалза-даа делегейге дүжкүүрлүг чорукту чавырылдыларын ара соксадырын болгаш кижи төрелгетенни «соок дайынның» байдалынче дедир эгидерин оралдажып турар ындыг күштер делегейде ам-даа бар. Боо-чепсектерни ам-даа эндере бүдүрерин уламчылап турар чорук дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыдырынга улуг кыжаныышкын болуп турар.

Чер бөмбүрзээнде чамдык «кыптыгып турар черлерни» ам-даа хевээр артып турары делегейниң улустарынга база айыылдыг болуп турар. Чоокку Чөөн чүкте байдал дыка хөй чылдарның дургузунда айыылдыг болуп артпышаан. Израиль араб черлерин эжелеп алырын уламчылап, колазында араб курунелерге удур өнчүк-чөңгээлиг үүлгедиглерин кылып турар.

НАТО-нуң өнчүк-чөңгээлиг үүлгедиглериниң түннелинде тывылган кинр айтырыы чымчага чедир чогумчалыг кылдыр шиитпирлеттинмээн. Ам Анголада бир талазында — аныяк республиканың чепсектиг күштери биле өске талазында — империализмниң болгаш расизмниң күштериниң аразында аар-берге дайын бир ай ажыг үеде үргүлчүлеп турар. Барыын чүктүң чамдык чурттары оон иштинде АКШ Анголаның сепаратистеринге боо-чепсекти шагда-ла берип эгелээн болгаш ону бээрин ам-даа уламчылап турар дээрзи ам тодаргай билдингир апарган.

Бодунуң интернационалчы хүлээлгезинге шынчы Совет Эвилели хамааржылгас чорук болгаш социал дептшилге дээш демисежип турар улустарның талазынга чайгылыш чок туржуп, оларга сагыш-сеткил болгаш материал талазы-биле бүгү деткимчени көргүзүп турар. Тайбын болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш демиселдиң шиитпирлиг угланыышкыннарында чедип алдынган чавырлыышкын өскерлиш чок быжыг турушту болдуп дээш СЭКП болгаш Совет чазак туржуп турар.

Владлен КУЗНЕЦОВ.

«Новое время» журналдың редакциязының кежигүну.

(ПМА).

ЧИЛИНИҢ УЛУЗУ ТИИЛЭЭР

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Чилиниң демисежип турар улустарынга эп-сеткил каттыштырарының бүгү делегейде шимчээшкининиң авангарды — Лениниң партиязының, Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязының ам болур XXV съездизинге Чилиниң Коммунистиг партиязы изиг байыр чедирип турар. Чили коммунистерниң фашистиг диктатурага удур демиселин деткип турары дээш Совет Эвилелинге, өске-даа социалистиг чурттарга, делегейниң деп-шилгелиг бүгү күштеринге ооруп четтиришкинин илередип турарлар. Чилиниң КП ТК-ның чамыды-биле парлаттынып турар «Принсипиос» дээр сеткүүлүнүң бирги номериниң редакция чүүлүнде ол дугайында чугаалап турар. Ол журналды 1973 чылдың сентябрь айда эргилде соонда дораан-на шериг-фашистиг эрге-чагырга хоругдаан турган. Ол журналды катап парлап эгелээни КПЧ-ның чөөнта чаа болган 54 чылы-биле холбашкан.

Бо журналдың чырынче парлаттынып үнгени диктатураның чайлаш чок буурап дүжериниң медээзи-дир деп ол чүүлде демдеглээн. Чилиниң Компартиязы чидиригге таварышса-даа, ам-даа бастырбаан. Шаанда нацистер Европага коммунистерниң негуң узуп шыдаваанаар. Ынчангаш оларның Сантьягода салганчылары база-ла ону чедип ап шыдавастар. Бүгү чили демократтар-биле кады, оларның политиктиг үзели болгаш шажын-чүдүлгези-даа хамаан чокка каттыжып алгаш, коммунистер диктатурага удур демисежир чаңгыс эәй антифашист калбак фронтуну тургузары дээш демисежир.

МЕДЭЭЛЕР

Номчукчулар көвүдээн

Өвүрде «Торгалыг» совхозтуң кодээ библиотеказы «Эң эки библиотека дээш» деп чарышка киржип, районда дээре ажылдыг библиотека болу берген.

Ооң номчукчулары чылдан чылче өзүп турар. Эрткен чылын 2130 кижи турганындан ам ийи муң 817 апарган. Оларга ном бээри ковудээн. Чоза, Кара-Тал хойжу бригадаларның тептеринде кожуп чоруп ажылдаар библиотекаларны организастаан.

Библиотека ажылдакчылары агиткультбригада-биле кады ажылдап, ном пропагандазын болгаш тарадылгазын чорудуп турар.

К. МААДЫ.

• • •

Чаңчыл апарган

Хандагайтының чаа Культура бажыңынга темалыг кежээлер, оюннар эрттирери чаңчыл апарган.

Чоокта чаа «Арагачылар, хулиганнар турбас ужурлуг» деп темалыг кежээни милиция, эмчи коллективтери организастап эрттирген.

Аңаа эмчи Зинаида Шаалы, шагдаа Владимир Донгак олар идепкейлиг киришкеннер. «Хайыралыг ынак авам» деп темалыг кежээге школаның башкылар коллективи солун, уткалыг материалдарны белеткээни чоннуң сонуургалын хаара туткан. Мындыг янзылыг кежээлерни организастап эрттирерингге Культура бажыңының улуг методизи Клавдия Сапаалың кызымак чоруу салдарлыг. Клуб ажылдакчыларының ажылын экижидери-биле партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи айда бир катап болур өөредилгени бедик идейлиг чорудуп турар. Амгы үеде Культура бажыңының ажылдакчылары районнуң уран чүүл көрүлдезинге белеткелди шапкынчыткан.

Б. ХОМУШКУ.

• • •

Хөй-ниитичи

Улуг-Хемде Арыскан суурнуң херээженнер чөвүлели Бүгү-делегейниң херээженнер чылынга тураскааткан социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеш, районнуң херээженнер чөвүлелдериниң аразынга бирги черни бүзүрелдиг-биле чаалап алган.

Ол суурда чурттап турар херээжен чоннуң хөй кезии хөй-ниити ажылында хаара туттунган, азы-бүрү бөлгүмнерде идепкейлиг киржип турарлар. Херээженнер чөвүлелиниң даргазы, Арыскан школазының башкызы Татьяна Кыргысовна Кошкендей суурнуң херээжен чонунуң ортузунда улуг ажылды чорудуп, дыка хөй бөлгүмнерни организастаан. 1975 чылда ол херээженнер чөвүлели алды тематиктиг кежээлерни, номчулга конференцияларын организастаан.

ЧУРУКТА: Арысканның херээженнер чөвүлелиниң идепкейлиг активчизи, «Херел» деп агитквартиразының даргазы К. Долбур-оол.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ЧАА НОМ

Тываның ном үндүрер чери «СЭКП-ның Тыва организациязының төөгүзүнүң очерктери» деп номну чоокта чаа парлап үндүрген. Ук номну Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институду белеткээн. Номну чогаадырынга Ю. Л. Аранчын, Б. П. Бажутин, Л. В. Гребнев, В. А. Дубровский, А. Г. Ковалев, В. Ч. Очур, Х. М. Сейфуллин, Н. А. Сердобов, О. А. Толгар-оол, Д. К. Хадаханэ киришкен. Харысалгалыг редактору Г. Ч. Ширшин.

Тываның партия организациязының төөгүзүнүң дугайында бо баштайгы ном ийи кезектен тургустунган. Бирги кезээ Тыва Арат Республиказының капиталистиг эвес оруктап хөгжүлдезин дээш Тываның араттың революстуг намының (ТАРН-ның) демиселин чырыдып турар. Ында кирген кол айтырыглар мындыг: I эгеде—«Улуг Октябрь болгаш Тываның улусчу революциязының тиилээни. ТАРН-ның тургустунгазы (1917—1922 чылдар)», II эгеде—«Нити демократтыг чаартылгалар дээш ТАРН-ның демисели (1923—1929 чылдар)», III—эгеде «ТАРН Тываның капиталистиг эвес хөгжүлдезиниң нити демократтыг чададан социалистиг чадаже шилчилгезиниң үезинде (1929 чыл—1941 чылдың июнь)», IV эгеде—«ТАРН Совет Эвилелиниң Адачурттуң Улуг дайынының чылдарында. ССРЭ-ниң составынга Тываның киргени (1941 чылдың июнь—1944 чылдың октябрь)».

Номнуң ийиги кезээн «Партияның Тыва область организациязы ССРЭ-ге сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузарының болгаш коммунизмче шилчилгениң үезинде» деп адаан. Ында беш эгелер бар. Оларның аттары мындыг: V эге — «Партияның Тыва область организациязы ВКП(б)-ның тургусканы. Совет Тываның экономиказының болгаш культуразының социалистиг чаартылгалары» (1944 чылдың октябрь—1950 чыл)», VI—эге «Социализм тургузуушкунун доозуп турар үеде Тываның партия организациязының ажыл-чорудулгазы (1951—1958 чылдар)», VII эге —«Партияның Тыва область организациязы чеди чыл планының чылдарында (1959—1965 чылдар)». VIII эге—«Партияның область организациязы СЭКП-ның XXIII съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш демиселде (1966—1970 чылдар)», IX эге—«СЭКП-ның XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш демиселде (1971—1973 чылдар)».

Эң чугула болуушкуннарның даңзызын, Тывага революстуг шимчээшкинниң идепкейлиг киржикчилериниң допчу намдарын, элээн хөй фото-чуруктарны база киирген.

Тываның Октябрь революциязының соолунде үеде төөгүлүг туржулгазынга база партияның тургузуунуң туржулгазынга үндезилээр, марксистиг-ленинчи өөредигниң, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының өлүм чок идеяларының амыдыралчы күштерин, Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының Тывага чедиишкинниг боттанышкынын бо номда тодарадып көргүскен. Социалистиг чаартылгаларны чорудары дээш, коммунистиг тургузуушкунга Тыва АССР-ның ажылчы чоннарының идепкейлиг киржилгези дээш Тываның коммунистериниң мурнакчы ролюн бо номда делгереңгей-биле чырыткан.

Тываның партия организациязының төөгүзүнүң дугайында бо номну партия ажылдакчылары, пропагандистер, лекторлар, эртем ажылдакчылары, башкылар, студентилер, суртуулдар болгаш калбак масса номчукчулар ажыглаарынга таварыштыр чогааткан.

А. ОЮН.

Бела Кун дугайында

«Мысль» деп ном үндүрер черниң парлап үндүрген монографиязы «Бела Кун—Венгрияның болгаш делегейниң революстуг шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы» деп адаар. Оон авторлары—төөгү эртемнериниң докторлары Мартин Лебович биле Иван Гранчан венгр ажылчын шимчээшкининиң, венгр болгаш совет парлалганың төөгү талазы-биле материалдарын, ССРЭ-ниң база ВУР-нуң архив документилерин дыка хөй чылдарның дургузунда өөренип келген. Ол чорук оларга Бела Кунның амыдыралын болгаш ажыл-чорудулгазын бүгү талазы-биле эки чырыдар арганы берген.

Венгр Совет Республиказының Революстуг чазак чөвүлелиниң кежигүнү, даштыкы херектериниң улус комиссары, Шериг херектериниң талазы-биле коллегиязының кежигүнү Бела Кунның амыл-чорудулгазының дугайында, ооң Совет Венгрияның даштыкы болгаш иштики дайзыннарынга удур маадырлыг демиселиниң дугайында ол номда тодаргай чугаалап турар.

Георгий КОРОТКЕВИЧ. (ПМА).

• • •

БАШТАЙГЫ КОНЦЕРТ

Астраханьның культура амыдыралынга чоокта чаа солун болуушкун болган. Астраханьның күрүне консерваториязының концерт залынга орган-биле ойнап күүсеткен баштайгы концерт болган. Аңаа музыка дыңнаар дээш чыгып келгеннер Бахтың, Стенлиниң болгаш Дакенниң чогаалдарын Москваның күрүне филармониязының солизи Гарри Гротбергтиң ойнап күүсеткенин аажок сонуургаан.

Көрүкчүлерниң дикиметтиг адыш часкаашкыннары чүгле сураглыг совет органистиң уран мергежилинге шаңнал эвес, харын чехословак «Риггер-Клосс» фирманың специалистеринге база өөрүп четтиргениниң илерээшкини болган.

Органны ында тургусканы чурттуң музыка талазы-биле эң анываан дээди өөредилгелиг черлериниң бирээзи—Астраханьның консерваториязынга өөредилгени улам сайзыраңгайжыдарынга чаа-чаа аргаларны бээрип турар. Чөөнү келир үеде Астраханьның музыка дыңнакчыларының мурнунга орган-биле ойнап күүседир концерттерни чүгле чаладып келген музыкантылар көргүзер эвес, харын консерваторияның доозукчулары база көргүзе бээр.

Александр ЕВРЕИНОВ. (ПМА).

• • •

Вьетнамның уругларынга белек

Ханойга Пионерлер ордузу тудар дугайында дугуржулгага чоокта чаа Москвага ат салган, ону Вьетнамның анылык салгалынга совет анылыктарының белээ кылдыр тудуп бээр. Ордуну тударының талазы-биле бүгү ажылдарны дугуржулга ёзугаар үш чыл хуусаада күүседир ужурлуг.

1976 чылда «Моспроект-1» организациязының белүн ажылдакчылары Ханойга баргаш, тевевизоринге эргежок чугула чүүлдерни кылыр. Дараазында чылын «Техноэкспорт» каттыжыышкыны тудугга херек бүгү чүүлдерни Ханойга чедирер.

Пионерлер ордузу кандыг болур? Ол дээрге вьетнам архитектураның эң эки чүүлдерин ажыглап туткан аажок бедик, чырык бажың болур, аңаа янзы-бүрү бөлгүмнер ажылдаарынга херек дыка хөй өрээлдер, улуг спорт залы турар. Аңаа хары угда 1500 уруглар өөренип болур.

1978 чылда ол Орду вьетнам пионерлер аңаа өөренип кылдыр ажыттына бээр.

Сергей КУЛИНЫЧ, (ПМА-ның корреспондентизи).

Сергей Михалковтуң чаа шиизи

Москваның Сатира театрынга «Пена» дээр чаа каттырынчыг шиинин баштайгы көргүзүү болган. Ооң автору—Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ленинчи шаңналдың лауреады Сергей Михалков. Ол шиинде хуужун хараар, кара сагыштыг, эрге-дужаал сүрер чорукторны шоодуп турар.

Шиини ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Плучек тургускан, чурукчузу — С. Бархин, композитору А. Кремер.

ЧУРУКТА: шиинден көргүзүг. Махонина—РСФСР-ниң алдарлыг артизи О. Аросева, Полудушкин—Узбек ССР-ниң улустуң артизи Р. Ткачук.

М. СТРОКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Солун кижи-биле чугаа

Кара-Хөлдүң ырлары

— Республиканың ыраажылар слёдунга киржир толээлер илередип чор мен. Кымны сүмелеп болур силер, Алексей Сайын-оолович?—деп, «Кара-Хөл» колхозта партком секретарындан айтырдым.

Күдер мага-боттуг, бедик хавактыг, улуг карактарлыг, карак шилдиг кижи үр бодап майн-даа ылавылады:

— Ыраажылар, хөгжүмчүлер бисте долу-ла болгай, күүселдезиниң шынарын барымдаалаар чүве бе?

— Улустуң шаандакы ырларын, аялгаларын хөйнү билир кижи херек ийин, дарга—деп тодаргайладым.

Ынчаарга Хертек Чылбак таарзып болгу дег-дир. Ананы чагырыкчының ыраажызы чораан Шаалай деп ирейниң уруу-дур. Оон-биле хөрешсиңерзе, улустуң ырларын ол билир боор—деп, секретарь сүмеледи.

Чылбак сугнуң бажыңынга чеде бердим. Ишти-дашты хол-чок арыг-силиг, делгем, чырык болгаш тыва аптара, саа-биле чурум-чыскаалдыг дериттинген—ажылчын холдуң изи илдең бажың болду. Алексей Сайын-оолович оглуу ээзи-биле мени таныштыргаш, аңаа келген херээм ужурун чугаалап бергеш, чорупту.

Сураглыг ыраажының уруу деп дыңнаан-даа болзумза, тергээн сүүрүнда кижилер-биле ырлаштырып турган болгай-аан, тепиже моон хөй чүве айтырбас дээш: эрги шагның ырларын, төөгү чугааларын билир, улустуң хөгжүм херекселдеринге ойнаар улустарга мени душтуруп көрүңерем, угбам деп оон дилеәдим...

Улустуң хөгжүм херекселдеринге ойнаар Маныраң Хертек, төөгүчү Кужугет Балган, Самданчап Хертек, дарган Хертек Чамбыл, тывызыктаар Салчак Кызыңваа оларга ужураштым. Бүдүн чартык хүн иштинде ужурашканым информаторлардан 66 куплет ырларны (45 куплет ырларны Хертек Чылбак бижиткен), элээн хөй тоолчургу чугааларны, төөгү-этнографтыг материалдарны, тывызыктарны бижидим.

Алаш хемниң бажында Шогжан-Тайга деп дүдүскектиг сыы ак-көк өңнүг Даштыг-Хөлге көрүнчүктелип чыдар. Чайын аңаа янзы-бүрү куш аймаа хөлдүң кыдыын мыңчып, хаажылаан чүве дег шыва хонуптар, кижи кайгап ханмас! Кара-Хөл улузу оң дугайында мынчаар ырлаан:

Хөлегелиг Шогжан-Тайга,
Хөлбеңнээн Даштыг-Хөлүм.
Чырыткылыг Шогжан-Тайга,
Чыңдыңнаткан Даштыг-Хөлүм.

Хөй ажылдыг тыва улустуң кайда-даа парлаттынмаан бурун ырын база Кара-Хөлге ыңнадым.

Өдек чоктан өдек чазаан
Өшку, хөй деп эртинени.
Өске чонда төрел чазаан
Өл-ле хаак дег кыстарымны.

Кыс берген кижи кудаларындан өнчүленип чораан деп чамдык бодалдарны бо ыр бадыткап турар.

Чоннуң аңгы талазы-биле туружун, байларга хамаарылгазын көргүскен ырлар Кара-Хөлде база долу болду. Ол чер чурттуг Хертек Ананды деп феодал кижи турган чүве-дир. Кожуун чызаанынга-даа албан хаап, эрге-чагырга тудуп чораан, Моол, Кыдат дээш чоннуң хөреңгизин чашканнап, хол четпээн чери чок, бажын ажыр баһан кижи деп ооң дугайында Х. Самданчап, Б. Кужугет саар төөгүлеп олурар болду.

Улуг Сүкпак туруза-даа-ла,
Уруг кезип албан-на мен.
Улуг байдан Анандыдан
Уялдың колдап албаан-на мен.

Үстүнде ыры Кара-Хөл улузу революция мурнунда ырлажып турган болза, а кажан революция өөскүй бергенде, аңаа удур ырлар улам өткүт, чидиг апарганын дараазында ыр херечилээр:

Алдын чыгаан мунуп алгаш
Нам-на чазак кирээлиңер.
Айчыластыг Анандының
Арнын орта тевээлиңер.

Кара-Хөлге иштики болгаш өөлгү үннерге ааннашкан 10 ажык үн хемчээлдиг узун, делгем аялгалыг бүрүнгү куда ырынга база таваржыштым.

Куда дужер, оой, сүрээденчиг, оой!
Кулун тыртар, оой, доозуннуг, оой!
Беглер келир, оой, сүрээденчиг, оой!
Белер тыртар, оой, доозуннуг, оой!

Бо ырда сөс биле аян шаандакы амыдыралды көргүзер талазы-биле кайгамчык байлак овур-хевирни тургузуп турар. Чурт-шинчилел музейиниң эртем ажылдакчызы Монгуш Кенин-Лопсан мээң мурнумда маңаа чораан, музейниң фондузунга херек чүүлдерни ол шилип алгылаан-даа болду.

Чылбак апызында Кара-Хөл колхозтуң мурнакчы саанчызы болуп, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга депшиттирип чораан. Ооң соолунде ол үр үе иштинде суурнуң эмнелгезинде санитарказап ажылдап турар. Бодунуң ажылынга бердингген ак сеткилдиг, бөдүүн ниити Чылбак утбай профэвилелдерниң область чөвүлелиниң Хүндүлел бижии-биле хөй удаа шаңнаткан. Ол суурда арыг-шевер комиссиязының даргазы, хөй-ниити контролёр.

Ч. КУУЛАР, улустуң чогаадыынга бажыңның методизи.

СОНУУРГАКТАРГА

АШХАБАДТЫҢ АДААНДА ЛАБИРИНТ

Ашхабадта заводтарның бирээзиниң цегин чаарты кылып турагш, чер иштинде казып каан үттер бар болганын көрүп каан. Ашхабадтың адаанда оңгаар-дескээр чорутткан ындыг үттер дыка хөй километр шөйлүп чорутпан деп геологтар тодараткан.

Хоорайны суг-биле хандырар дээш чер адаанда ындыг үттерни XIX чүс чылдың төнчүзунде казып кылган турган. Ашхабад Каракумнуң элезинниг ээн ховузунуң кыдыында шоолуг суг чок черге 94 чыл мурнунда тургустунуп келген. Ынчан Копетдагның эдээнден чер иштинин ижер суунуң оялчыктары тывылган. Ол оялчыктарны ажыглаар сорулга-биле муң чылдар мурнунда чогаттынган арганы — чер адааның суг чыылдырар деришкиннерин ажыглаан. Чер адааның ол деришкиннери ийи километр ажыр шөйлүп чорутткан. Кариз дээр чер адааның чаңгыс ындыг деришкинин секундада чер иштинин арыг суун үш чүс чедир кубометрин берип, ийи чүс хире кудуктарны солуп турган деп, гидрогеологтар санап турар.

Гидрогеологтарның бодап турары-биле алырга, Ашхабадтың чер иштинде суг чыыр деришкиннерин чаарты кылгаш, суг хандырылгазынга чедиишкинниг ажыглап болур.

Б. МИРТОВ, (СЭТА-ның корр.). Ашхабад.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 25-ТЕ

МОСКВАДАН

9.15—Бокска эш хуузунуң делегей ужуражылгазы ССРЭ—АКШ. Өңнүг.
11.00—Медээлер.
11.10—«Музыкалыг киоск». Өңнүг.
11.40—11.50—Чапсар.
11.50—«Шупту чүвени билип алыксаар мен». Өңнүг киножурнал.
12.00—«Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!»
13.00—Өңнүг мультфильмнер программазы: «Чараа-чечекниң негейин солааны». «Сармико».
13.30—«Бедикче кодурлуушкун». Документалдыг өңнүг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. «Беш чылдың маадырлары» деп сериядан.
14.00—«Советская Россия» солуннуң шаңналы дээш мячиктиг хоккейге делегей маргылдаазы. Швеция биле Финляндияның эжиндек командаларының оюну. 2-ги тайм. Хабаровскиден дамчыдылга.
14.40—«Кино аян-чорукчуларының клуву». Өңнүг дамчыдылганы О. К. Игнатьев эрттирер.
15.40—«Делегей панорамазы». Өңнүг.
16.10—«Чыраалаар мустанг». Э. Сетон-Томпсонның рассказтарын ёзугаар тургускан уран-чечен өңнүг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези.
17.20—17.30—Чапсар.
17.30—«Үе». Информастыг программа.
18.00—«Совет музыканың шиилиндек чогаалдары». Р. Щедрин. Өңнүг.
19.00—«Кодээниң ажыл-ижи».
20.00—Медээлер.
20.15—«Улуг өг-бүле». Уран-чечен өңнүг фильм.
22.20—22.30—Чапсар.
22.30—«Күш-ажылдың маадырлары, силерге». Музыкалыг программа. Өңнүг.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

ЯНВАРЬ 26-ДА

КЫЗЫЛДАН

17.00—«Улуг дайынның соолунде». Документалдыг фильм.
18.05—Телемедээлер.
18.15—«Хову хевири өскерткен». Документалдыг фильм.
18.25—«Кадыкшыл». Дамчыдылга.
18.50—«Мегечи дииги». Мульт-фильм.
19.00—«Тыва биле Хакасияның социалистиг чарыжы». Дамчыдылга.
19.35—«Чаңгыс рейс». Документалдыг фильм.
19.50—«Съездиден съезд чедир». Дамчыдылга.
20.30—«Валя деп уруг-биле болчаг». Телефильм.
21.05—Телемедээлер.
21.20—Чарлалдар.
21.25—22.45 — «Негегиже». Уран-чечен фильм.

Кызылдың автошколазы колхозтардан, совхозтардан чорутканы-биле азы бодунуң күсели-биле бүдүрүлгеге ажылдавайн өөренир III класстың чолаачыларының курстарынга киирерлерни чалап тур.

Кичээлдер 1976 чылдың февраль 16-да эгелээр. Кичээлдерни тыва дыл кырынга чорудар.

Адрези: Кызыл, Шевченко 113-а.

• • •

Бажың иштинге херегээрлерин машиналар септээр мастерскаяны Кызылдың 4-кү микрорайонунче, Промышленная кудумчузунуң 7 б бажыңынче көжүрген. Красноармейская кудумчунуң 135 дугаар бажыңда мастерскаяның комплекстиг хүлээп алыышкын пунктузу бар. Мастерскаяның болгаш хүлээп алыышкын пунктузунуң ажылдаар шактары: 9 шактан 18 шакка чедир. Дүштеки чапсар 14 шактан 15 шакка чедир. Дыштаныр хүннери: суббота, воскресенье.

• • •

Кызыл ЦЭС-тиң тудуг эргелели: бүдүрүлге тудуг мергежилдериниң ажылчыннарын, механизаторларны, участоктар эргелекчилерин, прорабтарны, мастерлерни, инженерлерни болгаш бүдүрүлге-техниктиг өөредилгениң, смета-керээниң, ТБ-ниң, планның ОТиЗ-тиң килдистериниң начальниктерин ажылче чалап тур. Күш-ажыл төлевири тудугнуң I категориязының болур, 1,3 коэффициентиниң база командировка орнунга 50 хуунну төлээр.

Келир чериниң адрези: Кызыл, Колхозная кудумчу, 2 а, кадрлар килдизи, № 3 автобус-биле «Электростанция» остановкага чедир чоруур.

АГААР

Бөгүн республикага бүргең, аязыр, чагбас. Барыын чүк утланыышкынныг хаттың дүргени секундада 0—5 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 25—30, өске артканнарынга 30—35 градус соок.

Кызылга бүргең, аязыр. Барыын чүк утланыышкынныг хаттың дүргени секундада 0—5 метр чедер. Агаарның температуразы 30—35 градус соок болур.

Шиини көрүңер

Бөгүн хөгжүм-шии театрынга тыва дылга

«ИЙИ ӨҢ»

деп шии болур. Эгелээри—6 шакта. Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар. Касса 10 шактан 6 шакка чедир ажылдаар.

Телефон № 35-88. ДИРЕКЦИЯ.

Көжер библиотекаларның ажылын экижидер

Чаа ном чырыкче үнген. Ону ыракта каларчыларга, фермада саанчыларга азы бүдүрүлгеде чай чок ажылдап турар ажылчынга дүрген чедирерниң бисте таарымчалыг аргазы көжер библиотекалар болур. Көжер библиотекалар дамчыштыр кодээниң хөй-хөй ажыл-ишчилери солун номнарны номчуп, ону дамчыштыр ном пропагандазын чорудуп турар. Барыын-Хемчик районда ниитизи-биле көжер 38 библиотеканы тургускан. Район иштинге эрткен чылын эң эки көжер библиотека дээш чарышты организастаан. Ооң түңнелин чоокта чаа райкомнуң оргкомитеди үндүрүп көрген. Борта эң дээре черлерни «Доң-Терезин» совхозтуң библиотеказының Дулаан-Карада малчыннар ортузунда көжер библиотеказы, Эрги-Барлыктың малчыннарда, ол мыкаш Аңгатының Биче-Аңгатыда хову турлаанда тургускулаан көжер библиотекалары ээлегилээн. Ылаңгыя «Доң-Терезиниң» Дулаан-Карада көжер библиотеказын чарыштың тиилекчизи деп санааш, шилчикир вымпел-биле, райкомнуң оргкомитединиң дипломубиле шаңнаан. Бо көжер библиотека (ооң эргелекчизи Лидия Сарыглар) ам алды чыл иштинде доктаамал ажылдап келген. Тургустунуп келген үезинден эгелээш, ол Дулаан-Карада бүгү малчыннарны ном номчуурунче хаара туткан. Көжер библиотеканың номнарын айда ийи катап солуп турар. Бо библиотекада 1974 чылда 39 номчукчуга 127 экземпляр номну берген болза, 1975 чылдың 11 айларында номчукчуларның саны 46 четкен болгаш 170 номнарны номчукчуларга берген. Ол номнарның аразында янзы-бүрү темаларга номнар бар. Малчыннар ам номнарны доктаамал номчуп, ону солуп ап турар кылдыр чаңчыккан. Көжер библиотеканың ажылынга совхозта херээженнер чөвүлели, совхозтуң тускай эртемниглери эки дузалажып турар.

Ынчалза-даа көжер библиотекаларны чер болгаанда чаңгыс ай эвес организастаан. Чамдык бригадалар тептеринде, кызыл-булуңнарда чаңгыс-даа ном, журнал чок болуп турар. Шак мындыг чорук «Шеңээр» совхозтуң Биче-Тей салбырында бар. Ында библиотеканың ажылы хүнүнүң негелдезинге дүүшпейн, көжер библиотекаларны организастап шыдавайн турар. Ниитизи-биле районда библиотекаларның ажылы чавыс деңнелде болуп турарын оргкомитет демдеглаан. Район төвү Кызыл-Мажалыкта тускай эртемниг библиотекарь мынчага тывылбаан. Ол өске кодээ библиотекаларга методиктиг төп болбайн турар.

Библиотекаларның ажылын сегидип, малчыннар, саанчыларга көжер библиотекаларны хойу-биле организастап, номчукчу бүрүзүнге чаа номнарны чедирери дээш бүгү дааштыг хемчеглерни алыры районнуң культура килдизинден негеттинип турар.

Ол ышкаш кодээ магазиннерде өөредилге-даа, чечен чогаал-даа номнарны район талазындан чедирип сатпайн турары таарымча чок.

Х. МОНГУШ.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ЯНВАРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сагыш мыкаш чаан оглу» 9.30, 11.00, «Амрапали» (2 сериялыг) 12.30, 15.10, 17.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эргим оол» 9.00, 10.40, 12.20, 14.00, 15.40, «Чарлымышкынның муңгаралы» 17.20, 19.05, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Автомобиль, скрипка болгаш Кляксы ыт» 11.00, 12.30, 14.00, «Бистиң республика дугайында сөс» 15.30, «Кубаль майор» (2 сериялыг) 17.00, 19.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шельменко-денщик» 11.00, 12.50, «Ромео биле Джульетта» (2 сериялыг) 14.40, 17.20, 20.00 шактарда.

ЯНВАРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Фанфан-Тюльпан» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Беатрис Поттерниң тоолдары» 10.00, «Чаш чылдарының соонда чүс хонук» 11.50, 13.50, 15.50, «Амрапали» (2 сериялыг) 17.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чарлымышкынның муңгаралы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дүжеки өг» 15.00, «Кубаль майор» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000. Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харысалгалыг секретарының 23-54, партийжа амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн баргаш 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 53.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкынының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 1). ТС-00419.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 21 (10006) | 1976 чылдың январь 27, вторник | 1925 чылда үнүп эгелээн | Өртээ 2 көп.

ТИИЛЕКЧИЛЕР ИЛЕРЭЭН

Дүүн КЫЗЫЛГА

СЭКП Кызыл хоорkому болгаш хоорkүүском найысылалдың үлетпүр бүдүрүлгелериниң эрткен чылдагы социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген. Үлетпүр бүдүрүлгелериниң чыл чарыжынга Кызылдың дааранылга комбинады, эрткен чылдың дөртку кварталының чарыжынга автосептелге заводу тиилекчи болган. Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң автобүдүрүлгези автотранспорт бүдүрүлгелериниң чарыжының бирги черинде болуп үнген. Тудугдан «Востоксантехмонтаж» трестиниң көжер колонназы эки түңнелдерни чедип алган.

Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң септелге-тудуг эргелели, столоваялар, ресторааннар трези, телеателье база чедиишкиниг ажылдааның демдеглээн. Чарыштың тиилекчилериниң бирээзи автосептелге заводунга хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразынга шилчиир кызыл тукту дүүн хүн байырлалдыг-биле тыпсып берген.

Бистиң корр.

Чарышты идепкейлиг уламчылаар

СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң болгаш райкүүскомунуң каттышкан хуралынга тоску беш чылдың доозукчу чылының IV кварталында күш-ажылчы коллективтерниң аразында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген.

Колхозтар аразында чарышка «Мөген-Бүрен» колхозу (даргазы С. Б. Шыдыраа, партком секретары С. Х. Ховалыг, кодээ Совет күүскомунуң даргазы Э. Б.-О. Хомушку, ВЛКСМ комитединиң секретары Б. Д. Донгак) эки көргүзүгнү чедип алган. Ынчангаш ол колхозка СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун, 100 рубльдиң шаңналын тывыскан. Бо ажыл-агый мал бажы өстүрериниң планын бүгү чүзүн аайы-биле: мыйыстыг бода малдың — 104 хуу, хойнуң — 101,7 хуу, өшкүнүң — 107 хуу, чылгының — 100,1 хуу кылдыр күүсеткен.

Хойжу бригадалардан «Малчын» колхозтуң Кара-Ховуда комсомолчу-аныяктарның № 3 хойжу бригадазы (бригадири А. С. Кара-оол, парторганизация секретары К. С. Борарган) эрткен чылын төрүүр 100 хойга оналаштыр 93 хураганны өстүрген, бедик көргүзүгнү чедип алган. Ынчангаш бо бригада чарышка тиилекчи болуп, партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун база акша шаңналын алган. Бо-ла бригаданың хойжузу Салчак Харлыг-оол төрүүр чүс хойга оналаштыр 110 хураганны өстүрген. Ынчангаш ол районнуң чемпиону деп атты чедип алган.

Бүдүрүлге, садыг, тудуг организацияларының аразында чарышка районда тудуг-септелге участогу (начальниги К. Б. Донгак, парторганизация секретары Х. Я. Хорлу) эки көргүзүглерни чедип алган.

Бо коллектив эрткен чылдың бүдүрүлге планын 102 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 105 хуу күүсеткен. Ынчангаш тудуг-септелге участогунга СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун, 100 рубльдиң шаңналын тывыскан.

СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң ол-ла хуралынга районнуң, харылзаа салбырының, Мөген-Бүрен 8 чыл школазының, «Малчын» колхозта херээженнер чөвүлелиниң коллективтери чарышка эки түңнелдерни чедип алганын демдеглээн. Оларга база вымпелдерни, өртектиг шаңналдарны тывыскылаан.

«1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын чедиишкиниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын удуртулга болдургаш, оңгу беш чылдың баштайгы чылында ыраккы Мөңгүн-Тайганың күш-ажылчы коллективтериниң болгаш бүгү ажылчыларының ортузунга калбак неттеренгей, дээштиг социалистиг чарышты идепкейлиг уламчылаарын ол-ла хуралга шиитпирлээн. Амгы үеде бо айтырыгны чер-черде партия, профэвилел, комсомол организациялары болгаш совет, ажыл-агый органнары боттарының доктаамал кичээнгейинге тургузуп, шудургу ажылды чорудуп турар.

Д. КУУЛАР.

ХҮЛЭЭНГЕНИ КҮШТҮГ

Социалистиг чарыш! Солун-даа номчуурунга, радио-даа дыңнаарыңга социалистиг чарыш-ла, чарыш. Хову-Аксының металлургтарынга, Ак-Довурактың даг-дүкчүлеринге, Чөөн-Хемчиктиң хойжуларынга, Таңдының тараажыларынга, Тожунуң иижилеринге, Кызылдың тудугжуларынга — кайа-даа баарыңга база-ла ол дугайында чугаалашкан турар. Ол ындыг болур-даа ужурлуг.

Чүге дизе, социалистиг чарыш—бистиң социалистиг ниитилелдивистиң чаагай бүдүжүнден төрүттүнгеш, ажылчы чонда дазылдары-биле ханы тудушкан патриотчу массалыг шимчээшкин болур. Ол кайгамчык шимчээшкиниң тугун бедик туткан тудум, Төрээн чуртувустуң экономиказы, камгаланыр күчүзү улам бжыгар, совет кижилерниң амыдыралының материалдыг деңнели улам бедиир. Ынчангаш бо айтырыг үргүлчү-ле СЭКП ТК-ның кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Ооң бир көскү херечизи болза «Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш, 1976 чылдың улус ажыл-агый планын чедиишкиниг күүседири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның чоокта чаа үндүрген доктаалы болур.

Эрткен чылын—тоску беш чылдың доозукчу чылында бистиң республиканың ажылчы чону беш чылды хуусаа бетинде доозар, пландан ажыр хөй продукцияны бүдүрер дээш социалистиг чарышты чер болганга калбарткан. Районнар, бүдүрүлгелер, бригадалар, фермалар, ажылчыннар, колхозчулар боттарының аразында чарыштыг чыылдап, ооң түңнелин айдап, кварталдап үндүрүп, арга-дуржулгазын солчуп турган. Ол-ла бүгүнүң түңнелинде республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери 1975 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде, декабрь 24-те күүсеткен. Пландан ажыр 2,7 миллион рубльдиң продукциязын бүдүрген. Тудуг организациялары тудуг-монтаж ажылының хемчээлин 8,3 хуу улгаттырган. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары турза-даа, кодээ ажыл-агыйының ажылдакчылары ниитиниң малының баш санын өстүрерин чедип алган.

Республиканың ажылчы чоннары 1976 чылдың түңнелин үндүрүп тура, планнарны, социалистиг хүлээлгелерин күүседиринде бар четпестерин тодарадкан. Продукцияның шынарын экижидер, бот-үнезин чиигедир болгаш бүдүрүп үндүрерин кевүдедир талазы-биле бар аргаларны болгаш курлавырларны ам-даа долу ажыглап шыдавайн турар. Социалистиг чарышты организастаанында ындыг четпестер бар: бирээде, дыка хөй коллективтер чарыштың херээзин чарбайн турар, ынчангаш ынаан вере бээрге, чогум чүнү дээш чаржып турарын тодаргай эвес болгулаар. Ийиде, чарыштың негелделерин чамдыкта санынайн баргылаар, түңнел үндүрер хуусаалар уттундуруп, шиңгей байдалче шилчий бээр. Үште, чарыштың тиилекчилерин чардап, мактаары, эки дуржулганы нептередири чогуур деңнелде тургустунмаан болгулаар. Ам ол четпестерни болдурбас дээш партия организациялары социалистиг чарышты удуртурун экижидер ужурлуг.

Шынарының оңгу беш чылының баштайгы чылын республиканың ажылчы чоннары партияның XXV съездизинге төлептиг уткуражыры дээш күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле эгелээн. Ажылчы чоннарның коллективтериниң хуралдарынга, боттарының курлавырларын, арга-дуржулгазын санап көргеш, бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алгылаан. Продукцияның шынарын бедидер, ажылдап турар бүдүрүлгелериниң күчүлерин четче ажыглаар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, чаа дерилгелерни немей тургузар, чаартыкчы саналдарны кирер, чиг-этти камнап хумагалаар — ол бүгүнүң ачызында пландан ажыр хөй продукцияны бүдүрүп үндүрерин ол хүлээлгелерде айыткан. Чоннуң ол чаагай эгелээшкинин ойбаанда деткиир болгаш ооң удуртулгазын ала чайгаардааш ыначе кирбес херек.

Республиканың партия-ажыл-агый активиниң хуралынга 1976 чылда Тываның ажылчы чоннарының бедиткен социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган. Ында кирген чамдык чурагайларны көргүзерге мындыг:

ҮЛЕТПҮР: Продукцияны бүдүрер болгаш сайгарарының күрүне планын хуусаа бетинде, декабрь 28-те, күүседир. Үлетпүрнүң бүдүрүп үндүрер чүүлдериниң хемчээлин 1,5 хуу улгаттырар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгениниң 2 хуу бедидер. Пландан ажыр 1,9 миллион рубльден эвээш эвес продукцияны бүдүрер болгаш сайгарар. Бүгү продукцияның немелде өзүлдезиниң 80 хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күселин-биле чедип алыр.

ТУДУГ: Капитал тудугнуң чыл планын декабрь 29-та күүседир. Тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлин 1975 чылдыы-биле деңнээрге, ооң 12,1 хуу улгаттырар болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинге удур 1 хуу улгаттырар. Ниити шөлү 122 муң дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын, ооң иштинде 1200 дөрбелчин метрин пландан ажыр ажыглаалга киирер.

КОДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ: Продуктуларны күрүнеге садар планын декабрь 25-те күүседир болгаш күрүнеге: 55 муң тонна тарааны, 27,7 муң тонна эътти, 25 муң тонна сүттү, 2825 тонна дүктү садар. Бир гектардан ортумак-биле 10,2 центнер тарааны, 100 центнер картофельди, 120 центнер ногааны болгаш кукурузаның 160 центнер ногаан массазын алыр. Инек бүрүзүнден 1700 килограммдан эвээш эвес сүттү саап алыр, бир хойдан 2,2 кг дүктү кыргыыр. Бода малды 5,2 муң башка, хөй болгаш өшкүнү 73 муң башка немей өстүрер. Төрүүр чүс баш малдан 80-ден эвээш эвес бызааларны, 85-тен эвээш эвес хураганнарны камгалап алыры көрдүнген.

Ол ышкаш Тываның геологтары, мелиораторлары, «Сельхозтехника» каттыжыышкынының, хлеб продуктулар бүдүрүлгелериниң, ыяш ажыл-агыйының, транспорт болгаш харылзааның, чуртталга-коммунал ажыл-агыйының, амыдырал хандырылганың, садыгның болгаш ниитиниң чемненилгезиниң ажылдакчылары бедиткен хүлээлгелерин бээп алган. Партияның XXV съездизинге уткуштур алган хүлээлгелер улуг болза-даа оларны хуусаа бетинде күүседириниң бүгү аргалары бар. Хүлээлгелер айыткан хуусаазында күүсеттинген турзун дээш партия организациялары ук черлерде профэвилел болгаш комсомол организацияларынга даяныл алгаш, социалистиг чарышты организастаарын болгаш удуртурун улам экижидер херек.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалы Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын «**Экономиканы база улустуң чаагай амыдыралын улам ыңай өстүрер дээш бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер!**» деп кыйгырыгның адаа-биле калбартырын партия, совет органнарга болгаш ажыл-агый удуртукчуларынга база профэвилел, комсомол организацияларынга даскан. Социалистиг чарышты организастаарынга, калбарарынга ол кыйгырыг кол удуртулга болган турар ужурлуг.

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур!

ТӨЛЕВИЛЕЛДИ ЧУГААЛАЖЫП ТУР БИС

ЧАА ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР АЛГАН

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкынна-ры» деп партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелин «Найырал» совхозтуң Үрбүн салбырының саанчылары, хойжулары таныжып, ону иштии-биле деткип турарлар.

Чоокта чаа салбырның Сарыг-Хөл хойжу бригадазының зооветеринарлыг кичээлинге төлевилелди чугаалажып, ону өөренип эрткенлер. Ону таныжкаш, хойжу коммунистер Сат Очур-оол, Маскыр-оол Дукар-оол, Дамдын Маңнай-оол чүс хойдан-на 95-тен 102 баш чедир хураганны камгалап ап, 2,6—2,7 кг дүктү бир хойдан кыргып, 5—10 тонна сигенни, 2-2 тонна будук-бүрүнү белеткеп алырын тус-тузунда хүлээнгеннер.

Хойжулар Дамдын Маңнай-оол, Сат Очур-оол «УТКА 25 чылы» совхозтуң хойжулары Шаңмак Полит-оол, Дмитрий Доржуну, а Маскыр-оол Дукар-оол Шаңчы салбырының мурнакчы хойжузу Михаил Хүүракты социалистиг чарышка кыйгырган.

Сарыг-Хөлдүң хойжу бригадазы чүс хойдан-на 90 хураганны камгалап, хөй бүрүзүнден-не 2,6 кг дүктү кыргып, 200 тонна сигенни, 50 тонна будук-бүрүнү белеткеп алырын хүлээнгеш, Шаңчының ийи дугаар хойжу бригадазын социалистиг чарышка кыйгырган.

М. ШОЙЗАТ.

САДАР ДҮКТҮҢ ШЫНАРЫ ДЭЭШ

«...Колхозтар, совхозтарның белеткел организацияларының үлетпүр болгаш садыг бүдүрүлгелери-биле аразынга дорт харылзааларны калбаа-биле хөгжүдер, белеткеп турар продукцияның шынары дээш оларның харысалгазын бедидер. Кодээ ажыл-агый продукциязын сөөртүрүн болгаш кадагалаарын экижидер. Продукцияны шуут бүдүрүп турар черлеринге барып хүлээп алырын болгаш ону белеткекчилерниң транспорту-биле сөөртүрүн калбартыр. Белеткел организацияларының материал-техниктиг баазазын быжыглаар...» Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде ындыг одуруглар бар. Аңаа хамаарышкан чамдык айтырыгларны Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агый продуктуларының шынарының болгаш садып алырының талазы-биле Күрүне инспекциязының кол инспекторунуң оралакчызы Хураган-оол Түлүшович Чымбага бистиң корреспондентивис салган. Эш Чымба-биле интервьюну моон адаанда парладывыс.

* * *

Корр: Эрткен чылын республиканың чамдык ажыл-агыйларынга сүттү бүдүрер, ону күрүнеге садар талазы-биле хожудаашкыннар турган болгай. Хураган-оол Түлүшович. Ооң чылдагааннары чүүден болган ирги?

Х. Т. Чымба: Ол шын. Ындыг хожудаашкыннар чылдың колдуунда-ла сөөлгү кварталында тургустунуп келген. Ынча чылдагааннар бар. Чүл дээрге, чайгы үеде одар-белчирлиг, сускун-суггаттыг тайга черлерге турган саар инектерни чурттакчылыг суурлар, фермалар чаңынга эккелгеш, хандаашкын болганындан оъттаттыр чок черлерге кадарып, ажаап эгелээнин сүт саалдазын дыка кудулаткан. Ооң уламындан хөй-хөй сүт-бараан фермалары күрүнеге сүт садарының планныг оналдаларын үзериниң кырынга келген. Ылаңгыя Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Үрбүн болгаш Кара-Тал, Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң Шык-Бажы, Таңдыда Тока аттыг, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарның фермалары, Бии-Хемде «Өөк» совхозтуң төп сүт-бараан фермазы, Бай-Тайганың «Тээли» совхозунуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазы болгаш оон-даа өске коллективтерге ындыг бергелер тургулаан.

Бо чылдагааннар-биле кады чамдык колхоз, совхозтар күрүнеге садар сүдүнүң шынарын кудулааып, бөрүк-ла чыл дургузунда ындыг сүттү дужаап келген. Чижээ, эрткен чылын Тока аттыг совхозтан 32 тонна сүттү шынары куду дээш хүлээп албайн дедир чоруткан. Ооң түңнелинде ол ажыл-агый 7700 рубль каражага таварышкан. Ол-ла чылдагаан-биле «Саян» совхозтан 23, «Тинделге» совхозтан 31 тонна сүттү хүлээп албаан. Бо ажыл-агыйлар 12960 рубль чидириглиг болган. Шынары багай сүттү «Өөк» совхоз, Каа-Хемде «Октябрь 30 чылы», Таңдыда «Коммунизмниң херели» колхозтар дужаап турган. Оларның каражазы 14640 рубль. Эрткен чылын республиканың ажыл-агыйларындан киргеи 300 ажыг тонна сүттү ажыг, кирлиг дээш дедир эгиткен. Ооң каражал-когаралы ажыл-агыйларга 72000 ажыг рубль болган.

Сүттүң шынарын хынаар лабораториялар ажыл-агыйларга улуг рольдуг. Чүге дээрге, сүттүң бот шынарларын тус-тус фермаларга хынааш, сүт хүлээп алыр пункттарга, заводтарга эккеп дужаарга, хөй үе чарыгдавас. А ындыг лабораториялар чок черлерден келген сүт сөөртүр машиналарның чолаачылары ээлчег манааш, ылаңгыя чайгы үеде, эккелген сүдүн ажыдып алгаш, дужаавайн дедир чоруур ужурга бо-ла таварышкылаар. Мыңдыг чылдагаан-биле хөй-хөй ажыл-агыйлар карылгалыг ажылдап турарлар. Амгы үеде чүгле «Кызыл тараачын» совхозтуң Туран, «Өөк» совхозтуң төп сүт-бараан фермаларында, Каа-Хем районнуң «Бүрен», «Ленинче орук» совхозтарында, «Коммунизмче орук» колхозунда ындыг лабораториялар ажылдап турар. Ооң өске ажыл-агыйларының сүт-бараан фермаларында лабораториялар бар-даа болза, олар шупту үрелген.

Корр. Ажылда бар четпестерни эдип алыр талазы-биле күрүнеспекциязы ажылдакчылары кандыг хемчеглерни ап чоруткан ыйы?

Х. Т. Чымба: Чер-черде партия, совет органнарының идепкейлиг киржилгези, оларның улуг дузаазынга даянып, сүт саалдазын көвүдедир талазы-биле чамдык ажылдарны республиканың күрүнеспекциязы кылып чоруткан. Сүт-бараан фермаларынга контроль саалдаларны эрттирип, ону садарының хуузун улгаттырган. Колхоз, совхозтарның иштики херегледиинге чарыгдаар сүттүң хемчээлин ээзээткен. Колхозчуларның болгаш совхоз ажылчыннарының хуузунда саржаан күрүнеге садарын организастаан. Ферма бүрүзүнге бюллетеньнерни үндүрүп, аңаа коллективиниң хүнде бүдүрген, күрүнеге саткан, иштики херегледе чарыгдаан сүдүнүң хемчээлин көргүзүп, бижип турган. Ындыг ажылдарны кылып чорутканының түңнелинде эрткен чылдың планныг оналдаларын Бай-Тайга, Улуг-Хем, Тожу, Бии-Хем, Каа-Хем, Эрзин, Тес-Хем районнар күүседип алганнар.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкынна-ры» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде продукцияны шуут бүдүрүп турар черлеринге барып хүлээп алырын болгаш ону белеткекчилерниң транспорту-биле сөөртүрүн калбартыр деп бижээни ышкаш, чамдык черлерге ажылды ынчаар организастап болурунуң аргазы бисте бар. Ындыг болза-даа Кызылдың сүт комбинады (директору эш Чернова) сүттү «Көк-Тей» совхозтан дорт хүлээп алырын транспорт чогунга чыылдак каккан, организаставайн турар. Шак ындыг ажылды Чадаананың сүт заводунга чорудуп болур. Ынчалза-даа хоорайдан ырак эвесте «Искра» колхозтуң Арыг-Бажы база «СЭКП-ниң XXII съездизи» совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермаларындан сүттү дорт алырын ол-ла чылдагаан-биле ам-даа эгелевээн. Чадааннаның, Шагаан-Арыгның сүт заводтары, Кызылдың сүт комбинады тускай савалар чогундан сүттү сорт аайы-биле хүлээп алыр аргазы чок. Ынчангаш ону холуй кудуп турар. Ооң уламындан сүт продуктуларының шынары куду. Дүрген үрелиичел болгаш ажнычал. Бо чылдагааннар чамдык сүт-бараан фермаларында сүттү шүүрец, ону шыгжаар черлер чогундан, саваларны, саалда аппараттарын эки чуглбайн баарындан аңаа куткан сүттүң шынары баксырап турар.

Корр: Хураган-оол Түлүшович, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш шынарын оңгу беш чылы этелей берген-дир. Бо чылып бүдүрген продукцияның шынары дээш кандыг ажылдарны кылыр, чаа соруглгаларны салыр Силер?

Х. Т Чымба: Бистиң планнап турар ажылдарывыс-ла хөй. Колхоз, совхозтарның көөдүнген планнары күүсеттинген турзун дээш немелде аргакурлавырны диле тывар бис. Ылаңгыя чайгы үеде мал семиртилгезин ажыл-агыйлар канчаар чорудуп турарын, күрүнеге садар малдарның дириг ченнээн ай бүрүзүнде деңнелеп көөрүн контрольдаары — республиканың күрүнеспекциязының ажылдакчыларының дорт хүлээлгези болур.

Бо беш чыл шынарның беш чылы болганда республиканың ажыл-агыйларының күрүнеге дужаагая продукциялары—эът, сүт, дүк болгаш өске-даа продуктулары чүгле эки шынарлыг кылдыр хүлээп алдынарын чедип албышаан, белеткеп турар продукцияның шынары дээш оларның харысалгазын бедидериинге республиканың күрүнеспекциязының ажылдакчылары боттарындан хамаарлыр бүгү-ле ажылдарны кылыырлар.

Бригадир Очур Хертекович Чымы хойжуларга бо-ла чеде бээр. Ол кадарчыларның кандыг чурттап, малдың чаш төлүн хоратпас дээш канчаар ажылдап турарын сонуурган, ону айтырган олурар. Очур Хертекович бо удаада колхозтуң мурнакчы хойжузу Шаңмак Салчакович Санайның кыштаанга чораан. «1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планнарын чедиишкиниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын кыштагның кадарчыларынга таныштырган.

— Ол чарышка идепкейлиг киришпиппаан оңгу беш чылдың бирги чылында алган хүлээлгем күүседир дээш улам кыым-мак ажылдаар мен—деп, хойжу Санай ук доктаалды чугаалажып, таныжкан соонда чугаалаан.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) сакманчыктер Лиза Саны-Маадыр, Валентина Чымы, хойжу Санай Шаңмак, бригадир Чымы Очур доктаалды номчуп, таныжып турлар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ТОЖУДАН МЕДЭЭЛЕР

Тоску беш чылды Ырбанның ыяш белеткээр пунктузу күш-ажылчы чедиишкиннерлиг доосхан. Пландан ажыр 16 муң кубометр тудуг ыяжын берген. Эрткен чылдың дөртку кварталында эки көргүзүглерни чедип алганы дээш мурнакчы коллективке СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун хевээр арттырган.

Оңгу беш чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш ыяш белеткекчилери шалыпчы ажылдап кирипкен. Тос бригада ыяш белеткеп турар. Оларның иштинден А. Карамышевтиң, Н. Савоськинниң бригадалары хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип келгенинден графикти беш хүн хире мурнай берген.

Ыяш пунктузу хүнде 614 кубометр ыяшты белеткээр планын сөөлгү хүннерде 750 кубометр чедирип турар.

* * *

«Тоора-Хем» совхозтуң Чазыларда иви салбырының эш Чамдыгырга удурткан бригадазы эрткен чылын багай эвес көргүзүглерлиг болган. Чүс баш ивиге оналаштыр 88 анайны менди камгалап алган. Иви кадарчызы Ак Дорбиит чүс баштан-на 93 анайны доруктуруп өстүргеш, чарышка бирги черни ээлээн. Бо бригадага СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Бригадада үш муң ажыг иви бар, оларны кыштан хүр ажырар дээш ивижилер кызымак ажылдап турарлар.

* * *

Тоску беш чылдың планныг оналдаларын хуусаа бетинде күүсеткен 13 мурнакчыга мергежил талазы-биле район чемпиону атты берип, чемпион лентазын чоокта чаа тывыскан. Оларның аразында «Тоора-Хем» совхозта тракторист Б. Балчий-оол, ивижи К. Донгурбан, Ырбанда ыяш кезикчизи А. Мельниченко, амыдырал-хандырылга комбинадында даараныкчы Д. Кол болгаш өскелер-даа бар.

Д. БАЙЫР-ООЛ.

НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШТҮРЕР

Малдан ап турар үнелиг продукцияның бирээзи — алгы-кеш аймаа болур. Ынчангаш алгы-кештиң херегдели чылдың-на өзүп турар. Алгы-кеш эттеп болбаазырадыр заводтарның болгаш хөмден янзы-бүрү кылыглар бүдүрер фабрикаларның ажылы сайзыраңгайжаан. Ындыг болганда белеткел организациялары күрүнеге эки шынарлыг алгы-кешти белеткеп бээр дээш күженишкиниг ажылдап турар.

Бай-Тайга районнуң белеткел конторазы (директору Х. Кан-оол) алгы-кеш белеткээр планын чылдан чылче ажыр күүседип келген. Шуй, Бай-Тал, Кызыл-Даг кодээ Советтерниң девискээринде хуу чондан хүлээп алдынган алгы-кештиң шынары эки болуп турар. Ынчалза-даа районнуң өске ажыл-агыйлары алгы-кештиң шынарынче кичээнгей салбайн келген. Ооң түңнелинде белеткел складтарынга дужааттынган алгы-кеш чайгы үеде хүнге алыскаш дырыштыр када берген, ораап турар, кыжын сооkка доңгаш утлуп, буступ турар, күрүне стандартының негелдезинге дүүшпес болгулаар. Ындыг алгы-кеш чогуур өртек-үнеге четпейн, ажыл-агыйны каражага таварыштырып турар.

«Бай-Тал» совхозтуң эрткен чылдың ноябрь айда дужааган 614 санныг (хөй, өшкү кежи) алгызының өртээ 503 рубль, декабрьда саткан 202 санныг алгызы 115 рубль 03 көпеек болган. Тодаргайлаарга, 816 хөй, өшкү кежи чүгле 618 рубль 03 көпеекке четкен-дир. Бир эвес совхозтуң малчыннары, төп склад эргелекчизи (Д. Данай) алгы-кешти эки белеткеп, дузаарын дузап, адыхере тыртып, сооктан болгаш хүнден камгалаарын организастаан болза, ортумак дээш өртээ 2.200 рубльден кудулавас ужурлуг турган. Районнуң өске-даа ажыл-агыйларында бойдал оон дээредевес. Ажыл-агыйжы эвес чоруктан чүгле совхоз, колхоз эвес, а күрүне чүү хире улуг каражага таварыжып турар-дыр?

Чайын эътке херегээн болгаш өлген-даа малдың кежин сойгаш, дораан дузаар, а кыжын быжкактары кыспас кылдыр узун дургаар чаңгыс сыга салгаш, калбартыр доңурары чугула. Кандыг-даа чүзүн малдың кежин када хергеш, хүнге кургадып, кыжын борбакталдыр доңуруп болбас.

Амгы үеде чурттуң улус ажыл-агыйынга чылгы малдың чел, кудуруунуң кылы, сарлык дүгү аажок херегдеттинип турар. Бистиң районда чылгы, сарлык эвээш эвес. Ол хиренинде ажыл-агыйлар чылгыны челдевейн, сарлыкты чедир кыргывайн келген. Хуу эъттерлиг кижилер боже база сагыш салбастаан.

«Бай-Тал» совхоз эрткен чылын чылгызын челдетпээн, улуг сарлыктарга дегбейн, аныяк сарлыктарының чүгле чымчак дүгүн кыргыткан. Ооң ужуруунда малдан алыр продукция чедир алдынмайн турар. Моон соңгаар ажыл-агыйларның удурткучулары, тускай эртемниглери алгы-кештиң шынарынче, чел, кудурукнуң ажыглалынче сагыш салза чогуур.

М. КЫРЛЫГ-КАРА,
белеткекчи.

Партияның ХХҮ съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып тур бис

ПАРЛАЛГА ПРОДУКЦИЯЗЫ КӨВҮДЭЭР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышының херектериниң талазы-биле эргелелиниң коллективи СЭКП-ның ХХV съездизинге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланышкыннары» деп СЭКП Төп Комитединиң төлевилелин улуг киирзилгей-биле таныжып, өөренип көрүп турар. Бо эртем талазы-биле хайы, бүгү талалыг ажылдап, кылдынган болгаш амыдыралды үндезиниг документ партияның ленинчи чиисчиле шугумун, соң амгы үе-чадага таарышкан социал-экономиктиг политиканың принциптиг угланышкыннарын демдеглевишаан, чурттуң улус-туң ундезин амыдыралчы эрге-ажыктарынга бурунгу-биле дүжүрү турар бүрүнгаар хөгжүлдениниң боттуг аалбак программазын айтып турар.

Ынчангаш ном үндүрер черниң ажылдакчылары, полиграфистер, ном тарадыкчылары чаа угланышкынныг алган болгаш тодаргай сорулганы салып алган ажылдап турар. Олар чурттуң бүгү ажыл-ишчилери-биле бир дөмей, съезд мурнунуң күш-ажылчы эрзиде күш-ажылы-биле парлалга продукциязын бүдүрер база чонга ном тарадып сайгарар планын хүлээлге бетинге күүселдир аргаларын хүн бүрү чедип ап турарлар. Бо дугайын дарыышкында чижектер тодаргай бадыткап болур.

Республиканың хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи типография беш чылдың парлалга продукциязының ниити сайгарылга планын 100,5 хуузу күүседкен. Беш чылдың дургузунда пландан ажыр 10 муң 700 рубльдиң парлалга продукциязы сайгартынган. Ол үениң дургузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 4,8 хуузу өскен. Пландан ажыр 11,1 муң рубльдиң орулгазын алган. Тоску беш чылда бүдүрүлгеге бедик күш-ажылчы көргүзүглерин чедип алганы дээш Тыва АССР-ның культуразының алдарлыг ажылдакчызы деп Хүндүлүг атты парлаар цехтиң мастери А. М. Ткачевка, өрүүр цехтиң чыскаалкчызы Г. П. Жароваага база ном садыышының өөредилге-методиктиг литературазының товароведи Н. К. Федяевага Тыва АССР-ның садыышының болгаш хөй-ниити чемненишкинизиниң алдарлыг ажылдакчызы деп аттарны тывыскан.

65 ажылдакчылар «Тоску беш чылдың шалыпчылары», «Социалистиг чарыштың тиилекчилери» деп хөрек демдектери-биле болгаш Тыва АССР-ның Дээди Совединиң Президиумунуң база РСФСР-ниң күрүне комитединиң Хүндүлүг бижиктери-биле шаңнаткылаан.

Бо чылдарның дургузунда полиграфистерниң шалыны көвүдүр өскен. Экономиктиг фондунуң ролю улгаткан, кижилерниң чаагай сеткил-биле кылган ажылы дээш оларны шаңнап, мактаары көвүдээн. Бүдүрүлге шалын күүседиринге типографияның ажылчылары Г. С. Бобоорыгина, Т. М. Щеглова, Н. В. Корницкая, В. С. Гнездюкова, В. Б. Рашковский, Н. Н. Заворотная болгаш өскелерниң-даа киирип турар улуг-хүүзу улуг.

Партия болгаш чазактың доктаамал сагыш салыышкынының ачызында, бүгү чурттаакчылаазы-биле бир дөмей, бистиң республикада ном парлалгазы ажылчы чоннарның Коммунистиг кижизидилгезинге ролю улам бедип, тоску беш чылдың дургузунда улам бүрүнгаар хөгжүлдени алган. Ынчангаш бистиң чаа номнарны белеткеп парлап үндүрүп турар ажылдакчыларывыс партияның область организациязының хүн бүрү салып турар сорулгаларын үдүртүлга болдурбушаан, ажылчы чоннарны коммунистиг өзүг кижизидилгезинге, хоорайның болгаш кожууннуң ажыл-ишчилериниң бүгү кужун улус ажыл-агыйының планын хүлээлге бетинге күүседиринче мобилизастаарының херээнге биче эвес улуг-хуузун киирген. Эрткен 1971—1975 чылдарда Тывага ном үндүрер чер 604 аттыг номну 2 млн. 111 муң 240 тиражтыг кылдыр чырыкче парлап үндүрген, ол болза беш чыл планында көрдүнгенинден 85,5 муң экземпляр хөй азы эрткен сески беш чыл планындаа 101 муң 240 ном хөй болганы ол.

Беш чылдың дургузунда ниити билигниң школаларынга 95 аттыг өөредилге номнарын 1 млн. 17 муң экземпляр тиражтыг кылдыр парлап үндүрген. Парлап үндүрүп турар номнарның утка-шынары экижээн. Беш чылдың дургузунда ном үндүрериниң планныг карылгазы 38 муң 600 рубльге эвүүжээн.

Эрткен тоску беш чылда тыва дылга В. И. Лениниң «Чогаалдарының чыындызының» үш тому, «Пролетар революциязы болгаш ырбаңчы Каутский», «Аныяктар эвилелиниң сорулгалары» деп ажылдары, «Тыва АССР-ның экономиказы», «СЭКП-ниң Тыва организациязының төөгүзүнүң очерктери» деп номнар парлаттынгылаан. Ол ышкаш А. С. Пушкинниң, М. Ю. Лермонтовтуң, А. М. Горькийниң, В. В. Маяковскийниң, А. Т. Твардовскийниң чамдык чогаалдары очулдуртунгулаан. Чырыкче Тыва АССР-ның улустуң чогаалчылары С. Б. Пюрбюнүң чогаалдарының чыындызының чаңгыс тому, С. А. Сарыг-оолдуң ийи тому, ол ышкаш чогаалчы К. К. Кудажының «Үйгү чок Улуг-Хем» деп романының бирги, ийиги номнары база ол ышкаш чогаалчылар С. С. Сюрюн-оолдуң, Ю. Ш. Кюнзегештиң, А. Ф. Емельяновтуң, О. О. Сувакпиттиң, М. Б. Кенин-Лопсанның болгаш өске-даа чогаалчыларның чогаалдары парлаттынгылаан.

Номчукчуларның сонуургалын база номга негелдезин хандырар сорулга-биле Ю. С. Семеновтуң «Казыргы майор» деп номун 75 муң экземплярга, Майн Ридтиң «Аът мунган бажы чок кижи» деп номун 50000 экземплярга база Ф. Ф. Шахмагоновтуң «Пилсудскийниң адъютантызы» деп номун 75 муң экземплярга катап парлаан. Ол номнар номчукчуларның улуг сонуургалын хайныктырып, кичээнгейин хаара тудуп турар.

Эрткен чылдарда ном үндүрер черниң планының улуг кезии СЭКП-ның ХХIV съездизиниң шиитпирлерин пропагандылап турар, бүдүрүлгениң мурнакчыларының маадырлыг күш-ажылын чугаалап турар, совет амыдыралдың чырык овур-хевирин, ССРЭ-ниң улустарының аки-дунмалышкы найыралын көргүскен литература ээлеп турган.

СЭКП Төп Комитединиң үрүглер чечен чогаалын улам ыңай хөгжүдер дугайында доктаалынга дүүштүр үрүглер чогаалын бистиң республикага парлап үндүрери элээн көскү өскен. Чүгле 1975 чылда үрүглерге 154 муң тиражтыг 19 аттыг номнарны парлап үндүрген. 1971 чылга деңнээрге тираж талазы-биле үрүглер номун үндүрери 3,5 катап өскени ол.

1976 чылда чырыкче 70 ажыг аттыг номнар болгаш өөредилге номнары 400 муң ажыг тиражтыг болуп парлаттынып үнер. К. К. Кудажының «Үйгү чок Улуг-Хем» деп романының бирги номун орус дылга, С. К. Токаның, Б. Д. Хөвенмейниң, О. О. Сувакпиттиң чыынды чогаалдары, М. Б. Кенин-Лопсанның «Тениң самы» деп номун, Джек Лондонуң «Улуг баштың бичии эзи», Жюль Верниң «Он беш харлыг капитан» деп номнары, «Улуг-Хем» чечен чогаал альманагының чаа номери болгаш өске-даа чогаалдар парлаттынып үнер.

Номчукчуларның сонуургалы улам өзүп турар деп чүве билдингир. Номчукчулар чечен чогаал номнарының арынчыларындан чаа маадырларның овур-хевирлерин — сайзыраңгай социализмниң болгаш эртем-техниктиг девискээриниң амгы үезиниң чаа кижизиниң дугайында хөй чүвелерни бижип алыксап турарлар.

Номга сонуургал, аңаа хөй талалыг негелде олу херек кырынга хандырар аргазындаа оран чок мурнап турар. Ол ындыг болур-даа ужурлуг. Чүге дээрге ном болза, эртем-билигниң база байлак дуржулганың нептередикчизи, кижилерниң эң мерген болгаш чаагай күзелдерин бадылаарының ылередикчизи болгай. Ынчангаш ол номчукчуга эң үнелиг болуп турарының ужуру ында. Бистиң чурттуста номнуң ужур-дузазы, ролю улуг болгаш хүндүлүг, херимчалганыг.

1971—1975 чылдарда бистиң республикавыска 3 млн. 688 муң акша түңнүг номнар сайгартынган. А херек кырында планда көрдүнгенинден 169 муң рубль хөйге сайгартынган. Чонга ниитизи-биле ол-ла үеде 2 млн. 993 муң рубльге номну садып тараткан. Тоску беш чылда ном саарылгазы сески беш чылга деңнээрге 154 хууга өскен. Ном садыглары эрткен беш чылда «Номну—почта-биле» деп шөлдүүшкүн сугтаар садып алыкчыларга 31,4 муң рубльге номну садып сайгарган.

Номну пропагандалаарының болгаш массалыг тарадырының бир дээштиг хевири болза, 1965 чылдың марттан РСФСР-ның Министрлер Чөвүлелиниң шиитпири ёзугаар тургускан Бүгү-российжиниң ном лотерейзы болур. 1971—1975 чылдарда Тывага 1 млн. 32 муң лотерея билеттерин 258,2 муң акшага тараткан. Ном лотереязының ачызы-биле чурттакчы чонга 260 муң рубльдиң номну тараттынган.

Бо бүгү сан, фактылар болза Тываның ажылчы чоннарының культурлуг амыдыралын кайы хире сайзырап турарын деп чүвени көргүзүп турар болгаш совет үлустуң номга улуг хандыкшылдын бадыткап турар.

Ном садыышын, сайгарылга ажылында бо чединмишкиннер-биле холбаштыр четпес чүүлдер база хөй болуп турарын айтыры чугула. Ном саарылгазының ажылынга социалистиг чарыштың чаа-чаа хевирлерин ам-даа чедир ажыглавайн турар болгаш ном садып алыкчыларының негелдезин долузу-биле хандырары чамдык чогуур негелдезинге чедир чорутпайн турар. Ооң түңнелинде Тес-Хем райпозу болгаш Элегес рабкоозы ном сайгарарының беш чыл пландарын күүсетпээннер. Улуг-Хем, Тес-Хем база Өвүр районнарның чамдык ажыл-агыйларының төптеринде, ол ышкаш малчыннар ортузунга ном саарылгазының база тарадылгазының ажылы багай чорп турар.

Ном садыышын ажылдакчылары ном тарадылгазының ажылынче шиңгиы кичээнгейлиг болуру эргежок чугула, ынчангаш номнарны складтарга үр үеде чыттырбазынын, оларны дүрген саттырарының хемчээн алыр. Бүгү-ле чүвени ажыл-ишчи ёзу-биле чогуур үезинде углап-башкарып, ажылда бар четпестерге эптеш чок болур ужурлуг. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ажыл бүрүзүнүң шынарлыг бодунче угланган айтырыглары эң онзалап көрүп турар. Ол дээрге бистиң бүгү ажыл амыдыралывыстың кол айтырыгларының бирээзи.

Бис парлап үндүрүп турар номнарывыска үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң байлак арга-дуржулгазын үзешиге чедир долузу-биле чырыттайн, ол ышкаш Тываның болгаш байлаан ажыглаарының база ооң экономиказының хөгжүлдезиниң эң чугула айтырыгларын чедир көргүспейн турар бис. Социалистиг чарышка хамаарышкан айтырыглар номнарда база чыры-биле чырыттынып турар. Бо чаа беш чылда ол айтырыглардарже кол кичээнгейни угландырары хүннүң чугула айтырыы болуп турар.

Бис ам шиңгээлиг кылдыр ган номнарны, бүгү талалыг пропагандалаар ужурлуг бис, ооң-биле катап багай ындыр-даа эвес утказыг бижиттинген, чурун, каастаттынган номнарны шиңгиы шүгүмчүлеп, ол четпестерни катаптавас дээш бүгү ажылды кылыр ужурлуг бис. Бо дугайында СЭКП Төп Комитединиң «Литература болгаш уран чуул критиказының дугайында» доктаалы бистиң ажылывыска доос удуртулга болур.

Ном үндүрер черниң ажылдакчылары номнарның тематиказынче база ооң утка-шынарынче, уран-чечениинче доктаамал кичээнгейни салып, номчукчуларның хүн бүрүде өзүп турар негелдезин долу хандырар сорулга-биле номнарның тиражын көвүдедиринче доктаамал сагыш салыр ужурлуг.

СЭКП-ниң ХХV съездизиниң ажыттынарынга чедир саанныг хонуктар арткан. Ынчангаш социалистиг чарышты улам калбартып, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш бүдүрүп турар парлалга продукциязының шынарын бедидип, ажылдакчы бүрүзү бодунуң мурнунга алган хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, ажыл-ишке бот-идепкейин, бедик меререлдиин көргүзери — төрээн Коммунистиг партиявыстың ХХV съездизинге күш-ажылчы төлептиг белек болур.

К. БУДУК-ООЛ.

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышының херектериниң талазы-биле эргелелиниң начальнигы.

КамАЗ—ШАЛЫПЧЫ ТУДУГ

НАБЕРЕЖНЫЕ ЧЕЛНЫ. (Татар АССР). Каманың автомобиль заводунуң тудуунда чаа үе-чада эгелээн. Аңгы-аңгы участоктарны тудуп, эптээри-биле чергелештир бүдүрүлге черлериниң дериг-херекселдерин эдиктирип, ажылдадырын эгелээн болгаш баштайгы автомобильдерниң кылыгларын бүдүрүп турар апарган.

Тудугжулар, эптекчилер чаа-чаа автоматтыг шугумнарны болгаш участоктарны улаштыр-улаштыр дужаап турар.

СЭКП-ниң ХХV съездизиниң ажыттынар хүнүнге уткуштур КамАЗ-ка баштайгы автомобильдерни кылып үндүрген турар. Каманың автомобиль заводу чыл санында-ла 150 муң чүък автомашиналарын кылып үндүрер болур.

ЧУРУКТА: (солагай таладан оң талаже): архитектор С. Задорожный, КамАЗ-тың партия комитединиң инструктору Л. Клюева болгаш техник-архитектор О. Жукова олар СЭКП-ниң ХХV съездизиниң ажыттынар хүнүнде заводту шимээриниң төлевилелин көрүп турлар.

ЧУРУКТА: КамАЗ-тың дарганнаар заводунда эптеп тургускан кривошиптиг шуткуулга пресстери. Бо пресстерни Чехословакияның «Шмерал» фирмазы кылган.

А. ОВЧИННИКОВ биле Е. ЛОГВИНОВТУҢ фотолары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бижикчилер эки кижилер дугайында

ЧҮРЭЭ ОТТУГ

Бирде кээрге школада үрүглер аразында, бирде садикте, бирде кудукчунуң ол-бо ужунда бажыңнарда-даа чоруп турар, а бирде малчыннарның ыраккы кодаларында-даа чорууп чоруур, ак халаттыг аныяк кижини бо-ла көөр бис.

Ол—Улуг-Хем районнуң Хайыракан суурунуң эмнелге эргелекчизи, бодузу 30 хар чаа ашкан эмчи Кыдат Дондувай-оглу. Ол черле чүрээнде оттугаштыг, хайнып чоруур, үлегерлиг эдерип болур, ажыл дээрге туре душпес кижи.

Эш К. Дондувай ол суурда эмнелге эргелекчилеп ажылдааш ам 9 чыл-чедип турар. Ол үениң иштинде суурнуң чурттакчы чонунуң ортузунга арыг-шевергиниң, санитар-гигиенаның бүгү дүрүмнерин сагыырын чедип алыры дээш, янзы-бүрү аарыгларга удур демиселди бээ удур чорудары дээш ол эвээш эвес ажылдарны кылып келген.

Эрткен чылын районнуң эмнелгелер аразынга социалистиг чарышка Хайыракан суурнуң эмнелгези ийи дугаар чер алган. Ол Кыдат Дондувайның чон ортузунга кижилерниң кадыкы дээш кылып келген ажылын тоза херечилеп турары. Ол аарыг кижилерниң бажыңнарын кезип, аарыгның байдалын өөренип көрүп, чазалгаларже үргүлчү үнүп турар. Ооң бодунуң тускай мергежили фельдшер-акушер. Ол 9 чыл бурунгаар Кызылдың эмчи училищезин эптерги-биле кады чединмишкининг дооскаш, бодунуң өскен, төрээн суурнуң Хайыраканга ажылдап чеде берген.

Суурнуң чурттакчы чону Кыдат Дондувайны, ооң ажылдыг хензи мактап чугаалажып турарлар. Ол бодунуң хе-шагында, дыжын-даа карамнанмайн, кижилерниң кадыы дээш демиселди чорудуп, бодунуң кадыы чурттап, ажылдап турар эш-өөрүнге база үлегерин көргүзүп турар. К. Дондувай черле эрестиг! Ол херээженнер ортузунга хөй-ниити ажылын идепкейлиг чорудуп, суурнуң херээженнеринге арыг-шеверин, санитар-гигиенаны сагыырының талазы-биле, янзы-бүрү аарыгларга баш удур демиселди чорудар талазы-биле пропагандазы хүн бүрү чорудуп турар.

Кижилерниң кадыкшылы дээш моон-даа соңгаар кызымак ажылдаарынга бүзүрээр бис.

К. ПЫЫРАПАЙ.

АНЫЯАНДАН АДЫН СЫКПААН

Тергелиг эъттарга чудук сөөрткен кезек кижи Чаңгыс-Терек ховузун куду шуужупкан, тааланчыг аалгаларга үдеткен бады олурган. Оларның аразынга, амгы «Тээли» совхозтуң мергежилдиг механизатору С. Х. Чимит база чораан. Ол үеде машина-техника четчир эвес, транспорт сөөртүлгезин, ылангыя колхозтарга аът-биле хандыртынып турган.

Сереэдар Хертекович беженчылдарның эгезинде колхозчу болуп, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге ажылдап кирген. 1958 чылда Совет Армияның хүрээлелинге шериг - албаны эртирип чорутган. Алыс күзели техникага ынакшылдыг, төлептиг оол ол албан хүлээлгезинден халажып келген дораан, Кызылда механизация училищезинге өөренип кирген.

Төрээн колхозу совхоз апарган, машина-техника база көвүдээн, ону башкарар мергежилдиг кадрлар негеттинип турган. С. Х. Чимит училищениң чединмишкиниг дооскаш, «Тээли» совхозтуң тракторизи болу берген.

Алдан чылдарның эгезинден бээр уламчылыг чок ажылдап келген коммунист Сереэдар Хертекович ам совхозта мактаалдыг механизаторларның бирээзи. Кандыг марканың тракторларын башкарбас дээр, кодээ ажыл-агый машиналарын бүдүрүкчүлүг ажыглаарынга, каңныг эдилээринге салымныгла кижи.

С. ЧЮДУК.

ЧОНГА БАРААЛГАЛ

«Телефон ажылдавас», «Радио дыңналбас», «Почта хаалчак» деп-ле, амыдыралга аарыкшылыг чугаалар, бистиң суурга мурнуку чылдарда үргүлчү дыңналыр турган. Эрги-Барлыкта байлал ам шуут өске, харылзааның чонга бараалгалы чаартынган.

Мааа чамдык чижектерни көргүзер болдаым. Радио точказы 210 ашкан, ооң дыңналыры экижээн. Телефон ноон мурнунга чүгле конторага турган, ам школа, кодээ клуб, ясли-сад, автогараж, нефтебаза, өске-даа албан черлери телефончуттунган. Радио, телефон талазы-биле негелдени хандырарын моон соңгаар-даа экижидери кордунуп турар.

Парлалга чагыдыышкыны, почта чедирилгези база-ла кичээнгейниң төвүнде тургустунган. Суурда болгаш ферма, бригадаларда хөй-ниитиниң парлалга тарадыкчыларын, почтачыларны быжыглаан. Чаңгыс чижек, эрткен чылын чагыткан «Шын» солунуң бижидилгези 220 турган, а бо чылын 266 апарган. Почта саадаан, чагыдылгаш келбестээн дээр хомудал ам дыңналбастаан.

Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлыкта харылзаа салбырының (начальниги З. Ооржак, оралакчызы Б. Моңгуш, механиги К. Хомушку) коллективи эрткен чылдың санхөө талазы-биле бүдүрүлге планын ажыр күүсеткен. Бо чылдың бирги кварталында 1085 рубльдиң орулгалыг болур дээш хүлээлгезин чединмишкиниг боттандырарынга эрги-барлыкчылар бүзүредииг.

М. ДАШ-ООЛ.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Андрей Иванович Матюхов «Тыва кодээ тудуг» трестиң Туранда ыяш ажыл-агый пунктузунуң чудук сөөртүр машиназы-да чолаачылап турар.

1975 чылдың социалистиг чарыштың тиилекчизи Матюхов эрткен тоску беш чылдың доозунчу чылында ыяш сөөртүлгезиниң планын 120 хуудан кудулатпайн келген.

ЧУРУКТА: мурнакчы чолаачы Андрей МАТЮХОВ.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

„ШЫНГА" харыы

Хемчеглерни ап турар

Таңды Дуржуга станциязының малчыннарының амыдырал хандырылгазында четпестерни илередип, Д. Чосдунуң бижээн чагаазы январь 6-да парлаттынган.

Станцияның директорунуң эртем талазы-биле оралакчызы В. Назын-оолдуң редакцияга бижип турары:

Малдың баш саны өзүлделиг, ол чаагай херектиң негелдезинге дүүштүр тудуг, суур өспейн турарын автор шын бижээн.

Станцияның дирекция черниң болгаш хөй ажылының кылдынындан ажылдакчылар малчыннар турлагларынга хааи эвес барып турар. Солунга шүгүмчүлелдиг материал парлаттынган соонда турлагларны база эргилийис. Бо кыш эрткен чылдан элээн берге дээрзин үениң байдалы көргүзе берген— деп, бригадирлер болгаш малчыннар бадыткап турар. Ынчалза-даа олар ниитиниң малын кыштан хүр ажырар дээш аргаларны ажыглап, шудургу ажылдап турарлар.

Кыштагларда четчир хемчээлдиг өдек бар, янзы-бүрү чемнерни таарыштелдирбейн чедирип турар.

Ажыл-агыйда чүгле шээр мал фермазында эвес, харын ниита тудуг ажылы багай. Бай-Хаакта № 385 кожуун чоруур механизастаттынган колонна тудуг объектилерге кылыр планын чыл бүрүде күүсетпейн келген. Эртнен чылдарда боттарывыстың күжүвүс-биле малга 5 кажаа кылган бис. Туүйбу болгаш өске-даа тудуг материалдарының чедишпейн турары тудуг ажылынга шаптыктап келген.

Сөөлгү үеде мал ажылында бүгү кижилерниң чыыш хуралдаткан, оларда зооветөөредилге негелдеге дүүштүр тургустунган. Малчыннар ортузунга ажылдаар агитаторларны болгаш лекторларны партком бюрозунга бадылаан. Алыш-чем болгаш эргежок чугула бараннар-биле малчыннарның хандырылгазы эки.

Мал ажылынга хамаарышкан тудугларже станцияның дирекциязы онаа кичээнгейни салып турар.

ҮҮЛЕЗИ БҮТСҮН

„Коммунист дугайында чугаа

Фермазын кызыл-булуңу. Аңаа кире бээрге, ында стеналар-даа кырында, чаражтыр бижээн азып каан саанчыларда-даа саанчыларның күш-ажылчы чединмишкиннерин көргүскен мактаалдар, хүндүлел бижиктер, оларның көргүзүглери, бо фермага коммунистиг күш-ажылдың деп бедик атты тывыскаанының херечилери бар.

Кежээки саалда үези. Саанчыларның кежээки ижин сонуургаары-биле аңаа бригадир Чоодур Наваакович Баткар-биле кады чеде берген бис.

Эжикти ажыдыптарывыс билек, өдекчи чыт читтапып, бызааларының эткени дыңналды. Удаванда тус-тус кажааларда бызааларга келдивис. Бистиң эдепсиниң чоруурувусту бригадир билип кааны: «Саалда өрээлде мынаар болгай»—дээш дарвазында өрээлче эжикти ажыдыптаан.

Шимээн чок. Чүгле саглан сүттүң кочаалдарже баткан даажы дыңналыр.

— Кышка бистиң фермавыс коллективи эки белеткенген. Инектеривистиң чайгы семиртилгезинде чугуур кичээнгейни угландырганывыстан оларның күш-өскүзү шимыран. Ол дээрге ынаа белеткелдиң база бир кол хевирлериниң бирээзи болгай—деп, бригадир тайылбырлааш, саанчылар аразынга бисти эдертип келди.

Сөөлгү инээн саап доозуп, судун үчетчикке дүлээткеш, Чедей Хурагандаевна хоорзамгыы бээрге, аңаа чеде бердивис.

— Үүле бүтсүн!

— Четтирдим. Чоруунар-ла чогузун!

— Ындыг-ла болзун. Силерниң ажыл-ижиңер сонуургап чор бис, таныштырып көргүнерем, Чедей Хурагандаевна — дээривиске республикада сураглыг хоочун саанчы болунуң болгаш кады ажылдап турары эш-өөрүнүң ажыл-ижин биске бирден бирээ чокка чугаалап берди.

Саанчы Оош ажылы белен эвес, харымсалгалыг, солунда. Сүт дээрге улустуң шагдан бээр хүндүлээр чемнериниң эң дээжизи. Ынчангаш сүт чүгле ажыл-ишчи, шыныы, ак сеткилдиг кижилерниң холун дамчып, ниитиниң чемнеишкиниинче кирер дээрзин дуржулгалыг саанчы чугаалайдыр.

— Инектиң судун дылышда ажыр болгай. Аңы өскээр чугаалаарга, инекти рацион ёзугаар тоттур чемгерер болза, ол хөй сүт бээр дээни ол— деп Чедей Хурагандаевна чугаалааш, мал чемниң белеткелинге фермазын ажыл-ишчилерниң идепкейлиг киржилгезин база тайылбырлады.

250 тонна бодуун мал чемин олар боттары белеткээн, 800 тонна сиилосту салышкан болгаш 15 тонна холуксаалыг чемнерни фермада дүжүртүп алган. Ниитиниң малын кыштан чурмунда ажырар дээн бо сурагжыг коллективтиң кежигүн бүрүзүнүң кызымак ажылының түңнели бо-дур.

Демниг ажыл-иш эки түңнелге чедирер. Хараал-тейжилер тоску беш чылдың планныг онзалдаларын хүүсаа бетинде күүсеткеш, чылда 140 тонна сүт бүдүрер, күрүнеге 100 тонна сүт садар планын ол-ла дарвалашкаа-биле 205 болгаш 142 тонна кылдыр ажыр күүсеткен.

— Саанчыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар бисте тургустунган: кинону-даа хүннүң көрүп тур бис, концертчилер-даа биске удаа-дараз кээп тур, инек, бызаа кажааларыбыс чаңгыс ай тоолевилел-биле туттунган, кажаалары-даа бөлүнчэрээ-даа сайгылгаачылар херелдениип турар, магалыг-дыр. Кодээ ажыл-агыйның бо беш чылда хөгжүлдезин СЭКП ТК-ның партияның ХХV съездизинге төлевилелден номчуп таныштым, кижиниң улам сорукту ажылдаксаары көөр-дир—деп, коммунист Чедей Баткар чугаалады.

ХХV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилели-биле таныжып турган хуралга район Совединиң депутаты Чедей Хурагандаевна Баткар бир дугаарында сөс алгаш, ону сеткил хөлүшкыны-биле деткип, бодунуң социалистиг хүлээлгелерин ажырыпче саанчыларны кыйгырган. Ынчангаш Хараал-тейжилер оогу беш чылдың баштайгы чылында күрүнеге 110 тонна сүт садар планынга 5 тоннаны немей садарын хүлээнген.

Дуржулгалыг саанчы бир инектен-не 1700 кг сүт саар хүлээлгезин эрткен чылын 2226 кг кылдыр ажыр күүсеткен.

Баткарларның өг-бүлезин ыйыстыг бода мал фермазынга ажылдап эгелээнден бээр 23 чыл болган.

— Ам назы-харывыс-даа дөгүй берди, удавас пенсиялаар болгай бис — дааш. Чедей Хурагандаевна чанында олурган урууу Оюмааже көрүнү.— Бо урувус школага өөренип турганда, чайгы дыштанылгазында саанчылаар ижин. Сески классты дооскаш, ам фермаңның саанчызы апарган бодур. Инектерниң урууна хүлээдип бээр мен — деп чугаалап-дыр.

Амыдыр, негелделиг, дузалаарынга белени чоруур дагдыныкчы бо үгбэйин Хараал-Тей сүт-бараан фермазының саанчылары «Буянныг үгбай» дижирлер.

М. КАЛЧАН.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде «РСФСР-ниң кара эвес хөрзүнүнүг зоназынга кодээ ажыл-агыйның хөгжүдериниң бедик темпилерин хандырар» деп бижээн. Партияның ол чугула документизин чугаалашпышаан, ол зонаның ажыл-ишчилери кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыг бедидериниң чаа мурнавырларын тып турар. Съездини төлептиг уткуур дээш чарышып турар тараажыларының, механизаторларының болгаш малчыннарның күш-ажылчы херектериниң дугайын СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур.

Гектар чер чүнү берип болурул?

338 рубль болган 19 рубль. Баштайгы сан — Рязань областа Клепиковск районнуң «Макеевский» совхозунда мелиорастаан гектар бүрүзү эрткен чылын шынчы хемчээлдиг продукцияны бергенин, а ийиги сан — эрткен беш чылдың эгезинде ол черниң тулаалыг торфтуг черлериниң «аджыдыышкынын» болганын көргүзүп турар.

Совхоз — оъттелдиг ажыл-агый. Мында гектардан-на 30 центнер тарааны ап турар апарган. Хой чылда үнер кылдыр тараан сиген ийи-үш удаа кезип алыр. Хой малды чемнер-биле бүрүн хандырган. Ол бүгү — черлерни ажыглаалга кииргенниң түңнели-дир. Совхозта ам безин 2200 гектар тараа шөлдери, культурлуг оъттар болгаш сиген кезер черлер идегеддиг ажылдап турар». Кара эвес хөрзүнүнүг зонада мелиорацияның «Большая вра» деп эң улуг системаларының бирээзиниң баштайгы ужуру ажылдап эгелээн.

— Чүгле «Большая вра» төлевилелиниң ёзугаар безин барык 23 муң гектар черни бүдүрүлгеге ажыглаалынга киирер апаар бис,— деп, СЭКП-ниң Клепиковск райкомунуң бирги секретары Н. А. Баранов чугаалаан. — Ол черниң баштайгы муң-муң гектарлары ам безин продукциязын берип турар. Оңгу беш чылда колдуунда-ла хааныг дренаж-биле 15 муң гектар черни кадырып, он-он муң гектарга суггарылганы чорудар бис. Мелиорастаан гектар сыныдан-на ужен центнер тарааны алыры төлевилеттинген. Малдың эки чем-сууру сүт бүдүрерин 40—45 хуу көдүрер аргазы бээр.

А. ТРОФИМОВ.

Шефчилерниң «автографтары»

Иваново областа эң улуг дээн Петровскийниң районнар аразының мал ажыл-агыйының черинде хары угда беш муң ажыг шарыжыктарны семиртир азырзар комплекс ажыглалдага кирген.

Кажаа бүрүзүнче кирер эжик аксында тудугжулар боттарының «автографтарын» арттырган. Ол болза Ивановонуң, Вичугтаның, Родникиниң, Шуяның, Фурмановтуң болгаш пестаазының областың өске-даа хоорайларының бүдүрүлгелериниң төлээлекчилери ол объектилерни тутканын херечилеп турар-дыр.

Ажыл-агыйлар аразының комплекстеринге үлезилээни, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин специализастаар болгаш концентрастаар чорукту улам шалыр хөгжүдериниң эргежок чугулазын партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде онзалап демдеглээн. Аңаа дүүштүр бо чылын Петровский суурга амдаа 2,5 муң баш малга кажааларны тударын болгаш чаартыны, специализастаан ажыл-агыйларга хары угда 14.700 баш бода малды өстүрер 40 кажааны тударын организастаар.

«Хүндүлел шаңналын» кым алыр ирги?

Москва чоогунда Ленинский районнуң оңгу беш чылдың баштайгы чылында күш-ажылдың эң дээди бүдүрүкчүлүүн чедип алган саанчыларынга тывсыр «Хүндүлел шаңналы» дээр шаңналды тургускан. Ол дээш демисежип кириккенерниң хүрээлелинде хамыктың мурнунда эрткен чылын саап турган бөлүк инектеринден 400 тонна сүттү түс бүрүзүнче алган саанчылар кирген.

Ленин аттыг совхозтуң Слобода фермазының саанчылары Н. М. Карпеп биле З. И. Мазкина олар тергиин эки түңнелдерлиг. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады М. С. Громованың үлегерин эдергеш, олар боттарының бөлүк инектеринден кайызы-даа түс-түзүнде 300 тонна сүт саар дээн хүлээлгелерин дыка ажыр күүсединнер.

СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш чарышпышаан, ажыл-агыйның бүгү саанчылары 300 тонна сүттү чыл дургузунда саар сорулгазы салып алган.

В. ИТКИН.

Колхоз төлевилелин ёзугаар

Смоленск областың Гагарин районунуң Радищев аттыг колхозунда мал ажылының чаа фермазы ажылдап эгелээн. Ында 1200 моолдургаларны болгаш дүңгүш инектерни тургускан. Оларның кажааларының төлевилелин ол ажыл-агыйның специалистери ажылдап кылган. Олар мурнундагы ийи хевин кажаазын чаартып, оларны делгем галерея-биле тудуштургаш болгаш дерээн. Кажаа бүрүзүнге 50 баш мал турар, төргежингеш кожуглуг «Беларусь» трактор мал чемин сөөртеш хостуг эртер коридорлар бар. Ол чорук кажаа саңынга хөй моолдурганы тургузар болгаш аңаа ажылдаар кижилерниң санын кызырар арганы берген. Ам чаңгыс тракторист безин бүгү моолдургаларны хары угда чемгерип четтигип турар.

Кажааларны бульдозер-биле арыглап турар. Ам мында бүгү малды чүгле үш тракторист-кадарчы ажаап турар.

Соолгу чылдарда Смоленск областа мал ажылын хөгжүдериниң улуг кичээнгейни салып турар. Эрткен беш чылда 50 комплекстиг болгаш улуг фермаларны туткан. Оларны чаа беш чылда улам хөйнү тудар.

Ю. СИДОРОВ.

Школачыларның өөрүшкүзү

Чуваш АССР-ниң Канаш районунуң Малые Кибечи суурунда тутказын чаа ортумак школага баштайгы кончаны каккан. Байырлыг шугум чыскаалынга тудугжулар ийи каът чырык, делгем бажыңның дүлгүүрүн өөреникчилерге хүлээдип берген. Өөредириинге таарышкан бүгү-ле байдалдарны мында тургускан. Өөреникчилерниң эргезинде делгем класстар, лабораториялар, спорт болгаш херелдээр залдар, күш-ажыл кичээлдери эрттирер кылдыр эки дерээн мастерскаялар бар.

Чувашияның суурларынга бо чылын он чеди школаны тудар, а оңгу беш чылдың дургузунда — чеден чыгаа школаны тудар. Школалар тударынга дыка хөй түңнүг эштаа-хөреңгилерни колхозтар база берип турар.

В. ЖЕЛЕЗНОВ.

Хоорайжыларның дузазы

Кодээ ажыл-агый ажылдарын механизастаар талазы-биле бөрону Калугадың хоолай заводунуң чанында тургускан. Ында ажылдап турар инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш бүдүрүлге чаартыкчылары Бабынинск районда шефке алганы ажыл-агыйларның баштайгы чагыын күүседипкен. Мал чемнирте херегл[illegible] саванны арыглаар болгаш сайзырады ажылдап кылыр талазы-биле кожуп чоруур «фабриканы» олар тургускан. Автомашинада эптеп тургускан тускай машина кат-даа ферманы хандырар.

РСФСР-ниң кара хөрзүннүг эвес зоназынга кодээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң бедик темпилерин хандырар дугайында партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин хоолай заводунуң коллективи хан-дамырында херээ кылдыр хүлээп алган. Шагдан бээрги найырал ук бүдүрүлгени Бабынинск районнуң ажылдакчылары-биле холбаштырып келген. Шеф дузаламчызының ээлчеглиг ийиги завод боттандырып кирипкен.

Ю. НИКОНОВ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Келир үеже чүткүл-биле

Дайын үезинде үрелип, чуурулган черлерни Ханойда шалыпчы ёзу-биле катап тургузуп турар. Соолгу үеде Ханойнуң чурттакчылары бир чүс муң хире дөрбелчин метр чуртталга шөлүн алыр. Вьетнам тудугжулар совет техниканы болгаш машиналарны ажыглап турар. Олардан дыка хөй кижи совет специалистерниң удуртулгазы-биле өөренип, дуржулга чедип алган.

ЧУРУКТА: Эгиттинген селеме хөлүнүң эриинде.

Плакатта—чаңгыс аай, тайбың Вьетнамның чурт чуруу.

О. ТРОФИМОВАНЫҢ фотозу.
ПМА.

Вьетнам хөй чылдарның иштинде бир-ле дугаарында тамчыктыг, тайбың байдалда чурттап турар. Оон хоорайларының кудумчуларында бомбадан чаштынып, камгаланыр черлер чок апарган. Чурттуң келир үеде идегели болур уругаар ам тайбың үеде чурттап, өөренип турарлар.

ЧУРУКТА: Ханойда уруглар садында эртенги гимнастика.

Ю. ЧУРЬЯНОВТУҢ фотозу.
ПМА.

Сенатор Г. Хэмфриниң кичээндирии

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың Анголага холгаарлаашкынын үргүлчүлээр чорук чүгле америк даштыкы политиканы улуг аштырышкынга чедирер деп, сенатор Г. Хэмфри медеглээн.

Ол Мурнуу Калифорния университединге чуве чугаалааш, Анголада херек кырында боттуг байдалды барымдаалаарын кузевейн база Вьетнамга аштырышкындан чогуур түңнелди кылбайн турары дээш АКШ-тың чазаан буруудаткан.

АКШ-тың Анголага холгаарлап турары чажыт эвес деп, Г. Хэмфри чугаалаан. АКШ эрткен чылдың дургузунда тазакка үтүр ийи бөлүглежиишкиннерге чепсекти болгаш шериг херекселдерин барык 40 миллион долларга берген. АКШ-тың чазаа ол холгаарлаашкынны ам-даа уламчылаар болгаш калбартыр болап турар.

Мурнунда Вьетнамга кылып турганы ышкаш, Анголага база-ла АКШ антикоммунизмниң түгүнүн адаа-биле демиселди чорудуп турар-дыр деп сенатор медеглээн. Вьетнамга ышкаш, Анголага база-ла Каттышкан Штаттар чоннуң караанга багын көргүскен болгаш чедиишкинге кандыг-даа ынаныжы чок бөлүктерни деткип турар.

Көрей Улус-Демократтыг Республикада кодээ ажыл-агыйны сайзырадырының, ирригация тудугларын кылыр талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Понгвон можуда Вонхва дээр кооперативтиң рис тарыыр шөлү.

ЦТАК—СЭТА-ның фотозу.

УЛУСЧУ АНГОЛА ШАВАР ХАЛДААШКЫНДА

Иштики болгаш даштыкы реакцияның күштеринге удур бодунуң чорудуп турар демиселинге ангола улус чаа улуг тиилелгелерни чедип алган. ФНЛА-ның үймээчи бөлүглежиишкининиң чепсектиг дээрбечилеринден, хөлезиленикчилерден болгаш даштыкы халдакчыларның отрядтарындан чурттуң соңгу талазын хостаары ам дооступ турар. Республиканың чепсектиг күштери дайын чорудулгаларын чөөн болгаш мурнуу талакы угланышкыннарда база идепкейжиде берген. Ол угланышкыннарда оларга Мурнуу-Африка Республиканың доктаамал шериглериниң улуг кезектери, португал фашистер болгаш хөлезиленикчилер удурланыштыр туржуп турар. Улусчу арминяның күчүлүг согуушкуннарга аткаарлаан дайзыннарның угаан-кудун ышкынындырып турар. Көрген кижилерниң херечилеп турарын ёзугаар алырга, ФНЛА-ның бөлүглежиишкинин «каракка көзүлдүр-ле буурап туруп берген», а хөлезиленикчилерниң отрядтары болгаш УНИТА дээр база бир өске чарылдырыкчы бөлүглежиишкинниң дээрбечилери солген болгаш шириг кижилерниң үптекчилериниң чыглыр черлери апарган». Кымның-даа хулээп көрбээни чалча «чазакта» удур-дедир дүрбүжүүшкүннер күштелип, ФНЛА-ның болгаш УНИТА-ның баштыңнары аштырыышкын дээш харысалгазы бот-боттарынче кагжып туруп берген.

Боттарының чалчааларының таварзы бергени кедергей берге байдалды көргеш, АКШ болгаш НАТО-нуң өске-даа үрүчтары ол чалчааларга шериг талазы-биле дүрген дуза чедириниң хемчеглерин ап, Ангола Улус Республиканы экономика талазы-биле бузаалаарын организастаарын оралдажып турар.

Ангола Улус Республика бүгү күжүн агрессияны ажып артериңче болгаш үрегдел-хоозуралды ажып үнеринче куженипкиниңнииг угландырбышаан, берге үеги чурттап эрттирип турар. Хосталга дээш хөй чыл демиселге аар-берге шылгалдаларны тудуп эрткен ангола улус ол нарын байдалдарда бодунуң дайынчы авангарды — МПЛА-ны долгандыр улам сырый каттыштырып турар. Дайын болгаш күш-ажыл фронтуларынга ажык республиканың чедиишкиннери бирги ээлчегде чогум харын оон-биле тайылбырлаттынар. Даштыкы халдакчыларны болгаш саттыныкчыларны чурттан бүрүн үндүр сывырар сорулгалыг шак ол чептүг херек дээш демисел МПЛА-ның тугунуң адаанга чонну эң калбак бөлүктерин чыылдырып турар. Улусчу арминяның хүрээленинге ажылчыннардан, тараачыннардан, студентилерден чаа-чаа эки турачылар соксаал чокка немежип кээп турар.

Күш-ажыл фронтузунда база хөй-хөй эки турачылар бар — эжелекчилерге үрегдеттирген ажыл-агыйны катап тургузар ажылдарга дузалажыр дээш олар хосталган девискээрлерден кээп турарлар. Эрге-чагырганың улусчу органнарын, а ол ышкаш бүдүрүлгелер башкарар ажылчын комитеттерни чер болганда тургузуп турар. Ангола Улус Республиканың чазаалың чарлааны социал-экономиктиг программаның ажыдыралда боттаныышкынының тодаргай түңнелдери мында кылдыр чоп көрүп турар. «Даштыкы халдаашкынның болгаш экономикада бергедээшкиннерниң уламындан болдунган нарын айтырыгларны шиитпирлеп шыдаар бис дээрзинге бүрүн бүзүреддиг бис, оон үндезини чүл дээрге, ангола ажылчы чоннарның шиитпирлиг чоруу болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнү болур» — деп, республиканың президентизи А. Нето чугаалаан.

Ажык республиканы деткиир чоруктуң делегейде улам-на өзүп турары Анголаның улузунуң келир үеде тиилелгезинге бүзүрелин улам сорук киирип турар. Амгы үеде Ангола Улус Республиканы делегейниң 40 ажыг күрүнелери хүлээп көрген. Президент А. Нетонуң онзалап демдеглээнин ёзугаар алырга, Ангола Улус Республиканың иштики болгаш даштыкы дайзыннарга удур демиселинге ак сеткилдиг кончуг чугула дузаламчыны деңнешкелениг өске-даа күрүнелер-биле чергелештир көргүзүп турар Совет Эвилелин ангола улус онза өөрүп четтиришкин-биле көрүп турар.

Ю. ФЕДУТИНОВ.
(СЭТА).

ПОЛЬ РОБСОННУҢ МӨЧЭЭНИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Шылгарангай негр ыраажы болгаш актер, коскү хөй-ниити ажылдакчызы, тайбың болгаш улустар аразынга найырал дээш сорунтуг демиселчи, Совет Эвилелиниң улуг өңнүү Поль Робсон амыдыралының 78-ки чылында Филадельфияга мөчээн.

Негрлерниң хамааты эргелери дээш, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаары дээш быжыг турушту демисели-биле ол хүндүткелди чүгле Каттышкан Штаттарга эвес, харын оон ырак даштынга-даа чедип алган. Поль Робсон «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» деп делегейниң лениничи шаңналының лауреады турган.

Ол ыраажы, актёр, эртемден болгаш хөй-ниити ажылдакчызы болуп бүгү делегейге билдингир чоруктуг чаалап алган шаан, күш-ажылчы узун амыдыралды чурттап эрттирген. Поль Робсон бодунуң хайнышкынныг болгаш хөй талалыг ажыл-чорудулгазын АКШ-тың болган бүгү делегейниң ажылчы чоннарының эң дээре келир үе дээш демиселинде эгелэлдирбайн чораан.

Амгы делегейге социализм болза деңнилгениң шимчедикчизи дээрзин Поль Робсон амыдык чораан чылдарында-ла билип каан. Ооң эш чылдар мурнунда чарлап үндүрген «Ынчаар туржур мен» деп автобиографиязынга Робсон «социализм дээрге бүгү кижи төрелгетенге амыдыралдың эң-не бедик чадазы-дыр» деп бижээн.

Поль Робсон Совет Эвилелиниң улуг өңнүү болуп, мынаа чаңгыс удаа эвес кээп турган. Составында кирип турар янзы-бүрү националдар бир дөмей хөгжүп турар совет ниитилел аңаа улуг сеткилди чедирген. Совет кижилерге изиг-биле ынаан, негр улустуң бүгү деңнилгелиг кижи төрелгетенниң эрге-ажыктары дээш оларның демиселин бедик-биле үнелеп турарын Поль Робсон бижээн турган.

Поль Робсон бодунуң деңнилгелиг ажыл-чорудулгазы дээш удаа-дараа истедип-сүрдүрүп, дыка хөй чылдарны даштыкыга эрттирер ужурга таваржып чораан. Ынчалза-даа АКШ-ка ээп келгеш негрлерниң хамааты эргелери дээш, тайбың дээш демиселин соксатпайн турган. Маккартизмниң тергиидеп турган чылдарында Поль Робсоннуң мурнунга концерт залдарының эжиктери хаглыг, ону радиоже болгаш телевидениеже кирбес турган.

Совет Эвилелинге удур дайын дугайын чүгле угаан-сарыыл чок кижилер бодап болур деп, тайбың камгалалының делегей конгрезинге медеглел кылганы дээш «соок дайынның» чалчалары Поль Робсонга даштыкыже үнер паспортту 8 чыл дургузунда бербээн.

Поль Робсоннуң 75 харлаан-биле холбаштыр Нью-Йоркка хөй-ниитиниң хуралы болган, ол хуралга ужуру-даа аңаа болду кээп шыдаваан. Хуралдың киржикчилеринге чоруткан чагаазынга ол мынча деп бижээн: «Мен хосталганың, тайбыңның болгаш ак-дуңмалышкы чоруктуң херээнге шынчы бизеэн-ле Поль Робсон болуп кевээр артар мен. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын дээш шимчээшкин чугула чедиишкиннерни чедип алганың база «соок дайынның» талалакчылары аткаарлаар ужурга таварышканың мен тайбың талалакчылары-биле — социалистиг чурттарның улустары-биле болгаш бүгү чурттарда деңнилгелиг күштер-биле кады өөрүп тур мен».

Поль Робсон бодунуң идеялдарынга болгаш принциптеринге амыдыралының төнчүзүнге чедир шынчы болуп арткан.

Г. ФРИМЭН.

Хунтага дузалаарынче далажып турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Делегейниң чаарты тургузуушкун болгаш хөгжүлде банкызы чилиг хунтага саң-хөө дузазын көргүзерин төлевилеп турар. Америк парлалганың дыңнадыгларындан алырга, ол банкының президентизи Р. Макнамара хунтага бээр 33 млн. доллар түңнүг баштайгы чээлини чүүлдүг деп көрген болгаш бодунуң шиитпирин банкының директоралынга көөрү-биле дамчыдып берген.

1970 чылда президент Сальвадор Альендеге баштаткан улустуң чаңгыс-ол чазаа эрге-чагыргага киирерге, ук банк Чилиге чээлилер бээрин соксаткан турган.

Чили улустуң өлүрүкчүлерин акталандырар дугайында шиитпир Каттышкан Штаттарда улустуң [illegible] болдуруп турар. Пиночеттиң бөлүг өлүрүкчү чоруктуг болгаш ужур-дуржок ажылаашкыннарын бодунуң политиказы болдурган» деп «Нью-Йорк таймс» солун шериг хунтазынга саң-хөө дузаламчызын бүрүү шаптпышаан, онзалап демдеглеп турар. Чээли берип турар чорук болза ам-ле калыдашкын «ужур-дуржок ажылаашкыннарны үргүлчүлеп база политика талазы-биле хорумзаттырган муң-муң кижилерни кандыг-даа истелге-кывалда чокка хилинчектеп турар» Пиночеттиң ёзу-чуруму чогумчалыг деп көргени-биле бир дөмей-дир деп, ол солун айтып турар.

ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунда

Январының 25-тен февральдың 6-га чедир Кутаисиниң, Ереванның, Тбилисиниң девискээрлеринге Закавказ шериг округунуң корпузунуң шериг өөредилгезин эрттирерин моон мурнунда чарлап дыңнаткан. Шериг өөредилгезинге киржирлерниң нийти саны 25 муң хире кижи болур.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың түңнел актызының чүүлдерин дүүштүр совет тала сагыдырыг бижикти Хельсинкиге чөвүлел хуралдың киржикчилери күрүнелерже январь 4-те чоруткан. Мурнуу-Чөөн Европада турун турар, чөвүлел хуралдың киржикчилери чамдык күрүнелерден хайгааракчыларны шериг өөредилгезинче чалаан.

Айыткан шериг өөредилгезинге хайгааракчыларның киржирин чалаан бижиктерни Болгария Улус Республиказы, Греция Республиказы, Румын Социалистиг Республиказы, Турция Республиказы, Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказынче чоруткулаан. Ук чалалгаларны олар хүлээп алган болгаш бо хүр деп турар шериг өөредилгезинче хайгааракчыларын чорударынга чөпшээрелин берген.

Районнуунда чүге куду болганыл?

Тес-Хем районнуң улус өөредилгезиниң ажылдакчылары СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг күш-ажыл-биле уткуур дээш мөөрейниң ажылдап турар. Районнуң бүгү школаларының башкылар коллективтеринге, үстүкү класстарның өөреникчилеринге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин таныштырган хуралдар болуп эртинилээн.

Эрткен беш чылдарның дургузунда улус өөредилгезиниң шугумунга, эң ылангыя, школаларның өөредилге-материалдыг баазазын быжыглаар талазы-биле хөй чүүлдер кылдынган. Чүгле эрткен чылын Берт-Даг, Чыргаланды, Кызыл-Чыраа школаларынга немелде тудугларны кылып, школаларны улгаттырган, интернаттарны болгаш чаа спорт залдарын ажыглаалга киирген. Ам районнуң Деспен, О. Шынаа эге школаларындан өске шупту школаларны бус-биле чылыдар системаже шилчээн. Бо чылын база-ла чаа тудугларны кылыры көрдүнүп турар. Берт-Даг ортумак школазынга 60 орунуг интернатты, «О. Шынаа» совхозтуң төвүнге чаа школа тудуун доозар.

Районнуң башкылар коллективи 9-ку беш чылдың соолгу чылында өөреникчилерге быжыг билигни бээр дээш, күженииишкинниг ажылдааның 1975—1976 өөредилге чылының чартык чылда түңнелдери көргүзүп турар. Бо хүннерде районнуң школаларында 2400 ажыг өөреникчилер өөренип, өөредилгезин чартык чылда 97,7 хуу күүсеткеннер. Ол дээрге оон мурнунда чылдарга бодаарга 5 ажыг хуу өзүлделиг болуп турар. Соолгу беш чылдарга бодаарга кошкак өөреникчилерниң саны 3 катап кызырылган. Районнуң бүгү өөреникчилеринден 609 өөреникчилер чүгле 4—5 демдектерге өөренгеннер. Ол ышкаш 75 башкы боттарының класстарынга 100 хуу өөредилгени чедип алганнар. Ындыгларның санынга Самагалдай ортумак школазының 6 «а» класстың удуртукчузу А. К. Седунам, 8 «б» класстың удуртукчузу Д. С. Сади болгаш өскелерниң даа адап болур. Берт-Даг школазы өөредилге программазын 98,7 хуу күүседип, өске школалардан дээре көргүзүглерлиг болуп турар.

Районнуң улус өөредилгезиниң ажылында четпестер, шиитпирлеттинмээн айтырыглар бар. Районнуң школаларының чартык чылда түңнелинден алгаш көөрге, Кызыл-Чыраа ортумак болгаш Шуурмак сес чыл школалары өөредилге деңнелин 96 хуу кылдыр күүседип, районнуң нийти көргүзүүндөн куду болуп турар. Ол ышкаш ниитизи-биле чартык чылда 10 ажыг өөреникчи чылдагаан чок өөредилгезин каап, школада өөренмейн турар.

Чамдык школаларда өөреникчилер ортузунда өөредилгениң ниизиндиилгелиг ажыы кошкак тургускан. Санитарлыг байдалы, арыг-шевер чогуур негелдеге четпейн турар. Ындыг школаның санынга Кызыл-Чыраа ортумак школазын кирип болур. Школаның интернадының ишти арыг-силиг эвес таварышкаар тургузуп. Ону чогуур өйүнде эдер талазы-биле башкылар коллективи эки хемчег албайн келген. Ындыг таварышкаар Самагалдайның ортумак школазынга база турган.

Өөреникчилерге быжыг билиини берип, өөредилге программазын кашык чок күүседирин чедип алыры дээрге башкы кижи бүрүзүнүң хүндүлүг хүлээлгези. Ону күүседирин чүгле чаңгыс башкының эвес, ол школада ажылдап турар бүгү коллективтиң хүлээлгези.

Тес-Хем районнуң улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының үстүнде четпестерни чоокку үеде чайладып, СЭКП-ниң удавас болур XXV съездизин күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээрзин районнуң улус өөредилгезиниң чөвүлелиниң хуралынга школа директорлары бүзүреткеннер.

Т. САНДАН,
Тес-Хем райуусконуң улус өөредилге килдизиниң инспектору.

Бөгүн—улуг чогаалчы, сатирик М. Е. Салтыков-Щедринниң төрүттүнгенинден бээр 150 чылы

„XIX чүс чылдың ийиги чартыында Россияның төөгүзү Щедринниң дузазы чокта билдинмес."

(М. ГОРЬКИЙ)

Шыгаранңгай орус чогаалчы, улуг сатирик Михаил Евграфович Салтыков-Щедринниң (1826—1889) ады В. Г. Белинскийниң, Н. Г. Чернышевскийниң, Н. А. Добролюбовтуң, Н. А. Некрасовтуң аттары-биле кады чаңгыс адуругда турар. М. Е. Салтыков (чогаалчы шолазы Н. Щедрин) Тверь (амгы Калинин область) губерниязының Спас-Угол суурунга 1826 чылдың январь 27-де ызыгууртан өг-бүлеге төрүттүнген. Ол Царскосельск лицейинге өөренип тура Державинге болгаш Пушкинге тураскааткан баштайгы чогаалын бижээн. Ооң чогаалчы болур ут-шиини тыварынга В. Г. Белинскийниң, А. И. Герценниң чүүлдери болгаш Н. В. Гогольдуң чогаалдары улуг салдарлыг болган. Петрашевскийниң «пятницалары», Фейербахтың философиязы, Ш. Фурьениң, Сен-Симоннуң утопиялары, социал тургузуг шугумчулелдери-биле таныжывышкын ооң ниитилел тургузуунуң дугайында үзел-бодалдарын тодараткан.

Салтыковтуң «Чөрүлдээлер», «Будалчак херек» деп политиктиг буруу шавылышкын, чидиг социал шугумчулел долган баштайгы тоожулары эрге-чагырганың килеңин хайныктырган.

1848 чылда хааныг эрге-чагырга Е. М. Салтыковту Вятказе (амгы Киров хоорай) шөлүпкен. Шөлүгге сөөлүнде 1868 чылга чедир аңгы-аңгы губернияларга албан-дужаал ээлеп чораан. Ол-ла үелерде рассказтарны, очерктерни, шиилерни «Современник» журналга парладып келгилээн. 1868 чылда албан, дужаал ээлээр эргезин казытнаш, Петербургка Н. А. Некрасовтуң чалааны-биле «Отечественные записки» журналды үндүрүшүп эгелээр. Орта М. Е. Салтыков-Щедрин 1884 чылда хааныг чазак журналды хаглыке чедир ажылдаан.

Салтыков-Щедринниң «Головлев дээргилер», «Губерния очерктери», «Бир хоорайның төөгүзү», «Пошехон чугаалар» деп чогаалдары, суралгыг тоолдары болгаш өске-даа чогаалдары делегейниң шоодугнут чечен чогаалының эртинезинде кирип бижиттингилээн. Салтыков-Щедринниң сатиразы политиктиг утка-шынарлыг болгаш Россияның хосталгалыг шимчээшкининиң шынчы болгаш бүзүрелдиг эвилелчизи болуп, демиселче кыйгырып чораан.

Бистиң амгы үеде Салтыков-Щедринниң чогаалдары эргениң артынчызы-биле, империализмниг реакция-биле демиселге чидиг, дээштиг чепсек болуп артпышаан.

М. Е. Салтыков-Щедринниң чогаалдары ССРЭ-ге 43 дыл кырынга 595 катап 29 млн. 533 муң экземпляр тираажтыг үнгүлээн.

Инсбрукка болур XII кышкы Олимпийжи маргылдааларның киржикчилериниң маргылдажыр спорт хевирлерин бо демдектер көргүзүп турар... Солагай талазындан оң талаже, үстүнден куду: кадыр дагдан хаактап чуңгулаары, бедик черден шураары; узун орууттуг слалом, слалом, биатлон, хаактыг чарыш; хоккей, фигурлуг чуңгулаашкын, конькилиг чарыш спорту: хаак-биле ийи чүүл маргылдаа; дөрттүң бобслейи, ийиниң бобслейи, ийиниң чадаг-шанаа, чаңгыстың чадаг-шанаа.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

КЫЗЫЛДА ДЕМДЕГЛЭЭНИ

Алдарлыг орус чогаалчы М. Е. Салтыков-Щедринниң төрүттүнгенинден бээр 150 чыл болган юбилейин республиканың хой-ниитизи база калбаа-биле демдеглээн. Тываның хөгжүм-шии театрынга ол юбилейге тураскааткан байырлыг кежээни СЭКП Кызыл хооркому, Тываның Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чери, курунениң башкы институду, хөгжүм-шии театрының коллективи организастап эрттирген. М. Е. Салтыков-Щедринниң чогаалдарының ниитилел хөгжүлдезинге салдарынга тураскааткан кыска сөс-биле Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы О. О. Сувакпит кежээни ажыткан.

Улуг орус сатириктиң амыдырал-чурттаалгазының, чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының дузайында илеткелди башкы институдунуң орус болгаш даштыкы литература кафедразының эргелекчизи, номга ынактар ниитилелиниң хоорай организациязының даргазы филология эртемнериниң кандидады М. А. Хадахано кылган. Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының библиотекары Г. В. Ковриженкова Салдыков-Щедринниң чогаалдарының Тывада кептерээнин, ол бистиң номчукчуларывыстың бир ынак чогаалчызы болуп турарының, ооң чогаалдарының делгелгелерин библиотека бүргүүнде тураскааткан дугайын чугаалаан. Шүлүкчү С. В. Козлова улуг сатириктиң чогаалдарының кижизидикчи уткашынарынга доктаап, ооң чогаалдарын чандыр өөренир апыктарга чагаан.

Хөгжүм-шии театрының артистери Л. Савельева, В. Серек-оол, Л. Суворова олар чогаалчының «Карась-идеалист», «Карак-кызыл койгун», «Угаалыг пескарь» деп тоолдарын урам номчааннар. В. Ласточкинниң удуртулгазы-биле «Бир тараачын ийи генералды канчап тоттурганыл» деп тоолду артистер сценажыдып көргускен.

ТООЛ МИРИТ КОШКАР

М. САЛТЫКОВ-ЩЕДРИН.

Азырал кошкарлар дээрге баяр шагдан бээр кижилерге кырдырып келген; оларның чогум ызыгууру билдинмес.

(БРЭМ).

Кажан-чежен азырал кошкарлар «туразында» чурттап чорааны төөгүде кирбейн турар. Кижи амытан чер кырынга тыптып келгеш, кодан-кодан азырал кошкарларлыг апарган үелен чүс-чүс чылдар караңгадыг эрткен тудум азырал кошкар делегейни дескиндир тараан болгаш кижиниң өлүрүп чиир малы болу берген. Кошкарларның обзагай уксаазын кижи база шилип ап, эъди эътсиг, чаа чагзыг, кежи кешсиг, дүгү дүккүр уксаалыг кошкарларны колдадыр өстүре берген.

Азырал кошкарлар шөлээн чораан ада-өгбезин хаайынга безин какпас, төрүттүнүп келген үезин доңгүп-даңгып билирлер. Ол үелеп эгелээштиң кошкарның депчу намдары нептерээр ужурлуг, ындыг турбуже мелегейниң эъди-ханы чедишкен тудум уттуувтазы ден-деп барган. Өът-сиген чулуп чиирден өске чүнү-даа билбес кошкарны шымбай угаанныг кылдыр көөргеди берген.

Өрү тырттарга, куду чүткүүр мириттер турар.

Бир кошкар удуп чыткаш, дүжей берген ирги. Кодан сыңмас хойлар дүжүнге кирип кээрге, бачыргап одунгаш, карактарын аларадыр көргүлээн. Чүү-чүү болганын сактып эгелээш, чүнү-даа сактып чадаан. Караанның уунда каштагар ак чүве чыпчырыктаар, оон ыңай чүнүң-даа ужуру билдинмес. Алдагы берген...

— Ойт-ойт! Хоюм-хоюм! Дүште-дүлде чүнү көрдүм?— деп чанында чыткан хойдан айтырган. Оозу кайгын дүжеп чораан боор ийик аан.

— Тоолуң ытпайн, удуп көр! Сени дүш дүжезин, хоолургак чаң көргүссүн дээш калчаа дагай кежир эккелген бе, болгаан моң!—деп, чыткан хой чемелеп каан.

Англиядан эккелген мериноc уксаалыг кошкар чүвең иргин. Иван Созонтыч Растаковский кожай ол кошкарны конгуг улуг өртек-биле садып алгаш, мойну тоомнай берген. Ол кошкарның уксаазындан угаан-сарыылдыг хурагаларның үнерин бодавайн, хоюг-хоюг чиңге дуктуг кодан хойлуг болурун күзээш, көк делгайның ындыында садып эккелген.

Баштай дээрезинде демги кошкар хамыкты кайгады берген. Чүнү-даа бодавайн, чүнү-даа сонуургавайн, чүнү-даа билбейн, ала хелүнде хүн эрттирип турган. Кошкар деп чүл, ооң эрге, хүлээлгези кандыг болурул дээрзин сурталдаар туржук, ындыг нарын айтырыглар кошкарның бажын кайын дуурайлай бээрил деп кончуг мирит шала-буда каразыптар турган иргин. Мирит кошкарның чымааракта турарын Иван Созонтыч мегадап, кожаларын келдиртип эккелгеш: «Топтап көрүңер!» дигилээр апарган.

Хаарлаан, хенертен дүш дүжээн де... Чүнү дүжээнин мирит кошкар черле сактып чадаан. Чалгаарай бергенин мүңне билип каан. Кажза-даа, чем-даа биезги хевээр болгу дег, кодан хойлар база бар, сагыш човаар чүвезн чок ышкаш кынныр. Кажааның иштин эргилдир кылаштааш:

— Чүнү дүжедим, чугаалап көрүңерем?—деп базладыр эткилээн.

Кодан хойлар кошкарның аңайынга кирбейн, харын ону шымбай угааннг, сарыылдыг диген яязылыг кочуургаар болганнар.

Мирит кошкар дүжүнге чүве көөр апаарга, кодан хойлар баштайгы кошкарын сактыр апарганнар, дөрт чыл кады чурттаан соонда, демги кошкар бир черливе туттура берген, бажы-биле барган (дээргиниң бажыңынче кошкар эъдиндеп кылган амданныг аъш-чемни аппар чытканын чаңгыс катап көргеннер.) Ол кошкар ёзулуг уксаалыг мал турган! Ол дүжевес-даа, дүүревес-даа чораан, кошкарның кылыр үүлезин-не кылып чораан амытан иргин. Чүү деп чүү дээрил! Идегелиг эжин, хайыралыг өңнүүн кодандан үндүр хөглепкеш, ооң орнунга бир чүү адам кояргак, бижиргек кошкарны кирип салыпкан, ол сындыг чүве сары хүннү бадыр чүгле баалаадыр эдер, хөөкүй хойлар кажан-на хураганнарып манааш турупканнар!

— Бо кончуг када бергем башкарлып чадап тур! Куурумчу кошкарның хайындан ат болдувус, Иван Созонтыч бисти канчаар-ла болду?—деп, кадарчы Никитага хойлар чарбытына бергеннер.

— Таан дыка сүртевеңер, хойларым! Мирит кошкарны даарта тазарты кыргааш, шагар-оът-биле куржалдыр берипкей бис ээ!—деп, Никита хойларын көгүдүп каан.

Никитаның бодалы хей болган. Мелегей кошкарны кыргааш, чула шыкпыртап каарга безин, ол-ла дүне дүжүп дүжей берген.

Ол хүндеп эгелээш, мирит кошкарның дүш көөрү дам барган. Дүне-даа, хүндүс-даа чыда каалкаш, доруун дүжей бээр.

Караан ше кааптарга, хамык чүве бир янзы апаар, ал боду кошкарзывас, харын бурун шагда «сайыттап» чораан ашакка дөмейлежи бээр. Чаны-биле кылаштап эрткен кижи болган-на мынча деп шалыйладып апарган. «Бо кошкарны кажаалаан херээ чок, чагырыкчы кылып каар амытан-дыр ийин!»

Баък-чаяанныг, мирит кошкар дужээн чүвезин черле сактып чадаан.

Бир катап дүжүнде кайгамчык чүруктар көргенин сагынган дээр. Отту чештап кээрге, демги чүруктар көзүлбейн барганыллар, ам канчаар, база катап мугулзаңгый бээр. Баштай кошкарзы сүргей турган болза, сөөлүредир саймаарай берген болгаш бир-ле чүвени дилеп чоруур апарган, чогум чүну сураганынын боду безин билбес... Шаа барып сээдээнин берген кошкар бижек бажынга-ла баар болду бе?!

Бижекке иштин чара кестиреринден аңгыда, мирит кошкарның чорун чоруур байдалы дыка халаадачыг апарган. Дүнүү хүндеп ылгай албас. Чүү-даа чүвениң бажынга олурар мен деп кежээргей берген, мирит кошкар бузуттуң болгаш буянын үнер дөзүн, ылгалыр ымин билип чадааш, тениий берген. Мирит чурээн долганныр чалбыраш кыпканын угаазажок, чүнүң ужундан чалбыыш үнүп келгенин дек билбес болган. Кажааның даштында делгем делегей барын, оон ыңай чырыткылыг өөрүнчүг идегелдер барын бүлүн-салыш утаап турар, ол хиреже оларның оюзаланыр ылгалын безин айтып шыдавас амытандыр. Чырык, делгем болгаш хосталга барын угаап турар, чогум ол чүлерин дээрзин харылап шыдавас мирит кошкар-дыр...

Улай-улай дүжүн көргеш, мирит кошкар хелчок сурээдээр апарган. Деткимче көрбес, харын-даа дыңнавас кошкар болган. Мирит кошкар кестүп кээрге, хойлар хейде корткаш, бөлдүнчү бээрлер. Кадарчы Никита чүвениң аңгын бүдүү билзежок, ыыт чок эртип каар турган. Алыс угаанныг кадарчы кошкар салырымның ужурун билир болгаш шуудун сеглээр чаңныг турган:

— Сени кошкар кылып каан чүве болганда, кошкарланыр үүлең эдилеп чуртта!

Ядараан, мирит кошкар кошкарланыр үүлезин кылып шыдавас болган. Кошкар боор төрүттүнгенин ялалааш канчаар ийик аан, мирит кошкар дүш дүжээр апаргаш, оозунга сузун бастырыпкан чүвең иргин.

Дүжүн сактып албас хирезинде-ле, мирит кошкарның сагыжы таңды бажында турган.

Чоорту мирит кошкарның дувурел чорууру чавырлыш, боду шору делгий бергензиг апарган. Мирит кошкарның сүргей кылдыр оожургай берген сегиклинче чылчыктыг чүве чок, харын кошкарланыр кужунуң чилчин үзүлгенинден харыксыраазы болур. Мирит кошкардан кандыг-даа дуза болбайн барган.

Оскундурган кужун дүш дүжээш, эгидип аарын корткан, мирит кошкар кара эртенден кара кежээге чедир удуп келген...

Хүн келген тудум мирит кошкар арып, чудап, сөөгейип эгелээн, сиилең хойлар харыксыраан чүвени көргеш, азырып, быжырып, кыжырып шоода бергеннер. Чолдурээн кошкарның хаайы безин кырлая берген. Кадарчылар ону кээрген турар апарган. Шынчы кошкар, эки кошкар деп хамык чон билип каанар, ам канчаар дээр бир-тээ кошкар дооратан болган хай-халапка хоме тавартыпкан чүве болганда, ээзиниң идегелин курут каапкан хөөкүйнү чүү деп буруудадыр боор деп бир чамдык кижилер мирит кошкарның алдар-адын алгыдар чылдак база тыва шаап алганнар.

Иван Созонтыч мирит кошкарның чыргадап аараанын кончуг кээрген көрген. Ужурмажыры билдинмес херектиң бажын билир чүве бижек деп кадарчы Никита элдээртип чугаалаарга, Растаковский бурууу шаап каан.

— Хайыраан акшам. Кошкарның кежин алыр дээш эвес, уксаазын алыр дээш, чарыгдаан акшам-на болгай. Бо кошкар чөнүп өлгей аан!— деп, Иван Созонтыч шуудунга кире берген.

Шаг шаа-биле турбас дажыр. Чайның ортаа ай. Шыкаа шелдүң кырын дүргаар айдың айы чырып турган. Кижилер туржук, түмен бойдус безин ыржым-шыпшың апарганзыг болу берген. Кошкар кажаазы. Хойлар кажаа доразынче баштарын үстүрүпкеш, удумзурап туругдааннар. Хараалаан, мирит кошкар кажааның дал ортузунда чыдар болган. Холун, будун хере тепкеш, мойнун кедейтипкеш, бажын сырайтыпкаш, быктын дөгдашпадыр ышкыышкап чыткан иргин. Маңагаан хевирлиг даамчырап чыткаш, мирит кошкар дыңнаалап, көрүмзүреп чоруй, чиртиледир эде берген...

Мирит кошкарның сүртенчиг, девиденчиг эткенин дыңнааш, корткан хойлар хенертен хойгаш, тоо быдарадыр маңнажы бергилээн. Кадарчының ыды база одунган олчаан ээрип маңнааш, дескен хойларның бажын доза берген.

Шозу баксыраан карактарыбиле мирит кошкар дүжеп турган чүвелериниң чиктиг чажыдын көрүп каапкан...

Бичии болгаш, мирит кошкар сөөлгү катап херли берген. Холу, буду бастынмастай бергеш, чарс барып дүшкен.

Иван Созонтыч садып алган кошкары өлүп каарга, кедергей хомудаан.

— Чүнүң хайы болду?— деп алгырыпкаш, химирени хыйланзан — кошкар ышкаш кошкар-ла чорду, хенертен ужар чүзүл... Никита! Бежен чыл иштинде хой кадарып келдиң, бак чүвениң бачыдын билир боор сен, чүнүң ужундан бо кошкар мыйыжа берди?

— «Туразында кошкарны» дүжүнде көрген боор — деп, Никита харыылаар болган — Дүжээн чүвезин көрзежок, чогум чүл ол дээрзин угаап шыдаваан боор... Чалгаарап-чалгаарап, чорта берген-дир ийин. Хөңнү баксыраарга, чүү-даа дөмей-ле. Кижи база...

Иван Созонтыч оон ыңай чүве чугаалатпайн барган.

— Бо чорук бистиң шуптувуска кеземче болзун!—деп, Никитаны мактап каан.—Өске черге болза бо кошкардан хуна-даа үнүп болур турган боор, а бистиң черге ындыг ужур черле турбас: кошкар кылдыр салдырган болзунза, кошкар боор барааыта, хоптак сеткил бодава. Ёзулуг кошкар болурунга, ээзинге-даа эки, бодунга-даа эки болгаш күрүнеге-даа таарымчалыг болур. Өътсиген-дза белен болур. Хойлардаа кошкарынга чассыжар болур... Ындыг-ла боор аа, Никита?

— Шынын-на чугааладыңар, Иван Созонтыч!—деп, Никита челсүнүп каан.

1885 чыл.

М. КЕНИН-ЛОПСАН очулдурган.

ОВААРЫМЧАЛЫГ АЖЫГЛААР

Электри күжүнүң улус ажыл-агыйынга ажыктыын чугаалаан херээ чок. Хоорайның болгаш кодээниң-даа электри хандырылгазы күрүнениң электри системазынга тудуштурганы-биле хандыртынып турар. Электри хандырылгазының өрт халап болдурбас талазы-биле бүзүрелди. а ооң быжыг болгаш үр хуусаада ажыглаалга турары ону шын кожуп каавындан, монтаж ажылын эки кылганындан, электропроводтарны, ток дамчыдыкчыларын шынарлыг кылдыр кошканындан кончуг хамаржыр.

Чамдык таварылгаларда электри дериглерин, электропроводтарны, күштүң болгаш чырыктың электри проводтарын шын эвес кожар, кабельдерниң болгаш проводтарның маркаларын солуур, токту кожарының бүгү дүрүмнерин сагывас чүүлдер эвээш эвес бар боор турар. Техниканың айыыл чок чоруунуң болгаш өрт камгалалының дүрүмнерин каржызы-биле хамыдып турар таварылгалар база бар.

Ол чорук мал фермаларынга, складтарга, гараажтарга, чуртталга бажыңнарынга болгаш өске-даа черлерге өрт айыылынга чедирип турар.

Өрт хөй нуруузунда проводтарның тутчу бергенинден, кывар материалдардан от хорлээлеп үнгенинден, хеп базар плиткаларны, плиткаларны, электри хоннектерни болгаш өске-даа чүүлдерни токка кожуп каащ, үр үеде уттупкаш барганындан боор турар.

1975 чылдың декабрь 8-те Бай-Тайга районнуң Тээли суурунуң ном магазининге электропроводтарның тутчу бергенинден өрт үнген.

Декабрьның 7-де Таңды районнуң Хову-Аксыга чуртталга бажыңынга электроприборну токка кожуп каащ, уттупкаш чоруй барганындан база өрт хорлээлеп үнген.

Октябрь 16-да Каа-Хем районнуң Бүрен-Хемге база-ла электропроводтарның тутчу бергенинден өрт болган... Чижектерни хойну кирип болур. Чүгле эрткен чылдың иштинде электроприборларны болгаш электри дериглерин шын эвес кошканындан республика иштинге 50 хире өрт айыылы болган.

Ток дамчыдып каан проводтар-биле өөг оваарымчалыг болуру чугула. Чанагаш проводтар тудушкаш ооң уламындан өрт хорлээлеп үнүп болур. Электри проводтарын соңга болгаш эжик кастыктарынга азып азы эжикке кыстырып каар тускай аңгылакчы (изолятор) чокта хана өттүр дамчыдып болбас.

Бажың бүрүзүнде кижилерни өрттен камгалап турар «таңныыл» проводтар изин өрттениринниң мурнунда ток дамчывас кылдыр адырлы бээр камгалакчы туруп турарын кижи бүрүзү билир болгай. Ынчалзадаа чамдык кижилер боттары камгалакчылар кылып ап турар, олар хөй таварылгада өрттен камгалап шыдавас болгулаар.

Үлетпүр бүдүрүлгелеринде ажыглап турар электри дериглерниң ажыглаар дүрүмнерин база хажык чокка сагыры чугула.

Ток шимчедикчилерниң кыва бергениниң уламындан өрттүң үнүп кээр чылдагааннары база аңгы-аңгы болгулаар: чанагаш проводтарның тутчу бээри, эмин эртир нормазы ажыр күштүг ток чорудуптарга проводтар изээш, чалбымшталы бээри, ажылдаар үезиниң чурумун үрептери дээш оон-даа өске.

Ынчангаш бүгү-ле проводтарны болгаш кабельдерни өйшаанда хынап көрүп, септеп, солуп турары чугула.

Өрт камгалалының баштаар чери ажыл-агый черлериниң, колхоз, совхозтарның удуртукчуларындан, складтар, мастерскаялар эргелекчилеринден үстүнде айыткан өртке удур дүрүмнерин сагыырын сагыдырып тур. Ол өрт айыылын болдурбазының база бир чугула хевири-дир.

В. ПЕТЕРИМОВ,
Тыва АССР-ниң өрт камгалалының инспектору.

НЬЮ-ЙОРК. Ында Мэдисон-сквер Гарден дээр залга ЦСКА болгаш «Нью-Йорк Рейнджерс» командаларының аразынга шайбалыг хоккей талазы-биле эш-куунуң маргылдаазы болганы билдингир. Ол маргылдаага совет спортчулар 7 санны чедип алгаш, тиилээн. А американнар чүгле ийи санныг болганнар.

ЧУРУКТА: шайбаны октап турары. Солагай талазында В. Петров, оң талазында турар кижи—Ф. Эспозито. Оларның ындыы талазында—В. Михайлов.

Л. ПАХОМОВАНЫҢ телефотозу.

Суд залындан

САМЧЫГДААНЫ ДЭЭШ

Ленинградтың Клара Цеткин аттыг таакпы фабриказындан сигарета таакпы чидип турар апарган. Ону истеп көргенниң соонда ол бүдүрүлге черинден кылганының шынары багай дээш сигареталарны үндүргеш, боттарының сулчээлекчилерин дамчыштыр садып турган болук самчыгдакчылар илерээн. Олар садыгдан кирген акшаны боттарының аразынга үлежип ап турган болган. Ынчангаш олар күрүнеге 10 муң акша рубль каража чедирген.

Самчыгдакчы бөлүктүң киржикчилери — фабриканың машинист-регулировщиги Жердев, чолаачы Гунько, садыгжылар Петрова, Молоков болгаш өскелер-даа боттарының бурууузун миннингенер. Фабрикага белен продукция дээш чогуур хыналданы тургуспааның, ону сайгарарын хайгаараваанын истелгеден база илереткен.

Ленинград хоорайның суду самчыгдакчыларның шөлээзин казып, аңгы-аңгы хуусаага шиидип, өске-даа кеземчелерни көргускен.

Суд фабриканың баштаар чериниң адрезинге күрүнениң өнчү-хөреңгизин камгалаар талазы-биле четпес ажылдап турары дээш сагындырыг кылган.

(СЭТА-ның корр.)

СОНУУРГАКТАРГА

АДЫШКА ӨЯ НОМЧУГАШ

Белорус литератураның классиги Янка Купаланың шүлүктериниң бо ийи ному хойленниң херек карманынга коңгүс ой, мынчарга аарганчыг кылдыр парлап үндүрген шупту он ийи номчугашты ийи адышка сыңдырып болур. Ындыг аарганчыг номнарны Минскиниң Я. Колас аттыг полиграфия комбинады парлап үндүрген.

Ол хензиг номнарның сөөлгүзү — совет шүлүкчүлериниң шүлүктериниң «Коммунистер» деп чыындызы Белоруссияның ном садыгларынга чоокта чаа кирген. Ол шүлүк библиотекажыгажынга «Ленин бистиң-биле», «Эзир оолдары», «Аңы-дүктү чорук» деп шүлүктер чыындылары, Якуб Коластың, Петрусь Бровканың, армян поэзияның классиги Аветик Исаакяның болгаш өскелерниң-даа чогаалдары база кирип турар. Чамдык ындыг бичии номчугаштарны хары утда элээн каш дылдар кырынга парлааны магадыг болуп турар.

Белекке бээринге, коллекция кылдыр чыырынга, ол ышкаш номга ынактарга таарыштырган ындыг үндүрүглерни уран-шевер мастер полиграфистерниң эгелекчи чоруу-биле парлап үндүрген.

А. МИХАЛЬЧЕНКО.
(СЭТА-ның корр.).

Минск.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 27-ДЕ

МОСКВАДАН

8.30—«СЭКП-ниң XXV съездинге уткуштур». Чиик үлегпур бүдүрүлгелериниң социалистиг чарыжы. Дамчыдылгага ССРЭ-ниң чиик үлетпүрүнүң министри Н. Е. Тарасов киржир.
9.15—«Бүтүдеге билдингир». Уран-чечен фильм.
11.00—Медээлер.
11.10—«Шаандагы болгаш амгы Пенза». Документалдыг өңнүг фильм.
11.20—Киножурнал.
11.30—«Чалыыларның уран чогаадыгазы». Өңнүг.
12.00—Эфирде — «Чалыы назын». Өңнүг.
12.45—Биче футболга делегей маргылдаазы. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан өңнүг дамчыдылга.
13.15—«Бистиң адрезивис— Совет Эвилелин». Өңнүг.
14.30—«Гаит кырында туктар». Телеочерк. Өңнүг.
15.05 — «Экранда — кинокомедия». «Үнелиг эртинелиг хол».
16.50—Киножурнал.
17.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Нептуң, кирерин чөншээрецер». Телефильм.
18.15—Телемедээлер.
18.25—«Москва силерни уткуп тур». Телефильм.
18.35—«Чечек». Дамчыдылга.
19.40—Телемедээлер.
19.00—«Койгунуң кулактары чүге узунуу». Мульт-фильм.
19.10—«Челээш». Дамчыдылга.
19.40—Телемедээлер.
19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.
20.15—«Математиктерни шын болза». Эртем-нептерелгелиг өңнүг фильм.
20.35—«Экранда — кинокомедия». «Үнелиг эртинелиг хол». Уран-чечен өңнүг фильм.
22.20—22.30—Чапсар.
22.30—Биче футболга делегей маргылдаазы. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан өңнүг дамчыдылга.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ЯНВАРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Фанфан-Тюльпан» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Беатрис Поттерниң тоолдары» 10.00, «Чаш чылдарның соонда чүс хонук» 11.50, 13.50, 15.50, «Амрапали» (2 сериялыг) 17.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кышкы эртен» 15.00, «Чарлымышкының муңгаралы» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ы» операция болгаш Шуриктиң өске ужуралдары» 15.00, 18.40, «Дедир эгиттинмес» 16.50, 20.30 шактарда.

№ 4 ортумак профессионал-техниктиг училищеге ада-иелер хуралы 1976 чылдың январьның 31-де хүндүскүнүң 12 шакта училищениң ниити залынга болурун училищениң администрациязы ада-иелерге чарлап дыңнадып тур.

Хуралга ада-иелерниң келири албан.

Келир черниң адрези: Кызыл, Магистральная кудумчузу, 1, телефон 21-09.

Редакцияның адрези: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарьның 23-54, партийжы амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн баргаа 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 58.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажы № 1).

ТС—00040

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 22 (10007) | 1976 чылдың январь 28, среда | 1925 чылдан үндезилдиттинген | Өртээ 2 кеп.

Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкеш, чурттуң ажылчы чоннары Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизин күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуп, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидерин, 1976 чылдың улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседирин хандырар болгаш оон уламындан онгу беш чылдың эндүр улуг сорулгаларын боттандырарынга төлептиг салыышкынны киирер дээрзинге СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК быжыг бүзүрелин илергейлеп тур.

(СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалындан).

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

РУДНЫЙ (Казах ССР). СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар болдуруп хүлээп алган хүлээлгелериниң чугула кезээн Соколовско-Сарбайскиниң В. И. Ленин аттыг даг арыглаар комбинады күүседипкен. Январь 27-де ол бүдүрүлгеден январьның эгезинден бээр пландан ажыр бүдүрген он муң тонна демир-руданы сөөртүп чоруткан. Шалыпчы ээлчегниң хүннеринде ол үнелиг металлургия чиг-эдин бүдүрүп турар комплекстиң технологтуг бүгү шугумнары төлевилел күчүзүн ажыр ажылдап турар.

ЦЕЛИНОГРАД. Бо областың механизаторлары бүгү чарыгга шөлдеринге хар доктаадып, чаъдаарының ажылын доозупкан. Белир дужүтке чугула ол ажылды 3,4 миллион гектар черге чоруткан. Чамдык районнарның механизаторлары харны доктаадып чаъдаарын катаптап база эгелээннер.

(СЭТА).

АДА-ИЕНИҢ ҮЛЕГЕРИ

Өзүп орар салгалды кижизидериниң нарын болгаш харысалгалыг херээн тодарадыр кол чүүл болза ада-ие, өг-бүле ниитилелге кандыг кижини, хамаатыны өстүрүп кижизиткени болур. Кижизидилгеге өг-бүледен аңгыда ясли, садтар, школалар болгаш пионер лагерьлери, комсомолчу күш-ажыл лагерьлери дээш өске-даа уруглар албан черлери, массалыг кижизидилгениң ном, театр болгаш кино, радио, телевидение чергелиг чепсектери идепкейлиг киржип турар. Бистиң совет амыдыралывыстың бүгү тургузуу кижизидикчи шынарлыг. Өг-бүле, ында тургустунган чаңчылдар уругларның баштайгы базымындан-на оларга онзагай салдарлыг, ада-иениң үлегери кижизидилгеге шиитпирлиг ужур-дузалыг.

Ада-ие уругларының салым-хуузу дээш чүгле боттарының мурнунга эвес, харын бүгү ниитилелдиң мурнунга харысалгалыг. Ниитилел, күш-ажылчы коллективтер боттарының кежигүн бүрүзүнден өг-бүле кижизидилгезиниң дээштиг болурун ада-ие хүлээлгезин хажык чок, ак сеткилдиг күүседирин негеп турар. Уругларының кижизидилгезин хүндүлүг хүлээлгези кылдыр көрүп, кичээнгей салып, оларны Төрээн чуртунуң төлептиг хамаатылары болзун дээш бүгү күжүн, амыдыралын бараалгадып, оларга кижизиг, ажыл-ишчи болурунуң үлегер-чижээн көргүзүп чоруур ада-иелер кайда-даа хөй. Чижээ, Барыын-Хемчик районнуң Аянгатыда күш-ажылдың хоочуну Сыпаа Хорлукайның бүгү амыдырал-чуртталгазы, ажыл-ижи уругларынга эки үлегер боор келген. Ооң чеди уругларының ийизи школаны эки дооскаш, ам өөредилгезин уламчылап турар, а арткаңнары школада чүгле «4», «5» демдектерде өөренип, школаның хөй-ниити амыдыралында идепкейлиг киржип турарлар. Ол-ла суурда Калин-оол Сарыглар мурнакчы тудугжу. Ооң өг-бүлезинде тос уруг бар. Оларның тозаалдырзы өөредилгеге, сагылга-чурумга, ажыл-ишке макталдыглар.

Күш-ажылчы кижизидилге — коммунистиг кижизидилгениң кол өзээ. «Уругларны хензиг бичезинден-не күш-ажылчы чаңчылдарга кижизидип турар ада-иелер чогум-на эки херекти кылып турарлар» деп, ВЛКСМ-ниң XVII съездизинге Л. И. Брежнев чугаалаан. Аныяк салгалды күш-ажылды хүндүлээр, аңаа хандыкшылдыг кылдыр кижизидери — кол сорулга. Ынчангаш ол болза өг-бүле кижизидилгезиниң кол үндезини боор база артар ужурлуг.

Чамдык таварылгаларда уруглар күш-ажыл кылып билбес, кижилерниң күш-ажылын хүндүлевес болгулаар. Ол дээрге ада-иениң уруун, оглун бичиизинден-не күш-ажылга чаңчыктырбааны, ону херекке албааны болур-дур.

Уруг-дарыын кижизидер эрге-хүлээлгезин уттуп, оларга багай үлегер-чижек көргүзер ада-иелерни бистиң хөй-ниитивис, эрге-чагырга органнары совет хоойлуда айытканын ёзугаар көрүп турар. Кызыл хоорайның чурттакчызы А. Андреева уругларының кижизидилгезинче сагыш салбайн, 1971 чылдан бээр доктаамал ажыл чок, арагалап келген. Эрткен чылдың төнчүзүнде судтуң шиитпирин ёзугаар ону эмнээшкин-күш-ажыл профилакторийинче чоруткан. Ооң үш уруун уруглар албан черлеринче киирип, азыралын күрүне холга алган. Кызылдың № 14 школазынга оглу өөренип турган В. Данченко деп ие оглунуң өөредилге, кижизидилгезин херекке албаанындан ол корум-чурум үрээр чорукче шилчип, милицияның уруглар өрээлиниң хайгааралынга кирген. Кызыл хоорküүскомнуң чанында назы четпээннерниң херектериниң талазы-биле комиссияның үнүүшкүннүг хуралынга хөй-ниити ол иениң ие эргезин казырының талазы-биле айтырыгны көдүрген. Уруг-дарыының кижизидилгезинче кичээнгей салбас, оларга багай үлегер көргүзүп чоруур бо чижектиг ийн-чаңгыс ада-иелер бисте амдаа бар. Оларның-биле чогуур ажылды бистиң хөй-ниити, хоойлу-дүрүм органнары чорудуп, ажы-төлдүң келир үези, салым чолу дээш сагыш салып турар.

Уругларның аажы-чаңындан өг-бүледе ниити байдалды билип ап болур. Өг-бүле кижизидилгезинге ада-иениң хууда үлегери улуг рольду ойнаар. Кандыг-даа совет коллективке дег, өг-бүлеге аданың-даа, иениң-даа хүндүткели ооң ниитилелге ажыктыг ажыл-херээнден, күш-ажылга, өске кижилерге хамаарылгазындан, үзел-бодалдарындан тодараттынар. Өг-бүлеге бот-боттарын билчир, хүндүлежир, найыралдыг, бот-боттарынга дузалажыры, ажыл-херектери дээш сонуургаллыг болуру — өзүп орар салгалды шын кижизидериниң бир үндезини ол.

Бистиң уругларывыстың келир үези дээш харысалга, оларны шынчы, ак сеткилдиг, коммунистиг идеяларга бердинген кижилер кылдыр кижизидери дээш чүткүл — ада-иелерниң ниитилел мурнунга хажытпас хүлээлгези.

Чаа эгелээн онгу беш чыл — шынарның беш чылы. Школаның болгаш өг-бүлениң мурнунда чаа кижиниң хевирлеп кижизидериниң чаа сорулгалары тургустунган. Ол улуг сорулгаларны амыдыралга боттандырарынга ада-иелер чогуур үлүүн киирер ужурлуг.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, облпрофчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ: ООҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профэвилелдерниң область чөвүлели болгаш ВЛКСМ обкому республиканың үлетпүр болгаш транспорт бүдүрүлгелериниң, тудуг болгаш садыг организацияларының, юнниуң амыдырал болгаш коммунал хандырылга черлериниң коллективтериниң 1975 чылда социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген. Бо талазы-биле хүлээп алган доктаалда үлетпүрнүң, тудугнуң, садыгның, коммунал болгаш амыдырал хандырылга черлериниң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың сөөлгү чылында боттарынга алган хүлээлгелерин күүседир дээш хөй ажылдарны кылып чоруткаыын демдеглээн.

Үлетпүр продукциязын сайгарарының чыл планын республика 103,1 хуу күүсеткен. Даалгага немештир 2561 муң рубльдиң продукциязын сайгарган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер талазы-биле айыттынган даалга 1,7 хуу ажыр күүсеттинген. Республиканың үлетпүрүнүң 54 бүдүрүлгелериниң 36-зы социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг боттандырган. Ниити ажыглаалдың транспорту-биле хүлээлгелерден ажыр 125 муң тонна чүъкту сөөрткен болгаш садыг организациялары 650 муң рубльдиң барааның ажыр саткан.

Соң-биле кады үлетпүрнүң, тудугнуң, транспорттуң, садыгның болгаш коммунал-амыдырал хандырылга черлериниң чамдык коллективтери 1975 чылда бодунга алган хүлээлгелерин күүседип шыдаваан. Үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрериниң хемчээлин хүлээлгелерде 10,4 хуу улгаттырар деп көрген болза, ону херек кырында чүгле 1,3 хуу күүсеткен. Тудуг организациялары керээ ёзугаар кылыр ажылдарның программазын үзүп, ону чүгле 88,6 хуу күүсеткен. Чонга амыдыралдың ачы-дуза чедиреринге улуг хожудаашкынны болдурган. Эң мыңгыя «Тудуг кезектери» комбинаттың, Кызылдың тууйбу, пиво заводтарының, «Красноярск тудугтранс» трестиң № 12 автобаазазының, «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелиниң, «Тыва кодээ тудуг» трестиниң 62 болгаш 463 дугаарлыг кожүп чоруур механизастаттынган колонналарының, «Сельхозтехниканың» септелге-тудуг эргелелиниң, «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчын кооперациязының, Бай-Хаактың район амыдырал-хандырылга комбинадының коллективтери 1975 чылда четпес ажылдаан.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профэвилелдерниң область чөвүлели болгаш ВЛКСМ обкому республикага 1975 чылдың социалистиг чарыжының түңнелдерин чугаалажып көргеш, дараазында коллективтерни тиилекчилер деп санааш, оларга шилчиир Кызыл туктарны болгаш бирги чергениң дипломнарын тыпсыр дээн:

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң коллективи. Ол продукция сайгарар планы 114,3 болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин — 117,5 хуу күүсеткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрерин 14,6, продукция сайгарарын өстүрерин — 7,1 болгаш ниити продукция бүдүрерин — 9,3 хуу чедир хандыргаш, пландан ажыр 357 муң рубльдиң арыы орулгазын алган.

Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТБ-зиниң коллективи. Ол чүък сөөртүр планы 144,5 болгаш чүък саарарының планын — 113,1 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 110,3 хуу күүсеткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрерин 12,4 болгаш чүък саарылгазын улгаттырарын — 12,3 хуу кылдыр хандыргаш, чүък сөөртүрүнүн бот-үнезин эингеткен, ажыл төлевириниң фондузундан 6,5 муң рубльдү камнап алган.

«Сибирь энергия тудуг» трестиң «Кызылцэс тудуг» эргелелиниң коллективи. Ол тудуг-монтаж ажылдарының планын 111,5 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын — 105,3 хуу күүсеткен, ажыл төлевириниң фондузундан 15,4 муң рубль камналганы чедип алган болгаш кылыр ажылдарның бот-үнезин 157 муң рубльге чиигеткен, объектилерни план ёзугаар дужаарын хандырган.

Кызылдың столоваялар болгаш ресторааннар трезиниң коллективи. Ол — бараан саарарының планын 100,3 хуу, ооң иштинде бодунуң продукциязын саарарын — 102,1 болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 119,8 хуу күүсеткен.

Чадааның районнуң амыдырал хандырылга комбинадының коллективи. Ол амыдыралга ачы-дуза чедирериниң сайгарылга планын 118,7 хуу, ооң иштинде кодээ чонга ачы-дуза чедирерин — 119,8 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 141,2 хуу күүсеткен.

Ийиги черни алган болгаш ийиги чергениң дипломнары-биле шаңнатканнар болза:

Кызылдың даараныгга фабриказының коллективи. Ол продукция сайгарарының планын 109,1 хуу, ниити продукция бүдүрүп үндүрерин — 109,2, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 107,8, орулга киирип алырын — 115,6 хуу күүседип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин — 11,6, сайгарылганы — 22,4, ниити продукция бүдүрерин — 18,2 хуу хандырган.

«Тыва кодээ тудуг» трестиң автобаазазының коллективи. Ол чүък сөөртүлгезиниң планын 109,4, чүък саарылгазын — 103,1, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 103,9 хуу күүседип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин 4,5, сөөртүлгениң хемчээлин 4,3 хуу хандырган, чүък сөөртүлгезиниң бот-үнезин чиигеткен болгаш пландан ажыр 17,8 муң рубль орулганы киирип алган.

«Тыва сут тудуг» трестиң № 2 КМК-зының коллективи. Ол керээ ёзугаар тудуг-монтаж ажылдарының планын 113,1, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 100,4, орулга киирип алырын — 101,6 хуу күүсеткен, керээ ёзугаар ажылдарның хемчээлиниң өзүлдезин 22 хуу болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 10,1 хуу хандырган.

«ҮТКА 25 чылы» совхозта ажылчын кооперациязының коллективи. Ол үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 101,5, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 101,7, орулга киирип алырын — 103,4 хуу күүсеткен, бараан саарылгазының хемчээлиниң өзүлдезин 8,5 хуу хандырган.

Кызыл хоорайның чоннуң амыдырал хандырылга комбинадының коллективи. Ол амыдыралдың ачы-дуза чедиригезиниң сайгарылга планын 104,1 хуу, соң иштинде кодээ чонга ачы-дуза чедирилгезин — 103,9 хуу күүсеткен.

Үшкү черни алган болгаш үшкү чергениң дипломнары-биле шаңнатканнар болза:

«Тыва даг-дүгү» комбинатының коллективи. Ол продукция сайгарарының планын 102,5, ниити продукция бүдүрерин — 103,6, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 102,9 хуу күүсеткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин 11,3, продукция сайгарылгазын — 10,5, ниити продукция бүдүрерин — 11,4 хуу хандырган.

Чадааның АТБ-зиның коллективи. Ол чүък сөөртүлгезиниң планын 104,4, пассажирлер дажыглаашкынын — 102,2, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 111,2, орулга киирип алырын — 113,1 хуу күүсеткен.

«Востоксантехмонтаж» трестиң Кызылда КМК-зының коллективи. Ол тудуг-монтаж ажылдарының планын 101,6, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 103,8, орулга киирип алырын — 112,5 хуу күүсеткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин 11 хуу хандырган.

«Тээлеге» совхозта ажылчын кооперациязының коллективи. Ол үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 100,9, ниитиниң чемненилгезиниң бараан саарылгазын — 105,3 хуу, ооң иштинде бодунуң продукциязының талазы-биле — 111,3, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 101,2 хуу күүсеткен, кооперативтиң хөреңгизиниң камгалалын хандырган.

«Водоканал» эргелелиниң коллективи. Ол орулгалар планын 101,5, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 111,3 хуу, орулга киирип алырын — 114,2 хуу күүсеткен.

Тываның электри четкилериниң «Сельэлектротудуг» тудуг-монтаж эргелелиниң, Барыын-Хемчик районнуң болгаш районнуң Самагалдайда амыдырал хандырылга комбинадының коллективтериниң эки ажылдааның болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткенин демдеглээн.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга харылдыр социалистиг чарышты калбартырын, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидеринче, 1976 чылдың күрүне планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседиринче ажылчы чоннарның күжениишкиннерин мобилизастаар талазы-биле организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды күштелдирерин СЭКП Кызыл хоорkомунга, райкомнарынга, хоорайкүүскомнарга, партия эге организацияларынга, профэвилелдер болгаш комсомол организацияларынга, бүдүрүлгелерниң база организацияларының удуртукчуларынга доктаал дагзып турар.

АЖЫЛ ХАЙНЫККАН

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээн СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур дужаар дээш, съезд мурнунуң хүннеринде ажыл-иш улуг көдүрлүүшкүннүг чоруп турар.

Бодуун рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң технологтарынга ам бачым үе келген. Олар каъттарны кезиң, дериглелерни хынап, шенелделер чорудуп турар. Бо бүгү ажылдарны кол технолог Алексей Николаевич Писаревский, секцияның мастери Павел Алексеевич Цветков баштап, дужаар комплекске баштайгы арыглап-аңгылаан даг-дүгү алырынга белеткенип турарлар.

Бүдүрүлгеге келир үеде улуг ужур-дузалыг аңгылап-арыглаан даг-дүгүн холга тудуп коорун дүргедедир, ол ажылдың чогумчалыг болурун чедип алыр дээш ажыл ында хайныккан. Технологтар ийиги секцияның бирги болгаш ийиги каскадтарының тоску, онгу белдирлерин, конвейерлерни, шишкиштерелэ, доозун арыглакчыларын шенеп ажылдадырының түскей схемазын шилип алганнар, ам ооң белеткелин, тазарлаштырылгазын чорудуп турар. Тудуг-монтаж ажылдары доостуру билек, ол белдирлерже рудаңы бергеш, баштайгы шенелде арыглаашкынны боттандырыг чорудар. «Сибирьмонтажавтомат» ык ав трестиң Красноярск хоорайдан келген монтажчылары ийиги ээлчегге хөй ажылдарны кылып чоруткаңнар. Олар ам комбинаттың бодуун рудадан даг-дүгү арыглаар цегиниң тудуунда сөөлгү арткан ажылдарын кылып эгелээн.

Кол корпустуң дөртен тос метр бедиинде конвейерлер оруктарын салырын «Тыва кобальт» комбинаттың слесары аныяк коммунист Михаил Монгуштуң баштаткан тудугжулар кылып киришкен. Ук бригада берген даалганы улуг харысалгалыг болгаш ак-сеткилдиг күүседип турар. Бригадада Василий Ооржак, Оркестр Достан, В. Куфанин, И. Данилкин олар хуу нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар.

Чоокта чаа «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуг-монтаж ажылдарын доозарының, техниктиг дериглелерниң негелдезин чорударының графигин дорт чадалыг кылдыр тудугнуң штабы бадылаан. Ажыглаалга кирер объектиниң дужаары — тудугнуң бүгү участоктарынга планнаан ажылдарны доктааткан хуусаазында күүсетпээнде болдунмас.

Ынчалзажок штабтың шиитпирин чамдык коллективтерниң удуртукчулары чедир күүсетпейн, уаун турар чоруктар бар. Ооң ужурунда ол саадалашкыннар ниити ажыл-херекке шаптыктай бээр. Ажылдың күүседикчилери дүрген шиитпирлиг хемчеглер ап, байдалды экижидер туржук, янзы-бүрү чылдагааннар дилей бээр чоруктар бар.

Чижээлээрге, № 14 механизация эргелелиниң механизаторлары № 13 галереяның оңгарын плиталап эптээр кылдыр шагда-ла дужаар турган, мынчага чедир дужаавааан. «Востоксантехмонтаж» коллективи № 21 галереяже, алдыгы, чедиги дамчыдылга белдиринче чылыгы доктааткан хуусаазында бербээн. Ол ышкаш № 42 тудуг эргелели база чамдык ажылдарны саададып турар.

Амгы сорулга — бодуун рудадан даг-дүгү арыглаар цехти партияның XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге уткуштур дужаар дээш бүгү ажылдарны доктааткан хуусаазында доозар сорулга-биле бүгү күштү салыр херек.

Х. МОНГУШ.

ШЕНЕЛДЕЛЕРНИ ЧОРУТКАН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир санныг хонуктар арткан. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудугжулары, монтажчылары ол төөгүлүг болуушкунга уткуштур чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турарлар.

Кол корпуста ийиги секцияның доозун сордурукчуларын, 16 сай ылгакчыларын, ол хире электросилигикчилерин, үш агаар сепараторун шенеп ажылдатканнар.

Чоокку үеде «Урал даг-дүгү», «Кустанай даг-дүгү» комбинаттарже 20 регулировщиктер болгаш алды операторлар практиктиг дуржулганы чедип алыры-биле чоруурлар.

Н. ЧЕМЕЗОВ.

АНЫЯК ХОЙЖУЛАРДА

С. Сандый-оол болгаш Н. Балган-оол оларның өг-бүлелери Каа-Хем районнуң «Бүрен» совхозта хойжулар. Бо аныяктар ам ында үш чыл ажылдап турар. Н. Балган-оол хойжуларның Алма-Атага болган Бүгү-эвилел слёдунга Тывадан барып чораан, ол «Беш чылдың аныяк гвардейжизи» деп хөрек демдээ-биле, УАЧД-ның хүлер медалы-биле база шаңнаткыдаан. Н. Балган-оол — район Совединиң депутады. Бо аныяк хойжулар партияның XXV съездизин төлептиг уткуур дээш чарышка киржип, бедик көдүрүүшкүннүг ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА (солагай таладан): хойжулар, оон район хуралының киржикчилери Сергей Сандый-оол, Сенчермаа Сандый-оол, Николай Балган-оол болгаш Серенмаа Балган-оол олар-дыр.

В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ фотозу.

ҮШ ДАКПЫР ШАҢНАЛ

Эрткен чылдың социалистиг чарыжының түңнелдери-биле тиилекчилер болуп үнген найысылалдың мурнакчы үлетпүр бүдүрүлгелеринге шаңналдарны тыпсыры бо хүннерде үргүлчүлеп турар. Ол чарыштың тиилекчилериниң бирээзи — Столоваялар болгаш ресторааннар трезиниң коллективинге СЭКП Кызыл хоорkомунуң, хоорküүскомнуң шилчиир Кызыл тугун байырлалдыг-биле дүүн тывыскан.

Ол трест Садыг министерствозунуң бүдүрүлгелериниң аразында чарыштың тиилекчизинге база санаткан. Садыг ажылдакчыларының хуралынга ол министерствонуң шилчиир Кызыл тугун болгаш 1400 рубль түңнүг акша шаңналын коллективке база тывыскан.

Эрткен-даа, бо-даа чылда ол трестиң ылгын хөй бүдүрүлгелери чедиишкинниг ажылдап, күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип алгылаан. Ылангыя ында № 6 болгаш № 2 ботаргалар-чарыглалыг бүдүрүлгелер тоску беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Ол-ла трест республиканың ниитиниң чемненилге черлериниң аразында калбарган чарыжының талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алгаш, тиилекчиге база санаткан. Ынчангаш бо трест үш дакпыр шаңналды чаалап алган-дыр.

БИСТИҢ КОРР.

ХҮЛЭЭЛГЕ КҮҮСЕТТИНЕР

«Тыва кодээ тудуг» трестиң Бай-Хаакта № 585 кожүп чоруур механизастаттынган колоннаның коллективи тоску беш чылдың доозукчу чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседип, тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын 1975 чылдың декабрь 5-те күүсеткен.

Эрткен чылын социалистиг чарышка бүдүрүлгениң мурнакчылары Валентина Амай-оол, А. Сайбель, И. Коваленко, А. Кудымов, Р. Очур-оол болгаш өскелер-даа тиилекчилер болуп, шаңнал-макталдарны алганнар.

Чоокта чаа ук бүдүрүлге коллективиниң партия-ажыл-агый активизиниң хуралы болуп эрткен. Аңаа КМК-жылар бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап, бригада, участок бүрүзүнге чарышты калбартырын шиитпирлээннер. Олар бо чылдың планын декабрьның 25-те доозуп, пландан ажыр 30 муң рубльдиң орулгазын киирерин хүлээнип, бүгү-ле кылдынган тудуг-монтаж ажылдарының 80 хуудан эвээш эвезин «эки» болгаш «кончуг эки» демдектерге дужаар, чогаадыкчы саналдарны шиңгээдип турган 15 муң рубльдиң камналгазын чедип алырын ук хуралга хүлээнгеннер.

1975 чылга деңнээрге бо чылын чер ажылдарын 2, тудур-дужурер болгаш бетоннаар ажылдарны 3-3, шеверлел ажылдарын 5 хуу өстүрерин чедип алыр. Бежен кижи чаа профессияны шиңгээдип алыр болгаш мергежилин бедидер. Бо сорулгаларны күүседиринге социалистиг чарышты участок бүрүзүнге калбартырының чугулазын олар демдеглээннер.

Партия-ажыл-агый активизиниң хуралынга № 585 КМК-ның коллективи Шагаан-Арыгның № 586 КМК-зын социалистиг чарышче кыйгырган.

М. ПОПОВА.

«Тыва кодээ тудуг» трестиң кадрлар начальниги.

КОММУНИСТЕРНИ ДАМЧЫШТЫР

Партияның болгаш улустуң амыдыралынга эң чугула, тоо-гулуг улуг болуушкун — СЭКП-ның ээлчеглиг XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир бир ай четпес үе арткан. Ону күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннер-биле, бедик бүдүрүкчү көргүзүглер-биле демдеглээр дээш Тожунуң ажылчы чоннары ажык улуг бедик патриотчу көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилели болгаш 1976 чылда Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалы районнуң бүгү коммунистерин болгаш ажыл-ишчилерин чаа-чаа күүле-херек-терже хайныктырып үндүрген.

Партия, ажыл-агый активиниң чоокта чаа болуп эрткен район хуралынга эрткен 1975 чылдың болгаш шиитпирле-биле беш чылдың түңнелдерин үндүрүп, оон чедиишкинниг-даа, четпес-даа талаларын кандыр анализтеп көрген болгаш онгу беш чылдың баштайгы чылында районнуң социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган.

Районнуң партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ниити, оларга хамаарышкан шиитпирлерни хүлээп алган, күүседилгезин организастап турар.

Чижээ, райком бюрозунуң хуралдарынга районнуң экономиказын болгаш культуразын хөгжүдер талазы-биле ажылга райкүүскомунуң удуртулгазының, «Тоора-Хем» совхозта ажылчын комитединиң күш-ажылдың шалыпчы бригадаларын удуртуп турарының болгаш ол-ла совхозтуң Ий, Совет Тыва салбырларында херээженнер чөвүлелдериниң, райпода партия эге организациязы удуртулгаңы контроль болуун удуртуп турар дугайында база комсомол эге организацияларын ВЛКСМ райкомунуң удуртуп турарының дугайында болгаш өске-даа айтырыгларны чугаалашкан.

Сөөлгү үеде Советтерге кадрларны шилип, таарыштыр тургузарының, оларның кижизидилгезиниң талазы-биле райком чамдык демдеглерни алган. Ылангыя оларның өөредилгезин ам ай санында эртип, аңаа райкомнуң болгаш райкүүскомунуң харысалгалыг ажылдакчылары лекцияларны, илеткелдерни кылып турар.

Депутат коммунистерниң ажылын башкарар ажылды партия организациялары ылаңгыя күштелдирген. Олар депутат хүлээлгезин канчаар күүседип турарының дугайын партия хуралдарынга дыңнап турар.

Шыгжамыр чамдык профэвилел организацияларының организакчы болгаш кижизидикчи ажылының деңнели ам-даа чавыс. Социалистиг чарышты организастап турарында эрең-гейлээр чорук чайлаттынмаан. «Тоора-Хем» совхозта, тудуг-септелге участогунда, районнуң харылзаа салбырында чамдык ажылчыннар, албан-хаакчылар ам-даа профэвилел кежигүнү эвес. Райпода болгаш үстүнде адааныныс чамдык коллективтерде кежигүн дадывыры база четче хавыртынмайн турар. Бо дээрге ол профэвилел организацияларында соңгуттурган коммунистерниң оларга берген чугула партийжи даалганы четпес күүседип турары-биле тайылбырлаттынар.

«Красноярск крайның партия организациязының комсомолду удуртур талазы-биле ажылының дугайында» болгаш аныях өскенниң коммунистиг кижизидилгезинге холбашкан СЭКП ТК-ның өске-даа доктаалдарын амыдыралга боттандырбышаан, комсомолга партийжи удуртулганы күштелдирер, аныях өскеннерниң коммунистиг кижизидилгезиниң деңнелин бедидеринге холбашкан чамдык хемчеглерни партия организациязы боттандырып келген.

Комсомолга ажылдап турар аныяк коммунистерниң идепкейин, харысалгазын бедидери-биле оларның информацияларын партия хуралдарынга дыңнаары доктаамал практикалыг турар. Комсомолга ажылдаар чугула партийжи даалганы мында соңгуттурган коммунистерниң хөй-нуурузу база-ла багай эвес күүседип турар. Оон түңнелинде ажыл-агыйжы сорулгаларны шиитпирлээринге болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге чамдык комсомол организацияларының ролю күштелген. Оларга эштер Хомякова, Коробейникова, Шутова олар секретарьлаан бандыла, эмнелге, райкүүскомунуң культура килдизинде комсомол организацияларын хамааржыптырып болур.

Комсомолга партийжи салдарны улам күштелдирери-биле чамдык партия эге организациялары партияның база комсомолдуң каттышкан хуралдарын эрттирерин практикалап турар. Ол ышкаш СЭКП райкомунуң чамдык пленумнарынга комсомол эге организация секретарьлары чалап олуруштуруп турар.

Ооң-биле кады комсомолга партийжи өзекти быжыглаар, оларга кадрларны шилип алыр, таарыштыр тургузар талазы-биле ажыл бисте ам-даа кошкак. Комсомол организацияларының секретарьларының чүгле 16,6 хуузу коммунистер болуп турары ону-на ол дугайын херечилеп турар. Чамдык комсомол организацияларының кижизидилге ажылының кошкаа-дан ниитиге ажыктыг ажыл кылбас, өөренмес, хөй-ниитиниң корум-чурумун үреэр ийи-чангыс аныяк кижилер районнуң суурларында бар боор турар.

Херээжейнер чөвүлелдери, «Билиг» ниитилели, эш хуузуның судтары, улусчу дружиналар, спорттуң коллективтер болгаш өске-даа хөй-нииты организацияларының ажылын экижидер дээш партия организациялары боттуг хемчеглерни ап келген. Ынчалзажок оларның чамдыктарының ажылының деңнели үейиң негелдезинге ам-даа четпейн турар.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелинде онгу беш чыл планының күүселдезин хандырарынга Советтерниң, профэвилелдерниң, комсомолдуң болгаш өске-даа хөй-нииты организацияларының улуг ролюн боларын онзалап демдеглеп турар. Ынчангаш районнуң партия организациялары ажыл-агый сорулгаларын шиитпирлээринге болгаш ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге оларның ролюн, харысалгазын бедидер база бүгү хөй-нииты организацияларынга партийжи удуртулганы күштелдирер дээш моон соңгаар-даа ...

ажыл-агый органнарының организакчы ажылының түңнелинде база аңчыларының, малчыннарының, балыкчыларының, каңжилериниң, тудугжуларының, ыяш белеткекчилериниң база амыдырал хандырылга ажылдакчыларының, интеллигенцияның кызымак күш-ажылының ачызында эрткен тоску беш чылда ыракта Тожуга ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун хөгжүдеринге улуг бурунгаар базымны кылган. Тожунуң бүдүрүлге коллективтери беш чыл планын ажыр күүседип болгаш пландан ажыр 496,6 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген. Ырбаның ыяш белеткээр пунктузунуң, районнуң ыяш ажыл-агыйының, тудуг-септелге участогунуң, харылзаа салбырының коллективтери беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Районнуң малчыннары мал бажын өстүрбүшаан, кургунге сүт, дук садарының беш чыл планын хуусаа бетинде күүсет-кеннер.

Ол бүгү чедиишкиннер бодунаа чайгаар чедип келбээн. Хамыктың мурнунда ону партия организацияларын бүгү хөй-нииты организацияларынга удуртулганы экижидип, оларның ажылын планныг сорулгаларны күүседиринче угландырып, чоп орнузунга партийжи политиктиг болгаш организакчы ажылды улам күштелдирип тургаш чедип алган.

Советтер, профэвилелдер, комсомол болгаш өске-даа хөй-нииты организациялары коммунизм тургузуушкунунуң уезинде ниитилел амыдыралынга улуг ролюн ойнаар ужурлуг дээрзин СЭКП-ның Программазында айтып турар. Ону барымдаалааш СЭКП Тожу райкому болгаш партия эге организациялары хөй-нииты организацияларынга удуртулганы күштелдирериңче, оларның ажылын доктаамал башкарарынче улуг кичээнгейни салып турар.

СЭКП райкому болгаш оон бюрозу хөй-нииты организацияларынга ажылды чорударда колдуунда-ла мында коммунистерни дамчыштыр боттандырып, даалгаларын ажыл-херек дээш оларның харысалгазын бедидеринге, хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезин организастаарынга улуг кичээнгейни салып келген. Хөй-нииты организацияларынга партийжи удуртулганы, оларның ажыл...

ралдарынга дыңнап турар. Оон ангыда чүгле эрткен соңгуудадан бээр 30 ажыг коммунист депутаттар соңгукчуларга отчеттарын берген.

Чер-чер Советтеринде 30 доктаамал комиссиялардың даргаларында колдуунда коммунистер соңгуткан. Ол комиссияларның хөй нуурузу эки ажылдап турар. Ылангыя кодээ ажыл-агый болгаш бойдус камгалалының талазы-биле доктаамал комиссия (даргазы М. Ф. Селин) дыка идепкейлиг ажылдап келген. Эрткен чылын бо комиссия райкүүскомунуң хуралдарынга 5—6 хире чыш-бүрү айтырыгларны белеткээн.

Советтерде ажылдап турар коммунистерниң идепкейин болгаш харысалгазын бедидер талазы-биле ажылды «Тоора-Хем» совхозтуң парткому ылаңгыя күштелдирген. Парткомнуң болгаш коммунистерниң хуралдарынга депутаттарның ажыл-чорудулгаазының дугайында айтырыгларны чугаалажып, оларга тодаргай угланыышкынны берип турар.

Ажыл-агыйның чорудуларынга, ону эргелел башкарарынга, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге профэвилелдерниң ролю улам өзүп турар. Ынчангаш ол органнарга партийжи удуртулганы база-ла мында ажылдап турар коммунистерни дамчыштыр боттандырар апаар. Ынчаарыш олардан бедик партийжи негелдени тургузуп турар. Профэвилелдерниң XV съездизинге чугаалап тургаш, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев ол дугайында мынча дээн: «Силерниң кежигүнүң болуп турарыңар профэвилел организацияларының ажылының ниити деңнели-даа, ажыктыы-даа, эштер силерден, силерниң идепкейиңерден улуу-биле хамааржыр».

Ону барымдаалааш, районнуң партия организациязы сөөлгү чылдарда профэвилел организацияларынга кадрларны шилип алыр, оларны кижизидер болгаш негелдени бедидер талазы-биле ажылды ылаңгыя күштелдирген. Амгы үеде бисте профэвилелдиң 36 комитеттериниң составында 45 коммунистер бар, олардан 11 кижи местком-нарның даргалары. Чамдык коммунистер ол чугула партийжи даалганы бедик харысалга-биле көрүп, шудургу ажылдап турар. Ындыларга местком-нар даргалары — Ырбаның ыяш белеткээр пунктузунда Л. Гракович, ...

... С. ОРУС-ООЛ, СЭКП Тожу райкомунуң бирги секретары.

ХҮЛЭЭЛГЕНИ АП ТУРА

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин бо хүннерде Каа-Хем районнуң ажылчы чоннары хайнышкынныг, улуг сонуурган-биле өөренип, чугаалажып турар.

Төлевилелди чер-черге чугаалажыры-биле партия райкомунуң бюро кежигүннерин, харысалгалыг ажылдакчыларны, илеткелчилерни бүдүрүлгелерге, ажыл-агыйларга, албан-организацияларга хуваарган. Боже «Билиг» ниитилелиниң кежигүннерин, политинформаторларны, агитаторларны база хвара туткан. Чер-черге болган хуралдарга төлевилелди чугаалажырынга 6227 кижи киришкен болгаш чүс ажыг кижи саналы-оналды берген. Ол ышкаш районда 23 парторганизацияның коммунистерниң хуралдарынга төлевилелди чугаалажып көрген болгаш аңаа 438 коммунист киржип, дыка хөй саналды берген.

Оңгу беш чылда тургузуушку ажыл-иштиң улуг программазын тодараткан ол документ — каа-хемчилерниң кичээнгейиниң төвүнде турар. Коммунистерниң, бүдүрүлге, албан-организация, ажыл-агый, ферма болгаш бригада коллективтериниң хуралдарынга төлевилелди долузу-биле чуудуртуп көрген.

Чаа беш чылдың оналдаларын күүседиринче бүгү-ле күжүмүн угландырбышаан, бо чылын тергүүр чүс хойдан-на 100 хураганы, бир хойга онаштыр 3,2 кг дукту кыргып алырын...

мурнунда сорулгалар-биле холбаштырып, бо чылын болгаш онгу беш чылда ап чорудар хемчеглерни ажылдап кылып турар. Онгу беш чылды күүседириниң бир улуг хуралдары кижи бүрүзүнүң хуула планнары болур. Ол пландарда ажылдың шынары, ажыктыы дээш демисел кол черни ээлээн.

«Буруңгаар» совхозка төлевилелди таныжыкан хуралга аныяк малчын, партия кежигүнүнге кандидат Владимир Моңгуш саналдааш:

— Партияның планы дээрге-ле чоннуң дел билир мен. Беш чылдың оналдаларын күүседирин бүгү-ле күжүмнү угландырбышаан, бо чылын тергүүр чүс хойдан-на 100 хураганы, бир хойга онаштыр 3,2 кг дукту кыргып алырын...

курлаардым. Ынчангаш малдың чаш төлүн чиирбес кос камгалап алырынче совхозтуң бүгү малчыннарын кыйгырдым — дээн. А «Тинасаге» колхозтуң мал чемин белеткээр бригадазы бо чылын ниитиниң малынга 2600 тонна эки шынарлыг сиген, 12800 тонна силосту, 700 тонна сенажты белеткээр деп бедиткен хүлээлгени алган.

Районнуң колхоз, совхозтарында ажыл-ишчи, ферма, бригада бүрүзү чүгле күжениишкиннерниң эвес, харын күүседиишкин болур, боттуг пландарны ап, ону күүседиринге таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар.

XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин районнуң партия активиниң хуралынга база чугаалажып көрген. Эрткен беш чылдың түңнелдерин бедик негелделиг бүү-биле анализтевишаан, районнуң коммунистери, ажылчы чоннары моон соңгаар сорулгаларже кичээнгейни угландырган. Ылангыя бүдүрүлгелерде, кодээ ажыл-агыйда шиитпирлээзе чогуур айтырыглар хөй. Чижээ, районда техниканы, механизм...

...нерни ажыглап турарының деңнели куду. Кожуп чорууру № 3 межколоннада ол 40 хуу, а ажыл-агыйларда чүгле 45—55 хуу болуп турар. Оон түңнелинде көрүнген пландарны онаалдалар күүсеттинмес. Болгулаар, ылаңгыя часкы, күскү ажылдары улуг саадалдыныг. Ажыл-агыйларда механизатор кадрлар чедишпес.

Колхоз, совхозтарга оларның белеткелин четчес организастап, механизация училищелеринче өөредип чорудуурунуң планын күүсетпейн турар. Ынчангаш аныяктарны механизаторнуң мергежилинге мынча болуруунга кижилдери, оларны кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге быжыглаары бисте чугула айтырыг болуп турар. Капитал тудугда улуг четпестер бар. Эрткен беш чылда ажыл-агыйжы арга-биле шиитпирлээн аза чогуур 2,5 миллион рубль чедир шиитпирлээттикмээн. Тудуг ажылдарының шынары ам-даа куду.

Ажылда бо болгаш өске-даа четпестерни чайладып, СЭКП-ның XXV съездизинге төлептиг ужуражыры-биле чарышты калбартпышаан, каа-хемчилер бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алганнар. Тараа культуралдарының га бүрүзүнден 12,8 центнер дүжүттү ап, күрүнеге 16 муң тонна тарааны садар. Малдың баш санын өстүрер сорулга-биле төрүүр чүс баш малга онаажыр 85 бызааны, 90 анай, хураганы кам-галап ап, саар инек бүрүзүнден 1700 кг сүттү саап, бир хойдан 3 кг дукту кыргыыр. Күрүнеге 2800 тонна эътти, 2960 тонна сүттү, 205 тонна дукту садар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидип, продукцияның шынарын экижидер, бот-үнезин ылавэ чиигедир. Ажыл-агыйларда механизаторларның 60 хуузу класстыг турарын чедип алыр.

Курунеге мал ажылының продукцияларын садарының улус ажыл-агый планын бо чылдың декабрь 25-ке чедир күүседир. Часкы тарылгага үрезинниг белеткенип, март 1-ге чедир үрезинниң тарыыр шынарынга чедир арыглаар. Техника септелгезин апрель 1-ге чедир доозар.

Районнуң ажыл-ишчилери бүдүрүлге, орук, садыг, рылгаа, тудуг талазы-биле база бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган.

Богун дүүнгүзүнден эки ажылдап, перспективтиг айтырыглары шиитпирлээринге боттарының салыышкынын киирериңге районнуң ажылчыннары долу шиитпирлиг.

К. ДОҢГАК, СЭКП Каа-Хем райкомунуң инструктору.

СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып тур бис

ЧЕТТИРДИВИС

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың бүгү-ле чүвени кижиге, кижиниң чаа-гай чоруу дээш дээрзин... [illegible]

М. ДУНГАР-ООЛ, пенсионер.

КИЧЭЭНГЕЙНИ МАЛЧЫННАРЖЕ

[illegible]

А. ДУГАРЖАП.

Бии-Хем районнуң төвү Туран хоорайда «Сельхозтехника» каттыжыышкынынга А. А. Сарасин чолаачылап турар. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, комсомол райкомунуң бюро кежигүну Александр Анатольевич бүдүрүлгениң мурнакчызы. Ол ай, квартал планын үргүлчү ажыр күүседип келген.

ЧУРУКТА: чолаачы А. А. Сарасин.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

СОВЕТТЕР ЧУРТУ: чаа чүүлдер

ОДАЛГАНЫҢ ЧАА КУРЛАВЫРЫ

КИРГИЗ ССР. Ош. (СЭТА-ның корр. А. Петров). Сулюктинде хөмүр-даштыг черниң кырын аштаарынче экскаваторщиктер эгелеп киришкен. Ол болза Киргизияда эң-не улуг хөмүр-даш разрези болур.

Ам республикада хөмүр-даш казып алыр дөрт разрез ажылдап турар. Болбаазын техника-биле дериттинген ол разрезтер Киргизияда казып ап турар үш тонна хөмүр-даш бүрүзүнүң-не бирээзин берип турар. Сулюктин разрезин ажыглалга киирерге, хөмүр-дашты ээзэш парыгдадыр ажык арга-биле казып алыры 40 хуудан ажар...

УРГАЛГА ХЕРЕГЛЭЭР ЧЫЛЫГ

УРГАЛ-2. (Хабаровск край). (СЭТА-ның корр. М. Хацух). Тыва хемн Ургалдың солагай талакы эриинде ТЭЦ тудуу эгелээн. Ол чылыг-биле болгаш изиг суг-биле Ургал хоорайын хандырар. Ук ТЭЦ-ти бедик бүдүрүкчүлүг херекселдер-биле дерип кылыр. Одалганы бүрүн болгаш хүлдү арыглап үндүрерин пневматиктиг механизмнер кылыр. Телевидениечилер долгандыр турар бойдус чуулдерин камгалаар дугайында база сагыш салган — иш арыг... [illegible]

дар черде дерип тургузуп турар. Бажыңнарның тавааа черже он үш метр хандыр казылган муң-муң адагаштар кырынга салыр.

ДЕСКИ АЖЫГЛАТТЫНАР ХЕРЕКСЕЛ

МИНСК. (СЭТА-ның корр. Г. Хаценков). Станоктарга болгаш автоматтыг шугумнарга херегээр таарыштырып алыр херекселдиң сериялыг үндүрүүшкүнүн Минскиниң дуржулга заводунда эгелээн.

Чүгле чаңгыс операцияга херегээр хөй санныг тускай херекселдерниң орнунга ам ногумчалыттынган деп адаар белдирлерни болгаш кезектерни ажыглаар. Олардан ажылдарын кандыг-даа: кевер, хоюглаар, таптаар, өрүмнээр, чиндирар болгаш өске-даа хевирлеринге ажыглаар таарыштырылганы эптеп кылып ап болур. Оон түңнелинде чаа кезектерни кылып үндүрериниң хуусаазы дыка кызырлып турар.

Бо чылын бүдүрүлге чурттуң металл болбаазырадыр заводтарынга таарыштырып алыр херекселдиң 80 муң комплектизин чорудуп бээр.

КОНВЕЙЕРДЕ — ТЕПЛИЦАЛАР

ХАРЬКОВ. (СЭТА-ның корр. Л. Пилипенко). Эптеп... [illegible]

кылыр теплицаларга херегээр металл конструкцияларны сериялыг бүдүрүп үндүрерин Лозовуң машина тудуунуң заводунда эгелээн. Ындыг деринишкин бүрүзүнүң адаанга турар «огородтуң» шөлү он муң дөрбелчин метр болур. Температураны болгаш агаарның өл-шыгын айылап таарыштырарынга автоматиканы ажыглаан. Оңзагай хевириниң проказындан кылган кезектерни болгаш белдирлерни ажыглаар чорук ук теплицаның эдээшкинин үш-дөрт-ле ажылдың ээлчег дургузунда кылып алырының эргазын берип турар.

КАЛБАК ШАТТА ТАРЫЛГА ШӨЛҮ

КУЛЯБ. (СЭТА-ның корр. Д. Ашуров). Уртабуз деп калбак шатты ажыглаалда киирген 500 гектар черни «Куляб суг тудугу» трестиниң ирригаторлары Пашар районнуң хөвең өстүрүкчүлеринге дамчыдып берген. Гидротудугжулар онзагай хевириниң улуг суггарылга четкизин тудуп тургускан. Кандаачал ол шынарлыг хөвеңни, мал чемин культураларны тарыыр болгаш ынаар сугну насос станцияларны-биле үндүр сордурар.

Куляб областың ажыл-агыйлары бо чылын хөвеңниң 47 муң... [illegible]

ТЕМПИЗИ КОШКАВААН

Кызылдың дээрбе комбинадының кол корпузунуң тудуу доозулган. Ажылчын комиссия ону ниитизи-биле эки деп үнелээп алган. Ында кылыш чорудар үүрмек ажылдар ам-даа бар. Ам колдуунда электри дериг-херекселдерин четчелээри арткан.

Ук ажылга Красноярсктиң специализастаттынган кежүп чорууру механизастаттынган № 1199 колоннаның 6 кижи составтыг слесарь-монтажниктер бригадазы хаара туттунган. Аныяк мастер Анатолий Гуслистыйга удурткан ол бригада планныг онаалдаларын чединишкиниг күүседип, хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Бригаданың кежигүну Николай Чистогашев-биле эрткен субботада дээрбе комбинадының үстүкү каъттарының бирээзинге ужуражы бердим. Бир бичии дүрүт сывырындак демирни чүктепкеш, дараазында каътче оон далажып бар чытканы ол.

— Электри дериг-херекселдерин кылыр чериңер ам хөй бе?— деп баштайгы салган айтырыым ол.

— Ийе, кол корпуста сайгылгаан кииртинмээн черлер ам-даа бар. Кургуне комиссиязынга дужаар үе чоокшулаан, ынчангаш ажыл бачым апарган, шак-үени долузу-биле, эң ажыктыг кылдыр ажыглап, бүгү кужувусту үндүрүп турар бис.

— Нормаңар кайы хире күүседип турар силер?

Оол каттырды.

— Эрткен айда 130 хуу дижип турар чорду, бо айда оон-даа хөй болуру чугаажок. Бүгү дериг-херекселдерни четчелээр ажылды СЭКП-ның XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнүң бүдүүзүнде доозар дээш ажылдап турарывыс бо.

Ынча дээш оол далажыпты. Ажыл шагы төнген, улус тарган. А слесарь-монтажниктарның ажылы ам-даа кидин тулук. Оларның ийи-чаңгыс ажыл-агыйжы сестери бүгү корпуска тарап турду.

Д. ИРГИТ.

ӨӨРЕДИЛГЕЛЕР

Найысылалдың профэвилелдериниң ... [illegible]

Автозаводчуларның шалыпчы ажылы

Москваның И. А. Лихачёв аттыг автозаводу ... [illegible]

ЧУРУКТА: ЗИЛ-тиң коммунистери, тоочу беш чылдың мурнакчылары ... [illegible]

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу (СЭТА-ның фотохроника-зы).

С. БАЙЫР-ООЛ, профэвилелдер курстарының директору.

БАМ-НЫҢ ТУДУУНДАН

ХАБАРОВСК КРАЙ. Онгу беш чылдың баштайгы чылында БАМ-ның чоон таланы участогунуң тудугжулары 60 километр демир-оруг полотнозун салырын, а СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир ийи айның планын хууса бетинде күүседирин хүлээнген.

ЧУРУКТА: БАМ-ның чоон таланы участогунда рельстерни салып турары.

А. ГОЛУШКОНУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроиниказы).

СӨЗҮВҮС ЭЭЛЕП, ХҮЛЭЭЛГЕВИС КҮҮСЕДИР БИС

Бай-Тайга районнун коммунал ажыл-агый чери тоску беш чылдын планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткен. Ол чылдарнын дургузунда районнун чурттакчыларының амыдыралынга таарымчалыг чүүлдер кылдынгылаан. Тээли суурда дыка хөй өг-бүлелер газты ажыглап турар апарган. Чунар-бажыңның чылда улус эртирер аргазы 12 муңдан 22 муң кижи чедир, хеп чуур чериниң—4 тонналап 10 тонна чедир чуур кылдыр улгатканы коммунал ажыл-агый ажылдакчыларынын кириштирген үлүг-хуузунун ачызы.

Районнун чоокта чаа болуп эрткен партия-ажыл-агый активиниң хуралынга 1975 чылда бүдүрүлгелер аразында социалистиг чарышка коммунал ажыл-агый чериниң коллективи тиилекчи болганын демдеглээн. Бистиң коллектив ам районнуң бүдүрүлгелериниң аразында шилчиир Кызыл тугту чоргаарал-биле адылып турар.

Онгу беш чылды ажылдын темпизин кошкатпайн эгелеп, партияның XXV съездизин төлептиг уткууру дээш бедиткен социалистиг хүлээлгелерни коллектив алган. 1976 чылда 30 чуртталга бажыңнарынын капитал септелгезин эки шынарлыг, 15 бажыңга пасостуг (хол-биле базар) кудуктарны кылыр. суурнуң кудумчуларын чырыдар, 1000 метр узун дурттуг орукту цементилээр. 600 дес янзы-бүрү ыяштарны кудумчуларга тарыыр болгаш суурнуң кудумчуларын дескилеп, хаагайжыдар талазы-биле хөй ажылдарны кылырын пландаан.

«1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилеңниң социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын бистиң коллектив номчуп танышкаш, изиибиле деткип тур бис. Ынчангаш чарышты улам калбартып, оон дээштиин чедип алыры дээш чаа арга, хемчеглерни боттандырары бистен негеттинип турар. Манаа коллективте партия организациязының ролю улуг дээрзи билдинир. Сөзүвүстү ээлээр, алган хүлээлгелеривисти чедиишкинниг күүседир дээш кызымак ажылдаар бис. Ынчангаш бис социалистиг чарышче районнуң амыдырал хандырылга комбинадының коллективин кыйгырып тур бис.

Х. ОНДАР.
Бай-Тайганың коммунал ажыл-агый чериниң начальниги.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Үзел-бодалдарның бүрүн чаңгыс эви

ПРАГА (СЭТА) Хельсинкиге чөвүлел хуралга түңнел актызы ат салган чорук делегейниң хүлээлгелиг чоруун чавырылдырарының чаа үе-чадазы ажыткан деп Чехословакияның Коммунистиг партиязы болгаш Германияның Социалистиг чаңгыс ээй партиязы санап турар. Янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң аразынга тайбың кожа-келбээ догуннаашкынның принциптерин амыдыралга боттандырар дээш ЧССР болгаш ГДР моон соңгаар-даа демисежир, бирги ээлчегиниң соруглагазы — политиктиг чавырлыышкынны шериг чавырлыышкыны-биле четчелээрин шиитпирлээринче угланган, чепсекти дужурер талазы-биле совет эгелекчи чоруктарны деткиир апаар.

ГСЧП ТК-ның Бирги секретары Э. Хонеккерниң ЧССР-ге найыралдыг ажыл-херекчи аян-чорууның дугайында кады кылган дыңнадыгда ынчаар онзалап демдеглеп турар.

Найыралдың чуректиң хамыкылдан хүндүлежириниң болгаш үзел-бодалдарның бүрүн чаңгыс эвиниң байдалынга болуп эрткен чугаалажышкыларын чорудулгазында ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак болгаш Э. Хонеккер сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузарынга ЧКП-ниң болгаш ГСЧП-ниң чедип алган түңнелдеринин дугайын бот-бодунга дыңнаткан.

Чехословакияның Компартиязының болгаш Германияның Социалистиг чаңгыс ээй партиязының удуртулгазы-биле ЧССР-де база ГДР-де социалистиг тургузуушкунну чедиишкиниг чорудуп турар чорук марксизм-ленинизмниң хамык чонка, чоргаадыкчы ёзу-биле ажыглааныны. СЭКП болгаш ССРЭ-биле, социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа күрүнелери-биле база партиялары-биле бузулбас акы-дуңмалышкы эвилелдиг болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылгазының түңнели болур деп, таңдар онзалап демдеглээн.

ССРЭ-биле акы-дуңмалышкы харылзааларны хандыдыр болгаш социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазының чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжылгаашкынын быжыглаар дээш моон соңгаар-даа бүгү чүүлдерни кылырынга шиитпирлиин Г. Гусак болгаш Э. Хонеккер шыңзыткан.

Агрессчи болгаш империалистиг бөлүктер делегейниң хүлээлгелиг чорууу чавырылдыраарынга удур угаанган боттарының идеккейин сөөлдүре күштелдирип турар деп дыңнадыгда демдеглээн турар. ЧССР биле ГДР ол чорукка удур база делегейде реакцылыг күштер-биле бөлүгележип турар Пекин удуртулганың улуг күрүнелерек шовинистиг политиказынга удур шиитпирлиг демисежир апаар.

СЭКП-биле болгаш өске-даа акы-дуңма партиялар-биле кады делегейниң коммунистиг база ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаарынга, а ол ышкаш Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязын белеткээрин дүрген чедиишкиниг доозарынга база ону чылдыгырынга идиг бээрияге ЧКП-ниң болгаш ГСЧП-ниң шиитпирлиин талалар базыткаан.

Луис Корваланны хостаар!

ХАНОИ. Чилиниң Компартиязының Чиңгине секретары Луис Корваланны болгаш кара-бажыннарда база албадал лагерьлеринде чыдар өске-даа чили патриоттарны хостаарын фашистиг хунтадан шиитпирлиг-биле негеп турар бис. Ажылчын ангының херээ дээш туруштуг демисечи, чили улустуң кайгамчыктыг оглу Луис Корваланның амы-тынын камгалаттынын алдынган турар ужурлуг деп, «Нян Зан» солун бижээн. Реакцияның болгаш фашизминиң күштеринге удур чили улустуң чөптүг демиселин тиилелге-биле доозулгар турар ужурлуг дээрзинге бүзүрелин ук солун илергейлеп турар.

БЕРЛИН. Хостуг немец аныяктар эвилелиниң Людвигифельдиже автомобиль заводунда ажылдап турар кежигүннери база Карл-Маркс-Штадта Ф. Геккер аттыг станок тудуунун заводунуң ажылчыннары Луис Корваланны болгаш чили өске-даа демократтарны доп-дораан хостаарын негээннер.

Чилиниң улузунга моон соңгаар-даа идепкейлиг дузаламчыны болгаш деткимчени көргүзер бис деп, Бранд-Эрбисдорферде пресс заводунун ажылчыннарының хүлээн алган резолюциязында демдеглээн.

ВЕНА. «Луис Корваланга хосталга!», «Чилиде диктатура душсун!» деп негелдени Компартияның Вена организациязының удуртулгазы кылган. Австрияның найысылалынга болур ужурлуг. Чилиниң патриоттары-биле эп-сеткил каттыштырылгалының ам болур шиитпирлиинге белеткел база үстүнде айыттынган лозунгларнын адаа-биле чорун турар.

ДЖОРДЖШТАУН. Чилиниң Компартиязының Чиңгине секретары Луис Корваланны болгаш хунтаның хоругдалында чыдар өске-даа патриоттарны хостаан турарын чедип алыр дээш, бүгү кужениишкиннерни удуртулары эргежок чугула деп, Гайананың улусчу демократтыг партиязының чиңгине секретары Чедди Джаган медеглээн.

Кадыг-дошкун эттеп эриидээшкин Луис Корваланның оглунун өлүрүнге чедирген деп ол чугаалаан. Чили улустуң херээ дээш, өске-даа демиселчилер база ындыг байдалга таварышпазыр дээш, делегейниң хөй-ниитизи туржур ужурлуг.

КАРАКАС. Луис Корваланны болгаш Улусчу чаңгыс эвиниң өске-даа ажылдакчыларын судтап уштуткаар деп турар фашистиг хунтаның бодалдарынга Венесуэланың хөй-ниитизи удурланып турар деп, университет профессору Луис Ланден медеглээн.

Пиночеттиң фашистери ол чуртта кижиниң хостуг эргезин узуткаан деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга Л. Ланден демдеглээн. Ынчалза-даа чили фашистер чили улустуң күзел-соруун сып шыдаваан, сып шыдавас-даа.

(СЭТА).

ШИИТПИРЛИГ БУРУУ ШАВЫЫШКЫН

НЬЮ-ЙОРК (СЭТА). Ангола Улус Республикага удур Мурнуу-африка республиканың расисчи ёзу-чурумунуң чепсектиг интервенциязын КНО-нуң апартеидке удур тускай комитеди шиитпирлиг буруу шапкан болгаш ону «делегейниң тайбынынга база айыыл чок чоруунга шиңгыы кыжаныг» кылдыр көрген.

Мурнуу-африка республиканың хоктаамал шериглериниң болгаш даштыкы хөлезилеңикчилериниң Анголада чепсектиг халдаарлааншкыны күштелип турары-биле холбаштыр дуврээзиниң медеглелде илергейлеп турар.

Мурнуу-африка республиканың расисчи ёзу-чурумунуң Анголада агрессиязын буруу шапканы-биле болгаш мурнуу-африка шериглерни ангола девискээрден чугаа чокка үндүрүп чорударын хандырарыче-ле эргежок чугула бүгү хемчеглерни алырынче КНО-нуң кежигүннери бүгү чурттарның чаазактарын тускай комитет кыйгырган. Расисчи эрге-чагыргаларның Намибияны дүрүм чок черге эжелеп алган турар чоруун соксадырынче угланган делегей ниитилежилгениниң болгаш Мурнуу-Барыын Африканың улусчу организациязының (СВАПО) күжениишкиннерин деткиириңче комитет база кыйгырган.

Апартеидтиң политиказын кижи төрелгетенге удур кем-херек үүлгедиишкини деп көргеш, Мурнуу Африканың чонунга хосталгалары болгаш хамаарышпас чорукту тыпсып бээр база сөөк-язы ылгаар чоруктуң база апартеидтиң чудек-бужар системазын узуткаар дугайында КНО-нуң чогуур резолюцияларын соңгаарладышкыны чок боттандырарын тускай комитет негээн.

Кады ажылдажылганы калбартыры дээш

РИМ. (СЭТА). Социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары-биле, бирги ээлчегде Совет Эвилели-биле экономиктиг харылзааларны калбартыр болгаш хандыладыр чорук Италияга кончуг чугула болуп турар деп «Унита» солун совет-итали ажыл-херекчи кады ажылдажылганы чедиишкиниг хөгжүдеринге тураскааткан тускай үндүрүлгезинге бижээн.

Бир эвес совет-итали даштыкы садыгның саарылгазы 1958 чылда 45 миллиард лир четкеп турган болза, 1975 чылда ол түң 1000 миллиард лир болган деп солун айыткан. Сөөлгү он чыл дургузунда ССРЭ-ден чиг-этти болгаш продукцияны Италияже үндүр сөөртүрү алды катап өскен, ол-ла үеде Италия Совет Эвилели-биле садыглажылгага Барыын Европа чурттарындан үшкү черже үнген деп «Унита» онзалап демдеглээн.

Итали-совет садыг палатазының кол секретары Э. Роккиниң айтып турары-биле алырга, совет рынок итали үлетпүрге кедергей чугула болуп турар. Ийи чурттуң аразынга садыглажылганы улам ыңай дыка өстүреринге боттуг байдалдар бар деп итали-совет садыг палатазының удуртулгазы болдап турарын ол «Унита» солунга бижээн. Бот-бодунга ажыктыг кылдыр кады ажылдажып шыдарын Италия биле ССРЭ тодаргай көргүскен.

АЛВАРО КУНЬЯЛДЫҢ КЫЙГЫРЫЫ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Сетубалга болган митингиге Португалияның Компартиязының Чиңгине секретары Алваро Куньял чүве чугаалааш, бот-бодун билзир чорукту болгаш сырый каттыжышкынны чедип алырынче чурттуң бүгү демократтыг күштерин база катап кыйгырган.

Фашистиг эрткен үеже катап эглирин боддурбазынга сонуургалдыг бүгү күштерниң, бүгү угааныышкыннарның, бүгү португалдарның чаңгыс эвиниң политиказы дээш Португалияның Коммунистиг партиязы быжыы-биле болгаш чайгылыш чогу-биле туржуп турар деп ол чугаалаан.

Бир болза демократтыг ниитилелди тургузар, бир болза фашист диктатурага чагыртыр деп ындыг ийи айтырыг португал улустуң мурнунда туруп турарын билип алыр херек деп, А. Куньял тайылбырлаан.

ЧААРТЫ ОРГАНИЗАСТААРЫ

ЛИССАБОН. (СЭТА) Португалияның курган чер күштериниң кол штабының начальниги генерал Рамальо Эанеш армияны чаарты организастаар деп турарының дугайын чарлаан.

«Кызыл партийжи эргеажыктарындан өрүлеп шыдаар харык чок элементилерниң» курган чер шериглериниң деп чайлаткан турар деп ол сагындырган.

Чаарты организастаан курган чер күштери ийи кезектен: оперативтиг корпустан болгаш девискээр корпузундан тургустунар. Даштыкы агрессиядан чурттун камгалалын хандырарының талазы-биле сорулгалар оперативтиг корпуска хамаржыр. Шериг албаныгларның кол кезээниң шериг белеткели, национал экономиканы хөгжүдеринге киржилге, а ол ышкаш «иштики айыыл чок чорукту» хандырары девискээр корпузунга онаажыр.

Чаарты организастаашкын соонда курган чер шериглериниң саны 26 муң хире кижи болур, тодаргайлаарга амгы турар санынга деңнээрге, бары-ла 40 хуу кызырлыр.

Болгарияда энергетика тудуушкунунуң эң-не улуг объектилери — социалистиг чурттарның ЭДЧ-ниң хемчээлдеринге ажыктыг кады ажылдажылгазының түңнели. «Бобов дол» деп эң улуг, чылыг күчү-биле ажылдаар электростанция, «Бельмекен-Сестримо» деп чергелешкен гидроэнергетиктиг дериишкиннер, Козлодуйда атомнуг электростанция, «Антоновановцы» дээр гидробелдири — социалистиг экономика интеграциязының чедиишкиннериниң чайынналчак чижектери.

«Бобов дол» ТЭЦ-ти Софияның Энергопроект институдунуң коллективиниң төлевилелин ёзугаар Совет Эвилелиниң, Польшаның, Чехословакияның, Венгрияның, Югославияның киржилгези-биле дерип тургусчан. Электростанцияның үш турбиназы—совет бүдүрүлгениң, оларны ленинград специалистерниң удуртулгазы-биле эптеп кылган. «Бобов дол» ТЭЦ-тиң күчүзү 630 мегаватт.

ЧУРУКТА: «Бобов дол» ТЭЦ-тиң төп башкарылга чери.
«София—пресс» -ПМА-ның фотозу.

ДИПТЕРДЕН

ВАРШАВА. Ам эгелээн беш чыл улусчу Польшага тудуг материалдарының үлетпүрүн дүрген хөгжүдериниң үези болур. Республиканың социал-экономика талазы-биле планында 1976—1980 чылдарда ол адырның продукциязының өзүлдези 65 хуу болур кылдыр көрдүнүп турар.

Ол үениң дургузунда тудуг материалдар үлетпүрүнүң бүдүрүлге баазазын калбартырынга 160 миллиард хире злотых акшаны берген турар. Беш чылдың чүгле баштайгы чартыында ол чугула адырга он ажыг улуг бүдүрүлгелерни ажылдаага киирери планнаттынган.

ЛОНДОН. Тред-юнионнарның бүгаан конгрезиниң дең эрге дээш демисел талазы-биле секциязы чуртка сөөк-язы ылгаар чорукту күштелдирип турар деп негелдени англи чазакка киирген. «Национал фронт» болгаш кедергей барыын үзелдиг өске-даа организациялар сөөлгү үеде Англияда кеш-сөөк ылгаар чорукту күштелдирериниче угланган материалдарны нептередир талазы-биле ажылдый идепкейжидип турары-биле холбаштыр хүвүрелди ол секцияның ында чарлап тараткан медеглелинде илергейлеп турар.

НЬЮ-ЙОРК. Чер бөмбүрзээниң чурттакчы чону 1980 чылда 4,5 миллиард, а 1990 чылда— 5,4 миллиард кижи чедер. Ол дугайын КНО-нуң штаб-квартиразында парлап чарлаан чаа демографтыг шиинчилелде чугаалап турар. Ол дугайында илеткелде чугаалап турарындан алырга, 2000 чылда бөмбүрзектиң чурттакчы чону 6,5 миллиард кижи болур дээрзин демдеглен турар.

ТОКИО. Японияда хуу кижилер университеттериниң болгаш институттарының ээлери чаа өөредилге чылында өөредилге дээш төлээр төлевирин 30 хуудан ажыр аартадыр деп шиитпирлээн, оларга өөредилге апрельде эгелээр. Студент болур төлээде, школалар азы колледжтер доосканнар 500 муң хире нен акша хемчээлдиг дадывырны төлээр ужурга таваржып турар, ынчаарга өөредилгениң баштайгы чылында ийи катаптыг хөй түңну база төлээр. Ол болза мергежилдиг ажылчын кижиниң чылда ажыл төлевиринден хөй боор турар-дыр.

СТОКГОЛЬМ. Швецияның ажылчы чоннарының ажыл соксадышкынны кылыр демиселин илээн идепкейжип турар. Эрткен чылдың 11 айларының дургузунда чуртка 268 ажыл соксадышкынны болган деп, «Арбетартидниген-ню даг» солун дыңнадып турар. Парламентиң херечилеп турарындан алырга, ажыл соксадышкынны кылыр шимчээшкининиң ол хире калбак таварылгазы сөөлгү 50 чыл дургузунда коступ көрбээн боор турар.

(СЭТА).

ШИИТПИРЛИГ ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЫР

● Пассажирлер чагааларындан ●

Совет кижилерниң амыдырал хандырылгазы хүн келген тудум-на улам экижип орар. А бо беш чылда ажылдың шынарын бүгү талалыг экижидеринге үндезилээш, улустуң материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнелин улам көдүрери көрдүнген. Ону бээрымдаалгаш ажыл-агыйның тус-тус адырлары чаа-чаа чедиишкиннер чедип алыр.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелеринге, тус-тус коллективтерге болуп эрткилээн хуралдарга ажыл-ишчилер бедиткен хүлээлгелерни ап, СЭКП-ниң XXV съездизин күш-ажылчы белектерлиг уткуурун хүлээнгеннер.

Пассажир транспортунуң ажылдакчылары 1975 чылда 38,6 миллион пассажирни сөөрткен, планны 106 хуу күүсеткени ол. А «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланышкыннары» деп СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелинде: «автобус транспортунуң пассажирлер сөөртүлгезин 28 хуу чедирери көрдүнүп турар» деп айыттынганы—онгу беш чылда бо айтырыгже чугула кичээнгейни угландырганының херечизи. Сөөртүлге, улус ажыл-агыйының болгаш чонуң негелделериниң улам долу болгаш чогуур үезинде хандырары, ыңай чедиирин болгаш пассажирлер аргыштырылгазын дүргедедири кол сорулгаларының бирээзи дээрзин ол төлевилелде айыткан.

Бистиң республикада аргыжылганың кол хевири автотранспорт болганда, оон хоожулгазынче, ээп ажылдаар чолаачы кадрларны белеткээриниче чогуур кичээнгейни угландырар ужурлуг. Ынчалза-даа бо айтырыг республикада чогуур негелдезинге чедир тургустунмаанындан автотранспорттуң ажылында четпестер хөй дээрзин чагааларынга авторлар бижип турар. Эрткен чылын редакцияга келген чагааларның 10 хуузу чүгле пассажирлер дажыыр автотранспорттуң ажылында четпестерни илереткен болганы ооң тодаргай чижээ-дир.

Пассажирлер дажыглаар автотранспорттуң ажылында четпестерни илереткен шүгүмчүлелдиг хаш чагаалар-биле танышып көрээли:

— «Тыва даг-дүгү» комбинат биле район төвү Кызыл-Мажалык суур аразынга аргыжары бергедээн.

Ак-Довурак АТБ-зиниң удуртукчулары ону биле-турала, чогуур кичээнгейни угландырбайн турарындан пассажирлер чедирер автобустарның расписаниези, графиги чок. Автобустар бирде кээр, бирде келбес. Ону манаан кижилер чаш уруг-дарыын тудкулаан алган, тос-тостуң соогунда автобус доктаар черде тургулаар-дыр.

Чоокта чаа үжен хире кижи эртенгиниң 7 шактан эгелеп автобус манап эгелеңнис. Сеедээ, тос-даа шактарда ажылдаар кижилер бистиң аравыста хөй болду. Уруг-дарыг туткан улус база хөй.

Автобусту тос шакка чедир манап келдивис. Сураг, Кызыл—Кызыл-Мажалык аразында «ЯК-40» деп самолёт дээрже бедип үнду. Сооктадоңгаш, ыглашкан бичии уругларынга нелери ол самолётту көргүзүп, оожуктуруп тургулаан чүве. Бистиң халас чидиген үнелиг үевисти, ол үениң дургузунда кайы хире ажылды кылып болурувусту Ак-Довурак АТБ-зиниң удуртукчулары санап көрүңерем— деп Кызыл-Мажалыктан эш **Н. Тюлдешев** бижээн.

Кызыл районнуң «Шамбалыг» совхозче автобустар хүнүнүң чоруп турган. Ам байдал өскерилген; неделяда 3—4-ле катап чоруур. Ооң чылдагаанын айтырарга диспетчерлер: «Пассажирлер эвээш, чарыгдал хөй-дүр»—деп харыылаар. А «Түнледге» совхозче углаан орукта чорук кижилери ыштын соогунда эрткен-дүшкен машиналар «бадылап» тура хүнээзэн ол тайылбырның шын эвезин бадыткап турар. Кызыл—Шамбалыг аразының автобустарын чурумчударын совхозтуң ажыл-ишчилери негеп турарын ол совхозтуң ажылчыны **С. Иргит** бисче бижээн.

— Кызыл хоорайның № 2 автобузунуң сөөлгү доктаар чери — «Тудуг кезектери» комбинат. А «Тыва кодээ тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводунуң, специализастаттынган № 624 КМК-ның, дээрбе комбинадының ажылчыннары, Шагаан Арыг кудумчузунуң чурттакчылары автобустан дүшкеш, 800—900 метр черни кежээ караңгыда эрай боорда чадаг эртип турарлар. Пассажирлерниң хөй кезии мында ажылдап, чурттап турар болганда, № 2 автобус (№ 12 автобустуң маршруду-биле) «Нефтебааза» деп автобус доктаар черден оң талаже эгеш, дээрбе комбинадының чанынга доктаар кылдыр эде тургузуп, бисте дузалаарын Кызыл хоорукуускомундан, пассажирлер АТБ-зинден дилеп тур бис—деп, **Д. Иргит** бижээн.

Пассажирлерниң доктаар чери—автовокзалдар. Ылаңгыя кышкы үеде аңаа хөй кижи чыглыр болганда, оларның ажылын экижидер, пассажирлерге таарымчалыг байдалдарны тургузар ужурлуг.

Чадааның автовокзалының ажылында эптежир арга чок четпестерни илереткен чагаалар редакцияга каш удаа келген. Оларны «Шынның» арнынга парлаан-даа. Номчукчуларың негелделеринге СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң, райкүүскомунуң талазындан дыңнатпыр эвес болганындан автовокзалдың ажылы ам-даа чавыс деңнелде турарын, аңаа эзирик кижилер чыглыр, шөшүздаа кылыр, пассажирлерге амыр-дыш бербейн турарын, мында чурумну экижидеринче районнуң шагдаа кылдызи дээштиг хемчеглерни албайн турарын «Искра» колхозтан эш **Өргүмчү**, Чыргакыдан эш **Кара-Сал**, «Алдан-Маадыр» совхозтан эш **Сундуевай** болгаш өөн-даа өскелер бижээн.

Чадаана — «Алдан-Маадыр» совхоз аразында автобус маңнавайн турарының дугайында эш **Сундуевайның** бижээни чагаазында мындыг одуруглар бар:

— Эрткен чылдың чайынындан эгелеп бистиң совхозче автобус маңнавастаан: Хемчик хемниң суу улгаткан, орук багай-даа дижир-ле. Ону эдер талазы-биле хемчег алырын Алдан-Маадыр кодээ Советтиң күүскому СЭКП райкомундан, райкүүскомдан каш удаа дилеп, айтырыг тургусса-даа амга чедир ол шиитпирлеттинмээн. Республиканың хуралдарынга, районнуң партия конференциязынга безин ол талазы-биле шыңгыы шүгүмчүлелдер болза-даа, ону эдер талазы-биле дээштиг хемчеглер алдынмаан.

Алдан-Маадыр кодээ Советиң, совхоз дирекциязы аргыжылгазын катап тургузар дээш хемчеглерни ап, орукту грейдер-биле эде тырттырып, көвүрүгну акылгаш, маршрутту ажылдар дугайында ийи удаа дилег билдириишкинниг кииреерге-даа (хоолгалары редакцияже чорудуп берген), амга чедир чогуур хемчег алдынмаан, а алдан-маадырлар кыштың соогунда чорумал машиналар дозуп, чадаг кылаштажып турар.

Пассажир — автобус — орук — автовокзал. Олар аразында тудуш холбаалыг. Ынчалза-даа ону үениң негелдезинге дүүштүр организастаашкындан эрткен чылда пассажир автотранспортунун ажылы 1974 чылдыңдан дорайтаан болгаш пассажир-километр талазы-биле план күүсеттинмээн. А пассажирлер АТБ-зинде үрелик эвес автобустарының анаа турар чоруу 1970 чылдыы-биле деңнээрге 10 хуу өскен.

Автобус парыгы чыл санында немежип, маршруттарның саны, оларның хемчээли улгадып турза-даа, пассажирлерни хандырып турарында эптежир арга чок четпестер барын үстүнде ады үнген эштер болгаш «Шынның» өске-даа авторлары бижип турар.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланышкыннары» деп СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелинде пассажирлер аргыжылгазын улам экижидерин айыткан. Аңаа үндезилээш, республиканың транспорт эргелели (начальниктиң пассажирлер сөөртүлгезиниң талазы-биле оралакчызы эш Хасанова) ооң автобус-биле чогумчалыг хандырар дээш шиитпирлиг хемчеглерни алыры күзенчиг.

М. КАЛЧАН.

ЧОГУМЧАЛЫГ БОДДУРАРЫНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Шоолуг эвес сегирип алышкыннардан ангыда, Ливанның найысылалында байдал шөлээниирин апарган. Аткылажышкынның соксадыр дугайында дугуржулганы күүседириниң болгаш быжыглаарынын талазы-биле тус-тус үелерге айыткан хемчеглерни дээди шериг комитединиң (ДШК) контролю-биле боттандырып турар.

Чогумчалыг боддурарының бирги үе-чадазын боттандырарынче талалар кирипкен. Ол чүл дээрге, чуртта харылзажылганың бүгү-ле улуг оруктарын, ылангыя Бейрутту чурттуң өске улуг хоорайлары-биле болгаш Дамаск-биле харылзаштырып турар оруктарны эргижылгага таарымчалыг кылдыр ажыдары-дыр. Ол үе-чада найысылалдың чоон талазында туруп турар палестиннерниң Телль-Заатар болгаш Джиср Аль-Баша дээр лагерьлерин бузаалаанын соксадырын, а ол ышкаш мурнуу үүк эриктерин дургаар чорукган оруктарга чогумчалыг ажыл-чорудулганы катап тургузарын баш удур көрүп турар. Мусилдежиишкин болуп турган Ливанның бүгү-ле районнарындан анаа киржип турган талаларнын чепсектиг күштерин дараазында 36 шак дургузунда өскээр үндүрүп чорудары ийиги үе-чада болур.

Премьер-министрниң оралакчызы болгаш даштыкы херектер министри А. Хаддамга баштаткан сирия делегациязы президент ордузунга христиан партияларының удуртукчулары-биле ужуражышкыннар кылган. ДШК-ның доктаалдарын калбартыры-биле хүлээп алган шиитпирлерниң дугайын ужуражышкыннар соонда премьер-министр Р. Караме чарлап дыңнаткан. Чуртта байдалды чогумчалыг боддурар сорулгалар-биле аткылажышкынны соксадыр дугайында дугуржулганы амыдыралга боттандырар талазы-биле бүгү-ле эргежок чугула хемчеглерни алыр бүрүн эргелерни ДШК-га тыпсырын ук шиитпирлерде баш удур көрген.

Найысылалга, а ол ышкаш чурттуң чамдык районнарынга корум-чурумну тударынга палестин шериг полициязын база палестин хосталга армиязының кезектерин киириштирериниң дугайын Р. Караме чугаалаан, кризистиң чорудулгазында байдал улам-на дорайтавышаан турган болгаш ону контрольдаарынга четчир күштер эрге-чагыргаларда чок болганда, күрүнениң удуртукчулары ындыг шиитпирни хүлээп алган деп тайылбырлаан. Р. Караме ДШК-ның тургусканынга хамаарыштыр чугаалааш, «эрге-чагырга болза өске талаларнын дузазын ажыглаар ужурга таварышкан ливаннарның холунда хевээр артып турар» деп онзалап демдеглээн.

Сагыш-сеткилди, күзел-сорукту оттурган

Улусчу чогаадылга фестивалы

ОРУККА БОДАЛДАР

Кызылдан үнген самолёт Тээлиге хонгаш, аңаа саадавайн-даа, катап ужуп үнгеш, бедик-бедик мееги-шорааннарының аразы-биле дуу-ла девүн мөңгүн лента дег шөйлүп бады баргылаап Шуй. Тоолайлыг деп хемчигештерниң кыры-биле Мугур-Аксындыва ажар Саадак-Арты кайы сеп дээш кылыйтып ор. Ой, адырам, 1936 чылдар үезинде албанның аян-чорууң кылып, С. К. Тока болап эъттыг ажып чорупт турган болгай. «Каргыга чораавым», «Бөзүлерин аннаары» деп чогаалдарның төрүттүнген черлери бо эвейикпе. Степан Сарыг-оолдуң «Саны-Мөгезиниң», «Хорлуу кадай», «Өрнүгү» деп чогаалдарының маадырлары база-ла Мөңгүн-Тайга чурттуг. Сергей Пюрбюнуң «Мөңгүн-Тайга» деп шүлүү база оазэ! Ол чогаалдарның маадырларынга-даа кижи таважы берип болур-дур...

Эрткен чайын республиканың ыраажылар чыыжынга чалап чорааным хөөмейжи малчын Хунан-Кара Салчак, Саая Самбуу, Чөөн Сибирьниң улусчу талантыларының лауреады ыраажы Хертек Мыйзоп сутлар район фестивалынга киржир-ле боор. 1972 чылда мөңгүн-тайгажылар республикага көрүлдезинге бирги черни алган болгай. Ам кайы хире белеткенип алчыктар ирги?..

ЧАА ПАСПОРТТАРНЫ ТЫВЫСКАН

Аалчылар бажыңы турар микрорайондан Мугур-Аксының Культура бажыңынга чедир элээп ырак. Районнуң улусчу чогаадылга фестивалының бүдүүзүнде аңаа чаа паспорт тыпсырынга тураскааткан байырлыг кежээ болур деп дыңнааш, олче бадыптым. Он беш чааның айы бедиктерден харап, Мугур-Аксын чырыткылап тур. Культура бажыңынче чон шуужуп-ла тур.

Чаа паспорт тыпсырының корум-чурумунуң дугайында тайылбырны районуң даргазының оралакчызы В. Суге-Маадыр кылды.

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Доңгак Мазыкыевич Биче-оолга чаа паспортту бирле дугаарында тыпсырга инструменталдыг хөгжүм ансамбли байыр чедирип ойнады.

63 харлыг хоочун малчының сөзү допчу болду: «Назы баргыже төрээн колхозумнуң малын малдап, чонумга, партиямга бараан болур мен». Дараазында аныяк чолаачы А. Дынзыт-оол, Ш. Иргит болгаш өскелер-даа чаа паспорттарны белектер-биле кады алдылар.

Байырлыг кежээ аныяктарның оюн, самы-биле үргүлчүлеп түрүп калды.

ТҮҢНЕЛДЕР ЧҮНҮ КӨРГҮСКЕНИЛ?

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң район фестивалы партияның XVI Тыва область конференциязы болуп эрткен хүннерде улуг сорук кириишкиниң көдүрлүүшкүн-биле эрткен. Көрүлдеге 12 концерт коллективи киришкен. Ол сан бүгү районнуң улуг чурттакчы чонунуң 22 хуузу болур. Уран чүүл көрүлдези эрткилээн Кызыл, Барыын-Хемчик, Эрзин районнарга деңнээрге, ук сан массалыг чорукту илередип турар.

Күүселделерниң мергежилиин, идейлиг утка-шынарын фестивальдың негелделерин ёзугаар жюри түңнеп көөрге, Мугур-Аксы ортумак школазы-биле Мөген-Бүрен 8 чыл школалары ачып-дачыр болу берген. Биргизиниң нииити алган саны 91, ийигизиниң—90. Чартык чылдың көргүзүглери-биле өөредилге болгаш чурум-сагылгага ол ийи школаларның аразында социалистиг чарышка Мөген-Бүрен школазы алган. Фестивальдың негелдезин ёзугаар бир беш саны өөредилге хуузунга немей алган. Мөген-Бүрен школазының (директору Салчак Өрге) башкылар коллективи бирги черниң дипломун, баян баштады өртектиг белектерни алды. Ийиги черни Мугур-Аксы ортумак школазының башкыларынга, үшкүзүн мал аарыынга удур болгаш агаар шинчилээр станцияларның концерт коллективинге тывыскан.

Эң эки нийти ырның тускай шаңналын 51 кижи киржикчилиг Мугур-Аксы школазының башкылары алган (оон удуртукчузу физика башкызы Хоюгбан Амур болду).

Эң эки танцы бөлүүнүң бирги шаңналын Мөген-Бүрен школазынга, хеп-сынның шаңналын Мугур-Аксы уруглар садиктериниң кижиизидикчи башкыларынга, херээжей улустуң нииити ырының — район эмнелгезиниң ажылдакчыларынга тывыскан.

Мурнуку чылдарга бодаарга, районда нииитизи-биле танцы күүседир бөлүктерниң мергежилиниң өскени жюри демдеглээн. Мөген-Бүрен школазының бөлүк башкылары «Дагалтайның самын» хылдыг хөгжүмнүң үделгези-биле ээлдек, көрүштүг күүсеттилер.

Мугур-Аксы школазының башкыларының концерти интернационалчы шынар-биле онзагайланган. Орус башкылар тыва улустуң «Дыңгылдай» деп ырын хөглүг, баштак аян-биле тыва дылга күүседирге, көрүкчүлер чылыы-биле адыш часкап хүлээп алдылар. Башкы В. Свистельникова хомуска хала чокка ойнаан.

Мөңгүн-тайгажыларның концерти жанр талазы-биле база байлак. Мөген-Бүреннин башкылары орус улустуң тоолунга таарыштыр тургускан «Репка» деп ойнааректар күүселдезин тывызык кылган. Тус черниң онзагай амыдыралын ойнай-сылдай илередип турары-биле «Тарбаганнарны аннаары», «Сакманщиктер» деп танцыларны улам байыдып, республика көрүлдезинге белеткээрин жюри сүмелээн.

Агаар шинчилээр станциязының ажылдакчызы Хертек Сарыг-оолдуң тургусканы «Кокайга хөй кадартпа» деп интермедияны күүседикчилер ёзулуг артисчи арга-биле күүсеткеннер Серен Маадыр (районнуң харылзаа бөлдири) лимбаге хандыкшылдыг ойнаар-дыр.

Район фестивалынга киришкен концерттерниң четпес талаларын оргкомитет айыткан. Национал хөгжүм херекселдери-биле Мөңгүн-оолдуң ...лгаы шоолут этпес чаңгыс ииглиге ийи хүн дургузунда 4 кижи «шөйбелеп» келген. Урап номчукчуларының саны хөй-даа болза, күүседир шынары куду. Үн доктаашкынын, логиктиг ударениеин сагывайн турарындан шүлүктер чаңгыс аай аянга дыңналып тургулаан. Литература-хөгжүмнүг композициялар шөйдүнчек, хөй сан чурагайлар-биле үе тудуп, уран-чечен шыкарын ышкынып турган.

СОЛУН КИЖИЛЕР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

«Уран чүүл массаларның сагыш-сеткилин, бодалдарын болгаш күзел-соруун каттыштырар, оларны көдүрер ужурлуг» деп В. И. Ленинниң мерген чагыгның херек кырында боттанып турарын Мөңгүн-Тайга фестивалын көргеш, кижиниң сеткил-сагыжы өөрүүр-дүр. Маңаа чон ортузунга культура одааның кыпсыкчылары бот-тывынгыр аныяк хөгжүмчүлер Серен Маадыр, Илья Достан, Амур Хоюгбан, Михаил Сотпа, бот-тывынгыр чурукчу, хөгжүмчү Хертек Сарыг-оол, улустуң уран чүүлүнүң сураглыг төлээлери малчыннар — Хертек Мыйзоп, Хунан-Кара Салчак, пенсионер Саая Самбуу сугларның идепкейлиг киришкениң демдеглевес аргажок.

Аныяк хөгжүмчүлер-биле Культура бажыңынга аныяктарның «Казачок» дээш өске-даа амгы бал танцыларын билдилиг үдеп турганын баштайгы кежээде-ле көрдүм.

Аткаар көрген ак-ла Мөңгүн
Адам чурту малчын оран.
Бээр көрген бедик Мөңгүн
Мөңги тевер сарлык турлаа.

Катаптаттынмас тускай стильдиг хөөмейжи Хунан-Караның эрткен чайын республиканың ыраажылар чыыжынга кударады, куюмнады бадыра каггылаптарын самолётка сактып кел чыттым мен. Фестиваль үезинде оон додуккан холун тудуп, амыр-менди солчуп чолуктум:

— Салчак Очурович, кайда кыштап чыдыр силер, кодан суруунер хүр-ле ыйнаан, хоюнар кайы хире оолдай берди.

— Кызыл-Шанчыгда мен ийин. Коданымда 320 хой бар. 270 хой төрүүр. 150 хой оолдапты. Хүр ийип бо.

Районнуң чурттакчы чонундан бир-ле дугаар чаа паспорт алган Биче-оол Доңгактың хоюбаза кидин тулук оолдай берген. Оон өөнүң ишти Дыртыына Мага-Ширвеевна «Саны-Мөге» деп сураглыг шүлүглелдиң маадырының эзии истээн дуңмазы болду. «Хорлуу кадай» деп шүлүглеледе кирген маадырының уруунуң оглу аныяк малчын Коңгаржап Хүлер-оол ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады кижи-дир. Фронтуга хөй малын берген, Ленин орденин эдилеп чораан Өрнүгүнүң уруу Салчак Борбак-Кара Тыва АССР-ниң алдарлыг башкызы деп адынга төлептиг, эге класс башкызы. Ол 30 чыл иштинде төрээн школазынга чеже чаштарның эртемче караан ажытпаан дээр.

Ч. КУУЛАР,
республиканың улусчу чогаадылга бажыңының методизи.

Спорт

БОКСЁРЛАР МАРГЫШКАН

Бокс спортунга Кызылдың пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажык бирги чери дээш солун маргылдаазы эрткен чылдан эгелээш чыл бүрүде чаңчыл болган эртип турар. Эрткен чылын болган маргылдаага пассажирлер АТБ-зиниң боксёрларының шилиндек командазы бирги черни алган. Шак ол бүдүрүлгеде бокс секциязын АТБ-ниң мурнакчы чолаачызы, хөй-ниитичи тренер Юрий Чихачёв чорудуп, бедик мергежилдиг спортчуларны белеткеп үндүрүп турар. Оон өөреникчилериниң хөй кезии бокска Тыва АССР-ниң шилиндек командазының кежигүннери.

Бокска пассажирлер АТБ-зиниң ажык бирги чери дээш ээлчеглиг маргылдаазы январьның 23—25 хүннеринде ол бүдүрүлгениң клувунга болуп эрткен. Аңаа Кызылдың спортчуларындан аңгыда Улуг-Хем районда Ак-Тал суурунуң, Тес-Хем районнуң болгаш Таңдының С. К. Тока аттыг совхозунуң шилиндек командаларының боксёрлары киришкен.

Элээди оолдарның аразынга команда талазы-биле бирги чер дээш спортчу демисел пассажирлер АТБ-зиниң боксёрлары-биле Ак-Тал суурнуң аныяк спортчуларының аразынга болган. Түңнелинде АТБ-ниң командазы ак-талчылардан каш-ла саны ойнап алгаш, бирги черни ээлээн. Бокска ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Василий Белек Кызылдың башкы институдун ийи чыл бурунгаар дооскаш, Ак-Тал школазынга башкылап чеде бергеш, ол-ла чылын аңаа бокс секциязын ажыткан. Оон өөреткен спортчулары эрткен чылын бокска республиканың бирги чери дээш болган маргылдаага багай эвес түңнелдерлиг киришкен. Бо удаада аныяк, хөй-ниитичи тренер эрткен чылдыындан-даа эки түңнелди чедип ап, бедик мергежилдиг спортчуларны белеткеп турар деп чүве болуп эрткен маргылдаадан илерээн.

Самагалдай суурдан келген элээди оолдарның шилиндек командазының кежигүннери маргылдааны көрүп келген улустуң кичээнгейин хаара туткан. Команданы ук маргылдаага ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Александр

Биче-оол эки белеткээн.

Улуг улустуң аразынга ужуражылгалар солун болуп эрткен. Бокска Тыва АССР-ниң чемпионнары: Дмитрий Саая, Василий Белек, Александр Биче-оол, Вячеслав Шөртен, Сергей Чадамба, Александр Мартемьянов олар боттарының деңзилеринге чемпион адын бадыткааннар.

Үш хүн үргүлчүлээн бокс маргылдаазының түңнелинде команда талазы-биле бирги черни пассажирлер АТБ-зиниң боксёрлары алган.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы чолаачы, хөй-ниитичи тренер Ю. Чихачёв элээди оолдарның аразынга чемпион болган В. Шүлүүнү чарлап турары (үстүнде); бокска ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат А. Биче-оол (ортузунда); маргылдаа үезинде (адаанда).

ДОСААФ пленумундан

Кызылга ДОСААФ Тыва обкомунуң VIII пленуму болуп эрткен. ДОСААФ ТК-ның V пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр эге организацияларны удуртур талазы-биле эки тура ниитилелиниң комитеттериниң ажылының дугайында ДОСААФ Тыва обкомунуң даргазының оралакчызы О. К. Намчылактың илеткелин аңаа дыңнап, чугаалашкан. Шериг-патриоттуг кижизидилгени база камгалал-массалыг ажылдарны чорудар талазы-биле республиканың ДОСААФ организациялары болгаш комитеттери чамдык ажылдарны чорудуп турар. Ылангыя ДОСААФ эге организацияларын Кызыл хоорайның, Бий-Хемниң, Каа-Хемниң, Чөөн-Хемчиктиң, Ак-Довурак хоорайның ДОСААФ комитеттери багай эвес удуртуп турар. Олар тоску беш чылда ниитилелге кежигүннер киирип алыр, ладывыр хавырар, ДОСААФ лотереязының билеттерин таралдыр талазы-биле онаалдаларын бүрүн боттандырганнар.

Эге организацияларны быжыглаар талазы-биле ДОСААФ Кызыл хоорком болгаш райкомнарының эки ажылының түңнелинде Хову-Аксы ажылчын суурда, Ак-Довурак хоорайда, «Сүт-Хөл», «Тыва», «Тиилелге» совхозтарда, Чадаана АТБ-зинде ДОСААФ эге организациялары камгалал-массалыг ажылдарны доктаамал чорудуп турар болу берген.

Бо чылын бистиң республикага ук организацияның тургустунганындан бээр 30 чыл оюн демдеглеп турар. Бир эвес 1946 чылда ээвэш санныг кежигүннерлиг организация турган болза, ол эки тура ниитилели ам дыка өскен болгаш улуг хөй-нити организациязы апарган. Эрткен беш чылда ол өскен. Бир эвес 1971 чылда 21 муң кижилиг 200 ажыг эге организация турган болза, 1976 чылдың январьда ол 400 ажыг эге организациядан тургустунган 42 муң ажыг кежигүннерлиг болу берген.

ДОСААФ организацияларының ажылында четпестерни илеткелчи болгаш санал берген эштер илередип, моон соңгаар кичээнгей салыр айтырыгларны чугаалааннар. Ылангыя эге организацияларның ажылын экижидеринче кичээнгейни угландырган.

Пленумга оңгу беш чылдың баштайгы чылында ДОСААФ-тың өөредилге организацияларының, комитеттерниң социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган.

Н. КЫРГЫС.

ФЕВРАЛЬДА АГААР

Тывага кыжын январь эңне соок ай. Бо чылын дыка соок болган. Хонукта агаарның ортумак температуразы 34—38 градус чедир кудулаан, чөөн районнарга 37—41 градус четкен. Таңды районнуң тайга электерн зонага, Мөңгүн-Тайга районга соок кошкак—27—32 градус соок болган.

Сөөлгү хүннерде соок кошкаар. Совет Эвилелиниң Европа девискээрнинден Барыын Сибирьже базыышкыны кудулаар чедип келгеш холужа бээр. Оон түңнелинде Тываның кырында соок агаар чоорту өск...ир. Бо айның арткан хүннеринде агаар дүне 29—31, хүндүс 18—23 градус соор.

Республикада хар амгы үеде кылын эвес. Январьның 20-де байдал-биле алырга Тываның чавызааш черлеринде 8—10 см, республиканың өске девискээринде 11—20 см болуп турар.

Республикага сооктуң күштелгени малчыннарга дыка таарымча чок байдалы тургускан. Хүндүс мал калаарарын бергеледип, үезин кызырган, ол ышкаш мал арып эгелээн. Мал, ылангыя оон чаш төлү соокка доңганындан аарып болур.

Февральда агаар чылыыр, айның ортумак температуразы 20—29 градус соок болурул. Ол нормадан 2 градус өрү. Айның хөй кезинде агаарның температуразы дүне 29—32, хүндүс 17—22 градус соор. Ийиги болгаш үшкү он хонуктуң ортан үезинде агаарның температуразы бедиир. Дүне 18—23, хүндүс 9—14 градус соор. Айның үшкү он хонуунда агаарның температуразы кудулаар: дүне 32—37 градус чедир соор.

Февральда хар чаар. Айда ортумаа-биле 5—7 мм хар чаар.

Хат кошкак болур, үшкү он хонуктуң ортан үезинде хаттың дүргени секундада 10—14 метр чедери, шуурганнаары чадавас.

В. БАТВИНИНА,
Кызылдың гидрометобсерваториязының улуг инженер-агрометеорологу.

Агаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга булуттагылаар, хар чагбас. Агаарның температуразы дааыг черлерге 20—25, оон арткаңнарынга—25—30 градус соок болур. Кызылга—26—28 градус соор.

Автослесарь... каскадёрнуң ролюнда

«Кылдынмас чүвеш кылып шыдаар оол». Бистиң киностудиявыска ажылдап турган бир немец киноактёр мээң эжим Саша Замысловтуң дугайын ынчаар чугаалаан. ГДР-ден келген актёрлар-биле кады ындыг эпизод кирген фильм тырттырып турган бис: ында маадырларының бирээзи мурнунда чораан чүък машиназын эртер дээш, дагның кончуг кадыр оруу-биле дыка дүрген чоруп орга, баштай фургоннуң кырынче «шураткаш», ооң соонда орукче кирер.

— Ону кым-даа шыдавас, ол дээрге кылдынмас херек-тир — деп, парың көргүзүглер тырттыраиының талазы-биле специалист чугаалаан.

— Бир эвес ол кылдынар болза, ону чүгле Замыслов шыдаар... —деп бодааш, өөрүмге чугаалаадым.

Саша Замыслов — бедик класстыг автослесары болгаш спорт мастери. Оон-биле хөй чылдарда найыралдажып келдим. Ону студияже чалап экзэриндекс. ол кончут нарын кинотрюкту шынап-да кылып каан. Экранга автомобильдиң дөрт секунда дургузунда халаптыг «ужугуушкуну» амга чедир-ле көрүкчүлерни кайгадып, профессионалдарның улуг үнелээшкинин ап турар. Ындыг профессионалдарның бирээзи—киноактёр болгаш режиссёр Сергей Бондарчук:— Бо дээрге «Мосфильм» каскадёрларының (киноактёрлар оруунга кончуг нарын кинотрюктар кылыр дублёрлар) бүгү труппазын чааскаан солуп шыдаар оол-дур — деп. Сашаның дугайында чугаалаан. Бондарчуктуң кол роль ойнааны «Доктор Ивенстиң ыттабайн турганы» деп фильмде Саша кадыр черден машиналыг «адтарылгап өлгенэ». Замысловтуң мурнунда он ийи каскадёрларның кылып чадашканы ол эпизодту ам Кинематография институдунда кинога трюк кылырынга тураскааткан лекцияга көргүзүп турар. «Бедик профессионализм, шын саналга болгаш ёзулуг эрес-дидим чорук — каскадёрнуң шуут кылдынмас ышкаш ховар кадрларны тургузуп кааарынга бо бүгү дуаалаар». Лекторнуң сөстери ындыг. Кино тырттырарынга чүгээ херек кижи болу берзе-даа, Саша каскадёр апарбаан. Ол бичиизинден-не ынак чораан ажыл-херээнге шынчы боп арткан.

Ол дээрге — автомобиль. Эң бедик разрядтың слесары Замысловтуң ажылдап турары автокомбинаттың директору ооң дугайында мындыг сөстер-биле чугаалаар: «Талант. Оон кылып шыдавас чүвези черле чок».

Талантылыг автослесарь. Сашаның ажылдап турганы кижи шынап-ла магадаар. Эки слесарьлар комбинатта хөй-ле, ынчалза-даа талантылыглар эвээш. Ынчангаш машинаның аарыын тодарадырда Сашага кээрлер. Бир катап комбинатка аварияга таварышкан чиик машина чыкелген. Ону септээрниң оруунга үндүр бижээни дээре деп шиитпирлээннер. Саша чоншэрешпээн. Ажыл соонда безин септеп турган. Бир ай эрткенде ырынай чаа ышкаш автомобиль турган — улус кайгаан.

Сашаның мөзү-шынары берге үеде хевирлеттинген. Ол даңын үезинде — 1943 чылда төрүттүнген. Оглунуң төрүттүнериниң мурнуу чарыында Сталинград чаңнуга оон ачазы Николай Замыслов маадырлыы-биле өлген.

Аланы солууру берге. Ынчалажок сол өскуссүревезин дээш, хөй чүвени кылып болур. Школага, Пионерлер ордузунга, бүдүрүлгеге, автоклубка — каяа-даа ону чылыы-биле үткуп турганнар. Саша машиналарга хөлчок ынаанан болуунуң районунда Пионерлер ордузунуң автосекциязынга барып өөрнип турган. Он үш харлыында эрги кезектерден мотоцикл кылып алган. Ооң эштериниң чугаалап турары-биле алырга, ол аңаа мотоциклдерден багай эвес калыыр турган.

Саша сес класс дооскаш, автобаазага слесарьның өөреникчизи кылдыр ажылдап эгелээн. Он чеди харлыында ол тускай мергежилдиг автослесарь болу берген, кежээки школаның тоску класынга өөренмишаан, спорт клувунче чоруп турган. Аңаа ёзулуг чарыштырар мотоцикл бергеннер. База бир чыл болгаш он чыл школазын доозуп, мотокросска ССРЭ-ниң чемпиону атты чедип алган. Он сес харлыг чемпион шынапла эас-кежиктиг турган: ооң күзели боттанган, ол чурттуң эң дүрген мотоциклчизи болган.

...Ол сорукту кижиниң чедиишкиннери мени үргүлчү өөртүр. Ынчангаш ооң дугайында тодаргайы-биле чугаалап орарым ол. Оон шак ынчаар киржиттиннеринге чүү дуаалааны деп чүвени база билип алыксаан мен.

Ынчангаш Сашаның болуундан ол дугайын айтырарымга, мынчаар харыылаан:

— Харысалгалыг чорук. Мени долгаңгаа улустарның бедик харысаалгалыы меңээ болгаш өске-даа хөй-хөй оолдарга дыка улуг салдарлыг болган. Бистиң салым-чолувус оларның кайызынга-даа хамаан чок эвес деп чүвени эки билип турган бис—элээдилер ол дугайын дораан эскерер боор чүве!..

Айыыл — бертиннишкни хенертен болган. Белеткеллер үезинде, нарын эвес орукка. Сашаның мотоочарыштарга киржирин эмчилер чөпшээревейн барган. Айыылдыг-даа болза, ол хире ынак спортундан чарлыры — сүрүкчү кижи бүрүүнге кезээде берге. Сашага база ындыг болган. Ол болуунуң амыдыралын чарыш атмосферазы, тиилелге дээш маргылдаалар чокка болзап шыдавас турган.

Улавааңда Саша авточарыштарга киржип эгелээн. Ийи чыл эрткенде үр командировкадан ээп келгеш, Замысловтуң фамилиязын делегейниң авторалызиниң тиилекчилериниң аразынга дыңнааш, улуг-ла кайгавадым. Саша кандыг-бир чүвени кыла бергенде, ынап-ла бир дугаар черде болурунга шагда-ла чаңчыга берген мен.

— Амгы үеде мээң ажылым, кино тырттырышкыннары, автоспорт аразында сырый холбаалыг — деп, Замыслов чугаалаар.— Кинота трюк кылып тургаш, чарыш үезинде херегллеттине берги дег чүүлдерни шенеп турар мен; а чарышка киржип тургаш, янзы-бүрү трюктар кылырынга ажыглаптар хирс шимчээшкиннерни доктаадым алып мен. Спорт-даа, кино-даа автомобильдиң күжүн болгаш кошкак талаларын эки билип алырынга дузалап турар: ол ажылга херек.

Чоокта чаа эштерим-биле кадын машиналыг доктаадылга системазынга бир чээртилгэны кыдывыс. Ооң дугайында кол бодал чогуп-на чарыш үезинде башка киршп келген чүве.

Минскиге эрткен сөөлгү делегей маргылдаазынга № 5 автобаазадан эвеш эвес аарыкчылар турган, чүге дээрге оларның коллективинден ийи слесарь— Саша Замыслов биле Владимир Барковский олар авточарышка киржип турган. Ийлээн «ВАЗ» деп чаа маркалыг машиналар-биле.

Совет команда бирги черни ээлээн. ССРЭ-ниң чыынды командазының тренери Юрий Андреев Замысловтуң дугайында мынчаар чугаалаар: «Бузүрелдиг боорга, командаже киирип алган мен. Маргылдаа үезинде машина чорудары шиитпирлиг болгаш идегелдиг. Замысловка мен бүзүрээр мен».

Мен ол сөстерни өөрүшкү-биле катаптаар мен: бүзүрелдиг кижи. Мен база Замысловка бүзүрээр мен. Чүгле ол түпнел сөстер меңээ спортчу чедиишкиннерден бедик уткалыг кылдыр билдинер. Ол кижиниң бүдүжүнүң дугайында мнча бодум ол ийин.

А. ЕРМИЛОВ,
кинорежиссёр.
ПМА.

СОЛУН УЖУРАЖЫЛГАЛАР

Волейболга республика найысылалының школаларының башкыларының шилиндек командаларының спортчулары солун маргылдааны эрткен дыштаныр хүннерде организастап эрттирген. Оюнар Кызылда эң эки спорт залдыг школаларның бирээзи № 15 школаның спорт залынга болган. Аңаа дөрт херээжен, алды эр командалар киришкен.

Баштайгы ужуражылгада № 15 школаның башкылары-биле школа-интернаттың херээжен волейболистери ойнааннар. Спортчу демиселдиң түңнелинде № 15 школаның башкылары тиилээн. Республиканың Чырыдыышкын министерствозунуң командазы № 4 школаның башкыларын 2 : 0 санга уткан.

Эр улустан башкы институдунуң волейболистери Чырыдыышкын министерствозунуң, № 11 школаның командаларын уткаш, аштырыышкын чок чорууп турар.

А. АФАНАСЬЕВ.

№ 4 ортумак профессионал-техниктиг училищеге ада-иелер хуралы 1976 чылдың январьның 31-де хүндүскүнүң 12 шакта училищениң нииити залынга болурун училищениң администрациязы ада-иелерге чарлап дыңнадып тур.

Хуралга ада-иелерниң келири аябан.

Келир черниң адрези: Кызыл. Магистральная кудумчузу 1, телефон 21-09.

телевидение

ЯНВАРЬ 28-ТЕ

МОСКВАДАН

7.15—ССР Эвилелиниң Күрүнениң академиктиг танцы ансамбиниң концерти. Ансамбльдиң уран чүүл удуртукчузу ССРЭ-ниң улустуң артизи, Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады И. А. Моисеевтиң чогаадыкчы ажылының 50 чыл болганынга П. И. Чайковский аттыг концерт залындан өңнүг дамчыдылга.
9.10—«Онзагай даалга» уран-чечен фильм.
11.00—Медээлер.
11.10—«Бүгү чүвени билип алыксаар мен» Өңнүг киножурнал.
11.20—Киножурнал.
11.30—«Горнистер, кыйтыга харыылаңар!».
12.15—«Эртем — бөгүн».
12.45—Биче футболга делегей маргылдаазы. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан өңнүг дамчыдылга.
13.15—«Телефильмнер экраны». «Республиканың эртинелери».
14.30—«Музыка чагыглары».
15.20—«Копет-Дагның электериңлэ». Өңнүг.
15.30—«Ындыг бедик дагаар». Уран-чечен өңнүг фильм.
16.50—Киножурнал.
17.00—«Бөмбүрзектиң чалгыышкалары». Өңнүг.
17.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Сиперге ырлар». Музыкалыг фильм.
18.30—Телемедээлер.
18.40—«Илбилиг чурукчу». Мультфильм.
18.50—«Кижи болгаш хоойлу». Дамчыдылга.
19.20—«Телечараа-чечениниң» почтазы.
19.40—Телемедээлер.
19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.
20.15—«Объектив». Өңнүг.
21.10—«Ындыг бедик дагаар». Уран-чечен өңнүг фильм.
22.20—22.30—Чапсар.
22.30—Биче футболга делегей маргылдаазы. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан өңнүг дамчыдылга.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

ЯНВАРЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Фанфан-Тюльпан» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Беатрис Поттерниң тоолдары» 10.00, «Чаш чылдарының соонда чүс хемук» 11.50, 13.50, 15.50, «Амрапали» (2 сериялыг) 17.50, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өгбелерниң чажыды» 15.00, 18.40, «Ынакшылдың бүдүжү» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ы» операция болгаш Шуриктиң өске-даа ужураалдары» 15.00, 18.40, «Дедир эгиттинмес» 16.50, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000
Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63. редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75. пропаганда килдизиниң 31-75. харыысалгалыг секретарьның 23-54. партийжэ амыдырал килдизиниң 37-13. культура килдизиниң 23-54. кодээ ажыл-агыйы килдизиниң 21-47. үлетвур килдизиниң 22-64. чагаа килдизиниң 41-27. информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60. корректорларының 27-41. бухгалтериязының 50-22. солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.
Тираж 16495. ЧАГЫГ № 61.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00424

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 23 (10008) | 1976 чылдың январь 29, четверг | 1925 чылда үнелешкиттингеш | Өртээ 2 кап.

АКЫ-ДУҢМА ПАРТИЯЛАРНЫҢ ТК СЕКРЕТАРЬЛАРЫ-БИЛЕ Э. ГЕРЕКТИҢ УЖУРАШКАНЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек социалистиг чурттарның акы-дуңма партияларының Төп Комитеттериниң делегей болгаш идеология айтырыгларының талазы-биле секретарьлары-биле ужурашкан. Олар Варшавага болган чөвүлел хуралга киришкеннер.

Э. Герек VII съездиниң шиитпирлерин боттандырып чорудар талазы-биле ПКАП-тың ажылының кол угланышкынналарының дугайын оларга чугаалаан. Социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазының чаңгыс эвин улам быжыглаарынче болгаш делегейниң дүшкүүрүүг чоруун чавырыыдырарын улам ханылаашы, ону улам быжыглаарынга дем каттыштырылгазының чаңгыс аай шугумун чайгылыш чокка үргүлчүлээриниве ПКАП-тың чүүкүн турарын од демдеглээн.

Э. Герек-биле ужураашкыларга үезинде совет делегациязының баштыны, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев акы-дуңма партияларның ТК-ларының секретарьларының чөвүлел хуралының ажылының болган ооң хүлээп алган шиитпирлериниң дугайын чугаалаан.

Ол ышкаш акы-дуңма партияларның болгаш чурттарның чавырылышкынны улам турушпуг бөдүрары дээш демиселиниң, оларның идеологтуг ажылының болган бо талазы-биле кады ажылдажыганы быжыглаарының айтырыглары база-ла бесеанның темазы болган.

Ужураашкын найыралдыг, чүректиң ханызындан байдалга эрткен.

КОЛЛЕКТИВТИҢ КҮЖҮ

«Бистиң күш-ажылчы коллективтеривистиң — социалистиг нинтилелдиң кол өзектериниң ролюн бедидери социалистиг демократияның хөгжүлдезинде улуг черни ээлеп турар. Бо дээрге совет улустарның күш-ажылчы болгаш хөй-нинтичи идепкейин бедидери дээш демиселдиң чугула чери болур. Ажылчы чонналарның чаа, социалистиг мөзүшынары маңаа хевирлеттинип тургустунар, найыралчы болгаш бот-боттарынга эш хуузында дузалажырының харылзаалары база моон эгелээр. Кижи бүрүзүнүң коллектив мурнунга харыысалгазы болгаш ажылдакчы бүрүзү дээш коллективтиң харыысалгазы—бистиң амыдыралывыстың овур-хевиринең чарылбас кезии-даа ол» деп, партияның XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде айыткан. Съездиниң ол айтыышкыны боттандырар дээш партия организациялары кижизидикчи ажылдарны чорудуп турар.

Ажыл-агыйы хөй адырлыг «Көк-Тей» совхозта партия организациязы бо ажыллы бедик деннелге тургусканының ачызында ол коллектив тоску беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде чедиишкинниг күүсеткен. Совхоз 62 миллион 45 муң чуурганы күрүнеге садып, беш чыл планын 107,2 хуу күүсеткен. Эът, сүт, тараа бүдүрелиниң болгаш күрүнеге садарының планнарын дыка ажыр боттандырган. Бо чедиишкиннерни хамыктың мурнунда коммунистерни бүдүрүлгеге таарыштыр тургузуп, оларның авангардчы ролюн бедидип, участок бүрүзүнге партийжи салдарны күштелдиргенииң түннелинде чедип алган. Ында коммунистерниң 70 ажыг хуузу совхоз бүдүрүлгезиниң кол черлеринде хаара тутпунган. Парторганизацияның, бүдүрүлгениң хуралдарынга ажыл-агыйның адырларында байдалдың болгаш коммунистиг кижизидилге, өөредилге дугайында айтырыгларны чугаалажып, анаа хүлээп алган шиитпирлерни амыдыралга боттандырар дээш ажылды доктаамал организастап турар. Сагылга-чурум үрээшкинни, ажыл шагы үзер, арагалаар чорук узуткаттынган. Механизатор кадрлар ажылда шуут турумчаан. Специалистерниң бүдүрүлгеге ролюн, харыысалгазын дыка бедиткен.

«Тыва кобальт» комбинатта социалистиг чарышты, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни калбарткан. Ажыл-ишчилерни быжыг сагылга-чурумга кижизидеринге, оларның мергежилин бедиреринге коллективтиң, ооң кежигүннериниң, хөй-нинтичи организацияларының ролюн болгаш харыысалгазын ол дыка бедиткен.

«Тыва даг-дүгү» комбинатта, Каа-Хем хөмүрдаш разрезинде, Кызылдың харылзаа белдиринде, «Революцияның чалбыыжы», «Алдан-Маадыр» совхозтарда, «Саян» совхозтуң Сушь салбырында, Эрзиниң «Коммунизмче орук» колхозунда ажыл-ишчилерни кижизидеринге, оларның хөй-нинтичи, күш-ажылчы идепкейин бедиреринге эки түннелдерни чедип ап турар.

Ынчалза-даа чамдык коллективтерде партия организациялары болгаш удуртукчулар чүгле ажыл-агыйжы сорулгаларга чардыккаш, ажыл-ишчилерниң коммунистиг кижизидилгезинче шоолуг сагыш салбайн турар. Күш-ажылдың сагылга-чуруму элээн хөй тудуг болгаш транспорт коллективтеринде ам-даа кошкак. Чижээ, Кызылдың № 1 АТБ-зин ап көрээл. Бо коллективте бүдүрүлгениң колкол көргүзүглери күүсеттинип турар. Ол хиреде ында чамдык кижилер эрткен чылын дыка хөй ажыл шагы үскенинден 1396 кижи-хүнү оскундурган. Өске АТБ-лерге бодаарда бо коллективтен эң хөй кижи—66 кижи (оларның чартык кезии чолаачылар) эзириктер сергедир черге хонган болуп турар. Чадаананың, Шагаан-Арыгның, Кызылдың № 2 АТБ-лери, Кызылдың тудуг-монтаж эргелели чижектиг коллективтерде байдалдар база ооң дээредевес.

Кызылдың эът комбинадында, автосептелге заводунда, кожүп чоруур № 463 мехколоннада, тудуг кезектери комбинатта, «Шекпээр», «Россия». Ока аттыг совхозтарда күш-ажылдың болгаш хөй-нинтичиниң сагылга-чурумун үрээр фактылар бар. «Дөн-Терезин» совхозта кижилер-биле ажылдың кошкаан конференцияларга, хуралдарга каш чыл улаштыр шүгүмчүлеп келген. Ынчалза-даа ында байдал өскерилбээн. Ажыл-ишчилериниң коммунистиг кижизидилгезинге—коллектив улуг күш. Кижилер коллективке быжыг сагылга-чурумга, даандырган ажылы, хөй-нинтичиниң херээ дээш харыысалгалыг, бот-бодунга дузалажыр чаагай чанчылга кижизиттинер. Бодунуң хамааты хүлээлгезин эки билир, бедик медерелдиг, эки кижизиттинген кижилер эш-өөрүн деткип, бүгү коллективтиң бүдүрүлгечи чедиишкиннеринге бодунуң хууда үлүүн киирер.

Социалистиг чарыш ышкаш кижизидилгениң дээштиг аргаларын, политмассалыг ажылдың янзы-бүрү хевирлерин күш-ажылчы коллективтерге чоогаадыкчы ёзу-биле ажыглаашы, партия организацияларының СЭКП-ниң XXV съездизин телептиг үткуурунче, онгу беш чылдың планнарын күүседиринче массаны мобилизастаар дээш бүгү чүүлдерни кылыр хүлээлгелиг.

ТӨЛЕВИЛЕЛДИ ЧУГААЛАЖЫП ТУР БИС

ХАРЫЫСАЛГАНЫ БЕДИДЕР

1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланышкынналарының дугайында партия Төп Комитединиң төлевилелии «Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугжулары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары улуг сонуургал-биле таныжып, чугаалажып көрүп турар.

Капитал тудугнуң хөгжүдер талазы-биле улуг сорулгаларны боттандырары көрдүнген, эрткен беш чылга белеглеп онгу беш чылда капитал тудугнуң хемчээлии 24—26 хуу өстүрер деп төлевилеледе бижээн. Бо улуг сорулганы күүседири тудуг ажылдакчылары бистерден хамааражыр.

Планныг онаалдаларын болгаш бедиткен социалистиг хүлээлгелерин чыл санында ажыр күүседип турар мурнакчы тудуг бригадалары бистиң эргелелде эвээш эвес. Чижээлээрге, С. Борбак-оолга удуртқан бригада эрткен чылын 510 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планын 2 муң рубль ажыр күүсеткен. М. Шиповаленконуң бригадазы планыннан ажыр 32 муң рубльдиң тудуг ажылдарын боттандырган.

Бир эвес эргелелдиң бүгү тудуг бригадаларын тудуг материалдары-биле үевүктел ток хандырып келген болза, олар шуптуг беш чыл планын чедиишкиниг күүседип болур аргалыг турган. Ооң чижээ бистиң бригаданың беш чыл дургузунда ажыл-чорудулгазындан көрүп болур. Бригада 1971 чылдан эгелээш 1975 чылдың бирги чартынга чедир чүтле планныг онаалдавын эвес, а бедиткен социалистиг хүлээлгезиня чедиишкиниг боттандырып, республикада мурнакчы бригаларның тургаа бажыңнарынче 200 өреге көжүп киргеи. Бир эвес бистер доктаамал эки ажылдан турган болзувусса, кызылчылар ооңдаа хөй чурттагга бажыңнарын улар аргалыг турган.

Бистиң бригадавыс тургустунганын бээр хөй чылдар эрткен. Ынчангаш ооң кежигүннери шуптузу бедик болгаш хөй мергежилдиг тудугжулар апарган. Тудутнуң дериг-керекселдери-даа четчир, күш-ажылывыстың организастыы болгаш шынары-даа эки.

Ындыг болзажок бистен хамаарышпас чылдагаанналарның, чүүнүң-даа мурнунда тудуг материалдарының чедиишпээнинден беш чыл планын нинтизе-биле күүсетпээнивис—бистиң кинчуг хомудавчыг. Ынчангаш бо талазы-биле эргелелдиг план болгаш хандырылга киирдистеринге база тудуг материалдары бүдүрүп турар Кызылдың туйбу заводунга, «Тудуг кезектери» комбинатка негелде-хомудалывыс улуг.

Беш чылдың дөрт чартык чылдарының дургузунда эки ажылдан кеддивис деп үстүнде чугаалаан мен. Ол үеним дургузунда нинтизе-биле 12 муң 500 дөрбелчии метр чурттагга шөлүп, уруглар албан черлерлеп ажыглалга киирген бис. Бистиң бригаданың туткан бажыңнарынче 200 өреге көжүп киргеи. Бир эвес бистер доктаамал эки ажылдан турган болзувусса, кызылчылар ооңдаа хөй чурттагга бажыңнарын улар аргалыг турган.

1975 чылдың ийиги чартымнан эгелээш бо чылдың эгезинге чедир туйбу, битум, нинтикя орээлдериң ханалары дээш ооң-даа өске тудуг материалдары бяске четче келбээн. Тудуг ажылдарын калбартырынга ийиг чайгы үеде ыдыг янзылыг барык-даа чартык күжечиишкин-биле ажылдап келгенивистиң түңнелинде 1975 чылдың планы 87 хуу күүсеттингеи. Мурнуку чылдарда куралвырдап алганывыс план күүседезинииң немелде хуузары беш чылдың ийиги планын дуглап шыдавайн барган.

Онгу беш чылда улус ажылагыйын хөгжүдериниң кол угланышкынналарының дугайында партия ТК-ның төлевилелиниде база 1976 чылда Бүгүзвилелдиң социалистиг чарышының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болган ВЛКСМ ТК-ның доктаалында бүдүрүлгениң кайы-даа участогунга ажылды дең-дескиге өөдүдарыне оиза кичээнгейни салгаа. Ону боттандырар төлээде, боттарының аразында хөрүлзаалыг адырлар ажылын «кижидери база харыысалгазын бедидери чугула деп санаар мен.

С. САНДАН,
Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу.

Ам-даа ажылдаар бис

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң шээр болган бода мал фермаларының малчыннарынга партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелии тыныштырган. Ону чугаалашкан хуралдарга хойжулаар чаа хүлээлгелерни ап турар.

Колхозтуң хоочун хойжузу Кок Серенот мынча дээн:

— СЭКП Төп Комитеди совет кижи бүрүзүнүң эки ажылдазырыны, чаагай чурттазырынга таазырымчалыг бүгү чүүлдерни тургузуп бербишаан, онгу беш чылда улуг планнарны, тодаргай сорулгаларны салып турар-дыр. Ону амыдыралга боттаанмарынга идепкейлиг киржиир — бистиң хүлээлгевис болур. Ынчангаш бар аргаларны ажыглап тургаш хөй хураганы, элбек дүктү алыр дээш ажылдаар ужурлуг бис. Мен мурнундагы хүлээлгемни эде көрүп, төрүүр 100 хойга онаашты 105 хураганны хамгалап алырыл хүлээнип тур мен.

Ооң ол саналын деткип, хойжулар, Донгак Доржу, Хертек Баадан, Алексей Саая база-ла бедиткен хүлээлгелерни алганнар.

Ам колхозтуң хою төрүү эгелээш. Хойжуларга дузаажыры-биле 60 ажыг сакманщик кыштагларда чеде бергилээн.

С. КАРА-САЛ.

* * *

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланышкынналарының дугайында партия Төп Комитединиң төлевилелии улус ажыл-хемчээлиниң бирээзи — Саянның алюминий заводунуң тудуу эгелээн болгаш партияның бо беш чылда төлевилээни улус ажыл-херектери амыдырала боттанып эгелээн.

Чаа завод тудуунуң эгелээнинге тураскаатқан митинг чурттуң эң аныяк хоорайы — Саяногорскиге болган.

Чаа заводтуң директору В. В. Стриго, туттуунуп турар Саян-Шушенск ГЭС-тиң директору Ю. И. Потёмкин, СЭКП Хакас обкомунуң бирги секретары А. И. Крылов олар саяногоржуларга байыр чедирип, чедиишкиннерин күүсеп.

37 дугаарлыг тудуг эргелелдиде А. Разинскиге удуртқан бызаңчы-бетоншиктер бригадазы болган 20 дугаарлыг механизация эргелелиниде А. Колесовтуң экскаваторщиктер экипажының кежигүннери баштайгы кубометр бетонну салганнар. Онгу беш чылдың шалыпчы тудуу— Саянның алюминий заводунуң тудуу ынчаар эгелээн.

ЧУРУКТА: баштайгы бетон плитаны салып турарлы.

П. ДЕМЕНТЬЕВТИҢ фотозуу.

Онгу беш чылдың шалыпчы тудуунда

БАШТАЙГЫ БЕТОН САЛДЫНГАН

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланышкынналарының дугайында партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелиниде: «Саянның алюминий заводунуң электролизиниң баштайгы корпустарын ажылдадып эгелээрин хандырар» деп айыткан.

Январь 19. Онгу беш чылдың шалыпчы тудуунуң эң аныяк хоорайы — Саяногорскиниң баштайгы аймын Саянның девискээр-бүдүрүлге комплекизининң кол тудуларының бирээзи — Саянның алюминий заводунуң тудуу эгелээн болгаш партияның бо беш чылда төлевилээни улус ажыл-херектери амыдырала боттанып эгелээн.

Чаа завод тудуунуң эгелээнинге турасказаткан митинг

Чидириг чок

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунда 1378 хой төрээн. Ооң 1581 хураганны камгалап алган. Хой ооллашкыныының үезинде кадарчыларга неделя санында барып, оларга дузалажыр лекция номчуп бээр кижилерни колхоз баштаар чери түс-түс коданчарда быжыглаан. Ындыг үнүүшкүнер каш-даа болган. Автолавка доктаамал чоруп, чүтүлге хереглелдиң барааннарын хойжулар ооң салып ап турар.

О. АРАКЧАА.

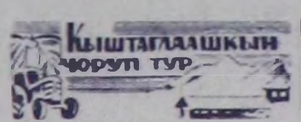

«Тээлиг» совхозтуң хоюнуң 1230-ни ооллаткан. Ооң 1234 хураганны ап, хойжулар оларны онча-менди доруктуруп турар. Совхозтуң Найыралы салбырының хойжулары Хертек Сандыжаптың коданында 115, а Саая Очур-оолдуунда 117 хой ооллаан. Малдың чаш төлү чидириг чок камгалап алдыныш турар.

Б. БАГАЙ-ООЛ.

СЭКП ТК-га чөвүлел хурал

Январь 27-де СЭКП ТК-га төп солунналарның болгаш журналдарның кол редакторларының, Төп телевиденениң, радионуң, информация агентилелдерниң, ССРЭ-ниң Күркиновуунун удуртукчуларының чөвүлел хуралы болган. Бүгү-эвилелдиг социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болган ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга холбаштыр бүдүрүлгенің ажыктыг чоруун база ажылдың шынарын бедидерге дээш, улус ажыл-агый планын чедиишкиниг күүседири дээш социалистиг чарышты чурттиптинге улам калбартырынга холбаштыр массалыг информация чүүлдериниң сорулгаларының дугайын айыа чугаалашкан.

Чөвүлел хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко чүве чугаалаан.

Бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун болгаш кылып үндүрүп турар продукциялың шынарын улам бедидер, ооң бот-үнезин чигедир, планныг даалгалзырны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседири дээш демиселдя организастаар талазы-биле бүдүрүлгедериниң мурнакчы дүржүлгезиниң түңнел, нептередиринге солуп-сеткүүдүл, телевиденениң болгаш радионуң ажылыя идепкейжидерине чөвүлел хурал оиза киржиргей салгаа.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Ф. Д. Кулаков, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Д. Ф. Устинов, СЭКП ТК-ның секретарьлары В. М. Долгих, И. В. Капитомов, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельников, а ол ышкаш СЭКП ТК-ның кижидистер эргелекчилери чөвүлел хуралга киришкеннер.

(СЭТА).

КАА-ХЕМНИҢ МАЛЧЫННАРЫ ТИИЛЭЭН

1975 чылда продукция бүдүрерии көвүдеириии дээш республиканың малчыннарының социалистиг чарыжының түңнелии СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүзелии, облпрофчөвүлел болган ВЛКСМ обкому чугаалажып көргеш, ол ажырны хөгжүдеринге тодаргай чедиишкинер чедип алдыганың демдеглээн. Дүктү бүдүрериниң болган сагарының планы ол-ла дараалашкаа-биле 144,1 болган 126,7 хуу, сүт сагарының планын 101,1 хуу, мыйыстыг бода малдың баш санын өстүрериниң планын 102,4 хуу күүсеткен Каа-Хем районнуң; дүк сагарының чыл планын 106,5 хуу, сүтту бүдүрериниң болгаш сагарының планын ол-ла дараалашкаа-биле 102,2 болгаш 112,9 хуу база хойнуң болгаш өшкүнүң баш санын өстүрериниң планын 105,5 хуу күүсеткен Тес-Хем районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының ажылынчилери дээре түңнелдерии чедип алган. Тожу районнуң малчыннары дүк сагарының талазы-биле опаалдаиы 101,7 хуу болгаш сүт белеткээриниң планын 124,5 хуу күүсеткен.

Сүттү бүдүрериниң болгаш сагарының, а ол ышкаш дүк белеткээриниң база үкселиг мыйыстыг бода малдыр өстүрериниң чыл планнарын Тес-Хемниң «Чодураа» болгаш Эрзиниң Ленин аттыг колхозтары, мал бажын өстүрериниң болгаш дүк белеткээриниң опаалдаларын — Монгүн-Тайга районнуң «Моген-Бүрен» болгаш «Маачын» колхозтары, сүттү бүдүрериниң болгаш сагарының, а ол ышкаш мыйыстыг бода малды өстүрериниң опаалдаларын —«Кызыл тараачын» совхоз болгаш Чөөн-Хемчиктиң «Искра» колхозу ажыр күүсеткен.

Ооң-биле кады малчыннар ортузунга социалистиг чарышты организастаар талазы-биле ажылдың четпес болганынын уржүндүн колхозтар болгаш совхозтар социалистиг чарыштың бүгү көргүзүглер талазы-биле негелделерии күүсеттээнии, республика нинтизи-биле мал бажын өстүрер, сүт болгаш эт бүдүрүп, сагар планнарны күүсеттээнии, мурнундагы чылда турганы-биле дең-өөрге сүт сагалдазы, дүк кырган.

Хоочун хойжуның коданында хойлары кидин олдай бергеи. 227 төрүүр хоюның 115-ии төрээн. Чаш хураганнар шупту менди. А ооң чаржып турар хойжузу Иргит Доржу 100 хойдан 95 хураганны, бир баштан 2 кг дүктү алыр деп немелде хүлээлгеи алган. Ам ол коданда 57 хой төрээн болгаш 57 хураган менди дорүүп турар. Малчыннарда кыпкы үеле мал чеминиң курдавыры четчир. Сакманщиктер-биле бүгүү хандыртынган.

— Бүгү-эвилелдиг социалистиг чарыжы «экономиканы база улустуң чаагай амыдыралын улам ыңай өстүрер дээш бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер!» деп кыйгырыг-биле чоруп турар чүве болганда, чаш хураган бүрүүп чидириг чок, кең-кадык дорүктуруп, мал чеминиң курдавыры: үзүктел чок магадылап, олар-белчиирлерии чеп ажыглап тургаш, малдың докгаамал дедгеллиг болуруи хандырып, хойларның уксажыдылгазын эдиидер дээш ажылдаар бис—деп, бригадир Владимир Кенгу чугаалап турар.

Б. БАРБА.

ЭДЕР-КУЙДА ЧАРЫШ

«1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын чедиишкиниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң докгаалын «Тээлиг» совхозтуң Найыралы салбырында Эдер-Куй бригадазының малчыннары улуг үүлдүгүзүнүүшкүн-биле хүлээп ап, Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржирин шиитпирлээш, 1976 чылда алган социалистиг хүлээлгелерин эде коргеннер.

Хоочун хойжу коммунист Содунам Иргит 100 хойдан 93 хураган, бир баштан 2,1 кг дүк алыр деп мурнунда алган хүлээлгезин эде көрүп, бар аргаларыы саиаап 100 хойдан 95 хураганны, бир баштан 2,3 кг дүктү алыр, малды кыштан хүр ажырып, чайгы семиртилгезинче оиза кичээнгейин утландырарының талазы-биле немелде хүлээлгелерии алгаш, социалистиг чарышка коммунист Иргит Доржуну хыйгырган.

Хоочун хойжуның коданында хойлары кидин олдай бергеи. 227 төрүүр хоюның 115-ии төрээн. Чаш хураганнар шупту менди. А ооң чаржып турар хойжузу Иргит Доржу 100 хойдан 95 хураганны, бир баштан 2 кг дүктү алыр деп немелде хүлээлгеи алган. Ам ол коданда 57 хой төрээн болгаш 57 хураган менди дорүүп турар. Малчыннарда кыпкы үеле мал чеминиң курдавыры четчир. Сакманщиктер-биле бүгүү хандыртынган.

— Бүгү-эвилелдиг социалистиг чарыжы «экономиканы база улустуң чаагай амыдыралын улам ыңай өстүрер дээш бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер!» деп кыйгырыг-биле чоруп турар чүве болганда, чаш хураган бүрүүп чидириг чок, кең-кадык дорүктуруп, мал чеминиң курдавыры: үзүктел чок магадылап, олар-белчиирлерии чеп ажыглап тургаш, малдың докгаамал дедгеллиг болуруи хандырып, хойларның уксажыдылгазын эдиидер дээш ажылдаар бис—деп, бригадир Владимир Кенгу чугаалап турар.

Б. БАРБА.

КОЛЛЕКТИВТИҢ КИЖИЗИДИКЧИ РОЛЮ

СЭКП-ниң XXV съездизинге тодентиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш автотранспортчуларда улам калбарган. Автотранспорт коллективтери чаа социалистиг хүлээлгелерни ап, партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып, күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг кадыр-дүүшкүн-биле ажылдап турар.

Онгу беш чылды ажылдың шынарының болгаш ажыктыының беш чылы болур дээрзин төлевилелде айыткан. Ону амыдыралга боттандырарда коллектив бүрүзүнге хамыктың мурнунда кижизидилге ажылын күштелдирериниң, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының чугулазын автотранспорт коллективтери эки билип, бо айтырыгны кичээнгейниң төвүнде тургускан.

Коллектив кежигүннерин коммунистиг мөзү-шынарга, быжыг сагылга-чурумга кижизидиишкин, ажыл-агый политиктиг сорулгаларны чедимишкинниг шиитпирлээр аргалар автотранспорт коллективтеринде бар. Тываның автотранспорт бүдүрүлгелериниң бүгү коллективтеринде политиктиг-кижизидилгелиг ажылды комплекстиг план ёзугаар чорудуп келген. Ол вазырга үндезилээш колонналар болгаш цехтер начальниктериниң илеткелдерин партия, профэвилел организацияларының хуралдарынга, бүдүрүлгелерниң ниити хуралдарынга дыңнап турар. Кижизидилге ажылы, кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруунуң дугайы, чолаачыларның болгаш сентелге ажылчыннарының ажылында бригада аргазын сайзыраңгайжыдары, кижизидилге ажылынга бригадирлерниң ролюн бедидери энжектиг айтырыглары айтырылган, кандыг-даа айтырыгны ниитипир-дээрде күш-ажылдың сагылга-чурумунуң байдалы-биле холбаштырып турар.

Чижээ, Минусинскиниң күр-автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи кижизидилге ажылының чамдык дуржулгазын чедип алган. Ында бо ажылды бригадирлерден, хөй-ниити организацияларындан эгелээш удуртукчуларга чедир бир демниг чорудуп келген. Ылаңгыя профэвилел комитединиң, профилактика болгаш аныяк специалистер чөвүлелдериниң, хөй-ниитиниң кадрлар кидизиниң, арга-аскынга болгаш алкоголизмге удур демисел чорудар комиссияның ролю улгаткан. Бо коллективте массалыг мергежилдиң кадрларының ажылдан үнер-кирер чоруунуң чылдагаанын доктаамал өөренип көөрүн чурумчуткан. Бо чорук ниитиңнеринге бериип, чолаачыларны, сентелге ажылчыннарын бүдүрүлгеге туруумчударының демнегидериниң ой-тааныда чорудуп турар. Чылдың кайы айында болгаш уезинде чеже кижи ажылдан үнүп чоруй баарын беш улур толардан, массалыг мергежилдиг кадрларын четчелээриниң хемчеглерин алыр арга тургузунган.

Ажыл-агыйлар удуртукчуларының, профэвилел активиниң доктаамал кичээнгейинде турар бир чугула айтырыг болза аныяк кадрларны өөредири, кижизидери болгаш ажыл-ишке туруумчудары болур. Ынчангаш аныяктарны дагдынар талазы-биле ажыл амгы үеде автотранспорт коллективтеринде бир чугула айтырыг болу берген. Бүдүрүлгеге чери аныяк кижиниң ийиги бажыңы болуп, оон күш-ажылга, шиин алган мергежилинге чуткулуп хайныктырар ёзулуг ажылдың болурунга дузалаары бүдүүлг ажыл болур. Аныяктар дагдынычыы болуру харыысалгалыг болгаш чиик эвес хүлээлге.

Тываның автотранспорт эргелелиниң бүдүрүлгелеринде 150 ажыг дагдыныкчы ажылдап турар. Оларның аразында инженер-техниктиг ажылдакчылар, чолаачылар, сентелге ажылчыннары, кондукторлар-даа бар. Ол дээрге күш-ажылдың хоочуннары, боттарының херээниң ёзулуг мастерлери апарган мурнакчылар-дыр.

Чижээ, Кызылдың № 1 АТБ-зиниң чолаачызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Юрий Николаевич Зюзиниң холун дамчыштыр он-он аныяк чолаачылар күш-ажылчы оруунче кирген. Чүгле эрткен чылын безин ол дөрт аныяк оолду амыдыралдың оруунче киирген. Амгы үеде олар Совет Армияның хүрээлениинде албан эрттирип турар. Оон халажып келгеш олар боттарының төрээн бүдүрүлгезинге кээп ажылдаарлар.

Ол ышкаш № 2 АТБ-де улуг механик В. Г. Антаковту аныяктар хүндүлээр, оон хөйну өөренип, билип ап турар. Хоочун механиктиң кижизидери «берге» дээр Валерий Моңгуш-ту дагдыныл алгаш, ол элээди оолду ёзулуг ажылчын кылдыр кижизидер дээш биче эвес күжениишкинин үндүрген. Ам Валерий база Совет Армияның хүрээлениинде албан эрттирип турар. Бо чылын бодунуң коллективинге ээп келир дугайын-да чагаалары бижип турар.

Чарышка доктаамал киржилге, улам эки ажылдаар, мурнакчыларга деңнежир дээш чүткүл ажылчыннарны мелереилдиг, бедик мергежилдиг чорукка кижизидерниге улуг салдарлыг. Ынчангаш автотранспорт бүдүрүлгелери хөй-ниити организациялары-биле кады социалистиг чарышты улам ыңай хөгжүдериниң айтырыгларын доктаамал кичээнгейге алган. Амгы үеде бистиң бүдүрүлгелеривисте социалистиг чарыштың бүгү хевирлеринде 2301 кижи азы ажылдакчыларының 62 хуузу киржип турар. 900 ажыг кижи коммунистиг күш-ажылдың талыпчылары, 50 ажыг бригадага коммунистиг күш-ажылдың коллективтериниң бедик адын тывыскан.

Тоску беш чылдың планын Кызылда контейнерлер-биле чүък сөөртүр контора октябрь 25-те, Хову-Аксының АТБ-зи болгаш Кызылдың № 2 АТБ-зи ноябрь 1-де, автосентелге заводу, Кызылдың № 1 АТБ-зи декабрьның бирги чартыында күүседип, чарыштың мурнуку одуруунда кирген. Хөй-хөй ажылчыннар, чолаачылар, сентекчилер боттарының хуузунда беш чыл шааннарын хуусаа бетинде күүсеткен.

Бо хүннерде СЭКП-ниң XXV съездизинге тодентиг ужуражыр, онгу беш чылдың планының онаалдаларын күүседиринге салымыккычыя киирер дээш автотранспорт коллективтери боттарының бар аргаларын дилеп тып, ону ажыглаарга кирипиие бүгү күштү мооцнээн. Кижизидилге ажылын күштелдирип база күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды экижиткениниң түңнелинде эргелелде ниитизи-биле кадрларның ажылдан үнер-кирери элээн кызырылган.

Ынчалза-даа бисте чедир кылдынмаан чүүлдер ам-даа бар. Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, ажыл шагы үрер, арага-дарыже суңдугар кижилер эвээш эвес. Бо бүгүден чорукту түңнелин үндүрүп, кижизидилге ажылын күштелдирер, ылаңгыя бо ажылга бригадирлерниң, хөй-ниити организацияларының ролюн улам күштелдирер ужурлуг бис.

В. САТАЕВ,
Тываның транспорт эргелелиниң начальниги.

«Аар машина тудуунда кадыы соксаал чокка кудуп, шуткуурунуң күчүзү херекселдерин тургузарын хандырар...»

(СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелинден)

ЭРТЕМ—БҮДҮРҮЛГЕГЕ

СВЕРДЛОВСК ОБЛАСТЬ. Эриг демирни соксаал чокка кудуп, шуткуурунуң талазы-биле хөй хевирлиг машиналарның төлевилел ажылдарын Уралмашзаводтуң конструкторлары эгелээн. Аңаа үш янзы машина болгаш дузалал дериг-херекселдер кирер. Ол машиналар 50 тонна ажыг деңзилиг шутканн демирни белеткеп кылыр. Төлевилел ажылын СЭКП-ниң XXV съездизинге чедир дооскар деп турар. Ол машиналарны бүдүн-чартык чыл болгаш. «Азовсталь» заводка ажыглап эгелээр.

ЧУРУКТА: заводтуң конструктор бюрозунда. Мурнунда солагай талазындан оң талазынче — конструктор-инженерлер Е. Ю. Гельфенбейм, А. Г. Ксенофонтов, А. П. Коломейцев, Н. И. Ашихмина.

А. ГРАХОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроиказы).

Байырлал хүннеринде азы кулинарлыг делгелгелер үезинде амданныг торттарның янзы-бүрү хевирлерин салып алыкчыларга столоваялар болгаш рестораннар трезиниң коллективи белеткеп сөңнеп бээр. Ол чаагай чемнерни Антонина Сергеевна Поповаңың урам холдары кылып турар. Оон кылган торттары кызылчыларның столун ам 20 чыл ажыг каастап турары ол. Кызымак ажыл-иши дээш Антонина Сергеевнага коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп хүндүлүг атты тывыскан. Ол—Кызыл хоорай Советиниң депутады. Хөй-ниитиниң херээ дээш олут чок бодуун ишчи Антонина Сергеевна эш-өөрүнүң бүзүрелин төлептиг шынзыдып шыдаар. Ам бо хүннерде Антонина Сергеевна куженниишкиниң ажылдап, Москвага мастер-кулинар болурунуң шылгалдазын тударынга белеткенип турар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

БҮДҮРҮЛГЕВИС САЙЗЫРААН

Типографияга ажылдап киргенимден бээр ам 20 чыл чедип тур мен. Баштай-ла парлаар цехке парлакчылай бердим. Чылдар эрткен тудум-на ажылымга чаңгыгып, мергежилим өзүп турду. Хүнден хүнче шапкын хөгжүп орар Совет Тываның улус ажыл-агыйының негелделеринге, чонунуң амыдыралынга дүүштүр типографиявыстың технологиязы сайзырап, бүдүрген продукциязының хемчээли, шынары база өзүп турган. Ону парлаар цехтиң чижээнден көрүп болур. Бежен чылдарда бүдүрүкчүзү шоолуг эвес, бөдүүн машиналарга парлап турган. Ынчан 10—12 муң тираажтыг солуннарны парлаар дээш 3 ээлечелиг ажылдап, чамдык ажылдарын холу-биле кылып турдувус.

Оон соонда сайзыраңгай, дүрген парлаар машиналарны бистиң цехте тургускан. Ол машиналарның бүдүрүкчүлүү аажок улуг. Солуннарның тиражы мурнунда чылдарга көөрде 2—2,5 катап өскен болза-даа, ам 2 ээлечелеп парлап четтигип турар бис.

Дүрген парлаар, «угаанныг» машиналарга ажылдаарда мергежилдиг парлакчылар херек-ле болгай. Бисте бедик мергежилдиг, хөй чылдарда доктаамал ажылдап келген хоочуннарывыс хөй. Чижээлээрге: бригадир Василий Шаповаловтуң дижик. Ол—ажылга кызымак, эш-өөрүнге ээлдек болганындан оон бригадазы ажыл-ишке чаңгыс кижи дег демниг, мурнакчыларның одуруунда турар. Ол ышкаш Муза Маланина, Ирина Пономарева, Мильья Моңгуш олар ажылынга харыысалгалыг, быжыг чурум-сагылгалыг, бүдүрүлгеге келген аныяктарны өөредир, кижизидерлеринге идепкейлиглер.

Эрткен беш чылда планның онаалдазын чедимишкиниг күүсеттивис. Онгу беш чыл — шынарның беш чылы болгай. Бистер моон соңгаар-даа ажылдың шынарын экижидеринче улуг кичээнгейни салып, шудургу ажылдаар бис.

Ю. КОРШУНОВ,
типографияда парлаар цехтиң начальниги.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чонга тайылбырлаар талазы-биле лекциялар, беседалар болгаш илеткелдерниң

ЧИЖЕК ТЕМАЗЫ

1. СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч) Пленуму партияның ээчегиг сорулгаларының дугайында.
2. 1971—1975 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң кол түңнелдери.
3. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айыткан тоску беш чылдың социал-экономиктиг программазының күүселдези — чаа, улуг-улуг ажыл-агыйжы сорулгаларны шиитпирлээриниң кол үндезини.
4. Онгу беш чыл — коммунистиг тургузуушкунунуң чугула үе-чадазы.
5. Онгу беш чылдың баштайгы чылы— 1976 чылда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының кол сорулгалары.
6. Чоннуң материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидер талазы-биле Коммунистиг партияның угланыышкынын хажык чок боттандырары—онгу беш чылда чурттуң экономиктиг хөгжүлдезиниң кол сорулгазы.
7. Онгу беш чыл — чоннуң чаагай чоруун улам ыңай бедидериниң, шынарның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылы.
8. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрери — ниитилел бүдүрүлгезин улам ыңай хөгжүдериниң болгаш совет чоннуң чаагай чоруун бедидериниң чугула негелдези.
9. Улус ажыл-агыйынга камналга чурумун күштелдирери—ажыл-агыйжы политиктиг чугула сорулга.
10. Эртем-техниктиг депшилгениң темпизин дүргедедири — онгу беш чылдың кол сорулгаларының бирээзи.
11. Улус ажыл-агыйының башкарылгазын сайзыраңгайжыдары — экономиканың ажыктыын бедидериниң чугула шимчедикчи күжү.
12. Улус ажыл-агыйының бүгү звеноларынга ажылдың шынарын бедидери — онгу беш чылда экономиктиг хөгжүлдениң эң чугула айтырыы.
13. Социалистиг чарыш —экономиктиг тургузуушкунунуң дээштиг методу, массаның социал идепкейин хөгжүдериниң аргазы.
14. Бедик чурум, организастыг чорук, инициативалыы — улус ажыл-агыйының пландарын күүседириниң чугула негелделери.
15. Онгу беш чылда үлетпүр хөгжүлдезиниң кол сорулгалары болгаш угланыышкыннары.
16. Аар индустрияның бурунгаар хөгжүлдези — чурттуң экономиктиг күчүзүн быжыглаарының болгаш чоннуң амыдыралының деңнелин бедидериниң үндезини.
17. Чоннуң херглел бараан нарын ковудедир бүдүрүп, оларның шынарын экижидери—экономиктиг тургузуушкунунуң харыысалгалыг участогу.
18. Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай өстүрери болгаш чер, мал ажылының ажыктыын бүгү талалыг бедидери — кодээ ажыл-агыйның кол сорулгазы.
19. Чурттуң тараа бүдүрүлгези — партияның болгаш чоннуң ажылының кол участогу.
20. Онгу беш чылда транспорт болгаш харылзаа хөгжүлдезиниң кол сорулгалары.
21. Капитал тудугну экижидери — улус ажыл-агыйын чедиишкиниг хөгжүдериниң негелдези.
22. Онгу беш чылда социал хөгжүлдениң болгаш чоннуң амыдырал деңнелин бедидериниң программазы.
23. Чуртта бүдүрүкчү күштерни таарыштыр хуваарын сайзырадыры— ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидериниң чугула негелдези.
24. Долганыр турар бойдусту камгалаары, бойдус курлавырларын чеп ажыглаары — улус ажыл-агыйының чугула айтырыы.
25. Даштыкы чурттар-биле экономиктиг харылзааларының хөгжүлдезиниң сорулгалары болгаш перспективалары.
26. Социалистиг экономиктиг интеграцияны хажык чок хөгжүдери болгаш ханыладыры—ЭДЧ кежигүнү чурттарның экономиктиг күчүзүн бедидериниң быжыг дөзү.
27. Социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунга СЭКП-ниң удуртулгазының делегейге ужур дузазы.
28. Совет Эвилелиниң ленинчи даштыкы политиказы —тайбының болгаш социал хөгжүлдениң политиказы.
29. СЭКП — совет ниитилелдиң удуртукчу болгаш организакчы күжү, совет улустуң политиктиг башпынчызы.
30. СЭКП-ниң XXV съездизин чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткууру —совет кижи бүрүзүнүң патриоттуг хүлээлгези.

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ДЕЛЕГАДЫ

МАГАДАН ОБЛАСТЬ. Сергей Чейвытегин Чукот национал округтуң Беринг районунуң «Наырал» совхозунда ивижилер бригадазын баштап турар. Оон бригадазында алды кижи бар. Олар үш муң ажыг ивини кадарып, камгалап турар. Иви малдың баш санын камгалаары болгаш аңнайларны онча-менди алыры дээш ол округтуң ивижилериниң чарыжын оон коллективи чаңгыс эвес удаа баштап келген.

1975 чылдың төнчүзүнде бригада иви малдың баш санын 99,4 хуу камгалап албышаан, аңнайларны пландан барык 12 хуу ажыг камгалаан. Ол дээрге ажылды мергежилдиг организастаанының, ветеринарлыг хемчеглерни чогуур үезинде шынарлыг алганының, кадат шөлдерни таарымчалыг шилээниниң түңнели-дир.

Хоочун ивижи Сергей Чейвытегинниң ажыл-ишин Төрээн чурт бедик-биле үнелээш, ону Ленин болгаш «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнер-биле шаңнаан. Ону партияның область конференциязынга СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегадынга чаңгыс үн-биле соңгаан.

ЧУРУКТА: СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады Сергей Чейвытегин.

С. БЕЛЯВЫЙНЫҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроиказы).

Чагаа парлаттынмаза-даа

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АП ТУРАР

Армияга ужар чүүлге болгаш флотка дузалаар эки тура ниитилел—ДОСААФ-тың Барыын-Хемчик райкомунуң сула ажылдап турарының болгаш ында камгалал-массалыг ажылдың, шериг-патриоттуг кижизидилгениң кудум тургусугунга дугайында шүүмүүрдээлдир материал бисте келген. Ында айыткан факт-барымдааларны хынап, чогуур хемчег алырын-биле үн чагааны ДОСААФ-тың Тыва областы комитединче чоруткан.

1975 чылдың августан эгелээш, кашан ДОСААФ райкомунуң даргазы А. П. Пшеничныйны албан хүлээлгезинден халаандан бээр оон орнунга чаа удуртукчуну ол үеде томуйлаашын чагааңда айыткан шын чок. ДОСААФ-тың Тыва областы комитединиң даргазы эш И. А. Грива редакцияже бижээн: — Ол ышкаш Барыын-Хемчик районунда камгалал ниитилелиниң организацияларының быжыг системазы чогу база шын. Ынчалза-даа совлгу үеде ниитилелдиң эге организацияларының ажылын экижидер хемчеглерни алган болгаш бо талазы-биле элээн эвес санныг активке даяып турар.

Районда автошкола, спорт клубу бар. ДОСААФ обкомунуң ажылдакчылары аңаа үргүлчү барып, практиктиг дузаны көргүзүп турар. Спорттуң шериг-техниктиг хевирлериниң талазы-биле чаңгыс маргылдааларны эрттирип турар болгаш камгалал-массалыг ажыл темазынга лекция, беседаларны кылып турар апарган.

Ажылчы чоннарның, эң ылангыя аныяктарның оргузунга шериг-патриоттуг кижизидилге ажылын Барыын-Хемчик районга чаа күштелдирип, хандыртыр талазы-биле ДОСААФ обкому чамдык хемчеглерни ап турар.

КУРЛАВЫРЛАРНЫ ДОЛУ АЖЫГЛААР

Республиканың күрүне садыының ажылдакчылары партия-ажыл-агый активиниң хуралынга чыылгаш, 1975 чылдың түңнелдерин үндүрүп, онгу беш чылдың бирги чылында сорулгаларын чугаалашкан. 1975 чылда социалистиг хүлээлгелерни алган. Тываның күрүне садыының ажылының 1975 чылда түңнелдериниң болгаш 1976 чылда сорулгаларының дугайында илеткелди Тыва АССР-ниң садыг министри Х. А. Салчак кылган.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга Тыва АССР-ниң күрүне садыының ажылдакчылары боттарының чогуур үлүүн киирген дээрзин министр болгаш санал берген эштер демдеглээннер. Бараан саарылгазының беш чыл планын күрүне болгаш кооператив садыы хуусаазын он хонук эрте күүсеткеш, пландан ажыр 6 миллион рубльдиң бараанын саткан. Бо аразында үүрмектеп садар бараан саарылгазы күрүне садыынга 30,4 хуу өскен.

Чамдык бергелер турза-даа, республиканың күрүне садыы 1975 чылдың бараан саарылгазының планын 100,7 хуу күүседип, пландан ажыр 661 муң рубльдиң бараанын чонга саткан, оруга планын күүсеткен. Кол-кол садыг организациялары—Кызыл садыы, «Тыва дагдугу» комбинатта ажылчын хандырылга кылдыан. Садыг министерствозунуң садыг конторазы, столоваялар болгаш рестораннар трестизи болгаш өскелер-даа планныг даалгаларын чедиишкиннниг күүсеткен.

Садыгның материал-техниктиг баазазын быжыглаар талазы-биле элээн хемчеглерни боттандырды. 4 магазинни ажыглаалга киирген. 4 магазинни эде дерээн, [illegible] магазиннерниң бараан саарылгазында үлес-дензизи 55 хуу четкен. 300 муң рубль түңнүг дериглелерни ажыглаалга киирген. Тоску беш чылда АТБ-ны, сентелге тудуг участогуң, Абаканда садыг баазазын, дузалаар ажыл-агый верни, төлевилел-смет бюрозун тургускан. Аңгылай тургускан үлетпүр-садыг, аъш-чем садыы, Кызыл районда, Хову-Аксында холушкак садыг киилистерни ажылдап эгелээн.

Үстүнде хемчеглер күрүне садыының ажылдакчылары социалистиг хүлээлгелерин күүседип, садыглаашкынның культуразын бедидер аргазы берген. Мааңа чугула рольду күрүне садыының 3 муң ажыг ажылдакчыларын хаара туткан социалистиг чарыш, партия, профэвилел, комсомол организацияларының, администрацияның организастаачы, политиктиг кижизидилге ажылы ойнаан. Чарыштың түңнелдерин коллективтерниң болгаш бүдүрүлгениң хөй ажылдыг мурнакчыларының үлегер-чижээ, хуурмуузазы чугула черни ээлеп турар.

Садыг министерствозунуң системазында организацияларның ажылында эки чүүлдер-биле черлештир четпестер болгаш ажыглаттынмаан курлавырлар, аргалар ам-даа хөй дээрзин илеткелчи болгаш санал бергеннер чугаалап, четпестерни чайларыры, курлавырларны четче ажыглаары [illegible]

Баазаларда бар бараанныр бежин садыг [illegible] узуктелир, шынары багай бараашар садар чоруктар бар. Ниитиниң чемненилге черлеринде продукцияларның ассортиментизи чаңгыс аай, шынары куду. Кызылдың дугаары 12, 13, 15, 18, 22, 34, 40 болгаш чамдык өске-даа магазиннерге туруза чогуур бараанарның он шаазы чок болганы хыналдалардан илерээн. Коммерция ажылы Кызыл садыгга кошкак, чагыглар кылырда улуг чазыгларны болдуруп турар. Ортээн чиигеткен бараанарны сайгарар хемчег алдыймайн турар. Кызыл садыгның магазиннеринге чамдык бараанарны садары кызырылган. Бараанарның ылаңгыя аъш-чем бараанарының шынарын хынаазы кошкаан.

Совет садыгның чурумун сагып турары багай. 1975 чылда чоруткан 102 хыналдаларның 30-ында садыг чурумун хажытканы илерээн. Арага садарының чурумун хажыдып турар фактылар бар. Чедир кемчээвес, деңзилевес, бараан садарының чурумун үрээр чоруктар эрткен чылдан өскен. Трест чиг продуктуларны сайзыратпайн садып, технологиялыг сагывайн турарындан чем шынары кудулаан, чедир кагдынмайн турар. Национал чем кылыры кызырлып, шынары кудулап турар. Садыг чурумун хажылар фактылар бар. Шылың фондузун дыка ажыр чарыгдаан.

Чоңга чедир сатпайн турар бараанардан улуг курлавырлар чедир алдынмайн турар. Садыг конторазы 1975 чылда 252 муң рубльдиң бараанын чонга чедир сатпайн, планын 92,9 хуу күүседкен. Садыг базалары пландарын күүсетпээн. Дыка хөй хевирниң бараанарын магазиннерге чедир бербээн. Садыг министерствозунуң баазазы 500 муң ажыг рубльдиң, «Росторгодежда» баазазы 982 муң рубльдиң бараанарын чедир бербээн. «Ростекстильторгтуң» баазазы хөй янзы бараанарны чедирип эгелбээн. «Ресмясорыбторгтуң» солдуучулары хөй балыкты, консерваларны, сырны, чүүргааларны, маргаринни садыгларга чедир бербээн.

Чурт, аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринден пиво заводу 81 муң рубльдиң суксуннарын, сүт заводу 681 муң рубльдиң продуктуларын чедир бербээн. Эът комбинадының, хлеб заводунуң продуктуларының шынары куду. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары картофель болгаш ногаа бээриниң планын чыл санында үзүп турар.

Илеткелчи болгаш санал бергеннер оон ыңай садыг организацияларын хандырып турар бүдүрүлгелерниң ажылын анализтээш, АТБ-ның көргүзүглериниң экжип турарын, тудуг-монтаж ажылдарының өзүп турарын демдеглээш, автомашиналарны садыг организациялары ажыктыг эвес ажыглап, немей бижиилгелерни кылып турарын, тудуг участогу планныг даалгазын күүсетпээниң айытканнар. Саң-хөө талазы-биле министерство ниитизи-биле пландан ажыр 68 муң рубльдиң орулгазын алза-даа, тудуг участогу 30 муң планныг орулганы чедир албааның, трест пландан ажыр 43 муң рубльдиң карылгазын болдурганын демдеглээн. Самчыгдаал 24 муң рубль түңнүг болган.

Шынаанда Садыг министерствозунуң организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң үстүнде айыттынган четпестерни чайладып, чедир саттынмайн турар бараанарны четчелеп, үнүп турар каражаларны, ажыл-агыйжы эвес чоруктарны чайладып, орулгаларны четче алыр болза, чыл планын чүгле күүседип болур эвес, харын дыка ажырып болур аргалары бар.

1975 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга дүүштүр **Тыва АССР-ниң күрүне садыының ажылдакчылары 1975 чылда даразында социалистиг хүлээлгелерни алган.**

Үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын декабрь 27-де күүседир, чонга пландан ажыр 1 млн. рубльдиң бараанын садар, фондуга немей 800 муң рубльдиң бараанын садып алгаш, саарылгаже киирер, садыгның дал-шилгелиг аргаларын улам хөгжүдер, бараанны боду шилип алыр арга-биле бараан садарын 43 хуу чедирер.

Ниитиниң чемненилгезиниң бараан саарылгазының болуунуң продукциязының чыл планын декабрь 30-да күүседир, ниити чемненилгениң продукциязын пландан ажыр 70 муң рубльге садар, бодунуң продукциязын бүдүрериниң үлүүн 75 хуу чедирер. Чонну хандырарының бедик культуразын чедип алыр, национал чемнерни бүдүрерин дыка улгаттырып, бот-үнезин чиигедир. Өөдүкчү, технологтуг, механиктиг дериглелерни чеп ажыглаар, күш-ажылды механизастаарын сайзыраңгайжыдар.

Мооңнен садар бараан саарылгазының чыл планын декабрь 27-де күүседир, пландан ажыр 2 млн. рубльдиң бараанын сайгарар, садыг организацияларын хандырар баазалар планын күүседип, чаглан бараанарны ой-шаанда хандырар.

Автотранспорттуң чүък сөөртүлге даалгазын декабрь 20-де күүседир, автопаркты ажаалтежээриниң бот-үнезин 1200 рубльге 10 муң литр бензинни, 1200 рубльге 12 комплект дугуйларны камнап ап турган чиигедир, автомашиналарның ажыглал коэффициентизин 0,60 чедирер. 500 рубль экономиктиг ажыктыг 5 чартыкты саналдарны шиңгээдир. 2000 рубльден эвээш эвес түңнүг дериглелерни [illegible]

Орулганың чыл планын 102 хуу күүседип, пландан ажыр 50 муң рубльдиң орулгазын алыр, бот-орулга-чарыгданы быжыглаар, камналга чурумун шыңгыы сагыыр, социалистиг херенгиниң бүрүн камгалалын хандырар.

1976 чылда 100 делгелге-садыгны, кудумчуларга 25 ярмарка, базаарларны чорудар, оларга 250 муң рубль немелде саарылганы алыр, садып алыкчыларның бажыңче 800 чагыгларын күүседир.

1976 чылда 1 млн. рубль капитал салыышкынны шиңгээдир, 300 муң рубльге 500 санныг дериглелерни ажыглаалга киирер, садыгга 1600 дөрбелчин метр шөлдү, чемненилге черлеринге 200 олутту, 1000 тонна ногаа, картофель киирер шыгжамырны ажыглаалга киирер.

Ол ышкаш кадрлар белеткелиниң, хуузалаар ажыл-агыйының талазы-биле тодаргай хүлээлгелерни партия-ажыл-агый активиниң хуралы бадылаан.

С. ЧИГЖИТ,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

ГУМАНИСТ УЛУГ ЧОГААЛЧЫ

М. Е. Салтыков-Щедринниң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чылынга тураскааткан байырлыг кежээ

М. Е. Салтыков-Щедринге, ооң чогаалдарынга мынаашылаашкын болгаш ону улуу-биле хүндүлээринин демдээ январь 27-де ССР Эвилелиниң Улуг театрынга байырлыг кежээ ол болган. Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ның Культура килдизиниң эргелекчизи В. Ф. Шауро, Бүгү-эвилелдиң юбилей комитединиң кежигүннери, чогаалчылар, культураның болгаш эртемниң ажылдакчылары, Москваның бүдүрүлгелериниң мурнакчылары, хөй-ниитиниң төлээлекчилери.

Бүгү-эвилелдиң юбилей комитединиң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. В. Михалков кежээни ажыдыпкаш, чогаалчының амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалаан.

Ооң соонда Бүгү-эвилелдиң юбилей комитединиң даргазының оралакчызы, филология эртемнериниң доктору С. А. Макашин «Салтыков-Щедрин дугайында» сөс ап, чүве чугаалаан.

XIX чүс чылдың эң улуг сатирик-чогаалчыларының бирээзи М. Е. Салтыков-Щедрин — орус классиктиг литератураның узут чаңчылдарының эң онзаланчак төлээлекчилериниң болгаш тургузукчуларының бирээзи болурун илеткелчи демдеглээн.

Улуг Октябрь мышкаш шак-ла ындыг болуушкунунуң үндезини болур төөгүлүг байдалдарга чогаалчының күчүлүг социал сатиразы тывылган. Бистиң чуртка революциялыы бедеткээриниң үе-чадазы делегей литератураының эң-не үнелиг чүүлдериниң бирээзи — орус критиктиг реализмниң, а ол мышкаш ооң эң-не шугумчулекчи кужу — Салтыков-Щедринниң типтирын болдурган.

Чогаалчының аңгы-аңгы хевирлиг чогаалдары — романнары, хроникалары, тоожулары, чечен чугаалары, очерктери, шиилери, чүүлдери — чаңгыс утка-шынарлыг улуг чогаал мышкаш холбаалыг боор турар. Ол литератураны ниитилелге бараан болурунуң аргазы кылдыр кезээде көрүп, үргүлчү-ле бодунуң үезиниң үндезин айтырыгларының дугайында ханы чүткүл-биле бижип чораан.

Ооң тургусканы уран чогаалында критиканың болгаш шугумчулелдиң чүгле күчүлүг кужу эвес, харын-даа бүзүрел биле тургузукчу чорук доолунган. Ол күштериниң эң-не кол кезектери — шоодуглуг, каттырынчыг чүүлдер. Төрээн чуртка ынаашыл болгаш келир үеге идегел боор турар.

Салтыков-Щедринниң ниитилел мээ-медерелиниң кижизидикчизи деп адап болур. Ол үениң эң дээре дээн демократтыг «Современник» болгаш «Отечественные записки» журналдарының редактору боор турган, ол Россияга хамаатыларның мээ-медерелин оттурарынга болгаш социал-политиктиг удурланыышкынны бодурерин шыырга, сылдырдыг роль ойнаан.

Салтыков-Щедринниң мөчээнинден бээр 90 чылы удавас болур. Ынчалза-даа ооң литература чогаалдары чүгле эрткен үеге эвес, харын-даа амгы болгаш келир-даа үелерге бараан боор артар.

С. А. Макашинниң түңнелинде чугаалааны:

— Салтыков-Щедринниң бистиң-даа үевисте дириг кужу — ооң чогаалдарының уран-чечен идеяларының утка-шынарының балалбазы боор турар. Салтыков-Щедрин кижи төрелгетенниң мурнакчы идеалдарга чагыртсын дээш демисежип чораан. Бистерге ындыг мурнакчы идеалдар дээрге, коммунизмниң идеалдары болур. Орус литератураның гениби Салтыков-Щедрин ол дугайын хөй бодап, ханызы-биле күзеп чораан.

Байырлыг кежээниң киржикчилеринге уран чүүл мастерлериниң концертин көргүскен.

(СЭТА-ның корр.)

100 чыл оюнга

Кызылдың «Геолог» Культура бажыңынга сураглыг америк чогаалчы Дж. Лондонуң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болганынга тураскааткан солун кежээге хөй кыйыраарлар чыылган. Найысылалдың М. Горькийниң аттыг ном-саңының ажылдакчызы Валентина Филипповна Дулова ол сураглыг чогаалчының ажыл-амыдыралының дугайында беседаны кылып берген. Ол кежээниң киржикчилери «Ак азыг» деп кинофильмни аңаа көргеннер. Оларга солун кежээни организастаан культура ажылдакчыларынга өөрүп четтиргенин илереткен.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ГСЧП-НИҢ IX СЪЕЗДИЗИНГЕ АЛДАР КЫЛДЫР

БЕРЛИН. ГДР-ниң мурнуу чүгүнде Риза хоорай — республиканың хара металлургиязының эң улуг төптериниң бирээзи. Хоолайлар бүдүрерине уяңп турар бүгү ханының үштүң бир кезээн ук черниң металлургия комбинады берип турар. Ынчаарга чуртка белеткээн ол продукцияның 80 хуу хуузун Ризада кылып үндүрүп турар. Комбинаттың коллективинде 13 муң кижи санаттынып турар.

Социалистиг хүлээлгени бижээн транспарантыны заводтуң эжиниң кырында аскан. «ГСЧП-ниң IX съездизинге алдар кылдыр бүдүрүлгеге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 29 хуу бедидерин болгаш бараалыг продукция бүдүрерин 33 хуу көвүдедирин хүлээнип тур бис» деп хүлээлгеде чугаалап турар.

ПЛАСТМАССАЛАРНЫ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫНГА

БУДАПЕШТ. Пластмассалар Венгр Улус Республиканың улус ажыл-агыйында болгаш чурттакчыга улам-на калбаа-биле херглеттинип турар. Бо беш чыл планының төнчүзүнде химия бүдүрүлгелери чылда 220 муң тонна пластмассаларны бүдүрүп үндүрер апаар — эрткен чылдыындан барык-ла ийи катап хөй.

Ол түңнелдерни бүдүрүлге чорудулгаларын улам ындай сайзыраңгайжыдарының ЭДЧ-ниң чурттары-биле ыяк кады ажылдажылганы чорудуп тургаш, химияның чаа бүдүрүлгелерин тударының болгаш эргилерин калбартырының күзели-биле чедип алыр.

КУЛЬТУРА ТУДУУШКУНУНУҢ ӨЗҮЛДЕЗИ

ВАРШАВА. 1976—1980 чылдарда улусчу Польшага культура тудуушкунунга 5,4 млрд. хире злотыны үндүрери төлевилеттинген. Бо талазы-биле капитал салымчыннарынга ашпаландырылга эрткен беш чылдың ындыг көргүзүүнден миллиард ажыг злотых ажып турар. Амгы беш чылдың культура объектилериниң дензызында — он-он кинотеатрлар болгаш Культура бажыңнары, театрлар, уран чүүлдүң дээди өөредилге черлери, библиотекалар, делгелге залдары кирип турар.

ЧАА ХООРАЙ

ПРАГА. Соңгу Чехияда улуг даглар эдээнде чаа хоорай Мост өзүп үнген, аң ооң чурттакчылары барык-ла 60 муң кижи болуп турар. Ол чаа хоорай эрги Мосттан чеди километр черде тургустунган. Эрги хоорайның адаанда элбек хөмүр-даш чыдып турар болган ужурунда, ону удавас хөмүр-даш казар чер болдурар.

Эрги Мосттуң тур-р черинде хүрең хөмүр-даштың кылын кады бар, ол чер жинтинде дыка ханы эвес деп, геологтар тодараткан. Ол хөмүр-дашты казып алырының бедик ажыктыын специалистер бүзүреткен, ынчангаш чаа хоорай тудар болгаш бүгү чурттакчыларны олче шилчидер деп шиитпирни чазаг хүлээп алган.

Оон бээр он-на чыл эрткен. Ам чаа хоорай бо: дөрт кудумчулар, амгы үениң хөй каът чуртталга бажыңнары, делгирлери кылаңнашкан садыглар, школалар. Амгы үеде чаа Мосттуң төвүнде тудут ажылдары хайнып кыннып чорупп турар.

ИСПАН АЖЫЛЧЫ ЧОННАР-БИЛЕ САГЫШ-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

ПРАГА (СЭТА). Чер бөмбүрзүнде хүлээп көрген болгаш улустар аразының конвенцияларында база резолюцияларында бижиглээн профэвилел хостулгаларын сагывайн турар испан чазакка удурланыышкынын илередиринче Күш-ажылдың делегей организациязын профэвилелдериниң бүгү делегей федерациязы кыйгырган.

ПБФ-ниң мында тараткан медеглелинде айтып турарындан алырга, Испанияда ажыл соксадыышкынның шимчээшкини калбарып турар. Чуртта шупту 250 муң ажылчы чоннар ажыл соксадыышкыны кылып, ажыл төлевирин улгаттырарын, бүгү-нитти өршээл-келдерелди көргүзерин, хуралдар болгаш демонстрациялар кылыр эргелерни, профэвилелдерниң база демократтыг хосталгаларын тыпсырын негеп турар.

ПБФ Испанияның бүгү ажылчын аңгызы-биле болгаш ажылчын комиссиялары-биле бодунуң сагыш-сеткил каттыштырып турарының дугайын медеглеп база оларның демиселин деткиириче бүгү чурттарның профэвилелдерин болгаш ажылчы чоннарын кыйгырып турар.

АКШ-ТЫҢ ЭКОНОМИКТИГ АЙТЫРЫГЛАРЫ

ВАШИНГТОН (СЭТА). Эрткен понедельникте президент Дж. Форд конгресске президентиниң чаңнында экономика чөвүлелиниң тыл санында кылдыр албан бижиин болгаш илеткелин чоруткан. Оларда америк экономиканың байдалын тайылбырлап, бо чылын экономика талазы-биле чазак чериниң программазын айыткан.

Америк улус 1976 чылче кирерде өртек-үнениң кудулаашкыны болгаш ажыл чок кижилерниң санының көвүдээри-биле холбашкан ийи эң нарын айтырыгларга таваржыкан болгаш ол айтырыглар «кадык эвес политиканың бот-боттарының аразында уяулбас харылзаалыг демдектерин» айтып турар деп. Дж. Форд медеглээн. Ол мышкаш америк энергетика айтырыы база-ла АКШ-та болгаш даштыкыда-даа сагыш сеткилди дүвүредип турар. Чүге дээрге, чурт иштинге энергия суурун калбартпас болза, АКШ-тың үлетпүр талазы-биле хөгжүлдезиниң перспективазы даараазынын 10 чылын дургузунда тодаргай эвес боор турар.

Делегейниң ийиги дайынының соонда эң-не ханы дээн экономиктиг кудулаашкындан үнер талазы-биле АКШ чамдык чүүлдерни чедип ап турар апарганын демдеглээш, президентиниң айтып турары-биле алырга, «экономика талазы-биле бурун экиришкинин шалыпкын чедип алырының бодуун бедин формулалары болгаш хемчеглери чок боор турар» 1976 чылдың эгезинге чедир «инфляция-даа, ажыл чок чоруу-даа дыка бедик деңнелде» турбушаанын ол айыткан.

Чылда ортумак сан-биле алырга, ажыл чоктарының саны ажылчыннар күжүнүң нити санының 8,5 хуузу боол, 1974 чылдың деңнелин дыка ажып, 5,6 хуу четкен. Чоннуң бүгү-ле кол-кол болуктериниң иштинде ажыл чок кижилер бар апарган болгаш оларның ажыл чок чоруунуң хуусаазы улам узап турар. Чылдың ийиги болгаш үшкү кварталдарында АКШ-та ажыл чок кижилерниң саны 8 миллион ажып турган. Өртек-үнениң темпиан ортумаа-биле 7,3 хуу болган.

Экономика кризизиниң кол-ла чүъгүн бодуун америк улус чүктеп турар. Чоннуң бараан садып алыр арга-шинээниң кудулааның кол-ла факторну ажыл чок кижилерниң дыка көвүдээни ол боор турар.

Америк экономиканы катап тургузарының нарын болгаш берге айтырыг дээрзиниң дугайын парлаттынган документилер херечилеп турар.

Экономиканы катап тургузары деңнии куду деңнел-биле эгелээн чүве болганда, «ажыл чоктарының саны ам-даа улам хөй боор артар апаары тодаргай» деп илеткелде чугаалан турар. Ооң түңнелинде шыңгыы «социал бергелер болгаш экономиктиг каражалар» болур ужурлуг. Чурт ол мышкаш нарын инфляция үезинге болгаш өртек-үнениң моон-даа артык улгадыр чоруунга таваржыр деп турар.

Илеткелдиң капиталистиг күрүнелерниң экономиказын көргүскен чеминде 1974 чылда экономиктиг илеткей оожумнап эгелээш, 1975 чылда «делегейниң ийиги дайынының соонда эң калбарган кудулаашкынче шилчээнин» демдеглээн. Ол кудулаашкын чүгле нарын болгаш ханызы-биле эвес, харын үргүлдүлелдии-биле база онзаланып турар.

Үжен чыл иштинде бир-ле дугаарында делегейге садыглажылгазының хемчээли дыка кудулап, 1975 чылда 1974 чылдың ийиги кварталда турганындан 11 хуу куду турган.

ТРЭ: база катап сойгалаашкын

АКШ-тың Төп разведка эргелелиниң делегейниң дыка хөй районнарында түснайлаң чурттарга удур кем-буруулуг үүлгедиишкиннериниң чаа-чаа факт-барымдаалары сөөлгү хүннерде улам-на илерел турар апарган.

● **ВАШИНГТОН.** Төлээлекчилер палатазының разведка органнарының ажылын истеп көөр талазы-биле комиссия чазак чери удурланып турда-ла АКШ-тың даштыкыда чажыды-биле кылып турар ажыл-чорудулгазының документилерин парлаар деп шиитпир үндүрген.

Америк солуннарының бижип турары-биле алырга, чугаа болза Италияда буржуаз политиктиг партияларны болгаш Анголада үймээнчилерни Төп разведка эргелелиниң акша-хөреңги-биле хандырып турарының дугайында боор турар. Ол бүгүнү АКШ-тың чазаа чажырарын оралдажып турган.

● **РИМ.** Италияның Социалистиг партиязындан болук депутаттар, оларның-биле кады ИСП-ниң удуртулгазының кежигүннери Р. Ломбарди биле Л. Мариотти олар Италияның чамдык партияларын болгаш политиктиг ажылдакчыларын АКШ-тың Төп разведка эргелелиниң акша-хөреңги-биле хандырып турарының дугайында дыңнадыгга холбаштыр чазак черинден чогум кандыг хемчеглерни алыр деп турарын дыңнадырын Италияның Министрлер Чөвүлелиниң даргазындан болгаш даштыкы херектер министриден негээн бижикти чорутканнар.

Антикоммунистиг үзел-бодалдыг итали партияларының кассаларынче Төп разведка эргелелиниң акшазы дайын соонундагы бүгү үениң дургузунда үзүк-соксаал чогу-биле төктүп, кирип келген деп «Эуропео» дээр неделя санында үнер солун демдеглээн. Италияның Компартиязының салдарының болгаш ат-алдарының чуртка улам улгадырынга удур демисежиринге ажыглаазын дээш Италияның чамдык политиктиг партияларынга болгаш организацияларынга эрткен чылдың декабрь айда 6 миллион долларны бергенинин дугайында хөйге билдине берген сөөлгү факт-барымдаа Италияның иштики херектеринге Төп разведка эргелелиниң холгаарлаашкынының үргүлчүлеп турарын база катап бадыткаан.

Италияда антикоммунистиг партияларны акша-биле хандырар чорук — ТРЭ-ниң хоралакчы үүлгедиишкиннериниң чүгле чаңгыс талазы-дыр деп «Джорни» дээр неделя санында үнер солун бодунуң талазындан демдеглээн. Ол эргелел бодунуң түрүн келген чылдарында даштыкыга дүрүм бузугаар чазактарны дүжүрер, демшилгелиг политиктиг ажылдакчыларны өлүрер, өнчүк-чөңгээлерни болгаш көрүм-чүрүм чок чоруктарны организастаар, антикоммунистиг база антисоветтиг шуугаалыыннарны нептередир талазы-биле дыка хөй чажыт үүлгедиглерни кылып келген.

● **ЛОНДОН.** «Санди таймс» солуннуң бижип турары-биле алырга, АКШ-тың Лондонда элчин черинге кирип алгаш, ТРЭ-биле холбаалыг ажылдап турган кижилерниң нити саны 70 чедип турар. Лондонну Төп разведка эргелели даштыкыга бүгү «дыңнаалаашкын кылыр эң кол чери» деп санап турарын ол солун бижээн.

● **АФИНЫ.** АКШ-тың дипломаттары болгаш өске-даа албан ужурунда төлээлекчилери боор алгаш, Грецияга үүлгедиишкиннер кылып турган ТРЭ-ниң 30 шпионашкыннарының даңзызын «Тетрадио» журнал парлаан.

● **ГААГА.** Күш-ажыл партиязының парламент болуунуң баштыңы Э. Т. Ван Тил ТРЭ-ниң Нидерландыда чажыт ажыл-чорудулгазын истеп көрүп негээн. Ол дугайында айтырыгны парламентиниң хуралынга тургузарын ол база дыңнаткан.

ТРЭ-ниң Голландияда үүлгедиишкиннерин сойгалан илереткен чүүлдерниң солуннарга парлаттынганы-биле холбаштыр хөй-нитти бо айтырыгже улуг кичээнгей салып турар апарган. Чижээ, неделя санында үнер «Фрай Недерланд» дээр солун бо айтырыг талазы-биле чүүлдү болгаш ТРЭ-ниң ол чуртта шпионашкыннерниң даңзызын парлаан үндүрген. ТРЭ-ниң кандыг-даа чуртка ындыг үүлгедиишкиннери бооп хамаатыларынга болгаш күрүнезиниң бодунга-даа айыылдыг кыжанышкын боор турарын ол солун демдеглээн.

(СЭТА).

ИТАЛИЯДА ЧАЗАК КРИЗИЗИ

РИМ (СЭТА). Италияның президентизи Дж. Леоне чазак кризизин үзе шиитпирлээриниң аргаларын дилээр чорукту үргүлчүлээр деп христиан-демократтыг партияның баштыңы А. Морота даасканын шын деп бадыткаан. Моон мурнунда А. Моронуң ХДП-ниң болгаш республиканчы партияның төлээлекчилеринден тургустунган чазаа январь 7-де халажып үнген үеден бээр бо кризис үргүлчүлеп турар. Дөрт политиктиг партиялар — христиан-демократтыг, социалистиг, социал-демократтыг болгаш республиканчы партияларның төлээлекчилеринден кандыг-даа хеапризин каттышкан чазааи тургузар дээш кылган бүгү оралдажылгаларының болдунмайн, чедимче чок болганын А. Моро январь 25-те президентиге дыңнаткан. Баштай социалистер, а ооң соонда республиканчылар каттышкан чазакка киржиринден ойталап каапкан.

Хайгааракчыларның айтып турары-биле алырга, А. Моро январь ээрби алдының хүнүнде политиктиг партияларның төлээлекчилери-биле бодунуң чугаалажылгазының эгелээш болгаш чүгле христиан-демократтыг партияның төлээлекчилеоп кирген чазакты тургузарын оралдажып.

ӨРШЭЭЛДИГ СУД

БОНН (СЭТА). Дюссельдорф деп черниң судунда «Улуг Германияның Национал-социалистиг дайынчы болуу» дээр болуктуң кежигүннери — 9 неонацистерниң хереэн көрүп турар.

Ол болуктуң кежигүннериниң конституцияга удур үүлгедиишкиннерин бадыткаан, хөрлээр эргажок барымдаалар истелге материалдарынга бар боор турар. Чижээ, олар Германияның Федеративтиг Республиказынга Фюрерге баштаткан чүрүкүнү тургузар деп планнап турганнар. Неонацистер дайынчы белеткелдерни илеткейлим-биле кылып, боо-адарын, марш-ыылапдар кылырын планнап турган.

Судтадып турар идегеттер боттарынга үлегер-чижек кылдыр гитлерчи фашистерниң ёзулалдарын болгаш маганыг демдектерин алган турган. «Үшкү рейхтиң» өлген баштыңнарынга «качыгдаарының ёзулалдарын» нацистерниң «чаңчылдарын» кара оңчаан кылдыр эрттирип турган.

Кем-буруулуг үүлгедиишкиннер шуут-ла билдингир боор турза-даа, оларны чүгле боочексекти дүрүмге чоргүштүр казаагалаан дээш буруудадып турарынче демократтыг хөй-нити сагыш салып турар. Ол хамаан чок суд үезинде колдуунда-ла ону канчаар кылып эрттирер айтырыгларны чугаалажыры-биле ойлажып турар. Судтадып турар кижилер болгаш болчукчулар-даа бар-ла чылдагааннар-биле судту узамдыктырарын оралдажып, хоорумге «хому даларны» болгаш «диаглерни» кылып турарлар. Ындыг узамдыктырыышкын тактиказының чединишкиниг боор турарын бүгү чүүлдер база көргүзүп турар. Судтуң шииткели февральдың төнчүзүнүң бетинде безин болбазын барыын-герман ДПА агентилел дыңнаткан.

Ажыл соксадыышкыны

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Американың ажылчын аңгызы монополияларның ажылчы чоннарның амыдыралчы эргежиктеринче халдаашкынынга ажыл соксадыышкынының демисели-биле харыылаан турар. Чуртта эрткен чылын 5200 ажыл соксадыышкыны боол, аңаа 1,8 миллион кижи киришкенин күш-ажыл министерствозу дыңнаткан.

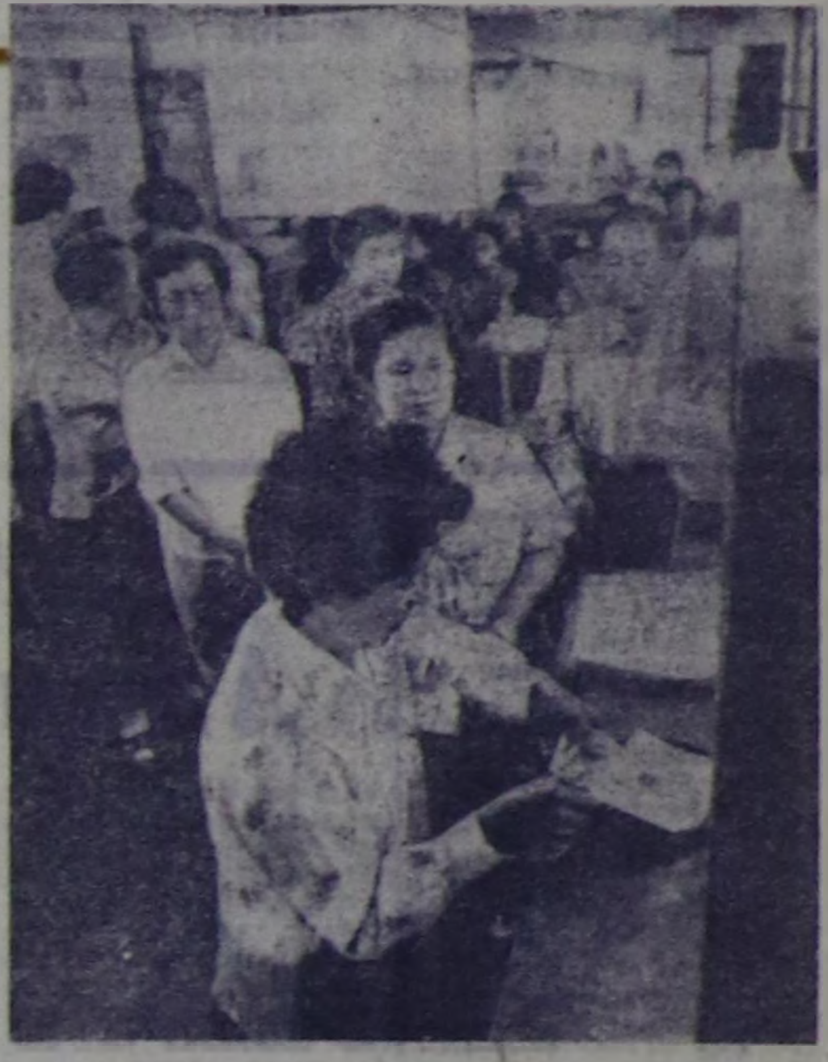

ЯПОНИЯ. Премьер-министрниң канцеляриязының парлаан сөөлгү түңнелдерин ёзугаар алырга, эрткен чылдың ноябрь айда шуут ажыл чок кижилерниң саны 980 муң четкен болгаш ооң мурнундагы чылдың ол-ла айында турганындан 40,2 хуу көвүдээн. Ынчалза-даа ол-даа сан-туң чуртта ажыл-биле хандырылганың байдалын шын көргүспейн турар. Херектиң ужуру чүдел дизе, япон статистика ай дургузунда каш-ла шак ажылдаан кижилерни безин ажылдыг кижилерге санаар чаңчылдыг. СОХИО-нуң (Японияның профэвилелдериниң чиигиме чөвүлели) санап турары-биле алырга, чыл төнчүзүнде ажыл чок кижилерниң нити саны 3—3,5 миллиондан эвээш эвес турган.

ЧУРУКТА: ажыл чок кижилер дузаламчы алыр дээш дистиндир турупканнар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ХАМААТЫЛАР ӨНЧҮЗҮНҮҢ КАМГАЛАЛЫ

Хамаатыларның хостуг эргезинге халдап, оларның хуузу өнчү-хөреңгизин үптеп, дээрбедээр чоруктар-биле демиселди күштелдирер хемчеглерни бистиң чуртувуста хөйү-биле ап турар. Ооң түңнелинде үптээшкин кылыр чоруктар сөөлгү үеде чурттуң иштинде ниитизи-биле эвээжеп турар. Ындыг-даа болза чамдык ындыг фактылар ам-даа бар дээрзин демдеглеве чогуур.

Үптээшкин болгаш дээрбедээшкин кылган херектерни анализтеп көөрге, ону колдуунда-ла хулиган херектер кылган дээш база ниитиниң болгаш хуу өнчү-хөреңгиниң оорлап, самчыгдааны дээш шииткен чорааннар, доктаамал ажыл чок, арага-дарыже суукдугар кижилер үүлгедип турар. Үптээшкин херээн үүлгеткени дээш РСФСР-ниң кеземче хоойлузунуң 145 чүүлүн херелеп, кеземче хемчээнге киирери көрдүнген, а дээрбедээшкин кылган дээш кеземче хоойлузунуң 146 чүүлү-биле кордүнген кемниг херекти үүлгеткени дээш кеземче ялазынга буруулут кижилерни онаары кордүнген.

Практикадан алгаш көөрге, үптээшкин болгаш дээрбедээшкин херектерин хөй нуруузунда хирик кижилер үүлгедип турарлар. Ындыг кижилерниң кол соруглагалары арага-дары садып ижери-биле акша-төгерик чедирбейн, азы шуут акшазы чок чоруп тургаш, улустарны үптеп алыры-биле халдаашкын кылгаш, өнчү-хөреңгини үптеп алыры боор турар. Үстүнде айыткан үүлгедиишкиннерниң кол буруулуу болза, кижилерниң амы-тынынга болгаш кадыкшылынга айыылдыг кем-дээшкиннерни чедирип болуру база хамаатыларның күжүн үндүрүп тургаш, садып алган эт-хөреңгизин болгаш акша-төгерикин шиңгээдип алырында болур.

Чамдык таварылгаларда когараан кижилер кем-херек үүлгедиишкиннеринге боттары улуг идиигин берип турары билдингир. Чижээ, эзиртир арага-дары ижип алгаш, хоорай, суурларның кудумчуларынга аваада тоап кылаштажыр кижилер база хөй. Оларга кем-херек үүлгедикчилери бир дугаарында-ла таваржыр болгаш эт-севин үптеп алырлар. Чамдык таварылгаларда буруулут кижилерниң мурнунга когараан кижилер хөй акшалыг болгаш өске-даа эт-херекселдиин көргүзерин оралдажып, мактаттынар таварылгалар база бар. Кем-херектерниң бо хевирлерин чок кылып, уйуткаар соруглагаларны боттандырарынга хөй-ниитиниң киржилгези ынчангаш улуг ролюну ойнап турар.

Моон чижээнге ээ тура улусчу дружинаның ажылын, эш хуузунун судтарының ажылдарын киирип болур. Арага-дарыже хандыр, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр кижилер-биле демиселди улусчу дружинниктер чорудуп, оларны сойгалап илередип турарлар. Эш хуузунуң судтарының хуралдарынга мораль талазы-биле бүдүлчак кандыг-бир кем-херекти үүлгедиринче чүткүлдүг ийи-чаңгыс кижилерниң херектерин ол шаанда көрүп, чогуур хемчеглерни алыры чугула.

Суд болгаш истелге органнарының практикаларындан алырга, мурнунда кем-херек үүлгеткен, ылангыя үптээшкин херектери кылгаш, кеземче ялазынга кирип турган кижилерниң хөй нуруузу чогуур түңнелдерни үндүрүп, хөй-ниитиниң ажыл-агыйынга улуг-хууузун киирип, эттинип турарлар. Ынчалза-даа оларның иштинде ийи-чаңгыс кижилер бодунга херек кылбайн, харын-даа өске кем-херек үүлгедиринче шилчип, аар херектерни катап кылып турарлар.

Моон чижээнге мындыг таварылганы киирип болур. Мургуйда каш удаа шииттирип чораан, чаа хосталып келген Болат-оол Ондар база Алексей Шартан-оол олар Чадаана хоорайдан келгеш, арагалап чоруп турган Докут-оол Ооржакка 1975 чылдың сентябрь айның 2-де, кежээкиниң 9 шак үезинде, «Найырал» кинотеатрының чанынга ужуражы бергеннер. Ооржакты Болат-оол Ондар тыныр хиреде-ле, оон-биле кандыг-даа чугаа-соот чок, кижиниң аразынче шашкаш, «Акша чекел!» деп негеп чугаалаарга, карманындан бир рубль ушту-п эккээрге, ону Ондар күш-биле хунаап алган. Ол үеде Ооржактың карманынче чоокшап бээн шак. Алексей Шартан-оол ушта соп алган. Ол ийи үүлгедикчи удаттап херекти шак ынчаар кылган соонда, девип чоруй барганнар. Оон олар Кызылга чоруп турган, тутттурганнар. Бо херекти үүлгеткен соонда, Болат-оол Ондар база-ла өске өөрлүг үптээшкин херээн үүлгеткен.

Херектиң истелгезин чорудуп турганының үезинде үүлгедикчилер кемниг херекти кылгаш чылдагааннарын чүгле арага тыл ижеринин аргаларын дилеп турганы-биле тайылбырлааннар.

Үзе-тура чээрби хар четпен бо ийи оолдарны кем-херек үүлгедиринче кым-даа албадаваан, а оларның чиик амыдырал-биле чурттаксазы, күш-ажылга хандыкшыыр кижизидилге чогу оларны албадааны ол-дур. Ындыг-даа болза, Алексей Шартан-оолдун ада-иези оглу ажыл чок, арага-дарыже суукдугуп чоруп турза чүнү-даа эскербейн, кандыг-даа хемчег албайн келгени харааданчыг. Ол мышкаш ооң турттап турар черинин хому азы кожа-хелбээзи сагындырыын берип, чогуур хемчегти алган болза, мындыг кем-херек үүлгедиишкин болбас чадавас турган.

Үптээшкин болгаш дээрбедээшкин херээ үүлгеткен кижилер-биле чугаалажып көөрге, хамаатыларның өнчү-хөреңгизин үптээрге, кандыг хемчегге азы харысалгага кирерин хөй таварылгада олар билбес болгулаар. Оларның бир чамдыктары кижилерниң 15—20 хире копеек азы ол хире өртектиг өнчү-хөреңгизин үптеп, хунаап алырга, кандыг-даа харысалгага кирбес дээ бодап тургулаарлар. Ындыг шын эвес билиишкиннер база-ла кем-херектиң болуп турар чамдык чылдагааннарының бирээзи болур дээрзин демдеглеве чогуур. Ынчангаш үптээшкин үезинде кижиниң ол чораан, хунаатырган чүүлдериниң сан-түңүнден, оон өртек-үнезиниң хемчээлинден херектиң оттурулары хамаарышпас дээрзин тайылбырлаза чогуур. Үжен-даа копеекти, үш чүс-даа рубльди хунаап алырга, оруу чаңгыс, РСФСР-ниң кеземче хоойлузунуң 145 чүүлү-биле үш чыл чедир, бир эвес үптээшкинни баш бурунгаар дугуржулга-биле болук кижилер үүлгетпир болза, 7 чыл чедир база онза айыылдыг рецидивист кылдыр судтуң шиитпири ёзугаар көрдүнген кижи болза, 10 чыл чедир хосталгазын казып шииттирери кеземче хоойлузу көрүп турар.

Хамаатыларның хууда өнчүзүн дээрбечи ёзу-биле халдашкын кылгаш, бодунга шиңгээдип алган болза, 10 чыл чедир, бир эвес онза айыылдыг аргалар-биле болук кижилер болгаш ааp кемдээшкинни кижиниң кадыынга чедирип турган, үүлгеткен болза, ындыг үүлгедикчи кижилерни 6 чылдан 15 чыл чедир хосталгазын казып шииттири кордүнген. Моон алгаш көөрге, айыттынган херектерни үүлгеткени дээш шыңгыы кеземче ялазын онаары кордүнгени тодаргай-дыр.

Бир эвес үптээшкин болгаш дээрбедээшкин херектерин эвээжедир дээр болза, хоойлу-дүрүмну калбаа-биле пропагандалап, профилактика ажылын күштелдирип, хөй-нитти организацияларының кичээнгейин ынаар салыры чугаа айтырыгларының бирээзи болур.

А. ООРЖАК, юрист.

ЧОДУРААА

Анай-Хаактың үгбазы дөмир-хүүрек алгаш, школаже чорупкан. Анай-Хаак үгбазының соондан кыйгырып-тыр:

— Дөмир-хүүректи канчаарын ол, үгба-ай!

— Школада ыяштар олуртуп тур бис, дунма-ай.

Анай-Хаак ынчан сагыш апнып келген:

— Мен база! Мен база! Мен база!

Ынчап турда, бажында арткан чангыс кижи—эргим кырган аваазы уругнуң сагыжында кире хонуп келген.

— Кырган-авай! Кырган-авай! Кырган-авай!

— Чүү чувел, кызым?

— Ыяш олуртур бис, ыяш олуртур бис!

Уруунуң чугаазының чаштанчыг, чаражы кончуг боорга, кырган-ава сон ойталаваан. Ийи кырган-авашкылар арыгже киргеннер. Шапты балдыбиле казып тургаш, оон бичии чодураа шеди туруп алганнар.

Хүн дүшү хиреде бажың-ның үш улуг соңгаларының дужунда бичии хүрем-күү чодураажык содуя берген турган. Анай-Хаак ойнаар шокар хуулчугажынга арыктан суглап алгаш, чаражы кончуг хоюг карттыг чодураажыгажын суггарып-ла эгелээн.

Хөлүн арттыр суггарып туруп бээрге, кырган-авызы оңу соксаткаш, суггарав үелерни айтып берген:

— Бир хүн ийи катаа: эртен, кежээ суггарар.

Каш хонганда чодураажыгаш чаражы кончуг кыядыр саглаа берген. Ногаан бүргүжүтештери часкы салгынга сылдырткайнып тургулаан.

Оон чанында шокар демиргүүлчүгаш туткан бичии уруг эртен, кежээ бо-ла кестүп көөр. Сыбдык чажын чылыйтыр дыраш, ак-көк кожаа-биле өруп алган. Бопүгүр чажктарының хоюг болгаш кызылгыры-ла ажок.

И. ЗРГЕЛ.

АРЗЫЛАҢ ДУГАЙЫНДА ТООЛ

Дүрзүнчүг улуг арзылаң чүүттап чораан иргин. Бир-ле катап ол өске амытаннарга болуп көөргеттинер дээш чер кезип чоруп каап-тыр.

— Мен эң-не күштүг мен! Хамык-ла амытаннарның чагырыкчызы мен мен! — дел алгырып чораан.

Ужуп чораан каарган оон мактанганын дыңнаан:

— Барр!.. Барр!.. Мелегей арзылаң, мактанма. Делегейде эң-не күштүг амытан—кижинхир ийин—дээш эрткен.

Арзылаң кижи-биле күжүн шенежир дээш кижи дилеп маннап чоруп каан.

Маннап-маннап келгеш хөлчок узун кулактарлыг эдептиг амытанга ужуражып келген. Оозу ажок ыяктыр кускунналр орта арзылаң коргадаа берген. Дидимненип-хидимнеп:

— Кижи сен бе? —деп айтырган.

— Кижи каяа боор мен. Элчитен-дир мен. Кижини мен дүү даг артында кордум—дээн.

Арзылаң оон улаштыр маннаш, дилгите таваржы берген. Оон кудуруундан базып алгаш:

— Кижи сен бе? — дигген.

— Оя чүнүл? Мен дилги хөөкүй мен. Кижи дүү даг артында—деп чашпаалаан.

Ону салыпкаш, кижини дилеп ынай-ла болган. Маннап чораш экербейн, кончуг хаяы онгарже аңдарлыш кире берип-тир. Канчангаш-даа онгардан үнүп чадаш, ыглашкап иргин. Ыглап каап орда онгар кидыында бир-ле амытан келген.

— Буянныг ан, мени онгардан үндүрүп көр!—деп чанып эгелээн.

— Мен ан эвес, кижи-дир мен. Че харын, сени онгардан үндүрүп каайн—дээш, кижи арзылаңче хендир ужу октап берген.

Онгардан үнгеш түрлүг арзылаң семдер бажын халайтыпкаш, дүрген-не кижиден ырап чоруп каан.

АЛА ИНЕК

Арыг-силиң аажок бичии Анай-Хаак сесии ыяссчы утбазы Сесаңмааны өттүнер турган. Үгбазы бөт-ничээл ыяла бээрге, Анай-Хаак база-ла ногаан, кызыл карандаштарын тутпаш, стояга олуруптар. Оон ыяпыр ничээлэп чаңгыс: авазының фермада саап турары ала инээн чуруур.

Анай-Хаактың чураан инээнин өңү кызыл болгаш ногаан. Уруг ынчаар чуруптарга, авазының ала инээ апарган. Чуруктага ала инектиң анысы аажок улуг. А эмии дээрге, ишкир хап-ла! Черге сөөртүнер чыгыы.

Бөт-ничээл төнген, Анай-Хаак бодунуң чураан чуруун үгбазынга чедире бергеш, мынчаар тайылбыряаан:

— Инектиң анысы улуг болза эки. Хөй сиген чиир.—эмии улуг боор.

Сесаңмаа дуңмазының шала үвүрээре берген сырбык чажын эде суйбап, чассыткыяаан.

— Шын-дыр, Анай. Инекке хөй сиген бээрге, эмии улуг боор.

— Хөй сүт бар боор, але, үгбай?

— Ийе. Инектиң суду хөй боор.

— Змизмин! Змизмин! Хөй сүт бар! Хөй сүт бар! Мен авамның ала инээн саар мен, үгбай! Са-ар мен!

— Са-ар сен, дунма-ай. А мен база саар мен.

— Үгбам база саар! Үгбам база саар! Змизмин! Змизмин!

З. МОНГУШ.

Бичиилерниң чугаазы

Ийи харлыг Марина:

— Авай, менээ яблоктардан садып бээйн!

— Уруум, ам орайтазын-дыр, яблоктар шупту удаан!

— Чүгле бичии яблоктар удаан-дыр ийин, а улуглары ам-даа удуваан.

• • •

Дөрт харлыг Саша:

Будумчудан аажок девидеп маннап кирип келгеш:

— Авай, менээ кара карак шилиндеп берем, Тузик деп ыт мени танывайн барзын...

• • •

Үш харлыг Аленка:

Чуруктар будуп турган. Аваазы чемеринип алзын дээш кыйгырган.

— А-дыр, авай. Холуң шаа төне берди, ынчалза-даа карандаш ам-даа будуур дээн-дир.

Олимпийжилерниң хептери

Февраль 4-тен 15-ке чедир Инсбрукка (Австрия) болур XII кыштың Олимпийжи маргылаалаарга совет спортчулар база киржир.

ЧУРУКТА: совет спортчуларның олимпийжи хептери.

В. УН ДА-Синиң фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Олимпиаданың киржикчилери

Инсбрукка болур Ак Олимпиаданың программазында—чалаг шанак спорту база кирип турар. Чурттуң бо талазы-биле шилиндек командазының киржикчилериниң аразында латви спортчулар — чаңгыстан чүгүлаар шанак-биле маргыжар Вера Зозуля, ушкаштыг чүгүлаар Дайнис Бремзе биле Айгар Кривис олар база бар.

ЧУРУКТА: Вера Зозуля.

А. ЧАКСТЕНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ИНСБРУК БЕЛЕН

ВЕНА. (СЭТА-ның корр.). Инсбрукка XII кыштың олимпиаданың байырлыг ажылынышкынынга чедир санныг конуктар арткан. Оюнчаргa сөөлгү белеткелдер дооступ. кылдыңганнарын катап-катап хынап турар.

ССРЭ-ниң олимпий атташези М. Мзареулов Инсбрукта турар СЭТА-ның корреспондентизинге беседазынга чугаалаанының болза:—Инсбрук олимпий оюнчарынга белен. Олимпиаданың организастыг комитединиң эки ажылын демдеглевес аргажок. Аппараттың саны эвээшдаа болза, планнаттынган бүгү ажылдар чогуур үезинде дүргеп шинтирлеттинип турар.

Совет спорт делегациязы эң-не хөй санныларның бирээзинге хамаарыжыр деп, М. Мзареулов демдеглээн. Совет спортчулар бобслейден ангыда олимпиадакың программазының бүгү хевирлеринге киржир. Бистиң бүгү делегациязывыс олимпий суурунга чурттаар. Хамыкка маңнаарлар, биатлонистер маргылаазага киржир черинге чазынга—Зеефельдге чурттаар. Ол Инсбруктан 710 метр бедикте. Ынчангаш спортчуларның организмизи ашаа таарышкан болгуун негеп турар.

Олимпий сууру—хөй каът бажыңнардан тургустунган комплекс. Ол келир үеде чурттаага бажыңнары болур. Суурнуң чанында кино-концерт залдыт, музыка өрээлдериниң чомучуга залдыг дыштанылга төвү бар. Ол ышкаш олимпиаданың киржикчилеринге баазын болур садыг төвү, почта, банк, парикмахерская болгаш өске коммунал-амыдырал хандырыга забаа черлери бар. Олимпийжилерге культурлуг хандырылгалыг программазы янзы-бүрү, солуун.

Совет спорт делегациязынга олимпий суурунда он каът бажыңда — № 10 корпусту берген. Кожазында № 11 корпуска ГДР-ниң спортчулары чурттаар.

Австрияның эрге-чагырга оганнары олимпиаданың киржикчилериниң болгаш авалчыларының айыыл чок чоруун хандырар дээш эң-не шынгыы хемчеглерни ап турар. Олимпий суурун долгандыр сывырыылак демирлер-биле бедик херимни калган, кирер эжикте эрттирилге гүнктүзүн тургусван. Инсбрук бүгү талазы-биле олимпиадага белен.

Швециядан алдын медальдарлыг

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). ССРЭ-ниң шилиндек командазы Швециянның хоккейстери-биле ойнаан, 3:3 санныг болуп хайыммашкан. Ынчангаш ооларның аразында мичилиг хоккейге делегей чемпиону атты чедип алган. Совет спортчулар бо маргылдаага эң эки түңнелди көргүскен. Сөөлгү оюнуң мурнуу чарыында Норвегияның шилиндек командазын 12:0 санта уткан. Сөөлгү ийи ужуражылгага 18 харлыг Сергей Максименко онза шылгаан. Ол беш мичиин киргеп. Ниитизи-биле маргылаага үезинде 8 мичиин ол киир каккан.

Эң хуузунуң ужуражылгалары

Бокска ССРЭ биле АКШ-тың шилиндек командаларының башкылары ужуражылгазы Москваның Лужники стадионунга болуп эрткен болгай. Ол ужуражылганы Совет Эвээдиниң шилиндек командазының боксёрлеры 9:2 санта ойнап алган. Бо сан ийи чурттуң боксёрларының каймызы эң шыырак болуп турар деп чүвени балыктаавайн турар Чүге дээрге бистиң алчыларывыстың-даа, ССРЭ-ниң-даа шилиндек командаларының чамдык шыырак спортчулары киришпейн турар.

Москвага болган маргылдаадан алгаш көөрге, чартык чиик децизиниң спортчузу, Москва чурттуг Анатолий Волковтуң белеткели черже багай эвес болуп турар. Ол америк боксёр Дейви Армстронг-биле ужуражкаш, артык күштүүн, аргамергежилиин көргүзүп, ойнап алган. Днепропетровск чурттуг Виктор Савченко Кейт Брумну ноокаутташ, арыг тиилелгени чедип алган. Бистиң команданың эң аныяк боксёрларының бирээзи, Донецк хоорайдан келген, 19 харлыг Виктор Иванов бокска 1975 чылда болган делегей маргылдаазының моңгун медальның эдилекчизи Марвин Стинсонга сан талазыбиле ойнатсa-даа, ол ужуражылгага багай эвес киришкел.

Американың Каттыжкан Штаттарының боксёрларындан Марвин Стинсон биле Лухс Кертис оларның ниити белеткели эки. Ийи чурттарының боксёрларының ийиги ужуражылгазы январьның 27-де Ереванга болган.

Ааган

Кызылдың агаар станциязының медеэзинге ёзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга шокар булуттаар, хар чагбас. Хаттың дүргеин секунданда 0—5 метр чедер.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 12—18, есселеринге 23—28, Кызылга 24—26 градус соор.

СОНУУРГАКТАРГА

ДАЛАЙНЫҢ ЧЫРЫТКЫЛАНЫР КУРТТАРЫ

Далайның чырытқыланы бээрин далайжылар ховар эвес эскерип зөрүп келген. Дүне ындыг чырытқыланыышкын янзыбүрү үелевышкынаарже шимчеп чоруп турар улуг чырытқы дээрбектер азы дилиндектер хевирлиг кылдыс көстүп келир. Чамдыкта суглуң ханызындан көгүлдүр — ак чырык көстүп келгеш, сугнуң кырынга дүргеин-биле улам-на улгады чаттыла бээр. Үе-үеде кызаңнаш тырыкылар чалгыглар оорганарынга моөңлеттинге бергилээр.

Чырытқыланыышкын — ол дээрге азарганчыг бичии дириг организмнерин амыдыралының илереэшкини-дир деп эртемденнер санап турар. Далайның ындыг амытаннарының эң-дериж хой хевирлерин илереттинген. Оларның аразында — ак-кек-ногаан азы көгүлдүр кызыл чырык хореледиргеч бактериялар, чырык үндүрүп эштап чоруур курттар, теннелчек кештиг амытаннар, балыктар база бар.

Далайның эң-ве солун чаңгыс клеткалыг организмизи — ноктилюкзны шинчилээрин Приморье эртемденнерге дооскан. Бир литр сугда ындыг азарганчыг «лампочкалар» ийи муң чедир бар болуп турар. Оларның чырынга карандыда солун-даа номчуп болур.

М. РЫБАКОВ,
СЭТА-ның корр.

Владивосток.

ОЛАРДА МУЗЫКА МӨҢГЕЗИ-БИЛЕ СИҢНИККЕН

Ленинградтың Исаакиев шөлүнде эрте-бурунгу бажыңда музыка керекселдериниң делегейде эң улуг чыылдаларының бирээзи кадагалаттынып турар. Ол керекселлер Театр музыка болгаш кинематография институдунуң докламал делегелгезиниң экспозициязы болуп турар.

Ол делегелгениң залдарында баргаш, М. И. Глинканың музыка чогаадырда ажыглап турганы фортепианону тудуп көрүп, Антон Рубинштейниңиг ойнап турганы хар дег ак «бекхерпи» магадап көрүп болур. Орус улустуң хөгжүм керекселдериниң оркестрииниң үндезидекчизи Василий Андреевтиң чогаадылгазының дугайын кайгамчыктыг ол музыкантының көрөөнгүзүн чораан П. Алексеевтиң чыганы коллекция сагындырып турар.

Орус улустуң талантызындан торуттуургеи хөгжүм керекселдерин ынча калбаа-биле делгеп көргүскеп.

В. ГАНШИН,
СЭТА-ның корр.

Ленинград.

Кыжы тайгада маш белеткеен.

Ш. КУУЛАРНЫҢ чураан чуруу.

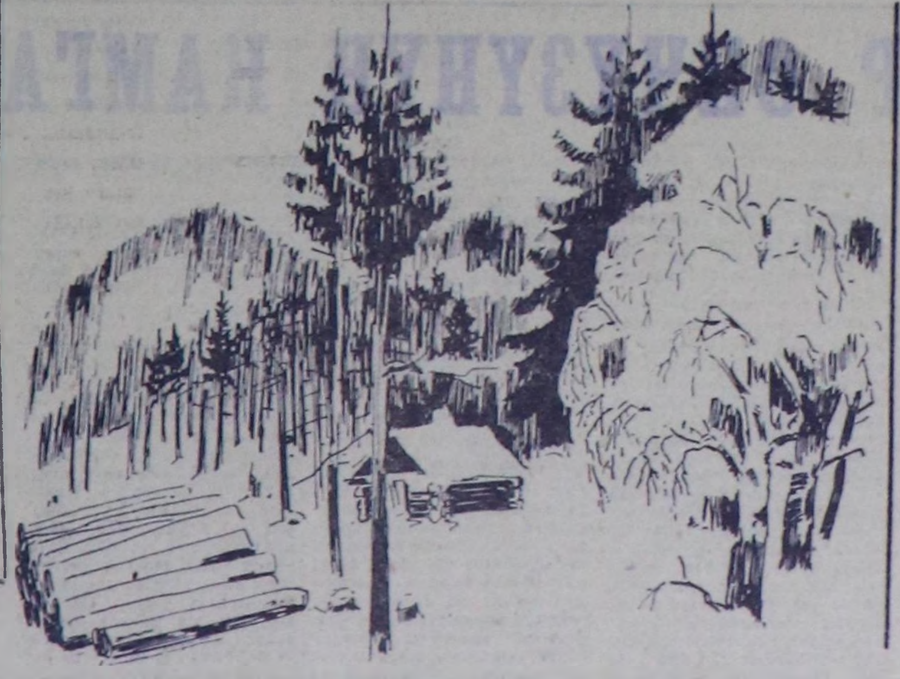

Чоннуң культура хандырылгазы

Адынга төлептиг болур

Чээ беш чыл эгелээн. Кайдаган ажыл-ишчилер боттарының үүле-херектерин партияның амболур XXV съездиинге төлептиг уткуурунга бараалгадып, үлзын соруктуг ажылдап турарлар. Ажылчы коннарның, ылаңгыя хөдээ чонуп культура хандырыгазын экижилеринче сагыш салыышкын улуг. Солун ажылдарны чорудуп турар культура одаглары бисте база хөй. Оларның дугайында макталдыг чагаалар редакцияга хөй кээп турар. Оон чижээ бо. «Ак-Туругнуң Культура бажыңында алды кижи составтыг чөвүлелди тургускан. Массалыг хемчегларни чорударынга чөвүлел улуг рольду ойнаан турар. Дериле-шимелде экп. Дыштанылга кежээлери доктаамал эртип турар» деп К. Кызыл-оол редакцияга бижээн. Бо Культура бажыңында ажыл-херектиң эки чоруп турарының дугайында чагаалар редакцияга мооң мурнунда-даа кээп тургулаан. Моон каидыг түңнелди үндүрерил дээрге, үе-хаярыысалгалыг эштер мында ажылдап, культура одаанып ажылын бедик деңнелде тургускан-дыр. Шынап-ла культура ажылын башкарар үжурлуг специалист кижи болу кыспас болза, ажыл каяа бүдерил. Ак-Туругнуң Культура бажыңының директору Оюн Кара-кыс ындыгларның бирээзин. Нинги ажыл-херектиндуртуруунда аңгыла, бот-тывыгыр уран чүүл болгуниринең ажылынче болу доктаамал кичээлгей салып турар.

Клубтарның, Культура бажыңнарының ажыл-чорудулгазы хөй төлалыг. Клубка чүгле кино үндүрери-биле кызыгаарланыр болза, ол таарымча чок. Анты уеде кижилерниң сонуургалы улгатказ, киногын аңгыда солуп номнар дугайында чугаалажылышкынарны чорударынга, кандыг-бир айтырыгга хамаарышкан диспутту эрттиреринге, бот-тывыгыр уран чүүл болгуниринге киржиринге сонуургалдыг. Бир-тээ культураның одаа деп атты эдилеп турар чүве төлөөде аңаа төлептиг болуру албан.

Ону чедип алыры ында ажылдап турар кижилерден хамааржыр. Бодунуң районунуң, колхозунуң азы совхозунуң солуп кижилери-биле ужуражышкынып эрттирери, профессиялар аайы-биле темалыг кежээлер, конкурстар чорударының база солуп. Маңаа хамаарышкыр база бир чаганы көрүп көрээли. Тывада эң баштайгы Культура ордузун аныяк хоорай Ак-Довуракта ажыткан.

Телевидение

ЯНВАРЬ 29-ТА
МОСКВАДАН

8.45—«Эртемденге сөөс». Академик М. С. Гиляровтуң чугаазы. Өөнүт.
9.00—«СЭКП-ниң XXV съездиниң делегаттары-биле ужуражышкын». Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутады пөс-тээвыны В. Плетнева дугайында телесөчерк.
9.30—М. Е. Салтыков-Щедриниң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл болганынга тураскаатка кежээ. Өөнүт.
11.00—Медээлер.
11.10—«Люда—дээрде шаштыкам чечек». Документалдыг өөнүт телефильм.
11.20—Киножурнал.
11.30—«Ордевок» телестудиянның концерт залы. Дамчыдылганы музыковед С. Виноградова эртирер. Өөнүт.
12.15—«Шымыраа школазы». Разрядтыглар класы. Эйлишиль. Өөнүт.
12.50—«Миллионнарлыг ленинчи университедтеги». «СЭКП-ниң социал-экономиктиг политиказының эртем үндезинерги». Смоленск областтың партия организацияларының РСФСР-ниң кара эвес хөрзүнүүт зоназының көдээ ажыл-агыйының үлзам сайзырадырының талазы-биле ажылының дүржүлгазы.

КЫЗЫЛДАН

13.20—«Дириглер бистиң дугаймызга ырлажыпар». Телефильм.
13.40—«Ортулукчулар». Музыкалыг фильм.

МОСКВАДАН

14.35—«Куба: бирги съездиниң чылы» СЭКП ТК-ниң Чингине секретары Л. И. Брежневтиң Кубага чорааныңың ийи чыл болганынга. Өөнүт.
15.05—«Спортлото» тиражы. Өөнүт.
15.20—М. Е. Салтыков-Щедриниң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл болганынга тураскаатка кежээ. Өөнүт.
16.50—Киножурнал.
17.00—«Шымыраа школазы». Разрядтыглар класы. Эйлишиль. Делегей гроссмейстери Ю. А. Авербах эрттирер. Өөнүт.
17.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Фильмнерни — уругларга. «Негей чылдың чогуур бе?» «Физика—оюнтоглаада» деп цикледен.
18.15—«Хемзигбей». Дамчыдылга.
18.35—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—«Маңа аудумчум». Уранчечен өөнүт телефильм.

КЫЗЫЛДАН

20.00—«Адрези: Кызылдың телестудиязы» Дамчыдылга.
20.30—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.45—М. Е. Салтыков-Щедриниң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл болганынга тураскаатка кежээ. Өөнүт.
22.20—22.30—Чапсар.
22.30—«Шымыраа школазы». Разрядтыглар класы. Эйлишиль. Өөнүт.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

ЯНВАРЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Оизагай болуушкуур» (2 сериялыг) 9.40, 12.50, 17.30, 20.35 «Тамирде дад хаяазы» 16.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Беатрис Поттериң тооллары» 10.00, «Чаш чылдарның соонда чус хонуп» 11.50, 13.50, 15.50, «Амраалы» (2 сериялыг) 17.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хөгүүт жабокриччилер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Александр Пархоменко» 15.00, «Отбелериң чажыды» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда киллизинин 31-75, харыысалгалыг секретарының 23-54, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетнүг киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтериянын 50-22, солуп келбейн барганда 32-75 телефонче болгаш.

Тираж 16495. ЧАГЫГ № 63.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле ергелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 1).

ТС—00428.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 24 (10009) | 1976 чылдың январь 30, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

АЖЫКТЫГ БОЛГАШ ШЫНАРЛЫГ БОЛУРУНУН БЕШ ЧЫЛЫ ДЭЭРГЕ СОВЕТ КИЖИ БҮРҮЗҮ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ КОЛЛЕКТИВ БҮРҮЗҮ БОДУНУҢ БҮДҮРҮЛГЕЗИНИҢ, ТУДУУНУҢ, СОВХОЗУНУҢ, КОЛХОЗУНУҢ АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАЗЫНЫҢ ШЫНАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КӨРГҮЗҮГЛЕРИН ЭКИЖИДЕР ДУГАЙЫНДА ЕЗУЛУГ ЭЭ БОЛУР САГЫШ САЛЫЫШКЫНЫН ИЛЕРЕДИР, БИСТИҢ АЖЫЛ-АГЫЙЫВЫСТЫҢ БҮГҮ ЗВЕНОЛАРЫНГА, АЖЫЛДААР ЧЕР БҮРҮЗҮНГЕ АЖЫЛДЫҢ ШЫНАРЫН БЕДИДЕРИН ДОКТААМАЛ ЧЕДИП АЛЫР ДЭЭНИ ОЛ-ДУР.

(СЭКП ТК-ның төлевилелинден).

АМЫДЫРАЛДЫҢ СОВЕТ ХЕВИРИ

Бөгүн бистиң солунувустуң ийиги арнында «Ийи делегей: ийи аңгы амыдырал» деп рубриканың адаанда бөлүк материалдар парлаттынган. Совет Эвилелиниң аңы-дуңма улустарының материалдыг амыдыралының болгаш культуразының деңнелин бедидер дээш Коммунистиг партияның база Совет чазактың боттандырып турар хемчеглерин көргүскен материалдар-биле чергелештир капиталистиг чурттарда күш-ажылдың кижизиниң аар-берге байдалдарда чурттап турарының дугайында дыңнадыглар база кирген. Ылаңгыя янзы-бүрү чылдагааннарның уржуундан, чижээлээрге, буржуаз пропаганданың хоп-мегезинге алыскаш, Совет Эвилелинден даштыкыже үнүп чоруткан кижилерниң «чечектелип турар» капитализм деп чүве херек кырында чогум-на кандыгын дээрзин караа-биле көргенин болгаш капиталистиг делегейде кижиниң кандыг-даа эргезиниң чок боол турарынга таарзынмайн, дедир чедип кээрин бижээн дилеглери — социалистиг ниитилелдиң, амыдыралдың совет хевириниң ажылчы чоннарга кайы хире магалыг кежик боол турарын бадыткап турар.

Амыдыралдың совет хевири хөй талалыг. Ол дээрге социалистиг Төрээн чуртунуң хамаарышпас чоруун камгалаары, улустарның аңы-дуңма найыралын быжыглаары болгаш пролетарлыг интернационализмге шынчы чорук-тур. Улуг Ленинниң, Октябрь революциязының биске тыпсып бергени аас-кежиктиг амыдыралды улам мөңгүжүдел хогжүдери чүгле боттарывыстан, Төрээн чуртувустуң камгалал болгаш экономика күчүзүн быжыглаар дээш бердинген күш-ажылывыстан хамааржыр.

Социализм — кижи төрелгетенниң төөгүзүнде күш-ажылды эң-не үнелеп билир ниитилел. Оон күш болгаш угаан-даа ажылын кылып турар кежигүннери күш-ажылды боттарының амыдыралының чарылбас кезээ кылдыр көрүп чаңчыга берген. Ажылынга шалыпчы, амыдырал-чурттаалгазынга төлептиг мурнакчыларны республиканың кайы-даа районундан чүс-чүзү-биле адап болур. Оларның эң тергиининнери орден-хавыяа-биле шаңнадып, чонунга мактадып чоруур. Чер-чер Советтериниң депутаттарынга болгаш партия райкомнарының кежигүннеринге соңгуткан хөй санныг бедүүн ишчилеривис — колхозчулар, ажылчыннар, специалистер ол бедик бүзүрелди кызымаккай күш-ажылы, төлептиг чоруу-биле чедип алганнар. Тываның партия организациязының өмүнээзинден СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажылынга киржир делегаттар Кызылда № 48 тудуг эргелелиниң ажылчыны А. И. Ельшова, Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң директору, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Т. К. Пичен-оол болгаш оон-даа өскелер боттарының медерелдиг күш-ажылы, бедик моральдыг мөзүзү-биле өскелерге үлегер-чижек болуп чорууарлар.

Эки чижектерни хөйнү көргүзүп болур. Ындыг болзажок ажылдан оспаксыраар, ниитиниң өнчүзүн камнавас, маңгыстаячак чиик амыдыраарынче чүткүүр, күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, прогулдаар, эзирти кыйгаш, хөйнү алыйн дээр чоруктар бисте чок деп болбас. Оон аңгыда арагалаар, оорланыр, хуу өнчүзүрек, бюрократсыг болгаш хоп-меге тарадыр дээн чиикетиг эргиниң артыышкыннары ийи-чаңгыс кижилерниң талазындан база көстүп келгилээр. Ындыг чүүлдер амыдыралдың совет хевиринге канчап-даа дүүшпес.

Совет Конституциязының тыпсып бергени ажылдаар, өөренир болгаш дыштаныр эргелери шуптувус ажыглап турар бис. Ол дээрге совет хамаатызы кижиниң шынап-ла бүрүн болгаш хостуг эргези-дир. Ынчаарга ол эргелерден аңгыда Төрээн чуртувустуң, күрүневистиң, партия болгаш чазаавыстың, бүгү чонувустуң мурнунга ыдыктыг хүлээлгелеривис база бар болгай. Ону хамааты кижи бүрүзү кажан-даа уттуп болбас.

Ол хүлээлгелеривистиң эң чугулазы — кижи бүрүзүнүң бодунуң харыылап турар участогунга ак сеткилдиг ажылдаары, планныг онаалдаларын доктаамал күүседири болур. Өңгү беш чыл талазы-биле партия ТК-ның төлевилелинде чурттуң экономиказын хөгжүдериниң, чоннуң чаагай чоруун бедидериниң улуг сорулгаларының чедиишкинниг боттаныры совет кижилерниң күжениишкининиг болгаш шынарлыг күш-ажылындан хамааржыр деп айыткан. Төлевилелди калбаа-биле чугаалажып көрүп турар амгы үеде чер-черде партия, совет органнар болгаш хөй-ниити организациялары өңгү беш чылдың өндүр улуг сорулгаларын пропагандалап тургаш, оларның долу күүсеттинери, боттарывыстың материалдыг амыдыралывыстың, культурлуг деңнеливистиң бедиири чүгле эки шынарлыг чогаадыкчы ажылывыстан хамааржыр дээрзин кижи бүрүзүнге тайылбырлаар хүлээлгелиг.

Күш-ажылды хүндүлеп көөрү—совет кижиниң онзагай шынары. 1976 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалы Тываның ажылчы чоннарының күш-ажылчы болгаш политиктиг чаа көдүрлүүшкүнүн бөлдурган болгаш партияның XXV съездизинге уткуштур чарышты улам калбарткан.

Чер-черде партия, совет болгаш ажыл-агый органнары ажылчы чоннарның социалистиг чарыжын улам калбартып, ханыылатпышаан, бүгү күштү болгаш энергияны өңгү беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын, бедиткен хүлээлгелерин ажыр күүседиринче мобилизастаар хүлээлгелиг.

БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин деткип, «ҮТБА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырының ажыл-ишчилери бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Сүт-бараан фермазы бир инекке онаалтыр 1600 кг сүттү саар, 100 башка онаалтыр 82 бызааны камгалап алыр хүлээлгени алгаш, социалистиг чарышка «Найырал» совхозтуң Бара-Тал сүт-бараан фермазын кыйгырган.

Совхозтуң малчыннарындан Төре Хунаш, Түлүш Лэйлап 100 хойдан-на 90 хураганы камгалап, бир хойдан-на 3 кг дүктү кыргып ап, кижи бүрүзү 10 тонна сигенни, 2 тонна будук-бүрүнү, 10 тонна курганг өдекти белеп, кызымак ажылдаарын хүлээнгеннер.

Б. ХУРАГАНДАЙ.
Улуг-Хем район.

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур!

Ак-Довурактан медээлер

ТУДУГЖУЛАР ЧАРЫЖЫ

Чоокта чаа Ак-Довурактың тудугжуларының мергежил аайы-биле маргылдаазы болуп эрткен. Аңаа үш-үш кылдыр комплектилээн дашчылар звенолары киришкен.

Эртенгиниң тос шакта ховудуг чүдүрген баштайгы машина-даа келген. Ажыл хайныккан. Кижи бүрүзү бодунуң аваангырын, ажылга мергежээнин, кылган ажылының үре-түңнелдиин өскелерден дээре кылдыр көргүзер сорулгалыг ажылдааннар.

Чидиг демиселдиң түңнелинде беш звенодан бирги черни «Кызыл тудугчунуң» чер ажылдары кылыр эргелелинден Алексей Евтушенкога баштаткан бөлүү алган. Оларның кылган ажылын жюри «бөлчүг эки» деп үнелээн.

Ийиги черни № 42 тудуг эргелелиниң дашчылары (удуртукчузу Сыдаа Лундуп), үшкүзүн Никодим Яшининиң бригадалары ээлээннер.

Тиилекчилер өртектиг белектер-биле шаңнатканнар.

Н. ЧЕМЕЗОВ.

ДАГЖЫЛАРНЫҢ ШАЛЫПЧЫ ИЖИ

Бистиң Төрээн чуртувустуң болгаш бүгү планетаның амыдыралынга төөгүлүг болуушкун болур СЭКП-ниң XXV съездизиниң бүдүүзүнде совет кижи бүрүзү болгаш күш-ажылчы коллектив бүрүзү кылган ажылдарының түңнелдерин хүн бүрү үндүрүп, төрээн партиязының съездизинге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш улам хайныышкынныг ажылдап турар.

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң Чадаана участогу өңгү беш чылдың бирги чылының баштайгы хүннеринден эгелээш-ле эки базымнарны кылып эгелээн.

—«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге «СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалашкаш, бисте профессиялар, бригадалар, участоктар, цехтер, экипажтар аайы-биле база тус-туста бедик хүлээлгелерни алган — деп, **Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң директорунуң Чадаана участогунуң талазы-биле оралакчызы Сергей Кирсанович Сойнов** чугаалады. — Ынчангаш январьда бистиң коллектив бүдүн чартык норманы хуусаа бетинде күүсетти. А Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга харыы кылдыр СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир бистиң дагжыларывыс бирги кварталдың планын бүрүн күүседип, 50 000 тонна «кара алдынны» бээрин хүлээнгеш, бо хүннерде каш дакпыр күжениишкинниг ажылдап турар.

Партияның съездизинге алдар болдурган күш-ажылчы өөлчегниң шалыпчылары — хөмүр-даш экскаваторунуң машинизи Александр Галкин чыл эгезинден бээр планда ажыр 8780 тонна хөмүр-дашты казып, хүн нормазын 150 хуу чедир күүседип келген. БелАЗ-540 дээр күчүлүг машиналарның чолаачылары Алексей Федоров биле Николай Воловик олар ээлчег санында нормазын түс бүрүзүнде 123 хуу чедир күүседип турарлар.

Чадаана участогунда чарыштың оду улам чалбыыштальп, күш-ажылчы хүн бүрүзү чаа-чаа чедиишкиннер-биле шак ыяшталдыр демдеглеттинип турар.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЧУРУКТА: участоктуң мурнакчы чолаачызы Николай Ильич **ВОЛОВИК** ажыл үезинде болгаш хөмүр-даш казар экскаватор. **В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ** фотозу.

Кыштаглаашкын чоруп тур

КҮЖЕНИИШКИННИГ АЖЫЛДААР

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң ээлчегиг бюрозунга районда мал кыштаглаашкынының канчаар эртип турарының дугайында айтырыгны чугаалажып, бо талазы-биле райкүскомнуң көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң начальниги С. И. Ильенковтуң илеткелин дыңнаан.

Амгы байдалды алгаш көөрге, кыштаглаашкын «Хемчик» совхозта, «Шекпээр» совхозтуң Аянтаты салбырында багай эвес. Бо черлерниң кыштаглаарында мал чеми бүрүнү-биле дужуртунгел, малчыннарга дузалаар тускай техниктиг бригадаларны тургускан. Ниитизи-биле районда ам шээр малдың оолдаашкыны массалыы-биле эгелээн.

Кыштаглаашкынны бүгү талазы-биле чедиишкинниг эрттирер дээш аалдыып турар хемчеглер бар-даа болза, чамдык черлерде бергедээшкиннер тыптып турар. Районнуң ажыл-агыйларында ам барык 400 ажыг шээр мал арып-баксыраан, тургузу азыралче кирген. Чайгы кандааашкынның уржуундан оът-сиген чок болган черлерде 11 коданы «Барлык», «Шекпээр» совхозтар немелде кыштагларже көжүрер ужурга таваржып турар.

Кыштаглаашкынның эртип турар байдалы «Барлык» совхозта элээн дүвүренчиг. Совхозтуң Хөнделең салбырында чамдык малчыннарда дүс эрткен чылдың май айдан бээр үзүлген, хой ам бергедээш кадарчыларга дужурген хөмүр-даш чылгын турар апарган. Малчыннарга суг база 3—4 хонуктарда четпейн турар. Ам кадарчы бүрүзүнде барык чүс ажыг хой оолдаан, а төрүттүрген хураганнар даңзылаттынмайн, дугаарлаттынмайн турар.

Бо хүннерде беш хире кадарчыда мал чеми чедиртинмээн. Салбырда быжыглаан чаңгыс автомашина шагда үрелген. Кадарчылар мал чеми, олар чүүл дээш машина дилеп, совхоз төвүнче кирип, хонук-хонуу-биле айтырыгны шиитпирлеп чадап турар. А салбыр эргелекчизи Ток Ооржак, ында специалистер машина чогуга сыйдап алгаш малчыннар кезинайн, суурда олуруп турар.

Совхозта ажылдаар ужурлуг 22 автомашиналардан бо хүннерде чүгле 5 машина ажылдап турар. Хөнделеңде малчыннарның ортузунда зооветтеередиктиг амызыл-булук септеттинмээнинден мынчага чедир чорувайн келген.

Совхозтуң специалистери малчыннарның ховар аалчылары. Олар четпестерни чайладыры-биле чогуур хемчеглерни дарый албайн турар. Бижиктиг-Хая салбырында харның улуу-биле база оът чедишпези-биле 4 кодан шээр малды көжүрер дээн. Баштай көжүрген бир коданы Аксы-Барлык салбырынга кымның-даа хайгаарал чокка ралында эвес хондурган. Совхозтуң салбырында мал чеминге камналга чок, ону кайы-хамаан чокка тетчеглээр чорук тар бар.

Районнуң ажыл-агыйларында мал эмнээр санитар пунктулары бо чылын тургускулаан. Оларның ажылы дыка четпес. Чамдык пунктуларда ээрлиг эвес, а арып-баксыраан малдарны азырап турар. Ажыл-агыйларда чаш мал толунуң тодаргай учёт-отчёдун мынчага дээр тургуспайн, хураганнарны дугаарлаваайн турар.

Ажыл-агыйларның чамдык кадарчыларында сакманщиктер ам-даа чедишпес. Ол ышкаш кадарчыларда фонарьлар, керосин, мал чемгерер оңгачалар чедишпейн турар. «Барлык», «Хемчик» совхозтарның кадарчылары, сакманщиктери тускай хептер-биле хандыртынмаан. Малчыннарга районуң автолавкалары ай-айы-биле барбайн турар.

Совхозтарның фермаларында байдал база-ла бергедээшкиннерге таваржып турар. «Барлык», «Шекпээр» совхозтарның фермаларында кормоцехтер [illegible] келген. Эң дүвүренчиг байдал «Барлык» совхозтуң төвүнде Адыр-Мажалык фермазында тургустунган. Мында барык 15 хире инек арып-баксыраан, ферманың нажаалары соок. Инектерни чылыг суг-биле суггарбайн, кара сугже сүрүп каар. Фермада шагжалар чогундан сигенни аңаа черже төп бериптурар. Совхозтуң сүт-бараан фермаларында хүнүң-не 200 кг сүт кудулап турар.

«Шекпээр» совхозтуң Суг-Кажаа фермазында бызаалар адаанга малга бээр ужурлуг пресстеп каан саваңны дожеп, хөй мал чемин үндүр эжип турар. Фермаларда тускай ражион тургуспаан.

СЭКП райкомунуң бюрозу айыттынган четпестерни дарый чайладыр, кыштаглаашкынче бүгү күштү салыр, малдың тускай эртемниглерин, ажыл-агыйларда дарысалгадыг партия, совет ажылдакчыларыны тус-тус кодаштарга быжыглаар, кодээге шеф дузазын көргүзер, малчыннар ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдирип, оларның амыдырал-чурттаалгазының кизээнгейин улгаттырар талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Х. МОҢГУШ.
«Шынның» корр.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

ЧЕБОКСАРЫ. Чувашияның ажыл-агыйларында январь 28-те мал кыштаглаашкынының массалыы-биле хынап эгелээн. Ында 3000 ажыг улусчу контролёрлар —мал ажылының специалистери, а ол ышкаш кодээ Советтер депутаттары, профэвилел база комсомол организацияларының төлээлекчилери киржип турар. Улусчу контролёрлар боттарының түңнелдерин чугаалажыры-биле фермалар коллективтеринче, колхозтар баштаар черлеринче болгаш совхозтар дирекцияларынче чорудар.

КУРСК. Ында бо чылдың хову ажылдарынга курлавыр кылдыр он муң механизаторларны белеткеп турар. Оларның үшкүзү-ле—область төвүнүң ажылчын аңгызының төлээлекчизи. Январь 28-те хоорайның бүдүрүлге черлеринде белеткел көчээлдери эгелээн. Оон аңгыда тускай өөредилге черлеринде төп курстарны база тургускулаан. Хоорай чурттуг механизаторларның дузазы-биле оларның шефтеп турар ажыл-агыйларынга агрегаттарны ийи ээлчег-биле ажылдадыр аргалыг болур.

ДУШАНБЕ. Республиканың «Билит» ниитилелиниң пропагандистери Таджикистанның даглыг кодээ районнарынга СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелиниң дугайында дыка хөй лекцияны номчааннар. Амгы үеде 50 муң агитаторлар, политинформаторлар, пропагандистер болгаш лекторлар ол документини республиканың ажылчы чоннарының өөредиринге дузалап турар.

ВУЛКАНЕШТИ. (Молдав ССР). «Чумай» дээр завод-совхозта январь 28-тен эгелээш 29 политшкола ажылдай берген. Оларны партия организациязы ажыл-агыйның бүгү бүдүрүлге участокторынга тургускан. Оларның сорулгазы—СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин ханызы-биле өөренириңге кижи бүрүзүнге дузалары болур.

НОРИЛЬСК. Байкал—Амур демир-оруун тудуп турар девискээр ивини азырап өстүрер талазы-биле дыка таарымчалыг болу бээр. Кыдыкы Соңгу чүктүң кодээ ажыл-агыйының эртем-шинчилел институдунуң эртемденнери ол чоок-кавының тайга-сын черлеринде ивилер одарларын көрүп, шинчилээнниң соонда ындыг түңнелди кылганнар. Амгы үеде «бо чүс чылдың кол тудуунуң» девискээринде 100 муң хире азырал иви бар. Келир үеде оларның саны дыка көвүделип болур.

(СЭТА).

УЖУДУУШКУНДА

СЕС СПУТНИК

1976 чылдың январь 28-те Совет Эвилели черниң «Космос-791», «Космос-792», «Космос-793», «Космос-794», «Космос-795», «Космос-796», «Космос-797», «Космос-798» деп кылымал спутниктерин салып үндүрген. Сес спутниктерни шуптузун чаңгыс чедирикчи ракета-биле салып үндүрген.

Спутниктерде тургускан аппаратура чогумчалыг ажылдап турар. Башкарылга-саналге төвү келген медээлерин ажылдап кылып турар.

(СЭТА).

ТЕХНИКАНЫ БЕДИК БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫГЛААР

«Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкынының партия-ажыл-агый активинден

«Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкынының коллективи СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, элээн ажылдарны кылып чорутткан. Эрткен беш чылда агрохимия албаны ажыттынган, техниктиг солчулга пункттуары калбарган, каттыжыышкын чамдык бараанарны херегленикчилерге боду чедирип турар апарган.

Коллективтиң ажылын экижиткен чорук тоску беш чылда продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир арганы берген. Ылаңгыя механизастаттынган ажылдар ковчут дүрген хөгжээн. Бо чедиишкиннер-биле чергелештир бүдүрүлгениң экономиктиг ажыы база улгаткан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгү автотранспортка 26 хуу, эптелге ажылдарынга 51 хуу, үлетпүрге 58 хуу өскен.

Доозукчу чылдың планныг онаалдаларын «Сельхозтехниканың» Самагалдай каттыжыышкыны, «Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалык салбырының хандырылга баазазы болгаш өске-даа черлер хуусаадан эрте күүсеткеннер. Ол дугайын «Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкынының партия ажыл-агый активиниң хуралынга ооң даргазы С. М. Мешкорудников бодунуң илеткелинге демдеглээн.

— Партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелинде «Сельхозтехника» организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң мурнунда улуг сорулгалар салдынган —деп ол уламчылаан.—Ол сорулгаларда көдээ ажыл-агыйның техниктиг чепсеглениишкинин уламчылаары, бүдүрүлгениң мурнакчы технологиязын болгаш шуушурулга аргаларын шиңгээдири көрдүнген. Бо бүгүнү амыдыралга боттандырарынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери чугула. Ону кылырда бүдүрүлгениң ниитизи курдавырын ынаар мөөңнээр, эрткен чылдарның четпестерин чайладыр херек.

«Сельхозтехниканың» Самагалдай каттыжыышкынының кол инженери В. А. Ляхов, «Сельхозтехниканың» Кызылдаа районнар аразының каттыжыышкынының эргелекчизиниң оралакчызы А. А. Моргун, Чадааннаң транспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы А. И. Цыбульский, тудуг-септелге участогунуң кол инженери О. П. Чпж-Чубянский, Кызылдың районнар аразының каттыжыышкынының инженер-контролеру Ю. В. Пономарев, Бии-Хем салбырының эргелекчизи П. А. Губанов болгаш өскелерде саңал берген эштер четпестерни илередип, оларны чайладырының аргаларын айтып турганнар.

Партия ажыл-агый активиниң хуралынга мал ажылының фермаларын электрижидип, механизастап турар ажылчыннар шыңгы шүгүмчүлеткеннер. Фермаларда машиналарны болгаш херекселдерни эптээриниң чуруму сагыттынмайн турар. Ооң уламындан оларның ажыглаалга кирери узамдыгып, ажылдың шынары чавыс болуп келген. Эптекчилер 23 ажыл-агыйны хайгаараалга алган-даа болза, техниктиг ажаалдазын бүрүн кылыры-биле хүлээнип алган чаңгыс-даа фермазы чок. «Сельхозтехника» витаминниг далган кылыр он дөрт агрегаттың чүгле дөртүвүң, ээрби кормоцехтиң ужунуң техниктиг ажаалдазын кылып турар.

«Сельхозтехника» каттыжыышкыннарында болгаш салбырларынга техника септелгезин ам-даа чогуур негелдеге четпес: шынары багай, хуусаазы узун. Бүдүрген продукцияның шынарын хынаар бөлүктер ажылдавастаан, шынар бедидер талазы-биле көрдүнген ажылдар кылдыныкастаан. Чамдык бүдүрүлгелерниң ажылын чедир органызаставаанындан, септекчилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургуспаанындан септелгениң шынары чавыс болуп турар. «Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалык салбырында, Чадаана каттыжыышкынында ындыг. Чамдык мезекторни хынаарда тускай херексел ажыглавайн, чүгле карак-биле тодарадып турар.

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының автотранспорту эрткен чылын бодунуң шыдаар деңнелинге чедир ажылдап шыдаваан. Ооң уламындан 390 муң тонна чүък сөөртүнмээн. Мындыг четпестер ылаңгыя Чадаана каттыжыышкынында, Улуг-Хем салбырында бар.

Актив хуралының киржикчилери ажылдаарынга шаптыктап турар четпестерни сойгалап турганнар. Ажылчыннар ортузунда кижизидилге-политиктиг ажылды күштелдирери, күш-ажыл болгаш бүдүрүлге чурумун шыңгыыралыры негеттинип турар. Эрткен чылын беш муң ажыг кижи-хүн прогул болганы ооң бадыткалы ол. Оон ыңай мында кадрлар шыырлымас таварылга база хөй. Чүгле Чадаана каттыжыышкынынга 176 кижи ажылга кирген болгаш 129 кижи оон үнген. Бо болгаш өске-даа чижектер инженер-техниктиг удуртулганың ам-даа негелдеге четпейн турарын херечилеп турар. «Сельхозтехника» каттыжыышкынының бүдүрүлгелериниң партия, комсомол болгаш профэвилел организациялары четпестерни чайладырынче болгаш чаа сорулгаларны күүседиринче углаан хемчеглерни алырын күштелдирери чугула.

«Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкынының партия-ажыл-агый активиниң хуралы өңгү беш чылдың баштайгы чылының социалистиг чарыжының негелделерин хүлээп алган.

В. НЕСТЕРЕНКО.

Ийи делегей: ийи аңгы амыдырал

АМЫДЫРАЛ СОВЕТ ЧУРТТА АЛДЫН ХҮН ДЕГ ЧЫРЫП ТУРУ

ОНГУ БЕШ ЧЫЛДА

Чоннуң амыдыралынга чугула херектиг ажыл-чем айлааны бо хире көвүдээр өстүрер деп төлевилелде айыткан.

Чурттаглга тудуунуң калбарары.

КИЖИНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

СЭКП-ниң бүгү-ле ажыл-чорудулгазының алыс утказы —совет кижиниң амыдыралын улам чаагайжыдары. Эрткен беш чылда агаар-бойдустуң дыка таарымча чок болганындан ведээ ажыл-агыйга бергелер турбуже, чоннуң чаагай чоруун бедидер талазы-биле хөй чүүлдер кылдынган. Улустуң амыдырал дециелин бедидер чаа хемчеглерге күрүнениң чарыгдалдары сескиң беш чылдындан 1,7 катап хөй болган.

Хереглелдиң ниитилел фондуларының күсели-биле чонга төлелгелер болгаш чиигелделер беш чылда 1,4 катап көвүдээн. Дыка хөй кижилерниң пенсиялары өстүрген, ээвээш орулгалыг өг-бүлелерге уругларының акша дузаламчызын тургускан. Дээди өөредилге черлериниң студентилеринге болгаш ортумак тускай өөредилге черлериниң сургуулдарынга стипендияны өстүрген. Пенсиялар, пособиелер база стипендиялар өскениниң түңнелинде 40 миллион хире кижиниң орулгалары улгаткан.

Бо бүгү хемчеглерниң түңнелинде, ажыл төлевиринден болгаш хереглелдиң ниитилел фондуларындан төлелгелерден тургустунар чоннуң боттуг орулгалары кижи санынга онаштыр алырга 24 хуу көвүдээн.

Беш чыл дургузунда чонга бараан садары 36 хуу өскен, 1975 чылда соң хемчээли 209 миллиард рубль четкен. Чоннуң хереглелиниң структуразы экижээн. Үр үеде эдилээр улуг өртектиг бараанныр садары көвүдээн. Эрткен чылын бистиң чуртувуста чүс өг-бүле санынга алырга, 71 өг-бүле телевизорлуг, 77 өг-бүле—радиоприемниктиг, 62 өг-бүле—хеп чуур машиналыг, 55 өг-бүле—соодукчулуг болган.

Чурттаглга болгаш культура-амыдырал тудугларын калбаа-биле чорудуп келген. Ниити шөлү 544 миллион дөрбелчин метр чурттаглга бажыңнарын туткан. 56 миллион кижи чаа бажыңнарже көшкен. Бир эвес капиталистиг чурттарда ажылчыннар бажың хөлезиниңге боттарының ажыл төлевиринин 25—40 хуузун чарыгдап турар болза, ССРЭ-де бажың хөлезини ий-ле чиик, өг-бүлениң ниити орулгаларының чүгле 3 хуузу болуп турар.

Совет ниитилелдиң социал-культуралыг хөгжүлдезиниң бир кайгамчык чедиишкинин болзо эрткен беш чылда аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгези колдуунда доозулганы болур.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының талазы-биле XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелинде чаа, оңгу беш чылдың кол сорулгазы болза, ниитилел бүдүрүлгезиниң шапкын болгаш пропорционалдыг хөгжүлдезинге, ооң ажыктыг чорууң бедидеринге үндезилээш, совет улустуң материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнелин кодурер талазы-биле Коммунистиг партияның угланыышкынын чайгылыш чок боттандырары болур деп айыткан.

Бо кол сорулгага дүүштүр СЭКП Төп Комитеди чаа беш чылда социал хөгжүлдениң болгаш улустуң амыдырал деңнелин бедидериниң делгеренгей программазын төлевилеп кылган.

СЭКП ТК-ның төлевилелинде ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак ажыл төлевирин беш чылдың төнчүзүнде 170 рубльге чедирери көрдүнген. Колхозтарның ниити ажыл-агыйындан колхозчуларның орулгазы айда ортумаа-биле 118 рубль чедер. Оон аңгыда колхозчулар боттарының хуузунда дузалал ажыл-агыйындан база орулгалар алыр болгай.

Ажылдап турар херээженнерниң ажыл болгаш амыдырал байдалдарын экижидер талазы-биле хемчеглерни боттандырары бо беш чылда уламчылаар. Чаш уруглуг ажылдап турар херээженнерге уг чаш уруг бир хар четкиже ону ажаап доруктурары-биле чамдызын төлээр шөлээ бээрин доктаалдыры көрдүнген. Уруглардыг херээженнер долу эвес ажыл хүнүүт ийикпе, азы долу эвес ажыл неделялыг болуруун, ол ышкаш бажынга ажылдаарының калбак аргаларын тургузар. Школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң, узаткан хүнүт школаларының саны көвүдедир. Амыдырал хандырылгазын, ниитиниң чемненилгезин хөгжүдүп, бажың ажылынга үнер үе-шакты кызырарын чедип алырын көрүп турар.

Ажылчыннарга, албан-хаакчыларга болгаш колхозчуларга назылап кыраанының пенсияларының хемчээлдери өзер. Колхозтарга болгаш күрүне бүдүрүлгелеринге, организацияларга база албан черлеринге чогуур ажыл стажын чедип кагаан, мурнунда колхозчу чораан кижилерге пенсияларны тыпсыр. Хөй уруглардыг иелерниң пенсия хандырылгазынга чиигелделер калбарар. Күрүне чөлүлерин чонга дедир эгидери уламчылаар.

Беш чыл дургузунда чонга ачы-дуза чедирериниң хемчээли 1,5 катап, а кодээ черлерге 1,7 катап өзер. Ачы-дуза чедирериниң культуразы, чагыгларны күүседириниң шынары бедиир.

Ажылчы чоннарының чурттаглга байдалдары улам экижиир. Ниити шөлү 545—550 миллион дөрбелчин метр чурттаглга бажыңнарын тудар. Тудугнуң шынары бедиир, чурттаар орун-савының тарымчалыг дорук, планировказы экижиир.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн бүрү улуг сагыш салыышкынының ачызында Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнели база-ла чыл келген тудум бедип турар. Ону каш чижектер-биле көрүп көрээли.

Эрткен беш чылда Тываның чонунуң социал хандырылгазынга сескиң беш чылдавызындан 4,6 миллион хөй рубльди күрүне чарыгдаан. Кырып назылааны дээш инвалид болганы дээш пенсияларның база дайын инвалидтериниң пенсияларының хемчээлдери улгаткан. 4500 ажыг пенсионер колхозчуларның пенсияларының кудуку хемчээлдерин өстүрген.

Республикага күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазы беш чыл иштинде 38,5 хуу көвүдээн. Беш чылдың чүгле сөөлгү чылында безин чонга бараанңарны 1970 чылдаазындан 53 миллион рубль хөй түңге саткан. Чоннуң кижи санынга онаштыр 1975 чылда 766 рубльдиң бараанын саткан.

Беш чыл дургузунда коммунал-амыдыралдың ачы-дуза чедирилгезиниң хемчээли 2,3 катап, ооң иштинде кодээ черлерге — 5,3 катап өскен. Ачы-дузаның 14 чаа хевирин чонга чедирер ажылды боттандырган, дөрт чунар болгаш хеп чуур комбинатты, дөрт газ ажыл-агый конторазын, Мугур-Аксы суурда чунар-бажыңны туткан, Шагаан-Арыг хоорайда септеп-түзээр эргелелин тургускан, Кызыл районда коммунал бүдүрүлгелериниң — комбинадын ажыглалда киирген. Кызыл хоорайның чылыдыгзызы топчүлер талазы-биле улуг ажылды кылып турар.

Тоску беш чылда бистиң республиканың улус өөредилгези чугула бурунгаар базымны кылган. Амгы үеде республикада 78 ортумак, 54 сес чылдың болгаш 24 эге школалар бар. Өөреникчилер саны 1970 чылда 52,6 муң турган болза, ам—59,6 муң четкен. Республикада беш тускай ортумак өөредилге чери ажылдап турар. Оларда 3724 сургуулдар өөренип турар, ол дээрге 1970 чылда турганындан 1720 кижи хөй-дүр. Педагогика институдундан аңгыда база бир дээди өөредилге чери — Красноярскиниң политехниктиг институдунуң филиалы ажыттынган. Ол ийи институтта ам 1768 студентилер өөренип турар. Беш чыл дургузунда ийи чаа профтехөөредилге училищелери немешкен. Амгы үеде чеди профтехучилищелерде 2600 ажыг аныяк оолдар, кыстар янзы-бүрү профессияларга өөренип ап турарлар.

Чоннуң кадыкының камгалалы экижээн. Беш чыл иштинде республикада эмнелгелерниң чыттырып эмнээр четкизи 650 орунга немешкен болганы ниитизи-биле 4 муң четкен.

Оңгу беш чылда Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының чаагай чоруу улам бедиир. 1976—1980 чылдарда республикага ниити шөлү 700 муң дөрбелчин метр чурттаглга бажыңнарын тударын планнап турар, ол болза эрткен беш чылдаазындан 245 муң дөрбелчин метр хөй-дүр. Ол-ла чылдарда школа назыны четпээн уруглар албан черлерин 3500 олутка, 12 муң өөреникчилер өөренир школаларны, 390 орунну эмнелге черлерин, 5000 олуттуг клубтарны ажыглалга киирер.

Хереглел бараанңарынга чоннуң негелделерин хандырары экижиир. Үүрмектеп садар бараан саарылгазын 20—22 хуу, ниитиниң чемненилгезиниң хемчээлин 16—18 хуу өстүрери, магазиннерниң, столоваяларның саны улам калбартыры көрдүнүп турар. Чонга ачы-дуза чедирериниң хемчээли 28—30 хуу, ооң иштинде кодээге ол бүдүн чартык катап өзер. Кызыл хоорайга амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң комплекизин, чаа Шагаан-Арыгга амыдырал хандырылга комбинадын ажыглалга киирери көрдүнген.

Республиканың школаларынга болгаш узаткан хүнүт бөлүктерге өөреникчилерниң саны 13 муң чедир өзер ужурлуг. Беш чылдың дургузунда Тываның бүгү өөредилге черлери республиканың улус ажыл-агыйынга дээди болгаш ортумак тускай эртемниг чеди муң ажыг специалистерни белеткээр.

Чоннуң чаагай амыдыралын улам көдүрерин угланган партияның калбак социал программазын боттандырары хүлүктуң мурнунда экономиканың шапкын хөгжүлдезинде совет кижилерниң эрес-маадырлыг күш-ажылындан хамааржыр. СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш ажылчы чоннарның социалистиг чарыжы оңгу беш чылдың бирги чылының баштайгы хүннеринден эгелээп-ле бүгү чуртта калбарган.

В. КОПЕЕЛ,
экономика эртемнериниң кандидады.

Бистиң республиканың нийслели Кызыл хоорай чыл келген тудум улам калбарып, алас-чараш кылдыр хөгжүп орар.

Бо чурукта № 55 магазинниң садыгжылары Светлана Куларина, Кара-кыс Кужугет, Лида Бушуева, Аня Сар оларның хостуг үезинде солун номнап турарын көргүстүвүс.

Ай, азартал ааланы үргүлчү ажыр күүседип турар комсомолчу-аныяктарның бо коллективи садыг алыкчыларга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш садыгның чаа аргаларын ажыглап турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

БАМ-ЧЕ ОРУК

БАМ — кижи төрелгетенниң хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазында эң улуг тудугларының бирээзи. Ону Совет Эвилелиниң бүгү улустары тудуп турар. Чаа тудугга херектиг янзы-бүрү материалдарны болгаш бараанңарны сөөртген хөлштар үзүктел чок шуужуп-ла турар. Сөөлгү дыңнадыгларның чамдызы бо-дур:

Якут АССР-ниң Ленин районунуң комсомол райкомунуң бирги секретары А. Ярошттуң дыңнатканы:

— Чеокта чаа БАМ оруунда Нырба суурнуң тудугжулары үнелиг белекти хүлээп алдылар. Дона-Ростов хоорайның вертолёт заводунуң аныяктары боттарының күжү-биле кылган «Ми-6» деп күштүг вертолёдун тудугжуларже чорудуп берген болган. Биске дар чааш, хат кадып турган-даа болза, ол белекти суурнуң бүгү чурттакчылары демир-орук станциязындан барып хүлээп алган. Вертолеттуң эжиинде «Донуң комсомолчулары — БАМ-ның тудугжуларынга» деп бижип кааш болду.

ВЛКСМ Новокузнецк райкомунуң секретары С. Филиппов:

— Кузнецкиниң металлургия комбинадының аныяктары болгаш комсомолчулары БАМ-ның магистралынга салыр демир-орук рельстерин кылып турар. Шалыпчы дөлечте ажылдап турган комсомол организацияларны планнан ажыр он муң тонна демир рельстерин хоокта чаа чорутту.

Амгы үеде БАМ-да байдал кандыгыл? Аңаа хамаарыштыр Кол тудуг эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы Э. Куликовтуң дыңнатканы:

— БАМ-ның кол оруунуң 230 километр хирези ажыглаалда кирген. Ажыглаттынып турар автоорукттуң узуну 1050 километр ажа берген. Ниитизи-биле 98 көвүрүг туттунган. Оларның 32-зи улуг көвүрүглерниң санынга кирер. Туттунган чурттаглга шөлүнүң хемчээли 330 муң дөрбелчин метр ашкан.

Соок 40 градус ажып турар-даа болза бүгү участоктарда ажыл үргүлчүлеп турар.

Төрээн чурт—кара чаңгыс

Кижиниң Төрээн чурту чаңгыс... Ылаңгыя социалистиг Төрээн чурт шынап-ла төрээн ие ышкаш каракаңгыс болгаш эргим кайыралыг. Ол дугайын янзы-бүрү чылдагааннарның уржуундан даштыкыже кожуп чоруй барган улустарның дедир чанып кээрин диләэн оргүүдел бижиктеринден көрүп болур.

Дайын доозулгандан бээр үжен ажыг чыл эрткен. Салым-чолунуң айыы-биле өг-бүлезинден, төрел-доргүлдеринден чарылган кижилер бо хүннерге чедир бот-боттарын тыпчып, амыдыралының сөөлгү хүннеринге чедир кады чурттаарын күзээш, даштыкыже көжүп чорууруун дилеп-даа кээрлер. Кижи дугайында сагыш салыышкынны бодунуң кол принцип болдурган бистиң чазаавыс мындыг болгаш өске-даа чылдагааннарны айыткан билдиришкиннерни хандырып берип турар. Өске чылдагааннар... Олар база-ла янзы-бүрү. Даштыкыда амыдырал каас-хоя, кижи бүрүзү шуут хостуг эргелиг, бажын ажыр байып болуруун бүгү оруктары бар деп хоозун пропагандага алзыкан кижилерден база-ла билдиришкиннер кээп турар.

Магалыг совет амыдыралдың байдалдарынга чаңчыккан кижилерниң даштыкы чурттарга барган кандыг дар-бергеге, качыгдаалга таварыжып турарын дараазында чагаалардан, билдиришкиннерден көрүп болур.

Анна Яковлевна Сандина эрткен чылын июль айда Барыын Германияда уруунче кожуп чоруй барган. Боттарын тыпчып алган нешкилериниң өөрүшкүзү үр болбаан. А. Я. Сандинаның биске чедип кел, аас-кежиктиг чуртта авай деп бижип турган «ынак» уруу сентябрь айда ССРЭ-ниң ГФР-де элчин черинге чедип келгеш, авазын Украинаже дедир чорударын шуут негээн. А. И. Шульдуң салым-чолу база-ла мындыг болган. Совет хамаатызы чораан бо кижилерниң даштыкыга барган таварышкан берге байдалын өөренип көргеш, оларның дедир чанып кээрин чөпшээрээн.

Эрткен чылдың апрельде Черновцы хоорайның чурттакчызы А. Г. Назарюк ашаа, уруу-биле кады ГФР-же үнүп чорупкан. Каш неделя эрткенде Совет чазакка оон мындыг утказыг чагаа келген: «Мен бо черге чурттап-даа, бо чериң ёзу-чуруумунга өөренип чаңчыгып-даа шыдавас-тыр мен. Төрээн чуртумну сактырымга, чугаалаар чүве тыппас-тыр мен. Мен мынчаар чурттаарымның орнунга өлгеним дээре деп санай бердим. Улуг частырыгны кылган-дыр бис. Силерден улуу-биле диләэривис болза, чуртувусче чаныыр кээрин чөпшээрэп көрүңер. Моон соңгаар маңаа чурттаар аргавыс чок апарган».

Социалистиг ниитилелге чурттап өскен кижилер Совет Конституцияның кижи бүрүзүнге тыпсып бергени ажылдаар, өөренир, дыштаныр хостуг эргезин күн бүрүде ажыглап турар болгаш ону амыдыралдың анаа чүүлү ышкаш кылдыр санап чаңчыккан болганда, даштыкыга баргандыр мындыг эрге-шөлээ чок деп чүвеге дыка-ла таарзынмас, чогум-на элег-түрег деп чүвени кара-биле көрүп, амыдыралының чартык кезин чок ышкаш кылдыр мунгарай бээрлер. База бир чагаа: Ону конструктор радиотехник А. Дорогина бижээн.

«Бодумнуң доскут угааным-биле барыын пропагандага алзыкаш, ГФР-же албан-биле кожуп чоруй барган мен. Оон бээр ээзэн үе эрткен. Ам-даа ажыл чок мен. Тускай эртемим-биле ажылдаар дээримге кым-даа ажылга хүлээп албас-тыр. Харын-даа бистерни кудуку сорттуң кижилери кылдыр санаар. Бир эртем чери бажың ниити аштаар кижи бооп ажылда деп санал даан, оон ойталдым. Дээди эртемниг кижи кажан, кана бок аштап чоруур боор деп бодап чораан мен. Капиталистиг чурттарда мен ышкаш кижилер хөй деп чүвени маңаа бүзүреп көрдүм. Буржуаз күрүнелерниң конституциязында «кижи бүрүзү ажылдаар, өөренир, дыштаныр эргелиг» деп бижип каан боор-дур. Ол сөзүн кырында хоозун эрге деп чүвени ам-на билдим. Төрээн чуртум мени өршээп, дедир чана бээримин чөпшээрел көөр ирги бе деп идегел-биле бо улуг дилегни киирдим».

Анна биле Альберт Шмольдар немец улус. Олар дайын үезинде бистиң чуртувуска бичии үезинде келгеннер. Маңаа школа доозуп, эртем-билигни чедип алганнар. Улгадып келгеш, төрелдериниң суртаалынга кирип, ГФР-же коже бергеннер. Аңаа баргаш, он класс дооскан оглун өөредир дээрге кайы-даа өөредилге чери хүлээп албас болган. Боттарының амыдыралы, маңаа чурттаар чери чок боон бергедеп келген. Оларның совет элчин черинге бижээн чагаазы бо:

«Силерден чанның диләэривис болза, Төрээн чуртувус Россияже чанарын чөпшээрел көрүңер. Алыс чуртувусче чана бергеш, ийи ажылдап, амыдыраар боор бис деп бодап чораан бис. Ам бистер күш-ажылдың кижизинге ССРЭ-ден эки магалыг чурт делегейде чок деп долу бүзүреп чор бис».

Даштыкыже үнүп чорутан кижилерниң чагааларын моон-даа хойну бижип болур.

Шынап-ла бистиң ынак Төрээн чуртувус —Советтер чурту ооң хамаатыларынга не ышкаш энерелдиг.

В. КУКУШКИН.

КАПИТАЛИСТИГ

Бажың чок арткан

Парсейс ашак-кадай — бажың чок англичаннар. Британ ортулуктарда ындыгларның саны — он-он муң.

Питер биле Терри Парсейстер Эссекс графствозунуң Вестфилд хоорайда чурттап турар.

— Бистер чурттап эвес, а халчылар бажыңның чанында шык, караңгы, чылдыр одалга чок таражка холилчектениш турувус — деп, «Морнинг стар» солунның корреспондентизинге Питер чугаалаан.— Кымнадан дамдылап турар... Хоорайның эрге-чагыргазы бистиң муниципалитет кудумчуларынта, кабинеттеринге күш бүрү позодтарывыска хармы кылдыр «дуза чедирер» деп шиитпирлээн, ындыг үнгүрле чурттадып каан.

Терри ам ады ай саттыг, ынчалзажок муниципалитет дүжүмеди ону херекке албаан.

— Ийи ай болгаш келиндер, ынчан чүвениң ужуру билдине бээр чадавас — деп, ол сүмелээн.

«Шелтер»— бажыңның кырыва крыша чок кижилерниң эрге-ажыы дээш туржуп турар хөй-ниити организация.

— Хоорайның эрге-чагыргалары кижилерниң эрге-ажыктарын шуут тооп көрбейн турар — деп, ооң төлээзи чугаалаан.

Бажың чок кижилерниң хөйү-биле сурагжаан Дорсет хоорайның эрге-чагыргалары эрткен чылын дузаламчы фондузунга мырыңай кезиг түңнүг акшаны үндүрүп берген.

Парсейс ашак-кадайны гараажтан үндүрүпкен. Конторалар болгаш албан организацияларның эжиктери Англияның өске-даа хөй-хөй чурттаар чери чок кижилери амыратпайн турар. Оон-биле чергелештир дыка хөй квартиралар курут тургулаар, чүге дээрге оларның хөлезини дыка улуг.

В. ГИРИЧЕВ.
«Советская Россия» солундан.

Кижилер-биле камгалангаш...

Париждиң Бретей кудумчузунга чыглып келген улус көрүп турда-ла, ийи үптекчи «Үнетаур болгаш садыг чаялызы» деп банкының садыгыдан таваар үнүп келгеннер. Оларның холунда шоодайларда алды миллион франк акша бар деп чүвени кижи бүрүзү билип турган. Полицейжилер оларны тудар туржук, харын-даа банк ажылдажи чоогунда турган автомобильге чедир оруктү хостаан, харыт кудумчуну тургузуп бергеннер. «Миллионерлер» ак аныяанге таптыы сургей олурун алгаш, эжиги как кылдыр ханнааш, ырлы бергеннер.

Миллионерлер болур дээн үптекчилер сейф-даа үреп турбаннар, олар чүгле «мода» апарган арганы — кижилерни туура алгаш, амы-тынынга кыжаныы тургаш, оларның-биле камгаланыры ажыглааннар.

Бо таварылгада оларның «камгалакчылары» үш херээжен болган.

Үптекчилер үстүнде адааныс банк салбырын эжелеп алгаш, тудуп алган кижилериниң салбейн, аңаа олурланын чыдыпканнар. Херээженнерниң амы-тынын оларо ийи шоодай акшага ундевээн. Банкының баштаар чери акшаны үптекчилерге бээр болгаш оларның айыыл чок унерин хандырар ужурга таварышкан.

Кем-херек үүлгедир чорукка ууш эрге-чагырганың шиитпирлиг демисешкини турарынга Францияның хөй-ниитизи каренней турар. Чылдың-на 1.600.000 кем-херек үүлгедиишкини болуп турар болганда оларның чүгле чартык кезин истеп тодараттынып турар.

О. ЯРИКОВА.
«Труд» солундан.

ЧУРТТА КАНДЫГЫЛ?

Өске арга чок болган

Суд-медицина шинчилелдиң кыска ушта бижиктиг:

«50 харлыг Оронцо Фумаруло хөй хемчээлдиг удувур эм биле эссенция ижипкеш, бодунуң амы-тынынга четтинип өлген. Ону күш-биле өлүргениниң истери чок болган».

Барыже телефоннааш, Сантерамо деп черде чурттап турар Оронцонуң кадайы-биле улап бээрин диледим. Дыка ур манаалым соонда, сеньора Лючия Фумаруло-биле чугаалажып болуруун телефончу урут дыңнатты.

Оронцонуң салым-хуузу чурттуң мурнуу чүгүнде чурттап турар чүс-чүс муң итальяннардан ындыг-ла ылгалбас болган. Баштайгы дээрезинде ол шорт чединишкинниг болган. Ада-иези — үүрмек садыгжылар — Оронцону школага тургузуп каан. Оон соонда ол техниктиг ортумак өөредилге черин дооскан.

— Ооң бажынынга сагыш-сеткилди идегел-биле долган чедип келгенин сактыр-дыр мен —деп, Лючия чугаалады—Ооң дипломун чарашсынып көрүп ордум. Оронцо бөгүн-даарта бодунуң мергежилинин айы-биле ажылды тып аар боор деп бүзүреп турдувус.

Ооң соонда ай-айы-биле ажыл диләэшкинин. Ажыл бирлазының чаңнынга маңаашкыныц шылаажыныг шактары. Аңаа немештир аймыл, азазы ядерап калган. Ынчан Оронцо Италиядан чоруур деп шиитпирлээн.

Ооң соонда — Швейцария.

— Бичии сазал хөлезилеп алган бис—деп, Лючия Фумаруло чугаалады—Оронцо ажыл база тып алган. Мергежилиниң айы-биле эвес. Шилип турар хавык кайда боор. Шахтага кара ажылчын болуп ажылдап, чүдүрүкүүлеп, ооң соонда магазинге ажылдаан турган. 15 чыл эрткенде Оронцо ада-иезинче чагаа бижээш, чуртувусче ээп чанарынга четчир элээн акша чыып алганывысты дыңнаткан.

Ооң соонда кадыг-берге хүннер база катап келген. Ажыл чок.

Шак мынчаар чыл хире уламчылаан Оронцонуң өске черге кызыл күжүн үндүрүп турган ажылдап, чыып алган акшазы шагда-ла төндүр чарыттынган. Квартираны каггаш, кыргызнарның барагынче көжер ужур таварышкан.

...Оронцо Фумаруло бодунуң амы-тынынга четкениниң дугайында суд отчедуда ооң өлүрүнүң мурнуда бижээн каан истери бар: «Амыдыралдың бергелери-биле моон ыңай демиссенир күжүм чок-тур. Ажыл чок ээрүктүң оорнунга өлгени дээре деп шиитпирлээн дээш, мени буруудатпайн көрүңер».

А. БЕЛОБРОВ.
Рим, январь.

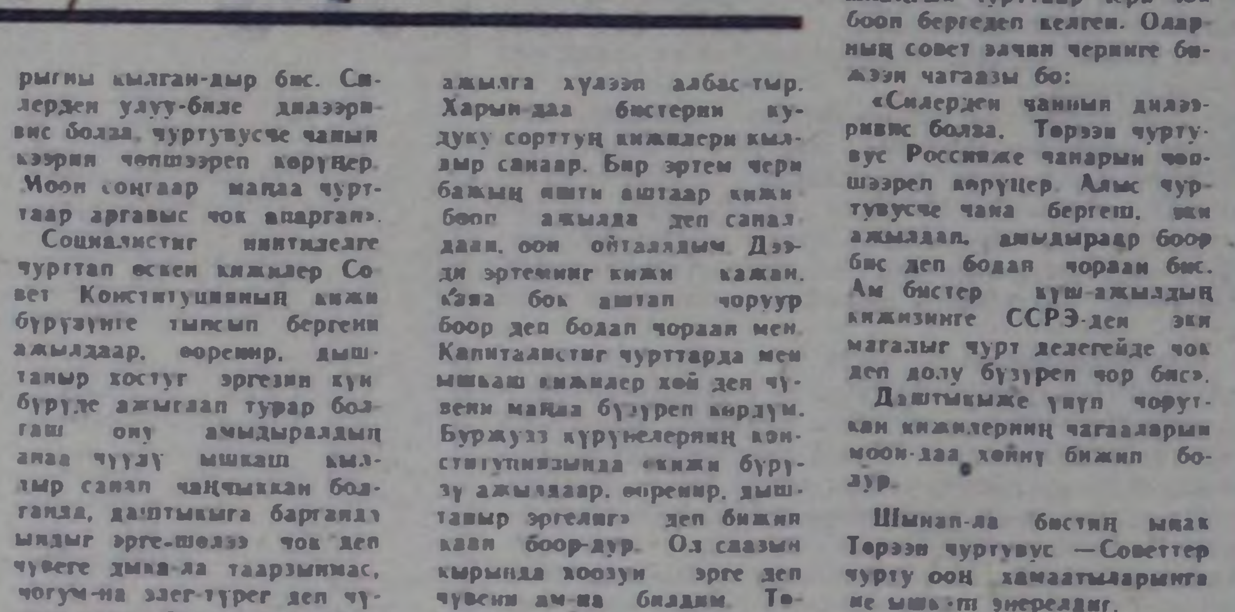

ДОРТМУНД. Барыын Германияның аар үлетпүрүнүң кол хевин Рурда мөөңнеттинген. Рурнуң улуг-улуг бүдүрүлгелериниң бирээзинде-ле ян-он муң ажылчыннар ажылдап турар. Фабрикаларның болгаш заводтарының ээлери артык кончааны алыр дээш ажылчыннарның ажыл төлевирин доктаамал кызырып турар. Оон түңнелинде амыдырал байдалын экижидер, ажыл төлевирин өстүрер дээш шимчээшкин чыл келген тудум улам калбарып турар. Бо чурукта Дортмунд хоорайның ажылчыннарының ажыл төлевирин өстүрерин негээн демонстрациязын көргүскен.

АДН—СЭТА-ның телефотозу.

Тайгада суур өзүп орар

БУРЯТ АССР. Байкал-Амур магистралының унунда Северобайкальскиден 40 километр черде Гоуджекит деп суурну тудуп турар. Ында 200 хире кижи—«Бамтоннель тудуг» эргелелиниң 12 дугаар тоннель отрядының тудугжулары чурттап турар.

Северобайкальски биле Усть-Кут хоорайны тудуштурган кыжыкы автоорукту дугаар баштайгы чурттаарга бажыңнары, мастерская, почта, гараж туттунган. Чоокку үеде аңаа общежитиениң, столоваяны, аптеканы база тудуптар.

Бызаңчы-чазанымчылар (солагай таладан оң талаже) С. Емельянов, И. Пахоменко, Г. Карпухин болгаш В. Виноградов олар Совет Армияга албан эрттирген соонда Байкал-Амур магистралының тудуунга барганнар. Амгы үеде олар Гоуджекит суурда (оң талазында чурук) чурттаарга бажыңын кылып турар.

В. ХРИСТОФОРОВ биле В. МАТВИЕВСКИЙНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

РСФСР-де чурттап турар хөй уругларлыг иелерге «Маадыр-ие» деп хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Он болгаш оон-даа хөй уругларны божаан болгаш кижизиткен даразында иелерге «МААДЫР-ИЕ» деп хүндүлүг атты тывыспышаан, «МААДЫР-ИЕ» орден-биле болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң бижиктери-биле шаңнаары болза:

ТЫВА АССР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Назат Хоналыговна **Болат-оол** — Улуг-Хем районнуң Ак-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Серецмаа Өлзеевна **Бөмбүрүк**—Эрзин районнуң «Коммунизмче оруу» колхозунуң колхозчузу.

Надежда Давзыновна **Лакпажап** — Эрзин районнуң «Чаа-орук» колхозунуң колхозчузу.

Биче-кыс Биче-ооловна **Мааады** — Бии-Хем районнуң «Халың» колхозунуң колхозчузу.

Бичелей Күдержиковна **Монгуш** — Чөөн-Хемчик районнуң Суг-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Часмаа Чамбаловна **Монгуш** — Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң ажылчыны.

Серин Назытыевна **Ондар** — Кызыл районнуң Кур-Чер суурда өг-бүле ээзи.

Александра Сотпаевна **Салчак** — Бай-Тайга районда ажылчын.

Бакай Сүргүновна **Сарыглар** — Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң ажылчыны.

Мирзипей Дамчытовна **Сарыглар** — Барыын-Хемчик районнуң Хөндергей суурда өг-бүле ээзи.

Чакпалмаа Шергин-ооловна **Саян**—Таңды районнуң Элегест суурда өг-бүле ээзи.

Чал Ламажыковна **Хертек** — Мөңгүн-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң колхозчузу.

Сержиң Кымзай-ооловна **Хомушку**—Кызыл районнуң «Шамбалыг» совхозунуң ажылчыны.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль 1976 чылдың январь 8.

ШЫНГА ЧАГААЛАР

ХОЙ ООЛДААШКЫНЫ: бижикчилер медээлеп тур

Кызыл район. «Тере-Хол» колхозтуң хойжузу К. Сүрүңгүрнуң коданында 225 хой төрээн. Чаш хураганнар шупту мензи. Ол коданда сакманщиктер С. Хаңды 70, Н. Иргит 80 хураганны ажаап, доруктуруп турарлар.

Д. ЧАП.

* * *

Бай-Тайга. «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының Кудук бригадазында төрүүр 18 кодан хой бар. Ам коданнарда хой төрүп эгелей берген. Кадарчыларга дузалажыры-биле 21 сакманщик чеде берген.

Салбырның тускай эргежиктери кадарчыларга барып, улус дузаны көргүзүп турарлар. Кудук бригадазында суг сөөртүр ийи автомашина бижиглаттынган.

О. ОНДАР.

* * *

Тожу. Кол Шивит — Тожу районнуң «Тоора Хем» совхозунуң хоочун хойжузу. Ол он ажыг чыл ажылдааш, төрээн совхозунга 3000 ажыг хураганны эстүрүп, он-он тонна дүктү дужааган. Оң оглу Олег школага өөренип турган-ла, адазынга дузалажып турган. Ол ам хойжу эпарган. Оон бээр үш чыл эрткен. Олег 1975 чылда чүс хойга онаштыр 83 хураганны камгалап алган, дүк кыргып алыр хүлээлгезин ажыр күүсеткен. Совхозтуң хойжуларының социалистиг чарыжының тиилекчизи болган. Ол Ада-чурттуң Улуг дайынының доозулганындан бээр 30 чыл болган оон таварыштыр Москваже Тиилелге тугунуң баарынга чурукка тырттырар хүн-кежиктиг болган. Олег комсомол Төп Комитединиң «Бүдүрүлгениң аныяк мурнакчызынга» база «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдектери-биле шаңнаткан.

Ам оңгу беш чылдың бирги чылы эгелээни-биле ооң ажылдаарының эки түңнелдери база көстүп эгелээн. Төрээн 150 хоюндан 151 хураганны онзамези алган.

Олег болгаш Зоя Шиижитерниң найыралдыг өг-бүлезинче мурнакчы хойжулар чес, хой-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турарлар. Зоя—район Совединиң депутады, а Олег—комсомол райкомунуң кежигүнү. Комсомол өг-бүле бо чылгы хүлээлгелерин күүседир дээш ак сеткилдиг ажылдап турар.

В. ТАМДЫН-ООЛ.

* * *

Барыын-Хемчик. «Хемчик» совхозтуң хойжу коданнарында шээр малдың оолдаашкыны түлүктеп турар. Совхозта 2361 хой төрээн, оон 2367 хураганны менди алган.

Хойжулар Саая Серин, Доңгак Оолак, Хомушку Эрес-оол болгаш өскелер-даа малдың чаш төлүн менди камгалап алыр дээш эки ажылдап, хураганнарның ажаалда, чемгерилгезинче кол кичээнгейни углап турарлар.

Совхоз бүгү коданнарже суланы, чарбаны, сигенни үзүктел чок сөөртүп чедирип турар.

А. ЕВРОП.

* * *

Чөөн-Хемчик. Хой оолдаашкыны СЭКП-ниң XXII съезди аттыг совхозтуң Бора-Хөлде ийи дугаар хойжу бригадазында эгелеп турар. Ам ында 200 ажыг хой оолдаан. Оларның хураганнары менди.

Чоокта чаа бригада хуралы болган. Орта эрткен чылдың түңнелдерин чугаалажып, бо чылгы хүлээлгелерни тус-тус хойжулар ап, кожа эштерин социалистиг чарышка кыйгырган.

Эрткен чылдың социалистиг чарыжының тиилекчилери С. Хапылак, В. Байлак олар болганнар. Ол хойжу өг-бүле чүс хойдан-на 112 хураганны алган, хой бүрүзүнден-не 2,8 кг дүктү кыргаан.

О. ТӨГҮС.

* * *

Улуг-Хем. Районда «Ак-Туруг» совхозтуң төп салбырында хой оолдаашкыны түлүк. Ында төрүүр хойлуг чээрби коданның малчыннары бо хүннерде чаңгыс-даа хураган ышкынмас дээш шудургу ажылдап турарлар.

Хойжулар СЭКП Төп Комитединиң партияның XXV съезинге төлевилели-биле таныжып, ону деткивишаан берген хүлээлгелерин алганнар. Ук хүлээлгелер амыдыралда боттанып эгелээн. Ылаңгыя Таспак Улаатайның, Таспак Дукарның, Моңгуш Хурагандайның, Моңгуш Артаамның коданнарында 100—200 хой төрээн, чаш төлү мензи. Өске малчыннарның төрээн хою эвээш дээрден башка, байдал база-ла эки.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Дайзын далаш-биле аткаарлап турар

ЛУАНДА. (СЭТА). Ангола Улус Республиканың национал армиязы төп фронтуга дайзынның камгалалын чаза шапкан. Ооң улуг согуушкуннарынга таварышкаш, даштыкы интервентилерниң болгаш УНИТА-ның дээрбечилерниң каттышкан күштери мурнуу чүкче дезип бар чоруур.

Бис хосталган Кибала, Санта-Комба болгаш Села хоорайларга чордувус. Угаан-кут чок аткаарлап бар чоруур дайзын хөй-хөй чурттаарга бажыңнарын, албан черлерин, кинотеатрларны, садыгларны үрегдээн болду. Көвүрүглерни, суг хандырылгазының болгаш канализацияның системаларын чаза тепсип каапкан. Тайбың чурттакчыларның сад участоктарын болгаш огородтарын безин узуткаан. АУР-нуң армиязының сапер кезектери делгем хоорай районнарындан миналарны ажылаар ужурга таварыжып турар.

Интервентилерниң болгаш УНИТА-ның дээрбечилерниң дезип чоруурда каапкан боо-чепсээн болгаш херекселдерин чурттакчылыг пункт Катафиге бисте көргүстү. Ында америк мортирлер болгаш базуктар, пулемёттар болгаш дайчылар бар болду. Боолардың дыка хөй хевирлеринде «Мурнуу-африка республикага кылган», «Францияга кылган» деп маркалар бар. Чанында — улуг хемчээлдиг частыр октарның миналарының болгаш ок-чемзектиң кедергей улуг склады. Даштыкы интервенцияның документилиг херечилелдерин делгелгезин ол-ла складка организастаан: мурнуу-африка шериг албанныгларның болгаш португалия хөлезилекчилериниң шыназынга бижиктерин көргүстү.

Н. СЕМЕНОВ, В. КУДРЯНЦЕВ.

АКША ДИЛЕП ЧОРУУР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Дж. Форд биле ында албаның аян-чоруун кылып чеде берген Израильдиң премьер-министри Рабинниң аразынга чугаалажышкыннар эгелээн. Ак бажыңның төлээлекчизиниң дыңнатканы-биле алырга, ужуражылганың үезинде Чоокку Чөөн чүкте байдалды болгаш Израильге бээр америк шериг база экономика дузаламчызының программазын киириштир, америк-израиль харылзааларының янзы-бүрү талаларын чугаалажып көрген.

Бо удаада америк-израиль чугаалажылгаларынга колдуунда ийи айтырыгны: Чоокку Чөөн чүкке Вашингтоннуң болгаш Тель-Авивтиң политиказын айтап таарыштырарын болгаш Израильди шериг-экономика талазы-биле АКШ-тың деткимин күштелдирерин тодарадып көрген.

Айыыл чок чорук чөвүлелиниң хуралы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чоокку Чөөн чүкте байдалдың дугайында айтырыгның талазы-биле санал-оналча солчулгазын КНО-нуң Айыыл чок чорук чөвүлели доскан, аңаа Палестинаны хостаарының организациязының төлээлекчизи база киришкен.

Араб девискээрлерин Израильдиң эжелевишаан турарының болгаш КНО-нуң чогуур резолюцияларын күүседиринден оон ойталап турарының түңнелинде Чоокку Чөөн чүкте байдал улам ыңай доорайтап турары-биле холбаштыр сагыш човаашкынын илергейлеп турар резолюция төлевилелин кандаа-даа каттышпайн турар бөлүк чурттар түңнел хуралга киирген. Чоокку Чөөн чүкте чөрүлдээниң үндезинин Палестина дугайында айтырыг болуп турар деп резолюция төлевилелинде онзалап демдеглеп турар.

Ол районга чөптүг болгаш быжыг тайбыңны доктаадып тургузар төлээде, КНО-нуң уставынга дүүштүр ханаарышпас бүрүнзин тургузар эргезин киириштирбишаан, бодунуң бот-тодараттынар национал эргезин боттандырарының болдунар аргазын палестин улуска бергей турар ужурлуг деп, резолюция төлевилелинде оон ыңай чугаалап турар. 1967 чылдың июньда эжелеп алганы бүгү-ле араб девискээрлерден Израиль үнүп чоруур ужурлуг.

Ынчалзажок, Айыыл чок чорук чөвүлелиниң кежигүннериниң хөй нуруузу ол төлевилелди деткээн турбуже, АКШ удур бадылаанының уржуу-биле төлевилел хүлээп алдынмайн барган.

Америк төлээлекчи удур бадылаанының чылдагаанын чугаалааш, Палестинаны хостаарының организациязын Каттышкан Штаттар хүлээп көрбейн турар дээрзинге сылдаг кылган.

Пекинниң делегадызы база катап Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш быжыг тайбыңны чедип алырынга шаптыктап турар ындыг кижилерниң талазынче херек кырында чайгылгаш, бадылаашкынга киришпээн.

Ол районга чөрүлдээни шиитпирлээрин чедип албаан чорук делегейниң тайбыңынга болгаш айыыл чок чорукка кончуг ындыгы уржуктарлыг деп, КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхайм бодунуң чугаазынга медеглээн.

Чоокку Чөөн чүк талазы-биле резолюцияны хүлээп алырынга шаптыктаан ындыг кижилер болза эсеңниң девискээрлерин күш-биле эжелеп ап болбазының дугайында КНО-нуң принцивин хамыкпайн, эжелеп алганы араб черлерин хөй чылдар дургузунда салбайн турар Израильдиң чагырыкчы бөлүктериниң эжелекчи политиказын боттарының деткип турарын бүгү делегейниң мурнунга база катап көргүскен деп, ССРЭ-ниң төлээлекчизи Я. А. Малик онзалап демдеглээн. Айыыл чок чорук чөвүлелиниң хуралынга киржиринден ойталаан Израиль болгаш ону деткип турар кижилер делегейде бүрүн-биле чааскаакзыраанныр дээрзин Чоокку Чөөн чүк айтырыын шалваралдыг чугаалажып көргенниң түңнелинде тодаргай апарган.

Күрүнелерниң хөй нуруузунуң бодалы-биле алырга, бүгү-ле эжелеттирген девискээрлерден израиль шериглерин үндүрбес болза база палестин айтырыын чөптүг-биле шиитпирлевес болза Чоокку Чөөн чүкке ёзулуг тайбың болдунар арга чок дээрзин Чоокку Чөөн чүк айтырыын Айыыл чок чорук чөвүлелинге чугаалашканы база катап көргүскен.

Деткимче чок политика

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АУР-нуң дүрүм ёзугаар чазаалының удурланыкчыларынга болчуп, Анголаның херектеринге АКШ-тың холгаарлап турар чорууун соксадырын америк хөй-ниити болгаш конгресс улам-на шиитпирлиг-биле негеп турар. Үймээчи бөлүктерни акшаландырары-биле акша-хөреңги тускайлап бээрин хоруп турар резолюцияның элерини авторлары конгресстиң төлээлекчилер палатазының 209 кежигүнү болган. Ол ышкаш утказыг резолюцияны сенат база бадылаашкыннарның хөй нуруузу-биле чоокта чаа хүлээп алганы билдингир болгай.

Анголага хамаарыштыр бодунуң политиказының деткимче чогун медереп билбишаан, АКШ-тың чазаа үймээчилерни деткимирин ургулчулээриниң аргазын бээр ындыг шиитпирни бадылааттырып алырын оралдашпылаан, ам конгресске хуштуг күткүдүшкүнүг кылып турар.

Конгресс кежигүну Д. Бонкер парлалга конференциязынга чүве чугаалааш, Анголада болуушкуннар АКШ-тың национал эрге-ажыктарынга кандыг-даа хамаарылга чок деп онзалап демдеглээн. Үймээчилерни акшаландырарын хоруур дээн сенаттың шиитпирин төлээлекчилер палатазынга калбак деткимчени алыр деп ол медеглээн.

Чазакты шүгүмчүлээн

ТОКИО. (СЭТА). Оппозициялыг партияларның япон парламентиде депутаттары чазак чериниң иштики болгаш даштыкы-даа политиказын шыңгыы шүгүмчүлээннер. Консерваторларның боттандырып турдуу иштики политиканың шугуму чүгле улуг-улуг монополияларга ажыктыг боор, оон бүгү-ле уржуктары ажылчы чоннар массаларынга аар түрег кылдыр чүдүргүнүп турарын олар онзалап демдеглээн. Ындыг политиканың тодаргай чижээ—1976 саң-хөө чылында күрүне бюджединиң төлевилели боор турарын Японияның Социалистиг партиязындан депутаттар Т. Нарита биле Ц. Ямагути айыткаңнар.

Үштүң бирик бир кезин чээчилерден тургустунган ол, бюджет экономика, улам ханылаан инфляция талазы-биле бергелерин ажыы эртер, өртектерниң улгадыышкынын соксадыр талазы-биле бодунуң шиитпирлииниң дугайында чүгле чулчуруур боордан аңгыда, чүнү-даа кылбайн турарының херечизи-дир.

АКШ-тың айыылдан эртпес даштыкы политиктиг шугуму ескертирип, национал эрге-ажыктарга таарышкан, бүгү чурттар-биле найыралдыг, кайызынга-даа ажыктыг харылзааларны калбартырынче угланган тускайлаң политиканы боттандырып чорударын Социалистиг партияның депутаттары негээннер.

Ю. ВДОВИН

ТОДАРГАЙ ТУРУШ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кубаның КНО-да доктаамал төлээ чери КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхаймның адынга чагаа чорудкан. Анголаның улузунуң херектеринге империализмниң күштериниң болгаш Мурнуу-Африка республиканың расисчи ёзу-чурумунуң каржы холгаарлаашкынын ол чагаада килеңнии-биле буруу шаап турар. Анголада болуушкуннарга хамаарыштыр социалистиг чурттарның, ылангыя революстуг Кубаның туружун барымчук пропагандазының мегелеглежылар дээн оралдажышкыннарын ук чагаада база-ла ойтур шаап турар.

Ангола Улус Республикага удур даштыкының илергей агрессиязының фактызын чажырар болгаш ФНЛА-ның база УНИТА-ның реакционериниң хоралаакчы ууагединшкиннерин делегейниң хөй-ниитизиниң кичээнгейинден чайладыр бүдүүлүрар дээш барыын чүктүң пропагандазы улустарның национал-хосталгалыг демиселин деткиириниң айтырыгларынга социалистиг күрүнелерниң принциптиг шугумун кара өжегээр мегелеп, өскээр көргүзерин оралдажып турар-дыр деп чагаада онзалап демдеглеп турар.

Африканың девискээрлериниң күштерин революстуг Кубаның хамык чок деткимжениң дугайын сагындырбышаан, төлээ черниң чагаазында демдеглээн болза: Анголаның хамааржылгалыг чорук дээш демиселинге деткимчени Кубаның көргүзүп келгени болгаш көргүзүп турары чажыт эвес. Анголаның патриоттуг күштериниң кара чаңгыс чөптүг төлээлекчизиниң — Анголаны хостаарының дээш улусчу шимчээшкинниң (МПЛА) политиказынга удур демиселинге Куба дузазын көргүзүп турар. Ындыг хөделишкиннер КНО-нуң уставының принциптери-биле бүрүн дүгжүп турар, чүге дээрге Куба болза национал делегей шиитпиржиилгезиниң кежигүннери 40 ажыг чурттуң, оон иштинде 23 африка күрүнениң хүлээп көргени Анголаның дүрүм ёзугаар чазаа деткип турар болгай.

Социалистиг дем каттыштырылгазының бүгү-ле күрүнелери ышкаш, Куба база-ла империализмниң, реакцияның болгаш расизмниң күштеринге удур демисежип турар хосталгалыг болгаш патриоттуг күштериниң талазынче өскерлиш чок туружун апаар деп чагаада чугаалаан турар.

Революстуг чөвүлелдиң хуралы

ЛИССАБОН. (СЭТА). Конституциялыг дугуржулганың платформазын чаарты көөр дугайында айтырыгның талазы-биле чурттуң беш политиктиг партиязы-биле чугаалажышкыннарының баштайгы түңнелдерин Португалияның Революстуг чөвүлелиниң хуралынга чугаалажып көрген. Ревчөвүлелдиң парлалга-биле харылзаалар талазы-биле албан төлээлекчизи Соуза Каштруның бодалы-биле алырга, ол чугаалажышкыннарга элээн деп-шилге чедип алдынган болуп турар.

Республиканың президентизин, национал хоойлужудулга хуралының депутаттарын база эрге-чагыргаларның чер-чер органнарының депутаттарын соңгуур талазы-биле 1976 чылда эрттирер соңгулда кампанияларыбиле холбаштыр чуртта тургустунуп келген политиктиг байдалды болгаш оон хөгжүлдезиниң перспективаларын Революстуг чөвүлелге база-ла аналлээп көрген.

Албан хуузунуң дыңнадыында чугаалап турарындан алырга, чуртта социал-экономиктиг байдалды чугаалажып көөрүнге Революстуг чөвүлел онза кичээнгейин салган. Чазактың чорудуп турар политиказының хемчээлдеринге орудгаларының болгаш ажыл төлевириниң деңнелдерин чоокшулаштырарының эргежок чугула хемчеглерин алырын дүргедедирин, а ол ышкаш пенсионерлерниң байдалын чугаалажып көөрүн Революстуг чөвүлел Министрлер чөвүлелинге сүмелээн.

Пинос ортулуктуң бөгүнү

Нариб далайда бо улуг эвес ортулук революция мурнунда шуут-ла ындыг-ындыгаар болгаш куба революсчуларны шөлүүр чер турган. Улусчу эрге-чагырганың чылдарында Пинос танытыңмас ындыр чаартынган. Амгы үеде ол ортулук республиканың шаңыпнын хөгжүп турар черлериниң бирээзи апарган.

ЧУРУКТА: ол ортулукта Совет Эвилелиниң дузазы-биле кылып турар чылыг электри станциязының тудуунда. Ленинградтан барган инженер В. С. Байков куба специалистер-биле кады ажыл планын чугаалажып тур.

Г. ПЕТРОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

МАСКА ТУТСА ДАРГАН...

Эрткен чайын чүве. Элдегииг шалаам үезинде өскен төрээн черим Хөлдергеже бар чорааш, Өөдең-Шөлде оруг хажыызында бир өгге халдып чеде бердим. Мени таныыр кады база боор, өг хөлегезинге шайлап олурган чолдаксымаар дүрзүлүүг, чайның шаңнге даан хүреэтир долдуга берген. Байырлааш башткы эр менче үткүштүр кылаштапты. Кезээнде мээң оочун таныжым Бора-Тараа Улувас болду.

Ам-даа шилиивисти солуушкаш, аяк шайны ааргап ора, көрүштүнчү чылдарывыста каяа, кандыг ажылдап, чурттап чорааныывысты хөөрештивис-даа.

Улувас Кыргысович «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының шарыжыктарын кадарып турар болду.

— Бо Өөдең-Шөлге совхозтуң шарыжыктарын ийи чылын чайладып тур мен. Серинн калбак элиилерлиг болгаш мал семиртиринге кончуг таарымчалдыг чер—деп, Улувас Кыргысович чугаалады. Оон кезээр ээм эдээнде оттап чорааш шарыларынче көргеш уламчылады: — Чайлагдан күзүлеп базрга, шарыларны деңзилээр, семиртилгениң түңнели кыска тодаргай билдинер. Немелде деңзии хөй болзун дээш кадаттып узадып тур мен.

Чугаалажып олурувуста шарылар ырап, тарай берди. Байырлашкаш, ийи тарай хаптывыс.

Чоокта чаа Арыг-Бажы салбырының конторазынга эртен эрте чеде бердим. Салбыр эргелекчизи Федор Ажиевич Копчун-Кара ажыл хуваалдазын доозупкан.

— Салбырда малдың кыштаглааганын кандыг чорупт тур, Федор Ажиевич? — деп, оон сонуургадым.

— Бисте 2 муң хире бода мал бар. Хаан бистинде чаг-бээн деп болур. Кодан бүрүзү четчир сиген, концентрат-биле хандыртынып турар. Ийи фермаза бүгү малды чылыг суг-биле суттарып тур бис.

— Мурнакчылардан кымнарны адап болур силер?

— Саанчылардан Дугар Элик, Екатерина Төмүр-оол, Валентина Маадышпаа, а кадарчылардан Бора-Тараа Улувас...

Кадарчы Бора-Тараа Улувасты адаатта, дораан-на чайгы ужуражылганы сактып келдим. Ынчангаш оон дугайында каш сөстен чугаалап бээрин салбыр эргелекчизинден дилеедим.

— Улувас ажылынга кызымак, ак сеткилдиг, ээ-харысалгалыг кижи. Ам үш чыл ажыр кадарчылап келди. Оон кадарган малы кезээде семис болур. Дугаалаа деп чүве черле кылып көөбес. Оон дугайын сонуургап турар болзуңарза, ол фермаже аа машина баар деп тур, кады чоруптуңар.

Ур-даа болбаанда Оймак фермазынга халдып чеде бердим, мал чеми белеткээр цехтиң чанынга доктаадывыс.

Оймак—совхозтуң ийи чыл бурунгаар органызастааны малды тургузу семиртир азыраарының улуг төвү чер. Фермада 600 ажыг улуг, бичи бода малды алды коданга үскеш, тус-тус кадарчыларга хуваап каан. Малды онча-менди, хүр кыш ажырар дээш кадарчылар боттарының аразында социалистиг чарышты калбарткан.

Бора-Тараа Улувастың ажылдап турар черинге чеде бердим. Малдың эртенги чемгерилгезэ доозулган. Улувас Кыргысович бодунуң дузалакчы кадарчызы Демаа Моңгул-оол-биле кажаа иштинден шавактыг эът-биле өдек үндүр сөөрткен тур. Мендилешкеш, ажыл-ижин сонуургадым.

— Шиңнеп-ле, чайлагдан кежүп бадып кээримге, шарыжыктарым деңзилээн. Семирээни-даа аажок чүве. Немелде деңзи арбын болду. Ол дээш совхозтан немеле төлевирин база алдым. Ам эрткен күстен бээр күрүнеге дужаар 133 шарының деңгел кужун эки кыш ажырар дээш ажылдап тур бис. Ынчангаш эртенден эгелээш орайга дээр малдың чемин таарыштырып берип, хүнде ийи катап чылыг суг-биле суттарып, кажаа-хоралаңың өдээн аштап арыглап тур бис. Айлап айже немелде деңзини ап турган, күрүнеге бааш бүрүзүн 300 килограммдан өрү деңзилиг дужаар—мурнувуста салдынган сорулга ындыг—деп, улуг кадарчы чугаалады.

Чаңгыс чер чурттуглары Улувасты «балды тутса—шевер, маска тутса—дарган» дижип турары таварылга эвес. Ол куш-ажылының эгезин бызаңчылап эрттирген. Оон соонда 1961 чылдан эгелеп чеди чыл иштинде дарганнаан. Ол чылдарның дургузунда Улувас Кыргысович чеже катап шаңнал-макталга четтигип дээр.

Ол чүгле мурнакчы кадарчы эвес, үлегерлиг хөй-ниитичи кижи. Уругларының аваазы Аваай-биле алды уругларны өстүрүп, кижизидип турар. Улуг оглу Алёша—шериг албанында, хеймереги Сүге-Маадыр аданың чанында «Кадарчының ырын» бадырып каап, ойнап турар. Артканнары шупту школада өөренип турар.

А. СЕРЕН.

МЕДЭЭЛЕР

СЕССИЯ ЭГЕЛЭЭН

Кызылда күрүнениң башкы институдунда ээлчеглиг кышкы сессия эгелээн. Ылаңгыя институттуң дыл, литература факультединде экзаменнер кидин тулук. Үшкү курстуң бирги бөлүүнүң студентилери бир дугаарында даштыкы дыл экзаменин дужааганнар.

Немец дыл өөренип турар бөлүктүң студентилеринден Зоя Аракчаа, Николай Оюн, англи дыл өөренип турарлардан Владимир Монгуш, Лариса Мумаллай, француз дылга Нина Данзурун, Светлана Донгак олар экзаменнерин «беш» демдектерге дужааганнар.

Чоокта чаа ол бөлүктүң студентилери тыва литератураны школага башкылаарының методиказынга шылгаланы эрткеннер. Тыва дыл, литература кафедразының башкылары Ш. Ч. Сат, Д. С. Куулар студентилерниң билеттерге бердинген айтырыгларны канчаар харыылаанынга чогуур үнелелдерни бергеннер.

«Методика» — эң-не кол эртем. Дээди эртемниг кижи билиин чонга чүнүң дузазы-биле дамчыдарыл? Ону методика дузазы-биле дамчыдар. Ылаңгыя бисте — келир үениң башкыларынга тус-тус эртемнерниң школага башкылаар методиказын хандыр билип, шиңгээдип алыры чугула. Ынчангаш бистиң бөлүк бо экзаменге эки белеткенген.

— Дыка хөй аштеривис «дөрт», «беш» демдектерни алдылар—деп, эки өөредилгелиг студент Аля Саая чугаалады.

Б. КҮЖҮГЕТ, студент.

КӨРҮЛДЕГЕ БЕЛЕТКЕЛ

Партияның XXV съездизинге уткуштур Улуг-Хем районга болур бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге Торгалыгда Юрий Гагарин аттыг Культура бажыңының коллективи бо хүннерде хынамчалыг белеткенип турар. Культура бажыңының уран чүүл бөлгүмүнде шупту 52 кижи киржип, ыр-шоор, шүлүктер, танцылар өөренген улус орай кежээге чедир Культура бажыңындан үнмес. Уран чүүл бөлгүмүнде суурнуң аныяктары-биле башкылар, эмчилер, ажылчыннар, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери киржип, боттарының талантызын чонга баралгадып турар. Коллективтиң концерт программазында партия, Төрээн чурт дугайында ырлар, шүлүктер, мурнакчылар дугайында йөрээлдер байлак-биле киргизээн.

М. БИЧЕ-ООЛ.

БОТ-ТЫВЫНГЫР АРТИСТЕР

Чоокта чаа Хандагайтыга үүсчүү чогаадылганың Бүгү-эвилел фестивалынга тураскааткан районнуң уран чүүл көрүлдези эрткен. Көдээ культура бажыңнарының шии бөлгүмнериниң киржикчилери аразында маргышкан. Хандагайтының Культура бажыңында улусчу театрның бот-тывынгыр артистери чогаалчы Кызыл-Эник Кудажының «Далай дүвүнде даңгына» деп шиизин уран-чечен, чогаадыкчы ёзу-биле ойнааш, бирги черни алган. Чаа-Суурнуң артистери улустуң чогаалчызы Степан Сарыг-оолдуң «Көге-Буга» деп шиизин бедик мергежилдиг ойнааш, ийиги черни ээлээн.

Көрүлдеге тиилекчи болган коллективтерни база талантылыг бот-тывынгыр артистерни мактал бижиктер болгаш өөктиг белектер-биле шаңнаан.

К. ХЕРТЕК.

БӨРҮЛЕРНИ УЗУТКААН

Кызыл районнуң «Тинзелге» совхозунуң девискээринге бөлүк бөрүлер тывылган деп медээ Кур-Чер көдээ Соведиинге дыңналып келген. Ол айыылдыг араатан аңнар Кур-Черниң девискээринде Чинге-Даг, Элезин-Даг, Хадымыг, Чодураалыг деп черлерде турар совхозтуң малчыннарының кодан-нарынга халдаашкыннарны кылгылап турган. Оларны узуткаары-биле көдээ Совет пенсионерлер Очур Ооржак, Карыма Монгуш оларга даалга берген. Олар кыска үениң дургузунда сес бөрүнү өлүргеннер.

К. БАДАН-ООЛ.

ТЕАТР

КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

«...Аткан даңның хаязында
кым-даа болза.
Алдаг кылып, ийи оңну кайын
салчаар.
Даңгаар эртен бүргег-даа бол,
Далай оңу тода көстүр:
Караңгыда сактырыңга
Кара кылдыр көзүлзе-даа,
Чиңгис кызыл оттардан ол —
Чиңгир кызыл херел чажар...

Дыка-даа хамы уткалыг шүлүк аа? Кызыл болгаш кара өңнер — удурланышкак уткалыг өңнер. Кызыл өң—революцияның, демиселдиң сүлдезидир, а кара өң болза бисте удур күштерниң, бистиң бурунгаар депшилгевиске шаптыктыг фүүлдерниң демдээ-дир... Бо бедик хөлүрлүүшкүннүг сөстер — республиканың хөгжүм-шии театрының көрүкчүлерге баралгадып эгелээни «Ийи өң» деп, А. Зак биле И. Кузнецовтуң ийи кезектиг шиизиниң кол уткызын хаара тудуп турар. Ук сөстерни шииниң кол маадыры Шура Горяев чугаалап турар. Бодунуң төрээн суурунда бызыг корум-чурумну тургузар дээш, хулиганнарга удур эрестиг туржуп чоруп турар аныяк комсомолчунуң овур-хевирин артист Х. Ширин-оол чедиишкинниг ойнап турар.

Шура Горяевтиң шүүгү ажылдакчызы-болчукчу Борис Родин-биле сценазындан хейзиг үзүлдүнү чижек кылдыр көрээлиңер.

Шура. ... Хандыр бодаар болза—мында каттырынчыг чүве эвээш. Чоокта чаа сен бодуң «хулиганнаар чорук-биле фашизмниң барык ылгалы чок» деп чугаалаадың.

Борис. Ону мен эвес, Горький чугаалаан.

Шура. Горький. «Хулиганнаар чорук — бак үүлгедиглерниң эң айыылдыг хевири» деп Борис Родин чугаалаан.

Борис. Шын. Чугаалаан мен. Эргим Шурик, ол хулиганнар-биле чүге чүгле сен тулчур ужурлуг сен?

Шура. Чүге дээрге, ол—бүгүдеге хамааржыр...

Шынап-ла бо шиини көргеш, кижи бүрүзү боданып, түңнел үндүрер апаар. Бызыг корум-чурумну тургузуп, бистиң амыдыралывыска шаптыктап турар ийи чаңгыс хулиганнар-биле демисежири— ниитиниң, кижи бүрүзүнүң херээ. «Чаңынга кижи-даа өлүп чытса, хая көрүнмейн эрте бээр кижилер бар» деп, Шуриктың чугаалап турары шын. Амыдыралче тоомча чок көөр, хол-биле тудуп кирбес, думчуун боралаар, даамай сеткилди ук шиниде шүгүмчүлеп турар.

Тудугжу аныяктарның чурттап, ажылдап турары Касаткино суурга бызыг корум-чурумну тургузар дээш Шура Горяев маадырлыы-биле өлүр. Оон күзеп чораан херээн аныяктар уламчылаарын шиниде көргүскен. Амыдыралга шаптыктыг күштерни узуткап, чок кылырынга чүгле шагдаа черниң эвес, а харын бүгү кижилерниң, улусчу дружинаның, хөй-нийти организацияларының ролюнуң дугайында чугаа бо шиниде чоруп турар. Ынчангаш «Ийи өң» —бистиң амыдыралывыста база бир чугула айтырыгны көдүрүп турар шии.

Чаа шиини режиссер Калдар-оол Сагды уран-мерген хевирлерни диләп тургаш тургускан. Режиссерның ассистентизи — В. Серен-оол. Шииниң чурук каасталгазын В. Бичии кылган.

«Ийи өңде» ойнап турар артистер боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын ажыдып шыдаан. Көрүкчүнүң сагыш-сеткилинге романтиктиг бодалдыг Катя (М. Солун-оол), «шимешпей» Федька (республиканың алдарлыг артизи Л. Солун-оол), арыг сеткилдиг тудугжу кыс Тамара (Р. Серен-оол), комсорг Дуся (В. Мортай-оол), участок шагдаазы Воробьев (Д. Дамба-Даржаа), чалтанчыг Зина (Л. Хомушку), баянист Мелешко (Ч. Мортай-оол), хоорениш Жаров (Д. Монгуш), болчукчу Родин (К. Сапык-оол), кондуктор Вероника (А. Ширин-оол), чаргызы Бабец (С. Адыг) боттарының өскелерге домейлешпес овур-хевири-биле артып каар. Амыдыралга удур кара күштерниң овур-хевирин артистер В. Серен-оол, Д. Намчыл, А. Тюлюш олар база-ла чедиишкинниг ойнап турарлар.

Хулиганнарга удур эрестиг демисежип чорааш, оларга өлүрткенининң соонда Кызыл Тук ордени-биле шаңнаткан комсомолчу Леня Гаврильцевтиң чырык адынга тураскааткан «Ийи өң» деп шиини баштай найысылалдың чамдык көрүкчүлери көрген. Ону Кызылга ам-даа хөй ойнаары күзенчиг. Эң ылангыя профессионал-техниктиг училищелерниң болгаш өске-даа өөредилге черлериниң сургуулдарынга ук шии солун болгаш дээштиг болуру чугаажок. Ол ышкаш «Ийи өң»нү көргенииниң соонда чер-черде комсомол комитеттерниң база хөй-нийти организацияларының идепкейи-биле көрүкчүлер конференцияларын эрттирери ажыктыг.

«Ийи өң» деп чаа шиини ойнап турар коллектив бо хүннерде Эрзин, Тес-Хем районнарынче аъттаныпкан. Аныяктар амыдыралын көргүскен ук шии көрүкчүлерниң сонуургалын хайныктырары маргыш чок.

В. ДОНГАК.

ЧУРУКТА: участок шагдаазы Воробьевтуң ролюнда артист Д. Дамба-Даржаа, оон чанында кара күштерниң төлээзи Репа (А. Тюлюш), оларның мурнунда турар комсорг Дуся (артист В. Мортай-оол).

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Өөрүшкүзүн илереткен

Ажылчы чоннар депутаттарының Тес-Хем район Совединиң күүскомунуң шиитпирин ёзугаар совет хамаатыларының чаа хевирниң паспорттарын тыпсырын болгаш солуурун районга Шуурмак суурдан эгелээн. Суурнуң клубунга чурттакчы чон чыглып келген. Паспорт тыпсырының байырлыг хуралын Шуурмак көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы С. Ч. Оюн ажыткан. Райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң паспорт столунуң начальниги И. К. Сарыг-оол паспорт системазының, чаа паспорттуң ужур-дузазының дугайын чыылганнарга таныштырган.

ССРЭ хамаатызының чаа паспорттарын баштай Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи П. П. Колесников, ында школа башкызы Т. А. Шмакова, Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунуң хоочун ажылчыны Г. А. Мурачев, Маадыр-ве Бады-Хөө Лопсаң оларга тывыскылаан. Ол кежээ чаа хевирниң паспортун ээлээн хөй аныяктар болгаш бүдүрүлгениң мурнакчылары алган.

Совет хамаатызы кижиниң бедик адын бадыткап турар чаа хевирниң ол документизин баштайгы ээлчегде алган улуг, аныяк кижилер боттарының өөрүшкүзүн илередип, СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур, ооң беш чылдың баштайгы чылының планныг даалгаларын доозур болгаш ажыр күүседир дээш улам күженишкинниг ажылдаарын бүзүредип турганнар.

Ч. СУНДУЙ.

Уруглар кудумчу чурумун өөренип турар

Туркмен ССР-ниң Күрүнениң автомобиль инспекциязының ажылдакчылары оруктуң айыылдыг таварылгаларын болдурбас, бичии уругларны транспорт хөй шимчеп турар кудумчуларны шын эртеринге өөредир сорулганы салып алган ажылдап турарлар.

Айыыл чок шимчээшкинниң темазынга каасталгалыг плакаттарны, хуудустарны, дептержигештерни уругларга тускай хөй тираждыг кылдыр парлап үндүрүп турар. Радио болгаш телевидение дамчыштыр «Кызыл, сарыг, ногаан», «КАИ арыннчыгажы» дээш, оон-даа өске тускай дамчыдылга программаларын кылып турар. КАИ-ниң ажылдакчылары Ашхабад хоорайның школаларынга болгаш уруглар садтарынга кичээлдерни үргүлчү эрттирип, аңаа уругларны кудумчу шимчээшкининиң дүрүмнерин билир кылдыр херек кырында өөредип турар.

ЧУРУКТА: орук хайгааралының инструктору милицияның биче лейтенантызы Худайкула Курбанов Ашхабад хоорайының 81 дугаарлыг уруглар садының бичии чаштарынга кудумчу шимчээшкининиң дүрүмүн таныштырып тур.

С. КОРЫТНИКОВТУҢ фотозу. ПМА.

АМ-ДАА УЛАМЧЫЛААР

Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң штаттыг лектору Владимир Иванович Корниенко Москва хоорайдан Тыва республикаже чедип келген. Дүүн хүн Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелеринге, чамдык албан организацияларынга лекцияларын ол номчаан. Бурунгу хүн кежээ Политехтиг чырыдыышкын бажыңынга марксизм-ленинизмниң кежээки университединиң дыңнакчыларынга «Тоску беш чылдың түңнелдери болгаш оон беш чылдың сорулгалары» деп лекцияны кылган. Ол лектор найысылал коллективтеринге лекцияларны номчуурун ам-даа уламчылаар.

И. ИЛЬИН.

ЧЕДЕН БЕШ ЧЫЛДЫҢ ЛАУРЕАТТАРЫ

1975 чылдың эң дээре он совет спортчуларының даңзызы коньки-ге дүрген маңнаарының талазы-биле делегейниң рекордсмени Татьяна Авериналың адындан эгелээн. ССРЭ-ниң Спорткомитединиң Пропаганда эргелелиниң Бүгү-эвилелдиң спорт темазынга материалдар бижиир журналистер федерациязы-биле кады чорудкан чаа чыл бүдүүзүнүң чаңчыл болган анкетазының түңнелинде олар тодараттынган. Лауреаттар даңзыда алфавит чурумун ёзугаар кирген.

Конькичилерниң Бүгү-делегей чөвүлелиниң демдеглээни алды делегей рекордунуң бежи Авериналга хамааржыр. Горький хоорай чурттуг башкы Татьяна Аверина бистиң эң шыырак конькичилеривистиң мурнуку одуруунга каш чылдар дургузунда чорун келген. Инсбрукка болур Ак олимпиадага ССРЭ-ниң шилиндек командазынга бүзүрел оон ады-биле холбаалыг.

Москваның армейжилериниң спортчу төп клубунуң баскетболчузу Сергей Белов спортка үр назылаарының үлегер-чижээн көргускен. 31 хар чеде берген-даа болза, бодунуң клубунда болгаш чурттуң шилиндек командазында эң-не мергежилдиг ойнакчы кылдыр санадып турар. Беловту «хостуг ойнакчы» дижир: ындыг кончуг узун эвес хирезинде (190 см) камгалакчы болуп ойнап тура, ол камгаламмайн, халдаарынга ынак. Ылаңгыя харысалгалыг улуг маргылдааларга кончуг эки ойнаар чаңчылдыг. Делегей, Европа чемпионаттарынга, олимпийжи оюннарга Сергей Белов киришкеш, делегейниң тергиин спортчуларының саныңга каш катап кирген.

Чээрби үш харлыг, Киев чурттуг Олег Блохин эрткен сезоннуң түңнелинбиле Европаның дээре футболизи деп адаткаш, «Алдын мяч»-биле шаңнаткан. Блохин— Киевтиң «Динамо» клубунуң чүгле бүгү-эвилел аренаазынга эвес, делегей маргылдааларынга база киржип турган эң-не шыырак спортчу. Блохин—ССРЭ-ниң шилиндек командазында шыырак футболист. Чурттуң бирги чери дээш маргылдаага ол дөрт удаа эң-не түңнелдиг ойнакчы болган.

Ирина Калинина сугже шураарының талазы-биле херээженнерден баштайгы делегей чемпиону болган. Пенза чурттуг кыс Колумбияга болган маргылдаага сугже шураарының нарын негелделерин арыы-биле күүсеткен. Маргылдааларга хүннүң-не белеткенмишаан, оңгу классчы Ирина школада чүгле «эки» болгаш «кончуг эки» өөренип турар.

Аныяк-даа болза, Анатолий Карпов лауреаттар саныңга каш удаа кирген. 24 харлыг гроссмейстерниң чедиишкинин бүгүдеге билдингир. 1975 чылдың чазынында шыдыраа талазы-биле делегейниң он ийиги чемпиону болган. Карпов — Ленинград университединиң студентизи, чурттуң эң-не билдингир спортчуларының бирээзи. Ол комсомол Төп Комитединиң кежигүнү. Чемпион болганының соонда Анатолийниң баштайгы оюннары оон ылап-ла шыырак мергежилдиин бадыткаан. Делегейниң билдингир гроссмейстерлери киришкен элээн хөй улуг маргылдааларга Карпов улаштыр тиилээн.

Чээрби беш харлыг ленинградчы Евгений Куликов Ак олимпиадага делегейде эң тергиин коньки-чи аттыг киржир: аңаа «Оскар Матиссенниң шаңналын» тывыскан. Бедик дагларда Медео катокка Куликов тоолчургу дүрген маңнааш, 500 метр дистанцияны 39 секундада эрткен. Политехниктиг институттуң студентизи Евгений—олимпий оюннарынга киржирлерниң бирээзи.

Львов чурттуг, үжен ийи харлыг Павел Леднев спорттуң амгы үш хевиринге делегейниң бирги черин үш удаа чаалап алган. Оон мурнуада Венгрияның Андраш Бальцо, бистиң Игорь Новиков ындыг тиилелгелерни чедип алган. Леднев Монреалга болур олимпий оюннарынга киржиринге белеткенип турар.

Душанбе университединиң студентизи Зебинисо Рустамова эрткен сезонда чедиишкинниг болган. 1975 чылдың чазынында ССРЭ-ниң Улустарының спартакиадазының түңнел маргылдааларынга оон ады билдингир апарган. Оон бир ай болганда, делегей чемпионадының тулган тиилекчизи, ча адарының делегей рекордсмени болган. Зебинисо чүгле 20 харлыг, ооң кол тиилелгелери ам-даа мурнунда.

Людмила Турищеваның ады спортчу делегейде калбаа-биле билдингир. «Психология болгаш спорт» деп темага кандидат диссертациязы бижип турар Донда Ростов чурттуг, аспирант Турищева спортчу гимнастика талазы-биле делегей Кубогун чаалап алган.

Хоккей талазы-биле чедиишкиннер база бар. Москваның спартакчызы Александр Якушев сезондан сезонче бодунуң мергежилин бедидип келген. Оон мергежилин, чараш оюнун Канаданың профессионалдары безин магадап турар.

Спортчу чылдың лауреаттарының даңзызы олимпий сезонунуң бүдүүзүнде совет спортчуларның ниити чедиишкиннерин бадыткап турар. Чыл дургузунда ССРЭ-ниң спортчулары делегей чемпионаттарының 64 болгаш европейжи маргылдааларының 67 алдын медалын чаалап алган.

Алексей СРЕБНИЦКИЙ.
ПМА-ның корреспондентизи.

МОСКВАНЫҢ КУЛЬТУРА ИНСТИТУДУНДА

Найысылалдың өңгү-барын талазында Левобережная станциязында даштыкы хевири өскелерден онзаланмас бажыңче эртениң-не чүс-чүс оолдар болгаш кыстар далаш-биле кирип турарлар. Олар — студентилер деп чүве билдингир. А холдарында портфельдерден аңгыда, хөгжүм херекселдерин туткулап алганнар база арбын.

Ол бажың —Москвада күрүнениң культура институдудур. Бүгү-ле эвилелдиң республикаларындан клуб ажылдакчыларын ында белеткеп турар. Совет чурттуң түс ажыг нациязының төлээлери оолдар, кыстар мында өөренип турар.

Институттуң ректору, төөгү эртемнерниң кандидады, чурттуң ол культура институдун 15 чыл иштинде удуртуп келген. Эш Федор Ковалин-биле чугаалажып ор бис.

— Эге баштай мында библиотека институдунуң турган чүве. 1930 чылдан оон бирги сургуулдары өөренип кирген. 86 кижи. А бо хүннерге чедир 26 муң библиотека культура, клубтар ажылдакчыларын ол белеткээн. Бистиң бо дээди өөредилге черинде элээн хөй талантылыг ыраажыларны, музыкантыларны, хөгжүм-шии театрларының режиссёрларын чуртка өөредип берген. Оларның хөй кезии чурттуң культура училищелеринде башкылап турар—деп, ректор чугаалады.

Институтта дуржулгалыг башкылар ажылдап турар. ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады атты ийи катап алган сураглыг композитор Николай Будашкин, уран чүүлдүң алдарлыг ажылдакчызы Серафим Попов, ССРЭ-ниң Педагогиг эртемнериниң академиязының корреспондент-кежигүнү Александр Пинт болгаш өскелер-даа мында бар.

Ук институт чүгле бот-тывынгыр коллективтер удуртукчуларын эвес, харын уран чүүлдүң бүгү талалыг специалистерин база белеткеп турар. Ниити билигниң программазын ёзугаар студентилер өөренмишаан, режиссер ажылының методиказын, сцена культуразын, театр төөгүзүн, драматургияның үндезинин база шиңгээдип алырлар. Уран чүүлдүң кандыг-бир талазынче студентиниң сонуургалы ынчан илереп кээр.

Ук институттуң доозукчулары хореография коллективтериниң удуртукчулары, улустуң хөгжүм херекселдериниң дирижёрлары, бот-тывынгыр театрларын режиссёрлары бооп ажылдап болур.

Студентилер чагагжыттынганы ниити чуртталга чер-биле, спортчу комплекс-биле хандырттынган. Оларда өөредилге клуву ажылдап турар. Уран чүүлге баштайгы базымнарын кылып эгелээр чери ол. Чайгы дыштанылга үезинде олар колхоз, совхозтарга концерттер көргүзүп барып турарлар.

Москваның культура институдунга талантылыг, организакчы оолдар, кыстарны хүлээп ап турар. Оларның эң шылгаттыганы конкурстан дашкаар хүлээп алыр. Чижээ, Чечен-Ингуш АССР-ден келген Алихан Амирханов конкурстан дашкаар кирген.

Чылдар эртер. Москваның культура институдунуң доозукчулары боттарының төрээн хоорай, суурларынга ээп келир. Олар чаңгыс чер чурттугларының өөрүшкүзү — культураның болгаш уран чүүлдүң ыяк ырын чонунга баралгадырлар.

Татьяна АБРАМОВА.
(ПМА).

телевидение

ЯНВАРЬ 30-ДЕ

МОСКВАДАН

7.30—«Эш ыры».
9.00—«Партияның пландары—чоннуң пландары».
9.15—«Даш кырында хоорай». Документалдыг өңнүг фильм.
9.30—«Чечен чогаалдарның экранчыдылгазы». «Иудушка Головлев». Уран-чечен фильм.
11.00—Медээлер.
11.10—«Ужар кылдыр төрүттүнген». Документалдыг өңнүг фильм.
11.20—Киножурнал.
11.30—«Чаңгызы шуптузу, шуптузу чаңгызы дээш». Ленинградтан өңнүг дамчыдылга.
12.15—«Тараа болгаш электромагниттиг шөл». Эртемнептередилгелиг өңнүг фильм.
13.45—«Коргуушкунуң хамазының мындында». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези.
14.50—«Съездиден съезд чедир». Совет Армения. Өңнүг.
16.50—Киножурнал.
17.00—«Ыры, романс, вальс». Өңнүг концерт.
17.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Пин биле Гвин». Ойнааракталдыг фильм.
18.10—Тыва АССР-ниң телевидение болгаш радио дамчыдылга комитединиң симфония оркестриниң концерти.

МОСКВАДАН

18.40—«Артлото». Өңнүг.
20.00—Медээлер.
20.20—«Съездиден съезд чедир». Совет Армения. Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

22.20—«Тываның неделязы». Информастыг программа.
22.35—Телемедээлер.
22.45—«Неделяда болуушкуннарның тайылбыры». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

БАГАЙ ЭВЕС КИРИШКЕН

Хостуг хүрешке элээди оолдарның Сибирь зоназының маргылдаазы Иркутск хоорайга болуп эрткен. Ол улуг маргылдаага Тыва АССР-ниң аныяк мөгелери база киришкеш келген. Аңаа Сибирь хоорайларының эң шыырак мөгелери күжүн шенешкен.

Үш хүн уламчылаан спортчу демиселдиң түңнелинде бистиң республиканың мөгелери команда талазы-биле бешки черни алган. Көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулу Матвей Допуй-оол 68 килограмм деңзилиг мөгелерниң аразынга хүрешкеш, үшкү черни ээлээн. Ол ам февраль айда хостуг хүрешке элээди оолдарның РСФСР-ниң бирги чери дээш Чебоксары хоорайга болур маргылдаага киржир эргени чедип алган.

В. БИЧЕ-ООЛ.

АНЫЯК МӨГЕЛЕР

Республика найысылалының школа-интернаттың өөреникчилери спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге солун маргылдааларны организастап эрттирип турар. Ук школаның өөреникчилери школазының тургустунганындан бээр 18 чыл ооң фирга тураскааткан хостуг хүреш маргылдаазын организастап эрттирген.

Хевис кырынга болган спортчу демиселдиң түңнелинде деңзи аайы-биле С. Сичай, Ю. Оюн, С. Саая, В. Хомушку, Н. Ковальчук, З. Куулар олар чемпион атка төлептиг болганнар.

М. МАДЫ.

«Спортлото» тиражы

Январь 28-те болуп эрткен «Спортлото» болгаш «Спортлото—2»-ниң 4-кү тиражының түңнелдери:

«Спортлото»—28, 30, 38, 48, 46, 36.

«Спортлото—2»—21, 14, 3, 23, 10, 17.

(СЭТА).

АГААР

Бөгүн республикага бүргег, аязыр, чагбас. Барыын чүк углаашкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 14—19, өске арттарынга—22—27 градус соок болур.

Кызылга эдер булуттаар, чагбас. Барыын чүк углаашкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 22—24 градус соок.

СТУДЕНТИЛЕР ХҮЛЭЭП АЛЫР

Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң бот-өөредилге салбыры дараазында тускай эртемнер талазы-биле 1-ги курска студентилер хүлээп алырын чарлап тур:

1. Математика.
2. Орус дыл болгаш литература.
3. Биология.
4. Педагогика болгаш эге өөредилге методиказы.

Кирериниң экзаменнерин 1976 чылдың март 22-ден апрель 3-ке чедир база июнь 3-тен 14-ке чедир ийи удаа дараазында эртемнерге чорудар:

Математика эртеминге — математикага (аас-биле болгаш бижимел-биле), физикага (аас-биле), орус дыл болгаш литературага (бижимел-биле).

Орус дыл болгаш литература эртеминге — орус дыл болгаш литературага (бижимел-биле болгаш аас-биле). ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), даштыкы дылга (аттестат ёзугаар) азы тыва дылга (аас-биле).

Биология эртеминге—биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле), орус дыл болгаш литературага (бижимел-биле).

Педагогика болгаш эге өөредилге методиказы эртемге—орус дыл болгаш литературага (бижимел-биле болгаш аас-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле).

Тайылбыр: тыва дыл өөренир бөлүкке кирерде тыва дылга (аас-биле) немелде экзамен дужаар.

Документилерни бо чарлалды парлаан хүнден эгелээш, 1976 чылдың июнь 2-ге чедир хүлээп алыр. Оруннук эртемниң дугайында документини (боду-биле), чурттап турар черинден шынзылганы, күш-ажыл дептериниң хоолгазы № 286 форма ёзугаар медицина шынзылгазын, ажылдап турар черинден характеристиканы болгаш 3х4 см хемчээлдиг 4 фото-чурукту билдириишкинге кошкаш, дараазында адреске чорудар:

Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың 34, педагогика институду, бот-өөредилге салбыры. Телефон номери 20-36.

ИНСТИТУТТУҢ РЕКТОРАДЫ.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

ЯНВАРЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Оваагай болуушкуну» (2 сериялыг) 9.40, 12.50, 17.30, 20.35. «Тамир хемде даң хаязы» 16.00 шакта.

«ПИОНЕР»: «Беатрис Поттерниң тоолдары» 9.30, «Чашкы шаның соонда чүс хүн» 11.15, 15.05, 16.55, «Фанфан-Тюльпан» 13.05, 18.45, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хар даңгына» 10.00, «Амрапали» (2 сериялыг) 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оцеола» 15.00, 18.40, «Ынакшылдың бүдүжү» 16.50, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: ИНДЕКС 667000 Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарьның 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16496. ЧАГЫГ № 64.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00432.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 25 (10010) | 1976 чылдың январь 31, суббота | 1925 чылда үнүп эгелээн | Өртээ 2 көп.

Партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый органнары, министерстволар болгаш ведомстволар бүгү улустуң социалистиг чарыжын организастаар талазы-биле чыгдынган дуржулганы бүгү хемчег-биле ажыглаар ужурлуг. Бүдүрүлге коллективтериниң, цехтериниң, заводтарының, бригадаларының, участоктарының, салбырларының, фермаларының болгаш звеноларының социалистиг чарыжын, а ол ышкаш ажылчыннарның болгаш колхозчуларның тус-тузунда чарыжын база профессия аайы-биле чарышты үргүлчү сайзырадып калбартыр.

(СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалындан).

Дүүн Кызылга

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур!

ДАЛГАН ДЭЭРБЕЛЭЭР КОМБИНАТ—АЖЫГЛАЛДА

Кызылда республиканың далган дээрбелээр комбинадының үшкү ээлчээн бо эрткен хүннерде күрүне комиссиязы хүлээп алган. Далган дээрбелээр ол үшкү ээлчегиниң болгаш комбинаттың администрация-хандырылга бажыңы, өске-даа дузалаар ажыл-агыйларының тудугларын кылыры доозулган.

Бо комбинаттың комплексинде үш кол цех бар: бирээзи, 8 муң 150 тонна тараа шыгжаар элеваторну 1972 чылда туткан. Хонукта 130 тонна мал чеми белеткээр комбикорм цехин 1974 чылда дооскан. Хонукта 200 тонна далган дээрбелээр цехтиң ам ажыглаалга киргени ол. Бо комбинаттың бүгү цехтеринде тарааны арыглап, кургадып болбаазырадырының чорудуу долузу-биле механизастаттынган болгаш автоматчыттынган.

Комбинаттың цехтерин «Тыва кодээ тудуг» трестиң 62 дугаарлыг көжүп чоруур механизастаан колоннаазының, «Красноярскцелинмонтаж» трестиң тудугжулары, сантехниктери, электриктери, «Спецэлеватормельмонтаж» трестиң болгаш өске-даа тудуг организацияларының ажыл-ишчилери кылган. Ону ажыглаалга киреринге «Тыва кодээ тудуг» трестиң көжүп чоруур өске-даа колонналарының ажылчыннары, Кызылдың, Хову-Аксының ажыл-ишчилери база идепкейлиг киришкен.

Дүүн далган дээрбелээр чаа комбинаттың байырлыг ажыдыышкыны болган. Чаа бүдүрүлгениң ажыдарынга тураскааткан байырлыг митингини СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары В. Б. Добромыслов ажыдып, эрес-маадырлыы-биле ажылдап, тудугну ажыглаалга киирген ажыл-ишчилерге байыр чедирген.

«Тыва кодээ тудуг» трестиң эргелекчизи Ю. Корякинге сөс берген. Ук трестиң тудугжулары партияның XXV съездизин төлептиг уткуп, чаа тудугну ниити күш-биле ажыглаалга киргенин ол демдеглээн. Бо тудугну кылырынга 5,5 млн. рубльдиң капитал салыышкынын киирген. Маңаа А. Богачеваның, А. Черепанованың, В. Селининиң, А. Ведягиниң болгаш өске-даа бригадалар долу күш-биле ажылдаан. Кодээ тудугжуларының мурнунда бир сорулга боттанганы ол.

— Республиканың бо улуг хемчээлдиг тудуун аңгы-аңгы националдарның кижилери бир демниг-биле кылып дооскан бис. Маңаа орустар, тывалар, украиннер, хакастар сөөлгү айларда дүн-хүн дивейн ажылдап турдувус. Бир демниг күш турганы бо-дур — деп, көжүп чоруур 62 дугаар колоннаның хоочун тудугжузу, комбинаттың баштайгы тавааң салырындан эгелеп идепкейлиг ажылдаан Павел Струков күш-ажылчы өөрүшкүзүн илереткен.

Тараа продуктулар эргелелиниң начальниги С. Неделин 6 чыл бурунгаар тудуп эгелээн комбинаттың тудуу ам-на доозулганын улуг өөрүшкү-биле дыңнаткан.

Комбинаттың төлевилел күчүзүн ажыглаалга киириптерге республика далганның бүгү-ле сорттары-биле, мал ажыл-агыйы — комбикормнар-биле хандыртынар. Моон мурнунда Абакандан чылдың-на 40 муң тонна далган сөөртүп турган. Ам ындыг сөөртүлге эвээжээр. Тараа продуктуларын дажыглаарынга чылда 200 автомашиналар ажыглаттынып турганын ол чугаалаан. Комбинат тудуунга чарыгдаан акша-хөреңги ийи чыл болгаш эгиттинер.

Комплекс тудуун монтаждаарынга, тудуг ажылын кылырынга республиканың тудугжуларының киирген үлүүн ол демдеглеп, оларга сеткилдиң ханызындан өөрүп четтиргенин эш Неделин чугаалаан.

Далган дээрбелээр комплексти ажыглаалга киргени Совет Тываның ажыл-ишчилериниң партияның ам удавас болур XXV съездизинге белектериниң бирээзи болурун СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин демдеглээн. Бо тудуг республиканың экономиказын моон соңгаар хөгжүдеринге улуг ужур-дузалыг болурун ол онзалап чугаалаан. Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээн ажыглаалга киргени, Тываның ажылчы чону съездиге база бир белекти сонгаар дээрзин чыпаганнарта ол бүзүреткен. Комбинат тудуунга шалыпчы ажылдаан коллективтерниң ишчилеринге ол байыр чедирип, моон соңгаар-даа чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

Г. Ч. Ширшин чаа бүдүрүлгениң эжиинде херген кызыл кожааны байырлаалдыы-биле үзе кескен. Күш-ажылчы чедиишкинниң, өөрүшкүнү илереткен чоннуң чуга-соолу кышкы соок агаарга хөглүү-биле дыңналып турган. Чыылганнарны бүдүрүлгени көөрүнче тудугжулар чалаан.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТА: дээрбе комбинадының ажыдыышкыны.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

БҮРҮН КҮҮСЕДИР ДЭЭШ

СЭКП-ниң XXV съездизинге төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты улам калбартыр, бистиң Төрээн чурттувустуң коммунистериниң улуг чыыжынга бараалгадыр күш-ажылчы рапортка ат салыр эргени чедип алыр дээш чаагай шимчээшкиниң Тывага эгелекчизи болган Кызылдың алгы заводунуң коллективи тоску беш чылдың даалгаларын чедиишкинниг боттандырган болгаш онгу беш чылдың даалгаларын база-ла эрестиг күүседип кирипкен.

Тываның хоочун үлетпүр бүдүрүлгелериниң бирээзи — алгы заводунуң коллективи болуунуң сөзүнге ээ болбушаан, тоску беш чыл планын хуусаа бетинде — 1975 чылдың октябрьда күүсеткеш, 265 муң әжеш хөм болгаш кидис идиктерни пландан ажыр бүдүрген. Заводтуң дирекциязы чери (директору Г. Сафиулин, партия организациязының секретары А. Жаров, профэвилелиниң ажылчын комитединиң даргазы Т. Сёмина) съезд мурнунуң социалистиг чарыжын улам калбартып, оон түңнелин чүгле ай санында эвес, харын-даа он хонуктап үнүрүп турар.

СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы рапортка ат салыр эргени чедип алыр дээш патриоттуг чаагай шимчээшкин бүгү цехтер, бригадалар, ээлчеглер, харын-даа тус-тус ажылчыннар аразында улам калбарган. Ол чорук продукция бүдүрерин көвүдедиринге, шынарын улам бедидеринге улуг идиглиг боор турар. Завод коллективи бо чылдың январьның ийи он хонуунда пландан ажыр 502 әжеш хөм идиктерни, 84 әжеш кидис идиктерни бүдүрген.

Съезд мурнунуң социалистиг чарыжынга бүдүрүлгениң хоочуну Галина Георгиевна Вендерлыхтың удурткан бригадазы тиилекчи болуп, хүн бүрүде болуунуң бүдүрүлге даалгазын 140 хуудан өрү күүседип, 1977 чылдың январьның үлүүнге киириштир ажылдап турар. Ол ышкаш дуржулгалыг ажылчыннар А. Левченко, Г. Гавриченко оларның удурткан бригадалары боттарының планныг даалгаларын хүн бүрүде база ажыр күүсетпишаан, бо чылдың январь, февральдың бүдүрүлге планын партияның XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир бүрүн күүседир дээш улам сорук кириишкинниг ажылдап турар. Күш-ажылдың Кызыл Туг орденинин эдилекчизи А. Ховалыг, Күш-ажылчы алдар орденниң үшкү чергезиниң эдилекчизи М. Кондратова, алгы заводунга үжен ажыг чылдарның дургузунда ажылдаан А. Охотникова болгаш өскелер-даа хүн бүрүде боттарының нормазын ырак ажыр күүседип, бедик шынарлыг продукцияны бүдүрүп турар.

— Чаа онгу беш чыл шынарның беш чылы болганда, чавыс шынарлыг продукцияны бүдүрер эрге бисте чок — деп, заводтуң мурнакчы ажылчыннарының бирээзи коммунист Б. Суван чугаалап турар. Кидис идик кылыр цехте машинистер бригадазының бригадири эш Суван күш-ажылчы бүгү коллективтиң бодалын ынчаар илеретти.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелин заводтуң бүгү ажылчыннары ханызы-биле таныжып өөренгеш, изиг-биле деткип турар. Төрээн партиязының XXV съездизинге күш-ажылчы рапортка ат салыр эргени чедип алырынга заводтуң коллективи бүрүн бүзүрелдиг.

Д. ИРГИТ.

ЧОЛААЧЫЛАРНЫҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Ак-Довурактың хүрген хөгжүлдезинге эн ылаңгыя республикадан дашкаар болгаш оон иштинге чүък сөөртүрүнге Ак-Довурактың автотранспорт бүдүрүлгези кол черни ээлеп турар. Партияның XXV съездизинге уткуштур боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин коллектив кежигүннери багай эвес күүседип турарлар. Тодарадыптарга, олар съездиге адаар кылдыр 15 муң тонна улус ажыл-агыйының чүъгүн сөөртүр хүлээлгезин 38 муң тонна кылдыр күүседип, 7 муң литр кывар-чаар материалды, 22 комплект дугуйну камнап алганнар. Пландан ажыр бир муң рубльдиң орулгазын киирген.

Ам бүдүрүлгениң чолаачылары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары чаа социалистиг хүлээлгелерни ап турарлар. Онгу беш чылдың баштайгы чылында чолаачылар пландан ажыр 40.000 тонна улус ажыл-агыйы чүъгүн сөөртүрү, 3000 тонна-километрни эртерин, 200 комплект дугуйну база 2000 рубльдиң артык кезектерин камнап алырын хүлээнгеннер.

Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда ам чолаачылар Д. Кызыл-оол, В. Кочнук, А. Алексеев, А. Михайлова, Н. Рубинов олар чоруп турар.

Коммунистерниң чоокта чаа болган хуралынга чолаачы В. Кочнук санал берген, бо чылын ийиги гаражтың септелге мастерскаязының тудугларын доозарын база механизатор кадрларга 60 дал ишти чурттаар ийи чуртталга бажыңнарын, уруглар садын тударын ол санаддаан. Оон саналын бүгү чолаачылар деткээн болгаш аалчылар бажыңын, Ак-Довурак—Абаза арызының оруун калбартыр ээ деририн олар дилээшкен.

Ак-Довурактың чолаачылары партияның XXV съездизин күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш каш дакпыр күжениишкинниг ажылдап турарлар.

Х. МОНГУШ.

ЧЕР АЖЫЛЫН ЭКИЖИДЕР

Чайгы чер андарылгазы—келир чылгы дүжүттүң үндезини. Андарып каан шөлге өдекти төккеш, ону болбаазырадып алыр. Бир эвес гектар бүрүзүнге хуваап алыр болза, Эрзин районнуң тарылга шөлдеринге 30—40 тонна өдек онаажыр.

Күскү чер андарылгазын ийи удаа—чайның сөөлгү айында, азы күстүң эгезинде чорудуп болур. Ынчан агротехниканың чурумнарын шыңгыы сагыыр херек.

Хөй дүжүт өстүрүп алырының база бир кагадылалы—хар суун хорзуннге хөйү-биле сиңирип алыры болур. Ынчангаш хары далбыйлаары, оон ачызы-биле элбек ол-шыкты тургузуп, черге сиңирери чугула. Хар аккан соонда, чер эрин кээрге шык базырышкыны эгелээр.

Эрзин районнуң колхозтары эртген чылын тараа культураларын 4450, чаңгыс чылдыг ситеннерни 5337, кукурузаны 927 гектарга тараан, картофельди 20 гектарга олурткан. Агаар-бойдус кандаашкынныг болганындан 5672 гектарның дүжүдү үнмээн дээш удур бижээн.

Черни андарып, ону болбаазырадып, ажыглап турары Ленин аттыг колхозта өске ажыл-агыйлардан дээре. Ынчангаш чыл бүрүде тараа болгаш хөй чылдыг ситеннерни бир гектарга онаажыр санаарга, олардан багай эвес дүжүттү ажаап ап келгеннер. Бо ажылга колхозтуң кол агроному Чадамба Мунзуктуң, хову бригадири Сандып Орус-оолдуң киирген үлүү эвээш эвес.

Колхоз мал чеми белеткээр, өдек сөөртүп, төгер база чайгы, күскү чер андарар планнарын ажыр күүсеткилээн.

Бо ажыл-агыйның кожазы колхозтарда бейдал оон сыр өске. «Мөрен», «Коммунизмче орук», «Чаа орук» колхозтарның удуртукчулары чер ажылының культуразын бедидер, ону ажыглаарын экижидер, хорзунну эки болбаазырадып кылыр ажылдарже чогуур кичээнгейни салбайн турар. Ынчангаш чылдың-на эвээш хемчээлдиг тарааны ажаап ап турарлар.

Черниң үнүш-дүжүткүрүн бедидеринин бир үндезини—ону чемиштилери болур. Амгы үеде ажыл-агыйлар өдек сөөртүлгезин уламчылап турар. Ленин аттыг болгаш «Коммунизмче орук» колхозтар эрткен чылын өдек сөөртүп, төгер планын күүседип алганнар. «Чаа орук» колхоз ол планын шуут үскен.

Районнуң колхозтарының ажыл-ишчилери эрткен чылдың частырыгларын болдурбас сорулганы салып, чер ажылының культуразын бедидер дээш ажылдап турарлар.

Ю. БИЧИНИЖИК.

А. В. Колычев, В. П. Лукачев оларны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиини-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Республиканың тудугларынга ажылдаар студентилерниң тудугжу отрядтарын тургузарынга болгаш белеткээринге идепкейлиг киржилгезин дээш Куйбышев областың студентилериниң тудугжу отрядының командири Александр Васильевич **КОЛЫЧЕВТИ**, Куйбышевтиң С. П. Королев аттыг ужарчуу институдунуң ректору Виктор Павлович **ЛУКАЧЕВТУ** Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиини-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың январь 28.

Куйбышев институдунуң бөлүк студентилерин Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиини-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Студентилерниң тудугжу отрядтарының составынга республиканың тудугларынга бедик бүдүрүлгечи чедиишкиннери дээш Станислав Юрьевич **ЕВДОКИМОВТУ**, Лев Константинович **МАКАРУШКИННИ**, Татьяна Евдокимовна **ПЕРОВАНЫ** Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиини-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың январь 28.

Чөөн-Хемчик районнуң Хайыраканның № 51 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадын дедир кыйгыртыр талазы-биле бадылаашкынны эрттирериниң округ комиссиязының

ДЫҢНАДЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1976 чылдың январь 21-де Чарлыын ёзугаар Чөөн-Хемчик районнуң Хайыраканның № 51 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Дарый Севил-ооловна Сатты дедир кыйгыртыр талазы-биле бадылаашкынны эрттирер дугайында соңгукчуларның хуралы болган. Хайыраканның № 51 соңгулда округундан Дээди Советтиң депутады Д. С. Сатты дедир кыйгыртыр дээш ук округтуң соңгукчуларының хөй кезии болгаш бадылаашкынга киришкен соңгукчулар 100 хуу бадылаан.

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадын дедир кыйгыртыр хорум-чурумунуң дугайында» Хоойлунуң 10-гу чүүлүнге үндезилээш, депутат Дарый Севил-ооловна Сатты Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының составындан дедир кыйгыртканы деп санаар.

Чөөн-Хемчик районнуң Хайыраканның № 51 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадын дедир кыйгыртыр талазы-биле бадылаашкынны эрттирериниң округ комиссиязы.

ЧАРЖЫЫЛЫҢАР, ЧЕ!

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде көрдүнген өндүр чаагай планны бистиң эргелелдиң тудугжулары улуг сонуургал болгаш сорук кириишкин-биле чугаалажып турар. Онгу беш чылда тудуг-монтаж ажылдарының шынарын экижидеринче улуг кичээнгей салдынып турарын кончуг чүңгүлдүг турар бис. Ол талазы-биле четпестер тудуг ажылында кайы хөй. Бригада бүрүзүнүң ажылында кандыг четпестер барын, ону эдер дээш чүнү кылза эки дээш чүвени чугаалажып турар бис.

Партияның XXV съездизин төлептиг уткуур дээш чарышка бистиң бригада бедик көдүрлүүшкүннүг киржип, беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Доозукчу чылда хүлээткен объектилеривистиң 70 ажыг хуузу «эки» деп демдек-биле үнелеткен. Амгы үеде бистиң бригадавыс марттың үлүүнде ажылдап турар.

Чоокку хүннерде «1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалының солуннардан номчуп таныжып, чүүлдүгзүнүп, ажыл-биле деткип тур бис.

Тудугнуң хуусааларын болгаш өртек-үнезин кызырарынга ажылдап турар бүдүрүлге черлериниң техниктиг эде дериишкинин болгаш чаартылгазын калбартырынга, тудуг-монтаж ажылдарын кылырының депшилгелиг аргаларын, эң-не ажыктыг материалдарны болгаш конструкцияларны ажыглаарынга күжениишкиннерин мөөңнээр дугайында сөстер коллектив, бригада, харын-даа тудугжу бүрүзүнге дорт хамааржыр-дыр. Чарыштың чалбыыштыг сөстери бистерни чаа-чаа чедиишкиннерже кыйгырып, тудуг ажылының темпизин дүргедип, шынарын экижидер талазы-биле канчаар ажылдаза эки дээрзин чайгаар-ла биске тургуза берди. Ынчангаш бригада кежигүннери сүмележип, дугуржулганы кылгаш, 1976 чылда тудуг-монтаж ажылдарының планын эде көрүп, ону улам улгаттырып, уткуштур планны алыр деп шиитпирледивис.

Планда көрдүнгенин ёзугаар 50 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын, азы 71 муң дөрбелчин метрге шеверлел ажылдарын кылыр ужурлуг бис, а уткуштур планда — 56 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын, азы 78 муң дөрбелчин метрге шеверлел ажылдарын кылырын, 600 рубльдиң тудуг материалдарын камнап алырын көрген бис. Ол ышкаш бүдүүр чуттайлаарынга механизацияны ажыглап турган, бир кижиге онаажтыр хүнде 17 дөрбелчин метрни ажылдап кылыры көрдүнген болза, бис ону 21 дөрбелчин метр чедирерин пландадывыс.

Уткуштур планны алганывыс, оон күүселдези дээш харыысалганы улгаттырып турарын бригада кежигүнү бүрүзү шын угаап билип турар. Бистиң бригадавыска идегеп болур. Сөзүвүстү ээлээр дээш чаңгыс кижи дег, демниг ажылдап шыдаар бис дээрзинге кандыг-даа чигзиниг турбас.

Сөөлгү чылдарда бригадада сагылга-чурум экижээн. Доозукчу чылда чылдагаан чок ажыл шагы үзер чаңгыс-даа таварылга болбады. Ону ажылга улуг чедиишкин деп санаар чел. Ажылга кижилерниң коммунистиг ёзу-биле хамаарылгазын ол тода көргүзүп турар. Ажылывыс түңнели доктаамал экижип турарының чажыды база ында. Социалистиг чарышка аштырбас дээш бригаданың кыстары хүн нормазын кымның канчаар күүседип турарын сонуургап, чурум-сагылганы улам быжыглаарының чугулазын бо-ла чугаалажы берген турарлар.

Күзээнин чедип алыр. Кижиниң кызымак ажыл-ижи, чүткүлү кандыг-даа бергелерни ажып эртер. Ажылдап оолдаар азы ажыл шагы үзер ийи чаңгыс кижилерни кижизидеринге коллективтиң салдары улуг. Моон чижээнге чүгле бистиң бригадавысты эвес, харын-даа № 48 тудуг эргелелиниң 14 бригадаларын шуптузун хамааржыр болур. Бригадалар шуптуу ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр дээш демисежип турар. Ам олардан 8 бригадага коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты тывысканы таварылга эвес.

1975 чылда бистиң эргелелге социалистиг чарышты дээштиг организастаанының түңнелинде мээң удурткан турарым бригадага коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты тывысты. Ол бедик бүзүрелди шыдаар дээш улам кызымаккай ажылдаар ужурлуг бис.

Шеверлел ажылдарының шынарын экижидер дээш эрткен беш чылда эвээш эвес ажылдарны кылдывыс. 1976 чылда кылтаан ажылдарывыстың шынарын «эки» демдектен кудулатпазын хүлээдин турар бис.

Коммунистиг партиявыстың удавас болур XXV съездизин күш-ажылчы белектерлиг уткуур, планныг онаалдаларны чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышка бедик көдүрлүүшкүннүг киришкен бис. Бистиң бригаданың кыстары социалистиг хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседир, ажылдың шынарын экижидер, тудуг материалдарының камналгазын чедип алыры-биле тудугжу эш-өөрүвүстү чарышче кыйгырып тур.

Бригаданың дааскаңы-биле:
Р. ГРИГОРОВИЧ,
№ 48 тудуг эргелелинде шеверлекчилер бригадазының бригадири.

ЧУРУКТА: Р. Григоровичтиң бригадазы.

РЕДАКЦИЯДАН:

«1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалы-биле таныжкаш, шынарның болгаш ажыктыын бедидериниң беш чылының баштайгызы —1976 чылда боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни 48 дугаарлыг тудуг эргелелиниң шеверлекчилер бригадазы ап, уткуштур планны ажылдап кылган. Тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлин улгаттырбышаан, ону бедик шынарлыг кылырын, тудуг материалдарының камналгазы кумагалыг чарыгдаар талазы-биле чарышче тудугжу, шеверлекчи эш-өөрүн кыйгырган. Ол бригаданың кежигүннериниң дааскаңы ёзугаар оон бригадири эш Григоровичиниң бижээни «Чаржыылыңар, че!» деп эгелиг чагаазынга хамааржыр чугааже редакция силерни чалавышаан, чагааларны манап тур.

Дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

ХАНДАГАЙТЫ. Социалистиг өнчүнү камгалаар, өре-самчыгдал-биле демиселди күштедирер талазы-биле «Торгалыг» совхозта (директору С. Седен) байдалдың дугайын Өвүр районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкан.

Совхозтуң мал ажылынга учёт-отчётту багай тургускан, ай, квартал айы-биле санаашкынны кошкак тургусканы хыналдадан илерээн. Дуглаан болгаш оорга алыскан малдың саны 1974 чылга деңнээрге эрткен чылын көвүдээн. Чижээ, Сарыг-Хол салбырындан (эргелекчизи М. Чамбал-оол) 104 бода, 43 чылгы мал дуглаан. Совхозта ниитизи-биле 1047 баш малды самчыгдаан. Мал ажылын четпес удуртуп, малды самчыгдаар, оон өлүп хораар чоруу-биле багай демисежип, учёт-отчётту багай тургусканы дээш кол зоотехник Б. Кара-Сал, салбыр эргелекчизи М. Чамбал-оол, бригадир К. Доспан оларның бир-бир айның шалыңнын тырттарын комитет хуралындан шиитпирлээн.

ТЭЭЛИ. «Тээли» совхозта мал кыштаглаашкынының чоруп турарының дугайында айтырыгны районнуң улусчу контроль комитеди сайгарып көрген. 13 кажааны чылыглап септевээни, ийи чаа кажааны чедир кылбаганы, чамдык кажааларның көржени хоортунмааны, 44 малчын чурттаар бажыңның чүгле 14-үнде чурттап турары, арткан бажыңнарның печказы, эжик, соңгалары чок болуп турары хыналдадан илерээн. Хойну ийи хонгаш суггарып турар. Суг сөөртүр 10 автомашинаның чүгле 3-ү ажылдап турар, 7 машинаны өскээр эде дерээн, бар кудуктарның чаңгызы ажылдап, бир чаа кудук шуут ажылдавайн турар. Арган, арып-баксыраан малдарның санын тодарадыр, тускайлаар, оларның чемгериглезин организастаар талазы-биле ажылды чорутпаан. Бөдүүн чемнер ылбырадыр цехтер ажылдавайн турар.

Илерээн четпестерни дарый чайладып, кыштаглаашкынны хүр-чаагай эрттирериниң тодаргай хемчеглерин ажылдап кылып, күүселдезин чедип алырын совхоз дирекциязынга дагзып, мал ажылының специалистеринге шыңгыы хемчегни комитет хүлээткен.

САМАГАЛДАЙ. «О Шынаа» совхоз кышка багай белеткелдиг кирип, кажаалар септелгезин, кыштагларже сиген сөөртүлгезин четпес организастааны хыналдадан илерээн. Оон түңнелинде эрткен чылдың ноябрь, декабрь айларда 252 баш шээр мал өлген.

Совхозта мал оолдаашкыны ам түлүктээн. Ынчалза-даа чаш хураганнарга кажаалар четче септеттинмээн. Кодурга удур эмнээшкинни ёзу барымдаалап чорудуп турар. Хой оолдаашкыны түлүктээн, коданнарда эмчи аптекажыгажы, чугула херектиг мал эминиң аймаа чок. Хураган азыраар малчыннар халаттар-биле, а кадарчылар одаар ыяш, суг-биле хандыртынмаан.

Хыналдадан илерээн четпестерни Тес-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга демдеглээн. Мал кыштаглаашкынының багай организастап, тускай эртемниглерден негелдени кошкатканы дээш «О. Шынаа» совхозтуң директору С. Мөңгеге комитет доңгулда хүлээткен. Совхозтуң кол зоотехниги М. Суруң-оол, зоотехник К. Шалык оларның кайызындан-даа айда ажыр шалыңнының чартыын тырттарын шиитпирлээн.

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. Районнуң совхозтарында техниканы кышкы байдалга канчаар таарыштыр тургусканының дугайында айтырыгны Барыын-Хемчик районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкан.

«Барлык», «Шекпээр», «Дөң-Терезин» совхозтарда чамдык техниканы кышкы үеде ажык черлерде, салбырлар төптеринде, механизаторлар бажыңнарының чанында тургускулап каан. Оон уламындан техниканы тоймаглаар чоруктар бар. «Барлык» совхозта ГАЗ-53 маркалыг 4 машина шимчедикчи чогундан, СНП-50 деп насос четче комплектилиг эвес келгенинден, «Шекпээр» совхозта тараа кезер алды комбайнны, ГАЗ-53 маркалыг 3 машинаны, ДТ тракторну, техниктиг ажаалда агрегадын эрткен чылын кайда-даа ажылдадып ажылгалавааан. «Дөң-Терезин» совхозта үш автомашина шуут тоймагдаттынган. Бо бүгү четпестерни дарый чайладыр хемчеглерни алырын районнуң совхозтарының директорларынга комитет дааскан.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

ИДЕПКЕЙИ ӨСКЕН

СЭКП-ның XXV съездиниңге аалдар болдурган социалистиг чарышче совхозтуң ажыл-ишчилерин мобилизастаарынче, кыштаглаашкынны хүр чаагай эрттиреринге «Торгалыг» совхозта парторганизацияның кичээнгейи угланган. Продукцияның шынарын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, сагылга-чурумну быжыглаар, харысалганы бедидер дээш демиселге улусчу контролёрлар парторганизацияның идепкейлиг дузалакчылары болу берген.

Бо хүннерде совхозта 40 муң ажыг баш мал 119 коданда кыштап турар. Оон иштинде төрүүр 17 муң баш малдың амгы байдалы база хүр-чаагай. Сиген, көк-сула, оодурба, дус кодан бүрүзүнде четчилтинген. Ылаңгыя Кара-Тал бригадазында Д. Дагба, А. Санчы, Н. Тумат болгаш Човаада К. Балдаң, А. Доңгак, Б. Күнгаа, С. Куулар оларның, Кадый-Бажында элээн хой малчыннарның кыштагларында мал чемиң арбын курлавыры бар.

Бо чоруктуң шээр мал оолдаашкынын түлүктээн үеде дыка таарымчалыг болуп турар. Ам совхозта 1200 ажыг хой оолдааш, оларның чаш төлү онча-менди. Малдың учёт-отчёдун эжиндериниң хемчеглерин алган. Хойжу бригадаларга учётчиктерни, чаш мал дугаарлаар кижилерни тургускан. Олар кодан бүрүзүн кезип, төрүттүнген малды документ ёзугаар санап, хүлээп ап турар. Совхозта комсомол комитеди малчыннарга дузалажыры-биле 125 сакманчыкти белеткээн, ам 30 кижи кыштагларда ажылдап эгелээн.

Совхоз бүдүрүлгезиниң бүгүле чугула участоктары улусчу контролёрларның хайгааралында турар. Фермаларга, бригадаларга ылаңгыг онаалдаларны шиитпирлээр участоктарга ажылдавышаан, ажыл-агыйның чедимчиниң шылдыг алырынга, четпестерни чайладырынга олар улуг киирип турар. Часкы, күскү соок ажылы, мал чеминиң белеткели, кыштаглаашкын чижектиг ажылдарга контрольду план ёзугаар боттандывып келген.

Ылаңгыя кышкы үеде чамдык харысалга чок ажылдаан малчыннарның коданнарын хелертен санаашкынны бо-ла кылырлар. Мал оолдаашкынының үезинде бригадалар санынга ай санында хыналданы кылыр. Оон түңнелин совхозтуң дирекциязынга киирип, өре-самчыгдал кылганнарның күрүнеге чедирген хоразын катап эгидип төлеттириниң хемчеглерин ап турар. Чижээ, ниитиниң малы-биле кады хуу малын ажаап, оларын совхозтуң мал чеми сиген болгаш оодурбазы-биле чемгерип турган 50 хире малчыннар эрткен чылдың бирги кварталында безин 4200 рубльди төлеткен. Өре-самчыгдалдарны төледир дээш улусчу контролёрларның күжениишкиниң ажылдазының түңнелинде эрткен чылын совхозка 25800 рубльди, 217 баш малды төлеткен. 1976 чылдың январь 1-де 58 муң рубльдиң өрези кижилер кырында арткан.

Мергежилдиг, ниитиниң эрге-ажының идепкейлиг камгалакчылары четпестер-биле эптеш чок, совхоз бүдүрүлгезиниң эң эки төлээлекчилери улусчу контроль бөлүктеринде хаара туттунган. Оларның аразында Т. Маадыр-оол, К. Салчак, Б. Натпит, К. Доңгак, С. Санаа, Д. Тадар-оол, М. Тумат, Т. Сандан, Д. Дамба, Н. Дамдың, М. Тюлюш, Ч. Доңдуп, В. Майындыг, Е. Сазы олар болгаш өске-даа контролёрлар бар.

Улусчу контролёрларның мурнунда кичээнгейни күштелдирер чогуур айтырыглар хөй. Кышка четпес белеткээнинден кыштагларда 82 бажыңның 66-зында малчыннар чурттап турар. Ам-даа 42 өреге өглерде чурттавышаан. Ол ышкаш Кара-Тал бригадазында хойжу К. Кара-оолдуң коданында 400 хой кирер чаа кажааны кылгаш, Хандагайтыда кожуун чоруур № 1138 мехколонна акпа хелезининге алгаш чоогланкан. Ынчалза-даа ол тудуг ам-даа ажыглалда кирбээн. Эрги, бичии, дыкпыш кажаада хой кажаалап турар. Чаа-Суурда чүс инек кирер бир кажаа, мээ ийи аал иштин чурттаар бир бажың ам-даа ажыглалда кирбээн. Совхоз төвү Торгалыгда малчыннар уругларынга көрдүнген 50 орулуг уруглар садының тудуу ам 4 чыл узамдыгып келген. Бо четпестер малчыннарга дыка таарымча чок болуп турар.

Оон ыңай малчыннарның харысалгазын бедидеринче угланган хемчеглерни ап, рейд, хыналдаларның дээштиин бедидер ужурлуг бис. Чүгле эрткен чылдың дөрткү кварталында безин малчыннарның малды самчыгдаар, чидирер чоруу дыка хөй болган. Өре-самчыгдалдарны төледиринге контролёрлар Б. Кара-Сал, К. Доңгак, К. Доржу, Д. Тадар-оол, М. Базыр-оол олар амгы үеде кызымаккай ажылдап турар. Бо четпестерни чайладырынга совхозта партия организациязынга улусчу контролёрлар моон-даа соңгаар идепкейлиг дузаны чедирерлер.

М. КЕЧИЛ-ООЛ,
Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунда улусчу контроль бөлүүнүң даргазы.

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозта лесник Николай Төртен-оолович Хайыртан улусчу контролёр хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, хөй-ниитиниң өнчүзүн төтчеглээр, корум-чурум үрээр кижилер-биле шыңгыы демиселди чорудуп турар. Николай Төртен-оолович идепкейлиг хөй-ниитичи чоруу-биле ниити ажыл-херекке бодунуң төлептиг үлүүн киирип турар.

ЧУРУКТА: Н. Т. Хайыртан.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

ДЭЭШТИГ ЧЕПСЕК

Фактыларны боттуг болгаш шынныг-биле илередиринге Чөөн-Хемчик районнуң улусчу контроль комитеди биле ВЛКСМ райкомунуң органы — «Массаның контролю-биле» деп шүгүмчүлелдиг хана-солуунуң үндүрүлгелери дээштиг чепсек апарган. Бүдүрүлгелерниң, ажыл-агыйларның ажыл-чорудулгазында четпестерни сойгалаан тодаргай фактыларлыг материалдарны аңаа бо-ла чырыдар.

Чижээ, «Алдан-Маадыр» совхозта ниитиниң малынга сиген болгаш саванның камгалал кадагалалдын шыңгыыралдырымче сагып салбаазын шоодуттуг чуруктар, чидиг домактар-биле көргүскен. Ол фактыны улусчу контроль комитединиң хуралынга сайгарып чугаалашкан. Бо талазы-биле буруулуг салбырлар эргелекчилеринге, чамдык зоотехниктерге хемчег хүлээттинген, мал чеминиң кадагалалынга, чарыгдалынга отчёт-үзеттү шыңгыыралдырының хемчеглерин алырын оларга дааскан.

Ажыглалдан үнген машина-техника кезектерин күрүнеге дужаары улуг ужур-дузалыг. Бо дугайын «Чыраа-Бажы» совхозтуң удуртукчулары эки билир. Ынчалза-даа ажыл-агыйның машина-трактор мастерскаязының чоогунда, Хорум-Даг, Чыргакы болгаш өске-даа хову турлагларында октагылаан техника кезектери хорумналы берген чыткылаар. Эрткен чылын совхоз демир-дес эскиндилери чыырының планын күүсетпээн. Бо дугайын ол үндүрүлгеге чидиг-биле шүгүмчүлеп бижээн. 1975 чыл доозулган. Ынчалза-даа совхоз үстүнде шүгүмчүлелден боттуг түңнел кылбаазындан демир-дес эскиндизин чыыр планын күүсетпээн.

«Массаның контролю-биле» деп үндүрүлгениң база бир номеринге «Чыраа-Бажы» совхозта СБФ-ларының ажыл-ишчилериниң ортузунга күш-ажылды четпес организастаашкын, малдың ажаалда-чемгериглезин баксыратканының фактыларын бижээн. Совхозтуң дирекциязы, хөй-ниити организациялары, мал ажылының специалистери, фермалар эргелекчилери, Чыраа-Бажы, Хорум-Даг кожээ Советтериниң күүскомнары бо талазы-биле шыңгыы шүгүмчүлеткен.

Ол-ла үндүрүлгеге райпо баштаар черин (даргазы Д. Сат, садыг киддизиниң эргелекчизи М. Соңгак) садыг болгаш ниитиниң чем-чемиге черлериниң ажылдакчыларының ортузунга ажылды четпес организастааның база шүгүмчүлээн. Ылаңгыя арага садыглаарының чурумун Чаадана хоорайның чамдык магазиннеринде хажыдып, столоваяларда. «Молочная» магазинде оларны садары үргүлчүлеп турар. Оон ыңай хоорайда чамдык аъш-чем магазиннериниң садыгжылары аъш-чем бараннарының өртээн улгаттыргаш садыглап, боттарынга артык кончаа алырын кордап турганының фактыларын база сойгалап бижээн. Столоваяларның продукциязының шынарының багайын, арыг-шевер эвес байдалын илереткен.

«Массаның контролю-биле» деп үндүрүлгениң материалдарының дээштиин чедип алырынче ам кол кичээнгейни угландырган.

М. СЕВЕН.

МИНИСТЕРСТВОНУҢ КОНТРОЛЁРЛАРЫ

Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунда улусчу контроль бөлүү партияның болгаш чазактың директиваларының болгаш өске-даа шиитпирлериниң айтыышкыннарының күүселдезин министерствонуң ажылдакчыларының организастап турарынга холбаштыр хыналдалар чорударын күштелдирген. Ынчангаш бүдүрүмелдиң ажыктыын бедидериниң, чаа техниканы ажыглаап контролдаарының, курлавырларны ажыглаарын экижидериниң болгаш камгалганың чурумун күштелдирериниң талазы-биле организас-техниктиг хемчеглерин министерствонуң ажылдакчылары канчаар боттандырып турарын улусчу контролёрлар боттарының кичээнгейиниң төвүнге тургузуп келген.

Оон ангыда бо бөлүк министерствога айтыышкын саавырларны ажылдап кылырынга, дааңдырган ажыл-херек дээш ажылдакчыларның харысалгазын бедидеринге улуг идиги берип турар.

Министерствода улусчу контрольдуң кол бөлүүнде болгаш алды постуларда ниитизи-биле 35 контролёрлар кирип турар. Кол бөлүк болгаш постулар мында партбюроның удуртулгазы-биле квартал планын ёзугаар ажылдап турар. Сөөлгү ийи чылда янзы-бүрү айтырыгларга болгаш ажылчы чоннарның чагааларын, билдириишкиннерин болгаш хомудалдарын сайгарып көөрүнге холбаштыр 80 ажыг хыналдаларны, рейдилерни контролёрлар чоруткан.

Кылган хыналдаларта болгаш рейдилерге холбаштыр актыны тургускаш, илереттинген четпестерни чайладыр талазы-биле тодаргай саналдарын база сүмелерин киирип турар. Чижээ, «Тыва газ» эргелелиниң контролёр хайгыылчылары чонга газ чедирип бээр ажылдакчыларның ажылын хынап көөрге олар баллоннарны чамдыкта дензилевес, оларны херелекчилерге чогуур өйүнде тургузуп бербес таварылгалар бары илерээн. Амгы үеде ол четпестер чайлаттынган.

Улусчу контроль бөлүүнүң кежигүннери Елизарова биле Киселева министерствонуң чагыргазында турар бүдүрүлгелерде ажылчы чоннарның чагааларын, билдириишкиннерин, хомудалдары-биле ажылдың дугайын сайгарып көрген, а оон түңнелин партияның ажык хуралынга чугаалашкаш, оон шиитпириниң күүселдезин база катап сайгарып көрген соонда ол талазы-биле ажыл кеңүзү-биле экижээн.

Контрольдуң дээштиин бедидер сорулга-биле илереттинген четпестерниң дугайын коллективке калбаа-биле информастап берип турар. Кылган хыналдаларның түңнелдерин дүрген сайгарып хемчег алыры-биле министерствонуң удуртулгазынга, мында партия организациязынга дамчыдып бээр. Бир эвес кылдынган хыналданың соонда байдал экиживейн турар болза, ындыг айтырыгларга холбаштыр хыналданы база катап чорударын практикалап турар. Контроль бөлүү өске хөй-ниити организациялары-биле сырый харылзаалыг ажылдап, ылаңгыя хыналдалар чорударынга аппараттың ажылдакчыларын, специалистерин болгаш ажылчыннарны калбаа-биле киириштирип турар.

Кол бөлүктүң бюрозу ажылга бүгү контролёрларны идепкейлиг киириштирбишаан, хыналдаларның дээштиин, ажыктыын бедидерин оралдажып турар. Мында Елизарова, Болдур-оол, Петеримова, Лисская, Бобылева, Верина, Шамаркина болгаш өске-даа хөй-ниитичи бо даалганы идепкейлиг күүседип турар контролёрлар бар. Улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң болгаш постуларының ажылының дугайын болгаш сорулгаларын контролёрларның ниити хуралынга чугаалажып турар. Ынчаарга кол бөлүк бодунуң ажыл-чорудулгазының дугайында коллективтиң ажыл-ишчилеринге чылда бир удаа отчёттап бээр.

Бо коллективте улусчу контролёрлар идепкейлиг ажылдаарынга министерствонуң удуртулгазы, мында партбюро таарымчалыг байдалды тургузуп, оларга деткимчени болгаш дузаны доктаамал көргүзүп, оларның саналдарын кичээнгейлиг сайгарып көөр турар. Мында контролёрларның ажылының шынзын тургустурганы министерствонуң мурнунга салдынган сорулганы күүседир талазы-биле ажылдакчыларның харысалгазын, ролюн бедидеринге таарымчалыг салдарны чедирип турар.

Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунда улусчу контроль бөлүүнүң болгаш постуларының ажылында чамдык эки талалар-биле чергелештир четпестерни база айтыр херек.

Чунар-бажы — хеп чуур комбинатта, «Водоканал» эргелелинде контролёрларның ажылының деңнели ам-даа чавыс. Бо черлерде контролёрларның саны эвээш. Олар боттарының бүдүрүлгелериниң ажылынче шоолуг хаалаап кирбейн, хыналдаларны эвээш чорудуп турар. Чижээ, «Водоканал» эргелелинде контролёрлар эрткен чылын чүгле 3 хире хыналданы чоруткан. Ынчаарга улусчу контролёрларның киирген саналдарын болгаш сүмелерин хамаарышкан организациялар канчаар боттандырып турарының дугайын кол бөлүктүң бюрозу чамдыкта эскербейн эрттирип турар.

Бо министерствода контроль бөлүү болгаш постулары «Латвия ССР-де улусчу контроль органнарынга партийжи удуртулганың дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын удуртулга болдургаш, администрация черинин база мында партия организациязының доктаамал деткимче дузазы-биле моон соңгаар оон-даа эки ажылдап болур аргалар бар.

Ч. ОЙДУПАА.

Кызылдың алгы заводунда контролёрлар бүдүрүлгениң ажыктыын, продукцияның шынарын бедидеринге биче эвес салымышкынны киирген. Ында К. В. Зайцев удурткан улусчу контроль бөлүү планныг онаалдалар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүселдезин доктаамал контрольдап келген. Заводтуң цехтеринде, бригадаларында улусчу контролёрларны бызыгзааны ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге идигни берген. Хыналдалар үезинде курлавырларны дилеп тып, ону ажыглаарынче угланган саналды киирип турар.

Даараглыг чиик болгаш хөм идиктер цехинде Г. Вендерлыхтың коммунистиг күш-ажыл бригадазында ажылды хыналдарын улусчу контролёр Р. Н. Сафиуллинага дааскан. Чоокта чаа идик улдуннарын хырбалаашкынның шынарынга хыналданы чорутканы. Оон түңнелинде олар чамдык пынары багай кылыгларны илереткен. Дирекция чери цех начальниктерин, бригадирлерни чыгааш ол четпестерниң дугайын сайгарган соонда пынар экижээн.

ЧУРУКТА: хыналда соонда беседалажышкын үези.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

К О Л А Й Т Ы Р Ы Г

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозта улусчу контроль бөлүүнүң ажылын квартал планын ёзугаар чорудуп, элээн идепкейжиткен. Амгы үеде планда калбаа-биле көрдүнген чугула айтырыг — ниитиниң малын хүр-чаагай кыштадыр ажылдарны контрольдаары болуп турар. Планда көрдүнгенин ёзугаар улусчу контроль постуларының кежигүннериниң сургаалдалыг хуралын эрттирген. Аңаа кыштаглаашкын байдалын контрольдаар талазы-биле сорулгаларны чугаалашкан.

Амгы үеде бистиң колхозта улусчу контрольдуң доктаамал 6 постузунда 44 контролёр хаара туттунган. Олар кыштаглаашкынны организастааның-да четпестерни өй-шаанда илередип, малчыннарның арга-сүмезин ап, рейд, хыналдаларны бо-ла эрттирер.

Чижээ, колхозтуң сүт-бараан фермазында мал чеминиң чарыгдалын контролёрлар кичээнгейниң төвүнге тургускан. Ону хумага чок чарыгдап турганының фактыларын чугаалашкан соонда ында байдал экижээн.

Кара-оол Доңгак, Кертик Доңгак, Өльга Хирбаа, Тапсыы Оолакай олар болгаш өске-даа контролёрлар хыналдаларны чорударынга идепкейлиг киржип, күш-ажылга, хөй-ниитиниң херээнге үлегерин көргүскеннер.

Колхозта улусчу контролёрлар кыштаглаашкында илерээн четпестерниң дугайында айтырыгны парткомнуң мурнунга тургузуп, партия организациязының дайынчы дузалакчылары болуп турар.

С. КАРА-САЛ,
колхозта улусчу контроль бөлүүнүң даргазы.

ООҢ АЛЫС БҮДҮЖҮ ЫНДЫГ

Кызылдың пиво заводунуң план киддизиниң улуг экономизи Марина Алексеевна Александрова заводтуң улусчу контроль бөлүүнүң даргазынга эрткен чылдың январьда соңгуттурган. Амгы үеде 10 кижи составтыг бөлүктү янзы-бүрү секторларга ол чарып алган. Ында шынарының, түңнелдиң, план күүселдезиниң контролю, материалдыг өнчү-хөреңгиниң камгалал сектору дээш тус-тус удуртукчуларлыг секторлар бар.

Бо үениң дургузунда Марина Алексееваның болгаш улусчу контролёрларның инициативазы-биле заводта чамдык улуг четпестерни чайлаткан. Ындыг ажылды чорударынга улусчу контроль бөлүүнүң секторларында эштер дузалажып турар.

Марина Алексееваның кабинединге барган, бөлүүнүң киржилгези-биле кылган ажылдарының дугайын чугаалап бээрин оон диледим. Ол улусчу контроль бөлүүнге холбашкан тускай папказын ажыдып, ында актыларны көрүп олура, сактып келди.

— Эрткен чылдың чайынында чүве. Заводтуң ажылдакчыларынга аштап, арыглаашкынны удаа-дараа кылып турган бис. Янзы-бүрү бууннарда чыдып калган бөк, саазын болгаш соонда бүрүзүн ширбип, бөлүп, бөк тегер машиналарга чудуруп, чаңгыс сос-биле чугаалаарга коллективтиг шефтиишкин кылып турганы ол.

Элээн болганда, хөй санныг саазын читкен. Шилге чыпшырар бичии саазыннар-дыр ийин, чурук-хорууктуг аан. 200 тонна хире. Нинти түңү 600 рубль чеде бээр. Оон ужурун тывары-биле контролёрлар элээн ажылдарны чорутту вус. Саазынны ыш алпаар ден! Ужу-бажы билдинмес чүве бээр. Ол дугайын сайгарып, истеп кээривааге чүү болганыл дээрге, ажылчыннар Мещерякова болгаш Вакулина олар дагтыгаа чыткан ол саазыннарны билбейн бок-биле катай чудуруушкен болган. Ындыг чүгула чүүлдү эки кадагалавайн, материалдыг эт-хөреңгиге харысалга чок болганы дээш мастерлер С. Шестопалова биле Г. Сигарева оларга чогуур харысалганы хүлээттивис.

Марина Алексеевна Александрова-биле эки ажылдыг контролёрларга кымнарны хамаарыштырып демдеглээрин айтырдым. Ол үр-даа бодамады:

— Альберт Даниловка удурткан материалдыг өнчү-хөреңги камгалалының сектору бистиң бөлүкте дээрэ ажылдыгларның бирээзи чүве. Оларның киржилгези-биле эрткен чылын үндүр бижиттинген арага айтаанга хыналданы кылган бис. Түңнелинде 1408 рубль түңнүг 220 литр водка чок болган. Оон кырынга шили чарлып, бузулганындан 325 литр арага төктүлген болду. Ол талазы-биле харылап турар эштерниң кырынга актыны тургускаш, администрацияже киирдивис. Чогуур хемчеглер алдынган.

Чижектер. Ону хөй-биле киирип болур. Марина Алексеевна Александрова болгаш оон өөрүнүн кескү караа бүдүрүлгеде хажыдышкынна чаңдыр көрбейн, аңаа холбаштыр хемчеглерин ап турарын материалдар херечилеп турар.

1975 чылдың октябрьда Марина Алексеевна совкумаазы кончуг бооруга, эрттиргеге чериниң бичии бажыңынга чыныып турган. Эки ажылчыннар бажыңнарынче чаныып, аал-оранынга барган кызыр ажылдарының дугайында аразында хөөрежип чорааннар. Оон кичээнгейин бир ажык уруг хаара туда берген. Ол улусче дөрт көрбес, кижилерже чоокшулаваг, хойнунда бир-ле чүвени чыпшыр туттунган болган.

Ол болза цех ажылчыны Н. болган. Марина Алексеевна хаалчег дежурныйы-биле кады амдыы уругну доктаадыпканнар. Хойнунда чажырып алган чүвезин уштуп салырын негээннер. Аңаа оозу удурланмаан. Аппаргаан чүвезин көргүзерге, 500 грамм арага болган.

Мен ол заводка чорумда Кызылдың пиво заводунуң кол инженери Николай Васильевич Корчевой М. Александрованың дугайында чылыг, чымчак сөстерни база чугаалаан чүве. Хөй-ниитиниң-даа, бодунуң-даа ажылынга оон бердинген ол бадыткалы.

— Марина Алексеевна бистиң бүдүрүлгевисте төлептиг кижилерниң бирээзи — дээн-дир.

Завод — бүдүрүлге. Кижилер — коллектив. Бо састерниң аразында харылзаазын, бот-боттарының деткижерин амыдырал бадыткаан. Заводтуң коллективиниң хүндүткелин, идегелин чаалап алыры амыр эвес. Коллектив ажыл-ишчи кижилерге бүзүрээр, аңаа идегээр, харысалгалыг ажылды дагзыр.

Улусчу контроль бөлүүнүң удуртукчузунуң караа кеску, кулаа дыңнангыр, четпестерге эптеш чок болуру билдингир. Марина Алексееваның ол талалары бар боорга, заводтуң коллективи аңаа идегеп, четпестерни илередир, чедимчиннерни улам быжыглаар, массаның база бир организакчызы кылдыр бүзүрээни таварылга эвес.

Пиво заводунуң улусчу контроль бөлүүнүң удуртукчузу Марина Алексеевна Александрованың хөй-ниитиниң даалгазын ак сеткилдиг күүседип турарының, оон негелделиниң дугайында холда туткан документилери херечилеп турар. Оон чамдык одуругларын көрүптээлиңер.

«Мастерлер С. Шестопалова болгаш Г. Сигарева оларга материалдыг харысалганы күштелдирерин, оон чарыгдалын шиин организастаарын, күрүнениң өнчү-хөреңгизинге камналгалыг болурун заводтуң улусчу контроль бөлүү дагзып тур...»

«Кызылдың пиво заводунда инженер-механик Тимченкога. Цехтиң план күүседиринге болгаш социалистиг чарышты бедик идепкей-биле чорударынга чамдык транспорттуң болгаш шил савалар хааржактарының үрелик чоруу шаптыктап турар. Ону кичээнгейге алгаш, администрацияның айыткан хуусаазындан эрттирбейн бүгү техника болгаш хааржак аймаавын бүдүн-бүрүн турарын улусчу контроль бөлүү айтып тур...»

Марина Алексеевна ажыл-херек бүрүзүн-не кичээнгейлиг көөр, четпестерге эптешпес. Оон алыс бүдүжү ындыг. Ол заводта беш чыл ажылдап турар. Коллективтиң ажыл-үүлезин, амыдырал-чуртталгазын Марина эки билир. Коллективке ол идегээр, а Маринага коллектив идегээр. Эш Александрова ону шынзыдып чоруур.

Д. ЧЫДЫМ.

ХӨЙ-НИИТИГЕ ДАЯНГАШ...

(Кызыл хоорай Совединиң сессиязындан)

Ниитиниң корум-чурумун болгаш социалистиг хоойлу-дурумну быжыглаарының айтырыын ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң ээлчегдиг сессиязынга чугаалашкан. Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң бо чугула талазынче хоорайда ниитилелдиң кичээнгейи сөөлгү үеде улгатканын илеткелчи, хоорккүскомнуң даргазының оралакчызы В. А. ПАРУНИН, социалистиг хоойлу-дурум болгаш ниитиниң корум-чурум камгалалының талазы-биле доктаамал комиссияның даргазы В. Ф. ФИЛИМОНОВ, СЭКП хоорkомунуң бирги секретары В. Б. ДОБРОМЫСЛОВ болгаш өске-даа санал берген депутаттар демдеглээн.

Эрге-хоойлу дүрүмнерин үрээр, социалистиг амыдыралдың норма-чижектерин хажыдаар, күрүне өнчүзүн тутчергээр, самчыгдаар, бодунга шиңгээдир ийи-чаңгыс чүүлдер бар болганда, ол бүгү-биле демисежиишкиниң дээштиг аргалары кандыгыл дээрин, республиканың найысылалын үлегерлиг хоорай болдурар дээш бүгү ниити шимчээшкинниң халбартыныны чугудазының дугайын сессияга чугаалашкан.

Социалистиг хоойлу-дурумну сагыыры, быжыглаары — социал-политиктиг чугула айтырыг. Бо талазы-биле күш-ажылчы коллективтерниң, улус өөредилге болгаш административтиг органнарның мөөңнээн дуржулгазы эвээш эвес. Чижээ, Кая-Хем хөмүр-даш разрезиниң социал хөгжүлде планында коллективте ажылдап турар кижи бүрүзүнүң эрге-ажыын, ниитиниң эрге-ажыы, сонуургалы-биле сырый холбаштырган. Разрезтиң администрациязы хөй-нити органнарынга даянып, күш-ажылдың сагылга-чурумун, хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаарының хемчеглерин боттандырарынче улуг кичээнгей салып турар. Мында профилактика чөвүлели доктаамал ажылдап, чурум үрээнниң таварылга бүрүзүн коллектив кежигүннерниң нити хуралынга сайгарып, чугаалажып турган. Шалың алган соонда дузалал ажылдың чамдык ажылчыннары ажыл шагы үзер тарыылгалар тургулаан. Ындыг кижилерни эш хуу судунга көрүп, ындыгы хемчеглерни ап келгенинден бээрэвите күш-ажылдың сагылга-чуруму быжыккан, бо херекке мастерлерниң ролю база улуг болуп турар.

Кем-херек үүлгедир, эрге-хоойлу хажыдар чорук-биле демиселди шыңгыырадып, ындыг таварылгага буруузун үйттаа ап, ол талазы-биле боттуг хемчег алырынче кичээнгейни күштелдирген. Эрткен чылын хоорайга аар кем-херек үүлгедиглери, хулиган чоруктар эвээш эвес болган. Ылаңгыя назы четпээннерниң талазындан эрге-хоойлу хажыдар чүүлдер мурнукузундан өскен. Хоойлуга удур үүлгедиглерни кижилер хоочуунда (70 хуузунда) эзирик алгаш кылып турар.

Күш-ажылчы коллективтерге кижизидилгени экижидериниң хемчеглери-биле чергелештир кижилерниң чурттап турар черлериниң айы-биле ажыл чорудары найысылалда практикалап турар. Кызылда нити херектер органнарынга дузалажырының 3 дазыр пунктуун тургускан. Ооң ажылында бүдүрүлге коллективтериниң, хөй-нити организацияларының, депутат бөлүктериниң, комсомолдуң, административ органнарының төлээлери киржип турар. Ол ышкаш улус чү дружиналар, эш хуу судтары, милицияның участоктар өрээлдери, эрге-хоойлу үрээрин баш удур болдурбазының чөвүлелдери, комсомолчу оперативтиг отрядтар ажылын элээн идепейжиткен. Эрге-хоойлу пропагандазынче кичээнгейни угландырган.

Өнгү беш чылдың ажылдың ажыктыг болгаш шынары бедилеиниң беш чылы кылдыр тодарадкан. Ол аажок ханы болгаш калбак утказыг. Чүгле ажыл-агый тургузуушкунунга шынар дээш туржур эвес, а кижиниң хереэнге, чаа кижиниң хевирлээриниң нарын хереэнге ажылдың шыңгыын, үре-түңнелдиин бүгү талазы-биле бедидери чугула. Маңаа хамаарыштыр алырга, Кызылда социалистиг хоойлу-дурумну быжыглаарының, хөй-ниитиниң корум-чурумун чогумчударының талазы-биле ам-даа хөй чүүлдер кылыры негеттинип турар. Хоойлу-дурум хажытканы дээш харысаалгазын хоойлуда көрдүнгениниң өзүгаар ылап-ла хүлээр ужурлуг дээрзин кижи бүрүзүнүң угаанга сарыылынга чедирери чугула. Маңаа эрге, хоойлу пропагандазын билдилиг ажыглаары улуг рольду ойнаар.

База бир чугула айтырыг — хостуг шагты чон ажыглаарынга кижилерни чаңчыктырары. Культура-массалыг болгаш спорт ажылының үлезинин-биле экижиткинаар, чонуң чурттап турар черинин айы-биле ажылды калбак хөй-ниитиге даянып чорудары чугула. Бүдүрүлге чөлээриниге «Корум-чурум талазы-биле үлегерлиг бүдүрүлге» деп шимчээшкинни калбартып, коллектив кежигүннериниң ажылдаар черинге, өг-бүлезинге хостуг шагында сагылга-чурумну дээш коллективтиг харысалгалыг болур чорукче чүткүүрү чугула дээрзин санал берген депутаттар демдеглээн.

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди бүгү тала-биле чорудуп турзадаа ооң дээштиг ам-даа чаже. Маңаа боттуг рольду бүдүрүлге коллективтери ойнап болур. Чүге дээрге баштайгы аар арагалаашкын кижиниң ажылдап, өөренип, өскээр чугаалаарга, кандыг-бир коллективке бакылап турган үезинде болур-ла болгай. Ындыг чорукту калантаннын дээш арагалааш аддагдаан кылган кижини «эки хевирге» болдурбазы коллективтен, ооң удуртукчузундан, хөй-нити организацияларындан хамаарлжыр.

Назы четпээннерниң аныяктарның талазындан корум-чурум хажыдар, эрге-хоойлу үрээр таварылгалары сөөлгү үеде көвүдеп турары хоорай Совединиң дүвүредип турар. Уругларны өг-бүлеге кижизидерин чогумчалыг болдурар дугайында чугаа чаа эвес. «Берге» дижирнис уруглар база-ла берге өг-бүлелерниң төлдери. Өг-бүлелерниң макроклиматын кадыкшыдар, коллективтерде өг-бүлеге болгаш школада дузалаар комиссияларның ажылын экижидер дээш депутаттар хөйнү кылып болур.

Элээдилерниң эрге-хоойлу үрээр турар чүүлдеринде хөй черин автомашиналар оорлап турар. Школадан хостуг үезинде хайгааралдан үнгүүскен тоңнар, эрге-дары ижер, ооң уламындан бар херек үүлгедир чүүлдер элээн турар.

Школадан даашкаар ажылдың үре-түңнелдиин бедидериниң бир аргазы болза үлетпүр бүдүрүлге коллективтеринге техника угланыышкыныг бөлгүмнерни тургузуп, ындар школачыларны хавра туданы болур дээрзин сессия демдеглээн.

Социалистиг өнчү-хөреңгиниң камгалалын шыңгыырадырын садыг, ниитиниң чемненилге, тудуг организацияларындан, эки комбинадындан, эът-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгезинден сессия негээн.

Эрге-хоойлу кижизидилгезин кижилерниң чугула талалары болза кижизидилге хереэнге күш-ажылчы коллективтерниң ролюн бедидери, башкыларның, ниити херектер, суд, прокуратура органнарының ажылының деңнелин бедидери, ону таарыштырары, чонуң чурттап турар черинин айы-биле профилактика ажылын калбартыры болур. Ону чедип алырда хоорккүском, ооң кидистери, комиссиялар, бүгү депутаттар калбак хөй-ниитиге даянып, дески ажылдаар апаар.

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТЕ

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Ыраккы Чөөн чүкте эртем төвүн организастааны, элээн хаш шинчилел институттарының, ооң ниитизинде ужур-дузалыг институттарының чедиишкиниг ажыл-чорудулгазы, янзы-бүрү мергежилдерге бодунуң специалист кадрларын белеткээни — ол бүгү чүүлдер бистиң чуртувустуң чөөн чүгүнге эртемниң дээшилгезинге эргежок чугула базаны тургускан.

Ыраккы Чөөн чүк эртемденнериниң эң солун чамдык ажылдарының дугайында СЭТА-ның корреспондентилериниң ыйнадыларын мөөн алаанда парладывыс.

ЭРТЕМ — ЫЯШ ИНДУСТРИЯЗЫНГА

Бистиң чуртувустуң бүгү-ле ыяш курлавырларының барык-ла алдының бир кезээ — он миллиард ажыг кубометр ыяш Ыраккы Чөөн чүкте мөөңнеттинген.

Ол байлактарны чиптиг ажыглаарынга улуг дузаны эртемденнер көргүзүп турар. Ыяш үлетпүрүнүң эртем-шинчилел институду Хабаровскиде туруп турар. Ол тоску беш чылдың иезинде тургустунган. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң директиваларының салган сорулгазын Ыраккы Чөөн чүктүң ыяш үлетпүрү эртемденнериниң дузазы-биле чедиишкинниг күүсеткен: эрткен беш чылда тудуг ыяжын белеткээри бедеткелдериниң ниити хемчээлиниң 87,5 хуузу четкен. Куду шынарлыг ыяштан болгаш артынчы кесиндилерден технологтуг чуга чөпшүлар бүдүрерин институтуң идепкейлиг киржилгезин-биле айлап таарыштырган.

Калыр ийлерде ыяш кезер черлерни механизастааш ажыглаарының дешпилгелиг технологиязын ук институт ажылдап кылган: Ыраккы Чөөн чүк тайгазында ыяш курлавырының 40 хуузу даг ийлери черлерде мөөңнеттинген болгай.

Өнгү беш чылда ыяш эртеми улам на улуг масштабтыг сорулгаларны шиитпирлээр ужурлуг. Ыяшты ужурарындан мелээш, ону болбаазырадырынга чедир механизастыг шугумнарны айлап таарыштырарының аргазын бээр машиналарның комплекизин ажылдап кылып турар. Ооң түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүүү барык-ла үш катап бедиир. Улуг хемчээлдиг калбак ыяштарны одурарынга херек дээр автоматтыг шугумнарны чуртка бир-ле дугаарында аддалы склядтарга ажылдадыр.

БАМ-ның зоназында ыяш курлавырларын шиңгээдип алыры институттуң ажылдарында улуг черни ээлеп турар. Улуг-улуг комплекстерни шиитпирлеп турар чаа 25 ыяш үлетпүр ажыл-агыйы ацаа тургустунар. Олар чыл бүрүде-ле 12 миллион ажыг кубометр ыяшты белеткеп турар апаар.

И. ПЕРЕПЕЛИЦКИЙ.

БАМ-НЫҢ АГРАР КОМПЛЕКИЗИ

Байкал-Амур магистралының төп участогунга аграр-бүдүрүлге комплекизин тургузарының схемазын ажылдап кылыры доозулган.

БАМ-ның таварын эртери Амур областың соңгу кезээ соок чок турар үези кыска, дагылг черлер. Ынчалзажок, шинчилелдерниң көргүскени-биле алырга, ол девискээрге тарылга шөлүн 4—5 катап улгаттырып, а кедээ ажыл-агыйның ажыглаалдыг черлериниң хемчээлин 100 муң гектар чедирип болур. Ук чер бүдүрүлгезиниң күсели-биле БАМ-ның тудугжуларын база ажылдакчыларын сүт, чуурга, эрте быжар ногаалар-биле бүрүн хандырып болур.

БАМ-ның келир үедеги улуг индустриалдыг төптериниң — чоннуң хөй кезин мөөңнеттинген турар Тындаының, Зеяның, Февральскиниң чоогунга баштайгы ээлчегде сүт-ногаа угланыышкынныг ийи совхозту, дөрт сүт-үлетпүр комплекизин, чүс муң кыс дагаалыг куш фабриказын тургускаан турар. Ооң соонда ол бааза калбарар апаар, 60 муң дөрбелчин метр ниити шөлдүг кылымчазы теплицаларны тургузары баш удур көрүп турар. Ийи ажылы база-ла сайзыраар. Чурттакчыларының чамдызы звенолер болуп турар девискээрлерге норка, мөңгүнжигеннерга дааги өстүрер талазы-биле оң ажылдыг элээн хаш совхозтарны организастаары чогумчалыг.

А. КРИВЧЕНКО.

ДАЛАЙГА ЭЖИНДИРИИШКИННИ АЙЫЫЛ ЧОК БОЛДУРАРЫ БИЛЕ

Кышкы үеде эжиндириишкин ылып чоруп турар улуг эвес олча-тывыш судноларының доштадырын болдурбазының аргазын Ыраккы Чөөн чүк бассейнинде чедиишкинниг ажылдап турар.

Ол чаа чүүлдүң авторлары — балык үлетпүрүнүң болгаш ажыл-агыйының Ыраккы Чөөн чүктүң техниктиг институдунуң башкылары кадыг-доштуг ыштарда судноларны болгаш кижилерни камгалаарының ындыг аргазын ажылдап кылган. Судноның кол шинчедиичилиниң соозар сугну судноңну доштаддырбазының үндезинин кылдыр ажыглаан.

Н. МОИСЕЕВ.

«Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин дүргедедиринге онза кичээнгейни мөөңнээр».

(Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинден).

В. ЛОКТЕВАНЫҢ ИЙИ БЕШ ЧЫЛ ПЛАНЫ

Өнгү беш чылда хууда ийи беш чыл планын күүседир деп патриоттуг эгелээшкинни үндүрген пөс-таавы болгаш чиик үлетпүрүн бөлүк ажылдакчыларының эгелекчи чорууну РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС туудуг деп көрген. Ореховонуң Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Туг орденнерлиг К. И. Николаева аттыг пөс-таавы комбинадының аргыкчызы, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады Валентина Егоровна Локтева оларның бирээзи болуп турар.

Хөй станокчу В. Локтева тоску беш чылдың дургузунда дериништиннерин тывыжынга чедир шиңгээдип, ажыл күш-ажылдың эң-не бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алган. Ол нормада кордунгенинден ийи катап хөй станокка ажылдап тургаш, ийи беш чыл планын күүсеткен. Күш-ажылдың чогумчалыг органзастап, кылыр чүүлдерни дүрген, ылапты күүседип тургаш, ол ону чедип алган. Ооң кылган аргыгларының шынары чүгле көнчүг эки болуп турар.

Валентина Локтева бодунуң байлак дуржулгазын эш-өөрүнге дамчыдып, комбинатка чаа келген аныяктарны дагдыныг ап турар. Сураглыг аргыкчы ам чеди машинада ажылдап турар болгаш СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар болдурган бодунуң социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде күүседирин, беш чыл дургузунда хууда ийи беш чыл планын доозарын аазап турар.

ЧУРУКТА: аргыкчы В. ЛОКТЕВА.

В. ЗУФАРОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧУРУКТА: Эрзин районнуң тадептиг кижилери. Солагай талазында «Мөрен» колхозтуң мурнакчы малчыны Натсак Янжимаа. Бо комсомолчу аныяк хойжу өөнүң ээзи Натсак Хайын-биле үш чыл ажыг үеде ниитиниң малын малдап, бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Өг-бүле эрткен чылын чүс баш төрүүр хойдан 95 хураганны менди алган. Оларның бо чылгы алган социалистиг хүлээлгелери бедик. Амгы үеде малдың кыштаглаашкынын эки эрттирерин, чаш хураганнарны менди камгалап алырынче улуг кичээнгейни салганнар. Оларның кодамында 300 ажыг баш төрүүр хойларның баш-кылыы ам хураганнап эгелээн.

Солагай талазында ол районда «Коммунизмче оруку» колхозтуң мурнакчы ажылдыг, районда мактаалдыг зоотехниги Мила Бижек. Ол хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ обу ХҮННЕРДЕ

СЪЕЗДИЛЕРГЕ УТКУШТУР

СЪЕЗД МУРНУНУҢ ЭЭЛЧЭЭНДЕ

СОФИЯ. Болгарияның заводтарының болгаш фабрикаларының ажылчыннары, кедээ ажыл-агыйының ажылдакчылары БКП-ниң XI съездизинге күш-ажылчы белектерни белеткеп турар. Партия съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышче киргеш, Шумен округтуң кедээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери бирги кварталдың онаалдазын хуусаа бетинде күүседирин хүлээнген.

Русенин В. Пискова аттыг пөс-таавы фабриказының коллективиниң шалыпчы күш-ажылы чогумчалыг түңнелдерни берген. Ол бүдүрүлгениң ажылдакчылары эгелээн чылдың бирги кварталының дургузунда онаалдага немей 200 муң метр хевең-саазын пөстерни бүдүрүп үндүрерин шиитпирлээн.

Болгарияның тудугжулары БКП-ниң XI съездизин чаа үлетпүр объектилерин ажыглалга киирери-биле демдеглээр деп турар.

ЧКП-НИҢ XV СЪЕЗДИЗИНГЕ АЛДАР — КЫЛДЫР

ПРАГА. «ЧКП-ниң XV съездизинге алдар кылдыр—шалыпчы күш-ажылдың 15 неделязы» — деп ындыг кыйгырыг-биле социалистиг Чехословакияның ажылчы чоннары ажылдап турар.

«Острава» шахтаның коллективи эрткен чылдың төнчүзүнде ындыг патриоттуг кыйгырыгны үндүрген. Үлус ажыл-агыйының бүгү адырларының ажылчылары ол эгелекчи чорукту эки-биле деткээн. Ооң тодаргай херечилели — Чехословакияның бүгү-ле булуңнарындан найысылалга хээп турар чүс-чүс чаа социалистиг хүлээлгелер болур.

НЕМЕЦ АНЫЯКТАР СЪЕЗДИГЕ

БЕРЛИН. ГСЧП-ниң IX съездизинге алдар болдурган социалистиг чарыштың чорудулгазында Хостуг немец аныяктар эвилелиниң кежигүннери 300 млн. марканы хамнаа алырын хүлээнген.

Материалдарны хамнаары болгаш бүдүрүлгениң чааргыры дээш республикада чорудуп турар шимчээшкинниң түңнелинде ол херенгилер алдынгаа турар. Чижээ, Ростоктуң судно тудуунуң бүдүрүлгезиниң аныяктары бүдүрүлгениң технологиязын экижидериниң күселиниң-биле 600 тонна прокат каңны күрүнеге камнап бээрин хүлээнген. А Шкойдитте (Лейпциг округ) соодулга аппаратуразы бүдүрер талазы-биле заводтуң чаарыкчылары 158 тонна каң прокатты камнап алырын, ажыл үезин хамнап тургаш, 100 муң марка хемчээлдиг орулгазын бээрин плаанап турарлар.

СЪЕЗДИГЕ — ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛ

УЛАН-БАТОР. «МАРП-ның XVII съездизинге — шалыпчы күш-ажыл» деп ындыг кыйгырыг-биле бүгү Моолдуң кедээ ажыл-ишчилери ажылдаа турар. Чурттуң кураджыл-агыйларының болгаш кедээ ажыл-агыйларының каттыжышкыннарының коллективтери бедииеен хүлээлгелерин ап, тарза болгаш өске-даа культураларның дүжүттүүн өстүрерниң, мал ажылын улам ындай хөгжүдеринин чаа курлавырларын дилеп тып турар.

МАРП-ның бодур деп турар съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышка киржип пашаан, моол механизаторлар республиканың машина-трактор парыгын часкы ховү ажылдарынга чогуур үезинде дыштанарлыг белеткээрин оралдажып турар. Ааагай дүжүт алдынгаа эрткен чылдың чедиишкиннерин быжыглаар сорулганы Моолдуң тараажылары боттарының мурнуна салып алган.

(СЭТА).

БКП ТК-ның ПЛЕНУМУ

СОФИЯ. (СЭТА). Аңаа январь 27—28 хүннеринде БКП ТК-ның пленуму болуп эрткен.

Ол пленумга БКП-ның март 29-та ажыттынар XI съездизиниң хүн айтырыглары бадылаан. Партияның X болгаш XI съездилериниң аразында эрткен үеде Төп Комитеттиң ажылының дугайында болгаш коммунистерниң ээлчегдиг сорулгаларының дугайында Отчет илеткелди БКП ТК-ның Бирги секретары Т. Живков съездиге кылыр. Съездиниң хүн айтырыында — ол ышкаш БКП-ның Төп контроль-ревизия комиссиязының отчеду болгаш 1976—1980 чылдарда БУР-нуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң талазы-биле Директиваларны балыылары кирип турар. БКП-ның делегаттарының төлээлээр нормазы-чижектери болгаш соңгуур корум-чурумун база тодараткан.

Пленумнуң киржикчилери ол ышкаш үлустуң амыдырал деңнелин бедидериниң талазы-биле 1972 чылдың декабрь айда хүлээп алган программаны чедиг беш чылда (1976—1980 чч.) болгаш 1990 чылга чедир үе көрдүнгенде күүседип чорудар дугайында БКП ТК-ның Тезистерин, органзастыг айтырыгларын чугаалажып кирген.

ТУРУШТАРЫ АҢГЫ-АҢГЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Барыын чүк чурттарының чаа хөгжүп эгелеп турар чурттарга албадап турары амгы экономиктиг харылзаалар байдалын эки тургузарының үлезин айтырыгларын ылап-ла шыны-биле, ажыл-агыйжы ээ-биле чугаалажырындан кол-кол капиталистиг чурттар ойталап турар. Делегейге экономиктиг кады ажылдажылга талазы-биле конференцияның тулгаштырылга комитединиң ацаа ийи хүн үргүлчүлээн хуралы ол дугайын херечилеп турар.

Ол конференцияда кирип турар үлетпүрлүг капиталистиг болгаш хөгжүп эгелеп турар чурттарның аразында ханы чөрүлдээлерниң барын конференцияның бо хуралы илереткен. Ооң баштайгы пленарлыг хуралы эрткен чылдың декабрь айда Парижке болган.

Тулгаштырылга комитединиң хуралы конференцияның энергетика, чиг-эт, экономиктиг хөгжүлде болгаш саң-хөө талазы-биле дөрт комиссияларының ажылының хуусаазын, сорулгаларын болгаш эрге-хүлээлгелерин тодарадыр сорулга-биле чыглан турган. Чаа хөгжүп турар 19 чурттуң төлээлекчилер бөлүү конференцияның эгелээринге уткуштур боттарының хол-кол негелделерин салган документтиң белеткеп алганнар.

Ынаарга конференцияның киржикчилери — индустриалдыг капиталистиг күрүнелерниң төлээлекчилери баш удур кандыг-даа документтиң белеткевээн болган.

Тулгаштырылга комитединиң кежигүннери хөй-ле шуугалдан кылганының соонда чүгле комиссиялар ажылының хуусааларының дугайында дүтүржүп шыдаан. Оларның баштайгы хуралы февраль 11-де болур.

КРИЗИС ХАНЫЛАВЫШААН

ВАРШАВА. (СЭТА). Кыдатта иштики политиктиг байдалды аналдатеашаан. «Тыгодник демократичны» деп неделя саны ындай үнер польша солуну айтып турары болза: кыдат ажылчыннарының сөөлгү үеде улам-дараа болуп турар боттарының эргелерин камгалаар хөделиишкиннери КУР-да байдалдың нарының болгаш турум эвезиниң дугайын херечилеп турар. Маонистер эрге-чагыргаларының ажылчыннарның экономиктиг эргелеринче, амыдырал деңнелинче, ажылының болгаш дыштаныышкынының байдалдарынче чаа шаавышкыннары, гегемонизм, улуг күрүнеле сорулгаларының ужун чорудуп турар, кыдат улустуң эрге-ажыктарынче болгаш туралыглаа хаарыг дазамаарылга чок улуг барымдаалыг чепсегленишкиннериниң эдерге бүдүрер чорукчуң аар үүргезин ажылчы чоннарның эгиннинче салыр дээн оралдажылгазы Кыдаттың ажылчын чонунуң таарзынмас чорууну болдуруп турар.

Сөөлгү чылдарның дургузунда эң-не улуг когаралга ККП таварышкан деп ук солун айтып турар. Удуртулгада чамдыг эптиг чогу, 10 чыл дургузунда үзүктелиишкин чок үргүлчүлеп келген арыглаашкыннар, партияның иштики демократиязын узутканы — ол бүгү чүүлдер партия кежигүннеринге тодаргай эвес, турум эвес чорукту болдурган. Тоолдаза чок, олутпай чоруктар, харысаалгадан чайлаарын болдаары, берге айтырыгларны шиитпирлээринден ойталаары черлерниң кадрларынга удуртулганың можу звеноузунга характерлиг чүүл болу берген. Партия биле массаларның аразында ылгалдашыышкын калбарып, бот-боттуңга бүзүрешпес чоруктуң кризизи ханылап турар.

Марксизм-ленинизм партиядан өске характерлиг болдурар дээш Мао болгаш ооң чоок кижилери ККП-ниң чаарты тургусканының чайгаар болган ужуру ол-дур деп солун онзалап демдеглеп турар.

Кыдатта иштики кризис ханылап турар. Кыдаттың улуг хоорайларынга ажылчыннарның улуг ажыл соксадышкыннары-биле болгаш ацаа армия халдаарлааш, хан төгүшкүнүн болдурганы-биле холбашкан ындыг-ла үре эвес болуушкуннар болза маонистер күрүнеде ажыл-херектиң байдалы кайы хире багай болуп турарының, маонист бузу-турумнуң калбаа-биле шиңгээдип таарзып турары турумчуушкун дээр чүвениң кайы хире мегехоозунунуң дугайын херечилеп турар ээлчеглиг илеңниг медээ-дир. Ленинниң амгы баштыңчыларының КУР-ну аппар чорууру ол оруктуң-биле Кыдаттың амгы айтырыгларын шиитпирлээри болдунмас дээрзин ыыргай алдеп-дир деп, солун түңнелинде бижээн.

ТУРЦИЯ. Искендерундан ырак эвесте Совет Эвилелиниң дузазы-биле кылып турар металлургия заводунуң баштайгы ээлчээ ажылдап эгелээн: ында бирги домна суугузу, кокс батареязы, чылыг электроцентралы, сеплеге цехтери бар.

ЧУРУКТАРДА: баштайгы ээлдиринг кылган хүнде.

В. БУДАННЫҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

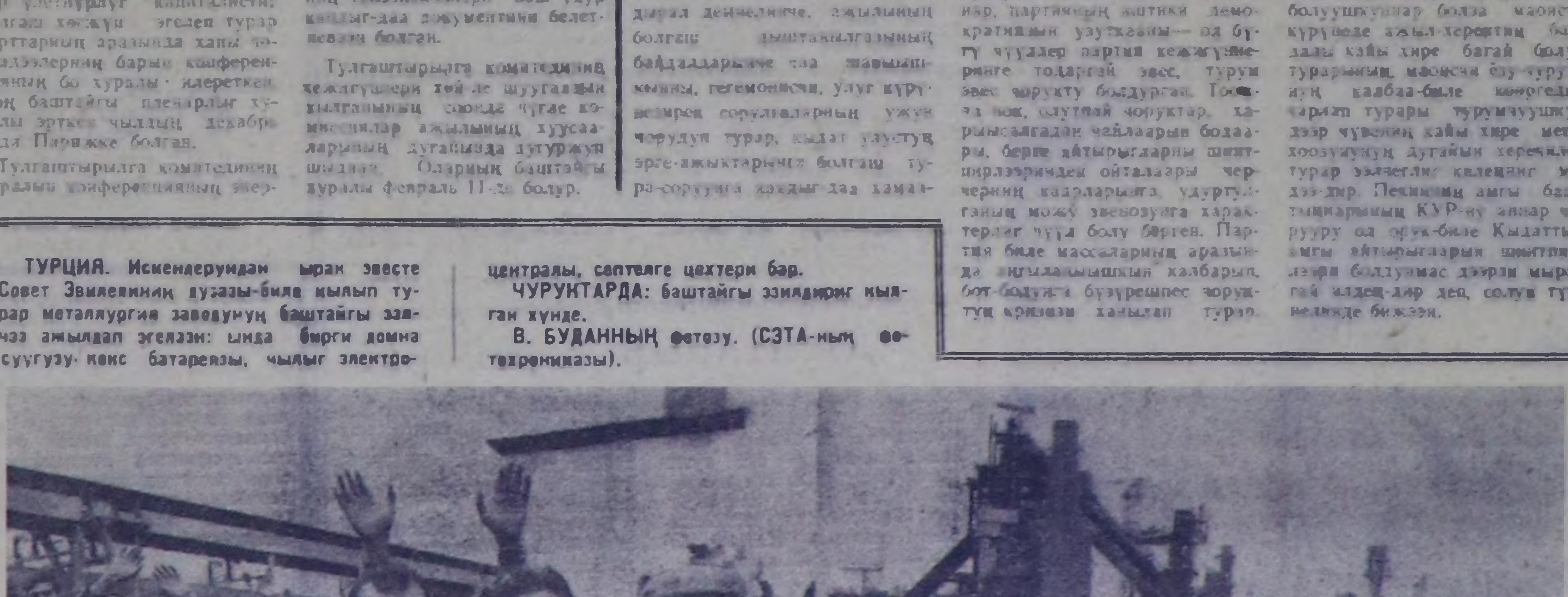

ЫРЫ ПРОПАГАНДАЗЫН КАЛБАРТЫР

Чонуң амыдырал, эртем-билиг, культура деңнели чыл келген тудум улам бедип олурар. Чаа чогаалдарны сонуургап номчууру-биле бир дөмей, кижи чаа-чаа ырларны база өөренип, билип алыксаар. Ырларны шиңдиг янзылыг өөредирил? Черле ынчаш музыка, ыры пропагандазы бисте канчаар тургустунганыл? Республиканың улусчу чогаадылга бажыңы маңаа кандыг рольду ойнап турарыл дээн чергелиг чагаалар редакцияга удаа-дараа кээп турарын барымдаалааш, чамдык айтырыглар талазы-биле ажык чугаалажыышкынны Улусчу чогаадылга бажыңының методистери болгаш бот-тывынгыр композиторлары-биле редакцияга чоруткан.

Д. Б. Шактар (Улусчу чогаадылга бажыңының методизи): — Чаа ырларны улусчу чогаадылга бажыңының тускай комиссиязы хүлээп ап турар. Ону Культура министерствозунуң коллегиязы бадылаан. Бисте хоочун-даа, аныяк-даа, бот-тывынгыр-даа композиторлар бар. Сөөлгү ийи чылда комиссия 150 хире чаа ырны хүлээп алган. Оларның 50 хирезин тускай ном кылдыр парлап үндүреринге белеткеп кылган. Ук ном ам удаваас үнүп келир. Ырларны шилип алыр комиссия ону бүгү тала-биле өөренип көрүп турар.

Редакцияга кээп турар чагааларда мындыг айтырыг база бар. Ырның аялгазын «соора» алгаш баар дээн чижектиг. Улусчу чогаадылга бажыңының хүлээп ап турар ырларында шак ындыг чүүлдер барык чок. А ынчаарга чамдыкта тус-тус черлерге чаа ырларны бот-тывынгыр композиторлар боттары чогааткаш, ону комиссияга хүлээткейн-не тарадып чоруп бээр. Хүлээп алдынмаан ырларны бот-тывынгыр артистер чамдыкта радио дамчыштыр база ырлап турар. Ооң уламында ырны «соора» алгаш ырлажып чоруп бээр-дир.

Чаа ырларны тарадып нептередир ажылды Улусчу чогаадылга бажыңы, ылангыя сөөлгү чылдарда элээн кошкак чорудуп турар деп чугаалап болур. Ооң чаңгыс чижээ болза чаа ырлар чыындызының үр үеде парлаттынмайн келгени болур.

Аныяк композитор **Дамба Хүреш-оол**: — Музыкага хамаарышкан чамдык айтырыглар бистиң номчукчуларывысты хөлзедип турары черле чоп болбайн аан. Ырларның аялгазынга хамаарыштыр чүнү чугаалап болурул дээрге тыва ырларның кол-ла үндезини улустуң ырлары болуру чугаажок. Ырларның аялгазынга шала өске аяннарны тыптым кээп турары бир талазында — салдарда, өске талазында тыва ырларның чогум үндезинин эки эскербейн азы хандыр билбейн баар чорукта. Радио болгаш өске-даа черлерге чаа ырларны пропагандалаарын Донгак Бадыевич Шактарның чугаалап турганы ышкаш чорудары чугула. Сөөлгү үеде хүлээп ап турар чаа ырларның дүрген тарап нептеревейн турарындан «чаа, эки ырлар хоҗартаан» дээн чижектиг чугаа безин чоруп турар апарган. Херек кырында ол ындыг эвес-ле болгай. Харын чаа ырларны чонга дүрген чедирериниң айтырыын шиитпирлээр болза эки деп бодаар мен.

Композитор **Саая Бюрбе**: — Үстүнде эштерниң саналдары кончуг шын-дыр. Черле ынчаш ырлар чыындыларын үр шыгжап чытпайн, кезектеп, бөлүктеп-даа болза парлап үндүрүп турза кандыгыл? Шагда хуудустар-даа чергелиг парлап тургулаан чүве болгай. Бистиң республикада ыраажылар ниитилели бо талазы-биле база ажыл чорудар болгу дег. Чаа ырларны чон ортузунга тарадып нептередир, пропагандалаар ажылдың база бир төвү ол деп бодаар мен.

Ооржак Кара-кат (бот-тывынгыр композитор). — Ырларның аялгазын «хайнакташтырар» чүүлдер ийи чыл бурунгаар элээн нептереңгей турган. Ону эдер талазы-биле А. Б. Чыргал-оол дээш өске-даа хоочун композиторлар элээн ажылды чорудуп болгай. Сөөлгү үеде ол черле элээн экижээн деп болдан турар мен. Чон ортузунга чаа ыры пропагандазын калбартырынга, черле ынчаш ажылчы чоннарның музыка культуразын бедидеринге, композиторларның чогаадыкчы отчёттары азы тускай кежээлер, ужуражыышкыннар чергелиг хемчеглерни чорудар болза эки. Ырның аялгазында, музыка-ноталыг тургузуунда чамдык айтырыгларны шак ындыг ужуражыышкыннар үезинде чүге сайгарып болбас деп.

* * *

Редакцияга болган ажык чугаалажыышкынга өске-даа эштер санал-оналын берген. Моон соңгаар өөренип көөр ажыктыг бодалдар хөй. Оон аңгыда музыка культуразынга хамаарышкан аңгы-аңгы темалыг материалдарны солунга парлап чырыдарынга бистиң композиторларывыс база илеңкейлиг киржир эпаар. Эгелеп чорууру лар болгаш бот-тывынгыр композиторларның ортузунга семинарлар, курстар чергелиг ажылдарны калбартыры чугула.

Б. ДИРЧИН

«Шынның» аалчылары

СПОРТ

ЧУРУКТА: Валерий Васильев.

А. ЯКОВЛЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроникаазы).

ДОШТА — ВАСИЛЬЕВ

Шайбалыг хоккейге ССРЭ-ниң шилиндек командазының камгалакчызы Валерий Васильевтиң ады спортка хандыкшылдыг бүгү кижилерге билдингир. Элээн каш чыл уламчылыр кайгамчыктыг эки ойнаары-биле специалистерни болгаш хоккейниң тааланчыларын ол кайгаткан.

Васильев спортчу амдарын Горькийге эгелээн. Ол футболга, фехтованиеге хандыкшылдыг чораан, ол черниң клубунга хоккей ойнап киргеш, аңаа ёзулуг спортчу оруун тыпкан. Күш-дамыр талазы-биле төрээниң эки көрүлдүглерлиг спортчуже тренерлер дораан-на кичээнгейни салып берген (амгы үеде Валерийниң узуну 183 см, деңзизи 82 кг). Ол удаваанда найысылалдың «Динамо» ниитилелинче шилчээн, 1970 чылдан бээр чурттуң шилиндек командазында ойнап турар.

Чурттуң тренерлериниң болгаш шилиндек командазының ойнакчыларының бодалы-биле алырга, Васильев совет хоккейниң эң эки камгалакчызы.

ЦСКА-ның хоккеистери-биле кады, бодунуң эжи Александр Гусев-биле ийилээн АКШ-тың болгаш Канаданың дээре дээн профессионал клубтарынга удур эки ойнаан.

Ол Инсбрукка болур кышкы Олимпиадага, делегейниң бирги чери дээш маргылдаага киржир.

СОВЕТ ОЛИМПИЙЖИЛЕР

XII кышкы Олимпий оюннарынга киржир совет спортчуларының кол бөлүү Инсбрукта чеде берген. Оон составында хаакка маңнаарлар, трамплинден шураарлар, биатлонистер, шанакчылар, хоккеистер кирип турар.

Совет олимпийжи шилиндек команда оюнунуң программазында кирип турар он спорттуң тос хевириниң мастерлери. Конькижилер болгаш дагдан бадар хаакчылар бо хүннерде аңгы-аңгы маргылдааларда киржип турар, ынчангаш Инсбрукка өске чурттардан келир. Фигуристерниң чамдыызы дүүн чеде берген, өскелери февраль 5-те баар.

Бистиң чурттуң спортчу тугунуң алдарын 110 олимпийжи камгалаар. Олар болза моон мурнунда олимпиадаларның чемпионнары, делегейниң, Европаның, ССРЭ-ниң чемпионнары, шилиндек командада чаа кирген спортчулар-дыр.

Саппорога болган оюннарга үш алдын медальды чаалап алган кайгамчыктыг хаакчы Ижевск чурттуг Галина Кулакова олимпий оюннарга ам үш удаа киржип турар. Новосибирск чурттуг Александр Тихонов база үш удаа олимпий маргылдаазынга киржир. Ол Гренобльге болгаш Саппорога олимпий оюннарынга киришкен «алдын команданың» составынга киржип чораан.

Совет фигуристер командазы эң-не шыырактарның бирээзи И. Роднина биле А. Зайцевтиң бедик мергежилдии хөйге билдингир. Дошка танцылаарынга Л. Пахомова биле А. Горшков дыка хөй чылдарның дургузунда делегейге бирги черни ээлеп келген. Спорттуң бо хевиринге бистиң команда чедиишкинниг болурунга бүзүрээр бис.

Хаакка маңнаарлар Р. Сметанинаның, Л. Мухачеваның, Н. Балдычеваның, Ю. Скобовтуң, Г. Гаранинниң, В. Рочевтиң, биатлонистер А. Тихоновтуң, И. Биковтуң аттары сураглаан.

Хоккеистер командазының составында эрткен олимпиадаларның тос «алдын» лауреаттары бар. Бистиң шилиндек командавыс 18 спортчудан тургустунган: вратарьлар — Владислав Третьяк, Александр Сидельников, ойнакчылары — Валерий Васильев — Александр Гусев, Борис Михайлов — Владимир Петров — Валерий Харламов, Юрий Ляпкин — Геннадий Цыганков, Виктор Шалимов — Владимир Шадрин — Александр Якушев, Владимир Лутченко — Сергей Бабинов, Борис Александров — Виктор Жлуктов — Александр Мальцев, Сергей Капустин. Сөөлгү оюннарда аныяк хоккеистер Бабинов, Александров, Жлуктов эки ойнаан деп бистиң команданың улуг тренери Борис Кулагин санап турар.

Конькиге маңнаарлар Т. Аверина, В. Краснова, Л. Титова, Е. Куликов, В. Муратов, А. Сафронов, А. Маликов болгаш оларның эштери маргылдаага хынамчалыг белеткенгеннер.

Совет олимпий командазының кежигүннериниң эң-не улуу 42 харлыг Латвияда аң совхозунуң инженери, шанакчы Роланд Упатниекс. Бистиң чуртта спорттуң бо чаа хевириниң төлээлери олимпиаданың мурнуу чарлыында Европа чемпионазынга киришкеш чедиишкинниг болган. Бир алдын, бир хүлер медальды чаалап алган.

Бистиң команданың эң-не аныяк кежигүнү 12 харлыг школачы, фигурист Елена Водорезова болуп турар.

— Бистиң олимпийжилеривис Олимпиадага тиилелгеже чүткүлдүүн, эрес-дидимин, шыдамыккай, тура-соруктуг чоруун көргүзер дээрзинге бүзүрээр бис — деп, Инсбрукка Олимпиадага киржир совет делегацияның удуртукчузу, ССРЭ-ниң спорт комитединиң даргазы С. Павлов ужуп чорууруунуң мурнунда СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. — Совет олимпийжи бүрүзү спортчуларның делегей шуулганынга хөй миллион совет күш-культуржуларның мурнундан киришпишаан, олар кажан-даа чаагай сеткилдиг, найыралдыг чоруктуң болгаш улустарның аразында бот-боттарын билчиришин төлээлекчилери болуп келгеннер.

(СЭТА).

Республиканың культура амыдыралының экраны

ТУРАНЧЫЛАР — АДЫР-КЕЖИГДЕ

Кыштың 50 градус чедип турган чыккылама соок хүнериниң бирээзинде Тожунуң Адыр-Кежиг суурунга Бии-Хем районнуң Туран хоорайның Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери келген. Культура бажыңының делгем залын 500 ажыг улуг, биче көрүкчүлер шыгырт доллур олурупкан.

Кожеге ажыттынган соонда бөлүктүң удуртукчузу Марк Оюн көрүкчүлерге изиг байырны чедиргеш, концерттиң эгезин чарлаан. Оркестрниң үделгези-биле партияны алгап, совет улустуң чогаадыкчы ажыл-ижинге, совет херээженнерге, тиилекчи совет улустуң дайынчы, патриотчу ажыл-херектеринге тураскааткан, өске-даа темаларга ырларны, шүлүктерни, амыдыралда болуушкуннар дугайында солун, каттырынчыг утка-шынарлыг интермедияларны күүседиин көрүкчүлер адыш часкап хүлээп ап турган.

Бии-хемчилер ол келирде 300 ажыг километр черге кадыр, берге тайга-сынны ажылдыр чедип келгени чоннуң мурнунга бараан болур дээш тура-соруктуг чоруктуң херечизи болган.

Бот-тывынгыр артистерниң аразында бөлүүн ажыл-ишчилер колдааны база солун. Эммия Доронинаның орус, тыва ырларны ырлааны, Юрий Матвеевтиң хөгжүм күүселделеринге ойнааны онзалап демдеглээри чугула.

Бии-хемчилерниң бо галдаашкынындан бистер база чогуур түңнелди үндүрүп, уран талантывысты чонга бараалгадыр дээш тывынгыр, кызымаккай ажылдаарывыс негеттинип турар.

В. ТАМДЫН-ООЛ.
Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы.

Номчулга конференциязы

Чаа-Суурнуң клувунга Виталий Закруткинниң «Авыралдыг ие» деп номунга номчулга конференциязын эрттирген. Ону суурнуң херээженнер чөвүлели биле көдээ библиотека эргелекчизи С. Доржу органзастаан.

Суурнуң көдээ библиотеказында чогаалчының номнары чок-даа болза, ооң чогаалдарындан үзүндүлерни бижээн журналдарны, чогаалдың кол маадыры Марияның овур-хевиринге дөмейлешкек болгаш алдарлыг херээженнер дугайында номнарны делгеп салган. Школа директору В. Шарый-оол чогаалдың дыл-домаанын-даа талазы-биле, очулдурган авторнуң-даа дугайында, ооң ниити утказының талазы-биле солун чугаалаан болгаш номга шын үнелелди берген.

Номчулга конференциязы чыглып келгеннерге совет херээжен кижилерниң чаагай сеткилдиин, туруштуун, бергелерге торулбазын болгаш олар амыдыралдың чаажыкчылары болгаш буянныглары деп чүүлдү ханы билиндирген.

А. ТҮЛҮШ
Өвүр район.

СОЛУН БОЛГАН

Кызыл-Мажалык суурнуң Культура бажыңының кино чарлалының самбыразынга Ленинградтың киностудиязының үндүргени «Создаңгылыг аас-кежиктиң сылдызы» деп өңнүг кинонуң чарлалы астынган. Ук кино болур мурнуу чарынында декабристер дугайында лекцияны Кызыл-Мажалык ортумак школазының башкызы Т. Ф. Куулар 8—10 класстарның өөреникчилери-биле кады кылган. Өөреникчилер декабристер дугайында шүлүктерни номчаан.

Кежээни районнуң кино четкизиниң директору М. Хертек школада литература башкылары-биле кады кылганы эки. Шак ындыг темалыг кинокежээлерни моон соңгаар-даа органиизастап чорударының дугайында планны кылып алгаш ажылдап турарлар.

Т. САРЫГЛАР.

СЦЕНАДА — САМАГАЛДАЙЖЫЛАР

Чоокта чаа Самагалдайның Культура бажыңынга суурнуң сес микрорайоннарының СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур белеткеп, чонга көргүскен концерттериниң шилиндек номерлеринден тургустунган түңнел концерт болган.

Кожеге-даа ажыттынган. «Ленинниң дыннаар!» деп хөйнүң ыры залга диңмирей берген. ВЛКСМ райкомунуң ажылдакчызы Валентина Алисова бодунуң чогаатканы «Тываның маадырларынга» деп шүлүүн чедиишкинниг номчаан. Агроном Михаил Мандатов «Сеңээ» деп ырыны бүрүн дыңга күүсеткени солун болган. 5-ки микрорайоннуң ансамбли «Арбай хоор» деп ырыны, 7-ги микрорайоннуң бөлүк ойнакчылары тыва улустуң «Ээлдек шыңгыраащ» деп танцызын тергиин эки күүсеткеннер. 5-ки микрорайоннуң оолдарының баштак танцызын, Александр Төгүс-оолдуң янзы-бүрү күүселделерин, бухгалтер Бадарчы Үңгейниң «Чодураа» деп ырыны, Самагалдайның музыка школазының директору Василий Доңгактың «Тывада час» деп ырыны баянга күүсеткенин, райпо ажылдакчызы Алевтина Сандактың «Буттар» деп шоодуглуг одуруглары номчааның көрүкчүлер сонуургап хүлээп алган. Ол ышкаш ойнакчыларның хеп каасталгазын таарыштырганы черле эки.

Көрүкчүлерниң сонуургалын хайныктырган көргүзүглер-биле чергелештир эдип ап болур чамдык четпестер бар. Сценадан улустуң ырлары барык-ла дыңналбайн барган. Тыва улустуң национал хөгжүм херекселдери игил, бызаанчы болгаш өске-даа чүүлдер-биле күүселделер мырынай чок. Көрүкчүнүң сеткил-сагыжын доюлдуруп, сорук киирип келир хөглүг кожамыктар, бүдүрүлгениң мурнакчыларынга тураскаадыглар кызыы болган. Концертке киришкен кижилер барык шуптузу аныяктар, суурнуң интеллигенциязы колдаан. Ажылчыннар, улуг назылыглар ховар. Ол болза оларның талантызының чогу эвес, ниити организастыг ажылды багай чорудуп, уран чүүлге хаара тудуп шыдавайн турарының херечизи-дир.

Уран чүүлдүң концерттерин белеткээринге херээженнер чөвүлелиниң удуртукчулары, суурнуң микрорайоннарының даргалары, Культура бажыңының ажылдакчылары идепкейлиг киришкеннер.

Б. ДОЮНДУП.

ПАСПОРТ ЧУРУМУН ХАЖЫТПАС

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң хамаатызының паспорту совет хамаатызы кижиниң бадыткап турар кол документ болур. Бо чылдың январь 1-ден эгелээш, ССРЭ хамаатызының эрги паспортун чаа хевириниң паспортунга солуп база тыпсып эгелээн болгай.

Совет паспорттуң ужур-дузазы аажок улуг. Бистиң улузувустуң хөй-хөй салгалдары совет паспорт-биле амыдыралче, чогаадыкчы ажыл-ишче кирген. Совет кижилерниң боттарының паспорттарын ханызы-биле кичээнгейлиг көрүп турарының тодаргай бадыткалы болза, оларның Төрээн чуртунга, социалистиг туруузунга шынчы бердингениндеп, салгалдарның революсчу, күш-ажылчы, дайынчы чаагай чаңчылдарынга шынчызындан, бистиң чуртувустуң хоойлуларының болгаш эрге-чурумнарының бижилгезинге бүзүреп, оларны хүндүткелдиг-биле сагыыр чоруундан илереп турар.

Кижиниң совет хамааты болур байдалын бадыткап турар кол документ — паспортту хүндүлеп көрүп турарының бир чижээн Кызыл хоорайның чурттакчыларының эң хөй нурузунуң паспорт чурумунуң дугайында хоойлуну хажыдыр сагып турары база херечилеп турар.

Ынчалза-даа ховар эвес таварылгаларга чамдык эрге-дужаалдыг кижилер паспорт чурумун хажыдып, ону аңаа болгаш өске-даа өртек-үнелиг чүүлдерниң солуккузу кылдыр хуулдуруп, хамаатыларның паспорттарын ап алыр ийикле азы магадылал кылдыр салдырып ап турар. Бо чорук паспорт чурумунуң дугайында хоойлуга шуут таарышпас дээрзин айтыры чугула.

Кызылдың өөредилге черлери өөреникчилерниң паспорттарын хавырып алырын чылдыгы болдуруп турар, чамдык албан организация, бүдүрүлге черлериниң кадр килдистери ону база кылып турар. Чижээ, № 1 көдээ профессионал-техниктиг училищениң, хоорайның № 4 профессионал-техниктиг училищезиниң сургуулдары өөренип кирип турда оларның паспорттарын алгаш, өөредилге эргелелинге ийикле азы секретарьга шыгжадып турар. Уран чүүл училищезиниң, медицина училищезиниң сургуулдарының паспорттарын общежитие комендантылары орун-дөжек херекселдериниң магадылалы кылдыр ап турар.

Хөлезилел пунктулары, хаак баазалары, катоктар, хеме станциялары дээш өске-даа ол чергелиг организациялар кижилерге хөлезилээн, түр эдилеткен чүүлдерниң веидилгезиниң магадылалы кылдыр оларның паспорттарын ап турары канчап-даа таарышпас. Мындыг таварылгада паспорт ээлери боттарының документизин бербес ужурлуг.

Кижилерден ол алган паспорттарын чамдык организациялар болгаш эрге-дужаалдыг кижилер чидирер таварылгалар ховар эвес боор турар. Чижээ, дааронылга комбинадының общежитиезиниң комендантызы Г. М. Курчева дээрзи ол общежитиеде чурттап турар Хертектиң паспортун алгаш, чидирип каан.

Бүдүрүлге, албан организация черлериниң паспорт айтырыы-биле холбашкан эрге-дужаалдыг кижилери чүгле курбанкыда болгаш ажаалга кассаларында үнелиг чүүлдерни сайгарып ажылдап турар кижилерниң паспорттарын алгаш, ол албан черлеринге кадагалаар дээрзин билип алза чогуур. Ол ажылдакчыларга паспорт орнунга тускай шынзылгаларны берген турар. Оон өске таварылгаларда хамаатыларның паспортун чүгле милиция ажылдакчылары хавырып ап болур.

1974 чылда бадылаттынган паспорт дугайында чаа дүрүмде хамаатыларның паспорттарын хоойлуда айыттынганындан чоруштур хавырып алган ышкие паспортту үнелиг чүүлдерни солаан магадылал кылдыр салдырып алган эрге-дужаалдыг кижилерге административтиг чурум ёзугаар 10 рубль чедир торгаал онаарын сайтып турар.

В. ЗИНОВЬЕВА,
хоорккүскомунуң иштики херектер килдизиниң паспорт столунуң начальниги.

В. Семенкевичиниң «Соок эвес-тир» деп фотоэтюду.

Дыштаныр хүннерде

Бөгүн республиканың хөгжүм-шии театрынга В. Новицкий биле Р. Сефтиң «Емелянның аас-кежии» деп музыкалыг тоолу 17 шакта эгелээр. Даарта шин ол-ла шакта болур. «Геолог» Культура бажыңынга аныяктар кежээзи бөгүн 20 шакта эгелээр.

«Хүреш» стадионга кышкылыг хоккейге хоорай кубогу дээш күш-культура коллективтериниң аразынга маргылдаа январь 31-де 15 шакта эгелээр, даарта 11 шакта уламчылаар. Хоорайның школаларының башкылар болгаш өөредилге черлериниң күш-культура коллективтериниң аразынга хоорайның бирги чери дээш волейбол маргылдаазы бөгүн 10 шакта № 15 школаның спорт залынга эгелээр.

Баскетболга хоорайның бирги чери дээш баскетбол маргылдаазы февраль 1-де 11 шакта № 14 школаның спорт залынга болур.

«Тайга» станциязының хаак баазазынга ГТО-нуң нормаларын бөгүн болгаш даарта дужаар. Эгелээри 11 шакта.

Дыштаныр хүн штабы.

СЭКП Кызыл хоорkому болгаш хоорсоветтиң күүскому, Садыг министерствозу, күрсттыгның болгаш херелекчилер кооперациязының ажылдакчыларының профэвилелиниң обкому, хоорай садыг черлериниң баштаар черлери, партия болгаш профэвилел организациялары садыгның хоочун ажылдакчызы, Ала-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, СЭКП кежигүну

Александр Павлович
КАЗАНЦЕВТИҢ

мөчээнин дыңнатпышаан, ооң төрелдеринге, чоок кижилеринге ханы кажыыдалын илередип тур.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 31-ДЕ

9.20—«Борги» деп документалдыг өңнүг телефильмниң бөштайгы көргүзүлгези. «Беш чылдың маадырлары» деп сериядан.
9.45—«Джульбарс». Уран-чечен фильм.
11.00—Медээлер.
11.10—«Удазын болгаш диис оглу». Өңнүг мульт-фильм.
11.20—11.30—Чапсар.
11.30—«Уругларга аңчыгаштар дугайында». Ленинградтан өңнүг дамчыдылга.
12.00—«Кижи. Чер. Октаргай». Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. И. Севастьянов эрттирер.
12.30—«Эртенги почта». Музыкалыг программа. Өңнүг.
13.00—«Кадыкшыл». Эртем-нептередилгелиг программа. Дамчыдылганы эмчи Ю. В. Белянчикова эрттирер. Өңнүг.
13.30—«Кады ажылдажылга». Тележурнал. Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы А. Каварзнев эрттирер. Өңнүг.
14.00—«Бар-даа болза, бүзүренчиг эвес». С. П. Капица эрттирер. Өңнүг.
15.00—«Телеэкранга бир-ле дугаарында». «Ырлап чыдар элезиннер». Күрүнениң Моссовет аттыг академиктиг театрының шиизи.
16.50—17.00—Чапсар.
17.00—«Музыкада чаа чүүлдер».
17.30—«Үе». Информастыг программа.
18.00—Э. Челидзе ырлаар. Өңнүг.
18.10—Болгарияның, Польшаның, ССРЭ-ниң акробатикага шилиндек командаларының аразында телематч.
18.35—«Коргуушкуннуң ханазының ындында». Документалдыг телефильмниң бөштайгы көргүзүлгези.
20.00—Медээлер.
20.15—Спортчу программа. Өңнүг.
20.50—«Ыры—75» деп Бүгү эвилелдиң бешки телефестивалының түңнел кежээзи.
22.20—22.30—Чапсар.
22.30—«Чурукчулар дугайында». РСФСР-ниң алдарлыг чурукчулары С. П. база А. Т. Ткачевтар.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

ЯНВАРЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тамирде даң хаяазы» 9.30, «Оваагай болуушкун» (2 сериялыг) 11.05, 14.10, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Беатрис Поттерниң тоолдары» 9.30, «Чашкы шаавның соонда чус хүн» 11.15, 15.05, 16.55, «Фанфан-Тюльпан» 13.05, 18.45, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Амрапали» (2 сериялыг) 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аас-кежиктиг «Щуканың» командири» 15.00, «Кызыл калина кат» 16.50, 18.40, 20.50 шактарда.

Редакцияның адрези: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарьның 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16496. ЧАГЫГ № 65.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00434.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 26 (10011) | 1976 чылдың февраль 1, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

ШЫНАР ДЕМДЭЭ-БИЛЕ

БАШКИР АССР. «Уфимкабель» заводтуң коллективи Күрүнениң шынар демдээн баскан продукцияны үндүрер талазы-биле республиканың үлетпүрүнде эң-не бедик көргүзүгнү чедип алган.

Эрткен беш чылда кылыгларның 54 хевиринге (ниити хемчээлдиң 57 хуузу) Күрүнениң шынар демдээн тывыскан. Ол чедиишкин — шынарны башкарарының системазын сайзырангайжытканының болгаш ону шиңгээдип алганының түңнели.

«Уфимкабельдиң» коллективи оңгу беш чылда чаа туруштарны төлевилээшаан, продукцияның 90-дан эвээш эвес хуузунга Күрүнениң шынар демдээн тыпсырын чедип алыр деп шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: ажылчыннар Н. Сунгатуллина (солагай талазында) биле Л. Гришина олар хуузунда таңмазын баскан продукцияны дужаар эргени алган.

В. ВОНОГТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БҮЗҮРЕЛДИГ ТҮҢНЕЛИ

1975 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында

СЭКП-ниң XXV съездизин Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннери-биле уткуп турар. Бүгү улустуң калбак нептереэн социалистиг чарыжынга үндезилээш, 1975 чылда планны чедиишкинниг күүседирин хандырган деп, ССРЭ-ниң Төп Статистика Эргелелиниң дыңнадыында чугаалап турар.

Улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң эрткен чылда кол көргүзүглери дараазындагы саннар-биле тодаргайлаттынып турар: хереглелге болгаш мөөңнээшкинге ажыглаттынган национал орулга 1974 чылдыынга хамаарыштыр алырга 104 хуу болган; үлетпүр продукциязы — 107,5 хуу, оон иштинде бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүрери («А» бөлүк)—107,9 хуу болгаш хереглелдиң чүүлдерин бүдүрери («Б» бөлүк)— 106,5 хуу болган; кодээ ажыл-агый продукциязы — 94 хуу; кол фондуларны ажыглаалга кирери— 108 хуу; капитал салыышкыннар — 109 хуу; транспорттуң бүгү хевирлериниң чүък саарылгазы —105,2 хуу; ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның саны — 102,4 хуу; улус ажыл-агыйының талазы-биле ажыл төлевириниң фондузу— 106 хуу; ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак акша ажыл төлевири — 103,5 хуу; колхозчуларның күш-ажыл төлевири — 103 хуу; хереглелдиң ниитилел фондулары— 107,8 хуу; чоннуң кижи санынга онааштыр бөттүг орулгалар — 104,2 хуу; үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазы— 107 хуу; ачы-дуза чедирерин боттандырганының хемчээли — 109,3 хуу; ажыглаалга кирген чурттаар бажыңнарының ниити шөлү — 99,3 хуу; күш-ажылдың бүдүрүкчүзү: үлетпүрге — 105,9 хуу, тудугга — 105,5 хуу, демир-орук транспортунга — 103,6 хуу; улус ажыл-агыйының талазы-биле арыг орулга (деңнештирген өртектер-биле)—109 хуу; даштыкы садыг саарылгазы—126 хуу болган.

Национал орулга 362 миллиард рубль (херек кырында өртектер-биле) болган болгаш чыл дургузунда 14 миллиард рубль көвүдээн. Национал орулганың дөрттүң үш кезин чыгамын хереглелге ажыглаан, а чурттаар болгаш социал-культура тудуунга чарыгдаарын кирип алырга, улустуң чаагай чоруунга шүүт бергени национал орулганың барык бештиң дөрт кезии болган.

Экономиканың өскениге үндезилээш, чоннуң материалдыг чаагай байдалын бедидер талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында көрдүнген хемчеглерни боттандырып келген.

1974 чылдыынга деңнээрге үлетпүр продукциязы 37 миллиард рубль немей өскен болгаш 520 миллиард ажыг рубль болган (1967 чылдың июль 1-де бүдүрүлгелерниң мөөннеп садып турган өртектери-биле). 1975 чылда кодээ ажыл-агыйның продукциязы 90 миллиард рубль болган. Улус ажыл-агыйынга ниити өртек-үнези 106 миллиард рубль кол фондуларны ажыглаалга кирген.

Совет Эвилелиниң даштыкы садыг саарылгазы 50 миллиард хире рубль болган. Ынчаарга ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттар-биле садыг саарылгазының хемчээли үр хуусаалыг дугуржулгалар-биле 1975 чылга көрдүнген хемчээлдев ашкан.

Улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларынга эртем-техниктиг депшилге күш-ажылдың ниитилел бүдүрүкчүлүүнүң улам ыңай өзүлдезинге идигни берген. Ооң күсели-биле 3 миллион хире кижиниң күш-ажылын камнап алырын хандырган.

Эртем ажылдакчыларының саны 1 миллион 200 муң ашкан. Улус ажыл-агыйынга 3,9 миллион чогаадылгаларны болгаш чогаадыкчы саналдарны шиңгээткен, ол чорук чылга санаарга 4,7 миллиард рубльдиң камналгазын берип турар.

1975 чыл тоскү беш чыл планының доозулган чылы. 1971—1975 чылдарда улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң баштайгы үндүрген түңнелдериниң көргүзүп турары-биле алырга, беш чыл планының кол социал-экономиктиг сорулгалары күүсеттинген. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төлевилээни ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү-ле угланыышкыннарынга улуг чедиишкиннер чедип алдынган.

Үлетпүр продукциязын сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле чыл планы ажыр күүсеттинген. Пландан ажыр 6,8 миллиард рубльдиң продукциязын сайгарган. 1974 чыл-биле деңнээрге, бүдүрүушкүнүң немелде өзүлдези планда айыткан 6,7 хуунуң орнунга 7,5 хуу болган. 1974 чылга деңнээрге, үлетпүрүң чамдык адырлары продукция бүдүрерин көвүдеткен: электроэнергетика 6 хуу; одалга үлетпүрү 7 хуу; кара болгаш өңнүг металлургия 5 хуу; химия болгаш нефтехимия үлетпүрү 11 хуу; машина тудуу болгаш металл болбаазырадырының 11 хуу; ыяш болбаазырадыр болгаш целлюлоза-саазын үлетпүрү 6 хуу; тудуг материалдарының үлетпүрү 6 хуу; чиик үлетпүр 5 хуу; аъш-чем үлетпүрү 5 хуу; культура-амыдыралдың болгаш ажыл-агый хереглелиниң бараанын бүдүрерин 9 хуу көвүдеткен.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүзү планда көрдүнген 5,7 хуунуң орнунга 5,9 хуу өскен; бүдүрүушкүнүң немелде өзүлдезиниң 80 хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң күсели-биле алган. Орулга алырының болгаш үлетпүр продукциязының бот-үнезин чиигедириниң планнары күүсеттинген: орулга 12 хуу көвүдээн.

Бүдүрүлгени улам ыңай техниктиг болбаазырангайжытканының болгаш интенсификастаапының түңнелинде үлетпүрнүң ажылының техника-экономика көргүзүглери экижээн.

1975 чылда чурттуң ниитизи-биле продукцияның эң чугула хевирлерин бүдүргени дараазында саннар-биле тодараттынып турар; электроэнергияны 1038 миллиард киловатт-шакты ажылдап үндүрген; нефть (газ конденсады-биле кады) 491 миллион тонна; газ — 289 миллиард кубометр; хөмүр-даш — 701 миллион тонна; шой—103 миллион тонна; кат—141 миллион тонна; кара металл прокады—115 миллион тонна; минералдыг чемиштилгелер (чижек единицалар-биле) — 90,2 миллион тонна, хоолулуг бүдүмелдерин 100 хуу кылдыр алырга — 22 миллион тонна; үнүштер камгалалының химиктиг чепсектери (чижек единицалар-биле)—438 муң тонна; химиктиг волокнолар болгаш хендирлер—955 муң тонна; автопокрышкалар — 51,5 миллион кезек; металл кезер станоктар—232 муң кезек, оон иштинде сан-биле башкарар программалыг станоктар — 5,5 муң кезек; приборлар, автоматчыдылга чепсектери болгаш оларга артык кезектер — 4,2 миллиард рубль; саналга техниказының чепсектери болгаш оларга артык кезектер — 2,9 миллиард рубль; магистраль электровозтары — 395 кезек; автомобильдер — 1964 муң кезек, оон иштинде чүък машиналары 696 муң кезек, чиик машиналар—1201 муң кезек; тракторлар — 550 муң кезек; кодээ ажыл-агый машиналары — 3,8 миллиард рубль; саазын — 5,2 миллион тонна; цемент — 122 миллион тонна. 1975 чылда бүдүрген пөстер: хөвең-саазын— 6635 миллион дөрбелчин метр, дүк пөстер — 740 миллион, хендир пөстер— 778 миллион, торгу— 1508 миллион дөрбелчин метр; дааралга кылыглары — 19 миллиард рубль; даштыкы трикотаж—464 миллион кезек; хөм идиктер — 698 миллион эжеш; мал саржаа—1,2 миллион тонна; үвүш үзү—3,4 миллион тонна; кондитер кылыглары — 3,2 миллион тонна; фарфор-фаянс болгаш майолик савалар — 992 миллион кезек; сорттуг савалар (шилден болгаш хрустальдан) 335 миллион рубль; радиоприемниктер болгаш радиолалар — 8,4 миллион кезек; телевизорлар—7 миллион кезек; соодукчулар—5,6 миллион кезек; мотоциклдер болгаш мотороллерлар — 1029 муң кезек; мебель — 4,3 миллиард рубль.

Өңнүг болгаш ховар металлдарны, нефтехимия продуктуларын бүдүрери, нефтини болгаш продукцияның өске-даа хевирлерин сайзырады ажылдап кылыры көвүдээн, аң чугула ажыктыг казымалдарның шинчилеттинген курлавырлары немей өскен.

Үлетпүрге чыл планын ниитизи-биле чедиишкинниг күүсеткен-даа болза, чамдык бүдүрүлге каттыжыышкыннары болгаш бүдүрүлгелер продукцияны сайгарар, ону бердинген ассортиментиге кылып үндүрер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер, мөөннээшкиннер талазы-биле доктааттынган онаалдаларны күүсетпээн деп, ССРЭ-ниң ТСЭ-зиниң дыңнадыында чугаалаан. Белен прокатты, каустиктиг соданы, күгүрлүг кислотаны, нефть аппаратуразын, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге херелээр технологтуг дериглерни, чүък вагоннарын; саазынның, картоннуң, пөстерниң, даштыкы трикотажтың, хөм идиктерниң чамдык хевирлерин, аъш-чем продуктуларының, соодукчуларның чамдык хевирлерин бүдүрериниң планын чедир күүсетпээн. Чамдык кылыгларның техниктиг деңнели, шынары ам-даа чавыс. Эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин нептередир талазы-биле онаалдалар долдур күүсеттинмээн.

1975 чылда чурттуң девискээриниң хөй нуруузунга агаар-бойдустуң байдалы кодээ ажыл-агыйга таарымча чок болган ол чорук тараа болгаш продукцияның өске-даа хевирлерин чедир албазынга чедирген. Ынчалза-даа кодээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглаарының, химизациязының база черлерни мелиорастаарының талазы-биле программаны амыдыралга хажык чок боттандырган чорук агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарының салдарын кошкадырының аргазын колхозтарга болгаш совхозтарга берген. Кодээ ажыл-агыйның продукциязының ниити хемчээли оон мурнунда чылдыындан куду болган, ынчалза-даа сески беш чылдың чылда ортумак бүдүрүушкүнүнден 12 хуу хөй. Тарааның ниити чылдагы 140 миллион тонна, тарымал тооруктуу— 5 миллион тонна болган. Картофель бүдүрүлгези 88,5 миллион тонна азы 1974 чылдыындан 9 хуу хөй; хендир волокнозу— 478 муң тонна азы оон мурнунда чылдыындан 19 хуу хөй. 1975 чылда ногаалар бүдүрери барык-ла тоску беш чылдың чылда ортумак бүдүрүушкүнүнүң деңнелинде болган.

Черлерни мелиорастаарының үр хуусаалыг программазын боттандырбышаан, колхозтар болгаш совхозтар суггаттыг черлерге чиг-хөвеңниң, ристиң, ногааларның болгаш өске-даа культураларның ниити чыылдазының туруш өзүлдезин хандырган. Амгы үеде чер ажылының ниити продукциязының бештиң бир кезээнден хөйүн суггаттыг черлерде бүдүрүп турар.

Колхозтар болгаш совхозтар часкы тарылгага белеткелдиң идепкейлиг чорудуп турар. 1976 чылдың дүжүдүнге 114 миллион гектар аңгыс андарган. Ажыл-агыйларның хөй нуруузунда үрезин тараазы чажар шынарынга чедир белеткээн. Күскү шык сиципер суггатты калбарткан, техника септелгезин эки чорудуп, шөлдерже чемиштилгелерни хөйнү сөөртүп төккен.

Кыш берге болза-даа, колхозтар болгаш совхозтар мыйыстыг бода малдын, оон иштинде саар инектерниң баш санын өстүрерин хандырган.

Ажыл-агыйларның бүгү-ле категорияларынга мал ажылының продуктуларын күрүнениң садып алганы мындыг болган: мал болгаш куш дириг деңзи-биле 16,7 миллион тонна, коң деңзиже шилчидерге — 10,9 миллион тонна; сүт—56,3 миллион тонна, чуургалар—33,1 миллиард борбак.

Колхозтарның ниити орулгазы 22,7 миллиард рубль болган.

Кодээге ажыл-агыйлар аразының кооперациязы улам-ла хөгжээн, аграр-үлетпүр каттыжыышкыннарын болгаш бүдүрүлгелерин тургузары үргүлчүлеп турган.

ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң бүгү-ле совхозтарын ажыл-агыйның бүрүн бот-орулга-чарыгдазынче шилчидерин 1975 чылда доозкан.

Кодээ ажыл-агыйның хөгжүдеринге капитал салыышкыннары ажылдарның бүгү-ле комплекизиниң талазы-биле 1974 чылга деңнээрге 9 хуу өскен болгаш 31 миллиард рубль болган.

Кодээ ажыл-агый 73,2 миллион тонна минералдыг чемиштилгелерни алган азы 1974 чылдаазындан 9,4 миллион тонна хөй, мал чемиинге херелээр фосфаттарны 2,2 миллион тоннаны алган азы оон мурнунда чылдыындан 137 муң тонна хөй.

Кодээ ажыл-агыйга техниканы болгаш минералдыг чемиштилгелерни чорудуп бээриниң планы күүсеттинген. 2,3 миллион гектар шөлге арга-ыяш катан тургузар ажылдарны чорудкан.

Транспорттуң бүгү-ле хевирлериниң чүък сөөртүлгези 5,2 триллион тонна-километр болуп, оон мурнунда чыл-биле деңнээрге 5,2 хуу улгаткан. Пассажирлер сөөртүлгези 746 миллиард пассажир-километр болуп, 6,2 хуу өскен.

Транспорттуң бүгү хевирлериниң талазы-биле орулга ниитизи-биле 8 хуу өскен. Орулга планы күүсеттинген.

Харылзааның бүдүрүлгелери (почта, телеграф, телефон, радио) продукцияның ниити хемчээлиниң планын күүсеткен. Радио дамчыдылгазының болгаш телевидениениң станцияларының четкизи калбарган.

ССРЭ-ниң ТСЭ-ниң дыңнадыында оон ыңай чугаалап турары болза: 1975 чылда 300 ажыг күрүнениң чаа улуг үлетпүр бүдүрүлгелерин дөрээн болгаш ажыглаалга кирген, а ол ышкаш дыка хөй чаа цехтерни база бүдүрүлгелерни тургускан. Ажылдап турар дыка хөй бүдүрүлгелерниң реконструкциязын болгаш техниктиг чаартыг дериишкинин чорутткан. Хөй санныг чурттаар бажыңнарын, школаларны, эмнелгелерни, культура-амыдырал хереглелиниң өске-даа объекттерин ажыглаалга кирген.

Кодээ ажыл-агыйга 14 миллион баш мал кирер база 18 миллион баш куш турар кажааларны ажыглаалга кирген.

1,4 миллион баш хаванны, 27 муң баш аныяк мыйыстыг бода малды өстүрер болгаш семиртир азыраар талазы-биле күрүнениң мал ажылының улуг комплекстерин, сүт бүдүрер талазы-биле 115 муң баш инек турар комплекстерин ажыглаалга кирген. Куш фабрикаларының күчүзүн улгаттырган. 1,3 миллион гектар суггаттыг чаа черлерни ажыглаалга кирген. РСФСР-ниң кара хөрзүннүг эвес зоназынга 400 муң гектар ажыг суггаттыг болгаш суун кевирген черлерни ажыглаалга кирген.

Акшаландырылганың бүгү-ле үнер дөстеринде улус ажыл-агыйынга капитал салыышкыннары 114 миллиард ажыг рубль болган, 1974 чыл-биле деңнээрге, 9 хуу өскен. Тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 5,5 хуу өскен. Чыл дургузунда ажылдарның хемчээли 7 хуу улгаткан. Колхозтар аразының тудуг организацияларының ажылдарының хемчээлин 10 хуу улгаттырган.

1975 чылда планнаарының болгаш экономиктиг идиг бээриниң чаа системазы-биле 2710 тудуг-монтаж трестери, бажың тудуунуң комбинаттары болгаш кезээлиг ажылдар кылыр өске-даа организациялар ажылдап турган болгаш олар улус ажыл-агыйының талазы-биле кезээлиг ажылдарның бүгү хемчээлиниң 71 хуузун боттарының күжү-биле күүсеткен.

Тудугнуң техниктиг деңнелин улам ыңай бедидери эрткен чылын үргүлчүлеп турган. Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнези 0,5 хуу чиигээн. Орулга 13 хуу улгаткан.

ССРЭ-ниң ТСЭ-ниң дыңнадыында демдеглеп турарындан алырга, улус ажыл-агыйының болгаш үлетпүрүнүң элээн адырларының талазы-биле кол фондуларны база бүдүрүлге күчүлерин ажыглаалга кирерниң планы күүсеттинмээн, доозулбаан тудугнуң хемчээли улгадып турар.

Хөй-хөй тудуг-монтаж организацияларының кезээлиг ажылдарның, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң болгаш орулганың планын күүсетпээн. Капитал салыышкыннарының хөй санныг тудугларга база объекттерге чашканнаар чоруктар, төлевилээшкинде четпестер, тудугнуң хуусаазын узадыры ам-даа бар болуп турар.

Улус ажыл-агыйында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның чылда ортумак саны 102,2 миллион кижи болган, чыл дургузунда 2,4 миллион кижи немештир көвүдээн. Колхозтарның хөй-ниити ажыл-агыйында ажылдап турар колхозчуларның саны 15,7 миллион кижи болган. Мурнундагы чылдарда-даа ышкаш, күш-ажыл кылыр шыдаар чонну ажыл-биле бүрүн хандырган турган; чурттуң чамдык районнарынга ажылчын күжү чедишпес чорук бар болуп турган.

Чоннуң кижи санынга онааштыр алырга, херек кырында бөттүг орулгалар чыл дургузунда 4,2 хуу өскен.

1975 чылда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевириниң эң куду хемчээлин 70 рубль чедир бедидин, улус ажыл-агыйының бүдүрүлге адырларында ажылдап турар ажылдакчыларының ортумак ажыл төлевирлиг категорияларының тариф ставкаларын база эрге-дужаал шалыңын хары угда улгаттырарын доосган. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларының айда 70 рубль хемчээлдиг ажыл төлевири ап турар ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан үндүрүг тырттарын чурттуң бүгү районнарында соксаткан, айда 71-ден 90 рубль чедир ажыл төлевирлиг ажылчыннардан болгаш албан-хаакчылардан үндүрүглер тырттарының чогуур хемчээлин ортумаа-биле үштүң бириндеп ажыг чиигеткен.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак акша төлевири 1974 чылда 141 рубль турган болза, 1975 чылда 146 рубль болган. Колхозчуларның күш-ажыл төлевири 3 хуу немей өскен.

Хереглелдиң ниитилел фондуларындан чоннуң алган төлевирлери болгаш чиигелделери 90 чыгаң миллиард рубль болуп, чыл дургузунда 6,5 миллиард рубль көвүдээн.

Инвалид ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның чамдык категорияларының социал страхованиезин экижиткен, Ада-чурттуң Улуг дайынының инвалидтеринге болгаш мөчээн шериг албанныгларының өг-бүлелеринге немелде чиигелделерни күштүг болдуруп чоруткан.

Чоннуң ажаалга кассаларынга салыышкыннары 12,1 миллиард рубль көвүдээн. Күрүне чээшкиннериниң облигацияларының өртээн чандырып бээрин үргүлчүлээн.

Күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазы 208,9 миллиард рубль болуп, 1974 чылдыынга деңнээрге 13,7 миллиард рубль көвүдээн. Үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазының чыл планы чуртка ниитизи-биле 100,9 хуу күүсеткен.

Бараааннар садары көвүдээн-даа болза, оларның чамдыктарынга чоннуң улам өзүп турар негелделери ам-даа бүрүн хандырттынмайн турар.

Чонга берип турар ачы-дузаның хемчээли 9,3 хуу, оон иштинде кодээ черлерге — 11,9 хуу немей өскен.

Чурттуң экономиказының улам ыңайты кедурлүүшкүнү, үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазының болгаш чонга көргүзүп турар ачы-дузаның өзүлдези акша эргилдезиниң туруштуг болуруун хандырган.

Күрүне, кооператив бүдүрүлгелери болгаш организациялар, колхозтар болгаш чон ниити шөлү 109 миллион ажыг дөрбелчин метр 2 миллион 200 муң чаа чагайжыды туттунган квартираларны болгаш хууда чурттаар бажыңнарын туткан. Ол чорук барык 11 миллион кижи чурттаар байдалдарын экижидип алыр эргени берген. 1,6 миллион өөреникчи олуттуг чаа ниити эртем школаларын, школа назыны четпээннерниң 500 муң олуттуг албан черлерин, 75 муң оруннуг эмнелгелерни болгаш культура-амыдыралдың өске-даа объекттерин тудуп, ажыглаалда кирген.

Чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар талазы-биле ажылдарны чоруткан.

Улус өөредилгези болгаш культура улам хөгжээн, чоннуң медицина хандырылгазы улам экижээн.

Совет Эвилелиниң чурттакчы чонунуң саны 1976 чылдың январь 1-де 255,5 миллион кижи болган.

(СЭТА).

Бо чылдың дүжүдүнге быжыг магадылал

«Бедик дүжүтке — магадылал» — деп ындыг кыйгырыг-биле Смоленск областының кодээ ажыл-агыйжылары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга харыы кылдыр чарышты калбарты берген.

505 гектар шөлдүң гектар бүрүзүнден 25 центнер тарааны алырын шиитпирлээн. «Рассвет» деп уксаажыдылга заводунда А. С. Смирновтуң механизастаттынган звенозу ындыг кыйгырыгны үндүрген.

Хендир болгаш ногаа өстүрүкчүлери база-ла бедик хүлээлгелерни алгылаан.

Мураникчылдарның звеноскиниң областың колхозтары болгаш совхозтары калбаа-биле деткээн. Монастырщинск районнуң «Восход» колхозу с... үш ай дургузунда 12,5 муң тонна өдекти шөлдерде аппарып төккен, ол доктаатынган онаалдадан ийи катап ажып турар. Дорогобуж районнуң «Каськово» совхозу хову ажылдары эгелээринге чедир гектар бүрүзүнге-ле 10 тоннадан эвээш эвес торфту тегерин төлевилеп турар. Смоленск районнуң «Красный доброволец» колхозу гектар тарылга шөлүнге 40 тонна өдек-минерал компостуларны белеткээн, херегленнер бүгү техниканы септеп доосжан.

Областың автомобилистери-даа кодээге дузалап турар. Олар «76 чылдың дүжүдү» деп ускай колонналарны тургускан, ук колонналар торфту хүн-хүн чок сөөртүп турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге рапортка ат салыр эрге дээш

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Кызыл районнуң «Кара-Хаак» совхозунуң экономиказында чугула черни хөй ажылы ээлеп турар. Ынчангаш совхозтуң дирекция чери, партия комитеди болгаш профэвилелдиң ажылчын комитеди хойжулар ортузунга социалистиг чарышты калбартырынче онза кичээнгейни угландырып турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге күш-ажылчы рапортка ат салыр эргени чедип алыр дээш чарышты калбартыр дугайында Кызылдың алгы заводунуң коллективиниң патриоттуг эгелээшкинин совхозтуң бүгү ажылчыннары, ылаңгыя хойжулары изиг-биле деткивишаан, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгаш, эрестиг күүседип турар.

Хойжуларның 1975 чылда социалистиг чарыжының түңнелин совхозтуң дирекция чери, партия организациязы болгаш ажылчын комитеди үндүргеш, 1976 чылда оларның социалистиг хүлээлгелерин бүгү хойжуларның хуралынга чугаалажып көргеш, бадылаан. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң тоску беш чыл планының доозукчу чылынга «Кара-Хаактың» хойжуларының социалистиг чарыжынга хоочун малчыннар Кок-оол болгаш Александра Маныкайларның өг-бүлези тиилекчи болган.

Төрээн совхозунга 1968 чылдан бээр хойжулап келген Кок-оол болгаш Александра Маныкайлар тоску беш чыл планының доозукчу чылында чүс хойга онаалтыр 120 хураганны бүрүн доруктургаш, бир хойдан-на 4 килограмм 170 грамм дүктү кыргаан. Бо дээрге, «Кара-Хаак» совхозтуң малчыннары Маныкайларның төрээн партиязының ам удавас — 1976 чылдың февраль 24-те ажыттынар XXV төөгүлүг съездизинге күш-ажылчы белээ бооп турар.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин совхозтуң хойжулары боттарының хуралынга чугаалажып көргеш, бо чугула документини изиг-биле деткип, бистиң чуртувустуң кодээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдеринге 171,7 миллиард рубльди оңгу беш чылдың дургузунда чарыгдаар кылдыр төлевилээни айыттынганынга чурттуң ханызындан өөрүп, чөргээрлаңып турар.

«Кара-Хаак» совхозтуң малчыннары Кок-оол болгаш Александра Маныкай олар партияның XVI область конференциязының мал ажылының талазы-биле айыткан чугула сорулгаларын «Шын» солуңдан номчуп, радио дамчыдыр дыңнааш база изиг-биле деткип, кодаңында шээр малдың кыжын кададын, ажаалдазын улам экижиткен болгаш бо чылдың февральда хой оолдадыышкынынга хымагчалыг белеткенген.

Совхозтуң бо мурнакчы хойжулары ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң оңгу беш чылының баштайгы чылында бүгү хойларны менди кыш ашыргаш, чаш хураганнарны бүрүн доруктурарын база бир хойдан-на 3,3 килограммдан эвээш эвес дүктү кыргыырын хүлээнгеш, «Кара-Хаактың» дуржулгалыг хойжуларының бирээзи—Маалы Нидис-оолду социалистиг чарышка кыйгырган.

1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның чоокта чаа үнген доктаалы ажыл-ишке чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алырынче Кара-Хаактың малчыннарын улам сорук кийирип турар.

Д. ИРГИТ.

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур

ЧАРЫШ ТУГУН БЕДИК ТУДАР БИС

Чоокта чаа болуп эрткен бүдүрүлге хуралынга республика типографиязының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «1976 чылда бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, улус ажыл-агыйы планын чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» доктаалын таныжып, 1975 чылда кылып чорудукан ажылдарын түңнээннер.

Типографияның ажыл-ишчилери эрткен чылын бараан сарыгызының планын 100,2 хуу күүседип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 2,7 хуу улгаттырып, планга удур алыр орулгазы 102,2 хуу күүсеткен.

А чаа беш чылдың кол угланыышкыны — бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш продукцияның бедик шынарын чедип алыры. Эртем-техниктиг депшилгени улам сайзырадыры болгаш бар курлавырларны ажыглап тургаш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче кичээнгейни угландырар ужурлуг.

Эрткен чылын типография коллективиниң бүгү-ле цехтеринде бригадалар, участоктар, бүдүрүлге планын 100 хуудан кудулатпаан таварылга эвес. Бо бүгү чедиишкиннер ук бүдүрүлгеде социалистиг чарыштың дээштиг организастаттынганын херечилеп турар. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары Н. Быкова, Н. Корникова, И. Пономарева, П. Гребенкин олар беш чыл планын эрткен чылдың февраль, март айларында-ла күүсеткеннер.

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур полиграфистер социалистиг чарыштың тугун улам бедик туттунушаан, чаа-чаа хүлээлгелерни ап турарлар. Оон чижээ: типографияның комсомолчу-аныяктар бригадазының коллективи 1976 чылда планын 110 хуу күүседирин хүлээнгеннер. А парлакчылар Ю. Коршунов, Р. Заворотная, Г. Залюбовская олар хуудаа планнарын 105 хуудан кудулатпазын, эки шынарлыг продукцияны бээрин хүлээнмишаан, партияның XXV съездизинге уткуштур алган хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседирин бузурееткеннер.

Тоску беш чылдың доозуучу чылында типография ажылдакчыларындан 8 кижи «1975 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдектери-биле шаңнаткан, а үш кижи «Тоску беш чылдың шалыпчылары» деп хүндүлүг атты чедип алганнар.

Бүдүрүп үндүрген продукциязы доктаамал эки шынарлыг болуп келгени дээш В. Гнездюкованы эш-өөрү «Алдын холдуг кижи» дижип, коллективтиң мурнундан аңаа турасказа белекти тывыскан.

Амгы үеде типография коллективи СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур бедик күш-ажылчы көдүрлүүшкүннүг ажылдап, Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының төлевилелин деткип турар. Олар тус-тус бригадаларга, цехтерге, звеноларга эң бедик көргүзүглерни чедип алыр, социалистиг чарыштың мурнакчыларының, чаартыкчыларының одуруун өстүрер, оларның арга-дуржулгазын нептередир дээш бүгү күжүн салырлар.

В. ГОЛУБКОВ,
республика типографиязында парторганизация секретары.

КАЗАХ ССР. Караганданың бүдүрүлге каттыжыышкынының коллективи хөмүрдаш казарының болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарының талазы-биле беш чыл планын хуусаадан эрте күүсеткен.

Караганданың шахтёрлары тоску беш чылдың эгезинден тура чуртка 214 миллион тонна оттуг чүүлдү берген, оон 6.5 миллион тоннаны пландан дашкаар болган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү беш чыл дургузунда 34 хуу улгадыр деп планда көрдүнген-даа болза, херек кырында 45 хуу болган.

ЧУРУКТА: Караганда хоорайның 13 дугаарлыг школазының пионерлери ол шахтада коммунист В. Бровконуң баштап турары ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг мурнакчы ээлчээнге социалистиг хүлээлгени хуусаадан эрте доозупканы дээш байыр чедирип турары-дыр.

Г. ПОЛОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроиказы).

ШЫНАРНЫ УЛАМ БЕДИДЕР

Хойнуң дүгүн көвүдедиринге болгаш оон шынарын экижидеринге уксаажыдылга улуг рольду ойнап келген. Оон чижээн амыдырал бадыткап турар. СЭКП Төп Комитединиң «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге төлевилелинде уксаажыдылга ажылын сайзырадырынга үндезилээш, дүктү болгаш продукцияның өске-даа хевирлерин бүдүрерин улам көвүдедирин айыткаңы ук ажылдың чугулазын херечилеп турар.

Бистиң Тывага мериноc, америк рамбулье болгаш хойнуң өске-даа уксааларын экеп эгелээнден бээр чартык чүс чыл чоокшулап орар. Бо үениң дургузунда уксаажыдылга ажылы сайзырап келген. Бо талазы-биле чедиишкин бистерде чок эвес. Ээрби чылдар үезинде хойдан чаңгыс килограмм хире дүк ап турган болзуусса, ам ол көргүзүг ийи катап өскен. Кызылдың кол уксаажыдылга каттыжыышкынының өстүрген красноярск, алтай, саралжа уксаалыг кошкарлары РСФСР-те бирги черлерниң шаңналын ап турар апарган.

Тыва АССР-де саралжа уксаа — Самагалдайның, красноярск, алтай уксаалар — Чадааның болгаш Кызылдың уксаажыдылга бүдүрүлге черлеринде районнуттунган. Мындыг ажылдарны чорудуканының түңнелинде хойдан кыргыыр дүк көвүдээн болгаш оон шынары экижээн. 1975 чылда республиканың күрүнеге дужааган дүгүнүң 29 хуузу нарын, 31 хуузу чартык нарын, 31 хуузу чартык болуун дүк болган, а болуун дүк чүгле 6 хуу. Соолгу чылдарда эң нарын мериноc дүктү база күрүнеге киирип турар апарган бис. Үстүнде демдеглээн 29 хуу нарын дүктүң 4 хуузу мериноc дүк боор турар.

Хойнуң уксаазын хой чылдар дургузунда экижидип келген кужениишкин халас барбаан. Ынчалза-даа боттарывыстың ажыл-агыйжы эвес чоруувустуң уржуундан күрүнеге киирген дүгүвүстүң өртээн ыракта чедир албайн турар бис. Моон чылдагааны — дүгүвүстүң шынарының чарызы. Хойнуң ажаалга-чемгеридгезиниң бачсыразындан, кыргылдаы эки организаставаанындан, хойну шын эвес кыргааныындан, дүктү багай ылгааныындан оон сорту кудулап, өртээ кошкап турар. Бир тонна бирги класстыг чартык нарын ак дүгүнүң өртээ 6470 рубль, кара дүк холужа бээр болза — 6140 рубль азы 240 рубль карамалыг. Күрүнениң доктааткан тускай саавырында (ГОСТ) айтып турары болза, бир килограмм ак дүкте үш-дөрт кара дүк турар болза, ол дүктү бора хаар болгаш бора дүктүң өртээн садаар. Бир килограмм бүдүн дүкке үш-дөрт хылган турар болза, ол дүктү бөктаалган дээр. А бир тонна бирги класстыг нарын ак дүгүнүң өртээ 6550 рубль, ол-ла дүк бөктаалганза 310 рубльди чогуур өртээнге чедир төлевес.

Дүктүң шынарын экижидерде зоотехниктиг ажылдарны күштелдирер херек. Ол чүл дээрге-ле, хойларны эр-кызыын, ол-чүзүнүн, назы-харының болгаш уксаазының база класының аайы-биле ылгаары. Оон ынай хойну чогуур үезинде кыргыыры чугула. Дүктү кээп кезип, успердеп, доңуракка бораш, холуштуруп болбас. Ындыг түрбүже, бо бүгү дүрүмнер долузу-биле сагыттынмайн турар. Оон уламындан республика дүк саткан ындан чылдын-на он-он муң рубльды чедир албайн келген.

Дүктүң шынарын бедидерде чүну-чүну кылыр ужурлуг бис? Бирээде, зоотехниктиг негелделерни шыңгыы сагыыр. Ийиде, дүк талазы-биле мергежилдиг тускай эртемниглерни белеткээрин көвүдедир. Үште, СЭКП ТК-ның партияның XXV съездизинге төлевилелинге хамаарыштыр шынар дээш демиселди шыңгыырадыр талазы-биле тайылбыр ажылын калбартыр.

Х. ЧЫМБА.
Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агый продуктуларының шынарының болгаш садыг алырының талазы-биле коз инспекторунуң оралакчызы.

Хой

оолдаашкыны

КЫШТАГЛАРДАН МЕДЭЭЛЕР

«Тээли» совхозтуң Найырал салбырында хой оолдаашкыны тулуктеп эгелээн. Бо хүннерде 987 хой оолдаан.

Салбырның Эдер-Куй бригадазында 629 хой төрээн. Хойжулар Хертек Сандыжан 140 хойдан 142 хураганны, Шожал Байыр 136-дан 138, а Содунам Иргит 115-тен 115 хураганнарны эки ажаап, доруктуруп турар.

Чаш хураганнарны ниитизи-бүрү аарыглардан камгалаар тарылгаларны кодаларда чорудуп эгелээн. Эдер-Куйнуң бригадири Владимир Кенгу, бригаданы харылап турар мал эмчизи Бала Балчың баштайгы хураганнарны сыкыртырын доозупкан. Бригаданың хойжуларында быжыглаттынган сакманчыктерден эрес-кежээ ажылдап турарларының аттары көвүдеп турар. Комсомолчулар Иргит Чечек, Роза Шыдыраа 57—57 хураганнарны ыңгы үеде ажаап турарлар. Хоочун сакманчыктер Зина Анак, Шожал Сенденмаа оларда 69-59 чаш хураганнар быжыглаттынган. Бо хүннерде хою түлүктеп төрүй берген кодаларда салбырның харыысалгалыг ажылдакчылары дежурнайлаашкыннарны организастаан.

Хойжу бүрүзү СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур алган хүлээлгелерин төлептиг күүседип, чаңгыс-даа хураган чидирбес, чоокка малын хүн кыш ажырып алыр дээш бот-харыысалгазын күштелдирип, шудургу ажылдап турарлар.

Б. БАГАЙ-ООЛ.

• • •

Малдың чаш төлүн менди камгалап алыр ажыл «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырында улам хайныккан. Салбырда 2256 хой төрээн. Ам 2245 хураган менди доруктуп турар.

Хойжулар Николай Кара-оол, Сергей Шентар-оол, Биче-оол Аракчаа оларның кодаларында чаш төрүттүнген чаш мал хоралаан.

Кадарчыларның хайымрыгазын эки Салбырның Эзимнде магазининде аъш-чем, үлетпүр бараанныры бар.

О. ТАВАА.

Бай-Тайга районнуң коммунал ажыл-агый черинин коллективи тоску беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткен. Оңгу беш чылдың баштайгы чылын ажыл-ишчи коллектив база чедиишкинниг доозары-биле бедиткен хүлээлгелерин алгаш, күжениишкинниг ажылдап кирипкен. Бүдүрүлгениң ажыктыын, ажылдың шынарын бедидер, планныг онаалдаларны чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалы-биле таныжкаш, улам сорук кирип, социалистиг чарышты калбарткан.

Олардан чупар-бажын аалчылар бажыңының коллективтери онаарганың бүдүрүлге планын хуусаа бетинде, ол айның 12-де күүседипкен. Ында мурнакчылар Кок Дивии, Мария Кужугет, Дарчын Ооржак, Арыш Намзырай оларның кызымак ажылчын өскелерге үлегерлиг.

ЧУРУКТА: районда коммунал ажыл-агый черинин дээре ажылдакчылары комсомолчу М. Кужугет, К. Дивии.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ИНЕК КАДАРЧЫЗЫ САРЫГЛАР

Тоску беш чылдың планныг онаалдаларын «Шекпээр» совхозтуң Суг-Кажаа сүт-бараан фермазы чедиишкинниг күүсеткен. Сүт бүдүрериниң даалгазын дөрт чыл тос айда боттандырган. Бердинген пландан ажыр 125 тонна сүттү сагган. Ынчангаш ферма Барыын-Хемчик районда мурнакчы коллективтериниң санынга кирип турар.

Ферманың ишчилериниң бир деминиг, найыралдыг күш-ажылының ачызында чедиишкиннер чедип алдынган. Ылангыя инек кадарчылары сүт саалдазын көвүдедир дээш беш чыл дургузунда кызымак ажылдааннар.

Фермада улуг кадарчы Дикчит-оол Кылын-оолович Сарыглар ээрби чыл ажыг ажылдап, бо аразында байлак дуржулганы мооңнеп алган. Сүт саалдазы инек кадарчыларындан хамааржыр болганындан чылдың дөрт ээлчээнде ажылы шын хуваап, олардан негелдени күштелдирип, ажыктыг сүмелерин хоочун кадарчы берип турар.

Чайын изиг-де, кежээ инектерни кадарары, кажан суггарары, кышын рацион ёзугаар чемгерери, кажааның иштин арыг-силиг, чылыг тургузары, айыткан шагында агаарландырыы дээш инек кадарчызы хижиниң ажылы-ла хой. Ол бүгүнү ферманың инек кадарчылары Дикчит-оол Кылын-ооловичиниң удуртулгазы-биле эки күүседип, сүт саалдазын кудулатпас дээш кызымак ажылдап турарын ферма эргелекчизи Сарыглар Назын-Байыр мактап чугаалаар.

Фермада кыштаглаашкынның байдалы багай эвес. Ында 200 ажыг инек бар, оон бирээзинге-ле 5 кг саванны, 10 кг силосту, 4 кг чарбаны немей берип турар. Суггарылганы эки организастаан.

Ферманың коллективи оңгу беш чылдың бирги кварталында сүт бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планныг онаалдазын күүседир дээш саар инектериниң ажаалдазын, чемгерилгезинче кол кичээнгейни салып, кызымак ажылдап турарлар.

Онаашкан ажылын бүгү-ле негелделер ёзугаар күүседип, ылангыя сүт саалдазын көвүдедир дээш болдунар хемчеглерни ап, доктаамал сагыш салып чоруур, амыдыралга төлептиг, хой-ниитичи Дикчит-оол Кылын-ооловичиге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты тывыскан. Ниитиниң малының баш санын өстүрериниң база продуктулуг чоруун бедидериниң херээнге улуг кадарчының ээрби ажыг чыл дургузунда киирген үлүү биче эвес. Оон күш-ажылчы чедиишкиннерин чазак бедик-биле үнелеп көргеш, Ленинчи юбилей медалы, Күш-ажылдың Кызыл Туг ордени-биле Дикчит-оол Кылын-оолович Сарыгларны шаңнаан.

Төлептиг ишчини Шекпээрниң соңгукчулары Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгаан. Чаңгыс чер чурттугларының идегелин бадыткаар дээш оларга отчеттарын чогуур үезинде берип, чагыгларын күүседири-биле боттуг хемчеглерни ап турар.

1976 чылда улус ажыл-агый планын чедиишкинниг күүседир дээш, бүдүрүлгениң ажыктыын база ажылдың шынарын бедидери дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң доктаалын Дикчит-оол Кылын-оолович сорук кирипшкин-биле таныжкан. Чарышка идепкейлиг киржип тургаш, сүт саалдазын бедидери-биле инектерниң ажаалдазын, чемгерилгезин, кадарын экижидерин, эрткен беш чылда чедиишкиннерин быжыглап, улам көвүдедирин хүлээнген.

Т. ХЕРТЕК.
ЧУРУКТА: Д. К. САРЫГЛАР.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Совет көдээниң кижилери

Кочанайлар—Кара-Хавактың хойжулары

— Ээ, оглум чаа совхоз тургустунуп, ажыл хайныгып эгелээн-дир. Аныяк улустуң күжү, энергиязы аңаа ажыктыг, херек апаар. Делгер-биле хойжулап көрзүңерзе чүл? — деп, кырган Кочанай Комет чугаа кадында оглунга сүме каккан.

— Шын-дыр, ачай. Төрээн черим Үстүү-Шынаага малдан хүлээп алыйн. Черле шыдаар мен — деп, Айдын-оол ачазы кажан-ва мынча дээрин четтикпейн, манап чораан чүве дег, даалажы кончуг харыылаай каапкан, шалыпкыны кончуг тура халаан.

Ачазының сүмезин ёзугаар ол дораан билдиришкин бижип алгаш, совхоз директорунга чеде берген. Аныяк кижиниң күзелин директор деткип, чүгле кызымак ажылдаарын аңаа чагып каан.

...Сарыг-Тал. Тес-тестуң соогу. Хар-чам улуг. Каржы кыш кара тураазында чаннап турган. Ынчан ачазындан хүлээп алган 350 ажыг баш хою төрүп эгелээн. Малдың чаш төлү хүндүс-даа, дүне-даа немежип-ле турган. Уйгу-дыш уттундурган. Чаш хураганнар кажаазы сыыжыпастай берген. Чамдык хураганнарны өглерге тургузар ужурга таварышкан.

Частың чылыг хүннери келзе-даа, малдың олуп хоралары көвүдеп, сиген-ширбииш чегуудан ниити байдал бергедей берген. Адашкылар арга дилеп эгелээннер. Олар бир хүн аалдан ырак эвесте бөлүк таалдарның аразында харын ажип каапкаш, кузун дүшкен бүрүнү болуп алганнар. Хураганнарга ону берип, а арган хойларга кыжыл чырааң, таалдар баштарын хандылап, ону хайнындыргаш чиртип, чемгерип эгелээннер. Оон кадында дүс база негеттинип келген.

— Шынаа черге каранды арте эгелээр боор чүве. Ам каш хоңза ажырбас бис — деп, кырган Комет оглун оожуктуруп каан.

— Ындыг-дыр. Манаар болган-дыр бис ийин — дээш, Айдын-оол ачазының чынныгырсагынгырынга иштинде өөрүп олурган.

Шынаа-ла ындыг болган. Март төнер чоокшулаан. Хой оолдаашкыны адакталган. Улгады берген хураганнар пелерн-биле таалдар аразынга оъттааш хырнын тоттуруп аптар апарган. Ол берге чаавын адашкылар 100 хойдан-на 75 хураганны камгалап ап, ортумак хойжуларның одуруунга кирген. Сагыш-сеткилге саарзык болза-даа, эгелээн ажылын экижидери чедирерин аныяк өг-бүле шиитпирлеп алган...

Оон бээр он беш чыл эрте берген. Амыдырал чаңгыс черге турбаан. Бурунгаар хөгжүп орган. Хойжу Айдын-оолдуң мергежили, арга-дуржулгазы бедээн.

Кара-Хавак дээрге, Арыскаңныг-Хем, Шивээлиг-Хем унунуң терекериниң барааны көстүп чыдар чер чүве. Кыжын чылар орта хаагайны бергилээр. Хат халаңнда харлыг дуву доозуналып, сиртер кырык карарты «ширбип» каапкан. Ындыг черге мал кадарары берге-ле. Ынчалза-даа Айдын-оол аңаа ундараваан, харын улуг негелделиг, бот-харыысалгалыг ажылдап чоруур.

Эрткен беш чылда ол кыштагның «арны» өскерилген. Ында ийи аал чурттаар делгем бажың, 650 хой кирер кажаа туттунган. Кудук база кылып каан. Кыштагда Ильичиниң лампочказы чырып турар апарган. Малды азырап, чемгерериинге дыка таарымчалыг. Хойжу өг-бүлениң иштии эки сууржуң шинчилиг чурттап олурар.

Оларның уруглары алды. Олар эки өөренип турарлар. Школага бирээ Айдын-оол боду, а чамдыкта оон кадайы Делгермаа барып, уруг-дарыының өөредилгезин сонуургап келир. Хойжу өг-бүлениң школа назылыг четпээн уруглары совхозтуң кели-садында турар.

Эрткен чылын Айдын-оол биле Делгермаа Кочанайлар чүс хойдан-на 93 хураганны камгалап, хой бүрүзүнден-не 1,9 кг дүктү кыргып алганнар. Олар 10 тонна сигенни белеткеп, кыштааның септелгезин октябрь айда-ла доозуп алганнар.

Чайын Кара-Хөлге хоюн семиртип алган. Хой бүрүзү-ле 43 килограммдан куду эвес, деңгилделиг болган. Ынчан Делгермаа Шыыраповна аңаа орбаан. Уруглары-биле ногаан шивиниң чаш бүдүүн 250 килограмм хирени кургадып алган. Чаш малдың шыкка алзыр, аарыыр чоруунга ол дыка дузалаар.

Чоокта чаа хойжунуң кажаазын коптаржып бээр дээш кезек шефчилер чеде бердивис. Кажаада хураганнар алгыржып тур.

— Хою төрүп эгелээни ол бе? — дидим.

— Ынчанмайн канчаар. Олчалыг олурары дег өөрүшкү кайда боор. Бо дүне тозан тоску хураганны хүлээп алдым. Хорамча чок — дээш, хойжу өөрүшкү-маңнайын чажырбайн тур.

«Тес-Хем» совхозтуң механизаторлары үш кыш улаштыр Кочанай Айдын-оолдуң кыштаанга шефтеп, кажаазының көрженин коптарып берип келген. Оон мурнунда аңаа 400 баш хой турган болза, ол кодааны улгаттыр каттыштырган. Ам кадарчыларның хайгааралында 650 хой бар. Кажаа делгем. Малга дыка таарымчалыг. Ында аптека база бар. Чаш хураганнар эмнээринге черле эки. Бодаңда сиген, саван, дус бар.

Хүн ажар чоокшулай бергенде хой өлекте кирип келди. Дузалакчы кадарчы Хунакаа Дайынчы инчеектен бора хураганны ушнуп аккелгеш, ону дугаарлааш, Делгермаа Шыыраповнага хүлээдип берди. Сакманчык аныяктар Николай биле Чечек хураганнарны ылып, иелеринге эмзирип бирипти...

М. ТИРЧИН.

ТҮҢНЕЛДИИН ЧЕДИП АЛЫР

Тес-Хем районнуң ажылчы чоннар депутаттарының Самагалдай кодээ Совединиң ээлчеглиг сессиязынга күүскомунуң 1975 чылда кылган ажылын болгаш 1976 чылда Советтиң планын, бюджедин чугаалажып көрген. Сессияга илеткел кылган күүском даргазы эш. Комбуй-оол болгаш санал берген депутаттар, активчилер кодээ Советтиң күүскому эрткен чылын элээн ажылдарны чорудуп, ажыл-агыйларның кол-кол көргүзүглеринге, Советтиң организас-массалыг ажылынга хамаарышкан … түңнелдерни чедип алганын демдеглээннер.

Сессияга санал берген депутаттар кол кичээнгейни кодээ Советтиң болгаш ажылчы чоннарны хандырып турар организацияларының, культура-чырыдыышкын албан черлериниң, хой-ниити организацияларының ажылында четпестерже болгаш оларны чайладыышкынның аргаларынче угландырганнар.

Депутат эш Күнгаа болгаш өскелер-даа Культура бажыңының ажылында четпестерни, ылангыя кино көргүзүп турар үелерде корум-чурумнуң кошкаан шугумчулээн. Кежээки сеанстарже уруглар, школачылар хамаан чокка кирип турар.

Суурнуң садыг четкилериниң ажылында улуг четпестерниң барын депутаттар Маа-Хөө Ондар, Моңгуш Эник-оол олар чидиг-биле шугумчулээн. Район … магазиннеринде аъш-чем продуктулары үзүктелип турар, магазиннерде хойнуң чүве арга айман. Үлетпүр бараанныарының ассортиментин база элээш. Ынчангаш чурттакчы чон депутаттарга негелде-хомудалдарны киирип турар. Садыгжыларның талазындан магазиннерни ажыдар, хаар шактарны барымдаалавас таварылгалар бар. Магазиннерниң, столоваяның санитарлыг байдалы четпес, ында ажылдап турарларның хлаттары бээн хирлиг болур. Үстүнде четпестерни чайладыр дээш, кодээ Советтиң күүскому район баштазы черле кады шиитпирлиг хемчеглерни алыры чугула.

Кодээ Советтиң күүскому улусчу дружина, эш-хуузунуң суду, депутаттар бөлүктери болгаш өске-даа хой-ниити организациялары-биле кошкак харылзаалыг ажылдап турарындан суурда ниитиниң корум-чурумун үрээр чорукта араганы … ам-даа бар болуп турар. Ол бүгү ажылчы чоннарның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга шаптыктап турарын санал бергеннер демдеглээш, бо талазы-биле чогуур хемчеглерни алырын, оон түңнелдииниң бедидерин күүскомдан негээннер.

Сессия чугаалашкан айтырыглар талазы-биле чогуур шиитпирни хүлээп алган.

Ч. СУНДУЙ.

«Шынга» харыы

БАЙДАЛ ЭКИЖЭЭН

Алдыы-Шынаа суурда кодээ клуб доктаамал ажылдавас, магазин хагдынчак, эмнелге пунктузунуң ажылы база таарымча чок дей, бо чылдың январь 4-те солунга парлаан. Ол ышкаш суурнуң чурттакчыларын Шагаан-Арыг АТБ-зиниң транспорт-биле хандырбайн келгенинден эрги, чаа Шагаан-Арыглар аразынга чон чадаг аргыжып, үе-шагын чидирип турарын бижээн.

Ажылчы чоннар депутаттарының Улуг-Хем район Совединиң күүсеки комитединиң даргазы Д. Кууларның бисче дыңнатканы:

«Улуг-Хая» совхозтуң ол салбырынга хамаарыштыр автор четпестерни шын илереткен. Суурда медицина пунктузу ажылдап, автобус чорун эгелээн. Кодээ клубтуң ажылын экижидер хемчеглерни ап турар. Суурнуң магазини январь 9-тан эгелеп ажыткан, телефон харылзаазын база экижиткен.